DE INDISCHE GIDS.

DE INDISCHE GIDS.

TEVENS NIEUWE SERIE VAN HET

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH-INDIË.

Hoofdredacteur: E. A. A. VAN HEEKEREN.

VIER EN VEERTIGSTE JAARGANG.

II

(Aflevering VII—XII).

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

Drukkerij en Uitgeverij
J. H. DE BUSSY.
AMSTERDAM, Ao. 1922.

Het vraagstuk van den Grooten Oceaan en Nederlandsch-Indië.

DOOR

A. E. J. BLOK.

Controleur B. B.

In het vraagstuk van den Grooten Oceaan is de stuwende, levenwekkende factor belichaamd in het land van de Rijzende Zon; Angel-Saksische raswaardeering, Amerika's ontplooiing en Britsche belangen zijn er voorts de voornaamste samenstellende elementen van; China in zijn verval levert daarnevens een voor vreemde aspiraties begeerlijk en voor internationale wrijving vruchtbaar veld.

Na zijn westersche leerjaren vond Japan in 1894 in den oorlog met China de eerste gelegenheid om zijn nieuw georganiseerde krachten op de proef te stellen. Chineesche intriges in Seoul welke er naar streefden daar overwegenden invloed te verkrijgen, voelde men in Tokio als een toekomstige bedreiging voor de westelijke grenzen en leidden tot een oorlogsverklaring aan den toen nog geducht geachten grooten nabuur. Bij de vrede van Shimonoseki in 1895 werd Korea erkend als onafhankelijke staat en stond China af Formosa, de Pescadores eilanden en het Liaotung schiereiland met Port-Arthur. Hier ontmoette Japan evenwel Rusland, voor het eerst, op zijn weg; op vertoog van dit Rijk, gesteund door Frankrijk en Duitschland, zag het zich genoopt van het schiereiland met Port-Arthur — als beheerschende den toegang tot Peking — af te zien. Merkwaardig genoeg ziet het den Russischen mededinger eenigen tijd later zelf het schiereiland en zijn haven van China in pacht verkrijgen, zoomede het recht om den Siberischen spoorweg door Manchoerije naar het Zuiden door te trekken.

Rusland stelde thans in Seoul gelijke pogingen in het werk als tevoren China, welke Japan — moreel gesteund door Engeland — er toe deden besluiten in 1904 den oorlog te verklaren, waaruit het als groote mogendheid te voorschijn kwam. Rusland werd bij den vrede (1905) uit Zuid-Manchoerije teruggedrongen en moest afzien van Port-Arthur.

Hiermede had Japan naar het westen zijn grenzen beveiligd en invloed verkregen in een gebied, dat voor zijn verdere ontwikkeling van groote beteekenis was.

Zeer spoedig na het uitbreken van den wereldkrijg verklaart Japan aan Duitschland den oorlog (23 Augustus 1914) waardoor het zijn verdragsplicht jegens Engeland nakwam en zich kon ontdoen van een gevreesden mededinger. Spoedig vielen Kiao-tsjao met het pachtgebied en de Duitsche eilandengroepen in de Stille Zuid-Zee.

* * *

Amerika's ontplooiing, indien we ons bepalen tot die over den Grooten Oceaan, is, hoewel met weinig woorden verhaald, letterlijk en figuurlijk, zeer ver van strekking. Het nam in 1898 de Hawaii-groep; in hetzelfde jaar veroverde het op Spanje Guam en de Filippijnen en in 1899 verkreeg het een groep van de Samoa-eilanden. Het vestigde zich dus in een paar jaren op den Oceaan en daar over tot in het Verre Oosten. De opening van het Panama-kanaal in Augustus 1914 versterkte Amerika's positie op den Grooten Oceaan nog belangrijk.

* * *

Het is van algemeene bekendheid dat de *bevolking* van Japan — in het bijzonder van de eigenlijke Japansche eilanden — sinds geruimen tijd sterk toenemende is. Vanaf ongeveer 1865 vermeerderde ze jaarlijks met ± 400.000 zielen en groeide ze aan van 33 millioen in 1873 tot 55 millioen in 1920; het geheele Rijk telde in 1920 77 millioen zielen en had in 1917 een bevolkingsdichtheid van 356 per □ mijl, zonder het dunbevolkte noordelijke eiland Hokkaido zelfs 451 per □ mijl. Grootere dichtheid hadden in genoemd jaar België met 659, Holland met 474 en Engeland met 370 per □ mijl. [1])

De bevolking is een landbouwende. Volgens cijfers van eenige jaren geleden was slechts 14 % van den bodem in cultuur gebracht en lag nog evenveel braak. De bodem is echter van nature niet rijk en bovendien door eeuwenlange cultuur uitgeput; de gemiddelde opbrengst van het bebouwde deel (hierbij hoofdzakelijk denkende aan het stapelvoedingsgewas rijst) is middelmatig en om het braakliggende voor rijst geschikt te maken, zouden zooveel meer kosten en arbeid noodig zijn dat de prijs van het gewas te hoog zou worden. Te hoog omdat de inheemsche rijst aldus duurder zou komen dan de ingevoerde — in gunstiger omstandigheden geteelde — uit Burma en Indo China. Bescherming door middel van invoerrecht op de uitheemsche, om de duurdere inheemsche verkoopbaar te maken, zou leiden tot verhooging van arbeidsloonen en zou de moeilijkheden vergrooten waarin de industrie verkeert.

[1]) De Vereenigde Staten 31, Zuid-Manchoerije en Korea 169 per □ mijl.

De bevolking moest dus, wilde ze aan haar oude hoofd-bestaansmiddel, de landbouw, getrouw blijven, emigreeren. Inwendige verschuiving naar het noordelijk gelegen Hokkaido werd beproefd doch gaf weinig resultaat; bodemgesteldheid en ruwe winters lokten niet tot vestiging uit. Ook het vasteland bood weinig gelegenheid; in de later verkregen invloedsferen is de loonstandaard van de boerenbevolking lager dan die in Japan, zoodat ook daar geen emigratie van beteekenis slaagde. Men ging dus over de grenzen van eigen gebied of machtsfeer.

De verwikkelingen welke het gevolg waren van emigratie naar vreemde landen, in het bijzonder naar de Vereenigde Staten, hebben in zeer belangrijke mate medegewerkt tot het ontstaan en den groei van de spanning op en om den Grooten Oceaan.

De gebieden welke den Japanschen landbouwer bij uitstek tot vestiging verlokten, waren de oeverstaten van Noordelijk Amerika en Australië. We zullen ons bepalen tot de emigratie naar de Vereenigde Staten daar deze van de meeste beteekenis is geweest en in hare gevolgen nog is; bovendien is het standpunt van de andere belanghebbenden gelijk aan het Amerikaansche.

Na de inlijving van de Hawaii-eilanden bij de Vereenigde Staten trok een aantal Japansche landarbeiders van daar naar de westelijke oeverstaten der Republiek. Het waren plantagearbeiders, die reeds jaren lang uit het vaderland weg waren geweest, al dien tijd onder weinig veredelende omstandigheden hadden geleefd en op laag moreel peil stonden. Dat de gedragingen van deze lieden — inderdaad niet de meest gewenschte gasten — het bestaande vooroordeel tegen Aziaten moesten versterken is gegrijpelijk; weldra ontstond er een anti-Japansche agitatie, die voor de verdere ontwikkeling der gebeurtenissen feitelijk beslissend was. Beslissend, want toen in volgende jaren rechtstreeks uit hun vaderland emigranten kwamen, van beter gehalte en meer van het gemiddelde type, bleek de stemming niet meer voor verzachting vatbaar. Groeiende vrees intusschen voor economische mededinging van het nijvere, sobere volkje, daarbij groot gerucht in de pers en uitbuiting van de kwestie in verkiezingsleuzen brachten gaandeweg de gemoederen op het kookpunt. Een botsing, door sommigen gevreesd, bleef gelukkig achterwege. Onderhandelingen tusschen de betrokken Regeeringen leidden in 1907 tot de *„gentleman's agreement"* waarbij Japan eigener beweging toezegde geen paspoorten meer uit te zullen reiken voor de Vereenigde Staten, uitgezonderd aan hen die er gevestigd zijn, doch tijdelijk terug zijn geweest.

Hiermede eindigde de emigratie naar Amerika. Wel bestaat nog voor handelslieden, studenten e. a. gelegenheid om in de Vereenigde Staten (evenals in Australië en Canada) te worden toegelaten, doch arbeiders, wier uitzwerming juist verlichting moest brengen waren daarvan uitgesloten. Voor Japan moest dit begrijpelijkerwijze ver-

strekkende gevolgen hebben. Emigratie naar daarvoor geëigende gebieden was niet mogelijk, het moest de oplossing van het bevolkingsvraagstuk (eigenlijk voedselvraagstuk) in andere richting zoeken.

De openbare meening in Japan was door deze gebeurtenissen in sterke beroering geraakt; men gaf er zich rekenschap van dat alle andere staten, voor gelijke noodzaak staande, wel in de gelegenheid waren om het surplus aan bevolking te verplaatsen zij het naar eigen overzeesche gebieden, dan wel naar den vreemde en dat bijv. onder de naar Noord-Amerika geëmigreerde Ieren, Polen, Scandinaviërs, Italianen en Duitschers zeer velen waren zeker van lager gehalte dan de doorsnee Japansche emigrant.

Evenwel de Regeering hield zich — en dit wordt algemeen erkend — aan de gesloten overeenkomsten en emigratie had derhalve niet meer plaats.

Ongelukkigerwijze bleef ze echter in ander opzicht een rijk vloeiende bron van moeilijkheden. De behandeling n.l. die de reeds in de oeverstaten van Noord Amerika gevestigden van overheidswege ondervonden wekte nieuwe ontstemming. Dit aantal bedroeg in 1920 ongeveer 87.000: voor het geheele Amerikaansche werelddeel bedroeg het in 1915 ± 201.000 d. i. minder dan in vroeger jaren wel eens het aantal emigranten van enkele landen in een enkel jaar. Waar men zich eenerzijds ten volle bereid had getoond om aan de bezwaren tegemoet te komen, daar verwachte men althans voor de wettig toegelatenen een redelijke behandeling. Deze verwachting werd echter niet vervuld.

De bekende factoren, vooroordeel en vrees voor mededinging, gevoed door onjuiste en overdreven voorstelling van zaken in de plaatselijke pers leidden ten slotte tot de indiening in 1913 van een 34 tal ontwerpregelingen bij het wetgevende lichaam in San Francisco die sterke besnoeiing beoogden van rechten der gevestigde emigranten. De Centrale Regeering in Washington stond onmachtig hiertegenover daar de betrokken staat niet buiten zijn wetgevende bevoegdheden ging. Bedoelde wetsontwerpen hielden o.m. in:

verbod tot verkrijging van een titel op grond of andere onroerende zaken;

„afscheiding" der Japansche schoolkinderen;

heffing van een hoofdgeld;

verbod tot gebruik van machines;

verhooging van een belasting voor visschers van 10 tot 100 dollar.

Hoewel in de meeste gevallen uit deze verordeningen niet met name bleek welke vreemdelingen men er mede bedoelde te treffen, bestond daaromtrent overigens geen twijfel. Een groot deel van natie en pers aarzelde niet afkeuring over deze wetgeving uit te spreken. President Wilson vaardigde Minister Bryan af naar San Francisco tot een poging om de behandeling der ontwerpen te stuiten, doch tevergeefs. Deze

behandeling hunner landgenooten wekte aan de overzijde van den Grooten Oceaan diepgaande verontwaardiging en het van onmacht sprekende antwoord dat Washington op de vertoogen uit Tokio moest geven bevredigde dan ook niet; zelfs verklaarde de Minister van Buitenlandsche Zaken in een redevoering „dat Japan genoodzaakt was te overwegen langs anderen weg tot een oplossing te geraken." Geruchten spraken andermaal van een naderend conflict, doch blijkbaar achtte men het oogenblik niet gunstig. Men zocht eerst een bondgenootschap met Rusland.

Het is hierin dat Japan nog meer een kwestie ziet dan in de emigratie zelf, bij de onmogelijkheid waarvan men zich neergelegd heeft. De verscherping in November 1920 nog van de in 1913 genomen maatregelen droeg niet weinig bij tot de in dien tijd in bedenkelijke mate heerschende spanning.

Hoewel van een ernstige invasie niet mag worden gesproken (2.5% van de Californische bevolking is Japansch) is de mededinging van den Aziatischen landbouwer reeds voelbaar.

Vermelding verdient dat gedurende den Wereldoorlog toch ook een gunstiger beoordeeling der emigranten baan brak.

Door Amerikanen die het gele ras door verblijf in Oost-Azië, studies en relaties meer waardeeren is warm gepleit voor een algemeen geldende Immigratie-regeling, waarbij zonder het zoozeer grievende rasonderscheid persoonlijke eischen worden gesteld, die een toelating van gewenschte elementen zouden waarborgen. Het staat evenwel niet te bezien, dat dit streven binnen afzienbaren tijd met succes zal worden bekroond.

* * *

Nog andere aanleiding werkte mede tot verhooging der spanning tusschen beide Mogendheden. Vanaf 1906 — het einde van den oorlog tegen Rusland — valt in de Vereenigde Staten een actie waar te nemen, waarbij voortdurend gewezen werd op het militaire gevaar dat van over den Grooten Oceaan zou dreigen en welke actie naar het schijnt vooral uitging van een partij, die belangrijke vlootuitbreiding wilde. Bij het voeren dezer actie ontbrak het niet aan verdachtmakingen en verkeerde voorstelling van zaken, in welk verband bijv. genoemd worden: het Magdalena Bay en het Turtle Bay incident; de Japanners zouden op beide genoemde plaatsen een vlootbasis willen vestigen en op de laatste zelfs reeds verschillende installaties hebben opgericht. Na een onderzoek werden deze berichten weliswaar officieel tegengesproken doch de pers nam of deze tegenspraak niet op of deed het in bewoordingen die om hun dubbelzinnigheid beter in de pen waren gebleven. Het wantrouwen eenmaal gewekt werkte zoo goed als ongehinderd door. Van dergelijke incidenten wist een Amerikaan er 122 op te geven.

Hierbij voegde zich gretig een actie van Duitsche en Duitsch-Amerikaansche zijde, welke vooral in de oorlogsjaren niets onbeproefd liet om de kloof tusschen Japan en Amerika te verwijden.

Zoowel van Japansche zijde als ook door Amerikanen die meer met het Aziatische Rijk bekend waren — o.a. Amerikaansche ambassadeurs — werd daartegen betoogd dat men er slechts wenschte in vrede met de Vereenigde Staten te leven, dat het bij een oorlog met de Republiek niets had te winnen doch wel zijn voornaamsten afnemer had te verliezen, dat het bij een oorlog immers geheel onbeschermd zou zijn in Azië (n.l. toen nog tegen Duitschland, Rusland en China). Voorts werd er ter geruststelling van diegenen, die een invasie nabij zagen op gewezen dat de Britsche admiraliteit in 1910 verklaard had, dat het zelfs voor Duitschland onmogelijk moest worden geacht om een leger van 70.000 man met alles wat daarbij behoort in één transport naar het nabij gelegen Engeland over te brengen; van Amerikaansche zoowel als van Japansche zijde kwam men in 1916 tot de slotsom dat Japan met alle beschikbare oorlogs- en handelsvaartuigen misschien in staat zou zijn over den geweldigen afstand van 4500 mijl een leger van 30.000 man over te brengen. Bij den enormen afstand eischen eerste overbrenging en regelmatige aanvoer naar verhouding veel grootere zorg en middelen.

In 1916, het jaar waarin Amerika tot de groote vlootuitbreiding besloot, was de Amerikaansche vloot reeds 2 × zoo sterk als de Japansche.

Aan de Aziatische zijde van den Oceaan vroeg men zich af waar de Amerikanen op aanstuurden, tegen wien deze vlootbouw gericht was.

* * *

Inmiddels werd in Japan met groote energie gearbeid aan de ontwikkeling van de *industrie.*

Emigratie van zoodanigen omvang, dat ze verlichting zou brengen van den bevolkingsaanwas was niet mogelijk gebleken; meer voedingsmiddelen zouden moeten worden ingevoerd en daartegenover moest dus grootere export worden gesteld, m. a. w. de omstandigheden dreven naar ontwikkeling van een nieuw hoofdbestaansmiddel: de nijverheid. Bovendien was een bloeiende nijverheid en daaraan evenredige handel eenige bron van meerdere welvaart en noodig tot afbetaling der schulden.

Nieuwe vraagstukken deden zich voor, nieuwe eischen voor de bestaansvoorwaarden van het land vroegen om voldoening.

De nijverheid moest een Westersche zijn; de oude inheemsche (lak, zijde, hout, bamboe, porselein, brons) gaf geen voldoende arbeidsgelegenheid en zou niet in staat stellen den uitvoer in die mate op te voeren als noodzakelijk was. Doch vele moelijkheden zouden zich voordoen.

Voor grondstoffen is Japan als dadelijk afhankelijk van het buitenland. Steenkool en ijzer onmisbaar voor iedere moderne nijverheid bezit het in onvoldoende hoeveelheden; verder voert het in o.m.: ruwe katoen, wol, vlas, hennep, huiden. De arbeider is voorts de mindere van zijn Westersche beroepsgenoot; hij is niet meerdere geslachten lang verbonden geweest aan massa-voortbrenging met uitvoerige arbeidsverdeeling, heeft zich nog niet aangepast aan het eentonig verrichten van een steeds gelijke, fantaisielooze dagtaak, hij is taai doch niet sterk, in het kort, economisch staat hij in waarde bij den Westerschen arbeider achter. Van het gebruik van machines, waarmede men nog niet zoo vertrouwd is, wordt nog niet voldoende voordeel getrokken. Het is dus begrijpelijk dat de nijverheid, die er zijn moèst en ontwikkeld moèst worden, steun niet zou kunnen ontberen.

Naar voren kwamen:

a. de zorg voor voldoende grondstoffen; het verzekeren van voldoenden aanvoer daarvan, liefst onafhankelijk van het buitenland;

b. de noodzaak om de exportprijzen normaal op het peil te brengen van de westersche, waardoor mededinging op open markten mogelijk zou zijn, slechts bereikbaar door verbeterde voortbrenging en goedkoopere grondstoffen; zoolang dit nog niet bereikt is, is bescherming van staatswege noodig en daar deze uiteraard niet onbegrensd kan worden verleend, moet beschikt worden over beschermde markten m. a. w. afzetgebied, waar zekere voorrechten worden genoten boven de mededingers.

Bescherming van Regeeringswege werd ruim verleend. Om den exportprijs te kunnen verlagen werd bijv. de binnenlandsche marktprijs verhoogd, hetgeen weer mogelijk werd gemaakt door invoerrechten of verhooging daarvan op het vreemde artikel. De binnenlandsche verbruiker betaalde alzoo het bedrag, dat men den buitenlandschen klant bespaarde. Subsidies werden verleend aan stoomvaartmaatschappijen (lagere vrachtprijzen voor export) en subsidies en premies aan nijverheidsondernemingen In later jaren werden in Shanghai en Moekden banken opgericht, waarvoor de Regeering een jaarlijksch dividend van 6 % waarborgde gedurende de eerste 10 jaren.

Al deze vormen van Regeeringshulp moesten ten slotte door de bevolking zelf betaald worden, òf in den vorm van belastingen, òf in dien van verhoogden prijs voor inheemsche artikelen. Het is duidelijk dat het financieel zwaar belaste Japan hier vrij spoedig een grens moest stellen. Waar Regeeringsteun eindigde daar begon de behoefte aan beschermde markten. En deze zoo mogelijk gelegen in streken met een dichte bevolking, waarvan de koopkracht nog voor veel uitzetting vatbaar is.

Was het wonder dat Japan als vanzelfsprekend naar het naburige China zag als het land waar het voldoening van al deze behoeften

zou vinden en nog wel — laat ons zeggen — op de minst onregelmatige wijze? China, waar weinig weerstand van te wachten was, waar een chaotische toestand was ontstaan, een land met overvloedige en weinig ontgonnen hulpbronnen, een gebied met 400 millioen zielen, behoorende tot een ras, dat groote economische ontwikkelingsmogelijkheden in zich heeft.

Bovendien het westen zelf had hier den weg gewezen en zich in den loop der jaren van grootere en kleinere brokken van de Chineesche koek meester gemaakt in den vorm van pachtgebieden, invloedsferen, voorkeurrechten tot spoorwegaanleg en mijnontginning, zoodat het wel niet te verwachten was — en van Japansch standpunt niet te verantwoorden ware geweest — indien het zich met den rol van toeschouwer had vergenoegd en daarentegen had gepoogd elders, zeker niet zonder strijd, te verkrijgen wat het in China nagenoeg voor het grijpen had.

In het voorjaar van 1915 deed het dan ook in deze richting een stap, die waarlijk niet onopgemerkt is gebleven: het legde de Chineesche Regeering de befaamde *21 eischen* voor.

Deze waren verdeeld in 5 groepen, waarvan de laatste, de meest ingrijpende, niet onmogelijk slechts tactische beteekenis had en voorbestemd was bij de onderhandelingen te worden losgelaten om de inwilliging der 4 overige groepen gemakkelijker te maken.

Deze 5e groep was bovendien meer in den vorm van een wensch gegoten, terwijl de overige meer bepaald eischen waren.

In het kort hielden de 5 groepen het volgende in:

I. Sjantung. Duitsche rechten en aanspraken in dit gebied gaan over aan Japan; het recht wordt verleend tot den bouw van een strategischen spoorweg; China stelt zoo spoedig mogelijk eenige — nader aan te wijzen — belangrijke steden voor den handel en het verblijf van vreemdelingen open; geen gebied langs of eiland bij de kust zal aan derden, in welken vorm ook, worden afgestaan.

II. Uitgaande van de stelling dat China steeds erkend heeft de bijzondere positie van Japan in Zuid-Manchoerije en Oostelijk Binnen-Mongolië wordt geëischt een 99 jarige pacht van Port-Arthur en de belangrijke spoorwegen in de omgeving, voorrechten t.a.v. handel, mijnbouw en verblijf in Manchoerije en Mongolië.

III. De eischen van deze groep beoogen van de grootste ijzer-maatschappij in China een gemeenschappelijk Chineesch-Japansche onderneming te vormen en de toekomstige ontginningen in de Yangtszevallei onder Japansche contrôle te stellen.

IV. Geëischt wordt het toezicht over de Chineesche kusten, waarmede beoogd wordt iedere toekomstige actie van een derde te voorkomen; geen haven, baai of eiland zal aan een derde worden afgestaan of verpacht-

V. Geëischt wordt als invloedsfeer het tegenover Formosa gelegen Fukien; voorts vergunning tot spoorwegaanleg van de kust in de Yangtsze-vallei; aanstelling van Japansche adviseurs (politiek, financieel, militair); gemeenschappelijke uitoefening van politierechtspraak in belangrijke steden; toezicht op Chineesche arsenalen.

Een ultimatum, waarbij de vijfde groep voorloopig onbesproken werd gelaten, dwong de Chineesche Regeering toe te geven. Deze verklaarde echter uitdrukkelijk dat ze zich niet aansprakelijk stelde voor de daaruit eventueel voortvloeiende schending van met andere mogendheden gesloten verdragen of van het beginsel van de „open deur". De Vereenigde Staten waren, waarschijnlijk daar de andere belanghebbenden te zeer in Europa werden beziggehouden, de eenige mogendheid, die openlijk tegen dezen zet haar stem verhief.

Haar gezanten gaven in Tokio en Peking te verstaan dat Amerika niet kon erkennen een overeenkomst welke verdragsrechten in China aantastte van haar en hare burgers, dan wel de staatkundige onafhankelijkheid, de gebiedsonschendbaarheid van dit Rijk of de „open deur".

In Tokio versterkte dit het wantrouwen dat Amerika de rol van China's beschermer wenschte te spelen.

In China maakte het vertoog een zeer verheugenden indruk en nog meer dan reeds het geval was zag men in Amerika een vriend, waarop gebouwd kon worden. Intusschen wijzigde het niets aan de aanneming der eischen.

Het beginsel van de „open deur", de onafhankelijkheid en de onschendbaarheid van gebied is, zooals bekend, onafscheidelijk verbonden aan de geschiedenis van het Chineesche Rijk der laatste 20 jaren. In 1899 werd het op voorstel van den Amerikaanschen Minister Hay door Engeland, Frankrijk, Duitschland, Italië, Japan, Rusland en de Vereenigde Staten vastgesteld. Blijkbaar was het in later jaren niet overbodig nog meerdere malen het bestaan van dit beginsel in herinnering te brengen; het werd nader bevestigd bij verdragen in 1907 tusschen Japan en Rusland, in 1908 tusschen Japan en de Vereenigde Staten, in 1911 Japan en Engeland, 1917 bij de Lansing-Ishii agreement. Nochtans is de „open deur" voor China niet veel meer dan een tragisch symbool geworden.

* * *

De aanbieding en aanvaarding dezer eischen had de spanning tusschen de overburen aan den Oceaan niet weinig vergroot; in Amerika gaf men uiting aan de vrees dat het Japans naaste doel zou zijn de Vereenigde Staten van China uit te sluiten; aan de overzijde beschouwde men, zooals gezegd, met wantrouwen Amerika's inmenging.

China is weliswaar voor Japan van zeer ongewone beteekenis, doch dit ziet geenszins voorbij dat medewerking van derden tot economische

ontwikkeling van het Hemelsche Rijk geheel met zijn eigen belang strookt. Dit blijkt o.a. uit het bezoek van Baron Shibusara, een vooraanstaand financier, in 1915—1916 aan de Vereenigde Staten gebracht, waarbij hij de aandacht van Kamers van Koophandel vestigde op het enorme arbeidsveld in China en op het belang voor de Vereenigde Staten, Japan en China gelegen in een samenwerken van de eerste twee, onderscheidenlijk als geldschieter en als leverancier van geschoolde arbeidskrachten, die door verwante beschaving en langdurige aanraking met China wel het eerst in aanmerking moesten komen.

In Amerika werd nog de veronderstelling geuit dat Japan een *Aziatisch Monroeïsme* in het schild zou voeren, zelfs van agressieven aard, dat westerschen invloed uit Azië zou willen doen verdwijnen. We meenen echter zonder tegenspraak te mogen zeggen dat daarvoor de tijden zeker nog niet rijp zijn en dit beginsel althans als Regeeringsbeginsel vooralsnog weinig zin zou hebben. Wel deed Burggraaf Ishii, in 1917 met een bijzondere zending in de Vereenigde Staten vertoevende — waarover nader — het voorstel om het Monroebeginsel op China toe te passen, doch dit is meer te beschouwen als een poging om te behouden wat in China eenmaal verkregen was (men denke aan de 21 eischen) daarbij gebruik makende van de zeldzame gelegenheid dat alle westersche grootmachten werden beziggehouden in Europa, dan als het inluiden van een nieuwe gedragslijn. Bepaalde aanwijzing. dat bedoeld beginsel zooal niet openlijk dan toch onuitgesproken richtsnoer zou zijn voor het buitenlandsch beleid ontbreekt dan ook. De oorlog met Rusland, die op rekening van het Monroebeginsel zou kunnen worden geschreven, werd niet uit weelde begonnen en de gedachte aan een leiderschap in Oost-Azië zal, zoo deze al mocht zijn opgekomen, bij de afkeerige, ja vijandige stemming in China wel naar verre toekomst zijn teruggewezen.

Hiermede is echter niet gezegd dat het ideaal van een leiderschap en van uitsluiting van westerschen invloed in Oost-Azië niet buiten de Regeering zou worden nagestreefd. Er zijn uitingen o.a. in de pers, die het tegendeel bewijzen; we komen hierop terug bij de behandeling van onze Aziatische bezittingen.

Het blijft evenwel een open vraag of en zoo ooit, wanneer de verhoudingen in Oost-Azië, in het bijzonder of de ontwikkeling van de gebeurtenissen in China de Regeering gelegenheid zullen bieden meergenoemd beginsel tot het hare te maken.

* * *

Aan beide zijden van den Oceaan werd in de atmosfeer van groeiend wantrouwen behoefte gevoeld aan een gedachtenwisseling en in 1917 — nadat de Vereenigde Staten in den oorlog waren gegaan — begaf zich een bijzondere missie onder leiding van Burggraaf Ishii naar

Washington. De onderhandelingen leidden in November 1917 tot een uitwisseling van nota's waarbij, uitgaande van Japans geografische ligging, erkend werden zijn bijzondere belangen in China, speciaal in de meest nabij gelegen deelen daarvan. Nogmaals werd bovendien bevestigd het beginsel van de „open deur en van gelijkheid van behandeling voor handel en nijverheid van alle volken, de onafhankelijkheid en de onschendbaarheid van China. Aan het bereiken van deze overeenkomst — bekend als de *Lansing-Ishii agreement* — zou niet vreemd zijn een door de geallieerden op Amerika uitgeoefende druk om aan Tokio deze voldoening te schenken en daardoor de meest nauwe aansluiting mogelijk te maken der verbonden mogendheden wier zaak in Europa door het verlies van Rusland gevoelig had geleden.

Anderen beschouwen het als een handig gebruik maken van de omstandigheid dat Amerika, zoo juist in den oorlog gegaan zich geen moeilijkheden in Oost-Azië op den hals kon halen. Hoe dit ook zij Japan boekte ruime winst en China zou die betalen.

De overeenkomst zelve gaf, zeer begrijpelijk, aanleiding tot velerlei opmerkingen. Hoe was b.v. de behartiging dezer „bijzondere belangen" vereenigbaar met „gelijke behandeling voor een ieder?" Gewezen werd voorts op de vaagheid van bewoording, op het gezochte en niet door te voeren beginsel van de geografische ligging als uitgangspunt en. vooral op het pikante feit dat China, souverein en onschendbaar, bij deze onderhandelingen over China geen partij was!

Tegenover China zelf schijnt ons Japan in zeer moeilijke verhouding te staan. Het heeft groot belang bij China's economische ontwikkeling, doch een militair sterk China zou een gevaar zijn. Het chaotische Hemelsehe Rijk is nog wel ver van het begrip „militair sterk" verwijderd doch het bevat andere mogelijkheden en daarin schuilt een netelig vraagstuk, dat eens opgelost zal moeten worden.

* * *

Ook over de *Filippijnen* maakte men zich in Amerika begrijpelijkerwijze bezorgd. Mag men geruststelling putten uit uitingen van de zijde van den veronderstelden toekomstigen belager dan is deze zeker in ruime mate te vinden. Vele malen is door Japansche leiders gezegd dat Japan deze eilanden niet wenscht. Voor emigratie zijn zij niet geschikt, daar de Japanner een gematigde luchtstreek behoeft. Men ziet hoe weinig genoegen Amerika van deze bezitting beleeft en wenscht in geen geval om zulk een prijs een strijd tegen een land met welhaast onuitputtelijke hulpbronnen. Inderdaad ligt hierin veel aannemelijks; men voelt dat slechts om een bezit dat onmiddellijk samenhangt met zijn levensbelangen, Japan een veroveringsoorlog zou wagen met een tegenstander als Amerika.

* * *

Thans een woord over *Siberië.*

In 1918 werd besloten tot een gemeenschappelijke actie van Japan en de Vereenigde Staten tot hulpverleening aan uitgeweken Tsjecho-Slowaaksche legerafdeelingen in Siberië. Ook nadat deze in veiligheid waren bleef Japan enkele punten bezet houden tot bescherming van zijn belangen tegen den bolsjewistischen Oost-Siberischen Staat. Het heeft thans nog bezetting in het Zuidelijk deel van de Zeeprovincie, om Wladiwostok en Nikolsk alsook in het Noordelijk deel van Saghalien.

Aan deze actie moet niet vreemd geweest zijn de bijgedachte om een eventueele poging tot herstel van het ancien régime of in ieder geval van een burgerlijken staat van zaken te steunen. Japan had hierbij zeer veel belang daar het van een burgerlijk Rusland naleving hoopte van het in 1916 gesloten verdrag waarbij een verdeeling bereikt was van de invloedsferen in Mongolië en Manchoerije.

De Japansche Staatkunde na den vrede van Portsmouth (1906) is er op gericht geweest om Ruslands vriendschap te winnen ten einde in een eventueelen strijd op den Grooten Oceaan in den rug gedekt te zijn en isolatie te voorkomen, die noodlottig zou zijn met het oog op aanvoer van levensmiddelen en grondstoffen.

De veronderstelling is wel geuit dat de Westersche mogendheden gaarne gezien zouden hebben, dat Japan zich in Siberië blijvend zou hebben gevestigd en er voldoening aan zijn behoefren zou hebben gevonden. De lange en strenge winters lokken er evenwel niet uit tot vestigiging.

Een factor van groote beteekenis is Siberië in de verhoudingen om den Grooten Oceaan niet.

* * *

Het einde van den wereldoorlog bracht plotselinge *verscherping der verhoudingen in de Stille Zuid-Zee;* de aandacht der wereld, in Europa vrij gekomen, trok zich op den Grooten Oceaan samen; een noodlottige ontknooping dreigde.

Bij het vredesverdrag zag Japan zich toegewezen het mandaat over de voormalig Duitsche eilandengroepen benoorden den evenaar. In deze, economisch minder belangrijke groepen zijn echter Yap en Yaluit waardevolle vlootsteunpunten. Yaluit is een centraal punt voor de Australische zijde van den Oceaan, ongeveer halverwege Japan en Nieuw-Zeeland of Brisbane en nog dichter bij Honolulu dan bij Nieuw-Zeeland gelegen (2400 mijl van Japan, ongeveer evenver van Nieuw-Zeeland, 2100 mijl van Honolulu). Yap is belangrijk om de kabels die er samenkomen. Met de Noordelijk gelegen Boningroep vormen genoemde eilanden een bedreiging van den verbindingsweg Amerika-Honolulu-Filippijnen, waarvan de schakel Guam in den driehoek Yap-Yaluit-Bonin valt.

Australië zag het gele gevaar plotseling half genaderd. Het weldra afloopende Britsch-Japansche verdrag maakte de situatie nog moeilijker. Was dit verdrag voor Engeland in zijn verhouding tot Australië en Canada reeds een oorzaak van verwijdering, in de nieuw geschapen situatie en vooral ná de verdragsverlenging in 1921 met een jaar voelden beide genoemde deelen van het Britsche Rijk zich zelfs meer beschermd door Washington dan door het moederland. Sprekend voor de stemming in dien tijd is o.a. het gerucht in 1920 verspreid dat de Regeering in Ottawa met de Amerikaansche zou zijn overeengekomen haar vloot bij een eventueelen strijd op den grooten Oceaan onder Amerikaansch opperbevel te stellen! Hughes, Australisch eerste minister, sprak in een rede de volgende merkwaardige woorden: „Blank Australië brengt een groet aan ieder oorlogsschip dat Amerika op stapel zet". Op de Imperiale conferentie van 1921 werden deze Amerikaansche neigingen aan het moederland duidelijk te verstaan gegeven, doch Engeland gaf de voorkeur aan verlenging van het verdrag met een jaar waardoor de resultaten van de conferentie in Washington zouden kunnen worden afgewacht.

Het Britsch-Japansche verdrag bevatte sinds de hernieuwing in 1911 de bepaling dat Engeland geen deel zou nemen aan een strijd tegen een mogendheid waarmede het een arbitrage verdrag had gesloten, wat met de Vereenigde Staten het geval is; het zou dus in een strijd tusschen de twee groote overburen niet verplicht zijn geweest partij te kiezen, doch dat het inderdaad afzijdig zou gebleven zijn bij een oorlog in het Verre Oosten is niet wel aan te nemen.

Met recht schreef een Engelsch auteur (Wheeler): „was het Europeesche Oosten het stormcentrum voor den wereldoorlog, het Verre Oosten is dit daarna".

* * *

Hoewel *Nederlandsch-Indië* feitelijk nog maar zijdelings een factor is in het bovengeschetste vraagstuk ontleent het aan zijn economische beteekenis en aan zijn geografische ligging, waardoor het de toegang houdt van den Indischen Oceaan naar de Chineesche Zee en den Grooten Oceaan en een brug vormt tusschen Britsch-Indië en Australië een waarde die het schijnt voor te bestemmen in het vraagstuk een factor van den eersten rang te worden.

Een gevaar dat ons uit zuiver economischen grond zou dreigen zal wel niemand verwachten van de zijde van een Westersche mogendheid. In hoeverre staat ons in dit opzicht van Japan's ontplooiing iets te vreezen?

Naar we hebben uiteengezet werd deze tot dusver in hoofdzaak gedragen door de economische motieven: behoefte aan grondstoffen (in de eerste plaats kolen en ijzer) en al dan niet beschermd afzet-

gebied. Bieden nu onze bezittingen zoodanige voldoening aan deze behoeften dat het de Regeering in Tokio zou verleiden tot een aanslag? Hoewel er in Indië hoeveelheden kolen en ijzer aanwezig zijn, is daarmede alleen de behoefte, die in Japan aan deze grondstoffen bestaat, niet gedekt. China biedt in dit opzicht met zijn ongemeten schatten, zijn veel gunstiger ligging en overvloedige aanwezigheid van uitstekend werkvolk ongetwijfeld een veel gunstiger veld. Aardoliebeddingen bevat Japan zelf. De voortbrengselen van den Indischen groot landbouw hebben voor Japan veel minder beteekenis als invoerartikelen dan voor Europa. Suiker teelt het op Formosa en thee voert het zelf uit. De markten van deze voortbrenselen zijn alle in Europa en het is aan twijfel onderhevig of Europa in Tokio ter markt zou gaan en de winsten uit handen geven die het thans geniet, zoodat ook uit handelsoogpunt hier weinig voordeel schuilt. Als afzetgebied is Indië nu reeds van groote waarde voor Japan; gedurende den wereldoorlog is de invoer uit dit land enorm toegenomen (aardewerk, porcelein, cement, bier, chemicaliën, kramerijen, zijden stoffen, papier).

De archipel kan echter met zijn nog gedeeltelijk zeer achterlijke bevolking van bijna 50 millioen voor de industrie van een volk van 77 millioen niet als hoofdafzetgebied gelden, doch slechts als nevenafzetgebied, wat het reeds is. Veel verhooging van koopkracht is van een tropische bevolking bovendien niet te verwachten. In ieder geval biedt ook in dit opzicht China veel meer zoowel voor het heden als voor de toekomst. Hetzelfde geldt voor geldbelegging. Indië staat daarvoor open en hoewel nog een uitgestrekt gebied op ontginning wacht zijn de meest geschikte deelen toch reeds in cultuur gebracht. Doch meer dan welk betoog ook spreekt wellicht het feit dat van de ongemeen gunstige gelegenheid die de wereldoorlog bood, wel is gebruik gemaakt om China de 21 eischen op te leggen, hoewel men wist daarmede een Engeland en Amerika zeer onwelgevallig werk te doen en zelfs een algemeen erkende Engelsche belangensfeer, de Yangtsze-vallei, te schenden.

Zijn er dus gronden waarop we mogen aannemen dat uit zuiver economische motieven ons van deze zijde geen rechtstreeksch gevaar dreigt en dat China ook voor langer dan de naaste toekomst bevrediging van economische nooden zal bieden, zoo is er toch een factor, waarmede we ernstig rekenen moeten een waaruit wel een direct gevaar zou kunnen voortkomen n.l. de Monroe-gedachte. Zij die deze gedachte in daden willen omzetten zouden, indien de omstandigheden overigens gunstig zijn, zich van ieder motief—dus ook van de economische of de strategische waarde van den archipel — weten te bedienen.

Een regeering, hoe berekenend ook, ziet zich soms, indien de openbare meening eenmaal vlam vatte en door onverantwoordelijke drijvers wordt misbruikt, gedreven tot beslissingen en daden, waarvan zij het

nut niet inziet, ja zelfs ontkent. We denken b.v. aan een actie als die in 1916 — juist toen alle groote mogendheden behalve nog Amerika in Europa de handen vol hadden — van Takekoshi Yosaburo, journalist en ex-minister, die zoo hartstochtelijk pleitte voor annexatie van Java en Sumatra en wel op grond van ons slecht geheeten beheer. Ging deze actie slechts uit van een kleine groep en werd zij nog door beter wetenden, b.v. door Prof. Nitobe van de Universiteit te Tokio bestreden, er is een groote groep van vooraanstaande persoonlijkheden die het Monroe-beginsel aanhangen, omdat zij een uitschakeling van Europeeschen invloed in Oost Azië noodzakelijk achten voor de rustige ontwikkeling van Japan en die te gelegener tijd onder misschien even vooze leuze doch met meer stuwkracht een gelijke poging zullen beproeven. In hoeverre dit beginsel aanhangers telt in leger en marine is ons niet bekend maar zeker is het dat zoowel het streven van de leger- als dat van de marinepartij, die onderscheidelijk voorstaan ontplooiing op het vaste land en op den Oceaan, met de Aziatische Monroe-leer evenwijdig gaat; dat de volgelingen van alle deze richtingen elkander derhalve zullen weten te vinden — mogelijk reeds gevonden hebben — daaraan behoeven we niet te twijfelen.

Stelselmatig zullen de dragers van deze gedachte iedere gelegenheid aanvatten om zich te doen hooren en vooral als het een zwakkere wederpartij geldt. Bepaald voorval, een misverstand waarbij een Japansch belang is betrokken of in het gedrang gekomen, in het algemeen wat wij een „incident" plegen te noemen is een welkome aanleiding om een actie in te zetten. Men is in het land van de Rijzende Zon op dit punt zeer overgevoelig en schreeuwt er luider en langer om de minder juiste behandeling van één landgenoot in den vreemde dan om de mishandeling van een dozijn landgenooten in het vaderland. Dit is nu eenmaal een trek van hen; Siberië en Saghalien zijn overigens daar als bewijs hoe zekere behandeling van landgenooten — waarvan zij zich de appreciatie voorbehouden — een militaire bezetting rechtvaardigt. De geschiedenis geeft gevallen te over dat een op zich zelf weinig beteekenend voorval in laatste instantie leiden kan tot een gewapend optreden.

In dit verband moeten wij wijzen op een zaak, waaraan, naar het ons voorkomt, onvoldoende aandacht wordt geschonken n.l. *een snelle en juiste berichtgeving onzerzijds in Japan.* De ambtelijke weg van onderzoek en inlichtingen verstrekken omtrent een voorval is een lange. Intusschen doen onjuiste en niet zelden opzettelijk en tastbaar onjuiste geruchten opgeld. Niets verhindert de Japansche pers er zich meester van te maken. Vaak — we zien het alom gebeuren — worden onjuiste berichten verspreid van algemeene strekking, zonder bepaalde aanleiding, doch met de wel bepaalde bedoeling stemming te maken. Wat ligt nu meer op onzen weg, wat is meer onze plicht

dan berichten van deze soort zoo spoedig mogelijk, liefst onmiddellijk, recht te zetten, al ware het, indien het een speciaal voorval geldt, niet met dadelijke tegenvoering van feiten, dan toch in zoodanige belichting, dat er de intrigeerende kracht aan ontnomen wordt. Is er sprake van een onderwerp van algemeene strekking dan zou al dadelijk rechtzetting met cijfers en feiten kunnen plaats hebben. Vaak blijft officieele tegenspraak in de pers geheel achterwege.

De bedoeling is in het kort: een bevoegde Nederlandsche stem, die zich in daarvoor geschikte organen doet hooren, officieel of officieus naar omstandigheden, zoo spoedig mogelijk nadat de noodzaak daartoe aan den dag is getreden. Hiervoor zou noodig zijn de aanwezigheid van een ambtenaar in Tokio aan onze ambassade verbonden met ruime Indische ervaring en kennis, wiens taak in het algemeen zou zijn, vooral door middel van de pers, voorlichting te geven omtrent Indische aangelegenheden op momenten die daartoe met of zonder rechtstreeksche aanleiding aangewezen worden geoordeeld. Omgekeerd zou hij Indië op de hoogte kunnen houden van wat er om heen opmerkenswaard is, beter dan nu geschiedt door middel van onze ambassade zonder Indische specialiteit. Waarom wel handels- en militaire attaché's en niet een post geschapen die eveneens zeer veel nuttig effect zou kunnen hebben. Hoe minder onjuiste voorstellingen, misvattingen, incidenten en hoe sneller opheldering daarvan, hoe minder voorwendsels en hoe minder stramien voor zekere groepen en personen om daarop voort te borduren.

* * *

Zoowel uit de economische waarde als uit de ligging van onzen archipel spruit nog voort het gevaar van door schending onzer onzijdigheid in een strijd op den grooten oceaan betrokken te worden. Denken we b.v. aan de rol die stookolie bij een moderne marine speelt en de voorraden daarvan in Indië aanwezig, aan de belangrijke zeestraten en steunpunten die de archipel telt, aan het gebruik dat van onze havens zou worden gemaakt tot aanvulling van voorraden, dan is dit gevaar verre van denkbeeldig. Welke zorgen het bewaren van de onzijdigheid baart is ons uit den Russisch-Japanschen krijg en uit den wereldoorlog voldoende bekend.

Andere aanleiding voor een aanslag op onze bezittingen hoewel niet ondenkbaar mogen we als weinig waarschijnlijk buiten beschouwing laten.

* * *

Dat wij tegenover de geschetste gevaren in den eervollen toestand van *weerloosheid* verkeeren is bekend, Er is betoogd, dat Amerika noch Engeland werkeloos zou blijven indien wij werden aangerand, geruchten spraken wel eens van bestaande geheime verdragen,

waarbij ons hulp zou zijn toegezegd. Bevestiging bleef evenwel uit en bovendien is het het niet aan te nemen dat een vreemde mogendheid — ook, wat vanzelf spreekt, als haar eigen belang daarmede gebaat is — zoo vriendelijk zou zijn om ons Indië te verdedigen zonder dat wij zelf aan die verdediging noemenswaard deel zouden nemen.

Onze weerloosheid is een meervoudig gevaar. Op een toekomstigaanvaller werkt ze als een verlokking; een overweging of de sop de kool wel waard is wordt hem goedgunstig bespaard en deze overweging is er een, die meer gewicht in de schaal legt dan men oppervlakkig zou meenen, immers de groote afstand van zijn basis, dus de onmogelijkheid van snelle aanvulling dwingt den eventueelen aanrander uit het Noorden tot een naar verhouding belangrijk grooter machtsaanwending dan de weerstand onzerzijds waarop gerekend moet worden.

Een verlokking is onze weerloosheid eveneens voor de schending van onze onzijdigheid. En hulp van derden zullen we in het algemeen met minder hoop mogen verwachten naar mate wij onze verdedigingsmiddelen meer verwaarloosden en de hulp van buiten dus grooter moet zijn.

Als middel waardoor vreemde hulp meer waarschijnlijk zou zijn is wel genoemd en o. i. met reden het plaatsen van Indische leeningen in het buitenland, Evenals aan het bestaan van andere buitenlandsche financieele belangen in Indië is ook hieraan echter naast de waarschijnlijkheid van steun het gevaar verbonden van inmenging in onze zaken.

* * *

Met het vorengaande hebben we den toestand geschetst zooals die zich had ontwikkeld bij den aanvang der conferentie te *Washington*. Van de bereikte resultaten noemen we de voornaamste.

Het vlootverdrag, gesloten tusschen Amerika, Engeland, Japan, Frankrijk en Italië stelt vast de verhouding 5 : 5 : 3 : 1.7 voor de sterkte der slagvloten gedurende een tijdvak van 15 jaar. Voorts is bij hetzelfde verdrag overeengekomen dat geen verdere voorzieningen zullen worden aangebracht aan of zullen worden aangelegd nieuwe versterkingen of vlootbasis op eenige in zekere zône gelegen Zuidzee eilanden n.l. voor Amerika de Philipijnen, Guam en de Aleoeten, voor Japan alle eilanden buiten het eigenlijke Rijk dus o.a. Yap, Yaluit, de Bonin groep, Formosa en de Pescadores.

Het 4 mogendheden-verdrag (buiten de conferentie behandeld) gesloten voor een tijdvak van 10 jaar bepaalt dat Amerika, Japan, Engeland, Frankrijk elkanders bezittingen in de Stille Zuidzee zullen eerbiedigen en dat, indien bij geschillen betreffende dat bezit geen overeenstemming bereikt wordt, gemeen overleg van alle verbondenen zal plaats hebben. Bij bedreiging dezer bezittingen door agressieve

actie van eenige andere mogendheid zal overleg plaats hebben omtrent de meest doeltreffende maatregelen die genomen moeten worden.

In het laatste artikel wordt het Britsch-Japansch verdrag afgeschaft verklaard.

De 9 mogendheden overeenkomst betreffende China bevestigt opnieuw de onafhankelijkheid en onschendbaarheid van grondgebied zoomede de „open deur". Aan China wordt opnieuw een kans gegeven, een grondslag waarop het zich kan herstellen en ontwikkelen. Op deze basis zijn nog verscheidene andere onderwerpen behandeld: vreemde postkantoren en bezittingen, spoorwegbeheer enz. die gedeeltelijk nog nader moeten worden geregeld.

Omtrent Siberië legde Japan een verklaring af dat ontruiming zal plaats hebben zoodra zekere waarborgen zouden zijn verkregen waarover onderhandeld werd met met de Regeering van Tsjita. [1])

Wei-ha-Wei zal door Engeland worden ontruimd.

Omtrent Yap werd besloten dat de kabel Yap-Menado aan Nederland, Yap-Guam aan Amerika, Yap-Shanghai aan Japan komt.

Welke wijziging brengt Washington in het vraagstuk van de Pacific?

Als onmiddellijk gevolg van het vlootverdrag mag geweken worden beschouwd het meest dreigende gevaar n.l. dat meer bepaald gelegen was in het prikkelende van den wedijver in vlootbouw gevoegd bij de beteekenisvolle verandering van de situatie in de Zuid-Zee na den wereldoorlog. Voor de toekomst zal naar we hopen het 4 mogendheden-verdrag een waarborg zijn voor het behoud van den vrede voor zoover deze met de Zuid-Zee eilanden samenhangt. De kern van het vraagstuk evenwel bleef onaangeroerd. Immers de wedijver in vlootbouw was, hoezeer later ook een gevaar uit zichzelf, in zijn wezen slechts een gevolg van den, kort gezegd, Mongoolsch-Angel-Saksische belangenstrijd. Evenmin zijn de Zuid-Zee eilanden, onderwerp van het 4 mogendheden-verdrag, elementen van de oorspronkelijke wrijving.

China is zooveel mogelijk gerestaureerd en moet nu toonen waartoe het in staat is:

Sjantung kreeg het terug; van de 21 eischen werd groep 5 voorgoed ingetrokken werden voorts opgegeven voorkeurrechten ten bate van bij Japan te sluiten leeningen en de eisch tot in dienstneming van Japansche adviseurs in Zuid-Manchoerije. De toestand in dit gebied en in Oostelijk-Binnen-Mongolië blijft feitelijk ongewijzigd.

Het land van de Rijzende Zon is uit Washington weergekeerd sterker dan het er heen ging. Het ziet Amerika's stelling in het Verre Oosten begrensd en Engeland een voorpost opgeven in Noord-China.

[1]) Volgens een nader bericht zouden de onderhandelingen af zijn gebroken en door Japan meer troepen naar Siberie zijn gezonden.

Het vraagstuk heeft door dit alles een engere omgrenzing gekregen en is feitelijk ontdaan van zijn meest scherpe kanten teruggebracht tot meer normale verhouding nl. tot de vraag: hoe zullen China en Japan zich in de toekomst verhouden en hoe als gevolg daarvan de overige machten?

We zagen reeds dat China voor zijn oostelijken buur een levensbelang is. Noch China's verdere ontbinding, noch zijn ontwikkeling tot moderne mogendheid zal deze buur werkeloos aanzien, tenzij wellicht in het laatste geval een eendrachtig samengaan niet uitgesloten is. Evenmin zullen, naar we meenen, Amerika en Engeland toeschouwer blijven bij een ingrijpende Japansche inmenging in Chineesche aangelegenheden. En eindelijk blijft daarnaast de emigrantenkwestie een factor waarmede moet worden gerekend. Uit het uitdrukkelijk verzoek van Amerika om deze in Washington buiten bespreking te laten blijkt welk een teer punt dit nog is. Verscherping van de genomen maatregelen zou de vrede ernstig in gevaar kunnen brengen.

Van groot belang is het dat Japan een periode van rust zeer noodig heeft; het staat binnenlandsch voor de oplossing van tal van vraagstukken — o.a. arbeidersbeweging, kiesrechthervorming, financiën — en buitenlandsch heeft het nog veel winst in bedrijf te stellen.

Welke beteekenis heeft *Washington ten slotte voor ons* in Azië?

In de eerste plaats is het voor ons in onzen staat van bijna algeheele weerloosheid van zeer groote, ja onschatbare waarde dat de kans op het behoud van den vrede, althans voor de naaste toekomst belangrijk beter is geworden.

De historie leert ons echter overduidelijk dat de naleving van een verdrag slechts verzekerd is zoolang daardoor geen strijd ontstaat met vitale belangen van een der verbondenen. Waar nu een der partijen in staat van vollen groei verkeert, zich geplaatst ziet voor vraagstukken die onmiddellijk samenhangen met haar bestaansvoorwaarden, daar zien we het hachelijke moment niet meer zoo geheel buiten den gezichtskring. Zullen de gebeurtenissen in Noordelijk Oost-Azië in het algemeen voor het behoud van den vrede op den duur — naar we meenen — beslissend zijn, voor ons is bovendien rekening te houden met het Aziatisch Monroeïsme, dat zich verloochenen zou indien het een gunstige gelegenheid liet voorbijgaan. Een conferentie breekt noch een economische lijn af, noch beëindigt ze nationale aspiraties. Bestaan blijft dus voor ons — zij het in wat meer verwijderde toekomst — het gevaar van schending onzer onzijdigheid bij een strijd in den Grooten Oceaan zoowel als dat van een rechtstreeksche aanranding uit het Noorden.

Hierbij moeten we niet over het hoofd zien dat Washington in de waarde van Engeland en Amerika als Noordelijke buren een voor ons niet gunstige wijziging heeft gebracht en dat eventueele moreele of

daadwerkelijke steun van die zijde derhalve niet zoo krachtig meer kan zijn. Wel is waar verklaarden in aansluiting aan het 4 mogendheden verdrag de verbondenen „dat zij vast besloten zijn de rechten van Nederland met betrekking tot zijn insulaire bezittingen in het gebied van den grooten oceaan te eerbiedigen," doch hoe ook te waardeeren, moeten we de waarde van deze verklaring niet overschatten. Ook voor deze verklaring geldt dat ze waarde heeft zoolang het den mogelijken aanrander gelegen komt.

Het is dan ook van het hoogste belang dat — waar ons nu ook daartoe nog den benoodigden tijd is gegeven — onverwijld de hand aan den ploeg wordt geslagen en in de verdediging van Indië wordt voorzien. Het komt ons voor dat hieromtrent, vooral in het belang van Indië zelf, slechts deze eene meening kan bestaan en dat over alle bezwaren, ook financieele, moet worden heengestapt om bij deze ons puur door de gunst van het Lot geschonken laatste gelegenheid een jaren oud, onverantwoordelijk verzuim goed te maken.

Scheveningen, April 1922.

De storting van de ontvangsten door de stations der Indische Spoor- en Tramwegen.

DOOR

T. F. VAN DORSSEN.

In de Juni-aflevering van den jaargang 1903 van dit tijdschrift kwam een opstel voor van de hand van den ingenieur Dr. J. L. Cluysenaer over „het departement der B. O. W. en het Beheer der Spoorwegen in Nederl.-Indië", waarin de wenschelijkheid geuit werd, de stationsontvangsten, rechtstreeks bij daarvoor aangewezen kassiers (bankinstellingen) te doen storten.

De heer Cluysenaer schrijft op bladz. 845/6:

„De beheerders van de stations van een in exploitatie zijnden spoor-
„weg moeten dagelijks storten, rechtstreeks bij daarvoor aangewezen
„kassiers; dit stelsel — het rechtstreeks afdragen van de stationskassen
„bij kassiers — verdient ginds evenals hier te lande onbepaald aan-
„beveling, wordt trouwens in Nederl.-Indië vrij algemeen toegepast.

„De aangewezen kassiers van den lande zijn de algemeene ont-
„vangers en is de Javasche Bank; de storting-kisten behooren naar
„de kantoren dier ontvangers en naar de agentschappen der Bank
„gericht te worden.

„Verdient in Nederlandsch-Indië geen aanbeveling eene regeling
„waarbij de gelden noodig voor betaling der bezoldigingen van personeel,
„voor pensioenen enz. aan de stationskassen worden ontleend (zooals
„o.a. geschiedt bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoor-
„wegen, bij de Belgische Staatsspoorwegen, de Duitsche Rijksbanen
„enz.) dan is met goeden wil een maatregel mogelijk, waarbij de voor
„betaling van loonen, premiën enz. gevorderde gelden door mandaten
„op 's lands kassen worden verkregen.

„Welke maatregelen het meest doeltreffend mogen geacht worden,
„in elk geval moet den Chef der Exploitatie een rekenplichtig amb-
„tenaar worden ter zijde gesteld, op wien de binnen enge grenzen te
„houden verantwoordelijkheid rust. Aanstonds wordt toegegeven, dat
„eenig kasgeld ten hoofdbureele onmisbaar is.

„Dit onderdeel van het beheer, dat grondiger studie eischt dan door „velen wordt vermoed en de aandacht overwaard is, moge worden „ter hand genomen door in de Indische administratie voldoend ervaren „personen, die vooral met onbevangen blik hebben waargenomen, „wat elders geschiedt."

Waar de geachte schrijver heeft gezegd, dat het stelsel in Nederlandsch-Indië „vrij algemeen" wordt toegepast, zij opgemerkt, dat dit — het rechtstreeks afdragen der stationskassen bij kassiers — bij de particuliere spoor- en tramwegen op Java niet het geval was.

Ook thans — bijna negentien jaar later — is die toestand nog steeds dezelfde.

Ongetwijfeld zal de heer Cluysenaer destijds weinig bevroed hebben, dat het afdragen der stationskassen van die spoor- en tramwegen, na zooveel jaren, nog altijd bij het eigen hoofdbureau, in plaats van bij particuliere kassiers zou plaats vinden. Maar moge het betoog ook al geen direct gevolg hebben gehad, toch werd door den heer Cluysenaer een voor de spoorwegadministratie goed werk verricht, de kwestie in een tijdschrift ter sprake te brengen, omdat dergelijke artikelen van mannen van gezag, later met vrucht kunnen worden aangehaald.

Het aanbevolen stelsel vindt toepassing bij de spoorwegen in Nederland en in andere Europeesche landen, o. a. bij de Staatsspoorwegen in België, [1]) waar — zooals bekend — het comptabel beheer van oudsher op uitstekende wijze geregeld is. [2])

Het is de overtuiging van steller dezes, dat invoering van het voorgestane stelsel — het rechtstreeks afdragen van de stationskassen bij daarvoor aan te wijzen bankinstellingen — voor de particuliere spoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië op den duur van groot belang geacht moet worden.

Eene daadwerkelijke scheiding tusschen kas en eigen boekhouding is, naar het oordeel van deskundigen, in het algemeen als een eerste vereischte te beschouwen, ter voorkoming van frauduleuze onregelmatigheden in het geldelijk beheer, ten nadeele van de betrokken onderneming.

---

[1]) Le service de caissier de l'Etat est confié à la Banque nationale, qui reçoit à Bruxelles et dans ses quarante agences en province, les versements des stations. (*Bulletin du congrès international des chemins de fer.* Vol. XIX— No. 1. Janvier 1905, Bladz. 371).

[2]) Vermelding verdient hier, dat het de *Belgische* spoorwegambtenaar Massée was, die in 1863 het rekenplichtig beheer bij S. S. in Nederland inrichtte, zooals het daar heden ten dage nog wordt gevolgd; het spreekt van zelf, dat in den loop der jaren, door de gewijzigde omstandigheden, wel veel is veranderd, maar de hoofddenkbeelden door Massée aan de inrichting van het comptabel beheer ten grondslag gelegd, bleven onveranderd, wel een bewijs van de groote deugdelijkheid.

Zijn de functies van kassier en boekhouder in dezelfde hand vereenigd, dan wordt de kans op fraude grooter, naarmate het bedrijf omvangrijker is.

Alleen geregelde dagelijksche scherpe contrôle van hoogerhand op de handelingen van de ambtenaren, die de uitgaven boeken, kunnen die kans wel verminderen, maar niet geheel opheffen, daar die ambtenaren dikwerf dezelfde zijn als degenen, die de gelden in ontvangst nemen of in elk geval voortdurend in nauwe dienstaanraking met laatstbedoelden staan. En — zooals licht te begrijpen is — schuilt hierin een groot gevaar.

Door de uitgaven hooger te boeken dan de bewijsstukken aangeven (valsche boekingen) en tegelijkertijd het als uitgave te veel geboekte bedrag uit de ontvangen contanten af te zonderen, kan de fraude veelal maar al te gemakkelijk tot stand gebracht worden. Ieder ingewijde zal door voorbeelden uit de praktijk van verschillende bedrijven in staat zijn aan te toonen hoe een en ander kan plaats vinden.[3])

De logisch lijkende tegenwerping kan worden gemaakt, dat bij een en denzelfden spoor- of tramwegdienst de kas en de boekhouding niet in dezelfde hand behoeven te zijn, m. a. w. dat deze twee zaken door verschillende afdeelingschefs beheerd kunnen worden. Maar, behalve dat hierdoor meer administratieve rompslomp veroorzaakt zou worden, blijft het voor het ondergeschikte personeel — aan de eene zijde de partij, die het contante geld in handen krijgt (de kas) en aan de andere zijde de partij, die de gedane uitgaven boekt (de boekhouding) — toch nog vrij gemakkelijk samen fraude op touw te zetten. Immers de omstandigheden — al de betrokken personen zijn ambtenaren van dezelfde maatschappij en in hetzelfde hoofdbureau werkzaam — bevorderen een vertrouwelijken omgang, welke het gevaar zeer in de hand werkt.

Geheel anders wordt de kwestie echter, wanneer de kas door eene bankinstelling gehouden wordt. Samenwerking tot het beramen van fraude ten nadeele van den spoor- of tramwegdienst tusschen het personeel der bank en dat der spoor- of tramwegadministratie zou heel moeilijk zijn — ook al wegens de wederkeerige onbekendheid met den juisten gang van zaken bij ieder — en moet wel als uitgesloten beschouwd worden, te meer waar de storting der gelden op de onderscheidene plaatsen in het land bij verschillende agentschappen of wel bij verschillende bankinstellingen geschiedt.

---

[3]) In verband met de kasfraudes bij de Staatsspoorwegen op Java, omstreeks het jaar 1910, verklaarden de met het onderzoek belaste gouvernementsaccountants o.m. dat aan het kasbeheer der S. S. een principieele fout kleefde, doordat de betaling en de boekhouding der uitgaven in een en dezelfde hand waren vereenigd. (*De Locomotief* van 24 October 1913, tweede blad).

Voor het kasgeld, dat ten hoofdbureele voor sommige uitgaven noodig blijft, kan aldaar eene kleine kas worden aangehouden, b.v. onder beheer van een ambtenaar der Secretarie, zooals trouwens thans bereids vrijwel regel is.

De algemeene of groote kas in het hoofdbureau worde echter opgeheven en in de plaats daarvan eene Giro-rekening geopend bij de bankinstelling, die belast is met de ontvangst van de stortingen der stations, eventueel tegen de gebruikelijke rentevergoeding aan de spoor- of tramwegadministratie over de bedragen der dagelijksche saldi.

Als beginsel gelde verder, dat alle uitgaven in de stations, zooveel mogelijk, uit de directe ontvangsten worden gedaan. Het zal dan niet meer voorkomen, dat de stationschef des morgens zijn geldstorting naar het hoofdbureau verzendt en omgekeerd denzelfden dag van het hoofdbureau geld ontvangt — rechtstreeks toegezonden of uit handen van betaalmeesters — voor de maandelijksche bezoldigingen van het stationspersoneel.

Even goed als voor de Nederlandsche spoorwegen, zal voor de Indische spoor- en tramwegen een maatregel mogelijk blijken, waarbij de voor bezoldigingen gevorderde bedragen aan de stationskassen kunnen worden ontleend. Op de plaatsen, waar de bankinstellingen of hare agentschappen zijn gevestigd, kunnen de voor betaling van bezoldigingen benoodigde gelden ook door middel van cheques, uit de kas der bankinstelling worden verkregen, voor het geval ontleening aan de stationskas om de een of andere reden niet wenschelijk mocht zijn.

De zoogenaamde ongangbare muntstukken[4]), welke bij de stortingen worden aangetroffen, veroorzaken aan het kasbeheer op het hoofdbureau veel administratieve last; deze muntstukken moeten als dienstgeldzending aan de stationschefs worden teruggezonden ter inwisseling tegen gangbare munt, welke afzonderlijk bij de eerstvolgende storting is te voegen. Er komt geen einde aan — of vermindering van — het storten van het ongangbare geld. En de onderstelling is niet gewaagd, dat het teruggezonden ongangbare geld, indien de stations dit niet spoedig kwijt kunnen raken, opnieuw in de gewone dagelijksche stortingen wordt opgenomen.

De bestaande methode — het afdragen der stationskassen bij het eigen hoofdbureau — geeft tot meerdere opmerkingen aanleiding, het bestek van dit opstel laat echter niet toe, ter zake verder in bijzonderheden af te dalen.

---

[4]) Echte van 's Rijks munt afkomstige muntstukken, die in de circulatie krassen en deuken hebben gekregen of door slijtage hun oorspronkelijke gaaf aanzien verloren hebben, worden door de bevolking — vooral de inlanders en vreemde oosterlingen — niet in betaling aangenomen en als „tida lakoe" (niet gangbaar) geweigerd. Dank zij deze eigenaardigheid, is er in Nederl. Indië veel z.g. ongangbaar geld in omloop.

Bij het voorgestelde systeem zal de bankinstelling natuurlijk dezelfde last ondervinden, die de kas op het hoofdbureau van de gestorte ongangbare munt heeft. Het lijkt evenwel mogelijk, de moeilijkheid grootendeels uit den weg te ruimen. Wanneer namelijk in overleg tusschen de bankinstelling en het Departement van Financiën eene regeling wordt getroffen, de ongangbare muntstukken bij de Algemeene ontvangers van de Landskassen in te wisselen, zal het aantal ongangbare muntstukken, dat gestort wordt, geleidelijk verminderen [5]).

Tegenover eene vermindering van de administratiekosten, als gevolg van het opheffen der groote kas in het hoofdbureau (afschaffing chineeschen hoofdkassier, hulpkassiers, toezicht op dezen), zullen andere kosten komen te staan (vergoeding aan de bankinstelling wegens de bijzondere bemoeienis met het in ontvangst nemen van de stortingen der stations). In verband hiermede dient nog onder de oogen te worden gezien de vraag: „welke zullen de financieele consequenties zijn ten opzichte van de exploitatiekosten?", waarvan de beantwoording echter uit den aard der zaak het best door de spoor- en tramwegadministraties zelf — ieder voor zich — geschieden kan.

Elke spoor- en tramwegadministratie in Nederlandsch-Indië overwege ernstig de instelling van een onderzoek in loco van het vraagstuk waarover dit opstel handelt.

Het wil schrijver dezes voorkomen, dat de aan zoodanig onderzoek te besteden moeite goede vruchten kan dragen.

Amerongen, Februari 1922.

---

[5]) Wat de Javasche bank betreft, bestond reeds in 1912 eene soortgelijke overeenkomst tusschen het bestuur dier bank en den Directeur van het Departement van Financiën te Batavia, welke ten doel had, de beschadigde muntstukken buiten de circulatie te brengen.

De opstand in den Pundjab.

DOOR

M. H. DU CROO.

> The Governor who waits to recognise a rebellion till it looks like a war will probably find that he has waited too long. That which distinguishes a riot which is the beginning of waging or levying war, from a riot which will end in plunder and broken heads, is the object with which it started. That is the principle of English law; and although the application of the principle is always difficult and has often been too severe, it seems that the principle itself is sound and that there is no country in which it is so nesessary to enforce it as in India.
>
> MAYNE
>
> *The Criminal Law of India 4th edition pag. 279.*

De aanleiding tot de gebeurtenissen tijdens en de onderdrukking van den opstand in den Pundjab 30 Maart—25 Augustus 1919.

DE AANLEIDING.

Tijdens en door den Europeeschen oorlog was ook in Britsch-Indië een *algemeene economische malaise* ontstaan. Een volk, dat gemiddeld over een jaarlijksch inkomen voor *f* 24 kan beschikken, moest den oorlogsdruk nog heviger voelen dan de westersche tegenstanders.

Typisch drukt lord Hardinge dit verschijnsel uit in: *India was bled white.*

De van regeeringswege uitgeoefende contrôle op de voedingsmiddelen, kolen, tarwe, huiden enz. voldeed niet; het schijnt b.v. dat deze contrôle aanleiding heeft gegeven tot uitgebreide en zeer illustratieve schandalen, als gevolg waarvan Horniman[1]) o. a. het voedseloproer in Bombay beschouwt.

Ook de van regeeringswege uitgeoefende contrôle op de *rijstdistributie* gaf aanleiding tot corruptie, hetgeen niemand verwonderen zal die den

---

[1]) B. G. Horniman, Amritsar and our Duty to India.

lijdensweg der voedselvoorziening in Nederlandsch-Indië mede moest bewandelen.

Al is het waarschijnlijk te sterk uitgedrukt, dat men in Indië enthousiast voor den oorlog gevoelde, toch mag met zekerheid worden vastgesteld, dat de *houding der inlandsche bevolking* in het algemeen een *zeer loyale* bleef.

Wel was reeds vanaf 1907 een zekere revolutionaire tendenz in Indië niet te ontkennen. Zij kwam vooral tot uiting in de z.g.n. *dacoities* — misschien het best te vergelijken met onze *ketjoepartijen* —, welke dacoities zich hoofdzakelijk richtten tegen de politie. Deze politie schijnt in Indië zeer slecht, corruptief en onbetrouwbaar te zijn geweest.

Men vroeg thans, en vooral van politiewege, een bijzondere bevoegdheid tegenover deze misdaden. Dergelijke bevoegdheden in politiehanden, en vooral in handen van een corruptieve politie, vormen natuurlijk een gevaar, waartegen dan ook de geheele inlandsche pers stelling nam.

De regeering vaardigt dan in de oorlogsdagen de *Indian Defence Act* uit, welke door de bevolking als oorlogsnoodzaak zonder bepaalde tegenstand wordt aanvaard.

De eene helft van deze *Act* is van zuiver militairen aard — de andere helft richt zich tegen *samenzweringen tegen den Staat.*

De bevoegdheden tot interneering worden uitgebreid. De vrijheid in spreken, schrijven en beweging van *iederen onderdaan des konings* wordt zeer beperkt. Overtredingen van de Act worden berecht door bijzondere rechtbanken *niet* ressorteerende onder het Hooggerechtshof.

Het proces kent geen jury, geen vooronderzoek en geen appèl. De strafmaat reikt tot en met het doodvonnis.

Het blijkt (zie Horniman, pag. 45) dat van deze Act een groot gebruik en ook een beduidend misbruik werd gemaakt, waar zij *niet* uitsluitend tegenover *bijzondere* gevallen werd gebezigd.

De uitvoerende autoriteiten betoogden, dat zij alleen op deze wijze in staat waren om de revolutionaire tendenzen te bedwingen.

In het algemeen troostte men zich echter met de in de Act opgenomen bepaling, dat de I. D. A. slechts van kracht zou blijven tot 6 maanden na het sluiten van den vrede.

Het eerste deel van de *Indian Defence Act* was, zooals gezegd, van zuiveren militairen aard. Zij betrof de recruteering van Europeanen en van *intellectueele* inlanders. Maar — en dit is wel weer typisch engelsch! — deze inlanders konden geen officieren zijn.

Nu schijnt die *recruteering*, vooral in de meer afgelegen streken en dan door de inlandsche ambtenaren, die promotie en ambtelijke waardeering nastreefden, op min of meer middeleeuwsche wijze te

zijn uitgevoerd, met als eenigszins officieuze leuze: „pressure and persuasion". Ook de *oorlogsleening* werd door inlandsche hoofden en beambten als een soort belasting op het volk gelegd en zelfs op „officieele" wijze: het „soort over soort" werd genadeloos toegepast, met het gevolg, dat dergelijke ambtenaren zelfs door de bevolking vermoord werden (zie Horniman).

Dat soortgelijke bestuursmaatregelen en een zoo herhaald beroep op de loyaliteit der bevolking, en vooral ook de practische uitvoering dier maatregelen in hooge mate ontevredenheid wekten, behoeft vermoedelijk geen nader betoog.

Eveneens ontstond ontstemming door het onderdrukken van iedere *politieke propaganda* en het *muilbanden van de pers*.

In dezen tijd valt ook het optreden van Mrs. Besant en haar *Home Rule League Campaign* te vermelden: Indië vraagt wat thans de naaste toekomst aan Indië zal brengen in vergelijking met de self-governing Dominions.

Onverbiddelijk maakt de uitvoerende macht echter gebruik van de *Press-Act* — Mrs. Besant wordt zelfs uit het presidentschap Bombay verwijderd.

In 1917 wordt krachtig opgetreden tegen de Home Rule Action: Mohamed Ali en Shaukat Ali, twee populaire leiders in Indië, worden geïnterneerd; tal van Mohamedaansche kranten, vooral in den Pundjab, worden verboden.

Bij de toepassing van al deze vèr-reikende maatregelen schijnen ontoelaatbare en „russische" dingen te zijn gebeurd (zie Horniman).

In Juni 1917 verklaart Lord Pentland, gouverneur van Madras, dat Indië alle gedachten aan een spoedige verwerkelijking van Home Rule moet loslaten — Mrs. Besant en haar voornaamste medewerkers worden geïnterneerd.

Doch in Augustus verschijnt een lichtpunt. Officieel wordt de verklaring afgelegd: *responsible government is the goal of british policy*.

Bovendien bezoekt de bekende Mr. Montagu Indië om daar met den onderkoning en publieke lichamen noodzakelijke hervormingen te bespreken.

Voorts wordt Mrs. Besant weer uit haar interneering in volkomen vrijheid gesteld. Er ontstaat zoodoende een betrekkelijke rust.

Dan volgt in 1918 de publicatie van het bekende *Montagu-Chelmsford ontwerp*, dat door Mrs. Besant wordt beoordeeld als te zijn: unworthy of England to offer — unworthy of India to accept.

Het Indian National Congress verklaart het ontwerp: disappointing and unsatisfactory; men wenschte vrijheid van persoon en woord; associatie en gelijke rechten voor allen.

In begin 1919 beantwoordt de regeering deze en soortgelijke verklaringen met de *Rowlatt-Bills*.

Inmiddels is de oorlog geëindigd, doch de prijzen blijven hoog en de voedselvoorziening voldoet niet. Tengevolge daarvan ontstaan o. a. de *mill-strikes in Bombay*, waartegen zeer krachtig wordt opgetreden.

Weer ontstaat onrust, en zelfs in diermate, dat er geruchten beginnen te loopen over een herhaling van de Indian Mutiny, thans echter in den Civil Service, terwijl de engelsche bevolking zich krachtig tegen de door de inlanders gevraagde hervormingen verzet.

Thans een enkel woord over de *Rowlatt-Bills*. Zij zijn het werk van het Rowlatt Committee, voorgezeten door een engelschen rechtskundige terwijl als leden o. a. twee inlandsche rechtskundigen optreden.

Dadelijk na den wapenstilstand wordt dit ontwerp voorgebracht en tot wet gemaakt Deze wetten geven aan de uitvoerende macht een zeer ruime bevoegdheid.

Zoo stelt de bekende § 124 strafbaar met hoogstens twee jaar of een overeenkomstige boete: het in bezit hebben van eenigerlei verdacht papier of geschrift, tenzij de houder kan bewijzen, dat dit voor een wettig doel geschiedde. Dus: niet de rechter moet de schuld, maar de verdachte moet z'n onschuld bewijzen.

Ook werd als een verzwarende omstandigheid bij een offence against the State aangemerkt de vorige veroordeeling voor een soortgelijk feit of wel de min of meer nauwe betrekking met een voor een dergelijk feit veroordeelde.

Ook moest een veroordeelde een zekerheidsstelling geven voor zijn verder goed gedrag gedurende tenminste 2 jaar. Zonder zekerheidsstelling bleef hij onder voortdurend politietoezicht.

De *IIe Bill* werd door het volk zeer typeerend genoemd: na dalil, na vakil, na appeal (no argument, no lawyer, no appeal).

De berechting der geïncrimeerde feiten geschiedde voor en door Courts, die ook de getuigenis van reeds overleden of „vermiste" personen aanvaardden, zonder eenige crossexamination. Er was geen appèl mogelijk, er bestond geen jury (omtrent verzwarende omstandigheden zie hierboven).

In uitgebreiden zin konden personen, verdacht van anarchistische of revolutionaire propaganda of tendenzen, in hun vrijheid worden beperkt. Arrestaties en huiszoekingen mochten geschieden zonder gerechtelijke volmacht. Deze arrestanten konden in bepaalde gevangenissen worden opgesloten voor perioden van één jaar, welke perioden telkens konden worden vernieuwd.

Voorts waren bepalingen opgenomen, die in staat stelden de reeds onder de Defence of India Act gearresteerden gevangen te houden,

benevens uitvoerige bepalingen, welke de geheele wet „waterdicht" maakten.

Tegen deze Bills ontstaat een algemeene, maar passieve tegenstand, gebaseerd op het zoogenaamde *Satyagraha.*

De voornaamste doctrines van deze leer zijn: vasthouden aan de waarheid, volkomen afzien van iederen vorm van geweld, bereid zijn om te lijden.

Derhalve een leer, die als het ware een philosophie op zichzelf vormt.

Voorganger is Mahatma Gandi. Men is zeer streng en exclusief bij het aannemen van leden, omdat men de overheerschers alleen en uitsluitend door *soul-force* wenscht te overwinnen.

Ghandi deelt den onderkoning mede hetgeen de Satyagraha-beweging is en bereiken wil, terwijl hij Lord Chelmsford tevens verzoekt de Bills in te trekken.

Wat de werkwijze der Satyagrahas betreft, diene nog het volgende.

Men wilde niet alleen passieven tegenstand bieden tegenover de Rowlatt-bills, doch ook van tijd tot tijd op passieve wijze in verzet komen tegen andere wetten, gericht tegen de vrijheid en de individueele rechten.

Ghandi verzoekt, na de weigering van lord Chelmsford, het volk sympathie te betuigen met de Satyagraha-beweging door zoogenaamde *hartals* (sluiting van winkels, staken van werk, vasten, publiek rouwen en gebed).

De sympathiebetuigingen in dezen vorm zijn talrijk, terwijl zij als dadelijk en waarschijnlijk onverwacht gevolg een *verbroedering* brengen tusschen *Mohamedanen* en *Hindoes* (vooral in Bombay).

De hartals verloopen in het algemeen zeer vredelievend, hetgeen ook in de officieele rapporten (o. a. over 6 April) wordt toegegeven.

Was het bovenstaande hoofdzakelijk ontleend aan Horniman's boek *„Amritsar and our Duty to India"*, thans volgen hier de conclusies zoowel van de engelsche meerderheid als van de inlandsche minderheid van het *Hunter-Committee,* 14 October 1919 door de indische regeering aangewezen om de onlusten in Bombay, Delhi en den Pundjab te onderzoeken, zoowel op oorzaken als op te treffen maatregelen (rapport in Maart 1920 ingediend).

De meerderheid wijst op een toestand van algemeene onrust en ontevredenheid in den Pundjab en op de gevolgen van de Home-Rule beweging en de druk van de *India Defence Act.* Buitengewoon zwaar drukte de vraag voor recruten voor het leger (de bevolking van den Pundjab is zeer geschikt voor het soldaten-beroep) „and the strain was falling mainly on the country districts, which the local government considered it necessary to protect from any anti-government agitation likely to hamper the work of recruitement".

Er ontstond, vooral onder de intellectueele klassen, groote teleurstelling toen na den wapenstilstand „the hopes that the services rendered bij India would receive immediate recognition, were not at once fulfilled".

Dan waren er verder de voedselnood, de hooge prijzen en de houding der Entente tegenover Turkije.

Maar boven alles veroorzaakten de *Rowlatt-Bills* groote ontevredenheid Zij waren oorzaak van de Satyagraha-beweging, die op een gegeven oogenblik door de geen onrust willende aanhangers niet meer in de juiste richting kon worden gehouden.

„From its first inception the Satyagraha-movement was condemned by prominent leaders of moderate opinion in India as likely to promote disorder and breach of the peace and the organiser himself recognized later that in embarking on a mass movement he had underrated the forces of evil".

De meerderheid gelooft niet dat de recruteering en de oorlogsleening aanleiding gaven tot de eigenlijke onrust. Ook is zij niet van oordeel, dat de opstand in den Pundjab het resultaat was van „a pre-arranged conspiracy to overthrow the British government in India by force", maar ook dat het onjuist en in ieder geval „unsafe" voor de regeering zou zijn niet aan te nemen dat de opstand het resultaat was van „a definite organisation".

„Apart from the existence of any deeply laid scheme to overthrow the british, a movement which had started in rioting and become a rebellion might have rapidly developed into a revolution".

De minderheid gaat in hoofdzaak accoord met de conclusies der meerderheid betreffende de oorzaken, doch zij gelooft niet in „a definite organisation". Er was geen sprake van rebellie en het zou een niet te rechtvaardigen overdrijving zijn hier den indruk te vestigen, dat het gebeurde zich tot een revolutie zou hebben ontwikkeld.

Ook volgens haar is de invoering der *Rowlatt-bills*, die bovendien in den Pundjab herhaaldelijk verkeerd aan de bevolking verklaard zijn, de hoofdoorzaak. Die verkeerde voorstellingen mogen h. i. niet op rekening van de volksleiders worden gesteld, doch op die van het gouvernement, dat eerst na den hartal van 6 April de wetten aan de massa begon uit te leggen.

„The anti British and anti-government outbursts were in their opinion purely the result of sudden mob frenzy".

En zij besluit dat hoewel zij geen bevestiging kreeg van een georganiseerde samenzwering in den Pundjab, de civiele en militaire autoriteiten „persuaded themselves that open rebellion existed and took action accordingly".

En . . in een schrijven van 3 Mei 1920 van de regeering van Indië aan den Staatssecretaris voor Indië verklaart de regeering de bevindingen van het Committee betreffende de oorzaken te *aanvaarden*.

Alleen wijst de regeering er de minderheid o. a. op, dat h. i. velen aan de Satyagraha-beweging hebben deelgenomen met de bedoeling om die beweging te gebruiken teneinde wanorde te veroorzaken. En zij wijst er ook op, dat de meening van de minderheid betreffende het wezen der onlusten door de feiten wordt weersproken.

DE OPSTAND.

De gebeurtenissen te Delhi op 30 Maart.

Den *30 Maart* heeft te Delhi een *hartal* plaats, welke een algemeenen stilstand in het dagelijksche leven veroorzaakt. Zeer vermoedelijk heeft men te Delhi zich in den datum vergist en is de bedoeling van Ghandi geweest dat eerst den *6en April* een algemeene hartal zou worden gehouden in den geheelen Pundjab.

Wanneer tijdens dezen hartal blijkt, dat aan het station in de 3e klasse wachtkamer nog ververschingen e. d. worden verkocht, begeeft een groep hartal-houders zich daarheen, teneinde den verkooper tot den hartal over te halen. Wanneer dit geen resultaat oplevert, wordt er blijkbaar met krachtiger argumenten gewerkt, schijnt de verkooper een paar klappen te hebben opgeloopen, terwijl de jas van den stationschef wordt stukgetrokken.

In ieder geval ontstaat blijkbaar een relletje, naar aanleiding waarvan de stationspolitie twee man arresteert.

Het relletje breidt zich uit en men eischt de invrijheidstelling der gearresteerden.

Inmiddels beschikt men bij en om het station over 50 man politie, 30 soldaten en 15 à 20 engelsche soldaten, die als doortrekkenden op het station aanwezig waren.

Politie en soldaten worden met steenen gegooid en nadat verscheidenen op die wijze verwond zijn, wordt gevuurd door de politie, waarbij 2 of 3 betoogers gedood en enkele anderen gewond raken.

De menigte trekt dan naar het stadhuis en de bazaar, waar opnieuw relletjes ontstaan en wederom politiedienaren en Europeanen gewond worden door steenworpen.

De menigte weigert de sommatie om uit elkaar te gaan op te volgen. Tweemaal wordt in de lucht geschoten en, aldus het meerderheidsrapport van het Hunter-Committee: *this only irritated the crowd and they charged the British party.* Er wordt dan ráák geschoten, waardoor 5 betoogers gedood worden; 12 gewonden kwamen zich later aan het hospitaal melden.

Zoowel de meerderheid al de minderheid van bovengenoemd committee — het zij hier terloops aangeteekend — approuveeren dit optreden

der autoriteiten. Het Committee beschouwde deze relletjes als een uitvloeisel van de Satyagraha-beweging.

Horniman geeft echter een andere lezing. Hij veroordeelt heftig het optreden der autoriteiten. Volgens hem zijn slechts 2 à 3 menschen naar het station gewandeld en was alles van zeer vredelievenden en onschuldigen aard. Volgens hem was het vuren volstrekt onnoodig, ook omdat: an Indian crowd on such an occasion is far less dangerous than an English crowd. De juistheid van deze theorie is zeer te betwijfelen en het maakt wel den indruk alsof de heer H. het gebeurde uit een al te ethischen bril en veel te eenzijdig beschouwt.

De leiders doen inmiddels alles om de bevolking te kalmeeren, totdat *6 April* opnieuw een *hartal* plaats vindt, evenals op tal van andere plaatsen in den Pundjab.

De 9en April wordt *Ghandi*, op weg van Bombay naar Delhi, aan het station Palwal in den Pundjab belet om zijn reis voort te zetten en *uit den Pundjab verwijderd*.

In haar correspondentie met den Staatssecretaris bespreekt de regeering ook deze kwestie.

Zij wijst erop, dat vóór eenige deportatie van politieke leiders (ook in Amritsar) de Satyagraha-beweging reeds de onlusten in Delhi had veroorzaakt.

Omtrent Ghandi zegt de regeering het volgende.

Den 9en April kreeg de regeering bericht van Ghandi's reis van Bombay naar Delhi. Zoowel de luitenant-gouverneur van den Pundjab als de Chief Commissioner te Delhi verklaarden den toestand reeds gevaarlijk en tevens, dat het gevaar zou toenemen, wanneer Ghandi werd toegelaten. Zijn erkende bedoeling was de wet van het land te breken en aanhangers voor de Satyagraha-beweging te werven. Arrestatie en vervolging in den Pundjab zouden waarschijnlijk een uitbarsting tengevolge hebben gehad. Zoowel een verbod om Delhi binnen te komen, als de bijna zekere arrestatie en vervolging indien hem werd toegestaan te Delhi te verblijven, zouden ernstige onlusten veroorzaken. Daarom werd besloten Ghandi te bevelen in the Bombay Presidency te blijven.

Tengevolge hiervan ontstaat den *10en April* wederom een *winkelsluiting*. Dreigende volksmenigten trekken door de stad en de beweging ontsnapt aan de handen der leiders.

Zoodoende komt er voor den *17en* geen eind aan den hartal. Op dien datum worden weer een aantal winkels geopend, waartegen zich het gepeupel verzet. Wanneer in het daarop volgende relletje een konstabel gewond wordt, vuurt de politie uit zelfverdediging, waardoor 18 demonstranten gewond raken; twee overlijden later.

Den *18en April* zijn de meeste winkels weer geopend; den *19en April* volgt het einde van den hartal.

Over de gebeurtenissen in *Bombay* wordt hier, waar zij buiten den Pundjab voorvielen, geen nadere uiteenzetting gegeven.

De gebeurtenissen in het district Amritsar.

Amritsar telt een bevolking van 150.000 zielen en is een stad met een belangrijken handel in stukgoederen; bovendien bevindt zich hier de *Gouden Tempel* der Shiks.

De zgn. civil lines worden door den spoorweg van de eigenlijke stad gescheiden.

Het garnizoen bedroeg, behalve 1 off. en 15 man van de Indian Defence Force, uit 184 man engelsche inf^ie^ en 40 à 50 bereden manschappen van de 12e munitie-colonne van de veld-art^ie^. Sinds 5 April hielden een inl. off. en 20 man inl. troepen de wacht op het station.

De stad had in den laatsten tijd een werkzaam aandeel genomen in het politieke leven. In December 1919 zou daar het *All India Congress* worden gehouden — het *All India Congress Committee* was er sinds 1917 in actie.

De meest invloedrijke en werkzaamste leiders waren Dr. Kitchlew en Dr. Satyapal. Zij waren beiden lid van de Satyagrahabeweging.

Den *30en* heeft een volkomen geslaagde *hartal* plaats, nadat den *29en* officieel aan Dr. Satyapal was verboden om in het publiek te spreken.

De hartal verliep zonder botsingen; den *4en April* ontving Dr. Kitchlew een zelfde verbod als Dr. Satyapal.

Ook in Amritsar was men, evenals te Delhi, niet zeker van den datum. Weliswaar schijnen plaatselijke leiders getracht te hebben verdere hartals te voorkomen, doch den *6en April* heeft wederom een hartal plaats. En wederom verloopt deze rustig; geen enkele Europeaan wordt lastig gevallen. Alleen wordt aan den Clock Tower een oproep aangepakt „to die and kill".

De blijkbare invloed van beide genoemde leiders is oorzaak dat de Deputy commissioner aan het gouvernement van den Pundjab uitbreiding van het garnizoen vraagt; eenige eventueele actie tegen de stad acht hij, zonder ontblooting der civil lines, onmogelijk. Hij beschouwt den hartal *„as a mere step to test the organisation"*.

En hoewel „it does not appear that any actual breach of the order against public speaking had been committed by either of the gentlemen", worden op *9 April* beide leiders uit Amritsar gewezen en geïnterneerd in Dharamsala, een ander district van den Pundjab.

In haar correspondentie met den staatssecretaris ontkent de regeering dat de deportatie van deze beide leiders een „provocative act" was. Hoewel zij na het desbetreffende verbod niet openlijk hebben deelgenomen aan de meetings, onmiddellijk voorafgaande aan den hartal van

6 April is gebleken, dat zij geheime meetings na dien datum hielden en volhielden een agitatie te leiden, die bevonden werd een „criminal conspiracy" te zijn.

Toen volgde deportatie en „outrages".

„But", zegt de regeering, „it is always a question of the greatest difficulty to judge wether preventive steps such as those taken will, in a time of great popular excitement, quiet the general atmosphere or precipitate disorder. The probability seemed to be that they would achieve the former result".

Den *9en April* heeft het hindoesche feest *„Ram Naumi"* plaats — opmerkelijk is de algemeene verbroedering tusschen Hindoes en Mohamedanen, een verbroedering, waarvoor Dr. Kitchlew steeds had geijverd.

Maar ook op dezen dag wordt tijdens den optocht *geen enkele Europeaan gemolesteerd* en de Deputy Commissioner getuigt: „as a rule they were very civil, every car in the procession stopped in front of me and the band played „God save the King". A note of disloyalty which struck me was that a party of Mohammedan students dressed to represent the Turkish Army raised a rude demonstration by clapping their hands which is a sign of rudeness up here, that is all".

Voor den *10den* (de dag der deportatie) worden de volgende maatregelen getroffen.

1. Britsche Inf^ie in reserve in de Ram Bagh Gardens.
2. Piketten met eur. magistraatspersonen aan de drie spoorwegovergangen naar de civil-lines; met opdracht, in verband met een mogelijk geachten aanslag op het District Courthouse, niet meer dan 5 personen tegelijk te laten passeeren; „to keep back any crowd, peacefully if possible, but by military force if necessary".
3. Een politiereserve (75 gewapenden) in de Kotwali.
4. De civil surgeon zou met de ambulance-auto, in geval van nood, de europ. vrouwen en kinderen naar het Fort brengen.

Men was blijkbaar wel op ongeregeldheden voorbereid, doch niet op zóó ernstige als stonden te gebeuren, zoodat dan ook de Europeanen *niet* gewaarschuwd zijn om zich dien dag *niet* naar de stad te begeven.

De deportatie wordt vlug en snel uitgevoerd, tegen 10 uur v. m. Doch reeds om 11.30 v. m. verspreidt zich het nieuws door de stad. In Hall Bazaar verzamelt zich een verontwaardigde en opgewonden menigte, die zich naar Hall Gate en Hall Bridge begeeft, blijkbaar met de bedoeling den Deputy Commissioner te intimideeren.

Maar ook thans nog wordt geen enkele Europeaan gemolesteerd, terwijl de menigte *niet* gewapend is, ook niet met de zgn. *lathis* (bamboestokken). Deze menigte, die zeer opgewonden is, wordt gestuit bij Hall Bridge.

Er ontstaat een relletje en ook verwarring onder het zeer zwakke piket en wanneer de menigte met steenen begint te gooien en de civil lines wil binnendringen, worden een aantal schoten afgegeven (3 of 4 dooden en gewonden). De menigte komt daarop tot stilstand, waarna zij tenslotte door eenige plaatselijke „lawyers" kan bewogen worden, zich terug te trekken in de richting van de *Telegraph Office*, dat kort daarop van twee zijden wordt aangevallen; het telefoonkantoor wordt vernield, doch het telegraaf-kantoor door de stationswacht behouden, waarbij echter geschoten moet worden.

Inmiddels heeft zich tusschen Lohgar Gate en Telegraph Office in het Atchisonpark een menigte van ongeveer 30.000 menschen verzameld.

Tegen 2 uur tracht zij het — thans door militairen gevormde — piket bij de Carriage-bridge omver te loopen, doch wordt door vuur afgewezen (20 à 30 getroffenen).

Inmiddels worden het *goederenstation* bestormd en geplunderd, terwijl de *spoorwegwachter Robinson* wordt achtervolgd en doodgeslagen. De stationschef kon door het stationspiket worden gered. De *telegraaflijnen werden vernield*, doch het stationsplatform werd door het piket behouden.

Intusschen hebben in de stad ernstige ongeregeldheden plaats gevonden.

De *National Bank* bestormd, geplunderd en in brand gestoken; manager en assistent-manager doodgeslagen en daarna verbrand.

De *Alliance Bank* bestormd; de manager doodgeslagen en daarna verbrand; het gebouw, dat het eigendom van Indiërs is, niet verwoest.

De *Chartered Bank* bestormd, doch zonder veel moeite door 25 politieagenten ontzet; manager en assistent-manager konden ontkomen.

Stadhuis en *Hulppostkantoor in brand gestoken.*

De 75 man politiereserve (inlanders onder een inlandschen cdt.) in de Kotwali blijven vrijwel werkeloos, doen niets of vrijwel niets om in te grijpen.

In het Atchisonpark wordt de *genie-sergeant Rowlands*, die uit de stad terugkeerde, doodgeslagen.

In een der nieuwe straten bij de Meisjesschool wordt een zendelinge, *Miss Sherwood*, aangevallen, van de fiets gesleurd en voor dood achtergelaten. Zij wordt later door eenige Hindoes gered.

De vrouwelijke dokter *Mrs. Easdon* wordt in het Vrouwenhospitaal bedreigd; tweemaal wordt het hospitaal door de menigte doorzocht, doch beide malen kan zij zich verbergen.

De *Indian Christian Church* en *the Religious Book Society's Depôt and Hall* worden in brand gestoken; verschillende *hulppostkantoren* geplunderd.

Tot laat in den nacht duren de plunderingen, terwijl het meerendeel der telegraphische verbindingen afgesneden worden.

De vrouwen en kinderen werden allen in het fort in veiligheid gebracht.

Intusschen waren als versterking aangekomen:

260 ongewapende Ghurka's, die gedeeltelijk uit het fort bewapend konden worden; benevens 125 Engelschen en 175 Baloeddjis.

In den morgen van den 16en kwamen aan:

100 Engelschen en 200 inl. manschappen.

Nadat 's namiddags de civiele autoriteiten uit Lahore zijn aangekomen, geven deze te kennen *„that the situation was beyond civil control"* en machtigen den oudsten officier *„to take such steps as the military situation demanded"*.

Een afdeeling militairen, waarbij een politieambtenaar, marcheert naar de Kotwali en ontzet de Europeanen aldaar; de straten blijken verlaten. 's Nachts gebeurt niets.

Den volgenden morgen komt een deputatie, hoofdzakelijk bestaande uit jonge rechtsgeleerden, toestemming vragen voor het begraven der slachtoffers op de gebruikelijke plaats buiten de stad. Toegestaan, onder zekere beperkende voorwaarden, die behoorlijk zijn nagekomen. Tevens wordt hun medegegeven een *mededeeling voor de bevolking*:

„The troops have orders to restore order in Amritsar and to use all force necessary. No gatherings of persons nor processions of any sort wil be allowed. All gatherings will be fired on. Respectable persons shoold keep indoors."

Voorts wordt, in verband met een aanstaand feest, alle derde-klasse passagiersvervoer naar Amritsar gestopt.

De Kotwali wordt door 100 man bezet.

Sterke piketten bezetten de zijstraten.

Aan de hoofden van de dorpen in de buurt wordt opgedragen de spoorweg te bewaken.

's Avonds vertrekken de civiele autoriteiten uit Lahore weer en eenigen tijd later arriveert, teneinde het commando over te nemen, de commandant van de Julluadur-Brigade: *Brigadier-General R. E. H. Dyer, C. B.*, die het hoofdkwartier van het spoorwegstation naar de Ram Bagh verlegt.

Ter illustratie van de militaire kwaliteiten van generaal Dyer diene het volgende.

Na het gebeurde te Amritsar wordt hij aan het hoofd van zijn brigade naar de grens gezonden (de Afghaansche oorlog was inmiddels uitgebroken).

Den 28 Mei wordt hij aan het hoofd gesteld van een troepenmacht met opdracht het ingesloten Thal te ontzetten.

De legercommandant beoordeelt na het ontzet deze actie als volgt: „The efforts made by Brig. General Dyer from the time he arrived at Kohat were attended which full energy and competence. The manner in which he disposed of his troops, the full use he made of his artillery, the ardour he infused into his troops, denoted the hand of a commander confident in his capacity and in his troops. Brig. General Dyer in this episode has given further evidence of power of command."

In Januari 1920 wordt de generaal aangewezen voor het tijdelijke commando der divisie na in October reeds met het voortdurende commando eener brigade te zijn belast.

Den 12en trekt een sterke colonne onder dien generaal rond de stad, aangezien groote menigten zich buiten de stad vertoonden. Zij verdwijnen daarop in de stad, waarop door politie en militairen verschillende arrestaties worden gedaan.

Het officieele rapport door den *Adjudant General* voor de *Legislative Council* afgelegd, vermeldt:

> „We have it on record that (on the *12th* and *13th)* the bearing of the inhabitants was most insolent, and that many spat on the ground as the troops passed. From the shout of the mob it was clear that they were in an entirely unrepentant spirit. No military force was used on this occasion as the officer in command decided to issue proclamations as to his future intentions before employing such force. From a military point of view he would have been quite justiefied, I hold, in using force on that day, but he decided to pursue his policy of patience and conciliation."

's Avonds wordt aan de politie de volgende *proclamatie* ter verspreiding uitgereikt — hoe die bekendmaking geschiedde, is niet gebleken.

> „The inhabitants of Amritsar are hereby warned that if they will cause damage to any property or will commit any acts of violence in the environs of Amritsar it will be taken for granted that such acts are due to incitement in Amritsar city, and offenders will be punished according to Military Law.
>
> All meetings and gatherings are hereby prohibited, and will be dispersed at once under Military Law."

Denzelfden dag hebben in de omstreken van Amritsar ongeregeldheden plaats.

Den 13en leidt de generaal, begeleid door den Deputy-commissioner, een colonne door de stad van 9 v.m. tot 1.30 n.m. en laat op 18 verschillende plaatsen in de Urdu-taal en in het Pundjabsch de volgende *proclamatie* voorlezen:

„It is hereby proclaimed, to all whom it may concern, that no person residing in the city is permitted or allowed to leave the city in his own or hired conveyance, or on foot without a pass. No person residing in the Amritsar city is permitted to leave his house after 8. Any persons found in the streets after 8 are liable to be shot. No procession of any kind is permitted to parade the streets in the city, or any part of the city, or outside of it, at any time. Any such processions or any gathering of four men would be looked upon and treated as an unlawful assembly and dispersed by force of arms if necessary."

Men heeft den generaal later verweten, dat aan deze proclamatie op deze wijze *niet voldoende bekendheid* gegeven werd, en inderdaad is zij in een groot gedeelte der stad niet voorgelezen.

Maar zeer tenrechte wijst de generaal op twee feiten:

1° Waar zijn proclamatie dadelijk door een *tegenproclamatie* werd beantwoord en zelfs achter de troepen op eenigen afstand een drietal personen, op een leeg petroleumblik slaande, bekend maakten dat een meeting zou worden gehouden op de Jallianwala Bagh dienzelfden middag, daar blijkt wel dat de proclomatie zelfs zeer spoedig algemeen bekend was onder de kwaadgezinden.

2° — en ik geef dit woordelijk uit het *Statement* van den generaal —: I need scarcely say that the mere procession of a body of troops round the city accompanied by the general himself and the Deputy Commissioner would be a demonstration of unusual significance and attracting general attention.

News travels with the utmost quickness in a place like Amritsar and the surrounding neighbourhood, and speaking from my 34 years of experience, I have no hesitation in saying that the order against crowds and the threat to fire, was as well known as anything could have made them by the afternoon".

Tegen 1 uur vernam de generaal dat de bevolking van plan was tegen 4.30 n.m. een *groote meeting te houden op de Jallianwala Bagh.*

Men heeft bij het latere onderzoek den generaal gevraagd, waarom hij geen pogingen heeft gedaan om die meeting te voorkomen. Zijn antwoord luidde:

I went there as soon as I could. I had to think the matter out; I had to organise my forces and make up my mind as to where I might put my pickets. I thought I had done enough to make the crowd not meet. If they were going to meet I had to consider the military situation and make up my mind what to do, which took me a certain amount of time.

Inderdaad was de toestand der overweging waard.

Amritsar was op dat oogenblik het centrum van den storm.

Ter beschikking stonden 475 man engelsche en 710 man inlandsche troepen, voor een groot deel slechts gedeeltelijk geoefend.

Een menigte van 30.000 man, zij het ook alleen maar gewapend met lathis, had op den 10en de civil lines bedreigd en gedurende twee dagen de stad beheerscht.

Er waren Europeanen vermoord, Europeesche vrouwen aangerand, er was gebrand en geroofd. Die daden waren nog ongestraft — berichten kwamen binnen, dat de bevolking het uitvaardigen der laatste proclamatie als „only words" beschouwde, dat de generaal niet had durven schieten en dat dùs de meeting zou worden gehouden.

Maar bovendien was het ook in de dorpen niet rustig meer, waren daarheen reeds troepen gezonden en moest rekening worden gehouden met „the possibility of the interruption that night of some 30.000 Majha Sikh looters, if the whole mouvement were not decisively checked". (*Statement Gen. Dyer*).

De getuigenverklaring van den Deputy Commissioner illustreert dit duidelijk.

Vraag: Dus was op den 13en de toestand nog kritiek?

A. Hij bleef zeer kritiek. Wij konden den buitenrand van de stad houden. Wij maakten niet den minsten indruk meer in de stad. De stad was zeer vijandig gestemd, en dit was nog niet het ergste, omdat het groote gevaar van buiten dreigde. Wanneer de dorpelingen uit de Manjha waren losgebroken, dan zouden wij gestaan hebben tegenover een toestand, zooals die sinds de Mutiny niet meer is voorgekomen. Zij zijn heethoofden, die, indien zij zouden denken, dat het gouvernement het onderspit had gedolven, tot alles in staat zouden zijn.

Vr. Kunt u zelf zeggen of er dergelijke geruchten betreffende een algemeene plundering gaande waren?

A. Ik had berichten ontvangen, dat het gerucht in de dorpen liep, dat er buit tot iedere hoeveelheid in Amritsar te krijgen was. Het gouvernement zou den toestand niet meer beheerschen en hoe eerder men zijn deel kwam halen des te beter. Men deelde bij het getuigenverhoor mee dat in zekere dorpen het volk op weg was gegaan om zijn deel te halen.

Vr. Heeft u zich eenig denkbeeld gevormd omtrent den grond voor die geruchten?

A. Ik achtte hen zeer waarschijnlijk.

Tenslotte was de generaal bekend met den toestand en het gebeurde in andere plaatsen (o.a. Lahore e.d.) en was hij overtuigd te staan tegenover een wijdverspreide, hoogst gevaarlijke beweging.

Aldus de feiten, waartegenover generaal Dyer zich zag geplaatst,

waarbij nog kan worden aangeteekend, dat het twijfelachtig is of een poging om die meeting te voorkomen de zaken nog niet meer zou hebben vertroebeld.

Waarschijnlijk zouden de kwaadwillige elementen een dergelijke poging wederom aan „vrees" hebben toegeschreven en daaruit een zeer ongewenschte conclusie hebben getrokken.

Te 4 uur n.m. ontvangt generaal D. bericht, dat een *meeting te Jallianwala Bagh gehouden wordt.*

Deze Bagh is geen tuin, maar een rechthoekig stuk ongebruikte grond, dat gedeeltelijk bedekt was met bouwmaterialen en afval. Het wordt vrijwel geheel omringd door de muren van gebouwen; er zijn slechts weinig en nauwe ingangen. Voor groote bijeenkomsten schijnt het meer gebruikt te zijn. Aan den kant waar generaal Dyer binnenkwam, loopt de grond aan iedere zijde van den ingang op.

Omtrent het gebeurde op den Bagh vermeldt het meerderheidsrapport van het Hunter-Committee:

General D. proceeded trough the city with a number of pickets, which he left at pre-arranged places, and a special force of 25 Gurkhas and 25 Baluchis armed with rifles, 40 Gurkhas armed only with kukris [1]), and two armoured cars. On arriving at J. B. he entered with this force by a narrow entrance which was not sufficiently wide to allow the cars to pass. They were accordingly left in the street outside.

A large crowd had gathered at the opposite end of the Bagh and were being adressed by a man on a raised platform about 100 yards from where General D. stationed his troops. According to the report sent bij General D. to the Adjudant-General after the occurrence the crowd numbered about 6000. It is probable that it was much more numerous, and that from 10 to 20.000 people were assembled.

As soon as general D. entered the Bagh he stationed 25 troops on one side of the higher ground at the entrance and 25 troops on the other side.

Without giving the crowd any warning to disperse, which he considered unnecessary as they were in breach of his proclamation, he ordered his troops to fire *and the firing was continued for about 10 minutes.* There is no evindence as to the nature of the address to which the audience was listening.

None of them were provided with firearms, although some of them may have been carrying sticks.

De menigte begint zich dadelijk na het eerste schot te verspreiden, de troep blijft doorvuren (individueel en niet met salvos). Totaal worden 1650 rounds verschoten, d. i. *niet* alle munitie, zooals door sommige beoordeelaars wordt aangenomen.

---

[1]) kukris = het gevreesde halvemaan-vormige mes der Gurkhas.

Dadelijk nadat hij het vuur heeft doen staken, laat generaal D. z'n troep terugmarcheeren naar de Rham Bagh, buiten de stad. Daardoor kan het cijfer der dooden en gewonden slechts geschat worden.

Eerste schatting: ongeveer 200 dooden.

Later is gebleken dat bij benadering 379 dooden (o.w. 87 vreemdelingen of kampongmenschen) en ongeveer driemaal zooveel gewonden zijn gevallen.

Het gevolg van dit optreden was, dat in Amritsar geen ernstige onlusten meer voorkwamen. De winkels bleven nog eenige dagen gesloten, doch het stadsleven kreeg geleidelijk weer een normaal aanzien. Slechts enkele dacoities in de omgeving werden nog gemeld.

De kritiek over het optreden van generaal Dyer.

Deze kritiek beschouwt verschillende punten.

1°. *Het karakter der meeting.*

In de eerste plaats wordt van meer dan een zijde betoogd, dat de meeting volstrekt geen oproerig karakter droeg.

Het minderheidsrapport (de drie inlandsche leden) spreekt van: „indiscriminate killing of innocent people not engaged in committing any acts of violence, but assembled in a meeting"; een der leden sprak bij het stellen van een vraag tijdens het onderzoek over deze meeting zelfs al over een „lecture". Ook werd er op gewezen dat tallooze dorpelingen onder de menigte waren. Hoe generaal D. en andere autoriteiten over die dorpelingen dachten, werd hierboven reeds vermeld.

Ook Horniman had gewild, dat de generaal tevoren eerst weer de organisators van de meeting gewaarschuwd zou hebben, maar .... de Heer H. vergeet hierbij te vermelden waar en wanneer de grens der waarschuwingen bereikt is en hij vergeet (of weet niet) dat juist op een inlandsche menigte het telkens en telkens opnieuw waarschuwen den indruk maakt van zwakte, van niet-durven-optreden. In dit opzicht zijn waarschuwingen juist infectueus.

Voor den oosterling der groote massa geldt nog altijd het Napoleontische woord: obéir pour eux c'est craindre.

En H. beschrijft hoe de generaal daar op die onschuldige menigte aanmarcheert en zelfs nog laat schieten dáár, waar de menigte het meest opeengepakt was

„He had no evidence at all to justify his assumption that this was a seditious assembly. The people themselves say it was a meeting called to consider what should be done to ensure the preservation of peace, and to mourn for the victims of the Hall Gate Bridge incident".

Hiertegenover staat echter een verklaring van generaal D., die — en dit maakt zijn Statement m.i. zoo betrouwbaar — zich nimmer „achter anderen dekt" en eerlijk, rond en als een soldaat het voorgevallene en zijn meening en opvatting mededeelt:

„I knew that the final crisis had come, and that the assembly was primarily of the same mobs which had murdered and looted and burnt three days previously, and showed their truculence and contempt of the troops during the intervening days, that it was a deliberate challenge to the Government forces, and that if it were not dispersed, and dispersed effectively, with sufficient impression upon the designs and arrogance of the rebels and their followers whe should be overwhelmed during the night or the next day by a combination of the city gangs and of the still more formidable multitude from the villages".

En:

„I found a large meeting, afterwards ascertained to be from 15.000 to 20.000 in number being addressed by a speaker engaged in violent exhortation. The speakers at this meeting were in fact most, if not all, of them later convicted of sedition in connection with the disturbances. *There were no women and children in the meeting* [1]), and its appearance confirmed the reports. I had received as to its character".

En:

„The second point I wish to emphasize is the confirmation, through the subsequent trials of offenders of my judgment, formed on the spot, that the meeting was engaged in listening to seditious harangues. Almost every speaker was a person who was afterwards convicted of sedition or had a warrant out against him. One was a man who is believed to have been the actual murder of Mr.-Scott".

2°. *Er is niet gewaarschuwd vóór geschoten werd.*

Het meerderheidsrapport zegt, dat alleen de commandant in een dergelijk geval kan beoordeelen of gewaarschuwd moet (*en mag*! d.C.) worden.

Maar zij meent, dat ook generaal D. erkent, dat een waarschuwing mogelijk zou zijn geweest; hij was echter reeds voornemens dadelijk te vuren, indien zijn orders niet gehoorzaamd waren.

Hoewel zij betwijfelt of een waarschuwing nuttig effect zou hebben opgeleverd, acht zij een waarschuwing gewenscht terwille van aanwezigen, die mogelijk *niet* bekend waren met het verbod.

Het minderheidsrapport veroordeelt dit feit streng, evenals het feit, dat generaal D. van plan was machinegeweren te gebruiken, welker

[1]) Horniman schrijft, eenigszins pathetisch: „the thousands of helpless, unarmed people, *some of them boys and children*, were at his mercy.
Maar ik heb dit nergens bevestigd gevonden.

gebruik voorkomen werd door het feit, dat de gewapende autos den ingang van den J. B. niet konden passeeren.

Horniman veroordeelt niet minder heftig.

En het Indische gouvernement is het vrijwel eens met het meerderheidsrapport.

De verdediging van generaal Dyer is als volgt.

Hij wijst er op hoe hij van stonde af aan in alle, en zelfs gevaarlijke konsekwenties heeft toegepast het beginsel der minimum force: „an officer in suppressing civil disturbances must use the minimum amount of force necessary for the purpose".

Maar deze kleine troep soldaten bracht ook het gevaar mee, dat een voorafgaande waarschuwing weleens in stede van verspreiding der menigte een aanval van die menigte tengevolge kon hebben: „I realized that my force was *small and untrained, and that to hesitate might induce attack.*"

Maar afgescheiden daarvan, zegt de generaal, stond ik hier tegenover „a rebellious gathering", die op de hoogte was van mijn proclamatie en desondanks toch vergadering hield. Daartegen hielp geen waarschuwing meer: „the actual approach of the troops, a comparatively slow process, must obviously have been heralded to the crowd by runners, and thereby itself operated as a warning."

En hij eindigt deze paragraph met woorden, die meer dan één ambtenaar ook in ons Indië van harte zal onderschrijven:

„I can see now that, if I had been thinking of protecting myself from subsequent attacks, I might have give more attention to the matter, but the needs of the immediate situation and not protecting myself from subsequent criticisms were my guide.

3e. *Het voortzetten van het vuur, terwijl de menigte zich reeds begon te verspreiden.*

In dit opzicht veroordeelt de minderheid in haar rapport den generaal als „inhuman and un-Britisch and as having caused great disservice to British rule in India".

De generaal zelf is zeer uitvoerig over dit punt.

Hij wijst erop, dat hij hier volstrekt niet is opgetreden . . à l'improviste, doch van den beginne af de bekende „big casualties" noodig oordeelde — niet alleen een les voor Amritsar, maar voor alle oproerige plaatsen. In zijn rapport zegt hij:

I fired and continued to fire until the crowd dispersed, and I consider this is the least amount of firing which would produce the necessary moral and widespread effect it was my duty to produce if I was to justify mij action. If more troops had been at hand, the casualties would have been greater in proportion. It was no longer a question

De Punjab

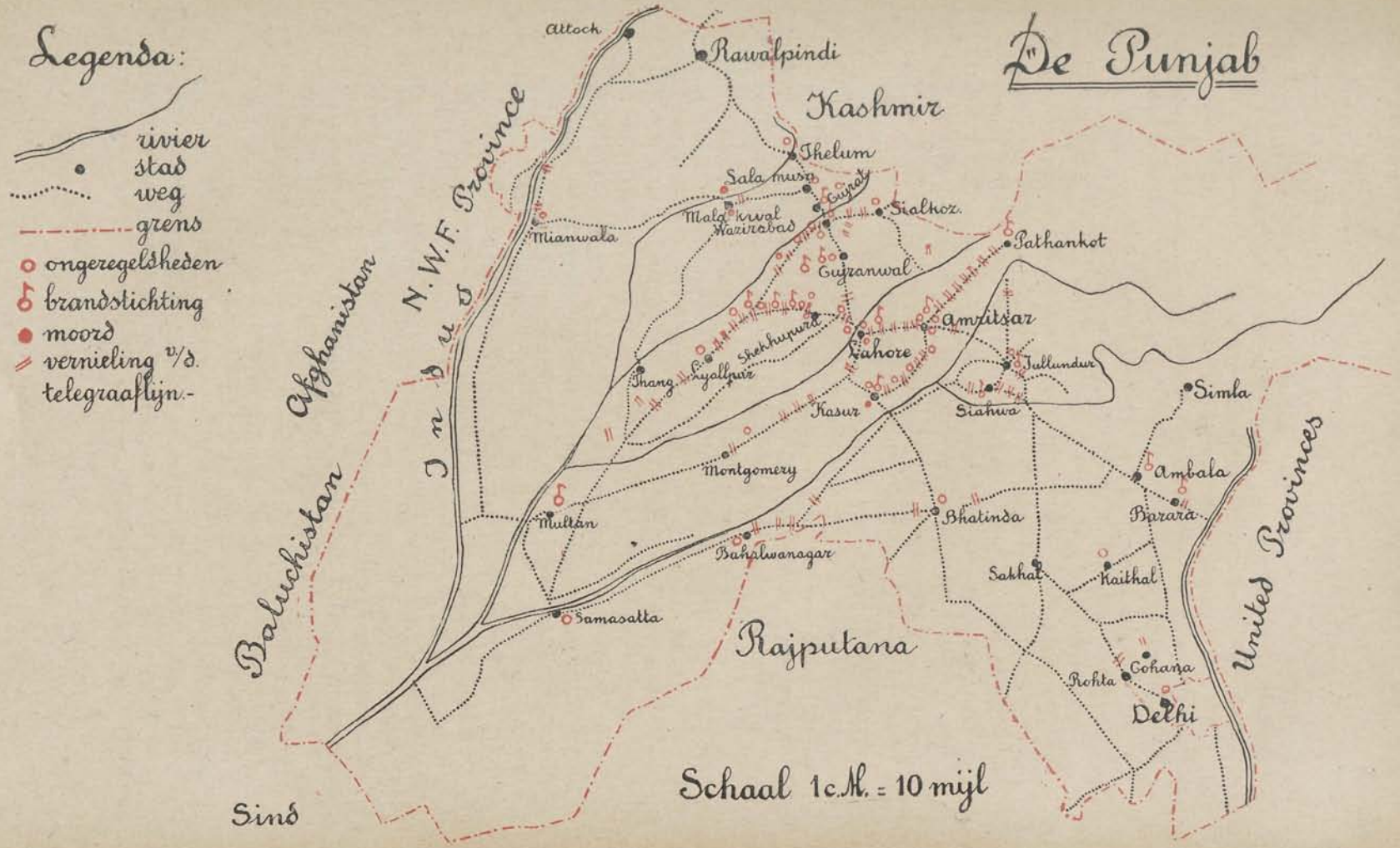
Legenda:
rivier
stad
weg
grens
ongeregeldheden
brandstichting
moord
vernieling v/d. telegraaflijn.-
Attock
Rawalpindi
Kashmir
Jhelum
Sala musa
Gujrat
Sialkoz.
Mala
Kwal
Wazirabad
Mianwala
Pathankot
Gujranwal
Amritsar
Lahore
Shekhupura
Jhang
Lyallpur
Jullundur
Simla
Kasur
Siahwa
Ambala
Montgomery
Bharara
Multán
Bhatinda
Bahalwanagar
Sakhat
Kaithal
Samasatta
Rajputana
Rohta
Cohana
Delhi
United Provinces
Baluchistan
Afghanistan
N.W.F. Province
Indus
Sind
Schaal 1 c.M. = 10 mijl

of merely dispersing the crowd, *but one of producing a sufficient moral effect* from a military point of view not only on those who were present, *but more especially throughout the Punjab*. There could be no question of undue severity.

En dan wijst hij erop welke de motieven en gronden waren, waarop hij zijn meening grondde:

a. Hij was geheel op de hoogte van den algemeenen toestand en zijn gevaren, wist wat in Patti, Gujrianwala, Sheikhupura was voorgevallen, wist ook dat er gevaar dreigde uit de richting van Afghanistan.

b. Hij had de overtuiging te staan tegenover een menigte, die een krachtproef wenschte.

c. Die menigte had gedurende twee dagen de stad geregeerd; die menigte had de moorden en brandstichtingen van 10 April begaan.

d. Hij had de overtuiging, dat wanneer hij in die krachtproef faalde, de algemeene opstand het gevolg zou zijn, hetgeen tevens het einde zou beteekenen voor alle Europeanen, met vrouwen en kinderen, voor de soldaten en voor de niet opstandige bevolking.

e. Hij voelde, dat een niet beslissende actie zijn kleine troepenmacht in gevaar zou brengen.

f. Hij wist ook, dat bij de vier gelegenheden, waarbij op den 10en geschoten werd, het resultaat vrij onvoldoende was geweest en dat tegenover deze menigte en met deze kleine troepenmacht alleen een daadwerkelijk resultaat kon verkregen worden door voortgezet vuren.

En bij alle be- en veroordeeling mag dan ook m. i. nooit vergeten worden, tegenover welke zeer moeilijke en gevaarlijke situatie generaal Dyer stond. Dàt heeft mr. Montagu, de Staatssecretaris, dan ook niet gedaan. En het ware wenschelijk geweest, dat mr. Horniman in zijn boek, dat één lange en aanhoudende beschuldiging van den generaal inhoudt, ook deze zoo volstrekt juiste regels uit het Statement van den generaal had aangehaald:

„If the officers, who deal with disturbances consider only the immediate needs of the moment, they are liable to be condemned for not looking further ahead and for ill consequences which occur elsewhere and later. If they do as I did *and consider the situation as a whole* and act with a view to restore order and to prevent further outbreaks, they are liable to be told that they must not look beyond the dispersal of the crowd at the moment."

Menig nederlandsch-indisch ambtenaar zal ook deze conclusie geheel onderschrijven. M. i. was het een onmogelijke eisch om in dit geval te verlangen, dat generaal Dyer de algemeene toestand in den Pundjab zou gescheiden houden van den toestand in Amritsar — en ook dit wordt door den Staatssecretaris erkend.

Of het noodig was om een dusdanig bloedbad aan te richten, kunnen tenslotte alleen de mannen beoordeelen, die, op de hoogte van den algemeenen toestand zijnde, tegenover de feiten werden gesteld.

Dit kan door een buitenstaander niet beoordeeld worden. Wel kan ook door een buitenstaander erkend worden de waarde van het argument, dat in een geval als dit het in de lucht schieten geen zin meer had, misschien zelfs de menigte tot een aanval en dus tot een grooter verlies aan menschenlevens zou hebben gebracht. En ook kan worden neergeschreven, dat het gedurende tien minuten vuren op een wegvluchtende menigte ongewapende relletjesmakers een geneesmiddel is, dat in negen en negentig van de honderd gevallen niet alleen erger dan de kwaal, waar ook buiten de allerruimste bevoegdheid zal blijken.

Den niet-britschen en slechts op papieren oordeelenden overzichtsschrijver past geen strenger oordeel.

„Was it not a matter of frightfulness?" vroeg één van de leden van het Committee.

„No, it was not", antwoordde de generaal, „it was a horrible duty I had to perform. I think it was a merciful thing. I thought that I should shoot well and shoot strong, so that I, or any body else, should not have to shoot again".

En:

„I think it is quite impossible I could have dispersed the crowd without firing, but they would have come back and laughed, *and I should have made what I consider to be a fool of myself*".

Mr. Horniman cursiveert deze laatste zinsnede als een teekenende illustratie tegen den generaal.

Ze is ook misschien een weinig onhandig van uitdrukking, maar zij bevat een waarheid, welke iedereen, die tegenover een oproerige oostersche volksmenigte heeft gestaan, zal erkennen: obéir pour eux, c'est craindre!

Juist door op deze punten aan te vallen toont mr. Horniman in dit opzicht althans niet tot de bevoegde beoordeelaars te behooren.

Zeer terecht wijst generaal Dyer er m. i. op hoe het vuren op den 10en April was „totally inadequate" (rede van den Adjudant-General voor de Legislative Council) en hoe na het vuren van het kleine piket bij Hall Bridge op den 10en (het had geen resultaat) niets anders werd bereikt, dan dat de menigte op dat punt terugging, maar het nabijgelegen telefoon-kantoor aanviel en verwoestte en den chef van dat kantoor trachtte te vermoorden.

Indien het tegenover een opgewonden, oostersche menigte tot schieten *moet* komen, zijn halve maatregelen voor *alle* partijen uit den booze. Evenals . . . *zesilubbele maatregelen.*

Het eindoordeel der indische regeering is: dat de generaal de redelijke

noodzakelijkheid van het geval overschatte „and showed a misconception of his duty which resulted in a lamentable and unnecessary loss of life". Wel erkent de regeering, dat h. i. de generaal naar zijn beste weten deed, wat hij noodzakelijk achtte „and we think that in the result his action at the time checked the spread of the disturbances to an extent which it is difficult now to estimate". En dit laatste oordeel werd door vrijwel alle autoriteiten in den Pundjab onderschreven.

4°. *Het niet verleenen van geneeskundige hulp.*

Het Hunter Committee valt hem hierover niet hard, gezien de kleine macht, waarover hij beschikte en die hij dadelijk terugtrok naar den Ram Bagh.[1]) De Staatssecretaris noemt dit „een omission from his obvious duty." Maar de generaal wijst erop hoe hij geen man te missen had, hoe iedere dokter een sterk escorte zou behoeven, hoe de hospitalen open en de inlandsche dokters aanwezig waren.

Aldus een overzicht van „aanval en verdediging" op de voornaamste punten inzake het gebeurde op den 13en April. De generaal Dyer werd door de moederlandsche regeering — en in een beoordeeling en op een wijze, die niet sympathiek aandoet — in het ongelijk gesteld. Weliswaar erkent zij „*that the danger to the lives of Europeans and to the safety of British and Indian troops was greater than appears from the Committees rapport*" maar „he was not entitled to select for condign punishment an unarmed crowd, which, when he inflicted that punishment, had committed no act of violence, had made no attempt to oppose him by force, and many members of which must have been unaware that they were disobeying his commands."

Generaal Dyer werd eervol ontslagen.

De gebeurtenissen in het district Lahore.

1. Te Lahore.

Ook hier een hevig verzet tegen de Rowlattbills en een hartal op 6 April. Daarbij komt het bericht van Ghandi's uitwijzing en het bericht van het gebeurde te Amritsar op den 10en.

Dit laatste werd o.a. als volgt op een aanplakbiljet in Lahore weergegeven:

„Toen het nieuws van Ghandi's arrestatie Amritsar bereikte, heeft de Danda Fauj (lett. het met knuppels bewapende leger) der dappere Sikhs de Bank, het spoorwegstation en het electrische krachtstation in brand

---

[1]) Zonder ook op dit punt in kritiek te vervallen, is mij dit dadelijke terugtrekken, waarop in het geheele onderzoek nergens de aandacht wordt gevestigd, niet duidelijk. Dat maakt, als buitenstaander beoordeeld, *niet* den indruk van krachtig en zelfbewust handelen, vooral omdat de klap gevallen was. — *d. C.*

gestoken. Zij hebben de telegraaflijnen doorgesneden en de spoorlijn opgebroken. De Danda Fauj van Amritsar heeft dapper een aantal Europeesche apen gedood en hun Sikh-regimenten zijn opgestaan en gedeserteerd. O Hindoesche, Mohamedaansche en Sikhsche broeders voegt U dadelijk bij het Danda-Leger en vecht dapper tegen de Engelsche apen. God zal u de overwinning waarborgen!"

De menigte trachtte zich ook hier een weg te banen naar de civil lines, doch werd tegengehouden door de politie, die driemaal op dien middag vuur moest afgeven. De toestand werd zeer gespannen en militaire hulp moest worden ingeroepen. Ook hier kon geen Europeaan zich in de eigenlijke stad wagen; de oproerige menigte was daar heer en meester.

Op den 11en werden voor de Badshahi moskee opruiende toespraken tot opgewonden menigten Hindoes en Mohamedanen gehouden; de Danda Fauj werd georganiseerd, portretten van de koninklijke familie verbrand, voor het fort hadden ongeregeldheden plaats, de stationswerkplaats werd aangevallen enz.

Op den 12en had een botsing plaats tusschen een troep politie en soldaten, en de menigte, waarbij tenslotte de politie moest vuren; 1 man gedood, 20 gewond.

Het Hunter-Committee erkent, dat het vuren noodzakelijk was en dat op zeer tactvolle wijze werd opgetreden.

Mr. Horniman ontkent, dat er in Lahore iets gebeurd is dat op „mob-violence" geleek.

Den 14en werd het station Wagah op 14 mijl afstands verbrand en geplunderd en een gewapende trein tot deraillement gebracht. Op dien dag werden de plaatselijke leiders gedeporteerd, terwijl op den 15en de krijgswet werd afgekondigd.

2. *Te Kasur.*

Op 12 April werd het spoorwegstation door een wilde menigte aangevallen, die zich daarna tegen drie treinen, die voor het station gestopt waren, keerde. Verschillende aanvallen werden op een aantal europeesche reizigers, o. w. een vrouw en drie kinderen, gedaan; enkelen konden ongedeerd ontsnappen, drie werden ernstig gewond en twee vermoord.

Daarop werden het postkantoor en enkele andere gebouwen aangevallen, waarop de politie moest schieten; 4 dooden, verscheidene gewonden.

Troepen kwamen 's avonds aan en voorkwamen verdere relletjes.

Op dienzelfden dag werd te Khem Karan het spoorwegstation en te Patti het postkantoor en het spoorwegstation aangevallen en beschadigd.

De gebeurtenissen in het district Gujranwala.

1. *Te Gujranwala*

Gujranwala is een plaats van 30.000 inwoners. Ook hier onrust en hartals, doch eerst op den 13en, wanneer het nieuws van het gebeurde te Amritsar en Lahore is ontvangen, breken onlusten uit.

Den 14en wordt een trein aangevallen, de Gurukulbrug in brand gestoken, worden verschillende gebouwen afgebrand en telegraaf en spoorweg op verschillende plaatsen vernield. De menigte is meester van den toestand en de politie staat machteloos.

Het post- en belastingkantoor, de kerk en het districtsgebouw worden verbrand. De gevangenis en de politiebarakken worden aangevallen, maar door de politie met vuur verdedigd.

De menigte keert dan terug naar het station, dat verbrand en geplunderd wordt. Enkele Europeesche families, die zich nog niet in veiligheid hadden kunnen brengen, worden door een kleine troep politie in de Treasury beschermd.

De stad is aan alle zijden geïsoleerd. Daarom wordt toegestaan om *vliegtuigen* naar Gujranwala te zenden, die tegen 3 uur 's middags boven de stad zijn, terwijl de eerste troepen eerst te 9 uur 's avonds aankomen.

Aan deze vliegtuigen (commandant majoor Carberry) was de volgende opdracht gegeven namens de generale staf van de 16e divisie:

„that the native city was not to be bombed unless necessary.

that crowds were to be bombed if in the open.

that gatherings near the local villages were to be dispersed if coming or going from Gujranwala".

De luitenant-gouverneur van den Pundjab verklaart, dat volgens de ingekomen berichten de toestand in G. buitengewoon dreigend was. Er waren geen troepen en slechts weinig politie, de Deputy commissioner was juist overgeplaatst en een inlandsch ambtenaar van weinig practische ervaring voerde het bestuur.[1]) Overal was de communicatie verstoord. De divisiecommandant te Lahore had geen troepen ter beschikking en kon bovendien over de verwoeste spoorwegen geen troepenvervoer doen plaats hebben. Zoo spoedig mogelijk zouden troepen van Sialkot worden gezonden, maar het was twijfelachtig wanneer deze zouden aankomen.

Het leek een hopelooze toestand, terwijl Europeanen in gevaar waren.

Tegen 1 uur werd de overgeplaatste D. C. in een auto „op hoop van zegen" naar G. gezonden, met eenige vrijwilligers.

Toen kwam het uitzenden van vliegtuigen ter sprake. Er was

[1]) En dat in deze dagen! *d. C.*

reeds overeengekomen, dat deze vliegtuigen geen bommen in een stad of dichtbewoonde plaats zouden werpen. Waar zij laag kunnen vliegen, werd overeengekomen, dat zij hun Lewis-geweer zouden gebruiken zooals de troepen hun geweren gebruiken.

Majoor Carberry wierp z'n eerste bommen buiten het dorp Dhulla, 2 mijlen N.W. van G., op een troep inlanders van ongeveer 150 man, die op weg naar G. waren. Van de drie ontploften er twee; *een vrouw en een jongen werden gedood* en twee mannen licht gewond. De rest rende terug naar het dorp, waarop met het machine-geweer 50 rounds op hen werden afgevuurd.

Eenige minuten later werd een mijl zuidelijker op 50 inlanders een tweetal bommen geworpen (buiten het dorp Gharjakh). Deze menschen keerden klaarblijkelijk van G. terug. Een bom ontplofte; richtte geen schade aan. Voorts werden, eveneens zonder resultaat, 25 rounds op hen afgeschoten. Daarop bemerkte de vlieger een groep van 200 inlanders in een veld dichtbij een groot rood gebouw aan den noord-westelijken buitenkant van de stad (de Khalsa High School and Boardinghouse). Een bom verwondde verscheidene inlanders; 30 rounds worden afgevuurd. Totaal 3 gewonden. In de stad zelf deed de vlieger twee bommen ontploffen bij het station in een groote menigte; 6 dooden en 11 gewonden. Verder werden 150 rounds afgeschoten op inlanders, die van het station naar de civil lines op weg waren. Daarop keerde hij naar Lahore terug.

Van de beide andere vliegtuigen kwam slechts één in actie, doch werkte alleen met het machine-geweer. De vlieger moest toen een noodlanding bij Wazirabad verrichten, werd met een aanval bedreigd, doch kon z'n machine nog juist op tijd weer doen starten.

Ook den 15en werd 's morgens vroeg een vliegtuig langs den spoorweg Lahore-Gujranwala gezonden ter verkenning en „to take offensive action on any large gathering of people."

In een veld, een mijl ten W., werd een troep van 20 inlanders gezien, die met het machine-geweer uit elkaar werden gejaagd. Eenige minuten later zag de vlieger in een dorp ten W. van G. 30 à 50 menschen om de deur van een huis staan; zij werden vanuit de deur door iemand toegesproken. Bij nadering van het vliegtuig verdwenen zij in het huis. De vlieger wierp een bom, raakte het naastgelegen huis en vernielde daarvan een der wanden.

Wat betreft het uitzenden dezer vliegtuigen, dit wordt èn door de meerderheid van het H. C. èn door de regeering goedgekeurd.

Zeer terecht zegt deze meerderheid: „We are not prepared to lay down as a charter for rioters that when they succeed in preventing the ordinary resources of Government from being utilised to suppress them, they are to be exempt from having to reckon with such ressources as remain."

De minderheid meent, dat alleen in het alleruiterste geval van vliegtuigen mag worden gebruikt gemaakt.

Ook Mr. Horniman bespreekt deze kwestie. Zelfs tegenover deze toch werkelijk ernstige ongeregeldheden houdt hij vol, dat zij volstrekt niets meer of heviger waren dan uitbarstingen van volkswoede in ... Engeland. Voorts gelooft hij, dat het aantal dooden en gewonden onmogelijk zoo gering kan zijn en kritiseert hij hevig het schieten op vluchtende menschen.

Doch ook alle rapporten kritiseeren de aan de vliegerofficieren gegeven opdrachten, met welke kritiek de regeering accoord gaat.

Het werpen van bommen op de beide dorpen en op de Khalsa High School kan niet verdedigd worden.

Daarentegen meent de meerderheid, dat het werpen van bommen op de oproerige menigte in G. niet alleen „justified" maar ook „invaluable" was, waar het een eind maakte aan de relletjes nog voor de troepen er waren.

De minderheid deelt dit oordeel niet.

De moederlandsche regeering, eveneens het onjuiste gebruik afkeurende, zegt echter m.i. zeer ten rechte, dat het onmogelijk is bij algemeene of bijzondere voorschriften te waarborgen dat machinegeweren en bommen alleen hen zullen raken, die ook „justifiably" zouden bevuurd zijn door troepen op den beganen grond. Maar zij dringt aan op zeer preciese en bindende orders: „these orders should be issued in writing by a civil authority and should authorise only a limited amount of bombing and machine-gun fire to be employed to overawe mobs, which are, so far as the airman can judge, actually engaged in crimes of violence." De thans gegeven instructies „left much to be desired in precision."

En dit lijkt nog een zeer zachte en milde critiek voor het op deze wijze gebruiken van vliegtuigen, waarvan dat op den 15en nog afkeurenswaardiger is dan dat op den vorigen dag.

2. *In het district Gujranwala.*

Op veertien verschillende plaatsen braken onlusten uit, waarvan die te Wazirabad, een plaats van 20.000 inwoners, het ernstigste karakter droegen. Daar werd de menigte teruggedreven van het station, maar beschadigde het telegraafnet, stak de spoorbruggen in brand, plunderde en verbrandde de woning van een schotschen missionaris en trachtte, hoewel vruchteloos, ook den mailtrein te doen ontsporen.

Te Akalgarh en Hafizabad ernstige beschadigingen van het telegraafnet, evenals te Chuharkhana, Shekhupura, Sangla e.d., waar bovendien eenige stations werden aangevallen en moordaanslagen op ambtenaren werden gedaan.

Een gewapende trein werd tot ontzet gezonden.

De gebeurtenissen in de Gujrat- en Lyallpurdistricten.

Zij bestonden in hoofdzaak uit aanslagen op spoorwegen en telegraaflijnen.

Den 15en moest te Gujrat (een plaats van 10.000 inw.) vuur geopend worden op een volksmenigte, die o. a. de onderwijzers van de Mission School dwingen wilde de school voor den hartal te sluiten; de school, een toko en later het station met steenen bombardeerde en in brand trachtte te steken. Er werd niemand gewond.

Bij Malakwal werd in den nacht van den 16en de spoorbaan opgebroken, waardoor den volgenden morgen een trein dérailleerde; twee passagiers verloren het leven.

In Lyallpur kenmerkte zich het begin van de onrust door het overal aanplakken van zeer opwindende en oproerige pamfletten, waarin de inlanders, in naam van Mahatma Gandhi, werden opgeroepen om op leven en dood tegen de engelsche bedriegers te strijden en de engelsche vrouwen te onteeren: „What time are you waiting for now? There are many ladies here to dishonour. Go all round India, clear the country of the ladies and these sinful creatures, and then will be the only time when we can all say together:

„Blessed be the Hindus, Muhammadans and Sikhs."

De toestand werd zoo verontrustend, dat de Europeanen in twee huizen in de civil lines werden verzameld, waar zij echter ongemoeid bleven. Den 17en kwamen troepen aan.

In tal van andere plaatsen van den Pundjab hadden daden van geweld en wanorde plaats, die hier niet nader omschreven zullen worden; zij waren van minder ernstigen aard dan de bovengenoemde.

De aanvallen op de verbindingslijnen.

Deze aanvallen hadden in den geheelen Pundjab plaats, begonnen ongeveer den 10en en eindigden eerst tegen den 22en. Juist deze actie tegen de verbindingslijnen was voor het bestuur een der zorgelijkste factoren. Zoo werden in dien tijd meer dan 54 afzonderlijke aanslagen op het telegraafnet gedaan.

In hoofdzaak schijnt de bedoeling van deze aanslagen te zijn geweest het beschadigen en vernielen van gouvernementseigendom en het verhinderen van troepentransport.

In totaal werden 132 aanslagen op de communiecatielijnen uitgevoerd.

Voorts was het bestuur op de hoogte van een algemeene ontevredenheid onder het spoorwegpersoneel, waarvan een gedeelte der minstbezoldigden reeds tot een staking was besloten even voor de Amritsar-relletjes uitbraken.

Juist de groote zorg, welke het voortdurend beschadigen der verbindingen veroorzaakte, werd, volgens de indische regeering, weder een hoofdoorzaak voor het afkondigen van de krijgswet.

HET AFKONDIGEN VAN DE KRIJGSWET.

Artikel 2 van de Bengal Regulation 10 van 1804 machtigt den Governor in Council om de Criminal Courts of Judicature op te heffen en te vervangen door de krijgswet „for any period of time while the british government in India shall be engaged in war with any native or other power, as well as during the existence of open rebellion against the authority of the government, in any part of the territories aforesaid." (in deze territories is de Pundjab begrepen).

Den 13en April vraagt de Luitenant-gouverneur van den Pundjab afkondiging van de krijgswet in de districten Lahore en Amritsar en dadelijke berechting van de overtreders door krijgsraden.

Toegestaan, o.a. dat geen krijgsraden maar rechtbanken, overeenkomstig die van de India Defence Act, zouden worden ingesteld, met de bevoegdheden van Field General Courts-Martial. Den 15en volgt de afkondiging.

Dezelfde afkondiging geschiedt:
voor Gujranwala op den 15en.
„ Gujrat „ „ 18en.
„ Lyallpur „ „ 20en.

Den 28en Mei werd deze afkondiging weer ingetrokken voor Gujrat (civil area) en van enkele andere plaatsen.

Na den Durbar op 7 Juni te Amritsar, werd, *behalve voor den spoorweg*, den 9en Juni de afkondiging ingetrokken voor de districten Amritsar, Gujranwala en Lyallpur, en den 11en Juni voor Lahore. Op 25 Augustus werd ook voor den spoorweg de krijgswet niet langer gehandhaafd.

Martial Law Ordinance I schakelde (zie boven) den krijgsraad uit en wees instede hiervan aan een commissie, bestaande uit 3 personen door het plaatselijke bestuur te benoemen „which was to have power to appoint as many commissions for this purpose as it might deem expedient."

Minstens 2 van de leden van een dergelijke commissie moesten 3 jaar gediend hebben als Session judges of additional Sessions judges of personen zijn die volgens de Government of India Act van 1915 in aanmerking kunnen komen voor benoeming als rechter in een High Court.

De commissie had alle bevoegdheden van een krijgsraad.

Nu was de eenige straf volgens de Regulation van 1804, welke een

krijgsraad kon opleggen voor de misdaad van rebellie, de doodstraf met verbeurdverklaring van bezittingen e. d.

Bij Martial Law Ordinance III werden echter ook andere straffen vastgelegd [deportatie voor het leven of minstens voor 10 jaar, dwangarbeid van 7—14 jaar, terwijl de verbeurdverklaring steeds afzonderlijk moest worden uitgesproken].

Bij M. L. O. IV (21 April) werden, op verzoek van den luitenant-gouverneur van den Pundjab, ook onder de berechting van deze rechtbanken gebracht alle soortgelijke misdrijven op of na *30 Maart* begaan. [1])

In de eerste plaats thans een opgave (meerderheidsrapport) van het aantal berechte misdrijven.

In Lahore werden 4 commissies ingesteld.

Zij behandelden 114 zaken, met 852 beklaagden, waarvan 581 werden veroordeeld:

108 tot de doodstraf;
265 levenslange deportatie:
2 deportaties gedurende korteren tijd;
5 gevangenisstraf van 10 jaar;
85 „ „ 7 „ ;
104 „ voor korteren tijd.

Deze uitspraken werden door het plaatselijke bestuur verzacht als volgt:

23 doodvonnissen bleven gehandhaafd.
De overige 85 werden veroordeeld:
23 tot levenslange deportatie;
26 „ dwangarbeid voor 10 jaar;
14 „ „ „ 7 „ ;
1 „ „ „ 6 „ ;
10 „ „ „ 5 „ ;
11 „ „ van 1—4 jaar.

Van de 260 oorspronkelijke straffen tot levenslange deportatie bleven slechts 2 gehandhaafd; voor 5 gevallen werd onmiddellijke invrijheidsstelling gelast, terwijl van de overige 258 gevallen 2 tot 10 en de rest tot gevangenis van 1—7 jaar werden veroordeeld.

Twee uitspraken tot deportatie voor 14 en 10 jaar werden tot 3 jaar gevangenis teruggebracht, terwijl van 191 veroordeelingen tot gevangenis in 53 gevallen de straf gehandhaafd bleef, in 2 gevallen invrijheidstelling werd gelast en in de overige 103 gevallen de straf werd teruggebracht tot een, die zich als $1^3/_4 : 5^3/_4$ tot de oorspronkelijke verhield.

[1]) Door het H. C. en de moederlandsche regeering als „unfortunate" en „imprudent" afgekeurd.

Den 23en December zijn verdere verzachtingen onder the King Emperor's proclamation aangebracht.

De kritiek op de afkondiging en de werking van de Krijgswet.

Deze kritiek is van meer dan een zijde krachtig gehoord.

In de eerste plaats in het boek van Mr. Horniman.

Hij bestrijdt allereerst de noodzakelijkheid van de afkondiging. Z. i. is deze nergens gebleken.

Maar, zegt hij, al zou er in de natuur der ordeverstoringen eventueel een reden te vinden zijn voor de toepassing van de krijgswet — en dit is aan grooten twijfel onderhevig — dan is er nog geen enkele reden voor de handhaving die toepassing gedurende zes weken „accompanied bij the most fearful methods of frightfulness which a „horrible ingenuity of mind could devise."

Nergens hebben de officieele getuigen voor het Hunter Committee eenig bewijs kunnen leveren voor rebellie of samenzwering tegen den Staat. De burgergetuigen hebben erkend dat dit bewijs er niet was en wat enkele militaire getuigen betreft (who see rebellion or conspiracy in any combination of circumstances which assails their prestige or anything inimical to the perfection of authority), zij zijn niet verder gekomen dan „vague assertions that there was rebellion and there must have been conspiracy."

Mr. Barron, Chief Commissioner van Delhi, heeft verklaard dat er geen bewijs was voor een georganiseerde samenzwering. Hij opperde niet, dat iemand van uit Delhi de ordeverstoringen in den Pundjab had doen ontstaan, of omgekeerd.

Mr. Orde, superintendent van politie, zei dat hij geen spoor van bolsjevistischen invloed achter de ordeverstoringen vond.

Mr. Cocks, een hooge autoriteit in het Criminal Investigation Department in den Pundjab, erkende dat er geen bewijs was voor rebellie of samenzwering.

In een hoofdartikel van de *Times* werd gezegd, dat er gedurende vele jaren, en ook in 1919, geen „riotous assembly" was geweest, die niet door een dozijn gewapende politiedienaren kon worden uiteengejaagd.

En, zegt Mr. Horniman, dat was het geval met ieder van die oproerige menigten in den Pundjab. Er zijn in Engeland even gevaarlijke ordeverstoringen voorgekomen, waarbij geen schot gevuurd werd. Maar de politie deugde niet, noch in Amritsar, noch in Indië: Zij heeft zelf meegestolen!

En hij besluit met nogmaals ernstigen twijfel uit te spreken aan de noodzakelijkheid van de afkondiging van de krijgswet.

Is er „open rebellion" geweest? vraagt ook het meerderheidsrapport.

De verschillende feiten worden chronologisch nogmaals opgesomd. Amritsar brengt het „hoogwater-merk", hoewel ook het gebeurde te Kasur op den 12en zeer ernstig is. Gujranwala toont dezelfde anti-gouvernement-factoren. Op den 10en zijn de gebeurtenissen te Lahore minder ernstig, maar tusschen den 10en en 13en wordt dit anders. Langs den spoorweg overal ordeverstoring. Hier en daar een spoor van een drang tot plundering, maar dat was nooit het hoofdmotief van de wanorde „which had a public and general object throughout."

De bedoeling om de macht van de regeering te verlammen door een uitgebreide vernieling van gouvernementsgebouwen en verbindingen kan niet op groote schaal tot uitvoering komen zonder in kontakt te komen met „open rebellion". Waar de regeering engelsch is en een betrekkelijk gering aantal inwoners Europeanen zijn, bovendien grootendeels gouvernementsambtenaren, en waar op tal van plaatsen moordaanslagen op die Europeanen plaats vinden, omdat zij Europeanen zijn, daar mag toch met eenige zekerheid worden vastgesteld, dat een op deze wijze aangevallen regeering staat tegenover open rebellion.

En de meerderheid wijst dan ook op een zinsnede van de bekende Mrs. Besant in een artikel van de *Times of India* (18 April '19):

„The cutting of telegraph wires, the derailments of trooptrains, the burning of railway stations, the attack on banks, the selling free of jail birds, are not the action of satyagrahis nor even of casual rioters, out of revolutionaries."

Maar, zegt dit rapport, toch moet ook op twee andere factoren de nadruk worden gelegd.

In de eerste plaats de kwestie der wapens.

Bedoelt open rebellion niet rebellie met de wapens in de hand? Deze beslissing, aldus het rapport, laten wij aan den bevoegden rechter. En deze menigten hebben als eenige wapenen lathis en steenen gebruikt. (In dit verband zij gewezen op het rapport van kapitein Briggs, brigade Major van de 45e Infanteriebrigade, die in de boeken van het station te Amritsar vond, dat daar in Maart/April 1918 slechts 12 bundels lathis (zeer dikke en zeer zware bamboestokken, waarvan een slag op een vitale plaats doodelijk kan zijn) en in dezelfde maanden van 1919 1056 bundels waren aangekomen). Met lucifers en kerosene-olie werd de meeste schade aangericht; nergens werden de huizen van hen, die wapens mochten houden, geplunderd voor die wapens! Maar daartegenover staat, dat de aanvallen op spoorwegen en stations een buitengewoon krachtige methode vormden om het bestuur met lamheid te slaan.

In de tweede plaats valt de aandacht op de afwezigheid van een „antecedent conspiracy" als de oorsprong van de wanordelijkheden.

Maar wel is zeker, dat de ondergrond van al deze ordeverstoringen

lag in een weliswaar niet dadelijk als samenzwering te kwalificeeren kracht, maar die toch op minstens gelijke wijze gevaarlijk was.

De actie tegen de Rowlattbills op zichzelf kon geen reden zijn tot afkondiging van de krijgswet, doch wanneer deze actie, door andere oorzaken, een uitbarsting brengt in de steden en langs den spoorweg zooals in den Pundjab, [1]) dan wordt de zaak anders. Voorts wijst dit rapport erop, dat men niet ieder voorval op zichzelf mag beschouwen, doch den toestand als één geheel moet overzien.

Ook acht dit rapport het daarom verkeerd om in de eene plaats wel, in de andere plaats niet de krijgswet af te kondigen: het gold hier de gansche provincie. En ook zou het z. i. niet juist geweest zijn om aan de civiele autoriteiten militaire hulp te geven zonder afkondiging van de krijgswet, omdat het hier betrof een constante actie over een uitgestrekt gebied en voor langeren tijd en men de kans liep, dat de militairen dan de toestand niet beheerschten en het civiele bestuur daartoe evenmin in staat zou blijken.

Over de twee districten Gujrat en Lyallpur wordt een afzonderlijke beschouwing gegeven. In Gujrat, Malahwal en Lala Musa waren de relletjes in hoofdzaak tegen den spoorweg gericht, die als de verbinding met The Nord-West Frontier Province en in verband met den dreigenden oorlog met Afghanistan van ongemeen belang was.

Daartegenover staat dat de landelijke bevolking van Gujrat volstrekt onbewogen bleef tegenover de politieke agitatie; zij bemoeide zich in hoofdzaak met het binnenhalen van den oogst en patrouilleerde gewillig langs den spoorweg. De relletjes werden veroorzaakt door de laagste klassen der stadsbevolking, terwijl men reden had om het spoorwegpersoneel in deze streken als bijzonder „geïnfecteerd" te beschouwen.

Den 19en werd door de regeering de krijgswet, ook voor het Gujratdistrict, afgekondigd

De Deputy-commissioner telegrafeert den 20en:

> „Surprised to be informed by Government that martial law has been extended to Gujrat. District is quiet. General, Brigade, Jhelum, has received no orders and agrees with me that martial law is not necessary."

Maar, aldus het rapport, de spoorweg was een vitaal belang. Toch zou de afkondiging als „excessive" moeten zijn veroordeeld, indien zij werkelijk ingegrepen had in het landelijke leven van het geheele district. En dit schijnt vrijwel niet het geval te zijn geweest; alleen werd langs den spoorweg gepatrouilleerd. Wel werden strenge beperkingen op het reizen gesteld.

---

[1]) Ook valsche geruchten waren hier een oorzaak (een muiterij op het fort Lahore, het bombardement van den Gouden Tempel, het fouilleeren van Sikhsche meisjes enz.)

In Lyallpur stond men tegenover een bevolking van kolonisten, vooral Sikhs en gewezen militairen, welvarend en onafhankelijk, maar „gevoelig" voor relletjes. Tengevolge van de ernstige relletjes in Lyallpur zelf werd den 22en de krijgswet afgekondigd. Ook hier schijnt de landelijke bevolking slechts weinig van die krijgswet bemerkt te hebben.

Het minderheidsrapport vraagt „was hier open rebellion en georganiseerde samenzwering"?

En zij beantwoordt, daarbij wijzende op de geringe waarde van verschillende getuigenissen, deze vragen ontkennend.

Zij wijst op de onderzoekingen van de Delhi'sche superintendent van politie, die als oorzaken aanwezen de economische moeilijkheden en de publieke onrust.

En hetzelfde werd door meerderen verklaard; een hoogere ambtenaar wees o.a. op de spontaniteit van de verschillende relletjes. In Amritsar en Ahmedabad vielen de menigten, toen zij de zelf-controle verloren, Europeanen aan en vernielden gouvernementsgoed — in Lahore en Delhi *niet*.

„If there was", aldus dit rapport, „no organised or concerted attempt to bring about these disorders it follows that there was no organisation for a rebellion, and we think that it is not a correct description of these disturbances to call them rebellion in the sense we have indicated".

Ook hier wordt gewezen op het ongewapend zijn der menigte, terwijl alleen in het district Lahore 1700 licenties waren uitgegeven! In het begin der relletjes was zij zelfs niet met lathis bewapend (Amritsar).

Een overste, commandant van een mobiele colonne in het district Lahore, rapporteerde: „Mijn indruk is dat, behalve in de grootere steden, het landvolk tevreden scheen. Zij waren bezig aan hun oogst en interesseerden zich niet voor de rest. Afgelegen dorpen hadden zelfs niet van de Rowlattbills gehoord. Wel had men van relletjes te Lahore vernomen".

Ook wijst het rapport erop hoe het anti-engelsche en anti-gouvernements karakter der relletjes eerst later is ontstaan.

Van belang is onderstaande vraag en het antwoord (verhoor van den deputy-commissioner van Amritsar).

Vr. Kunt gij het in overeenstemming brengen met de u bekende feiten om het oproer van 10 April te beschouwen als een protest tegen de deportatie van Dr. Satyapal en Dr. Kitchlew, dat zich spontaan ontwikkelde tot geweldpleging door de menigte in den vorm van moord en brandstichting?

Antw. Ik geloof dat dit een juiste voorstelling is. Het ontwikkelde zich spontaan, het laaide in een oogenblik op. Ik geloof niet dat het volk met die bedoeling op weg ging.

Wel erkent het rapport, dat ernstige misdrijven zijn gepleegd, die streng veroordeeld moeten worden, doch zij bedoelden niet een einde te maken aan het britsche bestuur en evenmin waren de aangewende middelen voor zulk een doel toereikend. Deze daden moeten beoordeeld worden als „waging war under the Penal Code", maar niet in den gebruikelijken zin van rebellion.

Ook is het van belang hier over te nemen de alinea's waarin het rapport uit de geschiedenis tracht te verduidelijken de onwaarschijnlijkheid van een rebellie.

Kort na het uitbreken van den oorlog kwam een groot aantal Pundjabsche emigranten terug uit Amerika, Canada en de Far East. Zij waren aanhangers van revolutionaire ideëen en vormden een door Duitschland gesteund complot.

Zoowel in Lahore als Amritsar hadden zij werkplaatsen om bommen te maken, zij begingen tal van misdaden, vermoordden ambtenaren en richtten zich tegen de verbindingen.

Zij verspreidden pamfletten en verklaarden, dat zij streefden naar Ghodr, revolutie. Er waren weinig troepen en de toestand werd gevaarlijk. Toen keerde het volk van den Pundjab met de intellectueelen zich tegen deze lieden en leverde hen over aan de justitie; 28 werden opgehangen, 100 gedeporteerd.

In Januari en Februari 1915 hadden groote ordeverstoringen plaats in Z.W. Pundjab, moorden en dacoities waren aan de orde van den dag. Ditmaal ging het verzet uit van de boeren. Maar wederom bleef het grootste deel van het volk loyaal en hielp de regeering bij het ordeherstel; 4.000 arrestaties hadden plaats, tallooze doodstraffen en levenslange deportaties werden uitgesproken. Deze loyale houding werd herhaaldelijk en openlijk door de hooge autoriteiten vermeld. Hiertegenover, meent het minderheidsrapport, is het overdreven om thans van een open rebellion, anti-engelsch en anti-europeesch gekleurd, te spreken.

Zij oordeelt, dat de stand van zaken de afkondiging van de krijgswet niet noodig maakte. Op den 15en (Amritsar en Lahore) en ook later „there were no actual disturbances at those places which required such a step to be taken." De militairen waren beschikbaar en het volk had den sterken arm van het gouvernement gevoeld.

Uit het rapport van het gouvernement van den Pundjab wordt aangehaald: „ten einde de orde te herstellen, de verbindingen te beschermen, „to effect that change of morale which was essential to the restriction

of civil orders," was voor eenigen tijd een nieuw administratief stelsel noodig." Bovendien pleitte die regeering voor snelle berechting, „speedy and summary trials" waren alleen mogelijk met de krijgswet in de hand.

Dus, zegt het rapport, de afkondiging had als hoofdbedoeling:

1. een preventieve werking.
2. spoedige berechting en bestraffing.
3. de bestraffing zelve.

Als preventief middel acht het rapport de afkondiging verkeerd.

Ook het tweede punt, aan welks toepassing zulke groote gevaren zijn verbonden (werd niet door een Deputy-commissioner verklaard: „it would be a disaster if any of the cases had to be tried by the ordinary courts"?) acht het rapport niet van voldoende gewicht om de afkondiging te rechtvaardigen.

En even onverdedigbaar is z. i. dat de krijgswet als „punitive messure" wordt afgekondigd. En zij wijst op hetgeen een vroegere koninklijke commissie over deze materie schreef: „Future good government is not the object of martial law. Example and punishment are not its objects; its severities can only be justified when and so far as they are absolutely necessary for the immediate re-establishment of the public safety." En het niet dadelijk opheffen van de krijgswet, zoodra de onmiddellijke noodzaak verdween, wordt op de krachtigste wijze afgekeurd.

Maar er was ook een „civiele" zijde aan deze zaak.

Den 3en Mei vroeg de Indische regeering of de krijgswet niet kon worden ingetrokken.

Den 14en stelt het gouvernement van den Pundjab, in overeenstemming met de spoorweg- en militaire autoriteiten, een memorandum op waarin de voordeelen van het handhaven van de krijgswet worden opgesomd:

1°. heeft die krijgswet een „steadying effect" op de bevolking in en ook buiten de betrekkelijke districten.
2°. vergemakkelijkt de krijgswet de vaststelling der prijzen.
3°. was voorgesteld om van deze districten door een heffing onder de krijgswet een voldoende bedrag terug te krijgen om zekere „incidental expenses" te dekken, zooals:

a. de kosten van de militaire operaties.
b. de kosten van extra bescherming, die noodig bleek (telegraafstation en krachtstation te Lahore).
c. de kosten van het transport van vrouwen en kinderen uit de oproerige streken en hun onderhoud „in the hills", hoewel dit ook met behulp van een speciale ordonnantie zou kunnen geschieden.
d. is het wenschelijk dat om demonstraties te voorkomen alle berechtingen van de hoofdschuldigen geschieden vóór de krijgswet is opgeheven.

Al deze motieven worden door de minderheid sterk afgekeurd omdat zij vormen „in a concentrated form the wrong view-point which impelled the Pundjab Government to introduce and continue martial law".

Dit alles is h. i. tegen het beginsel van de afkondiging van de krijgswet.

Ook wijst de minderheid erop, dat hoewel de regeering 30 Mei er op aandrong om zoo spoedig mogelijk de krijgswet op te heffen voor Gujrat en Lyallpur, dit voor laatstgenoemde plaats eerst op 9 Juni geschiedde. Het waarom blijkt uit de ondervolgende correspondentie.

De Commissioner van de Multan Division schrijft 20 Mei aan den Deputy Commissioner te Lyallpur:

„His Honour spoke to me about martial law in your district. It is now the only rural area in which martial law exists. *It has been kept on only because of the scare that there migt be trouble in getting in revenues*".

En den 24en het antwoord:

„With reference . . . . I think that, so far as the district is concerned, that is the rural area, if troops are left here, we should have no difficulty about realisations even in the event of any village giving any trouble".

Het rapport der minderheid haalt dit niet ten onrechte aan als een bewijs hoezeer de autoriteiten het juiste begrip van de krijgswet hadden verloren.

Tot juist begrip, zoowel van de conclusies van meerderheid als minderheid, volge hier de afgelegde verklaring van den luitenant-gouverneur van den Pundjab ter verdediging van de afkondiging.

1°. Er waren weinig troepen in den Pundjab; meerendeels op het punt van gedemobiliseerd te worden; van slechte kwaliteit; ongetraind.

2°. De inl. troepen waren hoofdzakelijk nieuwe oorlogsformaties; zonder praktijk; onvoldoende geëncadreerd.

Dit, zegt de minderheid, is geen motief; kleine afdeelingen van deze troepen hebben overal zonder veel moeite de rust hersteld.

3°. Er waren aanwijzingen en zelfs reeds eenige bewijzen, dat men zou trachten die troepen ontrouw te doen worden.

Dit, zegt de minderheid, is door officieren ontkend.

4°. Er waren 100 á 150.000 man gedemobiliseerde troepen in den Pundjab, die het gebruik der wapens kenden, niet overmatig gedisciplineerd waren en, indien zij zich bij de oproerigen aansloten, de toestand zeer ernstig deden worden.

Er is nergens gebleken, zegt de minderheid, dat dit het geval dreigde te worden.

5°. Er waren in den Central Pundjab 9 à 10.000 uit Amerika teruggekeerde Sikhs, die min of meer onder invloed stonden van de Ghodr-beweging. Zij waren een gevaar.

Dit, zegt de minderheid, betrof 1600 Sikhs, die zich echter sedert 1916 vreedzaam hadden gevestigd en die nimmer meer eenige last hadden veroorzaakt.

6°. De symptomen van oude samenzweringen (de bom tegen den Onderkoning te Delhi, de bommen te Lahore) waren nog niet geheel verdwenen.

7°. De vredesvoorwaarden aan Turkije gesteld hadden op de Moh. bevolking in zekere streken, en verder in Afghanistan en aan de N. W. grens, ontstemming gewekt.

De minderheid acht deze factoren van geen zoodanig belang, dat zij het afkondigen van de krijgswet in dit geval mochten beïnvloeden.

8°. Er dreigde een algemeene spoorwegstaking èn als uiting van „internal discontent" èn als gevolg van druk van buiten.

Dit, zegt de minderheid, staat volkomen hierbuiten.

9°. De economische toestand baarde zorgen — ontevredenheid en onlusten dreigden.

Ook dit, zegt de minderheid, is geen reden.

De conclusie van de meerderheid is tenslotte, dat de toestand buitengewoon ernstig was en dat de krijgswet tenrechte is afgekondigd. Wat de handhaving betreft, zegt de meerderheid: „those responsible for the continuance gave careful and considerate judgment to the question"; zij werd niet te lang bestendigd.

De conclusie der minderheid blijkt voldoende uit het bovenstaande.

Zoowel de indische als de moederlandsche regeering staan geheel aan de zijde der meerderheid.

Alleen zegt de moederlandsche regeering:
„looking back in the light of events, it is permissible to argue that an earlier abrogation was possible", hoewel zij vermeent, dat dit argument in hoofdzaak in den strijd is gebracht, door de wijze van uitvoering op enkele plaatsen.

De uitvoering der krijgswet op enkele plaatsen.

A. te Amritsar.

1. Meer dan iets anders heeft aan kritiek blootgestaan de zoogenaamde *Crawling-order* van generaal Dyer.

Op *21 April* sloot de generaal de straat, waarin de moordaanslag op miss Sherwood had plaats gehad, overdag met piketten af; geen inlander mocht passeeren, behalve op handen en voeten.

Hij wenschte (doch dan blijkbaar eerst op den 21en! d. C.) dat de plaats als heilige grond zou worden beschouwd en alleen gepasseerd zou worden „in an attitude well understood by nations of India in relation to holy places."

Den 26en werd de order op bevel van het Pandjab gouvernement opgeheven. In het geheel hebben ongeveer 50 menschen op deze wijze de straat gepasseerd.

Ook werd in deze stad een geeselpaal opgericht op de plaats van den aanslag; verschillende inlanders zijn hier gegeeseld.

De order is algemeen afgekeurd — het sterkst door mr. Horniman, die o. a. schrijft: „There were people in this street, *respectable and respected citizens* of the British Empire. It was the street not only in which Miss S. was assaulted, but also in which *kindhearted* Indians came from their house, took her in, and tended her with *loving* hands".

Het kan zijn nut hebben tegenover deze ...lyriek te stellen, netgeen de Adjudant-General zeide: „messures were nesessary to bring home to the mob that such acts of violence directed against defenceless women could not be tolerated. Something was required to strike the *imagination* and impress on all the determination of the military authorities to protect European women."

Voorts was op den 13en de Curfew-order uitgevaardigd; na 8 uur 's avonds moest iedereen binnenshuis blijven op poene van zonder meer te worden neergeschoten. Volgens Horniman werd streng de hand gehouden aan deze order, die gedurende weken van kracht bleef.

Ook werd het derde klasse-reizen op de spoorwegen verboden; rijwielen, behalve welke aan Europeanen behoorden, werden ingenomen; wagens werden opgecommandeerd; prijzen werden vastgesteld, terwijl verschillende strafpalen voor publieke geeseling werden opgericht.

Totaal werden 218 veroordeelingen uitgesproken voor de Martial Law Commissions, ongeacht de zaken welke door Summary Courts werden beslist.

B. te Lahore.

Strenger en intensiever dan ergens anders wordt hier door overste Johnson de krijgswet toegepast.

1. Ieder stedelijk district moest van 8 tot 5 uur dagelijks 4 vertegenwoordigers op een aangegeven plaats op eventueele orders doen wachten.

Den 15den werd de Curfew-Order uitgegeven (zie boven). Alle winkels moesten openen, alle zaken moesten voortgaan, terwijl alle prijzen tot in details werden geregeld. Hij commandeerde autos en wagens op, benevens electrische lampen en fans, en stelde vast, dat het verknoeien van leidingwater een overtreding van de krijgswet was. En dit alles: „to teach them a lesson".

2. Twee personen mochten niet naast elkaar loopen; alle meetings of bijeenkomsten van meer dan 10 personen werden verboden.

Voorts gelastte hij nader aan te wijzen gegoede ingezetenen (in het algemeen zij die niet „notoriously loyal" waren) al zijn orders aan hun huizen op te plakken en te zorgen, dat zij niet werden afgescheurd of verdwenen, op poene van strenge bestraffing.

De overste achtte deze order volkomen redelijk en noemde haar „one of the few brain-waves I had". Toen een dergelijke order werd afgescheurd van het Sanatan Dharm College werden alle mannelijke personen uit den naasten omtrek gearresteerd; 56 studenten en al de leeraren bleven 30 uur op het fort gevangen.

3. Een andere maatregel was „the roll-call" voor studenten, 4 maal daags, gedurende drie weken, waardoor verschillende van deze studenten 16 mijlen per dag te loopen hadden. Hij noemde dit „a mild type of physical exercise for able-bodied young men". Toen hem werd opgemerkt, dat hij op deze wijze een geest van verbittering kweekte, antwoordde hij dat de geest op de colleges zoodanig was, dat hij niet verergeren kòn.

Op deze wijze werden 1000 studenten gestraft.

4. Er werd bepaald, dat indien een bom geworpen of een vuurwapen afgeschoten zou worden, allen in een diameter van 100 M een uur tijd zouden krijgen om zich in veiligheid te brengen en dat daarna alles, behalve moskee of tempel, in dien cirkel verwoest zou worden.

5. Geeselingen hadden geregeld plaats. De overste achtte dit een „essential punishment. People liked going to goal and flogging was a better deterrent". Zoo werd een geheele bruiloftspartij, den priester inbegrepen, gegeeseld, omdat zij na den vastgestelden tijd op straat waren. De overste erkende echter dat dit was „the one regrettable incident".

6. Vliegende colonnes gingen inmiddels voor machtsvertoon in den omtrek rond. Dit machtsvertoon blijkt niet van smetten vrij (Narwar, Kamakes), waar verschillende dorpshoofden zonder vorm van proces gegeeseld werden.

Toch, zegt Horniman, werd de overste aan een afscheidsdiner als „benefactor of the poor" geëerd. Zelf verklaarde hij, dat velen uit de bevolking hem hadden bedankt voor de wijze, waarop hij de krijgswet had toegepast.

„It reminded them, they said, of the rule which their ancestors enjoyed in olden times".

En deze verklaring was een officiëele verklaring voor het Committee. It is a common but mistaken tradition among Anglo-Indians in India, besluit Horniman sarcastisch, that the Indians have no sense of humour.

C. Te Gujranwala, Kasur en Sheikhupura.

Den 22en werd in het district Gujranwala, den 30en in Lyallpur en den 2en Mei in Gujrat de „salaaming-order" vastgesteld: alle Engelsche ambtenaren moesten gegroet worden, waarbij de inlander uit zijn rijtuig of van z'n paard moest stijgen en zijn zonnescherm omlaag moest brengen.

Arrestaties en preventieve hechtenis waren aan de orde van den dag, waarbij aanzienlijke en loyale personen niet ontzien werden (zie Horniman en het minderheidsrapport).

Represaille-maatregelen werden genomen tegen voortvluchtigen en hun familieleden; hun goederen werden geconfisceerd, hun familie verjaagd, tot de voortvluchtige zich meldde enz. Het feit, dat een oude boer niet wilde zeggen waar zijn zoons zich verborgen hadden, was voldoende om hem te arresteeren en zijn goederen verbeurd te verklaren.

De Summary Courts in Gujranwala veroordeelden 200 personen tot geeseling of straffen van 1 maand tot 2 jaar; de Commission Court sprak 149 veroordeelingen uit.

Er werd snel recht gedaan, zoo snel, dat een politie sergeant, die voor een beklaagde getuigde, gestraft werd „for trying to hush up matters" (Horniman).

In Kasur werd een groote, publieke kooi opgericht, waarin de verdachten in de brandende zon opgehoopt werden (zie foto in Horniman's boek). Geeselingen waren aan de orde. Het is bewezen, dat zelfs prostituées werden opgecommandeerd om bij geeselingen tegenwoordig te zijn.

Kapitein Doveton, die dit bevel had gegeven, verklaarde „that he had ordered the sub-inspector of police to round up the bad characters, and bring them to witness the floggings, but was horrified when he saw these women. But he could not send them away, because he was unable to find an escort for them. So they remained to witness the floggings."

In Sheikhupura werden tusschen 6 en 20 Mei 477 personen berecht.

Voorts waren bepalingen gemaakt in Gujranwala, Gujrat en Lyallpur, welke inhielden dat de schooljongens driemaal daags voor de vlag moesten paradeeren. Ook kinderen van 5 en 6 jaar moesten hieraan deelnemen (behalve 's avonds). De bedoeling was: „to inculcate in the boys respect for the British".

De mobiele colonnes, die het land doortrokken, namen in de verschillende plaatsen gijselaars uit de dorpen mee, om op deze wijze de bevolking te noodzaken inlichtingen te geven.

De ambtenaar in Sheikhupura vormde het plan om een Repentance House op te richten, waarin de bevolking moest gaan betreuren, wat op 15 April was voorgevallen. Dit huis zou heeten: Toba Ghar of Jail Ghar.

Het plan kon echter de goedkeuring der hoogere autoriteiten niet wegdragen.

Tenslotte schijnt er ook, onder den druk van de krijgswet geld onder de inlanders te zijn ingezameld om in de behoeften der ter plaatse gelegerde soldaten te voorzien.

Aldus een bloemlezing uit verschillende rapporten.

Deze feiten worden door de meerderheid van het H..C. nogal vergoelijkend besproken. De staatssecretaris laat echter, namens de moederlandsche regeering, een geheel ander geluid hooren en verklaart, dat de termen van het rapport te zacht zijn.

„De regeering spreekt strenge afkeuring uit over al die orders en straffen en eischt dat deze afkeuring „shall be unmistakably marked by censure or other action upon those who were responsible for them". [1])

De uitvoering van de krijgswet werd gekenmerkt door een geest, die straffen en orders uitdacht om de inlanders als ras te vernederen, die onwettige lasten, welke zelfs in onrecht ontaardden, oplegde, en die de eischen van eigendomsrecht en menschelijkheid, niet alleen in Indië, maar in de geheele beschaafde wereld beleedigden.

Het is te betreuren, dat enkele ambtenaren de krijgswet hebben toegepast als moesten zij de bevolking van een vijandelijk land in oorlogstijd ten onder brengen, inplaats van stipt op te treden tegenover de rustverstoorders onder een bevolking, die trouw verschuldigd was aan den koning en hoofdzakelijk ook loyaal haar trouw betuigde. Maatregelen moeten worden getroffen, dat in den vervolge, bij een uitvaardiging van de krijgswet, de civiele autoriteiten meer in kontakt kunnen blijven met de uitvoeringsmaatregelen."

Tenslotte diene als besluit van dit overzicht dat, wat de Indische regeering als „lesson of supreme importance" uit het gebeurde meende te moeten trekken:

„Het zal onmogelijk zijn om de herinnering aan de wanordelijkheden te scheiden van de beweging tot burgelijke ongehoorzaamheid, die de voornaamste hoofdoorzaak vormde. Toen deze beweging begon, was

---

[1]) Er zij hier aangeteekend, dat op 25 Sept. 1919 een Act of Indemnity door de indische regeering werd uitgevaardigd: „no suit or other legal proceeding is to lie against any such person for any act done or purporting to be done for the purpose of maintaining or restoring order in any part of British India where martial law was enforced on or after 30th March 1919 and before the 26th August 1919, provided such person acted in good faith and in reasonable belief that his action was necessary for the said purpose".

het den leiders blijkbaar niet duidelijk, zooals het dat wel was aan alle bedachtzame personen, dat in Indië in zijn tegenwoordigen staat van ontwikkeling het ontbindende effect van een raadgeving aan het publiek in het algemeen om zekere wetten te breken, leiden moest tot een toestand, welke kon meebrengen het omverwerpen van wet en orde.

De bittere ervaring van verleden jaar stelt deze kwestie boven allen twijfel en zij, die tot nu toe deze bewegingen aanmoedigden, door welke motieven dan ook gedreven, kunnen niet meer onzeker staan ten opzichte van de konsekwenties, welke voortvloeien uit het oproepen van krachten, die zij niet leiden en in bedwang houden kunnen."

Bronnen:
B.G. Horniman, Amritsar and our Duty to India.
Reports on the Pundjab Disturbances by the Pundjab Government to the Government of India.
Correspondence between the Government of India and the Secretary of State f. I. on the report of Lord Hunter's Committee.

The report of Lord Hunter's Committee.

Statement by Brig. General R. E. H. Dyer C. B.

VARIA.

Don Quijote de la Mancha, door M. de Cervantes, vrij bewerkt naar Albert Geyer, door G. D. Ell. Zutphen, W. J. Thieme & Cie.

In een bijzonder aantrekkelijk kleed heeft de firma Thieme het aloude verhaal van Don Quijote het licht doen zien. Er zijn 8 gekleurde en vele zwarte platen naar Georg Scholz bij opgenomen. Met graagte zal zeker weer kennis genomen worden van de avonturen van Don Quijote, nu ze op deze wijze opnieuw onder de aandacht worden gebracht.

De sprookjes van Andersen, naar het Deensch bewerkt door Ph. R. F. C. de Bruijn, W. J. Thieme & Cie., Zutphen.

Ook dit werk is uitmuntend verzorgd, de twaalf gekleurde platen van Wanda Zeigner—Ebel, die erin zijn opgenomen, zijn een lust voor de oogen. De bewerker is er goed in geslaagd den ,,sprookjestoon'' in onze moedertaal te treffen.

Diamantstad, door Herman Heijermans derde druk. Em. Querido, Amsterdam.

Deze derde druk, bewijst wel, dat dit meesterwerk van Herman Heijermans nog steeds lezers trekt. Wij voor ons betreuren het, dat 't vaak zoo ruw van taal is, dat 't wel eens den indruk maakt of de geniale schrijver het opzettelijk zoo rauw mogelijk heeft gezegd. Dit neemt niet weg, dat 't gesloof, 't gesjouw, 't wanhopige samenhokken in krotten van de onderste lagen der Joodsche bevolking van de hoofdstad, met meesterhand geteekend is. Een boek, dat men steeds weer herlezen kan in de erkenning, dat ondanks alle grofheid, Heijermans er een van zijn beste werken mee gaf.

E. v. H.

Jerusalem, door J. J. de Haan. Amsterdam Em. Querido.

In dit werkje gaf de bekende schrijver Jacob Israel de Haan een zevental vlot geschreven schetsen: *Hamame trouwt; De donkere bron; Mijn vriend Saïd Effendi; Sabbath in Jerusalem; De stad van Jirméjahoe; Yatach-il-Kharamiyeh; Wij vasten; Wij koopen een ezeltje.*

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

ROTTERDAM, 15 Juni 1922.

INHOUD.

Indië meerderjarig? — De rubbercrisis. — Indië's financiën — Hoe bezuinigen? — Amerika en het Departement van Financiën. — De Algemeene Secretarie en Financiën. — De duurtetoeslag. — De tariefwet verworpen. — Onze langzame rechtspraak. — Recht. — De taal voor den rechter. — De actie der S.D.A.P. — De vlootplannen. — Marinewee. Een stem uit Indië. — Inlandsche of Europeesche politie?

Indië meerderjarig? Onder dezen titel vonden wij in het *Alg. Hlb.* een artikel, waaraan we hieronder het een en ander ontleenen:

Het blad ziet den idealistischen Westerling een zang over het zelfbestuur van Indië aanheffen, die zeer veel sympathieks heeft, doch waarvan men nauwkeurig moet nagaan, of de directe toepassing niet een gevaar voor Indië zelf zou vormen.

Zij meenen, dat de loop der gebeurtenissen een belofte is geweest aan Indië — een belofte die ons volk eerlijk verplicht tot het *spoedig* geven van autonomie, zoodra de Grondwet door de Kroon zal zijn geteekend.

Maar daarnaast klinken stemmen uit de praktijk, die meenen dat Nederland zich nooit verbonden heeft alle voorstellen van een Herzieningscommissie aan te nemen — zij wijzen er op dat de Grondwet ook geheel anders luidt dan die voorstellen bedoelden. Zij zeggen daarom dat ons volk nog alle moreele vrijheid heeft bedachtzaam en geleidelijk te werk te gaan bij dat instellen van zelfbestuur.

Het zij hier duidelijk, dat met de stemmen uit de praktijk volstrekt niet bedoeld wordt, de echo van sociëteitsklets, waar men Indië nog altijd beschouwt als het land, dat geëxploiteerd kan worden door een overheerschend ras en waar de eenige taak van den overheerscher is, te zorgen dat er steeds voldoende werkkracht zal zijn.

Neen, hier uiten zich ernstige menschen. Mannen, grondig bekend met het bedrijfsleven van Indië, wijzen op de groote gevaren, die het Nederlandsche kapitaal loopt, wanneer te plotseling de inlandsche invloed zou stijgen tot macht. Dit schijnt een egoïstisch motief, doch het is zeker in het belang van de Indische bevolking, dat het Nederlandsche kapitaal zich blijft interesseeren in de geweldige mogelijkheden van onzen Archipel, rijkdommen, tot welker ontginning de Inlander in een reeks van jaren zelf nog niet in staat zal zijn. En naast het Nederlandsche kapitaal staat het vreemde kapitaal, dat meer en meer zijn aandacht vestigt op wat daar nog tot materieele ontwikkeling gebracht kan worden. En het materieele welzijn eener bevolking, die zoo geweldig toeneemt als b.v. die van Java, laat wilde proefnemingen niet toe!

Daarnaast uiten zich kenners van Insulinde, die in ambtelijk werk lang tusschen die volken geleefd hebben en die ze als massa en als eenling zoo geheel ongeschikt achten voor een moderne staatsorganisatie.

Nu zijn er natuurlijk tegenwoordig een aantal inboorlingen, die in beschaving en ontwikkeling uitsteken boven den algemeenen Nederlandschen kiezer, maar toch is het zeker, dat de gemiddelde Javaan en de Maleier heden nog niet staan op een trap van staatsburgerlijke ontwikkeling, die een bovenbedoelden nuchteren geest zou waarborgen als tegenwicht tegen fantastische besluiten.

En daarnaast leven tal van volken, velen nog in oer-toestand; met wie men de ontwikkelden voorshands onmogelijk op één peil van wetgeving zou kunnen brengen.

Dit zal ieder duidelijk zijn, die de buitenbezittingen bereisd heeft, zonder dat dit besef nog verlevendigd behoeft te worden door toekomstbeelden als een rechtspraak van Papoeas over Europeanen.

Het *Alg. Hlb.* gelooft dus niet, dat men in de nu aangenomen grondwetsherziening ook maar eenige verplichting lezen mag tot het overhaast scheppen van deze toestanden. Maar wel gelooft het in de lijnen van geleidelijkheid, waarlangs de inlander doelbewust gebracht moet worden tot die staatsburgerlijke rijpheid, waarbij de autonomie mogelijk is.

* * *

De rubbercrisis. Econ. Statistische Berichten bevatte twee beschouwingen over de rubbercrisis. De eerste is van de hand van mr. H. s' Jacob. Deze wijst er op, dat thans tusschen de Engelsche en de Nederlandsche regeering, en die van de Federated Malay States en van Ned.-Indië, besprekingen worden gevoerd over het denkbeeld van beperking van den rubber-export, hetzij door rechtstreeksche wettelijken dwang, of door sterk progressief uitvoerrecht op hoeveelheden boven 50 pCt. der normale productie van elke onderneming. Het Indische Departement van Landbouw is bezig, het oordeel der producenten hierover in te winnen. Mr. 's Jacob meent, dat de voorstanders van zulk een beperking een belangrijk element over het hoofd zien, n.l. het feit van de moeilijke financiëele positie der groote Amerikaansche rubberfabrieken die met belangrijke verliezen zitten, en door de banken strak aan den teugel worden gehouden. Voor de producenten is het een levensvraag, dat de rubberprijzen aanmerkelijk stijgen, voor de rubberfabrieken daarentegen, dat zij op het tegenwoordige lage peil blijven. In het wezen der zaak is de rubbercrisis een strijd tusschen de rubbercultuur en de rubber-industrie, wie de verliezen van de laatste zal dragen.

In dien strijd staat de rubberindustrie sterk door de solidariteit van den nooddwang en door het feit, dat 70 pCt. van de koopers van rubber zich in de Ver. Staten bevinden, en daar geconcentreerd zijn in een betrekkelijk gering aantal groote verbruikers. De producenten staan zwak, doordien zij zijn verspreid over verschillende landen, en doordat zij hun product niet lang kunnen aanhouden. Het instinct van zelfbehoud van de rubberindustrie zal bij aaneensluiting der producenten niet worden ontwapend, nu er groote voorraden aanwezig zijn. De rubberproducenten zullen hun doel eerst kunnen bereiken, wanneer zij zich vereenigen in een organisatie, die de beschikking over hun product verkrijgt, en de prijzen regelt in overleg met de groote verbruikers. De schrijver meent, dat de regeeringen, wier tusschenkomst is ingeroepen, dit als voorwaarde dienen te stellen voor het toepassen van dwangmaatregelen.

De heer M. Sanders bepleit daarentegen onvoorwaardelijk de voorgestelde beperking der productie. Hij wijst er op, dat de groote Amerikaansche producenten hebben verklaard, dat, zoodra de toestand weer eenigszins normaal wordt, de rubbberconsumptie alle rubber zal kunnen opnemen, die van de bestaande aanplantingen kan worden verwacht. De vrees voor toenemende productie der bestaande aanplantingen deelt hij niet, omdat reeds is gebleken, dat vele der oudste aanplantingen in productie teruggaan. Onjuist is de meening, dat een stopzetten der productie wegens kapitaalsgebrek een blijvende vermindering der voortbrenging zou beteekenen.

Het productie-vermogen van oudere boomen wordt door de rust juist verhoogd. Jongere aanplantingen lijden vrij aanzienlijk door de verwaarloozing, maar het areaal, dat op die wijze verloren kan gaan, is beperkt. Bovendien is het waarschijnlijk, dat Amerikaansch kapitaal tegen lagen prijs dergelijke aanplantingen zou opkoopen, en het product later bij loonende prijzen op de markt zal brengen of zelf zal verwerken. De schrijver meent derhalve, dat bij productiebeperking de voordeelen ver de nadeelen zullen overtreffen. Hij acht het tot de regeeringstaak te behooren, dat de rubbercultuur wordt gesteund, vooral, zoo die steun slechts behoeft te bestaan in het vaststellen van eenige verordeningen van tijdelijken aard.

* * *

Indië's financiën. De *Loc.* besluit een hoofdartikel over den financieelen toestand met de volgende opmerking:

Wat ons juist in deze dagen van begrootingsvoorbereiding noodig lijkt, is dit: De Indische regeering zoeke geen heil louter in het gebruik van het blauwe potlood, waarvan de schrappen meestal meer verkwistend dan bezuinigend werken. Zij overwege een hergroepeering van de begrootingscijfers, waardoor de gewone dienst tot de werkelijk gewone huishouding van den staat wordt teruggebracht en versta zich dan met den minister over een leening ten behoeve van den buitengewonen dienst.

* * *

Hoe bezuinigen? De *Sum. Post* schrijft hierover o.a.:

Inderdaad kan mr. Fock zich voor zijn deel slechts bepalen bij het invoeren van bezuinigingen tot de gewone en buitengewone uitgaven. Doch daarbij dient dan angstvallig erover te worden gewaakt, dat deze bezuinigingen uitsluitend zulke functiën van het gouvernement betreffen, als waaraan geen maatschappelijke arbeid is verbonden en niet raken aan al zulke gouvernementsuitgaven, waaraan productieve arbeid is verbonden. Anders raken wij ook met de landsfinanciën in den vicieusen cirkel.

Immers, hoe weinig men weet van het eigenlijke karakter der algemeene wereldmalaise, van één ding is men vrijwel overtuigd: dat de wereld alleen gered kan worden door een hoogopgevoerden menschelijken arbeid.

Hiermede laat zich natuurlijk niet rijmen een bezuinigingspolitiek, welke niet alleen de arbeidsgelegenheid niet vermeerdert doch integendeel opzettelijk de arbeidsgelegenheid inkrimpt. Juist in dezen tijd behoorde de regeering ieder die arbeiden wil daarin te steunen, tenkoste desnoods van een aanmerkelijke stijging van 's lands schuld.

Ons Indië verkeert ten aanzien van een dergelijk bezuinigingsplan, dat het nageslacht in de lasten van den oorlog doet deelen, in de minst ongunstige positie, vergeleken bij welk ander land ter wereld ook, omdat dit land met zijne onmetelijke rijkdommen en 40 millioen arbeidskrachten nog zoo goed als niet verhypothekeerd is.

Werkloosheid moet à tout prix worden voorkomen, omdat herstel slechts van den arbeid kan worden verwacht. Integendeel dient zooveel mogelijk nieuwe arbeidsgelegenheid te worden geschapen. Elken gulden, dien het gouvernement thans uitgeeft voor een oordeelkundige ondersteuning van particulier arbeidsinitiatief, zal blijken niet een uitgaaf doch een besparing te zijn.

De geheele wereld is schuldig aan de roekeloosheid van den oorlog, doch het thans levende en arbeidende geslacht is onmachtig om de gevolgen in enkele jaren tijds weg te nemen. Het komende geslacht moet ons daarin helpen, op welke hulp wij genoodzaakt zijn onze wissels te trekken.

* * *

Amerika en het Departement van Financiën. De officiëele tegenspraak van de Regeering van het bericht over de relaties van het Amerikaansche consulaat met het Departement van Financiën heeft het *Bat. Nbl.* ten zeerste verbaasd.

Het voornaamste van de officiëele verklaring is ongetwijfeld, dat wat er niet in staat. Er wordt namelijk gezwegen over het ter inzage geven van het begrootingsontwerp voor 1923. En verder wordt ontkend, dat er „buitengewone" relaties hebben bestaan. Dus wel ... „gewone". Het was ons niet bekend, dat het Departement er „gewone" relaties met het Amerikaansche consulaat op nahield.

Intuschen vertrouwen wij, aldus het *Bat. Nbl.* dat de Volksraad zich nieuwsgierig zal toonen naar den aard dezer „gewone" relaties. En of daartoe behoort het ter inzage geven van geheime stukken.

Het „Aneta"-bericht, dat door een hoofdambtenaar relaties werden onderhouden met den consul en dat de begrooting voor 1923 ter inzage is verstrekt, is letter voor letter juist.

Koesterden wij aanvankelijk de hoop, dat onverantwoordelijke ambtenaren buiten medeweten van de Regeering hadden gehandeld, de, de kern der zaak negeerende, diplomatiek gestelde tegenspraak der Regeering vóórdat een ernstig onderzoek heeft kunnen plaats hebben, heeft die hoop aanmerkelijk verminderd.

* * *

De Algemeene Secretarie en Financiën. Het *Bat. Nbl.* wijst op het streven van onze Regeering om aan het Departement van Financiën een grootere bevoegdheid te verleenen ten koste van de Algemeene Secretarie.

„Er zijn op het oogenblik hervormingsplannen aanhangig, zegt het blad, om het zwaartepunt van de financiëele zaken te verplaatsen van de Algemeene Secretarie naar het Departement van Financiën. En wel in de eerste plaats ten aanzien van de samenstelling der begrooting.

De rol, welke het Departement van Financiën bij de samenstelling der begrooting speelde, hield tot nu toe eigenlijk weinig meer in dan het compileeren van de gegevens van de verschillende departementen. Het overleg tot wijziging van posten enz. had plaats tusschen de Departementen en de Secretarie.

De hervormingsplannen nu, kennen aan den directeur van Financiën een overwegenden invloed toe ten opzichte van het uittrekken van gelden voor de verschillende doeleinden, een gelijken invloed als b.v. de minister van Financiën in Nederland op zijn ambtgenooten kan doen gelden. Eerst als dit overleg heeft plaats gehad en de begrooting dus door den directeur van Financiën is gesanctionneerd, komt het stuk bij de Regeering.

De bezuinigingsinspectie, ressorteerende onder Financiën, is voorts een der punten van het hervormingsprogramma, evenals de overbrenging van den accountantsdienst van de Secretarie naar dat Departement.

Het is te verwachten, dat de Algemeene Secretarie niet gemakkelijk iets van haar macht zal prijs geven, en zich dus wel zal verzetten tegen doorvoering van deze reorganisatie. Een ieder die geen totale vreemdeling op het terrein onzer bureaucratie is, weet, dat de Secretarie daartoe over vele en krachtige middelen beschikt.

De kans voor de reorganisatie is thans evenwel bijzonder gunstig. In de eerste plaats dringt zich in dezen benarden tijd meer dan ooit de noodzaak naar voren, om de koorden van de beurs in handen te geven van dengeen, die haar inhoud kent, en die de middelen moet vinden om ze te vullen''.

* * *

De duurtetoeslag. De *Ind. Fin.* is er niet over te spreken, dat de duurtetoeslag eerst met ingang van 1 Jan. 1923 — en dan nog maar voor de helft — zal worden ingetrokken, terwijl bovendien nog 10 millioen voor salarisverbeteringen wordt uitgetrokken. Reeds medio 1921 is in en buiten den Volksraad aangedrongen op bezuiniging, doch de Regeering nam een afwijzende houding aan, met het gevolg, dat 1922 met een tekort van een paar honderd millioen zal sluiten en dat voor 1923 reeds nu op een gelijk tekort gerekend wordt. Terwijl het vroeger heette, dat de duurtetoeslag *f* 57,000,000 bedroeg, blijkt nu dat daarmee *f* 82,000,000 gemoeid is.

Wij zouden zoo meenen, dat bij de reusachtige tekorten van 1921 en 1922 spoed maken met de intrekking van den duurtetoeslag gebiedend voorgeschreven zou zijn!

De Regeering handelt bovendien niet consequent, zegt de *Ind. Fin.*

Want waar aan den eenen kant, de hooge extra uitgaven aan tractementen der ambtenaren bestendigd blijven tot 1923, valt het op, en aan den anderen kant de niet ambtenaren worden nagereden tot het opbrengen hunner belastingen; oorlogswinst, dikwijls al lang in verlies omgezet, wordt door het Gouvernement ingevorderd, alsof er geen malaise bestond, faillissementen geprovoceerd, hypotheken genomen voor de belastingpenningen en het Gouvernement blijft gebruik maken van de bepaling, waarbij aan den Staat recht van voorrang op onroerende goederen voor belastingen wordt toegekend (met verkrachting van oudere en betere rechten als hypotheek en pandrecht).

Nieuwe belastingen: zegelrecht, verhooging van porto, verhoogde accijnzen, verhoogde vrachttarieven, verhoogd schoolgeld, enz. werden afgekondigd tegen zeer op handen zijnde data van invoering!

Alleen met de vermindering der te hooge ambtenaarstractementen kan nog best ruim ½ jaar gewacht worden!

Het blad wijst er op, dat deze gelden uit de zakken der niet-ambtenaren moeten komen en acht het verder onjuist, dat de levensstandaard vermindering van duurtetoeslagen nog niet zou toelaten.

Het gros der ambtenaren leeft van matige inkomsten en de bestaansvoorwaarden voor die groep zijn reeds veel verbeterd door goedkooper levensmiddelen. Bovendien kan het niet aan redelijken twijfel onderhevig zijn, dat de levensstandaard niet zou moeten dalen, wanneer *f* 82,000,000 's jaars minder aan duurtetoeslag beschikbaar komt.

Een bedrag van *f* 82,000,000 mag de Staat niet aan zijn ambtenaren tegoed doen wanneer de gemeenschap het niet betalen kan. Het bedrag zou

uit leening moeten bestreden worden terwijl de rentepost reeds nu bezwaren te over oplevert!

Door de duurtetoeslag-intrekking met een jaar te vervroegen, dus te stellen op 1 Juli 1922 en 1 Jan. 1923, zou de Regeering bovendien spoediger mede helpen aan het verlagen van den levensstandaard. Zij zou zoodoende én het belang Harer ambtenaren én dat der niet-ambtenaren bevorderen, en er zeker niet weinig toe bijdragen, om den druk der belastingen te verminderen!

Thans heeft de Regeering door Hare verhoogde belastingen enz. den levensstandaard (ook voor Hare ambtenaren) veel duurder gemaakt, hetgeen niet noodig zou geweest zijn, indien Zij vroeger (1921) ware overgegaan tot vermindering van duurtetoeslag; want hetgeen Zij binnenkrijgt door de belastingverhoogingen enz. weegt bij lange na niet op tegen het enorme cijfer van den duurtetoeslag.

Waar de niet-ambtenaar gedwongen door de malaise overal moet bezuinigen, en hooge belastingen heeft op te brengen, mag hij van het Gouvernement vorderen, dat zijne belasting-penningen niet worden aangewend om den ambtenaar in staat te stellen een verhoogden levenstandaard te blijven ophouden aldus den niet-ambtenaar het leven duurder makende dan noodig is.

Het lijkt wel hard, dat de ambtenaar in ons voorstel een half jaar eerder, dan in het voornemen der Regeering ligt, de extra inkomsten zou moeten derven, maar wat het zwaarste is, moet ook het zwaarste wegen.

Bovendien dient niet vergeten te worden, dat de tegenwoordige financieële wantoestand geschapen is door het weelderig beheer der landsmiddelen door ..... ambtenaren.

* * *

De tariefwet verworpen. *De Loc.* schrijft o.m.:

En nu?

Het *Soer. Hbl.* vermeldde hoe in suikerkringen reeds de ministerieele mededeeling dat de uitvoerrechten op olie niet langer dan tot eind van dit jaar bestendigd zouden blijven, een soort van paniek heeft verwekt, daar men reeds bij voorbaat verhaal op de suiker verwacht. De nadere berichten omtrent onmiddellijke vrijstelling van de olie zullen nog erger schrik brengen bij de leiders onzer voornaamste cultuur. Wat uit de lengte niet te halen valt, moet op de breedte worden gevonden. En wanneer één enkel bedrijf, onder werking van machtigen politieken invloed, fiskaal wordt ontzien, dan zullen de minder politiek bevoorrechte bedrijven er scha van lijden.

Men mag benieuwd zijn hoe de oud-majoor Colijn, die door zijn aftreden als directeur der Bataafsche juist alle officieele oliebanden heeft gestaakt, in wijlen Kuyper's *Standaard*, welks hoofdredactie hij aanvaardde, de koloniale fiskale politiek zijner partij zal verdedigen, en of hij voor zijn partij de verantwoordelijkheid zal aanvaarden van dezen ruwen stoot tegen de weegschaal der Indische financiën.

Want wel worde er nadruk op gelegd, dat wie onder de gegeven omstandigheden meewerkten om aan Indië de onontbeerlijke middelen te onthouden, zich zelven met een ondraaglijke verantwoordelijkheid hebben belast.

Vast staat, dat alle koloniale aangelegenheden, behandeld in een tijdperk waarover de dreigende schaduw van Zijne Geweldigheid den Kiezer valt, door de gemeenschappelijkheid van eenzelfde fatum zijn verbonden.

* * *

Onze langzame rechtspraak. Kort geleden kwam ons een beschouwing van de *Daily Telegraph* onder de oogen, die onze regeering naar aanleiding van het optreden tegen Sosrokardono en consorten ten voorbeeld stelde aan de Britsch-Indische, die zoo lang getalmd had met de vervolging van Gandhi.

Met de strekking dier vergelijking kunnen wij, al lag de zaak hier anders dan daar, ons wel vereenigen.

Maar ... men hoede zich er voor die vergelijking tusschen Britsch- en Ned.-Indië uit te strekken tot de rechtspraak. Want in dat opzicht zijn onze buren verre in het voordeel aldus het *Bat. Nbl.*

Toen Gandhi ten slotte met de justitie te doen kreeg, toen was hij binnen de week opgepakt en veroordeeld tót zes jaar.

De vervolging van Tjokroaminoto is een voorbeeld van onze rechtspleging!

Ons recht hangt dermate aan formaliteiten die ingesteld zijn als waarborgen voor een grondig en rechtvaardig onderzoek, aan elkaar, dat het daardoor een groot deel van zijn effect voor de maatschappij verliest.

Aan den eisch van het recht: dat de straf het kwaad zóó spoedig volgt dat het verband van het een met het ander er door wordt gedemonstreerd, aan den eisch dat geen onschuldige langen tijd van zijn vrijheid kan worden beroofd, voldoet onze rechtspleging allerminst.

Als dat ooit duidelijk aan den dag is getreden, dan is het wel in deze politieke strafzaak, die juist om haar aard een snelle berechting eischte.

Het recht moet niet alleen bevrediging schenken aan het inzicht van den jurist, maar ook aan het rechtsgevoel van de groote massa, althans daardoor worden begrepen.

Het is een maatschappelijk belang, dat de macht van de straffende hand van het gerecht wordt gevoeld. Wat in de zaak-Tjokroaminoto vertoond is, maakt op de groote massa den indruk van onmacht.

De lijdensgeschiedenis der vervolging van Tjokroaminoto is dan thans dus bijna geeindigd. Bijna, want het Hof moet nog in revisie beslissen. Maar gewoonlijk duurt dat niet zoo heel lang, zoodat we het einde der zaak spoedig kunnen tegemoet zien.

Hoe lang is het ook weer geleden, toen de eerste berichten kwamen over de verhooren van den president der Centrale S. I. door den procureur-generaal? Eindelooze verhooren telkens onderbroken. Toen de in hechtenisneming. En weer lange verhooren, waar maanden over verliepen. De vervolging werd definitief doorgezet!

Vervolgens het arrest van het Hooggerechtshof, waarbij het zich onbevoegd verklaarde en de zaak naar den Landraad verwees.

De Landraad wist er gelukkig spoedig weg mee, en stuurde de zaak naar den Raad van Justitie. Een leek zou toen verwachten, dat de zaak nu spoedig voor zou komen, nu zij door den hoogsten ambtenaar van het openbaar ministerie zoo degelijk onderzocht was. Maar ... weer moesten er maanden over heen gaan.

Toen het proces. Getuigenverhooren over gebeurtenissen en gesprekken van drie tot vijf jaren geleden.

En wéér een onderbreking, door de ziekte van Sosrokardono. Waarop de beklaagde „onmiddellijk" in vrijheid werd gesteld. Eindelijk dan het vonnis. De laatste acte kan aanvangen.

Is het geen dringend maatschappelijk belang, dat onze rechtspleging wordt veranderd?

En heeft deze geschiedenis ons niet geleerd, dat vereenvoudiging der theoretische waarborgen ook in het belang is van de rechtszekerheid van den beschuldigde?

* * *

Recht. Onder dezen titel schrijft het *Bat. Nbl.:*

Met de invrijheidsstelling van Tjokroaminoto, in afwachting van de mogelijkheid om den getuige Sosrokardono te hooren, is natuurlijk door den raad van justitie recht gedaan.

Maar het is weer een specimen van recht, dat den man op straat, den rechtsbedeelde, in volle onbegrijpelijkheid voorbijgaat.

Hoe dwaas het opzichzelf moge klinken men kan er in komen en aanvaardt het als noodzaak, dat een beklaagde van algemeene bekendheid als Tjokroaminoto preventief gevangen is gezet. In het belang eener goede justitie weerhoudt men zich in een dergelijk geval van het stellen van vragen, welke zich aanstonds opdringen. De gebruikelijke motiveering: vrees voor ontvluchting of voor herhaling van het misdrijf kon hier geen dienst doen: immers het ging om meineed in een strafgeding en vrees voor een verdwijning van een zoo bekend beklaagde zou inderdaad een brevet van ongeschiktheid aan de politie beteekenen.

Dus: er waren motieven van gewichtiger aard welke de justitie, na de langdurige voorbereiding tot het geding, er toe gedwongen hadden de preventieve hechtenis toe te passen.

Maar die onbekende motieven blijken opeens geen gewicht meer in de schaal te leggen als, hangende het geding, een getuige ziek wordt en een week, misschien tien dagen, op zich zal laten wachten. Dan mag de beklaagde, die negen maanden in preventieve hechtenis op de afdoening van zijn zaak wachtte, niet het „slachtoffer" van den „loop van omstandigheden" worden en dan volgt zijn „onmiddellijke invrijheidstelling". Het woord onmiddellijke klinkt hier haast als een satanische schaterlach.

Maar het is ..... recht.

Dura lex, sed lex.

Doch op het stuk van preventieve hechtenis, reeds zoo vaak aangevochten en met reden om haar aard en karakter, blijkt ons hooge recht dan toch ook in de toepassing een grondige herziening niet langer te kunnen ontberen.

Liefst een „onmiddellijke" herziening!

* * *

De taal voor den rechter. De Loc. interrumpeert:

Ons trof in het verslag der zaak-Tjokroaminoto voor den Bataviaschen rechter dit intermezzo:

De off. van Justitie wenscht op te merken, dat bekl. hier steeds Maleisch spreekt, terwijl hij vroeger als Volksraadslid zijn redevoeringen in het Nederlandsch hield. Mr. Ducloux ziet niet in, waarom bekl. hier geen Hollandsch zou kunnen spreken, waardoor zijn bedoelingen duidelijker worden.

Bekl. zegt de Nederlandsche taal niet goed machtig te zijn.

Twee opmerkingen hieromtrent.

Ten eerste is het bekend dat van de Inlandsche volksleiders juist Tjokroaminoto tot hen behoort, die zich het moeilijkst uitdrukken in onze taal. Anders dan b.v. Tjipto, Soewardi, Adboel Moeïs en zoovele anderen. Wie hem, die een redenaar van ongemeene kracht moet zijn, wanneer hij zijn moedertaal bezigt, in den Volksraad ooit een dier klaarblijkelijk door anderen voor hem opgestelde redevoeringen hoorde voorlezen — moeilijk, accentloos, broddelig — kan aan zijn onbedrevenheid in het Nederlandsch niet twijfelen.

Ten tweede gebiedt de fairheid tegen over den Oosterschen beklaagde die voor den Europeeschen rechter verschijnt, hem onbelemmerd gelegen-

heid te geven zich uit te drukken in een Oostersche taal, wanneer hij zelf daaraan de voorkeur schenkt. Dit te eerder in een meineedzaak, waarin het zoozeer gaat om het preciese woord. Het is ook niet waarschijnlijk, dat een Javaansch volkleider in de rol van beklaagde vermogen zou zich duidelijker uit te drukken in het Nederlandsch dan in het Maleisch of Javaansch. Duidelijker wellicht voor den rechter, doch niet duidelijker overeenkomstig eigen bedoeling. Is echter bij het verloor in een Oostersche taal de bedoeling den Europeeschen ambtenaar, in dit geval den vertegenwoordiger van het openbaar ministerie, niet duidelijk genoeg, dan ligt de oplossing der moeilijkheid in de zorg voor een uitnemende vertolking, niet in eenigerlei druk op den beklaagde tot gebruik van een taal die hij niet machtig is.

* * *

De actie der S.D.A.P. *De Loc.* critiseert de actie van de S.D.A.P. inzake Indië, ingezet door de uitzending van ,,een eigen man'', den journalist Stokvis naar Indië.

Het stemt tot verheugenis dat ze voor dit werk over een bekwaam en eerlijk journalist en hoogstaand man als de heer Stokvis kon beschikken. Maar er zit niettemin iets bedriegelijks in die S.D.A.P. activiteit.

Want ze suggereert het denkbeeld, dat de koloniale zaak deze politieke partij wel zeer ter harte gaat, meer zelfs dan eenige andere. Over de kwestie of er inderdaad hier nut of zelfs maar effect van een specifiek-socialistische actie verwacht kan worden, hetgeen we geenszins gelooven omdat er de bibit en de entourage voor ontbreken, kunnen we momenteel zwijgen, doch de zaak, los daarvan bekijken uit een oogpunt van voorlichting van het moederland. Ongetwijfeld zal de eminente penvoering van den heer Stokvis er de aandacht trekken, doch om straks het te leveren materiaal te verwerken, moeten daar mannen staan, die óók de landen en toestanden van hier kennen, die niet alleen op de verstrekte informaties behoeven af te gaan, die met kennis van zaken hun stem kunnen verheffen en dan van Indië uit de beschikking krijgen over de actueelste gegevens. Dus: vertegenwoordigers in de Tweede Kamer, die, om 't in algemeenen zin uit te drukken Indischman zijn.

En nu stuiten we op den valschen schijn, door de propagandische zending van de S.D.A.P. gewekt.

Er is nl. geen sprake van, dat het deze partij (helaas evenmin eenige andere!) ernst is met een grondige behartiging van de Indische zaak in het parlement. Hetgeen we trouwens reeds voorzagen toen verluidde, dat de S.D.A.P. en Vrijzinnig-Democraten bij de a.s. Kamerverkiezingen drie zetels aan Indische ,,deskundigen'' zouden afstaan.

Ze heeft geen Indische ,,deskundigen'' op haar candidaten-lijsten geplaatst behalve dan, we meenen ergens in den Achterhoek, onderaan op een lijst het Volksraadslid Cramer; de hausse- noteeringen bleven alle voor de ,,bosses'' gereserveerd. Daarin trok ze één lijn met de andere partijen. De namen, welke den laatsten tijd overkwamen, van Gerritzen, Joekes, Carpentier Alting, e.a., blijven alle aan den baissenkant.

Zoodat het te verwachten is, dat de nieuwe Kamer geen enkele Indischen ,,specialiteit'' zal tellen. En dat in een tijd, dat de Grondwetsherziening wellicht haar beslag niet krijgt, Colijn een steeds sterker politieke machtspositie gaat innemen, de Volksraads-samenstelling weinig vooruitstrevends belooft.

Maar de S.D.A.P. zendt een propagandist naar Indië! Evenzeer paradevertoon als het stellen van Indische namen op kanslooze plaatsen der

candidatenlijsten. En 't leek ons goed een mogelijken indruk: nu, die S.D.A.P. meent het toch waarlijk ernstig met de Indische zaak, bij voorbaat weg te nemen.

Omdat we hier met klaterrood te doen hebben!

* * *

De vlootplannen. Conclusies van een artikel in het *Ind. Volk* (soc. dem.):

Onze kostbare vlootplannen dienen alleen om in een eventueelen oorlog in den Pacific de Engelsche vloot een geregelden aanvoer van stookolie te waarborgen.

Vijanden heeft Nederlandsch-Indië niet en daarom is de meening, dat wij ons moeten prepareeren op verdediging dezer landen humbug te noemen.

Bescherming van onze neutraliteit is het ook niet, want als één der oorlogvoerende landen zin krijgt in onze olie, kunnen wij dat niet beletten, maar omdat Engeland die olie voor zich zelf alleen wil hebben, zijn wij door dat land gedwongen, een kostbaar vlootprogram in elkaar te zetten

De Djambi-olievelden, de politiek van Colijn en het vlootfonds, ziedaar de drie eenheden, die onze neutraliteit in gevaar brengen.

* * *

Marinewee. Een stem uit Indië. De *N. Ct.* schrijft:

Het is een merkwaardig geval. Men klaagt in onze dagen evenals in die van Horatius, dat:

Nemo, quam sibi sortem
Aut ratio dederit aut fors objecerit
illa, contentus vivat.

Maar daar zijn er toch nog, die er anders over denken, van de stijfkoppigen, die een beroep uit voorkeur hebben gekozen en die nu ondanks alles wat men doet om hun dat te vergallen, blijven werken met lust.

Er zijn er zelfs zoo in onze marine, ondanks het gesol met onze weermacht ter zee. Wij hoorden van zoo'n geval. Een jonge luitenant, wiens hart trok naar de zee en wiens ambitie sterker bleek dan de redeneerende weerstand der ouders. Hij is in Indië nu en zelfs deze jonge man, die blaakt van liefde voor zijn werk, is — blijkens een particulieren brief, ons uit den kring onzer lezers ter kennis gebracht — door hetgeen er met de Vlootwet gebeurd is, bijna uit het lood gebracht.

Hij schrijft:

...dit laatste komt grootendeels door de ellendige stemming, die er in het korps officieren in Indië heerscht.

Een algemeene moedeloosheid en slapheid, wat niet te verwonderen is, maar wat ik erger vind, een kankerstemming, die bij een hoop, vooral jonge officieren gewoonlijk veel te ver gaat en bij velen van hen, ik zou haast zeggen, opzettelijk er op gericht is, om de animo van de enkelen, die er nog zijn, die hun idealen in de Marine hebben behouden, in den kortst mogelijken tijd te dooden. Dit moet mij van het hart; ik ben nog een van die weinigen, maar of ik het blijven zal? Kijk eens aan, ik vind den toestand zoodanig, dat iedereen zonder iets te doen, best meeloopt. Span je je in, dan kan je je een beetje verheffen, voor zoover het in dezen downe en tegenwerkende atmosfeer gaat, maar geef je je heelemaal met alle energie, dan is dat pertjoema, en alles is nutteloos besteed, tenzij ..... binnen afzienbaren tijd een zeer ingrijpende verbetering intreedt; duurt dit nog lang, dan gaat het beste deel van je leven en van je werk verloren, en dat is iets, dat als je dat van jezelf voelt, je belemmert in je je geven

aan je werk. De Marine is voor een groot deel rot; volgens mij nog niet tot in de wortels, maar het meerendeel denkt daar anders over.

Dat wordt geschreven door een man van onintoombare ambitie!

Als dit aan het groene hout geschiedt!

Men kan uit deze opmerkingen afleiden, hoe afschuwelijk demoraliseerend het uitstel der Indische Vlootwet op onze toch anders al aan heel wat teleurstelling gewend geraakte marineofficieren moet inwerken.

Als het in de bedoeling lag, stelselmatig ons officierskader weg te plagen, dan had men moeilijk een beter systeem kunnen kiezen.

En dan, als men dan, om te voldoen aan de verplichtingen, door ons lidmaatschap van den Volkenbond opgelegd, de marine gaat organiseeren, waar zal men dan het kader vandaan halen?

Vier eindelooze jaren hebben zij, toen de weermacht gemobiliseerd was, gewacht of er zooiets zou komen als een program, dat perspectief bood, zij het dan voorloopig ook niets meer. Vier jaren bijna daarna hebben zij geleefd in hoop en vrees. Dat ging niet alleen om ,,hun baantje'', dat ging voor hen om de vraag, of zij bij de keuze van hun carrière een vergissing zouden blijken te hebben begaan, die de beste jaren van hun leven tot nutteloos verspilde zou maken en henzelf tot maatschappelijke schipbreukelingen. Maar dat ging voor velen van hen, bijv. voor den schrijver van boven aangehaalden brief, om iets hooger nog. Bij die menschen, die naar de marine gaan, zijn er velen — hoe onwaarschijnlijk dat in deze dagen klinke — die er een eer in zien, het hunne te mogen bijdragen voor de verdediging van de onafhankelijkheid van hun vaderland, bij deze jonge mannen zijn er — en zoo denkt de schrijver van den hier aangehaalden brief — die een moeilijken en waarlijk niet overdreven lucratieven werkkring kiezen, omdat hun hart, hun ideaal hen daarheen brengt. Acht jaren heeft men hen op de proef gesteld en dan verwondert men zich, wanneer er een ,,kankerstemming'' ontstaat onder deze menschen, nu de Tweede Kamer het beter blijkt te weten, dan 95 pCt. van de actief dienende officieren, de Indische Volksraad e. t. q.

Het is een heel zware verantwoordelijkheid, die de Kamer op zich heeft geladen, toen zij een beslissing in het vraagstuk verdaagde, al ware het alleen maar met het oog op de toekomst van onze defensie ter zee, als men juist de energieke leden van het kader zal hebben weggeplaagd en met de stumpers, die ,,aan den wal'' niet terecht konden en dus gedwongen doordienen, blijft zitten.

Wanneer dan straks op de Stille Zuidzee het onweer losbarst, waarvan de voorteekenen reeds in weddenschappen bij Lloyds worden gedisconteerd, dan zal de bevolking van Nederlandsch-Indië mogen constateeren, dat het Nederlandsche volk zoodanige opvatting van zijn zedelijke verplichtingen tegenover Indië heeft gehad, dat het land onverdedigd ligt, ten prooi voor den eerste den beste, die in de schending van zijn gebied een oorlogsvoordeel ziet.

* * *

Inlandsche of Europeesche politie? In een artikel over dit onderwerp schrijft de *Deli Ct.* o.m.:

Willen wij ook maar eenigszins tegemoet komen aan de vraag van Indië naar nieuwe ambtenaren — we schakelen nu natuurlijk dezen malaisetijd uit — dan blijkt al dadelijk dat we daaraan niet voldoen kunnen, om de hooge kosten. De oorzaak daarvan is, dat we hier in een Oostersche samenleving zitten, onder een numeriek talrijke bevolking zonder draagkracht,

terwijl de kosten der staatshuishouding voor een belangrijk deel gedragen moeten worden door de kleine groep Europeanen en Vreemde Oosterlingen en hunne bedrijven.

De eerste conclusie is nu natuurlijk, dat we dan voor de millioenen-bevolking, die economisch nog in een achterlijk stadium verkeert, geen Westersche eischen mogen stellen.

We betoogden dat meermalen en in dezen tijd is dat ook door verschillende toeschouwers ingezien, die dat te voren niet begrepen.

Maar hierboven gaven we reeds aan, dat de keuze ons feitelijk niet vrij is, omdat de omstandigheden en onze omgeving ons wel tot voortschrijden nopen. Bovendien is door het eeuwenlange Westersche bestuur over deze landen, geheel door de Oostersche maatschappij heengeweven een maatschappij van Westersche samenstelling, waarvoor geen scherpe grens is te trekken en die voortdurend met elkaar in aanraking komen. Waar dit het geval is daar richten de eischen van dit conglomeraat zich in vele opzichten naar de eischen der hooger-ontwikkelde maatschappij en de eenige kans om daaraan financieel te voldoen is, dat we zoo spoedig als maar mogelijk is de beschikbare krachten daarvoor aan de Oostersche maatschappij ontleenen.

Vandaar ook de noodzakelijkheid van eigen opleidingen en het toevertrouwen van belangrijke posten aan personen, die daarvoor feitelijk nog niet de technische en moreele training hebben ondergaan.

Maar bij de politie? Bij de rechterlijke macht? zal men vragen.

Zeker, óók bij de politie, óók bij de rechterlijke macht.

Want we hebben geen keus.

Maar in dat licht beschouwd is het dan ook duidelijk, dat dit middel alleen redding kan brengen, wanneer we de betaling richten naar de eigen inheemsche maatschappij en niet naar de vreemde Westersche maatschappij en haar eischen.

Waaruit dus volgt, dat het in 1913 ingevoerde beginsel van gelijke bezoldiging voor verschillende rassen bij gelijke prestatie, hoe schijnbaar ethisch ook, in den steek gelaten moet worden, willen we deze maatschappij tot ontwikkeling brengen. Of we dat door invoering van een tropentoeslag of op andere wijze willen bewerkstelligen, komt er niet op aan, mits het doel maar bereikt wordt. En dat b.v. een Indisch arts niet 30 maal zooveel verdient als de doorsnee inheemsche werkman, terwijl de verhouding in Nederland en in Japan misschien als 4 tot 1 staat.

Het moge onbillijk klinken, men moge ons rassengevoel verwijten — waaraan we ons volkomen vreemd weten — wanneer men aan deze economische waarheden niet tegemoet komt, dan zal het aanstellen van inheemsche krachten in plaats van importkrachten ons niet uit de misère helpen.

KOLONIALE LITERATUUR.

VOLKSHUISVESTING.

In de Paaschdagen werd te Semarang het door de Sociaal Technische Vereeniging georganiseerd Volkshuisvestings-congres gehouden.

Den Zaterdagavond te voren had de officieele ontvangst door het Semarangsch gemeente bestuur, vertegenwoordigd door den burgemeester en de dienstchefs, plaats. De burgemeester, ir. De Iongh, wees er in zijne toespraak op, dat de woningvoorziening vijftien jaar geleden nog geen vraagstuk was, doch dat o.a. Tillema daarin verandering bracht en dat de gemeente Semarang, naar de mate van hare krachten, naar verbetering heeft gestreefd.

De resident van Semarang, Nieuwenhuijs, ook ter vergadering aanwezig, bracht namens het gewestelijk bestuur wenschen voor succes van den congres-arbeid — succes niet alleen door de debatten, doch ook in dezen zin, dat wat gesproken en geschreven is, tot daden moge worden gekristalliseerd.

Wat de daden betreft, herinnerde de voorzitter, Rückert, er bij zijne openingsrede aan, dat de financiën daarbij ook een rol spelen.

„Ik moet nog even stilstaan bij de van verschillende zijden ontvangen aanmerking, dat het tijdstip van het congres, midden in den malaise-tijd, slecht gekozen is.

„Wij zijn het daarmee in het geheel niet eens.

„Juist deze tijd, waarin het geld ontbreekt om tot uitvoeringen te kunnen overgaan, is o.i. de aangewezene om te bepraten en voor te bereiden, zoodat, wanneer die tijd voorbij is, langer overwegen niet meer noodig zal zijn, doch dadelijk met kracht aangepakt zal kunnen worden."

Het congres duurde van 15 tot en met 17 April j.l. Achtereenvolgens hadden besprekingen plaats van de stedebouwkundige zijde (praeadviseurs F. C. Frumeau en Gerhard Jobst); van de technisch-architectonische zijde (praeadviseur Thomas Karsten); van de hygiënische zijde (praeadviseurs J. T. Bethe en J. J. van Lonkhuijzen); van de sociaal-politieke zijde (praeadviseurs H. Heetjans en D. J. A. Westerveld).

Het congres nam de volgende conclusie aan:

Het congres voor de volkshuisvesting, gehouden te Semarang op 15—17 April 1922, verzoekt het bestuur van de Sociaal Technische Vereeniging aldaar, onder wier auspiciën bedoeld congres gehouden is:

1. deskundig toegelicht ter kennis van de regeering te brengen, dat het congres van meening is:

a. dat de verbetering van de volkshuisvesting behoort uit te gaan van plaatselijke colleges of instellingen;

b. dat, ten einde bedoeld initiatief in goede banen te leiden, de regeering behoort over te gaan tot het in het leven roepen van een centraal

orgaan in aansluiting aan de zorg voor de volksgezondheid, welk orgaan algemeene regelingen dient te ontwerpen met uitsluiting van alle andere advies moet uitbrengen en de bevoegdheid moet krijgen tot het uitoefenen eener algemeene contrôle op de handelingen dier colleges betreffende de volkshuisvesting, — en waardoor het mogelijk zal zijn om de vraagstukken der volkshuisvesting spoediger de regeering te doen bereiken;

c. dat in afwachting der totstandkoming van het sub *a.* genoemde orgaan het dringend noodig is reeds dadelijk een regeling voor de volgende punten vast te stellen, daar bij uitblijving dier regelingen het voortwerken der Locale Raden practisch wordt onmogelijk gemaakt;

1. vastlegging van de voorwaarden der credietverleening door de regeering aan de Locale Raden en andere organisaties ten behoeve van de volkshuisvesting;

2. wijziging van de onteigeningsordonnantie, zoodanig dat onteigening in het belang der volkshuisvesting niet langer worde achtergesteld bij andere onteigeningsprocedures, waarbij tevens de basis van den onteigeningsprijs worde vastgelegd en de bepaling van die basis niet aan den rechter worde overgelaten;

3. terugkeer tot het voor kort nog ingenomen ruime standpunt inzake het preferentierecht op gouvernementsgronden, daar zonder dat de geheele grondpolitiek en voorziening der Indische locale raden op losse schroeven wordt gesteld;

4. spoedige opheffing van het desaverband binnen de gemeente, zonder welke opheffing verbetering der bestaande, slechte toestanden onmogelijk is;

5. terwijl voorts ter bevordering van nieuwbouw het opdrijven van den prijs der gouvernementsgronden en -materialen dient plaats te maken voor een verlaging daarvan;

II. het daarheen te willen leiden dat:

a. voorname punten, op dit congres naar voren gebracht in studie worden genomen en onderwerp te doen worden van volgende congressen;

b. haar aandacht te schenken aan een organisatie, die de leidende personen op het gebied der volkshuisvesting tot samenwerking brengt en de verschillende plaatselijke ervaringen en uitingen vastlegt.

Van socialistische zijde, door den heer Westerveld, werd weder met succes een poging gedaan om de politiek in de besprekingen te mengen, door hulde te brengen aan zijn partijgenoot in den Volksraad, ir. Cramer, omdat deze tegen de vlootwetplannen had gestemd uit anti-militaristisch oogpunt. De vertegenwoordiger van den Pol. Econ. Bond op het congres, de oud-resident Kroon, verliet het congres, ook omdat het bestuur zich bij eene ovatie aan den heer Cramer aansloot. Het congres was met het oog op het besproken onderwerp allerminst de plaats voor eene politieke demonstratie meende de heer Kroon terecht.

De Locomotief wijdde een richtlijn aan dit incident, er op wijzende, dat de socialisten steeds de begrootingen van oorlog en marine er bij halen, als waren de daarop gebrachte gelden bij voorbaat nutteloos weggeworpen. Het bouwen van schepen behoeft het bouwen van huizen niet uit te sluiten, doch is juist berekend om dit te waarborgen, merkt het blad op: „Zoodra immers, door geweld van buiten, Indië aan Nederland zou ontvallen, zou laatstgenoemd land hier zijn taak ook op het gebied der volkshuisvesting neder moeten leggen, zonder dat zekerheid bestond of een andere natie bereid ware die met ernst te aanvaarden."

L'Orient vu de l'Occident, essai critique par E. Dinet et Sliman ben Ibrahim, H. Piaza, 19, Rue Bonaparte, P. Geuthner, 13, Rue Jacob, Paris.

In deze critische studie over de interpretatie van de Oostersche geschiedenis door de Westersche orientalisten, hebben de schrijvers niet gepoogd een werk van geleerden te leveren, want zij zijn, naar ze zelf mededeelen, geen geleerden in welke theoretische beteekenis ook, die men aan dit woord hecht. Zij hebben de eerbiedwaardige regelen der exegese soms vervangen door hun ervaring van het leven en de mentaliteit der muselmannen. De schrijvers zijn van de praemisse uitgegaan, dat het nooit nutteloos is bekend te maken hetgeen men levendig heeft medegevoeld. Zoo zijn zij er toe gekomen in deze brochure openbaar te maken hun gepeins van muselmansche droomers, waarbij zij niet meenen historische geleerdheid te verkondigen over enkele in zwang zijnde werkwijzen in het moderne orientalisme. Zij hebben er niet aan gedacht een aanval te doen op het magistrale werk, dat door dit orientalisme is volbracht en waarvan zij de eerbiedige bewonderaars blijven.

Het eerste hoofdstuk is getiteld: *Premières impressions;* het tweede: *Etude critique des ouvrages du Père Lammens;* het derde: *Discussion de la thèse, soutenue par M. Casanova, professeur au Collège de France, dans son ouvrage intitulé: „Mohammed et la fin du Monde"; Critique de l'argument „e silentio";* het vijfde: *Conclusion générale de l'étude sur l'interprétation occidentale de l'Histoire orientale.*

Perak Malay, by C. C. Brown. Committee for Malay Studies, Calcutta.

Dit geschrift behoort tot de tweede serie van *Papers on Malay Subjects.* De schrijver had het eigenlijk liever een plaats gegeven naast bestaande bijdragen tot de studie in de Maleische taal. Maar de belangstelling van de Europeanen, in het Maleisch zooals het tegenwoordig gesproken wordt in de kampongs schijnt van jaar tot jaar te verminderen en daarom dacht hij het beter dit geschrift maar dadelijk te publiceeren, al is het dan ook niet castigatus ad onguem (tot het uiterste gepolijst). Dit werkje bedoelt te zijn een inleiding tot de studie van een bijzondere variëteit van de Maleische taal, alleen wat de omgangstaal betreft. De erin weergegeven samenspraken zijn voorbeelden van het dagelijks gebruikte Maleisch van de inboorlingen van Perak, wonende aan de oevers van de Perak-rivier. Deze taal wordt ook gesproken in deelen van Kinta en Batang Padang, hier en daar in Larut en door sommige Maleische ambtenaren in Krian. Wat bekend staat als „Perak Maleisch", is niet langer de taal der Maleiers in den geheelen staat Perak. Het Perak Maleisch onderscheidt zich niet zoozeer door bijzondere woorden als wel door de uitspraak, die inderdaad zeer veel verschilt van andere dialecten. Toch zijn er eenige uitdrukkingen, bepaald eigen aan Perak. De schrijver begint met die in beschouwing te nemen.

Uit de fonetisch weergegeven samenspraken blijkt inderdaad, dat de uitspraak van het Perak Maleisch zeer bijzonder is.

Register op deel I der Monographie van Celebes.

Dit register bevat de namen van personen en onderwerpen, die in de monographie van Celebes zijn behandeld. Het vormt er derhalve een aanvulling van groote waarde van. Daar dit register in den atlas past, is het gemakkelijk te bewaren, kan het steeds bij de hand zijn.

Visscherij en Vischteelt in Nederlandsch-Indië, door prof. dr. P. N. van Kampen. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zn.

Dit werkje vormt No. 2 van de reeks: *Onze Koloniale Dierenteelt*. De schrijver had de bedoeling een korte, maar voor zoover het bestek dit toeliet, volledige beschrijving te geven van hetgeen wij van het Indische visscherijbedrijf weten. Zij is gedeeltelijk gebaseerd op eigen waarnemingen, gedeeltelijk op de bestaande, zeer verspreide literatuur. Fraaie illustraties verhoogen de waarde van dit boekske, dat inderdaad aan het doel, dat de hooggeleerde schrijver zich gesteld had, ten volle beantwoord.

De uitbarsting van den G. Keloet in den nacht van den 19en op den 20en Mei 1919, door den Tijdel. geoloog bij 's lands mijndiensten, dr. G. L. L. Kemmerling.

De ontstellende ramp, die de laatste groote uitbarsting van de G. Keloet, nu al ruim drie jaar geleden, heeft veroorzaakt, zal den meesten nog wel goed in het geheugen liggen. No. 2 der *Vulkanologische mededeelingen*, die deze uitbarsting behandelt, geeft fraai verlucht een wetenschappelijk, maar voor den leek meestal begrijpelijk, overzicht van hetgeen in de nacht van 19/20 Mei 1919 is geschied. Een werk om zuinig te bewaren.

De hernieuwde werking van den vulkaan G. Merapi (Midden Java) van begin Augustus 1920 tot en met einde Februari 1921, door den Tijdel. geoloog bij 's lands mijndiensten, dr. G. L. L. Kemmerling.

Dit werk vormt No. 3 der Vulkanologische mededeelingen. Degenen, die wat meer willen weten van den G. Merapi, die onder de vulkanen van Java, zulk een bijzondere plaats inneemt, zullen door deze studie van dr. G. L. L. Kemmerling zeker bevredigd worden. Ook hier is alles vlot en begrijpelijk medegedeeld; ook dit werk is door tal van zeer goede illustraties verlucht.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

DE PLANNEN TOT BEPERKING DER RUBBERPRODUCTIE.

De heer J. N. Burger, Directeur der „Serbadjadi" Sumatra Rubber Cultuur Maatschappij schrijft aan Nederlandsche bladen:

De over dit onderwerp in de Pers voorkomende berichten en de uiteenzettingen van voor- en tegenstanders van restrictie der productie, maken het wenschelijk deze belangrijke quaestie aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Van Engelsche zijde vooral wordt de discussie en berichtgeving levendig gehouden, waaraan vermoedelijk de bedoeling niet vreemd is bij Aandeelhouders van Rubber-Maatschappijen de meening te suggereeren, dat alleen een inkrimping der productie de begeerde oplossing kan brengen.

Op die wijze moet de overtuiging postvatten, dat een zekere koppigheid bij de tegenstanders van inkrimping de oorzaak is, dat de marktprijs van Rubber zich niet reeds lang op een hooger niveau beweegt, waarvan in de eerste plaats de houder van Aandeelen in den beurskoers van zijn bezit de tastbare resultaten zou zien.

De heer D. Birnie, groot voorstander van restrictie en inkrimpingsmaatregelen, heeft vóór zijn vertrek uit Indië, blijkens artikelen in de Indische bladen, het voornemen te kennen gegeven in Nederland direct contact met aandeelhouders van Rubber-Maatschappijen te zoeken, om hen van de noodzakelijkheid tot doorvoering van zijn plannen te overtuigen.

Het is duidelijk, dat een dergelijk voornemen, hetwelk een navolging is van het in Engeland toegepaste systeem, alwaar niet lang geleden met dezelfde strekking „The Rubber Shareholders Association Ltd." werd opgericht, tot doel heeft de „onwillige" Directies te dwingen, tegen eigen overtuiging in, zich te voegen naar de wenschen van de voorstanders.

Of een dergelijk plan praktisch uitvoerbaar en de meest verkieselijke weg is, waag ik te betwijfelen.

In ieder geval is het een bewijs, dat de heer Birnie niet veel waarde schenkt aan de argumenten van hen, die geacht moeten worden in staat te zijn de belangen van Aandeelhouders der onder hun Directie staande Maatschappijen te behartigen.

Elk aandeelhouder weet, dat juist in dezen tijd de Algemeene Vergadering van Aandeelhouders hem ten volle de gelegenheid biedt, zich van de zienswijze eener Directie op dit belangrijke punt te vergewissen.

Waar evenwel van de zijde van den Vennoot, i. c. den Aandeelhouder, van dit middel helaas een spaarzaam — om niet te zeggen in den regel geen — gebruik wordt gemaakt, is het alleszins gewenscht langs dezen weg de zienswijze van tegenstanders van kunstmatige beperking kenbaar te maken.

Voorop zij gesteld, dat ik in mijn overtuiging niet alleen sta en dat die o.m. gedeeld wordt door eenige der grootste Nederlandsche producenten.

De vraag zal mogelijk rijzen, waarom voor- en tegenstanders zoo vierkant tegenover elkander staan. Waarom geen brug te slaan is, om op die wijze tot een compromis te geraken, waardoor beide partijen gediend zouden zijn?

Het antwoord is niet moeilijk te geven.

De voorstander zegt in het kort dit: Beperk uw productie en ge zult den marktprijs van uw product zoodanig zien stijgen, dat ge spoedig zult verdienen.

Hij gaat zelfs zoover een bepaald markt-niveau in uitzicht te stellen.

De tegenstander zegt: Ge kunt mij geen bepaalden prijs in uitzicht stellen, want de prijsvorming wordt nog door geheel andere factoren beheerscht dan door vraag en aanbod.

Ook ik neem aan, dat bij minder productie de marktprijs zal verbeteren, doch dit is voor mij niet in de eerste plaats de hoofdzaak, veel meer treedt de vraag naar voren, of, wanneer ik uw inkrimpingssysteem opvolg, die verhoogde marktprijs een winst zal laten.

Tegenover dien onzekeren factor van verbetering — en speciaal van den graad van verbetering — staat een andere, die wel vaststaat, n.l. de verhooging van mijn kostprijs.

Dit is het punt, dat den producent in zijn besluit over al of niet inkrimpen moet beheerschen.

Het is in strijd met alle economische wetten, dat de gemeenschap door kunstmatige prijsverhoogingen gediend kan worden.

Het voorgestane systeem van inkrimping voert terug naar de praktijken der Oost-Indische Compagnie, die haar producten verbrandde om een hoogen prijs te kunnen handhaven.

Opvallend is het, dat de voorstanders bij voorkeur niet spreken over de voor den producent alles beheerschende quaestie van den kostprijs.

Waarom niet? Omdat dan hun systeem faalt.

Wel heeft een der voorstanders gesproken van een mogelijk te bereiken marktprijs van 90 of 100 cent per ½ K.G. met een kostprijsverhooging van slechts 10 cent per ½ K.G.

Waarop de berekening van die matige kostprijsverhooging was gebaseerd, werd niet vermeld.

Van Engelsche zijde wordt in den laatsten tijd gaarne de aandacht gevestigd op de in 1921 bereikte verlaging van kostprijs der Engelsche Rubberondernemingen.

Dit is ongetwijfeld bemoedigend, en een verschijnsel, hetwelk zich ook bij Nederlandsche rubberondernemingen vertoont.

De verlaging is voor een niet gering deel veroorzaakt door daling van den rijstprijs en verder door alom ingevoerde bezuinigingen.

Doch juist daardoor zal de producent des te meer ervaren, dat hij bij inkrimping tot 50 pCt. der normale productie een geweldige stijging per ½ K.G. product zal moeten constateeren.

In de ledenvergadering der Internationale Vereeniging voor den Rubberhandel, gehouden te 's-Gravenhage op 21 Juli 1921, heb ik de cijfers voorgelegd van eene in volle exploitatie zijnde onderneming ter Oostkust van Sumatra.

Deze onderneming (bedoeld was de „Serbadjadi") kon, volgens mijne toen in het midden des jaars gemaakte berekening haar oogst 1921 groot ca. 640.000 halve K.G. rubber, inclusief alle afschrijvingen, (want daarop dient bij de beoordeeling der kostprijzen nadruk te worden gelegd) fob Indische afscheephaven leveren tot den prijs van 38 cent per ½ K.G.

Ik berekende voorts, dat, indien deze onderneming zou zijn overgegaan tot het produceeren van de helft van het normale kwantum, haar kostprijs zou stijgen met 22 cent per ½ K.G., dus tot 60 cent per ½ K.G.

Toentertijd bewoog de marktprijs zich op ongeveer hetzelfde niveau van thans, zegge 7¼ à 7¾ d. per Eng. Pond.

De argumenten van toen gelden ook nu nog en ook thans staan wij dus weer voor het feit, dat, indien wordt beperkt, de marktprijs 4 tot 5 stuivers zou moeten stijgen, alvorens de Serbadjadi op hetzelfde peil zou staan als nu.

Wanneer die markt 4 of 5 stuivers stijgt als gevolg van de inkrimping, juicht elke outsider, dat het middel toch maar probaat heeft gewerkt en hij realiseert niet, dat gedurende de periode van stijging de onderneming bij realisatie van het product geld verliest.

Dit voorbeeld betreft een onderneming, die over voldoende bedrijfskapitaal beschikt, een lage boekwaarde van den inventaris heeft, geen consignatie-contract-lasten heeft etc., en dus op de voordeeligste wijze kan exploiteeren.

Doch stel, die Maatschappij had geen eigen werkkapitaal meer ter beschikking.

Wat dan?

Ook daarop was iets gevonden door de voorstanders.

Men had zich n.l. ten vorigen jare de oprichting van een Rubber-Verkoop Maatschappij gedacht, die bereid zou zijn de noodlijdenden te helpen met terzijdestelling van hunne event. geldschieters (wat reeds iets ongerijmds is).

Ik kon evenwel aantoonen, dat de basis van voorschot niet eens voldoende was om dan gezegde onderneming aan de bedrijfsmiddelen te helpen voor de productie, een kwantum gelijk aan 50 pCt. der normale.

Erger wordt evenwel de zaak, indien men een onderneming beziet gedeeltelijk in productie en gedeeltelijk nog niet in het tapstadium.

Daarbij stijgt de kostprijs bij inkrimping veel sterker, omdat een goede boekhouding en conservatief beheer het ten laste van het product komende percentage der uitgaven onveranderd laat.

Wie zou dus het voordeel boeken van een restrictie der productie?

En het antwoord kan kort zijn, n.l. „de handel".

De handel zou den gunstigen invloed boeken op zijne voorraden.

De handel zou gesteund worden in zijn bewegingen door het den producenten op te leggen uitvoerverbod in het land van productie.

De producent zou moeten wachten, totdat het prijsniveau zoodanig verbeterd zou zijn, dat hem weer bewegingsvrijheid zou worden vergund.

Doch, men behoeft werkelijk geen profeet te zijn om te voorspellen, dat vóór het zoover zou zijn, menige onderneming gesloten en verlaten zal zijn.

Want ofschoon men er wel in zal slagen ten koste van den producent den marktprijs tot verbetering te brengen, het verbruik van rubber zal men er niet door kunnen uitbreiden.

Daarom gaat het ten slotte.

De economische toestand in Europa heeft handel en bedrijf lamgeslagen.

Ondernemingslust van de zijde van den handel bestaat niet noemenswaard.

Een gevolg daarvan is, dat producent meer dan ooit afhankelijk is van de vraag naar het product van de zijde van fabrikanten.

Alles wat daartusschen aan voorraden gehouden wordt, draagt er toe bij

den marktprijs te drukken, omdat stilstand in zaken leidt tot realisatie, tot verliesgevende prijzen.

Ik meen hiermede voldoende te hebben aangetoond, dat de gedachte maatregelen van restrictie den ondernemingen niet ten goede kunnen komen.

Het is een merkwaardig verschijnsel, dat de in de pers van Engelsche zijde gedane publicaties er steeds weer op duiden, dat het juist de Hollanders zijn, die een toepassing der restrictieplannen belemmeren.

Het wordt voorgesteld, alsof zij degenen zijn, die voortdurend roet in het eten werpen.

In dit verband is het wel interessant de aandacht te vestigen op een dezer dagen verschenen vlugschrift van „The Rubber Shareholders Association Ltd." hetwelk op pagina 13 sub 4 vermeldt: „The geographical distribution of planted aereage is as follows:

Malaya	55	percent;
Ceylon India Burma etc.	20	„
Dutch East Indies	25	„

En onder die 25 pCt. in de Dutch East Indies is nog een zeer belangrijk percentage Britsch eigendom.

Welnu, wie 75 pCt. der productie beheerscht, heeft de macht in handen.

Waarom gaan de Engelsche heeren, die steeds de schuld werpen op de „Dutch" als belemmeraars hunner plannen, niet voor in het doorvoeren van het heilbrengende systeem?

Waarom wordt er ook nu weer evenals tijdens den oorlog naar gestreefd ons voor den Engelschen wagen te spannen?

Kunnen wij dan met onze 25 pCt. productie de situatie redden of bederven?

Ik geloof gaarne, dat de toestand in Malakka precair wordt. Reeds meermalen verschenen rapporten van deskundige zijde, waarin de toestand der Rubberaanplantingen in de Straits als weinig belovend voor de toekomst werden beschreven.

Moeten de Nederlandsche Ondernemingen, die met moeite en onder toepassing van alle energie om het bestaan kampen, daaraan ten offer worden gebracht?

Beperkt de textielindustrie in Engeland haar productie, wanneer diezelfde industrie in Nederland een zwaren strijd om het bestaan voert?

Wordt de scheepvaart in Engeland ingekrompen om de Hollandsche dito een kans te geven het hoofd boven water te houden?

Hebben in de tabakscrisis ter Oostkust van Sumatra in de negentiger jaren de groote tabaksmaatschappijen zich eenige beperking opgelegd om de zwakke tabaksondernemingen, die toen de een na de andere moesten sluiten, het voortbestaan mogelijk te maken?

Immers neen!

Het is zonderling te moeten constateeren, dat de Nederlandsche regeering in stede van van meetaf front te maken tegen het van hoogerhand ingrijpen, het oor te luisteren legt voor de argumenten, die door de voorstanders van gedwongen inkrimping aan de overzijde van het Kanaal zullen worden aangevoerd.

Is onze Regeering, wanneer zij zich zou laten overtuigen van de noodzakelijkheid van gedwongen restrictie bereid haar deel te dragen door de lasten op de cultuur drukkende te verminderen.

Maar, zal men vragen, wat moet er dan geschieden?

Het antwoord kan kort zijn, n.l. wie niet vol kan houden, zal het bedrijf moeten stoppen.

Het Darwinistisch dogma ,,the survival of the fittist'' moge hard klinken, een feit is, dat bij vrije ontwikkeling het economisch leven overal hetzelfde te zien geeft.

Waarom zou de rubbercultuur daarop een uitzondering maken?

Philantropie is buitengewoon goed in het persoonlijke leven, doch het is in het zakenleven misplaatst, dat de financieel krachtige zijn lot verbindt aan den dito zwakke, tenzij de sterkere profijt kan boeken voor zijn hulp.

Mocht echter elk betoog van tegenstanders niet baten en de Regeering den Rubber-Ondernemingen haar wil opleggen tot vermindering der productie, dan zal het voor de eigenaren dier ondernemingen een ernstig punt van overweging moeten uitmaken, of het niet beter en economisch juister is, de productie totaal stop te zetten.

De exploitatie-uitgaven der ondernemingen zullen in dat geval kunnen worden beperkt tot een minimum bedrag voor het hoogst noodige.

Men kan dan zijn berekening maken hoelang de daarvoor nog aanwezige geldmiddelen reiken.

Voor de ondernemingen op de Buitenbezittingen, zal die maatregel de grootste bezwaren meebrengen, wegens het in dienst hebben van contractarbeiders.

Voor die op Java, welke met vrije arbeiders werken, kan dit besluit zonder extra kosten elken dag in praktijk worden gebracht.

Laten de voorstanders van ,,restrictie'' dan hun systeem in praktijk brengen.

De toekomst zal dan leeren, dat zij, die het hoofd hebben te buigen voor dwang, het meest gebaat zullen zijn met den radicaalsten en meest afdoenden maatregel.

Ik achtte het nuttig deze overwegingen van tegenstanders der restrictie-plannen onder de oogen van het groote publiek te brengen en koester de hoop daarmede te bereiken, dat zij zoodoende een duidelijker kijk zullen krijgen op hetgeen die tegenstanders tot hun houding beweegt.

DE OPLEIDING TOT OOST-INDISCH PREDIKANT.

Prof. L. Knappert schrijft aan de *N. R. Ct.:*

In de *N. R. Ct.* van 19 Februari 1922 en volgende dagen hebben een vijftal uiterst belangrijke artikelen gestaan over het vraagstuk van de scheiding van Kerk en Staat in Ned. O.-Indië en over de noodzakelijkheid van de reorganisatie der protestantsche kerk aldaar. Om hun inhoud van beteekenis, legden ze tegelijk een aangenaam getuigenis af van den wensch om de rubriek ,,Kerknieuws'' ook voor Indische toestanden en verschijnselen open te stellen. Dit geeft mij vrijmoedigheid eenige plaatsruimte te vragen om de noodzakelijkheid te bepleiten van eene opzettelijke opleiding tot O.-Indisch predikant. Op het oogenblik ontbreekt zij ten eenenmale. Wie hier te lande onder hervormden, lutherschen, doopsgezinden en remonstranten het radicaal van predikant hebben en daarginds begeeren te gaan arbeiden, geven zich op bij de ,,Commissie tot de zaken'' en gaan, als zij benoemd worden, hun nieuwen werkkring tegemoet zonder dat zij iets weten of althans behoeven te weten noch van land en volken, zeden en wetten, godsdiensten en talen, noch ook (wat even bedenkelijk is) van al de vraagstukken, die op het oogenblik met Indië, zijn bestuur, de verhouding tus-

schen de rassen, tusschen Oostelijk en Westelijk Nederland samenhangen. Dat is ook niet noodig, aldus redeneert men, nademaal deze predikanten uitsluitend in Europeesche kringen zullen arbeiden, waar zij immers als prediker en catecheet, als liturg en pastor zullen optreden, zooals zij dat in hunne Geldersche of Zeeuwsche gemeente plachten te doen. De a.s. ambtenaar bij het binnenlandsch bestuur of bij de posterijen, de rechter, de zendeling, de officier en wie nog meer ontvangen eene bepaalde opleiding, hij alleen niet, terwijl hij toch aan zooveel nieuwe eischen moet voldoen. Dat sommige desniettegenstaande zulk goed werk hebben gedaan, doet van het ongewenschte der huidige bedeeling niets af.

Een enkele, zeer korte historische herinnering ga aan het te voeren betoog vooraf. In de eerste jaren der Compagnie kwamen er predikanten uit ook zonder opzettelijke voorbereiding. Daar zij echter moesten arbeiden zoowel onder de dienaren der Cie. als (want aan zending in onzen zin dacht men nog niet) als onder de inlanders in de naaste omgeving der forten en kantoren, die in de Molukken (waar wij nog haast uitsluitend zaten) door de Portugeezen in massa roomsch gedoopt, nu moslim geworden, maar in hun gansche wezen animist gebleven waren, leerden zij spoedig talen, zeden en godsdienst kennen. Ieder weet dat er reeds onder die eerste predikanten, Wiltens, Danckaerts, Hulsebos, Heurnius, beoefenaars van talen, van land- en volkenkunde geweest zijn. Het is waar dat het niet in den geest der Bewindvoerderen lag het wereldlijk of geestelijk heil der inlanders te behartigen en dat men gansche resolutieboeken kan lezen zonder van een Aziatische bevolking iets te bespeuren. Maar de goede natuur van velen ging boven de slechte leer der Heeren XVII. Toen er uit patria te weinig predikanten kwamen, tegengehouden als zij werden door de vrees voor de verschrikkingen eener gansch onbekende wereld, hebben sommigen de oprichting van scholen bepleit, ,,daer de jeucht van dese natie mocht studeren om predicanten daervan te focken'' (zóó Steven van der Haghen in een brief van 14 Aug. 1617).

Op Amboina is daarvan iets gekomen, gelijk er later te Colombo een zeer goed seminarium geweest is. Een enkele maal heeft men inlanders naar Holland gezonden, ,,om thans ofte morgen voornamentlijck hier te lande onder d'eygen natie een goet instrument der kercken Godts ter stichtinge te mogen sijn'' (Coen). Dit hielp natuurlijk niet en onder sterken drang heeft toen de Cie. het bekende Seminarium Indicum te Leiden gesticht. Daar leerde men onder leiding van den grooten Walaeus den Islam en heidensche godsdiensten en ook Maleisch (toen reeds voertaal bij het onderwijs in plaats van telkens de landstaal), maar, 1 April 1622 opgericht, ging de kweekschool reeds in 1632 te niet. Heeren XVII vonden het genoeg, het tekort was aangevuld, ontstond er weer gebrek, dan moest vrijwillige toetreding daarin maar voorzien. Dus hieven zij de kweekschool op, schonken Walaeus ten afscheid een vergulden beker, aan mevrouw wat specerijen en behoefden nu niet meer te vreezen voor predikanten die te Leiden onderwezen te bekwaam, te zelfstandig en daardoor te weinig gedwee waren, wat toch aan Compagnies dienaren betaamde. Sinds ging men weer onvoorbereid. Koning Willem I, vol zorg voor zijne schepping, stelde in 1838 voor de a.s. Indische predikanten de theoretische kennis van het Maleisch verplicht met het lezen en schrijven van Arabisch. Om zich die kennis te kunnen verwerven, zouden theologische studenten in de bibliotheken te Leiden, Utrecht en Groningen twee exemplaren vinden van den bijbel in het Maleisch en van de Maleische boeken der laatste twintig jaren. Arabisch konden zij bij den oriëntalist hunner hoogeschool leeren. Bij hun vertrek

naar Indië moesten zij een Maleisch woordenboek en gramatica koopen, na aankomst zouden zij zich in Maleisch preeken en catechiseeren bekwamen. Men heeft aan dat voorschrift nooit recht de hand gehouden.

Doch waarmede men ooit tevreden geweest zij, nu moeten wij vragen om bepaaldelijk voor Indië opgeleide predikanten. Waarin die opleiding zou moeten bestaan? Ik denk niet allereerst aan studie der landstalen. De predikanten arbeiden, ook in de buitengewesten, onder Europeanen en de met hen gelijkgestelden en kunnen dus gemeenlijk met Nederlandsch en Maleisch volstaan. Zou men het eenmaal zóó ver kunnen krijgen, dat zij zich, zooals de aanstaande controleurs, opgaven voor Java of voor de buitenbezittingen, dan zou men kennis of van Javaansch of van een der andere talen kunnen eischen. Want het is duidelijk, dat de predikanten b.v. van Bandjermasin, die de Z. en O. afdeeling van Borneo onder zich heeft, op zijn bezoekreizen van het verstaan der landstaal profijt zou hebben. Doch volstrekt noodig is dat niet. Ook behoeft hij niet, zooals de zendeling, eenige medische kennis, omdat hij geen geneeskundige hulp aan inlanders behoeft te verleenen en haar voor zich en zijn gezin op elk der predikantsplaatsen verkrijgen kan. Maar wel moet hij weten van de land- en volkenkunde van den Archipel en hij mag geen vreemdeling zijn in den Islam en het animisme. Want hij moet over rassen- en godsdienstvraagstukken zijn gemeenteleden kunnen voorlichten, van wie velen dagelijks daarmee in aanraking komen. Hij mag niet onkundig zijn, noch van de geschiedenis van O. Indië in het algemeen noch van die der protestantsche kerk aldaar in het bijzonder. Vooral moet hij meer dan oppervlakkig weten van wat er nu omgaat in de hoofden en harten; zelfbestuur, ontvoogding, rassen-associatie mogen geen klanken voor hem zijn, hij moet over het voor en tegen: gelezen, gestudeerd, gedacht hebben. Opdat hij meer doe dan preeken voor zijn nimmer groot gehoor van Europeanen en Indo's, maar waarlijk een leidsman worde in wat zoo nauw betrokken is in de geestelijke ontwikkeling van Insulinde in het algemeen. In het kort, zijne opleiding in het vaderland zij niet voor predikant zonder meer, maar voor Indisch predikant. En ditzelfde zou ik, mutatis mutandis, ook willen laten gelden voor de West-Indiën.

Eene dergelijke opzettelijke voorbereiding (over de wijze waarop spreek ik zoo aanstonds) zou nog dit ontzaglijk voordeel hebben, dat er meer zouden uitkomen met eene wezenlijke roeping voor hun ambt. In de *Teekenen des Tijds* van 1919, blz. 223—237 sprak ik over de zware eischen van het ambt van Indisch predikant. Stellig zal ik thans niet in herhalingen vervallen, maar alleen dit zinnetje aanhalen: „wie na enkele jaren dienst in het vaderland, door geldzorgen radeloos geworden, het besluit neemt om het in 's hemels naam maar eens in de Oost te gaan beproeven, ook al heeft hij overigens niets wat hem daarvoor geschikt maakt, hij vergrijpt zich aan de Indische maatschappij, die aldus het weer met tweederangswerk stellen moet". Ik voeg er thans nog bij, dat het op zich zelf onergerlijk is zijn inkomen te willen vermeerderen, maar het gevaar dreigt, dat men alleen om het geld gaat, gevaar waartegen Coen reeds heeft gewaarschuwd („Brieven", uitg. Colenbrander I 493). Welnu, wie eene opzettelijke studie voor dit ambt over heeft, biedt grooter waarborg dat edeler motieven hem bewegen dan louter de, zij het geoorloofde, zucht naar lotsverbetering.

Ik lig onder de verplichting ook iets te zeggen van de wijze waarop. Natuurlijk kan niemand eischen, dat ik meer doe dan de groote lijnen trekken. Maar ik stel het mij aldus voor, dat de a.s. Indische predikant,

desnoods tijdens maar liefst, na zijne theologische studiën zijne bijzondere opleiding ontvange. Liefst nadat hij zijn proponentsexamen heeft afgelegd, omdat hij dan rijper is en omdat hij dan vooraf kan studeeren in de academiestad zijner keuze. Daarna doet hij juist wat ook meesters in de rechten doen, die nog een jaar afzonderlijk studeeren voor Indisch rechterlijk ambtenaar, en artsen die lessen volgen in de tropische geneeskunde. Voor hem is Leiden om twee redenen de aangewezen stad. Hij vindt daar de Oostersche afdeeling der literarische faculteit van wier lessen hij de voor hem noodige kan volgen. Maar hij vindt daar ook, onder den klokslag der stad, de inrichting, onder wier dak ik vaak heb gedacht, dat het oude Seminarium Indicum zou kunnen herrijzen. De lezer bespeurt, dat ik spreken ga van de Zendingsschool te Oegstgeest.

Ik heb gelegenheid gehad in den laatsten tijd meer dan oppervlakkig kennis te maken met het daar gegeven onderwijs; van hare rijke boekerij heb ik voor mijn college aan Indologen over de geschiedenis des christelijke kerk in Ned. O. W.-Indië dankbaar gebruik gemaakt; ik ben overtuigd dat mijn proponent daar veel zou kunnen ontvangen van wat hij behoefde. Niet dat hij daar eenvoudig al de lessen zou moeten volgen: de opleiding tot O. I. predikant is en blijve scherp onderscheiden van die tot zendeling. Neen, maar vooreerst zijn er lessen waarvan hij profijt zou kunnen hebben. De rooster voor den cursus 1921/'22 ligt vóór mij. Ik lees daar Land- en Volkenkunde door den heer Pijper, Godsdienstwetenschap door prof. Thierry, Islam door prof. Snouck Hurgronje, Zendingsgeschiedenis door den heer Burger. Hij moet in deze vakken ook te Leiden colleges volgen. Islam ook daar door prof. Snouck Hurgronje, maar te Oegstgeest vindt hij een atmospheer, waarin reeds op zich zelf eene voorbereiding is voor zijn aanstaand ambt. Deze invloed zou nog merkelijk versterkt worden, zoo hij daar kon inwonen. Er is plaats. Er zijn, wel sober maar keurig ingerichte afzonderlijke studeerkamers, de maaltijd, de omgang met de a.s. zendelingen zou wederom aan die voorbereiding ten goede komen. Financiëel zou hem dit beter voegen misschien dat het leven in Leiden, omgekeerd zou de Zendingsschool hare baten zien vermeerderen, wat haar niet onwelgevallig kan zijn. Voor de Leidsche colleges ware dit geen bezwaar: de afstand Leiden-Oegstgeest is per tram of fiets enkele, te voet een twintig minuten.

Welke lessen de proponent te Leiden volgen moet, zou naar mijn meening de regeering moeten vaststellen, omdat de Indische predikant landsdienaar is. Ook, in overeenstemming daarmee, de eischen voor een examen, dat de Indische commissie zou kunnen afnemen, voor dat doel met deskundigen versterkt. Slaagt de proponent, dan is hij candidaat tot den H. D. in Ned. Oost (of West) Indië. Gelijk de toestanden thans nog zijn, wordt hij uitgezonden en de regeering te Batavia wijst hem zijn standplaats aan. Maar mocht er een organisatie komen volgens het ontwerp dat de heeren Breyer, Roover, Mooy en mr. de Roon Swaan in opdracht van de vergadering in de Willemskerk Sept. 1916 hebben ontworpen en waarmede de nota der regeering, ter voorlichting van de commissie door den Volksraad in 1919 benoemd, overeenstemt, dan openden zich andere mogelijkheden. Want in dat ontwerp-reglement vervalt de staatsvoogdij, de geldelijke steun blijft, maar de kerk regelt zelve haar inwendige aangelegenheden. Welnu, dan zou de candidaat naar vaderlandsche wijze kunnen beroepen worden bij een vacante gemeente en dan zou daarbij misschien de bovengenoemde scheiding voor Java of voor de buitenbezittingen kunnen worden aangebracht.

Toekomstdroomen? En even ijdel als droomen gemeenlijk zijn? Ik zie zeer

goed de bezwaren. Ik denk b.v. aan een reeds gevestigd predikant met een gezin, die wil uitkomen. Voor hem zou dat Leidsche jaar zeer moeielijk zijn. Laat men op mijn denkbeelden kritiek oefenen, maar de hoofdzaak erin niet vergeten n.l. de overtuiging, dat er voor den Indischen predikant een opzettelijke voorbereiding moet komen, opdat hij berekend zij voor de groote taak, die hem in het nieuwe Indië, dat komen gaat, wacht. Velen hebben, ook zonder die opleiding, hun arbeid met eere gedaan. Om van de levenden niet te gewagen — ik gedenk Mounier, Buddingh, van Hoëvell, Carpentier Alting. Maar er zijn nieuwe eischen. Niet het Indië van enkele fanatieke oproerkraaiers, maar dat Indië, waardoor de trillingen gaan van een groot begeeren naar geestelijke verheffing heeft mannen noodig die, Indisch predikant uit roeping, meteen met grondige kennis van verleden en heden van land en volken, in hun kring aan de vervulling dier begeerte zullen meewerken.

Voor wie zich in dit onderwerp indenkt openen zich nog andere vergezichten.

DE IN HET EINDRAPPORT DER TECHNISCHE ONDERWIJS-COMMISSIE VOORGESTELDE INGENIEURS-OPLEIDING.

In de *Waterstaats-Ingenieur* komt het verslag voor der „Indische commissie van advies inzake de in het eindrapport der technische onderwijscommissie voorgestelde ingenieurs-opleiding".

Hieraan ontleenen wij, dat deze commissie, die uit eenige in Ned-Indië woonachtige ingenieurs werd samengesteld, tot opdracht kreeg haar oordeel te geven over de vraag, of en in hoeverre bij eventueele uitvoering der voorstellen der T. O. C. voor zoover deze betrekking hebben op de ingenieursopleiding in Ned.-Indië de belangen van de Delftsche ingenieurs bedreigd zouden worden.

Billijkheidshalve was het echter ook gewenscht om vast te stellen, in hoeverre de belangen van Ned.-Indië door de invoering der voorstellen van de Technische Onderwijs-commissie (T. O. G.) gediend zouden zijn.

Wat het belang der Delftsche ingenieurs betreft, moet als voornaamste punt worden genoemd, dat ook in de toekomst voor hen een plaatsing in behoorlijk bezoldigde betrekking mogelijk moet blijven.

Met het oog hierop is het dus voordeelig indien:

I. de vraag toeneemt, hetgeen vooral zal plaats vinden, indien Indië zich blijft ontwikkelen, liefst in een vlug tempo en

II. het aanbod beperkt blijft, hetgeen in dit geval beteekent, dat de concurrentie van ingenieurs met andere opleiding dan de Delftsche, niet te groote afmetingen aanneemt.

Wat betreft dit laatste zullen hier te lande na de uitvoering der voorstellen van de T. O. C. Voornamelijk 4 soorten van ingenieurs aanwezig zijn:

a. ingenieurs met opleiding te Delft,

b. ingenieurs met opleiding te Bandoeng, wier opleiding bedoeld is gelijkwaardig te zijn aan die te Delft en die daar ook wel niet ver beneden zal blijven.

c. ingenieurs met diploma A,

d. ingenieurs met diploma B, deze beide onderscheidingen volgens de voorstellen der T. O. C

Door het bovenstaande toch, zal een vergroot aanbod ontstaan, hetgeen niet in het belang van het Delftsche corps kan zijn, doch nochtans is de commissie van meening, dat deze meerdere concurrentie niet als zoodanig het grootste gevaar voor de Delftsche ingenieurs kan zijn; daarvoor bestaat er een veel te groot verschil in opleiding, dus in bekwaamheid en bruikbaarheid.

Het is echter de vraag of de samenleving het verschil in de diverse ingenieursgroepen naar waarde zal weten te waardeeren.

Het gevaar bestaat, dat het publiek de ingenieurs zal beoordeelen naar de personen met het diploma A, volgens de voorstellen der T. O. C. althans naar de minder deugdelijk opgeleiden dan de Delftenaren, vooral ook omdat van de eerstgenoemde categorie de grootste hoeveelheden worden afgeleverd.

Het kan dan niet verborgen blijven, dat een groot deel der ingenieurs in algemeene ontwikkeling achter staat bij juristen, officieren, medici, enz.

Het ingenieurscorps zal hierdoor onherroepelijk in de algemeene waardeering dalen, aldus de commissie.

Verder is te verwachten, dat, wanneer vele Indische belangen aan de personen met diploma A verbonden zijn, er een voortdurende aandrang zal bestaan, om òf vooral deze ingenieurs, zijnde de gedkoopste, te bezigen in de meeste betrekkingen, òf wel het verschil in tractement tot een minimum terug te brengen, hetgeen beide in het nadeel der Delftsche ingenieurs zou zijn.

De commissie is dus van meening, dat door uitvoering van de plannen der T. O. C. de mogelijkheid bestaat, dat de positie van den Delftschen ingenieur zou achteruitgaan door:

1. vermeerdering van aanbod van ingenieurs;
2. vermindering van de waardeering van de werkelijke ingenieursopleiding, en zij acht van beide nadeelen het eerste slechts weinig te vreezen, doch het tweede van groot belang.

Wat het belang van Ned.-Indië betreft, ligt het voor de hand, dat Indië de technici krijgt, die het voor zijn ontwikkeling noodig heeft.

De commissie heeft zich daarom de vraag gesteld aan welke technici Indië dringend behoefte heeft en zij is tot de conclusie gekomen, dat zeer zeker de behoefte aan ambachtslieden, werkbazen en opzichters uitbreiding der bestaande leergangen vereischt, dat voorts het aanbod van ingenieurs in de voorafgaande jaren beneden de vraag is gebleven, maar dat in hooge mate urgent is een verbetering der opleiding van personen, die geroepen zijn een positie in te nemen tusschen ingenieur en lageren technicus.

Sommige leden der T. O. C. hebben dit eveneens ingezien, en er op aangedrongen een middelbaar technische opleiding in te stellen.

Een dergelijk middelbaar technische opleiding zal moeten aanvangen op een hooger peil van algemeene ontwikkeling dan de lagere school geeft (het doorlopen van Mulo schijnt hiervoor aangewezen), en zal niet veel lager mogen uitkomen dan de opleiding voor het diploma A der T. O. C. Deze afgestudeerden zullen voor een groot deel kunnen worden gebruikt voor de betrekkingen, die de T. O. C. voor haar categorie A. wenschte.

Alsdan blijft de vraag over, of naast de middelbare technici nog ingenieurs van een lagere opleiding dan de thans bestaande noodig zijn en hiertoe dient men na te gaan of de kennis der huidige ingenieurs voor den werkkring wel direct noodig is, en of men niet met minder kan volstaan.

De commissie is van oordeel dat vermindering van kennis slechts nadeelig voor de Indische maatschappij zou kunnen zijn. Zij is bij haar beschou-

wingen niet in de eerste plaats te rade gegaan met wat elders voorkomt of gebruikelijk is; zij heeft naar haar meening den meest praktischen weg genomen en als haar uitgangspunt den feitelijken toestand gekozen, waarbij zij rekening gehouden heeft met de door haar leden in hun meerjarige Indische loopbaan opgedane ervaringen.

Hare meening laat zich als volgt samenvatten:

1. De ingenieurs in Indië kunnen niet met mindere kennis dan zij thans bezitten volstaan.

2. Het zal mogelijk zijn van hun kennis een nog nuttiger gebruik te maken door de opleiding van technici, die in algemeene en technische kennis staan boven de huidige in Indië opgeleide krachten.

3. Door opleiding dezer technici wordt in een thans bestaande behoefte voorzien.

Ten slotte kan worden opgemerkt, dat de aanwerving van ingenieurs in de laatste 6 jaren te veel beïnvloed is door bijzondere omstandigheden, om daaruit de urgentie van een massaopleiding met verlaging van het niveau te kunnen concludeeren.

Dat een vermeerdering van aanbod door de verandering van den toestand in Nederland niet achterwege kan blijven is duidelijk. Dat verder de Technische Hoogeschool te Bandoeng niet zonder resultaat zal blijven, staat vast. Ondergaat de vraag naar ingenieurs dan bovendien eenige reductie doordat middelbare technici aanwezig zijn, dan zal de ontwikkeling van Ned.-Indië niet door gebrek aan ingenieurs schade behoeven te lijden, ondersteld althans dat men deze technici de waardeering toekent, die hun toekomt.

De conclusies, waartoe de commissie ten slotte eenstemmig gekomen is, zijn de ondervolgende:

1. De uitvoering van de voorstellen der T. O. C. inzake de ingenieursopleiding zou ten nadeele van de Delftsche ingenieurs zijn.

2. In het belang van Ned.-Indië is het wenschelijk, dat ingenieursopleiding volgens de voorstellen der T. O. C. niet wordt ingevoerd, doch dat men overgaat tot het instellen van inrichtingen voor opleiding van middelbare technici.

Catalogus van 's Rijks Ethnographisch Museum, deel XVI Celebes, I. Zuid-Celebes, eerste gedeelte, door dr. H. H. Juynboll. Boekhandel en Drukkerij v/h E. J. Brill, Leiden.

In dit deel is alleen de Zuidwestelijke arm van Celebes het gebied der Boegineezen en Makassaren, behandeld en wegens het groote aantal voorwerpen, zijn alleen de eerste acht groepen in dit deel beschreven. De beschrijving van het slot (groep IX—XIII) van de voorwerpen van den Zuid-Oostelijken arm van Oost-Celebes en misschien de eerste groepen van Midden-Celebes zullen in een volgend deel opgenomen worden.

Aan het slot zijn weer foto's van verschillende voorwerpen opgenomen, die bijzonder goed geslaagd zijn.

Gelijk bij deze catalogi gebruik is, voegde de samensteller er weer een naam- en zaakregister aan toe.

De huidige stand van het vraagstuk der Indische Defensie

DOOR

F. TREFFERS

Kapt. Inf.

't Is weer zoo ver. Nadat een ernstig overdacht systeem was voorgelegd aan de Moederlandsche Regeering en de Volksvertegenwoordiging, heeft men toch een middel gevonden om de oplossing tot een vraagstuk terug te brengen. En weer zit het deksel stevig op de doofpot, weegt de belemmering zwaar als lood.

Men kent de geschiedenis. De eerste phase van de eeuwenoude poging om uit het moeras te geraken zou zijn een stap tot verbetering van de marine. Natuurlijk waren er tegenstanders te verwachten. Het Volkenbondsschild gaf weinig dekking, het kraakte in al zijn voegen. Maar Washington! Dat zou thans de kapstok worden.

Nu begon de Regeering, die de voorstellen in de kamer bracht, reeds dadelijk met een groote fout. Zij begon met halfheid. In korte officieele zinnen, gedrongen in het enge lijf eener memorie van toelichtingen, begeleidden eenige argumenten de ingediende voorstellen. Men maakte zich, naar het schijnt, weinig zorgen omtrent de contra-argumenten der tegenstanders. Men was zoo verrukt over het feit, dat alle (actieve) deskundigen der marine het eens waren over de oplossing, dat gehandeld werd of ieder (niet deskundig) kamerlid van zelf begrijpen kon, wat de waarde en strekking der plannen was. Terwijl er juist reden en gelegenheid volop was, eene duidelijke nota op te stellen, houdende verdediging van het standpunt, dat Indië verdedigd moet worden, gevende de redenen, waarom een bepaald systeem gevolgd is en de resultaten, die bereikbaar zijn met dat systeem, liet men het over aan particulier initiatief als b.v. van „Onze Vloot", om in eenvoudige heldere opstellen uit te leggen, wat men zich voorstelde. Men had een bepaalde soort van bezwaren kunnen verwachten en door goede toelichtingen die bij voorbaat kunnen trachten te ontzenuwen. Men zou

daarin natuurlijk slechts ten deele geslaagd zijn, want de bezwarenmakers à outrance zouden telkens weer wat anders meenen te ontdekken, daarbij geholpen door tallooze lang gepensionneerden, die van de liefde voor hun oude beroep, en hun oude wetenschap, niet beter wisten, te getuigen, dan het werk van de jongeren af te breken met argumenten, die al even weinig op de hoogte van den tijd bleken als...., ja als wat, als de regeling hunner pensioenen, zal ik maar zeggen. Doch in ernst: naast die gebrekkige officieele toelichting, waarbij er weinig naar gestreefd werd de nieuwe gezichtspunten in voor leeken begrijpelijke taal uitvoerig toe te lichten, stond de halfheid der voorstellen. Nergens is iets te vinden van de consequenties der vlootplannen, n.l. de legerplannen, zooals die uitgewerkt zijn in het bekende rapport der Indische Defensie Commissie. Waar steeds weer in de memorie van toelichtingen en elders gesproken was van de kwetsbaarheid van een transportvloot, had ook gesproken moeten worden over de noodzakelijkheid voor den B. V. een transportleger over te brengen, een noodzakelijkheid, die alleen gewaarborgd wordt door een volwaardig leger op Java. Er had dan tevens een scherpe scheiding gemaakt moeten worden tusschen een vlootwet voor Holland en een vlootwet voor Indië, ook al zou één personeelkorps het verband leggen. De waarde van de marine voor Nederland is oneindig veel kleiner (beter: in belangrijke mate minder groot) dan voor Indië.

Men had dan beter de verdediging der plannen door den Kolonialen Minister, gesteund door den minister van Marine (in casu dien van oorlog ad interim enz.) kunnen laten voeren, dan andersom.

De late indiening had naast alle nadeelen aan elk aarzelend optreden verbonden, alleen het voordeel, dat nu ook de tweede volksraad een gunstig advies heeft kunnen geven, waaruit als, m.i. zeer groot nevenvoordeel volgde, dat ten duidelijkste bleek, hoe weinig waarde de Kamer geneigd is aan die adviezen te hechten, wanneer dit den politici zoo uitkomt.

De geheele indiening wekt bij den niet in de politiek georienteerden den indruk als te zijn, nu ja, een beleefdheid tegenover de commissies, die aan de plannen gewerkt hebben. Met graagte werd nu Genua als kapstok aangenomen. Zonder de resultaten van Genua achteraf in rekening te brengen, mag toch de vraag gesteld worden: „Had men niet kunnen voorzien, dat de tegenwoordigheid van den Minister van Buitenlandsche Zaken na Washington noodig kon zijn, om *met klem* de noodzaak van de plannen te verdedigen, gezien van uit het standpunt der buitenlandsche verhoudingen rond den Pacific? Het betreft toch de verdediging tegen een buitenlandschen vijand, aan wiens bestaan — de Regeering *wist* het — velen meenden te kunnen twijfelen, speciaal na Washington? Wie beter dan de minister van Buitenlandsche Zaken kon weten, dat Washington geen vruchten gedragen had, voor

wat betreft de verbeterde veiligheid van Indië? En — na al dat geconfereer — had men, toen eenmaal de fout begaan was, daar niet op te rekenen, het recht wel zooveel vruchten van Genua te verwachten, dat het zenden van den Minister van Buitenlandsche Zaken daarheen van meer belang[1]) was, dan zijn verschijnen in de kamer? Kon er in ons geheele land niemand anders voor Genua gevonden worden? Was er voldoende reden om aan te nemen, dat de minister weer terug zou zijn vóór de kamer op reces vluchtte?

Vluchtte! Want banger dan voor den B. V. is men voor den I. V., voor den strijd om de stembus, voor een mogelijk succes van andere partijen.

Getuigde de indiening van weinig kracht, van weinig liefde voor de eigen denkbeelden, de behandeling was niet beter.

Het leek sterk op obstructie. In stede van — (wordt er nooit overleg met of door de partijleiders gepleegd?) — te voren aan de regeering te doen weten, dat men — zoo noodig — zou aandringen op aanwezigheid van andere ministers, kwamen verschillende sprekers een voor een met een verrassenden eisch aanzetten.

Daarna begon de bezwarenregen. Ik zal daar niet bij stil staan. Het zou een Hercules werk worden, al die bezwaren een voor een op te ruimen en er zijn er geen, die de voorkeur van een afzonderlijke bespreking verdienen. Natuurlijk is bij zoo'n donkeren hemel, geen antwoord van de Regeering gevolgd, ter ontzenuwing van de bezwaren tegen de vlootwet. De volksraad moge intusschen de stang stevig in den mond genomen hebben!

Men kent den uitslag der verkiezingen. Zal iemand thans het deksel van den doofpot durven oplichten? De Minister is reeds lang uit Genua terug!! Vóór 5 Juli waren de politieke vergaderingen en redevoeringen niet van de lucht. Tot de meest opvallende behoorde — van mijn standpunt bezien — een avond van den vrijheidsbond, waar de heer Mr. Jan Gerritsen over Indië sprak en de majoor van den generalen staf Schuurman over Politiek en Weermacht. Kort tevoren had in de Eerste Kamer prof. v. Embden een en ander over de Staatsbegrooting voor 1923 gezegd en over de militaire paragrafen in het bijzonder. De daarbij uitgesproken beginselen zouden ook voor de Indische begrooting kunnen gelden en we mogen er hier dus wel even bij stil staan. Natuurlijk wees de geachte spreker op de noodzakelijkheid om ook op de militaire uitgaven te besnoeien en gaf daarvoor twee methoden. De eerste is (ik citeer uit het Vaderland van 8 Juni), dat

---

[1]) Zoo waarlijk moet ik het ditmaal met den heer Wijnkoop eens zijn, dat het niet noodzakelijk geacht kan worden, dat juist deze minister naar Genua ging en dat de vlootwet voor ons land van het grootste belang was, zoodat — zakelijk en formeel — de minister bij de behandeling tegenwoordig moest zijn.

men, uitgaande van de begrootingen, die in de laatste jaren gevoteerd zijn, tracht te besnoeien door zuiniger beheer, de tweede (volgens prof. en volgens de redactie de veel betere) is, dat de wetgever eenvoudig limiteert het bedrag, dat hij beschikbaar wil stellen. Nu vraag ik: „Kan het zinlediger?" Is het, — limiet of geen limiet — niet steeds een vereischte de gelden zuinig te beheeren? Heeft oorlog het monopolie van daarin te kort te schieten? Wat is een begrooting anders dan een wettelijk vast gestelde limiet?

Dan de vraag of het verstandig en mogelijk is zoo maar willekeurig een limiet te stellen? Bij alles wat gebeurd, hetzij oorlogsbegrooting, hetzij waterstaatswerken, hetzij in een huisgezin bij het koopen van nieuwe gordijnen: „Goedkoop is en blijft duurkoop!" En er is nooit zooveel geld verknoeid, als door het wegwerken van deze vlootplannen, zonder vast te stellen, hoe het dan wel moet. Het grappige is, dat de Tweede Kamer wel gelden beschikbaar stelde voor een havenplan voor Scheveningen van hoogst problematieke waarde, (gelukkig door de Eerste Kamer geremd), doch dat indiening van het betere plan niet werd gevorderd, terwijl daartegen alleen militaire bezwaren[1]) bestonden! Terecht zag de Eerste Kamer in, dat geen geld besteed mag worden aan Waterstaatkundige waaghalzerijen en dat een half plan duurder is dan een goed plan.

Zou het dan bij defensie zaken anders zijn? Met het stellen van een limiet komt men er niet. Men moet er van overtuigd blijven, dat halve defensie maatregelen evenmin hun geld waard zijn als halve havenplannen. Doe het of doe het niet, maar nooit half. Wilt ge uw land niet verdedigen, doe het dan niet. Maar praat ge over onafhankelijkheid, welvaart, veiligheid en verdediging, zet u dan schrap en hou vast! Geen vloot, die vechten noch vluchten kan, alleen reeds omdat ze niet meer varen kan! Geen landmacht onvoldoende sterk en slecht uitgerust den dood ingezonden, terwijl ge in uw binnenkamer angstig een zending „blommen en sigaren" klaar maakt. En — zoo ge al veranderd zijt van opvatting en naar uw jachtgeweer grijpt, om u in commando's te vereenigen, hebt dan geen hoop, dat ge, wat *misschien* vroeger mogelijk scheen, tegenwoordig zonder voorbereiding meer kunt presteeren, dan de Transvaalsche boeren.

We hebben nog de woorden krijgskunde, krijgskunst, krijgswetenschap.

Dat er bij velen, zeer velen, weinig vertrouwen bestaat in de werkelijke defensie mogelijkheden, dat het woord „soldaatje spelen" het meest gehoord wordt: het ligt niet aan de betrokken „spelleiders". Oorzaak is de steeds laveerende koers der regeeringen. Oorzaak is ook het uitblijven van ieder krachtig woord of zelfbewust gebaar. In stede

---

[1]) Ik moet erkennen, het bestaansrecht van die bezwaren maar niet te kunnen vatten

van een „Hier sta ik, ik kan niet anders" gevolgd door een weigering om het anders te doen of een bedanken voor de eer, is er — ik doel hier vooral op de regeeringen als geheel — steeds een geneigdheid vertoond om te voldoen aan voortdurend minimaler eischen. Mits — de politiek maar gered werd.

Wat is dat eigenlijk „politiek"? Wat is het anders dan verzorging der boomen ten koste van het bosch? Wat is het anders dan partijbelang, partij-effect, partij-ruzie?

Mr. Gerritsen sprak uitvoerig over de Indische finantieele politiek, de Indische finantieele wanorde. En in de Kamers hoort men dezelfde geluiden. Maar wie zijn nu eigenlijk de verantwoordelijken? Wie geven de Indische finantieele lakens uit? Wie stemmen over de Indische begrootingen? Wie willen zoo gaarne de verantwoordelijkheid dragen? Niet de vertegenwoordigers van de in Indië werkende belastingbetalers. Het is eene mooie phrase, te zeggen, dat „het mislukt Amerikaansch idialisme op de Philippijnen een waarschuwend voorbeeld" moet zijn, het is een waarheid zelfs in zijn algemeenheid. Doch bewijst dat iets voor de stelling, dat Nederland (d. i. de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging) een overwegenden invloed moet hebben op de Indische zaken? (wat weten die vertegenwoordigers af van Indië en Indische zaken? Waarom zouden Nederlanders en ander daartoe geschikten in Indië, niet zelve kunnen beoordeelen wat Indië kan en behoeft? Legert een monopolie van knapheid in den Haag?

Zoo lang echter Indië geen zelfstandig vertegenwoordigend en verantwoordelijk regeerings lichaam — een verbeterde volksraad — heeft, doch gebonden is aan aan de Nederlandsche politiek, zoolang zal het vallen en struikelen blijven met alles, ook met de Indische defensie. De vraag in hoeverre de dan vanzelf opschietende Indische politiek op die defensie invloed *behoort* te hebben, kan als al te theoretisch buiten beschouwing blijven.

De politiek zal zich ook van het weermachtsvraagstuk meester maken, zooals van elk vraagstuk van algemeen belang. Daarin is geen bezwaar gelegen, zoolang die politiek ook werkelijk eerlijke beginselen politiek is en geen op de spits gedreven partijbelangen politiek die zich van het leger en zijn *persoonlijke* lasten het meest zal meester maken onder het mom van beperking van finantieele lasten en bestrijding van militaristische uitwassen.

Een krachtige overtuiging van Regeeringszijde, een eerbiedwaardige vastheid van wil en lijn, kunnen medewerken, dat de ernst der defensie vraagstukken de noodige eerbied waard geacht zal worden. Geen geschipper met persoonlijke lasten, geen van den hak op den tak springende stelselloosheid, geen voorstellen met onuitgesproken consekwenties, maar een ronde, krachtig verdedigde, duidelijk belichte meening.

En ten slotte uit het verslag over de rede van den majoor

Schuurman citeerend: „Velen meenen, dat in ieder geval militairen buiten de politiek moeten blijven. Spr. meent, dat dit een verouderd standpunt is. De militairen moeten als eerste deskundigen voorlichtend optreden; alleen: optreden van hen als Kongsie kan natuurlijk niet worden geduld. Ook is een politiek optreden van hen als vertegenwoordiging van eigen belangen, niet gewenscht en weinig vruchtgevend.

De militairen kunnen aan politiek meedoen, als zij zich eerst goed oriënteeren en dan de groote partij kiezen, welker politiek zij het belangrijkst achten. Het is juist gewenscht, dat de militair thans in de politiek gaat, mede om voorlichtend op te treden".

Vervalt de stelling — de verouderde — dat militairen geheel buiten het politieke leven moeten staan, dan vervalt daardoor, bij een opleving der politiek in Indië, tevens de kans, dat een grenslijn getrokken zal worden tusschen een groep staatsburgers tot de beroepsmilitairen behoorend en andere groepen staatsburgers. De daarbij mogelijke uitwisseling van ideeën zal den militairen dwingen, dat wat zij ambthalve, vakkundig, moeten inzien, in duidelijke vormen aan buitenstaanders uit te leggen. Het zal het *bijgeloof* aan het bestaan van militaristen en aan een aparte kaste, doen verdwijnen en het kan aan het ware militaire, evenals — dit zij overigens in alle bescheidenheid er aan toegevoegd — aan het algemeene, slechts ten goede komen.

Zonder dat zou, ook na oplossing, het militaire vraagstuk gevaar loopen voor het volk een vraagstuk te blijven.

En dat mag nu juist niet.

Zou dit gevaar denkbeeldig zijn?

De constellatie hier te lande: Kroon — Minister — Volksvertegenwoordiging vormt in Indië het spiegelbeeld: Landvoogd — Regeeringsgemachtigde — Volksraad. Het schijnt aan den grooten afstand te liggen dat die afspiegeling niet geheel getrouw is, dat sommige kenmerken van het origineel in de copie verloren gaan of er een weinig anders uitzien, maar er is toch voldoende overeenstemming om den oppervlakkigen toeschouwer als verwantschap te treffen. Jammer dat de meer in bijzonderheden afdalende — en van de details dan weer tot het ensemble opklimmende — onderzoeker in het spiegelbeeld, behalve vormveranderingen, ook wijzigingen in intensiteit, in qualiteit en wijze van functioneeren — en daarmede in wezen — ontdekt die hem gezegde familiegelijkenis wel niet doen ontkennen, maar die zijne aandacht toch meer op de verschilpunten dan op de overeenstemming vestigen.

Wie intusschen wel zeer van de groote analogie doordrongen moet zijn dat is, dunkt mij, — maar schrijver dezes kan slechts veronderstellenderwijze spreken — hij die bij de schriftelijke en daarna bij de mondelinge behandeling van een bepaalde begrootingsafdeeling aangewezen wordt om als voorvechter van de Regeering op te treden.

Zondert men den Regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken uit, zoomede een enkelen occasional, in wiens isolement zijne kracht ligt, dan is het in den regel het Departementshoofd zelf dat aangewezen wordt om namens de Regeering de toelichting op en de verdediging te leveren van die handelingen betreffende het Departement, op dat oogenblik onder observatie en onderzoek (welk lichaam daarvoor eerst onder narcose gebracht of alleen plaatselijk gevoelloos gemaakt wordt) welke, mag men het Afdeelingsverslag gelooven, „sommige" leden tot „ernstige bedenking", „andere" leden tot „waardeering" en „toejuiching" gebracht hebben.

Zoodanige aanwijzing ligt voor de hand: hetzij het gaat om schriftelijke beantwoording van de in het Afdeelingsverslag gemaakte opmerkingen of gestelde vragen, hetzij de bij de mondelinge beraadslagingen te verwachten aanvallen op in den regel wel vooraf aangegeven of aangeduide punten een goed geharnasten en slagvaardigen kampvechter van noode maken, in beide gevallen richt zich het oog van

de aangevallen of bedreigde jonkvrouw als vanzelf tot haren natuurlijken beschermer, het immers zelf reeds eerder gekozen Departementshoofd.

Ziedaar intusschen een nieuwe positie waarin, sedert de instelling van den Volksraad, een Departementschef is komen te verkeeren en waarin hij moet leeren zich met gemak, kan het zijn met elegance, maar in elk geval met zelfbeheersching en zelfvertrouwen, te bewegen: de Directeur publiek persoon, de Directeur openbaar debater, de Directeur gladiator.....en de Caesar, die den duim zou kunnen toonen, niet aanwezig.

Hoe anders was dat weleer! Tusschen half tien en goed half twee, ook nogal eens tusschen zessen en negenen in den vooravond, geheel bureauman, steeds lezende, soms schrijvende, veel sprekende met zijn secretaris, zijne departementale afdeelings- en dienstchefs of met hem toegevoegde elders zetelende hoofdambtenaren, meermalen overleggende met zijne collega's doch zelden voor mondeling advies in persoonlijke aanraking komende met den Landvoogd, was een Departementshoofd — tenzij een enkele maal de keuze door geheel afwijkende, toevallige en bijzondere omstandigheden en invloeden beheerscht werd — een hoofdambtenaar die, in normale niet gecompliceerde gevallen, vóór zijne benoeming getoetst was aan eischen welke in hoofdzaak op intellectueel gebied liggen en aan welke ten volle in de rustige, met marmer bevloerde tegen fel licht beschutte ruime werkkamer voldaan kon worden. Daarnevens bleek in vele gevallen dat ook welbewezen betrouwbaarheid en op grond daarvan te verwachten eerlijkheid in adviezen eene aanbeveling vormde. Van de persoonlijke eigenschappen kwam somtijds de al dan niet te verwachten zoo noodige kracht bij het beheerschen der zaken en personen van zijn Departement in 't geding. Maar — zeer in 't algemeen gesproken — kan gezegd worden dat noch de uiterlijke verschijning, de wijze van zich voor te doen en op te treden, noch al die persoonlijke eigenschappen welke, volgens de terminologie van het kookboek: warm, zóó van 't vuur, opgedischt moeten worden, bij de keuze doorslaggevend waren.

Als gezegd is sedert Mei 1918 een geheel nieuwe eisch ontstaan waaraan een Departementshoofd moet voldoen: de eisch opgewassen te zijn tegen de omstandigheden en verhoudingen welke de aanwezigheid en de werkzaamheid van den Volksraad in 't leven geroepen hebben.

Hij moet vooreerst een goed stylist zijn — ambtelijk stylist wel te verstaan — met veel gevoel voor zinswendingen en woordnuances, en die het vermogen bezit in korten tijd, in zorgvuldig gekozen, beknopte doch afdoende, althans afdoend lijkende bewoordingen een volledigen en geruststellenden, den indruk van volkomen betrouwbaarheid wekkenden weerslag te leveren op de niet immer deskundige en het hart der kwestie rakende opmerkingen van het Afdeelings-

verslag. En al zal hij wel niet de geheele memorie van beantwoording zelf opstellen, zoo moet hij toch voldoenden zin voor kleur en lijn en voor relief, ontwikkelde smaak- en reukorganen hebben om, wat zijne ambtenaren hem tot dat einde voorleggen, te kunnen critiseeren, schiften en compileeren.

Maar in de tweede, veel voornamere plaats, in de arena, bij de mondelinge debatten moet hij in 't bezit blijken te zijn van die velerlei persoonlijke eigenschappen welke men heeft.....of niet heeft..... maar waarin men niet studeeren, welke men zich dán zeker niet meer eigen maken kan: een aangenaam stemgeluid, een goede voordracht, vermogen om vertrouwen te wekken, te overtuigen, te boeien, te imponeeren, te leiden. Aanwezig moeten zijn zelfvertrouwen, zelfbeheersching, menschenkennis, overleg, handigheid, gevatheid, slimheid.

En zie nu tot welke *in hoofdzaak verwerpelijke* conclusie men onder die omstandigheden wel moet komen: dat het de beste Departementschef is die het er bij dat publieke optreden het beste afbrengt. Onverschillig welke verdiensten — of tekortkomingen — hem in zijne interne dienstuitoefening (bedoeld zijn hier natuurlijk mede de voorstellen aan de Regeering) kunnen worden nagegeven — of aangerekend — naar buiten blijft zijne werkzaamheid in de studeerkamer — welke immers voor 90 procent de hoofdzaak vormt — buiten beschouwing, buiten waardeering. Maar hij is en blijft de met roem bezaaide zoo hij in den Volksraad de oppositie heeft kunnen bedwingen, de „pauvre sire" zoo hij het aldaar, ten aanzien en aanhooren nog wel van een „gereserveerd" en van een „algemeen" publiek, tegen een zakelijken of tegen een persoonlijken aanvaller heeft moeten afleggen.

Naar die soort overwinning streeft een ieder op zijne manier; de een door kracht van argumenten in de weleens naieve veronderstelling dat het de tegenpartij te doen is om ingelicht te worden; de ander die de mentaliteit op dat oogenblik van de vergadering blijkbaar goed kent door de zelden falende patentmedicijn: grapjassigheid, waardoor hij al heel spoedig de lachers aan zijne zijde heeft; een derde door vertoon van absolute betrouwbaarheid; weer een ander door erg uit de hoogte en koppig te doen, enz. enz.

Dat er naar eene zoo volkomen mogelijke politieke overwinning gestreefd wordt is waarlijk alleszins verklaarbaar en loffelijk. Wie zou gaarne uit een kamp voor het Land, althans voor de Regeering, terugkeeren anders dan als overwinnaar, vooral waar het persoonlijk succes immers de zaak zelve en meer dan dat, het Departement in zijn geheel, ten goede komt. Maar om op die overwinning te mogen rekenen, welk een training moet, dunkt mij, het geheele jaar door gevolgd, welk een dieet moet er — als in den goeden ouden tijd van race-roeien — voor in acht genomen worden. Maar ook — en ziehier

nu den oorsprong van het opschrift boven dit opstel — hoezeer ligt dan ook bet gevaar voor de hand dat dientengevolge de geheele geestesrichting van den patient beïnvloed, ja volledig beheerscht wordt door dien alles domineerenden wensch om toch vooral een goede publieke, politieke figuur te worden, alle botsingen met veel stuurmanskunst voorkomende, nimmer op zijn eigen woorden te vangen, iedereen te slim af. De weinige weken per jaar gedurende welke de schriftelijke en mondelinge aanraking met den Volksraad duurt, laten — dat kan dunkt mij niet anders — voor een geheel jaar hunnen indruk achter, niet in detail maar als algemeene richting gevend aan de mentaliteit — om dat hedendaagsche woord nog eens te gebruiken. En die geestesrichting brengt, dunkt ons, het gevaar mede dat de geheele wijze van behandeling van zaken en personen aan eenvoud, natuurlijkheid en kracht inboet — en daarmede ongetwijfeld ook aan doeltreffendheid en snelheid der afwikkeling van zaken — wat zij aan vertoon van voorzichtigheid en van staatsmanskunst, aan afronding van uitstekende hoeken en scherpe kanten wint.

Te grooter is het gevaar waar de aard der te behandelen, d. i. te beheerschen en te besturen onderwerpen steeds grooter wordende eischen stelt aan de intuitie, het intellect en het organiseerend en heerschersvermogen van den leider, en daarentegen het hulpmateriaal voor de uitvoering: de ambtenaar, daar te lande reeds geruimen tijd geleden is begonnen, aanvankelijk sporadisch, langzamerhand in bedenkelijker mate, van toegewijden, zoo noodig zichzelf wegcijferenden en opofferenden medewerker te veranderen in bewusten werknemer, met den bekenden achteruitgang in werklust, plichtsbesef en eergevoel en daarmede in arbeidspraestatie.

Niet gevreesd wordt dat het geheele jaar door, bij elke handteekening, ter sluiks naar den Volksraad gegluurd wordt, maar wel dat de plooi, bij het in 't openbaar optreden als vanzelf, laat ons aannemen onbewust, verkregen, standhoudt, ten nadeele van wat toch hoofdzaak is en steeds zal blijven, al openbaart het zich niet naar buiten: innerlijke kracht en overwicht.

Moge over eenige jaren blijken dat de werkelijkheid die vrees logenstraft.

---

[1]) Deze voor gegronde bestrijding zeer vatbare uitspraak, blijven — hetzij hier ten overvloede geconstateerd — geheel voor rekening van den schrijver.

Hoofdred. *I. G.*

Balische Chronogrammen.

DOOR

V. E. KORN.

„Onder sĕngkala, voluit tjåndrå sĕngkålå (van Oud. Jav. çangkala), verstaat men een jaartal, waarvan de cijfers vervangen zijn door woorden, die een bepaalde, vaststaande getalwaarde bezitten". Dit is de definitie welke de *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië* IIe druk 3e deel op blz. 749 voor deze chronogrammen geeft, op welke plaats we tevens de litteratuur over dit onderwerp bijeenvinden. De Hindoes zouden deze chronogrammen, welke steeds het Sakajaar weergeven, op Java hebben ingevoerd; verder treft men ze aan op Bali en Lombok, de laatste vluchtoorden van het Hindoe-geloof in de Indische Archipel.

Volgens Hageman moeten we de naam tjåndrå sĕngkålå, vertalen door „geheimzinnige aanduidingen der tijdrekening";[1]) op Java noemt men deze chronogrammen ook wel roepå-tjåndrå, naar de beginwoorden van een tiental strophen, bij de Javanen in gebruik voor het zoeken van woorden met een cijferwaarde om jaartallen uit te drukken.[2]) Op Bali dragen deze chronogrammen tal van namen, behalve tjandra sĕngkala en roepa tjandra, vindt men ze aangeduid door „sasĕngkala, pasasĕngkalan, wawatĕkan,[3]) tjandra boemi en tjandra gni".

Nog steeds is op Bali gebruikelijk, wat ons in het eerste hoofdstuk van de Pararaton ten aanzien van Kèn Angrok en zijnen vriend Tuwan Tita medegedeeld wordt, n.l. de jongelieden, die zich bij een geleerde aanmelden om onderricht in de letteren te ontvangen, ook de tijdrekenkunde en sĕngkala's te laten bestudeeren. Men gebruikt

---

[1]) Dus niet „tjåndrå" door „maan" en „sĕngkålå door „booze geesten" zie Hageman, *Handleiding tot de kennis der geschiedenis, aardrijkskunde, fabelleer en tijdrekenkunde* IIe deel blz. 391 noot.

[2]) Zie noot 7 op blz. 49 van de nieuwe *Pararaton-uitgave*, Verhandelingen Bat. Gen. deel LXII, 1920.

[3]) Vroom, *De telwoorden in 't Balineesch* Tijd. Bat. Gen. XXI, 1875 blz. 169—180. Deze schrijver merkt op: „Voor het cijferteeken 0 heeft men geen bijzonder teeken", doch zooals hierna zal blijken bestaat er ook voor de nul een reeks woorden.

daarvoor een soort gedicht van elf strophen t. w. een strophe voor elk der waarden I tot en met X en een slotstrophe voor 0, welk gedicht ik hier onder laat volgen: [4])

Tjandra Boemi.

I. Roepa tjandra sasih nabi sasa dara,
boemi boeda (da)rani médi ikoe dara,
djamma éka wak goeda siti jawani,
lijan oelan jata toenggal ika kabèh.

II. Nétra tjaksoe najana aksi kara boedja,
paksa drĕsti jamalo tjana tjarana,
karna pani anambata talinga mata,
lijan tangan soekoe ĕlar rwa ika kabèh.

III. Bahni pawaka siki goena dahana,
trini rama oeta oedjwala naoeti,
djata wéda nala gni oetawaha,
kaja léna poejika tiga oeningan.

IV. Wédang sagara krĕti soepti djaladi,
abdi mawah samoedra djala nidi,
warna toja diwahana waoedidih,
sindoe warih dik tasik tjatoerjoega pat.

V. Boeta pandawa tata gati wisaja,
indrija (ja)ta sara maroeta pawana,
ambarana samirana warajang,
pantjabajoe wisika goelinga lima.

VI Rasa (sa)drasa wisaja gana rĕtoe,
anggas soja winaja karĕnga-rĕtoe,
koenĕng angoedija woewoesĕn anogija,
pohpoh kakika jata kéngĕtakna.

VII. Adi parwata toerangga giri rĕsi,
aswa bĕksoe toerangga tjala imawan,
sapta pandita swara gora moeni swah,
toenggangan goenoeng wikoe ja pitoe ika.

VIII. Naga panagan sarira basoe banoe,
moerti koendjara gadjah asti manggala,
kari widja boedjaga [5]) sarpa bramana,
liman kala wasoela oeloeka ika kabèh.

---

[4]) De lontar waarop deze strophen voorkwamen, verkreeg ik gedurende mijn verblijf op Bali van Ida Poetoe Maron, Sĕdahan agoeng van Badoeng, die zoo vriendelijk was mij later nog eene uitvoeriger Balische toelichting van een soortgelijke lontar, doch met afwijkende tekst, na te zenden.

[5]) Boedjaga vinden we hier en niet boedjangga z. a. bij Hageman. Op Bali onderscheidt men deze beide woorden en beteekent boedjaga „slang" en boedjangga „een door de hoogere wetenschap gezuiverde leeraar" onverschillig of hij brahmaan is of niet (men zie over „boedjangga". Oud en nieuw uit de Javaansche letterkunde van Prof. Hazeu).

Kalah Wr(ĕspati) 2 | Badoeng k(liwon) tanggal | ring oekir 2 | dina sasih i saka

Praboe 1 | Naga 8 | Mata 2 | Djangga 8

Toeron dina | Sri a(nggara) | goepnĕr pa(ing) | ring mdangkoengan

i saka 1 8 4 0

IX. Indra trĕsti moeka wiwara bolong,
dorakala saha tjikra oeka rago,
angka wastra wadana lèng lawang goewa,
marga djoerang babahan wrĕksa oeninga.
X. Widikwidik maladik kalawan widik,
dasa koswa malajoe kidoel irékoe,
sila patra nama-sila angsa wanèh,
namaning poeloeh kaja kéngĕtakna.
0. Nora soenija gĕgana madjarakang langit,
ilang windoe gsĕng jata kéngĕtana,
kawroehana ta dénira sangĕngadji
jan sira arĕp wroeha pasasakala.

Het is overbodig van bovenstaande strophen eene vertaling te geven, aangezien ze slechts achtereenvolgens de woorden opnoemen, die voor de cijfers van één tot en met tien en voor nul in de chronogrammen gebezigd worden, terwijl iedere strophe eindigt met een paar woorden, die beteekenen: „dit zijn alle woorden voor één".... enz en de slotstrophe met een raad aan dengeen, die de sĕngkala's wil kennen, deze versjes te leeren. (kawhroeana ta dénira sang mĕngadji, jan sira arĕp wroeha ring pasasakalan).

De beteekenis der woordgetallen kan ieder belangstellende, behoudens eenige uitzonderingen, terugvinden in het werk van Hageman (zie noot 1), waar ze echter in Javaansch gewaad voorkomen, zoodat nu eenige woorden aan die uitzonderingen mogen worden gewijd [6]) Vooraf ga echter deze opmerking, dat het bij de Baliërs soms gewoonte is, bij twee opeenvolgende woorden, waarvan het eerste met dezelfde lettergreep eindigt als waarmee het volgende begint, die lettergreep ook maar éénmaal te schrijven. Bij Hageman vinden we niet vermeld: *voor één:* „rani", dat kan beteekenen hetzelfde als het wèl genoemde woord „jawani" = dapperheid, ook echter hetzelfde als „dara" of „istri" = vrouw, terwijl de derde mogelijkheid is, dat de laatste lettergreep van het voorgaande woord er aan toegevoegd moet worden. waardoor ontstaat „darani" dat heelal beteekent. Alle drie de woorden, dapperheid, vrouw en heelal zijn termen om de eenheid uit te drukken. „Goeda" is een synoniem voor het wèl genoemde „midi" of „médi" = aars. Hageman geeft verder „waksoeta" als één woord en „sasa" „dara" als twee woorden; opgemerkt zij derhalve, dat „wak", „soeta" en „sasadara" (het laatste als één woord beteekenende „poernama" = volle maan) ieder op zich zelf in de Balische chronogrammen voorkomen.

[6]) Ofschoon Gericke's opgave in de *Verh. Bat. Gen.* van 1836 oorspronkelijker is, neem ik liever Hageman's opstel ter vergelijking, aangezien de daar in voorkomende lijsten rijker aan woordgetallen zijn. De *Encycl. v. N.-I.* beweert ten onrechte dat nog altijd Gericke's verhandeling uitvoeriger is.

voor twee: „aksi", „kara" en „pani", respectievelijk synoniemen voor: „mata" = oog, „moeka" = gelaat en „tangan" = handen.

De in strophe II opeenvolgende woorden „jamalo" „tjana" splitste ik aldus op dezelfde wijze als Hageman; de Baliërs lezen er ook voor „jamalo" en „lotjana", welk laatste woord hetzelfde beteekent als „mata" = oog.

voor drie: „oeta" = „gni"—vuur (zie malaboeh oeta, alaběh agni in van der Tuuk's Kawi-Bal. woordenboek); „oedjwala" = vuur van innerlijke aandoeningen, z. a. toorn, hartstocht e. d. en „nala" d. i. lijkverbrandingsvuur.

voor vier: „soepti" = „santěn"—palmwater; „djaladi" = „tasik"—zout water; „abdi" = „sěgara"—zee; „mawah" = grondwater; „diwahana" = wijwater; en „dik" = putwater, en wel speciaal uit de put djalatoenda, waarin Bhisma werd geworpen.

Wederom zien we bij Hageman eenige woorden aaneengeschreven, terwijl de Baliërs gewoon zijn, de deelen waaruit ze bestaan als afzonderlijke woorden te bezigen, zoo „djalanidi" en „warnatoja". („djala" = regen, „nidi" = banjoetoeli, „warna" = kleursel, „toja" = water).

voor vijf: „ambarana" = het luchtruim in beweging brengen; „tatagati", dat Hageman als één woord geeft, bestaat uit de op zich zelf voor vijf gebezigde woorden „tata" = gedrag en „gati" = snel. Van het in deze strophe (V) voorkomende woord „maroeta" dient het eerste deel „maroe" tevens om gelezen te worden, verbonden met het voorafgaande woord „sara", waardoor ontstaat „saramaroe", (zie beteekenis bij Hageman).

voor zes: „wisaja", dat we reeds voor vijf vonden; „angga" = geest essence; „soja" = vredelievend, zachtaardig; „winaja" = heerschzuchtig; „karěnga" = opgehelderd, uitgelegd; „koeněng = verbijsterd; „ngoedija" = onzeker en „pohpoh" = als vruchten smakend.

voor zeven: „aswa" = „koeda" — paard; „gora" = zwaar van het geluid; „swah" = eigen.

voor acht: „banoe" = helder schijnsel; „wida" = geleerde; „sarpa" = „lělipi" = slang; „oeloeka" = uil.

voor negen: „bolong" = gat; „dorakala" = toegang tot de onderwereld; „sahatjikra" = gezamenlijke volgelingen van God Yama; „oeka" = hoofdwassching(?); „angka" = getal; „wastra" = kleed; „marga" = weg; „djoerang" = nauwe doorgang, bergspleet; „wrěksa" = stukhout.

voor tien: „kalawan" = benevens; „widik" = afsluiting tegen de zon; „dasa" = tien; „kidoel" = zuid; „irékoe" = ginds; „sila" = gedrag en zittende houding; „patra" = bloemwerk; „nama" = naam; „angsa" = Zondag; „wanèh" = anders en „poeloeh" = tien.

voor nul: „nora" = niet, neen, geen; „madjarakang" = zich in afzondering terug trekken en „gěsěng" = verdord, verschroeid.

Buiten de woorden in de opgave van Hageman en hierboven gegeven werden in een aantal Balische lontars, waaruit de sĕngkala's werden bijeengezocht nog de volgende woorden aangetroffen:

voor een: anaroeng (ook voor 2 ?), angĕmoe, oentoet, ratoe, koenang of koekoenang, tahan (of 0 ?), sodama, séla, sitangsoe, soerija, sadoe, wong, watoe, wikoe, waka (?), lĕmah, poeroesa, praboe, mama (?), mĕngandang (en 8 ?), boentoet of boeboentoet.

voor twee: anaroeng (zie 1), angalih kalih, angĕmban, apit of angapit en nanggoeng.

voor drie: angandong, naoet, koeta, wloeka, pwi, magina en gana.

voor vier: anjdjala, rini (?), kadjala, kawaha en kawahan, koembang, déwa, wah, wiwah, warsa, wasoe, djalada, gtih, banjoe en boedja.

voor vijf: angin; doerga, toeloep en baijoe (?).

voor zes: koembang, kajoe kĕsangsang, poma, masa en goemantija.

voor zeven: padjaran en gorawa.

voor acht: angandang (of 1 ?), kalawan (ook 10), kĕrodita, dwirada, dwipa, wĕloet, lingga, pandita (ook 7), djangga, boedjangga.

voor negen: anglĕnging, naoeng, dwirada (?), toeroek, sanga, smida, waktra, lèng (?), poetjoeng, djoerang kĕsamparan.

voor tien en nul: ambara, kanana, kĕwarna, tawang, toewang (?), lijan, poewoen (?) malila en moksa.

De kennis van de tjandra-sĕngkala is voornamelijk van nut voor de oudheidkunde en geschiedschrijving z.a. de heer C. Lekkerkerker nog kortelings opmerkte waar hij, na de mindere betrouwbaarheid van inlandsche geschiedenisbronnen vermeld te hebben, schreef:[7])

„In de Nāgarakrĕtāgama nu komen berichten en jaartallen over de betrekkingen van Java met Bali voor, die historisch wèl betrouwbaar zijn. Waar ik hier spreek van jaartallen moet men bedenken, dat in die oud-Javaansche geschriften geen cijfergetallen maar woordgetallen, z.g.n. sĕngkala's worden gebruikt, waarin de woorden een cijfer voor de eenheden, tientallen en honderdtallen vertegenwoordigen."

Nu zijn de Balische lontars zeer rijk aan chronogrammen, waarbij zich het voordeel voegt, dat in die geschriften vaak, doch lang niet altijd, achter de sĕngkala nog het jaartal in cijfers voorkomt. Zoo vinden we in de lontar „Sĕgara Roepĕk" het jaartal: „sĕgara nanggoeng boemi" en daarachter in cijfers 124.

Nu komt in de 15e Zang 2e vers van de Nāgara krtāgama[8]) het jaartal voor: „samudrā nanggung bhūmi", waarmede het tijdstip van de afscheiding van Madhura wordt aangegeven. Wij vinden daarbij

---

[7]) *Hoe Bali Hindoesch werd en bleef* van C. Lekkerkerker *Indië* 5e Jaargang blz. 725.

[8]) *„Het Oud-Javaansche Lofdicht Nāgarakrtāgama* uitgave 1919 blz. 53.

aangeteekend: „In 't jaarcijfer is de waarde van het tiental onzeker" d. i. dus welke waarde aan „nanggung" moet worden toegekend, waarvoor we in genoemd Balisch geschrift de waarde „twee" vinden. Bij het lezen van de sĕngkala's en het naspeuren welke beteekenis aan een chronogram moet worden toegekend stuiten we op eenige moeilijkheden.

1°. Is in het toekennen van een cijferwaarde aan de woorden weinig systeem te ontdekken. Gericke merkt in dit verband al op:[9] „Het is moeilijk te bepalen, wat de uitvinders van dit wonderlijk stelsel bij de keus der woorden geleid heeft". Ook Hageman[10] spreekt van een „wonderlijk cijferstelsel", doch ziet toch reeds voor elk cijfer eene bepaalde groepeering van zaken, vormen, namen en toestanden, hetzelfde vinden we in de encyclopeadie van Ned.-Indië t. a. p. terug. Daarentegen merkt D. van Hinlopen Labberton op:[11] „Het stelsel volgens hetwelk de woorden aan cijfers gelijkgesteld worden is zeer eenvoudig en logisch gedacht", doch poogt men de verschillende bekende sĕngkala-woorden in het, door dien schrijver medegedeelde, stelsel te passen, dan zal men meer dan eens op moeilijkheden stuiten.

2°. Wordt in de chronogrammen zooveel mogelijk de gebeurtenis waarop het jaartal betrekking heeft, weergegeven; daardoor „zijn de woorden meerendeels, — om zoo te spreken, — met de haren er bij getrokken, en is het soms moeilijk uit de zin de meening te verstaan, daar de verbindende of werkwoorden meest uit de zin zijn weggelaten" (Hageman t. a. p. blz. 395).

3°. Vindt men soms voor één cijfer tegelijkertijd meer woorden in één jaartal, terwijl dan weer, in plaats van de cijferwoorden zelve, men er werkwoordsvormen van aantreft. „Kalih" is een cijferwoord voor twee, door in plaats daarvan vindt men in een jaartal „mĕngalih kalih".

4°. Stuit men op de moeilijkheid, waarop ook van Hinlopen Labberton wijst, waar deze schrijver opmerkt: „Bemoeilijkt wordt de lezing van deze chronogrammen weleens, doordat de sterk doorgevoerde synonimiek en het spelen met woorden, waarin de Javaansche letteren bijzonder sterk zijn, woorden doet kiezen, die òf in de eene òf in de andere categorie passen". Zoo trof ik voor pandita zoowel de waarde 7 als 8 aan.

5°. Moeten de chronogrammen meestal van rechts naar links gelezen worden om het Sakajaar te verkrijgen; bijv. het in de „Babad goenoeng Agoeng mtoe api" = (de Goenoeng Agoeng spuwt vuur) voorkomende jaartal: „brahmana magina boeta toenggal", geeft van

---

[9]) Zie Gericke t. a. p. blz. 80.

[10]) Zie Hageman t. a. p. blz. 395.

[11]) Zie D. van Hinlopen Labberton, *Oude Javaansche gegevens omtrent de vulkanologie van Java, Djåwå* 1e Jaargang No. 3.

links naar rechts 8351 en stelt voor het jaartal der Sakatijdrekening 1538. Nu zou dit geen moeilijkheid zijn als *steeds* de cijferwoorden in de volgorde werden geschreven tegenovergesteld aan die waarin men ze moet lezen. Dat is nu echter niet het geval, een enkele maal moet men de sĕngkala's lezen, zooals ze geschreven staan, dus van links naar rechts.

6°. Wordt in de sĕngkala's vaak het cijfer voor de duizendtallen weggelaten en schrijft men bijv. in plaats van 1295 slechts 295, evenals de westerlingen in plaats van 1922 vaak '22 schrijven. Uit andere feiten en omstandigheden zal dan zijn na te gaan welk jaartal voor een bepaalde gebeurtenis bedoeld kan zijn. (Zie Hinlopen Labberton t. a. p.).

Waar zich bij de lezing van sĕngkala's zulke bezwaren voordoen, behoeft het weinig betoog, dat men tot toekenning van een cijferwaarde aan verschillende woorden eerst na vergelijking van tal van chronogrammen mag overgaan, vandaar, dat ik in de voorgaande opgaven nu en dan een vraagteeken plaatste.

Ten slotte nog een enkel woord over het weergeven van de sĕngkala's in beeld, ik bedoel het gebruik, zoowel op Java als op Bali en Lombok voorkomend, om de begrippen en zaken, door de cijferwoorden aangeduid, af te beelden. In 1882 maakt Raden Mas Adipati Ario Tjondra Negoro daar reeds melding van in zijne verhandeling: „*De koperen zonnewijzer van Grĕsik*" in het *Tijd. Bat. Gen.* XXVII blz. 47–62, waar hij, bij de afbeelding van een paardje op dat instrument opmerkt: „Wanneer de teekening van het paardje met twee oogen er voor, iets moet beteekenen, dan duidt het een jaartal aan (sĕngkâlâ mĕngĕng) door beelden uitgedrukt. Bij de uitlegging begint men van achteren met den staart, welke overeenkomt met het cijfer 1 en het paard beteekent het cijfer 7; dan volgen er oogen, die het cijfer 2 beteekenen en de twee cirkels die als oogen worden beschouwd blijven 2. Uit het geheel zou men dus kunnen opmaken het jaar 1722."

Voor Bali vinden we er melding van gemaakt bij Vroom, die eene afbeelding geeft van het jaartal 1790, dat hij aantrof in het dekstuk van een huistempel op het erf van Ida Ktoet Anom te Boelèlèng. De afbeelding is vrij onbeholpen en de schrijver merkt er dan ook vergoeilijkend bij op (blz. 179 t. a. p.): „de balineesche teekenaar heeft zijn best gedaan en dan zeggen wij: „als het wel is moet men 't loven"".

In Zuid-Bali zijn ook tal van zulke sĕngkala-afbeeldingen te vinden en aan den Heer L. C. Heyting, Controleur B. B. is het te danken, dat in de onderafdeeling Tabanan eenige openbare gebouwen en bruggen, die na de aardbeving van 1917 werden herbouwd, door Balische kunstenaars zijn voorzien van keurig beeldhouwwerk in hout en steen,

het jaartal van de voltooiïng aanwijzende. Een prachtsĕngkala, marmer uitgehouwen, wijst in dat ressort uit, dat de Balische kunstenaar ook harder materiaal dan hout en zandsteen (paras) best weet te bewerken.

In de poeri te Blajoe (onderafdeeling Tabanan) vervaardigd een der broers van den poenggawa aldaar een plankje, lang $76^1/_2$ en breed $16^1/_2$ c.M., waarop hij aan weerszijden een sĕngkala in beeld aanbracht. Aan Mevr. T. Ramshorst—v. d. Berg dank ik de beide fraaie photo's daarvan, die ik aan dit opstel toevoeg.

De ééne zijde vermeldt (in sierletters:) „Kalah Badoeng ring dina Wrĕspati Kliwon Oekir sasih 2 tanggal 2 i saka"; (in beeld:) praboe naga mata djangga; hetgeen beteekent: Badoeng werd overwonnen op Donderdag kliwon van de week Oekir, de 2e maand, den 2en dag van de opkomende maan in 't Sakajaar 1828.

De andere zijde geeft weer (in sierletters:) „Toeroen Sri Goepnĕr ring dina Anggara Paing Mdangkoengan i saka" (in beeld:) 1840, d.w.z.: Het bezoek van den Gouverneur-Generaal (bedoeld is de heer van Limburg Stirum) viel op Dinsdag Paing van de week Mdangkoengan van 't Sakajaar 1840. De beide sĕngkala's moeten hier van links naar rechts worden gelezen. (Zie boven).

Ten slotte zij, om Lombok niet al te stiefmoederlijk te behandelen, nog vermeld, dat de beelden om de vijver van het bekende lusthof te Narmada geplaatst, het stichtingsjaar van dat verblijf aangeven.

's-Gravenhage, 17 April 1922.

Over het Animisme.

DOOR

P. C. VAN DER WOLK.

Vanaf het oogenblik, dat de mensch, historisch gesproken, samenlevingswezen werd, werden zijn handelingen, zijn motieven, zijn wenschen, zijn geheele gedachte- en zieleleven noodgedwongen binnen perken gehouden en gebonden door velerlei wetten, inzichten, overeenkomsten, vooral op het gebied der algemeene zedelijkheid, welke gebondenheden in meer of mindere mate een inniger of mindere samenleving mogelijk maken. De beschaving heeft een door en door negativistisch karakter. De tijd van de ongebreidelde wenschvervullingen is dan voorbij; en wat het recht van den sterke, of het recht van de samenlevingswetten ter intooming van de wilde begeerten niet vermag, doet het recht van het geloof, het recht van de religieuse vrees: de religieuse verbods-dogma's vormen de beste spiegel van de ziel der menschen die samenlevings-wezens geworden zijn. En wat zich in den loop der vele eeuwen langzamerhand ontwikkeld heeft, herhaalt zich in meerdere of mindere mate gedurende de ontwikkelingsperiode van den individu: de geestelijke breideling door de ouders, door de samenleving, door den wil, de inzichten, de wetten, de moraliteit van de geheele wereld maken vanaf de eerste levensjaren reeds den mensch tot een wezen dat zich-zelf niet kan zijn, niet is; want het zich niet willen aanpassen aan de inzichten van de samenleving eindigt vroeg of laat met uitstooting uit de maatschappij, hetzij als verschoppeling, hetzij als gevangenisklant, hetzij als schavotbeklimmer. De mensch heeft datgene wat hij werkelijk is, weg te slikken, weg te duwen, weg te dringen in de meest verborgen schuilhoeken van zijn ziel; en de allermeeste wenschen en verlangens, heeft hij zoo diep weg te dringen, op te bergen in zijn binnenste, dat zij den schijn moeten geven volkomen uit den mensch te zijn verbannen, verwijderd, vergeten. Verwijderd? Vergeten? De mensch is in dat opzicht een ongelukkig wezen. Er kàn niets verwijderd, nòch vergeten worden van al die zielsberoeringen die zich uiten in verboden wenschen en verlangens en driften. In den mensch blijft de oermensch bestaan.

In de ingewikkelde maatschappijen van heden hebben de verdringingen een reusachtigen omvang genomen en hoe sterker en schijnbaar radicaler de verdringingen zijn, des te grooter de beschaving. Beschaving is in haar diepste wezen een proces van negatievatie, van verwijdering, van verdringing. Een beschaafd mensch (met den nadruk op mènsch) is iets negatiefs; de ras-echte misdadiger is, (zielkundig gesproken) in onze samenleving, mirabile dictu, het positieve beginsel, ambtshalve. Hoe beschaafder een tijdperk wordt, des te meer glippen de positieve waarden tusschen de vingers weg, verdwijnt het positivisme van het Geloof, het positivisme van het koningschap. De verwaterde, door en door verwetenschappelijkte mensch heeft sinds lang opgehouden een complete mensch te zijn en de beschaving der toekomst zal nog zieliger zijn dan die van heden. Alles wat in den mensch positief is moet worden weggedrongen; het is hem niet kwalijk te nemen een aarts-huichelaar te zijn geworden. En per slot van rekening denkt de mensch werkelijk, dat al zijn verboden neigingen verdwenen zijn. Hoogstens spreekt hij nog nu en dan van slechte gedachten of van zijn boos naturel, zijn instinkten, waarbij „naturel" en „instinkt" altijd in slechten zin bedoeld zijn, niet vermoedend misschien dat die instinkten niets anders zijn dan de in het onderbewuste verdrongen wenschen en verlangens, die vroeger bewust werden doorleefd doch sedert hij een samenlevings- en een beschavingswezen werd als booze, slechte, zondige gevoelens moesten worden verdrongen. Het instinkt van heden zijn de verdrongen en als slecht gedecreteerde bewusthedens van vroeger. Maar al zijn die gevoelens, die wenschen en verlangens tot zoogenaamd verdwijnens en vergetens toe in de allerdiepste schuilhoeken van de ziel weggedrongen, zij blijven aanwezig, zij blijven in het geheim en onbewust werken. De sterkte waarmee die onderbewuste gevoelens blijven doorwerken hangt af van hunne gevoels- of affectwaarde, doch de gezamelijke werking van al die verdrongen wenschen en verlangens is zóó groot, dat zij het geheele bewuste leven overvleugelen en daarop een bepaalden stempel drukken. Dit noemt men dan het zieleleven of het karakter, het instinkt inkluis. Het karakter is de functie der verdrongen gevoelens; het zijn deze laatste die een bepaalde persoonlijkheid maken; zij zijn het die aan het individu zijn timbre geven. Het is de onderbewuste dóór-werking van al die verdringingen die het gedrag in al zijn nuanceeringen bepalen, al die onverklaarbare eigenaardigheden van iemands karakter die zich nooit verloochenen, zonder dat hij, noch de anderen weten dat hij doet zooals hij doen mòet omdat het de wil is en het inzicht van zijn ziel, die niet zelden tegengesteld zijn aan die van het verstand; maar de wil van de ziel wint het gewoonlijk omdat deze met positieve waarden werkt. Onder de verdringingen zullen zijn verdrongen erfelijke gevoelens van het voorgeslacht, maar voor een groot deel

ook de gevoelens die vanaf de prille jeugd verdrongen zijn moeten worden. Een belangrijk deel eigenlijk het voornaamste van iemands karakter wordt gedurende zijn jeugd gevormd. Is de opvoeding in vele, in de meeste, gevallen iets anders dan een stelselmatig kweeken van verdringingen? Het moet, tot op zekere hoogte; want de jongeling en het jonge meisje moeten toch in de eerste plaats leden worden der samenleving, die een functie is van verdringingen. Het karakter van een persoon is een maatstaf voor de intellectueele- en zielswaarde van zijn ouders, niet in automatisch erfelijken, doch in actief opvoedkundigen zin; en zoo is een individueel karakter het spiegelbeeld van de bekrompenheden resp. subtiele gevoelens van een volk, van een bepaalde samenleving.

Tusschen de verdrongen gevoelens die een meer of minder sterke affectwaarde behielden, die dus de neiging hebben zich weer van het bewuste leven actief meester te maken aan den eenen kant, en de censuur die de beschaving en de samenleving oplegt, aan den anderen kant, ontstaat in den individu een strijd, een conflikt, dat zich weliswaar grootendeels in het onderbewustzijn afspeelt, maar niettemin een groote, diepe beroering in en invloed op het zieleleven uitoefent. Het is nu een der merkwaardigste uitingen of zoo men wil doelmatigheden van het lichaam dat het zich van dat onvermijdelijke conflikt tracht te ontdoen, aangezien dat conflikt sloopend op het lichaam kan werken, zooals dat tot uiting komt in allerlei soorten zenuwziekten, tot de ongeneeslijke vormen der krankzinnigheid toe. De pogingen van het lichaam om het gevreesde en gevaarlijke en in ieder geval zeer hinderlijke conflikt in het zieleleven te ontloopen, voert ons midden in het onderwerp dat wij in deze verhandeling van plan zijn te bespreken. De weg die het lichaam hiertoe inslaat is de objectiveering van het zieleleven. Het zieleleven wordt naar buiten geprojecteerd; in de eerste plaats de door de samenleving als kwaad en zondig gedecreteerde gedachten en gevoelens, want deze drukken den mensch het meest en houden hem dus het meeste bezig. Door deze projecteering naar buiten voert de mensch de schuld van zich af en komt tot een zelf-reiniging die niet anders dan gunstig is voor zijn lichaams- en zieleleven. De wijze waarop deze naar-buiten-projecteering van zijn eigen gevoelens en gedachten plaats heeft, is bij verschillende volken verschillend, heeft zelfs wel veranderingen en modificaties ondergaan. Er zijn er die hun totale zieleleven met al zijn goede en slechte gedachten naar buiten projecteerden in ook één wezen buiten zich en daarmee het aanzijn geven aan den éénen en persoonlijken God zonder meer, waarin ook het ongedeelde zieleleven van den individu met zijn goed en zijn kwaad een weerspiegeling vinden. Alzoo b.v. de Joden. De Christenen daarentegen hebben de goede en kwade gedachten en gevoelens gescheiden, maar hebben

toch een zekere eenheid en individualiteit behouden. Al hun eigen slechtheden projecteeren zij te samen in één persoon buiten zich: de Duivel. De hooge gevoelens projecteeren zij in hunnen God. Èn God èn Duivel zijn niet anders dan den mensch zèlf; het conflikt dat zijn eigen lichaam zou dreigen te verscheuren voert hij af en maakt er een cosmisch conflikt van, buiten zijn eigen lichaam. Zijn eigen schuld en eigen slechtheid voert hij af naar den Duivel om daarnaast zijn eigen gevoelens van grootheid, zijn eigen verheven en goede gedachten te convergeeren in den persoonlijken God. Maar deze overdragingen naar buiten zijn aan geen abstracte of reëele dingen in het bijzonder gebonden. Er zijn volken die de overdragingen doen plaats grijpen op de natuurdingen en de natuurverschijnselen om zich heen: dat zijn de volken met eenen z.g. natuurgodsdienst. Weer anderen projecteeren hun diepste zieleleven aan het hemelgewelf, aan het doen en laten van zon, maan en sterren. Vooral deze laatste godsdiensten heeft men, d. w. z. de land- en volkenkunde, de vergelijkende godsdienstwetenschap, steeds verkeerd beschouwd.

Wat de volken in mythen en legenden, vooral ten opzichte van de hemellichamen, neerlegt is een biecht, een niet in te houden biecht van hun eigen verdrongen gemoedsbewegingen en wenschen en begeerten, welke laatste zij van zich wèg projecteeren in zon en maan en sterren. Die mythen bedoelen niet een zucht tot verklaring van wat aan den hemel geschiedt, is geen vorm van ástronomie, doch uitsluitend een zucht tot openbaring van hetgeen bij hen zelf, in het binnenste der ziel woelt en borrelt.

Èn goede èn slechte gedachten, gevoelens, wenschen zijn er velerlei en in groote verscheidenheid. Er zijn volken geweest die deze verscheidenheid in meerdere of mindere scherpte en duidelijkheid deden weerspiegelen in verscheidene persoonlijke projecties wat het aanzijn gaf en geeft aan het veelgodendom. Doch een principieel psychologisch verschil tusschen monotheïsme en polytheïsme bestaat natuurlijk niet. Het doel van beiderlei soort projecties van het eigen zieleleven naar buiten is hetzelfde. In het algemeen als „primitief" wordt beschouwd die naar-buiten-projecteering, waarbij de eigen gevoelens en gedachten zich niet zoozeer verdichtten in godheden, dan wel in geesten of demonen, waarbij bijkans iedere gedachte zich condenseert in een demon waardoor het aantal geesten en demonen waarmee men zich de wereld buiten zich bevolkt denkt tot een heirleger kan aangroeien. Dit is dan het Animisme. Het behoeft geen betoog dat dit geheele proces der naar-buiten-projecteering van eigen wenschen en gedachten een produkt is van het onbewuste. Bewust weet de godendienaar niet dat de God dien hij vereert en aanbidt als het verheven en reëele Wezen des Hemels, zijn eigen-ik is, zij het ook zijn beter-ik; en dat de Duivel dien hij vreest en verafschuwt, zijn eigen-ik is, zij het zijn

slechter-ik. Evenmin weet de Animist, de heidensche Oosterling, de Inlander dat al die demonen, goede en kwade geesten die hij zich als reëel denkt in de hem omringende natuur, zijn eigen gedachten, wenschen, gevoelens zijn, die hij uit zijn eigen lichaam weggevoerd heeft naar buiten, ter bewoning van dieren, planten, rotsen, meren en al het andere dat leeft en niet-leeft. Want men zou zich een geheel verkeerde voorstelling van het Animisme vormen als men meende, dat die bezieling van alle levende en doode dingen niets anders was dan de gewone opvatting, dat al de dingen op aarde een ziel hebben, zonder meer. Om een zoodanige opvatting te huldigen behoeft men geen Animist te zijn; de Animistische gedragingen en gevoelens en praktijken zouden er geheel onverklaarbaar door worden. Neen; het zijn de eigen gedachten en wenschen van den mensch die, naar buiten als goede en kwade geesten geprojecteerd, in de ons omgevende levende en levenlooze dingen een woonplaats gegeven worden. Willekeurigheid in deze, is geheel uitgesloten al is het ook geheel een zaak die in het onderbewustzijn verloopt; maar dat bepáálde gedachten of wenschen, als geest, eene woonplaats gegeven wordt in bepáálde dingen, zij het een grot, een waringin, een bron, een rots en de duizenderlei kleinere en grootere voorwerpen, planten en dieren, is zeker. Dit is het uitgangspunt van de studie van den aard der vereering. Door dit afvoeren van al zijn geheime gedachten en gevoelens die maar al te zeer aanleiding geven tot de hevigste ziels-conflikten en andere benarde ziels-omstandigheden heeft de Animist zich ziel-kundig gereinigd en het lichaam vrij gemaakt; zijn zieleven is voor zijn overtuiging het doen en laten der demonen buiten hem, waarvoor hij dus geen verantwoording behoeft te gevoelen en dit ook inderdaad niet gevoelt. Het is niet anders dan een noodwendige consekwentie dat dus de Animist niet accepteert het dogma van den Vrijen Wil en dat hij eveneens fatalist moet zijn. Dit zou consekwenterwijs ieder godendienaar, zij hij polytheïst of monotheïst, moeten zijn; doch om bizondere ethische redenen is juist bij de Westerlingen de Vrije Wil ingevoerd, een dogma dat geenszins wortelt in het diepe wezen van de ziel en daarom van buiten af, als bizonder dogma in het religieuse denken is ingelascht, ten koste van veel dialectiek en casuïstiek met een hopelooze verspilling van redelijkheid, die niettemin geen werkelijken weerklank vinden kan in het gemoedsleven van den intuïtief geloovige. Door de invoering van den Vrijen Wil is het standpunt van den geloovige tegenover zijn naar buiten geprojecteerde zieleleven sterk veranderd; dit dogma is in strijd met de naar-buiten-projectie; het vernietigt wat de mensch tot zuivering en redding van zijn zieleven pleegt te doen; het dogma van den Vrijen Wil schept weer het conflikt in de ziel, dat door den mensch door zijn naar-buiten-projectie instinktief en met pijnlijke zorg juist vermeden wordt. Het dogma

van den Vrijen Wil heeft de religieuse zielsangst in het lichaam gebracht, de zielsrust verstoord. Wanneer men de zaak niet dogmatisch-kerkelijk of theoretisch-ethisch of eenzijdig philosofisch beschouwt, doch zuiver psychologisch van uit het oogpunt van zielsrust, van zielsreiniging en dus van zielshygiene, dan moet toegegeven worden dat de ras-echte Animist aan het langste eind trekt en er het beste aan toe is. Door de afvoering der zieleconflikt-mogelijkheden is het Animise, in vergelijking van de hoogere Godsdiensten, amoreel. Doch dit is immers juist het doel van de naar-buiten-projectie; want de moraliteit met haar consekwenties en criteria schept en vooronderstelt immers de zielsconflikten. Maar het doel van iederen Godsdienst is, in diepste wezen, het scheppen der amoraliteit; dat heeft zelfs de hoogste vorm van het monotheïsme met het Animisme gemeen. Psychologisch hebben alle godsdienstvormen, het Animisme inkluis, dezelfde waarde en denzelfden grondslag. Alle godsdiensten zijn variaties van het Animisme als zoodanig. Het kernpunt van deze alle ligt in een zelfde projectie-naar-buiten, in een neiging zijn gevoelens óver te dragen op een wereld buiten het Ik, om dit Ik vrij te maken, te reinigen. Die overdraging vinden wij in den doop, in de biecht, in beelden, in reliquiën, in het gebed en in de vele symbolische handelingen die een eeredienst plegen te kenmerken. Is het Christussymbool niet een overdragings-symbool van den hoogsten graad? Is er in diepste beteekenis een wezenlijk onderscheid tusschen wat een Christen doet en wat een Animist doet. Is het Christendom óók niet een bepaalde vorm van Animisme? Het doet eigenaardig aan te vernemen hoe fel het Westersche Geloof gebeten is op het Animisme, dit laatste doende voorkomen als zijnde den mensch onwaardig, als zijnde een beginsel dat uitgeroeid moet worden alvorens de injectie met het hoogere geloof kan plaats grijpen. Maar, indien inderdaad de animistische wortel uit den mensch kan worden uitgeroeid, dan was het ook met zijn waardeering voor het Geloof gedaan. Zonder Animisme geen Geloof; dit laatste staat en valt met het Animisme en is sterker naarmate het animistische besef sterker is, een sterker gevoelenswaarde heeft. Het geloof staat en valt met de meer of minder sterke neiging tot naar-buiten-projectie, d.w.z. tot overdraging, en deze overdraging is zuiver animistisch. We hebben daarom dit Animisme, dat op den zielebodem van ieder mensch leeft niet als iets minderwaardig-primitiefs te verwerpen, maar integendeel als een godsdienstig kleinnood te cultiveeren als zijnde iets van buitengewone waarde. We moeten het Animisme niet beschouwen als een primitieven godsdienst maar het als niet meer of minder beschouwen dan als het wezen van het religieuse gevoel zèlf. Wat een godsdienst eventueel „hooger" maakt is niet het essentieele der religieusiteit, doch is een ethisch toevoegsel. Het is de toevoeging van den Vrijen Wil, dus het per-

soonlijk schuldbesef, hoewel de ziel in diepste wezen daar met kracht tegen strijdt. Een bekeering van Animisten, dat naïevelijk niet alleen de z.g. Heidenen maar alle Tropelingen geldt, tot een hoogeren, Westerschen Godsdienst moet, in den aanvang althans, een pijnlijk verbloemen zijn van het persoonlijk schuldbesef dat op zoening gericht dient te zijn. Zoo dit geschiedt, werkelijk en met tact en grootste voorzichtigheid is het niet zoo'n zware taak animisten te bekeeren, omdat de nieuwe Godsdienst geen verandering brengt in hun instinktieve zielsgevoelens. Want of de naar-buiten-projectie hunner gevoelens plaats vindt in vele booze en kwade geesten of in een duivel en een God, is, als zij er zich eenmaal mee vertrouwd hebben, precies hetzelfde en geeft dezelfde zielerust. Vooral treffend en ontroerend zal de Christus-idee zijn. In den, met onze zonden beladen Heiland heeft de naar-buiten-projecteering van al de kwade gedachten en wenschen des menschen, haar meest aangrijpende uitdrukking gevonden. En hoe vol animistische symboliek was de „zondebok" der Joden, de door religieuse ceremoniën bewerkte overdracht, naar buiten projecteering, van de zonden der menschen op het hoefdier, dat, voorzien van Kaïnsteekens des rooden, om de hoornen gebonden lap, de woestijn werd ingejaagd, ceremonieel beladen met al de slechte en verboden gedachten, wenschen, gevoelens en begeerten der Joden.

Die zondebok der Joden werd later de Duivel der Christenen, die dáárom traditioneel werd voorgesteld met bokspooten en staart en horens. Wat hoogere godsdiensten verbeeldden in hunnen zondebok, in hunnen Duivel, in hunnen met de zonden der menschen beladen Heiland, dat verbeelden de Animisten in hunne demonen. De zonden zijn er gerealiseerd in kwade geesten. Veel is in dit alles slechts een kwestie van naam, van appreciatie. Psychologisch zijn het alle de uitingen van een en hetzelfde animisme. Ziet de Inlander doen na een misdaad, na een gevangenisstraf, of de bediende na een hevig conflikt met zijnen meester, wat hij geheel ongedaan wil maken; voor dezen laatste verschijnt hij den volgenden dag, geheel nieuw in de kleeren gestoken, nieuw baadje, nieuwe broek of sarong; en meer dan dat: zijn haar is opnieuw geknipt en hij vraagt zijnen heer hem bij een anderen naam te noemen, b.v. niet meer Entong maar Basiman! Wij zeggen dus: hij gaat een nieuw leven beginnen. Maar het zwaartepunt waar het om gaat is niet die nieuwe kleedij en de korte haren en de nieuwe naam, maar de oude kleeren en de afgeknipte haren die onder de Waringin liggen en de verlaten naam. In deze verlaten en weggeworpen dingen is overgedragen zijn zonde, zijn berispelijkheid; deze overdraging is het kenmerkend animistische; hij doet met zijn oude kleeren en haren naam wat de Joden deden met hun zondenbok.

Doch dezelfde animistische overdraging doen wij, Wester-Noorderlingen bijkans iederen Zondag. Het zich steken in Zondagsche kleeren

is een zeer oud godsdienstig ritueel, waarbij op den Sabatdag het slechte en zondige der afgeloopen week symbolisch werd afgestroopt met de door-de-weeksche kleeren. Het zwaartepunt ligt ook hier niet in het fijne Zondagsche pak, maar in de overdraging op de oude kleeren. Aanziet die groote schare onvervalschte Animisten, die daar Zondags paradeert, uitgedost, langs 's Heeren wegen.

Het Anamisme kruipt waar het niet gaan kan; het zweet uit alle poriën der Westersche beschaving. De Westerling echter beseft het niet en erkent het niet. Bij den Inlander is het een cultus. De Inlander beseft en gebruikt zijn animisme alleen en uitsluitend ter vrijmaking van zijn zielsconflikten, dus ter amoraliseering van zijn ziel. Bij den Inlander en andere tropenlingen is het Animisme gebleven wat het, en wat ieder Geloof, hoog of laag in zijn wezen is en blijft, van den aanvang af was, n.l. een reinigingsproces van de door verdringen met conflikten sterk bezochte ziel, een instinktieve hygienische maatregel, een vrijmaking der ziel van het besef de behuizing te zijn van verboden gedachten, van zonde, dus van persoonlijke schuld, strafbaar in de oogen van een richtend God. Zoo gauw als hij het persoonlijke schuldbesef en zijn consekwenties, van den Westersche geloovige langzamerhand zou bevroeden een schuldbesef, gebaseerd op den Vrijen Wil, en dat zich niet zoo maar automatisch, door de schuld op Duivel of booze geesten te werpen, liet delgen, dan is het met zijn apprecieering van het nieuwe geloof gedaan, wat niet behoeft samen te gaan met doopsweigering of onkerkschheid. Iets van het nieuwe geloof kan hem wel bijgebleven zijn, doch het is alleen dat deel wat in wezen zich met zijn Animisme dekt. Daarom zal ook die hoogere godsdienst de meeste bevrediging schenken, waarbij de voortdurende gesanctioneerde schulddelging gedurende het leven een der hoofdpunten vormt van het religieuse leven, n.l. het Roomsch Katholicisme. In de zaligmakende beteekenis der Goede Werken, in de Biecht en in de Aflaten, ontdaan natuurlijk van alles wat er minder wenschelijk aan zou kunnen zijn, in zijne aanbidding van beelden en reliquiën heeft het Roomsch Katholicisme een peiling gedaan in de diepste donkerten van het menschelijk gemoed.

Het Roomsch-Katholicisme heeft alle diepere eigenschappen in zich van den „bekeerings-godsdienst". In het Roomsch-Katholicisme wordt de ziels-ontredderde gedachte van het persoonlijk schuldbesef gezoend aan de, zoo gewenscht, dagelijksche schulddelging, de eenige voorwaarde waarop de Heiden en de Animist genegen zullen zijn, hun amoraliteit te laten varen en de verantwoordelijkheid van den Vrijen Wil te aanvaarden.

Het Protestantisme heeft als doel-bewuste tegenstelling met het Katholicisme, het zwaartepunt gelegd op het persoonlijk-ethische, en als even doel-bewuste tegenstelling de middelen tot aardsche verlos-

sings-hulp zeer verkleind, daarmee de ziel met haar conflikten vrijwel hulpeloos aan zich zelf overlatende. Het Protestantisme heeft het zwaartepunt van het geloof, practisch gesproken, van de ziel verlegd naar het verstand, een van uit waarlijk religieus oogpunt doodelijke daad; de werkelijke behoeften van de ziel zijn ondergeschikt gemaakt aan verstandelijke overwegingen, die niet wortelen in het geloof, in de religieusiteit, maar in den humanistischen wind van het Renaissance-tijdperk die Luther, den opstandigen monnik, door het hoofd woei. — Komt het, ter wille van het geluk des religieusen menschen, aan op de zielsrust en de reeds op aarde verzekerde zaligheid, of op een philosofisch gegrondveste en van buiten toegevoegde ver-overwaardiging van het persoonlijk-etische, hetgeen een latere zaligmaking mogelijk maakt? Of liever: is het te verwonderen, dat een religieuse ziel, die voor de keus staat, en volstrekt onbevoordeeld is, zooals de te bekeeren Animist, het meeste baat vindt bij het eerste? Daarbij komt, dat de meer primitieve menschen, die niet in zulke ingewikkelde maatschappijen leven als in het Westen heerschen, niets van de Westersche zedelijkheid begrijpen. Immers, de zedelijkheid is een product der sociale verhoudingen en is dus in den loop der eeuwen gegroeid. Voor hen die buiten dien groei staan en buiten die verhoudingen, is de meest elementaire ethica een boek met zeven sloten, wat niet anders dan natuurlijk is. Nog minder heeft voor hen die persoonlijkheids-ethica eenige religieuse beteekenis. Het is juist zijn instinktieve vijand; niet omdat hij zoo'n bijzonder slecht gemoed heeft, maar omdat die zelfde ethica de bron is van zielsconflikten die hij instinktief vermijdt door de geheele ethica naar buiten te projecteeren en te verdeelen over zijn heirleger booze en goede geesten. De Animist voelt dus voor zich zelf persoonlijk geen schuldbesef, en zijn ziel kent niet het conflikt, den zielestrijd. Dat is de redding en de werkelijke zuiver-houding van zijn ziel en moet op die wijze door ons worden geïnterpreteerd en, voor zoover wij in staat zijn ons van onze eigen zedelijkheidsideën los te maken en ons in andermans zieleleven in te denken, worden gewaardeerd, in alle geval begrepen.

Oningewijden in de aangelegenheden der keerkringen plegen verstomd te staan over de weergalooze gemakkelijkheid waarmede Inlanders liegen, bedriegen, stelen, vrij zijn van het meest elementaire verantwoordelijkheidsgevoel. De Inlander als individu heeft, als rasecht animist zijn geheele zieleleven, instinkten en zedelijkheidsgevoel inkluis, van zich geworpen, naar buiten. Als een onmondig kind staat hij, wil hij, instinktief, staan tegenover de problemen en eischen van het leven. Hij voelt geen schuldbesef, wil het, instinktief, niet voelen. Als er sprake is van schuld, dan wijst hij op de demonen rondom hem.

Laten wij het vóór alles psychologisch beschouwen die naar-buiten-projectie, die overdracht, is de veiligheidsklep van het gemoed; dat

animisme is de redding van zijn ziel. De Animist is gelukkiger dan wij ondanks de meening van zoovelen, die meenen dat de Animist zijn ziel in voortdurende angsten doet verteren en dat zij gelukkiger zullen worden indien zij van dat Animisme worden bevrijd. De zeer velen die zoo spreken kennen den Inlander niet en bovenal, kennen niet het wezen van het Animisme. De animistische manupulaties die de Inlander in het dagelijksch leven niet pleegt te vergeten zijn even zoo vele automatismen in zijn animistische levenshouding. De afvoering van zijn schuld, van zijn vrees, van zijn zedelijkheidsgevoelens is zóó'n automatisme geworden, zonder de minste verspilling van ziele- of geestes-arbeid, dat de oppervlakte van zijn gemoed rimpel-loos blijft als het voorhoofd van een kind. Aanziet de ruïnes van het zieleleven der Westerlingen, voor zoover zij niet werkelijk diep-geloovig zijn (en wie zijn dat in deze tijden van gemoedsverbijstering en van verlies aller geestelijke waarden); de Westerlingen die verleerd hebben het eenvoudige, positieve Geloof; de Westerlingen met hun individualisme dat geen overgave kent, dat zèlf de verantwoordelijkheid wil dragen van instinkten die niet te breidelen zijn en nochtans verdrongen moeten worden; de Westerling die geen Animist wil zijn, maar ook niet weten wil van een zekerheid dat zijn zonden vergeven zijn; aanziet het verscheurde, persoonlijke zieleleven van den modernen Westerling, die de verantwoording dragen wil van zijn eigen moraliteit. De Animist die deze verantwoordelijkheid absoluut van zich werpt heeft, voor zich persóónlijk, de meest volkomen zielsrust, óók gelukkiger nog dan de Westersche geloovige die zich aangegrepen weet door Vrije Wil en persoonlijk schuldbesef. De Animist is het, die op deze wereld de hoogste worp doet naar de werkelijke, persoonlijk, zielsrust, en dat is het Geluk. De Animist is véél gelukkiger dan wij.

En dan dit: de hitte der tropenlanden werkt ten eenen male enerveerend op het menschelijk gestel, zelfs op dat der Inlanders die er zich op allerlei wijzen aan hebben aangepast. Nergens méér dan in de tropen is het lichaam gepredisponeerd een prooi te worden van psychische defecten, aangezien het gestel in zijne algeheelheid de kracht, de veerkracht mist weerstand te bieden aan de moeilijkheden die de beschaafde maatschappij vooral stelt aan het zieleleven. Nergens méér dan in de tropen is het door de voortdurende hitte verzwakte lichaam (het Inlandsche ras is zéér zwak en weinig weerstandskrachtig) blootgesteld aan de meest ernstige zielsconflikten die de noodgedwongen en verplichte verdringingen der affectvolle wenschen, gedachten, begeerten en gevoelens oplegt. Niet alleen dus physisch heeft het lichaam in de tropen zich aan te passen aan de zeer bizondere omstandigheden, doch met name ook psychisch.

Nergens méér dan in de tropen heeft de ziel te zorgen zich vrij te maken van conflikt-mogelijkheden. En zij doet dit dan ook instinktief met groote hardnekkigheid, de zending van eeuwen ten spijt. Het animisme in zijne uiterste consekwenties is een typisch tropen-product,

en het tropische instinkt zal hiervan ook nooit een haarbreed afwijken ondanks een zending van eeuwen der toekomst, al zal ook de mogelijkheid bestaan dat een „hoogere" godsdienst werkelijk in de harten sijpelt, maar dat dan een godsdienst zal moeten zijn die de vrijmaking der ziel op even absolute wijze waarborgt als het animisme, een godsdienst zonder persoonlijk schuldbesef of waar dit schuldbesef althans in het praktische leven geen rol speelt, waar de vrije wil van geen praktische beteekenis is, een godsdienst dus zonder ethische eischen. Welke godsdienst kan dit echter anders zijn dan het eigenlijke animisme zelf, dàt reeds de godsdienst der tropen is. Zooals immers de lichamen aangepast zijn aan bepaalde uitwendige omstandigheden, zoo ook de geesten, de zielen. Zou het niet mogelijk kunnen zijn dat iedere landstreek den godsdienst heeft die haar het beste ligt? Wat voor de lichaamseigenschappen een vanzelf sprekend feit is, zou dat voor het zieleleven niet van toepassing zijn?

Wij begaan een groote fout als wij die amoraliteit van den animist gaan toeschrijven aan een doelbewuste immoraliteit. Wij ontmoeten op dit zelfde gebied somwijlen een voor niet-geloovigen onverwachte zoogenaamde immoraliteit van zeer orthodoxe Westerlingen, wat niet anders is dan de animistische amoraliteit van alle werkelijk geloovigen, zij het Christen, Mohammedaan of Heiden. En ten slotte: men behoeft niet uitsluitend orthodox te zijn om uit te blinken in amoreele gevoelens, want in het diepst van zijn hart is ieder mensch animist al gaat dit ook totaal buiten zijn bewustzijn om. In dit diep-verborgen animisme wortelt de religieusiteit die aanwezig blijft zelfs in het gemoed van den meest verstokken atheïst. De groote ontroeringen zijn en blijven die over zijn eigen gedachten en gevoelens, wel is waar gedachten en en gevoelens die beneden den drempel van het bewustzijn blijven, die met kracht zijn verdrongen, doch die hun sterke affectwaarde hebben behouden en met niet te breidelen kracht de neiging hebben zich te uiten. In de nietige dingen der huiselijke omgeving zoowel als in de grandiose verschijnselen en momenten der natuur trachten die verboden en verdrongen gedachten en gevoelens en wenschen hun versymboliseering te vinden, een proces dat geheel buiten het bewustzijn van den mensch plaats grijpt. In de ontroering over de dingen van de natuur, van de dingen buiten ons, ontroert de mensch zich over zijn eigen zieleleven, zooals de geloovige in de ontroering voor zijn God, zich ontroert over de krachtige onbewuste gedachten, gevoelens en wenschen van zijn eigen ik. Daarom zijn die vreemde, diep- innige, raadselachtige, beklemmende ontroeringen, die ontzaglijke maar ongrijpbare en vreemde gemoedsbewegingen tegenover b.v. de grandiositeit van den vlammenden zonsondergang, de in sombere misten vernevelde, ruischende zee, de roerlooze eenzaamheden van het woud, maar niet minder de gehechtheid aan een erf- of herinneringsstuk, de eerbied voor een reliquie, de

liefde voor een beeldje, een stoel, een ring, werkelijke religieusiteits-gevoelens, omdat het naar-buiten-projecties, onbewuste overdragingen zijn van onbewuste verdrongen wenschen en gedachten zijn, omdat in die momenten het rasechte onvervalschte „heidensche" animisme in den mensch, zij hij atheïst of orthodox geloovige, zijn hoogste triomfen viert. De verdrongen gevoelens zijn niet te verdringen. Het verdrongene wil zich onherroeplijk uiten. Met kracht komen zij weer te voorschijn maar anders, onherkenbaar, versymboliseerd. Er is bijkans niets waar die gevoelens niet op overgedragen worden; op alle voorwerpen, op alle menschen, op alle verschijnselen. De mensch blijft, onbewust luisteren naar de verdrongen stemmen van ziel. Hij màg er niet naar luisteren; doch hij brengt ze buiten zijn ziel en belichaamt ze in onherkenbare symbolen, waarnaar hij nu luisteren mag en dit gretig doet, zonder bewust te weten wat dat voor stemmen zijn maar die hem ontzaglijk ontroeren, een ontroering die door haar onbegrepenheid vreemd is, beklemmend, vol zwaarmoedige peinzing met duidelijk religieusen stempel. En al zijn het bijkans alle verboden en slechte gedachten en begeerten en wenschen die verdrongen worden en oogenschijnlijk vergeten zijn, toch hoort het onbewuste oor er maar al te graag naar, en al te gemakkelijk uiten zich zoo, voor den begrijper, van hoe groote gevoelswaarde is hetgeen daar woelt en krioelt in het donkerste van der menschen ziel. Ziet de Javaan hunkeren naar de Wajang-voorstelling en ziet hoe hij uren aan uren in gespannenheid ziet naar die schaduwen die een verbeelding zijn van geesten en hoort naar de stem des dalangs, die de gesanctioneerde vertolker is van het gemoed dier wajang-geesten. Aan de Wajang ging aanvankelijk, in de grijze oudheid een ingewikkeld religieus ceremonieel vooraf, waarvan alleen het wierook-branden tegenwoordig nog over is, een zeer merkwaardig en typisch animistisch feit. De dalang was vroeger een soort sjamaan, die, door verschillende manupulaties de geestenwereld uit haar woonplaatsen wist te lokken om die, als schaduwen op het doek, in een geesten-voorstelling gezamelijk te vereenigen. En wie zijn die geesten die door den Javaan zoo gretig worden opgeroepen voor zijn oog en oor! Dat zijn diezelfde demonen die hij, als animist, als verbeeldingen zijner gedachten en gevoelens rondom hem een woonplaats gegeven heeft in de boomen, steenen, beelden, bronnen zijner omgeving. Het zijn diezelfde verdrongen gedachten en begeerten die met geweld zich uit de verdringing willen losbreken, hoewel zij in de samenleving niet zijn getolereerd. Maar de Javaan weet ze toch te doen tolereeren .... maar onherkenbaar gemaakt als versymboliseering, als personen van mythen en geschiedenis. In de schaduwen der overal vereerde en getolereerde wajangvoorstelling ziet en hoort hij ze vóór zich, die geesten die demonen, die naar-buiten-projecties van zijn verboden begeerten, zijn eigen gedachten en gevoelens waar de mensch maar al te graag

naar luistert. Maar de Westerling doet ten opzichte van zijn drama's en tooneelvoorstellingen precies hetzelfde. Het tooneelspel in het algemeen, is een uiting van animistische overdraging, naar-buiten-projectie van eigen gevoelens.

In de Wajang echter is het typisch animistisch-demonische prachtig bewaard gebleven; een animistisch document waaruit het zieleleven van den Inlander in boekdeelen spreekt, zoo men het los te wikkelen weet uit haar symboliek waarachter verboden gedachten en gevoelens zich gewoonlijk uitnemend plegen te vermommen. De Wajang is intusschen niet het eenige bewijs van het feit dat de Inlander bij voortduring contact heeft met zijn te verdringen gevoelens; niet de eenige weg om te geraken tot de meest diepe kennis van zijn mentaliteit, ondanks de meening van velen die denken dat het zieleleven van den Oosterling door een ondoordringbaar duister omgeven is. Integendeel. Het zieleleven van den Inlander is véél makkelijker te doorgronden dan dat van den Wester- Noorderling, jùist door het feit dat de overdragingen van zijn gevoelens op zoo sterk gevarieerde wijze plaats heeft. Typisch animistisch is dan ook het reageeren op z.g. teekens en voorteekens, wat heusch niet het onverdeeld erfgoed is van den Oosterling, doch in Oost en West even sterk verbreid is. De voorteekens of teekens geven een goeden indruk van het feillooze automatisme der animistische werkwijze.

Dat voorteeken, dat wil dus zeggen de interpretatie van het gehoorde of geziene teeken, is een zeer snelle overdraging van een naar het bewustzijn opborrelende te verdringen verboden wensch of begeerte. Op hetzelfde moment dat deze gedachte over den bewustzijnsdrempel gaat, wordt zij als demon naar buiten geprojecteerd en geplaatst in het voorwerp of het geluid dat op datzelfde moment de aandacht gevestigd hield van den persoon. Het is slechts een kwestie van toeval wèlk voorwerp, wèlk geluid, wèlke reuk op een gegeven moment als drager van het teeken geldt. Want niet dit teeken is primair. Primair is de opkomende gedachte. De Pontianak hoort degeen die een fractie van een tijdsdeel te voren den wensch voelde opkomen, dat zijn vrouw of een bepaalde vrouw van wie hij het om bepaalde reden hoopt, in hare bevalling zal sterven. De Pontianak die als het klagend-vragend geroep van een uiltje in het bamboebosch klinkt, is van menigen echtgenoot de doodwensch jegens zijn vrouw. En wanneer zal deze wensch sterker het hoofd opsteken dan in die omstandigheden, waarin inderdaad een kans van sterven bestaat, n.l. tegen de bevalling. Werkelijk niet alleen in het Oosten. Hoeveel dood-voorspellende vogels zijn er niet op de wereld. Maar welke booze gedachte en wensch jegens andere, naast een ongeoorloofde liefdesbetrekking, wordt er meer gekoesterd dan die van den dood.

Wij werpen ze vér van ons; maar als het droefgeestig vogelgeluid in de donkerte komen ze weer op, die slechte wenschen, gelijk een dief

in den nacht. Uit alles kan de Inlander de Pontianak hooren. Hij hoort deze demon als hij hem wil hooren. De Inlander hoort de teekens die hij wil hooren, of, bij zeer hachelijke onverantwoordelijke ondernemingen het teeken dat hij redelijkerwijs hooren moet.

Honderden keeren manifesteert zich een of ander geroep van een nachtdier zonder dat er aan een Pontianak, noch Wèwè gedacht wordt, Toch zal op een goeden dag datzelfde geroep plots een voorteeken zijn. Het voorteeken zit dan ook niet daar waar de Westerling hem denkt te zitten; het zit in het hart van den Inlander. En is dat alleen bij den Oosterling het geval? De verlaten en treurende inlandsche vader of moeder die verlangt naar bericht, hòòrt op dat oogenblik het vogeltje wiens stem het voorteeken is van komend bericht. Hij, die een slecht succes van zijn aanstaande handeling vreest (en dit in zoo'n geval gewoonlijk met recht) is het die op het moment dat een groote vrees opdoemt de stank van hondenfaeces ruikt. Hij die uit wraak zijn rasgenoot zoo gaarne getroffen wilde zien in zijn karbouw hòòrt de Poto; die kwade gevoelens koestert over den oogst van zijnen buurman hòòrt de Lada, de Mentek. De Inlander die wil, wordt gewààr de Kitjiwis, de Andja-andja, de Tek-tek, de Pok-pok, de Bisoe, de Djoerig en welke andere uiterst gevaarlijke en schadelijke demonen meer, om niet te vergeten de gevreesde Wèwè. Hij behoeft op deze teekens niet te wachten, nòch zich te verbijsteren over hun plots opdoemende geluiden en schimmen op zijn tocht langs de sawah's.

Al die dingen, die zich door teekenen plegen aan te kondigen, zetten immers reeds als stil gekoesterde, verboden wenschen en begeerten in de verborgenheden van zijn ziel. Hij die het voorteeken gewaar wordt van de aanstaande ziekte of dood van een persoon, wènscht in zijn onderbewustzijn die ziekte of dood, al zal dit voorteeken hem, in het bewustzijn, oprecht verdrieten. Hij méént dit verdriet; maar desondanks is het psychologisch een hypocrisie. Dat is dezelfde hypocrisie der beschaving. Dat verdriet is de censuur die de beschaving, de samenleving oplegt. Het is zelfs geheel niet onmogelijk dat zoo'n voorteeken, hoezeer het een product van eigen ziel is, toch verlammend werkt en een hevigen schrik kan veroorzaken, hoe inconsekwent dit aanvankelijk schijnen moge. Doch het is de censuur, het verbod om die gedachte te koesteren dat op hetzelfde moment zich doet gelden, een typisch voorbeeld van een conflikt tusschen ziel en verstand. Is een persoon ziek dan wordt de schuld geworpen op booze geesten. En wat zijn voor de omstanders deze booze geesten anders dan hun kwade geweten, hun booze gedachten die naar die ziekte, eventueel met de in het verborgen gekoesterde hoop van sterven, maar al te zeer hebben verlangd.

Al de pogingen die nu worden aangewend om dien boozen geest uit dat zieke lichaam te doen varen door allerlei ritueele manipulaties,

zijn niet anders dan de onbewuste werking van een schuldbesef dat uitgezoend moet worden. Hoe intensiever en luidruchtiger deze bezweringen zijn, des te sterker waren de doodwenschen. En voor welk verbijsterend animistisch feit staan wij hier; dikwijls zijn die bezweringsceremoniën, al zijn de personen in kwestie er zich natuurlijk niets van bewust, niets anders dan verkapte en tot onherkenbaar-versluierde versymboliseeringen van begrafenis-manipulaties. Tot in de genezingsceremonie dus blijft harnekkig de doodswensch bestaan; de ceremonie blijkt een geheime wenschvervulling te zijn. Het teeken en voorteeken is het naar buiten geprojecteerde kwade geweten; het is een enfant terrible, dat op z'n plotselingst, bij verrassing, in de herinnering brengt wat er zich achter dat gordijn der ziel afspeelt van dingen die niet oirbaar zijn en die voor de samenleving pijnlijk moet worden verborgen. In dit opzicht werkt het teeken zeer zeker als verrassing; doch alleen voor het bewustzijn; voor het onderbewuste zieleleven heeft het niets verrassends, want het voorteeken daar buiten in de natuur is niet anders dan een afbeeldsel van het diepere zieleleven. Omdat de gedachte primair is, is er geen sprake van de zoogenaamde voortdurende opgejaagde angst van een animist. Hij leeft niet in een op zichzelf staande wereld van teekens die hem op z'n onverwachts en overal en steeds plegen op te schrikken zooals Westerlingen gewoonlijk omtrent het Animisme denken. Die wereld van voorteekens is slechts van secundaire beteekenis. Die teekens zijn niet anders dan de wenschen, de wil, van den persoon zelf. Een van buiten opgelegd of dreigend teeken is het niet. Het lijkt zoo, omdat de wensch of wil in kwestie naar buiten wordt geprojecteerd als een van buiten inwerkende demon. Die overdraging voert het schuldbesef dier verbodenheid uit zijn ziel weg; dan is er van angst geen sprake meer; het eenige resultaat van dat teeken kan zijn dat de persoon zijn voorgenomen handeling uitstelt of zich in berusting neerlegt. De Oosterling kent de groote gemoedsbeweging, de passie, de groote smarten niet, want gansch zijn zieleleven is buiten zijn lichaam gebracht. Hij kent voor zich de zonde, het slechte niet, want dat zit in de demonen buiten hem. Tegenover de ontzaglijke en hevige momenten des levens staat de Inlander leeg van ziel. Er is bij hem geen flauw besef van zieleleven. Hij wordt niet ontroerd door het verhevene, noch verscheurd door smarten. De Inlander is passieloos en dit is de redding van zijn ziel, daar ginds in de enerveerende gloeiing en het giftige licht der Tropen. Zijn zieleleven heeft hij automatisch buiten het lichaam gebracht. Niets is dan ook minder waar dan te spreken van de zelfbeheersching des Tropenlings. Waar geen strijd en geen passie is, is ook geen zelfbeheersching. Laten de demonen buiten hem zich in hartstochten verscheuren en zich in smarten kronkelen. Gevoelloos en onbewogen staat hij zoo voor zijn eigen zieleleven zooals hij onbewogen te staren zit naar de schimmen op

het Wajang-scherm. Het heele leven is voor hem een Wajangvertooning. De Inlander is niet gevoelloos omdat hij geen gevoel heeft of geen zieleleven heeft, maar omdat hij het niet erkent. Hij erkent het niet als het zijne, maar als dat der demonen buiten hem en dus laat het hem zoo koud als ijs. Hij gevoelt er dus ook niet de allerminste verantwoording voor. Men kan als Westerling wel verbaasd staan over de verbijsterende consekwentie en gemakkelijkheid waarmee het overdragingsproces, die naar-buiten-projecteering plaats heeft. Men bedenke echter dat het een automatisme is geworden zonder weerga, vervolmaakt door een oefening van eeuwen en eeuwen. Volmaakt is het zeker, al làten de verbodenheden zich nog maar steeds niet totaal verdringen en de booze geesten zich soms maar noode uit de omgeving verjagen door veel wierook. Is ook het wierook-gebruik niets iets typisch animistisch en geeft het ons ook weer geen voortreffelijken kijk in het mechanisme van het Animisme? Wat is er meer verhelderend en verteederend maar vooral kalmeerend dan het liefelijke aroom. Niets is er wat zoo het gemoed zacht en rustig maakt, zoo alle geprikkeldheid bant, zoo de onrust en de vrees tempereert, zoo de muizenissen des geestes vervlieten doet, zoo de slechte gedachten verdwijnen laat als het liefelijk aroom. De weldoende geur is een zegen der ziel, zij is een bekeering ten goede. En zie, wordt dit alles niet prachtig gedemonstreerd door de animistische wierook-praktijken. Verjáágt de wierook de demonen dan soms niet? Wórdt het lichaam dan niet gezuiverd van booze geesten? Ligt in dit alles het wezen van het Animisme niet zonneklaar voor ons bloot? Zijn de demonen dan soms niet de gedachten der menschen zelf? En weggejaagd móéten zij worden, want in drommen belegeren zij onze ziel, en aangezien vele der verboden verdringingen onze heftigste begeerten raken, zoeken wij er toch maar al te graag contact mee. Het bewustzijn wil niet en censureert met alle macht; de ziel wil en wint.

Men verlegt het verbodene naar dingen die niet verboden zijn, en onder een mom vol raadselachtigheid, zij het als teeken, als symbool heeft men er toch contact mee, zonder het bewust te weten, hoewel het de ziel haar verlangde bevrediging geeft. Die overdracht nu is niets anders dan een vorm van onbewuste biecht, het tòch willen zeggen van dingen die eigenlijk verborgen moesten blijven, ter onbewuste reiniging van de ziel, wat neerkomt op een psychische redding uit een schrikbeeld van zielsconflikten. De overdracht is het prachtige middel dat de ziel aangegrepen heeft om zich staande te houden in de wereld der samenleving, der beschaving, met al haar hypocrisie, al haar moraliteit al haar eischen die voortgekomen zijn uit het verstand.

Het verstand heeft toestanden geschapen die fnuikend zijn voor het zieleléven. En het verstand eischt maar. Wij, die eenmaal in het

schuitje meevaren kunnen niet anders zeggen dan dat het moet. De totale samenleving der geheele aarde heeft allengs eischen gesteld die niet meer zijn af te wentelen. Het moet. Maar, aanmerk wat er gebeurt: het Animistisch geloof wordt afgekeurd omdat het in zijn consekwenties het sociale leven der wereld een hindernis voor de voeten legt. De consekwenties van het Animisme scheppen b. v. landbouwtoestanden onder de Inlanders die, zooals men dat pleegt te noemen, niet meer van onzen tijd zijn. En zoo wil dan die tijd, dat de geweldigste en meest doelmatige schepping van de in het nauw gedreven ziel, opgeofferd, veranderd wordt, omdat die animistische landbouwinzichten niet strooken met de steeds zich accumuleerende nieuwe eischen van het verstand. Indien het psychologisch inzicht dáár is, zal de erkenning van het animisme der menschelijke ziel algemeen zijn; doch het zal desnietemin moeten geguillotineerd worden omdat het toestanden schept, die het verstand anders wil. Er zit veel onbillijks in, bovenal is het tragisch. Doch de tegenwoordige wereld zou tot in haar voegen moeten veranderen, wilde dit onbillijke en tragische opgeheven worden. Het kan klaarblijkelijk niet meer anders; het moet. Ook den Animisten der Tropen is hun belangrijke rol toebedeeld in het scherp-in-elkaar-grijpende raderwerk van het sociale en oeconomische leven, en zij moeten er van maken wat er van te maken is. En in principe is een doelmatige verandering misschien wel mogelijk door een taktvol ingrijpen der Zending. Maar dan moet deze zich volkomen bewust er van zijn dat haar hooger geloof wortelt in datzelfde Animisme. Dat het Animisme dus niet is een primitief geloof doch hèt Geloof, waarvan het hare een kleine modificatie van is met ethisch-praktischen achtergrond. De zending moet dus in de aantasting van het Animisme niet voor oogen hebben een geloofs-verschil, doch een verschil in oeconomisch besef.

Laten de Zendelingen bedenken dat indien het Animisme in de ziel wordt uitgeroeid, dat dan ook het geloof ten eenen male vernietigd is, zij het ten opzichte van Oosterlingen of Westerlingen. En dan duiken sombere gedachten op in den mensch die zich afvraagt wat de toekomst brengen zal aan deze wereld die nooit zoo hevig als thans ontbloot is van alle geestelijke, d.w.z. zielkundige waarden, die alles wat de mensch bewùst aan geestelijk goed bezat heeft verscheurd en vertrapt en bespot, vergiftigd door een extreem scepticisme. Niets positiefs staat er meer rechtop; het is één wereld van negativiteit en van cynische onderdrukking en verdringing van de meest elementaire zielsbehoeften. Men dùrft niet meer gelooven, bang uitgelachen te worden; alles, zelfs de religieusiteit moet vooral verwetenschappelijkt worden; de overdreven aanbidding van de wetenschap heeft Oud-Testamentisch-Sodomitische afmetingen aangenomen. Een mensch zonder zieleleven is een verloren mensch.

De beschaving, het licht van het verstand, het is alles gericht op den dood van de ziel. Doch hetzelfde animisme zal haar eenen uitweg bieden.

De naar-buiten-projectie heeft den mensch gered en zal hem blijven redden. Als de ziel het animisme den rug toekeert, wat terzelfder tijd beteekent de totale vernietiging van de instinktieve religieusiteit, het onbewuste geloof, dan is het met het menschdom op deze aarde gedaan; het zou totaal ten onder gaan in krankzinnigheid.

Het is door die onbewuste naar-buiten-projectie, die overdraging, dat ieder mensch instinctief gegrepen heeft naar de onbewuste biecht, als zijnde iets dat geheel inhaerent is met het diepere mechanisme van het zieleleven, een biecht aan de natuurvoorwerpen, aan de natuurverschijnselen, aan allerlei levenlooze dingen van het dagelijksch leven waarin men zijn verdrongen gedachten, gevoelens, wenschen, begeerten projecteert in den vorm van een geest, een kracht. Die onbewuste biecht is niets anders dan zuiver animisme en het is er wel een belangrijke functie van dat zij voor alles de vrees uit het lichaam bant. De vrees, een der gevaarlijke conflikten in het zieleleven wordt door de overdraging uit het lichaam gebannen, naar buiten geprojecteerd in wat anders, in een talisman, een djimat, een fetichistisch object.

Het is dwaasheid te meenen, dat de Inlander zijn leven in duizenderlei vreezen verzuurt door het zich omringen van demonen; hij omringt zich juist door demonen om de ziel vrij te maken van vreeze en onzekerheid, deze afschuivend op geesten die hij wonen laat in de dingen zijner directe omgeving of in dingen die hij bij zich draagt. Amuletten zijn typische voortbrengselen van den animistischen geest. De vrees waardoor de Inlander zich weet bij verschillende gelegenheden aangegrepen te zullen worden voert hij van zijn lichaam af op een of anderen amulet. Hij verdicht die vrees tot een geest en laat deze huizen in een of ander voorwerpje dat hij in den gordel, of aan een arm- of polsbandje bij zich draagt, een steentje, een tand, een mooi gekleurd pitje, een takje, wat aarde, liefst voorwerpen waar een klein bizonderheidje aan zit, b. v. een vreemd gedraaid worteltje, of die op een bizondere wijze verkregen zijn, b. v. zich de taak opgevend het eerste of het tweede steentje te nemen wat zich toevallig tusschen zijn teenen vastzet, of een steentje van bizondere kleur of vorm. Doch deze bijzonderheden zijn van ondergeschikten, secundairen aard, een product van zelfsuggestie. Hoofdzaak is dat hij of zij een geschikt voorwerpje vindt, dat het vermoeden van een teeken suggereert. De gordel kan er soms ettelijke bevatten, want de vrees voor den bliksem is voor hem wat anders dan de vrees door een regenbui overvallen te worden, of door een vergiftige slang te worden gebeten, of een slecht bericht te ontvangen. Vermeld wordt van eenen Inlandschen briefbesteller die ettelijke amuletjes, steentjes, pitjes, een knoop, bij zich

droeg, ter bezwering van de respectievelijke honden die hij in bepaalde huizen bij het binnen brengen der brieven placht te ontmoeten. De amulet geeft den moed, de zekerheid om te handelen. In de amulet zit de vrees die de animist als geest naar buiten geprojecteerd heeft. Zelf wordt hij dus vrees-vrij. Ook houten beeldjes worden er voor gebruikt, zelf gesneden, heel primitief. Van Inlandsche dieven is het geen zeldzaam gebruik zich even in ruwe omtrekken van hout een beeldje te snijden, zijn schutsgeest die dus in wezen is de overgedragen vrees en onzekerheid. Van vereering van zoo'n beeldje is geen sprake; het is een fraai voorbeeld van automatische gevoelsoverdraging. Het veelvuldig hangen van houten beeldjes in vruchtboomen ter afwering van misgewas, ziekte der planten, dierlijke en menschelijke dieven, is een produkt van dezelfde overdraging. In de min of meer beruchte djimat der onkwetsbaarheid wordt overgedragen de vrees voor den dood, waardoor het lichaam vrij wordt van de doodsgedachte.

In den afgeloopen wereldoorlog hebben honderdduizenden Westersche soldaten met zoo'n djimat in den zak geloopen. Vrees-amuletten zijn in Oost en West even algemeen. Het behoeft geen betoog, dat de persoon niets afweet, zich niets bewust is van het zieleproces dat zich afspeelt. Hij zegt, dat in dien amulet een geest, een kracht woont die hem helpt, die het gevreesde bezweert. Dit zijn slechts rationalisaties van magischen aard. De verklaringen die de animisten zèlf van hun gedragingen geven zijn altijd, zonder uitzondering, secundaire cerebraliteiten die niets met het wezen der zaak te maken hebben, al denken en spreken zij werkelijk te goeder trouw.

Immers, al die processen spelen zich geheel aan de andere zijde van den bewustzijnsdrempel af. In wezen is de kracht, de geest die de animist in zijn amulet vereert met wierook, met bloemen, rijst, geldstukjes, niets anders dan de eigen vrees die hij uit zijn lichaam verwijderd heeft. En de moed en de zekerheid die hem door het dragen van dat amulet toevloeien en die hij toeschrijft aan de invloeiing van de macht van dien amulet-demon, zijn, integendeel, eigenlijk ontstaan door het wegvoeren van dienzelfden geest uit zijn ziel. De meening van den animist zelf en de werkelijke toedracht der zaak staan dus diametraal tegenover elkaar. Laat het hier intusschen even gezegd zijn dat het bezitten van en het gelooven aan den amulet streng gescheiden moet worden van zijne vereering. In de vereering van den amulet komen wij op het grensgebied van zuiver animisme en magie, twee dingen die streng gescheiden moeten blijven. Wel is waar vóóronderstelt het fetichisme animistisch geloof, maar het animisme sluit allerminst fetichisme in. Daarom zij hier ook de nadruk er op gelegd dat men vooral niet denken moet dat iedere Inlander zijn vele amuletten werkelijk vereert; verre van dien; het wordt wel veel gedaan doch in de praktijk der Inlanders ziet de opmerkzame beschouwer

duidelijk een onderscheid tusschen het werkelijk animisme en het fetichisme. Maar de Westerling, die voor op zijn vliegmachine of renwagen een klein poppetje hecht, doet hetzelfde als de Inlander. Ook hij draagt zijn gevoelens van angst en vrees en onzekerheid óver op een amulet om zelf vrees-loos dus moedig en rustig te worden. Evenzoo degene die zijn neiging niet bedwingen kan in den schelvischkop naar z.g. geluksbeentjes te zoeken en die bij zich te dragen als verkapt amulet, al gelooft hij er oprecht niet aan. Maar er zijn andere drijfveeren in den mensch, machtiger dan welke verlichte verstandsovertuiging ook. Aanziet het zeer verbreide westersche gebruik van charivaria zoowel bij mannen als vrouwen. Zij weten niet wat zij dragen; noch waarom zij 't dragen; noch waarom zij speciaal dàt dragen. Voor hun verstand zijn het niets dan gewone, leege, aardige versierselen. Zij vermoeden niet in het geringste, hoe het hun ziel was die hen, op een zekeren tijd, onder bepaalde omstandigheden met een heel bepaalde onderbewuste bedoeling dreef tot het koopen of aannemen, althans het dragen van die voor het oog der wereld nietsbeteekenende snuisterijen. Maar, in diepste wezen, gaan er in hun gemoed precies dezelfde dingen om als in dat van den animist. Zij doen precies hetzelfde wat de Inlanders doen, met alleen dit verschil, dat de Inlander zijn animistische gevoelens cultiveert en er voor uit komt, terwijl de verlichte en niet-bijgeloovige Europeaan diezelfde animistische gevoelens verdringt, dank zij zijn beschaving. Door die verdringing komt het bij hem niet tot een werkelijke vereering; maar nogmaals zij hier meegedeeld niet te denken dat de Inlander als zoodanig wèl zijn amuletten zou vereeren; het wordt gedaan, doch zonder dat dit fetichisme een integreerend bestanddeel van het Inlandsche animisme is. Daar staat tegenover dat bij Westerlingen wel degelijk fetichisme voorkomt. Dit fetichisme wordt dan wel beschouwd als iets bizonders en gerekend tot de sexueele aberaties, doch dit is maar een kwestie van appreciatie. Dit fetichisme komt, in allerlei graden, in het Westen verbazend veel voor. Het animisme viert er zijne triomfen in! Het blijkt meer en meer: ónder het beschavingsvernis geeft de ziel van den Europeaan aan die van den meest eenvoudigen en bij-geloovigen dessa-Inlander niets toe.

Gewoonlijk loopen onder de amuletten en charivaria dingen van heterogenen aard. Wij hebben in psychologischen zin een streng onderscheid te maken tusschen: ten eerste de overdraging van den vrees, de onzekerheid die uit het lichaam gebannen wordt omdat deze hinderlijk en ondoelmatig voor de te plegen handelingen zijn en een onderneming kunnen doen mislukken, en ten tweede de overdraging van een begeerte, een verlangen, die echter voor de wereld verdrongen moeten blijven als zijnde niet toelaatbaar in de samenleving. De overdragingen van deze tweede groep leveren de symbolen.

Terwijl de vrees-amuletten aan geen bepaalden vorm gebonden zijn en allerlei toevallige voorwerpjes en snuisterijen zijn, zijn daarentegen de begeerte-amuletten gebonden aan zeer bepaalde symbolische vormen, en het merkwaardige is, dat deze symbolen bij alle volken, in alle deelen der aarde, in alle tijdperken der geschiedenis, precies dezelfde zijn. Het is werkelijk niet het redelijke verstand of welke andere cerebrale overweging ook, die diezelfde symbolische teekens in stand houdt; het verstand, het bewustzijn weet niet welke beteekenis zij hebben. Alleen door het psychologisch-ethnologisch onderzoek heeft men de diepere beteekenis der symbolen kunnen benaderen.

Het wezen van een symbool is, dat het een werkelijke verborgen zin heeft, door eeuwen en volken gesanctioneerd. Die zin zetelt in de overdraging van zeer sterk verdrongen wenschen, gevoelens, begeerten.

Het behoeft geen betoog dat het in de beschaafde samenlevingen in allereerste en allerhoogste plaats gevoelens zijn van sexueelen aard, die in het binnenste van de ziel moeten worden teruggehouden, verdrongen, vergeten. Doch het zijn gevoelens van gemeenlijk zoo sterke gevoelswaarde, dat zij niet verdrongen, in werkelijken zin, kúnnen worden. De ziel wil ze uiten en ze uit ze dan ook, gebruik makend van het symbool en de symbolische handeling. Door heel het dagelijksche profane leven, door al de godsdienstceremoniën, door zoovele gebruiken die het kenmerk plegen genoemd te worden van hoogste beschaving, van heiligste plechtigheid loopen handelingen waarover men toornen zou en zich schamen indien de diepere beteekenis er over werd opgeklaard; althans, degene die dat alles in koelen bloede zou uiteenrafelen zou gesteenigd worden en bescholden met al wat leelijks was. Ja, als de Westersche dames en heeren eens wisten wàt zij droegen in hun liefelijke, zuiver animistische versierseltjes van gouden en zilveren hoefijzertjes, hartjes, kruisjes, maansikkeltjes, swastika's, slangetjes, varkentjes, kaballistische driehoekjes, vijf- en zespuntige sterretjes, alle versierselen die men ook in velerlei modificaties en combinaties bij de al of niet heidensche animisten vindt, dan zou het met de industrie van deze snuisterijen spoedig gedaan zijn.

Zeker, men zou gelijk hebben zich zoo te emporteeren. Er zijn zielkundige waarden waarvan het voor het leven van het hoogste belang is dat zij behouden blijven. Zooals het voor het leven van belang is dat de vrees-amuletten bewaard blijven, zoo ook ten opzichte van de begeerte-amuletten of symbolen. Het zijn waardevolle veiligheidskleppen van het gemoed, al is dit niemand van de dragers zich bewust.

Zooals in het vrees-amulet geëerd wordt de naar buiten geprojecteerde eigen vrees en onzekerheid, zoo wordt in het symbool geëerd de naar buiten overgedragen hevige wensch, of begeerte. In het symbool eert de mensch open en bloot het verbodene tòch, ondanks zichzelf, ondanks

de samenleving die met argus-oogen loert; en dat het dit kàn is de redding van zijn ziel. Door het symbool komen tòch gevoelens tot zichtbare uiting die anders, in gespannen verdringing aanleiding zouden kunnen geven tot de hevigste zielsconflikten en zielsziekten. Een humoristische kant aan het symbool is er zeer zeker. Een symbool is immers de overdraging, de verbeelding van een in een sluier van onbegrepenheid en mysterie gehulde verboden gedachte of begeerte en bijna steeds van sexueelen aard.

Wat de zeer beschaafde en bij uitstek nette samenleving uit haar midden met afgrijzen bant, haalt zij met even argelooze en naïeve (en voor den kenner zeer komische) glorie weer binnen als totaal onbegrepen symbool. Mogen zij nog lang onbegrepen blijven. Maar, van het hoogste belang is, vooral met het oog op de kennis en het inzicht van het zoo misprezen animisme van Inlanders en andere Tropenlingen, dat men inzag dat het animisme een algemeene zielseigenschap is, erfdeel van alle volken en alle beschavingen, grondpeiler van het geloof en alle religieusiteit, van alle liefde, alle vriendschap; alle zielscontact, alle sympathie berust op animistische overdraging. Uit den mond van de dragers zelf hoort men uit den aard der zaak de ware beteekenis van het symbolische sieraad niet; zij zijn het zich dan ook niet het allerminst bewust. Evenmin vermoeden zij dat het dragen van zulke versierselen niet aan een toevalligheid of gril te danken is, evenmin wàt voor soort symbool zij dragen. Deze worden eigenlijk alle beschouwd als „good lucks", geluk-aanbrengers. Niemand van de dragers en draagsters vermoedt, dat het dragen van zoo'n „good-luck" aan de ziel een onbewuste bevrediging geeft, dat neerkomt op een onbewuste ontspanning van het in conflikten verstrikte gemoed. Hoe vreemd het misschien klinken moge, het dragen van dergelijke „good-lucks", symbool-versierselen, charivaria heeft een zekere ziels-therapeutische beteekenis. Als verdrijvers van booze geesten, ook voor de Westerlingen spelen ze zeker een belangrijke rol, als wij in de booze geesten maar weer de naar buiten projecteering der eigen verboden, dus booze gedachten en wenschen zien. Ook de symbolen kunnen vrees-amuletten zijn, in dien zin dat de vrees voor de eigen sexualiteit in het symbool naar buiten overgedragen wordt. De onbewuste naar-buiten projecteering van in het onbewuste kwellende begeerten geeft aan de ziel verlichting. Door deze overdraging heeft zich de drager of draagster van het symbool de ziel bevrijd en gereinigd; precies hetzelfde proces dat plaats grijpt in den Oosterschen animist, den Inlander, die deze symbolen eveneens draagt. Zij die zeggen dat de „good-lucks" de booze geesten uit het lichaam verdrijven, hebben dus zielkundig gesproken, volkomen gelijk. Evenzoo is het gesteld met de vrees-amuletten. Zielkundig gesproken zijn ze inderdaad de verdrijvers en afweerders van booze geesten, voor zoover wij deze dus op te vatten

hebben als gedachten en gevoelens die fnuikend kunnen zijn voor de handelingen, voornemens van het dagelijksch leven. Zielkundig gesproken, mogen wij dus allerminst de activeerende, opwekkende tot handelen aansporende amulet miskennen; evenmin de ziels-reinigende kracht van amuletten en symbolen; in al deze opzichten zijn het werkelijk geluk-aanbrengers. Maar dan is het, in psychologischen zin, ook niet te verantwoorden om dergelijke gebruiken zonder meer te ver-ridikuliseeren als verwerpelijke daden van bijgeloof; laat dit althans dan alleen maar aan het verstand, het intellect over, want het is nu eenmaal het noodlot van het verafgoode verstand om alles wat het diepste en teerste zieleleven, betreft neer te halen en uiteen te scheuren; maar laat de zedeleer, en in de allereerste plaats het geloof zich van dergelijk zoogenaamde onttooveringen onthouden want het heeft ongelijk met dusdanig te doen en werkt de hopelooze vercerebraliseering van het zenuwzieke menschdom dat prat gaat op zijn zoogenaamde verlichting, maar al te zeer in de hand. Het geluk van de menschen is uitsluitend een functie van een rustig, evenwichtig, conflictloos zieleleven. Dàt woord is het sesam van het geluk: innerlijke vrijheid van conflicten. En om dit te bewerkstelligen heeft de mensch naast zijn geloof dan, onherroepelijk van noode al die voor het lachebekkerige verstand onbegrepen en geheimzinnige bijgeloovigheden, wat geen bijgeloovigheden zijn. Het paradoxale in een symbool is dus wel een van zijn kenmerkende bizonderheden: het voorwerp dat de verbeelding is van slechte gevoelens is daardoor ook zinnebeeld van het geluk, òmdat het de slechte gedachten afvoert. Typisch komt dit bijvoorbeeld uit in het „geluks-zwijntje"; het zwijn dat onmiskenbaar de materialisatie verbeeldt van verwerpelijke neigingen is dáárdoor juist voor den bezitter of bezitster reinigend en dus, psychologisch gesproken gelukbrengend. Dat door deze overdraging het voorwerp dus voorzien wordt met dát deel van het zieleleven dat men uit het lichaam verbannen wil, dat dus het voorwerp, dat symbool, die charivaria-amuletten daardoor wordt bezield, al weet de persoon in kwestie van dit geheele proces niets af, laat dus de ras-echte, onuitroeibare animistische grondtrek der beschaafde en geloovige Westerlingen maar àl te duidelijk in het daglicht treden. Bedenk daarenboven hoe betrekkelijk kort wij verwijderd zijn van den tijd (tot na de Middeleeuwen) dat men aan de dingen waarmede men in een zeker intiem contact stond, tot de gewone voorwerpen van het dagelijksche leven toe, een eigen-naam gaf. Het verdiepte en verinnigde het leven zeer, maar gaf intusschen blijk van de totale doordringing van animisme in het menschdom van toen; d. w. z. een ópenlijk animisme; tegenwoordig is in het Westen het Animisme naar het onbewuste moeten verdrongen worden omdat het verstand er om begon te lachen. Toen durfde men niet meer,

zooals men tegenwoordig, om dezelfde reden, niet meer durft gewoon eenvoudig gelooven. Lafaards zijn we geworden.

Behooren al deze dingen tot het bijgeloof? Geen sprake van, Geloof en bijgeloof zijn hetzelfde; er kan een verschil bestaan in de objecten waar het zieleleven op overgedragen wordt, doch het zou van weinig inzicht getuigen, indien men op grond hiervan een principieele scheiding zou willen forceeren. Met het bijgeloof staat en valt het Geloof, omdat beide uitingen zijn van een en hetzelfde Animisme. Vooral een geloovige mag zich geen smalende kritiek veroorlooven op de z.g. bijgeloovigheden van een ander. Een Protestant, die aan een Katholiek bijgeloovigheden verwijt, doet dom; maar evenzoo een Katholiek die zich te buitengaat aan aanmerkingen omtrent de praktijken der Kaja-kaja's. Bijgeloof is niet iets wat als zoodanig buiten het Ware Geloof staat; waar is immers de grens tusschen deze beide dingen die elkaar ten eenenmale insluiten. Bijgeloof is dàt wat door de officieele leer als bijgeloof is of wordt gedecreteerd. Daarom is bijgeloof iets wat met de tijden en hun officieele dogmatici en kerkleermakers wisselt. Daarom is het mogelijk dat men niet vatten kan waarom het een wèl tot de ware leer behoort en het andere bijgeloof is. Het is ook inconsekwent, en het is ook, psychologisch gesproken, een dwaasheid. Het ware beter dat men tot het Animisme ging als zijnde de zuurdeesem van het Geloof, dan zich verheven te voelen boven zijn bijgeloovigheden. Geloof zonder animisme is onbestaanbaar. En de praktijk bewijst het, dat uit de mouw van ieder Geloof de animistische aap komt kijken. Niet sterk genoeg kan er op gewezen worden, dat het bewustzijn van dit animistisch proces niets beseft en nogmaals zij het herhaald, hoe paradoxaal het oningewijden ook zijn moge: wat de menschen, de animisten zèlf van hun gebruiken zeggen, wat zij zèlf interpreteeren, is absoluut onbruikbaar. De ethnologen die hun animistische vorschingen doen steunen op wat de Dajakkers, de Kaja-kaja's, de Inlanders, de Toradja's en al de anderen zèggen, staan tot den hals in het moeras, en zijn hopeloos ver van de waarheid verwijderd. Als de koppensneller zelf zegt dat hij snelt om zijn kind een naam te geven, of om een of anderen doode een ziel mede te kunnen geven naar Hades die hem dienstbaar zal zijn, dan zijn dit rationalisaties die niets te maken hebben met het diepere wezen van den sneldaad of het snel-instinkt; niettemin gelooven zij zelf wat ze zeggen, maar de werkelijke drijfveer van deze symbolische handeling kennen zij zelf niet. Evenmin kennen zij die van den slametan, van de besnijdenis, van de taboe-voorschriften enz. Het is juist het kenmerk van het symbolische, dat de personen die het gebruiken niets van hun beteekenis afweten. Als zij het te weten kwamen zou het geen symboliek meer zijn, en dan zou het ook niet de allerminste waarde meer hebben; dan zouden die gebruiken ook

géén dag meer bestaan. Hierin zit de groote kracht en de beteekenis der symboliek. Er is niets wat minder voor de hand ligt dan de werkelijke verklaring van een symbolisme; en als deze z.g. voor de hand ligt..... dan kunnen wij er zeker van zijn het mis te hebben! Met groote geraffineerdheid tracht het symbool zijn werkelijken aard te cacheeren en het verstand op een dwaalspoor te brengen. De ethnologie ligt daar open en bloot om te bewijzen hoe deerlijk het verstand bij den neus genomen pleegt te worden. Nergens méér dan in de symboliek blijkt de impotentie van het verstand inzake het diepere leven.

In één adem met de symbolen dienen genoemd te worden de symbolische handelingen. Zijn de eerste meer kristallisaties van een overgedragen verboden wensch en dus ver verwijderd van de werkelijkheid met zwakken gevoelstoon, de tweede zijn niet meer of minder dan de verboden handelingen zèlf, zij het ook omsluierd, en wel zoodanig dat zij door de samenleving zijn gesanctioneerd, die ook weer allerminst vermoedt dat zij met die symbolische handelingen het verbodene en verdrongene weer met vlag en wimpel binnenhaalt. Zooals het dragen van een symbool een soort onbewuste dwanguiting is, is het ook met de symbolische handeling gesteld. Het verdrongene mòèt zich uiten; de samenleving weigert; welnu de wenschen en begeerten treden op in vermommingen. En in velerlei onschuldige en interessante gebruiken en plechtige ceremoniën viert de mensch, zoowel in Oost als in West, zijn hartstochten uit, orgieën van het instinktieve zieleleven maar in kuische, althans kuisch bedoelde, handelingen en ceremoniën. En zóó sterk viert het verdrongen en verboden zieleleven zich uit, dat men zeggen mag, dat al die ceremoniën en gebruiken van het dagelijksche en feestelijke leven wenschvervullingen zijn, die, ondanks hun versymboliseering, aan de ziel een volkomen bevrediging schenken, al verloopt dit alles ook in de donkere onbewustheden der ziel. In de symbolische handelingen viert het proces der animistische overdraging haar hoogste triomfen. Men dient er zich alweer van te overtuigen, ter meerdere kennis en inzicht van het animisme in het algemeen en dat van den Oosterling in het bizonder; maar overigens is het ook in deze materie beter, de sluier van onbegrepenheden niet te lichten. Ook de symbolische handelingen moeten in eere gehouden worden als zijnde van belangrijke therapeutische beteekenis voor de ziel. Ook voor den Oosterling; ook voor den Europeaan. Het reukoffer en andere soorten van offers en offerritualiën, het dansen, zoowel het ritueele als het daaruit ontwikkelde gezelschapsdansen, de velerlei puberteitsriten, de selamatan, de legio ceremoniën van religieusen, kerkelijken aard, de ceremoniën van de duizend-en-een geheime vereenigingen en loges, kortom, we mogen gerust zeggen, te veel om op te noemen zijn al die veiligheidskleppen van de door verboden

begeerten strak-gespannen ziel; symbolische wenschvervullingen, waarvan nòch het publiek, nòch de dramatis personae de diepere beteekenis begrijpen maar die, ondanks de onbegrepenheid kunnen plaats hebben met een verbijsterende schaamteloosheid, niettegenstaande de persoon zelf er met de grootste en innigste reine oprechtheid een voor zich kuischen stempel op weet te drukken.

Intusschen hoop ik in een volgend artikel een en ander omtrent de animistische praktijken nader te mogen specificeeren en preciseeren.

Weltevreden, April 1922.

VARIA.

Het leven van Joost Welgemoed, door Kees van Bruggen. Em. Querido, Amsterdam.

Een mooi, goed doorvoeld boek, dat ons bij het lezen steeds deed denken aan de Genestet's:

Daar is een glimlach, gul en goedig,
Een lachje, geestig, schalksch, fijn,
En toch, zoo grensloos diep weemoedig,
Dat zuchten daarbij vroolijk zijn.

Het is niet zonder humor beschreven hoe een fijn voelend, het goede willend jong mensch, zich steeds aan de hardheden des levens stoot. Maar de grondtoon is toch in-verdrietig, dat 't leven nu eenmaal zóó is.
Wel een van de beste werken van Kees van Bruggen.

Oompjes Droom, eene episode uit de geschiedenis van de stad Mordassow, door F. M. Dostojefski. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.

Een boek, dat naast humor ook diepen ernst geeft. Het doet een blik slaan in de groote vereering, die de gewone Russische families voor den adel koesterde, ook als deze vertegenwoordigd werd door een gedegenereerd type. Het blijkt, dat als ander uiterste, onder bijzondere omstandigheden, die vereering kan verdwijnen en plaats maken voor hoon.
De heer S. van Praag heeft het werk uit het Russisch vertaald.

Rilla van Ingleside, door L. M. Montgomery. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon.

Dit boek behoort tot de goed verzorgde „Bij den Haard Serie". Het bevat het verhaal van een familie met haar omgeving op een eiland in Canada, tijdens den grooten oorlog, wel van zeer Engelsch standpunt bezien, maar vol vaderlandsliefde en opofferingsgezindheid.
Ida Haakman heeft voor een zeer goede vertaling gezorgd.

Een Kind van haar Vader, door Gene Stratton-Porter. Haarlem, H. D. Tjeenk Willink & Zoon.

Ook dit boek behoort tot de „Bij den Haard Serie". Het verhaal speelt in Canada; de hoofdpersoon is een meisje, dat zooveel van haar vader heeft geleerd, dat zij desnoods weken in de wildernis zich zou kunnen voeden, zich tegen insecten- of andere beten weet te wapenen en zich daarbij heldhaftig gedraagt.

De vertaling, die door het voorkomen van vele planten- en bloemennamen niet gemakkelijk was, is van A. S. de Vries.

Pauwke's Vagevuur, door Anthoon Thiry, Amsterdam, Em. Querido.

Dit boekske maakt deel uit van de bekende serie kleine werken door Em. Querido uitgegeven. Het is een mooi staaltje van Vlaamsche literatuur, en ademt een geest van vroomheid, als schier alleen het deel is van de eenvoudigen van geest, die steeds in nauw contact met geestelijkheid en eeredienst leven.

Vlaamsche Volksvertelsels, opgeteekend door Guido Gezelle, voor 't eerst in boekvorm uitgegeven door Maurits de Meyer met teekeningen van G. Verdicht. De Sikkel, Antwerpen. Em. Querido, Amsterdam.

Deze vijf lieve vertelseltjes, die Guido Gezelle zijn volk heeft afgeluisterd en voor ons heeft opgeteekend, lagen verspreid en vergeten in den eersten jaargang van *Rond den Haard* en den derden jaargang van *Biekorf*. In het gezamenlijke werk van Gezelle werden zij nooit opgenomen.

In deze sp ookjes zien we Gezelle, den zanger, de goede, hoe hij haakt naar de zingende volksziel en medezingt haar naief gezang, primitiefste poëzie, in lieve en kinderlijke blijmoedigheid.

Met deze woorden worden de *Vlaamsche Volksvertelsels* bij den lezer ingeleid en juist ingeleid. Er gaat iets zeer bijzonders van deze vertelsels uit.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

ROTTERDAM, 15 Juli 1922.

INHOUD

De rede van den Landvoogd. — De Indische Regeering en de petroleum-industrie. — Indië en de democratie. — De bezuiniging en de ambtenaar. — Het wordt goedkooper. — Het herstel van het evenwicht in de Indische financiën. — De gevaarlijke Indische geldpolitiek. — De motie der Sarekat Islam. — Vrachtenpolitiek. — Verkeerde vrachtenpolitiek. — Het Volkshuisvestingscongres. — De technische opleiding en de malaise. — Opleiding voor jurist in Indië. — Het Inlandsch Onderwijs-Congres. — Beuzelarij. — Vreemd. — Onrechtmatige klacht. — De Communisten van Ternate. — Een Amerikaansche meening over de rubbercrisis. — De Tambang-Sawah tegenvaller. — Kanker-Instituut in Indië. — Malariaramp te Belawan bij den aanleg van de Oceaanhaven. — De vooruitzichten van Sumatra-tabak-maatschappijen. — Olievelden in Noord-Sumatra.

De rede van den landvoogd. Het *Bat. Nbl.* bespreekt uit de rede, waarmede mr. Fock den Volksraad opende, in de voornaamste plaats de financiëele passages:

„Uiteraard vormden de financiëele moeilijkheden den hoofdschotel. Het mocht en het moest van die plaats herhaald worden, dat wij onder vele en groote financiëele zorgen leven, dat met alle macht en kracht gestreefd moet worden naar herstel van het financiëel evenwicht, al ware het slechts omdat niemand te voorspellen weet welke onaangename verrassingen de toekomst misschien nog in haar schoot bergt.

Maar minder gelukkig lijkt ons de passus, dat „men" hier, „in de dagen van buitensporig hooge, onnatuurlijke prijzen geleefd heeft alsof de prijzen en winsten steeds zoo zouden blijven". De „men" was toch niet de vorige landvoogd, maar de regeering van Ned.-Indië; en indien iemand dan had de tegenwoordige landvoogd, met volledige kennis van zaken, een juister waardeering kunnen geven dan deze, welke wel gedekt word door de meening van the man in the street, maar de breede opvatting mist, welke men juist in staatsstukken van dezen aard zoekt. Te meer geldt dit, waar de landvoogd ook nu weer, aan het slot zijner rede, herinnert aan een woord van zijn voorganger, dat optimisme en vertrouwen in eigen kunnen voor het welslagen onmisbaar zijn. Het vorige bewind moge zich gekenmerkt hebben door te veel optimisme, te groot vertrouwen, — het heeft zich desondanks geteekend als een bewind dat, profiteerend van een gunstigen wind, alle zeilen bijzette om verloren schade in te halen.

Hoe weinig plaats er inderdaad is voor een verwijt als hier bedoeld bewijst de openingsrede metterdaad. De inkomsten der bedrijven, zegt de rede, ondervinden de gevolgen van achteruitgaande prijzen en verminderd verkeer. Die achteruitgaande prijzen en dat verminderd verkeer zijn niet van dezen dag; waar reeds de vorige openingsrede stond in het teeken van zuinigheid en bezuiniging, had „men", om in denzelfden toon te blijven, zeer stellig allereerst bij de bedrijven daarmede rekening dienen te houden; nochtans zijn wij nu nog niet verder dan de aankondiging, dat maatregelen

kunnen worden genomen om de bedrijven beter aan de veranderde omstandigheden te doen aanpassen....."

In een volgend nummer geeft het *Bat. Nbl.* bij het vorenstaande de volgende aanvulling:

„In onze bespreking van de rede, waarmede de Gouverneur-Generaal gisteren den Volksraad heeft geopend, wezen wij op den minder gelukkigen passus: dat „men" in de dagen van buitensporig hooge prijzen er maar op los geleefd heeft.

Van alleszins bevoegde zijde deelt men ons thans mede, dat de Gouverneur-Generaal met dat „men" allerminst heeft willen doelen op de vorige regeering, maar in het bizonder wilde wijzen op de mentaliteit van het publiek in het algemeen, zoo hier als elders, tijdens de hoog conjunctuur.

Wij maken van deze verklaring met groote voldoening melding. Inderdaad zou het te betreuren zijn, indien de regeering op eenigerlei wijze voedsel gaf aan de bekende zucht tot afbreken van het werk eens voorgangers, een spel, hier zoo vaak en dikwijls met zooveel virtuositeit beoefend. In het licht der nadere verklaring krijgen de woorden van de regeering dus de beteekenis van een waarschuwing deze n.l. dat het publiek, de les der oorlogsjaren indachtig, leere de tering naar de nering te zetten.

Een waarschuwing welke, nu voor ons de moeilijke jaren zijn gekomen, zeker niet overbodig is."

Uit het overzicht in de *Pr. Bode:*

„De redevoering waarmede de voorjaarszitting van den Volksraad werd geopend is een in alle opzichten krachtige en in alle deelen duidelijke beginselverklaring.

Zonder aanzien des persoons is zoowel de regeering in Nederland, de vorige regeering van Indië als de pers in niet twijfelachtige termen gezegd, waar het op staat. De rede was van een kracht als we van dezen Gouverneur-Generaal hadden verwacht en de inhoud is de weerspiegeling van het zelfvertrouwen, dat wij in dezen tijd zoo zeer behoeven.

Met dezelfde overtuiging waarmede de misstanden werden veroordeeld en de weg tot verbetering werd gewezen, is in deze redevoering getuigd van het goede ,dat tot stand gebracht is en is hulde gebracht aan de mannen, die in het afgesloten tijdvak het land aan zich hebben verplicht, welke hulde terecht culmineerde in de woorde gewijd aan de leden der Nieuw-Guinea-expeditie.

De *Java-Bode* schreef o.m.:

Er klonk — zoo zeide de Gouverneur-Generaal het zelf — een sombere toon uit de rede, waarmee de landvoogd hedenmorgen de voorjaarszitting van den Volksraad opende: de landsfinanciën geven vele en groote zorgen! Op dien zorgeischenden toestand was de geheele rede vrijwel gebaseerd... waardoor ze een uitgesproken retrospectief karakter droeg.

Van de toekomst werd niet anders gezegd, dan dat een gezond optimisme gerechtvaardigd is omdat Indië „het land der onbegrensde mogelijkheden" en het geldwezen er kerngezond is. Deze passage had overgenomen kunnen zijn uit het laatste jaarverslag van den president van de Javasche Bank... die verleden jaar vrijwel precies hetzelfde zeide. Met dat al is er in den toestand nog niet veel verandering gekomen en we schijnen het bij de stelling dat „alles zal reg kom" in Indië toch niet zonder een flinke dosis geduld en vertrouwen te kunnen stellen.

Nieuws in den strikten zin van het woord bracht de Gouverneur-Generaal niet. Wèl wekten de rede en de geheele verschijning van den landvoogd bij ons hedenmorgen den indruk, dat het den heer Fock heilige ernst is met de „bezuiniging". Het was niet zonder trots en voldoening, dat zijne excellentie sprak van de resultaten, die tot dusver de bezuinigingspogingen hebben bekroond. De heer Fock is naar Indië gekomen met een wèl omschreven taak: de financiën van dit land weer in het evenwicht te brengen. Die taak is hem niet meegevallen, zoo lijkt het ons.

De *Ind. Crt.* (W. J. E.) betreurt het pessimisme, dat zoo sterk uit de openingsrede spreekt:

't Is waar: de tijden zijn ernstig en moeilijk, Handel en cultures kwijnen en veel hoop geeft de naaste toekomst nog niet.

Maar deze ernst der tijden kan en mag onzes inziens geen reden zijn om wat hier van overheidswege te doen valt, in zoo mineur-toon te houden. Er is een hooger taak dan die welke in 't herstellen van het financiëel evenwicht haar uitdrukking vindt. Er valt hier voornamer werk te verrichten. En hoezeer ook elke moreele overheidsarbeid in vele opzichten van de vruchten van den materieelen arbeid afhankelijk is, het zwaartepunt mag er niet naar worden verlegd.

En die fout kleeft onzes inziens de openingsrede aan.

Te zeer stond de landvoogd stil bij den toestand van 't moment. Te sober bleef hij op 't stuk van de toekomst. Te weinig perspectieven van anderen dan zuiver-materieelen aard werden geopend.

Waarom schier enkel het verstand laten spreken?

Waarom het hart zoo volledig gesloten gehouden?

Waarom het gevoelscontact tusschen regeering en geregeerden zoo angstvallig vermeden?

Ook deze Gouverneur-Generaal toch heeft een hooger ideaal dan 't sluitend maken van de begrooting.

Ook hij acht de regeeringstaak niet volbracht wanneer het financiëel evenwicht eindelijk hersteld is.

Als bezuiniger opgetreden, met vaste hand ingrijpend, gedwarsboomd in zijn streven om de financiëele lasten niet naar één zijde te laten drukken — weet hij nochtans zijn taak van hooger orde te zijn.

Maar van een welbewuste uitspraak ten deze bleven we gespeend.

Wij zagen, wij hoorden den bezuiniger, wij luisterden naar den met een sterk geheugen toebedeelden rekenmeester, maar wij misten het weldadige woord van den zielskrachtigen mensch, die het bruisende leven rondom aanvoelt op de wijze der ziel en in wien de behoeften der ziel overheerschen.

Daarom — en daarom alléén — is deze openingsrede, in tegenstelling met de, door zoo hooge en edele gedachten gedragen, redevoeringen van den heer Van Limburg Stirum, niet geworden tot een staatsstuk, dat 't moment der uiting overleeft en voor later jaren tot richtsnoer en opbeuring kan strekken, maar draagt zij slechts het karakter van een ambtelijk rapport, waarvan onmiddellijk na 't uitbrengen ervan, de echo reeds verstomt!

De Loc. vestigt in het bizonder de aandacht op de zgn. „malaise-passages", en teekent daarbij aan:

„Wij wijzen op de niet geheel onverwachte aankondiging, dat de dertig opcenten, welke dit jaar op de gouvernementsinkomstenbelasting geheven zullen worden (30 voor natuurlijke en 20 voor rechtspersonen) waarschijnlijk blijvend zullen zijn. Wie zou ook aan het permanente karakter

getwijfeld hebben? Maar herinneren we ons niet een recente uitspraak van hooger hand, waarin gezegd wordt, dat de directe belastingen hier te lande thans niet meer zonder ernstige bezwaren hooger opgevoerd kunnen worden? Heeft dat inzicht plaats gemaakt voor de leer van het „corvéable et taillable à merci?" Welk een indruk zal deze nu als blijvend gesignaleerde belastingverhooging van bijna 1/3 in de eerste plaats maken op den gouvernementsdienaar, die weldra zijn duurtetoeslag voor goed geschrapt ziet en dan dus dubbel lijdt onder 's lands misère. Dat de landvoogd sprak van het ijverig en opgewekt vervullen van hun taak door de ambtenaren, zal hem wel geen voldoenden troost bieden voor minder inkomsten eener-, hooger fiscusuitgaven, anderzijds".

Doch niet alleen drukken deze opcenten de ambtenaren, mede voor de particulieren- en zakenwereld brengen de opcenten grimmige nieuwe lasten, welke vooral in dezen tijd dubbel wegen. De percentages van 30 en 20 zijn dan ook zonder genade gekozen; bedraagt het begrootingstekort niet nagenoeg 200 millioen? Maar ze werden vastgesteld in het vorige voorjaar, toen de malaise nog uit de eerste windselen kroop en er geen sprake van salarisvermindering was. Zou er niet gehoopt zijn in vele kringen, dat ondanks Volksraadsbesluit en afkondigingsordonnantie, de opcenten weer afgelast zouden worden? De landvoogd heeft deze verwachting geheel teniet gedaan.

Na al die sterk opvallende schaduw op zoek naar licht, is er weinig verblijdenis te ontdekken....."

Ad interim schrijft in hetzelfde blad als conclusie:

Ook ditmaal ontbrak geen bedreiging naar de zijde van hen, die in woord of geschrifte „haat zaaien tusschen de rassen", evenmin een woord van waardeering voor het werk van den Volksraad. Ze behoeven geen commentaar, doch waren zeker op hun plaats.

Opende de redevoering van den landvoogd geen bizonder verheugende perspectieven, we sluiten ons niettemin gaarne aan bij zijn woorden, dat de sombere tonen niet mogen ontmoedigen. Pessimisme, waartoe de omstandigheden van een bepaald moment leiden, is niet synoniem met hopeloosheid. Dit zal zeker weldra ook blijken uit de beschouwingen, waartoe des landvoogds rede en de begrooting den Volksraad zullen brengen en waarnaar we met buitengewone belangstelling uitzien.

De *Sum. Post* oordeelt:

De redevoeringen van mr. Fock bij de jaarlijksche opening van de zitting van den Volksraad kunnen ons maar niet bevallen. Ook ditmaal klinken de woorden van den landvoogd mat en gaf de rede voor 99 procent den ouden kost over den toestand van 's lands financiën. Wij zijn dat in jaren anders gewend geweest. Wij begrijpen 't niet goed, daar mr. Fock toch een geheel leven lang in 't openbaar het woord heeft gevoerd en als lid der Tweede Kamer niet alleen door de verzorgdheid van den vorm, doch wel degelijk ook door den inhoud zijner redevoeringen steeds de volle aandacht van zijn gehoor wist te trekken. Hier in Indië echter schijnt dezen redenaar-van-vroeger zekere moedeloosheid te hebben overvallen, men zou haast zeggen een apathie. Zelfs waar de heer Fock spreekt over de gerechtvaardigheid van een gezond optimisme ten aanzien van de naaste toekomst van dit land, ligt er in zijne woorden geene warmte en klinken zij daardoor niet overtuigend.

Er is zoo gezegd eigenlijk geen aardigheid aan, op de redevoeringen van

dezen Gouverneur-Generaal eenig commentaar te leveren, omdat zij slechts zeker aantal nuchtere opmerkingen geven, geen ontboezemingen zijn, doch meerendeels herhalingen van wat al vele malen is gezegd en iedereen allang weet. En zit geen merg en geen leven in ,en er blijft geen woord van hangen.

De verklaring is wellicht te vinden in ondankbaarheid van de taak, welke de heer Fock op zich heeft genomen. Hij heeft zich ten doel gesteld, de Indische begrootingen à tout prix weder kloppend te maken — de Gouverneur-Generaal zegt: weder kloppend te maken, ofschóón er na de ,,batige sloten'' politiek van weleer nooit anders dan tekorten op de Indische begrooting zijn geweest. De Gouverneur-Generaal verklaart zelfs, dat hem zulks in een paar jaar tijds zal gelukken. Daartoe echter moet hij het bloed zuigen uit het lichaam van Indië, en zoo kan 't ook wel niet anders, of ook zijne redevoeringen hier in Indië kenmerken zich door bloedeloosheid.

De *Ind. Ct.* (O. J. E.) schrijft o.m.:

Doch wat betreft de teleurgestelde ambtenaren, die zouden weten, dat het niet anders kàn.....?!

Excellentie, veroorloof ons andermaal met u van uitgesproken opinie te verschillen. Excellentie, vervolg uw tocht naar Tandjong-Priok en val, op 't alleronverwachtst, binnen in het huis van den onderofficier, den klerk ten departemente, den douanier, den spoorman, den — ach, Excellentie — ,,hoogeren,'' den referendaris ten departemente en zie dan — doch met eigen oogen?

Excellentie; u zegt, dat het moet, maar het kàn niet!

Excellentie, wanneer de regeering het doorzet, zijn er over vijf jaren geen ,,eerste klasse'' ambtenaren meer.

Moet dan de administratie van het rijke land van Insulinde soms gevoerd worden door tweede en derde klassers, wier ontwikkeling niet verder reikt dan het oogenblik, dat zij zich wisten los te maken van ,,handenarbeid''?

Er zou — gedurende de eerstvolgende tien jaren — niets behoorlijks terecht komen van het bestuur over deze gewesten.

En dus dienen de ambtenaren althans eenigermate, tevreden gesteld, doch n.b.m. is een bedrag van tien millioen daartoe ten eenenmale ontoereikend!

* * *

De Indische regeering en de petroleumindustrie. De *Java-Bode* van 26 Mei bevat een beschouwing over de toekomst der petroleumindustrie in Ned.-Indië, waarin aangedrongen wordt op krachtiger exploitatie van den olie-rijkdom van onze Oost, mede ter versterking van de inkomsten der schatkist. Hiervoor zal echter noodig zijn, dat deze industrie wordt ontdaan van de kluisters, waarin de regeering haar sedert 1913 heeft geslagen, wat zeer goed mogelijk is, zonder dat de regeering de contrôle en de hoogere inkomsten, die zij wenscht, behoeft prijs te geven. De gemeenschap dient niet de groote risico's te dragen van een ambtelijk petroleumbedrijf, maar evenmin dient de toestand te worden bestendigd van een feitelijk monopolie voor de Bataafsche, wier bevoorrechting een groote onbillijkheid vormt tegenover andere bona fide aanvragers.

Het blad acht het een verblijdend teeken, dat de regeering dit heeft ingezien, daar uit de Mededeelingen en Berichten van het Mijnwezen Juli 1921 blijkt, dat zij deelneming van particulieren in het petroleumbedrijf mogelijk wenschte te maken door het aangaan van zoogenaamde aan-

nemings-overeenkomsten voor petroleumafzettingen van mindere belangrijkheid, zonder dat de toestemming van de Staten Generaal (art. 5a van de mijnwet) benoodigd is en waarbij de Staat formeel als ontginner optreedt, de werkzaamheden overdragende aan den aannemer tegen van te voren vastgestelde voorwaarden, die in hoofdzaak hierop neerkomen, dat de Staat eigenaar blijft van het gewonnen product, de aannemer voor zijn werk betaald wordt met een zeker percentage van de marktwaarde van het product onder verplichting, dat hij het product tegen de marktwaarde van de Regeering overneemt.

Het verschil tusschen de marktwaarde en het percentage dat aan den aannemer wordt uitbetaald is het deel dat den Staat ten goede komt. Dit deel mag echter nooit kleiner zijn dan de cijns van 4 pCt. van de marktwaarde zooals vroeger vastgesteld voor concessies toegestaan onder de ongewijzigde mijnwet.

Wat moet echter verstaan worden onder het begrip „afzettingen van mindere belangrijkheid". Mogen afzettingen van olie op mijnbouwkundige vergunningen onder deze categorie worden ondergebracht? Zoo ja, dan ligt hierin de oplossing van het geheele vraagstuk.

Concessies van de ontginning van petroleum mogen niet meer worden uitgegeven en Exploitatiecontracten, zooals de overeenkomst met de Bataafsche inzake Djambi feitelijk is, kunnen volgens art. 5a der gewijzigde mijnwet alleen bij wet worden aangegaan, behoeven dus de toestemming van de Staten-Generaal. Aannemingsovereenkomsten zooals er reeds eenige voor de winning van steenkolen tot stand kwamen, behoeven deze toestemming niet, doch kunnen door den Gouverneur-Generaal worden gesloten.

Eischt de letter der gewijzigde mijnwet de goedkeuring der Staten-Generaal voor elke overeenkomst aan te gaan voor de ontginning van olie op mijnbouwkundige vergunningen, zoo beteekent dit door den langzamen gang van de regeerings- en wetgevende machines en het groot aantal vergunningen, dat in aanmerking komt, feitelijk een stilstand van de verdere ontwikkeling van het petroleumbedrijf.

De geest van de mijnwet bedoelt echter het verkrijgen van meer contrôle en meer inkomsten en deze zijn eveneens te bereiken met de hiervoren genoemde Aannemingsovereenkomsten.

Beschouwen wij, aldus vervolgt bovengenoemd blad, de voorwaarden door de Regeering voor de winning van olie o.a. aan houders van gas-concessies aangeboden, zoo zien wij dat zij een deel der bruto opbrengst, omgezet in geld, gebaseerd op de marktwaarde voor het land opeischt. Hiertegen zijn bezwaren geopperd. In de eerste plaats de groote moeilijkheid van het vaststellen eener marktwaarde van ruwe olie op de plaats der winning in verband met de kosten van afvoer, verwerking, distributie en verkoop en met de fluctuaties der prijzen, waaraan de verschillende petroleumproducten onderhevig zijn. Vervolgens ziet men in het deel dat aan den Staat moet worden opgebracht een belasting op de bruto opbrengst, waardoor de ontginner ook getroffen wordt, indien er geen winsten worden gemaakt. Er is gewezen op het feit, dat de Aardolie Mij. Djambi van royalties, in welken vorm ook, is vrijgesteld, waardoor de Bataafsche Petr. Mij. als medeaandeelhouder in een gunstiger positie wordt geplaatst dan eventueele ontginners, met wie aannemingsovereenkomsten zouden worden gesloten, terwijl bovendien de Bataafsche door medeparticipatie van den Staat tot 50 pCt. van het kapitaal, in Djambi slechts voor de helft in de risico's deelt.

Men heeft voorgesteld een deel der netto winsten af te staan, in welk

geval de Regeering niet hetzelfde deel van de winsten mag opeischen, dat zij uit de eventueele winsten van de Aardolie Mij. Djambi zich heeft weten te verzekeren, daar bij aannemingsovereenkomsten door den Staat niet gedeeld wordt in het benoodigd kapitaal en hij dus ook niet deelt in de risico's van het bedrijf.

* * *

Indië en de democratie. Het *Alg. Hbl.* ontving onder bovenstaand hoofd het volgend schrijven:

In den laatsten tijd, beginnend omstreeks het jaar 1900 is er een streven merkbaar om Indië te democratiseeren. Waar dit streven grootendeels van uit Holland geleid werd, lijkt het mij noodzakelijk thans eens iets omtrent de gevolgen daarvan te openbaren. Kortheidshalve zal ik mij tot enkele hoofdzaken beperken. Als eerste gevolg der democratiseering deed de decentralisatie haar intocht in het jaar 1903. Indië was groot geworden onder een centraal gezag doch dit werkte te stroef vond men en legde te veel macht in handen der bestuursambtenaren. Dus decentralisatie. Eerst werden eenige artikelen in het regeeringsreglement, hetwelk men kan opvatten als zijnde de Grondwet van Ned.-Indië, ingevoegd, welke artikelen nader uitgewerkt werden bij het Decentralisatiebesluit en de Locale Raden-ordonnantie. Ingesteld werden Gewestelijke raden en Gemeenteraden (op Java en Madoera alom, in de buitengewesten slechts hier en daar). Hebben deze nu werkelijk den heilstaat, ja zelfs verbetering gebracht? Allerminst. Immers van een gewestelijken raad is steeds de resident, die tevens de hoogste ambtenaar van het centrale gezag in een gewest is, voorzitter. Als president van een gemeenteraad treedt op het hoofd van plaatselijk bestuur d.i. de assistent-resident (slechts in enkele zeer groote steden heeft men een afzonderlijken burgemeester). Nu is de samenstelling van een gewestelijken raad zoodanig dat hij voor een deel uit ambtenaren, voor een deel uit particulieren bestaat. De ambtenaren zijn allen aan den resident ondergeschikt, de particulieren moeten van den resident (althans van het B. B.) voor een groot deel allerlei verloven en vergunningen ontvangen. Het gevolg is natuurlijk: geen van beide categorieën durft eigenlijk goed tegen den voorzitter op.

Men heeft eigenlijk slechts zitting in zoo'n raad om goed te keuren wat de resident gelieft voor te leggen, waardoor diens macht natuurlijk een nog wettelijker aanzien krijgt. Bovendien is er ten aanzien van de ambtenaren nog een zeer eigenaardige bepaling, n.l. wanneer een ambtenaar in een gewestelijken raad benoemd wordt, heeft hij geen recht die betrekking naast zich neer te leggen. Dat een dergelijke bepaling niet den waarborg voor goede leden geeft, behoeft wel geen betoog. Ook een gemeenteraad, al moge die dan ook uit gekozen leden bestaan, is een college, welks leden allen in meer of mindere mate van B.B. afhankelijk zijn. Hier dus ook weer hetzelfde. Ingesteld om een eind te maken aan de te groote macht van het centrale gezag, heeft de decentralisatie juist een vergrooting dier macht bewerkstelligd. Wil bijv. de resident iets bereiken in zijn gewest en gelukt het hem niet de centrale regeering hiervoor te vinden, dan stelt hij de zaak wel in den gewestelijken raad voor, mocht het daar niet lukken, geen nood, dan draagt hij zijn assistent-resident op, de quaestie in den gemeenteraad ter sprake te brengen, daar zal het dan toch zeker wel succes hebben. De decentralisatie werkt dus autocratie van de zijden der ambtenaren van het binnenlandsch bestuur in de hand.

Maar er is nog meer. Door deze wetgeving zijn we opgescheept gewor-

den met zelfstandige gebiedsdeelen met eigen geldmiddelen en ieder met een eigen staf van ambtenaren. Wat onder het centraal gezag door een hoofdambtenaar met zijn ondergeschikten werd verricht en goed marcheerde, daarvoor zien we thans, bij voorbeeld op een residentie hoofdplaats drie hoofdambtenaren aangesteld, één in dienst van het centraal gezag, één in dienst van den gewestelijken raad en één in dienst van den gemeenteraad. Nu moet men niet denken dat daardoor drie maal zooveel werk verzet wordt. Neen, een groot deel van den tijd gaat nu verloren met competentiequaesties, kleine quaestietjes over wat nu tot ieders bevoegdheid behoort, wat dikwijls op groote ruzie uitloopt. Bovendien sukkelen gedecentraliseerde gebiedsdeelen altijd met geldmiddelen, doordien het aantal belastingplichtigen (het grootste deel moet door de weinige Europeanen opgebracht worden) te klein is, zoodat zij niet behoorlijk voor hun plichten kunnen zorgen.

Om dat gevaar te ontgaan, stelt de gewestelijke raad zoo min mogelijk zelfstandig ambtenaren aan, doch parasiteert op de staatsambtenaren, wat dezen dikwijls aanleiding geeft tot het indienen van dubbele declaraties voor één dienstreis, één bij den staat, één bij het gewest. De gemeente, minder gelegenheid en macht tot parasiteeren hebbende, laat, als er geen geld meer is, den boel maar waaien, wellicht hopend op particulier initiatief. Een vast gezegde in Indië is dan ook: „Aan den toestand der wegen en de straatverlichting merkt men direct of men al of dan niet in een plaats met gemeenteraad zich bevindt." Artikel 111 van het Regeeringsreglement verbood tweeërlei vereeniging en vergadering n.l. 1e. die van staatkundigen aard, 2e. die waardoor de openbare orde bedreigd werd. Bij de invoering der decentralisatie werden buiten dat verbod geplaatst vereenigingen, en vergaderingen, uitsluitend strekkende tot het aanbevelen van personen voor het lidmaatschap der locale raden. Daarmee was de eerste bres geschoten in het hechte bolwerk van het verbod en moest de regeering wel verder afglijden langs het hellend vlak waarop zij eenmaal den voet gezet had en, bij de wet van 1915 hier te lande ingevoerd, werd in 1918 het verbod geheel en al zonder eenige beperking opgeheven.[1])

In een lezing door mr. A. M. Joekes gehouden in de Oranje-societeit te 's-Gravenhage, wijst deze met fierheid op de uitwerking van deze intrekking: belangstelling der bevolking in de publieke zaak (Sarikat Islam). Wij hier in Indië kunnen constateeren dat die belangstelling nihil of bijna nihil is. Hoe kan dat ook anders bij eene bevolking die voor 98½ pCt. uit analphabeten bestaat! Het recht van vereeniging en vergadering is geworden een middel tot opruiing der bevolking ten bate van enkele politieke tinnengieters en would be volksleiders. Ik wijs in dit verband op ongemotiveerde koeliestakingen, stakingen van spoorwegarbeiders, staking bij den pandhuisdienst. En de dupe er van wordt de bevolking.

En dan het gemis aan stabiliteit. Nauwelijks heeft de bevolking en hebben de inwoners dezer gewesten eenigszins den tijd gehad zich in den huidigen gang van zaken in te leven, of deze wordt weer verstoord. Invoering van de plannen van minister de Graaff? Niemand hier in Indië verlangde daarnaar! Tegelijkertijd hiermeê viel samen het gepraat in de Staten-

---

1) Wij teekenenen hierbij aan dat art. 111 van het Reg. Regl. thans luidt als volgt: „Het recht der ingezetenen tot vereenigen en vergaderen wordt erkend. De uitoefening van dat recht wordt in het belang der openbare orde bij algemeene verordening geregeld en beperkt."

Op grond van de desbetreffende verordening werd dan ook onlangs in de residentie Soerakarta bedoeld recht beperkt, in het belang van de openbare orde.

Generaal om den naam Koloniën te schrappen en daarvoor te stellen deelen van het rijk buiten Europa, of iets dergelijks. Was het wonder dat daardoor eenigen menschen het hoofd op hol gebracht werd en zij een autonomie-actie optouw zetten, hier bijna algemeen veroordeeld, doch in Holland gesteund door een groep zeer intellectueelen? Zeer terecht werd hier door de regeering op de regenten eenige pressie uitgeoefend zich van die actie terug te trekken. Het ging hier niet zoozeer om die actie als wel om de wijze waarop die geschiedde, het doel waarmede dat gebeurde en de menschen, bij wie de leiding dier actie berustte. Toen den regenten, die argeloos toegetreden waren, dit uitgelegd was, traden allen zonder uitzondering vrijwillig terug en dit kan ik den heer Joekes naar aanleiding van verschillende door mij met regenten en hooggeplaatste inlandsche ambtenaren gevoerde gesprekken, verzekeren: kwaad bloed zette het heelemaal niet, de heeren zagen het volmaakt in en waren blij er aan ontkomen te zijn als marionetten bij een dergelijk schouwspel te hebben moeten figureeren.

Wat we hier noodig hebben is in de eerste plaats stabiliteit. Hebben we die, dan zal langzamerhand de algemeene wereldevolutie langs een geleidelijke baan hier ook haar invloed doen gelden. Verhaast men een evolutie, dan bereikt men niets. Wij, Hollanders, hebben in onze geschiedenis een afschrikkend voorbeeld van waartoe overhaasting leidt. In West-Indië heeft men op een gegeven oogenblik de slavernij afgeschaft. De slaven, een dergerlijke vrijheid als zij kregen niet gewend, weigerden voortaan alle werk en voedden hun nakomelingen in dien geest op. En het gevolg is, dat onze West alle belang verloren heeft. Had men de vrijheid der slaven langs een geleidelijke evolutie trachten te bereiken, dan hadden wij daar hoogstwaarschijnlijk een bloeiende kolonie met een arbeidzame bevolking. Zoo ook hier. De inlander vraagt niet om politieke rechten. Hij is gelukkig zoo hij zijn huisje, zijn klapperboomen en een paar stuks vee rustig mag bezitten. Worden hem allerlei rechten opgedrongen, dan weet hij niet hoe hij het heeft en raakt zelfvertrouwen en houding absoluut kwijt. Geeft men eenmaal een recht en trekt men het later weer in dan geeft men natuurlijk voet aan opruiers en dergelijken. Neen, alvorens maatregelen te nemen, moet men terdege overwegen hoe de bevolking daarop zal reageeren en vooral of zij wel noodig of gewenscht zijn. En men late zich daarbij niet leiden, zooals den laatsten tijd zooveel gebeurt, door vergelijkingen met Britsch-Indië, want deze gaan geheel niet op, daar we in Engelsch-Indië met een heel ander slag menschen te doen hebben. We moeten onze Oost op zichzelf beschouwen, los van het overig wereldgebeuren. En vooral, men moet niet meenen in Holland op een bureaustoel Indische quaesties te kunnen oplossen. Democratie, zooals men die in Holland voor Indië propageert, is funest en zal de oorzaak worden van het verloren gaan onzer koloniën. Dat is niet noodig en om hiervoor te waarschuwen heb ik bovenstaand geschreven.

Mr. J. H. HESLINGA,

leeraar in de rechtswetenschappen aan de Opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren.

Magelang, 8 Mei 1922.

* * *

De bezuiniging en de ambtenaar. De *Ind. Ct.* (W. J. E.) bespreekt de afschaffing van den duurtetoeslag en gaat daarbij uit van de volgende praemisse: Beter dan ooit zal de landsdienaar in de laatste maanden hebben begrepen, dat hij, naar veel te laat werd ingezien, onder denzelfden druk leeft als de particuliere werknemer, namelijk onder dien van 't grootkapitaal, dat thans zoowel het staatkundig als het economisch leven van Indië en Holland tenvolle beheerscht, — om dan te vervolgen:

„Wel het sterkst spreekt deze lotsgemeenschap uit 't verminderen van het totaal bedrag der ambtelijke salarissen met de ronde som van *f* 50 millioen. Immers precies hetzelfde bedrag heeft de Koninklijke, dank zij hare relaties, dank zij de afgedwongen hulp van personeel en leverancier, van minister en Eerste Kamer aan de schatkist weten te onttrekken.

De Koninklijke heeft niet alleen de macht om der bevolking tientallen millioenen uit den zak te kloppen door eenvoudig den prijs van het monopolieartikel: olie naar welgevallen te verhoogen — men denke aan den oorlogstijd, toen te Pangkalan-Brandan de olie in zee werd gespoten, maar de detailprijs ervan niettemin voortdurend steeg — ook den invloed van den staat weet zij aan banden te leggen.

En zoo gelukte het haar dan om het bedrag der op te brengen belastingen met niet minder dan *f* 50 millioen te verminderen.

Men kent de geschiedenis.

Dank zij het verwerpen van de tariefwet en het aanvaarden van de motie-Van Lanschot moesten nog straffer bezuinigingsmaatregelen worden getroffen. En een ervan was de intrekking van den duurtetoeslag, welke voor het volgend jaar een bezuiniging van 50 millioen brengt, het bedrag dat de Koninklijke in de eigen brandkast wist te houden.

De ambtenaren betalen dus — het worde terdege begrepen — de belasting van de oliemagnaten, van de Deterdings en de Colijns die met hun millioenen winsten per jaar nog niet tevreden zijn.

Als doekje voor 't bloeden is nu een bedrag van 10 millioen uitgetrokken met 't doel de salarissen van enkele categorieën van ambtenaren eenigszins te verbeteren. Het behoeft echter geen betoog, dat deze som bij lange na niet toereikend is om de begane schreeuwende onbillijkheid teniet te doen. Misschien is zij zelfs amper voldoende om de zedelijke verplichtingen, welke het gouvernement jegens tal van nieuw uitgekomen ambtenaren op zich heeft genomen, na te komen.

Zooveel is wel zeker, dat deze nieuwe aanslag op de veelal toch zoo bescheiden inkomsten van de ambtenaren een geest van verzet in 't leven geroepen en een atmosfeer geschapen heeft, welke den arbeid voor de gemeenschap onmogelijk ten goede kunnen komen".

* * *

Het wordt goedkooper. De *Ind. Financier* is van meening, dat de prijsdaling ook hier in Indië haar intrede heeft gedaan. En schrijvend over de toestanden op Java, zegt het financieele blad:

Waar nu uit de verlaagde tramwegontvangsten van stadslijnen blijkt, dat de overbevolking der steden aan het luwen moet zijn, moet ook van zelve de woongelegenheid aldaar grooter geworden zijn, meent het blad. Inderdaad zien wij het aantal logees in hotels en pensions verminderen; in sommige dier gelegenheden wordt reeds geklaagd over de onbezette kamers, waarvan het totaal met den dag vermeerdert.

Ook zien wij het aantal te huur aangeboden huizen gestadig toenemen, men begint er reeds toe over te gaan, de huizen zonder bijcondities als

overneming van meubilair of sleutelgeld te verhuren, wel meest die huizen, welke vallen buiten de huishuurordonnantie als gebouwd na 1918 en welke veelal te hooge huur moeten opbrengen, doch wij zijn op den goeden weg naar meer woongelegenheid en naar lagere huren.

Schijnbaar is met het vorenstaande in tegenspraak het feit, dat meer passagiers uit Europa aangevoerd, dan derwaarts gebracht worden; maar wij stellen ons voor, dat ambtenaren verlofgangers uit Europa terugkeerende daarbij het grootste contingent uitmaken en dat deze als over geheel Indië verspreid wordende, minder bijdragen tot de vaste bevolking der steden. Hoe ook, het kost van hieruit weinig moeite meer om passage naar Europa te verkrijgen.

Onze groote stoomvaartlijnen zullen daarom ook binnen korten tijd minder ontvangsten hebben uit het reizigersvervoer en er daarom evenals sporen en trammen moeten toe overgaan het verkeer aan te moedigen door verlaging der reizigerstarieven.

Alles wijst tevens op eene verlaging van den levensstandaard, welke aanstaande is, en welke onvermijdelijk in Indië komen moet, omdat het leven, in gewone omstandigheden reeds duur, onhoudbaar duur geworden was. Trouwens het leven in Indië is reeds goedkooper dan het b.v. een jaar geleden was; men vergelijke maar eens de rijstprijzen en de prijzen van tal van eerste levensbehoeften, welke in winkels verkrijgbaar zijn. Zoo zal b.v. de Inlander met zijn eerstdaags te vieren nieuwjaar heel wat goedkooper aan de noodige kleedingstukken etc. komen dan een jaar geleden.

Maar wij zijn natuurlijk nog lang niet waar wij wezen moeten en waar wij door de malaise toe zullen worden teruggedrongen. Dit is een tijd vorderende kwestie. Het komt er vooral op aan dat de Regeering ophoudt door verhooging en vermeerdering der belasting ons herstel tegen te houden en dat integendeel de Regeering alles in het werk stelt om mede te helpen ten einde tot een verder verlaagden levensstandaard te geraken.

* * *

Het herstel van het evenwicht in de Indische financiën. Het *Bat. Nbl.* schrijft als conclusie van een artikel over de mogelijkheid van herstel van het evenwicht in de Indische financiën.

„Voor genezing eener kwaal is een juiste kennis van haar aard noodig.

De kwaal, waaraan Indië thans lijdt is een buiten elk redelijk verband opgedreven staats-organisme.

Ziet men dat in, dan wijst het geneesmiddel zich van zelf aan: terugbrenging van het organisme binnen redelijke grenzen, dus binnen de financiëele draagkracht.

Daarnaast zal men dan volle aandacht moeten geven aan het vraagstuk: behoorlijke betaling van de staatsdienaren.

Het een sluit het ander niet uit.

Handhaving van het organisme met onderbetaling der dienaren is noch in het belang van den staat, noch van den individu, en moet over de geheele linie tot teleurstelling leiden.

Daarom moet vóór alles gestreefd worden naar versobering van den dienst tot op het schriele af. Geen enkele tak van dienst, geen enkel staatsbedrijf mag een formatie vertoonen welke uitgaat boven hetgeen er strikt noodig is; en voldoet men daarnaast aan den eisch van behoorlijke betaling dan kan ook volledige plichtsvervulling ten eisch gesteld worden.

Alleen voldoening aan deze beide hoofdvoorwaarden kan ons uit het moeras helpen."

* * *

De gevaarlijke Indische geldpolitiek. In de *Indische Post* schrijft mr. M. W. F. Treub over ,,de gevaarlijke Indische geldpolitiek'', welke hij ten strengste afkeurt. Ook hij wijst erop, dat het tot kort geleden door de regeering dezer koloniën gevoerde financiëele beleid de credietwaardigheid van Indië ernstig dreigde te ondermijnen, terwijl toch deze landen voor hun groei de medewerking van het buitenlandsche kapitaal en den buitenlandschen ondernemingsgeest niet ontberen kunnen.

,,Er zijn gelukkig teekenen, dat zich onder de gezaghebbers een gezonder inzicht in hetgeen het land voor zijn toekomst noodig heeft, baan breekt. Maar toch is het de vraag of allen, wier dure plicht het is onzen Oost binnen den kortst mogelijken tijd van het ten verderve voerende pad, dat hij te kwader ure ging betreden, terug te voeren, wel genoeg doordrongen zijn van het gevaar, waaraan zijn toekomst blootstaat, indien niet met vaste hand en zonder verwijl een andere koers wordt uitgestuurd.

Ook voor Indië geldt, dat men geen hooger maatschappelijk leven kan voeren op een niet voldoende verzorgden economischen ondergrond. Wie de maatschappij naar een hooger peil wil opvoeren, komt bedrogen uit, als hij den onderbouw verwaarloost of — erger nog — ondermijnt.

Onder de gegeven omstandigheden mag men, hoe jammer het ook moge wezen, in Nederlandsch-Indië geen geld besteden aan kostbare sociale maatregelen.''

,,Wie anders doet, moge het met de bevolking nog zoo goed meenen, hij bewijst haar in werkelijkheid een heel slechten dienst. Zijn liefde voor het volk is, als zij oprecht is, domme apenliefde en indien zij slechts uiterlijk is, van nog lager allooi. ,,Reculer pour mieux sauter'' moet thans helaas! het wachtwoord zijn, wil men niet met de beste bedoelingen de ontwikkelings- en beschavingsvoorwaarden der bevolking, welke men schijnbaar koestert, in werkelijkheid vertrappen.

* * *

De motie der Sarekat Islam. De openbare vergadering van de vereeniging Sarekat-Islam Semarang, gehouden den 2den April 1922, bijgewoond door 3000 personen, mannen en vrouwen;

kennis genomen:

I. van de verbanning van Tan Malaka en Bergsma uit Indië;

II. van de intrekking door den procureur-generaal van de vergunning tot het houden van eene ,,pasar-derma'' ten behoeve van het S.I.-onderwijs te Bandoeng, welke 24 uur voor de opening van die ,,pasar-derma'' aan de belanghebbende werd bekend gemaakt;

III. van de beperking van het recht van vergaderingen op Java, t.w. in Soerakarta en Djokjakarta;

gehoord de besprekingen ter zake,

overtuigd,

I. dat de verbanning van Tan Malaka en Bergsma niet alleen in strijd is met het waarachtig belang van het volk van Indië, doch ook met het rechtsgevoel, wijl beide personen de behoeften van het volk goed kennen dus door goede leiding eventueele uitspattingen kunnen voorkomen en wijl verbanning slechts kan worden toegepast op personen, die op grond van de artikelen van het R. R. door den Gouverneur-Generaal gevaarlijk voor de openbare rust en orde worden geacht.

II. dat de intrekking van de vergunning door den P. G. tot het houden van bovenbedoelde ,,pasar-derma'' niet alleen het initiatief van het volk heeft verlamd, maar ook 't vertrouwen van 't volk in het beleid der regee-

ring heeft geschokt, terwijl de bekendmaking van die intrekking kort voor de opening, dier ,,pasar-derma'' aan de S.I.-vereeniging Bandoeng alleen *f* 14,000 (veertien duizend gulden) schade heeft berokkend.

III. dat de beperking van 't recht van vergaderingen het openbaarmaken van de wenschen des volks heeft verhinderd en kan 't volk aanleiding geven tot het houden van geheime vergaderingen, welke niet gecontroleerd kunnen worden zoowel door de regeering als door de leiders.

van oordeel:

dat zulke handelingen van de zijde van de regeering in deze verlichte eeuw, in strijd is met den wil des tijds en vooruitgang, heeft besloten:

I. te protesteeren tegen het bestaan van de bovenbedoelde artikelen, welk terecht als de ,,exhorbitante rechten van den Gouverneur-Generaal'' worden gekwalificeerd; tegen het intrekken van een éénmaal door het volk verkregen recht alsmede tegen het ontactische optreden van den P. G.

II. een verzoek te doen aan alle vereenigingen in Indië, om gezamenlijk tegen alles, wat den vooruitgang van 't volk in den weg staat te strijden.

III. ons te richten tot het volk van Indië, tot alle menschen die verdrukt worden en tot de heeren Van Ravesteijn en Wijnkoop.

* * *

Vrachten-politiek. Het *Soèr. Hbl.* geeft een beschouwing over de thans gevoerde vrachten-politiek der diverse stoomvaart-maatschappijen, waaraan het volgende is ontleend:

Het was te voorzien, dat ook de vrachten van Java naar Britsch-Indië verlaagd zouden worden. Reeds gedurende het vorige seizoen klaagden exporteurs van suiker en melasse, dat de door de Java-Bengalen Conferentie gehandhaafde vrachten te hoog waren, doch de bij deze conferentie aangesloten stoomvaartmaatschappijen gevoelden er niets voor, om aan het, herhaaldelijk door afschepers gedaan, verzoek gevolg te geven, te minder waar vooral gedurende de maanden Juli tot en met November schier meer lading werd aangeboden, dan de gezamenlijke stoomvaartmaatschappijen konden vervoeren.

Het blad wijst er verder op, dat sedert dien de toestand zich aanmerkelijk wijzigde, doordat de Britsch-Indische markt zich aan suiker overkocht.

In de havenplaatsen waren ongekend hooge voorraden opgeslagen, waarvan door de binnenlandsche onlusten slechts heel weinig naar het binnenland kon worden vervoerd.

De suikerprijs is echter in de laatste maanden zóó teruggevallen, dat enkele firma's hier ter plaatse besloten een gedeelte van haar ginds liggend bezit naar Java terug te zenden. Het behoeft wel geen betoog, dat de vrachtenmarkt van Java op Britsch-Indië zoo goed als levenloos werd.

Daardoor lieten een paar geregelde stoomvaartmaatschappijen haar gewoonlijk op Britsch-Indië varende stoomers dienst doen op andere lijnen, terwijl een buitenlandsche maatschappij, eveneens aangesloten bij de Java-Bengalen Conferentie, gedurende een paar maanden de vaart op Calcutta staakte.

Doch inmiddels zijn de suiker-voorraden in Britsch-Indië zoodanig geslonken, dat die in den loop der eerstvolgende maanden wel weer zullen moeten worden aangevuld, hetgeen natuurlijk een verlevendiging van de scheepvaart op Britsch-Indië ten gevolge heeft.

De suikerprijs is echter in de laatste maanden zóó teruggevaleln, dat de vrachten van het vorige jaar moeilijk meer kunnen worden gedragen.

Het ligt dus voor de hand, dat exporteurs opnieuw zich met verzoek om

vrachtenverlaging tot de scheepsagenten wenden, die echter, met een enkele uitzondering, daarvoor aanvankelijk geen ooren hadden. Als men nu weet, dat bijv. de vrachten voor suiker naar Calcutta *f* 20; naar Karachi *f* 37 en naar Bombay *f* 35 per ton, alles minus 20 pCt. uitgesteld vrachtrabat bedroegen, — waarvan inmiddels de vrachten naar de twee laatstgenoemden havens ten gevolge van concurrentie van suiker uit Mauritius verlaagd werden tot respectievelijk *f* 32 en *f* 30 — en deze vrachten vergelijkt met die voor suiker van Java naar Londen, dus voor een beduidend langere reis en nog wel door het dure Suez Kanaal, welke vracht slechts *f* 20 netto per ton bedraagt, dan behoeft het geen nader betoog, dat de bij de Java-Bengalen Conferentie aangesloten lijnen een naar verhouding veel te hooge vracht eischten, en de klachten daaromtrent van afschepers absoluut niet ongegrond waren.

Eveneens is het duidelijk, dat de door de Java-Bengalen Conferentie gevoerde vrachten politiek ten slotte het optreden van concurrentie door outsiders in de hand werkte.

Weliswaar zijn exporteurs door een uitgesteld vrachtrabat van 20 pCt. welk rabat te niet gaat bij het gebruik maken van lijnen, welke niet bij de Java-Bengalen Conferentie zijn aangesloten, min of meer aan de geregelde stoomvaartmaatschappijen gebonden, doch het spreekt van zelf, dat het slechts „a matter of calculation" is, wat ten slotte voor afschepers voordeeliger wordt; het opofferen van rabat en gebruik te maken van de lagere door outsiders genoteerde vrachten, dan wel de Conferentielijnen getrouw te blijven en t.z.t., het toekomende vrachtrabat te innen.

En ziet! enkele firma's bleken ten slotte de verzoeking niet te kunnen weerstaan, om van de inderdaad lage vrachten van een non-conference-liner gebruik te maken; zij sloten reeds vervoer contracten af van suiker en melasses van Java naar Calcutta tot slechts *f* 8!

En daarbij waren zij nog zoo handig zèlf niet openlijk als afschepers te fungeeren, zoodat het nog zeer de vraag is of deze firma's de door hen feitelijk reeds verbeurde rabatten zullen ontgaan.

Dat dit optreden echter door de conference-liners met leede oogen werd aangezien, spreekt vanzelf. Toch achtte het meerendeel dezer stoomvaartmaatschappijen een verlaging der vrachten nog steeds noch wenschelijk, noch noodzakelijk.

Doch toen onlangs het concurrentieplan eener Duitsche Stoomvaart Mij. uitlekte, en het tevens bekend werd, dat een der Suikerexporteurs erover denkt, een stoomer van een Skandinavische maatschappij te charteren, toen zag de Java-Bengalen Conferentie zich genoodzaakt haar vrachten noteeringen te herzien.

En werd dan ook bekend gemaakt, dat zij voortaan de navolgende vrachten voor suiker en melasses zal noteeren, t. w.: naar Karachi *f* 27; naar Bombay *f* 25; naar Madras *f* 26; en naar Calcutta *f* 16, alles met 20 pCt. uitgesteld vrachtrabat.

Toch lijken exxporteurs deze vrachten nog te hoog, vooral vergeleken met de noteeringen der *non conference-liners*, welke bijv. naar Calcutta momenteel slechts *f* 8 netto per ton vragen. Gaan de plannen der Duitsche stoomvaartmaatschappij door, dan voorzien wij een fellen vrachtenstrijd, als gevolg eener verkeerde vrachtenpolitiek.

* * *

Verkeerde vrachtenpolitiek. Het *Soer. Hbl.* schrijft onder meer:

De vrachtenpolitiek van de K. P. M. is verkeerd. Zij slaat den exporthandel vrijwel lam en leidt tot verarming der bevolking van een groot deel van den Archipel. De nadeelige gevolgen daarvan zullen, in het eind, ook door de K. P. M. wordt gevoeld.

Daarom mag met grond worden verwacht, dat de directie de door haar vrachtenpolitiek geschapen situatie nog eens ernstig zal willen nagaan. Een beroep op de regeering zal dan niet noodig wezen.

Het vrijwel onbetwiste monopolie, dat de K. P. M. in onzen Archipel heeft, legt haar directie de verantwoordelijkheid op, met ernst te waken tegen alles, wat naar uitbuiting daarvan zweemt. Het calculeeren van relatief goedkoopere vrachten op enkele lijnen, waar de K. P. M. wèl met concurrentie te kampen heeft, wenschen wij als zoodanig niet aan te merken.

Indien echter op de andere lijnen vrachten worden bedongen, welke in geen verhouding staan tot de vrachtprijzen voor buitenlandsche havens; wanneer de exportmogelijkheid ernstig wordt in gevaar gebracht, dan wordt het monopolierecht op verkeerde wijze gehanteerd. Daartegen vooral heeft de K. P. M.-directie met zorg te waken. Zij zal dit doen, door alles in het werk te stellen, om met exporteurs tot een beide partijen bevredigend, vergelijk te komen. De integriteit harer leden staat ons daarvoor borg.

* * *

Het Volkshuisvestingscongres. De Taak, de praeadviezen besprekend, dringt in een hoofdartikel aan op het op den voorgrond stellen van de hoofdzaken:

Uiteraard kan het vraagstuk op verschillende wijzen principieel gesteld worden, doch altijd komt men op punten als deze: handelen is noodig, steun, zelfs ingrijpen der overheid lijkt urgent, welke maatregelen, welke organisatie wordt daarvoor vereischt; welke financieele regeling is daartoe geboden. Dit laatste voert meer onmiddellijk tot de vraag: hoe wordt het mogelijk dat gemeente-besturen en locale ressorten, gesteund door het land, stelselmatig overgaan tot het verbeteren der volkshuisvesting en daarmede tot het zelf bouwen van woningen.

Intusschen mogen slechts de toekomsteischen het programma der verbetering der volkshuisvesting beheerschen. Daarbij moge bedacht dat elke maatregel tot verbetering der volksgezondheid — en als zoodanig is in den grond de verbetering der volkshuisvesting aan te merken — de groote sterfte in dit land zal doen dalen, het ziektecijfer doen verminderen, en dus zoowel het individueele als het collectieve arbeidsvermogen doen stijgen, en uit dien hoofde als „direct-productief" moet worden aangemerkt, om nog niet te spreken van vermeerdering van levensvreugde en verbeterde ordening der maatschappij.

Het congres wijze de regeering den weg voor een woningpolitiek welke vooral deze ordening helpt verbeteren.

* * *

De technische opleidingen en de malaise. In de *Arch. Post* wijst de heer Veersema op een betreurenswaardig verschijnsel. Hij schrijft:

Indië staat thans voor het feit, dat de leerlingen, die hun opleidings-tijd aan de technische scholen voltooid hebben, niet in de Indische nijverheid geplaatst kunnen worden en evenmin in de gouvernements-werkplaatsen emplooi kunnen vinden.

De gouvernementsdiensten moeten worden ingekrompen. De particuliere

nijverheid krimpt de bestaande bedrijven in of sluit ze, daartoe gedrongen door de crisis in den handel en door de hooge belastingen.

Jarenlang is den Indischen jongens en ook den Inlanders voorgehouden, dat zij hun heil niet moesten zoeken in de gouvernementsbureaux, dat zij hun hoogste zaligheid niet moesten zoeken in het voeren van een pen, doch een ambacht moesten leeren, opdat zij deel zouden kunnen hebben aan de economische ontwikkeling van het land, welke door het gouvernement krachtig zou worden bevorderd. Velen hebben dien raad opgevolgd. En nu is het resultaat, dat zij, eenmaal van de schoolbanken, werkloos zijn!

Dat het gouvernement hun geen plaats bieden kan, achten wij niet zoo betreurenswaard als dat de particuliere industrie geen werk voor hen heeft. Wij verwachten heelemaal geen economisch heil van het uitbreiden of zelfs ook maar van het handhaven van gouvernements-werkplaatsen. Maar dat de particuliere nijverheid het toenemend aantal Indische opzichters en ambachtslieden niet kan opnemen, lijkt ons, zelfs in een tijd van malaise, een zeer bedenkelijk verschijnsel.

Er blijkt uit, dat de industrie volstrekt geen vertrouwen in de naaste toekomst heeft. Had zij dit wel, zij zou waarschijnlijk toch sommige ondernemingen sluiten, omdat tijdelijk daarin niets te verdienen is, daardoor velen tot werkloosheid doemende en tevens zou zij die werkloosheid nog vergrooten door in de gaande gehouden bedrijven om den kostprijs te drukken de duurdere arbeidskrachten te ontslaan, maar zij zou de goedkoope, jonge werkkrachten stellig opnemen.

Doch dit zal ook het vertrouwen in de goede mogelijkheden van een positie in de Indische nijverheid bij de jongeren en hun ouders verjagen. Zulke teleurstellingen doen meer schade den een jarenlange propaganda kan goedmaken.

De heer Veersema wijst op deze vooral voor Indië zoo teleurstellende coïncidentie. Hetzelfde verschijnsel doet zich echter voor over de geheele wereld. Jonge menschen, die thans hun opleidingen voor verschillende vakken en takken van bedrijf voltooid hebben, ondervinden overal moeilijkheden om een werkkring te vinden. En als elders het volk — in 't bizonder dan de jonge generatie — veerkracht en vertrouwen genoeg heeft om de malaiseperiode door te komen, moeten ook de jonge werkkrachten die hier in Indië thans een carrière zoeken, datzelfde doorzettingsvermogen leeren ontwikkelen.

Dat is nu eenmaal een gevolg van die tijdsomstandigheden dat niet alleen de technische krachten raakt, doch dat evenzeer hen treft, die zich hadden voorbereid op „het voeren van de pen".

Voor de technische categorie in 't bizonder kan wel iets gedaan worden. Die „bevoorrechting" zou dan te rechtvaardigen zijn door 't grootere nut, dat Indië van den arbeid van ambachtslieden zou trekken boven dien van klerken en andere „penvoeders". Die bizondere steun stelt de heer V. zich als volgt voor:

Wanneer de regeering hare financieele medewerking zou willen verleenen tot het tot stand komen van een industrieele bank, dan zou de nijverheid met het kapitaal, van deze op de gebruikelijke wijze te betrekken, reeds voldoende financieel geholpen zijn.

Wat zij nu ontbeert, dat zijn de blijken van het besef der regeering, dat zij van het grootste gewicht is voor het land, dat zij nog zeer jong is en daarom niet kan worden gedwongen in een keurslijf van bepalingen en onvoldoende draagkracht heeft voor zware lasten.

De Landvoogd zeide in zijn jongste rede, dat de economische ontwikke-

ling van het land krachtiger moest worden ter hand genomen. Naar het inzicht van den Landvoogd was het voornaamste om daartoe te geraken, het kapitaal.

O. i. kan het kapitaal gemakkelijk gevonden worden ook als de te stichten ondernemingen niet dadelijk winst opleveren. Doch wat hier het meest noodig is, dat is een toegewijde belangsteling van heel de regeeringsmachine voor die economische ontwikkeling. En die kan niet verkregen worden, wanneer niet de geest van heel ons politiek en administreerend bestel, van onzen fiscus en van ons onderwijssysteem verandert. Dit is nog altijd een land van en voor ambtenaren, waar landbouw en nijverheid en mijnbouw worden geduld. Welnu, dat moet worden omgedraaid en de rijkdommen van het land moeten worden gegeven aan hen, die er wat mede kunnen doen en die de bevolking aan werk kunnen helpen.

Er moet overeenstemming komen tusschen de woorden en daden van de regeering ter zake van de ontwikkeling van de nijverheid.

En zij zal bij het stichten van nieuwe bedrijven niet moeten vergeten, dat er reeds bestaande ondernemingen, zijn met groote moeite geschapen en in stand gehouden, welke haar aandacht minstens evenzeer behoeven.

Dan zal er ook plaats zijn voor den steeds wassenden stroom der door de Indische technische scholen afgeleverde arbeidskrachten.

* * *

Opleiding voor jurist in Indië. Moet de opleiding voor jurist in Indië ter hand worden genomen, op deugdelijker wijze, dan tot voor kort mogelijk was? vraagt A. N.(eter) in de *N. Soer. Ct.* Zonder eenigen twijfel, is zijn antwoord:

„Het tekort bij de rechterlijke macht bedraagt 44 pCt. en in Leiden studeert geen enkele Europeaan meer, met het doel, na volbrachte studie, in ons Insulinde de rechterlijke loopbaan te betreden.

Er studeeren daar slechts acht à tien inlanders, abituriënten van de Rechtsschool te Weltevreden, die zooals bekend, vrijgesteld zijn van het candididaatsexamen in de Rechten. Dat die opleiding van inlanders voor jurist niet ideaal is, behoeft nauwelijks betoog.

Nu bestaat in Indië reeds bijna twee jaren een school, waar heel wat grondiger voorbereidend hooger onderwijs wordt gegeven en welker einddiploma direct toegang geeft tot de Universiteiten in Nederland voor de studie en de examens in alle onderdeelen der Rechts- en Staatswetenschap in het Nederlandsch zoowel als in het Indisch recht.

Ik bedoeld de Westersch-Klassieke afd. der A. M. S. (afd. V. H. O. A. II.) te Bandoeng. De onbekendheid, waaronder die school te lijden heeft (werd niet onlangs op een vergadering van het I. E. V. beweerd, dat een vooropleiding voor Indo-Europeanen, die meester in de rechten wenschen te worden, hier in Indië niet bestaat?)! en het groote belang dat de Indische maatschappij heeft bij een sterke bevolking van die onderwijsinrichting, doen het schrijver dezes wenschelijk voorkomen, nauwkeurige inlichtingen over de Bandoengsche A. M. S. zooveel mogelijk te verspreiden."

Schrijver geeft dan een beredeneerd overzicht van het leerprogram der A. M. S. en concludeert:

„Mij dunkt, dat de Westersche-klassieke afdeeling der A. M. S. te Bandoeng het volle vertrouwen der ouders verdient, die hun zonen en dochters in de rechten willen laten studeeren, of in de letteren. Er bestaat gelegenheid n.l. om na een aanvullingsexamen in Grieksch toegelaten te worden tot de studie en de examens in de literaire faculteit. Er be-

vinden zich een paar leerlingen op de Bandoengsche A. M. S., die van plan zijn zich het doctoraat in de letteren te verwerven.

Op het oogenblik vormen de Europeesche leerlingen de meerderheid. En, blijft de Rechtsschool zoozeer in trek bij de inlanders, als nu het geval is, dan zal dat wel zoo blijven. Maar het is te hopen, dat intelligente inlanders, meer dan tot nog toe het geval is den moeilijker weg langs de Bandoengsche A. M. S. zullen verkiezen boven die langs de Rechtsschool. Nu de tijd nadert van de overgangsexamens op de H. B. S. en de eindexamens op de M. U. L. O. mogen ouders en leerlingen zich wel ernstig bedenken wat verder te te doen: Indië heeft een ontzettend gebrek aan juristen en een overcompleet aan ingenieurs!

* * *

Het Inlandsche Onderwijs Congres. In zijn openingsrede op het eerste Inlandsche Onderwijs Congres te Bandoeng gehouden, wees de regent op de beteekenis van het onderwijs voor de vorming van het kind tot een „edel mensch", gedachtig aan de waarheid der volgende woorden uit de inleiding van „Sjri-Rematjandra", : „Als een volk daalt in de rij der Naties, ligt de „fout bij dat Volk zelf; wil het weer rijzen, dan moet het beginnen met „een grondslag te leggen van rechtsschapenheid en daarop slechts kan „voorspoed gebouwd worden, maar op geen ander.

„De toekomst van Indië is afhankelijk van U, hare jongere zonen en als „gij opgroeit tot edele menschen, zal Uw Vaderland met U opgroeien en rijzen".

De dircteur van Onderwijs bracht naar de *Pr. Bode* meldt, eerst de beste wenschen van den landvoogd over voor het welslagen van het congres en merkte vervolgens op:

Nog al te veel ontbreekt in ons onderwijs het verband tusschen het binnen de wanden der school gegeven onderricht en de werkelijkheid van het bonte leven daar buiten. Een congres als dit kan er toe medewerken om dat verband te versterken. De school moet niet zijn een gebouw, dat door een stevigen pagger afgescheiden blijft van de buitenwereld, maar moet een levend deel zijn van de gemeenschap. En die gemeenschap moet steeds sterker worden doordrongen van het besef dat de school haar school is.

Het onderwijs moet doordrongen worden van hetgeen leeft buiten de school en de gemeenschap moet de school als haar eigen zaak beschouwen.

Dit congres en de daaraan verbonden tentoonstelling kunnen m.i. in die richting zéér nuttig werk doen.

Ik noem in dit verband in het bijzonder de tentoonstelling, omdat met name wat deze te zien geeft op het gebied van handen-arbeid, zoo'n mooi voorbeeld geeft van de verruiming, welke het onderwijs kan ondergaan.

In zeer sterke mate geldt dit ook voor het onderwijs aan meisjes en ik breng in herinnering, hoe dit reeds sedert jaren juist hier in de Preanger gevoeld is, doordat van Inlandsche zijde — in de eerste plaats hier in Bandoeng — zoo groote belangstelling is getoond voor het onderwijs in huishoudelijke vakken, een belangstelling ,die zich ook in sprekende daden heeft getoond.

Hoe meer in die richting gewerkt wordt des te meer zal de klacht verzwakken dat onze lagere scholen den kinderen alleen maar boekjeswijsheid bijbrengen.

We kunnen aan die klacht niet genoeg aandacht schenken. Er valt in Indië nog zoo ontzaglijk veel te doen op het gebied der volksontwikkeling en een zeer groot deel daarvan rust op de schouders van den onderwijzer.

Zijn verantwoordelijkheid is eigenlijk onbegrensd. Wie zich uit zijn eigen jeugd te binnen brengt, welk gezag het woord van den leermeester voor hem had, die zal het met mij eens zijn, dat de invloed van den onderwijzer op zijn leerlingen veel en veel verder reikt dan het leerplan van een school aangeeft.

En daarom juich ik het zoo toe, dat het juist de onderwijzers zijn, die dit eerste Inlandsch Onderwijs Congres op touw hebben gezet.

Is het, mijne hoorders, niet een verblijdend teeken te noemen, dat de vakvereenigingen van Inlandsche onderwijzers zóó zeker zijn van de algemeene belangstelling, die het onderwijs in deze gewesten geniet, dat zij een bijeenkomst als deze organiseeren? Wijst dit er niet op, dat zij, die zich aan het onderwijs der inheemsche bevolking wijden, dit doen om redenen van hooger orde dan alleen om in hun betrekking een levensonderhoud te zoeken? Bewijst dit niet, dat de groote beteekenis der taak van de opvoeders der jeugd is doorgedrongen tot hun hart?

Als dit zoo is, dan durf ik deze daad der onderwijzers-vereenigingen, die achterwege gebleven zou zijn als men niet de stellige zekerheid had, op ruime schaal belangstelling te zullen vinden voor dit congres — dan durf ik deze daad te noemen een sprekend symptoon van de ontwikkelde waarde van ons onderwijs, hoeveel daaraan dan ook nog te verbeteren is.

Ik wensch de Inlandsche onderwijzers-vereenigingen dan ook van ganscher harte geluk met het besluit om deze samenkomst uit te schrijven. Ongewild leveren zij daarmede het bewijs, dat de ontwikkeling van Indië een groeien is als van een jongen boom, die zijn groeikracht reeds duidelijk getoond heeft.

* * *

Beuzelarij. Zijn (des Landvoogds) adem gaat over alle, en zelfs de minste zaken. (Valentijn). K—a schrijft in de *N. Ct.:*

Was het niet de heer De Meester, die destijds sprak van den omslag, waarmede in Indië onbeteekenende zaken plegen behandeld te worden, die verhaalde van de dikte der bundels, waarin stond opgeteekend, wat diverse autoriteiten dachten van de vraag, of bij het binnenkomen van een nog hooger autoriteit het Wilhelmus dan wel het Wien Neerlandsch bloed, zou moeten worden gespeeld?

Het verloop der behandeling van een door de Rekenkamer te Batavia in 1919 onder de aandacht der regeering gebrachte opmerking betreffende het misbruik, dat naar haar oordeel werd gemaakt van dienstauto's voor particuliere doeleinden, deed ons aan die rede denken. Als gewoon mensch zou men denken, dat de regeering die opmerking van de verschillende dienstchefs had doorgezonden, het aan deze hoofdambtenaren overlatend, in hoever het hun gewenscht voorkwam er verder op in te gaan.

Wie echter zich deze zaak zoo eenvoudig voorstelt, kent de wegen der Indische administratie niet. Gesteld in handen van den Raad van departementshoofden, gaf de opmerking al dadelijk aanleiding tot een gewichtig advies, waarin die raad meende dat het zoo erg niet was met dat misbruik, dat men, als het voorkwam, den betrokken ambtenaar kon straffen maar dat, als men de wagens wilde merken, men dit kon doen met een paar geschilderde strepen op bepaalde wijze. En dit advies ging weer naar de Rekenkamer, die bij haar eerste gevoelen bleef en meende, dat de dienstauto's gemerkt moesten worden, en dit niet op de manier, die de directeuren meenden dat goed was, waarachtig niet, maar enkel en alleen zooals zij het had aangegeven.

De Gouverneur-Generaal ging toen met het voorstel van de kamer mee, maar dat merken... neen, zóó'n gewichtige aangelegenheid beslist men niet op eenmaal! En dus ging de zaak om advies naar den dienst der Staatsspoorwegen met de vraag, of er technisch bezwaar bestond tegen een nog weer andere manier van merken, die men te Buitenzorg had uitgedacht! Natuurlijk wist deze laatste dienst het veel beter en daar dacht men de ware manier van merken der auto's uit, een loodrechte witte streep op de achterzijde der auto's (35 c.M. lang en 8 c.M. breed) en aan weerskanten de beginletters van den naam van den betrokken dienst, in witte letters. De detailleering gaat zoo ver, dat als er drie letters zijn, de middelste op de streep zal komen, maar dan ook zwart is. Ook de grootte der letters (8 c.M. lang en 4 c.M. breed) was, wat men noemt ,,voorwerp van zorg der regeering''. Een circulaire van den gouvernements-secretaris deed den verschillenden autoriteiten mededeeling van haar meening.

Maar nu..... Daar bleek waarachtig, dat de auto's van het departement van Oorlog al een eigen merk hadden. En dat niet sinds vandaag of gisteren, maar al 4½ jaar. En onbegrijpelijk, maar toch waar, dit merk had voldaan blijkbaar, want de legercommandant voelde er niets voor daarin verandering te brengen.

Ik weet niet of men te Buitenzorg zooveel initiatief, zooveel doorzicht ook bij een departementschef verwacht heeft. Met zorg overwogen is deze aangelegenheid overigens wel. Want het duurde ruim een maand, n.l. van 10 December 1920 tot 15 Januari 1921, vóór den legercommandant bericht kon worden, dat het departement van Oorlog zijn kenmerken kon behouden. Wat meer zegt, één daarvan zou, naast de onderscheidingen, door den dienst der Staatsspoorwegen bedacht, op de civiele auto's worden aangebracht ... Wij hopen niet, dat men bij de S.S. al te erg van dit laatste schrikt, anders is er kans dat ze er nog eens over gaan schrijven en wie weet hoe lang het dan nog duurt.

En van deze geheele aangelegenheid en haar verloop vinden wij den volke kond gedaan in het verslag der Algemeene Rekenkamer van Nederlandsch-Indië!!

Is het wonder, dat men de Indische financiën niet in evenwicht kan houden, als men aan zulke beuzelachtigheden zooveel tijd en arbeidskracht verknoeit? Wie brengt eens een geest van business in de Indische administratie? Het is nog precies zooals Valetijn het al opmerkte.

* * *

Vreemd. De hoefijzer-correspondent van het *Alg. Hbl.* schrijft:

In de laatste aflevering van *Neerlandia* lezen wij dat in de hoofdbestuursvergadering van het Algemeen Nederlandsch Verbond, door kapitien Oudendijk o.a. de quaestie van een mogelijk uitzenden van Vlaamsche onderwijzers naar Indië werd ter sprake gebracht. De voorzitter, het Tweede Kamer-lid De Kanter, deelde daarna mede, dat hij de zaak met den Minister had besproken, doch dat er thans, doordien de scholenbouw in Indië is gestaakt, geen dringende behoefte aan nieuwe leerkrachten is. Dit is begrijpelijk. Maar wat er dan volgt, is het tegendeel van begrijpelijk. ,,Bovendien'', zoo staat er, „zijn er in Nederland vele werkloozen, waaronder er zijn die wellicht tot opleiding voor onderwijzer in Indië in aanmerking zouden komen. Ook tegenover dezen is het gewenscht geen vreemde leerkrachten aan te stellen''.

Dit nu is geheel in strijd met wat de heer De Kanter op 22 December j.l. bij de behandeling van de Indische Begrooting in de Tweede Kamer heeft

betoogd. Tegenover de heeren Ossendorp en Bulten verdedigde hij het uitzenden van Vlaamsche onderwijzers en wel o.a. met dit argument, dat wij aan onze eigen leerkrachten weldra al niet genoeg zouden hebben voor ons eigen land. Van eenige beduchtheid voor een soort onderkruiperij ten nadeele van Nederlandsche gegadigden, was toen dus niets te merken bij dien afgevaardigde. Trouwens, de Minister deelde mede dat de heeren *f* 900 in de maand te weinig vonden en dat hun adviseurs het solliciteeren ontrieden tenzij er *f* 1000 's maands werd gegeven. (Bij een werkdag tot 1 uur 's middags).

Het eene klopt dus niet op het andere en wij vermoeden dat, door de beknoptheid van het verslag der bestuursvergadering, de bedoeling van den voorzitter niet juist is weergegeven.

Het zou anders nog al vreemd zijn.

* * *

Onrechtmatige klacht. Aldoor hoort men de klacht herhalen, dat hier te lande de belastingen in hoofdzaak opgebracht moeten worden door een uiterst klein deel van de ingezetenen. Afgezien van de gebruikelijke overdrijving — merkt de heer K(erkkamp) op in het *Vrijzinnig Weekblad* — vindt deze klacht steun in de feiten, al moet er dadelijk bijgevoegd worden, dat naar verhouding juist de kleine man het zwaarst belast is. Zou derhalve sprake kunnen zijn van verlichting van druk, dan zou daarvoor de groote massa het eerst in aanmerking komen, waaruit weder volgt, dat de klagers geen uitzicht hebben op wijziging van den bestaanden toestand te hunnen gunste.

De vraag is echter of de hoogstaangeslagenen in de belasting reden hebben tot klagen. De heer K. is overtuigd van niet:

Er is wellicht geen land ter wereld waar de groote en middelbare inkomens niet zwaarder en de kleine en allerkleinste niet minder zwaar belast zijn dan in ons gezegend Indië. Zelfs de Vereenigde Staten, thans verreweg het rijkste land, maken op dien regel geen uitzondering.

Neemt men, waar positieve gegevens ontbreken, de uitersten van de in den jongsten tijd gepubliceerde schattingen omtrent het gemiddeld inkomen van een Inlandsch gezin en de daarvan te betalen belasting, dan blijkt het volgende. Meest gunstige becijfering: jaarlijksch inkomen *f* 229, belasting *f* 10 of 4,4 pCt. Meest ongunstige berekening: jaarlijksch inkomen *f* 161, belasting *f* 22.50 of bijna 15 pCt. — Ook als men zich aan hot meest optimistische cijfer houdt, zijnde een belastingpercentage van 4,4 bij een inkomen, dat de grens van het in minimum benoodigde voor het levensonderhoud van een gezin bedenkelijk nadert, zal het niet gemakkelijk vallen voorbeelden aan te halen van een even ver doorgevoerde fiscaliteit.

Daarentegen is, voor zoover na te gaan, in alle landen van Europa en Amerika de belastingdruk voor middelbare en groote inkomens nog heel wat zwaarder dan die, welke hier reeds ondragelijk wordt geheeten.

Waar dit in Nederland buiten twijfel het geval is, kan bezwaarlijk worden gezegd, dat de welgestelden en rijken hier te lande reden tot klagen zouden hebben.

Nog veel minder reden bestaat er tot het zoo veelvuldig gehoorde verwijt aan het adres der inheemsche bevolking, dat deze naar verhouding te weinig zou bijdragen in de lasten van de gemeenschap.

Deze bewering is niet alleen feitelijk onjuist, maar ook in hooge mate onredelijk. Want niet het minst op economisch gebied is het de zwakte van

den Oosterling, welke de kracht uitmaakt van den Westerling. Wie profijt trekt van de zwakte der landskinderen heeft waarlijk niet het recht zich daarop te verhoogvaardigen.

Omdat Indië een land is met een economisch achterlijke bevolking, omdat de massa dier bevolking arm is en geringe behoeften heeft, omdat de Inlander nog te kort schiet in werklust en spaarzin ..... daarom is hier de kans op materieel gewin voor den vreemdeling van normale ontwikkeling en capaciteiten zoo onevenredig groot. Het land heeft diens werkkracht en kundigheden noodig, zeker, maar het betaalt er voor met abnormaal loon.

Reden tot klagen over te zware lasten, meent de heer K., heeft men derhalve hier te lande zeker niet. Toch doet men het en wat erger is, men ging reeds over tot verzet en bereikte daarmede zijn doel. Zij die wel de lusten willen, maar niet de lasten, vinden een Nederlandsche partijregeering maar al te bereid met hun wenschen rekening te houden.

Ten koste van Indië!

Vandaar het zorgelijke van een campagne, welke bedoelt den schijn te wekken alsof de inheemsche bevolking naar verhouding te weinig bij zou dragen in de algemeene lasten. Het economisch onvermogen van die bevolking, waaraan men eigen grootheid heeft te danken, moet nu dienst doen als bewijs, dat Indië boven zijn krachten leeft op kosten van een uiterst geringe minderheid van beter gesitueerden. Alsdus miskent men het bestaan van een gemeenschap, welke verplicht is van alle deelgerechtigden naar mate van hun middelen een bijdrage te vorderen in de gemeene lasten. Dit is zuiver exploitatiepolitiek, al schijnt de Nederlandsche regeering haar niet als zoodanig te onderkennen of te willen kennen.

Gelukkig geven de Indische regeeringsorganen blijk van juister inzicht in de verhoudingen. Wel zijn zij voorloopig nog tot machteloos toezien gedoemd, maar lang kan dat niet meer duren en het is daarom reeds veel gewonnen, dat de regeering in Indië niet het oor leent aan onrechtmatige klachten en niet de dupe is van een tendentieuse voorstelling van zaken, waarmede men een exploitatie-politiek ten eigen bate tracht te maskeeren.

* * *

De communisten van Ternate. De Makassaarsche correspondent van het *Soer. Hbl.* schrijft:

De communistische acteurs op Ternate hebben het dan toch niet zoover weten te brengen, dat alle bedrijven van het bloedige drama achtereenvolgens zouden worden afgespeeld. Het laatste bedrijf, de hoofdacte, wordt gespeeld in het gebouw van den raad van justitie te Makassar en niet de beruchte Dengah zal regisseur zijn, maar de scherpzinnige en niet minder slagvaardige mr. Jansen. Het is hem toevertrouwd.

Donderdag 4 Mei heeft het gouvernementsvaartuig Dog het bestuur van de communistische vereeniging op Ternate, afdeeling van de Perserikatan Kommunist India, waarvan, naar men weet het hoofdbestuur is gezeteld te Semarang, alhier aangebracht. Ze waren drie in getal, n.l. Hamid Assor, president (weinig meer dan een strooman) en Raden Gondhojoewono, Javaan, afkomstig van Djokja, eerste secretaris. De derde man, het hoofd eigenlijk van de revolutionnaire Hetze, is Dengah, een met Europeanen gelijkgestelde Menadonees en eerst na de mislukte staking in October 1921 door het hoofdbestuur te Semarang uitgezonden, teneinde den door het geleden fiasco verslappenden geest weer te doen opflikkeren.

Men vraagt zich af, of ons bestuur op Ternate niet eerder geweten heeft, met welke plannen deze menschen rondliepen? Niemand onzer zal toch kunnen gelooven, dat het voornemen, om ons gezag omver te werpen en een slachting onder de Europeanen aan te richten, zoo maar uit de lucht is komen vallen. En evenmin is onkundigheid van ons bestuur aan te nemen ten opzichte van de onbeschofte houding, die den laatsten tijd werd aangenomen tegenover de gewapende politie en de Europeanen in het algemeen, waaruit kon worden afgeleid, dat ieder oogenblik de bom zou kunnen barsten.

Zooals het gewoonlijk op buitenposten gaat, laat men op navraag niet veel los. En wel zouden wij hier een en ander kunnen zeggen van de gestie der hoogere autoriteiten te Batavia, die wel waren ingelicht over den snel toenemenden invloed van het communisme op Ternate, doch, hangende het onderzoek naar de bedoelingen van de communistische raddraaiers, is het misschien beter nog te zwijgen.

Intusschen is bijna onmogelijk te gelooven, tot welk een ontstellende machtsontwikkeling de proselieten van Sneevliet, Bergsma c.s. allengs waren gekomen. Hebt ge het ooit in de geschiedenis van Indië of Europa gelezen dat een schier geheel analfabetische massa zoodanig was gesuggereerd op de verwachting van den heilstaat, dat zij blindelings de adviezen opvolgde van complottensmeders als Dengah en Gondhojoewono, kerels, wier heele levensbestaan is een aaneenschakeling van ongure avonturen, alle hun oorsprong vindend in luiheid en lamlendigheid?

Het bestuur van de communistische vereeniging voerde vóór Januari 1922 een waar schijnbewind en het heeft, als ge de geschiedenis hoort, maar een haartje gescheeld of de argelooze Europeanen op dien geïsoleerden buitenpost waren en massa in de pan gehakt of wel door laffen sluipmoord stuk voor stuk om hals gebracht.

De Europeanen zelf staan hieraan betrekkelijk ook schuldig en wanneer niet de gewapende politie, onder aanvoering van den kranigen commandant, den heer De Groot, dag en nacht in de weer ware geweest, om de bende in het oog te houden, het ware op een bloedblad uitgeloopen, eer zelf de grootste pessimist er op verdacht ware geweest.

Vóór alles was, zooals dit gebruikelijk is bij alle gewetenlooze gelukzoekers, de opzet van het bestuur der communistische vereeniging, geld in het laadje te krijgen. Hoe legde men het aan? In de eerste plaats door het heffen van contributie à een gulden per lid en per maand. Vervolgens haalde men het nog nergens vertoonde bravourestukje uit, om van de verdiensten der leden af te eischen van 30 tot 50 procent. Dat was mogelijk, wijl een groot lichaam als de Koninklijke Paketvaart Maatschappij het loon der arbeiders uitbetaalde aan één handlanger van het bestuur, waardoor de koelies er nooit achter kwamen, wat ze in de afgeloopen week hadden verdiend. (De menschen werkten n.l. per last en al naar gelang het aantal verwerkte lasten groot of klein was, stegen of daalden de verdiensten).

Zeggen zult ge, dat toch niet alle leden werkten bij de K. P. M. En dat is zoo, doch het bestuur had een compleet spionnagestelsel georganiseerd, zoodat het mogelijk was contrôle uit te oefenen op de verdiensten van àlle leden. Ook sadokoetsiers vielen onder dat stelsel en zelfs dwong men op die wijze de passar-kooplieden, de waren belangrijk in prijs te verhoogen, zoowel waar het Inlanders als Europeanen betrof. Bouwmaterialen en ook andere dingen moesten er aan gelooven en zoo was het meerendeel der

levensbenoodigdheden louter door den dwang van het communistisch bestuur allengs niet meer te betalen. Geld, geld moest er wezen, èn voor het bestuur, want de eerste secretaris alleen toucheerde al een salaris van *f* 275 per maand plus vrij wonen, èn voor het decorum, dat uit tal van bijloopers was samengesteld.

Waar het nu zoover gekomen was met de vorderingen in het propageeren van de misdaad, liep toch eindelijk bij het zelfbestuur de maat over. Wèl werd er nog niet krachtig en forsch ingegrepen, maar ons bestuur stelde maximumprijzen vast op de passars en toen de heeren last gaven, dat de Inlanders zelf kleine passars moesten gaan oprichten dan wel langs deuren venten, verbood het bestuur ook dat.

Maar wij zijn er nog niet. De communisten hadden sinds langen tijd oneenigheid in eigen boezem voelen opkomen, eensdeels omdat vele goede elementen de bestuursterreur moede werden, anderdeels wijl de reeds zoo lang voorgespiegelde heilstaat op zich wachten liet. Hoe kon het anders, of men moest ten slotte wel zijn heil zoeken in een zooveel mogelijk algemeene werkstaking, nietwaar, wilde althans niet het geheele prestige teloor gaan. En op een kwaden dag, toen een boot van de K. P. M. en een olieschip gereed lagen om te worden gelost, kwam niemand te voorschijn en de staking was een feit geworden.

Men schreef toen October 1921. Niet lang echter zou de stagnatie aan de haven duren, want in samenwerking met den assistent-resident slaagde de agent van de K. P. M. er in, eenige honderden koelies van Tidore en omliggende streken aan te werven, met het resultaat, dat, dank zij het onafgebroken patrouilleeren en de bescherming door de gewapende politie het werk rustig kon doorgaan, tot groot ongenoegen van de stakers, die hun macht zagen afgebrokkeld.

Langer dan een maand heeft de staking niet geduurd; de kas was leeg; moedeloosheid en wantrouwen in het bestuur begonnen in te sluipen; een nieuwe, door de goede elementen opgerichte vereeniging kreeg vele aanhangers en ten slotte moest het groote (of liever het kleine) woord er uit komen: of ze asjeblieft weer aan het werk mochten gaan..... Welzeker, werd geantwoord, dat kan, maar tegen minder loon. Voorheen werd betaald *f* 1.85 per last, dit zou nu worden teruggebracht op *f* 1.50. En voortaan zou, om althans te pogen de vuile streken van het bestuur den kop in te drukken, aan ieder arbeider persoonlijk het loon worden uitbetaald.

Hoe kwam, vraagt men alweer, de stakingskas zoo spoedig leeg? Was niet gedurende maanden aan contributies geïnd ongeveer 4.000 gulden per maand? En wat is er al niet binnen gekomen aan extra-giften, afgedwongen door middel van het spionnagestelsel. Hoe de heeren geld wisten te maken, bleek uit een tochtje van het bestuur naar Sanana, waar in een paar dagen tijds een 2.700 gulden bij elkaar werd gebedeld.

Niemand zal dat wel ooit kunnen ophelderen, alleen was het voor een ieder duidelijk, dat de staking verloren was. Toen de communistische generale staf te Semarang kennis nam van de jammerlijke débâcle op Ternate, stuurde het met bekwamen spoed er een zijner beproefde maarschalken heen, n.l. Dengah, gewezen soldaat, gewezen alles en nog wat, en nu gelijk wij reeds weten, commissionnair in communisme en aanverwante artikelen, als het maar wat oplevert. Met de komst van Dengah flikkerde het uitgedoofde vuur wederom op: vergaderingen worden belegd bij de vleet en op één daarvan zeide de spreker (het was Dengah): „De tijd van brieven

schrijven en protesteeren is voorbij; scherp jelui je parangs maar en als we het sein geven: sla er op in, doe het dan goed."

Ziezoo, dat is ten minste duidelijke taal. Daar is geen woord Fransch bij en ons bestuur wist, waaraan het zich te houden had. Maar spoedig was het óók aan de communisten duidelijk geworden, dat zij zich te veel hadden bloot gegeven en daarom werd in dezelfde week nog een spoedvergadering belegd, waarop aan de eerder gesproken woorden getracht werd een anderen uitleg te geven. Niet moesten de parangs, maar het verstand gescherpt worden, weet u!

Ons bestuur vond het toen welletjes, een bevel tot gevangenzetting kwam af van officier van justitie te Makassar met het gevolg, dat de onruststokers nu veilig te Makassar zitten achter de dikke tralies.

Ook het tweede bestuur, dat zich na de gevangenzetting van het eerste, had opgeworpen, is ingerekend en zal eveneens binnenkort naar Makassar worden getransporteerd.

De vierde man, die tegelijk met het bestuur als behoeftige van Ternate naar hier was opgezonden, is de heer Klingers, gewezen soldaat, gewezen barbier en als getuige voor een zaakje van Makassar naar Ternate gegaan,- waar hij zich aansloot, of ten minste trachtte aan te sluiten, bij de communisten. Hiertoe droeg bij de omstandigheid, dat hij zonder middel van bestaan was en iedere gelegenheid, om aan den kost te komen, poogde aan te grijpen, wanneer hij maar niet behoefde te werken; dit was één van de dingen, waaraan hij een massa broertjes dood had.

Deze Europeesche gelukzoeker werd echter niet vertrouwd en dan moet het toch al heel erg zijn. In het opruien heeft hij zijn plicht anders wel gedaan en zelfs kreeg hij wegens hinderen en hoonen van de gewapende politie binnen korten tijd drie processen-verbaal. Dat hij met dit cum laude in de communistische wetenschap niettemin stond aangeschreven als een rotte kool bij een groentevrouw, teekent den man volkomen. Van Makassar is hij alweer als behoeftige naar Soerabaja gezonden; hij maakt als zoodanig een gratis reis door den heelen archipel.

Een ander handlanger van het Ternataansche schrikbewind is de heer K. Smit, onderwijzer tweede klasse. Hij is om zijn gedrag overgeplaatst naar Makassar en arriveerde eenige dagen na de bestuursleden. Deze jongeling 23 jaar zal er niet toe overgaan te Makassar propaganda te maken voor het communisme.

* * *

Een Amerikaansche meening over de rubbercrisis. De heer G. H. Carnahan, de president van de Intercontinental Rubber Company, heeft in een brief aan de uitgevers van het *Malayan Tin and Rubber Journal* zijn inzichten uiteengezet omtrent den tegenwoordigen deplorabelen toestand in de rubberindustrie. Een copie van deze brief is ter publicatie aan *The Financier* verstrekt. Aan een vertaling daarvan is ontleend:

In den laatsten tijd hebt gij een neiging getoond, om de goede „business sense" van den Amerikaanschen rubberfabrikant verkeerd te beoordeelen, wat het gevolg moet zijn van een ernstige misvatting. Waar het op neerkomt is, dat gij hem beschuldigt van met anderen samengespannen te hebben, om de markt te drukken en de ruïneuze prijzen in stand te houden,

die nu al meer dan een jaar geheerscht hebben. Gij stelt hem voor in de rol van een kat die met een ondernemings-muis speelt.

Het is zeker waar, dat de Amerikaansche fabrikant niet door redenen van naastenliefde gedreven wordt; toch is hij, wanneer hij ruwe voorraden koopt, op het welzijn van den houder van rubberaandeelen uit. Ook kan het waar zijn, dat de voornaamste fabrikanten, als groep, volmaakt in staat zijn, om samen te spannen tot een doel, dat de winsten van hun aandeelhouders kan vermeerderen, maar ten einde aan de steeds stijgende concurrentie van het heilleger van fabrikanten, die over de geheele Vereenigde Staten verspreid zijn, het hoofd te kunnen bieden, zal iedere firma natuurlijk voor den laagst verkrijgbaren prijs koopen.

Ontegenzeggelijk wordt deze prijs echter door den producent en niet door den consument vastgesteld.

Amerika verbruikt tezamen met Canada ongeveer 50 pCt. van de wereldproductie op het oogenblik nog geen 3 pCt. van de ruwe rubber, die het koopt.

Als uw produceerende maatschappijen voortgaan met meer rubber op de markt te werpen dan de wereld kan absorbeeren, is het den Amerikaanschen kooper niet kwalijk te nemen, als hij eenvoudig van de marktprijzen profiteert. Toch ben ik in de gelegenheid u te verzekeren, dat degenen, die aan het hoofd staan van de groote Amerikaansche fabrikatie maatschappijen, veel meer belang hebben bij een ruimen geregelden aanvoer tegen redelijke prijzen, dan bij een tijdelijken aanvoer tegen prijzen, waarvan zij weten, dat ze ver beneden den werkelijken productieprijs zijn, en waarvan zij moeten vreezen, dat een handhaving een voldoenden aanvoer in de toekomst, tegen welken prijs ook, in gevaar brengt. Met andere woorden, zij geven er de voorkeur aan, dat allen thans 2/- per pond moeten betalen met de garantie, dat die prijs op een redelijke basis wordt gehouden, dan het gevaar te loopen, over een paar jaar voor een tekort te staan, met misschien weder tot 12/- oploopende prijzen.

Dit is eenvoudig goed zakenbegrip, en bij afwezigheid van eenig bewijs van het tegendeel, behoort de Amerikansche rubberfabrikant geacht te worden, dat te bezitten.

Ten slotte heeft de Amerikaansche fabrikant verstand genoeg om te weten, dat op den langen duur een artikel als ruwe rubber een gemiddelden prijs moet bedingen, die voldoende boven den feitelijken productieprijs is, om kapitaal en hersenen, die erbij betrokken zijn, naar den eisch te beloonen.

Wat ruwe rubber aangaat, weet hij, dat zijn klanten ten slotte 70 pCt. zullen hebben te betalen van alle kapitaalsverliezen, die de industrie eventueel lijdt, doordat jonge aanplantingen weer teniet gaan en wel, omdat hij deel zal hebben te nemen in het kapitaal, dat eventueel noodig zal zijn, om zulke aanplantingen weer aan te kweeken; zijn aandeel zal hij moeten betalen in den vorm van hooge prijzen.

Uit een practisch oeconomisch oogpunt zou hij dus liever zien stabilisatie van den prijs door gouvernementsactie of vrijwillige inkrimping, dan een voortduren van de tegenwoordige „cut throat" politiek.

In elk geval berust de verantwoordelijkheid voor den tegenwoordigen onbevredigenden toestand en de voortduring daarvan bij de producenten en bij de twee regeeringen, wier burgers 90 pCt. van alle aandeelen in rubberondernemingen bezitten.

* * *

De Tambang Sawah-tegenvaller. Wij lezen in het *Bat. Nbl.:*

Verleden jaar werd op de begrooting voor dit jaar gevraagd een bedrag van *f* 536,500 voor de exploitatie van de gouvernements goudmijn Tambang Sawah in Benkoelen aan de voorbereiding waarvan men nu reeds ettelijke jaren bezig is. Volgens de stukken was men zoover gevorderd, dat de exploitatie, welke tengevolge van allerlei moeilijkheden aanzienlijk vertraagd was, in de tweede helft van dit jaar een aanvang zou kunnen nemen. Als te doen gebruikelijk, was er ook een raming van inkomsten bij; de exploitatie zou over een half jaar *f* 1,239,000 bruto opbrengen.

De nieuwe begrooting bevatte echter de lakonieke mededeeling, dat van de exploitatie dit jaar weer niets komt. Waarom wordt in de toelichting op de begrooting van gouvernementsbedrijven medegedeeld.

Behalve aan vertraging in de ontvangst en ondervonden bezwaren bij het opvoeren van materialen en machineonderdeelen moet het uitstel der inbedrijfsstelling ook worden toegeschreven aan de vernietiging van het steenbrekersgebouw tengevolge van een bergafstorting als gevolg van buitengewoon zwaren regenval op 26 Februari j.l. Wel is de directe schade niet zoo belangrijk te noemen, doch de van den bedrijfsleider ontvangen inlichtingen doen zien, dat met de opstelling van een nieuw gebouw en de aanschaffing van de noodige nieuwe machine-onderdeelen geruimen tijd gemoeid zal zijn, zoodat de bedrijfsopening van Tambang Sawah eerst in een der eerste maanden van 1923 tegemoet zal kunnen worden gezien. Aangezien voorts nog eenigen tijd in beslag zal worden genomen door proefnemingen met het nieuwe procédé is bij de onderstaande raming van ontvangsten en uitgaven uitgegaan van de mogelijkheid van een geregelde exploitatie der mijn Tambang Sawah vanaf eind April 1923.

Het zou, dunkt ons, de moeite loonen als bij de begrootings-behandeling in den Volksraad aan de Regeering gevraagd werd klaren wijn te schenken.

De ,,vertraging in de ontvangst en ondervonden bezwaren bij het opvoeren van materialen," hebben, als wij ons niet sterk vergissen, ook reeds bij een vorige gelegenheid dienst moeten doen om den tragen gang van zaken goed te praten. Blijft nu voor de nieuwe vertraging de vernietiging van het steenbrekersgebouw op 26 Februari j.l. Maar heeft men dan voor den opbouw van een nieuw gebouw meer dan een jaar noodig?

Tusschen Februari en eind December liggen nog tien maanden; en voor niet-ambtelijke ooren klinkt het wat zonderling, dat nu door één ongeluk aan alle verwachtingen van een begin der exploitatie nog in dit jaar den bodem is ingeslagen niet alleen, maar dat de vertraging zich ook nog over de eerste vier maanden van 1923 zal uitstrekken. Wij kunnen den indruk niet van ons afzetten, dat ook ongerechtvaardigd optimisme een hartig woordje heeft meegesproken.

Er zouden meer vragen te stellen zijn.

De opbrengst van het erts over een half jaar 1922 werd geraamd op *f* 1,183,000. De opbrengst over eind April—December 1923, dus over rond acht maanden, wordt geraamd op *f* 1,525,000, dus *f* 342,000 meer. Van waar het verschil? Naar de raming voor het loopende jaar zou de opbrengst per maand ongeveer *f* 194,000 per maand bedragen; het voordeelig verschil zou dus over twee maanden *f* 388,000 moeten zijn. [1])

---

1) Na uurlijk zit het verschil in de raming van de beschikbaar komende ertsvoorraden, welker opbrengst voor die van Tambang Sawah op *f* 25.— en voor die van Lebong Simpang op *f* 25.— per ton wordt geraamd. Maar. . . . . elke toelichting daaromtrent ontbreekt.

Geraamd wordt een bedrijfsoverschot van *f* 672,750, een mooi cijfer tegenover *f* 908,250 aan uitgaven. Doch uit een ,,verdeeling'' van het geraamde bedrijfs-overschot blijkt, dat niets wordt afgeschreven en dat de rente ad 5 pCt. over het bedrijfs-kapitaal pro memorie wordt opgebracht.

Dat is wel een aanbevelenswaardige manier om de huid van den beer te verdeelen, maar niemand wordt er iets wijzer door. De kapitaal-rekening, zoo lezen wij is nog niet afgesloten, maar intusschen wordt er weer *f* 115,000 gevraagd voor een derde turbine-aggregaat waarop bij het ontwerp wel gerekend was, maar dat toch maar niet besteld is.

Van een verdere vergelijking zien wij af, omdat het blijkbaar de bedoeling is in de begrootingsstukken zoo min mogelijk te zeggen. Ook daarover zou in den Volksraad opheldering gevraagd kunnen worden.

* * *

Kanker-Instituut in Indië. De arts A. E. Sitsen, te Soerabaja, bespreekt in het *Tijdschrift voor Geneeskunde* de vraag, of oprichting van een kankerinstituut in Indië gewenscht is. Hij is van meening, dat in Indië, waar de inlanders in 't algemeen geen behoefte hebben aan de Westersche medische hulp, voor zulk een instelling geen reden van bestaan is, daar slechts een gering aantal kwaadaardige gevallen komt onder de oogen der geneeskundigen.

Per jaar worden thans op Java in verschillende laboratoria en inrichtingen een honderdtal kwaadaardige gezwellen onderzocht, waarvan de helft echter wel ten dienste van de onderwijsinstellingen te Soerabaja en Weltevreden gereserveerd zal moeten blijven.

Bij de groote afstanden dan ook nog, die wel geheel onmogelijk maken inlanders van de buitenbezittingen te bewegen tot een bezoek aan Bandoeng, waar het Instituut zou worden gevestigd, behoeft men daar dus op niet meer dan vijftig patiënten jaarlijks te rekenen.

Is de oprichting dan wel gerechtvaardigd?

Een gebouw zal noodig zijn en een heele staf zal daarin moeten werken, waaronder minstens twee artsen, n.l. een chirurg en een patholoog-anatoom, die men voor andere doeleinden beter zou kunnen gebruiken.

Zoowel de burgerlijke als de militaire geneeskundige diensten werken steeds met een tekort aan goed personeel. De bestrijding van verschillende volksziekten kan daardoor slechts in geringe mate onder handen worden genomen. Maatregelen in het belang van de gezondheid wachten jaren lang op uitvoering door gebrek aan geld.

Wil men een paar voorbeelden? De schr. neemt ze uit vele. De afwatering van groote gebieden in Indië is onvoldoende. Dit geldt niet alleen voor het binnenland, dit geldt zelfs voor Indië's eerste koopstad, Soerabaja. Wekenlang staan in de Westmoesson geheele kampongs, waar duizenden menschen wonen, onder water. Als het water maar niet in de huizen zelf staat, zijn de menschen al heel blij; uit de deur stappen zij onmiddellijk in het water of in een moeras. En is het water eindelijk gezakt, dan blijft nog wekenlang de stank van rottende visch aan de overstrooming herinneren. Welken ernstigen invloed zulk een toestand op de gezondheid van de bevolking heeft, behoeft wel nauwelijks te worden gezegd. Om dezen misstand, die duizenden in gevaar brengt, te verbeteren, was het geld zeker beter besteed dan aan het kankerinstituut, dat zooals wij boven zagen, slechts enkelingen kan helpen. Echter, er gebeurt bijna niets. Zoo nu en dan hoort men eens over de assaineering van Soerabaja, maar de toestand verandert nauwelijks.

De tuberculose maakt in Indië talrijke slachtoffers. Neem schr. bijv. zijn

eigen cijfers van lijkopeningen, dan blijken in Soerabaja onder een onuitgezochte reeks van 300 overleden gevangenen slechts 5 aan kwaadaardige gezwellen te hebben geleden. Het aantal tuberculoselijders bij deze reeks bedroeg 65, dus meer dan 10 maal zooveel. Toch verkeert de bestrijding van de tuberculose nog in een zeer primitief tijdperk; bijv. is op Java, met zijn 35 millioen inwoners, juist het vierde sanatorium geopend.

De lepra is een zeer verspreide ziekte. Op en bij de passers en andere drukke punten komen de lijders met hun verminkte handen en voeten, met hun verwrongen aangezichten het medelijden van hun gelukkiger medemenschen opwekken. En wat wordt er tegen de ziekte gedaan? Hoeveel isoleerinrichtingen zijn er? Bij hoevelen is getracht, de kwaal te genezen? Helaas is het antwoord hierop weer zeer teleurstellend. Wanneer men bijv. het lepragesticht in Soerabaja ziet — waarin trouwens niemand kan worden gedwongen zich te laten opnemen —, dan weet men niet waarover men zich meer moet bedroeven, over den diep treurigen toestand van de zieken, of over de onvoldoendheid van de inrichting. Voorwaar, een moderne inrichting voor bestudeering en bestrijding van de lepra is meer noodig dan een kankerinstituut.

Zoo zou men op allerlei gebied kunnen voortgaan. Bedenken wij nu, hoe gering het aantal kankerlijders is, dat ten minste de eerste jaren gebaat is met de oprichting van een kankerinstituut, dan ligt toch zeker de slotsom wel voor de hand, dat zoowel de geneeskundige energie als het geld meer vruchten zullen dragen voor Indië, wanneer zij op andere gebieden worden aangewend.

De heer Sitsen besluit zijn artikel met de opmerking, dat men door een weinig meer organisatie te brengen in de reeds in Indië bestaande onderzoekingen van kankergezwellen, deze studie aldaar toch wel zou kunnen bevorderen. Voor Java acht hij twee onderzoekplaatsen in plaats van de vijf, die er thans zijn, wel voldoende. In verband met de onderwijsinrichtingen één te Batavia en één te Soerabaja.

* * *

Malariaramp te Belawan bij den aanleg van de Oceaanhaven. Belawan (Sumatra's Oostkust) is een eiland, aangeslibd in het delta-gebied van Deli- en Belawan-rivier. Gelijk de geheele kuststrook, is het dicht met vloedbosch bezet. Maagdelijk vloedbosch is nagenoeg vrij van malaria, omdat vorming van plassen en moerassen, waarin malaria-muggen kunnen broeden, met dagelijksche overstroomingen door de zee niet vereenigbaar is. Zoodra kunstwerken worden aangelegd, waarbij het vloedbosch moet wijken, stukken worden ingedijkt, graafwerk wordt verricht, verandert de toestand. Dan ontwikkelen zich in de open moerassige stukken talrijke muggen-broedplaatsen, in het bijzonder van de zoo gevaarlijke malariamug: Anopheles ludlowi. Zoo werd Belawan door den aanleg van spoor en haven in de jaren 1885—1888 een malaria-oord, zoo brak enkele jaren geleden bij de nieuwe werken voor de Oceaanhaven de ziekte met vernieuwde hevigheid uit en desorganiseerde den arbeid.

W. Schüffner en B. Hylkema brengen over deze nieuwe epidemie, waarvan zij een zeer zorgvuldige studie maakten, in de *Mededeelingen van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst* (1922, bldz. 51—82) een uitvoerig verslag uit, met tabellen, grafieken en photographieën toegelicht.

Uit dit verslag blijkt, dat zelfs als men op het gevaar is voorbereid, het tegengaan van een acute epidemie onder de arbeiders, bij dergelijke omstandigheden zeer moeilijk is. Men zag, na het kappen van het vloed-

bosch in de ingedijkte stukken, die haar water door klepsluizen loosden, de moerassen door het regenwater geleidelijk ontzouten; de vegetatie veranderde; enkele kreeken, waarin het water nu bijna stilstond, en de kuilen, waaruit het materiaal voor de dijken was genomen, bedekten zich met waterplanten en wieren en werden voor de ludlowi-larve geschikt. Wel beproefde men een chinine prophylaxe, ving de muggen uit de slaapplaatsen der arbeiders, stalde karbouwen om de muggen van de menschen af te leiden en petroliseerde broedplaatsen, maar de ramp kon niet meer worden afgewend. De vrije Chineezen, die men niet had kunnen bewegen buiten Belawan hun woonplaats te kiezen, werden meer dan gedecimeerd; velen liepen weg. Dit alles speelde zich af in het midden van 1919, nadat de voorbereidende werkzaamheden in 1917 waren begonnen en gedurende dit en het volgende jaar de anopheles-broedplaatsen waren ontstaan. Einde 1919 geschiedde een spontane ommekeer in de muggenfauna; de gevaarlijke ,,ludlowi'' trad op den achtergrond, evenmin hielden andere soorten zich staande, zoodat December 1919 Belawan nagenoeg vrij was van Anophelinen. Deze gunstige toestand bleef met een korte onderbreking van Augustus tot September gedurende 1920 bestaan.

De lessen, die de onderzoekers uit de malariaramp te Belawan trekken, laten zich vooral samenvatten in den raad van het begin af de grootste voorzichtigheid te betrachten met het opruimen van het uit een malariaoogpunt ongevaarlijke vloedbosch: niet noodeloos het vloedbosch kappen, de blootgelegde terreinen niet volledig indijken, zoodat eb en vloed doorgang houden; afgesloten kommen van het begin af petroliseeren; het werkvolk mag alleen dan op het terrein gehuisvest worden, wanneer de woningen met muggengaas worden omgeven en toezicht kan worden gehouden op de klamboes; de toch binnengedrongen muggen moeten worden gevangen; door karbouwen, in stallen geplaatst bij de arbeiderskwartieren, moeten de muggen van de menschen worden afgeleid. De chinine-prophylaxe moeten worden afgemeten naar het gevaar, zooals dit o.a. blijkt uit de muggenvangsten in de stallen; toezicht en behandeling moeten geschieden door een geneesheer met bijzondere ervaring op dit gebied; als het land is opgespoten, met zand bedekt en gedraineerd; moet een anti-malariabrigade tegen broedplaatsen blijven waken; een gewestelijke keur moet verbieden, dat op een straal van 3 K.M. rondom de plaats in kwestie zonder uitdrukkelijke vergunning vloedbosch gekapt wordt. *(N. R.Ct.).*

* * *

De vooruitzichten van Sumatra-tabak-maatschappijen. De redactie van *Humfeldt's Financier* had een onderhoud met de directie der Deli—Batavia Tabak Maatschappij over de vooruitzichten voor Sumatra-tabak, in verband met de daling van de Rijksmark. De directie der Deli-Batavia wees er op, dat Duitschland altijd een belangrijk kooper voor het product is, de Sumatra-tabak tot nu toe niet in de algemeene malaise is medegesleept, dank zij de groote aankoopen door Amerika tegen hooge prijzen, waardoor voor de meeste maatschappijen verlies op de dure oogsten is voorkomen, en nog een kleine winstmarge is gemaakt. De verminderde koopkracht van Duitschland heeft duidelijk haar invloed doen gevoelen op den afloop der voorjaarsinschrijvingen. Niettemin hebben Duitschland en de verschillende Europeesche regieën toch nog gekocht, zooveel als hun krachten het toelieten. Amerika heeft positief een tekort aan Sumatra-tabak. De vooruitzichten zijn daarom niet slecht te noemen, omdat ook in 1923 naar alle waarschijnlijkheid Amerika weder als grootkooper in de markt zal zijn.

Wat de kostprijs betreft, deze is in de laatste jaren abnormaal hoog ge-

weest, wegens de inkrimping van den aanplant, de stijging der loonen, de abnormale prijzen van rijst, meststoffen etc. De tabak is tweemaal zoo duur geworden als vóór den oorlog. De directie der Deli—Batavia meent echter, dat thans de periode van abnormaal hooge kostprijzen achter ons ligt, en dat de komende oogsten geleidelijk een normaler kostprijs te zien zullen geven. Rijst b.v. kostte in 1920/21 nog *f* 60 per zak, thans ongeveer *f* 12.50. Dit alleen beteekent voor de betrokken maatschappijen millioenen besparing. Voorts zijn de loonen verlaagd, de prijzen van meststoffen, landbouwwerktuigen, bouwkosten, en niet het minst de scheepsvrachten van Deli naar hier. Deze factoren doen voor oogst 1922 reeds een lageren, en voor oogst 1923 een veel lageren kostprijs verwachten.

Wat boekjaar 1922 betreft, hiervoor gelden de verwachte gunstiger resultaten nog niet, daar in dit boekjaar de zeer dure oogst van 1921 werd verkocht.

Ten slotte gaf de directie der Deli—Batavia Maatschappij als haar meening te kennen, dat men in de naaste toekomst met grond een andere houding der Indische regeering tegenover de cultuurmaatschappijen mag verwachten, daar de regeerings-autoriteiten oog krijgen voor de nadeelen der tegenwoordige belasting-politiek. Eveneens verwacht zij, dat in verband met de ongunstige conjunctuur het uitvoeren van sociale maatregelen voorloopig zal worden stopgezet, speciaal wat betreft de voorgenomen afschaffing der poenale sanctie op 1 Januari 1926.

* * *

Olievelden in Noord-Sumatra. De opbrengst der olievelden te Rantau Pandjang in Atjeh en van die bij Pangkalan Soesoeh, gaat er volgens de *Preanger Bode* den laatsten tijd niet op vooruit, hetgeen hoofdzakelijk daaraan te wijten zal zijn, dat de bronnen hoe langer hoe minder opleveren, terwijl misschien minder ernstige pogingen dan vroeger in het werk worden gesteld om nieuwe bronnen aan te boren.

Verleden jaar Mei was de opbrengst van Rantau Pandjang alleen ongeveer één millioen Liter ruwe olie per dag, thans is de totale opbrengst van alle boorterreinen niet meer, zoodat een sterke achteruitgang te constateeren valt, eene achteruitgang, zooals nog vrijwel niet heeft plaats gevonden sedert het bestaan van de olievelden in dit gedeelte van Sumatra.

Desniettemin is er geen reden tot klagen voor wat de olievelden bij Rantau Pandjang betreft, omdat de capaciteit van dit terrein de verwachtingen verre overtroffen heeft. Toen deze terreinen ruim 20 jaren geleden in exploitatie werden genomen, werd er op gerekend, dat de velden na 10 jaren uiterlijk uitgeput zouden zijn. In tegenstelling daarmede leveren zij ook nu nog belangrijke hoeveelheden olie en bestaat er vooralsnog geen reden om de terreinen te verlaten. Er zijn bronnen bij, die sinds het begin der exploitatie aldaar olie leveren en maar niet uitgeput schijnen te geraken.

Het zal evenwel noodzakelijk blijken binnenkort op grootere schaal nieuwe boringen te verrichten en vermoedelijk zal de algeheele regeling der Djambi-concessie-geschiedenis ook wel een invloed ten gunste uitoefenen op de totale opbrengsten der Noord-Sumatrasche petroleumvelden.

De bron met het meeste debiet levert tegenwoordig ongeveer 18000 Liters ruwe olie per dag. Als eene bijzonderheid geldt nog het feit, dat in 1917 op de boorterreinen bij Pangkalan Soesoeh een bron werd aangeboord, die per dag 1 millioen 800,000 Liter ruwe olie leverde. Dit goudmijntje was na een goed jaar evenwel uitgeput.

De blikfabriek te Pangkalan Soesoeh heeft nu reeds eene capaciteit van rond 12000 blikken per dag, terwijl door voortdurende verbetering en uitbreiding der machinerieën deze productie geregeld toeneemt.

KOLONIALE LITERATUUR.

ATJEH.

Prologus schrijft in de *Deli Ct.:*

Het mag in algemeenen zin een vrij bekend verschijnsel worden genoemd, dat men meermalen van zijn naaste buur zeer weinig af weet. Dit is meestal niet toe te schrijven aan gebrek aan belangstelling, het is eenvoudig een gevolg van de omstandigheid, dat de tegenwoordige verkeersmiddelen de berichten uit alle deelen der wereld zoo snel overbrengen, dat het oog onwillekeurig meer gericht is op de dingen die verweg gebeuren dan op de gebeurtenissen in de onmiddellijke omgeving.

Zoo is het Deli gegaan ten opzichte van Atjeh, welk gewest wij als onzen naasten buur mogen beschouwen.

Toen deze buur nog gevaarlijke eigenschappen vertoonde en zich met alle kracht verzette tegen de uitbreiding van ons gezag; toen ons leger zich geweldig moest inspannen om de het opgedragen taak, de algeheele onderwerping van Atjeh, tot een goed einde te brengen, toen was er belangstelling te over, omdat men zich nu eenmaal interesseert voor alle vechterij, vooral wanneer de eigen landgenooten daarbij betrokken zijn. In die dagen was de belangstelling voor Atjeh algemeen in Deli, omdat de echte Deli-planter in zijn hart een vriend van het leger is, waarin hij de handhaver van orde en rust weet te waardeeren.

Hij is er van overtuigd, dat de moeizaam verkregen resultaten van zijn arbeid en werkkracht veilig zijn en dat bij de minste bedreiging daarvan dezelfde troepenmacht, die eenmaal het dappere Atjehsche volk heeft doen buigen, gereed staat om in eene doodelijke omhelzing zijne belagers te smoren.

Vandaar de groote belangstelling indertijd en vandaar het langzaam maar zeker slijten van die belangstelling, toen de krijgsverrichtingen begonnen af te loopen en Atjeh ten slotte als een onderworpen land kon worden beschouwd.

Sindsdien heeft men zich in Deli hoofdzakelijk geïnteresseerd voor dat gedeelte van Atjeh, waar de Europeesche cultuur zich ontwikkelde en waar de rubberondernemingen als paddestoelen uit den grond verrezen, in het Tamiangsche en het Langsa'sche, welke ondernemingen door de tegenwoordig heerschende malaise thans eene droevige vermaardheid hebben verkregen.

We kunnen den tijd van onze vestiging in Atjeh als het ware splitsen in twee periodes. De eerste periode begint met de eerste Atjeh-expeditie in 1873 en eindigt met het verraad van Toekoe Oemar in 1896. In dit tijdvak bepaalden we er ons hoofdzakelijk toe bepaalde punten in Atjeh te bezetten en vast te houden, terwijl uit die dagen dateert de zoo berucht geworden geconcentreerde linie om Koeta Radja

heen met een straal van 5 K. M., welke linie ons honderden dooden en gewonden heeft gekost en ons toch geen steek verder bracht, omdat elk actief optreden uitgesloten was, terwijl onze soldaten in de versterkingen versuften en verstijfden en een voortdurend dankbaar doelwit vormden voor de vijandelijke kogels. De beroemde Nederlandsche leeuw lag in die dagen in zware ketenen geklonken in zijn hok en hoe hij rukte en werkte om los te komen om den vijand naar de keel te vliegen, de toenmalige politiek van gescharrel en geflikflooi met Atjehsche hoofden hield hem gevangen en werkeloos moest hij aanzien, hoe dozijnen van onze beste officieren en soldaten in slijk en modder het leven lieten.

Tot in 1896 het zwarte verraad van Toekoe Oemar eindelijk deed inzien [1]) dat de gevolgde politiek verkeerd was, dat men het systeem van opsluiting in posten en versterkingen moest laten varen en den vijand opzoeken in zijn eigen verblijfplaatsen, hem rusteloos vervolgende en opjagende, totdat hij ten slotte dood of levend in onze handen viel.

Het is vooral te danken aan Van Heutsz, dat het verderfelijke systeem van een geconcentreerde linie verlaten werd en toen hij in 1898 zelf optrad als civielen militair gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, nam hij onverwijld de laatste beletselen weg en kon de zoo lang getergde Nederlandsche leeuw zich vrij en met luid gebrul op den vijand werpen om genoegdoening te eischen voor het verradelijk vergoten Hollandsch bloed. Van alle kanten drongen onze zoo lang tot werkeloosheid gedoemde soldaten het vijandelijke land binnen; tot in hun verste schuilhoeken werden de kwaadwilligen opgezocht en vernietigd en ruim 15 jaren na het overloopen van Toekoe Oemar kon verklaard worden, dat de dappere taaie vijand had moeten zwichten voor het doorzettingsvermogen van onze troepen.

Het kerkhof op Peutjoet te Koeta Radja geeft een beeld van de offers, die het ons heeft gekost, maar het leger heeft zijn taak volbracht.

In het bijzonder gedurende het bestuur van generaal Swart van 1908 tot 1918 werd veel verricht om den inwendigen politieken en economischen toestand te verbeteren en toen deze zoo verdienstelijke gouverneur in 1918 aftrad, achtte de Regeering het oogenblik gekomen om de civiel en militaire Gouverneur te vervangen door een zuiver civielen fuctionaris en werd het civiel en militair bestuur gescheiden, nadat het bijna 45 jaar vrijwel onafgebroken in militaire handen vereenigd was geweest. (Alleen in het begin van ons Atjeh-avontuur van 1881 tot 1884 is Atjeh bestuurd geworden door den civielen Gouverneur Pruys van der Hoeven en Laging Tobias, doch al spoedig bleek, dat Atjeh nog niet rijp was voor dezen bestuursvorm.)

Dat de Regeering bijna een halve eeuw het civiel- en miltair bestuur over Atjeh, in militaire handen vereenigd liet, moge wel de overtuiging schenken, dat er van hoogerhand op de mogelijkheid gerekend werd, dat de verzetspartij nog wel eens het hoofd zou kunnen opsteken, hoezeer de aanhangers ten slotte ook gedecimeerd waren geworden.

---

1) Reeds in 1893 had men de geconcentreerde linie verlaten en daarbuiten tijdelijke posten opgericht, van waaruit werd gepatrouilleerd, zij het te weinig. Toen ook werd de vijand, met behulp van Toekoe Oemar en de zijnen opgezocht. Het reeds lang tevoren voorziene „zwarte verraad" van Toekoe Oemar heeft doen inzien, dat wij het door eigen kracht weder moeten winnen, dat het steunen op Atjehsche hulptroepe , die n.b. het eigenlijke werk zouden doen, verkeerd was. Hoofdred. *I. G.*

Naarmate de laatste tien jaren evenwel zonder bijzondere gebeurtenissen voorbij zijn gegaan, de bestuursinvloed zich overal hoewel langzaam heeft kunnen uitbreiden en het contact met de bevolking steeds inniger is geworden, is wel gebleken, dat de Atjeher de tegenwoordig heerschende toestand van rust op prijs stelt en geenszins terug verlangt naar de dagen van weleer, toen hij te vreezen had voor onze soldaten maar nog meer voor zijne eigen landgenooten.

Een logische gang van zaken bij de verovering van heel het uitgestrekte gebied van Atjeh en Onderhoorigheden bracht mede, dat in de eerste plaats verschillende kustplaatsen bezet werden, teneinde van hier de operaties in het binnenland te kunnen leiden. Langs de geheele Noord-Oost en Westkust van Atjeh treffen we dan ook garnizoensplaatsen aan, welke onze oudste vestigingen zijn, terwijl de militaire bezittingen in het binnenland alle van min of meer jongeren datum zijn. Tijdens de operaties zelf bestonden overal, waar zulks noodig bleek, grootere en kleinere tijdelijke bivaks, maar naarmate de onderwerpnng meer en meer een voldongen feit werd, verminderde het aantal hiervan en bleven alleen die plaatsen bezet, die uit een bestuursoogpunt waarde hadden. In deze plaatsen werden vaste bezettingen gelegerd en hoewel thans aangenomen mag worden, dat Atjeh volkomen gepacificeerd is, bevinden zich in het land nog 36 garnizoenen met eene totale bezetting van rond 3500 man, waaronder 1200 marechaussee. Al het personeel der infanterie medegerekend zijn in het geheel in Atjeh gelegerd ongeveer 4000 man en 100 officieren, ongerekend nog de officieren en de minderen van andere wapens en diensten, waaronder een belangrijk aantal doktoren.

Onwillekeurig rijst de vraag, of het niet mogelijk zou zijn om het aantal garnizoenen belangrijk in te krimpen, omdat nu toch aangenomen mag worden dat belangrijke rustverstoringen in de naaste toekomst niet meer te verwachten zijn, terwijl bovendien de communicatie-middelen zoodanig verbeterd zijn, dat snel troepenvervoer langs de geheele Noord- en Oostkust door middel van de Atjehtram en per automobiel mogelijk is.

Over dit onderwerp zijn het vorige jaar in enkele Javasche bladen hoofdartikelen verschenen, waarin gepleit werd voor vermindering van het aantal garnizoenen. De militaire autoriteiten schijnen vrijwel van meening te zijn dat eene dergelijke vermindering zeer goed mogelijk is en zelfs gepaard zal kunnen gaan met eene inkrimping van de troepenmacht, terwijl men van civiele zijde den tijd nog niet gekomen acht om over te gaan tot verandering der dislocatie en sterkte van de in Atjeh gelegerde afdeelingen van het leger en zulks uit een algemeen politiek oogpunt.

Voor een buitenstaander is het moeilijk hier een oordeel te vellen, omdat juist de inwendige politieke toestand zooveel gewicht in de schaal legt en het onttrekken van troepen aan ver afgelegen geïsoleerde streken zal zeer zeker nog ontraden moeten worden, omdat het in geval van nood dagen en soms weken zal duren voordat deze door de soldaten bereikt worden, indien gewapend optreden nog weder eens noodzakelijk mocht blijken.

Anders is het evenwel gesteld met de langs de Noord- en Oostkust gelegen garnizoenen, die meermalen dicht op elkander liggen en die alle verbonden zijn door tramlijn en een goeden weg.

Waar vermindering van het aantal garnizoenen en inkrimping der troepenmacht aanleiding zou geven tot belangrijke besparing van kosten mag gerust worden aangenomen, dat in deze tijden van bezuiniging de

onderwerpelijke aangelegenheid de volle aandacht van de Regeering zal hebben en is het in de naaste toekomst wel te verwachten, dat leger-veranderingen in Atjeh zullen plaats vinden.

Zooals bekend wordt Atjeh bestuurd door een Gouverneur, een titulatuur, die men vermoedelijk gehandhaafd heeft uit den tijd, toen het civiel en miltair gezag nog in één hand vereenigd was en de bestuurder, tevens opperbevelhebber der troepen, den ttiel had van civiel- en militair Gouverneur.

Bestond daartoe vroeger aanleiding in verband met den hoogen militairen rang van den functionaris, thans, nu de civiel- en militaire zaken gescheiden zijn zou, gezien de onbelangrijkheid van het gewest uit een economisch oogpunt, gevoeglijk volstaan kunnen worden met een resident aan het hoofd daarvan te plaatsen op dezelfde wijze als zulks het geval is op Borneo, waar zeer zeker niet minder belangrijke gewesten ook door residenten worden bestuurd.

Volgens de tegenwoordige indeeling is Atjeh verdeeld in de afdeelingen Westkust, Groot Atjeh, Noordkust, Oostkust en Alaslanden, waarvan de vier eerste thans bestuurd worden door een assistent-resident en de laatste door een luitenant-gezaghebber. Het plan schijnt te bestaan om ook Sigli tot zetel van een assistent-resident te maken en verder de Gajoe- en Alaslanden te vereenigen onder een dergelijk bestuurshoofd. Mocht deze reorganisatie werkelijk tot stand komen, dan zou het gewest verdeeld zijn in zes afdeelingen bestuurd door assistent-residenten, hetgeen vooral in deze tijden van bezuiniging wel als eene zeer overdadige luxe zou mogen worden aangemerkt, [1]) evenals de aanwezigheid van een assistent-resident ter beschikking, vooral wanneer we in aanmerking nemen, dat de totale Atjehsche bevolking belangrijk minder dan een millioen zielen telt en de verkeerswegen in de Gajoe- en Alaslanden nog in alle opzichten in het embryonale tijdperk verkeeren, zoodat voor uitbreiding van bestuursinvloed aldaar zeer zeker geen assistent-resident noodig is, aangezien er voor hem geen werk zal zijn.

Met een enkel woord werd reeds gerept over de slechte verbindingen met het binnenland. Atjeh is arm aan goede wegen en er wordt den laatsten tijd door den algemeenen geldnood dan ook zeer weinig meer gedaan om behoorlijke wegen aan te leggen en de bestaande te onderhouden.

Tijdens de actie der militairen is de Atjehtram de voortrukkende troepen als het ware op den voet gevolgd en werden geheele gedeelten van de lijn aangelegd onder het vijandelijk vuur. Thans is Koeta Radja van uit Medan geheel per Deli-spoor en Atjeh-tram in twee dagen te bereiken, bovendien loopt van af Sigli langs Noord- en Oostkust een bruikbare autoweg naar Besitang, waar hij aansluit op het wegennet van het gewest van Sumatra's Oostkust. Van uit Medan kan men dus per auto Sigli en het volgende station Padang Tidji bereiken. Wil men door naar Koeta Radja, dan dient men hier de auto op den trein te laden tot Seulimeum, van waar uit de reis verder per auto voortgezet kan worden langs een behoorlijken weg.

In Groot-Atjeh zelf bestaan verschillende goede wegen en gaat er verder een weg over Olehleh en Lho Nga naar het Zuiden evenwel tot Sedoe slechts, zoodat ook de verbinding met de Westkust nog niet bestaat. Daartoe zal noodig zijn, dat de weg van Sedoe verder naar het Zuiden wordt doorgetrokken en verbonden met het wegennet van Tjalang. Een en ander zal nog

---

1) Het zooveel belangrijker gewest „Oostkust van Sumatra" telt maar 5 afdeelingen aan het hoofd waarvan een assistent-resident staat.

wel voorloopig tot de vrome wenschen blijven behooren, evenals de verbinding tusschen Seulimeum en Padang Tidji over de waterscheiding.

De eenige behoorlijke verbindingsweg met het binnenland van Atjeh loopt van Bireuen naar Takengon, op 1200 Meter hoogte gelegen aan het meer van dien naam in het schitterende Meergebied. Deze weg, die een tiental jaren geleden gereed is gekomen en onder de moeilijkste omstandigheden aangelegd, is geschikt om per auto bereden te worden. Van Bireuen naar Takengon wordt eene geregelde militaire autodienst onderhouden, de afstand bedraagt ruim 100 K.M. Halfweg in een vrijwel onbewoonde streek ligt de militaire post Blang Rakal op 700 Meter hoogte. Het nut van deze post mag tegenwoordig problematisch worden genoemd.

Aangezien de voornaamste factor voor het behoorlijk uitbreiden van den bestuursinvloed de aanwezigheid van goede voor asverkeer geschikte wegen is, blijkt uit het bovenstaande, dat aan dezen eisch in Atjeh nog in geenen deele is voldaan. Men vindt de bestuursvestigingen dan ook in hoofdzaak aan de kust, terwijl meer in de binnenlanden vrijwel uitsluitend de officieren bestuursfuncties vervullen, eensdeels omdat door gebrek aan civiele ambtenaren noodgedwongen van de diensten der officieren gebruik moet worden gemaakt, anderdeels omdat het in enkele streken nog niet gewenscht is het militair- en civiel gezag te scheiden. Zoo vervullen de officieren nog controleursplaatsen te Takengon, Lokop, Blang Kedjeren, Koeta Tjané Meulaboh en Nieuw Singkel, terwijl bovendien in de binnenlanden nog veel gebruik wordt gemaakt van de diensten van patrouille-commandanten voor het innen van belastingen, het controleeren van passen enz.

Deze voor het Gouvernement zoo goedkoope toestand zal nog wel jaren blijven bestaan, omdat het in de naaste toekomst niet te verwachten is, dat ingrijpende verbeteringen zullen plaats vinden aan het voetpadenstelsel van de binnenlanden. Tot nu toe zijn de Atjehsche binnenlanden vrijwel alleen bereikbaar voor de militaire patrouilles en heeft men er zich uitsluitend toe bepaald bestaande voetpaden te verbeteren en het tracé daarvan hier en daar om te leggen. Verder bestaan er van bestuurswege phantastische plannen voor eene rechtstreeksche verbinding tusschen Blang Kedjeren (in de Gajoe Loeës) en Takengon door middel van een paardenpad, waarbij een hoogte van ongeveer 2000 Meter moet worden overschreden en eene rechtstreeksche verbinding van Sigli over Lam Meulo, Tangsé en Geumpang naar Meulaboh. Ook deze verbindingen zullen wel althans voorloopig tot de vrome wenschen blijven behooren, want ten eerste is er geen geld om den aanleg uit te voeren, terwijl ten tweede met dezen arbeid jaren gemoeid zijn, terwijl het resultaat alsdan nog zal zijn eene onvolkomen verbinding door een paardenpad.

De Alaslanden zijn gedeeltelijk uit hun isolement verlost door de ruim 200 K.M. lange verbindingsweg van Medan naar Koeta Tjané, terwijl nu gewerkt wordt aan een weg tusschen Koeta Tjané en Blang Kedjeren, voorloopig alleen een paardenpad, hoewel in den drogen tijd het traject Koeta Tjané-Lawé Aoenan ook reeds per auto te berijden is.

Uit het bovenstaande moge duidelijk blijken, hoezeer het binnenland van Atjeh nog geïsoleerd is, zoodat zooals gezegd, de eigenlijke aanraking met de bevolking aldaar dan ook vrijwel uitsluitend verkregen wordt door de militaire patrouilles, en handhaving van de garnizoenen in die streken dringend geboden blijft.

Atjeh wordt verdeeld in direct en indirect bestuurd gebied. Tot het direct bestuurd gebied behooren geheel Groot-Atjeh en een gedeelte van de onderafdeeling Singkel.

Het overige gedeelte van Atjeh wordt indirect bestuurd, d. w. z. men heeft de verschillende landstreken onder het bestuur gelaten van de eigen hoofden, oeleëbalangs of kedjoerons genoemd, die allen de „korte verklaring" hebben geteekend en zich daardoor verplicht hebben de Nederlandsche opperheerschappij te erkennen en alle door de Indische Regeering te geven bevelen of uit te vaardigen voorschriften te zullen nakomen.

Op de zelfbestuurders wordt toezicht uitgeoefend door de Europeesche bestuursambtenaren; eerstgenoemden moeten het bestuur voeren in overeenstemming met onze Westersche begrippen en onze rechtspleging.

De eigen instellingen van het land zijn zooveel mogelijk intact gelaten, terwijl het stelsel van zelfbestuur tot nu toe over het algemeen goed heeft voldaan en de pacificatie niet weinig in de hand gewerkt is door het feit, dat onze Regeering over het algemeen de hoofden, die hunne onderwerping kwamen aanbieden, hunne waardigheid liet behouden en hen zelfs onmiddellijk krachtdadig steunde bij de uitoefening daarvan. Vooral de vorige Gouverneur, de generaal Swart, heeft in dit opzicht veel bereikt, omdat hij op de hem eigen loyale wijze de Atjehsche hoofden, die zich ten slotte onderwierpen, steeds vriendschappelijk tegemoet trad, hen als overwonnen dappere vijanden met hoogachting behandelde en deed behandelen, waardoor als bij tooverslag de vijand van weleer veranderde in een aanhankelijken, ondergeschikte en een trouw dienaar van het Gouvernement.

Het is zeer juist gezien van de Regeering om de invloedrijke hoofden aan zich te binden door hun de erfelijke macht te laten behouden en hen in het bezit te laten van die voorrechten, welke zij van vader op zoon bezeten hebben, voor zooverre deze tenminste niet in strijd zijn met onze begrippen en mits voorkomen worde, dat op de bevolking een onredelijken druk wordt uitgeoefend. Een zeer streng en nauwkeurig toezicht is evenwel noodzakelijk, omdat gewaakt dient te worden tegen misbruik van macht terwijl er vooral op gelet moet worden, dat de hoofden hunne verplichtingen tegenover de Nederlandsche Regeering getrouw nakomen.

Zoo bestaat dus in Atjeh reeds sedert jaren een bestuursvorm, dien men doende is op Java in te voeren.

(Wordt vervolgd).

DE OPENING VAN DEN VOLKSRAAD.

De rede van den Landvoogd.

Mijnheer de voorzitter, mijne heeren leden van den Volksraad!

De opening van de nieuwe zitting van den Volksraad zou een aangenamer taak zijn, wanneer over de landsfinanciën een gunstiger woord kon worden gesproken dan nu het geval moet zijn. Inderdaad, de landsfinanciën geven vele en groote zorgen. Nederlandsch-Indië gevoelt sterker nog dan een jaar geleden de gevolgen en den druk van de abnormale toestanden, die uit den oorlog zijn voortgekomen. In de dagen van de buitensporige hooge, onnatuurlijke prijzen en winsten heeft men hier evenals in tal van andere landen, geleefd alsof de prijzen en winsten steeds zoo zouden blijven;

men heeft niet gedacht aan de moeilijkheden, die komen moesten en die er nu zijn, en men heeft zich daarop dus allerminst voorbereid.

De minder bevredigende prijzen van de export-producten van den landbouw, de slapte in handel, scheepvaart en industrie, dat alles doet voor de landsmiddelen het accres ontbreken, waarop in den regel met grond mag worden gerekend; ja zelfs is het noodzakelijk verschillende middelen lager te ramen dan verleden jaar kon geschieden. De inkomsten der bedrijven van het gouvernement ondervinden de gevolgen van achteruitgaande prijzen en verminderd verkeer. Maatregelen kunnen worden genomen om de gouvernementsbedrijven beter aan te passen aan de veranderde omstandigheden. Maar wat van die maatregelen moge worden verwacht, op dit oogenblik is het verloop der middelen niet gunstiger of juister gezegd, bepaald ongunstig.

De opcenten op de in- en uitvoerrechten, welke verleden jaar uwe goedkeuring mochten verwerven, zijn door de wetgevende macht in Nederland veroordeeld en ter zijde gelegd. Daardoor wordt een niet onbelangrijk bedrag aan inkomsten, waarop verleden jaar oorspronkelijk was gerekend, gederfd.

De groote onzekerheid, die nagenoeg overal en op verschillend gebied heerscht, maakt dat het niet mogelijk is met grond eenige voorspelling te doen omtrent de kansen van een spoedige herleving en opbloei van het bedrijfsleven. Dit hangt af van factoren en feiten buiten Nederlandsch-Indië, waarop men hier geen invloed heeft.

Maar hoezeer er dus groote onzekerheid omtrent de vooruitzichten van de bedrijven bestaat, het mag vooral in deze omstandigheden nog wel eens herinnerd worden, dat Nederlandsch-Indië is, zooals reeds meermalen is gezegd, een land van onbegrensde mogelijkheden en dat Nederlandsch-Indië nog zeer veel kan bereiken op het gebied van land- en mijnbouw, wellicht ook op het gebied der industrie. En Nederlandsch-Indië heeft — in gelukkige tegenstelling, met zoovele andere landen — door den oorlog niet geleden, terwijl het geldwezen er kerngezond is.

Zoodra dat mogelijk zal zijn, moet de exploratie en moet de exploitatie van de rijke hulpbronnen en meer en krachtiger worden ter hand genomen, op zoodanige wijze dat het Land daarvan een groot profijt trekt, hetgeen kan geschieden door het stelsel van zoogenaamde gemengde bedrijven, hetzij waar gewenscht of noodig door Staatsexploitatie, hetzij door concessies of contracten, die aan het Land een groot deel van de winsten waarborgen. Maar dat eischt kapitaal en dat eischt veel tijd, bovendien de groote winsten worden niet aanstonds behaald.

Al kan men dus de toekomst van Nederlandsch-Indië met vertrouwen tegemoet zien, in de eerstvolgende jaren staat men voor groote moeilijkheden; in de eerstvolgende jaren zal het bizonder inspanning kosten en belangrijke opofferingen vergen om het evenwicht te herstellen en weder te komen tot een begrooting die, wat den gewonen dienst betreft, sluitend is.

Onmiddellijke belangrijke versterking der middelen is uitgesloten. Een raffinagebelasting voor de aardolieindustrie is in behandeling; komt die tot stand dan vervalt daarmede het nu nog geldende uitvoerrecht.

Eenige nieuwe belastingen zijn verder in studie en in overweging. Een vermogenbelasting, een verhooging en uitbreiding van de successiebelasting, een waterbelasting, een statistiekrecht komen in aanmerking. Maar het staat nog niet vast, in hoever die belastingen zoo te regelen zijn, dat zij werkelijk op billijke wijze een opbrengst van beteekenis kunnen geven. De

deskundige ambtenaren, die zich met de studie en de behandeling van die belastingen kunnen bezig houden, zijn met werkzaamheden overbelast.

Het door het langdurige overleg te laat tot stand komen van de belastingwetten in het vorig jaar, tengevolge waarvan die wetten anderhalf jaar moesten terugwerken, heeft moeilijkheden en achterstand veroorzaakt. Het spreekt van zelf, dat daardoor aan den belastingdienst zware eischen worden gesteld; die dienst houdt zich met ijver en voortvarendheid daarmede bezig. Het stelsel van voorloopige aanslagen wordt, waar het kan toegepast, ten einde te voorkomen dat de invordering van belangrijke belastingbedragen al te lang moet worden uitgesteld. Maar de definitieve aanslagen moeten er ten slotte toch komen en het werk wordt dus door de voorloopige aanslagen niet verminderd.

Zoolang de achterstand niet voor het grootste deel is ingehaald, kan de werking van de belastingwetten, die verleden jaar door de Nederlandsche wetgevende macht zijn vastgesteld, niet worden overzien en is het moeilijk, ja ongewenscht aan ingrijpende wijziging en herziening dier belastingwetten te denken.

Voorloopig heeft de regeering zich ertoe moeten bepalen om overeenkomstig de beslissing, bij de behandeling van de begrooting voor dit jaar genomen, op de inkomstenbelasting vanaf 1 Januari j.l. te leggen 30 en 20 opcenten respectievelijk voor de natuurlijke en de rechtspersonen; deze opcenten zullen zeer waarschijnlijk blijvend moeten zijn en nader in de inkomstenbelasting moeten worden verwerkt. Nu dus de middelen voorloopig weinig kans op herstel van het evenwicht geven, spreekt het vanzelf, dat ernstige bezuiniging noodzakelijk is. Bezuiniging, zuinigheid, moet de eisch zijn, die voor alles gesteld wordt. Bij de begrooting wordt dan ook voorgesteld een tijdelijke bezuinigingsinspectie in te stellen, zooals die ook in Nederland en in de gemeente Amsterdam in werking is. De regeering stelt op hoogen prijs, den arbeid, die verricht is door de in het laatst van het vorig jaar ingestelde bezuinigingscommissie; de regeering is voor dien arbeid erkentelijk, want die arbeid heeft reeds zeer goede vruchten gedragen. Maar de ernst van den toestand eischt, dat er een inspectie zij, die zich voortdurend bezighoudt met de vraag, welke besparingen kunnen worden aangebracht en daarvoor plaatselijk de noodige gegevens verzamelt; het moet een dienst zijn, die zich geheel en uitsluitend daaraan wijdt waarvoor de leden van de commissie den tijd niet beschikbaar hebben. Versobering van den staatsdienst moet worden nagestreefd en er valt te overwegen, hoe de overheidstaak kan worden ingekrompen. Voorts moet ten aanzien van elken maatregel, die in behandeling is en die uitgaven medebrengt en van elk werk, dat men wil ondernemen worden onderzocht of die maatregel, dat werk niet kan worden uitgesteld, dan wel in langzamer tempo uitgevoerd. Steeds behoort te worden nagegaan of een maatregel, een werk urgent is, en zoo ja, hoe de uitvoering op de minstkostbare wijze kan geschieden.

Het is voor den bestuurder, voor den ingenieur, in het algemeen voor iederen ambtenaar heel wat meer aantrekkelijk, wanneer krachtig kan worden voortgewerkt aan hetgeen men wenschelijk acht; het is weinig opwekkend, om zooveel dat men gaarne zou zien tot stand komen, te moeten stopzetten, tegenhouden of uitstellen. Het is niet aangenaam vaak te moeten weigeren, hetgeen men geneigd zou zijn toe te kennen. Maar het is nu eenmaal een dure plicht om de financiëele moeilijkheden te overwinnen. En wanneer de financiëele moeilijkheden tot het verleden zullen behooren en alles weder krachtig zal kunnen worden aangevat, zal het vol-

doening geven, dat men, dank zij de goede vervulling van den plicht, die op allen rust, het zijne heeft bijgedragen om den normalen toestand te herstellen.

Indien duidelijk blijkt, dat in Nederlandsch-Indië algemeen en ernstig de wil voorzit, om er weder toe te komen, dat de gewone huishouding uit de gewone middelen wordt betaald, zullen de leeningen, die noodig zijn om de vlottende schuld te consolideeren, gemakkelijk en zonder bezwarende voorwaarden plaatsing kunnen vinden.

Het feit, dat in het vorig jaar twee gedeelten van de leening van 250 millioen gulden in Nederland genomen zijn en dat de 100 millioen dollar leening in Amerika tegen een werkelijke rente van 6½ of 7 pCt. zonder eenige bezwarende voorwaarde, welke ook, een succes is geweest toont aan, dat men in de financiëele wereld — terecht — groot vertrouwen heeft in de levenskracht en de toekomst van Nederlandsch-Indië.

Men zij erop bedacht, dat dit vertrouwen versterkt wordt door een verstandig en zuinig beheer. Aldus zullen ook geleidelijk de gelden te krijgen zijn voor de uitvoering van de vele werken die Indië nog behoeft. De ambtenaren zijn teleurgesteld in verwachtingen, welke zij hadden gekoesterd. En zooals uit de begrooting zal blijken, ligt het in de bedoeling om den duurtetoeslag het volgend jaar in twee termijnen in te trekken.

Hoewel men wel begrepen heeft, dat het daartoe moest komen, en dus de intrekking werd voorzien, geeft zij uit den aard der zaak voor velen toch een nieuwe teleurstelling.

Maar de ambtenaren weten dat het niet anders kan, dat het gebouren moet.

En met groote voldoening mag worden geconstateerd, dat allen, zoowel de militaire als de burgerlijke landsdienaren, niettegenstaande alle teleurstellingen zich met ijver en opgewektheid wijden aan de taak die op hun schouders is gelegd, en die zooveel moeilijker is dan in normale omstandigheden.

De regeering vraagt op de begrooting een bedrag van 10 millioen gulden aan, om de groepen van landsdienaren die in bezoldiging in verhouding tot andere groepen zeer zijn ten achter gebleven, eenigszins tegemoet te komen, en om de laagst bezoldigde inheemsche landsdienaren te helpen, wier bezoldiging zonder den duurtetoeslag op een te laag peil komt.

Bij de overweging wat met de tien millioen gulden zal kunnen worden gedaan, houde men in het oog, dat het eerste half jaar van 1923 nog de helft van den duurtetoeslag zal worden betaald, zoodat de tegemoetkoming en de hulp in 1923 niet ten volle over het geheele jaar behoeven te worden gegeven, en er dus over het geheele jaar berekend, feitelijk meer dan 10 millioen gulden beschikbaar komt.

Tekorten.

Het is gelukt met medewerking van alle departementshoofden zeer belangrijke bezuinigingen aan te brengen, zoodat het tekort op den gewonen dienst kan worden teruggebracht tot 97 millioen, d.i. minder dan de helft van hetgeen het oorspronkelijke was.

Om een voorbeeld te noemen — er zijn op de legeruitgaven groote besparingen aangebracht door het terugbrengen van de legersterkte van ongeveer 380000 tot ongeveer 35000 man, door beperking van bestelling van oorlogsmateriaal en door verschillende andere maatregelen.

Een gewijzigde indeeling door de invoering van het divisieverband stelt in staat door vermindering der cavalerie ook op de uitgaven daarvoor te bezuinigen.

De regeering meent te mogen aannemen, dat de Volksraad met haar overtuigd is, dat steeds hooger oploopende tekorten op den gewonen dienst niet toelaatbaar zijn, en zij meent er dus op te mogen rekenen, dat uw college naast haar zal staan om in de goede richting te sturen en ernstig te streven naar een herstel van goede financiën.

Uit den aard der zaak kan er verschil van meening zijn over de vraag, welke maatregelen en werken het meest urgent zijn en dus het laatste voor uitstel of beperking in aanmerking komen. Doch wat daarvan zij, in één opzicht kan en mag van verschil van meening geen sprake zijn. De volksontwikkeling is het belang, dat in de eerste plaats moet worden behartigd en bevorderd.

Het onderwijs.

Verhooging der volkskracht is het doel, dat steeds voor oogen moet staan. Om dat doel te bereiken, is doeltreffend onderwijs noodig en moeten de hygiënische maatregelen worden genomen, die mogelijk zijn. De bevolking moet immer meer tot den bestaansstrijd worden toegerust. Aan hetgeen strekt tot bevordering der volksontwikkeling en tot verhooging der volkskracht, moet dus zooveel het mogelijk is worden voortgewerkt.

Het ligt in het voornemen tot de oprichting van een rechtsgeleerde hoogeschool over te gaan. Een post is op de begrooting gebracht opdat terzake een principieele beslissing zal kunnen worden genomen. Die post strekt, om in 1923 de hoogeschool te kunnen voorbereiden, waarna dan in 1924 de hoogeschool zal kunnen worden geopend.

Nederlandsch-Indië zal aldus geleidelijk in staat worden gesteld voor een groot deel zichzelf te helpen aan de benoodigde krachten, ook voor de hoogere rechterlijke ambten.

De school tot opleiding van Inlandsche rechtskundigen zal, opengesteld voor alle landaarden, voorshands met gewijzigd program naast de hoogeschool worden gehandhaafd ter vorming van rechtskundigen voor lagere en middelbare betrekkingen. De praktijk zal nader uitwijzen, in hoever op den duur behoefte zal bestaan aan het behoud van de rechtsschool.

De voorbereidende hooger onderwijs afdeeling B van de algemeene middelbare school te Jogjakarta levert dit jaar hare eerste abituriënten af; de resultaten van het onderwijs zijn zeer bevredigend, 31 van de 32 candidaten slaagden voor het eindexamen. Ook het onderwijs aan de afdeeling A der algemeene middelbare school te Bandoeng wordt op prijs gesteld.

De schakelscholen, die verleden jaar te Bandoeng en Padang Pandjang zijn geopend bieden aan begaafde leerlingen van de 2de klasse scholen de gelegenheid, zich voor toelating tot de Mulo afdeelingen der algemeene middelbare school te bekwamen. Het mag worden aangenomen, dat de schakelscholen goed zullen werken. Voor verdere uitbreiding van het Hollandsche Inlandsch en Hollandsch Chineesch onderwijs werden op deze ontwerpbegrooting gelden aangevraagd.

Op het gebied van dit onderwijs, dat door de bevolking in het bizonder wordt gewaardeerd, ligt ook voor het bizonder onderwijs nog een breed veld van werkzaamheid open.

Het zal mogelijk zijn lagere meisjesscholen in het leven te roepen nu aan de normaalscholen voor Inlandsche onderwijzeressen te Jogja en Padang Pandjang en aan de van Deventerschool te Bandoeng een aantal leerlingen hare studie voltooiden.

Het volksonderwijs breidt zich gestadig uit, en de nieuwe wijze van verdeeling van kosten, die werd ingevoerd is gericht op een nauw verband met de zich openbarende behoefte aan dat elementair onderwijs.

Locale raden.

Ook de lokale ressorten lijden onder financiëele zorgen en kunnen daardoor niet altijd werken, zooals zij wel zouden wenschen. De regeering betreurt het in hooge mate, dat aan de lokale ressorten vaak de steun niet kan worden verleend, die gevraagd wordt, en dat meermalen subsidies en voorschotten voor nuttige werken moeten worden geweigerd. Maar het is ook hierbij alweder de harde noodzakelijkheid, welke de houding der regeering bepaalt.

De regeering waardeert ten volle den arbeid van sommige lokale ressorten; het plaatselijk initiatief, mits onder goede contrôle, is een der belangrijkste factoren voor den vooruitgang van Nederlandsch-Indië.

Volkshuisvesting.

Het is verblijdend dat het vraagstuk der volkshuisvesting de bizondere aandacht heeft van sommige groote gemeenten; de regeering heeft het voornemen dit zoo belangrijk vraagstuk door een deskundig ambtenaar in studie te doen nemen, teneinde de noodige gegevens te verzamelen, voorts den weg te vinden, die het best de voorziening in de volkshuisvesting in de groote gemeenten zal bevorderen, en te onderzoeken hoe de bezwaren die zich voordoen, kunnen worden weggenomen.

Als de geldmiddelen weder ruimer zullen vloeien, zal dan van die studie profijt kunnen worden getrokken en zullen de gemeenten met te meer succes dit groot belang kunnen behartigen.

Voor het leger werd en wordt de verbetering van de woningtoestanden voortgezet. Ook wordt getracht voor de lager bezoldigde ambtenaren in de groote gemeenten in de behoefte aan woningen te voorzien door eenvoudigen bouw, waarbij van semi-permanent materiaal gebruik wordt gemaakt.

De Departementen.

De zoogenaamde verkavelings-commissie is met haar inderdaad omvangrijken arbeid nog niet gereed. Wel werden enkele voorstellen gedaan tot overdracht van bevoegdheden aan de departementshoofden; aan die voorstellen wordt grootendeels gevolg gegeven. Vereenvoudiging van de administratie is noodig en daarom is met instemming van alle departementshoofden besloten de gelden, die voor bureaupersoneel op de begrooting waren gebracht, met 10 pCt. te verminderen, behoudens bij de afdeelingen voor de comptabiliteit, waarbij veel achterstand is. Het bureaupersoneel, ook ter algemeene secretarie natuurlijk, zal dus worden ingekrompen.

Veel wordt ook verwacht van een betere verdeeling van de onderwerpen over de verschillende departementen. De regeering hoopt dus dat de commissie, die deze moeilijke taak nu ruim een jaar in studie heeft, spoedig definitieve voorstellen zal kunnen indienen.

De staatsinrichting.

Verleden jaar is in uitzicht gesteld, dat het wetsontwerp tot herziening der staatsinrichting dit zittingsjaar aan den Volksraad zal worden voorgelegd. Nu de herziening der Grondwet, voor zoover zij op Ned.-Indië betrekking heeft, door de beide takken der Staten-Generaal in Nederland is goedgekeurd, kan de behandeling van het wetsontwerp tot herziening der staatsinrichting in afwachting van de tweede lezing der Grondwetsherziening worden ter hand genomen. Het overleg terzake met het opperbestuur is nog niet geheel beëindigd, maar het zal zooveel mogelijk worden bespoedigd.

Met het oog op het nog hangende overleg kan omtrent den inhoud van het ontwerp geen mededeeling worden gedaan. Er worde dus volstaan met de verklaring, dat het de bedoeling is om te komen tot behandeling der Indische financiën en der Indische wetgeving in Indië zelf, door de Indische regeering in overeenstemming met het hier zetelend lichaam, dat zooveel het kan steeds meer een vertegenwoordigend karakter moet dragen, onder contrôle van de Nederlandsche wetgevende macht.

Bestuursreorganisatie.

Ook zal uwe medewerking worden gevraagd voor de uitvoering van de tot stand gekomen wet ter reorganisatie van het bestuur. Door een onverwachte omstandigheid is de voorbereiding van die uitvoering vertraagd, maar zij wordt nu met den meesten ernst en voortvarendheid ter hand genomen. Ook de regentschapsraden moeten zoodra mogelijk in het leven worden geroepen.

Inmiddels wordt met de zgn. ontvoogding van het Inlandsch bestuur op Java en Madoera voortgegaan. Zij werd mede tot alle gewesten uitgebreid. De resultaten van de ontvoogding zijn over het algemeen bevredigend.

Ook over het kiesrecht zal moeten worden beslist en zal dan uw oordeel worden gevraagd. De commissie, die terzake is benoemd, is aan het werk en haar rapport en hare voorstellen worden met belangstelling tegemoet gezien.

Het streven moet erop gericht zijn, om aan de bevolking geleidelijk invloed op en aandeel in het bestuur toe te kennen. Voor de regeering zal het van groote waarde zijn, wanneer de bevolking door middel van vertegenwoordigers in de reeds bestaande en nog op te richten colleges medezeggingschap kan krijgen en die medezeggingschap langzamerhand zal kunnen toenemen. Het verdient dan ook aanmoediging, wanneer bij de bevolking belangstelling voor de algemeene zaak wordt gewekt en zij tot goede medewerking aan de vervulling van de staatstaak wordt opgevoed. Elke vereeniging onder de bevolking, die langs wettelijken, ordelijken weg in die richting werkzaam is, mag worden toegejuicht. Een goede pers, die zich op eerlijke wijze aan de voorlichting van de ingezetenen in dezen zin wijdt, doet een verdienstelijk werk. Nederlandsch-Indië verheugt zich in een groote vrijheid van spreken en schrijven; die vrijheid moet worden hoog gehouden. Maar er zijn voorwaarden, die in acht genomen moeten worden. Het is niet toelaatbaar dat sprekers en schrijvers haat zaaien tusschen de rassen, die hier samenwonen, die in het gemeenschappelijk belang behooren samen te werken en aan wie gelijke rechten toekomen; het is niet toelaatbaar, dat sprekers en schrijvers beleedigen, door onjuiste voorstelling van zaken verdacht maken en dat zij opruien en opzetten tot ongeoorloofde daden.

Aan deze voorwaarden moet stipt en nauwgezet worden voldaan, natuurlijk door de sprekers van alle rassen, natuurlijk evenzeer door de Europeesche als door de inheemsche pers. Gelijke behandeling van de rassen is het beginsel, dat ook in dit opzicht onvoorwaardelijk toepassing moet vinden.

De economische toestand.

Verleden jaar had de rijstoogst op Java door misgewas zeer te lijden en was de oogst belangrijk lager dan in normale jaren het geval is. Voor zooverr thans kan worden beoordeeld, staat dit jaar de aanplant van rijst en andere gewassen bevredigend en mag dus op een beteren oogst worden gehoopt.

Ter bescherming van de economische belangen van de bevolking in het rechtstreeks bestuurd gebied der buitengewesten zijn aldaar van toepassing verklaard de voor Java en Madoera geldende fabrieksordonnantie en de ter uitvoering daarvan uitgevaardigde bepalingen. De toestanden, die op Bali en Lombok bestaan, eischen dat dit gewest tijdelijk voor de suiker- en indigo-industrie werd gesloten.

Aan Europeesche werknemers, die door de malaise buiten betrekking zijn geraakt, wordt de noodige en mogelijke steun verleend, wanneer zij willen trachten door uitoefening van den kleinen land- en tuinbouw in hun levensonderhoud te voorzien. De oprichting van arbeidsbeurzen te hunnen behoeve is in voorbereiding.

De gezondheidstoestand.

De gezondheidstoestand was over het algemeen in het afgeloopen jaar gunstig. In Midden-Java was het sterftecijfer iets hooger dan normaal is, namelijk $26^5/_{10}$ per duizend zielen en in West- en Oost-Java was dat cijfer lager, namelijk respectievelijk $21^2/_{10}$ en $22^3/_{10}$ per duizend. Behoudens enkele sporadische gevallen bleven deze gewesten ook in het afgeloopen jaar van cholera verschoond en hebben zich evenmin ernstige pokkenepidemieën voorgedaan. De bestrijding der framboesia door middel van neo-salvarsan werd met kracht voortgezet. Deze behandeling wordt door de bevolking zeer op prijs gesteld.

Helaas maakt de pest nog vele slachtoffers. Ruim 900 menschen vielen aan die ziekte, hoofdzakelijk in de afdeelingen Temanggoeng, Wonosobo en Magelang en in Soerakarta, Bojolali en Klaten. De assaineeringswerken ter bestrijding van de malaria in de Tjihea-vlakte, Tjilatjap en Cheribon werden ononderbroken voortgezet en de chinineverstrekking vond ruime toepassing.

Sociale maatregelen.

Bij het departement van justitie is het Kantoor van Arbeid ingesteld. De regeering vertrouwt, dat dit kantoor erin slagen zal systematisch en op afdoende en bevredigende wijze het werk van de nu ontbonden arbeidscommissie voort te zetten. De arbeidscommissie, waarvan u, mijnheer de voorzitter, de leider waart, heeft belangrijk werk verricht. Van dit werk der arbeidscommissie zal het arbeidskantoor bij de vervulling van zijn taak profijt trekken. Reeds mocht het arbeidskantoor in een dreigend looncon-flict op verzoek van partijen met succes bemiddelend optreden.

Het rapport der suiker-enquêtecommissie is ingediend. Die commissie heeft de klachten over verhoudingen en toestanden in de suikerindustrie onderzocht en is tot de conclusie gekomen, dat die klachten, hoezeer de aandacht verdienend die eraan geschonken is, meerendeels slechts betrekking hadden op de uitvoering en werking der bestaande bepalingen, welke veelal de gevolgen ondervinden van de onontwikkelde dessatoestanden. „Niemand zal wenschen", schrijft de commissie, „dat de industrie van Java's bodem zal verdwijnen". Het belangwekkend rapport en de voorstellen daarin gedaan, worden onderzocht.

De regeling tot uitkeering van een aandeel in de winsten van groote landbouwbedrijven aan de werknemers bij die bedrijven, waarvan overweging verleden jaar werd toegezegd, is nog in behandeling en de bezwaren, die door belanghebbenden en belangstellenden zijn ingebracht hebben aanleiding gegeven tot nadere studie en tot omwerking van de oorspronkelijk gedachte regeling. Nadat de studie beëindigd zal zijn, zal nog overleg met

het opperbestuur noodig zijn, zoodat nog niet kan worden bepaald, wanneer deze aangelegenheid aan den Volksraad zal kunnen worden voorgelegd. De suikerenquêtecommissie haalt hetgeen verleden jaar in de openingsrede is gesproken, met instemming aan, en doet de uitspraak dat de ondernemers meer en meer moeten medewerken aan de sociale taak van verhooging der volkskracht.

Ook de coöperatieve commissie heeft haar werk beëindigd. Een zeer belangrijk rapport is door haar ingediend. Voor een crediet-coöperatie — zooals de commissie ook op het oog heeft, zal een goede regeling moeten worden getroffen; in aansluiting aan de bemoeienissen der regeering met het Volkscredietwezen zal getracht moeten worden aan de wenschen der bevolking steun en leiding te geven. Het zeer omvangrijke rapport wordt in studie genomen. Moge binnen niet al te langen tijd eenig resultaat op dit gebied kunnen worden bereikt.

Nieuw-Guinea.

Ten slotte worde een woord van hulde gebracht aan de wetenschappelijke expeditie naar het centraal bergland van Nieuw-Guinea. Die expeditie is dank zij de bizondere volharding van hare leden een groot succes geweest; de Wilhelminatop is bereikt en een verbinding is gevonden van Noord naar Zuid Nieuw-Guinea.

Peroratie.

Mijne heeren! Sombere tonen moesten klinken over den financiëelen toestand van het oogenblik. Maar die sombere tonen mogen niet ontmoedigen. Verleden jaar heb ik herinnerd aan de woorden van mijn ambtsvoorganger, dat optimisme en vertrouwen in eigen kunnen voor het welslagen onmisbaar zijn. Welnu, men behoude een gezond optimisme; daarvoor is grond, er is waarlijk aanleiding te over om in de toekomst van Ned.-Indië te vertrouwen. Men blijve vertrouwen in eigen kunnen en bedenke, dat men veel kan bereiken, wanneer men toont een krachtigen wil te hebben, wanneer men blijk geeft van opgewektheid, energie en arbeidslust.

Moge het volgend jaar de lucht meer zijn opgeklaard en de horizon helderder zijn.

De regeering brengt u, mijne heeren, dank voor de goede medewerking, welke uw college in het afgeloopen jaar heeft verleend. Toen ik nog in Nederland was, heb ik reeds met belangstelling en waardeering van het optreden en het werk van den Volksraad kennis genomen. Door de meer directe aanraking, welke ik in het afgeloopen jaar op deze plaats met uw college mocht hebben, heb ik uwe medewerking nog te beter op prijs leeren stellen. En het is dan ook met het volste vertrouwen, dat ik weder op uwe medewerking een beroep doe.

Moge, onder Gods zegen, uw arbeid strekken tot heil van Nederlandsch-Indië.

En hiermede verklaar ik de zitting geopend.

Rechtsvorm en geldelijk beheer bij de Oost-Indische Compagnie, door dr. W. M. F. Mansvelt. Swets & Zeitlinger, Amsterdam.

De schrijver constateert, dat we wel over de uitbreiding van ons gezag in Oost-Indië door uitnemende publicaties tot in bijzonderheden zijn ingelicht, maar dat men de vestiging in het Oosten te eenzijdig van den politieken en militairen kant heeft beschouwd. Voor een geschiedenis der Compagnie zijn verdere partieele onderzoeken en publicaties hoogst nuttig en gewenscht. Maar men denke niet, dat ten slotte uit de samenlijming van brokstukken ooit een goede handelsgeschiedenis zal ontstaan. Wie een commercieel lichaam beoordeelen wil, moet het zien als geheel en vanuit het centrale punt. Laat men dat na, dan bestaan er slechts losse transacties, welke strekking men onmogelijk kan nagaan. Alvorens er sprake kan zijn van een geschiedenis der Oost-Indische Compagnie moet er dan ook omtrent den juridischen en administratieven vorm de noodige zekerheid bestaan. De studie, die thans voor ons ligt, is aan deze onderwerpen gewijd.

De schrijver heeft zijn eigenlijke stof over de volgende hoofdstukken verdeeld: *Een blik op de boekhouding in 1779; De rechtsvorm; De boekhouding omstreeks 1600; De invloed van den vorm op het beheer.* De zeven bijlagen bestaan uit: I. *Voorbeeld van een balans der Oost-Indische Compagnie* (op 31 Mei 1779); II. *Voorbeeld van een balans van een der Kamers* (Kamer Amsterdam 31 Mei 1779); III. *Rekening van de 173e Equipage;* IV. *Rekening Retouren-Generaal;* V. *Balans van de Kamer Amsterdam (op 31 Mei 1779) volgens 't Grootboek;* VI. *Rekening-Courant van Ceylon (1780);* VII. *A. en B. Rekening-Courant van de Centrale Compagnie te Batavia (1780).*

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

DE POSITIE VAN DE JAVA-SUIKER OP DE WERELDMARKT.

Een verslaggever van het Haagsche Aneta-kantoor heeft naar aanleiding van het pas verschenen jaarverslag der Handelsvereeniging Amsterdam een onderhoud gehad met de directie dezer onderneming en stelde de vraag, wat zij dacht van de positie der Javasuiker op de wereldmarkt.

Vóór alles moest de kostprijs verlaagd worden, luidde het antwoord. Men hoort dikwerf zeggen, dat in de eerste jaren van goedkoope productie, zooals voor den oorlog, nog geen sprake kan zijn, maar ondertusschen heeft Cuba dan toch maar kans gezien, om bij het begin van den nu op een eind loopenden oogst zich tevreden te stellen met dollar 1.60 fob Cuba, wat voor onze Java-Muscovados een pariteit geeft van niet meer dan f 6¼ per pikol e.k. Java met bestemming naar het Oosten en zelfs slechts f 5⅞ met bestemming naar Engeland. Algemeen werd verkondigd, dat Cuba bij de noteeringen van nog maar weinige maanden geleden niet zou kunnen werken en dat de meeste fabrieken zouden gesloten blijven, maar men heeft zich, door de omstandigheden gedwongen, zóó goed aangepast, dat thans de nu bijna afgeloopen oogst geraamd wordt op niet minder dan 3,800,000 ton, wat slechts 100,000 ton is beneden de paar laatste jaren, die recordjaren voor Cuba zijn. Voor de Javasuiker-industrie is het een voordeel, dat de bietcultuur in Europa nog steeds bij verre na niet terug is op haar omvang van vóór den oorlog en als gevolg hiervan is ook dit jaar nog de wereldstatistiek van suiker gunstig voor den producent. Maar dat herstel tot den vroegeren omvang der bietcultuur in Europa, zij het iets geleidelijker dan verwacht was, zal met onafwijsbare zekerheid komen en noodzakelijk een verlaagden wereldprijs voor suiker veroorzaken. Want de totaal bietsuikeroogst (zonder Rusland) 1913/14 in Europa en Amerika, was rond 7 millioen ton tegen taxatie-1922/23 rond 5 millioen ton. Er is dus een herstel te verwachten van 2 millioen ton. Inmiddels is de totale rietsuikeroogst (zonder B.I.), welke 1913/14 rond 7500/m. ton was, gestegen tot rond 9800/m. ton, dus vooruitgegaan met 2300/m. ton, welke vooruitgang van 2300/m. ton dus ruim goedmaakt den achteruitgang van de 2 millioen ton biet. De wereldoogst biet en riet (zonder Rusland en B.I.) is derhalve voor 1922/23 niet kleiner dan voor 1913/14, doch integendeel reeds iets meer n.l. 1922/23 rond 14,800/m. ton tegen 1913/14 rond 14,500/m. ton. Nu is hierbij nog een zeer belangrijke factor, dat biet slechts een één-jarige cultuur is, doch riet op Cuba een meerjarige cultuur. De groote uitbreidingen in de wereld in de oorlogsjaren van de rietaanplantingen blijven dus produceeren, ook al komt de vroegere omvang van de bietcultuur weer terug, en al zou de suikerprijs wegens de overproductie dan niet meer loonend zijn. Wanneer, zooals nu trouwens wel op Cuba gebleken is, eenmaal het riet geplant is, wordt het altijd nog van twee kwaden het minste kiezen, als men dat riet maar oogst en rekent dat alleen de fabrieks-

kosten geacht worden er op te drukken. Het laten staan van het riet zou beteekenen werkloosheid en dus voor de bevolking heelemaal geen inkomsten meebrengen, terwijl zij nu althans nog iets ontvangt. De druk van dat teveel aan rietaanplant zal zich als eenmaal de bietcultuur weer hersteld is, laten denken als men nog in aanmerking neemt, dat het op Cuba mogelijk is 10, 12 ja zelfs tot 20 jaren lang snitten te oogsten van eenzelfden aanplant. Tegenover dit alles staat natuurlijk ook een gunstige factor, n.l. dat men mag hopen op een weder regelmatige uitbreiding van de wereldconsumptie, maar zulk een uitbreiding komt natuurlijk slechts geleidelijk, terwijl de gunstige consumptie van deze paar jaren niet heelemaal een maatstaf mag zijn, aangezien die den invloed ondervonden van het feit, dat de onzichtbare voorraden, gedurende de oorlogsjaren verbruikt, zich thans weer langzamerhand beginnen te vormen.

De uitbreiding van de bietcultuur in Europa brengt voor de Javasuiker nog het nadeel mede, dat op den duur de prijs dier suiker zich weer als voorheen richten moet naar de bietnoteering in Europa, omdat de bietsuiker door korteren afstand en dus door lagere vracht gemakkelijker in het Oosten kan concurreeren dan de Cubasuiker.

Uit dit alles blijkt nog eens, van welk een belang het is, dat de Indische regeering haar medewerking en steun verleent, opdat de Javasuikerindustrie, die zooals het verslag aantoont alleszins waardeering verdient, op den duur kan stand houden. Vergeten moet niet worden, dat dit tevens een groot landsbelang is. Er is in dit verband op gewezen, dat het onnoodig langzaam uitvoeren der Djatirotowerken aan de schatkist een derving van inkomsten van circa *f* 3,000,000 heeft veroorzaakt, welk bedrag als volgt te specificeeren valt:

Belastingen in Ned.-Indië *f* 2,248,167, belastingen in Ned.-Indië Pers *f* 371,495, vracht voor suikerafvoer Staats-Sp. *f* 311,748, irrigatie-retributie *f* 38,050, invoerrechten op emballage *f* 35,784, havenrechten *f* 5,624, totaal *f* 3,010,868.

Nu de jaren van gunstige conjuctuur voorbij zijn, moet de regeering voor alles vermijden, dat de reeds ondragelijke fiscale lasten verder worden opgevoerd, meende de directie. Onjuiste maatregelen moeten worden nagelaten; de ondernemingslust weer worden verlevendigd, opdat het Nederlandsch en buitenlandsch kapitaal zich weer tot Indië voelt aangetrokken. Er moet gestreefd worden naar grootere staatsinkomsten alleen uit grootere welvaart, wil men voorkomen, dat Indië verder bergafwaarts gaat tot schade zoowel van de bevolking in Nederland, als van die in Indië. Dit mogen vooral zij bedenken, die in hun ongeduld ten onrechte onze regeering in een onmatig snel tempo willen voortdrijven op den weg van sociale bemoeienis en staatkundige hervorming.

Op de vraag van den Aneta-man, wat bedoeld werd met de zinsnede in het verslag, dat de overplanting op Indischen bodem van Westersche stelsels en sociale instellingen het gevaar medebrengt van ontwrichting der Indische samenleving; wees de directie op de programma's van verschillende politieke partijen hier te lande, waarin als desiderata voorkomen o.a. zelfbestuur van Indië in nabije of meer verwijderde toekomst en met mogelijk toepasselijkheid van onze arbeidswetgeving op Indië.

Het spreekt vanzelf, betoogde de directie, dat bij de tegenwoordige mentaliteit het streven naar zelfbestuur niet anders kan worden gezien dan als een streven naar een ontwikkeling van een parlementairen regeeringsvorm in democratischen geest. Nu is het wel merkwaardig, dat de geschiedenis van het geheele Oosten van de vroegere tijden af tot voor enkele jaren, in

scherpe tegenstelling met de staatkundige geschiedenis van het Westen, den parlementairen regeeringsvorm, vrucht van Westersche cultuur, niet kent, waaruit volgt dat deze gedachte in de Oostersche ziel niet leeft. In het oosten is het gezag gebonden aan historie; de grondslag van ons vroeger zoo geprezen koloniaal bestuursstelsel was dan ook handhaving van het Inlandsche bestuur met leiding en steun van ons oppergezag. Het invoeren van een Westersch democratisch bestuursstelsel voert tot een verwarring van geesten met als gevolg een ontwrichting der maatschappij tot schade van allen. Men moet niet vergeten, met alle sympathie voor de intellectueelen onder de inlandsche bevolking, dat deze enkelingen absoluut niet den maatstaf vormen voor het geheel en ook niet uit het oog verliezen, dat de invoering van arbeidswetten onvermijdelijk mede groote uitbreiding brengt van het aantal ambtenaren met de daaruit voortvloeiende, de bedrijven belemmerende, ambtenarij en zware lasten, zooals de ondervinding in het moederland leert, terwijl juist in de allereerste plaats versobering der staatsdiensten noodig is. De directie beschouwde het dan ook als een stap in de verkeerde richting, dat overgegaan is tot het oprichten van een Kantoor van Arbeid te Batavia.

Ook met het toepassen van de Nederlandsche arbeidswetgeving op Indië behoort men in hooge mate voorzichtig te zijn, in de eerste plaats omdat onze Westersche oeconomie lijnrecht staat tegenover de Inlandsche mentaliteit. Zoo heeft de opdrijving van loonen in de haven van Soerabaja in 1920 tot een steeds toenemend tekort aan arbeiders geleid, omdat de inlander van den regel uitgaat, dat wanneer hij in 2 dagen genoeg verdient voor een week, hij niet meer dan 2 dagen werkt. Het eenige middel, dat doeltreffend bleek om weer de noodige arbeidskrachten te bekomen, was verlaging van loonen.

Gelukkig heeft inmiddels de belangrijkste daling der rijstprijzen in het algemeen een daling der loonen zonder verlaging van het levenspeil, mogelijk gemaakt.

LES ÉCORCES DE QUINQUINA DES INDES NÉERLANDAISES.

Men schrijft ons:

„Il 's agit ici, pour ainsi dire, de procurer son pain au malade".

Met deze woorden van den vroegeren Minister en Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië Rochussen, vangt in de April-aflevering van het Fransche tijdschrift *Chimie et Industrie* een artikel aan over „les écorces de quinquina des Indes Néerlandaises et leur emploi". Het is van de hand van Dr. A. Groothoff, die geruimen tijd op de Gouvernementskina-onderneming werkzaam was, daarvan gedurende twee jaren het beheer voerde en een drietal werken over de kinacultuur schreef, benevens verschillende publicaties in tijdschriften.

Het is bekend, dat de Franschen de eersten zijn geweest, die krachtig hebben aangedrongen om den kinaboom buiten Amerika in cultuur te brengen en dat zij daartoe verschillende pogingen in hunne koloniën hebben gedaan, doch steeds met weinig of geen succes.

Nederland is in dit opzicht op Java gelukkiger geweest en klaarblijkelijk is het de bedoeling van den schrijver, om den Franschen een denkbeeld te geven van den tegenwoordigen stand van kinacultuur in Ned.-Indië en alles wat daarmee in verband staat. In het genoemde tijdschrift neemt natuurlijk het chemische en pharmaceutische deel een voorname plaats in,

doch ook de botanische, therapeutische en economische bijzonderheden worden uitvoerig behandeld. Wij kunnent uiteraard deze alle niet bespreken, doch zullen van de laatstgenoemde, de economische, enkele beschouwingen vermelden.

Geconcludeerd wordt, dat gedurende de laatste twintig jaren Java geleidelijk de andere landen van de kinamarkt heeft gedrongen en tegenwoordig het wereldmonopolie van dit geneesmiddel bezit. Als factoren, die hiertoe hebben bijgedragen, worden genoemd:

1. de krachtige en voortdurende steun van de Nederlandsche Regeering;
2. de plaatsing van wetenschappelijk gevormde ambtenaren aan het hoofd van de cultuur;
3. het bezit van een superieure cinchona soort benevens een klimaat en bodemgesteldheid, waarbij deze zich krachtig kan ontwikkelen;
4. lage productiekosten tengevolge van goede en goedkoope werkkrachten;
5. de uitmuntende inrichting van de Amsterdamsche kinamarkt.

Het humanitaire doel, dat de Nederlandsche Regeering bij de invoering van de kinacultuur in Ned.-Indië heeft beoogd, is niet alleen volkomen bereikt, doch deze cultuur is daarenboven een rijke bron van inkomsten geworden zoowel voor het Gouvernement als voor de particuliere planters. Vooral gedurende de laatste negen jaren, sinds er een overeenkomst tot stand gekomen is tusschen bastproducenten en kininefabrikanten, zijn de winsten enorm toegenomen; in 1919 bedroegen deze van de Gouvernementsonderneming *f* 910,350 netto.

De Ned. Regeering gaat nog steeds voort haren krachtigen steun te verleenen voor de verbetering van de cultuur, terwijl zij tevens zooveel mogelijk tracht te voorkomen, dat het humanitaire doel, de kinine voor iederen malarialijder gemakkelijk en in ruime mate verkrijgbaar te stellen, in het gedrang komt tengevolge van het sterk opdrijven der prijzen door de kininefabrikanten.

Ongetwijfeld zullen de buitenlandsche lezers met belangstelling van dit artikel kennis nemen; het neemt ongeveer 25 pag. in, is in correct Fransch geschreven en voorzien van een zestal photo's. Wij zouden aan het Ministerie van Koloniën of aan het Koloniaal Instituut in overweging willen geven, deze monographie in brochure-vorm beschikbaar te stellen ter gelegenheid van tentoonstellingen, jaarbeurzen, Nederlandsche weken, congressen enz.

Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië. Aanvullingen en Wijzigingen Afl. I. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff. Leiden, N.V. v/h E. J. Brill.

Bij het verschijnen van den tweeden druk der Encyclopaedie van N.-I. is beloofd, dat gewaakt zou worden tegen veroudering, c.q. onvolledig worden van den inhoud, door het geregeld publiceeren van Aanvullingen en wijzigingen. Deze beloften getrouw heeft nu de Ie Afl. daarvan het licht gezien, waarin uitnemende artikelen o.m. over *Belastingen*, *Sarekat Abang*, *Sarekat Islam en De Herzieningscommissie*. Tevens vonden er plaats levensbeschrijvingen van bekende kort geleden overleden koloniale personen.

Misschien bestaan er ernstige technische bezwaren, anders zou het o.i. aanbeveling verdienen ook in die losse afleveringen ter aanvulling en wijziging, de artikelen alfabetisch te plaatsen. E. v. H.

P. J. VAN HOUTEN.

P. J. van Houten,

(Overleden 30 Juni 1922).

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

(*Met portret*).

Nu gaan mijn gedachten terug naar de eerste dagen die de Sumatra-expeditie doorleefde in Indië, eind Februari, begin Maart 1877. In het reisverhaal schreef ik: „spoedig werden pakken en kisten op pedati's geladen en door karbouwen van de landingsplaats naar het pakhuis van de heeren Van Houten, Steffan & Co. vervoerd; ons verlof te geven al die bagage daar te verpakken was de eerste van de vele uitstekende diensten door deze firma aan de expeditie gedurende haren geheelen loop bewezen". In dien tijd is onze vriendschap ontstaan, en ik moest dit even naar voren brengen om te doen uitkomen waarom ik mij tot schrijven zet over dezen merkwaardigen Rotterdammer.

De firma, die te Padang nog bestaat, is in 1871 opgericht; Van Houten was toen 3 jaar op de hoofdplaats van de toenmalige residentie, en bleef er tot 1884. Netscher, óók een Rotterdammer, was gouverneur van Sumatra's Westkust van 1870 tot 1878, en beiden hebben dus tegelijk vele jaren te Padang gewoond; noch Van Houten noch Netscher hadden genoeg aan hun vak of ambt.

Wat het dichtst bij den Indischen handel ligt, dat zijn de Indische kultures en voor v. Houten waren de kultures van zijn gewest, van de geheele kust, dingen van belang; herhaaldelijk heeft hij ervoor gevochten. Van 1885 is zijn opstel over „De kansen en vooruitzichten voor ondernemingen van handel, nijverheid en landbouw door Europeanen in Nederlandsch-Indië" (Tijdschr. t. bev. v. nijverheid), met een interessant hoofdstuk over de schaarschte van werkvolk, ook op Sumatra's Westkust. Van 1890 is zijn „Handleiding voor de pepercultuur", welke titel, naar hij ergens schrijft, had moeten luiden: Bouwstoffen voor een handleiding, enz. Vooraf gingen eenige artikelen in *De Indische Mercuur* over „De peper en hare beteekenis voorheen en thans voor handel en landbouw". Zijne bemoeiïngen met de gambir loopen van 1888 tot

1905 en bedoelden een verbeterde bereiding van de gambir op Sumatra's Westkust waardoor uitvoer mogelijk zou worden. In 1887 ontving de K. v. K. te Padang verslag van zijne, op haar verzoek, hier te lande ingestelde nasporingen betreffende de voorgestelde verplaatsing der gouvernements koffieveilingen van Padang naar Batavia. En in 1910 schreef hij aan den directeur v. landbouw in N.-Ind. over het belang van nieuwe proefnemingen met koffiezaad uit Midden-Amerika en Brazilië.

Het is moeilijk uit te maken of bij hem vóór en boven dit alles de dieren gingen. In zijn hart — ja; meer dan eens heb ik hem hooren klagen over den weinigen tijd die hem overbleef voor boeken en tijdschriften van natuurhistorischen aard; schier talloos waren de commissies en vereenigingen waarin hij zitting had en die hem werk gaven. Beperking, ook in 't belang van zijn gezin, ware hier stellig verkieselijk geweest. Is er één werkzame geest die zichzelf zulk een beperking weet op te leggen?

Telkens wanneer hij, wonende te Padang, een of ander dier uit de bovenlanden kon machtig worden, ging het naar den Rotterdamschen tuin; ook schelpen en zeegewassen, nesten en eieren; in 1879 werd hij eerelid van deze diergaarde.

Ook de Haagsche, het zoogenaamd Koninklijk zoölogisch botanisch genootschap, waarvan hij vele jaren bestuurslid was, had zijn belangstelling, blijkende uit de aan deze inrichting gezonden levende dieren, planten en zaden. Van 1892 dateert zijn voorstel aan het bestuur betreffende de inrichting van het dierenpark en het museum, met een uitvoerige toelichting betreffende de exploitatie van den tuin en lange lijsten van dieren.

Vooral de vogelwereld trok hem aan; de levende vogels waren hem lief en, zooals 't gewoonlijk gaat, hij was er in thuis. Doode vogels waren hem een gruwel, en aardig is het om te lezen hoe hij op 15 Januari 1919, in een vergadering van de Nederlandsche afd. der N.-I. Maatsch. v. nijv. en landbouw, Dr. Lens toespreekt, die op Curaçao de struisvogelteelt is begonnen. Of van Houten misschien een goed directeur eener diergaarde zou zijn geweest? Geenszins. Vermoedelijk zouden eenige bezoekers zeer vroeg in den ochtend alle hokken en kooien geopend hebben gevonden, en al het gedierte wandelende en vliegende door den tuin. Want met een dier in een hok nam hij alleen genoegen, omdat het niet iedereen is gegeven de dieren te gaan opzoeken in het bosch. En heelemaal geen genoegen neemt hij ermede wanneer de dieren in kooien tot een reizend beestenspel behooren. Hoe kan, vraagt hij in *De Nieuwe Courant* van 11 Sept. 1913, toen het circus Hagenbeck rondreisde door ons land, hoe kan iemand liefde hebben voor een dier dat hij dresseert en kunsten laat vertoonen?

Dikwijls heb ik zijn kennis van de inlandsche avifauna kunnen

bewonderen; begon hij over vogels, dan viel er altijd iets te leeren. Is het wonder, dat hij voeling kreeg met gelijkgezinden, die afkeuren dat de mensch den baas speelt over 't dier, omdat het hem niet aan kan? Dit was zijn sterke kant: zorgen voor de dieren, omdat zij, waarachtig niet op hun verzoek, leven in een menschen-maatschappij, dus slecht behandeld en als minderwaardigen bejegend worden. Met de Ver. tot bescherming van dieren komt hij in aanraking, wordt na eenigen tijd lid van het hoofdbestuur en de auteur van vele stukken die van de vereeniging uitgaan, zooals in 1904 en 1906 van de prijsvragen in zake de behandeling en verzorging van huisdieren, zang- en kamervogels, duiven en hoenders. Waar deze vereeniging naar buiten trad met adressen betreffende beschermende wetten voor in Nederland levende nuttige diersoorten; of over het Parijssche Congres tot bescherming van voor den landbouw nuttige dieren; of over de invoering van beschermende wetten voor dieren en planten in de O. en W. Ind. koloniën; dan — men kan zeker ervan zijn — was Van Houten de drijvende kracht, de agens, die den stoot gaf tot de beweging. Als afgevaardigde van bovengenoemde vereeniging had hij zitting in de commissie van advies ter voorbereiding eener nieuwe vogelwet, en het moet hem een voldoening zijn geweest op de jaarvergadering van het Koloniaal Museum in Mei 1905 zijn hart, dat vol was van deze dingen, te luchten, toen hij sprak over de noodzakelijkheid van bescherming der merkwaardige dieren en planten in de Nederlandsche koloniën.

Hij neemt het op voor alle dieren in alle werelddeelen, dichtbij en veraf. Wanneer hij leest over de „zeehondenplaag" en over de wenschelijkheid, om deze dieren te lijf te gaan langs onze kusten, dan is hij dadelijk in de weer om het recht van bestaan dezer heftig aangevallen robben, die toch ook la joie de vivre kennen, te bepleiten. En met evenveel overtuiging spreekt hij — is er grooter zoölogische sprong denkbaar? — ten gunste van de paradijsvogels. Hoeveel hij voelde voor deze even mooie als merkwaardige dieren blijkt uit de boutade van mevrouw Van Houten: „als ik een paradijsvogel was, dan zou je langer in de huiskamer blijven." De paradijsvogels van Nieuw Guinea — een interessant geschrift is zijn Nota in Oct. 1896 aangeboden aan het bestuur der Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën, met, als bijlagen, twee opstellen van Mr. M. C. Piepers, een van F. S. A. de Clercq en een van Van Hoëvell, beide oud-residenten in het oosten van den Archipel. De nota, waarvan een overzicht is te vinden in de maandelijksche revue van Oct. 1897 in dit tijdschrift, loopt over de staatsbescherming van nuttige of merkwaardige dieren en planten in de Nederlandsche koloniën, en hoofdzakelijk is zij gericht tegen de roekelooze verdelging van fraaie vogelsoorten in het oosten van de Indische

eilanden-wereld. Ook in de commissie ter bevordering van een verbod van uitvoer van vogels of deelen van vogels uit de Nederlandsche koloniën had van Houten gelegenheid ten gunste van de paradijsvogels te spreken. De Ned. Indische Vereeniging tot natuurbescherming steunt hem, particulieren lichtten hem in, uit officieele bescheiden put hij cijfers, die aan zijn betoog kracht geven. Cijfers om inderdaad van te schrikken: de aangegeven waarde van vogelhuiden aan het tolkantoor te Manokwari (aan de Geelvinckbaai, op de noordkust van Nederlandsch Nieuw Guinea) bedroeg in 1913 *f* 900.000.

Het lag geheel in Van Houten's lijn zich dapper te weren in het belang van de Vereeniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland. Er viel, zooals begrijpelijk is, te strijden tegen velerlei soorten van onwilligen; „als ik naga, schreef een van hen, wat zoogenaamde schilders of andere gevoelsmenschen tegenwoordig mooi noemen en willen behouden, dan vermoed ik, na lezing der aandoenlijke beschrijvingen, dat ik ook bij een bezoek aan het Naardermeer deerlijk teleurgesteld zou terugkomen."

Een „virtuoos van het sarkasme" was Van Houten niet; ook voor zulke tegenstanders had hij alle égards, zooals hij zelden de goede bedoeling in twijfel trok van hen, die tegen hem waren; en in dit bijzondere geval was hem dit gemakkelijk, want niet het mooie van het Naardermeer bij rijzende of bij vallende zon bekoorde hem zoo bijster, maar hij vocht voor het behoud van het meer als broedplaats van lepelaars, purperreigers, roerdompen en baardmannetjes.

Voor den mensch in nood vroeg hij evenzeer bescherming, voor den mensch wanneer deze, evenals het dier, het kind van de rekening dreigde te worden als 't gevolg van het recht van den sterkste; zijn brief die beoogt de belangen te dienen van de Boeren-republieken in Zuid-Afrika en omschrijft Nederland's plichten jegens Transvaal en zichzelf (Oct. 1899) is daarvoor een aandoenlijk bewijs.

Opmerkelijk mag het heeten, dat deze gevoelsmensch tevens een man van cijfers was; al in den ouden tijd heeft hij de firma Van Houten, Steffan & Co. te Padang opgewerkt tot een van de voornaamste huizen in ginds gewest; in hoofdzaak handel drijvend, interesseerde de firma zich ook voor kultuurzaken en zij vertegenwoordigde onderscheidene in Nederland gevestigde en in Indië werkende ondernemingen. Zijn peperboek was voor een deel een boek van cijfers, en, hij heeft door dat boek veel belangstelling voor de Lampongs weten op te roepen, al zijn niet alle ondernemingen in dat gewest tot winstgevende maatschappijen gegroeid. Het Europeesche kapitaal heeft de Lampongs niet losgelaten, en ook door den spoorweg zijn de distrikten als kultuurland verbeterd. Als lid van de firma Waller & Plate te Amsterdam, welker hoofdbedrijf is het beheeren van in de hoofdstad gevestigde kultuur-maatschappijen die hun bedrijf in Indië hebben, van 1908 af

met Jhr. A. W. J. Graafland als associé, kon hij zijn Indische zakenkennis vruchtbaar maken.

Evenzoo bewoog Van Houten zich geheel op 't gebied van de praktijk toen hij op 14 Febr. 1888 in het Indisch Genootschap sprak over de te sluiten overeenkomst voor de bediening van de Paketvaart in den Ned. Ind. Archipel, na ommekomst van het kontrakt met de Ned. Ind. Stoomvaart-maatschappij; aan de discussie namen toen deel de heeren Van der Goes van Dirxland, J. Boissevain, Mr. S. van Houten en Mr. J. van Gennep. Het verslag is nòg waard te worden gelezen.

Van veel vroegeren datum zijn Van Houten's faits et gestes ten opzichte van den Ombilin-spoorweg en de ontginning der mijnen. In 1878/79 in Nederland zijnde, begon hij, in samenwerking met J. L. Cluysenaer, op schrift te zetten de rentabiliteit eener onderneming, die zoowel de ontginning als het vervoer te land en te water ten doel had. Men kent de geschiedenis. De spoorweg werd door de N.-I. Regeering gebouwd en terwijl dit geschiedde vroegen Van Houten en Cluysenaar aan den Min. v. Koloniën concessie tot exploitatie van mijn en spoorweg, om te bewijzen, dat exploitatie door particulieren op een goed kontrakt met de Regeering — die ten slotte de groote winsten ten bate van den lande zou genieten — de juiste oplossing er zeer wel mogelijk is. Later hebben beide heeren, na een daartoe ingekomen verzoek, al hunne geschriften en berekeningen in zake de Ombilin-kolenmijnen en den spoorweg kosteloos afgestaan aan het Dep. van Koloniën ten gebruike van den ingenieur J. W. IJzerman ten behoeve van een bestek en een begrooting van den spoorwegaanleg en de mijn-exploitatie, een en ander om tot grondslag te strekken voor een bij de Staten Generaal in te dienen begrootings-ontwerp.

Niet alles wat Van Houten erover heeft geschreven is door den druk openbaar gemaakt; wel „De ontworpen West-Sumatra-spoorweg en de voordeelen der door de regeering voorgestelde richting" (1887). In de vergaderingen van de departementen Haarlem en Den Haag van de Maatsch. t. bev. v. nijv. heeft hij de vraag „Staats- of particuliere ontginning?" besproken en een verslag daarvan is in druk verschenen. In de bijeenkomst van het Ind. Genootschap van 21 Oct. 1890 heeft ook Cluysenaer een bespreking ingeleid over de exploitatie van kolenvelden en spoorweg. Daar geen van beiden met de concessie-aanvraag eenig persoonlijk voordeel had beoogd, viel er bij een behandeling in het openbaar niets te verhelen. Ten slotte heb ik nog te vermelden drie artikelen in *Het Vaderland* van 5, 6 en 9 Febr. 1892, getiteld „Het besluit tot Staatsontginning van het Oembielin-kolenveld", waarin Van Houten opkomt tegen de bewering des Ministers, dat de geheele maatregel slechts een tijdelijke voorziening beoogt. Hij trekt 's Ministers volkomen oprechtheid te dezen opzichte in twijfel .... inderdaad is dit voor Van Houten, die iets later schrijft „zonder hartstocht of

bitterheid" te zullen zeggen wat hij heeft te zeggen, een sterke uitdrukking.

Spoedig nadat hij in Nederland was gekomen, heeft hij zich aangetrokken gevoeld tot het Koloniaal Museum te Haarlem, is hij bevriend geworden met de directeuren dezer instelling, eerst met Van Eeden, na 1901 met Greshoff; van lid der commissie van beheer is hij opgeklommen tot penningmeester, onder-voorzitter, voorzitter. In *De Indische Mercuur* van 21 Juli l.l. heeft dr. J. Dekker beschreven wat Van Houten voor het Koloniaal Museum heeft gedaan, en ik mag dus daarheen verwijzen. De Greshoff-herinnering in dat museum op 27 Mei 1911 is als overdruk uit *De Indische Mercuur* afzonderlijk verschenen, en daarin vindt men in extenso Van Houten's redevoering.

Vroeger, in Juni 1905, heeft hij in hetzelfde museum een voordracht gehouden over Twee Indische natuurliefhebbers uit de XVIIIde eeuw, De Bevere en Loten, naar aanleiding van een tentoonstelling van De Bevere's teekeningen, die in 1885 Van Houten's eigendom werden.

Hij is begonnen zich te uiten over de toekomst van Nederlandsch Nieuw Guinea in de *N. Rott. Ct.* van 16 Dec. 1893. In het volgend jaar heeft hij de mogelijkheid eener exploitatie van hetzelfde gebied besproken in een vergadering van het Aardrijkskundig Genootschap op 3 Maart. En daarna is hij blijven verzamelen alles wat op dit veraf gelegen land betrekking heeft, om in April 1902 opnieuw voor den dag te komen met 5 opstellen in *De Nieuwe Courant* van 8, 9, 10, 11 en 12 April; zij dragen den titel „Onze staatsplicht ten aanzien „van Nederl. Nieuw Guinea en de toekomst voor dit koloniaal gebied", en eindigen met de bewering, „dat een flink aangevatte en ernstig „doorgezette koloniseering van ons N. Guineesche gebied *moet* slagen „en mettertijd ertoe kan leiden, dat onze nazaten met rechtmatigen „trots dáár kunnen wijzen op een Nederlandsch Nieuw Java". In hetzelfde jaar 1902 bood hij den Min. v. Koloniën een nota aan met omschrijving in bijzonderheden van een proefneming met Javanenkolonisten; een kosten-berekening vergezelde dit stuk. En twee jaar later heeft hij den g. g. Van Heutsz vóór zijn vertrek een adres aangeboden, dat hetzelfde onderwerp onder diens aandacht wilde brengen. Als inleider optredend in een vergadering van het Indisch Genootschap in Nov. 1906, sprak hij over volkplantingen van Staatswege van Javanen op N. N. G., en afgedrukt in een door de Vereeniging Moederland en koloniën uitgegeven bundel over de Ind. begrooting van 1908, zijn van Van Houten opmerkingen en wenken te vinden over kolonisatie der Buitenbezittingen met Javanen.

In 1912 verscheen in het Tijdschr. voor het B. B. een opstel van C. Lulofs over „De toekomst van Nederl. Nieuw Guinea", waarvan het slot luidt „dat belangrijke deelen van N. N. G., zonder onevenredige „uitgaven aan 's Lands schatkist te stellen, kunnen groeien tot niet

„te versmaden bezittingen, gelijk met zoo menig gebied in de eeuwenlang „verwaarloosde Buitenbezittingen het geval is geweest". Tien jaren later is door Van Houten „Een politiek testament" gepubliceerd, met den tweeden titel „C. Lulofs en Nederl. Nieuw Guinea, een herinnering en een opwekking (*De Nieuwe Ct.* van 24 en 25 Febr. 1922). Het is een lange brief door Lulofs aan Van Houten geschreven op 17 Sept. 1921. In een korte inleiding zegt deze: „Ik zelf bepleitte de Nieuw-Guineesche zaak reeds welhaast *dertig jaren*", en hij noemt ook het in Juli van het vorige jaar in dit tijdschrift verschenen opstel „Nieuw Guinea en Java". Lulofs' brief zal Van Houten hebben opgebeurd. „Wanneer men nu eens ondernam om naar Merauke 25 gezinnen 's jaars over te brengen...." schrijft de eerste, en de tweede herkent daarin wat hij vroeger, lang geleden al, heeft aanbevolen. Maar hij die het nu zegt is deskundige, kent het land en zijn volk, het klimaat, alle omstandigheden, is iemand die door ondervinding weet wat hij zegt, schrijvende: „Het ligt zoo voor de hand dat we van de prachtige „menschen-pépinière, Java, gebruik maken voor de omzetting van „de ongemeten vlakten der Buitenbezittingen in rijstvelden en bloeiende „kampongs".

Nu zijn beiden overleden en Nieuw Guinea staat alleen; er is iets ongemeen tragisch in dezen afloop; komt er in de massa beweging, dan zal ze eer een terugloop dan een voortgang zijn.

Het overlijden van Van Houten is wel een groot verlies. In de eerste plaats voor zijn weduwe en kinderen. Ook voor Indië, in 't bijzonder voor Nieuw Guinea, dat zonder voogd achterblijft. En ook voor de dieren, die elkander veel goeds van hem zouden vertellen, indien zij nog konden spreken als in La Fontaine's tijd. Zoomede voor zijn vrienden onder de menschen.

Baarn, Augustus 1922.

Een veel toegepaste bestuursmaatregel op de Buitenbezittingen.

DOOR

A. M. SIEREVELT,

kapitein-gezaghebber.

---

a. Het doen verhuizen van kampongs van hooger gelegen streken naar lager gelegene.

b. Het doen veranderen van bouwwijze en bouwtrant der huizen onder dwang.

Menig bestuursambtenaar in ruste zal zich wel herinneren in zijn jongen tijd éénmaal één der bovengenoemde dan wel beide bestuursmaatregelen te hebben toegepast. Daar ik ervan overtuigd ben, dat er tegenwoordig ook nog jonge bestuursambtenaren zijn (om eventueel misverstand te voorkomen wil ik er even op wijzen, dat ik met bestuursambtenaar bedoel *„alle bestuursambtenaren"* dus ook de officieren belast met civiel gezag), die neiging hebben om in door hen bestuurde primitieve streken tot dergelijke maatregelen over te gaan, voel ik me gedrongen tot een waarschuwend woord in deze.

Men begrijpe me echter niet verkeerd. Er zijn zeer zeker gevallen geweest dat men in de eerste tijden van onzen pacificatiearbeid op de buitenbezittingen, toen er door menig bestuursambtenaar in den waren zin des woords pionierarbeid is verricht, vaak met het gevaar voor oogen het eigen leven erbij te moeten inboeten, tot één der bovengenoemde maatregelen *gedwongen* was. Er zijn echter ook gevallen geweest, dat het nemen van dergelijke maatregelen niets anders dan imitatie was (vaak werden ze uit gemakzucht genomen, hierover echter straks), met gelukkig voor den betrokken bestuursambtenaar vaak geen direct nadeelige gevolgen als opstand e. d., maar met wel dikwijls voor de bevolking zeer funeste gevolgen, die echter pas duidelijk te voorschijn kwamen onder het bestuur van den opvolger, die dan met de gebakken peren vaak leelijk in zijn bestuursmaag zat.

Had zijn voorganger de gevolgen kunnen overzien, zeer zeker zou

hij zich eerst nog wel eens een paar maal bedacht hebben, misschien er heelemaal van hebben afgezien, want ik ga van de veronderstelling uit dat zoo'n bestuursambtenaar het geheel ter goeder trouw deed, al kwam er gemakzucht bij in het spel.

Het deed me dan ook zeer veel genoegen eenige weken geleden in de nieuwsbladen te lezen, dat één der Tweede Kamerleden in een der kamerzittingen over bovenstaande n. l. *a.* had geïnterpelleerd. Eén der weinige interpellatie's over Indië, die wat inhield, wat steekhoudend was. Beter in ieder geval dan al dat geïnterpelleer en schriftelijke-vragengestel over het regeeringsbeleid ten opzichte van de in Nederland als martelaren beklaagd wordende Indische volksleiders, die hier lijden moeten (d.w.z. S. I.-kassen opsoupeeren, e. d.) voor de goede zaak.

Maar laat ik niet afdwalen. Vooralsnog wil ik even vooropstellen, dat ik door mijn omzwervingen in onzen mooien Archipel spreek uit ondervinding, uit eigen waarneming. Alle theorie is me hierbij vreemd.

Eerst zal ik bespreken de reden waarom men vaak tot onder *a.* genoemden maatregel is overgegaan. Het kwam in heel veel deelen van den Archipel voor dat sommige bevolkingsgroepen zich ophielden in onherbergzame, moeilijk te bereiken (let op dit laatste!) en onvruchtbare streken. Daar ons bestuur er steeds op uit moet zijn om na rust en orde in den vaak bestaanden chaos gebracht te hebben, land en volk ook vooruit te brengen, is het zeer te verklaren, dat het vaak overging tot het doen verhuizen van heele kampongs naar beter te bereiken en meer vruchtbare streken, en waar zulks niet ging met overreding dan maar met dwang. In een land, waar nog zeer primitief geleefd wordt, moet dan ook maar primitief worden geregeerd, waar

In alleen het vorengenoemde geval is m. i. een dergelijke maatregel 's lands belang zulks eischt. Iets wat onze Kamerleden wel in het oog mogen houden die Indië geregeerd willen zien zooals Holland geregeerd wordt, doch ze vergeten daarbij dan ook altijd, dat toen hun voorvaderen de Batavieren nog in een beestenvelletje rondliepen, deze ook nog met primitieve maatregelen werden behandeld, geheel naar de eischen des tijds en dat de afstammelingen van deze laatsten er ± 2000 jaar over gedaan hebben om tot hun tegenwoordigen toestand te geraken en dàt ging dan ook zelfs nog met schokken.

te verdedigen. Ik heb echter ook gezien, dat een volksstam gedwongen werd om te verhuizen naar een minder vruchtbare streek, alleen om het feit, dat de menschen alleen te bereiken waren, als de bestuursambtenaar te voet de bergen introk en dat scheen deze laatste te bezwaarlijk toe, want dan moest hij uit zijn prauw, waarmee hij langs de kust voer of moest hij het gemakkelijk te beloopen vlakke strand verlaten en dat was wel een beetje veel van hem gevergd. Alleen omdat die menschen in den beginne veel „soesah" gaven aan het bestuur moest er uit een geheele reeks kampongs liggende op

ongeveer 400 M. hoogte in de koele bergen en gemiddeld op een afstand van 6 K. M. van de kust, de bevolking overgeplant worden op een heete zandstrook aan het strand gelegen. Ik zal den naam van dat eiland maar noemen, het is gebeurd op Ceram en wel op West-Ceram.

Een breede strook in de bergen is daar ontvolkt geworden. Een gezonde bergbevolking, gewend aan de koele berglucht en mooi, helder bergwater is neergepoot in een heet strandklimaat en in een streek waar het water op lange na niet geleek op dat uit de bruischende bergstroompjes. Vroeger te midden van hun bergsagodoesoens wonende en te midden van hun zelf geplante klapper- en andere vruchtboomen, die ze nu ten prooi moesten laten aan de alles vernielende varkens en kakatoea's, zitten ze nu aan het heete strand weg te kwijnen en uit te sterven.

Nu veel vatbaarder voor ziekten en epidemieën zal er van deze vroeger bloeiende kampongs met een opgewekt levende bevolking over eenige jaren niet veel meer over zijn.

Ik zal U cijfers noemen, lezer en dan zult ge schrikken. Het zijn globaal in mijn herinnering vastgehouden getallen, die echter nog voldoende de zaak illustreeren.

De kampong Moernaten aan de N.-kust van W.-Ceram gelegen telde in het begin van den opstand van 1915 ongeveer 250 weerbare mannen. Toen ik in 1920 van Ceram vertrok konden we voor heerendiensten ternauwernood een goede 105 man bij elkaar krijgen. De influenzaïnval van 1918 had natuurlijk bij deze verzwakte, weinig weerstand biedende bevolking ook een grooter aantal slachtoffers gemaakt dan anders het geval zou zijn geweest.

Hier was dus niet sprake van het overpoten naar vruchtbaardere en gezondere streken, maar alleen van overpoten naar *„beter bereikbare"* streken, die echter veel ongezonder waren en veel minder vruchtbaar.

Een ieder weldenkend mensch zal het nu wel met me eens zijn, dat het argument van minder goed bereikbaar nimmer als doorslaand mag gelden inzake te nemen verhuizingsmaatregelen. Men late zoo'n kampongbevolking in haar milieu doch stelle als eisch, dat ze haar kampong verbindt door een verbreed en goed onderhouden pad met den naastbijzijnden verkeersweg dan wel het strand. Moeten daarvoor hindernissen als rotsen opgeruimd worden, welnu daarvoor is nu het bestuur om verder hulp te verleenen. En de eventueel gemakzuchtige bestuursambtenaar neemt zijn beenen dan maar eens op en tippelt de bergen maar in, al zijn er nog zulke zware hellingen in het voetpad. De tijden van vanuit de kust besturen zijn voorbij, want we hebben reeds gezien en ondervonden, dat zulks vrijwel gelijk staat met niet-besturen.

Nu over punt *b.* mijn opstel.

Hiermede stoot men onnoodig deze primitief levende volkeren voor het hoofd. Het kan zijn, dat bij de meeste bestuursambtenaren de hygiënische overwegingen den doorslag gaven, zeer loffelijk, want zulks is wederom goed bedoeld, ten voordeele van het aan zijne zorgen toevertrouwde volk, maar de uitwerking van een dergelijken maatregel is dikwijls wederom fataal. De menschen zullen niets voelen voor die zoogenaamde „Roemah kompania" zooals ze op Ceram werden genoemd, met het gevolg dat ze stiekem, verborgen in het bosch hun adathuisje bouwden, waarin ze meer vertoefden dan in hun „Roemah kompania". Hiervan was natuurlijk 't gevolg, dat er weer gestraft moest worden als er iemand was gesnapt met een dergelijk huis of dat hij zijn hem opgedrongen huis niet voldoende onderhield en in bouwvalligen staat liet verkeeren. Ik kon niet anders dan hun in mijn hart gelijk geven.

Verder bestaan nog meer overwegingen van mijn zijde om dergelijke maatregelen niet toe te passen, maar dat zijn meer schoonheids-overwegingen. Niet alleen dat men dus de menschen dwingt dwars tegen hun adat in andere huizen te bouwen, (men mag m. i. alleen bestuursmaatregelen tegen de bestaande adat ingaande nemen, als het blijkt dat het handhaven van die adat allen vooruitgang tegenhoudt) maar men ontneemt het land zijn karakter. De in dat land wonende menschen, de natuur, de naaste omgeving, de door hen gemaakte huizen, prauwen, enz. dat alles behoort bij elkaar. Gaat men daar volgens Westersche begrippen aan het veranderen en verbeteren, dan is het net of men op een mooie schilderij uit met elkaar harmonieerende onderwerpen samengesteld, iets verandert en aanbrengt wat er niet bijpast. Want zulks is een feit, zoodra men den bouwtrant volgens Westersche opvattingen gaat veranderen dan ontneemt men het landschap ook een deel van zijn bijzonder en mooi karakter.

En dit moet me ook nog van 't hart, de zoogenaamd hygiënisch beter gebouwde huizen, die b. v. de kust-Alfoeren van Ceram van het bestuur te bouwen hebben gekregen, lijken gewoonweg naar niets. Smakelooze, éénvormige dorpen uit een goedkoope speelgoeddoos zijn die kampongs geworden.

Eén voorbeeld uit de vele voor degenen, die Ceram van nabij hebben mogen aanschouwen. De eens zoo schoone, stijlvolle kampong Hatoenoeroe in de onderafdeeling Wahai werd in 1919 door een hygiënisch voelend bestuursambtenaar afgebroken. De mooie, elegante, lichtgebogen en torenachtig geconstrueerde puntdaken moesten plaats maken voor huizen uit bovengenoemde blokkendoos. Dat de menschen niet bijster hard aan hun nieuwe kampong werkten laat zich begrijpen en ik kon wederom hun geen ongelijk geven.

Over eventueele politieke gevolgen zal ik het maar niet hebben, alleen moet men heusch niet verwonderd staan als zoo'n volk, dat

dergelijke maatregelen niet snapt en niet snappen kan en zulks aanziet als plagerij, op een gegeven dag om een in onze oogen snertreden (excusez moi le mot) weer eens wegloopt en naar de wapens grijpt. De oorzaak wordt dan gerapporteerd als b. v. een het laatst, heel vaak te billijken bestuursmaatregel, gegeven echter op een moment dat de maat vol was. De laatste druppel doet dan den emmer overloopen, maar om den eersten druppel, die begon den emmer te vullen, daarom wordt niet meer gedacht. Dat is dan voor het bestuur ook vaak te lang geleden, er hebben al weer zooveel overplaatsingen (ook één van de verkeerdheden in ons bestuursstelsel) plaats gehad, maar het volk zelve vergeet niets en stapelt alles maar op in hun kleine maar spoedig overkropte gemoed. En toch hebben ze nog vaak geduld genoeg getoond.

Maar ik dwaal af. Wat wilt ge dan hebben zal al menig lezer vragen, als ge de hygiënische woontoestanden in een streek wilt verbeteren? Het antwoord daarop is zeer eenvoudig en wel: „Ge kijkt als bestuursambtenaar eerst een jaartje goed rond in Uw ressort en begint niet direct uit misplaatsten „Tatendrang" met het nemen van maatregelen. Daarna gaat ge in overleg met hoofden en bevolking bespreken de *verbeteringen*, die ge wilt aanbrengen in den huizenbouw, zonder daarmee tegen de adat in te druischen en zonder den *bouwstijl* te veranderen".

Ik wil mijn opstel echter niet eindigen vòòr nog even gezegd te hebben, dat (par manière de dire) menig bestuursambtenaar op de buitenbezittingen nog best een schoonheidscommissie, zooals de groote steden die tegenwoordig hebben, naast zich zou kunnen velen.

En in verband met punt *a*. nog even de vraag, die wel gevaarlijk is omdat men Indische toestanden dikwijls niet kan en ook niet mag vergelijken met Hollandsche.

„Hoe zou een Hollandsch boertje, kaas makende in de buurt van Gouda zich gevoelen, als hem van hoogerhand werd gelast naar Scheveningen te verhuizen, omdat hij daar vanuit Den Haag beter te bereiken is en dat hij daar maar moet zorgen ook aan den kost te komen?"

Sintang, 16 Juni 1922.

Grepen uit den Indischen Archipel.

DOOR

H. R. ROELFSEMA.

VAN MIJN AANKOMST EN VAN DELI.

> So geht denn hin, ihr Beschreibungen! betrügt meinen Freund, macht ihn glauben, dasz ich etwas thue, dasz er etwas sieht und liest! GOETHE.

Met deze geestige opmerking begint Goethe zijn „Briefe aus der Schweisz." Hij zegt er nog iets meer bij, en wel dat hij ondanks de vele beschrijvingen, welke hij over Zwitserland las, toch nooit, alvorens hij het met eigen oogen had gezien, zich een juist beeld en een juist begrip van dit land had kunnen vormen. Och hij zegt daar eigenlijk nog meer, maar dat leze men dan maar eens voor zichzelf.

Het is onbillijk een schrijver te verwijten, dat het hem niet is gelukt een beeld, een werkelijk beeld, een juist begrip van een land te geven aan een lezer, die nooit op verre na iets van de werkelijkheid van dat land heeft gezien. En toch heb ik dat verwijt meer dan eens gehoord. In Indië heb ik eens door iemand hooren zeggen: „Ondanks alles wat ik over dit land las, had ik, eer ik er heenging, er mij toch nooit een voorstelling van kunnen maken, zelfs niet hoe b.v. een voorgalerij er nu eigenlijk wel uit moest zien. Die schrijvers over Indië kunnen niet schrijven."

Zoo lees ik in een oordeel over een indischen roman „Onder de Palmen": „Als zooveel andere boeken over Indië, zegt 't mij niets." Wie dit oordeel schreef had zelve nog nooit onder de palmen geloopen.

Ik ken dit boek niet, maar wie in de meening verkeert in zijn hollandsche huiskamer bij de warme kachel door lectuur zich een juist beeld over Indië te kunnen vormen, is nog in een naïven waan bevangen. Ook foto's, zelfs bioscoop zullen hem niet helpen, hij verbeeldt zich ook daarbij maar wat. Het is daarginds alles zoo anders dan we in Holland gewoon zijn.

Wie eens in Indië uit de gloeiende zonnestralen, die een tijdlang op hem neervielen en hem met hitte overgoten, een wijde, beschuttende, koele voorgalerij is binnengestapt, heeft terstond het juiste begrip van het kostelijke van zulk een beschaduwde open ruimte met haar wijde, gemakkelijke stoelen, haar gladde marmeren vloeren en kille, witte wanden gekregen. Hij heeft zich oogenblikkelijk den zwaren zonnehoed van het hoofd gezet en is met zijn over-warme, bezweete lichaam herademend neergezegen in een der vele luie stoelen. Reeds spoedig heeft hij de vraag tot zich hooren komen, of niet een koele drank hem goed zal doen; en is hij alleen gebleven, nu dan heeft hij wel den huisjongen geroepen, die hem dien drank in een oogwenk zal brengen.

Dat genot van den overgang uit de onrust der felle zonnestralen naar de rust van schaduw en koelte, 't verkwikkende van een bruisend glas ajer blanda, zoo uit de ijskast, aangeslagen van de kou, den vredig feestelijken indruk, die een ruime voorgalerij, met haar vele planten en het zonlicht buiten, steeds maakt, dat heeft hij doorleefd en in eens beter begrepen dan alle beschrijvingen, foto's en bioscopen het hem konden doen. De sfeer van warmte en koelte, de overgang van matheid naar verkwikking, van zonnegloed naar getemperd licht, waarin dat gebeurt, gaat niet mee en is niet op te roepen, is in de verbeelding niet na te voelen door hem, die in de werkelijkheid geen herinneringen aan zulke dingen heeft.

En hier gaat het nu alleen nog om een voorgalerij. Hoe moet het dan wel zijn, als het gaat om het gecompliceerde van het indische leven, het indische landschap, de indische volken?

Wel men staat dan in de weergave van het bestaande tegenover zoo iemand voor onmogelijkheden. Vandaar ook dat hij, die nooit Indië zag, er zich nauwelijks voor interesseert, er zich ook zoo moeilijk voor kan interesseeren. En wie dit dan toch met zijn verbeelding wil doen, hij zal in het land zelve aangekomen, binnen één etmaal, van zijn fantasiën, geboren uit lectuur over dit land, waarschijnlijk met harde hand genezen zijn.

„So geht denn hin, ihr Beschreibungen! betrügt meinen Freund!"

Het groote voorrecht is me te beurt gevallen binnen een jaar den ganschen Archipel te doorreizen met opdrachten en introducties, die mij een groote vrijheid van beweging lieten, die me afwisselend als medespeler en toeschouwer een vrijen kijk op de dingen gaven en deden houden, die me brachten in de uitersten van cultuur en wildernis, van bewoondheid en onbewoondheid, die men in den grooten Archipel kan vinden. Ik heb daarbij veel hulpvaardigheid, veel vriendschap, veel breede indische gastvrijheid ondervonden, veel menschen en toestanden leeren kennen, in 't kort mijn leven daar wel verrijkt door dien reisgang zoo afwisselend

door 't volle leven zelve. Ik zal daarvan trachten te geven, wat ik er aan anderen van kan geven; er zijn er die daarvan wel willen lezen; er zijn er zeker veel meer, die dat zelve zoo graag eens zouden willen zien. Laat ik echter tot hen, die daarnaar hunkeren dit tot troost zeggen: dat reizen, hoe ontwikkelend en aantrekkelijk het ook schijnt, velen verreisd maakt, dat is ongevoelig voor indrukken doet worden, hen vermoeit en in oppervlakkigheid van zichzelven doet vervreemden. Het heele moderne toerisme is eigenlijk niets anders dan een terugval naar het nomadiseerende, het rustelooze, onbezonkene. De moderne nomade is de verstrooiingzoekende, die, onder den vloek te moeten zoeken, zoekt maar nooit vindt, een moderne, sterfelijke Ahasverus.

En wie dat eenmaal heeft gekregen, dat verreisd zijn, hij voelt zich overal en nergens meer thuis, hij hecht zich in onverschillige rusteloosheid aan niets meer; waar hij zich tracht te vestigen breekt hij na eenigen tijd weer op, wijl zijn herinneringsdroomen hem naar elders lokken, hem daarginds, ver weg, van allerlei moois voorspiegelen, dat hij daar aangekomen, spoedig weer elders verwacht.

Wie op een groote reis, op groote reizen, niet een ernstig doel nastreeft, wie in de reisverstrooiing niet zichzelf blijft en zich bij tijden weet terug te trekken, om zich in ernstig werk te verdiepen, loopt het gevaar te gaan behooren tot de beklagenswaardige menschen, die den vasten grond verloren hebben. 't Zijn de plannenmakers als Peer Gynt, de zoekers, die niet zullen vinden, die aan het einde van hun leven moeten inzien, dat het door ondiepte, door najagen van verlangens, vruchteloos is geworden.

Wie reist bij den haard en zijn verbeelding laat werken, geniet vaak meer, maar ook hierin, hebben we gezien, schuilt een gevaar. Het ware is in dezen noch het een, noch het ander, er is te geven en te nemen, en in wisselwerking met inzicht het leven te verrijken, om het tevens te leeren begrijpen. Wie andere volken zag zoo verschillend van onzen eigen aard, opvattingen en levenswijze, in nog weinig gecompliceerde samenlevingen, leert zijn hoofd schudden over veel, waarover wij ons als over het onontbeerlijke razend druk maken. Neen erger, we zien in, hoe onze torenhooge opbouw leidt tot het gevaarlijk onmogelijke, tot het verlaten van soberheid en eenvoud, die de zorgeloosheid schenkt. En al gaat nu ook een vergelijking met tropenvolken, door het verschil van klimaat, niet geheel op, toch leeren we inzien, dat wij, wat sommigen onder ons zich ook verbeelden mogen, hun in werkelijkheid, bij weinig zegeningen, veel verwarring hebben te brengen.

Ik heb nooit meer lachende en belangstellende gezichten bijeen en nooit meer vrijmoedigheid om mij heen gezien, dan ver in het Oosten van den Archipel, onder de Papoea's van Noord-Nieuw-Guinea; daarbij heb ik een kostelijke volkskunst onder dit primitieve volk leeren kennen. Doch daarover later.

Thans zullen we eens met de reis beginnen en wel met Sabang. Ik zal niet een reisbeschrijving geven, waarin van station tot station een reeks van feiten en wetenswaardigheden met pijnlijke nauwkeurigheid wordt opgesomd. Men late daarvoor de werken komen van het Encyclopaedisch Bureau. Een ijverig feitenverzamelaar, die met zijn notitieboekje klaar staat om cijfers en dergelijke te noteeren, ben ik niet. Was ik dit, dan zou ik van Sabang vertellen, hoeveel ton kolen daar jaarlijks worden gelost en geladen, hoeveel schepen er in dien zelfden tijd in- en uitvaren, hoe lang de kade en hoe diep de haven is, enz., enz. Allemaal dingen, onder bijzondere omstandigheden, van verbazend veel belang.

Tegen den avond van den dag, waarop de weelderig-ingerichte Jan Pietersz Coen in Dec. '19, reeds 's morgens tijdig, in de haven van Sabang was binnengevallen, beloofde de zon in een diepgouden gloed onder te gaan.

Alleen liep ik tegen dien tijd over den hoogen weg boven de zee, voorbij de woningen der officieren en ambtenaren, en voorbij de Societeit, waar het wijde uitzicht is over de baai van Poeloe Weh. Ik ging verder door de laan van tjemara's met de donker-fluweelachtige, neerzijgende pluimen, sloeg, het kampement voorbij, rechtsaf, en stond op een verlaten weg weldra weer alleen met de indische natuur. Een halve wildernis zooals zij dat onder de keerkringen terstond wordt, wanneer men buiten de bebouwde kom eener stad of nederzetting is. De wilde groei van planten, boomen en struiken is te snel, te vóórtdurend, dan dat er orde in dien snelopschietenden chaos is te houden, tenzij men op terreinen komt, waar tot intensieve cultuur van het een of andere gewas is overgegaan. Doch dat was hier in den omtrek van Sabang niet het geval, dit plaatsje heeft immers alleen beteekenis als overscheephaven, als kolenstation en is als zoodanig geforceerd op het eilandje Poeloe Weh tot stand gekomen.

Daar stond ik dan weer met mijn hollandsche inborst tegenover de vreemd aandoende overmacht der natuur in de tropen. Elk liefelijk aanvoelen met haar is verdwenen, elke zachte, weldoende ontroering blijft uit, men voelt zich ontnuchterd staan. Alles is groen, alleen hier en daar een wonderlijk groote bloem met harde roode tinten, schreeuwend, bizar als de felle kleur bij paddestoelen. Klapperboomen met slanke stammen, pisangs en het donkere groen van mangga's, dichtbij en veraf. O, ja, het is Indië weer, het ondoorgrondelijke tropenland, waarmee we als geboren Hollander, zoo disharmonieeren.

Als een vloek staan we met ons witte pak te midden der warme, donkere tinten van dit landschap, als een vloek is in ons de wanklank tusschen deze natuur en ons wezen.

Daar wordt het felle lichtgeel der lucht roodgeel, totdat het één

hevige luchtbrand is in het Westen. Ik keer terug naar de Societeit, om over de baai met het wijde uitzicht den zonsondergang in al zijn felheid te kunnen volgen.

Aan den voet van den heuvel, waarop de Societeit, ligt aan den steiger de Coen, 't groote schip, daarachter de baai tot den groenen bergachtigen overkant, die met gekartelden rand, als silhouette tegen de roode avondlucht afsteekt. Aan deze zijde van de Coen, de goederenloods en de zwarte opslagplaatsen der kolen, en nog dichterbij tegen den heuvel gedrongen, waarop de huizen der Europeanen, het plaatsje Sabang met zijn chineesche toko's en zijn inlandsch buurtje.

In eenige dier toko's wonen toekang-djaits, chineesche kleermakers. Bij een hunner was ik dezen morgen binnengestapt, teneinde er een aantal witte pakken te laten aanmeten, die thans reeds klaar moeten liggen, en, naar ik later zou ondervinden, zouden zitten als een schneidige uniform.

Wat een hollandsche kleermaker, een specialiteit, in geen zes weken gelukte, deed vanmorgen een glimlachend leuk Chineesje in een wip Hij nam de maat met een reepje papier, waarin hij vouwtjes legde; hij deed het heel vlug met zijn slanke vingers en bewegelijke manieren en sprak intusschen druk met het gezelschap, dat ik bij me had en dat voor een spotprijsje engelsche zonnehoeden bij hem kocht. Reeds eerder had ik ondervonden hoe handig zoo'n glimlachende toekang-djait kan zijn, anders had ik geen oogenblik vertrouwen in dat schijnbaar achtelooze maatnemen gehad.

Zie daar eens het zwaarwichtige gedoe en de resultaten van zijn hollandschen collega bij. Mijn geniaal Chineesje — hij beeldde zich er niets bij in — deed het voor de helft van den prijs en tienmaal sneller en beter dan mijn lompe, linksche landsman, die zich er wel wat bij inbeeldde. O, ik heb onder deze volken geleerd bescheiden te zijn, mij dikwijls moeten schamen over hetgeen er van ons in menig opzicht is geworden.

Door den ganschen Archipel treft men die chineesche tokohouders, handwerkers en handelaren. Een nuttige, onmisbare stand, een altijd voorkomend ijverig, oh, zeer zeker vaak heel slim volk. Chineesche zaken en advocaten schijnen niet te scheiden; ik kan er niet over oordeelen. Ook taxeer ik onze westersche moraal (waaraan we ons niet houden) hooger dan welke moraal ook, maar de chineesche handwerker en tokohouder en kleinhandelaar bezit het cachet van het Oosten, dat is van een kwiekheid en een zeer bijzondere intelligentie, te zamen met een rustige voornaamheid, die bij ons, onder die menschen althans, nooit voorkomt.

Ik heb altijd graag met een chineeschen leverancier te doen gehad en ik zou willen vragen.... wie niet?.... hoewel een wereld ons van hem scheidt.

't Was donker geworden, de lantaarns waren opgestoken, de Coen lag, lichtstralend uit zijn patrijspoorten, zijn ruime promenade- en opperdek klaar om te vertrekken, toen de passagiers langs den breeden weg, den zigzag volgend, naar boord terugdrentelden.

Het panorama der blauwe baai, der groene heuvelen met den rooden grond, die overdag hier en daar zichtbaar is, lag thans pikzwart onder den schijn van den nachtelijken helderen hemel.

Aan boord was het heet, nu geen zeebries door het schip had gewaaid en zwart was het er van het kolenstof, doch de schoonmaak was reeds begonnen, de waterstralen kletterden over de dekken. De fluit dreunde, dreunde lang en dof voor de derde maal; dat was het laatste sein. Het schip maakte zich los van den steiger en gleed weg, eerst langzaam, dan sneller, het groote zeekasteel, dat reeds enkele van zijn passagiers, wuivende, staande aan den wal, hier achterliet.

Morgenavond zouden we op de reede van Belawan komen; daar zouden er meer van boord gaan; ook ik.

Toen de Coen den volgenden dag, het was reeds donker, op de reede van Belawan het anker liet vallen, kwamen van de mannen, die bezig zijn Deli welvarender, rijker, grooter te maken dan ooit, stroomen aan boord.

Weldra waren rook- en muzieksalon gevuld met, voor ons passagiers, vreemde gezichten. Sterke, meest zwaargebouwde mannen, gebruind door de zon, met luide stemmen en joviale manieren, hadden de sofa's, de gemakkelijke stoelen ingenomen. Zij waren aan boord gebracht door de „P. W. Jansen", het stoombootje, dat de verbinding tot stand brengt tusschen den vasten wal en de groote mailstoomers, die, zoolang Belawan nog haar nieuwe haven niet heeft, verplicht zijn bijna een uur stoomens buiten gaats te blijven liggen.

De komst van de Coen, de grootste stoomer der vloot, bleek, door het bezoek van zoo velen, met groote belangstelling te zijn verwacht. Al die bezoekers genoten voor eenige uren van een kersversche hollandsche sfeer, van frissche gezichten, waaronder nog waren met blozende wangen, van versch bier, van de nieuwste verhalen over menschen en toestanden in het vaderland.

Daar zaten dan de kopstukken van Deli in groote kringen, weldra daartusschen ook passagiers. De bar en de jongens hadden het druk en telkens hoorde men het ongewone geroep van „boy". [1])

Het duurde eenigen tijd alvorens ik in de plotseling ontstane volte, hèm had ontdekt, die mijn gastheer voor de eerstvolgende weken zou zijn.

Over mijn introductie alhier dit: Nog uit mijn knapentijd kende ik

---

[1]) Door heel Indië komen de bedienden op den roep „djongos", voor jongens. aangeloopen. In Deli alleen roept men boy. Zoo spreekt men er ook van „estate" en van „tiffin", woorden die men elders in Indië niet of zelden gebruikt.

hem, die thans Hoofd-Administrateur van de Arendsburg is. Hij zou me hier ontvangen, mij alles laten zien wat ik wenschte, mijn gastheer zijn. Familieomstandigheden noopten hem tot een plotselinge korte afwezigheid naar Holland. In de Middellandsche Zee hadden we elkaar gekruist en draadloos telegrammen gewisseld. Hij had zijn gastheerschap overgedragen aan zijn vriend, den Inspecteur der Deli-Maatschappij te Bindjey.

Met den tegenwoordigen Hoofd-Administrateur der Deli-Maatschappij had ik op wat ouderen leeftijd op dezelfde schoolbank gezeten.

Wie ondervonden heeft hoe oude herinneringen in Indië werken, wie daarbij kent de gastvrijheid, de gulheid der Hollanders in dat land en de mogelijkheid daartoe voor velen door de ruime omstandigheden, waaronder zij leven, daarbij de algemeen heerschende groote mate van hulpvaardigheid, bereidwilligheid en de zeer begrijpelijke zelfvoldoening, waarmede zij van dichtbij wel eens willen toonen, wat er door hen in den Grooten Archipel is en wordt tot stand gebracht, zullen beseffen, welke weken mij in het gezelschap van zulke gastheeren in het rijke Deli te wachten stonden.

Eenige uren waren nog op de stilliggende Coen in het helverlichte muzieksalon in een kring van Delianen en passagiers gesleten, toen eindelijk tegen middernacht de P. W. Janssen naar den wal vertrok.

Het bootje nam voor Deli mee een gedeelte der passagiers met hun koffers en tevens planters en dokters en allen, die vandaag waren gekomen om het mooie schip te zien, dat stralend van licht, glorieus weerkaatsend in het zwart der deinende zee, als een reuzenbaken in de diepe duisternis achterbleef.

Thans zat ik naast een kennis mijner jeugd, nu Hoofd-Administrateur der Deli-Maatschappij, niet op een schoolbank, maar op een ankerspil of iets dergelijks, terwijl ik met mijn gastheer, het prototype van den sterken, gezonden Deliaan, aan mijn andere zijde, spoedig op dreef raakte.

Het was tjokvol op het slechtverlichte dek van het bootje, dat elke beweging van de oceaandeining volgde. Onder de velen waren ook singké's, zoo noemt men — in tegenstelling met de ouderen, die lauké's worden genoemd — de nieuwelingen, die als planter in Deli hun geluk gaan beproeven. Op hun vragen aan hen, die naast mij zaten, waaruit de bezorgdheid dier nieuwelingen sprak over logies op het late uur van aankomst te Medan, werden zij vriendelijk terechtgeholpen. Bij nadere kennismaking bleken zij hun toekomstige hoogste chefs in dat land te hebben aangesproken. Niet zonder aangename verbazing scheen die kennismaking aan de singké's voorbij te gaan. Maar dat juist heeft me in Deli getroffen. de goede geest, de goede gezindheid van meerderen en minderen tegenover elkaar en onderling. Ik weet wel, dat er zullen zijn die allicht over deze opmerking zullen lachen, ik weet wel, dat

er ook andere stemmen — indisch-schrille stemmen — in dit gewest over die verhouding tusschen chefs en ondergeschikten opgaan.

Vrij geregeld heb ik een blaadje gelezen, dat hier als veiligheidsklep — en waarom niet? — voor overkropte gemoederen dienst doet, ik heb zelfs op mijn terugreis een jaar later, op weg naar Deli, mijn hut aan boord gedeeld met den roodsten der rooden hier en bij die gelegenheid, niet zonder vroolijkheid en kwinkslagen, gedachtenwisselingen van verschillende partijen bijgewoond. Doch daarop kom ik terug.

De uiterste stroomingen van gevaarlijk, veeleischend, weinig-gevend en veel-afbrekend idealisme daargelaten, heerscht er in Deli de geest van een samenleving, waarin het goed, heel goed gaat, waarbij de een den ander zijn succes niet misgunt. Ieder heeft er een groote kans op de jacht naar fortuin en zoo werkt men er liever samen, dan dat men elkaar tegenwerkt en beoordeelend veroordeelt.

Deli heeft een geheel bijzondere, afzonderlijke positie in de groote indische samenleving. Het heeft er een eigen naam, een eigen karakter op te houden. Het is alles in gezonde wording, in snellen groei; het voelt zich van zijn eigen succesvol streven bewust, sterk in alleenstaan. Het heeft een eigen geest, een eigen doel; elkeen die hier in waarheid meewerkt, werkt naast zijn eigen belang mee aan de grootheid van dit land. Dat heeft alleen de nog niet verouderde samenleving, die nog niet arrivée, mat en moe in tradities en fouten en bedorvenheden zich wentelt.

Deli met zijn gezonde toestanden, met zijn snellen groei door de groote daden zijner leidende menschen met den breeden blik, den grooten durf, het geweldige kunnen, is het Amerika van Indië. Het is misschien zelfs gezonder van opvattingen en toestanden dan het reeds snel rijpende nieuwe werelddeel.

Maar Deli is jong, eigenlijk nog heel jong, nauwelijks vijftig jaar en van hen, die er den eersten stoot gaven, leven er thans nog. Het is er nog zoo frisch en gezond van leven, als in een blozenden jongen — voorzoover er onder de tropen gebloosd kan worden — van vijftien jaar.

Dit heele complex in cultuur gebrachte landen, zich uitstrekkend honderden kilometers langs de Oostkust, links en rechts van Medan, met de Batakbergen diep (± 60 K.M.) landwaarts in op den achtergrond, is in een halve eeuw geworden van rimboe (wildernis), waar tijgers, rhinocerossen en olifanten den baas speelden, tot het rijke land, waar de mensch oppermachtig is. En oppermachtig in een roes van welvarendheid. Het is nog in opkomst, in volle opkomst, en zoo lang:

Amerika, du hast es besser
Als unser Continent, das alte,
— — — — — — — —
Dich stört nicht im Innern,
Zu lebendiger Zeit,
Unnützes Erinnern
Und vergeblicher Streit.

Wie in onze dagen den diepzinnigen Goethe nog begrijpen kan; wie nog vatbaar is voor de eeuwig zich herhalende, onontkoombare wereldtragedie, ... begrijpe!

Maar nu terug naar mijn bootje en meeleven met de menschen om mij heen, wij zullen dan hier den heerschenden geest als vanzelf leeren kennen.

Die tocht van de reede naar den steiger te Belawan duurt ruim een uur. Daar aangekomen stonden in een lange file talrijke auto's klaar voor het 24 kilometer verdere Medan. Mijn gastheer had er twee, één voor ons beiden en één voor de koffers, welke laatste terstond naar zijn woonplaats reed, naar Bindjey 50 kilometer van hier.

Een groote auto nam ons op. 't Werd kil in den nacht in den suizenden wind door de snelle vaart, maar we hadden onze lange jassen aangetrokken en een plaid over de beenen. Zoo toegedekt rijdt men 's nachts uren aaneen over de lange wegen van Deli.

De chauffeur reed heel snel, op aansporing van zijn baas razend snel, andere wagens voorbij over den breeden vlakken weg van Laboean, waar aan weerszijden moeras en moerasachtig land ligt.

't Was nu diep in den nacht en diep duister. Boomen, een brug, wat huizen bij elkaar, waren te onderscheiden in de stralenbundels, die de lantaarns vooruitwierpen over een blijkbaar eentonigen weg. Dan eensklaps kwamen we in het licht van een rij hooghangende gloeiende booglampen. Het bekende Hotel de Boer in Medan was bereikt. Voor het hotel op het helverlichte terras nog vele menschen en daar binnen nog alles volop licht, alsof het in het avondbegin was.

En hoewel ik in het late uur naar bed verlangde, zoo moest er toch eerst nog op Deliaansch royale wijze aan keurig gedekte tafels in de heldere ruime eetzaal worden gegeten en gedronken, totdat de auto's weer voorkwamen, en de zachtwiegende lange wagen ons beiden in een half uurtje door den donkeren nacht naar Bindjey bracht.

's Morgens, de zon was nauwelijks op, verliet ik de klamboekamer van het keurige paviljoen, waar ik logeerde, nam een bad in de aangrenzende heldere, kraakzindelijke mandikamer, waarop ik ging naar de voorgalerij, die, ingebouwd, meer geleek op een ruime hollandsche serre.

Het paviljoen voor twee families, van steen opgetrokken, had in zijn geheele inrichting en voorkomen eigenlijk meer van een hollandsch landhuis, dan van een indische open woning, en zoo had dan ook die serre of voorgalerij met haar ramen, waarvoor neergelaten stores, waardoor toch het morgen-licht buiten zich als rustig halflicht een weg wist te banen, zoo had dan die serre of voorgalerij met haar schrijftafel, het gezellige zitje van rieten meubelen, waarop kussens

en kleedjes, waaromheen varens en varenachtige planten en op het tafeltje bloemen, niets karakteristiek-indisch, zooals ik dat vroeger had leeren kennen. En toen ik de deur opengooide en daarbuiten het wijde open erf zag, de uitgestrekte, kortgehouden, dikke gazons, waardoor goed onderhouden rechte paden en een breeden rijweg liep, steeg de verrassing, die zich van me had meester gemaakt, tot verrukking.

Links lag het woonhuis, een bungalow van reusachtige afmetingen, hoog gezet op gemetselde steenen pilaren. Het huis zelve van hout, donkergeschilderd, rondom galerijen, waarin vele sierplanten stonden, het geheel gedekt door een overhangend dak.

Rechts de garage, een eind verder het kantoor in den soliden stijl van het paviljoen, ook geheel van steen opgetrokken en eveneens zacht-roomgeel gepleisterd, daarachter de stallen voor de rijpaarden en bijgebouwen voor de bedienden. Dat alles dan lag op het wijde open erf, dat eenige honderden meters lang en circa honderd meter diep, in keurigen staat van onderhoud, ik meen, een oppervlakte van ruim vier hectare besloeg.

Tuinjongens rolden er met grassnijmachines of veegden met groote vegers afgevallen bladeren zorgvuldig bijeen. En in dat dikke gazon enkele perken met perzische rozen, paarse bougainvilles en druipende hartjes, eenige sierboomen en planten, waaronder een dichte alleenstaande bamboestoel, en over dat alles de heerlijke morgenzon, de morgengloed en morgenkoelte. De indische natuur met juist inzicht en groote opvatting bedwongen en geleid door cultuur, zooals ik nog nooit te voren had gezien.

De open ligging van huizen in de volle zon op ruime gazons, ziet men in Indië nergens dan in Deli, ja, het paleis van den gouverneur-generaal in Buitenzorg; maar zooals dit huis met zijn vele bijgebouwen lag, zooals dit terrein was onderhouden, zóó heb ik het zelfs in Deli niet weer gezien. Een open ligging is in dit klimaat, waar alles even snel groeit, aan onderhoud kostbaar, doch gezond is het zeker. De avond- en nachtkoelte, de winden worden niet tegengehouden, en in den regentijd kan de zon ongehinderd drogend stralen over den dan doordrenkten grond.

Het opengaan der deur van het paviljoen scheen weldra door een der bedienden opgemerkt, althans uit het groote huis kwam een der jongens, een Klingalees, geheel in vlekkeloos wit, een mutsje van dat zelfde wit op zijn zwarte hoofd. Hij reikte me, niet zonder een beminnelijken grijns, het kopje sterke morgenkoffie aan. Zijn heer was reeds tijdig voor een inspectie met de auto vertrokken en werd tegen den middag terugverwacht.

Zoo was ik hier dan den eersten morgen, na den drukken nacht, en na het lange verblijf aan boord, met de vele menschen in klein bestek,

eens weer aan mezelf overgelaten. Stille uren in weldoende klaarte waren in de hervonden ruimte te midden dezer kostelijke omgeving doorgebracht, toen de auto met mijn gastheer over den rijweg, die het gansche lange erf in tweeën deelde, binnenreed.

Hij had voor de eerste dagen een uitgebreid programma gemaakt voor bezoeken aan ondernemingen alle zijden uit, en ook het avondamusement bleek niet vergeten.

Maar, och, wat kan het den lezer schelen, wat deze of gene hem onbekende meneer, op een plaats ergens op onzen aardbol, op een zekeren dag, een zeker uur heeft gedaan. Ik zal geen belangstelling vragen voor hetgeen mij en dan ook alleen op dat oogenblik kon bezighouden.

Uit die overweging reken ik af met een opsomming van uur tot uur, van dag tot dag der reiservaringen der acht en een halve maand, die ik, van den dag van aankomst te Belawan tot mijn vertrek naar Europa, in Indië vertoefde.

Het moet al een Napoleon of een Goethe zijn, wanneer lezers belangstellen in de ondervindingen van den bijzonderen persoon zelve, hij moet al heel beroemd zijn en zeker het onsterfelijke hebben gepresteerd, wanneer men dat mag eischen.

Deli is bij uitnemendheid en bij uitsluiting het land der cultuurondernemingen. Wie een kaart van de Oostkust (nietwaar? zoo noemt men in 't gesprek deze landstreek), ziet, waarop de verschillende ondernemingen en de in concessie (tegenwoordig heeft men officieel alleen nog erfpachtsperceelen), uitgegeven landen met duidelijke grenzen zijn geteekend, ziet van Asahan tot het Tamiangsche, neen verder tot het Atjesche een verdeeling veelal met rechte lijnen en rechte hoeken in groote en kleine aaneengesloten blokken, die vrijwel de gansche oppervlakte dier kaart bedekken. Elk blok is een erfpachtsperceel, zelden geheel, meestal gedeeltelijk in cultuur genomen of althans gedeeltelijk in cultuur te zien. Want waar tabaksland is, is steeds het grootste deel weer tot een halve wildernis vervallen, daar slechts eens in de zeven jaar het zelfde stuk met tabak wordt beplant, de andere zes jaar ligt het braak, begroeid met jongen opslag, planten, struiken en jonge boomen.

Bij de veeljarige cultures, rubber, koffie, thee, klapper, waarbij nu ook de oliepalm komt, is dat anders, daar ziet men steeds over uitgestrekte terreinen (want in Indië en vooral in Deli, wordt de landbouw door Europeesche maatschappijen uitsluitend in 't groot gedreven), in lange rijen de boomen, de gewassen op gelijke afstanden roerloos staan. Van die cultures geven rubber, klapper en oliepalm het gansche jaar product; thee en koffie periodiek.

Thans, in December, stond er van de tabak niets op het land; de

oude oogst was binnen, de nieuwe nog niet uitgeplant, doch werkvolk was bezig de velden te bewerken; een zevende gedeelte van de onafzienbare terreinen voor tabak bestemd.

Zoo gelijkt het vlakke land van Deli het is over groote oppervlakten zoo waterpas als een hollandsche polder en zoo prozaisch als het groninger land- voor een aanzienlijk gedeelte wildernis. Men tuft, veel van die wildernis aan beide zijden, over de lange rechte wegen, waarop weinig menschen, doch veel zeulende ossenkarren met zware vrachten en waarop telkens een snel rijdende auto voorbijschiet, waarin een of twee planters.

Het passeeren dier auto's geschiedt gewoonlijk zoo snel, dat men nauwelijks een bekende kan herkennen, nauwelijks een groet kan wisselen. De leidende planter in Deli heeft weinig tijd, elk oogenblik moet worden benut, en een snelle rit spaart veel kostbare minuten uit. Zijn leven is een leven onder hoogen druk, van gestadig ontwerpen, vooruit zorgen, controleeren, regelen en handelen, van overleggen van 's morgens tot 's avonds; het is altijd de daad die hem roept, die hem geen oogenblik met rust laat. Alleen de sterken en de harde werkers kunnen dat, alleen de robuste naturen houden dat vol. Vandaar zeer zeker dat men in de hoogere rangen dezer planterswereld zoo velen van buitengewoon forschen lichaamsbouw ontmoet.

Al tuffende beseft men welk een zegenrijke ommekeer de auto in dit land van groote afstanden, van wijduiteenliggende ondernemingen, elke onderneming met haar eigen opwonend europeesch personeel, van den hoofdadministrateur tot den jongsten assistent, ook allen weer ver uiteenwonend, moet hebben gebracht. Langs de rechte wegen, waaraan weinig kampongs liggen en waarop weinig menschen zich bewegen, zoo geheel anders dan op Java, vliegt men in bijna ononderbroken snelheid; de eenige oorzaken voor vaartvermindering zijn de versmallingen van den rijweg door de vele korte bruggetjes met de witgepleisterde muurtjes als brugleuningen. En 's nachts zijn het de vele ossenkarren, die dan in de koelte bij voorkeur langs den weg zeulen, elk met een rood lichtje voor de veiligheid rechts achter.

's Nachts in de auto worden we dan beziggehouden door de vaak lange rijen der roode lichtjes dier karren, door de op-lichtende witte leuningen der bruggetjes. In het zwart van den nacht, waarin we, alsof we door lange tunnels rijden, links en rechts de dunne stammen en boven ons de groote bladeren der djatiboomen herkennen, in diepe rijen geplant langs den weg, in dat zwart zien we gewoonlijk niet veel meer dan wat ik daar noemde. Ja toch! plotseling in de verte recht vooruit, het verblindend schijnsel van een aanstormende auto, die naderend het felle licht afdekt, zooals wij ook doen, tot dat we elkaar voorbij zijn geraasd, waarop weer het volle schijnsel vooruit over den weg wordt geworpen.

Zoo rijdt men 's nachts tientallen kilometers en het is niets bijzonders, dames en heeren op een bridge-avondje vereenigd te zien, die honderd en meer kilometers en dat diep in den nacht terug moeten rijden, alvorens hun eigen huis weer te hebben bereikt. Doch opfrisschend na een drukken avond is zoo'n snelle rit in het kostelijke nachtelijke klimaat van dit land, waar geen vrees voor mist of kou bestaat.

En overdag?

Och men telt de afstanden niet en de inlandsche chauffeur doet zonder morren, wat er van hem wordt verlangd. Het is me eens gebeurd, dat ik acht uur achtereen in de auto zat voor een rit naar en over een onderneming en terug, terwijl eenzelfde chauffeur, een Atjeher, gedurende al die uren den wagen stuurde. Op den terugweg, toen we warongs passeerden en ik hem aanbood stil te houden, teneinde iets te gebruiken, bedankte de man, zooals een inlander dat doet, beleefd maar kort. Hij liet den motor zijn grootste snelheden snorren en bleef, met zijn lichaam onbewegelijk, zonder eten en drinken, gelijkmatig zeker tot het eind den zwaren wagen sturen. Een extra fooi, dubbel zoo groot als het maximum, was zijn belooning.

Draag een inlander wat op, dat hij kent, dat hij heeft geleerd en dat is naar zijn aard, en hij doet zijn plicht machinaal tot het volmaakte, waarbij ge versteld staat over het taaie uithoudingsvermogen, van dat tengere kereltje.

Zoo tufte ik dan veilig gestuurd in snelle vaart ongemeten afstanden af, naar alle kanten van dit rijke, maar zoo eentonige land; soms met mijn gastheer, soms alleen. En ik zag de velden bewerken voor den volgenden oogst, het vele braakliggende land, waarop een halve wildernis, waartusschen als eenig, maar telkens zoo opvallende bloemetje, het oranjesterretje van de lamtoro; ik zag de vele tabaksschuren, van dunne djatistammen opgetrokken en met atap gedekt en bewand, en alle aan elkaar gelijk. Ik bezocht ver-uiteenliggende rubber-, klapper- en oliepalmenlanden en de theeondernemingen bij Siantar; ik stoof de huizen der administrateurs en der assistenten voorbij, de oude huizen van hout en op palen of steenen pilaren en soms gedekt nog met atap en met breede galerijen rondom; de nieuwe van steen en keurig gepleisterd, soms met een verdieping en met pannen gedekt; villa's, die een goed figuur zouden maken in een rianten hollandschen parkaanleg.

Het gaat er royaal toe en het is vaak weelderig in de huizen dier menschen, die zich hier een goed leven schiepen. Ze ontvangen graag en helpen bereidwillig, en zij hebben voor hem die komt leeren, die graag meer wilde weten van hun vak, geen geheimen. Integendeel men deelt gaarne van zijn ervaringen mede en vertelt van nieuwe inzichten en plannen, opdat anderen er hun voordeel mee kunnen doen, opdat de cultuur in haar geheel weer een schrede vooruit kan gaan op den weg der volmaking.

Men is in Indië en vooral onder planters niet kleinzielig en dan zeker niet onder hen, die aan den voorspoed dezer landstreek meewerken. In vele dier huizen keerde ik in en leerde terloops vele der bewoners kennen. Zij lieten me dan zien de aanplantingen onder hun leiding tot stand gebracht, ik liep met hen mee door de lange ruime fermenteer- en afpakschuren, waar de tabak wordt behandeld, gesorteerd en voor verzending gereed gemaakt. Vrouwen zaten daar op lange rijen en schiften de groote tabaksbladeren naar kleur en grootte. Een rustig, eentonig werk. Koelies onder toezicht van mandoers persten er de tabak in de gevlochten matten tot de bekende vierkante balen, en merkten en nummerden ze voor den afscheep.

In die schuren liepen thans de assistenten op en neer, aanwijzend, controleerend. Met eenige maanden zou voor hen het buitenwerk weer beginnen.

Maar in de tabakscultuur stelde ik als leek slechts belang. Mijn bezoek aan Deli gold de olieculturen, teneinde daaraan met meer ervaring in de Molukken uitbreiding te geven.

Ik heb van die culturen gezien, wat er zoo ongeveer was te zien, doch in verhouding tot tabak en ook tot rubber is wat er op dat gebied tot heden bestaat nog weinig.

Het leven bij mijn ongetrouwden gastheer, die een grooten bedienden-stoet hield, was een leven, waarin men slechts op een knop heeft te drukken, om te kunnen krijgen wat men verlangt.

De major domus van dit huis, een Kling, die als onderscheidingsteeken van de andere huisbedienden, die ook Klingen waren, een rood fluweelen kapje droeg, heette de beste bediende van Deli. Hij had de sleutels en daarmede de verantwoording voor proviand- en wijnvoorraad. Hij zorgde voor de menu's en voor diners en soupers, en hoe kort te voren, en hoe onverwacht ook de opdracht tot hem kwam, er ontbrak nimmer iets aan. En dat wil wat zeggen in het veeleischende Deli, en dan onder zijn veeleischenden baas.

Nog zie ïk de bedienden staan in het halfduister van het groote huis, terwijl wij zaten in het licht der petroleumlampen in de breede achtergalerij. Hun blikken waren niet van de tafel af, de gezichten verroerden zich niet; voor de luide, lachende gesprekken bleven ze onaandoenlijk, alleen flikkerden de oogen in de zwarte gezichten boven het wit hunner uit het halfduister oplichtende kleeding, maar geruischloos, vlug, doch ingehouden schoten ze toe, juist op het oogenblik dat men hen noodig had.

In dit huis heb ik het koloniale Indië op zijn best, op zijn hoogtepunt leeren kennen, en niet alleen wat comfort en verzorging en omgeving aangaat, doch tevens wat de verhoudlng tusschen Oost en West betreft. De strenge, maar rechtvaardige heer, de hardwerkende, denkende

blanke met het goede hart tegenover den fijnvoelenden, gedweeën inlander, die zich goed verzorgd weet bij hem, in wien hij dan graag zijn meerdere erkent, zag ik hier, en ik verheugde me zulk een verhouding zoo zuiver te zien.

Want ja, dit is het aantrekkelijke van Deli, dat de Hollander er meer Hollander blijft dan elders. Ik geloof niet, dat men hier ooit het woord verindischen gebruikt. Of dit komt door het engelsche voorbeeld van den overkant, van Pinang en de Malay States, of door de frissche jeugd dezer samenleving van uitsluitend van buitengekomen menschen, ik weet het niet. Doch het leven in Deli is anders dan in de overige gedeelten van den Archipel. Nooit zag ik er dames in sarong en kabaai, nooit heeren in slaapbroek of pyjama, en de krossi-malas, de lange luie indische stoel, was nergens te bekennen. De planter heeft daar ook geen tijd voor, hij stapt 's morgens half zes of zes uur gekleed reeds naar buiten. De vele doktoren — in verhouding tot het aantal Europeanen — verbonden aan de hospitalen der groote maatschappijen, houden er mede een geest op en wakker, die het geheel ten goede moet komen; er wordt door hen een al te groote eenzijdigheid in den omgang voorkomen.

Ook de aanleg van de hoofdplaats Medan, van kleinere plaatsen en kampongs, de bouw en ligging der huizen, de erven met de vele bloemen, het goed verzorgde overal, maakt dat men zich hier niet als in het oudere Indië met al zijn twijfelachtige overgangen, naar die overgangen voelt getrokken.

En toch, toch waart ook hier dat knagende besef rond, dat we er niet hooren, dat die eeuwige warmte, het voor ons gestel aanhoudend te warme, ons in den rug aanvalt. Doch ook hiertegen is de remedie gekomen, zoodra de auto de gelegenheid bood zich er aan te onttrekken.

Op de Bataksche hoogvlakte, ongeveer 150 kilometer van Medan, ± 1300 meter boven de zee, ligt thans Brastagi, een naam die ons aan de Oostkust in de ooren klinkt, als Tosari, als Garoet op Java. Men slaapt er onder één, neen zelfs wel eens onder twee dekens.

Wat doet die laatste zin daar raar, wat moet dat opeens beteekenen? vraagt de man in het vaderland achter de kachel. „Slapen onder twee dekens? Wat is dat nou voor bijzonders? We slapen er hier wel eens onder vier! Brr! wat een kou!"

De kou.....? Ja, de kou dat is hier het summum van geluk, het groote verlangen, dat beteekent immers voor velen herstel, dat houdt voor allen een bijna ondenkbaar genot in. „Te slapen onder één, misschien wel onder twee dekens!" Champagne en oesters en alle heerlijkheden ter wereld wegen niet op, vallen in het niet, wanneer men met zijn noordsch gestel, maanden, misschien jaren aaneen, lijdelijk, in langzame onderwerping, met de warmte streed, wanneer men dan in enkele uren de kou, de koelte kan bereiken, herleven en

en zich herstellen kan. Dat is de overgang van levensmatheid naar levenslust, naar natuurlijke, alles meesleepende levenslust; het verdwijnen van klamheid en zweeterigheid voor het prikkelende, reinigende, zuiverende, dat de koude in tegenstelling van het verterende en snelwegvretende der warmte heeft.

Nu zou ik dat bij mijn eerste bezoek aan dit heerlijke oord niet zoo voelen, ik kwam immers pas uit de kou en .... genoot nog van de warmte. Maar op mijn terugreis, na acht maanden, en niet meer malariavrij, heb ik gevoeld, wat zoo velen hier verrukt en ik noteerde ter plaatse dit en schrijf het hier over: „Na acht maanden onafgebroken hitte plotseling in de kou, plotseling de thermometer op 60, neen zelfs hedenmorgen tijdens de zonsopkomst op 50 graden Fahrenheit. Het is alles koud wat ik aanvoel, welk een genot overal dat koele, na zoo lang ontberen. En nu, na een verkwikkenden vasten slaap, den eersten morgen hier, terwijl ik me aankleed en buiten in het heel vroege uur de nevels, alsof het herfst ware, om het huis zie slieren, terwijl ik mijn bloed sneller voel gaan, mijn huid voel prikkelen en weer terugvind het geluk van de kou, dat mijn heele lichaam zalig doorrilt. De koude lampetkan, waaruit het koude water vloeit in den kouden waschkom; de koude karaf, het koude glas, alles koud-zindelijk, zuiver wat men aanpakt, betast en ziet; het is in mij een opstanding, een gelukstraling door de kou, een levenshernieuwing, één onzegbaar feest.

Eensklaps is het uit met het proces der snelle verwording, waaraan we blootstonden in de hitte, waarin wel alles even snel groeit, doch ook om even snel weer te vergaan. Niets houdt daar lang stand, tenzij dat het is van metaal of van steen of van ijzerhard hout. Ik heb nooit sterker beseft het fnuikende der eeuwige hitte dan dezen morgen te Brastagi, nu ik er eensklaps aan ben ontsnapt, nu ik, na me te hebben aangekleed, alleen zit buiten op een boomstam onder een bedekten druilerigen Novemberhemel, de morgenkoelte als een feest om mij heen, mijn gansche lichaam, mijn gestel aandoend als een levengevende, wonderdoende, sterkende zaligheid.

Wie nooit zijn bloed langzaam heeft voelen gaan, wie nooit zijn gansche wezen, zijn lichaam, zenuwen en gedachten heeft voelen inzakken, langzaam zeker, niet te keeren, door al te lang gedragen hitte, weet niet wat ik bedoel, kan zich niet voorstellen wat ik thans aan blijdschap doorleef met de frischheid der hoogvlakte om mij heen."

Zoo heb ik daar een morgen gezeten ..... acht maanden later.

Een invitatie bereikte me, de Kerstdagen, en daarna het Oude Jaar, op de Bataksche hoogvlakte te vieren. Twee auto's stonden 's middags klaar voor de woning van den Hoofd-Administrateur der Deli-Maatschappij te Medan, teneinde ons naar Brastagi te brengen.

Dit woonhuis is merkwaardig om zijn kolossale afmetingen, zijn

hooge, wijde open galerijen voor recepties en feesten van honderden gasten en om de eigenaardigheid, dat het bij zijn afmetingen geheel van hout is opgetrokken. Daarbij staat het hoog op zware steenen pilaren, zoodat men onder het gansche gebouw door kan wandelen. Daarmede behoort het tot de oudere huizen, want in de laatste jaren bouwt men zulke woningen uitsluitend van steen en zet ze direct neer op den vlakken grond.

Er moest nog een oogenblikje worden gewacht alvorens we gingen, en zoo zette ik me neer in een der galerijen en keek naar buiten. Het was nog volle heete middag, waarin alles rust en zwijgt; het was stil, roerloos stil, indisch plechtig stil. Er ritselde geen blaadje aan een boom, er bewoog zich geen mensch in den naasten gezichtskring. De kembang spatoes, hier als rozen op één stam gekweekt, lichtten rood en oranje rond de grasperken over het wijde erf en een spatodea stak hoogerop met zijn roode bloemen fel af tegen de vele schakeeringen van groen; de bougainvilles lagen zwaar moede neer, hangende over een ijzeren raster, als een groot paars bouquet. De oprijlaan was geflankeerd door den rijzig statigen koningspalm met zijn gladden effen grijzen stam en fieren symmetrischen kroon. Rondom lagen de bijgebouwen. Het ruime paviljoen met zijn drietal vertrekken en aangrenzende mandikamers, daarachter de woningen der bedienden. Ja, daar scharrelde een baboe, een bediende, een kind, maar veraf en zooals inlanders scharrelen, altijd geruischloos. Nog stond er de biljartkamer, een gebouw opzichzelf, maar daar was het altijd verlaten, want niemand vond ooit tijd voor dit spel.

Droomerig stil was het er in de middaghitte onder de halfbedekte lucht, totdat het gezelschap verscheen en de auto's voorreden, waarmede het stilplechtige der zonnige, tropische rust gebroken was. De eerste groote wagen was voor het troepje pretmakers en den hond, de tweede voor de bagage en een enkelen bediende. Het was het afgesproken uur van vertrek en zoo gingen we. De Deliaan is een man van de klok, zooals menschen met drukke bezigheden dat moeten zijn.

De motors snorden, de autos volgden de gebogen weg over het erf, dan den rechten weg langs het nieuwe kantoor der Deli-Maatschappij, een weidsch gebouw in engelsch-indischen trant, teer-roomkleurig gepleisterd, links en rechts huizen van de hoofdambtenaren van het zelfde machtige lichaam, dat hier tot heden steeds de leiding heeft weten te behouden.

Dan suizen we Medan door, 't Hotel de Boer, 't Postkantoor, het ruime open centrum voorbij, waar de Javasche Bank staat en ook het Gemeentehuis van misschien de meest bevoorrechte plaats van onzen Archipel.

De auto is een zegen voor Indië geworden en zal het nog steeds meer worden, zij is er een onontbeerlijk voertuig, veel minder te ont-

beren dan in het vaderland, waar ze weelde is gebleven. Wie in Indië geen auto bezit is, ja het is niet anders...., in de meeste gevallen, beklagenswaardig. De afstanden zijn groot, vaak te groot voor wandelen, zelfs, in dit klimaat, voor fietsen, en de sado's en de kosongs, of hoe al die onbeschrijfelijk armzalige huurrijtuigen der steden en kleine plaatsen heeten mogen, met hun afgejakkerde paardjes, maken iedereen bij 't gebruik tot misanthroop.

De auto is in Indië geen luxe, doch een noodzakelijkheid, bijna zoo noodzakelijk als een goed huis, en dat zij ons in snel tempo in een koelenden wind gemakkelijk naar koelere klimaten kan voeren een behoud voor veler gezondheid.

In verten rijzen donkerblauw de Batakbergen langgestrekt boven de vlakte van Deli uit. Van Medan af is het een rit van circa 60 kilometer over deze vlakte, alvorens een rijzing van eenig belang begint. Steeds duidelijker wordt het bergland, dat we in snel tempo naderen tot het stijgen een aanvang neemt. Dan is het een wenden en zwaaien over den zigzagweg, die alle onregelmatigheden van den bergafhang volgt, zonder eind. De chauffeur is in volle actie, hij draait en wentelt het stuur met de zekerheid en handigheid den inlandschen chauffeur eigen. Weer is het zoo'n taai en slank ventje, met minder brutale, meer droeve oogen dan de Atjeher, die mij het meest had gereden. Even zeker en vast stuurt hij den wagen langs den slingerenden weg, telkens moet hij uitwijken voor vaak zware vrachtauto's, die soms onverwacht om een scherpen hoek verschijnen.

Wij rijzen en passeeren de eerste heuvels, de boekits, waar nog tabaksvelden worden in orde gebracht; we rijzen meer, en op een terrasvorming doorrijden we een theeaanplant van den bekenden Majoor-Chinees, Tjong A Fie, den rijksten man van Deli. Kort na dien gestorven.

Dan kronkelt en zigzagt de weg naar een inzinking in het gebergte. eenige landhuisjes zijn we voorbijgekomen; even hebben we een wijd panorama, we zien over de reeds diep onder ons gelegen vlakte van Deli tot de zee, dan rijden we tusschen de bergen de inzinking in.

't Is thans koeler geworden, ieder heeft reeds een overjas aangetrokken. We naderen de hoogvlakte, de bergen wijken uiteen, we komen thans aan de andere zijde der keten, die van de laagvlakte uit is te zien, er komt vóór ons een golvend terrein, waaruit heel ver vulkaankegels oprijzen. Daarmede hebben we de Bataksche hoogvlakte bereikt. Nog een kwartiertje met de snelle auto en op die hoogvlakte liggen, op een uitgezochte plek met een ver uitzicht over het golvend terrein, ettelijke landhuizen verspreid uiteen. We passeeren een kampong van chineesche toko's, een passar, een postkantoor, dan ligt het lustoord Brastagi in al zijn openheid en kleurenrijkdom voor ons. Want het meest frappeert hier de vele kleur en de open ligging van de nog jonge nederzetting. Kleurig zijn de huizen geverfd, rood, ook groen,

met veel wit aan kozijnen en vensters, de daken meest rood, en veel bloemen in perken rondom. Even wekt het een herrinnering op aan Noordwijk a/Zee, maar hier in het tropenland liggen de villa's verder uiteen.

Zooveel kleur zag ik nooit tegen den achtergrond van het eentonig donkere indische groen. Hollandsche bloemen groeien en bloeien op deze hoogte als thuis. Rozen, afrikaantjes en anjelieren en tulpen staan er tusschen agaven en onder de teekenachtige, dunbladerige kronen der albizzia's. Goed onderhouden gazon sluit van huis tot huis tot één geheel aaneen als een wijdgolvend strak spannend kleed, waarop tennisbanen en een uitgezocht golfveld. Het geheel van een landschappelijke charme, die niet indisch aandoet.

Voor het landhuis der Deli-Maatschappij (elke groote maatschappij en een enkele rijke particulier heeft hier zijn récréatiehuis) houden we na een rit van drie en een half uur stil. Het doel voor heden is bereikt. Dit huis werd door Joost van Vollenhove, een der voorgangers van mijn gastheer, als het eerste op de hoogvlakte gezet. Aan zijn initiatief is het ontstaan van Brastagi als ontspanningsoord te danken.

De Si-Bajak is een werkende vulkaan, die van Brastagi uit bij helder weer heel duidelijk is te zien, die de omgeving van dit gedeelte der hoogvlakte beheerscht en naar deze zijde de diepe flankwonde keert, waaruit de gele zwaveldampen zonder tusschenpoozen opstijgen. Het huiveringwekkende vreemde dier duivelsche dampen, die komen uit ongekende diepten der aarde, trok mij aan. Ik wilde het gruwelijke der vergeelde wanden dier wijdopen wonde van meer dichtbij zien. Daarbij lokte de beklimming van den top met het wijde uitzicht en den daarachter liggenden krater, waarin een kratermeer.

Een dame uit ons gezelschap kwam ook onder die suggestie; beiden werden we even enthousiast. We lieten een gids komen en vertrokken met hem, en een drager voor den mondkost, den volgenden morgen heel vroeg.

We gingen dus met z'n vieren.

Vergeleken bij een zwitserschen hoogtoer, heeft deze bestijging niet zoo heel veel te beteekenen. Het is de onbekendheid met bergen en de ongeoefendheid in bergachtig terrein, waardoor velen voor zulk een tocht twee dagen gebruiken en boven in een hutje of onder den blooten hemel in jassen en plaids gewikkeld overnachten. In veel gevallen worden verhalen en opvattingen over indische bergen en bergtochten wat sterk gekleurd. Zeker, wanneer men zich een pad door het oerwoud moet hakken, zal zoo'n tocht moeitevol kunnen zijn en lang moeten duren, maar noch wat hoogte, noch wat geaardheid en vorm der bergen aangaat, staat men er voor groote moeilijkheden en interessante problemen. Wenscht men het, dan komt men veelal

te paard een heel eind, de afstand maakt den tocht dikwijls zwaar; het laatste eind bestaat uit een klim tegen een makke berghelling op naar den top. 't Is de inspanning meer niet, die ons op deze bergen als sport bezighoudt.

De Si-Bajak is ± 2300 meter hoog, Brastagi ligt 1300, het te overwinnen hoogteverschil zou derhalve niet meer zijn dan 1000 meter, indien niet een bergrug Brastagi scheidde van het dal, waaruit de vulkaan oprijst. Ik meen, dat dit verschil daardoor ongeveer 1600 meter wordt.

We gingen dan vroeg, trokken over den bergrug, daalden af in het diepe dal en balanceerden daar over de dijkjes der sawahs naar de andere zijde en begonnen in hoog opgaand hout den vulkaan in aanhoudend langzaam tempo te bestijgen.

Het hooge hout werd geleidelijk schraler en lager, tot het na eenige uren klimmen tot dwerg- en kreupelhout was geworden. Weldra zijn we nu boven de boomgrens en gaan in luchtige koele hoogten, terwijl zwaveldampen, uit de flankwonde links, om ons zweven, door indische alpenrozen verder, ook Edelweisz en mossen groeien op de steeds kaler wordende kruin.

Hier wordt de opbouw en de aard van het zuiver vulkanische bergland eerst recht duidelijk. Het is niet het massieve oergesteente, het is niet het opgeheven aardgraniet zelve, waarover we verder gaan, we stappen over niets dan zand en losse steenen, uit kraters in ontzaglijke massa's tot duizenden meters hooge bergen op de aardkorst geworpen. Dit neemt veel weg van het imponeerende, dat anders reeds op deze hoogte te beleven zou zijn. We gaan, na de vele regens, over glibberigen, weeken grond, we stooten niet met onze stokken tegen harde rotsmassa's, doch voelen ze wegzinken in zachten bodem. Groote en kleinere steenen liggen verspreid, doch nergens een steile opbouw tot bijna of geheel loodrechte wanden.

Ja, toch, nu we den kraterrand naderen, zien we boven het zadel waarheen het pad leidt, den steilen opbouw van een wand uit den krater rijzen. Hier heeft zeer zeker eens de gloedhitte en de druk der langsschrijnende uitwerpselen dien wand tot een steile harde massa saamgesmolten. Op het zadel gekomen, zien we naar de andere zijde in den krater, waarin inderdaad een klein meer en daaromheen fumarolen en solfatoren- borrelende en dampen uitstootende, ziedend heete bronnen. De solfatoren, die zwaveldampen uitblazen, hebben helgele wanden van afgezette zuivere zwavel.

We gaan in den krater en springen van steen op steen, tot we die bronnen zijn genaderd, en daar borrelt en kookt het onder en vlak naast ons. Het is een vreemde emotie, de hitte van het binnenste onzer moederaarde op deze hoogte in werking te zien, aan den top te

staan van een ongemeten diepen schoorsteen, of liever, aan den rand van een duizenden meters diepen heksenketel.

We begrijpen, dat de inlander met zijn voor indrukken zoo vatbaar gemoed en zijn zoo weinig kritischen geest, dat de inlander, die hier komt om zwavel te halen, alvorens in den krater af te dalen, daar boven op het zadel, juist door ons gepasseerd, eerst kaarsjes aan de berggeesten offert, teneinde deze op zijn hand te hebben, alvorens hij den moed heeft de ziedende bronnen te naderen.

Wij, verlichte cultuurmenschen, wij weten wel beter, wij lachen daarom, wij doen niet meer aan bijgeloof, aan huiveren en sidderen, aan verbeelding en poëzie. Wij, nuchtere menschen met den werkelijkheidszin missen daarmede vele zalig-kinderlijke diepten en hoogten. Wij, die zooveel begrijpen en weten, sidderen in onze nuchtere platheid niet meer, en toch, het zou ons zoo goed doen eens duchtig van onder tot boven, van het hoofd tot de voeten te sidderen. Sidderen immers is het gevoel der absolute onmacht voor een mysterie, het gevoel van afhankelijk zijn van iets ongeziens, iets ondoorgrondelijks, van het al-machtige; het diepe besef, dat toch dat alleen allen en alles beheerscht. O, het is een zegen, als somtijds nog dat besef doordringt, als wij even bevrijd zijn van de platheid van ons kritisch inzicht, dat ons gevoel, onze verbeelding verstompt en verlamt.

Als we nog eens huiveren in eenzaamheden en verlatenheden, vinden we in onszelf en door onszelf het ongekende terug, datgene dat ons bindt aan het geheimvolle, waaruit alles zijn oorsprong neemt.

Verlatener en onherbergzamer oord dan een krater, wonderlijker taal dan het geluid van het borrelen der bronnen uit dien mond, kan men zich nauwelijks denken; de vereeniging van diepste aardsche diepten met eenzame aardsche hoogten, komt alleen daar voor. Daar spreekt nog somtijds met gloeiende vlammen de onderwereld tot den hemel op een wijze, waarvoor zelfs wij moderne menschen-goddank!-nog huiveren kunnen.

We luisterden daar boven, terwijl wolkenmassa's in flarden om den top stoven en alle uitzicht benamen, naar een ander Gipfellied dan ik vroeger meermalen had gehoord, doch grootsch was het ook ditmaal. Daarmede hadden we iets heel goeds beleefd.

De afdaling van de modderkluit — de door regens doorweekte flanken gaven zoo sterk dien indruk — langs het gladde pad eischte veel omzichtigheid; onze witte kleeding vertoonde weldra de duidelijkste teekenen, dat we daarin nogal eens hadden gefaald. Het ergste kwam echter, toen we den voet van den vulkaan weer hadden bereikt en een ander pad insloegen dan dien morgen. We volgden thans het lange sawahdal tot den grooten weg, waar een auto zou wachten. Het balanceeren over glibberige sawahdijkjes, 't geploeter door in-smerige

Batakkampongs, maakte ons ontoonbaar, totdat ik op een dier dijkjes uitgleed en languit in de bruine modder lag. Gekleed ben ik toen in stroomend water gesprongen.

Mijn tochtgenoote, die onvermoeid had geklommen en gedaald, bracht het er beter af, maar wat toch de chauffeur en de bediende dachten, toen we de auto bereikten, durf ik niet zeggen, dat is op de strakke inlandsche gezichten niet te lezen.

Tegen de middagthee waren we te huis.

Een auto stelt in staat in korten tijd veel tezien en mijn gastheeren bleken er een genoegen in te vinden hun gast van dag tot dag bezig te houden. We reden over de golvende Batak-hoogvlakte naar het Tobameer en blikten over den waterspiegel tot het schiereiland Samosir, dat dit meer in tweeën scheidt. Wij kregen een kijk op hooge oevers, eentonig met zwaar groen bezet.

We reden naar Siantar en logeerden in het puike hotel door Zwitsers beheerd, die hun vak bleken te verstaan. Galerij, zit- en klamboeslaapkamer, mandikamer en toilette, compleet voor elken gast, kraakzindelijk, en een keurige hollandsche tafel.

Ruim tien jaar geleden was het hier alles nog wildernis, thans loopt de spoorlijn van Medan tot dit plaatsje, om eens tot de Westkust te worden doorgetrokken. Siantar is breed aangelegd en als overal ontbreken ook hier de tallooze chineesche toko's niet.

We bezochten Batakkampongs, wel smerig, doch schilderachtig, geheel in den toon van het zware hooge geboomte er om heen. Van het koloniale naar het zuiver inlandsche, treft het altijd weer, dat dit laatste is gegroeid uit en door omgeving en plaatselijke omstandigheden. Er is niets gewilds, niets gezochts in welke oorspronkelijke inlandsche kampong of dessa ook. Bouw van huizen en schuren, kleeding van mannen en vrouwen, het is alles naar één ontwerp, naar één opvatting in harmonie met omgeving, klimaat en toestanden. Want dat alles is langzaam door de eeuwen getoetst aan de praktijk hunner levenseischen, gemaakt van materialen uit de naaste omgeving.

Wie in Indië naar schoonheid zoekt kan die slechts vinden bij het zuiver gebleven inlandsche, dat zoo bezonken, ongezocht ontstond en groeide uit den geest van het volk en den grond waarop het woonde. Hier nog door alle levensuitingen eene eenheid, de groote lijn, de eerbiedwaardigheid der eeuwen, die wij verloren en waarnaar we in onze rammelige, rustelooze, eendaagsche confectiecultuur tevergeefs zoeken.

In een Batakkampong zijn de kleuren donker, is de geheele toon zwaar. De huizen, hecht gebouwd van dikke stammen, die door den tijd alleen in hun uiterlijk werden aangetast, hebben hun natuurlijke grauwzwarte kleur; de daken dik met zwaar riet bedekt eveneens. Zulke huizen zijn enorm groot, want zij zijn bestemd voor gansche

families uit vele gezinnen bestaande. Op palen gezet is het meest karakteristieke dezer huizen, het uitloopen van den nok naar boven en naar beide zijden in een punt, 't geen aan de logge dakmassa een elegant voorkomen geeft. De wanden zijn zonder licht- en luchtgaten, zoodat elk, die het trapje opgaat en uit het volle daglicht binnentreedt eerst niets ziet dan een donkere ruimte, en daarin eerst langzamerhand links en rechts smeulende vuurtjes, waaromheen menschen zitten, gezin bij gezin. Dat men bij hen kwam kijken stoorde hen niet, zij noodden zelfs uit binnen te treden.

De geheele bouw dezer huizen, die men zelden zoo dicht en solide vindt, is berekend op de koude nachten der hoogvlakte.

De Batakker kleedt zich donker; het blauw, donker indigoblauw, overheerscht in hun zware sarongs en doeken, dikgevouwen op hun hoofd gelegd, ook bruin en zwart merkt men op, doch blauw, donkerblauw is hun kleur. Wie in de volle drukte den passar te Brastagi bezoekt, ziet daar honderden Batakkers, mannen en vrouwen, de laatste somwijlen met zware zilveren hangers in de uitgetrokken oorlellen, wriemelend bijeen, allen in blauwe kleeding. Het is alsof zij geen andere kleur kennen.

De Batakker, het is me verteld, is een pientere baas, slim en handig in zaken en .... een hartstochtelijk schaker. Hij moet in dat spel een reputatie bezitten, die ver gaat over de grenzen van zijn land.

Ik leerde hem niet beter kennen dan de tourist, die eens even komt kijken, maar die dan toch meeneemt de herinnering aan een volk, dat hem sympathiek aandoet. Doch dat doen immers bijna al de zuiver gebleven inlandsche volken, de Alfoer misschien het minst.

Van Siantar uit reden we door uitgestrekte theeplantages met groote fabrieken in het centrum dier aanplantingen; in korten tijd door engelsch kapitaal in grootschen opzet tot stand gebracht.

„Im Anfang war die That." Die woorden van den dichterlijken realist Goethe, zweefden me, te midden der planters, van hun werk en streven in Deli, telkens voor den geest. En waar de daad dan zoo slaagt, daar krijgt men met menschen te doen, die geen reden hebben tot piekeren en zwartzien, die royale opvattingen huldigen en royaal leven en laten leven. Zuinigheid is een eigenschap, die men in Deli, eigenlijk in gansch Indië, als deugd niet kent, het wordt er direct begrepen als schraperigheid, als een ondeugd. Geld laten rollen is er een van de sterkste levensprikkels, werkt er aanstekelijk, is er bijna een levenseisch. Er wordt zoo veel gemist, er is zoo veel eentonigs, dat onze bedrijvige natuur daar-tegen-over iets verlangt.

Het type van den Deliaan is de joviale, gezonde mensch, de resultante eener krachtige, in wording zijnde samenleving, een mensch van de realiteit, in den besten zin van het woord. Idealen verkoopt hij niet, daarvoor heeft hij in de werkelijkheid van het oogenblik, te veel te doen.

Opbouwen is zijn leuze, van kritiseeren en afbreken houdt hij niet. En ze bouwen op, vandaag, terstond; elk oogenblik heeft genoeg aan zijn eigen werk en eigen zorg, en wat een verre toekomst kan brengen daarover zucht of idealiseert hij niet.

Zijn werk, zijn gedachten, zijn leven gaat op in het tegenwoordige, in de daad, en zoo is ook zijn amusement. Alles oerkrachtige werkelijkheid. De Deliaan moet de dingen kunnen grijpen, en grijpt ze ook, hij is, hij zal het me vergeven, als elk opbouwend, eenzijdig mensch, nog van een beminnelijke naïviteit:

Drum frisch! lasz alles Sinnen seyn,
Und g'rad' mit in die Welt hinein!

Zoo wil, zoo doet, zoo moet men in Deli, in Indië.

En doet men er aan het andere, wat ook voorkomt, welnu dan komt daarbij al heel spoedig een naïve fantasie om den hoek kijken en men stuit op tafeldans en spiritisme en dergelijke.

Een koloniale samenleving is eenmaal een samenleving zonder groote diepten, zonder groote hoogten, het middelmatige is er nog breeder en sterker, het superieure wordt er nog minder gekend, nog slechter begrepen, het hoogere in ons staat er nog eenzamer, kwijnt en hunkert er nog hopeloozer dan elders, het slaapt en verdwijnt er nog meer. En, zoo niet, dan doet het er allicht allerdolst en slaat door, niet geleid en in toom gehouden door degelijke sterk-geestelijke, kritische milieu's, als universiteiten en dergelijke zijn.

Tusschen de joviale, gezonde menschen in Deli heb ik me op mijn plaats gevoeld, ik had er mijn carrière willen maken, ik zou er hebben willen meewerken aan deze sterke, mooie wereldwerkelijkheid.

Als elke samenleving heeft echter ook deze hare vijanden. Vijanden uit het kamp der verbitterden, der heele of halve mislukten, der slechtbehandelde, der idealisten en al-te veel-eischenden, der eeuwig-ontevredenen, die als ferment in onze maatschappij ook hun nut hebben en er zijn moeten, die echter niet zonder gevaar voor haar kunnen zijn.

Aan boord van de Rumphius, een der mooie Paketvaart-booten die de verbinding tusschen Java en de Oostkust onderhoud, heb ik, zooals ik reeds even aanroerde, een gedachtenwisseling bijgewoond tusschen hen, die zich hier communisten noemen en deze samenleving omver willen werpen, en hen, die in dat omverwerpen maar geen zegen voor de toekomst kunnen zien. Het was de voorzitter eener oppositievereeniging te Deli, gesteund door een journalist, die den nieuwen heilstaat verkondigde.

Het is een vloek — tegelijk ook een genade — de gave te bezitten zijn medemenschen, ondanks alle mooie franje, waarmee ze zich trachten te bedekken, in hun hemd, neen zelfs zonder dat kleedingstuk te kunnen zien. Een genade, wijl men alleen dan de ware grootheid herkent, een

vloek wijl men telkens zijn gezicht met beide handen zou willen bedekken, teneinde niet meer te moeten zien.

Nu, voor wie konden zien stonden deze beide heilbrengers dan naakt en..... neen tragisch werd dit keer de afwezigheid van grootheid niet genomen..... we hebben onze gezichten niet met beide handen bedekt, want er is een soort menschen, die in hun naaktheid zoo potsierlijk worden, dat men zich amuseert.

Als gevolgen van ijdelheid, ingebeelde miskenning en radheid van tong stalden deze wereldverbeteraars in een stroom van woorden een idealisme en een nobele verontwaardiging uit, waarmee ze bij de goegemeente van heele of gelijkgezinden zeker veel succes zouden hebben gehad.

Over hun doodgewone menschelijk egoistische inborst plakten ze het veelbelovend etiquet van het nobele veel te hoog grijpende communisme en daar gingen ze heen, de edelen, en verkondigden de vernietiging van de bestaande maatschappij, ze beloofden den dood aan het kapitalisme en de stichting eener samenleving naar hun begrippen. Ze zeiden dat de ontstellende berichten uit Rusland niets dan leugens waren van een angstige, kapitalistische pers.

Geen der aanwezigen was in staat dit tegen te spreken, doch er klonk een homerisch gelach.

Het hollandsche volk is als zeevarend volk, het bleek weer uit dien vroolijken lach aan boord van dat schip, een nuchter en een vrij volk en niet voor dweepen en tobben zoo vatbaar als de lang onderdrukte russische volksziel.

„De productie moet aan den Staat!" werd nu met heftigheid beweerd.

Weer wat gelach en erg ongeloovige blikken.

„Het kapitalisme" — en ze sloegen met de vuist op tafel — „heeft onze maatschappij rot gemaakt."

Het kapitalisme voor zoo velen de roode lap voor den stier. Och, wie zou het met al zijn fouten in bescherming willen nemen tegenover het zuivere, ware communisme, dat in zijn feilloosheid aan onbestaanbaarheid lijdt. Wie zich communist noemt kent zichzelven niet of is een leugenaar. Communisten komen niet voor. Wij allen zijn van geboorte egoisten, doortrapte egoisten, met aanleg voor kapitalisten.

Maar voor harde waarheden bleken onze idealisten niet toegankelijk; zelfs niet voor het geringste martelaarschap, dat elke strijd voor het edele eischt.

In Medan logeerden ze in het dure, overdadige, kapitalistische Hotel de Boer. Een der twee woonde er zelfs met vrouw en kinderen. „Dit was noodzakelijk voor het aanzien van zijn Partij," zooals hij zeide.

Weer een — nu onbedaarlijk — homerisch gelach.

Och, die Hollanders toch met hun nuchterheid en hun gezond verstand. Je kunt ook nooit eens op hun verbeelding speculeeren, dan heb je 't in Rusland als communist toch heel wat beter.

Den morgen van den Nieuwjaarsdag bracht de telefoon het bericht te Brastagi, dat de mailstoomer, 't was de Grotius, waarmede ik naar Priok zou gaan, om vijf uur op de reede van Belawan zou komen en dat de P. W. Janssen om vier uur met de passagiers van wal zou gaan.

't Klonk als een veroordeeling, zoo plotseling te moeten scheiden van den gezelligen kring; van de koele hoogvlakte te moeten rennen naar de lage, zwoele kust, te moeten schommelen over de baren naar het groote schip, waarop de reis tusschen de elkaar kennende passagiers uit Holland niet veel aantrekkelijks beloofde. Even werd er gedraald, even lokte de Paketvaartstoomer, die aan het eind der week zou gaan, even lokte het gehoor te geven aan de vriendelijke verleiding toch te blijven, maar de plicht begon naar elders te roepen. Daarmede was het besluit genomen. In razende vaart brachten de auto's ons des middags naar Medan terug. Een vloog er door naar Belawan.

We keken op het horloge, juist 6 minuten te vroeg.

Partir c'est mourir un peu. Een zegen, wie dat zeggen kan, wie weemoed voelt bij een vaarwel. Wij voelen ons nooit armer, nooit tegelijk rijker worden; op het oogenblik, dat er iets in ons sterft, wordt er iets in ons geboren. Wie het ondervindt beseft eerst in waarheid wat deze woorden zeggen willen.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

ROTTERDAM, 15 Augustus 1922.

INHOUD.

Mits..... — Spoed-Autonomie. — De meeting der ambtenaren op Hemelvaartsdag. — Prof. Treub over den Ondernemersraad. — Over den Ondernemersraad. — Winstdeeling en Winstaandeelkassen. — De beteekenis der Cultures. — De belasting op de Naamlooze Vennootschappen in Nederlandsch-Indië. — Het uitvoerrecht op aard-olie in Nederlandsch-Indië. — Poenale sanctie. — Commercieele inrichting van bedrijven. — De Indische olie-industrie. — Nieuwe en oude industrieën. — De levensstandaard. — Ambtenaar en willekeur. — Indische leeningen. — Federatie en V. V. L. — De uitzending van inlandsche rechtskundigen. — De geest van D. D. — De Indische vuurwapen-politiek. — Diamantindustrie van Martapoera. — Een Engelsch rapport omtrent Nederlandsch-Indië. — De inlandsche beweging. — De zegelordonnantie.

Mits... De Loc. schrijft o.m.:

Met geen breeder zwier kan een eeuw of zeven geleden Jan-zonder-Land zijn Britschen onderdanen de Magna Charta hebben aangeboden dan waarmede mr. Schrieke namens de regeering de proeve van een herzien Indisch staatsrecht op de tafel van den Volksraad legde.

En inderdaad wordt in staatkundigen zin een „verschuiving van bevoegdheden" — het woord is in November '18 geboren — door dit ministerieel ontwerp ter uitvoering van de nieuwe koloniale grondwetsartikelen bewerkstelligd.

Na kennisneming van de zoo ceremonieel uitgereikte oorkonde mag alvast worden gezegd: dat ze een uiterst redelijke poging lijkt om de politieke operatie der „verplaatsing van het zwaartepunt" van moederland naar kolonie zonder stoornis te doen gelukken.

Een redelijke en aannemelijke poging — mits.....

Doch dit straks.

Stellen wij vooreerst vast dat het ons goed lijkt gezien om een orgaan te scheppen, dat permanent zal deelnemen aan de binnenlandsche wetgeving en tegelijk altijd paraat zal kunnen zijn om toezicht te oefenen op de uitvoerende macht. Als zulk orgaan is de Wetgevende Raad gedacht.

Wanneer nu, met bewaring van het karakter van den Volksraad, een taakverdeeling kan worden bereikt, waardoor het college—in-pleno zijn kracht zoekt in de uitoefening van een budgetrecht dat het geheel der landszaken bestrijkt en aan een selecte groep zijner leden het meer tijd en rust vereischende werk der wetgeving overlaat, dan zien wij hierin een principieel juiste en tevens praktische oplossing van het moeilijke probleem der uitoefening van medezeggenschap in een koloniale maatschappij.

Mits de nieuwe Volksraad, die ten minste 48 en ten hoogste 75 leden zal tellen, wordt saamgesteld volgens regelen, die waarborgen dat hij in waarheid een volksvertegenwoordigend lichaam zij.

Mits, verder, de Wetgevende Raad volgens zoodanig stelsel uit den boezem van den Volksraad worde verkozen, dat hij van dit college zal vormen het getrouwe miniatuur.

Mits, voorts, de aan Buitenzorg en Plein onder zekere omstandigheden toegekende bevoegdheid om hetzij af te wijken van het oordeel van Volks- of Wetgevenden Raad, hetzij na te laten zich van dat oordeel te vergewissen, niet dusdanig worde gehanteerd, dat wat uiterste uitzondering behoort te zijn dra in grif gebruik ontaardt en termen als „spoedeischende gevallen", „lands"- en „algemeen belang" niet worden misbruikt om juist dan, wanneer het op medezeggenschap aankomt, deze te verhoeden of te verkrachten.

Mits, wijders, zeker verband tusschen den volledigen Volksraad en zijn wetgevend deel blijft bestaan, zoodat, wanneer dit deel klaarblijkelijk zijn contact met leven en maatschappij zou verliezen, den Volksraad het middel ten dienste staat om het redres te geven dat noodig is.

Mits.....

Er zijn nog meer mitsen, doch voor heden zij het hierbij gelaten.

Wij zien dus in het ministerieel ontwerp als het ware het aantrekkelijke maar onvolkomene model van een motorjacht, welks zeewaardigheid en zeilvaardigheid zal afhangen van allerlei factoren op het stuk van uitrusting en beweegkracht, waaromtrent het model ons nog geheel in het onzekere laat.

De scheepsbouwmeesters zullen dan ook nader inzicht in hun plannen moeten geven alvorens wij dit staatkundig scheepjen met gerustheid te water zien gaan.

* * *

„*Spoed-autonomie*". Onder dit opschrift heeft de heer J. E. S(tokvis) een tweetal artikelen in *De Taak* geschreven, waarin hij, zonder nog het ingediende wetsontwerp op de Indische staatsinrichting in beschouwing te hebben genomen, waarschuwt tegen hetgeen hij noemt „spoed-autonomie", betoogend dat „een zeggenschap, welke het centrale landsbewind doordringt — en dat alleen is het ware staatkundige leven — thans misschien wel toe te werpen, maar nog niet vruchtbaar te bezigen is." „Zij wordt noodzakelijk het voorrecht van een inheemsche heerschersklasse en onvermijdelijk ook versterking van het reeds drukkende gezag eener direct-belanghebbende Europeesche groep, welke de duurzaamheid van de koloniale heerschappij als levensvoorwaarde kent."

„Natuurlijk willen wij niet alles bij het oude laten; natuurlijk ook willen wij een normalen loop van zaken niet tekeergaan. Het kan niet anders, of de behoeften van een modernen staatsdienst en van een modern kapitalisme kweeken een bovenlaag van ontwikkelden. Gelukkig. Maar niet mag nu een rem worden gelegd aan de *diepere* doorwerking van dit goede proces. Spoed-autonomie is dan een bedreiging. Zij wil reeds uitschakeling van het voor Indië nog eenig bruikbare instrument der moderne democratie: het Nederlandsch parlement, maar behoudt — het moet nog binnen de Nederlandsche constitutioneele sfeer! — de sterke koloniale macht van den minister op het Plein. Zij speelt den democraat met haar parlementair stelsel in Indië en kan maar niet beseffen of weigert het, dat zij hiermee een oude onderdrukking — die van een inheemsche heerschende klasse — helpt versterken. Maar waar blijft dan, hooren wij, uw vertrouwen op de kracht der inheemsche volksbeweging? Wij antwoorden: ziet naar Garoet en de Vorstenlanden. De kracht der volksbeweging is heilzaam maar nog

incidenteel. Als constructieve, afdwingende factor is zij nog in geboorte. Een vereend bewind van de eigen heerschende klasse èn de vreemde, kan die geboorte dan slechts bemoeilijken.

„Wij gevoelen het, de drang naar staatkundige volheid kan niet worden teruggewezen en mag het niet, klasse-vorming, dus klassenstrijd zal ook de inheemsche samenleving hebben door te maken, maar dan toch onder onbeperkte beïnvloeding — niet terugslag — van wat ook in dit opzicht reeds door de massa van het westen werd gewonnen. De eenige, althans de voornaamste gelegenheid hiertoe zien wij in een *voorloopig* behoud van de onverkorte Indische bemoeiïng van het Nederlandsche parlement. Het prijsgeven van deze sterke preventieve kracht is het afsnijden van een heilzaam contact tusschen den vooruitgang hier en ginds. Wij kennen de bezwaren tegen den Indischen arbeid der Kamers door en door, wegen die nauwkeurig, maar de kwade kansen, welke een voorbarige regeer-aansprakelijkheid in Indië voor de massa bergt, zijn sterker te vreezen. Een samengang van belanghebbenden bij de macht zal, zonder den angst voor een steeds op te roepen parlementaire kracht in het moederland, een druk blijken voor den groei van een ware inheemsche zeggenschap, een autonomie onder inheemsche leiding, het staatkundig streven van onder-op.

„Spoed-autonomie onder de bestaande verhoudingen is gewild of ongewild, het breken van het inheemsche front; is verdeelen en heerschen. En dat recept is nu toch lang genoeg geslikt."

De Taak-redactie getuigt in een noot van haar afwijkend inzicht in de beteekenis van de autonomie voor Indië.

* * *

De meeting der ambtenaren op Hemelvaartsdag. De *Java Post* schrijft over deze meeting o.m.:

Wel 4000 hoogere, lagere en laagste ambtenaren waren eenstemmig, dat zij de uitvoering van dat plan der Regeering — om 10 millioen voor positieverbetering uit te trekken — onmogelijk konden dragen. Maar, intusschen was het plan der Regeering al veranderd: niet 10 maar 25 millioen zal aan de positieverbetering, vooral der slechtst bedeelden, worden besteed, en de intrekking van den toeslag geleidelijk geschieden. Hieraan hebben de sprekers te weinig aandacht geschonken, — dat was noodig om de stemming op temperatuur te houden! — maar zoodoende ging het protest gedeeltelijk over het doel heen, en heeft men bereikt, dat vele ambtenaren „frenetiek applaudisseerden bij de speeches der *rooie* vakvereenigingsleiders," (aldus de Bat. briefschrijver in de *Preangerbode)* waarin uitlatingen voorkwamen, die zij anders zeker niet zouden goedkeuren. Daarover mogen sommige bladen zich verheugen; wij meenen, dat een opzet om onder de ambtenaren wrevel en wrok aan te blazen, hen als eene macht tegen de overheid te groepeeren en bedekte bedreigingen tegen haar te laten bejuichen, *hoogst bedenkelijk* en *afkeurenswaardig* is.

Dat de ambtenaren zich niet zoo maar bij de arbeidersbeweging aansluiten of achteraankomen, is *niet* omdat zij zich te hoog achten, maar omdat hun werkgever de overheid is, tot welke zij in geheel andere verhouding staan dan de arbeiders tot hun werkgever. Medezeggenschap in 't bedrijf is in de verte niet met „georganiseerd overleg" te verwarren. Een zin als: „In Holland wordt niet gevraagd: Wat zegt de Minister ervan; maar: wat zegt het volk ervan. Die richting moet het hier ook uit" is *misleidend* en riekt naar *communisme.*

Deze en dergelijke phrasen, b.v. „maatregelen als thans genomen worden,

zullen en moeten (ertoe) leiden, dat macht tegenover macht wordt gesteld en de ambtenaren in verzet komen'' — wij zouden er meer kunnen aanhalen — zijn niet zoodanig, dat zij een loyaal ambtenaar sieren; om het minste te zeggen.

Eindelijk hebben de vergaderden schijnbaar heelemaal vergeten, dat tallooze niet-ambtenaren erg van de malaise lijden, niet minder dan zij in 't ergste geval. En dan zeggen, dat de regeering ,,juist de minst kapitaalkrachtigen laat bloeden voor de daden der kapitalisten''; dat de finantiëele misère op den ambtenaar wordt verhaald, enz.: dat is bedenkelijke generalisatie en agitatie, en wijst op *bedroevend gebrek aan solidariteitsgevoel.*

Op waardiger manier hadden de ambtenaren toch krachtig voor hunne belangen kunnen opkomen. Hun motie had dan minstens evenveel bereikt als er nu van wordt verwacht. De wijze, waarop deze manifestatie nu plaats had, heeft den geest van sommige hunner niet op zijn gunstigst getoond.''

In *De Reflector* zegt W. J. K.(roon) ervan:

De bedoeling den ambtenaar in het bizonder, zoo al niet uitsluitend, te treffen, hem te laten bloeden om het, buiten zijn schuld, uit het evenwicht geraakt budget te herstellen, heeft dan ook een protest-meeting uitgelokt, welke haar wedergade in de Koloniale geschiedenis niet vindt en de regeering zal wèl doen haar bizondere aandacht te vestigen op het zoo naar voren gebrachte karakter dier meeting.

In politieke beteekenis overtreft zij zeker de in Mei 1848 in de Harmonie gehouden demonstratie der Europeesche koloniale maatschappij, waaraan deze zoovele verbeteringen dankt. Niet alleen toch dat er ruim 5000 personen in het Deca-park op den ochtend van 25 Augustus zich verzameld hadden om kracht bij te zetten aan het protest, adhaesie te betuigen aan de door het V. V. L. gesuggereerde, aan de regeering en andere machthebbenden te richten, motie;..... doch de saillante wijze (om geen ander woord te bezigen) waarop de groote menigte heeft gereageerd op de door onderscheiden sprekers gehouden redevoeringen geeft heel wat stof tot nadenken!

* * *

Prof. Treub over den Ondernemersraad. De Indische Post van 1 Juli bevat een interview met prof. Treub over den Indischen Ondernemersraad. De heer Treub verklaarde, dat deze Raad niet bedoelt een opposition quand même tegenover het Indische gouvernement, evenmin tegen maatregelen van socialen aard, die door de regeering worden voorgesteld, maar dat hij alleen ten doel heeft, de regeering, wanneer deze de grenzen van het mogelijke te buiten gaat, op de noodzakelijkheid te wijzen van het in acht nemen dezer grenzen. Indië is in de laatste jaren ver boven zijn kracht gaan leven, en dientengevolge zijn de Staatsfinanciën er nog hopeloozer in de war dan hier te lande. Er moet met forsche hand worden bezuinigd, daar anders zelfs de tegenwoordige belastingen niet hoog genoeg zullen blijken. Nu reeds is de toestand van dien aard, dat vreemd kapitaal zich van Indië afwendt. Wanneer dit aanhoudt, dan kan men zich de gevolgen niet ernstig genoeg voorstellen. Als de kapitaalstroom Indië voorbij gaat, zal niet alleen de schatkist daaronder lijden, doch komt vooreerst ook niets van de ontwikkeling van het land en van de hoogere geestelijke ontwikkeling van het volk terecht.

De Ondernemersraad wil de Indische regeering behulpzaam zijn, om de financiëele, en daarmede de sociale politiek, terug te brengen in zoodanige banen, dat beide met de draagkracht der ondernemers, die in Indië gevestigd zijn of zich gaan vestigen, in overeenstemming blijft. Mr. Treub acht de taak van Gouverneur-Generaal Fock moeilijk en ondankbaar, maar toch moet die taak worden vervuld, wil men Indië niet opofferen aan een onbekookt idealistische politiek, zonder reëelen grondslag.

Indien de heer Treub in den Ondernemersraad een lichaam had gezien, dat niet voelt voor de algemeene ontwikkeling van het land, en slechts uit zou zijn op bevordering van egoïstische doeleinden, dan zou hij zich niet bereid hebben verklaard, de leiding ervan op zich te nemen.

Men heeft den heer Treub in de laatste jaren herhaaldelijk verweten, dat hij reactionnair is geworden. In het bovengenoemde interview verklaarde hij, dat men daarin in zeker opzicht gelijk heeft. Niet in zooverre, dat hij veranderd zou zijn in zijn beginselen, maar na de enorme ontwrichting, die de wereldoorlog heeft gebracht, moet ieder, die niet doorholt op zijn stokpaardje, doch zich de moeite wil geven, de werkelijkheid te zien, erkennen, dat de sociale ontwikkeling, zooals die voor den oorlog in gang was, thans tijdelijk niet meer mogelijk is. Men moet thans remmen, hoe ongaarne men dat ook doet. Mr. Treub hoopt, dat dit tijdperk van remmen en reageeren zoo spoedig mogelijk voorbij zal zijn. Doch thans moet het parool zijn reculer pour mieux sauter.

Tenslotte deelde de heer Treub nog mede, dat hij van plan is, in October a.s. naar Indië te vertrekken voor het houden van besprekingen met de plaatselijke leiders der groote ondernemingen. Zijn verblijf in Indië zal waarschijnlijk ongeveer een half jaar duren.

* * *

Over den Ondernemersraad. De heer Tiesing merkt in *De Suikerbond* op:

„We begrijpen niet, dat, waar de Ondernemersraad, met mr. Treub als voorzitter, nu reeds een jaar bestaat, dat dan van al dat voorgespiegelde moois nog niets tot stand kwam niet alleen, doch dat hier in Indië nog zelfs geen spoortje van een dergelijk verheven streven van dit college waar te nemen valt; vallen we straks dan bij den komst van heer Treub, zoo maar ineens in dat paradijs?

Is het verschil tusschen de huidige verstandhouding en die welke ons als einddoel van het streven van den Ondernemersraad voorgespiegeld wordt, dan zoo klein, dat we alleen door het vluchtige bezoek van zijn voorzitter aan Indië al uit de impasse zullen geraken?

Ware het toch van den Ondernemersraad niet wel zoo verstandig geweest het arbeidsveld van den heer Treub, gedurende het afgeloopen jaar, instede van dit geheel door droogte te laten verharden, een weinig voor te bewerken?

Zal Treub straks, dat kostbare zaad maar zoo op den ongeploegden bodem moeten uitstrooien?

Werd deze kostbare voorbereiding nagelaten uit onwetendheid of ... met opzet?

Het eerste voetstoots aan te nemen, valt ons wel wat moeilijk, want toch van een nalaten van een streven naar het scheppen eener betere verhouding is niet alleen sprake, een moedwillige verscherping der verhouding is juist duidelijk te constateeren, van de zijde der werkgevers in Indië.

„Als de woorden van den heer Treub inderdaad tot die van den Ondernemersraad gemaakt mogen worden, waarom is dan van al dat moois nog niets naar hier overgewaaid? en zien we juist den toestand verergeren?"

* * *

Winstdeeling en winstaandeelkassen. Het *Koloniaal Tijdschrift* van Juli bevat een verdediging van het denkbeeld tot instelling van winstaandeelkassen door den heer S. Bastiaans. De schrijver wijst er op, dat de tegenwoordige Gouverneur-Generaal in 1906 als Minister van Koloniën het denkbeeld van winstdeeling ten eenenmale heeft verworpen, maar dat hij sindsdien van gedachten blijkt te zijn veranderd, omdat hij thans van dit systeem een gewijzigde houding der bevolking jegens de suikerindustrie verwacht. De planters in de Vorstenlanden hebben zich einde 1919 in principe ingenomen verklaard met het denkbeeld. Nu Gouverneur-Generaal Fock een poging doet, om er een vasten vorm aan te geven, verzetten zij zich echter unaniem.

In principe is het stelsel van winstdeeling, naar de schrijver meent, niet af te keuren. Tegenover het loon van den arbeider staan voor den kapitalist rente en risico-premie; tegenover de winsten van den ondernemer behoort voor den arbeider ook een compensatie te staan. Zonder arbeid is met kapitaal geen winst te maken, evenmin als arbeid iets vermag zonder kapitaal. Vele winsten worden trouwens behaald zonder bijzondere inspanning. Tijdens de oorlogsjaren hebben de Indische cultures enorme winsten behaald. Vele inlanders leden echter te zelfder tijd onder de voedselschaarschte. Winstdeeling zou er toe kunnen bijdragen, om de loonen naar billijkheid te doen stijgen, wanneer de winsten daartoe aanleiding geven.

Een bezwaar tegen het stelsel is o.a. de vrees der ondernemers voor te groote openbaarheid van den stand van zaken, en voor een streven naar ontoelaatbare inmenging in de bedrijfsleiding van de zijde der arbeiders. Voorts hangt het in hooge mate af van de groote van het winstpercentage, of het rechtvaardigheidsgevoel van den arbeider er door zal worden bevredigd. Gebrek aan inzicht in de eischen eener goede bedrijfsleiding zal medebrengen, dat de inlandsche arbeider nooit de overtuiging zal hebben, dat hem inderdaad gegeven wordt, waarop hij recht heeft. Het is dan ook zeer onwaarschijnlijk te achten, dat men met particuliere winstdeeling zou bereiken, wat men hoopt, n.l. bevrediging van het rechtsgevoel, vooral nu in Indië voortdurend pogingen worden aangewend, om den inlandschen arbeiders socialistische denkbeelden op te dringen.

De schrijver meent, dat aan deze en andere bezwaren (zooals wisselvalligheid van het inkomen) tegemoet kan worden gekomen door de winstaandeelkassen, die ten doel hebben, een deel der winsten bepaaldelijk te houden binnen de grenzen der streek, waar zij zijn verdiend, al geeft hij het nadeel toe, dat in die streek ook velen zullen wonen, die aan het productieproces part noch deel hebben. Het zou echter een te omvangrijke administratie vormen, de winstaandeelen speciaal in handen van de directe rechthebbenden te doen komen.

Op het bezwaar, dat de heffing voor de winstaandeelkassen een nieuwe belasting zou vormen, antwoordt de heer Bastiaans, dat deze gelden niet als belasting kunnen worden beschouwd, omdat de overheid er niet over zal kunnen beschikken. De fondsen zullen door anderen dan de overheid of haar organen worden besteed. Op het voorbeeld van de Koloniale Bank en andere ondernemers wijzende, die in de laatste jaren zelf aanmerkelijke bedragen hebben uitgegeven voor den bouw van ziekenhuizen enz., meent

de schrijver, dat eventueel met dergelijke uitgaven rekening zal worden gehouden, ter voorkoming van onbillijkheid, zoodat ondernemingen, die haar sociale taak naar behooren vervullen, van de betalingen worden vrijgesteld. Hij acht het voorts verkeerd, in de uitvoeringsvoorschriften de doeleinden, waarvoor geld mag worden uitgegeven, vast te leggen. Men late het bestuur van de „belangenkringen" vrij, doch kenne der regeering een vetorecht toe. Men zou het particuliere karakter wellicht meer tot uiting kunnen brengen, door b.v. te bepalen, dat ten aanzien van het gebruik van ziekenhuizen, scholen e.d. diegenen de voorkeur zullen genieten, die als deelgenoot aan het productie-proces daarop feitelijk uitsluitend aanspraak hebben.

Het argument, dat doorvoering van den voorgenomen maatregel het kapitaal zal kunnen afschrikken van belegging in Indië, geeft den schrijver aanleiding tot de opmerking: „Het is mogelijk, dat dit juist is, doch daar de heffing ten bate van belangenkringen geen belasting is, mag dit argument niet worden gebezigd tegen de besproken plannen. Het protest behoort dan gericht te worden tegen de belastingen, en niet tegen de winstaandeelkassen."

Overigens meent de heer Bastiaans, dat het nooit juist kan zijn, dat de ondernemingen reeds zooveel fiscale lasten dragen, dat de nieuwe heffing niet te torsen is. Immers begint deze eerst, wanneer er na aftrek van alle lasten zooveel overblijft, dat aan de aandeelhouders 6 pCt. kan worden uitgekeerd. In „absoluten zin ondraaglijk is zij dus niet". Het wil den schrijver echter voorkomen, dat het percentage van 6 pCt. tot minstens 8 pCt. aan dividend moet worden opgevoerd, alvorens tot de heffing wordt overgegaan.

De heer Bastiaans besluit, met als zijn meening te kennen te geven, dat men niet mag verwachten, dat de vrijwillige of afgedwongen maatregelen inzake een grooter winstaandeel der inlandsche bevolking een stimulans voor harder werken der inlanders zullen vormen, en evenmin, dat zij een blijvenden socialen vrede zullen vestigen. Maar de maatregelen moeten z.i. niettemin worden genomen, omdat de rechtvaardigheid ze gebiedt.

* * *

De beteekenis der cultures. De *Deli Ct.* schrijft:

Het zal ook onzen lezers getroffen hebben, dat de vermindering van het aantal arbeiders in de cultures van 250,000 man tot 220,000 of met ruim 10 pCt., zoo'n ernstige beteekenis inhoudt voor dit Gewest. Te meer waar deze arbeiders-bevolking van 220,000 staat tegenover een totaal-bevolking van 1,200,000 zielen voor dit Gewest, volgens de cijfers der jaartelling, en dus slechts 20 pCt. van het totaal uitmaakt, dat door het repatrieeren der 30,000 arbeiders bij de gewone toeneming der inheemsche bevolking te nauwernood door deze factor verminderd kan zijn.

Wanneer dan ook gezegd wordt, dat deze groote vermindering van het aantal contractarbeiders een van de meest ernstige gevolgen der cultuurcrisis is en voor den handel een mindere omzet van millioenen beteekent, dan moet dit, naar het ons voorkomt meer in dezen geest worden opgevat, dat het verminderde aantal arbeiders meer een symptoom is van de ongunstige omstandigheden dan wel een oorzaak van den geringeren omzet.

Zeker, die 30,000 arbeiders ontvangen in een jaar tegen een in geld uitbetaald loon van *f* 150 per jaar, jaarlijks *f* 4½ millioen gulden, dat zij vrijwel geheel aan verbruiksgoederen uitgeven, maar voor een totaalomzet van den handel lijkt ons dat toch niet zoo enorm groot. Het wegtrekken van

die 30,000 arbeiders beteekent echter, dat ook in de cultures over de geheele linie een drastische bezuiniging en inkrimping plaats heeft, die zoowel in den aankoop van kapitaalsgoederen als hulpstoffen, den handel zoo ernstig treffen.

Ondertusschen geeft de cijferverhouding van het aantal arbeiders in de cultures tot het totale zielenaantal der bevolking, wel een goed beeld van de enorme beteekenis der Europeesche cultures voor een Gewest als de Oostkust. We weten wel, dat die beteekenis nooit bestreden is, maar zelden sprongen de feiten duidelijker in het oog dan thans.

Wanneer we nu zien welke beteekenis voor dit Gewest de feiten hebben, die weerspiegeld worden in het wegzenden van slechts 30,000 contractarbeiders, dan kan men eens nagaan, welke beteekenis die 250,000 arbeiders uit de cultures en daarmee die cultures voor de Oostkust hebben. Men kan dan ook veilig aannemen, dat een Inlandsche bevolking van 1,200,000 zielen, zonder de aanwezigheid van die cultures, nog niet een kwart van de draagkracht zou hebben, die dit Gewest thans heeft, dank zij de cultures. Trouwens het feit van de aanwezigheid van 250,000 arbeiders zegt op zich zelf reeds, dat hier jaarlijks een bedrag van minstens 40 millioen gulden door de cultures aan arbeidsloonen in bruine handen wordt uitbetaald, ongeacht de groote bedragen voor vrije arbeiders en voor tijdelijke werkzaamheden om van den aankoop van kapitaalsgoederen en hulpstoffen maar niet te spreken.

Nog meer springen deze feiten in het oog, wanneer men de Oostkust vergelijkt met het vrijwel uitsluitend door een Inlandsche huishouding ingenomen Gewest van Sumatra's Westkust, bewoond door een bevolking, die in zielental belangrijk sterker is dan die van de Oostkust, n.l. 1,522,000. Want niettegenstaande het feit, dat de bevolking van Sumatra's Westkust gerekend moet worden tot een der rijkste en meest welvarende landbouwvolken van Nederlandsch-Indië, heeft zich ter Westkust geen draagkracht kunnen ontwikkelen, die te vergelijken is met die van de Oostkust in de goede jaren.

Men behoeft er slechts de cijfers van de belastingen en de in- en uitvoeren der havens op na te slaan om dat duidelijk afgeteekend te zien.

Wij weten wel, dat deze feiten voor de meesten onzer lezers niets nieuws bevatten, wij hebben steeds de groote beteekenis der cultures voldoende in het licht gesteld, doch de cijfers waren te sprekend, dan dat we ze mochten voorbijgaan.

En ook de Regeering mag deze cijfers eens overdenken, wanneer zij maatregelen overweegt, die zelfs maar de mogelijkheid van een belemmering of bedreiging der cultures in de Buitengewesten, in zich sluiten.

* * *

De belasting op naamlooze vennootschappen in Ned.-Indië. In het Aprilnummer van *Koloniale Studiën* wijdt de heer I. I. Korndörffer eenige beschouwingen aan de Indische belastingen op de naamlooze vennootschappen. Hij wijst erop, dat het uit het oogpunt van algemeen belang als een overwegend nadeel is te beschouwen, dat de regeling der inkomsten-extra winsten overwinstbelasting de toeneming van het in Indië werkzame kapitaal moet belemmeren. De directe belastingen in Indië drukken op de winst, onverschillig of deze al dan niet tot uitkeering komt. Wel kent men ook in Indië het beginsel, dat niet uitgekeerde winst minder belast wordt dan uitgekeerde. Het wordt er echter slechts toegepast bij de overwinstbelasting, en ook daar gaat de toepassing van het beginsel niet ver genoeg.

In Nederland is de regeling van de belasting op naamlooze vennootschappen veel gunstiger voor de kapitaalvorming dan in Indië. Niet uitgekeerde winsten blijven er geheel vrij, en de belasting op de uitkeeringen bedraagt in maximum slechts 9.05 pCt., terwijl in Indië de belasting van de totale winst tot tientallen percenten kan stijgen. De schrijver geeft toe, dat er voor Indië bijzondere gronden aanwezig zijn voor het heffen van zware belastingen op hooge dividenden. Immers blijven de winsten daar niet, doch komen zij voor het overgroote deel aan het buitenland ten goede. Het is dus niet meer dan billijk, om bij hooge winsten een belangrijk deel door zware belastingen ten bate van Indië te doen strekken. De hiervoor gevolgde methoden zijn echter onjuist, en bovendien is de grens van het toelaatbare overschreden, terwijl ook het feit, dat heffingen zijn ingesteld, die slechts op bepaalde producten of bedrijven rusten, een indruk van willekeur maakt.

De schrijver geeft ter vereenvoudiging in overweging, de extra winstbelasting te heffen naar de gemiddelde winst van drie jaar, waardoor de accountantdienst minder uitgebreid kan worden, en de uitkomsten voor de belastingschuldigen minder onregelmatig zullen zijn. Voorts wenscht hij vervanging van de bestaande inkomsten-, extra winst- en overwinstbelastingen door een algemeene progressieve inkomstenbelasting. Zelfs indien de belastingopbrengst hierdoor tijdelijk vermindert, zal men niet van zulk een verandering mogen afzien, omdat voor Indië toeneming van het aldaar belegde kapitaal van overheerschend belang is, en de toeneming niet belemmerd mag worden door den wensch de gouvernementshuishouding te voeren ver boven de tegenwoordige draagkracht der gemeenschap.

Wat de winstaandeelkassen betreft meent de heer Korndörffer dat aan het plan een sympathiek denkbeeld ten grondslag ligt, doch dat de verschillende bezwaren een toepassing schijnen uit te sluiten. Er bestaat echter grond voor het vermoeden, dat het denkbeeld van het heffen van blijvende opcenten op de inkomstenbelasting in een anderen vorm zal herleven. De taak der overheid wordt geleidelijk voor een deel naar lagere bestuursorganen verplaatst. Ook die organen dienen over geldmiddelen te beschikken en de onderstelling lijkt niet gewaagd, dat het besproken denkbeeld zich vermoedelijk zal ontwikkelen tot een regeling, waarbij door het gouvernement opcenten op de inkomstenbelasting geheven worden ten behoeve van bedoelde lagere organen.

* * *

Het Uitvoerrecht op de Aardolie in Nederlandsch-Indië. Wij lezen o.m. in het *Alg. Hbl.:*

In de rede, waarmede de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië de zitting van den Volksraad op 16 Mei j.l. geopend heeft, zijn ook eenige woorden gewijd aan het thans geldende uitvoerrecht op de aardolie. Zijne Excellentie heeft daarover het volgende gezegd: „Een raffinagebelasting op de aardolie is in behandeling; *na het tot stand komen daarvan* (wij cursiveeren, — Red.) vervalt het thans geldende uitvoerrecht."

De vragen, die oprijzen naar aanleiding van deze openingsrede van den Gouverneur-Generaal, zijn nu volgens het *Hbl.* deze:

Heeft de Gouverneur-Generaal in overeenstemming met de Regeering van het moederland de intrekking van de uitvoerrechten op aardolie afhankelijk gesteld van een vooraf tot stand gebrachte raffinagebelasting, door welke laatste voorwaarde dus wordt teruggekomen op de zeer besliste, zij het slechts met groote moeite afgedwongen, belofte van den Minister, dat

het uitvoerrecht einde 1922 zal worden gestaakt, om het even, enz..... zie boven? Of zou de Minister van Koloniën — van een parlementairen veteraan als de tegenwoordige Gouverneur-Generaal, oud-voorzitter van de Tweede Kamer, is zulks niet wel te verwachten, — zou de Minister heusch nog zoo naïef zijn om te gelooven, dat nog vóór 31 December 1922 de raffinagebelasting, welke „in behandeling" is, door de Staten-Generaal zal worden afgehandeld? Men moet toch wel een volslagen vreemdeling in Jeruzalem zijn om maar een enkel oogenblik de waarschijnlijkheid te aanvaarden, dat na de algemeene verkiezingen bij het optreden van een nieuw (of gereconstrueerd) kabinet zooveel tijd op de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting zal kunnen worden uitgespaard, dat een dergelijk ontwerp zelfs maar aan de orde wordt gesteld. Maar in ieder geval: de restrictie door Gouverneur-Generaal Fock aan de intrekking van de uitvoerrechten op aardolie gesteld, is in strijd met hetgeen de Minister van Koloniën voor zich zelf en namens de geheele regeering met grooten nadruk heeft verzekerd. En het feit, dat deze regeering thans demissionnair is, kan natuurlijk nooit een reden zijn voor haarzelve of voor den Gouverneur-Generaal om een anderen uitleg aan haar belofte te geven.

Deze belofte was ondubbelzinnig.

Weliswaar had de heer De Graaff, in den eersten termijn der besprekingen, gezegd:

„Ik maak hierbij (met den in de motie-Van Lanschot uitgedrukten wensch ging hij „geheel akkoord") alleen het voorbehoud, dat ik doorloopend heb gesteld, n.l. dat het reeds aangevangen overleg met de Indische Regeering niet de besliste onmogelijkheid doet blijken om met het beschikbaar belastingapparaat dan reeds alleen met de inkomstenbelasting verder in zee te gaan."

Maar de Minister heeft, toen hij, in tweeden en derden termijn, door genoemde Kamerleden als het ware gedwongen werd, ten slotte namens de geheele Regeering zijn verklaring afgelegd, waarbij alle mogelijke beperking ter zijde gelaten werd — men heeft dus het recht te verwachten, dat op 1 Jan. 1923 het uitvoerrecht op aardolie afgeschaft zal zijn.

Over de vraag of de Minister met zijn woorden omtrent de intrekking der belasting ook eventueele volgende regeeringen bindt, behoeven wij ons in de tegenwoordige omstandigheden niet uit te laten.

* * *

Poenale sanctie. Men weet, schrijft het *Alg. Hbl.* dat in Nederlandsch-Indië het voornemen bestaat tot afschaffing eerlang van de poenale sanctie, als zijnde in strijd met den geest des tijds. Het is dus met groote belangstelling, dat wij kennis namen van een in het Fransche *Journal Officiel* van 8 Augustus d.j. opgenomen decreet betreffende de arbeidsregeling in het, onder toezicht van den Volkenbond staand, mandaatgebied Kameroen.

Bij dat decreet wordt blijkens art. 24 een inboorling voor de niet-uitvoering van contractueele verplichtingen op financieel gebied of inzake levering in natura met gevangenisstraf van niet meer dan een maand bedreigd; volgens art. 31 met gevangenisstraf van zes tot vijftien dagen en een boete van 50 tot 100 francs, ingeval van recidive, met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en een boete van 50 tot 100 francs bedreigd elk inboorling, die zijn voorschot heeft verbruikt, zonder den arbeid uit te voeren, waartoe hij zich had verplicht, elk inboorling, die nog door een contract gebonden, tracht in dienst te komen van een anderen werk-

gever of zich bij een anderen werkgever verbindt; elk inboorling, die door een arbeidscontract gebonden, zich niet houdt aan de bepalingen van het contract, met het doel den werkgever te dwingen, het contract te verbreken. Zou dit der Nederlandsche regeering en der regeering van Indië niet aanleiding kunnen en moeten geven, hare meening, dat de poenale sanctie niet meer voor dezen tijd is, te herzien? vraagt het Amsterdamsche orgaan.

* * *

Commercieele inrichting van bedrijven. In *Koloniale Studiën* neemt P. Hövig de leiding van onze Landsbedrijven onder handen, in het bizonder het Banka-tinbedrijf, waarvoor hij een streng-commercieele leiding bepleit.

De schrijver vindt zijn uitgangspunt in de bekende critiek van mr. Gerritzen tegen de Landsbedrijven, waarbij het heele bedrijf wordt gebonden aan een zeker werkplan, zonder dat de zekerheid bestaat, dat het op het oogenblik, dat het tot uitvoering moet komen, wel het meest rationeele is en aan een zeker bedrag aan fondsen zonder de garantie dat het beschikbare bedrag wel voldoende is voor de uitvoering van het werplan.

Een en ander omdat de begrooting zoo lang te voren bij de wet moet worden vastgesteld, dat men in geen enkel opzicht rekening kan houden met de jongste ervaringen van het bedrijf.

De heer Hövig stelt dan ook voorop, dat de cijfers van het bedrijf slechts op de begrooting thuis hooren onder het hoofd „Middelen" voor zoover de netto-opbrengst van het voorafgaande jaar betreft, nadat de bedrijfsrekening na verificatie door den accountantsdienst, door de Volksvertegenwoordiging is goedgekeurd. Zoodat de Volksvergadering niet de plaats inneemt van een directie of Raad van directeuren of commissarissen bij een particulier bedrijf, maar die van een vergadering van aandeelhouders.

De schrijver toetst deze stelling aan de practijk van het bedrijf der Bankatinwinning, een zeer groot en zuiver commercieel bedrijf, zonder eenige politieke, staatsrechterlijke of nationale beteekenis, zoodat men er alleen rekening heeft te houden met de eischen van het bedrijf zelf voor een rationeele en economische ontwikkeling.

Hij toont aan dat de begrooting voor een dergelijk bedrijf bijkans twee jaar te voren opgesteld moet worden. Geen wonder dan ook, dat b.v. de begrooting voor 1920/21 — Banka heeft een boekjaar van Maart tot ult. Februari — die eind 1918 moest worden opgesteld, tegenvallers gaf. Die tegenvallers beliepen zelfs ..... 10 millioen gulden, aan hoogere uitgaven waarvan ruim de helft alleen door de hooge kosten voor de voeding der 22000 in het bedrijf werkzame Chineezen.

Maar daar tegenover staat dat de gemiddelde prijs per pikol tin ruim *f* 197 beliep, tegen een raming van ..... *f* 130, zoodat ten slotte nog *f* 14 millioen meer werd verdiend.

In Januari 1921 kwam echter een noodkreet, dat de geraamde onkosten van 16 millioen absoluut onvoldoende waren en stellig 25 millioen zouden beloopen. Daartegenover kwam van het Departement de vraag of met het oog op den slechten toestand die 16 millioen niet verminderd kon worden.

Maar dat kon niet. Want de tinwinning was het jaar begonnen met 21,000 man arbeiders, als weloverwogen maatregel, met de uitvoering waarvan reeds 1½ jaar te voren werd begonnen. En aan die arbeidersterkte zijn uitgaven verbonden, waaraan ondanks begrootingsvergaderingen en bezuinigings-commissies niet te ontkomen is. Een toevallige omstandigheid kwam helpen, n.l. de rijstprijzen daalden aanmerkelijk, maar dat was absoluut toevallig.

Datzelfde geldt in even sterke mate voor het opmaken van het werkplan en de vaststelling der productie, die bij de indiening der begrooting gemaakt moeten zijn, waardoor dus met de enorme plotselinge daling van den tinprijs in geen enkel opzicht bijtijds rekening kon worden gehouden. Nota bene, bijna twee jaren te voren.

Het is duidelijk welke waarde er onder die omstandigheden aan de huidige ramingen toe te kennen is.

Het tinbedrijf, de goudwinning, de kolenbedrijven in iets mindere mate, de pandhuisdienst en de zoutverpakking nog weer wat minder, waterkracht en electriciteit en ten slotte de spoorwegen en misschien ook eenigszins de posterijen, moeten als min of meer zuivere commercieele ondernemingen op eigen beenen staan, met een eigen bedrijfskapitaal, eigen directie, raad van commissarissen, winst- en verliesrekening en balans, een jaarlijksche vergadering van aandeelhouders (de Volksvertegenwoordiging), kortom een complete naamlooze vennootschap met eigen verantwoording en eigen verantwoordelijkheid en het Gouvernement als eenigen aandeelhouder.

De verschillende bedrijven navenant; te meer commercieele zelfstandigheid naarmate ze minder het karakter van een particulieren dienst hebben.

Hierdoor zullen der Regeering de haast onoverkomelijke moeilijkheden bespaard blijven, waarvor zij zich thans geplaatst ziet en den belastingbetaler teleurstellingen, als de huidige begrooting gebracht heeft.

De bedrijfsleider zal niet meer gedwongen zijn z'n plannen tijden vooruit — met negatie van een heel jaar bedrijfservaring — vast te stellen en zich te binden aan een program dat zijn heele actualiteit kan verloren hebben op het oogenblik, dat het tot uitvoering moet komen.

Hij zal het juiste moment kunnen kiezen voor het vaststellen van een gedragslijn, die gemakkelijk gewijzigd kan worden, wanneer de omstandigheden zulks vereischen. Kortom, de bedrijfsleider zal de bewegingsvrijheid en het bedrijf de soepelheid kunnen verkrijgen, die voor een rationeele ontwikkeling ter bereiking van de hoogste efficientie onontbeerlijk zijn.

En last but not least zal er een uitsluitend door zakelijke overwegingen geleid toezicht kunnen zijn. De bedrijfsleider zal zoodoende in dezelfde omstandigheden kunnen werken als zijn collega's bij particuliere ondernemingen.

* * *

De Indische olie-industrie. In het *Alg. Landbouw Weekblad* komt een artikel voor van den heer M. E. Weilkamp over de Indische olie-industrie.

Na eerst de voorgeschiedenis gereleveerd te hebben, komt de schrijver tot de vraag: of genoemde industrie nog een toekomst heeft?

Het antwoord, dat hij hierop geeft, is niet bemoedigend:

„Nog altijd wordt de hoop gekoesterd, dat de achteruitgang der olie-industrie slechts van tijdelijken aard en een opleving wel wederom mogelijk zal zijn. Hoe optimistisch men ook over de toekomst mag denken, een opleving der olie-industrie als groot-industrie voor exportdoeleinden is voorloopig uitgesloten.

De olie-industrie heeft zich in Europa op zulk een technisch volmaakte wijze ontwikkeld, dat er geen denken aan zal zijn, deze zoo maar op zijde te dringen; de olie-industrie is voor vele Europeesche staten een factor in het economische leven geworden, die de volle aandacht der diverse regeeringen heeft. Verder heeft de Europeesche olie-industrie zich geheel aan de bestaande scheepvaart weten aan te passen.

De geheele handel van oliehoudende grondstoffen heeft zich in den loop

der jaren gebaseerd op lage vrachtprijzen naar Europa, waarbij de verkregen eindproducten in de Europeesche industrie geschikt waren voor eigen consumptie en voor export.

Zelfs de fabricatiekosten zullen in Europa goedkooper zijn dan op Java; de fabricatie in een oliefabriek vereischt alleen enkele technisch geschoolde krachten en geschiedt verder vrijwel geheel mechanisch. Nu staat het ontegenzeggelijk vast, dat de geschoolde kracht in Europa lang niet zoo goed wordt betaald als op Java; verder is zulks ook van het administratief personeel te zeggen, zoodat de fabricatiekosten voor een oliefabriek op Java hooger moeten zijn dan die voor een fabriek in Europa.

Er zijn geen lichtpunten momenteel te vinden, waardoor verwacht kan worden dat deze nieuwe Indische, zoo in het gedrang gekomen industrie zich wederom zal kunnen ontwikkelen als de bestaande opzet zou doen wenschen. Alleen wanneer deze industrie zich kan reconstrueeren, zoodat ze van haar grondstoffen niet meer zoo afhankelijk is van de open markt en zich daarbij kan interesseeren in die bedrijven, welke haar product zouden kunnen gebruiken, dan kan een herleving van de olie-industrie wellicht wederom mogelijk zijn."

* * *

Nieuwe en oude Industrieën. De hoofdredacteur van de *N. Soer. Ct.* geeft in zijn blad van 3 Juni een beschouwing over de positie van de oude en nieuwe industrieën in Nederlandsch-Indië, en de toekomstige bestaansmogelijkheden, welke voor beide open zijn. Naar aanleiding van de recente mislukking van eenige industrieële ondernemingen, o.a. de „Verbandstoffenfabriek De Cock" en de „Aardewerkfabriek" van denzelfden ondernemer, welke mislukking — afgescheiden van bizondere omstandigheden van individueelen aard — weer de vraag heeft naar voren gebracht of Indië in dezen tijd bedrijfsmogelijkheden voor dergelijke industrieën biedt, merkt de heer van Ghert op:

En dit brengt vanzelf weer de vraag op het tapijt: Is in Indië een grootindustrie (buiten de bestaande industrieën, welke hare levensvatbaarheid hebben bewezen) mogelijk? Is het niet een hopeloos pogen, hier te lande de Europeesche en Amerikaansche fabrieksmethoden toe te passen, opdat het land zelve kan voorzien in de behoefte aan de meest gewone verbruiksartikelen, welke thans van buiten ingevoerd moeten worden?

Wij weten het wel: alle begin is moeilijk; doch in dit economisch achterlijke land, met zijn gemakzuchtige bevolking, geldt zulks in dubbele mate. Men moet wel over eene enorme energie en een onuitputtelijk kapitaal beschikken, om over de eerste moeilijkheden heen te komen; is het laatste afwezig en beschikt men niet over zeer deskundige en onvermoeidbare leiders, dan is om zoo te zeggen elke nieuwe industrieele onderneming bij voorbaat ten ondergang gedoemd.

De ervaring, in de achter ons liggende jaren opgedaan, kan niet als betrouwbare maatstaf dienst doen; de „industrieën", die toen ontstaan zijn, konden profiteeren van de, voor deze landen gunstige, conjunctuur; zoodra echter Europa weer, na de uitputtende oorlogsjaren aan het werk kon gaan, was het met allen voorspoed gedaan, trad een méér dan snelle ineenschrompeling in.

Deze ervaring — en men zal haar niet spoedig vergeten — is niet slechts bitter, maar ook verontrustend.

Wie zal nu in Indië nog iets durven ondernemen, althans met eigen geld en eigen risico? En wij denken niet, dat van de zijde der Regeering

in dit opzicht nog veel aanmoediging is te verwachten; dit zijn heusch geen tijden om financieële waagstukken te ondernemen!

De heer van Ghert wijst er dan verder op, dat ook in Japan — waar de bevolking, wat wilskracht betreft, „zoo ongeveer vijftig maal de meerdere is van die van Java" — de industrieele ondernemingen onder de algemeene depressie lijden. En: „waar ginds de toestand zóó is, behoeft men zich niet verder in de mogelijkheden van nieuwe industrieën op Java te verdiepen". Die mogelijkheden bestaan niet, zegt de schrijver, tenzij de Regeering de noodige gelden zou fourneeren, waarop echter in deze tijden begrijpelijkerwijs zeer weinig kans is.

De heer van Ghert gaat dan voort:

De algemeene toestand zou dus tamelijk troosteloos zijn, indien hier niet eenige industriëen bestonden, die, hoe ook belasterd en belaagd, toch het hoofd boven water hebben weten te houden. De Europeesche landbouw is voor Indië de bron van allen voorspoed: zonder de suiker-, rubber-, thee-, kina-, tabaks- en koffiecultuur (om slechts enkele der voornaamste te noemen) zou niemand meer over „de schatten van Java's bodem" durven praten. De grond op Borneo is vermoedelijk even vruchtbaar als die op Java; maar toch denkt niemand er aan, Borneo een bizonder kostbaar bezit te noemen; in elk geval haalt de beteekenis van dat eiland niet bij die van Java.

Java is geworden wat het is, dank zij de energie van hen, die hier onder de moeilijkste omstandigheden eene landbouw-nijverheid in het leven hebben geroepen, welke de bewondering heeft van de geheele wereld.

Die landbouw-nijverheid is Java's eenige kracht, maar tevens ook... haar zwakste punt. Want zonder die.....

De enthousiasten, die economische en staatkundige onafhankelijkheid van Indië in hunne studeerkamers voorbereiden, verliezen dit gewoonlijk uit het oog. Zij beseffen niet ,wat de Europeesche ondernemingsgeest voor deze landen heeft gedaan; zij geven zich er geen rekenschap van, hoe noodlottig het voor Indië zou zijn, indien het verfoeide Europeesche kapitaal zich eens terugtrok.

De „schatten van Indië's bodem" zijn waardeloos, als zij niet ontgonnen worden, en dacht men nu heusch, dat de Oosterling zich ooit als landbouwer en industrieel met den Europeaan zal kunnen meten; dat hij op even wetenschappelijke wijze een cultuur zal kunnen drijven als de Westerling het doet; dat hij in staat zal zijn economische moeilijkheden, w.o. concurrentie van andere landen, te overwinnen; dat zijn handelsinzicht en zijn zakenkennis zich zoodanig zullen ontwikkelen, dat ook hij in tijden van tegenspoed zich staande zal kunnen houden?

En daarom — aldus schrijvers betoog — is het in de eerste plaats zaak voor het Gouvernement, om die bestaande industrieën te steunen, en haar niet door zware fiscale beperkingen het bedrijf onmogelijk te maken. Hij eindigt zijn artikel:

Om kort te gaan: Indië heeft momenteel geen behoefte aan *nieuwe* groot-industrieën, omdat toch zoo goed als alle pogingen op een fiasco uitloopen; maar wel dient gezorgd, dat de *oude*, de bestaande industrieën in stand gehouden worden.

Men stare zich niet blind op de gunstige jaren, die achter ons liggen; men houde rekening met de toekomst die vol onzekerheid is en wellicht tot het nemen van ingrijpende maatregelen zal dwingen. De positie van enkele onzer Indische cultures — de kina-cultuur misschien uitgezonderd — is onaantastbaar, en nogmaals: zonder de Europeesche landbouw-industrie

zou Java als produceerend land elke beteekenis verliezen. Behoud en nogmaals behoud van hetgeen er is, dient dus allereerste zorg te zijn.

* * *

De levensstandaard. Met groote verwondering las de *Ind. Ct.* (W.J.E.), in de Memorie van Antwoord, dat volgens de regeering de levensstandaard wèl noemenswaardig is gedaald.

Naar het bewijs voor deze stelling zocht de *Ind. Ct.* echter tevergeefs, om dan te vervolgen:

„De regeering, die er op een andere plaats den Volksraadsleden een verwijt van maakt dat zij niet met argumenten voor den dag zijn gekomen, had vooral ten deze niet in gebreke mogen blijven om afdoende bewijzen aan te dragen. Immers, honderd en eenmaal is — ook in ons blad — met de cijfers in de hand aangetoond, dat de levensstandaard inderdaad niet of nauwelijks is gedaald.

Dat de regeering nu tot een tegenovergesteld inzicht is gekomen, kan inderdaad verblijdend worden genoemd. Maar verblijdender zou 't zijn, wanneer zij in staat bleek om dit inzicht anderen bij te brengen.

En daar is geen sprake van. De regeering heeft deze uitspraak noodig gehad om de intrekking van den duurtetoeslag met eenig recht van billijkheid te kunnen verdedigen. De vraag, of de feiten van den dag die uitspraak dekken, is blijkbaar geen moment bij haar opgekomen.

Des ja—dan had zij die feiten den Volksraad toch niet mogen onthouden, teminder waar zij zoodoende veel sterker dan nu in de schoenen was komen te staan.

* * *

Ambtenaar en willekeur. De opmerking in het mondeling regeeringsantwoord „dat de rechtspositie van den ambtenaar dezen alleen beschermt tegen willekeur" noemt *De Loc.* aanvechtbaar en onlogisch.

Zij vervolgt:

In de eerste plaats is er immers totaliter geen sprake van de rechtspositie van den ambtenaar. Een regeling daarvan ontbreekt nog geheel of ligt in de eerste commissoriale windselen.

Het Verbond van landsdienaren kan in de rede van den regeeringsgemachtigde dan ook een passend aanknoopingspunt vinden voor een hernieuwde actie ter verkrijging van zoodanige wettelijke regeling.

In de tweede plaats vragen we ons af, wat de regeeringsgemachtigde onder „willekeur" verstaat. Is het géén willekeur juist de groep gouvernementsambtenaren dubbel te doen lijden onder „den algemeenen nood" door èn den duurtetoeslag te schrappen èn aan den anderen kant verhoogde directe en indirecte belastingen te heffen zonder dat de levensstandaard in beteckenende mate daalt?

Opmerkelijk is, dat de redenaar het bestaan van dit tweesnijdend zwaard eenvoudig negeerde en zich bepaalde tot het geenszins overtuigend pleidooi: „de besparing op den duurtetoeslag ad *f* 45 millioen mag niet in gevaar worden gebracht", versierd met aphorismen en axioma's als: de regeering kan niet anders doen dan den duurtetoeslag intrekken en daarom is hare handelwijze rechtvaardig; juist door die intrekking van den duurtetoeslag zal staatsinsolventie met haar matelooze ellende voor de ambtenaren worden voorkomen, e.d.

We achten dit alles tegenover het ambtenarenkorps even weinig voldoeningschenkend als opwekkend en we blijven, ook en vooral na de rede

van mr. Schrieke, de huidige afschaffing van den duurtetoeslag (gelukkig onderging het systeem redelijke verzachting), op de reeds meermalen aangevoerde gronden beschouwen als ..... willekeur.

Soortgelijke aanslagen op het welvaren der ambtenaren zijn in de toekomst slechts af te wenden door een degelijke regeling hunner rechtspositie!

* * *

Indische leeningen. Mr. J. Gerritzen bespreekt in het *Utr. Dbl.* de door de Indische regeering gesloten leeningen en wijst er op, dat de in de laatste jaren gevolgde politiek lijnrecht staat tegenover de voorzichtige in vroegere jaren door de Regeering gevolgde gedragslijn. Zijn waarschuwend woord besluit de schrijver aldus:

Na de laatste leening beloopen Indië's geconsolideerde schulden een totaal bedrag van ongeveer *f* 775 millioen. Hierbij komen nog de vlottende schulden, in hoofdzaak bestaande uit in Indië geplaatst schatkistpapier en een schuld aan de Nederlandsche schatkist. Hoeveel de vlottende schulden precies bedragen is niet bekend; maar men mag veilig aannemen, dat Nederlandsch-Indië's totale schulden (geconsolideerde en vlottende schulden) meer dan een milliard bedragen.

Wanneer men nu bedenkt, dat op ultimo 1916 Indië's geconsolideerde schuld slechts *f* 218.5 millioen bedroeg, en dat toenmaals Indië's schuld bij de Nederlandsche schatkist gering en ruimschoots gedekt was door zijn kasgelden in het eigen land, dan springt het in het oog, dat het verlaten van den sedert 1917 door de Regeering op financieel gebied ingeslagen weg noodzakelijk is niet alleen voor Nederlandsch-Indië, maar ook voor Nederland, dat door zijn staatkundige en economische betrekkingen tot Nederlandsch-Indië bij een goeden gang van zaken in dit gebied zulk een groot belang heeft.

* * *

Federatie en V. V. L. In *De Cultuurbond* schrijft de heer H. Maréchal onder meer:

Al eens vroeger heb ik gewezen op de noodzakelijkheid van een zoo uitgebreid mogelijken inlichtingendienst in Holland en toen heb ik ook o.a. aangedrongen op een samenwerking met het Verbond van landsdienaren.

Ik kom daar thans op terug en wil met ernst en nadruk zoowel de Federatie als het V. V. L. onder de aandacht brengen dat 't thans meer dan ooit noodzakelijk is dat aan intense samenwerking gedacht wordt niet alleen, maar dat die nu eindelijk eens tot stand komt.

We moeten nu eindelijk eens breken met dat echt Hollandsch systeem van versnippering van krachten.

De Gezagvoerders en Stuurlieden hebben in Amsterdam en Rotterdam hun eigen inlichtingsbureau, de Handelsemployé's hebben er ook een, de Federatie heeft er een in Utrecht, en het N. I. O. G. weer ergens anders en zoo gaat men maar voort ieder op zijn eigen eigenwijze houtje.

Eén flink opgezette dienst, waar zoowel ingenieurs, als postambtenaren, als planters, als suikerchemici, als kantoorbedienden, accountants, machinisten, in één woord iedereen, die werk wenscht in Nederlandsch-Indië en daaromtrent wenscht ingelicht te worden, gegevens kan krijgen, waar ouders terecht kunnen, die het niet eens zijn over de toekomst van hun zonen en dochters, want ook b.v. voor verpleegsters en typisten kon zoo'n bureau werken.

Wanneer zulk een dienst eenmaal bestaat, waar dan indien men dat noo-

dig oordeelt elke bond zijn speciale vertegenwoordiger b.v. met verlof kan detacheeren, voor steeds versche gegevens, dan verdwijnen van die parasitische instellingen als Humanitas van zelf en dan kunnen menschen, behalve de inlichtingen bij een Departement van Koloniën nogeens als tegengif de V. V. L.- en Federatie-inlichtingen bekomen, zoodat eenzijdige voorlichting en dus misleiding in de toekomst uitgesloten is.

En ik meen dat een goede samenwerking van V. V. L. en Federatie in het geheel niet onmogelijk is, wijl 't wel allerwege gevoeld wordt, dat we in het gedrang komen. En dan plaatse men zoo'n dienst niet in Amsterdam of Rotterdam om bepaalde groepen te believen, maar in den Haag, zoo dicht mogelijk naast het Departement van Koloniën, opdat iedereen, die dààr uit komt, bij ons direct zal kunnen binnentreden om zijn dosis anti-inlichtingentoxine in te nemen.

Ook finantiëel kan een goed opgezette Algemeene Indische Inlichtingen-Dienst beter gesteund worden door alle werknemers in Nederlandsch-Indië dan door enkele kleine niet kapitaalkrachtige groepen, door welke slechts aparte kleine instellinkjes onderhouden kunnen worden.

De Europeesche werknemer in of voor Nederlandsch-Indië moet zorgen dat zijn intellect niet wordt gemeene koopwaar, waarvan de prijs daalt en stijgt met die van katoentjes en petroleum.

Want waar op het gebied van salarieering en aangeboden levensvoorwaarden de regeering het zoo merkwaardig eens schijnt te zijn met het Indische grootkapitaal, daar moeten wij ons wapenen tegen beiden en dus moet het V. V. L. samengaan met de Federatie.

Op de eerstvolgende vergadering der Federatie zullen voorstellen in die richting gedaan worden en ik hoop van harte in het belang der geheele Indische samenleving dat een krachtig verbond tot stand zal komen, waarvan de eerste uiting zal zijn: „De Algemeene Inlichtingendienst voor Nederlandsch-Indië in den Haag".

* * *

De uitzending der Inlandsche rechtskundigen. Ceenes schrijft o.m. in de *Java Bode:*

Op de begrooting van uitgaven in Nederland 1923 voor het Departement van Justitie wordt een post gebracht van *f* 8000 als „opleidingskosten van met een studieopdracht in Nederland vertoevende Inlandsche Rechtskundigen".

In de memorie van Toelichting wordt dan verder aangeteekend, dat een dergelijke post (onderafdeeling 204A) in het wetsontwerp tot wijziging en verhooging der begrooting van uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1922, van de begrooting was afgevoerd. Nu verschijnt ze dus weer op de begrooting van 1923, maar dan met *f* 2000 hooger.

Dit bericht wekte begrijpelijkerwijs groote vreugde bij de inlandsche rechtskundigen, maar de Indische regeering zag zich door de in het Moederland genomen beslissing voor groote moeilijkheden geplaatst.

Ten eerste t.o.v. uitzending zelf.

Welke maatstaf moest worden aangelegd? Moesten alleen zij in aanmerking komen, die pas van de schoolbanken kwamen, zoodat dus dadelijk afvielen, allen, die hoe voortreffelijk ook in de practijk, vroeger waren geslaagd? Dat ware natuurlijk een grove *onbillijkheid.*

Moest dan voor de uitzending in rekening worden gebracht een zekere stage bij de rechterlijke macht, b.v. van twee of drie jaren.

Hoeveel moest als studietoelage aan de uitgezondenen worden uitgekeerd?

In welke klasse moest hen passage naar Holland worden verleend?

En hoe met de getrouwden onder hen, moesten ook de vrouwen en kinderen vrij passage naar Holland hebben?

Zouden die Inlandsche rechtskundigen, die reeds in gouvernementsdienst waren uit hun betrekking en uit den dienst moeten worden ontslagen, of zouden ze — men denke er aan, dat we hier met Inlanders te maken hebben, die dus niet vallen onder de bepalingen voor Europeesche ambtenaren — verlof kunnen krijgen, verlofsbezoldiging genieten en bovendien de studietoelage?

Daarbij kwamen nog andere beslissingen t.o.v die rechtskundigen, die op eigen gelegenheid naar Holland waren vertrokken.

De grootste moeilijkheden deden zich echter voor bij de vraag: hoe de verhouding van de Regeering zal zijn tegenover hen, die in Holland den Mr.-titel hebben behaald, en wellicht zelfs het z.g. faculteitsexamen of het tegenwoordige doctoraalexamen in het Indisch recht hebben afgelegd en dan in gouvernementsdienst wenschen te treden. Hier stapelen de moeilijkheden zich op. We stellen hier slechts eenige vragen:

Zullen zoowel de van gouvernementswege uitgezondenen, als zij, die uit eigen beweging naar Nederland zijn vertrokken beschouwd worden als importkrachten, en dus de tegenwoordige abnormaal hooge premie van *f* 8000 genieten?

Zullen ze ook als de Europeesche rechterlijke ambtenaren recht hebben op de bezoldigingen voor deze rubriek van ambtenaren vastgesteld, evenals zij recht of aanspraak hebben op periodiek verlof naar Nederland, dezelfde gunstige pensioensbepalingen genieten, en dus reeds na 20 jaren recht op pensioen hebben?

Zullen zij, die eerst na een min of meer lange stage te hebben doorgemaakt, alvorens zij naar Holland werden gezonden of uit eigen beweging daarheen gingen, dien stage-tijd zoowel voor verhoogingen als voor pensioen in rekening mogen brengen?

Kunnen zij, die het voor hun vertrek reeds tot *ondervoorzitter* hebben gebracht wel redelijkerwijze als jonge rechterlijke ambtenaren ter beschikking van wellicht jongere rechterlijke ambtenaren, voorzitters van den Landraad worden gesteld om met *griffiersfuncties* te worden belast?

Of zullen zij wellicht een geheel afzonderlijk corps vormen?

Met al deze vragen heeft men zich in Holland klaarblijkelijk niet opgehouden, maar de Indische Regeering daar plotseling voor gesteld, zonder Haar tevoren te raadplegen.

* * *

De „Geest van D. D." Ook het *Soer. Hbl.* vraagt thans hoe lang de Regeering het ophitsende, revolutionnaire geschrijf van *De Expres* nog goedmoedig zal dulden. Het blad haalt enkele passages uit het N. I. P.-orgaan aan, waarin de Inlander wordt voorgesteld als een krijgszuchtig „vaderlander", die met geweld van wapenen zich tegen de „overheersching" steeds verzet heeft en nog verzetten zal — alles met de kennelijke bedoeling om op te ruien en elk restje van latente geweldzin in het Inlandsche volk tot werkdadigheid aan te blazen.

Terecht merkt het *Soer. Hbl.* op, dat, hoewel D. D. uit de redactie van de *Expres* is, zijn geest nog steeds zeer onmiskenbaar in het blad tot uiting komt.

Suggestie oefenen op de suggestibele en infantiele massa der inlanders,

om hen aan te zetten tot revolutionnaire daden, waarvan ze zelf een innerlijken afkeer hebben; de domme bevolking nooden en behoeften suggereeren, die ze feitelijk niet kent, en naar welker vervulling ze zonder dien opgedrongen invloed der zelf uitgeroepen leiders nooit zou streven ... dàt is het bedrijf van organen als de *Expres*, die daarmee bereiken, dat de goede orde der dingen wordt verstoord, — dat er tweedracht en haat gezaaid wordt, en dat de bevolking zelf onder dat alles slechts lijdt.

Het is dan ook in de eerste plaats in het waarachtig belang van de bevolking, dat door een haar welgezinde pers wordt aangedrongen op een ingrijpen van overheidswege in de actie der extremistische *Expres*-redactie.

Het *Soer. Hbl.* eindigt zijn artikel:

„Wij hebben reeds vroeger de vraag gesteld, waarheen de *Expres* met haar prikkelende lectuur deze samenleving denkt te leiden. Wij stellen tevens de vraag, hoelang de regeering dit geschrijf nog goedmoedig zal dulden. Geschrijf als het door ons gesignaleerde is een tarting van de Nederlandsch-Indische Overheid, welker taak om deze volkeren tot geleidelijke ontwikkeling te brengen toch waarlijk reeds zwaar genoeg is. Moge de Overheid de kracht vinden uit te drijven „den Geest, die verderft".

* * *

De Indische vuurwapen-politiek. In de *Deli Ct.* gaat Jager tekeer tegen de vuurwapen-politiek der Indische Regeering, die het voor Europeanen vrijwel onmogelijk maakt om op wettige wijze een geweer of een revolver in hun bezit te hebben, terwijl inlanders en andere Oosterlingen ongehinderd met de gevaarlijkste steekwapens rondloopen. Jager schrijft o.a.:

„U zult mij toe moeten geven, dat het voor een weldenkend burger, en getrouw onderdaan van H. M. onze geëerbiedigde koningin, rechtaf beleedigend is, dat men hem niet eens meer een repeteergeweer schijnt te durven toevertrouwen. Te meer waar hij met de rest van de iets bezittende gemeenschap zoo bij uitstek geschikt wordt geacht als belasting-object. Taillable a merci!

Bovendien verricht men met deze vuurwapen-ordonnantie ergerlijk half werk, zoolang aan het dragen van allerlei andere, en nog wel specifiek sluipmoordenaars-wapenen niet eveneens krachtig paal en perk wordt gesteld. Piso-blati's, krissen, rentjongs, sabels van allerlei soort en naam, arsenicum, worden bij millioenen vrijelijk ingevoerd gedragen en gehanteerd. Slechts tegen de eersten, en dan nog alléén maar op ondernemingen ter Oostkust van Sumatra, wordt iets gedaan. Overigens vrijheid blijheid. Dat klopt niet! Dan was de oude Hollandsche wapenwet vrij wat beter. Die strafte het dragen van elk wapen, en alleen een jager met een acte — die den fiscus aldus bovendien nog geld in 't laadje bracht — mocht met zijn geweer gaan jagen. Dolken onder allerlei naam, steekwapens bij uitnemendheid, vaak tot niets anders dan tot moorden deugende, waren alzoo absoluut verboden".

* * *

Diamantindustrie van Martapoera. Zooals bekend zal zijn, schrijft de *Java Bode*, worden er op verscheidene plaatsen in de buurt van Martapoera (Borneo) diamanten gevonden, welke gegraven worden door enkele Europeesche mijnconcessies van minder beteekenis.

Het meest graaft de inlandsche bevolking echter zelf naar den kostbaren steen in de buurt van kampong Tjempaka in het district Martapoera, waar volgens haar de meeste diamanten voorkomen en in welke streek gronden

voor het doen van mijnbouwkundige opsporingen en ontginningen van Gouvernementswege zijn gereserveerd, hetgeen in de practijk hierop neerkomt, dat van Gouvernementswege deze gronden zijn gereserveerd voor de Inlandsche diamant-, goud- en platinawinning.

Voor de winning wordt een vierkant gat gegraven en het daarin voorkomende water met petroleumblikken uitgehoosd. De zijden van den kuil worden met alang-alang en stokken wat versterkt en zoo waterdicht mogelijk gemaakt. Het gat zelf wordt zoo diep gegraven, dat men op de grindlaag komt, welke volgens de Inlanders diamanthoudend is.

Men verzamelt nu zooveel mogelijk grind en brengt dit in de buurt, waar water is om het uit te wasschen.

Dit uitwasschen geschiedt eerst in langwerpige bakken, waarin de massa grind en klei met de voeten wordt omgewerkt om het grove grind en de klei te kunnen verwijderen.

Het fijnere grind wordt vervolgens in trechtervormige houten bakken, zoogenaamde doelangs, over gewasschen.

De gevonden diamant wordt bijna uitsluitend in het stadje Martapoera geslepen in de vier stoomdiamantslijperijen, welke zich daar ter plaatse bevinden en die voor de helft in Inlandsche en voor de andere helft in Arabische handen zijn.

De diepte, waarop de diamant gevonden wordt, is zeer verschillend en varieert van 25 c.M. tot 5 à 6 Meter. Diepere mijnputten kunnen de Inlanders niet graven.

Men meene echter niet, dat de diamantindustrie in Martapoera uitsluitend aangewezen is op Inlandsche ruwe diamant, integendeel, het zijn meerendeels *Kaapsche diamanten*, welke te Martapoera geslepen worden en wel, omdat de arbeidsloonen, daar goedkoop zijn, en, wat de hoofdzaak is, gele en technische minder zuiver geslepen diamanten op de Oostersche markten toch ook gewild zijn.

Ook op de Martapoerasche diamantindustrie echter heeft de oorlog zijn invloed doen gelden .

Werkten in 1914 in totaal zes slijperijen met tezamen 1035 slijpers, door het oploopen der diamantprijzen en het zoo goed als stopzetten van den invoer van Kaapsche diamanten moesten vijf daarvan tijdens de oorlogsjaren geleidelijk worden gesloten, waarvan er drie mede door den wederinvoer van Kaapsche diamant na den oorlog weder langzamerhand in bedrijf kwamen.

Gedurende den oorlog was de markt aan zeer groote schommelingen onderhevig. Meermalen werden fabrieken gesloten en weer geopend. In het laatst van 1919 en begin 1920 maakte de diamantindustrie een goeden tijd mede. Er waren geen machines en slijpplaatsen genoeg. Na Mei van laatstgemeld jaar vangt weer een geleidelijke verslapping aan, doordat grooter invoer van goed geslepen Europeesche diamanten te Singapore en op Java plaats heeft. De in Martapoera minder zuiver geslepen steenen daalden dientengevolge tot ongeveer 30 pCt. in waarde.

1921 zette al dadelijk in met een prijsdaling van ongeveer 20 pCt. De aanvoer van Kaapsche diamant is thans wel mogelijk, maar aangezien er geen koopers zijn voor geslepen steenen, laten de handelaren zoo weinig mogelijk slijpen. Het gevolg is, dat vele slijpers naar de groote plaatsen trekken (Bandjermasin en Balikpapan) om daar door loonarbeid in hun onderhoud te voorzien.

Nog in April van dit jaar werd een slijperij te Toenggoel gesloten.

De toestand is op het oogenblik van dien aard, dat de prijs van diamant

dalende is, ook als gevolg van de concurrentie ondervonden van den laatsten tijd te Soerabaja ingevoerde kunst-diamant, welke onder den naam „Brilliant Mes" wordt verkocht voor *f* 10 per karaat en 20 pCt. rabat per 50 karaat.

* * *

Een Engelsch rapport omtrent Ned.-Indië. Het Engelsche Department of Overseas Trade heeft een belangwekkend rapport van bijna 100 pagina's gepubliceerd over den economischen toestand in Ned.-Indië tot Maart 1922. Het rapport is samengesteld door den heer Bluett, Engelsch Handelsagent voor Ned. Oost-Indië. Uit den aard der zaak bevat het voor Nederlanders niet heel veel nieuws. Men moet echter bewondering hebben voor den Engelschen inlichtingendienst, die zoovele belangrijke gegevens omtrent den economischen toestand, de richting der handelsbeweging, de productie der voornaamste koloniale voortbrengselen, den financiëelen toestand des lands etc., bijna up to date weet te publiceeren, en daardoor den handel in staat stelt, zich veel beter ten aanzien der buitenlandsche markten te oriënteeren, dan zonder deze voorlichting mogelijk zou zijn.

Ten aanzien van de buitenlandsche mededinging ontleenen wij aan het geschrift, dat Engeland gedurende het afgelcopen jaar in Ned.-Indië terrein heeft verloren. Er zijn besliste aanwijzingen, dat andere landen relatief hun handel met onze Oost sterker hebben weten uit te breiden dan Engeland. De belangrijkste concurrent is thans Duitschland, o.a. als gevolg van den voorsprong, dien dit land door de depreciatie van de Rijksmark heeft ten aanzien van binnenlandsche grondstoffen. Het sterkst is de Duitsche concurrentie op het oogenblik in machinerieën, ijzerwerk, chemicaliën en kleurstoffen. In tal van gevallen zijn orders voor machines voor suikerfabrieken, rails, waterleidingsbuizen etc. hetzij rechtstreeks in Duitschland geplaatst of aan importeurs van Duitsche goederen toevertrouwd, voor de helft van den prijs, die door Engelsche of Amerikaansche fabrikanten werd gevraagd. Vele Duitsche firma's hebben hun kantoren van voor den oorlog in Ned.-Indië heropend, terwijl tal van andere er zich voor het eerst hebben gevestigd. Het verslag maakt gewag van de energie van jonge Duitschers, die eerst onlangs in Ned.-Indië zijn aangekomen, en van de door hen betoonde activiteit bij het pousseeren van Duitsche goederen in het verkeer met de Chineezen en de inlanders, op een meer zaakkundige wijze dan aan den dag wordt gelegd door vertegenwoordigers van concurreerende firma's van andere nationaliteit. De Vereenigde Staten hebben hun tijdelijken voorsprong in Ned.-Indië verloren, tengevolge van groote verliezen tijdens de crisis en den voor Ned.-Indië ongunstigen wisselkoers. De vertegenwoordigers van Amerikaansche firma's zijn echter buitengewoon actief, en schijnen bereid te zijn, den strijd te voeren tegen de Duitsche concurrentie, zelfs ten koste van tijdelijke opoffering van die winsten. Wat motorwagens betreft, hebben de Vereenigde Staten de overheerschende positie kunnen behouden, die zij tijdens den oorlog hebben verkregen.

Japan heeft zijn handel met Ned.-Indië niet kunnen handhaven in goederen, waarin Europa en Amerika betere kwaliteiten leveren. Dit betreft in hoofdzaak chemicaliën, koperdraad, kramerijen, papier, wollen goederen en kleurstoffen. Voor sommige soorten textielwaren en ook voor zijde heeft Japan zijn positie kunnen versterken. Voor steenwaren en glaswerk beheerscht het de markt nog, dank zij de buitengewoon goedkoope prijzen, waartoe Japan deze artikelen levert, alsook een uitstekende ingerichte detailverkoop-organisatie. *(Alg. Hbl.).*

* * *

De inlandsche beweging. De *Java-Bode* bevat het volgende door K. onderteekend artikel:

Na de rumoerige stakingsgeschiedenis van den P.P.P.B. in het begin van dit jaar en daarna de veroordeeling van den vooraanstaanden leider van de S. I.-beweging in Indië, is in de inlandsche beweging een stilte gekomen. Voor den oppervlakkigen beschouwer zou deze stilte kunnen beteekenen als van een tot rust gekomen massa, wier leiders door de regeering een voor een werd uitgepikt en gestraft.

Voor ons echter heeft deze stilte een andere beteekenis. De schrijver Joh. Windius in het *Bat. Nbl.* ook hiervan gewag makende, hoopt, dat thans de tijd gekomen is, waarop door de inlandsche beweging een keerpunt is bereikt, waarna vertrouwen inplaats van wantrouwen moge komen, en de scheiding die dreigde, een hartelijke samenwerking worde. Dat vertrouwen zal zijn van hen, die het werkelijk heil van het groote Indische volk beoogen, blank en bruin.

Wij aarzelen niet, in dezen aan de zijde te staan van Joh. Windius. Ook wij hunkeren naar een keerpunt in de groote inlandsche beweging, die in de laatste afgeloopen jaren dreigde uit te loopen in een fiasco, waarvan de gevolgen nog door de nakomelingen zouden kunnen worden gevoeld. Bij het bekend worden van de houding der C. S. I.-voormannen in de Afd. B. affaire, hebben wij in dit blad reeds gewezen op de groote kans, dat de volksbeweging bij uitnemendheid, wat de S. I. in werkelijkheid is, den verkeerden koers zal moeten verlaten.

Het is ons dan ook nadien opgevallen, dat er uit inlandsche kringen veel stemmen opgingen om die koersverandering te bewerkstelligen. Door de groote vaart, welke de leiders aan de beweging hadden gegeven, moet zij wel in den eersten tijd na 19 voorthollen, om thans eerst tot stilstand te komen, ten einde te kunnen keeren.

Drang naar ontwikkeling en verbetering van eigen lot moet bij een volk bestaan, wil het niet ten onder gaan. Doch de verandering in den niet langer vol te houden toestand, mag nimmer verkregen worden door geweld en ook niet eerder, dan wanneer vast voor oogen is gesteld den aard van dien anderen, verlangden toestand.

De inlandsche beweging nu bewoog zich, men zou kunnen zeggen, vanaf haar begin, te veel in politieke richting, met ergerlijke verwaarloozing van de economische gesteldheid van het inlandsche volk.

Thans kunnen wij constateeren, dat verscheidene voormannen het voorbeeld geven door het over een anderen boeg te gooien en de politieke actie te richten naar den vooruitgang van het volk in economischen zin, dan wel die te doen afhankelijk stellen van de ontwikkeling op intellectueel gebied.

Semaoen, heeft na zijn terugkomst uit Rusland, erkend dat het inlandsche volk den steun van Nederland nog niet kan ontberen — hetgeen door Joh. Windius ook terecht werd geinterpreteerd, als een erkenning, dat het Indische volk zich eerst terdege moet ontwikkelen door den steun van het Nederlandsche volk, alvorens te kunnen denken aan vrijmaking van deze overheerschers. Soeardi legt zich meer toe op intellectueelen vooruitgang, terwijl Tjipto, die thans zijn dokterspraktijk heeft hervat, toch immer van opinie was, dat een economisch zwak volk niet alleen zijn doel niet zal kunnen bereiken, maar ook niet te leiden is langs wettelijke banen.

Wij hebben slechts deze drie voormannen genoemd, omdat zij tot nu toe eerlijk voor hun meening uitkwamen en wars waren van duistere bijbedoelingen, in een woord, omdat wij deze drie beschouwen als waardige tegenstanders in een komenden politieken strijd.

Tjokro, die zich na zijn in vrijheidsstelling had uitgelaten een poosje uit de beweging te zullen terug te trekken, is nu weer in het openbaar opgetreden te Cheribon. Het resultaat van de S. I. vergadering aldaar is de oprichting van een S. I. school met den Koran.

Wij verwachten dan ook, dat de S. I., desnoods met Tjokro weer aan het hoofd en Hadji A. Salim naast zich en Semaoen, ondanks het te Soerabaja genomen besluit inzake partijdiscipline, den weg van geweld en samenzweringen zal verlaten en toonen zal ook de goede krachten in het volk te kunnen benutten tot heil van dat inlandsche volk.

* * *

De zegelordonnantie. De *Java-Bode* wijst op de volgende eigenaardigheid van deze ordonnantie:

Het zal bekend zijn, dat bij contracten voor uit te besteden werken — ook die, gesloten tusschen het Gouvernement en particulieren — één tiende procent van het totaal bedrag, dat met het contract gemoeid is, aan zegelkosten moet worden betaald.

Nu werd onlangs door een der departementen een werk, dat in de millioenen liep, uitbesteed aan een particulier.

Gesteld, dat de kosten op tien millioen gulden werden geraamd, dan zou hier *f* 10,000 aan zegelkosten moeten worden gestort.

Wat doet nu de aannemer?

In dergelijke gevallen voegt hij aan zijn kostenberekening natuurlijk het verschuldigde zegelgeld toe, om over het met dit bedrag vaak aanzienlijk verhoogde totaal, een zeker percentage — in den regel vijf procent — als loon voor zijn arbeid aan het Gouvernement in rekening te brengen.

De regeering betaalt dan aanzienlijk méér aan den aannemer, dan wanneer zij geen zegelgeld voor eigen contracten, dat zij tenslotte zelf betalen moet, zou hebben geëischt.

Deze fraaie ordonnantie, waarvan het gouvernement zooveel heil verwacht, is in bovengenoemde gevallen niets anders dan een welkom voordeeltje voor den aannemer.

Lachwekkende consequentie!

Zou het Gouvernement daarom zijn eigen contracten niet liever vrijstellen van zegelrecht?

Dat zou een andere vorm zijn van de immers zoo broodnoodige bezuiniging!

KOLONIALE LITERATUUR.

EEN EN ANDER OVER INDISCHE SPRUW.

Pastoor F. van Lith, momenteel in Holland, schrijft over dit onderwerp het volgende in de *Java Post:*

Gedurende mijn verblijf in Nederland heb ik eenige ondervinding opgedaan, die voor velen in Indië nuttig kan zijn en die ik daarom door middel van de *Java Post* ter kennis van belanghebbenden wil brengen. De andere Indische dagbladen zullen wel voor verdere bekendmaking willen zorgen.

Ik ben lid geweest der Herzieningscommissie en heb als zoodanig de eindvergadering meegemaakt te Soekaboemi. Daar zijn wij beide ziek geworden, de commissie op hare manier en ik op de mijne. Ik zelf heb daar opgedaan de welbekende Indische spruw, de Herzieningscommissie ook, maar een bijzonder soort.

Nog bijna twee jaar ben ik daarna, in Indië gebleven en ten slotte als spruwlijder met verlof naar Europa vertrokken. Daar aangekomen waren de adviezen, die ik ontving, verschillend. Sommige rieden mij aan, mij onder behandeling te stellen van dr. A; anderen beweerden, dat dr. A zijn spruwpatiënten niet genas en verwezen mij naar dr. B of dr C. Volgens allen waren er patiënten, die volkomen herstelden; maar weer anderen waren in Nederland gestorven.

Vruchten en in de eerste plaats aardbeien hielpen; maar men wilde weten, dat zij wel verlichting brachten, doch de kwaal eigenlijk niet wegnamen.

Ook was men het hierin eens, dat alle vetten voor spruwlijders uit den booze waren:

Ik vertrouwde mij toe aan dr. A. Van hem vernam ik, dat de doctoren nog niet wetenschappelijk hadden vastgesteld wat soort ziekte de Indische spruw eigenlijk was. Men had wel meermalen de lichamen van overleden spruwlijders onderzocht, maar de eigenlijke oorzaak der ziekte niet kunnen vaststellen. Volgens hem was de ziekte toch wel bijna zeker een bacillaire ziekte; maar de bacil of de schimmel, die deze veroorzaakte, was nog onbekend: dr. A. behandelde de ziekte als zoodanig. Hij schreef aan zijn patiënten een regime voor en maakte ook gebruik van een geneesmiddel dat hij nuttig oordeelde om de onbekende bacil te lijf te gaan en zoo de kwaal te dooden.

Het voorgeschreven regime bevatte vruchten, meelspijzen en verbod van vetten.

Ik ben eenige maanden onder behandeling van dr. A. geweest en heb geen baat gevonden. In December was mijn kwaal verergerd en alles wees er op, dat het met mij verkeerd zou afloopen.

Ik heb mij toen gewend tot professor Koolemans Beijnen. Ook deze erkende, dat de wetenschap nog niet beslist de ziekte kon verklaren. Hij echter helde er toe over de spruw te rangschikken onder de niet bacillaire

ziekten. Hij wilde ze rangschikken bij scheurbuik en beri-beri onder de ziekten, die veroorzaakt worden door verkeerde voeding door gebrek aan vitamienen.

Volgens hem bleek het meer en meer, dat zij gelijk hadden, die beweerden dat er te veel werd gebakken en gebraden, gekookt, geconserveerd en geraffineerd.

Men overdreef daarin. In elk geval ging door die manipulaties een deel der voedingswaarde verloren en dat verlorene, wel dat zijn de vitamienen. Verder daarop ingaan is voor ons niet noodig.

De professor had reeds eenige spruwlijders, — onder wie een, die den dood nabij was, — geheel genezen, zooals ik uit goede bron vernam. Hij begon met mij onder zijn bijzonder toezicht te nemen in een ziekenhuis.

Daar kreeg ik kamerarrest met gebod om vooreerst ook het bed te houden, uitgezonderd een paar uren dagelijks. Mijn voedsel werd beperkt tot melk, het wel ongekookte en ongepasteuriseerde melk van een vertrouwden veestapel. Gekookte melk mag dan een waarborg zijn tegen de typhus en andere ziekten, zij is mede een der oorzaken van spruw, omdat de vitamienen haar onttrokken zijn. Aan de melk werd eenig kalkwater toegevoegd.

De professor onderzocht in den beginne elken dag de ontlasting en constateerde langzame verbetering. Spoedig mocht ik aan de melk, sinaasappelen, en appelen toevoegen (andere vruchten waren niet voorhanden). Daarna biefstuk, met natuurboter even gebakken, nog bijna rauw. Met deze gemengde voeding ben ik nu beterende en zoo goed als hersteld. De tijd van het jaar is voor de voeding van een spruwlijder ongunstig. Versche groenten, versche vruchten, vooral aardbeien, moeten de spijsverteringsorganen weer geheel normaal maken. Ik zal ten slotte wel weer alles mogen eten; maar steeds moeten blijven opletten op versch voedsel en voldoenden toevoer van vitamienen.

Na mij is mijn collega pastoor E. Engbers op bijna gelijke wijze behandeld. Daar echter de melkkuur minder goede resultaten opleverde, bestond zijn regime uit dril van kalfsvleesch om te beginnen, daarna uit biefstuk en vruchten.

Ook pastoor van Hout, die reeds in Indië lijdende was aan spruw zonder het te weten, werd op gelijke wijs behandeld. Beiden zijn thans nagenoeg hersteld.

Een vierde patiënt, zelf geneesheer, is thans in behandeling. Hij was er reeds zeer erg aan toe en den dood nabij, doch ook hij is thans aan de beterhand.

Van een anderen spruwlijder, die bij een anderen geneesheer is behandeld reeds jarenlang, verneem ik, dat hij thans stervend is.

Nu eenige praktische conclusies.

1e. Het schijnt nu wel door de verkregen resultaten vast te staan, dat Indische spruw eene vitamienen-ziekte is (d.i. ontstaan door gebrek aan vitamienen).

2e. In Indië is de behandeling dier ziekte even goed mogelijk als in Nederland.

3e. Vele menschen in Indië lijden aan een begin van spruw zonder het te weten.

In het begin kan de spruw genezen of voorkomen worden door te letten op de voeding. Meelspijzen kan een spruwlijder slecht verdragen, dus ook rijst: en zeker rijst, waarvan het zilvervlies geheel is weggestampt. Niet goed zijn ook in blikken bewaarde groenten en vleeschspijzen. Hetzelfde

geldt van blikkenmelk en gekookte melk, en is ook van toepassing op al te veel doorbakken vleesch.

Het is de bedoeling niet, al deze spijzen aan iedereen te ontraden. Wij manen echter aan tot voorzichtigheid, zoodra zich een begin vertoont van spruw. Men kan jaren rondloopen met zachte aanvallen van spruw, die weer geneest en dan na een poos zich opnieuw vertoont. Onze waarschuwing is bestemd voor dat soort menschen. Wij zijn overtuigd, dat er veel meer zijn dan men wel vermoedt.

Nu wil ik nog op twee dingen de aandacht vestigen. In het begin mijner behandeling verhaalde de professor mij, dat zijn vrouw gezegd had: De patiënten, die opgenomen worden in het ziekenhuis, genezen, de anderen niet. Dat is zeer juist opgemerkt. Spruwlijders, aan zich zelven overgelaten, nemen het niet streng genoeg met hun regime; en bovendien, als de ziekte reeds ernstig wordt, is het toezicht en de leiding van een geneesheer beslist noodzakelijk.

Indische spruw is hardnekkig. Al geneest de kwaal, de aanleg tot herval blijft bestaan. Men moet dan altijd voorzichtig blijven met de voeding.

Het zou gewenscht zijn bij een of ander sanatorium te zorgen voor een gezonden koestal en een grooten aanplant van aardbeien. Versche melk en aardbeien zullen wel bijna iedereen genezen.

Wanneer iemand mij voorwerpt, dat ik mij als pastoor begeef op het gebied der geneesheeren, dan is dat représaille voor de stoutheid der medici die ook wel eens op ons terrein kwamen. Men vergete ook niet, dat ik patiënt ben; en de pastoor is niet aan het woord, maar de patiënt; en die heeft recht van spreken.

HET EERSTE AL-INDIË-CONGRES.

Wij lezen in *P. E. B.*:

Er zijn van die tijdstippen in de Indische samenleving, die gaarne worden benut tot het houden van congressen en vergaderingen. Daaronder behooren, zooals onlangs weer kon worden waargenomen, zeer zeker ook de Pinksterdagen.

Het is alsof het vergaderingsinstinct dan bij uitstek gevoelig is en alsof ieder deelnemer eerst bevredigd kan worden door een motie of iets dergelijks.

Een vereeniging, die zich dan ook maar een beetje respecteert en er prijs op stelt de belangstelling harer leden te blijven behouden, draagt zorg dienovereenkomstig te handelen.

Om de aantrekkelijkheid te verhoogen verdient het daarbij aanbeveling om door concentratie van machten eens iets anders te bereiken dan met de gewone onderonsjes het geval is. Of de bestanddeelen, die voor die concentratie worden uitverkoren de vereischte homogeniteit bezitten is daarbij van minder belang indien slechts naar buiten een éclatant effect kan worden bereikt.

Hoe gekleed staat het niet, indien vermeld kan worden, dat uit alle richtingen de congressisten zijn samengestroomd en onder algeheele instemming een motie is aangenomen, die dan onverwijld is wereldkundig gemaakt.

Of die motie inhoud heeft, of zij emotie brengt, is een zaak van betrekkelijk ondergeschikt belang, indien de uiterlijke vorm maar in orde is.

De domme massa is immers toch alleen maar te bereiken door schijn en niet door inhoud!

Het heeft er veel van alsof de promotors van het eerste Al-Indië-Congres bovenstaande redeneering hebben aangenomen voor den opzet der dezer dagen te Bandoeng gehouden meeting.

Vrijwel hetzelfde conglomeraat van partijen en groepen, dat nog kort geleden op zoo onfortuinlijke wijze de autonomie-actie entameerde, heeft aan de toebereidselen voor de opvoering medegewerkt.

De eerste stap daartoe, de keuze van een naam, was voor het weldenkende deel der Indische samenleving reeds voldoende aanleiding om met zeker wantrouwen de beweging tegemoet te zien.

Na de actie van het autonomie-comité, was de standpuntbepaling bovendien niet moeilijk. Gevoeglijk kon worden aangenomen, dat ten aanzien van het staatsrechterlijk vraagstuk de wenschen vrijwel parallel zouden loopen.

Dit is dan ook dezer dagen duidelijk aan het licht gekomen.

Nadere opheldering zou echter ten aanzien van één punt nog wel gewenscht zijn, met name omtrent het standpunt van den Ned.-Ind. Vrijzinnigen Bond.

Bij de voorbereidingen namelijk werd in het 4 Maartnummer van *De Taak* bekend gemaakt, dat de N.I.V.B., in tegenstelling met hetgeen het zoogenaamde officieele communiqué daaromtrent deed veronderstellen, deelneming aan het congres onder nader beding hield.

Voor zoover het ons bekend is, zijn deze nadere toezeggingen nog niet gevolgd. Weliswaar is op het congres het woord gevoerd door den heer Waworuntu en prijkt de N.I.V.B. ook onder de in het laatste perscommuniqué genoemde aangesloten organisaties [1]), maar daar tegenover staat dat in het *Vrijzinnig Weekblad* nog niets is verschenen, dat op openlijke adhaesie lijkt.

Afgescheiden hiervan zien we in dit congres hetzelfde bezwaar, dat reeds eerder tegen het autonomie-comité werd ingebracht.

We zien thans weer dezelfde combinatie van democraten en revolutionnairen, van partijprogramma's en strijdleuzen, die met elkaar in flagranten strijd zijn. Een objectieve waarnemer kan niet gelooven aan de eenheid van het gemeenschappelijk streven, hij moet twijfelen aan de overtuiging en de zuiverheid der bedoelingen van alle deelnemers.

Het valt niet te loochenen, dat wat voor de eene groep het einddoel beteekent, voor een andere slechts een tusschenhalte is.

Politieke Strebers en despérado's, gematigden en extremisten, strijden schijnbaar voor dezelfde zaak, die echter gegrondvest is op geheel uitéénloopende idealen en derhalve nimmer volledige bevrediging zal kunnen schenken.

Behalve dit staatsrechterlijke vraagstuk heeft het congres zich ook uitgesproken over eenige maatschappelijke en economische onderwerpen. Zooals we reeds vroeger voorspelden zijn deze besprekingen geheel gebleven binnen het kader der bekende linksche opvattingen en kan er bezwaarlijk van nieuwe gezichtspunten gesproken worden.

We wezen reeds eerder op de tegenstrijdigheid, die er bestaat tusschen de erkende onmondigheid van het grootste deel der inheemsche bevolking en het streven tot het verleenen van verstrekkende kiesbevoegdheden.

---

1) Men zie *De Expres* van 8 Juni.

We moeten erkennen dat blijkens het verslag in de *Preangerbode* deze tegenstrijdigheid niet geheel is voorbijgezien.

De spreker over het *analfabetisme* kwam namelijk tot de erkenning, dat het practisch onmogelijk is van den analfabeet te eischen naar behooren mede te werken aan den gang van zaken in een modernen staat.

Ook de inleider voor de kiesrechtbespreking gaf als zijn oordeel te kennen, dat bij de toekenning van kiesbevoegdheden het meest te praten viel over het ontwikkelingscriterium.

In verband met deze overeenstemming in opvatting is het ook begrijpelijk, dat er verband werd gelegd tusschen beide uitspraken en dat er derhalve naar gestreefd zal worden om het vereischte ontwikkelingspeil bij de analfabeten aan te brengen.

Of de daarvoor uitgekozen werkwijze echter aanbeveling verdient is een vraag, die aan gerechten twijfel onderhevig is.

Indien we den inleider van het analfabetisme-vraagstuk goed begrepen hebben, dan ligt het in de bedoeling om buiten het bestaande onderwijs aan inlandsche kinderen, ook aan volwassenen, onderwijs te geven en wel met het oogmerk om hun daardoor de geschiktheid bij te brengen ter behoorlijke vervulling hunner staatsburgerlijke plichten.

Een soort stoomcursus dus ter opleiding van staatsburgers.

En wel onder directie van de N. I. P., de S. I. en de verdere groepen, die het Al-Indië-Congres ondersteunden.

Men houde het ons ten goede, dat wij voorloopig eenigszins afwijzend staan tegenover het succes, dat aldus verkregen moet worden.

Mochten we ons in deze gevolgtrekkingen hebben vergist, dan zal het ons niet anders dan aangenaam zijn om dit te mogen erkennen. Want het brengen van onderwijs en ontwikkeling op practischen en vooral op eerlijken grondslag aan de bewoners dezer gewesten naar ons beste vermogen en binnen de grenzen, ook in verband met andere staatsbemoeienissen, aan ons kunnen gesteld, heeft onze volledige sympathie.

In dit verband zij nog vermeld, dat ook ter congresse werd opgemerkt, dat de inleider beter had gedaan door zich in het belang van het onderwerp, te onthouden van het voeren van politiek bij zijn actie.

Hierop werd door den inleider geantwoord, dat het Analfabetisme-Bestrijdings-Comité als neutraal moest worden aangeslagen, welke mededeeling intusschen met eenig gelach werd begroet.

Ook dit laatste tecken is voor ons reden tot twijfel.

Terloops zij nog opgemerkt, dat de bovenbedoelde tegenspraak toch weer in ander opzicht tot uiting is gekomen. Er werd namelijk betoogd, dat het vrij zeker is, dat van al de mannen en vrouwen van geheel Indië nog geen 3 pCt. de lees- en schrijfkunst machtig is, hetgeen neerkomt op niet veel meer dan ruim een millioen.

We willen nu eens aannemen, dat dit eene millioen in staat is om een *zelfstandig oordeel* ten aanzien van de staatkundige nooden van Indië te bezitten en verder, dat dit eene millioen ook geheel aangesloten is bij het twintigtal vereenigingen, dat het Al-Indië-Congres ondersteunt. Al dadelijk moeten we dan echter tot de gevolgtrekking komen, dat van de 2 millioen menschen, die tot bovenbedoelde twintig vereenigingen behooren minstens de helft nog niet lezen en schrijven kan.

Dit is wel jammer voor de conclusie, die het Congres met zooveel ophef de wereld inzond. Want tot de juiste proporties teruggebracht had de aanhef daarvan feitelijk moeten luiden:

„Het Eerste Al-Indië-Congres in vergadering bijeen te Bandoeng met

Pinksteren 1922, vertegenwoordigende twintig georganiseerde vereenigingen met rond 2,000,000 leden, *waarvan minstens de helft analfabeten*, enz. enz."

Terecht zou gevraagd kunnen worden, wat er dan moet overblijven van de op het congres met applaus begroete mededeeling, dat het practisch onmogelijk is van den analfabeet te eischen, naar behooren mede te werken aan den gang van zaken in een modernen staat.

En het onvermijdelijke antwoord op deze vraag zal dan moeten luiden, dat ook ten aanzien van dit congres, evenals dit geschiedde bij de actie van het autonomie-comité, wederom gegoocheld is met cijfers en geschermd is met gemeenplaatsen, met het resultaat, dat men gekomen is tot een misleidende conclusie.

Een dergelijke gevolgtrekking wordt in Indië naar waarde geschat, al valt het niet te ontkennen, dat er genoeg argeloozen zijn, die er toch nog inloopen.

Iets anders is het met het moederland. Door de groote onbekendheid met Indische toestanden wordt daar zoo'n uitspraak nog maar al te veel au sérieux genomen, vooral wanneer er nog zwevende en onevenwichtige oud-Indisch-gasten gevonden worden, die er hunne goedkeuring aan hechten en er zelfs propaganda voor maken.

Het leek ons daarom wel nuttig om op het bovenstaande eens de aandacht te vestigen.

* * *

Er is op dit congres ook gesproken over *preventieve hechtenis en de exorbitante rechten*. De inleider was de bekende heer Soewardi, die blijkens het applaus, waarmede zijne verschijning werd begroet, het aureool van martelaar nog immer heeft kunnen behouden. In zijn betoog waren geen nieuwe gezichtspunten te onderkennen. We zouden het dan ook zonder bezwaar kunnen voorbijgaan, indien aan het slot niet een soort demonstratie was gevolgd, waarover wel het een en ander te zeggen zou zijn.

„Wanneer spreker zijn rede heeft beëindigd — we volgen hier een moment het verslag in de *Preangerbode* — *neemt het applaus den vorm van een ovatie aan*.

De heer Soewardi treedt dan naar voren en zegt: Dit was de slechtste rede, die ik ooit heb gehouden, maar het applaus bewijst, dat men alles heeft begrepen, wat ik niet heb gezegd. (Stormachtig applaus)."

De mentaliteit van het congres is met het bovenstaande voldoende geteekend.

Men zou zich kunnen afvragen of bij een dergelijke mentaliteit nog wel plaats was voor belangstelling van Regeeringswege. Uit de persverslagen blijkt namelijk, dat enkele vertegenwoordigers van de Regeering ter congresse aanwezig waren, hetgeen op zichzelf getuigt van een prijzenswaardig streven om zoo volledig mogelijk op de hoogte te komen van hetgeen in alle lagen der Indische samenleving leeft en streeft.

Een zoo openlijke aantasting van de waardigheid der Regeering zou echter naar onze meening het best beantwoord zijn door een opzegging van die belangstelling.

Na bovengenoemd incident was er naar ons inzicht op dit congres alleen nog maar plaats voor een Regeeringsverslaggever en den vertegenwoordiger der Justitie.

We willen, eindigt nu de P. E. B., onze beschouwingen over dit congres niet beëindigen zonder plaats te geven aan de even korte als juiste wijze, waarop *De Locomotief* hare inzichten hierover samenvat. Onder het hoofd „Congresklanken" schrijft dit blad:

„Verschillende min of meer nationalistische vereenigingen hebben zich geschaard om de N. I. P., geïncarneerd in het hereenigde „driemanschap", en met de Pinksterdagen te Bandoeng een „Al-Indië-Congres" opgevoerd. Het voorbeeld lag in Britsch-Indië, de naam hoort eveneens daar thuis en zegt onze ooren niets evenmin als het congres ons iets zeide, of te zeggen had, wat we nog niet wisten. Met veel bekkenslag en zware woorden aangekondigd, is het resultaat zonder beteekenis geweest. Zonder belangrijke belangstelling, zonder veel oprechte geestdrift verliep het geheel.

Besloten werd tot een voortgezette autonomie-actie. Waarvoor geen congres met exotischen naam noodig was. En tot een algeheele bestrijding van het analfabetisme. Hetgeen meer klank dan werkelijkheid beteekent. De geheele onderwijspolitiek der regeering is immers op niets anders gericht, terwijl zelfs op dit congres de mededeeling, dat het z.g. A. B. C.-comité, dat de volwassenen van het analfabetisme wil afhelpen, zich politiek op een neutraal standpunt stelt, eenvoudig niet geloofd werd.

Wie belang stelt in het looze vertoon, te Bandoeng geboden, leze er de beknopte verslagen in dit blad op na. Ons dunkt, dat er slechts van zal bijblijven de herinnering aan de clowneske wijze, waarop het gastronomisch congresbegin geënsceneerd was!"

Aldus het oordeel van een blad, dat men toch zeker niet zal willen betichten van een stug afwijzende houding tegenover rechtmatige wenschen, die uit de Indische samenleving naar voren komen.

Hoewel we veel kunnen voelen voor de opvatting, dat het heele Al-Indiëgedoe niet te veel au sérieux genomen behoort te worden, hebben we gemeend, ter betere voorlichting in het moederland, toch iets uitvoeriger op een en ander te moeten ingaan.

Wij zijn er namelijk in het geheel niet zeker van, dat na de drogredenen, die aldaar reeds worden benut, ook dit congres wederom niet zal worden aangewend om de goe-gemeente zand in de oogen te strooien.

ATJEH.

(Vervolg en slot van pag. 739).

Prologus eindigt zijn artikel in de *Deli Ct.* aldus:

Hoewel het burgerlijk en militair gezag thans gescheiden zijn, moet er uiteraard eene innige samenwerking bestaan tusschen de bestuursambtenaren en de commandeerende officieren in de verschillende garnizoenen. Voor het gewest Atjeh zijn dan ook bijzondere bepalingen getroffen die deze samenwerking regelen.

Bij wijze van preventieve maatregel wordt het geheele gebied van Atjeh nog voortdurend in alle richtingen door patrouilles doorkruist, welke patrouilles als regel een sterkte hebben van 1 brigade (ongeveer 20 man). Hierdoor wordt bereikt, dat over het algemeen vrijwel alle kampongs minstens eens per maand op onverwachte oogenblikken door de militairen worden bezocht, terwijl bovendien de officieren en lagere aanvoerders eene groote terreinkennis opdoen, welke van nut kan zijn indien onverhoopt er nog eens daadwerkelijk zal moeten worden opgetreden. In dat opzicht verkeeren we trouwens in heel wat gunstiger omstandigheden dan een 25 jaar geleden, omdat de militairen thans vrijwel volledig op de hoogte zijn van het geheele terrein.

Teneinde te bereiken, dat werkelijk het geheele Atjehsche gebied geregeld door de patrouilles wordt bezocht heeft ieder garnizoen zijn eigen patrouille-gebied, welke gebieden onderling aaneensluiten.

In die streken, waar de verzetspartij het langst stand heeft gehouden en die uit een politiek oogpunt nog het meeste toezicht behoeven, zijn marechaussee gelegerd, die gerecruteerd worden uit de beste op Atjeh aanwezige onderofficieren en minderen. Thans telt Atjeh nog 5 divisies marechaussee, elke divisie sterk 12 brigades van 20 man.

De 1e divisie is gelegerd in de Gajoe- en Alaslanden met den staf van de divisie te Blang Kedjeren en verder verdeeld over Koeta Tjane, Pendeng en Trangon. In dit gebied zwaait de bekende luitenant Kaniess reeds tien jaren den militairen- en civielen scepter. Dit gedeelte van Atjeh behoort tot de laatste streken, die in onderwerping zijn gekomen.

De 2e divisie marechaussee treffen we aan op de Westkust verdeeld over de garnizoenen Lamie, Djeuram en Koeala Bhee. Ook in deze streken blijft de aanwezigheid van een flinke troepenmacht noodzakelijk in verband met de meermalen minder goede verstandhouding tusschen de hoofden onderling, hoofdzakelijk in de landschappen Wojla en Seunagan.

De 3e divisie is hoofdzakelijk gelegerd te Takengon in het Meergebied, terwijl drie brigades van de divisie zijn ondergebracht te Blang Rakal, welke post reeds geruimen tijd zijne waarde als zoodanig heeft verloren. In het Meergebied bevinden zich nog enkele uitgewekenen, die reeds jaren door de soldaten gezocht worden. Kwaad doen ze evenwel niet en aanhang hebben ze ook niet, zoodat hun invloed gering te achten is. Desniettemin blijft het zaak ook deze laatste onwilligen geen oogenblik met rust te laten, teneinde hen niet in de gelegenheid te stellen aanhang te werven.

Te Lam Meulo, gelegen aan het uiteinde van een zijbaantje van de Atjehtram welke de verbinding vormt met Sigli, is de staf van de 4e divisie gelegerd, terwijl verder het binnenland in, in elk der garnizoenen Tangsé en Geumpang 3 brigades zijn ondergebracht. Het plan bestaat om te Lam Meulo een gezaghebber te plaatsen, zoodra Sigli de zetel van een assistent-resident zal zijn geworden.

De 5e divisie ten slotte is gelegerd te Lho Soekon, Paja Bakong en Panton Labee, het eerste en laatste garnizoen gelegen aan de Atjehtram.

Te Koeta Radja zelf zijn nog vier compagnieën gelegerd, waarvan er twee dienen om de kleinere garnizoenen voortdurend op sterkte te houden, terwijl de beide andere compagnieën op oorlogssterkte gehouden worden teneinde bij eventueele noodzakelijkheid te kunnen optreden.

Langs de spoorbaan treffen we van af Koeta Radja successievelijk nog aan garnizoenen te Seulimeum, Padang Tidji, Sigli, Meureudoe, Samalanga, Biereuen, Lho Seumawe en Langsa. Aan de Noordkust tusschen Koeta Radja en Sigli nog militaire vestigingen te Kroeëng Raja en Laweuëng en vlak bij Koeta Radja nog het militaire gezondheidsetablissement Lho Nga, waar thans ook een compagnie is gelegerd. Op de Westkust verder garnizoenen te Tjalang, Meulaboh, Tapa Toean en Nieuw Singkel en Noord van Tapa Toean nog Blang Pidië.

Bij Lho Seumawe in de buurt, meer het binnenland in nog de post Boeloe Blang Ara en in de buurt van Langsa de garnizoenen te Kaloeë en Lokop, welke laatste post op 4 à 5 dagmarschen afstand van Langsa ligt.

Deze 36 kleine garnizoenen hebben elk gemiddeld eene bezitting van 100 man, sommige meer, andere minder en staan alle onder bevel van een officier of onderluitenant.

Uit het bovenstaande moge wel overtuigend blijken, dat de militaire maatregelen nog zeer uitgebreid zijn en kostbaar, want vooral de opvoer van levensmiddelen en verdere benoodigdheden naar de diep in het binnenland gelegen vestigingen kost handen vol geld, evenals de voortdurende aanvoer van aanvullingskader en manschappen van Java naar Koeta Radja.

Behalve het handhaven van orde en rust is ook vrijwel de geheele geneeskundige dienst in het gewest in militaire handen en treffen we in geheel Atjeh slechts twee burger-geneeskundigen aan n.l. te Langsa en te Koeala Simpang die verbonden zijn aan de ondernemingsziekenhuizen. De geheele geneeskundige verzorging van het Atjehsche volk wordt verricht door de militaire doktoren en alle onkosten daarvan komen vrijwel geheel voor rekening van het departement van oorlog. De militaire hospitalen en ziekenzalen bevatten over het algemeen beduidend meer burger-patiënten dan militaire-dito.

Ook het telefoonnet, dat zich over een groot gedeelte van Atjeh uitstrekt staat onder militair beheer, maar zal vermoedelijk dit jaar worden overgegeven aan den Gouvernements-telefoondienst, omdat gebleken is, dat door het groote aantal burger-abonné's de zaak rendabel begint te worden. Zoo is het vroeger ook gegaan met de Atjeh-tram, die ook door de militairen werd geëxploiteerd. Zoolang op dezen dienst werd toegelegd, werd hij rustig onder militair beheer gelaten. Zoodra evenwel de baten de lasten begonnen te overtreffen, achtte de S. S. de kans schoon en werd de overgave bewerkstelligd. Hetzelfde lot zal vermoedelijk over niet al te langen tijd ook de waterleiding te Koeta Radja treffen, die tegenwoordig een belangrijke netto-winst in de militaire portemonnaie doet vloeien, weshalve de B. O. W. zijne begeerige vingers daarnaar uitsteekt.

De aanleg en het traceeren van nieuwe verbindingen geschiedt in de binnenlanden vrijwel uitsluitend door militaire dwangarbeiders onder toezicht van de soldaten en op het oogenblik zijn onder handen de verbindingen Lam Meulo-Tangsé-Geumpang, verder een weg van Birim Rajeu (dicht bij Langsa) naar Lokop en van Koeta Tjané naar Blang Kedjeren.

Een en ander toont aan, dat ook tegenwoordig nog heel wat van de maatregelen, die getroffen worden om Atjeh economisch en stoffelijk vooruit te brengen, betaald worden uit de fondsen van het Departement van Oorlog, hetgeen een ongezonde toestand genoemd mag worden, aangezien de steeds zoozeer gesmade oorlogsbegrooting daardoor onnoodig wordt bezwaard.

De algemeene politieke toestand van Atjeh laat den laatsten tijd weinig te wenschen over. Waren in het begin van het vorige jaar, door de inwerking van de S. I. en de N. I. P. ongewenschte stroomingen merkbaar in de landschappen Nisam en Tjoenda van de afdeeling Noordkust in de nabijheid van Lho Seumawe, door het onmiddellijk ingrijpen van het bestuur werd erger voorkomen. De beide zelfbestuurders werden uit hun land verwijderd en ten slotte verbannen, waardoor orde en rust vanzelf terugkeerden.

De afdeeling Westkust blijft de aandacht eischen vanwege de onderlinge strubbelingen tusschen enkele hoofden, terwijl er hier en daar natuurlijk telkenmale kleine of grootere geschillen zijn op te lossen, die evenwel met een weinig stuurmanskunst meestal tot een goed einde zijn te brengen.

Het aantal kwaadwilligen, is tot enkele geslonken terwijl het te ver-

wachten is dat dit aantal spoedig tot nul zal zijn teruggebracht. De enkelingen, die nog in de wildernissen rondzwerven, worden hoofdzakelijk gesignaleerd in de Gajoelanden. In het laatst van de vorige maand heeft zich, zwervensmoede, ten slotte nog gemeld de vroegere verzetsleider Panglima Akoeb met een volgeling.

De politieke toestand is dus zoo, dat men vrijwel veilig in Atjeh kan reizen langs de groote wegen. Verlaat men deze, dan is het nog steeds gewenscht om militaire dekking te vragen, hoofdzakelijk tegen de gevaren van het oerwoud.

De stemming van den Atjeher tegen den Europeaan is nog niet in alle opzichten vriendelijk te noemen, de herinnering aan de talrijke in den oorlog met ons, gevallen bloedverwanten ligt nog te versch in het geheugen, zoodat misschien pas bij een volgende generatie die herinnering vervaagd zal zijn. Aanslagen die een politieken achtergrond hadden, zijn de laatste jaren niet voorgekomen. Wel geschieden nog zoo nu en dan aanslagen op Europeanen door Atjehers in een toestand van godsdienstwaanzin, maar ook dit aantal vermindert gaandeweg.

Evenals overal elders zien we van bestuurswege een streven om het inlandsch onderwijs te bevorderen en worden overal, zij het meermalen ook met bescheiden krachten en middelen, volksscholen opgericht. In 1908 werd de eerste school gevestigd, thans vinden we een dergelijke inrichting in alle belangrijke kampongs waar de bestuursinvloed voldoende kan doordringen. Aangezien de Atjeher van nature eigenlijk een landbouwer is, geeft men op de scholen tevens elementair landbouwonderwijs en wordt gedurende de schooluren praktisch onderricht in den landbouw gegeven. De onderwijzers worden op hun beurt hierin weder bekwaamd door het bijwonen van de op de voornaamste plaatsen gehouden wordende landbouwcursussen, waarbij een landbouw-adviseur als leeraar optreedt. Zelfs voor de Atjehsche meisjes bestaan scholen, terwijl te Lho Seumawe een handwerkcursus voor meisjes is opgericht en te Meulaboh een cursus voor volksonderwijzers wordt gehouden. Te Koeta Radja zal binnenkort worden geopend het Atjehsch internaat, hetwelk toegankelijk zal zijn voor jonge lieden van alle landaarden.

De gezondheidstoestand van de Atjehers is, sinds zij meer vertrouwen kregen in onze doktoren, er belangrijk op vooruitgegaan. Heerschten vroeger geweldige pokken- en cholera-epidemieën, nu zijn die tijden voorbij omdat het nut van de inenting allerwege wordt ingezien. Eene veel voorkomende ziekte, de framboesia wordt met kracht bestreden. Evenwel ware het te wenschen, dat ook aan de bevolking in de diepe binnenlanden betere geneeskundige hulp kon worden verstrekt, want daar zijn nog tal van kampongs, die nooit door een dokter zijn bezocht en waar heel wat menschenlevens door tijdig medisch ingrijpen gered zouden kunnen worden.

Atjeh is geen land, waarvan we in de naaste toekomst veel mogen verwachten, vooral nu de peper- en klappercultuur stervende zijn. Het land is te dun bevolkt en het wegenstelsel laat nog veel te wenschen over. Het particulier initiatief heeft indertijd een inval gedaan in Atjeh en in de buurt van Langsa en Koeala Simpang verrezen de rubberondernemingen als paddestoelen uit den grond, maar de malaise heeft ook hier de verdere economische ontwikkeling lamgeslagen.

Komen evenwel mettertijd weder betere tijden en wil men Atjeh werkelijk vooruitbrengen en het particuliere kapitaal prikkelen om hier zijn geluk te beproeven, dan zal de Amerikaansche methode moeten worden

toegepast en zal het land in alle richtingen doorsneden moeten worden met goede rijwegen, zoodat af- en aanvoer van producten verzekerd is.

Zooals de toestand thans is, kost Atjeh ons jaarlijks schatten en er zullen nog millioenen besteed moeten worden voordat het land zijn rente opbrengt. Zonder geld, zonder veel geld, kan van Atjeh voorloopig niet veel gemaakt worden en zoolang de tegenwoordige bekrompen financieele toestanden voortduren, openen zich voor het land geene perspectieven en zal van merkbaren economischen vooruitgang weinig sprake kunnen zijn.

DE SAREKAT ISLAM EN DE PARTIJ DER COMMUNISTEN IN INDIË.

(Uit de „Regeeringsmededeelingen").

De Sarekat Islam.

Inwendige toestand.

Meer nog dan ten vorigen jare heeft in het sedert de vorige „Mededeelingen" verloopen tijdvak de ontwarring der inwendige verhoudingen alle krachten in den Sarekat Islam gebonden. En het was evenals toen de strijd tegen den groeienden invloed der communisten die hier hoofdzaak vormde.

Na verschillende voorafgaande moeilijkheden was de openlijke strijd feitelijk ingeluid met den bekenden aanval van Darsono in October 1920 op de integriteit van de centrale leiding, waarvan ten vorigen jaren in de „Mededeelingen" nog melding werd gemaakt. Sindsdien zijn feitelijk de moeilijkheden niet van de lucht geweest totdat in October van het vorig jaar na een vinnig treffen de zaak met het uittreden van de communisten eindigde.

Herhaalde pogingen zijn overigens van beide zijden aangewend om deze scheuring te voorkomen, ook al omdat ieder der betrokken partijen het machtswapen, dat een ongedeelde volkspartij in den politieken strijd biedt, ongaarne prijsgaf. Doch ook hier bleek telkens de natuur sterker dan de leer, hoe vernuftig soms die leer ook uitgedacht was. Gelijk voor politiek geschoolden van den aanvang af vaststond, leerde de bittere ervaring dat een monsterverbond tusschen het op godsdienstigen grondslag opgetrokken, in wezen burgerlijk nationale streven van de Sarekat Islam en het internationaal georganiseerd, uitsluitend economisch denkend en ageerend communisme der Semarangers, niet duurzaam bestaan kon.

De vraag hoe hier een redelijken uitweg te vinden, heeft in klimmende mate de hoofden bezig gehouden; de beide in het vorig jaar gehouden congressen zijn daarvan doortrokken.

Overigens was de invloed der communisten in de vereeniging niet van vandaag of gisteren. In 1916 op het Bandoengsche Congres nog van geen beteekenis, kwam ze het volgend jaar te Batavia reeds tot uiting met het naar voren treden van Semaoen. In 1918 moest voor het eerst met de mogelijkheid van scheuring in de organisatie rekening worden gehouden.

Hoewel ieder op grond van eigen overwegingen, hebben toch beide partijen nog jaren lang getracht dit conflict te voorkomen.

In 1918 vond men een compromis door de opneming van Semaoen in de centrale leiding der vereeniging en de aanstelling van Darsono als propagandist. Daartegenover legden deze beide communistische voormannen

een soort solidariteitsbelofte af, die hen verplichtte om een mogelijk meeningsverschil niet dadelijk openbaar te behandelen, doch tevoren eerst ernaar te streven het in den boezem der Centrale S. I. in der minne te doen beslechten. Een onverhoopt toch onvermijdelijke openbare behandeling zou in ieder geval in zuiver zakelijken, nimmer persoonlijken toonaard geschieden.

Het is duidelijk dat een compromis van dezen aard weinig vasten grond voor verdere gezamenlijke aktie geeft, vooral omdat naast de zakelijke, ook de persoonlijke verhoudingen in de centrale leiding niet van de eenvoudigste waren.

Naast de buitengewoon soepele persoonlijkheid van den voorzitter is het dan ook het merkwaardig vernuft, waarmede deze in de leus van machtsvorming tegen de vreemd-kapitalistische overheersching alle principieele verschillen weg te doezelen wist, en meer wellicht nog de suggestieve kracht waarmede deze man zijn volgers voor zijn standpunt wist te winnen, die de zaken in de vereeniging zoo lang bijeen hield. Toch kon ook dat niet verhinderen dat de mogelijkheid van een definitief uiteengaan der beide richtingen, nu eens bedektelijk, dan weer openlijk, maar in ieder geval telkens herhaald in pers en vergadering naar voren kwam.

* * *

Wrijving en oneenigheid waren eigenlijk aan de orde van den dag. Zoo vond de khalifaatsbeweging die in '19 door de Jogjasche leiders begonnen werd, bij Semarangers geen steun wijl zij deze geen godsdienst met politieken en economischen arbeid wenschten te mengen; evenmin deden ze mee aan de protestbeweging tegen de inhechtenisneming van Sosrokardono, terwijl ook bij de voorbereiding der gelijk bekend tenslotte afgelaste algemeene suikerstaking (zie § 4 van het tweede Hoofdstuk der laatstverschenen „Mededeelingen") tot groote verbittering der Jogjasche leiders hun advies negatief luidde.

Voortdurend werd verder den Semarangers hun ongodsdienstigheid verweten.

Zoo stonden de zaken dus reeds lang précair toen bij de voorbereiding van het na zeer herhaald uitstel eindelijk op 16 October 1920 gesteld, doch tenslotte wegens de afwezigheid van de meeste leiders en een onmiskenbaar gebrek aan organisatie toch weer nader verschoven vereenigingscongres bleek, dat de Jogjasche leiders voornemens waren de vooral tegen de communisten gerichte partijdiscipline aan de orde te stellen. Gelijk bekend volgde toen, vermoedelijk als tegenzet, de bekende aanval van Darsono, die dezen overigens het verwijt bezorgde de solidariteitsbelofte te hebben geschonden.

Onder scherpe met feiten gestaafde kritiek op het financieël en politiek beleid van de centrale leiding, welker integriteit door hem in twijfel werd getrokken, wenschte Darsono te komen tot wat hij noemde zuivering van de beweging, door haar van de autocratie en verdrukking der naar zijne meening feitelijk conservatieve leiders te bevrijden.

Ondanks den verbazenden indruk dien deze onthullingen zoowel in de S.I. als bij de andere politieke partijen maakten en den omvangrijken pennestrijd die daardoor in de pers ontketend werd, kon het conflict ook toen nog worden bezworen. Gelijk ten vorigen jare vermeld, werd op het in Maart van het vorig jaar te Jogja gehouden congres de zaak na behandeling in een besloten bestuursvergadering als bevredigend beëindigd voorgesteld. Officiëel werd toen trouwens ook ten aanzien van alle moeilijkheden

tusschen Jogja en Semarang door aanvaarding van een zorgvuldig samengestelde beginselverklaring de strijdbijl begraven.

Deze oplossing is in de dagen van October 1920 tot Maart 1921 door toenadering van beide partijen geleidelijk voorbereid, evenals vroeger omdat geen der betrokkenen nog wenschte te riskeeren dat de S. I. als volksorganisatie haar als politieken invloedsfeer en actiemiddel zou ontglippen.

Aan wat het „Darsono-conflict" genoemd moge worden, werd vanzelf de scherpte ontnomen doordat deze leider wegens persdelict gearresteerd werd. Daarna toonde men zich te Semarang wel tot toenaderen geneigd door te verklaren dat de aanval op de S. I.-leiding niet als van de communistische fractie, doch als van Darsono persoonlijk afkomstig was te beschouwen. Van andere zijde werd, naar ten Kerstcongresse der P. K. I. wel bleek, die toenadering aanvaard, vermoedelijk mede wijl bijna alle voormannen zich door de gevolgen van hun wetsoverschrijdingen de handen gebonden zagen en deswege alle niet bepaald onvermijdelijke moeilijkheden wenschten te ontgaan.

Toch verliep dit alles niet zonder moeilijkheden wijl de strijd, aanstonds tot alle liniën uitgebreid, buiten de S. I. reeds feitelijk in een verder stadium gekomen was. Zoo hadden de vakbonden van het lager Inlandsch personeel der suikerfabrieken en van de pandhuizen (P. F. B. en P.P.P.B.) welker voormannen gelijk bekend ook in de Jogjasche fractie der Centrale S. I. een belangrijke rol spelen, openlijk verklaard dat zij, hoewel na rijpe overweging nog niet tot afscheiden besloten, toch van de communistische leiding van de Semarangers in de Vakcentrale niets wilden weten.

Bovendien wenschten de Semarangsche communisten zich in geen geval in te laten met een actie als het Panislamisme, die naar hun oordeel er slechts toe zou kunnen leiden dat het Europeesche imperialisme door een Oostersch imperialisme vervangen wordt met versterking van de macht van adel, geestelijkheid en kapitalisten van het Oosten.

De beginselverklaring, die ter gelegenheid van het Maartcongres allen tot elkaar moest brengen, is een hoogst vernuftig politiek stuk, waarvan het echter zeer te betwijfelen valt of het grooter deel van de gewone leden der vereeniging daarvan iets heeft begrepen.

Een op economische gronden rustende ontleding van de oorzaken en de voorgeschiedenis van den huidigen politieken en economischen toestand van Nederlandsch-Indië gaf der Sarekat Islam, luidens die verklaring, de overtuiging dat de nationale en economische overheersching uitsluitend als een vrucht van het kapitalisme beschouwd moet worden, waarvan bevrijding zal kunnen worden bevochten door zoo krachtig mogelijke bestrijding van dat kapitalisme, vooral door vak-, arbeiders- en landbouwersvereenigingen. Hiertoe is, zoo stipuleert de verklaring, noodig dat het volk van Indië politieke rechten geniet, waardoor het de weg geopend wordt om macht of invloed uit te oefenen op het landsbestel.

In al hare overwegingen en in haar geheele actie — zoo vervolgt de verklaring — laat de Sarekat Islam zich leiden door de grondbeginselen van den Islam en de bevelen, welke daarin worden gevonden; zij specificeert die nader in een viertal punten, die zoo gekozen zijn dat de communisten ze vrijwel ten volle kunnen onderschrijven (volks-regeering, arbeidersraden, gelijke plicht tot produceeren, productiemiddelen in handen der gemeenschap, gelijke verdeeling).

De Sarekat Islam, zoo luiden de laatste twee punten der verklaring, heeft de zekerheid dat de door haar gewenschte doeleinden mede nagestreefd worden door een groot deel der volks- en arbeidersorganisaties over de ge-

heele wereld en is op grond daarvan bereid tot samenwerking met de volksorganisaties over de geheele wereld, welke die doeleinden nader pogen te brengen voor de geheele menschheid; dit alles echter, met inachtneming van de grenzen door den Islam gesteld. Intusschen, gedachtig aan de leer van den godsdienst, zal de Sarekat Islam in geen geval haar lot binden aan eenig deel der wereldorganisaties, doch steeds bedacht blijven op het handhaven van haar zelfstandigheid en de zuiverheid harer doeleinden ten opzichte van welke zijde ook.

Behalve deze — eenigszins ingewikkelde — vredestichtende factor was het geheele congres er overigens een van gewapenden vrede, waarvan de verstoring herhaaldelijk slechts door veel beleid voorkomen kon worden.

De communisten stonden in hun gevoelen over de S. I. leiding trouwens niet alleen en de wijze waarop speciaal de punten van aanklacht inzake het financiëel beheer in een onderonsje behandeld zijn, hebben bij de bezadigde elementen in de beweging den betrokkenen veel van hun moreel gezag doen inboeten.

Doch een ieder was toen nog bereid aan de eenheid veel van eigen principes ten offer te brengen. Bovendien werd dit den communisten gemakkelijk gemaakt doordat de zakelijke inhoud van het eenheidsprogram principieel hun instemming kon verwerven, terwijl zij, ook al omdat de S. I. zelf zijn daadwerkelijke actie toch op staatkundig en economisch terrein wenscht te houden, vrij bleven om met de Mohammedaansche inkleeding ieder voor zich juist zooveel rekening te houden als de omstandigheden zouden voorschrijven.

Overigens lag er een uitgesproken godsdienstige tint over een deel van het congres, doch zoodra ook op dit punt de discussies met de Semarangers zich te scherp toespitsten, werd onder het motto dat men hier het terrein der vereeniging Mohammediah ging betreden, dit onderwerp in abstracto verlaten voor de beschouwing van de praktische levensleer die de koran alle geloovigen voorschrijft: de algemeene naastenliefde, die naar men meende het economische en politieke leven in den vorm van vrijheid, gelijkheid en broederschap, van democratie en socialisme, behoorde te doordringen.

Behalve over eenige andere zaken die als van minder belang hier onvermeld kunnen blijven, zijn te dezen congresse nog besprekingen gevoerd over de benoeming van hadji Agoes Salim tot Volksraadslid; men bleek vrij algemeen dezen voorman niet als officiëel vertegenwoordiger der vereeniging te willen beschouwen, doch hem wel als schakel voor het overbrengen van wenschen en grieven te aanvaarden.

De kwestie der partijdiscipline werd echter door het hoofdbestuur uitgesteld; waar door de aanvaarding van de beginselverklaring de vrede uiterlijk hersteld was, behoorde dit punt van tweespalt gelijk vanzelf spreekt te worden gemeden. Innerlijk zag het er echter voor wie de verhoudingen kende weinig eendrachtig uit en dadelijk na het congres bleek dan ook al dat een ieder in de verschillende organisaties, waarin hij het voor het zeggen had, zijn eigen weg bleef gaan. Zoo werd op een enige dagen na het congres te Jogja gehouden vergadering van den Inlandschen pandhuisbond (P.P.P.B.) besloten om zoolang de Semarangers in hun leiding van de Vakcentrale geen blijk geven inderdaad de eenheid in de beweging te willen, alle relaties met hen te verbreken. In Juni d.a.v. werden, gelijk in de inleiding van het tweede hoofdstuk dezer Mededeelingen nader is uiteengezet, in het bizonder door de gestie van de hoofdleiding van dienzelfden bond en van den Personeel Fabrieksbond de communisten uit de organisatie der

Vakcentrale gedrongen; hier in de vakactie was het dus tot een open breuk gekomen. En dat een ieder eenige dagen later op het P.P.P.B.-congres in de gelegenheid was precies te zeggen wat hem ten deze op het hart lag maakte het vooruitzicht om in de politiek de eenheid te kunnen behouden, geenszins gunstiger; de gedachtenwisseling was weinig verzoenend.

Zoo naderde het tweede in 1921 gehouden S. I.-congres, dat in October te Soerabaja plaats vond en belangrijk is geworden, wijl te dier gelegenheid in aansluiting aan de officiëele vaststelling van de op het Maartcongres reeds in principe aanvaarde beginselverklaring, na uitvoerig debat voor alle S. I.-leden eene absolute partijdiscipline werd voorgeschreven. Wie dus lid bleef van eene andere partij, welke ook, zou van de S. I. geen lid kunnen zijn.

Daar de aanvaarding van dit verbod het uittreden der communisten zou moeten beteekenen, waarmede in den ouden strijd om de hegemonie in de leiding der S.I.-organisatie de overwinning automatisch aan de Jogjasche leiders zou toevallen, kwam de felste tegenstand van de zijde der Semarangers, die in zekeren zin voor hun politieke leven vochten. Tegen het standpunt van de Jogjasche fractie, dat al wie met de Sarekat Islam van de praktische politiek eischte, dat zij van de beginselen van den godsdienst doordrongen, ja alleen daaruit afgeleid zou zijn, het uitsluitend politiek en economisch streven van de P. K. I. onmogelijk onderschrijven kon, voeren de Semarangsche communisten aan dat, naar de praktijk elders in Azië uitgewezen zou hebben, de Islam en het communisme geen onverbindbare tegenstellingen zijn indien een goede taktiek, afgescheiden van beginselen, een samengaan wenschelijk doet zijn.

Tegenover de verdere argumenteering der Jogjasche leiders dat de eischen eener voor behoorlijke actie onmisbare homogene organisatie niet toelaten dat de denkbeelden van andere politieke partijen op congressen en vergaderingen den Sarekat Islam verdediging vinden uit den mond van personen die zich als partijgenooten aandienen, stelden de communisten de overweging dat voor de praktijk hunne beginselen zich zeer wel verdroegen met de politiek-economische actie der Sarekat Islam, zooals die in de latere jaren zich ontwikkeld had, zoodat zij, de redelijkheid van het voorschrift der partijdiscipline op zich zelf erkennende, voorstelden alleen voor de Partij der Communisten een uitzondering te maken.

Het was echter voornamelijk de vrees dat onder een toenemenden invloed van de communisten de godsdienst op den achtergrond zou geraken, te zamen met de overweging dat na de uitsplitsing van de als ongodsdienstige uitgekreten marxisten, toch nog steeds waar noodig op den grondslag van wederzijdsche zelfstandigheid gezamenlijk geageerd zou kunnen worden, die een overweldigende meerderheid der stemgerechtigde aanwezigen de partijdiscipline zonder eenige restrictie deed aanvaarden.

De beginselen van den godsdienst waren daarmede als eenige grondslag voor alle verdere actie aanvaard en het uittreden van alle communisten in principe onvermijdelijk geworden; ter vergadering traden de aanwezige afgevaardigden voor hun persoon reeds uit; de betrokken organisaties, dat zijn voornamelijk de plaatselijke S. I.-vereenigingen in en om Semarang, volgden spoedig en schaarden zich ter gelegenheid van het Kerstcongres der communisten te Semarang onder een eigen centrale organisatie, de Persatoean Sarekat Islam.

Werd daarmee in zekeren zin de scheiding dus geconsolideerd, te zelfder tijd bleek dat de vooral van communistische zijde blijkbaar sterk verlangde samenwerking der beide organisaties — zij het met behoud van

ieders zelfstandigheid — van de zijde der gezuiverde Sarekat Islam niet op onoverkomelijke bezwaren zou stuiten. Het denkbeeld van een S. I. federatie werd toen zelfs niet aanstonds ter zijde gesteld. Een dergelijk gescheiden samengaan ligt trouwens, gelijk in de inleiding van dit hoofdstuk werd uiteengezet, geheel in de lijn der politieke geschiedenis van den laatsten tijd.

De zuivering van het opdringend marxistisch element was op zichzelf nog niet het alvermogend middel dat de Sarekat Islam de verloren kracht zou kunnen hergeven. Moest ongetwijfeld de eenheid en dus de kracht der actie er door winnen, de vrijwel wanhopige financiëele toestand der organisatie verbeterde er allerminst door, en er zijn voorloopig nog geen teekenen dat door grondige herziening van het financiëel beheer hier de eenig duurzame grondslag tot verbetering gelegd is. Toch zal dit bepaald noodzakelijk zijn, om het meer bezadigd en economisch meer draagkrachtig gedeelte der bevolking zich niet blijvend afzijdig te doen houden.

Buitendien schijnt ook in de gezuiverde S. I. noch in derzelver hoogste leiding een onverbreekbare eensgezindheid te bestaan.

Was tevoren bijvoorbeeld in het uittreden van Hassan bin Semit reeds tot uiting gekomen dat ook in de kringen, die den godsdienst als grondslag voor alle actie aanvaarden, de onderlinge geschillen hoog liepen, ook in den laatsten tijd was, naar uit de polemieken in de pers en vergadering wel bleek, geenszins een ieder tevreden met de gestie der contrôle organisatie. Over het vervullen van den voorzitterszetel ontstond scherp krakeel en het feit dat voor het oogenblik de centrale leiding der Sarekat Islam praktisch voor een overwegend deel in van huis uit Maleische handen berust, schijnt allerminst de algemeene goedkeuring weg te dragen.

Te verwachten valt dat voor de naaste toekomst het inwendig consolidatieproces de krachten der organisatie nog in beslag zal blijven nemen.

Verwording in het Atjehsche.

Gedurende het jaar 1920 en het begin van 1921 was de Noordkust van Atjeh, meer in het bizonder de onderafdeeling Lho Seumawe, tooneel van een van de Sarekat Islam uitgaande beweging onder de bevolking, welke zich kenmerkte door onrustige agitatie en tegenwerking van het gouvernement.

Het anti-maatschappelijke karakter van die beweging vond weerspiegeling in het feit dat de deelnemers zich tot onverbiddelijke opvolging en geheimhouding van de te beramen maatregelen verbonden door het afleggen van den zoogenaamden ajer jasin eed, welke in vroeger tijden in dit land werd gezworen bij verzet tegen den Oelee-balang of tegen het gouvernement.

Trouwens de geheele beweging was er klaarblijkelijk op gericht de rust en orde op den duur te verstoren, althans de toestanden in hun normale ontwikkeling te belemmeren. Er werd een stelselmatige propaganda gedreven, die er op gericht was om bij de groote massa der bevolking de goed bedoelde bestuurs- en regeeringsmaatregelen verdacht te maken en gevoelens van haat en wantrouwen op te wekken tegen het Nederlandsch gezag, de regeering en de Europeesche bestuursambtenaren.

Aan deze beweging ten grondslag lagen verschillende factoren, die echter bijna allen in wezen zijn terug te brengen tot familie- en gezags- of opvolgingstwisten onder de telgen van eenige zelfbestuursfamilies, waarbij van verschillende zijden naar den steun der bevolking gedongen werd en, wijl enkele minderwaardige karakters erbij betrokken waren, niet steeds met even loyale middelen.

Want het is reeds herhaaldelijk ook elders in den archipel gebleken hoe ontevreden landsgrooten of pretendenten en in het algemeen personen die meenen bij een ommekeer van zaken slechts te kunnen winnen, gaarne de S. I. in den arm nemen en zich van de plaatselijke leiding in die vereeniging meester maken om daaruit een werktuig voor eigen plannen te smeden, dikwijls gelijk vanzelf wel spreekt niet dan ten koste van vele concessies. En het was voor de betrokkenen, nadat zij in de Sarekat Islam vasten voet hadden verkregen, vooral in betrekkelijk gemakkelijk om door het werken op den thans sluimerenden volkshaat tegen den ongeloovigen overheerscher en door het zinspelen op den Ratoe Adil, zich verder in de gunst van een deel — en gewoonlijk niet het beste — van de bevolking in te dringen.

Daarnaast valt als oorzaak aan te wijzen den invloed van een indertijd wegens ongeschiktheid ontslagen gouvernementsonderwijzer uit die streken, die daarna president van de Sarekat Islam te Lho Seumawe, sedert hoofdredacteur van een extremistisch-blad te Sibolga is geworden.

Een tweetal zelfbestuurders stond aan dit duistere, met den aard van hun ambt wel geheel en al onvereenigbare, politieke gedoe in het bizonder schuldig.

In de eerste plaats de toenmalige zelfbestuurder van Tjoenda, die in de duistere volksstroomingen steun gezocht tegen de sterke separatistische neigingen van een deel zijner onderhoorigheden; het gold bij dezen Oelee-balang aldus een doelbewust gebruiken van hem bekende en door hem zelfs aangewakkerde en geleide destructieve stroomingen voor het bereiken van persoonlijke doeleinden.

Daarnaast de toenmalige zelfbestuurder van het landschap Nisam, die wegens zijn geboorte door velen uit zijn land niet als de rechthebbende op den zelfbestuurszetel beschouwd, en zich overigens ook om godsdienstige redenen tot de S. I. aangetrokken voelend, van die vereeniging gebruik maakte en hare verwording in ongunstigen zin uitbuitte om aldus steun te vinden in zijne moeilijke verhouding tegenover zijn hooghartige medebestuurders en familieleden.

Het bestuur heeft met de noodige waarschuwingen en vermaningen dezen gang van zaken eenigen tijd aangezien, ook al om de daarbij betrokkenen de kans om uit zichzelf tot inkeer te komen, niet te ontnemen. De hoop dat de beweging in een proces van zelfreiniging vanzelf tot zuiverder actie zou komen, werd echter niet verwezenlijkt, terwijl overigens het element van onrust dat in deze landen gevaren was, ook wegens zijn infecteerende werking niet te lang kon worden geduld.

Daarom werden deze beide zelfbestuurders in Februari van het vorig jaar tijdelijk elders in het gewest onder leiding van ervaren Europeesche bestuursambtenaren werkzaam gesteld met een zeer ernstige waarschuwing om van deze laatste gelegenheid om de duistere actie te laten varen en tot goede plichtsvervulling te komen gebruik te maken, wijl anders zeer strenge maatregelen te hunnen aanzien zouden volgen. Beiden bleven ze echter verblind. Door het gebruik van tusschenpersonen en met behulp van de pers gingen zij voort de bevolking tegen de regeering op te zetten.

Aangezien beiden aldus droevig duidelijk bewezen voor de vervulling van hun taak als zelfbestuurder ongeschikt, en voor de rustige normale ontwikkeling van de toestanden in het hun toevertrouwde gebied en de omliggende landschappen bepaald gevaarlijk te zijn, werden zij een jaar later, dus in Februari j.l. van hunne waardigheid ontheven en de een in Atamboes op Timor, de ander te Merauke op Nieuw-Guinea geïnterneerd.

De politieke toestand is dadelijk na het treffen der verschillende voorzieningen aanmerkelijk verbeterd.

Partij der Communisten in Indië.

Organisatie op Java.

De partij der communisten heeft zich in het afgeloopen jaar zeer beijverd om de volksbeweging vooral in het Semarangsche in handen te krijgen. Zij is feitelijk de ziel van de Semarangsche Sarekat-Islam-actie geweest en heeft op deze grootendeels haar stempel gedrukt.

Haar verdere actie in de Sarekat Islam en Vakcentrale en de daaruit voortgevloeide splitsing zijn elders in deze „Mededeelingen" weergegeven.

De vraag of de vereeniging zich — hare beginselen getrouw — tot directe actie zou beperken en aldus van vertegenwoordiging in den Volksraad afzien, een punt waarover in den boezem der partij nogal verdeeldheid bestaat, werd op het met Kerstmis van het vorig jaar te Semarang gehouden communistencongres bevestigend beantwoord. Hoezeer ook toen geen eenstemmigheid bestond, werd besloten den Volksraad te boycotten. Het verdient in dit verband vermelding dat tevoren door den regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken in den Volksraad verklaard was dat de regeering er niet aan kon denken om er harerzijds door gebruikmaking van haar benoemingsrecht aan mede te werken om communisten in den Volksraad te brengen, wijl afdoende gebleken was dat het gedeelte der partij dat vertegenwoordiging wenschte, slechts verlangde langs dien weg misbruik te maken van de vrijheid van het woord.

Versmaadde men alzoo de vertegenwoordiging, uitbreiding van de directe propaganda — vooral in de desa — werd wel gewenscht geacht, doch het ontbreken van de daarvoor noodige fondsen schijnt voorshands daarvoor eene belemmering op te leveren.

Het Kerstcongres werd overigens dienstbaar gemaakt aan de regeling van onderlinge verhouding en samengaan der verschillende communistische S. I.-afdeelingen, die na de aanvaarding van het beginsel der partijdiscipline uit het partijverband der Centrale Sarekat Islam gestooten waren en zich voorloopig onder het eveneens communistisch gewestelijk S. I.-comité te Semarang hadden geschaard.

Er was een onmiskenbare strooming naar verzoening, doch deze kon geen algemeene instemming vinden; de samensmelting van beide richtingen stuit op allerlei bezwaren, evenals trouwens van de beide langs dezelfde lijn gescheiden stroomingen in de vakbeweging. Samenwerking in voorkomende gevallen met behoud overigens van eigen zelfstandigheid, werd van beide zijden in beginsel aanvaard.

Voor de communistische S. I.-afdeelingen werd overigens besloten tot de oprichting van eene eigen centrale instelling, de Persatoean Sarekat Islam.

Vermelding verdient nog dat de vereeniging ten congresse besloot om een telegram van instemming aan het Britsch-Indisch Nationaal Congres te zenden; dit telegram werd namens de S. I., de Centrale S. I. en de Vakcentrale medeonderteekend.

Organisatie op Ternate.

Buiten Semarang heeft de partij der communisten zich weinig uitgebreid. Een uitzondering dient in dit opzicht gemaakt ten aanzien van het gewest Ternate.

In Mei 1920 toch werd op de zevende jaarvergadering van de communisten, toen nog georganiseerd in de I. S. D. V., als afdeeling tot de vereeniging toegelaten een Ternataansche vereeniging genaamd Boedi Moelia.

Deze vereeniging werd in Maart 1919 opgericht en telde naar opgave van hare bestuurderen aan het begin van het daarop volgend jaar in het gewest Ternate ongeveer vierduizend leden.

Opzet en streven der vereeniging liepen in dat aanvangstijdperk parallel met dat der Sarekat Islam, al heeft zij zich daarbij ook nimmer aangesloten. De bedoeling was voorts in coöperatieve richting te werken.

Het ging echter als met vele organisaties van dien aard. In het werkelijk belang der bevolking werd zoo goed als niets verricht; men vergaderde, wierf leden en inde contributie, die voornamelijk diende ter bezoldiging van het bestuur. Toen in de dagen van voedselschaarschte en sagonood getracht werd de vereeniging een aandeel in de hulpmaatregelen te doen vervullen, is dit ten eenenmale mislukt. Integendeel bleek al spoedig dat de vereenigingsleiding niet schroomde voor geldelijk gewin ten koste van het volksbelang, door vooral op de buiteneilanden — waar mogelijk — de vroeger voor de bevolking goedkoop te verkrijgen dagelijksche gebruiksartikelen op te koopen om ze tegen belangrijk hooger prijs dan voorheen weer aan den man te brengen.

Ook werd getracht de leden er toe te krijgen hun copra beneden marktprijs aan de vereeniging over te doen.

Verder bleek dat een deel der bevolking door de propaganda van de subleiders der vereeniging in den ongerijmden waan verkeerde dat het lidmaatschap der vereeniging vrijstelling van heerendiensten zou beduiden; een meening waarvan het tegendeel, gelijk vanzelf wel spreekt, spoedig buiten twijfel moest worden gesteld.

Het was door al deze factoren dat de zelfbesturen in Ternate de vereeniging met weinig waardeering aanzagen en hun onderdanen gaarne tegen verdere manipulaties beschermd wenschten.

Het bestuur, in den allereersten aanvang hoofdzakelijk uit gouvernementsambtenaren samengesteld, was al spoedig geheel in handen van een oudlandsdienaar, die bij een ongewenschte overplaatsing den dienst verlaten had. Deze laatste, oude kennis en volgeling van den hoofdleider der Semarangsche communisten, dreef de vereeniging langzamerhand in de richting dezer partij. Vandaar na korten tijd de officiëele toetreding tot de partij der communisten waarvan hierboven reeds melding is gemaakt.

Sedert wordt geregeld met Java voeling gehouden; terwijl de aktie der vereeniging op sommige plaatsen verscherpt is, ook al omdat de financiëele resultaten slechts met moeite op peil te houden zijn. Gevallen van intimidatie van niet-leden, bijvoorbeeld door het dreigement van niet-hulpverleening bij ongevallen op zee, zijn voorgekomen; daartegen wordt waar noodig opgetreden.

Ontoelaatbare actie.

Aan het einde van 1921 en in den aanvang van het loopende kalenderjaar kwam in de actie der Semarangsche communistenleiders verscherping.

Te voren had de propaganda zich meer bepaald tot wat men — uit partijoogpunt gezien — organiseerend werk zou kunnen noemen, gericht op inwendige versterking der partij hier te lande en aansluiting bij de Nederlandsche communisten en bij Moskou, terwijl ook aandacht werd gewijd aan de verhouding tegenover de overige politieke partijen hier te lande. Wel was het ook toen reeds een onverzacht communisme van de daad, dat overal, zoo aan ouderen als jongeren gepredikt werd, doch het zwaartepunt lag nog immer op de verbreiding van de theorie in meer algemeenen zin.

Daarin kwam echter verandering toen de betrokkenen, in het bizonder de heeren P. Bergsma en Ibrahim gelar Datoek Tan Malaka in de pandhuisstaking de gelegenheid meenden te zien tot een daadwerkelijke toepassing hunner beginselen.

Door hen werd dan ook speciaal het denkbeeld gepropageerd om voor het geval de ontslagen pandhuisbeambten niet meer in 's lands dienst zouden worden opgenomen, ook andere vakvereenigingen als de Vereeniging van spoor- en tramwegpersoneel en die der havenarbeiders in het conflict te betrekken, een actie die zij als hoofdbestuursleden der revolutionnaire Vakcentrale voortzetten door de uitvaardiging op 18 Jannuari j.l. van het bekende manifest, waarin op daadwerkelijke ondersteuning van de pandhuisstaking werd aangedrongen.

Het bleek aldus dat deze lieden ook voor het aanzetten tot onmiddellijke daadwerkelijke aktie in de door hen voorgestane destructieve richting niet terugdeinsden.

Daarmede kwam voor zoover het dan te allen overvloede nog bewijs behoefde, vast te staan, dat gelijk trouwens door een hunner uitdrukkelijk werd erkend, deze voormannen tot in alle consequenties communisten van de daad waren, die stap voor stap het zoogenaamde Moskouerprogram ten uitvoer wilden leggen. Dat wil dus zeggen dat zij zich tot levenstaak gesteld hadden de breede massa der arbeiders en arbeidsters door revolutionnaire-agitatie voor te bereiden, tot zelfbewustzijn te wekken en tot het communisme te brengen. Op elk terrein, waar zich de gelegenheid daartoe biedt, moet door hen strijd worden gevoerd zoowel onder de massa der arbeiders door middel van de pers en openbare vergaderingen, als in de bestaande vertegenwoordigende lichamen en in vak- en volksvertegenwoordigingen; zij zullen die organisaties hebben te doordringen van de communistische beginselen en ze zoo mogelijk moeten brengen tot de derde Internationale en de roode vak-internationale, organisaties, die den revolutionnairen strijd niet alleen met het woord doch metterdaad willen en die naar de dictatuur der arbeidersklasse streven.

Het is duidelijk dat een dergelijke internationaal gesteunde actie hier te lande niet kan worden toegelaten. Wel in de landen met een homogene en hoog ontwikkelde bevolking, deze als regel zichzelve hiertegen te beschermen, in deze kolonie met zijne verschillende rassen, die verschillende godsdiensten belijden, op zeer verschillende trap van ontwikkeling staan en waarvan millioenen nog slechts zeer eenvoudig of in het geheel geen onderwijs genoten, is dat niet het geval. Onvermijdelijk wordt hier het wettig gezag ondermijnd, middellijk of onmiddellijk op de omverwerping daarvan aangestuurd, en tot daadwerkelijke revolutie aangezet.

Met gebruikmaking van het recht van in- en externeering is dan ook een der leiders, den heer Bergsma, het verblijf in Nederlandsch-Indië ontzegd, terwijl een anderen, den heer Soetan Malaka, Koepang als verblijfplaats werd aangewezen, met vergunning evenwel om zoo spoedig mogelijk op eigen kosten Nederlandsch-Indië te verlaten.

DE NIEUWE STAATSINRICHTING.

Voorontwerp herziening Regeeringsreglement.

I.

Inleiding.

Aan de Memorie van Toelichting op bovengenoemd bij den Volksraad ingediend ontwerp van wetsherziening is het volgende ontleend:

De jongste verandering van de Grondwet is benut om ook de meer in het bizonder op de koloniën betrekking hebbende bepalingen aan een herziening te onderwerpen. Daartoe is, — gelijk in de Memorie van Toelichting, behoorende bij de wetsontwerpen tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering van verschillende hoofdstukken der Grondwet is uiteengezet, — overgegaan, omdat het huidige stadium van ontwikkeling der koloniën in het bizonder van Nederlandsch-Indië, het noodig maakt, de voor de wetgeving en het bestuur aldaar geldende grondregelen te herzien.

Omtrent de richting der aan te brengen hervormingen is in de evengenoemde Memorie van Toelichting opgemerkt, dat „zoowel wetgeving als bestuur ten aanzien van de inwendige aangelegenheden zooveel mogelijk moeten worden gelegd in handen van in Indië zelf zetelende lichamen en overheden en dat aan de aldaar gevestigde bevolking een zoo groot mogelijken invloed op en aandeel in de samenstelling dier lichamen moet worden toegekend". Ten aanzien van de snelheid waarmede in deze richting zal kunnen worden voortgeschreden, zegt de Memorie voorts, dat bij elken stap „de grens (zal) worden bepaald door de mogelijkheid om, hetzij in de ontwikkeling der in Indië aanwezige krachten, hetzij in de werking van het toezicht van uit Nederland, waarborgen te vinden voor een bestendig, aan moderne eischen voldoend regeeringsbeleid".

Tot waarborg voor de toepassing dezer beginselen zijn de artikelen 61 en 62 der Grondwet vervangen door een drietal nieuwe (61, 62 en 62bis), waarbij:

1. onderscheiden wordt tusschen wetgeving en bestuur;
2. uitdrukkelijk bepaald is, dat, voor zooveel niet bij de Grondwet of bij de wet bepaalde bevoegdheden aan den koning zijn voorbehouden, het algemeen bestuur over Nederlandsch-Indië in naam des konings wordt uitgeoefend door den Gouverneur-Generaal;
3. behoudens de onbeperkte bevoegdheid van de wetgevende macht van het koninkrijk, de regeling van de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, op de wijze bij de wet vast te stellen, wordt overgelaten aan aldaar gevestigde organen, tenzij bij de wet de bevoegdheid tot regeling van bepaalde onderwerpen of voor bepaalde gevallen aan den koning is voorbehouden;
4. aan den Nederlandschen wetgever de bevoegdheid is gewaarborgd om de door evenbedoelde organen vastgestelde verordeningen op grond van strijd met de Grondwet, met de wet of met het algemeen belang te vernietigen;
5. voor het geval van regeling van eenig onderwerp bij de wet het vertegenwoordigend lichaam van Nederlandsch-Indië, behoudens bij de wet te bepalen uitzonderingen, is voorgeschreven.

Bij haar voorstel om laatstbedoeld voorschrift, zij het in eenigszins andere bewoordingen, in de Grondwet op te nemen heeft de regeering in Nederland tevens het voornemen te kennen gegeven om ten aanzien van alge-

meene maatregelen van bestuur de uitvaardiging van een bepaling van gelijke strekking te bevorderen.

De nieuwe wet.

Het zijn deze voorschriften en beginselen, welke tot richtsnoer moeten dienen bij de hervorming van het thans geldende „reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch-Indië" in een „wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië," welke laatste term, in overeenstemming met de bewoordingen van het nieuwe artikel 62 der Grondwet, den eersten zal vervangen.

Omvang der herziening.

Tot zoodanige herschepping strekt het ontwerp van wet, hetwelk bij deze memorie is gevoegd en dat zich daartoe beperkt. Ter bevordering van een spoedige totstandkoming der beoogde hervorming is het gewenscht, dezen vorm te kiezen, in stede van dien van een geheel nieuwe regeling, waarbij ongetwijfeld tal van vraagstukken ter sprake zouden komen, die tot uitvoerige gedachtenwisseling zouden leiden, zonder verband met — en vermoedelijk ten nadeele van — de thans allereerst wenschelijke herziening der centrale organisatie van wetgeving en bestuur.

De strekking van deze herziening is alleen in zooverre buiten de even gestelde grenzen uitgebreid, dat een aantal geheel of gedeeltelijk verouderde bepalingen (t. w. tegenwoordige art. 17 lid 4 en 5, 28 lid 2 onder *b*, art. 30 lid 3 en 4, 32, 33, 44 lid 1, 50 2e zin, 53 lid, 2, 59, 60, 61, 62 lid 6, 63, 110 en 115—118), ook voor zoover zij buiten dadelijk verband met de beoogde wijziging der staatsinrichting staan, niettemin uit de wet zijn verwijderd, dan wel herzien, en dat, naar aanleiding van de voorgenomen instelling van gouvernementen, die wetsbepalingen, waarin het woord „gouvernement" ter aanduiding van de centrale regeering werd gebezigd (de tegenwoordige art. 15, 18, 32 en 33) zijn gewijzigd. Ook is van deze gelegenheid gebruik gemaakt om, in analogie met wat voor de andere rechtsgemeenschappen geldt, aan art. 71 betreffende de inlandsche gemeente een nieuw lid nopens het recht van belastingheffing toe te voegen.

Regeling van de inwendige Indische aangelegenheden in het nieuwe stelsel.

De belangrijkste taak, waarvoor de wetgever zich bij deze herziening geplaatst ziet, is echter de schepping en een zoodanig vertegenwoordigend lichaam, dat aan den landvoogd, in samenwerking daarmede de regeling van de inwendige aangelegenheden met vertrouwen kan worden overgelaten, terwijl in verband daarmede de positie van den Raad van Nederlandsch-Indië eene ingrijpende wijziging dient te ondergaan. Voortbouwende op den door de wet van 16 December 1916 (Nederlandsch *Staatsblad* 1916, No. 535, Indisch *Staatsblad* 1917 No. 114) gelegden grondslag, zoekt het wetsontwerp de oplossing in een versterking van het vertegenwoordigend karakter van den Volksraad en in de invoering van een werkwijze voor de behandeling van regelingen van wetgevenden aard, die zoowel het vereischte medezeggenschap van den raad als de geregelde afdoening van den wetgevenden arbeid waarborgt. Deze oplossing voldoet aan den in belangrijke kringen der Indische bevolking gekoesterden wensch naar meer zelfstandigheid; zij is ook in overeenstemming met de hoofdgedachte van het verslag van de commissie tot herziening van de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië: hoofdzaak van wetgeving zal zijn

de regeling, door den Gouverneur-Generaal vastgesteld in overeenstemming met een in het openbaar vergaderend college van zooveel mogelijk vertegenwoordigend karakter.

Bij de uitwerking van deze grondgedachte komt men voor een dilemma te staan, veroorzaakt door de bizondere, van die in Westersche landen afwijkende toestanden in Nederlandsch-Indië. Zoowel door de groote afstanden als door de eigenaardige samenstelling der Indische maatschappij is het namelijk onmogelijk een voldoend aantal personen te vinden, die geschikt zijn om aan den wetgevenden arbeid een werkzaam aandeel te nemen en die tevens over den noodigen tijd beschikken om dit te doen zonder hun overige belangen ernstig te benadeelen. In tegenstelling toch met den begrootingsarbeid, die, ook al wordt daaraan een algemeene bespreking van het regeeringsbeleid verbonden, jaarlijks slechts een beperkt aantal weken vergt, eischt de behoorlijke behandeling van de zeer talrijke maatregelen van wetgevenden aard een zoo goed als onafgebroken werkzaamheid, welke vooral aan hen die buiten de hoofdplaats en hare onmiddellijke omgeving gevestigd zijn, geen tijd overlaat voor anderen geregelden arbeid. De met den Volksraad in zijn tegenwoordige organisatie opgedane ervaring heeft reeds aangetoond, dat het voor vele leden uiterst moeilijk is, alle zittingen bij te wonen en zich daarvoor voldoende voor te bereiden, zonder hun overige plichten en belangen te verwaarloozen. In veel sterkere mate zou dit bezwaar zich laten gelden, wanneer de zittingen zich over het geheele jaar uitstrekten en het onvermijdelijke gevolg daarvan zou zijn, dat velen voor het lidmaatschap zouden bedanken wier aanwezigheid onmisbaar is om aan den Volksraad een werkelijk vertegenwoordigend karakter te geven, of wel in naam lid zouden zijn zonder een werkzaam aandeel aan den wetgevenden arbeid te nemen. In beide gevallen ware de hervorming als mislukt te beschouwen.

De Volksraad.

Om de aangegeven bezwaren te ontgaan is in het wetsontwerp een stelsel aanvaard, waarin:

a. de mogelijkheid wordt geopend om den Volksraad nog iets uit te breiden, ten einde aan de verschillende belangen en stroomingen een ruimer vertegenwoordiging te waarborgen;

b. De Volksraad in zijn volledige samenstelling belast blijft met de hem thans, ten aanzien van het financiëel beheer en wat daarmede samenhangt opgedragen werkzaamheden, waaraan overigens door een andere regeling van de taak der wetgevende macht van het koninkrijk op dit gebied een grootere beteekenis zal worden gegeven;

c. een door en uit den Volksraad te kiezen kleiner college, de „Wetgevende Raad", wordt gevormd, welks medewerking noodig zal zijn voor de vaststelling van regelingen van wetgevenden aard en dat mede verschillende andere aan het vertegenwoordigend lichaam toegedachte functiën zal uitoefenen.

De Wetgevende Raad.

De leden van den Wetgevenden Raad zullen door een behoorlijk landsinkomen in staat moeten worden gesteld, zich geheel aan hun taak te wijden. Vertrouwensmannen van den Volksraad zullen zij de in dat lichaam heerschende hoofdstroomingen in de wetgeving tot uitdrukking moeten en kunnen brengen. Op deze wijze zal, zooveel als onder de bestaande omstandigheden mogelijk is, het onder de Indische bevolking levende rechts-

bewustzijn in de wet uiting vinden. Wordt verder een praktische regeling getroffen voor de oplossing van het conflict, dat ontstaat, wanneer omtrent eenigen maatregel van wetgevenden aard geen overeenstemming tusschen Gouverneur-Generaal en Volksraad (dat is in dit geval de Wetgevende Raad) kan worden verkregen, dan is het mogelijk, op de meest vrijgevige wijze uitvoering te geven aan de gedachte om het zwaartepunt der Indische wetgeving naar Indië over te brengen, een regeling bij algemeenen maatregel van bestuur te beperken tot eenige speciale gevallen en tot die onderwerpen, welker verband met de buitenlandsche betrekkingen of de verdediging zoodanige regeling eischen, en de ordonnantie te maken tot den normalen vorm van algemeene verordening.

Ten einde dit doel geheel te bereiken, zal het noodig zijn, aan den Indischen wetgever ook de bevoegdheid te verleenen tot wijziging of intrekking van regelingen, die van een hoogeren wetgever afkomstig zijn, doch onderwerpen betreffen welke voor de toekomst niet meer voor regeling bij de wet of algemeenen regel van bestuur voorbehouden behoeven te blijven.

Het wetsontwerp.

Ofschoon om de boven aangegeven reden de hervorming zich aandient als een wijziging van het bestaande Regeeringsreglement, maakt de omvang en het ingrijpend karakter der aan te brengen veranderingen het moeilijk daarbij de tegenwoordige indeeling in hoofdstukken te behouden, welke indeeling overigens, vooral sedert de toevoeging van het hoofdstuk over den Volksraad, niet logisch en overzichtelijk genoeg is. Die indeeling is daarom, voor zoover de centrale regeeringsorganen betreft, geheel losgelaten en door een nieuwe vervangen.

Het eerste, tweede, derde en tiende hoofdstuk, waarvan de opschriften thans achtereenvolgens luiden:

„Van de samenstelling van de regeering van Nederlandsch-Indië";

„Van de bevoegdheid en de pligten van de regering van Nederlandsch-Indië";

„Van het algemeen bestuur" en;

„Van den Volksraad";

zullen worden vervangen door een eerste, tweede, derde, vierde en vijfde hoofdstuk met de volgende opschriften:

„Van den Gouverneur-Generaal en den raad van Nederlandsch-Indië";

„Van den Volksraad";

„Van de wetgeving";

„Van de begrooting" en

„Van de departementen van algemeen bestuur en de algemeene rekenkamer".

Over den algemeenen inhoud van deze vijf hoofdstukken moge het volgende worden opgemerkt.

Het eerste hoofdstuk.

Het eerste hoofdstuk „van den Gouverneur-Generaal en den Raad van Nederlandsch-Indië" bevat in hoofdzaak, hetgeen voorkomt in het eerste hoofdstuk van het bestaande Regeeringsreglement over de wijze van benoeming en vervanging zoowel van den Gouverneur-Generaal als van den vice-president en de leden van den Raad van Nederlandsch-Indië; over de vereischten, waaraan zij moeten voldoen, over hetgeen onvereenigbaar is met hun ambt, over hun beëediging en over hetgeen verder met de organisatie van den Raad van Nederlandsch-Indië in verband staat.

Voorts zijn in dit hoofdstuk opgenomen de bepalingen van het tweede hoofdstuk van het bestaande Regeeringsreglement (althans voor zoover zij niet verouderd waren), welke betrekking hebben op de uitvoerende macht van den Gouverneur-Generaal en dus meer bepaald het door den landvoogd uit te oefenen algemeen bestuur betreffen, zoomede op de bevoegdheden van den Raad van Nederlandsch-Indië; de gevallen, waarin dit college moet worden gehoord en de onderwerpen, waarover overeenstemming tusschen den landvoogd en den raad wordt vereischt.

Wat de taak van laatstgenoemd college aangaat, zal zijn werkzaamheid op wetgevend gebied een zuiver adviseerend karakter krijgen, zoodat het dus niet langer met den Gouverneur-Generaal wetgevende macht voor Nederlandsch-Indië zal uitoefenen.

De vraag of behoud van den raad noodig of wenschelijk is, nu het karakter van den Volksraad ingrijpende wijziging ondergaat en eerstgenoemd college meer het karakter zal gaan dragen van den Raad van State in Nederland, wordt, zonder eenig voorbehoud bevestigend beantwoord, aangezien de Gouverneur-Generaal den raad als adviseerend college niet kan missen.

Het tweede hoofdstuk.

De inhoud van het tweede hoofdstuk „van den Volksraad" kan voor een groot deel worden teruggevonden in het tiende hoofdstuk van het bestaande regeeringsreglement, zij het ook dat, gelijk hieronder nader zal worden toegelicht, enkele van de thans geldende bepalingen gewijzigd zijn.

Het hoofdstuk bevat dus, evenals thans het tiende, voorschriften omtrent de samenstelling van den Volksraad, de vereischten voor het lidmaatschap, de beëediging der leden, het houden van de vergaderingen, de bevoegdheid van den raad om de belangen van Nederlandsch-Indië bij den koning, de Staten-Generaal en den Gouverneur-Generaal voor te staan.

Daaraan zijn nieuwe bepalingen toegevoegd, waarbij aan den Volksraad de bevoegdheid wordt toegekend vragen tot de regeering te richten en waarbij het hooren van den raad over ontwerpen van wetten en van algemeene maatregelen van bestuur, Nederlandsch-Indië betreffende, wordt voorgeschreven.

Voorts is bepaald, dat de Volksraad uit zijn midden eene commissie zal benoemen, de wetgevende raad genaamd, waaraan de uitoefening van verschillende aan den Volksraad toegekende bevoegdheden wordt opgedragen en wel meer in het bizonder van die, welke betrekking hebben op de aan den Volksraad toegedachte taak ten opzichte van de wetgeving betreffende de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië en betreffende andere onderwerpen welke aan den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad ter regeling mochten worden opgedragen.

De vraag, of aan den Volksraad tevens het recht van enquête dient te worden toegekend, is in het ontwerp ontkennend beantwoord, aangezien een enquête onder de in Nederlandsch-Indië bestaande omstandigheden en bij afwezigheid van het instituut der ministerieele verantwoordelijkheid, niet zonder instemming en medewerking van de regeering behoort te worden ingesteld en het daarom aangewezen is, de daarvoor noodige voorzieningen, voor zoover deze in maatregelen van wetgevenden aard bestaan, bij ordonnantie te treffen, waartoe de Volksraad desgewenscht het initiatief kan nemen.

Ook de vaststelling van het reglement van orde voor de vergaderingen van den Volksraad is niet aan dit college opgedragen, omdat het onge-

wenscht voorkomt de regeling van de orde in de vergaderingen eenerzijds en de positie der regeeringsgemachtigden anderzijds over meerdere documenten te verdeelen, waardoor verwarring en conflicten zouden kunnen ontstaan. De tegen een vaststelling van het reglement bij ordonnantie aan te voeren bezwaren zijn bovendien goeddeels ondervangen nu aan den Volksraad medezeggenschap bij de vaststelling van ordonnanties wordt toegekend.

Het derde hoofdstuk.

In het derde hoofdstuk „Van de wetgeving" zijn opgenomen de bepalingen betrekking hebbende op de organen, bij welke de wetgevende macht berust; de bevoegdheden van deze organen; de oplossing van conflicten tusschen den Landvoogd en den Volksraad in zake de uitoefening van de wetgevende macht; de wijze van schorsing en vernietiging van door de organen in Nederlandsch-Indië vastgestelde verordeningen.

Deze voorschriften zijn voor een deel overgenomen uit het tweede hoofdstuk van het bestaande Regeeringsreglement, doch voor het grootste gedeelte nieuw ontworpen om de voorgenomen belangrijke hervorming in de regeling der wetgeving te belichamen.

De wetgevende macht zal worden uitgeoefend:

1e. door den Gouverneur-Generaal na verplichte raadpleging van den Raad van Nederlandsch-Indië, bij regeeringsverordening.

Bij zoodanige verordening kunnen die onderwerpen worden geregeld, waarvan de nadere regeling aan den Gouverneur-Generaal is opgedragen bij de wetten, algemeene maatregelen van bestuur of ordonnanties;

2e. door den Gouverneur-Generaal, na verplichte raadpleging van den Raad van Nederlandsch-Indië en, behoudens de na te noemen uitzondering, in overeenstemming met den Volksraad bij ordonnantie.

Hierbij kunnen worden geregeld:

a. de onderwerpen, betreffende de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, voor zoover de regeling daarvan niet in de Grondwet, in de wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië of in andere wetten aan andere organen is opgedragen of wel door deze krachtens de hun toekomende bevoegdheden is ter hand genomen;

b. andere onderwerpen dan de onder *a* bedoelde, derhalve die, welke niet of niet uitsluitend de inwendige aangelegenheden van Indië betreffende, indien regeling bij ordonnantie is voorgeschreven of toegelaten bij de wet of bij algemeenen maatregel van bestuur;

c. in dringende omstandigheden onderwerpen, waarvan de regeling door de wet of algemeenen maatregel van bestuur moet geschieden, zoolang die regeling niet heeft plaats gehad.

Aan overeenstemming met den Volksraad is de Gouverneur-Generaal alleen dan niet gebonden, wanneer, bij verschil van inzicht tusschen den landvoogd en het college of bij gebreke van een uitspraak van dezen raad binnen den door den Gouverneur-Generaal bepaalden termijn, dringende omstandigheden beletten de beslissing van den koning af te wachten.

3e. Door den koning bij algemeenen maatregel van bestuur.

Hierbij kunnen worden geregeld:

a. inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië in de gevallen, waarin de wet bepaaldelijk de regeling aan den koning heeft voorbehouden;

b. bepaalde onderwerpen, betreffende de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, welke door de wet voor regeling bij algemeenen maatregel van bestuur zijn aangewezen.

4e. Door den algemeenen wetgever in Nederland bij de wet.

Bij de wet zullen worden geregeld:

a. het onderwerp, uitdrukkelijk in de Grondwet genoemd, namelijk: de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië;

b. andere onderwerpen, Nederlandsch-Indië betreffende, zoodra de behoefte aan regeling bij de wet blijkt te bestaan.

Het vierde hoofdstuk.

Het vierde hoofdstuk „van de begrooting" bevat de bepalingen omtrent de vaststelling van de jaarlijksche begrooting en suppletoire begrootingen; de vaststelling van het slot der rekening; de beslissing omtrent de bestemming van het voordeelig en de dekking van het nadeelig slot dier rekening; het aangaan van geldleeningen ten laste van Nederlandsch-Indië.

De voorschriften, deze onderwerpen betreffende, komen thans voor in het tiende hoofdstuk van het bestaande regeeringsreglement en in de Indische comptabiliteitswet.

De vaststelling van de jaarlijksche begrooting en van mogelijke aanvullingsbegrootingen is als volgt gedacht.

De Gouverneur-Generaal dient, na verplichte raadpleging van den Raad van Nederlandsch-Indië, de ontwerpen van de afdeelingen, waaruit de begrooting moet bestaan, bij den Volksraad in. Iedere begrootingsafdeeling is daarbij voor zooveel mogelijk gesplitst in vier hoofdstukken, t. w. de uitgaven in Nederlandsch-Indië, die in Nederland, de middelen in Nederlandsch-Indië en die in Nederland. Na de behandeling door dit college wordt de begrooting afdeelingsgewijze door den Gouverneur-Generaal, in overeenstemming met den Volksraad, bij besluit vastgesteld. Wordt omtrent eenige afdeeling in zijn geheel geen overeenstemming verkregen doch wel omtrent één of meer hoofdstukken van zoodanige afdeeling, dan worden alleen de afdeelingen of de hoofdstukken van eenige afdeeling, waaromtrent overeenstemming is verkregen, door den landvoogd in overeenstemming met den Volksraad bij besluit vastgesteld.

De afdeelingen dan wel de hoofdstukken daarvan, waaromtrent de vereischte overeenstemming tusschen den Gouverneur-Generaal en den Volksraad niet is verkregen, worden bij de wet vastgesteld. Vaststelling bij de wet heeft eveneens plaats, indien de Volksraad zijne beslissing niet neemt binnen den daarvoor gestelden termijn.

De door den landvoogd, in overeenstemming met den Volksraad, genomen besluiten tot vaststelling van afdeelingen of van één of meer hoofdstukken der afdeelingen van de begrooting dan wel van suppletoire begrootingen moeten, alvorens te kunnen werken, bij de wet worden goedgekeurd. Wordt een zoodanig besluit door den wetgever niet goedgekeurd, dan geschiedt de vaststelling van de daarbij betrokken afdeeling, van het daarbij betrokken hoofdstuk eener afdeeling of van de daarbij betrokken suppletoire begrooting bij de wet.

Zooals uit het vorenstaande moge zijn gebleken, wordt de vaststelling der begrooting zooveel mogelijk gelegd in handen van den Gouverneur-Generaal en den Volksraad en zal als regel de medewerking van de wetgevende macht in Nederland zich bepalen tot de goedkeuring van de door den Landvoogd in overeenstemming met den Volksraad genomen besluiten.

Het vijfde hoofdstuk.

De inhoud van het nieuwe vijfde hoofdstuk „Van de Departementen van algemeen bestuur en de Algemeene Rekenkamer" komt in hoofdzaak overeen met dien van het derde hoofdstuk van het bestaande Regeeringsreglement.

De artikelen.

§ 1. Gelijk reeds werd opgemerkt, kent de nieuwe tekst der eerste zinsnede van art. 62 der grondwet niet langer een reglement op het beleid der regeering, maar een wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië. In verband hiermede moet de oude titel vervallen; de nieuwe wordt ingevoerd bij § 34 (artikel 146) van het ontwerp.

§ 3. De redactie van het eerste lid van artikel 1 is in overeenstemming gebracht met den nieuwen tekst van de artikelen 1 en 61, eerste lid der grondwet.

§ 5. De wijziging beoogt de mogelijkheid te openen om ook één of meer Inlanders of andere niet-Nederlanders in den Raad van Nederlandsch-Indië zitting te doen nemen, indien hiervoor alleszins geschikte en bekwame candidaten onder die groepen der bevolking te vinden zijn.

§ § 6 en 7. Ter aanvulling van een in de praktijk aan het licht getreden lacune wordt hier een voorziening opgenomen voor het geval van een vacature in het ambt van vice-president. Als gevolg van de daartoe strekkende bijvoeging aan art. 10 van een nieuw eerste lid, dient het vroegere eerste, thans tweede lid de aangebrachte wijziging te ondergaan.

§ 8. Het komt voorts wenschelijk voor onder de hooge autoriteiten, die in het geval van artikel 15 in vergadering worden samengeroepen, ook op te nemen den voorzitter van den Volksraad.

§ 10. De benoeming van drie geneeskundigen, die den Raad van Nederlandsch-Indië van bericht zullen moeten dienen omtrent den toestand van den Gouverneur-Generaal, ware aan het hooge college zelf over te laten instede van hen bij de wet aan te wijzen, gelijk in het bestaande regeeringsreglement geschiedt. In geen geval zou de uitdrukking: „het hoofd van den geneeskundigen dienst" ongewijzigd kunnen blijven, nu er een burgerlijke en een militaire geneeskundige dienst bestaan, terwijl het ambt van „stadsgeneesheer te Batavia" niet meer bestaat.

§ 12. 2 onder *a*. Voor de toelichting van de vervanging der uitdrukking „Indische vorsten en volken" door „Nederlandsch-Indische zelfbesturen" vergelijke men lager § 12 No. 15.

2 onder *b*. Verplichte raadpleging van den Raad van Nederlandsch-Indië dient o.m. ook te worden voorgeschreven ten aanzien van voorstellen, door den Volksraad aan den Gouverneur-Generaal gedaan, waaronder vallen de ontwerpen van ordonnanties, tot welke de Volksraad het initiatief neemt, zoomede ten aanzien van ontwerpen van regeeringsverordeningen, welke de landvoogd alleen vaststelt, dus niet, gelijk thans met de ordonnanties het geval is, in overeenstemming met den raad.

§ 12. 4. De verplichting tot het geven van inlichtingen aan den Raad van Nederlandsch-Indië wordt niet langer opgelegd aan „alle collegiën en landsdienaren, geene uitgezonderd", doch enkel aan „alle landsdienaren". Vooreerst komt het in de praktijk niet voor dat inlichtingen aan colleges worden gevraagd, maar bovendien behoort een zoodanige verplichting niet te gelden voor colleges als gewestelijke en plaatselijke raden, den Volksraad e.d.

§ 12. 5. Hoewel het wenschelijk voorkomt, dat de Raad van Nederlandsch-Indië, ook in zijn gewijzigde positie, de bevoegdheid behoudt om voorstellen aan den Gouverneur-Generaal te doen, zoo brengt deze verandering toch mede, dat het niet langer noodig is voor te schrijven, dat indien de landvoogd zich met een voorstel niet kan vereenigen, daarvan kennis moet worden gegeven aan den minister van Koloniën. Tot zoo-

danige kennisgeving bestaat alleen aanleiding, indien de raad, wegens gewichtige redenen, daartoe het verzoek doet.

§ 12. 8. De algemeene maatregelen van bestuur worden genoemd naast andere Koninklijke besluiten, omdat voortaan in de wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië als „algemeene maatregel van bestuur" zullen worden aangeduid die Koninklijke besluiten, welke een regeling van wetgevenden aard bevatten.

De redactie is in overeenstemming gebracht met het nieuwe art. 59 der grondwet.

§ 12. 13. In het bestaand regeeringsreglement wordt meermalen regeling bij „algemeene verordening" voorgeschreven, d. w. z. bij wet, bij Koninklijk besluit of bij ordonnantie, zonder aanduiding derhalve of de algemeene wetgever, de koning of de ordonnantie-wetgever de regeering moet treffen.

Met dit systeem dient te worden gebroken in verband met de in § 1 uiteengezette, door art. 62 der grondwet aanvaarde nieuwe beginselen ten aanzien van de wetgeving betreffende de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, welke nader uitgewerkt moeten worden in het bij deze memorie behoorende wetsontwerp.

Hoewel de uitdrukking: „algemeene verordeningen" als verzamelnaam voor wetten, algemeene maatregelen van bestuur, ordonnantiën en regeeringsverordeningen behouden blijft, zal in den vervolge, wanneer nadere regeling van eenig onderwerp in de wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië of in andere wetten wordt voorgeschreven, daarbij steeds zooveel mogelijk voor elk bepaald onderwerp of voor elk bepaald geval uitdrukkelijk bepaald moeten worden of zulks moet geschieden bij de wet, bij algemeenen maatregel van bestuur, bij ordonnantie of bij regeeringsverordening.

Gelijk hierboven reeds is uiteengezet, zal de regel zijn, dat regeling van de inwendige aangelegenheden plaats heeft bij ordonnantie, zoodat alleen wanneer de regeling bij de wet of bij algemeenen maatregel van bestuur wordt voorgeschreven, zulks uitdrukkelijk zal worden toegelicht. Zoodanig geval doet zich hier voor. De benoeming, de bevordering en het ontslag toch van opperofficieren dienen evenals die van eenige hoogere ambtenaren op principieele gronden bij den koning te blijven berusten. Om die redenen zal de nadere regeling van een en ander ook bij algemeenen maatregel van bestuur moeten geschieden.

§ 12. 15. Het eerste lid van het oude artikel 44 maakte den Gouverneur-Generaal o.a. bevoegd tot het verklaren van oorlog aan en het sluiten van vrede en andere verdragen met Indische vorsten en volken, alles met inachtneming van de bevelen des konings.

Met de uitdrukking: „Indische vorsten en volken" is niet anders bedoeld dan wat, naar tegenwoordig spraakgebruik met: „de tot Nederlandsch-Indië behoorende zelfbesturen" wordt aangeduid. Bij de thans bestaande verhoudingen kan van oorlogsverklaring aan of het sluiten van vrede met die zelfbesturen geen sprake meer zijn, terwijl de vermelding van de bevelen des konings eveneens niet meer op haar plaats is in een voorschrift der wet nopens eenig bizonder onderwerp. In verband hiermede is de inhoud van evengenoemd artikel lid geheel gewijzigd in het nieuwe artikel lid 19e overgegaan.

De wijziging in het tweede lid sluit aan bij het nieuwe artikel 1 der grondwet.

Het nieuwe derde lid is een uitvloeisel van de gewijzigde positie van den Volksraad.

§ 12. 20. Uit het derde lid van het tegenwoordige art. 49 (art. 19*t* nieuw) moeten de woorden „met machtiging des konings" vervallen, aangezien de landvoogd, in het nieuwe stelsel zelfstandig zal mogen beslissen over het gebruik van de bevoegdheid tot delegatie van benoeming en ontslag van ambtenaren.

§ 12. 21. De tweede volzin van artikel 50 van het bestaande regeeringsreglement moet vervallen. Stammende uit den tijd, toen de begrooting nog niet bij de wet werd vastgesteld en de koloniale aangelegenheden nagenoeg uitsluitend door de Kroon of de Indische regeering werden behartigd, heeft zij sedert hare beteekenis verloren. (Zie *Bijblad* op het *Staatsblad* van Nederlandsch-Indië, no. 7072).

§ 12. 24. Het tweede lid van artikel 53 van het bestaande regeeringsreglement kent aan den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid toe om dispensatie te verleenen van een bepaalde ordonnantie in de gevallen, daarbij niet vermeld, en zulks in overeenstemming met den Raad van Nederlandsch-Indië en na gehoord advies van het Hooggerechtshof.

Het vereischte van overeenstemming met den raad is logisch, daar ook voor de vaststelling der ordonnantie, waarvoor dispensatie wordt verleend, dezelfde eisch geldt.

Nu echter volgens de nieuwe bepalingen ordonnanties zullen worden vastgesteld door den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad, kan een bevoegdheid tot het verleenen van dispensatie, als in het tweede lid van artikel 53 geregeld, d.i. in gevallen niet bij de ordonnantie zelve vermeld, niet langer aan den landvoogd worden toegekend.

Daarentegen kan een zoodanige bevoegdheid aan den Gouverneur-Generaal worden verleend ten opzichte van de door hem alleen vastgestelde regeeringsverordeningen. Ter voorkoming van elke gedachte aan willekeur zal de uitoefening van deze bevoegdheid aan overeenstemming met den Raad van Nederlandsch-Indië zijn te binden.

De verplichting tot het inwinnen van het advies van het Hooggerechtshof in dergelijke gevallen is echter in het tweede lid van het nieuwe artikel 19 *x* vervallen, aangezien het uitbrengen van advies in dergelijke aangelegenheden niet geacht kan worden tot de taak van het Hof te behooren.

§ 12. 27. De wijzigingen in den tekst van artikel 57 van het bestaande regeeringsreglement hebben slechts ten doel te doen uitkomen, dat alles, wat de persoonlijke diensten der inheemsche bevolking betreft, zal moeten worden geregeld bij ordonnantie, d. w. z. door den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad.

§ 13. In verband met de wijziging in het karakter van den Volksraad, die niet langer een adviseerend licham zal zijn, doch als vertegenwoordigend lichaam deel zal uitmaken van de wetgevende macht, is het gewenscht om op den Volksraad betrekking hebbende bepalingen niet langer een plaats te geven aan het einde van de wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië gelijk thans in het tiende hoofdstuk van het bestaande regeeringsreglement het geval is doch die voorschriften voor een deel onder te brengen in het tweede hoofdstuk „Van den Volksraad" en voor een deel in het derde en het vierde hoofdstuk „Van de wetgeving" en „Van de begrooting".

De Volksraad.

§ 14. 1. Art. 20. (artt. 131 en 132 R.R.) lid 1. Het verdient de voorkeur om in de wet vast te leggen het minimum en het maximum aantal leden, waaruit de Volksraad zal bestaan instede van, gelijk thans, in het

eerste lid van artikel 132 van het bestaand regeeringsreglement is geschied, in de wet enkel het minimum aan te geven.

Binnen de door de wet gestelde grenzen zal dan door den koning het juiste aantal leden worden vastgesteld. De bepaling daarvan is aan de Kroon voorbehouden, omdat het onjuist zou zijn den Volksraad zelf medebeslissenden invloed op de vaststelling van het aantal zijner leden te laten uitoefenen.

Lid 4. Ten einde zorg te dragen, dat een behoorlijk aantal Inlanders verkozen wordt, is bepaald, dat een door den koning aan te wijzen gedeelte van de verkozen leden, hetwelk minstens de helft moet bedragen, tot de Inlanders, zal behooren. Dit is het eenige voorschrift, dat ten aanzien van den landaard, waartoe de leden behooren, wordt gegeven. Ten opzichte van de benoemde leden wordt dienaangaande thans niets meer bepaald (zie het vierde lid van artikel 132 van het bestaande regeeringsreglement).

Om gelijke reden, als hiervoren vermeld, is ook in dit geval de nadere regeling aan den koning voorbehouden.

Lid 5. Behalve de bezoldiging zal in den vervolge de koning ook het pensioen, aan het voorzittersambt verbonden, vaststellen.

De mogelijkheid is overwogen om voor te schrijven, dat de voorzitter steeds uit de leden zal worden benoemd. Daarvan is echter afgezien, omdat anders het geval zich zou kunnen voordoen, dat de voorzitter, uit de gekozen leden benoemd zijnde, tusschentijds aftreedt en dat alsdan noch onder de gekozenen, noch onder de benoemde leden iemand te vinden is, die aan de zoo bizondere eischen voor het voorzittersambt voldoet. Ware de afgetredene een benoemd lid, dan zou daarin door de nieuwe benoeming kunnen worden voorzien, doch wanneer hij behoorde tot de gekozen leden, dan zou zulks niet mogelijk zijn.

Ook de vraag of het wenschelijk is den Volksraad in de gelegenheid te stellen een aanbeveling te doen voor het voorzitterschap is ontkennend beantwoord, aangezien de voorzitter dan niet voor de opening der zitting benoemd kan zijn, hetgeen toch uit praktisch oogpunt zeer gewenscht is. Bij een tusschentijdsche vacature kan de Volksraad eigener beweging een aanbeveling doen ook zonder dat dit door wet aan het college wordt opgedragen. In dezen zin handelde het reeds vroeger.

§ 14. 12. Art. 21. In navolging van de grondwet, welke niet langer enkel mannen als lid van de beide Kamers der Staten-Generaal, van de Provinciale Staten en de gemeenteraden verkiesbaar verklaart, is in den aanhef van het artikel het woord: „mannelijke" weggelaten, zoodat ook vrouwelijke ingezetenen verkiesbaar en benoembaar zullen zijn tot lid van den Volksraad.

De bepalingen onder *c* en *d* van artikel 133 van het bestaande regeeringsreglement dienen te worden gewijzigd in verband met de voorschriften der nieuwe strafwetgeving. Zij, die krachtens de vroegere strafwetgeving gevangenisstraf of een zwaardere straf dan wel dwangarbeid hebben ondergaan, met uitzondering van vrijheidsstraf ter vervanging van geldboete of wegens overtreding van politie, of die krachtens die vroegere strafwetgeving zijn ontzet van de waarneming van alle openbare bedieningen of ambten, zullen van het lidmaatschap van den Volksraad blijven uitgesloten. Hiertoe dient de bepaling van artikel 21 onder *c*.

Overigens is aansluiting gezocht bij de nieuwere Nederlandsche voorschriften ter zake (artikel 84 jo 80 der grondwet; art. 3 der kieswet); behoudens, dat het hebben ondergaan van eene onherroepelijke veroordeeling

tot vrijheidsstraf andere dan ter vervanging van geldboete of wegens overtreding een reden tot uitsluiting van het lidmaatschap zal opleveren, terwijl voorts in het artikel zijn opgenomen de woorden: „niet in staat van faillissement verkeeren", aangezien ook deze categorie van personen dient te zijn uitgesloten van het lidmaatschap van den Volksraad.

§ 14. 5. art. 24. Daar een zittingstijd van drie jaren wat kort is om de werkzaamheid van Volksraadslid ten volle tot haar recht te doen komen, is de duur overeenkomstig hetgeen voor de leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal geldt op vier jaren gebracht.

Zittingen.

§ 14. 7. art. 26. In het vijfde lid wordt een maximum-duur bepaald voor de twee gewone zittingen, welke de Volksraad jaarlijks zal moeten houden. Dit wordt mogelijk en noodig geacht. Mogelijk, omdat de Volksraad in pleno in hoofdzaak slechts zal bijeenkomen voor den begrootingsarbeid, welke in verband met de taak van den Nederlandschen wetgever op dit gebied toegedacht, aan bepaalde termijnen gebonden is. Noodig, omdat dient te worden voorkomen, dat de Volksraad langer bijeen blijft dan met het oog op zijn karakter en in verband met de aan den Wetgevenden raad toegedachte taak geëischt wordt.

Alleen door den duur der zittingen aldus te beperken zal het mogelijk zijn, de medewerking te verkrijgen van de personen, op wier aanwezen in den Volksraad bij uitstek prijs wordt gesteld, en die in den regel slechts beperkten tijd aan de behartiging der openbare zaak kunnen wijden.

In het zesde lid wordt de bevoegdheid om den Volksraad in buitengewone zitting bijeen te roepen, behoudens het geval dat zulks ingevolge de wet noodig is ter verkiezing van leden van den Wetgevenden Raad, uitsluitend toegekend aan den Gouverneur-Generaal en niet langer, gelijk thans, aan 's raads voorzitter of een zeker aantal leden van den raad. Dit houdt verband met het gewijzigd karakter van den Volksraad in pleno en de aan deze toegedachte taak.

Het zevende lid bepaalt uitdrukkelijk dat in de buitengewone zittingen geen andere onderwerpen mogen worden behandeld dan in de oproepingen zijn vermeld (vgl. art. 66 der Provinciale Wet).

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

DE NIEUWE BESTUURSOPLEIDING.

In de *Javasche Courant* van Vrijdag 23 Juni is opgenomen het program van opleiding van Nederlandsch-Indische bestuursambtenaren, zooals dat werd afgekondigd in het *Nederlandsch Staatsblad* van 1921 No. 800.

RUBRIEK VI. EXAMENS IN DE VEREENIGDE FACULTEITEN DER RECHTSGELEERDHEID EN DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE.

A. *Studie van het Nederlandsch-Indische Recht.*

§ 57. Het Candidaatsexamen omvat:

1. de historische vorming van de hedendaagsche rechtsinstellingen, zoowel publiek- als privaatrechterlijke;
2. het staatsrecht van Nederlandsch-Indië;
3. vergelijkende volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

Van dit examen is vrijgesteld hij, die met goed gevolg het doctoraal examen heeft afgelegd, genoemd in § 5.

§ 58. Het Doctoraalexamen omvat:

1. adatrecht van Nederlandsch-Indië;
2. het Nederlandsch-Indische burgerlijk recht, handelsrecht en strafrecht met hoofdzaken van het Nederlandsch-Indisch burgerlijk procesrecht en strafprocesrecht;
3. de Javaansche taal;
4. ter keuze van den candidaat een der volgende vakken;

a. wijsbegeerte des rechts;
b. internationaal privaatrecht;
c. volkenrecht;
d. staatsrecht van Nederland;
e. administratief recht van Nederlandsch-Indië;
f. buitenlandsch koloniaal recht;
g. tropische staathuishoudkunde;
h. theorie en geschiedenis der statistiek;
i. een andere Indonesische taal dan de verplichte;
j. de instellingen van den Islam;
k. archaeologie van Nederlandsch-Indië of geschiedenis van Nederlandsch-Indië;
l. vergelijkende koloniale geschiedenis;
m. eenig ander, door den candidaat, onder goedkeuring der juridische faculteit gekozen vak uit de vakken der juridische of eener andere faculteit.

§ 59. De candidaat, die het in § 58 genoemde examen aflegt, wordt op zijn verzoek ook in andere vakken geëxamineerd dan de voor zijn examen aangewezene of gekozene. De vereenigde faculteiten beslissen over den uitslag van het examen in elk dezer toegevoegde vakken afzonderlijk.

§ 60. De candidaat ontleent aan zijn doctoraal examen de hoedanigheid van meester in de rechten.

§ 61. Het doctoraal examen geeft uitsluitend toegang tot de promotie in de rechtsgeleerdheid.

B. *Indologische studie.*

§ 62. Het candidaatsexamen is ter keuze van den candidaat, hetzij taalkundig, hetzij staathuishoudkundig.

§ 63. Het taalkundig candidaatsexamen omvat;

1. de Maleische taal;
2. de Javaansche of een andere, in overleg met de litterarische faculteit te kiezen, Indonesische taal;
3. vergelijkende volkenkunde van Ned.-Indië;
4. instellingen van den Islam;
5. oude en jongere geschiedenis van Nederlandsch-Indië;

§ 64. het staathuishoudkundig candidaatsexamen omvat:

1. de staathuishoudkunde;
2. het staats- en administratief recht der Nederlandsche koloniën;
3. het adatrecht van Nederlandsch-Indië;
4. de hoofdzaken van het Nederlandsch-Indisch burgerlijk recht, handelsrecht en strafrecht;
5. de oude en jongere geschiedenis van Nederlandsch-Indië;

§ 65. Het doctoraal examen is voor hen, die het taalkundig candidaatsexamen hebben afgelegd, een staatshuishoudkundig doctoraal examen en omvat alsdan:

1. ter keuze van den candidaat: hetzij de staathuishoudkunde, benevens theorie en geschiedenis der statistiek; hetzij het staats- en administratiefrecht van Nederland en zijn koloniën, benevens geschiedenis der staatsleer;
2. de hoofdzaken van het niet gekozene der beide onder 1 genoemde vakken met weglating van theorie en geschiedenis der statistiek en van geschiedenis der staatsleer;
3. ter keuze van den candidaat een der volgende vakken:

a. adatrecht van Nederlandsch-Indië;
b. Nederlandsch-Indisch burgerlijk recht, handelsrecht en strafrecht;
c. buitenlandsch koloniaal recht;
d. volkenrecht;
e. archaeologie van Nederlandsch-Indië;
f. vergelijkende koloniale geschiedenis;
g. eenig ander, door den candidaat onder goedkeuring der vereenigde faculteiten gekozen, vak uit de vakken der juridische, der litteratische of eener andere faculteit.

§ 66. Om tot het staathuishoudkundig doctoraal examen te worden toegelaten, moet de candidaat ten genoege van de vereenigde faculteiten bewijzen, dat hij na zijn candidaatsexamen zich gedurende ten minste één jaar met goed gevolg op een werkcollege of op anderen voet heeft geoefend in het cursorisch lezen van Maleische en Javaansche (of, in plaats van deze laatste, Bataksche, Makassaarsche, Balische, enz.) stukken, welke verband houden met Indonesische geschiedenis, Indonesische volksbeschrijving of Indonesisch adatrecht.

§ 67. Het doctoraal examen is voor hen, die het staathuishoudkundig candidaatsexamen hebben afgelegd, een taalkundig doctoraal examen en omvat als dan:

1. ter keuze van den candidaat: hetzij de Maleische taal en haar Letterkunde, hetzij de Javaansche taal en haar Letterkunde dan wel die eener andere, in overleg met de litterarische faculteit te kiezen, Indonesische taal;
2. de hoofdzaken van het niet gekozene der beide onder 1 genoemde vakken;
3. ter keuze van den candidaat een der volgende vakken:
a. vergelijkende volkenkunde van Ned.-Indië;
b. instellingen van den Islam;
c. archaeologie van Ned.-Indië;
d. vergelijkende koloniale geschiedenis;
e. geschiedenis der staatsleer;
f. buitenlandsch koloniaal recht;
g. volkenrecht;
h. eenig ander, door den candidaat onder goedkeuring der vereenigde faculteiten gekozen vak uit de vakken der juridische, der litterarische of eener andere faculteit.

§ 68. Om tot het taalkundig doctoraal examen te worden toegelaten, moet de candidaat ten genoege van de vereenigde faculteiten bewijzen, dat hij na zijn candidaatsexamen gedurende ten minste één jaar met goed gevolg op een werkcollege of op anderen voet in vraagstukken van tropische staathuishoudkunde of van koloniaal staatsrecht zelfstandig heeft gewerkt.

§ 69. De candidaat, die een der in § 65 en § 67 genoemde examens aflegt, wordt op zijn verzoek ook in andere vakken geëxamineerd dan de voor zijn examen aangewezene of gekozene. De vereenigde faculteiten beslissen over den uitslag van het examen in elk dezer toegevoegde vakken afzonderlijk.

§ 70. Elk der beide doctorale examens geeft toegang tot de promotie, hetzij in rechtsgeleerdheid, hetzij in de letteren en wijsbegeerte, ter keuze van den candidaat.

De willekeur van den Indischen fiscus en van de Indische belastingwetgeving

DOOR

H. CH. G. J. VAN DER MANDERE.

Het in Indië geldend belastingstelsel werd door de wijzigingen, door de Indische Regeering in 1919 in den Volksraad aanhangig gemaakt en door de Staten-Generaal in 1921, met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1920, aangenomen, belangrijk veranderd. De Inkomstenbelasting, die aanvankelijk voor vennootschappen en ondernemingen den zuiver zakelijken grondslag eener vennootschapsbelasting had, was reeds in 1908 aangevuld met een tweeden grondslag naar de dusgenaamde Overwinst, welke grondslag belasting in verband met de uitgekeerde winsten oplegt. Door de wijzigingen van 1921 kwam nu de derde grondslag, die van de Extrawinstbelasting, die zich niet alleen van de Overwinstbelasting onderscheidt doordat de winsten in haar geheel, uitgekeerd of niet, worden belast, maar die bovendien een sterke progressie vertoont naarmate van de verhouding van het dividend tot het kapitaal der onderneming. Aangezien echter voorzien werd, dat het niet mogelijk zoude zijn reeds dadelijk het volle rendement van de Extrawinstbelasting te verkrijgen, en de Indische schatkist versterking dringend behoefde, schiep men, doch zulks uitsluitend voor de cultures, correctie-factoren in den vorm der Productenbelastingen, die op eenigszins verschillende wijze op de producten der voornaamste cultures, als suiker, thee, koffie, tabak, rubber, e.d. drukken. De bedoeling stond daarbij voorop, dat deze Productenbelastingen slechts gedurende drie jaren zouden gelden, dus over 1920, 1921 en 1922, hetgeen met haar karakter van correctie-factor van aanvankelijk niet afdoende perceptie der Extrawinstbelasting geheel in overeenstemming was. Tevens kwam vast te staan, dat Extrawinstbelasting en Productenbelastingen in verrekening zouden worden geheven, d. w. z., dat in beginsel de hoogste der beide heffingen zou gelden.

Er mag hier worden herinnerd aan het feit, dat reeds dadelijk een *blijvende* heffing van belastingen op en daarnevens van uitvoerrechten van eenig belangrijk stapelproduct bij de Nederlandsche Regeering overwegende bezwaren ontmoette. In zijn Memorie van Toelichting tot de wetsontwerpen betreffende deze nieuwe Indische belastingen deed de Minister van Koloniën uitkomen, dat „de gedachte om in het algemeen elken tak van landbouwbedrijven en, waar een bedrijf van gemengden aard wordt uitgeoefend, elk speciaal onderdeel daarvan, te onderwerpen aan eene bijzondere belasting van progessief karakter, waarbij het aangrijpingspunt niet in de gezamenlijke inkomsten van den belastingplichtige als zoodanig, maar in de uitkomsten van elke cultuur op zichzelf wordt gezocht, lijnrecht staat tegenover de beginselen, waarvan bij de instelling der Indische Inkomstenbelasting is uitgegaan". Tijdelijke Productenbelastingen wilde de Minister toelaten, op grond, dat „de belastingdienst in Indië vooralsnog onvoldoende toegerust is om inderdaad de vereischte waarborgen te verschaffen van eene scherpe contrôle op de aangifte van rechtspersonen en van physieke personen met aanzienlijke inkomsten."

Het geheel verkeerde beginsel, dat aan de Productenbelastingen en de eveneens als correctieven geheven uitvoerrechten ten grondslag ligt, is bij de indiening en de behandeling dezer belastingvoorstellen zoo menig maal belicht, dat daarop niet nader behoeft te worden ingegaan. Slechts moge hier worden herinnerd aan het scherpe vonnis, dat door den tegenwoordigen Minister van Financiën, den heer DE GEER, in de vergadering van de Tweede Kamer van 19 December 1919 over deze wijze van belastingheffing werd geveld, toen hij zeide: „Men gaat heil zoeken in het stuksgewijze belasten van een of meer met name genoemde industriën, die tijdelijk goed schijnen te gaan . . . . Dit is even dwaas als dat men bijv. in ons land een speciale winstbelasting ging heffen van de textielindnstrie of de margarinefabricage of van Philips' gloeilampen. Wanneer men dit ging doen, zou natuurlijk iedereen zeggen: dit is onredelijk en onlogisch; belast met Inkomsten-belasting, Oorlogswinstbelasting, Dividendbelasting en wat ge meer wilt alle hooge winsten naar hartelust, maar doe het gelijk op; neem er niet enkele bedrijven uit, op wie ge speciaal zware lasten legt, terwijl ge andere, die even hooge winsten maken, vrij uit laat gaan". En deze veroordeeling van dit stelsel op zichzelf, dat de aanvankelijk door de Indische Regeering voorgenomen uitvoerrechten op de cultures verving, stond en staat niet alleen.

Prof. Mr. M. W. F. Treub, Voorzitter van den Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, heeft aan de Inkomstenbelasting, de Extrawinstbelasting en de Overwinstbelasting van naamlooze vennootschappen, de Productenbelastingen en de Uitvoerrechten op producten van ondernemingen in Nederlandsch-Indië, een uitvoerige, rijkelijk met grafische

voorstellingen toegelichte nota gewijd, die begrijpelijkerwijze sterk de aandacht heeft getrokken. Zoowel de naam van den schrijver als de inhoud van dit geschrift, waarop wij thans in het algemeen niet nader zullen ingaan, verdienen deze aandacht. Zulks temeer, waar uit een voorbericht tot deze nota, uitgegeven door den Ondernemersraad voornoemd, blijkt, dat weliswaar de nota door de wijze van inkleeding en in stijl onvermijdelijk een eenigszins persoonlijk karakter draagt, maar dat de Ondernemersraad er prijs op stelt uitdrukkelijk te verklaren, dat hij met inhoud en strekking ervan geheel medegaat. In verschillende vergaderingen van zijn bestuursorganen heeft de Ondernemersraad zich beziggehouden met besprekingen over de in Indië geheven belastingen; hij heeft zooveel mogelijk gegevens verzameld over de practische werking dier heffingen, en het zijn deze tot uiting gekomen meeningen en bezwaren alsmede de daarbij verzamelde gegevens, welke Prof. Treub in zijn nota heeft verwerkt. Met nadruk ondersteunt de Ondernemersraad het denkbeeld om de voorbereiding van de door Prof. Treub in zijn nota zoo dringend noodig geachte herziening van het Indische belastingstelsel op te dragen aan een Staatscommissie, waarin naast beoefenaars van de wetenschap der financiën en praktisch ervaren belastingambtenaren ook vertegenwoordigers van belanghebbenden zitting hebben. Intusschen heeft, nog voordat het den Minister van Koloniën mogelijk kon zijn aan deze ongetwijfeld goede gedachte aandacht te schenken, de Indische Regeering hem den pas daartoe eenigszins afgesneden door zelf eene Commissie voor de herziening van het belastingstelsel onder Voorzitterschap van den vice-voorzitter van den Raad van Indië, dr. E. Moresco, in te stellen, die grootendeels uit deskundige ambtenaren bestaat en ter vertegenwoordiging van de Europeesche en Indische belanghebbenden slechts als leden telt de heeren Mr. H. 's Jacob en Djajadiningrat, regent van Serang. Hoe uitnemend hier de kwaliteit ook is, het is toch te betwijfelen of, gezien het uitgebreid gebied, dat de belastingheffing bestrijkt, zij in staat is de kwantiteit geheel te vergoeden.

De grieven, door Prof. Treub in zijn nota in het bijzonder ontwikkeld tegen de grondslagen van de heffing der Productenbelastingen, zijn begrijpelijkerwijze vele. Allereerst is daar het gebrek aan eenheid in de uitwerking dezer belastingen voor de verschillende producten. Het stelsel, toegepast in de Suikerbelasting, is een geheel ander dan dat, toegepast in de Tabak- en Theebelasting, die overigens theoretisch nog de minst slechte worden geoordeeld. Prof. Treub geeft overigens gaarne toe, dat den ontwerper van de Ordonnanties betreffende deze heffingen van die fouten geen verwijt mag worden gemaakt, omdat ze met behoud van de uitgangspunten niet wel weg te nemen waren, zonder in zoo verbazend ingewikkelde regelingen te vervallen, dat de uitvoering der Ordonnanties in het geheel niet meer mogelijk zou zijn geworden. Maar het verwondert hem juist, dat, toen men zelf het resultaat van

de uitwerking der grondslagen van de heffingen zag, men er niet uit concludeerde, dat men ervan moest afzien dergelijke regelingen tot ordonnantie te verheffen. Een grief tegen de Productenbelastingen is ook deze, dat zij in afwijking van de Extrawinstbelasting, waarmede zij worden verrekend, geen rekening houden met buitengewone omstandigheden. Krachtens art. 83 toch van de herziene Ordonnantie op de Inkomstenbelasting-1920 kan ontheffing van Inkomstenbelasting en Extrawinstbelasting worden verleend, wanneer door buitengewone omstandigheden het volgens de Ordonnantie berekende „zuiver inkomen meer dan $^1/_4$ verschilt van hetgeen werkelijk door de belastingplichtigen gedurende het belastingjaar als zoodanig is of vermoedelijk zal worden genoten". In adressen van den Ondernemersraad aan den Gouverneur-Generaal is uiteengezet, dat de huidige crisis geacht kan worden te vallen onder het begrip der buitengewone omstandigheden; van de Extrawinstbelasting, welke in belastingjaar 1921 over de uitkomsten van het voorafgaande jaar wordt geheven, zal dan voor een belangrijk deel ontheffing kunnen en moeten worden verleend. Maar, al geschiedt dit, de Productenbelastingen kennen zulk een door de billijkheid geboden bepaling niet. Art. 84 van de Ordonnantie op de Inkomstenbelasting-1920, dat de verrekening van Extrawinstbelasting en Productenbelastingen regelt, helpt de aangeslagenen daarin niet. In dit opzicht constateert Prof. Treub dus, dat het verband tusschen beide categoriën van belastingen zoek is. Wat er hem uiteraard toe brengt om met nog sterker nadruk te waarschuwen tegen het voornemen, door de Indische Regeering in haar ontwerp voor de begrooting-1923 reeds tot uiting gebracht, om de Productenbelastingen met ten minste één jaar en vermoedelijk onbeperkt te verlengen.

Ook de techniek dezer heffingen kan Prof. Treub slechts in geringe mate bekoren. Begrijpelijk is, dat hij de terugwerkende kracht, bij de invoering aan deze belastingen verleend, scherp veroordeelt, en den wensch uitspreekt, dat deze belastingen op dit punt een eenig voorbeeld mogen blijven. Prof. Treub wijst er op, dat de kostprijsberekeningen, waarop het bij de heffing der Productenbelastingen aankomt, onderling zeer verschillend zijn in de Ordonnanties, die de Productenbelastingen voor de verschillende stapelproducten regelen. Om enkele voorbeelden te noemen: bij de Suikerordonnantie wordt toegelaten, dat de kosten van aanschaffing van landbouwwerktuigen, machines voor mechanische grondbewerking en dergelijke werktuigen zonder eenige beperking in den staat van uitgaven worden opgenomen; andere nieuwe machines worden eveneens voor haar kosten van aanschaffing in mindering gebracht, doch alleen voorzoover die aanschaffing geen gevolg was van of geen verband hield met een uitbreiding der onderneming. Bij de Theeordonnantie wordt toegelaten, dat onder de exploitatie-uitgaven opgenomen worden de kosten van aanschaffing van landbouwwerktuigen,

gereedschappen, instrumenten e. d., karren, automobielen, paardenstal en veestapel; ten aanzien van de kosten van aanschaffing van nieuwe zaken en afschrijving behelst de staat, bij deze Ordonnantie behoorende, dat de kosten van aanschaffing ter vervanging van in het bedrijf gebezigde zaken mogen worden opgebracht, doch alleen tot een maximum van het aan de te vervangen zaken oorspronkelijk ten koste gelegde bedrag. Bij de beide Tabaksordonnanties weer wordt, wat de kosten van aanschaffing van nieuwe zaken en afschrijving betreft, een gelijke bepaling opgenomen als in de Theeordonnantie, en wordt voorts toegelaten, zonder eenige beperking, kosten van aankoop van tabaksmanden, tabaksthermometers, stapelmatten, oogstmanden e. d. op te nemen. Van afschrijving wordt in den bij de Suikerordonnantie behoorenden staat niet gerept; voor de Theeordonnantie wordt bepaald, dat afschrijvingskosten wegens waardevermindering van in het bedrijf gebezigde zaken worden toegelaten voorzoover deze afschrijving „door een goed beheer geboden wordt" en voorts is opgenomen, dat aanschaffingskosten alleen in den staat van uitgaven mogen worden opgebracht, voorzoover geen afschrijving op dezelfde zaken in rekening is gebracht. Men vraagt zich nu af, aldus Prof. Treub, waarom men b.v. bij de theeondernemingen de aanschaffingskosten van waardevolle zaken als automobielen en paarden zonder eenige beperking toelaat en voor andere bedrijfsbenoodigdheden de beperking maakt, dat ze alleen toegelaten worden, indien ze aangeschaft worden ter vervanging van andere machinerieën; en waarom bij de suikerondernemingen landbouwwerktuigen en machines voor grondbewerking buiten de beperking vallen, die voor de overige nieuwe machines is gesteld? Het is zeer moeilijk, zoo oordeelt hij, hier een *stelsel* te ontdekken. En niet minder trekken de grilligheden in de belastingschalen, in het bijzonder bij tabak en thee, zijn aandacht. In dit verband wordt erop gewezen, dat men wel eenigszins getracht heeft bij de uitwerking der belastingschaal van de verschillende Productenordonnanties verband tusschen deze schalen te leggen, maar ook hier is de poging „in vele gevallen heel ver buiten het doel terecht gekomen". De aan de nota toegevoegde tabellen wijzen dit uit, terwijl met cijfers, aan de grilligheid dezer heffingspercentages ontleend, reeds in den tekst der nota duidelijk wordt gemaakt hoe het met deze zaak gesteld is!

Te voorzien was, dat de inning der Extrawinstbelasting en der Productenbelastingen-1920 reeds dadelijk groote moeilijkheden met zich zou brengen. Gezien den achterstand, die er bij den Indischen belastingdienst is en die uit de zeer vertraagde aanslagen in de O.W. belasting van vroeger jaren nog steeds duidelijk blijkt, kon geleidelijk vastgesteld worden, dat baten van deze heffingen niet spoedig in de Indische schatkist zouden vloeien; aangezien deze nu om directe baten verlegen geraakte, heeft men zoowel in enkele Productenbelastingen als in

de Extrawinstbelasting het stelsel der voorloopige heffing gebracht. In de Suikerbelasting-1920, 1921 en 1922 is dit geschied door wijziging en aanvulling van een tweetal artikelen der betreffende Ordonnantie; ten aanzien van de drie grondslagen der Inkomstenbelasting door uitvaardiging van een afzonderlijke Ordonnantie, welke den voorloopigen aanslag en zijn gevolgen op zichzelf regelt.

* * *

Een der op Java werkende suikerondernemingen nu ontving eenigen tijd geleden, op grond van de bepalingen betreffende den voorloopigen aanslag in de Suikerbelasting-'20, vastgesteld bij ordonnantie van 9 October 1921, bericht dat, terwijl voor bemesting en desinfectie *f* 164,014,27 was uitgegeven, voor dezen post door den fiscus eenvoudig *f* 126,948,82 in de plaats was gesteld, met de mededeeling, dat voor bemesting en desinfectie slechts *f* 2.— per picol kristal werd toegestaan.

Bij dezen voorloopigen aanslag is aan den Voorzitter der Commissie van Aanslag de beoordeeling van de al of niet aannemelijkheid van de diverse posten der aangifte gelaten, en op grond van deze bepaling zou eene vermindering als bovengenoemd formeel juist kunnen worden geheeten. Evenwel, art. 3 der ordonnantie voor de Suikerbelasting-1920, '21, '22 spreekt, ter omschrijving van den kostprijs, van hetgeen is *uitgegeven*. Dit kan op niet anders slaan dan op de werkelijke uitgaven en dus niet op een schatting, hetzij door den aangever, hetzij door den fiscus, van eenigen post van werkelijke uitgaven. Deze opvatting vindt bovendien bevestiging in het bepaalde in art. 7 sub 1 h dierzelfde ordonnantie, waarin gezegd wordt, dat indiening van een gedetailleerden kostenstaat bij de aangifte kan achterwege blijven, wanneer de exploitatierekening wordt overgelegd en deze voldoende gegevens bevat. Uit de toelichting, die indertijd bij dit belangrijk ontwerp is gezonden aan de groote belanghebbende lichamen in Indië, blijkt over het vraagstuk niets bepaalds gezegd te zijn. Wat intusschen niet wegneemt, dat de bepalingen betreffende den voorloopigen aanslag, per 9 October 1921 in de Suikerbelasting gebracht, zoo al niet in strijd zijn met de ordonnantie in haren oorspronkelijken vorm, dan toch aan de belanghebbenden menig recht, hen in die ordonnantie aanvankelijk verzekerd, ontnemen. Art. 20 der ordonnantie-Suikerbelasting kende oorspronkelijk den voorloopigen aanslag alleen tegenover degenen, die geen volledige aangifte hadden gedaan of kunnen doen, en bepaalde te dien opzichte nog, dat die voorloopige aanslag zou geschieden met „uitsluitende gebruikmaking van de in de aangifte verstrekte gegevens en met dien verstande, dat alleen rekening wordt gehouden met de hoeveelheden, waarvan de opbrengst bekend is"!

In het algemeen is aan het begrip van den voorloopigen aanslag verbonden de beperking, dat daarbij de aanslag wordt opgelegd over-

eenkomstig de aangifte. Immers, de gedachte, die bij een voorloopigen aanslag voorzit, althans behoort voor te zitten, is geen andere dan deze, dat de fiscus in afwachting van de procedure, die tot vaststelling van den aanslag moet leiden, een voorschot op het bedrag van den toekomstigen aanslag wenscht, dat buiten dispuut is van den aangever, en dit kan alleen het geval zijn, indien het conform zijne aangifte is. De Nederlandsche wet van 13 Januari 1922 (Stbl. No. 9) betreffende het opleggen van voorloopige aanslagen in de directe belastingen luidt dan ook in dezen geest; insgelijks de Indische ordonnantie van 10 Juni 1921, die eene betrekkelijke wijziging bevat van enkele artikelen van de Oorlogwinstbelasting-1917. Geheel in andere, dus verkeerde, richting gaat nu echter de vermelde ordonnantie van 9 October 1921, die — door wijziging van art. 20 der ordonnantie op de Suikerbelasting — den voorloopigen aanslag mogelijk maakt voor deze Suikerbelasting-1920, 1921 en 1922, en wel aldus, dat de voorzitter der betreffende commissie bevoegd is het juiste bedrag te begrooten voor uitgaven, welke naar zijn gevoelen in den staat van uitgaven of in de daarvoor in de plaats tredende exploitatierekening tot een onjuist bedrag zijn opgenomen. Nog weer verder gaat de ordonnantie van 20 December 1921, die daarom te belangrijker is, wijl zij betreft den voorloopigen aanslag in de drie grondslagen van de Inkomstenbelasting, en dus een voorloopigen aanslag in eene belasting van geheel permanenten aard. Deze laat voor den voorloopigen aanslag de al of niet aannemelijkheid van de aangifte geheel ter beoordeeling over aan den Inspecteur.

Welnu, aldus zal men redeneeren, wat maakt dit uit? Blijkt de opvatting van resp. den Voorzitter of Inspecteur gedeeld te worden door de hoogste fiscale autoriteiten, dan wordt den belanghebbende niets teruggegeven, maar dit zou bij de definitieve vaststelling van zijn aanslag ook niet het geval zijn geweest. Stellen daarentegen deze autoriteiten resp. den Voorzitter of Inspecteur in het ongelijk, dan krijgt de belanghebbende het te veel betaalde terug. Nu behoeft men slechts een particulier, die door een samenloop van omstandigheden te veel heeft betaald, te vragen hoe aangenaam het is van den fiscus geld terug te krijgen! Hoeveel temeer klemt dit niet voor eene onderneming, aan welke op deze wijze door het volkomen willekeurig inzicht van resp. den Voorzitter of Inspecteur een somtijds zeer belangrijk bedrag tijdelijk kan worden onttrokken. Nu is daarenboven in de ordannanties betreffenden den voorloopigen aanslag in de Inkomstenbelasting en de Suikerbelasting niets bepaald omtrent den tijd, waarbinnen de voorloopige aanslag gevolgd moet worden door den definitieven, doch wel bepaald, dat tegen den voorloopigen aanslag niet kan worden opgekomen voordat deze definitief is geworden — zoo kan het gebeuren, dat belastingplichtigen wie weet voor hoe langen tijd, belangrijke bedragen in handen van den fiscus moeten

laten, welke later blijken niet verschuldigd te zijn geweest [1]). Kan het verwonderen, dat Avros (de Alg. Ver. van Rubberplanters op Sumatra's Oostkust) in deze overweging aanleiding heeft gevonden om zich tot den G.G. te wenden met de opmerking, dat een dergelijk bezwaar juist sterk gevoeld wordt in een tijd als de tegenwoordige, waarin de belastingplichtige evengoed als het land hoog noodig de beschikking moet hebben over zijne geldmiddelen. Dengene, die de herhaalde klachten kent over den achterstand, die bij de Indische belastingen aanwezig is — wij laten op het oogenblik in het midden tengevolge van welke oorzaken — behoeft de ernst van zulke bezwaren niet nader te worden aangetoond.

Het aangehaald voorbeeld, dat deze voorloopige aanslag in de praktijk zoo gemakkelijk kan opleveren, zou met vele andere, èn voor de Suikerbelasting, èn voor de Inkomstenbelasting, te vermeerderen zijn. Dit enkele voorbeeld is echter voldoende om vast te stellen, dat hier door de Indische Regeering in ordonnanties betreffenden den voorloopigen aanslag willekeurig bepalingen, afwijkende van de grondbepalingen aangaande de Suikerbelasting en eveneens aangaande de Inkomstenbelasting, zijn vastgesteld, die maar al te licht eenzijdig den belastingplichtige kunnen benadeelen, zonder dat deze in staat is daartegen in verzet te komen.

Dit geval staat zeker niet op zichzelf. In gelijke mate duidelijk spreekt de willekeur van fiscus en belastingwetgeving in Indië ten opzichte van de dusgenaamde „aantooning" van het kapitaal der ondernemingen in verband met de Extrawinstbelasting.

De Extrawinstbelasting is van progressieven aard, van sterk progessieven aard zelfs, gelijk bekend mag worden verondersteld. Wordt nu zulk een progressief recht geheven in een vennootschapsbelasting, dan kan men billijkheidshalve niet aan de consequentie ontkomen, dat de progressie rekening moet houden, niet met de verhouding tusschen winst en nominaal kapitaal, maar met die tusschen winst en het werkelijk in het bedrijf aangelegde productief vermogen. Dit voert er

---

[1]) Dit bezwaar is inmiddels t. a. v. den voorloopigen aanslag in de Suikerbelasting-1920 gedeeltelijk opgeheven. De Hoofdinspecteur van Financiën, hoofd van den belastingendienst, toch heeft bericht, dat hij er in verband met de vermoedelijk zeer aanmerkelijke vertraging van den definitieven aanslag in de Suikerbelasting over het jaar 1920, geen bedenking tegen heeft, dat op verzoeken tot vermindering van den voorloopigen aanslag wordt ingegaan in die gevallen, waarin een ongewijzigde handhaving van dien aanslag tot het tijdstip, waarop de aanslag definitief kan worden geregeld, tot grove onbillijkheid aanleiding zou geven. Het ligt daarbij in de bedoeling om de bij de vaststelling van den voorloopigen aanslag voor enkele posten gestelde limieten bij de herziening voor zoover noodig, prijs te geven, in geval het juiste bedrag of een zoo juist mogelijke aanneembare begrooting daarvan kan worden opgegeven, dan wel het oorspronkelijk opgegeven bedrag behoorlijk kan worden bevestigd.

dan toe, dat de belastingplichtigen periodiek moeten worden „toegelaten" tot het bewijs, dat er door stille en openlijke reserveering feitelijk meer kapitaal door de aandeelhouders in de vennootschap is belegd dan alleen hetgeen door hen in den vorm van rechtstreeksche storting op hun aandeelen werd gedaan. Geldt deze eisch in het algemeen, wel in het bijzonder sterk geldt zij voor Indische cultuurondernemingen, die, gelijk bekend is, een uiterst voorzichtige dividendpolitiek toepassen en met het oog op de wisselende resultaten, die het cultuurbedrijf met zich brengt, in den regel door ophooping van stille reserves het werkelijk bedrijfskapitaal aanmerkelijk hebben vermeerderd. Terecht is dadelijk ingezien, dat, zou nu over de gemaakte winst Extrawinstbelasting dienen te worden betaald in de verhouding, waarin deze winst staat tot het nominaal kapitaal, dan niet alleen voor vele cultuurondernemingen de last ondragelijk zou worden, doch ook tal van onbillijkheden zouden worden begaan. Vandaar, dat nadruk gelegd werd op de billijkheid der „aantooning", in het bijzonder in dit geval, teneinde den betreffenden belastingplichtige gelegenheid te geven om aan de hand van zijn bescheiden, den fiscus te doen zien hoe groot het werkelijk kapitaal is, in verhouding tot hetwelk de winst moet worden vastgesteld. Men kan niet zeggen, dat de Indische fiscus, gelijk bleek bij de behandeling der belastingvoorstellen in den Indischen Volksraad, zich buitengewoon willig betoonde om de „aantooning" mogelijk te maken. Integendeel, met verwijzing naar de moeilijkheden, die deze aantooning in 1908, toen de grondslag van de Overwinstbelasting werd ingevoerd, zou hebben opgeleverd, is zelfs gepoogd aantooning voor één keer onmogelijk te maken, waarbij de fiscus geheel uit het oog verloor, dat het belang, waarom het in 1908 voor de belastingplichtigen ging, in geen verhouding stond tot het zooveel malen grootere belang, thans bij de inwerkingtreding der Extrawinstbelasting hieraan inhaerent.

De Minister van Koloniën bleek bereid om althans in zooverre aan de billijkheid tegemoet te komen, dat de aantooning voor één keer werd toegestaan; dat dus aan de belastingplichtigen gelegenheid zou worden gegeven om bij het inwerkingtreden der Extrawinstbelasting aantooning van hun werkelijk kapitaal te doen, zonder dat overigens de Minister reeds dadelijk de aantooning periodiek aanvaardde. De mogelijkheid intusschen, dat alsnog deze aantooning periodiek later zal worden toegestaan, is door den Minister niet geheel afgesneden. De Indische Regeering heeft bovendien in hare Memorie van Antwoord aan den Volksraad betreffende Hoofdstuk III (Financiën) van de begrooting-1923, terugkeer tot den oorspronkelijk gedachten aanslag in verhouding tot het nominaal kapitaal, afgewezen.

De Indische fiscus heeft, nu de Extrawinstbelasting en de aantooning moeten worden toegepast, eene reeks wenken, in acht te nemen bij

de indiening van zoodanige aantooning, aan belanghebbenden toegezonden. En daaruit blijkt, dat n. h. o. zal zijn aan te toonen, dat — en in hoeverre — *a.* vóór 1 Januari 1920 de winsten geheel of gedeeltelijk niet zijn uitgekeerd, doch zijn gebezigd tot verhooging van het kapitaal dat tot uitoefening van het bedrijf is aangewend en *b.* die winsten ook op 31 December 1919 boven evenbedoeld kapitaal in het bedrijf aanwezig waren. In onmiddellijk verband met den sub *b* gestelden eisch wordt verder in dezen wenken als vaststaand aangenomen, dat art. 25 sub *c* van de ordonnantie-Inkomstenbelasting, hetwelk over dit onderwerp handelt, bepaalt, „dat als kapitaalsverhoogingen alleen in aanmerking mogen worden gebracht de vóór 1 Januari 1920 teruggehouden winst, die op 31 December 1919 tot verhooging van het bedrijfskapitaal werd gebezigd en alzoo toen in het bedrijf aanwezig was". Zeer terecht is tegen deze opvatting, die dus den eisch stelt, dat de eenmaal voor uitoefening in het bedrijf gereserveerde winsten ook nog aanwezig zullen zijn, verzet aangeteekend. Naar de meening van degenen, die in verzet komen, schrijft de ordonnantie, geheel in overstemming met de opvatting, die bij de behandeling dezer belastingvoorstellen in de Staten-Generaal is gebleken, alleen voor, dat belanghebbenden zullen bewijzen: 1°. dat er winst gemaakt is; 2°. dat deze winst geheel of gedeeltelijk niet is uitgekeerd, doch tot verhooging van het tot uitoefening van het bedrijf aangewende kapitaal is gebezigd. Dit is ook in overeenstemming met het feit, dat aan de op aandeelen effectief gedane stortingen blijkens art. 22 der ordonnantie niet kan worden getornd. Het bedrag van die stortingen is, met inachtneming van art. 25, uit een fiscaal oogpunt onaanvechtbaar en wordt voor de Extrawinstbelasting zonder meer als basis aangenomen. Daartegenover is het onaannemelijk, dat de belastinswetgever, zonder zulks uitdrukkelijk te doen blijken — hetgeen in de ordonnantie niet is geschied — van dit beginsel zou zijn afgeweken wat betreft de in het bedrijf gelaten winsten, dat is wat betreft de bedragen, welke door aandeelhouders indirect op hunne aandeelen zijn gestort, doordat zij ze niet als uitgekeerde winst hebben getoucheerd, en welke bedragen dan ook in art. 25 als stortingen op aandeelen worden aangemerkt. Dat zulks terecht geschiedt en tusschen beide categorieën van stortingen in wezen geen verschil bestaat, blijkt ook weer hieruit, dat instede de niet uitgekeerde winst zonder meer tot verhooging van het bedrijfskapitaal aan te wenden, de winst, met geheel hetzelfde effect, in aandeelen kan worden uitgekeerd.

Van de zijde van den fiscus wordt echter ontkend, dat de eisch van het op 31 December 1919 nog aanwezig zijn der ingehouden winsten in strijd zou zijn met het wezen der Extrawinstbelasting. Of in eenig jaar eene abnormaal hooge winst is gemaakt, welke extra moet worden belast, wordt naar de meening van den fiscus niet beheerscht door

de vraag welk kapitaaloffer de aandeelhouders hebben gebracht, maar alleen hierdoor: welk kapitaal heeft medegewerkt tot het verkrijgen van de winst? Is in verhouding van dat kapitaal de winst abnormaal hoog, dan wordt zij extra belast. Bij welke redeneering echter geheel de motiveering van het wezen der Extrawinstbelasting, gelijk deze bij de behandeling zoowel in den Indischen Volksraad als in de Staten-Generaal is geschied, wordt ter zijde gesteld.

Uit de nota van Prof. Treub blijkt, dat door den Ondernemersraad voor de toepassing van art. 25 van de Ordonnantie op de Inkomstenbelasting-1920, hetwelk op de aantooning betrekking heeft, een stelsel is aanbevolen, dat de moeilijkheden der kapitaalsaantooning, die vele zijn, tot een minimum terugbrengt. Dit stelsel wenschte de fiscus blijkbaar niet te aanvaarden. Het groote verschil tusschen het stelsel, in de wenken van den fiscus neergelegd en dat van den Ondernemersraad bestaat juist in het lezen door den fiscus van art. 25 aldus, dat het niet voldoende is aan te toonen, dat „de winst geheel of gedeeltelijk niet is uitgekeerd, doch tot verhooging van het tot uitoefening van het in het bedrijf aangewende kapitaal is gebezigd", maar dat het op die wijze verhoogde kapitaal op het tijdstip, dat voor de aantooning geldt, i.c. 31 December 1919, nog aanwezig moest zijn. Deze opvatting, gegrond op de bewoordingen van art. 25 der Ordonnantie, vindt naar de meening van den fiscus steun in het bepaalde, dat onder de kapitaalstortingen wordt begrepen: „het bedrag, waarmede het kapitaal op 31 December 1919 is vermeerderd".

Prof. Treub nu laat niet na in zijn nota uitdrukkelijk te doen uitkomen, ook tegenover de hierboven uiteengezette opvattingen van den fiscus, dat de uitlegging, welke door de Indische belastingadministratie aan art. 25 wordt gegeven, in flagranten strijd is juist met het uitgangspunt van de progressieve Extrawinstbelasting:

> Boven werd betoogd, dat progressie in een vennootschapsbelasting geen behoorlijk gefundeerden rechtsgrond heeft. De belastingwetgever moet evenwel voor zichzelf toch een rechtsgrond hebben geconstrueerd, en deze kan dan wel geen andere zijn geweest dan dat, naar gelang de vennootschap krachtiger is, welke kracht blijkt uit haar winstpercentage, zij niet slechts absoluut, maar ook relatief meer in de lasten van den Staat bijdragen kan en moet. Wat komt nu van dat uitgangspunt terecht bij de opvatting, welke de belastingadministratie van art. 25 der herziene Ordonnantie op de Inkomstenbelasting-1920 huldigt? Dit kan het gemakkelijkst uit enkele voorbeelden duidelijk worden gemaakt.
>
> Nemen wij eerst als voorbeeld twee vennootschappen, elk met een nominaal kapitaal van *f* 1.000.000.— De eene heeft in

de oorlogsjaren de helft van haar kapitaal verloren, de andere heeft in dien tijd nog juist zonder verlies kunnen uitkomen. Welke van die twee de krachtigste is en bij een gelijk winstpercentage over haar nominaal kapitaal het meest in aanmerking zou komen voor een hoogeren aanslag is, van het uitgangspunt der Extrawinstbelasting uit geredeneerd, niet twijfelachtig. Gesteld nu, beide vennootschappen maken over 1919 een bij uitstek gunstig bedrijfsjaar en hebben een belastbare winst (na aftrek van de Inkomstenbelasting) van *f* 300.000.— Aangenomen nu, dat de Ordonnantie reeds volgens de inzichten van den Hoofdinspecteur van Financiën, die in deze de opvatting van de administratie vertolkt, was gewijzigd, dan zou de vennootschap, die in de vorige jaren *f* 500.000.— had verloren, geacht worden haar winst te hebben gemaakt met een kapitaal van *f* 500.000.— en dus 60 % hebben verdiend; de tweede, die geen verlies had geleden, slechts 30 %. De eerste zou dan worden belast met 6 % over *f* 250.000.— of *f* 15.000.—; 8 % over *f* 175.000.— of *f* 14.000; 10 % over *f* 50.000 of *f* 5000, dus in totaal met *f* 34.000.— Extrawinstbelasting (boven en behalve de Inkomsten- en de Overwinstbelasting). De tweede daarentegen zou worden belast en wordt belast met 6 % over *f* 200.000 of *f* 12.000.—; 8 % over *f* 50.000.—, of *f* 4.000.—, dus te zamen met *f* 16.000.—.

In het door den Indischen fiscus voorgestane stelsel zou dus de zwakkere der beide overigens in gelijke conditie verkeerende vennootschappen meer dan dubbel zoo zwaar worden belast als de sterkere, terwijl de eerstbedoelde de eerste jaren achtereen een belangrijk deel van haar winsten, zoo niet het volle pond ervan, moet reserveeren om op het bedrag van haar oorspronkelijk kapitaal te komen.

Misschien zal men hiertegen aanvoeren, dat deze averechtsche wijze van belasting volgens de ordonnantie, zooals zij thans luidt, niet mogelijk is. Dit is juist, voorzoover betreft het niet rekening houden met verlies van een deel van het oorspronkelijke vennootschappelijk kapitaal, zoolang er geen afschrijving op de aandeelen heeft plaats gehad. Ik gaf het voorbeeld dan ook alleen om de met alle gevoel van billijkheid strijdende consequentie van de opvatting van den fiscus omtrent de bedoeling der progressie in de Extrawinstbelasting duidelijk te maken.

Maar nu de toepassing van letter *c* van art. 25, zooals de Indische fiscus die — zonder dat er wijziging der ordonnantie voor noodig is — van plan is in praktijk te brengen. Ook hier spreken voorbeelden het duidelijkst. Opnieuw stel ik twee vennootschappen naast elkaar, beide met een oorspronkelijk kapitaal van *f* 1,000,000,—. Beide hebben hare winsten zooveel gebezigd

tot verhooging van haar kapitaal, dat dit bijv. in 1914 voor beide was gestegen tot *f* 2,000,000.—. De eerste vennootschap leed echter in de oorlogsjaren zooveel verlies, dat op 31 December 1919 nog maar *f* 1,200,000.— aanwezig was, terwijl de tweede het oorlogstijdperk zonder verlies doorkwam. Beide vennootschappen maakten over 1919 een winst van *f* 600,000.—. Volgens de opvatting van den fiscus nu wordt het kapitaal, „dat medegewerkt heeft tot het verkrijgen van de winst", over 1919 voor de eerste der beide vennootschappen gesteld op *f* 1,200.000.—, voor de tweede op *f* 2,000,000.—, De eerste wordt derhalve aangeslagen met 6 % over *f* 480,000.— of *f* 28,000.— + 8 % over *f* 300,000.— of *f* 24,000.—, dus in totaal met *f* 52,800.—; de tweede met 6 % over *f* 400,000.— of *f* 24,000.— + 8 % over *f* 100,000 of *f* 8,000.— dus in totaal met *f* 32,000.—. Deze voorbeelden stellen buiten twijfel, dat de wijze, waarop de belastingadministratie zich voorstelt art. 25 der herziene Ordonnantie op de Inkomstenbelasting-1920 toe te passen, ertoe leidt, dat wanneer een aantal vennootschappen, in elk waarvan een gelijk kapitaal werd ingebracht of door terughouding uit gemaakte winsten werd opgezameld, in een bepaald belastingjaar een gelijk berag aan winst maken, diegene onder haar absoluut en relatief het zwaarst belast worden, die in voorafgaande jaren het meest hebben verloren en omgekeerd. Dit is met de meest elementaire begrippen van recht en billijkheid zoozeer in strijd, dat het de bedoeling van den wetgever niet *kan* geweest zijn.

En nu stelle men zich eens voor, wat er van deze wijze van toepassing in de toekomst moet terechtkomen, als men het eene jaar na veel geschrijf en gewrijf zal hebben vastgesteld tot welk bedrag uitgegeven bonusaaneeelen door den fiscus worden erkend en het volgend jaar moet nagaan, of niet een deel daarvan door geleden verlies is ingeboet, dat bij winst in een later jaar van het „aangetoonde" kapitaal in mindering moet worden gebracht bij de toepassing van art. 22, hetwelk de progessieschaal regelt. Het begint ons reeds voor de oogen te draaien, wanneer men poogt er zich in te verdiepen. Men behoeft niet zeer critisch te zijn aangelegd om tot de conclusie te komen, dat de toepassing, welke de Indische fiscus zich voorstelt aan art. 25 te geven, door een labyrint van niet behoorlijk op te lossen praktische kwesties heen voert tot een zee van onbillijkheden.

Wij hebben aanhaling in het bijzonder van de voorbeelden, door Prof. Treub ter verduidelijking van zijn standpunt gegeven, noodig geacht om tenvolle de consequenties, die uit de opvatting van den

Indischen fiscus voortvloeien, in het licht te stellen. Nu echter deze opvatting van den fiscus gelaten voor wat zij is; een oogenblik aanvaard als eene, waartegen geen verzet bestaat of mogelijk is. Men kan meenen, dat die opvatting aanwezig is uit overweging van onmiddellijke financieele belangen van den Staat, wijl natuurlijk de aantooning tot een geringer bedrag hierdoor zal plaats hebben en zoodoende de progressieve Extrawinstbelasting hooger opbrengst zal geven. Maar, men mag zelfs bij deze opvatting eischen, dat de fiscus haar logisch doorvoert, haar ook aanvaardt met alle voor- en nadeelen. Nu eischt de fiscus ter contrôle van de aanwezigheid van de bedoelde winsten inventarisatie, maar stelt nu nader vast, dat bij de bepaling van de waarde van den inventaris de verkoops- of liquidatiewaarde zal worden buitengesloten. Dit inventarisatie-systeem heeft de Indische Hoofdinspecteur der belastingen gekozen ter contrôle van hetgeen op 31 December 1919 werkelijk *aanwezig* is, opdat niet opgegeven worden als kapitaalsvergrooting zaken, die weliswaar uit niet-uitgekeerde winsten werden aangeschaft, maar die sedert dien versleten, verdwenen of waardeloos zijn geworden. Maar nu spreekt het toch wel vanzelf, dat indien men langs dezen weg het kapitaal wenscht aangetoond te zien, het een eisch van de allereerste billijkheid is, dat dan ook ter bepaling van de waarde van het op 31 December 1919 aanwezig bevondene de momenteele werkelijke waarde genomen wordt en niet de waarde, ontleend aan vroegere tijden, waarop eene zekere afschrijving wordt toegepast, daar men in dit laatste geval niet de waarde krijgt van hetgeen op 31 December 1919 aanwezig is. En om die waarde toch gaat het volgens den Hoofdinspecteur, daar volgens dezen het niet gaat om de vraag welk kapitaaloffer de aandeelhouders hebben gebracht, maar alleen hierom, welk kapitaal heeft medegewerkt tot het verkrijgen van de winst.

Hier blijkt dus bij eene zeer belangrijke interpretatie van de ordonnantie op de Extrawinstbelasting, dat de Indische fiscus door zijne opvatting van de uitvoeringsvoorschriften der Indische belastingwetgeving, op schromelijk onlogische en zeker voor den Staat niet te verdedigen wijze naar zich toe rekent. Tegenover dergelijken willekeur staat de belastingplichtige in Indië, die zich niet kan verheugen in een behoorlijk stelsel van beroep in belastingaangelegenheden, vrijwel machteloos.

Een derde geval, dat van gelijke willekeurige opvattingen blijk geeft. In die Productenbelastingen, die Prof. Treub principieel de minst aanvechtbare noemt, d.w.z. die op de suiker, de tabak en de thee, is ter benadering van de werkelijke winst een staat opgenomen van de uitgaven, die ter bepaling van de netto-opbrengst van het product van den besomden verkoopprijs mogen worden afgetrokken. Onder die uitgaven nu komt z. i. terecht voor: „de Inkomstenbelasting over het

belastingjaar". Prof. Treub acht hiermede stilzwijgend erkend, dat hier de dgn. Inkomstenbelasting gelijk staat met de belasting op paarden en automobielen, met de verponding en andere dergelijke heffingen, dus dat men hier te doen heeft met een zakelijke bedrijfsbelasting. Nu worden de Suikerbelasting, Theebelasting en Tabaksbelasting-1920 berekend naar de resultaten van het boekjaar 1920; de Inkomstenbelasting-1920 wordt echter berekend naar de resultaten, verkregen over 1919. De belastingadministratie heeft nu bepaald, dat onder „Inkomstenbelasting over het belastingjaar" is te verstaan „Inkomstenbelasting, die voor het belastingjaar is opgelegd", dus over het voorafgaande jaar. Van de Suikerbelasting-1920 mag dus afgetrokken worden de Inkomstenbelasting naar resultaten van 1919. Het is mogelijk, dat uit een belasting-technisch oogpunt deze interpretatie wellicht juist is, maar zij gaat ongetwijfeld tegen de bedoeling, die aan dit voorschrift ten grondslag heeft gelegen, in. De Suikerbelasting richt zich naar de winst, per picol gemaakt in het jaar, waarover de belasting wordt geheven, en het is dan ook niet anders dan logisch en billijk, dat voor de vaststelling van die winst, rekening gehouden wordt met de Inkomstenbelasting, welke van de resultaten van 1920, en niet van 1919, wordt geheven. Nu is dit daarom belangrijk, wijl zoodoende eene onbillijkheid bij de verrekening der Productenbelastingen met de Extrawinstbelasting in het leven wordt geroepen. De Productenbelastingen zijn aanvaard als correctieven tegenover de onzekerheid om reeds in deze eerste drie jaren de verhoogde Inkomstenbelasting behoorlijk te kunnen innen; beide worden daarom verrekend, en is de Productenbelasting de hoogste, dan wordt van de Extrawinstbelasting verder afgezien. De opvatting van den fiscus nu verliest uit het oog, dat, waar de Extrawinstbelasting gebaseerd is op de resultaten van het jaar 1920, het in de rede ligt, dat de Productenbelastingen ook geheel over de resultaten van dat jaar worden berekend en daarin niet een onzuivere factor wordt gebracht door bij de berekening van den kostprijs-1920 de Inkomstenbelasting over de resultaten-1919 in rekening te brengen, hetgeen dan juist niet eene zuivere compensatie der beide belastingen, gelijk men mag aannemen dat de wetgever die gewild heeft, zal scheppen.

Tegen het denkbeeld om van de Suikerbelasting-1920 af te trekken die Inkomstenbelasting, die naar de resultaten van 1920 is berekend, zijn door den fiscus argumenten aangevoerd, waarop niets aan te merken valt voor de Inkomstenbelasting zelve, maar wel, waar deze in verband wordt gebracht met de Suikerbelasting. Deze laatste toch heeft een tijdelijk karakter, heeft een bijzondere wijze van verrekening met de Extrawinstbelasting en heeft eene hooge progressie, die alle maken, dat men met het begrip belastingjaar, zooals de fiscus dat voor de Inkomstenbelasting huldigt, hier niet uitkomt. Waar het

hierom gaat is alleen, dat de kostprijs, die voor de Suikerbelasting van overwegend belang is, zoo nauwkeurig mogelijk wordt uitgerekend, en dan is het absoluut irrationeel, dat bij kostprijs-1920 in rekening gebracht wordt eene Inkomstenbelasting naar resultaten-1919, zooals de fiscus, vasthoudende aan zijn eng begrip: belastingjaar, dit nu wil.

Prof. Treub voert tegen de beslissing van den fiscus nog aan, dat zij taalkundig uiterst gewrongen is, en ook niet past in het stelsel der Productenbelastingen. Zij is echter tevens onjuist, gelijk blijkt uit de uitgaven-staten zelf. Daar wordt, wat de belastingen aangaat, opneming toegelaten van de Inkomstenbelasting, de belastingen op paarden en automobielen en de verponding, telkens „over het belastingjaar". Deze uitdrukking moet dus ook in de drie gevallen hetzelfde beteekenen. Maar bij de verponding wordt er aan toegevoegd: „of het daarvoor begroote bedrag". Dit nu zou geen zin hebben, als bedoeld was de verponding, opgelegd voor het belastingjaar over het vorige jaar, die toch zeker niet meer, althans niet in meer gevallen dan de Inkomstenbelasting, begroot behoeft te worden. Het ware natuurlijk beter geweest deze veiligheidsklep niet alleen bij de verponding op te nemen, doch de omstandigheid, dat men dit bij de andere in de uitgaven-staten erkende belastingen niet deed, brengt z. i. geen verandering in de beteekenis van de in het stelsel logisch passende woorden: „over het belastingjaar".

Trouwens, de klachten, die men kan doen hooren over de willekeurige opvattingen van de Indische belastingwetgeving, zijn waarlijk niet van vandaag of gister. De herziene Inkomstenbelasting-1920 kent thans drie heffingen en wel: *a.* die van het jaarlijksch zuiver inkomen; *b.* die van de jaarlijksche extra winst en *c.* die van de overwinst. Bij de uitwerking dezer drie heffingen nu worden er verschillen gemaakt, die historisch wellicht verklaarbaar, maar overigens onbestaanbaar zijn. De belasting naar overwinst wordt verminderd met hetgeen aan die belasting is verschuldigd ter zake van uitdeelingen op aan de holding company toebehoorende aandeelen op naam in andere vennootschappen, zulks ter voorkoming van dubbele belasting. Art. 21 der ordonnantie daarentegen kent den aftrek van belasting, verschuldigd op aandeelen op naam, welke aan de holding company toebehooren, voorzoover de belasting naar het zuivere inkomen en naar de extra-winst betreft, slechts naar de helft. Een dergelijk verschil is niet te rechtvaardigen; hier wordt bij een der drie belastingen, welke de ordonnantie regelt, het onbillijke van dubbele belasting geheel erkend en bij de twee andere slechts tot de helft.

Een voorbeeld, dat in gelijke mate stelselloosheid en daardoor onbillijkheid verraadt, wordt in de nota van Prof. Treub aangehaald in verband met de verrekening van de uitvoerrechten. Evenals de

Productenbelastingen worden verrekend met de Extrawinstbelasting, voert de Ordonnantie op de Inkomstenbelasting-1920 dit denkbeeld in art. 85 ook door voor de uitvoerrechten op plantage-rubber, op kinabast en kinine en andere kinaproducten, niet echter voor die op petroleum en petroleum-derivaten. Waarschijnlijk, zoo spot Prof. Treub, is deze uitzondering te verklaren uit de overweging, dat het van de petroleumondernemingen wel „af kan". Al zou dit onbetwistbaar zijn, dan kan er toch geen enkel met de billijkheid strookend motief gevonden worden, om als een petroleum-onderneming en bv. een tabaksonderneming op Sumatra beide in een gunstig jaar 100 % winst over haar kapitaal maken, beide even hoog aan te slaan in de Extrawinstbelasting, doch hetgeen daarnevens door de tabaks- onderneming aan tabaksbelasting wordt betaald, met den aanslag in de Inkomstenbelasting tot maximaal het bedrag der Extrawinstbelasting te verrekenen, terwijl die verrekening niet wordt toegepast voor het uitvoerrecht, dat de petroleumonderneming moet betalen. „Men kan ter vergoelijking van dit manifeste meten met twee maten, dat in belastingzaken niet mag voorkomen, geen beroep doen op de technische moeilijkheden om het verrekeningsdenkbeeld ook bij de uitvoerrechten toe te passen. Immers, het uitvoerrecht op rubber en kina wordt wel verrekend, hoewel het ook bij deze rechten omslag met zich brengt en het doel slechts zeer ten naaste bij wordt bereikt."

Vreemd doet ook aan de houding, destijds aangenomen door den fiscus ten aanzien van de bepaling, dat afschrijvingen wegens waardevermindering in mindering van het inkomen mogen worden gebracht, voorzoover deze door een goed beheer zijn geboden. Daarbij is door den fiscus eene bepaling gesteld, welke hierop neerkomt, dat wanneer in eenig jaar eene machine wordt aangeschaft voor b.v. *f* 200,000.— en de kosten terstond geheel worden afgeschreven, dan slechts b.v. 10 % in mindering van de winst van het jaar van aanschaffing wordt toegestaan. Er zou dus nog *f* 180,000.— af te schrijven blijven. Billijkheidshalve, zoo geeft de fiscus toe, zou nu de betreffende onderneming nog 9 jaren achtereen *f* 20,000.— voor waardevermindering in rekening mogen brengen. Maar practisch gaat dat niet, want dan zou de belastingadministratie verplicht zijn een eigen boekhouding te gaan aanleggen omtrent voor aftrek toegelaten afschrijvingen der diverse ondernemingen. En omdat dit te veel moeite veroorzaakt of met het oog op het personeelsgebrek in de Indische belastingen, waarover men wel wat al te gemakkelijk klaagt, onmogelijk wordt geacht, wordt de billijkheid, die overigens erkend is, maar geheel over boord geworpen en moet de belastingschuldige òf met heel veel moeite zijne administratie geheel wijzigen òf accepteeren de slechte kans, dat hij voor de overige jaren geene afschrijving tot een dusdanig belangrijk bedrag in rekening mag brengen.

Eenigszins anders is het „vervolg" op deze zonderlinge toepassing De Indische belastingadminstratie geeft aan de belastingplichtigen een middel aan de hand om — zonder tweeledige boekhouding — naar de eischen der billijkheid te worden behandeld. In een zijner uitspaken over de toepassing van de Ordonantie op de Inkomstenbelasting toch zegt het Departement van Financiën:

> „Iedere balans en winst- en verliesrekening dient op zichzelf te worden beschouwd. Wil de directie der vennootschap voorkomen, dat met de afschrijvingen boven het bedrag van de eigenlijke waardeverminderingen in latere jaren geen rekening wordt gehouden, dan heeft zij dat in de hand door in plaats van af te schrijven, te reserveeren.
>
> „Is de reserve in latere jaren noodig om werkelijke waardevermindering te dekken, dan laat men dat loopen over de winst- en verliesrekening, door de reserve geheel of gedeeltelijk daarop terug te brengen en voorts af te schrijven. De teruggebrachte reserve komt in het jaar van terugbrenging uit den aard der zaak niet als winst in aanmerking, terwijl de afschrijving wegens werkelijke waardevermindering in aftrek wordt toegelaten."

Prof. Treub in zijne nota constateert hier het eigenaardig verschijnsel, dat het Departement van Financiën — zonder eenige wettelijke bevoegdheid — een voorschrift geeft ten aanzien van de door belastingplichtigen te volgen methode van boekhouding, en tot opvolging daarvan dwingt op straffe van een sterk verhoogden aanslag in de belasting. In stede van bij de uitvoering van de betrekkelijke Ordonnantie rekening te houden met de wijze, waarop de groote meerderheid der cultuurondernemingen haar boekhouding heeft ingericht en de belastingvoorschriften dienovereenkomstig toe te passen, tracht de administratie den belastingplichtigen te forceeren op de door haar meest rationeel geoordeelde wijze boek te houden. Kan het nog verwonderen, dat, met alle deze verschillende voorbeelden voor oogen, de belastingplichtigen in Indië de regeling van het hooger beroep in belastingzaken geen bijzaak achten? Van de Handelsvereeniging te Soerabaia is het, inmiddels van verschillende zijden ondersteunde verzoek reeds uitgegaan, dat niet meer als thans met één Raad van Beroep, gevestigd te Batavia zal worden volstaan, doch dat afzonderlijke Raden voor verschillende deelen van Java en de Buitenbezittingen zullen worden ingesteld. Prof. Treub wijst op de gevolgen, noodzakelijk aan het instellen van meer dan één Raad van Beroep verbonden, zulks in het bijzonder in verband met de geldende jurisprudentie, maar ongeacht welk stelsel men voor het hooger beroep kiest, komt hij tot de conclusie, dat met de thans bestaande anomalie, dat van dien eenen Raad van Beroep Voorzitter is

de Directeur van Financiën, ten spoedigste dient te worden gebroken. Een rechterlijk college, waarvan de chef van den dienst, die zelf in het geding is, voorzitter is, verdient door dit enkele feit, hoe onpartijdig zulk een voorzitter zich ook voorneemt te zijn, den naam van *rechts*college niet. Terzake doet niets het argument, reeds gebezigd, dat de dienst der belastingen in Indië dusdanig zelfstandig is geworden, dat bijna regelmatig de Directeur zich met de geïncrimineerde aanslagen niet zal bemoeien vóór hij als Voorzitter van den Raad van Beroep van de bezwaarschriften kennis krijgt. Dit raakt immers het principe niet. De verhouding van den Directeur van Financiën tot den Hoofdinspecteur vergelijkt Prof. Treub in zijn nota met die van den Minister van Justitie tot den Procureur-Generaal bij den Hoogen Raad. Een regeling, waarbij de Minister van Justitie ambtshalve Voorzitter was van den Hoogen Raad, zou het rechtsgevoel dermate kwetsen, dat niemand er aan zou kunnen denken. In Indië heeft men in belastingzaken aan een analoge regeling niet slechts gedacht, doch haar doorgevoerd ook![1])

* * *

Er wordt in den laatsten tijd veel geschreven en gesproken over de hooge belastingen, die in Indië worden geheven en over het kwaad, dat deze kunnen doen ten opzichte van het buitenlandsch kapitaal, dat in Indië thans gevestigd is of in de naaste toekomst gevestigd kan worden. Hier mag worden opgemerkt, dat dit buitenlandsch kapitaal ongetwijfeld wel moet worden afgeschrikt door belastingen, gelijk Indië die thans kent en door bezwarende maatregelen, gelijk de Indische Regeering zich veelal niet ontziet tegen de belangen der industrie in te ontwerpen. Maar tevens, dat eene uitvoering der belastingordonnanties op de wijze als waarvan wij thans enkele voorbeelden aanhaalden, evenmin geschikt is om het buitenlandsch en evenzeer het Nederlandsch kapitaal de overtuiging bij te brengen, dat de billijkheid tegenover een ieder in gelijke mate betracht wordt, en dat van den ondernemer niet meer gevraagd wordt dan naar recht en billijkheid aan belasting van hem gevergd kan worden.

30 Juli 1922.

---

[1]) De Indische Regeering heeft, blijkens mededeeling in het weekblad van de Handelsvereeniging te Soerabaja, in antwoord op dit request bericht, dat de Directeur van Financiën de noodzakelijkheid en mogelijkheid van het instellen van meerdere Raden van Beroep niet inziet. De Directeur ziet echter nadere beschouwingen tegemoet en ev. ook voorstellen nopens een wijziging in de bestaande bepalingen ten aanzien van den tegenwoordigen Raad van Beroep.

Bezuiniging in Nederlandsch-Indië.

DOOR

R. BIRCKENHAUER.

Toen ik een jaar geleden na een bijna 35 jarige Indische loopbaan Java verliet, waren de voorteekenen van de komende crisis reeds waar te nemen.

Dat die crisis in alle deelen der maatschappij met zoo groote snelheid zou optreden, was moeilijk te voorzien. Wel was die snelheid te voorspellen, wat betreft de gestie der Regeering, die in de laatste jaren ondanks verschillende waarschuwingen met onbesuisde vaart tal van maatregelen nam, die Indië in moeilijke geldelijke omstandigheden bracht.

Gedurende mijn verblijf in Indië heb ik zeer veel verbeteringen in toestanden van land en volk geconstateerd; het bestuur bevorderde de uitbreiding van den landbouw en de nijverheid, het particuliere kapitaal gaf gelegenheid tot geldverdienen en maakte de afschaffing van vele heerendiensten mogelijk, de geleidelijk voortschrijdende verbetering der veiligheid maakte ontwikkeling van vroeger bijna onbewoonde streken mogelijk.

Jammer, dat met alle goede bedoeling toch dikwijls de geleidelijkheid ontbrak, en daardoor instellingen in het leven werden geroepen, die in verband met personeelschaarschte bestaande diensten ontwrichtten en kapitaalsuitgaven werden gedaan, die niet evenredig waren aan het nut.

Mag als goede maatregel worden genoemd de vervanging van de opiumpacht door de regie, daartegenover staat de pandhuisdienst, die volstrekt geen behoefte was, die geen dag en geen nacht kon wachten.

Was de ontwikkeling der spoorwegen een zegen voor het land, de exploitatie hield te weinig rekening met de behoeften, liep die dikwijls vooruit; bij den onverkwikkelijken strijd tusschen twee departementchefs had degene, die allereerst verbetering der gewone wegen bepleitte, — helaas op minder tactvolle wijze — in vele opzichten gelijk.

De ontwikkeling van het Boschwezen tot landbouwonderneming en handelslichaam had tengevolge terugdringen van Europeesch en

Chineesch kapitaal zonder groot voordeel, en met het positieve nadeel, dat voor de bosschen op de Buitengewesten personeel ontbrak. De mijnwet was, ook in verband met beslissingen van de wetgevende macht, oorzaak van het einde van exploitatie der bodemschatten. Wel werd het particulier bedrijf belemmerd, doch van staatswege werd te weinig gedaan; gegeven het riskante van mijnontginning wellicht een voordeel.

Op het gebied van het onderwijs, een eerste onderwerp van staatszorg, werd op zoo lichtvaardige wijze te werk gegaan, dat terecht scherpe critiek daarop is uitgeoefend.

In alle opzichten ging het Gouvernement, minder dan gewoonlijk geremd door Nederland, in de oorlogsjaren door, alsof men een gewone bloeiperiode doormaakte. Tot overmaat van ramp werd plotseling een enorme duurtetoeslag op alle salarissen ingevoerd, die ook de particuliere werkgevers, die geleidelijkheid hadden toegepast, nogmaals dwong tot dikwijls absurde verhoogingen.

Onbewust heeft de Regeering evenals helaas bij vele ambtenaren het geval is, zich niet veel zorgen gemaakt over de verhooging der uitgaven; de rijke maatschappijen en de bevolking konden immers veel meer belasting betalen!

De toestand behoeft thans dringend en spoedig verbetering. Volgens mijn meening is dat zeer goed mogelijk. Ik heb genoeg vertrouwen in de mogelijkheid der verdere ontwikkeling van Insulinde, dat eenige stilstand daaraan op den duur geen nadeel zal brengen.

Hieronder zal ik wijzen op tal van maatregelen, die tot verbetering, bezuiniging of beter gebruik der landsgelden kunnen leiden. Ik meen overal deze zaken een oordeel te mogen uitspreken op grond van mijne ervaring in verschillende betrekkingen. Als genieofficier, spoorwegingenieur, hoofdvertegenwoordiger der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, lid van den gewestelijken raad van Semarang, lid en voorzitter van de Kamer van Koophandel, curator der Technische Hoogeschool, voorzitter en bestuurslid van verschillende vereenigingen en stichtingen had ik gelegenheid van vele quaesties kennis te nemen, en inzicht daarin te verkrijgen.

Waar naar mijn meening Nederlandsch-Indië nog in afzienbaren tijd niet rijp is voor een zelfstandig bestuur en wel op grond van de geringe getalsterkte van de intellectueele leiders, acht ik de ononderbroken leiding van Nederland noodzakelijk. Om die leiding goed te doen zijn, is vooral noodig een goede voorlichting van Nederland's regeering en van het Nederlandsche volk. En aan die voorlichting ontbreekt helaas zeer veel. Zij, die meenen de stem van Indië weer te geven, doen dat maar al te dikwijls niet. En de mannen, die in Indië werkten met den inlander, die weten, wat hij als werkkracht in nuttige bedrijven waard is en waard kan worden, onthouden zich ervan, hun

meening uit te spreken, dikwijls omdat hun de tijd ontbreekt, veelal omdat zij geen lust hebben aan politiek te doen.

Het ligt op den weg van de vertegenwoordiging van den Politiek Economischen Bond om betere voorlichting te geven bij alle belangrijke quaesties. Door dien Bond kunnen de mannen der praktijk hun meeningen tot publiek eigendom doen maken.

Daar de Indische Begrooting slechts in handen van weinigen is, heb ik in onderstaand overzicht van de aan te brengen wijzigingen en bezuinigingen de volgorde van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië gevolgd.

Als algemeen middel om tot bezuiniging in de kapitaalsuitgaven te geraken is noodig:

1°. uitstel van alle nieuwe werken;

2° snel afwerken, zoo mogelijk met beperkt doel, van alle onderhanden werken, die dadelijk rendabel zijn; beperking van alle bouwwerken, waarvan het nut problematiek is;

3°. overgave aan het particulier initiatief van alle instellingen, die even goed of met gering bezwaar door particulieren worden beheerd;

4°. beperken van subsidies aan alle niet-rendabele werken van lokale raden.

Wat de gewone uitgaven voor de uitvoering van den dienst betreft gelde voor alle ambtenaren van hoog tot laag:

1°. vermijding van onnoodig vertoon van weelde in kantoren, meubilair, vervoermiddelen; de invloed van overdaad bij de hoogste autoriteiten heeft op den geheelen dienst een verderfelijken invloed; in den laatsten tijd is in de plaats van den vroegeren te grooten eenvoud onnoodige luxe gekomen;

2°. ontslag aan ieder, die na waarschuwing niet met behoorlijken ijver werkt; onthouding van tractementsverhoogingen en bevordering desnoods ontslag aan ieder, die niet aan de eischen van geschiktheid voldoet:

3°. voorloopige opschorting van verhoogingen, tenzij in compensatie van een deel van den duurtetoeslag.

Dan nog moet gezorgd worden, dat de geest, die meebrengt van het gouvernement alles te halen, verandert. Geen ontslag meer op den tweeden der maand, geen betaling van Indische tractementen gedurende verlof op zee, geen aanmoedigingen om verlofstractementen in Nederland te blijven genieten, ook al bestaat het vaste voornemen om niet naar Indië terug te keeren.

Het is mijn overtuiging, dat bij uitvoering van den regel sub 2 in alle diensttakken met minder personeel kan worden volstaan.

Daardoor wordt onnoodig een dadelijke vermindering van inkomen

door opheffing van den duurtetoeslag; deze intrekking zou een zeer slechten invloed hebben op de uitoefening van den dienst. Geen vrees behoeft te ontstaan voor groote werkeloosheid; de Indische maatschappij kan ieder eenigszins goede werkkracht gebruiken, en in die maatschappij wordt vaak een lui ambtenaar een ijverig mensch.

Mijne overtuiging is gegrond op eigen waarneming en op mededeeling van tal van gouvernementsambtenaren. Er moet een eind komen aan de voor de hoogere chefs bestaande moeilijkheid, ik zou bijna zeggen onmogelijkheid, om een slecht, ongeschikt ambtenaar te doen ontslaan. Volksraad noch wetgevende macht mogen daarop invloed hebben.

Opperbestuur.

De bezoldiging van den Gouverneur-Generaal is zeker niet te hoog te achten. Eenige bezuiniging zal kunnen worden verkregen door wijziging van de samenstelling van den Raad van Indië, o.a. door de toevoeging van eenige niet-ambtelijke leden en lidmaatschap van de Directeuren van Departementen.

Algemeene Secretarie.

Dit groote kabinet behoort te verdwijnen. Erkennende, dat de A. S. met zeer veel ijver en toewijding werkt, zal ieder, die bekend is met den gang van zaken, moeten toestemmen, dat veel dubbel werk verricht wordt. Wanneer de Secretarie vervalt, zal tevens een einde worden gemaakt aan de anomalie, dat de Gouverneur-Generaal zijn hoofdverblijf te Buitenzorg houdt. De landvoogd behoort te Batavia te zetelen.

Zoodra de meening heeft uitgediend, dat in de zoogenoemde koele streken van Java als b.v. Bandoeng, harder gewerkt wordt dan in de kustplaatsen, zal ook groote bezuiniging gevonden worden door af te zien van de verplaatsing van de bestuursdepartementen naar de Preanger hoogvlakte. Hier geldt het beter ten halve te keeren dan door te dwalen. Wie gezond en krachtig is, kan even goed in de kuststeden werken, vooral wanneer hij in een goed huis woont. Trouwens het klimaat van Buitenzorg wordt door velen in verband met de groote vochtigheid niet op prijs gesteld.

Volksraad.

Dit adviseerend lichaam, dat thans nog slechts een deel der bevolkingsgroepen op gebrekkige wijze vertegenwoordigt, moge inzien, dat beperking in de mondelinge verhandelingen noodzakelijk is.

Blijven de zittingen van dit lichaam, of wat er voor in de plaats komt, zooveel tijd in beslag nemen als in vorige jaren het geval was, dan blijven vele goede krachten uitgesloten van zitting nemen en blijft het een college, waarvan veelpraters en zoogenaamde volks-

leiders de toch reeds geringe waardeering van het publiek steeds zullen verminderen.

Tegenover bezuiniging van den tijd der leden en der betrokken ambtenaren moge een vaste toelage komen voor de leden, die zulks wenschen.

Algemeene Rekenkamer.

Hervorming door wijziging van het formeele toezicht in een werkelijk deskundig toezicht is noodzakelijk. Een groot deel van deze controle kan bij de Departementen plaats hebben. Daardoor is aanzienlijke besparing mogelijk.

De samenstelling van het college worde zoodanig, dat de bestaande indruk verdwijnt, alsof dit college een bergplaats is van krachten, die elders niet gewaardeerd worden.

Departement van Justitie.

Nederlandsch-Indië kan bogen op een hoogstaand rechterlijk personeel, al zijn in het corps wel eens te lang personen geduld, die daarin niet behoorden. Bij een goed justitie-personeel ontbrak echter een goede, betrouwbare politie; hierin is in de laatste jaren verbetering gekomen.

De groote fout, die thans aan de rechtsbedeeling kleeft, schuilt in gebrek aan personeel. De theorie werd verkondigd, dat scheiding van administratief en rechterlijk personeel noodzakelijk was — want de assistent-resident, regent en controleur waren niet in staat, naar behooren recht te spreken. De practijk toonde, dat een voldoend getal rechtsgeleerde rechters niet te verkrijgen was. Gevolg slechter toestand dan te voren.

Wanneer indertijd de ambtenaar, die misbruik maakte van zijn rechterlijke bevoegdheid, gestraft ware met ontslag uit den dienst zonder pensioen, zou de harde, maar voor den delinquent in zekeren zin humaner rottanstraf niet ontijdig zijn afgeschaft, en zou de preventieve hechtenis niet de afmetingen hebben aangenomen, die thans voorkomen.

Het aangewezen middel tot verbetering is terugkeer voor een vrij lange periode naar het vroegere stelsel. De daartegen aangevoerde bezwaren zijn trouwens voor een Aziatisch land slechts van theoretische waarde, zooals o. a. door den heer Fabricius in een artikel in *Het Vaderland* van een der eerste dagen van Augustus zeer duidelijk in het licht is gesteld.

Verdere uitbreiding van het stelsel der landrechters moet dus achterwege blijven, en van mutaties onder het aanwezige personeel gebruik worden gemaakt tot vermindering.

Het Departement van Justitie zal ten spoedigste moeten zorgen voor herziening van het wetboek van Koophandel in overeenstemming met de moderne verkeers- en handelstoestanden; in het belang van den handel zal speciaal een regeling van de boekhouding van den niet-Europeeschen koopman noodzakelijk zijn. Last not least worden verordeningen gemaakt ter voorkoming op practische wijzen van de beperking der vrijheid van den inlander door de terreur van vereenigingen als de Sarekat Islam.

Aan de voortdurende mutaties onder de rechterlijke ambtenaren worde in het belang eener goede rechtspleging door oordeelkundige salarisregeling een einde gemaakt. Het gevangeniswezen worde zoodanig gewijzigd, dat geen onnoodige concurrentie aan particulieren wordt aangedaan, en dat werkkrachten voor lands werken worden beschikbaar gesteld op plaatsen, waar geen vrije arbeiders te verkrijgen zijn.

Geleidelijke invoering van een burgerlijken stand van de niet-Europeesche bevolking geschiede op eenvoudige wijze, zonder daarvoor nieuwe bureaux in te stellen.

Het beperken van het toezicht op het houden van openbare vergaderingen worde geregeld naar de plaatselijke omstandigheden; vrijheid worde slechts gegeven, waar dat zonder gevaar voor rustverstoring mogelijk is.

Verwacht mag worden, dat in het licht der toestanden elders aan het drijven naar afschaffing van de poenale sanctie een einde worde gemaakt. De daarmee verband houdende regelingen zijn een zegen voor den betrokken inlander en een noodzakelijkheid voor de ontwikkeling der buitengewesten.

Verder zal achterwege moeten blijven wetgeving betreffende werkeloosheid-ondersteuning en andere vormen van bedeeling, die de westersche maatschappij hebben gebracht in een impasse. Men wachte zich voor de ambtenaren en volksraadsleden, die hiervan een nieuwen dienst willen maken. Voorloopig heeft men voor de bestudeering der arbeidstoestanden voldoende aan den ervaren Dr. Peyrot.

De dactyloscopie worde met het oog op de zich steeds uitbreidende formaties beperkt tot betere tijden; als een burgerlijke stand bestaat, wordt zij onnoodig.

Departement van Binnenlandsch Bestuur.

De verschillende plannen tot wijziging van het Bestuursstelsel zullen het best worden voorbereid door samenvoeging van residenties; het aantal residenten wordt daardoor beperkt, en de bezoldiging, die thans zeer matig is te noemen, kan dan verbeterd worden. Nog vele jaren zal de residentsbetrekking een der gewichtigste functies blijven. Bij het bestuur worde een beter gebruik gemaakt van de inlandsche bestuursambtenaren. De contrôle blijve echter voorloopig in Europeesche

handen. Evenals de Europeesche ambtenaar een leerschool van eenige geslachten heeft moeten doormaken, om op het standpunt der laatste tientallen jaren te komen, is die school ook noodig voor den inlandschen ambtenaar, die door adat van familiebelang nog aan veel grooter gevaren van partijdigheid blootstaat. Zonder die contrôle blijf ik bevreesd voor de gevolgen der zoogenaamde ontvoogding. Ieder Europeaan, in de binnenlanden bekend, zal mijn vrees deelen.

Behalve in de hoogste rangen is de beperking in aantal evenzeer een eerste eisch bij de desabestuurders; met kracht is doorvoering van de vereeniging van desa's noodig en behoorlijke regeling der bezoldiging van deze tot nog toe niet bezoldigde ambtenaren.

Voor het bestuur over de z.g. vreemde oosterlingen moet beter gezorgd worden dan in de laatste jaren het geval was; het daaraan te besteden geld zal zijn vruchten dragen door meer betrouwbare voorlichting voor de belastingen.

Tegenover de inlandsche vorsten op Java worde een billijker regeling getroffen, vooral wat betreft het aandeel in de gouvernementsbelastingen.

De verbetering der politie in gehalte en aantal is een behoefte; doch er was in de laatste jaren overdrijving te bemerken b.v. wat de verkeerspolitie op de groote plaatsen betreft.

Waar het leger in mindere mate dan voorheen voor militaire expeditiën noodig is, worde een deel der beschermende politie getrokken uit het leger.

De particuliere landbouw worde zooveel mogelijk bevorderd, desnoods door soortgelijke bepalingen als in de buitengewesten.

De aanwezigheid van den particulieren landbouw — in tegenstelling van den gewonen inlandschen landbouw — is niet alleen een bron van welvaart en ontwikkeling, maar is tevens een steun voor het gezag door het inniger contact met de bevolking.

Langzamerhand heeft het meerendeel der ambtenaren ingezien het groote belang van den particulieren landbouw en behoort officieele tegenwerking tot de uitzonderingen. Het geschreeuw van eenige volksleiders, die getoond hebben geen begrip te hebben van economische verhoudingen en van eenige Europeesche sociaal-democraten, die als dogma-verdedigers meer kwaad dan goed doen, schijnt echter de Regeering dikwijls huiverig te maken om te doen wat goed en billijk is, en tevens in het belang van den inlander. Moge daaraan spoedig een einde komen ook door betere voorlichting van de wetgevende macht in Nederland.

De heerendiensten zijn op Java voor een groot deel afgeschaft en door een veel te gering hoofdgeld vervangen. Het zal zaak der regeering zijn, te zorgen, dat de bevolking blijft weten, dat heerendiensten nog steeds kunnen worden geëischt bij rampen van hoogerhand of tot

afwending van algemeen gevaar. Onder den invloed van westersche propagandisten, die niet schijnen te weten, dat deze regelingen in vele landen nog bestaan, b.v. ook in onze polderstreken, wordt der bevolking voorgehouden, dat deze plicht niet behoeft te worden vervuld; van hervorming van de veel meer drukkende desadiensten, zal voorloopig wel geen sprake kunnen zijn en moet de invloed der tijden en der verbetering van het desabestuur worden afgewacht.

De landelijke inkomsten, speciaal de landrente, zijn ook dikwijls een onderwerp van heftige critiek. Daarbij wordt m. i. vergeten, dat onder de landrente feitelijk behoort een bedrag aan pacht. Wat mij van deze belasting bekend is, doet mij die in het algemeen billijk achten. De onderhanden metingen zullen de verdeeling billijker en juister maken en zeker nog aantoonen, dat met de grootte der belastbare gronden heel wat bedrog gepleegd is.

Het volkscredietwezen heeft zijn aanvang verkregen door de onderzoekingen van wijlen den assistent-resident de Wolff van Westerrode, een der hoogstaande idealisten onder de bestuursambtenaren. Noch de ontwikkeling van het volkscredietwezen, noch die van een ander product van den arbeid van genoemden ambtenaar, de pandhuisdienst, kan ik bewonderen. Het doel is niet bereikt, zooals uit de verslagen der afdeelingsbanken blijkt. Zonder den zachten dwang van de bestuursambtenaren zou het beeld heel wat minder fraai zijn, en zou de bij de Europeesche gemeente zoo geliefkoosde depositobelegging blijken allesbehalve safe te zijn. Hervorming met strenge hand is noodig, waardoor tevens bezuiniging wordt verkregen.

Het kadaster werkt veel te langzaam, waardoor vele inkomsten worden gemist. Verhooging der tarieven zal geen oppositie vinden bij snellere bediening.

De afstand van gronden in eigendom, erfpacht enz. zal in meerdere mate dan thans moeten tegemoetkomen aan de weinige rechtszekerheid voor niet-inlanders. Tijdige aanpassing der tarieven aan de waarde van de terreinen zal aan het Gouvernement hooger inkomsten geven.

De tot staatsdomein teruggebrachte particuliere landen moeten oordeelkundig worden beheerd. Het meest aangewezen schijnt mij afstand in eigendom of erfpacht aan particulieren.

Tot de middelen van vervoer en gemeenschap worden onder dit departement gerekend de Koninklijke Paketvaart, de Java-China-Japanlijn en de Nederland en Rotterdamsche Lloyd. Bevordering van het belang der K. P. M. door haar niet meer dan noodzakelijk te onttrekken het vervoer van landsreizigers langs de noordkust van Java, waardoor

o. a. het streven naar het kostbare zeer snel vervoer op de spoorwegen tusschen Batavia en Midden- en Oost-Java wordt beperkt, en een behoorlijk aandeel te geven in het zoutvervoer kan gepaard gaan met bevordering van 's lands belang,

Verder oefene de Regeering haar invloed uit tot vereenvoudiging der inrichting van de mailschepen en van de verpleging.

Belangrijke besparingen zijn door de reederijen te verkrijgen door minder weelderige inrichting der salons, en door de verpleging meer aan te passen aan de behoeften der passagiers. Bezuiniging in de passagekosten moet daarvan het gevolg zijn.

Een zeer belangrijke bezuiniging in de toekomst kan worden verkregen door afschaffing van het ontspanningsverlof naar Europa voor hen, die niet uit Europa afkomstig zijn, en herstel van gezondheid evenzeer in goede klimaten in Indië kunnen verkrijgen. Wanneer de Regeering hierin voorgaat, zal voor handel en nijverheid (verplicht in dezen de Regeering na te volgen) in Indië ook een bron van belangrijke bezuiniging ontstaan.

Hoezeer het groote belang van uitwisseling tusschen Indië en Nederland inziende, meen ik, dat deze reizen moeten beperkt blijven tot hen, die daarvan vermeerderde ontwikkeling kunnen verwachten.

Het kantoor voor het reiswezen behoort, indien dit nog niet geschied is, te worden opgeheven. De Departementen kunnen daarvoor zelf zorgen.

Een kleine vermeerdering van inkomsten zal mogelijk zijn door de kosten van paspoorten te verhoogen.

De Kolonisatie naar de Lampongsche districten worde beëindigd. Bij bevordering van den landbouw op Java door goed landbouwonderwijs en toepassing van moderne methoden zal blijken, dat op Java geen overbevolking bestaat.

Departement van Onderwijs en Eeredienst.

Met onberaden snelheid is in de laatste jaren een groote uitbreiding aan het onderwijs gegeven zonder dat met de personeelkwestie behoorlijk rekening is gehouden. Ontstemming van de betrokken Europeesche bevolkingskringen is daarvan het gevolg geweest, wat op de aanvulling op den duur noodlottig moet werken.

Ware de drang naar onderwijs werkelijk aanwezig geweest bij de inlandsche bevolking, dan zou zij meer offervaardigheid hebben betoond. Indien geen zachte dwang wordt uitgeoefend, zal naar mijne ervaring het schoolbezoek gering zijn, en zal het blijken, dat een geleidelijke ontwikkeling beter ware geweest. Dit kan ook thans nog bereikt worden.

In hooge mate onverstandig is geweest de weelderige inrichting der opleidingsscholen, die als gevolg meebrengen een uit het evenwicht gebracht jong onderwijzerscorps.

Eenvoudig schoolonderwijs, bestaande uit lezen, schrijven en rekenen en in de binnenlanden eenvoudig landbouwonderwijs door leering aan den „tani" zelven is aangewezen. Wanneer de gewone inlander zijn belastingbiljet en zijn pandhuisbriefje kan lezen, is reeds veel misbruik van zijn onwetendheid te voorkomen.

De vergelijking op onderwijsgebied met andere tropische landen geve aanleiding tot overneming van goede methodes. Men geve echter geen gehoor aan menschen zonder nuchtere opvattingen, die „high schools" wenschen, en niet weten, dat deze nog niet te vergelijken zijn met M. U. L. O. scholen.

Wat het voortgezet onderwijs betreft, herdoope men de M. U. L. O. scholen in H. B. S. met 3 of 4 jarigen cursus, en make een einde aan de toestrooming van ongeschikte leerlingen naar de H. B. S. met 5 jarigen cursus op de hoofdplaatsen door verhooging der toelatingseischen.

Verhooging der schoolgelden geschiede met inachtneming van eenige progressie.

Het Departement van Koloniën zorge, dat geen onderwijzers met groote gezinnen worden uitgezonden; de misère van deze menschen heeft noodzakelijk belemmering der aanvulling tengevolge. Dat departement zorge speciaal voor de onderwijzerswereld voor keuze van behoorlijke menschen, geschikt voor hun taak.

Zooveel mogelijk worde het bijzonder onderwijs gesteund, echter moeten de subsidies matig blijven en geen overtollige scholen worden bevorderd, ten einde de kosten voor het land te verminderen. Gezorgd worde, dat de locale raden dergelijk streven niet onmogelijk maken.

Wanneer over eenigen tijd de Technische Hoogeschool — tegen veler deskundig advies opgericht — geheel onder de zorg van het Gouvernement komt met al de daaraan verbonden zeer hooge kosten, wachte men zich voor te snelle uitbreiding zonder werkelijk aangetoonde behoefte.

Uitbreiding van de middelbare onderwijs-inrichtingen op technisch en handelsgebied geschiede zooveel mogelijk met gebruik van het particulier initiatief. Vele kleine scholen zullen beter aan het doel beantwoorden en voor dat initiatief mogelijk zijn dan enkele groote kostbare instellingen.

De kosten voor den Eeredienst moeten worden verminderd. De godsdienstige Christelijke gezindten moeten leeren, in de kosten voor hun voorgangers zelf te voorzien. Geen nieuwe benoemingen moeten dus plaats hebben op kosten van het Gouvernement.

De uitgaaf van boeken door het Gouvernement worde beperkt, wat uitvoering betreft; de te bezuinigen kosten kunnen dienen voor vermeerdering van het aantal nuttige boeken. In dit opzicht zij verwezen naar Amerikaansche uitgaven op het gebied van hygiëne.

De tot het Departement van Onderwijs behoorende geneeskundige dienst worde hervormd tot een minder zich tot de bureaux beperkenden dienst. De militaire geneeskundige dienst en de groote militaire hospitalen worden met de burgerlijke inrichtingen vereenigd. De bouw van hospitalen geschiede door het daarvoor aangewezen Departement der Burgerlijke Openbare werken.

De practische hulp aan de bevolking van regeeringswege is in de laatste jaren niet vermeerderd evenredig aan het aantal geneesheeren op de bureaux.

De geneeskundige dienst trede niet op als technicus, doch adviseere: de pestbestrijding zal daardoor goedkooper worden.

Grootere zorg worde besteed aan de volksziekten, malaria, mijnwormziekte, geslachtsziekte, typhus en dysenterie. Met weinig kostbare middelen is aan de twee eerstgenoemde reeds veel te doen, zonder te veel tijd te wijden aan de studie van met veel reclame aangekondigde maar niet uitvoerbare reuzenwerken.

Het lagere personeel der ziekeninrichtingen worde behoorlijk betaald maar ook behoorlijk gecontroleerd. Subsidies aan goede particuliere inrichtingen, en loterijen ten behoeve daarvan zullen de uitgaven voor het gouvernement verminderen.

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Eenvoudige scholen voor landbouwonderwijs en rondreizende landbouwleeraren moeten den sedert langen tijd stilstaanden landbouw verbeteren. Op dit gebied kan niet genoeg worden gedaan. Men vermijde echter dure organisaties zooals de pandhuisdienst en het credietwezen. Decentralisatie is daartoe noodzakelijk.

De Plantentuin te Buitenzorg worde nog meer dan in de laatste jaren geschiedde, bestemd voor de belangen van de teelt van voedingsgewassen. Bodemonderzoek worde uitgebreid.

Het caoutchoucbedrijf worde niet meer uitgebreid, integendeel zoodra mogelijk overgegeven aan particulieren.

Hetzelfde geldt voor de kina.

Het Boschwezen beperke zich tot den aanplant en het onderhoud der gouvernementsbosschen, late den aankap en den verkoop over aan den particulieren houthandel. Het voortdurende uitgebreide personeel worde nuttig gemaakt voor de buitengewesten.

De centrale aanschaffingsdienst houde meer rekening met de aanwezigheid der daarvoor in Nederland aanwezige instellingen. Indië is werkelijk nog niet zoover, dat men den Haag kan uitschakelen.

De visscherijafdeeling kome na de vele jaren van onderzoekingen met practische voorstellen tot opheffing van de vischvangst, vooral door

bevordering van particulier initiatief. Aanleg van visschershavens houde rekening met het verdere vervoer van de visch, niet zooals b.v de dure haven bij Saren aan de noordkust van Rembang.

De kamers van koophandel en nijverheid worden hervormd in samenwerking met de handelsvereenigingen en door behoorlijke subsidies in staat gesteld aan haar doel te beantwoorden.

Het ijkwezen blijve voorloopig in zijn eenvoudigen toestand. Uitbreiding, die ten doel heeft, een contrôle mogelijk te maken over alle in den handel gebruikte weegwerktuigen — thans is slechts ijk verplicht voor de te koop aangeboden werktuigen — zal zeer nuttig zijn doch zeer kostbaar worden.

Departement van Burgerlijke Openbare Werken.

De naam worde veranderd in Openbare Werken.

In de laatste jaren is het gewicht van dit Departement verminderd, m. i. ten onrechte. Een streven bestaat bij andere departementen om zelf te bouwen. Oorzaak daarvan was gedeeltelijk het gebrek aan personeel. Dit behoeft niet het geval te zijn bij goed gebruik der in Indië aanwezige krachten.

Kan bij onderdeelen van het departement van gouvernementsbedrijven reden bestaan tot uitvoering van bouwwerken door den dienst zelf, noodzakelijk is dat niet. De bedrijven toch bestaan voor de exploitatie, niet voor den aanleg en den eersten bouw. Het mag echter niet voorkomen, dat b.v. de geneeskundige dienst ook een bouwkundige specialiteit heeft. Evenmin behoeft de dienst van waterkracht een eigenbouwafdeeling. Verhooging van uitgaven is daarvan het noodzakelijk gevolg.

Voor een goeden gang van zaken bij een algemeen bouwdepartement is echter een goede decentralisatie noodig, en juist deze ontbrak. Bovendien is noodig een goede bewaking der fondsen, en ook daarin was niet voorzien.

Uitvoering van den bouw door één departement brengt o. a. mede de opheffing van een afzonderlijk corps genie-officieren voor bouwwerken.

Bovendien zal, indien men niet terugdurft gaan tot bouw van alle werken van algemeen nut, ook die der locale raden, door één dienst — waartegen bij goede decentralisatie geen bezwaren behoeven te bestaan — een stevige contrôle moeten plaats vinden van alle werken, waarvoor de regeering subsidie verleent. De ondervinding der laatste jaren heeft voldoende aangetoond, dat èn personeelvoorziening èn billijke uitvoering lijden door concurrentie van de uitvoerende lichamen.

De inhuur van gebouwen ten behoeve van verschillende diensten heeft in niet onbelangrijke mate bijgedragen tot woningnood en op-

drijving der huurprijzen; doordrijving van maatregelen, als verplaatsingen van personeel op groote schaal, deden dien nood nog stijgen. Daaraan moet ten spoedigste een einde worden gemaakt. Gebruik van kazernelokalen, en bouw van tijdelijke gebouwen inplaats van kostbare huurhuizen worde onder het oog gezien.

De dienst van het stoomwezen worde door uitbreiding in staat gesteld aan zijn functie te voldoen; de te verhoogen remuneraties zullen de meerdere kosten ruimschoots kunnen dekken.

De pakhuisdienst en de aanschaffing van goederen worde geregeld meer overeenkomstig die van particuliere lichamen. Streng toezicht op retour-commissies worde uitgeoefend.

Departement van Gouvernementsbedrijven.

De Post- en Telegraafdienst vervult naar mijne ervaring haar taak voldoende, beter dan dikwijls in Nederland. De klachten over te hooge tarieven acht ik niet gerechtvaardigd.

De dienst van Waterkracht en Electriciteit moet zich ook in het belang van bezuiniging niet bemoeien met de uitvoering der voorbereide werken.

Vermoedelijk is zoowel de onpractische mijnwet als het droevig resultaat van vele mijnbouwondernemingen oorzaak van de geringe sympathie, die de hard werkende en nuttige mijndienst geniet. Practisch acht ik het, bij behoud van zorg voor het Nederlandsche karakter der maatschappijen allen mijnbouw over te laten aan het particuliere initiatief.

Wangunst en wantrouwen heeft de wetgevende macht en een deel van het publiek gebracht tot het aanvaarden van een politiek, die de ontwikkeling van den mijnbouw belemmert. Het is bijna overal gebleken, dat mijnbouw een risquant bedrijf is, niet geschikt voor staatsbedrijf.

Staatsbedrijven worden op den duur slechts goed geleid bij kundige leiding, gepaard met deskundig toezicht, door bevoegde raden. Waar de samenstelling van dergelijke raden in Indië door het gering aantal bevoegde en onafhankelijke personen nog gedurende vele jaren tot de onmogelijkheden zal behoeven, zal òf een stelsel van gemengde bedrijven, òf overgave aan particulieren, aangewezen zijn. Dit geldt niet alleen voor het mijnbedrijf.

Door de bijzondere omstandigheid is de zoutregie een voorbeeld van een voordeelig staatsbedrijf; verhooging van den prijs van het zout is bij de tegenwoordige loonen der bevolking gemotiveerd te achten. Daardoor behoeft behoorlijke belooning van den arbeid van de zoutmakers niet achterwege te blijven. Ter wille van de zuinigheid worde beperkt het streven der zoutregie om door bouw van een eigen vloot geheel Indië te voorzien van zout. Onnoodige kapitaaluitgaven en

concurrentie met Spoorwegen en Paketvaart Maatschappij zijn de schadelijke gevolgen van dat streven.

De uitbreiding der landsdrukkerij zal kunnen worden tegengehouden door beperking der drukwerken, b.v. door vereenvoudiging der belastingmodellen, door minder modellen voor alle mogelijke vragenlijsten, en door bevordering, b.v. in den vorm van deelneming in het kapitaal van de oprichting van particuliere drukkerijen.

De opiumregie is een dergelijk voorbeeld als de zoutregie. Het is te hopen, dat aan de wenschen der afschaffers van het opiumgebruik in afzienbaren tijd niet worde voldaan. Ik heb in Indië nimmer de noodlottige gevolgen van misbruik van opium gezien als die van sterken drank in Nederland, en ik schrijf dit toe aan de duurte van het genotmiddel. Verbod van opium, indien het al ware door te voeren, zal als gevolg hebben vergrooting van gebruik en misbruik van slechten alcohol.

Het beheer der staatsspoor- en tramwegen en het toezicht op de spoor- en tramwegen geven mij aanleiding tot de volgende opmerkingen. Meerdere uitvoerigheid zal de lezer mij met het oog op de actualiteit der zaak willen toestaan. Dat beheer staat in het algemeen zeker niet ten achter bij die van de particuliere spoorwegen. De droevige resultaten der laatste jaren zijn m.i. te wijten aan te weinig contrôle eenerzijds, te weinig vrijheid anderzijds.

Hoewel de staatsspoorwegen dikwijls een groot indirect voordeel opbrengen in den vorm van belastingen, mogelijk geworden door de ontwikkeling der betrokken landstreken, is toch met enkele uitzonderingen de aanleg steeds door de wetgevende macht goedgekeurd op grond van de reeds dadelijk of na eenige jaren te verwachten rentabiliteit ook boven de leeningrente. Hetzelfde geschiedde door de particuliere maatschappijen; slechts zeer enkele lijnen beloofden dadelijk een winst boven de gewone rente der aanlegkosten, en de goede dividenden dier maatschappijen zijn dan ook niet een gevolg van de bijzonder groote winsten, die gemaakt worden met het in de zaak gestoken kapitaal, doch vloeien veeleer voort uit de verhouding tusschen het geringe aandeelen-kapitaal en het hooge cijfer der obligaties tegen lage rente. En om die winsten te maken, hebben de bestuurders dier maatschappijen steeds met de meeste zuinigheid moeten exploiteeren, hebben zij naarstig moeten uitzien naar alle middelen tot bevordering van het verkeer, en hebben zij steeds tijdig zich moeten dekken tegen den invloed van ongunstige omstandigheden. In hun zuinig beheer zijn deze bestuurders in den regel gesteund door verstandige directies in Nederland, in staat de richting van het beheer aan te geven.

Het beheer der staatsspoorwegen heeft daarentegen vooral in de

laatste vijftien jaren in de uitbreiding van lijnen en materiëel een vrijheid van handelen gehad, die bij een voortdurende en steeds stijgende en nimmer dalende ontwikkeling van het verkeer zonder groote aan den dag tredende nadeelen zou zijn geweest, die echter thans aanleiding is geworden van een soort débacle. Kenmerkend voor die vrijheid was ook het feit der plotselinge invoering van een regeling der arbeidstijden, onmiddellijk voor de aankomst van een ervaren deskundige uit Nederland.

Aan den anderen kant werden de staatsspoorwegbestuurders geremd door omstandigheden van sociaal-politieken aard, die een tijdige verhooging van tarieven belemmerden; ik verwijs b.v. naar den invloed van het zoogenaamde mindere welvaartsrapport, verder werden zij door de plotselinge invoering van een ongemotiveerd hoogen duurtetoeslag voor alle gouvernements ambtenaren voor een onverwachte verhooging der exploitatie-kosten gebracht.

Het deficit der exploitatie is thans zoo groot geworden, dat ingrijpende maatregelen tot herstel van het evenwicht moeten worden genomen.

Daaronder noem ik ten eerste het staken van den aanleg van alle nieuwe lijnen zoowel op Java als op de buitengewesten, het terugbrengen van de kostbare spoorwegwerken te Soerabaja en Batavia tot de meest eenvoudige afmetingen, waarbij moet worden uitgegaan van evenredigheid met de verhoudingen. Bovendien worde afgezien van electrificatie met het oog op de zeer groote daardoor noodige kapitaalsuitgaven en de daaraan verbonden afschrijvingen. De voordeelen der electrische exploitatie moeten vooral bij vermeerderd vervoer te voorschijn komen, en zullen dus in de jaren van depressie uitblijven.

De eischen, in de laatste jaren gesteld aan genoemde werken, en aan andere, die gelukkig nog niet in een stadium van uitvoering zijn gekomen, als de werken te Djokja en de smalspoorverbinding tusschen Solo en Djokja, doen niet denken aan een verkeer van betrekkelijk geringe intensiteit als thans nog bestaat, maar aan een verkeer bij wereldsteden in Europa. In den Volksraad is gesproken van sport op spoorweggebied. Zonder dit woord over te nemen, moet ik toch erkennen, dat de geprojecteerde inrichtingen en de exploitatie dikwijls de eischen van nu en de naaste toekomst onnoodig voorbijstreefden. Ik wil slechts het voorbeeld noemen van de in dagbladen veelbesproken eendaagsche verbinding tusschen Batavia en Soerabaja.

De omvang van het verkeer heeft die naar mijn meening niet noodig. De uitgaven, die thans reeds in verband met den loop der expresstreinen, zijn besteed aan versterking van bruggen, verbetering van tracés, verdubbeling van het spoor op sommige baanvakken, zullen nog door vele andere gevolgd worden. Het is zaak daarmede op te houden. Wanneer te eeniger tijd een snelle trein moet worden ingelegd

tusschen Batavia en Soerabaja, dan behoeft deze slechts te bestaan uit rijtuigen van één of twee klassen, en behoort voor het gebruik niet een toeslag van een rijksdaalder doch minstens van het viervoudige daarvan te worden gevorderd.

In deze richting ligt een bron van dadelijke bezuiniging. Op Java zijn behoorlijk snelle treinen (tot 75 K.M. per uur) noodig voor de verbindingen van het binnenland naar de kustplaatsen; voor het overige kan als maximum snelheid met 60 K.M. per uur worden volstaan. Daarbij moeten de tarieven ook voor den inlandschen reiziger worden verhoogd; daarbij kan en moet rekening worden gehouden met het feit, dat vermindering van pleizierreizigers — en die zijn er in zekeren zin op sommige baanvakken in groot getal — niet behoeft te weerhouden van tariefsverhoogingen.

Bovendien moeten de goederentarieven, speciaal die voor groote afstanden, worden verhoogd, evenals tarieven voor gouvernementsgoederen, die aanleiding geven tot onnoodig vervoer over lange trajecten.

Een voorname bron van bezuiniging is te vinden in den personeelbezoldiging, allereerst in het aantal. Het aantal is naar evenredigheid veel grooter dan bij de particuliere spoor- en tramwegen. Maar bovendien is de dienstijver en als gevolg daarvan het nuttig effect van het werk geringer. Ik schrijf dit toe aan het feit, dat ontslag van luie en slechte ambtenaren om zoo te zeggen onmogelijk is; de wetenschap, dat het zoo bezwaarlijk gaat, dergelijke ambtenaren te ontslaan, werkt verderfelijk op de dienstuitvoering van velen. Het gevolg is, dat de geheele dienst op een station vaak rust op de enkele goede ambtenaren. Wat ik reeds in den aanvang onder den eisch sub 2°. noemde, ontslag als straf, voor het verkrijgen van betere plichtsvervulling, is in het bijzonder van toepassing op het personeel bij die staatsbedrijven, waar het gevolg van slechte dienstbetrachting zich uit in de spoedig zichtbare geldelijke gevolgen. Vermindering van de getalsterkte van het personeel is in een land als Indië met zijn veel vlugger verloop dan in Europa in betrekkelijk korten tijd te verkrijgen. Billijke behandeling van het personeel, dat wordt ontslagen, behoort natuurlijk als beginsel te worden aangenomen.

De groote centralisatie van het beheer der staatsspoorwegen in de laatste jaren is vermoedelijk ook geen bron van besparing en zuinigheid geweest.

De vereeniging der Ooster- en Westerlijnen en de instelling van een driehoofdig bestuur gaf aanleiding tot veel critiek. Dat zulk een verandering kon geschieden zonder dat het advies van deskundigen in Indië of in Nederland werd gevraagd — in den Volksraad werd ten minste bij de verdediging dier maatregelen daarvan geen melding gemaakt, is een bewijs voor het gebrek aan toezicht op het bestuur

der spoorwegen. Bij het bestaan van een spoorwegraad zou het publiek ten minste iets anders hebben vernomen van de motieven en de geldelijke gevolgen, dan b.v. de mededeeling van het bestaan van een driehoofdig bestuur o. a. bij de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, waar dat notabene reeds 20 jaar geleden practisch werd vervangen door een éénhoofdig bestuur. Nu moet wel erkend worden de moeilijkheid om in Indië goede, uit bevoegde krachten bestaande raden samen te stellen, doch dat ontslaat de Regeering niet van de verplichting om elders voorlichting te zoeken.

Wat de toekomst betreft, is te hopen, dat bij het aanbreken van betere tijden de neiging naar zuivere *Staats*spoorwegen zal verminderen en ernstig gestreefd worden naar een gemengd bedrijf, zooals reeds een paar jaar geleden is voorgesteld, doch waarvan de Regeering te kwader ure afzag wegens de oppositie in den Volksraad. Overgave van het bedrijf aan een naamlooze vennootschap durf ik thans niet aanraden, omdat vermoedelijk een groot kapitaalverlies daarmee zou gepaard gaan.

Uit de laatste jaren dateert ook een zeer groote uitbreiding van het toezicht op de Spoor- en Tramwegdiensten; deze uitbreiding, gevolg ook van aandrang van directies van Spoor- en Tramwegmaatschappijen, was, wat het aantal hoogere ambtenaren betrof, onnoodig. De vroegere regeling, waarbij de hoofdinspecteur der Staatsspoor- en Tramwegdiensten tevens hoofd van het toezicht was, was theoretisch minder juist, maar voldeed in de practijk, en was heel wat minder kostbaar.

Departement van Financiën.

Eenstemmig is het oordeel van de Indische Industrie, handels- en landbouwwereld over de belemmerende werking der belastingen. Deze ongunstige meening dateert niet van de laatste jaren. De herinnering aan den wanhopigen achterstand en de nuttelooze hoeveelheid werk, die voor alle vennootschappen veroorzaakt werd door de verplichte aantooning van het in de zaak aanwezige kapitaal, is zeker nog niet vergeten; de wijze, waarop terugwerkende werking werd gegeven aan belastingen; de achterstand in den aanslag der oorlogswinst-belasting liggen nog versch in het geheugen. Het bij vele hoogere ambtenaren, en blijkbaar ook bij de Regeering bestaande idee, dat bijna alle ondernemingen van particulieren goudmijnen zijn, gaf aanleiding tot het brengen der belastingen op een zoodanig peil, dat daardoor de toevloeiing van kapitaal, een levensbehoefte voor Indië, zoolang de massa der bevolking niet in staat is te sparen of niet wil sparen, wordt tegengegaan.

Vaststelling van een percentage van 5 % voor de overwinst is een anomalie voor in Indië werkende onderneming; heffing van uitvoerrecht boven een dikwijls dubbele winstbelasting, zijn een oorzaak van terugtrekking van het kapitaal.

Eerste eisch voor verbetering van het belastingstelsel is vereenvoudiging; de mogelijkheid om binnen korten tijd een corps ervaren belasting-ambtenaren te scheppen, zoo, dat juistere en hoogere belastingaanslag wordt verkregen, is uitgesloten. Daarom is de omslag, noodig geworden door de wederingevoerde kapitaalsaantooning, hoezeer theoretisch juist, te verwerpen; waar zelfs iemand als de oud-minister Treub een lans breekt voor de weder-invoering, en deze meent, dat de Indische belasting-administratie slechts uit gemakzucht zich tegen den uit Nederland bevolen maatregel opponeert, is dit een bewijs van diens onbekendheid met de geschiedenis dezer „aantooning". Wanneer geen middel wordt gevonden, die aantooningen op eenvoudige snelle wijze te doen behandelen, en daardoor weder groote achterstand zal ontstaan, zal een andere weg moeten worden gevonden.

Het is zonder overgroot kader van belasting ambtenaren niet mogelijk de aanslagen der vennootschappen te behandelen. Het aantal particuliere Commissieleden, die als b. v. de heer 's Jacob zich kunnen wijden aan dergelijke zaken en de noodige zakenkennis hebben, is daarvoor in de Indische maatschappij te gering.

Hoezeer veel critiek wordt geoefend op de indirectie belastingen, wil het mij voorkomen, dat deze belastingwijze voor een land als Indië vele voordeelen bezit juist door haar eenvoud. Wanneer nijverheid en handel en landbouw bloeien, is de massa in staat die indirecte belastingen te dragen. Verbetering van den zeerachterstalligen verpondingsaanslag zal ook tot versterking der middelen bijdragen.

Tot de werkzaamheden van dit Departement behoort ook het toezicht op de toekenning van nonactiviteits-wedden en wachtgelden. Behoorlijke regeling der waarneming van betrekkingen van verlofgangers zal besparing geven in het aantal ambtenaren. Verloven moeten geen aanleiding geven tot bevordering; men beloone het meerdere werk en de meerdere verantwoordelijkheid der waarnemers.

Verder moet bepaald worden, dat gepensionneerden, die weder in dienst worden genomen, in totaal niet meer genieten uit 's lands kas dan het normale tractement aan de betrekking verbonden. Ook hierdoor is bezuiniging te verkrijgen. Eveneens moet ter bereiking van hetzelfde doel de aanspraak op vol pensioen eerst na 25 jaar dienst gesteld worden.

De pandhuisdienst is een der instellingen, die „geen dag en geen nacht" konden wachten. In Europa maakt de goede inrichting der banken van leening nog steeds een onderwerp van debat uit. Daar deze banken in Indië behalve een toevlucht voor een betrekkelijk klein getal werkelijk behoeftigen een soort bewaarbank zijn voor meer welgestelden en een beleenbank voor het verschaffen der mogelijkheid van „Selamatans", is de juiste inrichting in verband met de behoeften

der maatschappij daardoor nog veel ingewikkelder dan b.v. in Nederland.

Toch was de energieke toewijding van een idealen ambtenaar in staat de regeering te brengen tot instelling van een dienst van twijfelachtig nut, die een talrijk personeel telt, en schatten aan inrichting heeft gekost.

Het meest trof mij in den tijd van den bouw der pandhuizen — het eenige behoorlijke gebouw in de desa, dat de aandacht van ieder reiziger trekt — de minister van koloniën in de Tweede Kamer moest verklaren, dat er geen personeel beschikbaar was voor scholenbouw! Het resultaat van den pandhuisdienst is in den aanvang geweest een ontwrichting van andere diensten — een nieuwe dienst met betere voorwaarden trekt altijd aan —; een terugdrijwen van het Chineesche kapitaal, dat niet heeft bijgedragen tot betere stemming van het vlijtige Chineesche volk. Daarna is gebleken, dat ook de pandhuisdienst niet zonder zeer hooge rente kon werken, en dat een diensttak was in het leven geroepen met een in hooge mate onbehoorlijk optredend personeel, zonder evenredig nut.

Een verstandige daad zal zijn den pandhuisdienst af te schaffen; natuurlijk zal dit geleidelijk moeten gaan.

Wanneer de banken van leening weder in handen van particulieren komen, daarop beter toezicht dan vroeger wordt uitgeoefend, en tegelijkertijd een goede practische woekerwet met rechtspraak door één rechter wordt ingevoerd, zal de bevolking beter geholpen zijn dan nu met de mooie pandhuizen.

Ik heb over dezen pandhuisdienst wat meer uitgeweid om een voorbeeld te geven van de wijze, waarop bij de regeering soms de zin voor geleidelijke ontwikkeling zoek was.

Het is te prijzen, in den tegenwoordigen zoo dikwijls aangevallen minister van koloniën, dat bij hem die geleidelijkheid niet ontbreekt; dat bewijst zijne opvatting van de toekomstmuziek der herzieningscommissie, die terecht door hem wordt opgevat als studiemateriaal, niet geschikt voor dadelijke uitvoering.

Over de wenschelijkheid van meer gebruik van de invoerrechten als belastingmiddel sprak ik reeds. Noodig is daarvoor een goed integre personeel, dat met de eischen van den handel terdege rekening houdt. Het is mij voorgekomen, dat ook hier beperking van aantal mogelijk is.

Gewestelijk en Plaatselijk Zelfbestuur.

Ik behoor tot diegenen, die de invoering van de locale raden met de wijze van samenstelling geheel door verkiezing ontijdig hebben gevonden. De gestie der gemeenteraden heeft geen sympathie bij het belasting-betalend publiek; het meerendeel der raadsleden — enkele harde werkers uitgezonderd — heeft geen tijd voor goede behartiging

der gemeentebelangen, of mist blijkens de uitingen een behoorlijk gemeenschapsgevoel.

De te groote toegeeflijkheid der regeering in het toestaan van leeningen en goedkeuring van begrootingen dikwijls zonder behoorlijke motiveeringen is oorzaak van hooge plaatselijke belastingen. Meerder toezicht van regeeringswege op de publieke werken is noodig; door samenwerking met het Gouvernementspersoneel in stede van streven naar het instellen van eigen diensten is bezuiniging te krijgen.

Leger en Marine.

Voor de verdediging van een eilandenrijk is in de eerste plaats noodig een marine, in samenwerking met het landleger.

Het ontwerp vlootwet voldeed aan redelijke eischen. De legerorganisatie is daarmede echter niet in overeenstemming. Bezuiniging op de vlootplannen is te verkrijgen door vestiging van een operatiebasis te Soerabaja; de kosten van het leger moeten worden verminderd door vervanging van het staande leger door een politieleger en een militieleger.

Naar menschelijke berekening is in de eerste tientallen jaren geen groote oorlog denkbaar, die Insulinde zal beroeren. Het geld ontbreekt om thans voor de uitrusting ten opzichte van een buitenlandschen vijand het noodige te doen.

Laat men dan verstandig zijn en zich beperken tot een politieleger van een sterkte van b.v. 10.000 man, en slechts de vloot van kleine schepen aanhouden.

Een kleine staf van leger- en marineofficieren bereide voor de vorming van een militieleger, geoefend en gecantonneerd als het legioen van Mangkoenegara, en een militiemarine; blijve studie maken van wat noodig is voor een verdediging tegen een buitenlandschen vijand, opdat, wanneer de financiën hersteld zijn, met spoed het noodige kan worden aangeschaft. Het geld, dat thans besteed wordt aan leger en vloot voor een tweeslachtig, niet bereikt doel, is weg geworpen geld.

Zoowel onder de officieren als het lagere personeel bevinden zich talrijke geschikte krachten voor andere betrekkingen zoowel in 's lands dienst als daarbuiten. Waar de aanvulling uit Nederland thans slechts met groote geldelijke opofferingen voor opleiding kan plaats hebben, kunnen deze gelden gedurende eenige jaren worden bespaard.

Een fonds voor de verdediging worde gesticht, dat allereerst zijn inkomsten verkrijgt uit een weerbelasting, geleidelijk zich uitstrekkende over de geheele bevolking, die geen militaire dienst verricht.

Warme belangstelling in Nederlandsch-Indië bracht mij er toe mijn beschouwingen te publiceeren.

Daartoe ging ik te eer over, toen ik in de Indische bladen van eenige maanden geleden artikelen las over de noodzakelijkheid van een regeeringscommissaris belast met invoering van bezuinigingen, waarbij tevens betoogd werd, dat die man niet alleen met groot gezag maar ook met een groot inkomen begiftigd moet worden, en in verband daarmede naast de heeren van Gijn en Caspersz ook mijn naam genoemd werd.

Zeer zeker zou een bezuinigings-inspecteur groot gezag moeten worden gegeven, maar het groote inkomen is daarbij niet noodig. Vindt men den man, daartoe geschikt en genegen, dan zal hij ook genegen zijn, den arbeid te doen zonder extra geldelijke voordeelen.

Wanneer hij zich weet te verzekeren van de medewerking der departementshoofden, en hem de noodige tact daartoe niet ontbreekt, kan de aanwijzing van een bezuiniger groote bespoediging geven. Hij zal dan bewaard blijven voor het leed van niet-slagen, dat den in de jaren 1892/1893 opgetreden bezuiniger beschoren was.

Grepen uit den Indischen Archipel.

DOOR

H. R. ROELFSEMA.

VAN JAVA NAAR HET OOSTEN.

Toen we tegen den avond Soerabaja verlieten lag in een blauw waas de Ardjoeno met zijn ranke vulkaanlijn boven Java's kust. Blauwer, donkerderblauw dan de lucht rondom stak zijn silhouette tegen den duisteren achtergrond af. Violet, paars, indigo lieten zich onderscheiden in het blauwe waas, waarin het gansche aardrijk lag omvangen. Alleen in het Westen brak wat kleuriger licht door, daar verdween de zon tot den volgenden dag. Over de wijde reede stoomde het schip tusschen de vele lichtjes der booten, die voor anker lagen. Weldra was het duister, pikduister en het eenige wat licht afstraalde was het varende schip over een stille zee.

Naar Bali stoomden we eerst, het eiland der vele hindoetempels, der rijke sawahs en van het weelderige vee. Den volgenden dag zouden we reeds vroegtijdig daar zijn.

Welk een vrede, welk een rust, weer de wijde zee. De frissche avondbries kwikte op en het ruischen van het schuim langs de beide zijden deed weer bekend weldadig aan. Het was éénc groote heerlijkheid na de drukte van het embarkeeren, na de hitte overdag op het land, thans in de avondkoelte op de glijdende, even trillende boot.

Zie zoo, daar ging het dan naar het verre Oosten, maar nog een viertal weken zouden er verloopen alvorens N. O. Halmaheira, waar mijn plannen mij noodzaakten een tijd lang te blijven, bereikt zou zijn, want zeker zou te Makasser verscheiden dagen gewacht moeten worden op de boot, die daarheen zou vertrekken. Over het eigenlijke doel mijner reis, waarover ik terloops reeds mededeelde, dat dit ging om uitbreiding te geven aan de oliecultures in de Molukken, nog dit. Voor navolging is het vatbaar en hoe meer er volgen des te beter, want „cultures zijn gezellige beestjes", zegt men in Deli. En mooi werk? Och, is er mooier en onschuldiger werk denkbaar, dan de aarde

waar ze nog woest en ledig is, in cultuurland om te zetten? Doch niet overal laat zij zich zoo herscheppen, althans niet op een gemakkelijke en vooral voordeelige wijze en in de eerste plaats is het wel om dat laatste te doen. Voordeel, winst behalen — kom laten we, nu we toch op de boot zitten, in de sfeer van ronde, practische, hollandsche zeelui, alle mooie praatjes maar in eenmaal overboord gooien .... het is om winstbejag te doen, wel niet zonder een beetje zucht naar avontuur, maar dan toch om winstbejag en niets anders, wanneer we zoo ver van huis gaan op zoek naar streken, waar dat werk met voordeel kan geschieden. En ver moeten we daarvoor van huis, steeds verder van huis, want waar de aarde nog in oertoestand vruchtbaar is, waar vruchtbaar mooi land nog voor het grijpen ligt, daar ligt het ver, heel ver, van wat wij noemen de beschaafde wereld. En dan niet alleen vruchtbaar moet het land zijn, maar ook de gesteldheid van den bodem, de ligging, het klimaat moeten aan allerlei eischen voldoen en liefst uitstekend voldoen. Wat ik wenschte, wat ik zocht was zeer vruchtbaar, vooral niet moerassig, vlak land aan zee, waar de regen zonder moesson over het geheele jaar valt en waar een gemakkelijke verbinding met de buitenwereld zou zijn tot stand te brengen.

Terreinen, welke hieraan beantwoorden, komen in oertoestand, zelfs in onzen Archipel, waar toch nog zooveel land woest en ledig ligt, toch niet veel meer voor. Bergen en dalen, onvruchtbare gronden, moerassen, of diep landwaarts in gelegen vlakten, die nog niet voor ontginning in aanmerking komen, wisselen elkaar af in dat uitgestrekte eilandenrijk. Men moet heel goed kijken en heel lang zoeken — en wat geluk hebben — alvorens men over groote uitgestrektheden vindt, wat aan de hoogste eischen van vruchtbaarheid, bodemgesteldheid, klimaat en ligging voldoet.

Er wordt daarginds nog zoo dikwijls maar begonnen met vrees in het hart of lukraak, wijl men niet weet wáár te beginnen, wijl men niet vinden kan wat men zoekt.

Op een bootreis door de Molukken van eiland tot eiland, van kust tot kust, valt het reeds op bij dat globale overzicht, waarbij men alleen over ligging en een weinig over bodemgesteldheid kan oordeelen, hoe weinig terreinen naar verhouding van de onmetelijke landoppervlakte, welke men voorbijvaart, aan die beide eischen in hooge mate voldoen. Als pionier, die toch reeds vele eerste moeilijkheden te overwinnen heeft, is het van belang dat men zijn keuze zoo goed mogelijk doet. Dan later, veel later, eerst als een streek zich ontwikkelt, kan men zich met minder tevreden stellen, dan komt ook het tweederangsche aan de beurt, dan wordt ook daar het welslagen mogelijk.

Nu kende ik het land waarheen ik ging en wist dat het goed en vruchtbaar was en dat het voldeed aan de eischen, die werden gesteld. Een onderneming daar zeven jaren geleden gevestigd, raakte in vollen

bloei en beloofde veel, heel veel. Die resultaten waren uitsluitend te danken aan de gunstige voorwaarden, waaronder zich daar alles kon ontwikkelen, land en ligging en klimaat, het kon moeilijk beter, toch was ik mij op de heenreis nog niet recht bewust, hoe gunstig ook andere en uitgestrekte complexen land daar als 't ware nog voor het grijpen liggen. Wel was ik van plan een greep te doen in de overtuiging, dat die goed zou zijn, doch dat die greep zoo goed zou kunnen zijn, dat er zoo veel te grijpen is, dat wist ik toen niet, dat heb ik er eerst tijdens mijn tweede verblijf kunnen leeren. Men vergete niet, dat een goed overzicht van terreinen, die met zwaar oerwoud zijn bedekt, waar elke verplaatsing zeer bezwaarlijk is — want meestal moet met den parang een weg worden gebaand — niet zoo snel mogelijk en niet zoo gemakkelijk is.

Een algemeen overzicht is, zooals ik reeds zeide, van een voorbijvarende boot af, gauw verkregen. Doch nu komt men aan land, aan de kust; dan is het eensklaps uit met den wijden kijk, men ziet in letterlijken zin door de boomen het bosch niet meer. De blik is beperkt geworden, een weg moeilijk te banen en de bevolking, of wie inlichtingen zou kunnen verschaffen, staat nu ook maar niet aanstonds klaar om te vertellen wat hij of zij weet. Machteloosheid overvalt het kleine menschje, dat zich daar met groote plannen en allerlei gegevens aan de kust liet nederzetten. En geen wonder, want wat kan hij tegenover de onafzienbare wouden van zwaar hoog geboomte, die dat gansche land bedekken.

Wat hij wel kan? Zijn zelfvertrouwen niet verliezen en profiteeren van elke omstandigheid, die hem gunstig is. Zijn wil, zijn durf, zijn juist inzicht en.... zijn geluk kunnen hem nu alleen redden; thans zal worden beproefd of zijn plannen mogelijkheid van uitvoering hebben, of hij de man voor zijn plannen is. Thans zal blijken wat hij in de werkelijkheid waard is, hoe hij beproevingen, onzekerheden, tegenslagen, kritiek en alles wat daar op hem afkomt, het hoofd kan bieden, hoe hij handelen en wachten en wachten en handelen kan, en hoewel hij dikwijls op zijn lippen zal bijten, toch niet tot vertwijfelen overgaat.

O, het is een manlijke, schoone taak ergens in onze wijde wereld den stoot te geven, een woeste verlaten streek tot een rijk cultuurland te maken. Het is „worth living", een realiteit, die niet zonder een idieele zijde is, het is een reëel ideaal.

Dit keer was er voor mijn vertrek veel voorbereid; ook zou ik er niet verlaten en eenzaam staan aan een met oerwoud bedekte kust. Oh, neen, daar had zich reeds een middenpunt ontwikkeld van waaruit veilig en bedachtzaam, met behulp van hen, die er woonden, gehandeld kon worden.

Kort en goed, de meest riskante taak, die mij wachtte, bleef echter

de grondslagen leggen voor een nieuwe cultuuronderneming op N. O. Halmaheira.

Ja riskant, ondanks alle zekerheden toch riskant, want zoo lang men niet heeft, wat verkregen moet worden, zoo lang ik ook niet met eigen oogen de nieuwe terreinen had gezien, zoo lang er geen werkvolk was aangeworven, bleef de onzekerheid van het onuitgevoerde met alle hinderpalen, welke zich konden opdoen in die verre streken, waar door weinig verkeer, elke moeilijkheid tot langdurige tegenslagen en tijdverlies kan leiden.

Maar tijd? Tijd wordt er schijnbaar zoo veel verspild, alvorens men bij de veeljarige cultures zijn doel heeft bereikt. Wie niet het „Wait and See", de zinspreuk van Asquith, tot de zijne kan maken, moet in den aanvang niet als leider optreden.

Aan dek verschenen de passagiers in afwachting van de avondtafel. Er waren reeds een ambtenaar van het Departement van Landbouw, die naar de wildernissen ging, teneinde zeldzame planten bijeen te snuffelen; een Engelschman, uitgezonden door de Zoological Society te Londen, om kleurige vogels uit de binnenlanden van Nieuw-Guinea naar de hoofdstad der wereld te sleepen. Arme vogels. Neen, nu had hij nog die mooie beestjes niet, nu vlogen ze nog vrij in het wild, maar met een zestal maanden zou ik hem weer ontmoeten en dan, zou een gedeelte van het tusschendek vol staan met kooien en hokken, waarin al die mooie, arme vogels, vechtend en elkaar de veeren uitpikkend of al hun pracht verliezend door vervuiling in de nauwe omgeving, als schunnige paupers, als beklagenswaardige, armzalige exemplaren hunner schitterende soortgenooten naar Europa zouden worden vervoerd.

Eenige heeren, die voor zaken naar het Oosten gingen, verschenen ook aan dek, reizigers voor import- en exportfirma's, die orders trachtten op te doen en nieuwe relaties trachtten aan te knoopen met europeesche en chineesche tokohouders en handelaren; ook een lid van den Raad van Justitie te Makasser en eenige officieren voor het garnizoen aldaar, verschenen tenslotte met hunne dames en eenige kinderen. Thans heb ik er nog een vergeten, de eenige, dien ik reeds kende toen ik aan boord kwam; het was de Sultan van Batjan, een voor den schijn regeerend potentaatje van een miniatuurrijkje; een oudachtig heertje. Hij had op Java zijn afgezetten collega van Ternate, sedert eenige jaren in Bandoeng geinterneerd, een bezoek gebracht en was nu op de terugreis naar de hoofdplaats Laboehan van zijn eilandenrijkje, dat tegen de Zuid-Westpunt van Halmaheira ligt. Toen hij me zag, glunderde zijn gezicht slim-vriendelijk, even zette ik me naast hem neer, nadat we hoffelijk buigend een handdruk hadden gewisseld.

De vorst had gelezen, 't boek lag op de leuning van zijn stoel; zeker een geschrift vol oostersche wijsheid, misschien wel de koran, of vol oostersche pracht en fantasie, misschien wel de 1001 Nacht.

Wat leest Toewan Sultan daar voor belangwekkends?

Met zijn slimste en beminlijkste glimlachje overreikte hij mij, op die vraag, het boek en .....ik kreeg een schrik..... 't is dan ook niet te gelooven, waarmede zoo 'n diepzinnige Sultan onder onzen invloed zijn geest tracht te verrijken ..... 't was een verhaal van Buffalo Bill.

Of Toewan Sultan dat mooi vond?

Nou of! zeiden zijn beide gebarende handen en zijn heele gezicht. Hij scheen de lezing van een dergelijk geschrift voor een ontwikkelende en beschavende daad te houden.

Mijn belangstelling voor zijn Oranje-Nassau orde streelde hem en eveneens voor het zware gouden horloge, dat hij in den borstzak van zijn toetoepjasje droeg en dat hij me in de hand gaf, om nader te bezien. Nu 't was de moeite waard. De dubbele gouden kast was aan beide zijden met rood email ingelegd en in dat rood email waren talrijke parelen en diamanten gevat. De vijfpuntige ster, de halve maan en kransen van deze kostbare steenen sierden dit sultanshorloge; een geschenk van een handigen planter, uit Europa voor den Sultan meegebracht.

Hij fluisterde iets van.....damarconcessies. Oh! wij begrepen elkaar, met een knipoogje, volkomen.

De vorst kon het met de passagiers goed vinden. Grapjes (zijn medepassagiers vergaten wel eens even zijn rang) verdroeg hij nederig zwijgend. Aan tafel zat hij mee aan en at netjes; bij vergissing (totdat hij door een der medeaanzittenden gewaarschuwd werd) ook varkensvleesch; een hut deelde hij met een uit zijn gevolg. Hij was tevreden, volkomen tevreden, als gelijke met de andere passagiers in de eerste klasse behandeld te worden. Een zachtzinnig, slim manneke, de eenige der moluksche Sultans die zich door soepelheid tot heden op zijn troon gehandhaafd heeft. Hij kende en begreep de macht en de kracht van de Kompanie en zijn afhankelijkheid van haar.

*

Boven de zee was de maan gerezen, de volle maan. Onder een glans van zilverlicht lag het gladde zachtdeinende watervlak. Zwart, heel zwart leek dat vlak onder den rustigen egalen lichtschijn van den hemel; alleen waar de maan in het water spiegelde, blonk het en gloeide het sterklichtend bleekblauw. Dichtbij leek die lichtbaan met elke deining en kabbeling in onophoudelijk beweeg, maar verder af werd het tot den gezichteinder een steeds vastere, fellere glinstering. Soms gleed een bootje met uitbollend zeil, als een scherpe silhouette door die lichtstreep en onderschepte haar grootendeels, doch na een oogenblik straalde zij weer in vollen luister, terwijl in het nachtelijk donker boven de zwarte zee het scherp tintelend lichtje weggleed, dat pinkte aan den voorsteven van het varende bootje.

Het vredige van dien zachtglanzenden zilverregen uit den flauwlichten hemel, bracht ontspanning na een dag van te veel licht, te veel gloed, te veel hitte en te veel herrie, bracht aan het eind van den dag de kalmte, die den eersten tijd aan boord zoo weldoend kan zijn.

ZONSOPGANG.

Als ik in het land der tropen,
Met het oerwoud achter mij,
Of op 't schependek gezeten,
Ben alleen en moeitenvrij,
En de zon in 't kleurrijk Oosten,
Nog verborgen, vurig rijst,
Als de wijzer van het uurwerk
Nauwelijks nog het daguur wijst . . . . . .

Zie dan is er één paar oogen
Dat naar 't dagelijksch wonder staart,
Dan althans is er één harte,
Dat ontvankelijk, dankbaar slaat.

Vroege morgen! — Wondere morgen!—
Voor het zorgloos tropenkind,
In Uw morgen is geborgen,
Wat men, ach! zoo zeldzaam vindt!

'k Grijp er van wat ik kan vatten,
Als een hunkerend westersch kind,
Om te schenken van de schatten,
Die men àl te zeldzaam vindt.

De piek van Lombok aan bakboord, die van Bali recht voor den boeg, naderden we in het heel vroege morgenuur, dat laatste eiland, terwijl aan de oosterkim het jonge daglicht in alle regenboogkleuren straalde. Nevelen rustten op het lage land, roodgetinte lange wolkenstrooken dreven hooger en schenen de bergen in tweeën te snijden, zoodat het was alsof de hoogste toppen zweefden in de lucht. Paarlmoerenglanzen lagen bij dit licht over de blanke eindelooze zee naar de zijde, waar de zon rees, maar sapphier en diep-indigobauw kleurde het water naar het donkerder Westen.

Daarmee begon de reeks van feestelijke morgentafereelen, waarom een zeereis door de Molukken zulke lichte, blijde herinneringen kan achterlaten.

Voor velen is het een weldaad in morgenklaarten te baden, voor velen is het zelfs een noodzakelijkheid uit de wereldbron, waaruit ook zoo veel vertroebeling en verontreiniging tot en over ons komt, verheldering en zuivering te kunnen scheppen. Het evenwicht tusschen torsen en kracht om te torsen moet, als de schaal te veel naar eene zijde doorslaat, worden hersteld.

Alle Hollanders zijn nu eenmaal niet, als die in zijn nuchterheid zoo evenwichtige landsman, dien Heine, in een enthousiastisch oogenblik, op Helgoland ontmoette, en waarvan hij o.m. met bijtenden spot schreef: „Sogar den Holländer drückte ich an mein Herz.... Aber dieses indifferente Fettgesicht blieb kühl und ruhig und ich glaube, wär ihm die Juliussonne in Person um den Hals gefallen, Mijnheer würde nur in einen gelinden Schweisz, aber keineswegs in Flammen geraten sein.... Wahrlich diese holländische Nüchternheit ist ein weit fataleres Laster, als die Besoffenheit eines Heloten. Ich möchte Mijnheer prügeln...."

Ja, Heine, ik ook.

Voor Boeleleng, de hoofdplaats van Bali, liet het schip het anker vallen en het spelletje van het lossen en laden op de reede begon. Op elke reede herhaalde zich dat, tenzij de boot aan een steiger of kade kon meren. Eerst werd de motorboot te water gelaten, waarin de djoerimoedi (inlandsche stuurman) met zijn signaalfluitje, achteropstaand, de stuurpen tusschen zijn voeten, den motorist en de twee matrozen, met de bootshaken, commandeerde. Het bootje ging met den eersten stuurman en met eenige passagiers, chineesche handelaren uit de tweede klasse, aan den wal.

De groote laadprauwen werden intusschen te water gelaten, de luiken der ruimen waren reeds vòòr het schip stil lag opengegooid, de stoomlieren begonnen te ratelen en kisten en zakken en allerlei verder stukgoed werd in de stroppen opgeheschen, overboord boven de prauwen gezwaaid en daarin voorzichtig neergelaten. Dan kwam het snelle motorbootje van den steiger terug, draaide om het schip en nam de eerste volgeladen prauwen op sleeptouw. Zoo zou dat den geheelen dag duren tot de avond was gevallen. Maar ook dan neemt het lossen en laden nog vaak geen einde.

Al dat werk werd gedaan door geoefende koelies, die, aangemonsterd, met het schip meevoeren. Men staat verbaasd, wanneer men hoort welke zware lasten deze menschen torsen en versjouwen kunnen bij het ontladen der prauwen in de branding aan de kust.

Wij passagiers hadden den ganschen dag beschikbaar voor een bezoek aan dit mooie en merkwaardige eiland. Merkwaardig vooral, wijl de Hindoes hier tot heden het hoofd hebben weten te bieden aan het voortdringen van den Islam. In het midden der 15de eeuw vonden de tegenstanders der nieuwe leer, van Java verdreven, er een wijkplaats.

De Baliër blijkt aan zijn oude geloof, aan zijn ouden eeredienst onwrikbaar vast te houden; ook de christelijke zending heeft dat ondervonden, toen zij een harer leeraren daarheen zond. Eenige jaren heeft de zendeling Vroom (ik meen wel, dat hij zoo heette) daar gewerkt zonder één Baliër te hebben gekerstend. Toen is hij op aanstoken

der bevolking vermoord door den christen-inlander, die hem als bediende naar dit eiland had vergezeld. Na dien is het uit met de poging de balische Hindoes tot den christelijken godsdienst te bekeeren.

Wie, als zendeling, Mattheus XXVIII Vers. 19: „Gaat dan henen, onderwijst al de volkeren," konsekwent opvat, mag geen onderscheid maken; het staat er duidelijk *al* de volkeren. Dat is prachtig en krachtig en geen halfheid. Wie meent een zegen te kunnen brengen doet goed niemand van dien zegen uit te sluiten.

Of hij er verstandig — neen wijs — aan doet?

Daar vragen we niet naar, het is God's gebod, en daarmee uit! zal de ware karaktervolle zendeling zeggen.

Steil en groot, maar wie dat beide zijn wil heeft dan ook het tragische van het samengaan dier beide eigenschappen te dragen.

Het begint er mee, dat niet ieder het heil, dat de zendeling hem denkt te kunnen brengen, maar voetstoots voor een zegen houdt. Neen erger, dat aanvankelijk niemand er in gelooft, nog erger dat iedereen hem wantrouwt en hem voor een intrigant aanziet, neen het is nog erger, wij maken van elkeen dien we in het geestelijke, het metaphysische storen, een vijand. Het hangt er nu maar van af, wie de zendeling tegenover zich heeft, hoe minder ontwikkeld de menschen zijn, die hij zijn blijde boodschap wil brengen, des te grooter zal zijn succes, des te minder het gevaar zijn, dat hem en zijn volgelingen bij al te grooten ijver of tactloosheid dreigt.

Onder heidenen, in 't algemeen onder volken, die nog op een lage sport van den geestelijken ladder staan, zal hij derhalve het spoedigst en met het minste risico den meesten invloed krijgen, al zal hij dan ook onder zulke nieuwe volgelingen niet licht een Paulus zien worden.

Maar onder geestelijk reeds hoogstaande volken, onder volken met sterke, soms hartstochtelijke overtuigingen, daar zal zijn prediking worden opgevat als een vijandige daad, zij zullen zich eerder opmaken ter verdediging, op welke wijze dan ook, van hetgeen hun het heiligst is. Meeningen houden de menschen uiteen. Hoe ontwikkelder des te dieper en des te moeilijker overbrugbaar deze verdeeldheid.

Maar och, wat zit ik hier te leeraren, dit weet immers ieder wel.

Ik wil maar zeggen, dat velen onderscheid maken in hun sympathie voor het werken en streven der zending, al naar gelang, waar en onder wie zij werkt.

Van een eenzame zendingspost onder heidenen gaat vaak heel veel goeds uit en zeker zijn de groote opofferingen niet tevergeefs, die brave menschen zich daar getroosten (in het verre Oosten van den Archipel aangekomen zullen we nog wel eens zulke posten bezoeken), maar op Java, op Bali, onder volken met een eigen lange beschavingsgeschiedenis, met een hooge cultuur is dat zoo anders.

„Jedes (Herz) in seiner Sprache," heeft de Wijze van Weimar gezegd,

en met die liefdevolle, alle overtuigingen omvattende uitspraak elke steilheid doorbroken, zooals deze nooit eenzijdige of bekrompene ons van zoo vele steilheden heeft bevrijd.

Op Java heeft het Leger des Heils een ongedachten invloed gekregen, door de barmhartigheid en niet de bekeering op den voorgrond te zetten.

Doch Bali ligt voor ons en we willen immers aan den wal. Een drietal passagiers gaan mee. We roepen de motorboot, die aan den grooten trap aanlegt en stevenen naar den steiger.

Een auto staat klaar. Daar suizen we weer heen over breede wegen, door het plaatsje Boeleleng, dan langs de zeekust, vervolgens bergopwaarts. Het valt terstond op, hoe hier op dit eiland veel met klei wordt gebakken. De huizen, de muurtjes er omheen zijn van klei opgetrokken, van roodachtige soms geelachtige kleur. De tempels, die we bezoeken en waarin steeds kleine, versche offeranden, meestal bloemen, van de bevolking, zijn druk met hindoe-motieven, draken, vleugels, in terra-cotta versierd. De vrouwen, veelal het bovenlijf geheel ontbloot, dragen aarden potten en kannen, balisch maaksel, streng van lijn, waarin zij water halen.

Voor bijna elk huis staan, een of meer, van bamboe met wijde mazen gevlochten manden, waarin groote sterke vechthanen voor de hanengevechten, de geliefde sport der Baliërs.

In het gebergte gekomen, is het of we in den Preanger zijn; begroeide berghellingen, waartusschen sawahterrassen en dessa's, welke laatste somtijds teekenachtig in het landschap liggen. Zoo stijgen we over een weg met wijd uitzicht op de blinkende in de verte wegwazende zee naar Moendoek op 730 M. hoogte en stappen voor den pasangrahan uit, waar een mandoer, die hier het opzicht houdt, ons op bescheiden inlandsche wijze ontvangt. Een tuin van stamrozen, die op deze hoogte bloeien als in Holland, ligt om dit gebouwtje. Mijn medegezellen, reeds lang in Indië, plukken en plukken — in verrukking — wat onbescheiden veel. Ze hadden ze ook in zoo lang niet gezien, zulke groote, zware, geurende vaderlandsche rozen.

Het wemelde rondom van musschen, onze gewone hollandsche straatmusch, iets teerder van bouw. Wanneer en door wien het eerste paar van die vogelsoort naar Indië werd gebracht is niet bekend; wel wordt er over gefabeld. Maar hoe ook, oorspronkelijk hoort de musch er niet thuis, eerst de laatste tientallen jaren ziet men haar snel in aantal toenemen. In het oostelijk gedeelte, achter Makasser, zag ik haar nog niet.

Ook schenen er in het mooigelegen, koele Moendoek meer gladakkers nog te zijn dan elders. Op een wandeling kwamen ons uit elke poort in de aarden wallen rondom de huizen een of meer van die tot

levenslang hongerlijden gedoemde honden tegemoet; van die akelig blaffende, halfschuwe scharminkels, die overal huizen, waar inlanders zijn. Zoo zal geen beest in de wildernis degenereeren (daar vindt men nooit anders dan mooie exemplaren der soorten) als honden in inlandsche kampongs. Geen inlander, die ooit zijn hond voedsel geeft, of naar hem omkijkt.

In Djember brak tijdens mijn verblijf aldaar hondsdolheid uit en zoo erg, dat binnen een tweetal weken een tiental Europeanen naar Batavia moesten vertrekken, teneinde zich in het eenige in Indië bestaande Pasteursinstituut onder behandeling te stellen. Toen werden aldaar in groot aantal de gladakkers doodgeknuppeld.

In Boeleleng terug kochten we bij een handige balische verkoopster, ik geloof veel te duur — men verstaat het hier en op Java ook reeds zoo goed voor de massa te werken —, maar we kochten dan toch, balische kleeden en kleedjes en tafelloopers, zwaar met balische motieven in gouddraad bewerkt. De handige verkoopster, in mooien sarong en gekleurde kabaai, had deze laatste gesloten met een rij gouden knoopen, elke knoop een Engelsch pond.

Bij eenige welvaart ziet men bij inlanders veel goud. Ze houden kinderlijk veel van vertoon van veel goud. Als ze veel geld hebben laten ze ook voortanden van goud in hun mond zetten; ook halfbloeden en Chineezen, ook zelfs onder onze landgenooten heb ik in Indië wel zulke voortanden gezien.

Den volgenden dag zou de boot Lombok aandoen. Het was avond alvorens zij voor Ampenan het anker liet vallen, doch eer de zon boven de kim was, voeren we reeds weer in de straat tusschen Bali en Lombok. De Paketvaartbooten kunnen geen rekening houden met de wenschen hunner passagiers, maar een teleurstelling was het toch, niet in staat te zijn geweest, den voet aan wal van dit eiland met het historische Tjakra Negara te hebben gezet.

Toen stoomden we over de blauwe Java Zee naar het noordoosten, naar Celebes, naar de Golf van Boni; eenige kalme zeedagen zonder veel meer te zien dan een enkele boegineesche zeilprauw, de Saleier aan stuurboord en de Piek van Bonthain op Celebes, aan bakboord. Dat bezoek aan de Golf van Boni was geheel buiten de dienstregeling om, en had alleen ten doel extra lading in te nemen.

Als passagier der Paketvaartbooten maakt men zoo bijwijlen dagenlange onvrijwillige zeereizen mee. Het is me wel gebeurd dat een reisje van één nacht tot een kruistocht van een week uitdijde. We kwamen daarbij in vaarwaters waar niet eens in het jaar een boot kwam en lagen voor kusten, waar geen kampong viel te bespeuren

Heeft men den tijd, een goede boot en aangenaam gezelschap, dan laat men zich dat genoeglijk welgevallen. Toch zal de gezagvoerder op zulke dagen vaak moeten hooren — Kapitein, wanneer vertrekken we? Wanneer komen we aan? Hoe lang moeten we daar blijven liggen? Vragen, waarop ook hij, hoe graag hij ook wil, ternauwernood antwoord kan geven.

Tot hun eer gezegd, de gezagvoerders van de Paketvaart weten joviaal, vriendschappelijk met hun clubje, meestal bevaren passagiers, om te springen. Ik heb nooit anders ondervonden.

Kapitein, hoofdmachinist en eerste stuurman zitten mee aan tafel in de eerste klasse. Dit geeft op de lange reizen een zeer gewenschte verbroedering tusschen hen en de passagiers.

Dit keer eindigde de zeereis, nadat we in de Golf van Boni een haven hadden aangedaan, te Makasser, waar de boot eenige dagen te laat binnenviel.

Eenige dagen te laat! Och, dat is in de wereld, die achter Makasser ligt niet veel. 't Is wel voorgekomen dat een boot drie weken te laat de rij der havens harer lange route aandeed.

Welk een veilige breedheid moet daar nog in het leven zijn, dat zoo iets mogelijk is zonder een hopelooze verwarring te stichten; welk een andere, welk een veel minder gecompliceerde en verhaaste wereld dan de onze moet dat zijn. Für den Glücklichen giebt's keine Zeit. Inderdaad, wijl daarginds geen tijdverdeeling bestaat, zooals wij die kennen, geen zenuwachtige, haastige hardlooperij naar treinen en trams, op de minuut, op de seconde soms, geen telefoon, geen auto's (die beginnen te komen), de telegraaf alleen op de hoofdplaatsen, wijl daarginds geen ochtend- en geen avondbladen zijn, waarin de ellende der wereld naarstig bijeengeharkt, ons tweemaal per dag komt storen, daarom.... daarom is daar iets, naast alle schaduwzijden en nadeelen van een beperkt verkeer, dat aan velen die daar komen den eersten tijd zoo goed doet.

Achter Makasser is de wereld plotseling veranderd; tot die plaats dringt de moderne polsslag, wel wat verzwakt, maar toch tot die plaats dringt ze door, dan is het uit. Als we, in de richting naar het Oosten, Makasser verlaten, voelen we ons als een schooljongen, die met vacantie de school verlaat. Eindelijk eens uit met dat gejacht!

Er zullen ook zijn die het aandoet, als het afscheid van de beschaving.

In 't eenige vrij goede hotel waren alle kamers bezet. Een vriend bood mij in zijn ruime huis logies aan.

Felle regendagen met windvlagen braken uit over Makasser. Het was westmoesson. Elken dag regende het, hevig, striemend, kletterend, uren aaneen. Heele dagen was de zon niet te zien, alles droop van het water, de boomstammen leken er zwart van doortrokken, witte

muren sloegen zwartgroen uit, de grond was doorweekt. Het werd kil in de huizen, het lekte er en het werd vochtig. Schoenen, koffers, alles wat leerwerk was werd grijs van den schimmel; de kleeren in de kasten kregen grauwe plekken en de boeken op de planken achter de glazendeuren bleken bij het openen dier deuren nog muffer en duffer dan gewoonlijk. Een gevoel van machteloosheid tegen het invretende, opvretende van de vochtig kille, soms lauwe kelderlucht kwam over de menschen. Mijn schrijfmachine begon door roest haar dienst te weigeren en hokte telkens. Later in beter klimaat herstelde ze op de wijze, waarop ze patient was geworden.

Indië zonder zon is een land zonder levensopwekking. De morgens, de avonden inspireeren niet; van het grauwe licht, het kletsnatte druipende groen gaat ééne groote treurigheid uit.

Twaalf dagen heb ik in Makassar doorgebracht, waarin de zon zich zoo weinig liet zien, als in Holland in een normale Maartmaand het geval is. Alleen werken, werken, hard werken kan ons dan in dit land zonder bloemen, zonder kleur en van zwijgend druipend donkergroen, door de fatale sleepende somberheid heenhelpen, die er over ons komt.

Indië zonder zon, onder langdurig grauwe luchten vreet het laatste sprankje levensgeluk op, doet het laatste verdwijnen wat ons hier als levensrevelatie verheugt. In die dagen voelde ik mijn gezondheid achteruitgaan, voelde ik een onzeggelijke apathie over me komen; ik leerde er verstaan de wanhoopsblikken rondom mij van zoo vele bleekgele gezichten met de bloedelooze lippen. Op hem, die zoo uit Holland komt, maakt dat uiterlijk van vele zijner landgenooten nog indruk; na eenige jaren is dat uitgesleten, men is er aan gewend en heeft andere normen aangenomen.

Duizendmaal liever en gezonder in de indische rimboe, dan in dat aschgrauwe sleurleven — en dan in den regentijd — der vele kustplaatsjes van Insulinde, waar de Societeit en altijd weer de Societeit — er wordt ook wel eens wat getennist, gezwommen en paardgereden — het eenige is, waar men zich tenslotte .... doodverveelt, kaartspeelt en

> Let us drink! — who would not! since through life's varied round
> In the goblet alone no deception is found.

De oud-Indischman sprak er dan van „zich onder de pekel te zetten" en „zich onder de pekel te houden", als middel tegen de landziekerigheid in het tropenland en ik geloof, dat hij, in zulke dagen althans, met zijn geneesmiddel niet heelemaal ongelijk had. Want alleen tegen den avond, wanneer we kaartspeelden, praatten en daarbij.... de pekel niet spaarden, laaide het leven weer op, dan voelden we ons na den natten, matten, lauwen dag weer even mensch worden.

Als u maar eenmaal de zuidpunt van Celebes om is en de Saleier

voorbij, krijgt u beter weer — zei me de commandant van de zeevaartschool voor inlandsch marinepersoneel, toen het mooie stoomschip der paketvaart de „van Neck" binnenviel, waarmee ik mijn reis zou voortzetten.

Het regende 's morgens toen ik door de kletsnatte, doodsche villawijken, over de ruime pleinen, die deze plaats in tweeën deelen, langs de Societeit, door de drukke handelswijk naar de haven reed, waar aan de lange kade dezer vernieuwde en vergroote haven onder andere paketstoomers ook de van Neck lag gemeerd.

Nog maar kort aan boord, of de trossen werden losgegooid, en het schip voer, de luidruchtige wereld achter zich latend, de stille eilandenreeksen tegemoet, die achter Makasser liggen. Het weer begon reeds spoedig te verbeteren; tegen de bergen landwaarts hingen zware, grijze regenwolken en grauw was daar het licht; naar de zeezijde was het helderder, en veraf was het of reeds de watervlakte onder zonneschijn glinsterde. De zuidpunt voorbij, met den koers naar het Oosten, bleek inderdaad, dat mijn zee-officier het goed had geweten. We voeren tegemoet de heldere luchten, de zonneschijn, die we in het tropenland zoo moeilijk ontberen kunnen.

De van Neck is een nieuwe boot; de hutten der passagiers, het wandeldek, het eetsalon is midscheeps bovenop, alles op eene hoogte. Bij de oudere schepen is de campagne nog als in de tijden der zeilvaart, als wandeldek ingericht, daaronder, in den romp van het schip, is het eetsalon en aan weerszijden daarvan de hutten. Het trillen van de schroef, het schommelen van het schip wordt hier het sterkst gevoeld. Op de van Neck is dat tot een minimum beperkt.

Daar zat weer de Sultan van Batjan met zijn slim-vriendelijken glimlach, blijkbaar erg senang, dat deze boot hem voor de hoofdplaats van zijn rijkje zou kunnen afzetten en dat hij spoedig al zijn gelieven terug zou zien. Onder de passagiers bleken te zijn een resident, die met zijn vrouw naar zijn standplaats terugkeerde, verder een amusante hollandsche schilder-globe-trotter, een Oostenrijker ontslagen uit krijgsgevangenschap in Australië, pas getrouwd met een australisch vrouwtje, op weg naar..... Zuid-Nieuw-Guinea, naar Merauké.

Dort „wollten sie" niedersinken
Unter dem Palmenbaum
Und Lieb' und Ruhe trinken
Und träumen seligen Traum.

Hij en zij droomden van zulk een idylle. O, heerlijke droom voor elk gelukkig jong paar. Nog zoo iets geheel anders dan ons hutje op de hei; zoo veel romantischer, zooveel dichterlijker, zoo veel vrijer.

O, verschrikkelijke werkelijkheid, waarvoor ieder, welke die streken

kende, hen waarschuwde. Maar zij glimlachten daarover, zeker in hun droom, waaruit ze zich niet lieten wekken. Zij hadden immers elkaar, ze zouden in het warme klimaat zuinig kunnen leven. Hij had groote, weinig degelijk voorbereide plannen in het hoofd over klapperondernemingen. En zij? Zij zou hem bij en in zijn werken steunen en helpen. Zij zouden samen opbouwen, van den grond af. En of men nu zeide dat de Papoea's van de zuidkust, als werkvolk niet deugden, en dat er geen onderdak voor hen was — ja, misschien een ellendig kamponghuisje —, dat er geen wegen waren, niets dan wat mul strand en dan daarachter de rimboe en niets dan de vreeselijke rimboe, dat het buitendien zeer de vraag was of er goed land voor de klappercultuur zou zijn te vinden, dat het er ongezond en moerassig was, het hielp alles niets, zij hadden hun droomen in het hoofd en luisterden niet naar de verstandige opmerkingen van den resident en van den kapitein, die wel wisten, waar dat op uit moest loopen.

Wie kent niet de Sehnsucht bijwijlen naar het leven onder de palmen? 't Liefst op een eilandje. 't Succes van den Robinson is aan dat verlangen te danken.

In idealisme dachten zij aan de harde werkelijkheid niet, konden zij zich niet voorstellen, wat hen daar samen in de wildernis onder de Papoea's te wachten stond.

Voor een man alleen, die daarbij weet wat hij doet, is er veel uit te houden, hij lijdt dan ook maar alleen. Doch met een vrouw? Haar leed wordt te groot, haar ellende wordt ondragelijk, voor beiden ondragelijk. De vrouw ontbeert daar alles, is van alles afgesneden, wat haar eenmaal lief was; ze behoeft daarvoor zelfs niet tot Nieuw-Guinea onder de Papoea's te gaan, ik heb dat wel dichterbij reeds gezien.

Dit teere vrouwtje is met haar man naar Merauké gegaan; de volgende boot, een maand later, bracht haar, haar man was achtergebleven, reeds in Ambon terug, op de doorreis naar Australië.

Doch thans, thans waren ze nog op de heenreis en zaten vroolijk op het dek van de comfortabele van Neck, waar het hun aan niets ontbrak, waar ze goed werden verzorgd. Ze hadden nog in 't geheel geen reden niet onbezorgd en niet overmoedig te wezen.

Over de zeeën, langs de nog veelal onherbergzame kusten van den Grooten Oost, is de eerste klasse van zulk een boot een oneindig klein cultuurstipje tegenover de onmetelijkheid der onaangetaste en onaantastbare natuur, waarin het zwerft; een cultuurstipje met alle eischen van westersch, modern raffinement toegerust. Electrisch licht en fans overal, het eetsalon met parketvloer en wanden en zoldering van kostbare houtsoorten, met piano en grammophoon, met het buffet, waaruit het overvloedige ontbijt en tweemaal per dag de

warme hollandsche tafel verschijnt, waaruit koele en alle andere mogelijke dranken komen, de geriefelijke hutten, over 't geheel ruimer dan op de groote mailstoomers, de badkamers, de toiletten, de vele bedienden in verhouding tot het aantal passagiers, maken dat men tijdens het varen tusschen al die wildernissen door, niets, heelemaal niets ontbeert. Is dan 's avonds het licht opgestoken en wordt er gemusiceerd, een kaartje gelegd of door de passagiers gebabbeld en gelezen, wel, dan dringt het tot niemand meer door welk een andere wereld daar buiten is.

Overdag liggen droomerig, eentonig en schijnbaar geheel verlaten de kleine en groote eilanden in de wijde zeeën. Van vele dier eilanden hoort men in Holland, zelfs in Indië, nauwelijks. Wie heeft er gehoord van Kabaena en Moena, van Boeton en Wangi-Wangi, van Boeroe, Sanana en zoo vele meer? Al dat land is begroeid met meer of minder zwaar hout, soms, wanneer kalk of leemlagen aan de oppervlakte komen, met grassen en struiken. Overal niets dan dat groen, soms een enkel hutje of een kleine nederzetting, nauwelijks te ontdekken, dat is al. Van zee uit rijzen de eilanden meest terstond tot heuvelen op, groote vlakten komen zelden voor. Deze heuvelen culmineeren meer landwaarts in, in meer of minder hooge gebergten, soms tot duizend meter, zelden hooger. Om de landen en de bergen hangt, thans in den westmoesson, een teere wolkensluier, die in een wazig blauw de eilanden hult, of er verdichten zich wolken, die ze geheel of gedeeltelijk aan het oog onttrekken. Zoo vaart men door die uitgestrektheden van land en zee, slechts zelden rondom de kim geheel vrij. Onder den zonnigen hemelkoepel is het tafereel der indische wateren één absolute zuiverheid van blauw en wit. Wit zijn dan de wolken, wit de koppen der golven, de rest, lucht en water, is blauw, puurwit tegen sapphierblauw, ééne onmetelijke blauwe en witte puurheid. Bij stil weer met grijze luchten zijn die zeeën zoo glad als ijsvlakten, als vlakten van hardblauw staal. Aan den gezichtseinder is dan geen kim te zien; lucht en water gaan onzichtbaar in een zelfde grijslicht waas in elkander over.

Slechts een klein percentage van allen, die naar Indië gaan, komen ooit verder dan Java, van dat percentage komen de meesten weer niet verder dan Makassar. Die dat wel doen zijn officieren, ambtenaren en zendelingen, een paar menschen voor cultures of voor zaken, een enkele globetrotter, eenige leden uit de families, die zich van ouder op ouder in de Molukken hebben gevestigd. Het gezelschap aan boord is dikwijls de moeite waard, die er reizen hebben gewoonlijk wel wat meer van de wereld en de menschen gezien, het clubje is meestal klein en de kennismaking gemakkelijk.

Bau-Bau, de hoofdplaats van het eiland Boeton, waar een klein

garnizoen ligt, werd het eerst aangedaan. Bij den civiel-gezaghebber, in zijn huis aan de baai met een ver uitzicht over de zee, praatte ik een uurtje in de gezellige werkkamer vol boeken. Een ontwikkeld man, oud-officier, die het hier in de eenzaamheid met een drukken werkkring en een enkelen landgenoot in zijn buurt, met wien hij het goed kon vinden, uitstekend beviel. De weken, de maanden vliegen voorbij, het leven is goed zoo! hoort men van vele mannen, die zoo in de stilte wonen.

Naar Raha op hetzelfde eiland, waar het wemelde van de donkerbruine Boetonneezen, een arm volk, dat hier veel te dicht opeen woont. Voor een groot deel loopen de menschen hier, wat de mannen aangaat, alleen nog met den lendendoek.

Van Raha ging het door de nauwe zeestraat met sterken stroom, Celebes aan bak- en Boeton aan stuurboord dichtbij, naar de Banda Zee. Tijdens den oversteek naar Boeroe is er urenlang geen land in 't zicht. Op dit eiland worden Namlea en Kajeli aangedaan, waar op een slechten, leemachtigen bodem de kajoepoetihboom met zijn witten stam groeit. Uit de bladeren van dien boom wordt door distillatie de bekende kajoepoetiholie verkregen. Daarmede zijn we gekomen in de streken, die van oudsher de exotische producten leveren, waardoor de Molukken steeds zulk een bijzonderen naam hadden en zulk een aantrekking op de zeevarende volken uitoefenden. Spanjaarden, Portugeezen en Hollanders zeilden in de 16de eeuw Sumatra, Java en Celebes voorbij, om te gaan naar Banda, Ambon, Ternate en Tidore, teneinde daar hun scheepjes te vullen met de kostelijke voortbrengselen dezer eilanden, die in het Westen zoo veel geld opbrachten, zoo peperduur waren.

Nog leveren deze streken kajapoetiholie, gom copal, damar, ebbenhout, rotan, muskaatnoot en foelie, nagelen, peper, vanille, paarlmoer, parelen, koralen, amber, schildpad en eetbare vogelnestjes. Thans komen we ook in de streken, waar papagaaien, kakatoes, loerries en parkieten thuis hooren en waar het nog meer wemelt van insecten dan elders in Indië. Halmaheira heet het eiland ter wereld, dat het rijkste is aan insectensoorten. Als we in de wouden komen, waaraan we thans op zulk een afstand voorbijvaren, wordt het ons eerst duidelijk welke werelden van dieren en gedierten, welke laatste bij milliarden zijn te tellen, daar leven.

Het wild is er afwijkend van dat in het westelijk deel van den Archipel. Groot en gevaarlijk wild komt er niet voor. Apen vindt men nog tot op Batjan, doch verder oostelijk niet. Wel ziet men herten en wilde zwijnen in de alang en de wouden, en de buideldieren, waaronder de kleine kangoeroe, beginnen te komen. En slangen? Veel slangen schuifelen er door het lange gras. Doch of er giftige onder zijn? Zij, die het weten kunnen, zeggen van niet.

Van Boeroe naar Ambon, het eens zoo welvarende en krachtige

middenpunt der Molukken. Het groote fort Victoria aan de haven, nog steeds als kazerne in gebruik, vertelt daar nog van, zooals zoovele forten hier op thans geheel vergeten plaatsen, nog getuigen van de vroegere belangrijkheid dezer streken. Het fort Zeelandia, het fort Hoorn op Haroekoe, Duurstede op Saparoea enz. Te Sanana (wie heeft er ooit van gehoord?) staat een verlaten fort aan de kust, waar de loopen der kannonnen nog op de borstweringen in de schietgaten liggen, maar het grootste aantal ligt er bijeengegooid in een donkere bedompte kazemat. Bij Laiwoei op Ombi een dergelijk fort, te Laboehan op Batjan eveneens, en op Ternate, buiten het groote fort Oranje, waar het garnizoen ligt, het fort Kaloematoe, waarvan de muren thans door wortelnetten van daarop groeiende hooge boomen worden bijeengehouden. Er zijn er zoo vele meer. Aan de dagen der Compagnie herinnert dat alles, aan een tijd, die ook nog steeds in de herinnering der bevolking leeft, bij wie de naam Kompanie — en niet zonder gevreesden klank — nog altijd in gebruik is.

Het plaatsje Ambon maakt een wel rianten indruk, De Esplanada — waar elders in Indië hoort men dien klank? — is een ruim plein, waarop de rechte, breede wegen uitkomen, waaraan de lage huizen met daken van atap of siràp. Zelfs de zeer ruime woning van den resident, mooi in een park tegen de bergen gelegen, is nog met atap gedekt. De bewoners van dit plaatsje leven nog steeds in vrees voor een herhaling van de aardbeving van 6 Juni 1898, die op het midden van den dag in een enkel oogenblik, gansch Ambon tegen den grond wierp. Na dien bouwt men laag en met een lichte dakbedekking.

In Ambon heerscht onder de bevolking van de hoofdplaats een vaderlandsch oud-indische sfeer. Er wonen families van ouder op ouder zuiver hollandsch gebleven. Ik leerde er kennen van groote gemoedelijkheid en hulpvaardigheid. Indische dames komt men er tegen met bloote voeten in muilen, in sarong en kabaai, de laatste met rijken kant afgezet en met gouden spelden dichtgehouden, blootshoofds en met een parasol. Dat heb ik elders in den Archipel niet zoo gezien.

De groote baai, waaraan Ambon ligt, ben ik met een motorboot diep ingevaren, tot waar een landhuis verrijst van een dier oud-hollandsche-ambonsche families. Zelden ben ik zoo aangenaam verrast geweest als het oogenblik dat ik daar voet aan wal zette en onder de boomen op een kleine hoogte een villa zag liggen, een „Villa am Meer". Werkelijk, het deed me even aan het bekende romantische schilderij van Böcklin denken. Een langgestrekte witte woning, waarvoor terrassen met eenige beelden versierd. Dat had ik hier in 't geheel niet verwacht. Twee bedienden ontvingen en presenteerden koffie en ververschingen. Ik heb de gansche huizinge gezien met haar gezellige woonvertrekken en zitjes en keurige slaapkamers, met haar zindelijke keuken, met kasten vol glaswerk en servies.

In de zitkamer stonden heele series boeken, waaronder het bekende werk van Rumphius „d'Ambonsche Rariteitenkamer", misschien wel gedeeltelijk hier op deze zelfde plek geschreven.

Hoe graag was ik een enkelen dag gebleven in de stille vertrekken van dat gezellige huis met dien kleinen boekenschat. Maar zoo gaat het op reis, soms onverwacht ontdekt men een omgeving, die aantrekt, die lokt tot blijven, wijl ze ons van allerlei belooft, dan moeten we verder, alleen meenemend de herinnering aan die plek en aan een voorspiegeling, die niet werd vervuld.

Even had ik den tijd mij met dat werk van Rumphius bezig te houden, ik snuffelde er gauw wat in en vond daar, naast beschrijvingen van schelpen en krabben en weekdieren, merkwaardige opmerkingen over een stuk amber, in zijn tijd in de zee om Ambon gevonden. Nu zullen ook nog heden ten dage niet velen weten wat amber eigenlijk is en waar het vandaan komt. Ik vermoed zelfs, dat veel dichters, die immers zoo graag met zijn kleur en geur werken, niet weten wat het is, ja, ik ben zelfs zoo boos te vermoeden, dat velen van hen, die het in hun gedichten gebruikten, nooit amber gezien of geroken hebben.

Ziehier wat ik inderhaast overnam uit de „Beschrijving van het stuk Graauwen Amber dat de Kamer van Amsterdam uit Oost-Indien heeft gekregen weegende 182 ponden; nevens een korte verhandeling van zijnen oorsprong en kragten".

Rumphius vertelt dan:

„Ik heb 't geluk gehad van dit stuk te zien, dat wegens zijn ongemeene grootte, te zeldzaam is. 't Pond houdt 16 onçen, en de gewone prijs van den graauwen Amber is, van 30 tot 40 guldens de onçe, zoo dat men 2912 onçen rekenende, dat het gewigt is van dit stuk, zal bevinden dat het omtrent 116400 guldens waardig is, en dat gevolgelijk, dezen kostelijken klomp voor die dien gevonden heeft, zoo hij de waardije kende, zekerlijk eenen vrij goeden schat is geweest."

De herkomst van amber gaf in zijn tijd nog aanleiding tot allerlei speculaties. Daarover schrijft hij: „Zommige stellen vast, dat d' Amber de hom of 't zaad van eene Walvisch is, andere dat hij 't uitwerpsel van zeker Zeedier, en andere dat hij Zeeschuim is. Daar zijn er die stellen, dat d' Amber, op gelijke wijze als 't Leem, uit zekere onderaardsche groeven of buizen van de zee voorkomt; en deze meening heeft veele Schrijveren toegeschenen de beste te zijn, en die 't naaste aan de waarheid quam. Sommige hebben verzekert een Eiland gansch van zuiveren Amber gezien te hebben, maar alhoewel men naderhant met veel moeite naar 't zelve gezogt heeft, is 't echter nooit gevonden"

Dan komt hij in een apart hoofdstuk te spreken over Witte Amber-Spermaceti- en Walschot en raakt daarmee op den goeden weg de herkomst te vinden.

Amber wordt in grootere of kleinere stukken drijvend op zee ge-

vonden en is afkomstig van den cachelot of potvisch. Het heet te zijn een ziekelijke afscheiding uit het darmkanaal, maar anderen zeggen dat het van de kleine hersenen komt. De kleur is grauwbruin of lichtgrauw gevlekt en met aderen doortrokken. De geur doet, verdund, aan muskus denken. De prijs is thans ongeveer *f* 5.000.– per kilo. Wie geluk heeft kan aldus een kapitaal op zee drijvende vinden. Onze grootmoeders gebruikten amber in hun linnenkast, indische dames dragen amberbolletjes besloten in goudfiligraanwerk aan kettingjes om den hals; het grootste gedeelte wordt in parfumerieën verwerkt.

Zoo gaarne had ik langer in dat stille, geriefelijke huis vertoefd, maar het gezelschap wilde terug en morgen zou de van Neck haar reis voortzetten Zoo voeren we dan in de trillende lawaaimakende motorboot weer door de baai onder tropischen middagzonneschijn over de zeetuinen van koraal naar Ambon terug.

In het Hotel Esplanade heb ik lange gesprekken gevoerd met een invloedrijken landsman uit toonaangevende cultuurkringen, die met het doel naar middelen uit te zien, die deze streken weer iets van haar oude glorie terug kunnen geven, door de Molukken reisde.

Nu zal ieder, die hier komt om nieuwe wegen te zoeken, nieuwe zaken tot stand te brengen, al heel spoedig bemerken, dat de Molukken voor het maken van toekomstplannen allerlei mogelijkheden en onmogelijkheden bieden. Daar is nog van allerlei te vinden en van allerlei te doen, doch tot heden wordt er nog niet veel gedaan, nog niet veel anders dan het aanvragen van concessies voor exploitaties, die het in de meeste gevallen nooit tot exploitatie zullen brengen. Ja, veel plannen brengen het zelfs niet tot de concessieaanvrage. Er loopt nog zoo veel onder dat op al te losse gegevens berust. Buiten de gewone landbouwconcessies en die voor paarlvisscherij, wordt er onder meer gefantaseerd over exploitatie van guano, kalksylicaat, djoeloetong, goud, titaanijzer, umbra's, nikkel, petroleum, kostbare houtsoorten en velerlei andere zaken. Ik weet dat niet zoo allemaal. Men begrijpt tot welke begeerlijke verlangens in de eenzaamheid, waarin hier velen leven, de aanwezigheid van zoo vele heerlijkheden leiden moet, hoe velen er peinzen over het machtwoord, over het „Sesam opent U!", dat al die schatten aan het daglicht zou kunnen brengen.

Velen dan, die hier reizen met plannen voor dit of voor dat, laten zich een eindweegs meesleepen door 't geen zij daarover te hooren krijgen. En waarom zou men zijn geluk niet beproeven? In die meeste verhalen zit een goede kern. Doch laat men oppassen niet het lot te deelen van den braven man, dien ik eens ontmoette en die, ingaande op zulke voorstellingen, na een verblijf van meer dan een tiental jaren in deze streken, van al zijn schoone droomen niets had overge-

houden dan een dikke portefeuille gevuld met concessieaanvragen, voorwaarden, kaarten en dergelijke. Er was niets tot stand gebracht, het eene had het andere verdrongen en het resultaat was die portefeuille met waardelooze paperassen. „In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister", wat had die Goethe, ondanks zijn dichterschap, toch een practischen kop en een helderen kijk op de dingen; zelfs menschen van de praktijk kunnen nog wat van dien dichter leeren.

Maar om terug te komen op mijn gezelschap in het hotel, deze zakenman had ook van allerlei gehoord en in zijn oor geknoopt en was nu bezig naar aanleiding daarvan plannen te smeden voor een economische verheffing der moluksche bevolking. Hij had dan vernomen van den buitengewonen vischrijkdom van de wateren om Ambon. Wat was er nu logischer, teneinde den toestand onder de eilandbewoners te verbeteren, dan deze menschen tot visschen en nog eens tot visschen aan te moedigen en dit artikel, waaraan in groote gedeelten van den Archipel zoo veel behoefte bestaat, in gedroogden toestand uit te voeren.

't Leek hem een prachtig plan, een gelukkige vondst, het ei van Columbus. Zeker! maar in den keten noodig voor de goede uitvoering ontbrak althans één noodzakelijken en niet in te voegen schakel. Deze bevolking laat zich niet tot werken aanmoedigen, al gaf je ze de noodige netten en de prauwen cadeau.

Dan dwingen van hoogerhand.

Die tijden zijn (misschien, helaas!) voorbij.

Ook voor Banda, dat hij met eigen oogen als een vervallen grootheid had leeren kennen, had hij een middel tot herstel, tot opleving. Zijn verontwaardiging tegen het gouvernement was groot, waar het toch reeds lang van deze mogelijkheid had moeten afweten, zonder er gebruik van te hebben gemaakt. Zeer geinteresseerd naar die mogelijkheid, die ik onmogelijk raden kon, vroeg ik hem naar dit wonderbaarlijke middel.

Wel door het aanplanten en de cultuur van kanariboomen. Of ik wel wist, dat uit de vrucht (een amandel) van dien boom de lekkerste boter te bereiden was?

Stom verbaasd keek ik mijn invloedrijken landsman aan. Was die man, die na zijn terugkomst in Holland, als specialiteit over deze streken zou adviseeren, was die man, na dit korte verblijf alhier reeds slachtoffer van moluksche fantasiën? En ik stamelde iets van het zeer geaccidenteerde terrein op Banda, zeer ongeschikt voor een dergelijke cultuur, van de reusachtige kanariboomen, tot 60 meter hoog, die zeker niet eerder dan na twintig, misschien na nog grooter aantal, jaren de eerste vruchtjes zouden leveren. Misschien dat hij dit wist.

Neen, dat wist hij niet.

En hoe groot zouden de oogsten zijn? Ik veronderstelde maar heel klein? Dit wist hij ook niet. Maar de boter, die er van komen zou, beloofde overheerlijk te zijn.

Als ik later op de delicieuse kanarinootjes knabbelde, die nergens grooter en lekkerder zijn dan in de Molukken, dacht ik onwillekeurig aan den goeden kern van zoo vele plannen in den verren Oost.

De van Neck lag aan den grooten steiger gemeerd, klaar om haar reis te vervolgen. 't Was avond. 't Verlichte dek vulde zich met menschen, waaronder de autoriteiten van Ambon, tot den resident toe. Op den steiger verscheen het muziekcorps van het garnizoen. Als passagier werd elk oogenblik verwacht een chirurg, Oostenrijker, Weener van geboorte, die in opdracht der Regeering te Batavia, een rondreis door de Molukken maakte, teneinde noodzakelijke operaties te verrichten. In Ambon had hij in eenige weken een honderdtal met succes uitgevoerd. Thans nam dit plaatsje in dankbaarheid afscheid van dien dokter, die zooveel heil had gebracht.

Daar verscheen hij op de loopplank, en aan dek.

De muziek speelde. Bloemen en een hartelijk woord van den resident moest hij in ontvangst nemen. Hij deed dit ernstig, wat afwijzend. Wat raakte dezen man, die nog zoo kort geleden van de slagvelden van den grooten oorlog was gekomen, de best gemeende hulde.

Piroe, Sanana, Laiwoei, Batjan, waar de sultan van boord ging, dan eerst Ternate. 't Zou nog vijf dagen duren alvorens deze laatste plaats werd bereikt. Veel passagiers waren er niet meer aan boord. 't Was windstil in de atmosfeer, de zee leek een plaat van glimmend staal, de aarde was hier zoo stil, zoo rustig, de wereld geteekend in enkele eenvoudige lijnen — het watervlak, de hemelboog en een verre landlijn. Geen geluid, geen beweeg, in al die wijdheid van lucht boven water, één roerloosheid in het immense onbegrensde. Daarin volgde de zon overdag haar baan en 's nachts de sterrenhemel. Het Zuiderkruis, de Zuiderkroon en de Weegschaal en Het Haar van Berenice, maar Orion ook en Cassiopea en waarachtig even boven de heldere nachtelijke noorderkim de Poolster ook. Jupiter blonk bijna den ganschen nacht in grooten glans, en 't roode licht van Mars was duidelijk te onderscheiden. In den nanacht kondigde Venus, rijzende boven de oosterkim, als het schijnbaar grootste sterrelicht, de komst der zon aan.

De gansche sterrewereld is op dit gedeelte onzer planeet te zien; we voeren vlak bij den aequator, nog vóór Ternate zou hij weer worden gepasseerd.

Frappant is het dagenlange atmosferische evenwicht, dat in deze streken kan heerschen, het bewegingloze van het beweeglijkste, van

lucht en water. Alleen de boot bewoog en liet door de stille verlaten wijdheden, waarin nacht en morgen en dag en avond hun schoonheden wisselend vertoonden, een lange zoglijn, lichtgroen en wit van schuim, en een lange grauwe rookpluim achter.

Ook aan boord was het stil en rustig. De schilder, die tot Ternate meeging, schilderde zonsop- en ondergangen, de zee en de ranke lijnen van vulkanen. De dokter genoot en gaf zich geheel over aan de zonnige, lichte wereldheerlijkheid die hij, na de hel der slagvelden, hier op dit deel van den aardbol om zich vond. Later, veel later, in Soerabaja (brr!) heeft hij mij verteld, hoe goed hem gedaan hadden, de stille dagen aan boord van de glijdende boot over de Moluksche Zee.

Het waren heel goede dagen in dat kleine sympathieke gezelschap, die laatste etmalen voor Ternate, totdat op een vroegen morgen, de zonnestralen scheerden nog over het watervlak, een rij vulkanen vooruit en aan stuurboord opdoemden. Rechts Makian met afgeknotten kegel, dan Tidore, Maitara, Ternate en noordelijker nog Hiri en als hoogste in verre verte de Gam Konora op Halmaheira. We naderden snel het land. Uit den vulkaan van Ternate rees een zuiver witte rookpluim op, dik en zwaar. Om andere toppen hingen teere wolkensluiers. Eenige uren later lag de boot voor den steiger van Ternate gemeerd.

Bezuiniging.

DOOR

INSIDER.

„WAAR MEN OP BEZUINIGEN KAN, DOCH NIET BEZUINIGEN WIL".

Er komt een meneer in Indië. Hij komt uit een vreemd land en is consul daar. Komt om handelsbetrekkingen aan te knoopen en heeft een aanbeveling van zijn regeering mee. Gaat ermee naar Buitenzorg en krijgt daar te hooren, dat men het prachtig vindt en dat alle gewestlijke bestuurshoofden zullen aangezegd krijgen, dat deze hem, waar hij zich mag vertoonen, in alle mogelijke opzichten behulpzaam moeten zijn.

Men begint dus al te Buitenzorg evenveel brieven te tikken als er gouverneurs en residenten zijn. Dat zijn er 38 „zegge acht en dertig", volgens de regeeringsalmanak van 1921; dit voor menschen, die me op de vingers willen tikken en zullen zeggen 37.

Het gewestelijk bestuurshoofd ontvangt zoo'n exemplaar en zet één van zijn klerken aan het werk, want de afdeelingschefs moeten toch ook weten, dat die meneer misschien ook wel eens bij hen zou kunnen komen, al zitten ze in het hartje van Borneo of ergens op een uithoekje van N. Guinea.

Dat geeft een getal van 93 „zegge drie en negentig". Ik hoop, dat ik me niet verteld heb, hoewel één meer of minder is nu zoo erg niet meer, waar we de honderd al naderen.

De afdeelingschef echter krijgt ook al zoo'n kriebelig gevoel in zijn vingers en zet wederom *zijn* klerk aan het werk, want men kan niet weten, die vreemde meneer zou b. v. het eens in zijn hoofd krijgen om de Apokajan onveilig te willen maken.

Dus alle controleurs, gezaghebbers, hulpgezaghebbers en posthouders krijgen ook zoo'n langen brief toegezonden, van het vaak bekende model n. l een groot vel wit papier met bovenaan vermeld de plaats van herkomst en de datum, dan een heelen tijd niets, daarna twee à drie regels met onderteekening, vervolgens weer een heelen tijd niets en dan links onderaan de plaats van bestemming.

Ik hoop wederom me niet verteld te hebben, maar dit laatste geeft het getalletje 232 „zegge twee honderd twee en dertig" stuks, ook nog volgens regeeringsalmanak van 1921.

En nu gaan we even optellen: 38 plus 93 plus 232 maakt een totaal van 363. Allemaal voor één meneer!

Zijn nu al die controleurs, gezaghebbers enz. zeer accuraat in het bijhouden van hun agenda's (even een bekentenis en wel *ik* ben het *niet*, anders had ik het wegens schrijfkramp en oververmoeienis allang afgelegd; bij mij, die maar over één Maleischen djoeroe toelis de beschikking heeft, waardoor dus het agendeeren, klerkenwerk, op mijn arme hoofd neerkomt, worden alleen de brieven, die een antwoord vereischen, in de agenda ingeschreven en al de andere netjes in volgorde van de data waarop ze geschreven zijn opgelegd. Menig commies, die dit leest zal wel afkeurend zijn hoofd schudden.) dan worden al die bijna onbeschreven velletjes netjes genummerd en geagendeerd en vormen dan een deel van het zoo gewichtige archief, dat jaren bewaard moet worden.

Lezer, dit is één voorbeeld uit vele en we zullen nu maar niet gaan uitrekenen, wat die ééne meneer al niet heeft gekost aan brieven, enveloppes, schrijfloon, pennen, inkt, vloei c.q. schrijfmachinelint, vrije port, enz. Maar dit staat vast, dat men veel goedkooper uitgeweest zou zijn, als men dien meneer te Buitenzorg één brief had meegegeven, om te gebruiken bij wijze van passe-partout.

Men bezuinigt nu op den duurtetoeslag der ambtenaren, goed. Maar men kan nog veel en nog veel meer bezuinigen op het aantal ambtenaren, na kennis gemaakt te hebben met bovenvermelde werkwijze. Ons schrijfbureau-korps, zoo zal ik het maar noemen, kan m.i. met 25 % ingekrompen worden, niet door een massaontslag, dat zou zeer onbillijk zijn, maar door het niet aanvullen van vacatures, speciaal in de lagere schrijfversrangen.

VARIA.

Het verspeelde leven, door Justine Abbing. Em. Querido, Amsterdam.

Een boek, dat we met zeer veel belangstelling hebben gelezen. De hoofdzaak schijnt voor de begaafde schrijfster wel geweest te zijn, scherp te teekenen, tot welk een schijngeleerdheid, zelfoverschatting en te ver gaande eerzucht, de pleegzuster wel kan komen. Hier wordt tevens een pleegzuster beschreven, die door haar egoisme, ook in vriendschap, het leven van een vriendin overheerscht en daardoor doet verspelen.

De lezing van dit werk van Justine Abbing kan onvoorwaardelijk worden aanbevolen.

Op herten uit, door William J. Long. W. L. en J. Brusse's Uitgevers Mij., Rotterdam.

Dit boekske is met toestemming van den schrijver uit het Engelsch vertaald door Cilia Stoffel.

Een ieder, die er prijs op stelt wat meer te weten van het leven en lijden der dieren, in dit geval van herten, in het woud, zal gretig van dit boek kennis nemen. Fraaie illustraties verhoogen de aantrekkelijkheid.

Kunst en Critiek, (Eerste en tweede bundel) van L. van Deyssel, (Verzamelde werken. Nieuwe Reeks). Em. Querido, Amsterdam.

Aan de firma Scheltema & Holkema's Boekhandel had de heer Van Deyssel afgestaan het recht tot uitgave zijner Verzamelde Werken. Er werd een keuze gedaan uit zijn tusschen 1880 en 1917 gepubliceerde geschriften en deze keuze werd natuurlijk mede bepaald door den omvang, die de editie van verzamelde werken zou hebben en door hun algemeenen aard.

Toen de heer Van Deyssel nu eenigen tijd na de publicatie dier Verzamelde Werken eens nalas wat van de genoemde geschriften daar buiten was gebleven, vond hij vele stukken, die hij toch gaarne in circulatie zag, en zelfs eenige, die bij zelf-keuring, hem voorkwamen tot het beste te behooren van hetgeen hij had kunnen maken.

De kunst in deze werken is vertegenwoordigd door korte literaire stukken van den schrijver, de kritiek door hetgeen hij over verschillende schrijvers en hun oeuvre zegt.

De Joden van Barnow, door Karl Emil Franzos. Amsterdam, H. J. W. Becht.

Hier maken we kennis met een zestal kleine stukken van den zeer begaafden schrijver Franzos, van wien we reeds meermalen gaarne met lof konden spreken. Ook dit kleine werk is áf en pakt van het begin tot het einde.

De goede vertaling is weer van mevrouw S. J. Barentz-Schönberg.

Handboek voor de kennis van Nederland en koloniën, samengesteld met medewerking van verschillende departementen van algemeen bestuur en uitgegeven door het Departement van Buitenlandsche Zaken. (Directie van economische zaken), Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.

Uit de Inleiding:

„Het „Handboek voor de kennis van Nederland en Koloniën", bedoelt bij te dragen tot de systematische voorlichting van het buitenland, welke het Departement van Buitenlandsche Zaken in onzen tijd onontbeerlijk acht.

De Directie van Economische Zaken, aan welke de uitvoering van het plan werd opgedragen, heeft zich daarbij allerminst voorgesteld, een volledig en afgerond, in alle trekken uitgewerkt, beeld van de Nederlandsche samenleving te geven; het uitgesproken economisch karakter van dit Handboek deed het zwaartepunt vallen op die onderwerpen, welker bespreking een direct belang kon hebben voor de relaties, die het Nederlandsche en het buitenlandsche zakenleven onderhouden. In zooverre vleit zij zich, een voorloopig toereikende schets te hebben gegeven van de economische positie van Nederland, allereerst beschouwd in haar geographisch verband en daarna bezien op de bijzondere gebieden van landbouw, veeteelt en visscherij, van nijverheid, mijnwezen en electriciteitsvoorziening, van landwegen, spoorwegen en luchtvaartverkeer, van scheepvaart, waterwegen en havens, van Rijks-, provinciale- en gemeentefinanciën en van het bankwezen, van volksgezondheid en sociaal beleid, terwijl het slot-hoofdstuk geheel gewijd is aan de Nederlandsche Koloniën."

Dit fraaie uitgevoerde, met 53 voor een deel gekleurde kaarten en afbeeldingen, verluchte werk geeft wat het belooft. De koloniën zijn er echter maar kaal van afgekomen. Van de 559 blz. tekst zijn er maar dertig aan onzen Oost en West gewijd. De bedoeling was trouwens blijkbaar maar om „het een en ander mede te deelen over de Nederlandsche Koloniën".

E. v. H.

Het modernisme en Nederland, door dr. K. H. Roessingh. Psychologische methoden en begrippen, door dr. H. J. F. W. Brugmans. De stoffelijke basis der erfelijkheid bij planten en dieren, door dr. Th. J. Stomps. Haarlem, De Erven F. Bohn.

Weer drie uiterlijk smakelijke deeltjes van de *Volksuniversiteits Bibliotheek*, geschreven door vooraanstaande wetenschappelijke mannen, die er natuurlijk voor gezorgd hebben, dat ook de inhoud aan de voor deze werkjes te stellen eischen, ten volle voldoet.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

ROTTERDAM, 15 September 1922.

INHOUD.

De nieuwe Staatsinrichting. — Volksraad en Staatsinrichting. — De conclusies van de kiesrechtcommissie. — De koloniale politiek. — Het geschil met de Javasche Bank. — De dividend-politiek der Javasche Bank. — Bezuiniging in Indië en het nieuwe regeerprogram. — Ambtenaren-Volks aadsleden en de duurtetoeslag. — Staatsexploitatie op particulieren leest. — Belastingvrede? — De heer Bodenhausen geïnterviewd. — Suikerindustrie en bevolking — De salariscommissie en haar taak. — De legende van de wrijving tusschen civiel- en militair gezag in Atjeh. — Ambtenaar en persvrijheid. — B. G. D. — De buitenlandsche ingenieurs. — De terugzending van buitenlandsche ingenieurs. — Officieele financiers. — In de Lampongs. — Colijn. — De kop van Jut. — De Indische arbeidsmarkt. — Waar bedevaartgangers aan bloot staan. — Ziekten der vrouw. — Engelschen op Sumatra. — Emigratie uit Britsch-Indië. — De voeding van den soldaat.

De Nieuwe Staatsinrichting. Het *Soer. Hbl.* heeft een serie artikelen opgenomen, waarin de voorgestelde Staatsinrichting van Ned.-Indië wordt besproken en afgekeurd.

Het blad erkent de juistheid van het beginsel om het zwaartepunt van Den Haag naar Buitenzorg te verleggen doch het acht het ontwerp niet de noodige waarborgen te bevatten dat de zware en hoogst verantwoordelijke taak om Indië zijn eigen wetten te doen maken en zijn eigen begrooting te doen vaststellen, met bedachtzaamheid en wijsheid ten zegen van deze landen en volkeren zal worden uitgeoefend.

De Volksraad wordt voornaamste Indische begrootingswetgever.

Het is van prominent belang te zien, hoe dit veel- en hoogmogende lichaam naar de voorstellen der Regeering zal worden samengesteld.

Hoe groot zal het aantal leden van den Volksraad zijn? (Speling tusschen 48 en 75; het aantal wordt bij K.B. vastgesteld).

Hoeveel leden zullen worden gekozen (het ontwerp bepaalt, dat minstens de helft zal worden gekozen; de koloniale wetgever bepaalt dit aantal).

Welk gedeelte van de verkozen leden zal tot de Inlanders behooren (dit gedeelte wordt bij K. B. bepaald, doch bedraagt minstens de helft).

En last not least: Op welke wijze zullen de leden van den Veelmogenden Volksraad worden gekozen?

Wij tasten hieromtrent geheel in het duister. Het ontwerp vertelt ons in een overgangsbepaling, dat, waar het vaststellen van een nieuwe kiesrechtregeling voor den Volksraad aan de eerste samenstelling van de nieuwe Indische wetgevende macht vooraf moet gaan, deze regeling voor de eerste maal bij algemeenen maatregel van bestuur moet worden getroffen. De belangrijke vraag, hoe die kiesrechtregeling moet worden vastgesteld, blijft geheel onbeantwoord. Zelfs een aanwijzing ontbreekt. Hoe de Volksraad, die als begrootingswetgever zal optreden, er ongeveer uit zal zien, ligt geheel in de windselen van toekomstige koninklijke besluiten en ordonnanties verborgen.

Ligt ook in het duister, wanneer over enkele weken de tegenwoordige Volksraad zal moeten oordeelen, of het ontwerp van de wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië voor land en volk goed en zegenbrengend moet worden geacht. Geen Volksraadslid zal met zoovele vraagteekens een gunstig oordeel kunnen geven; elke vaste, tastbare basis ontbreekt.

Maar ook al was dit alles minder vaag dan nog zou het blad aan dit ontwerp nimmer zijn steun kunnen geven. Omdat het de cardinale fout bevat de begrootingswetgeving te leggen in de handen van één Kamer, op welke samenstelling de Regeering bovendien geen enkelen directen invloed kan uitoefenen.

Terwijl, bijna zonder uitzondering, in alle landen de parlementaire regeeringsvorm — en in deze richting beweegt zich onze staatsinrichting — in twee Kamers tot uiting komt, wordt hier te lande de totstandkoming der begrooting, practisch bezien, in eerste en laatste instantie aan één Kamer, den Volksraad, toevertrouwd. O zeker, de Gouverneur-Generaal kan zijn instemming onthouden aan door den Volksraad door middel van de begrooting voorgebrachte maatregelen. Maar elke niet-instemming beteekent een conflict tusschen Volksraad en Gouverneur-Generaal, meer of minder principiëel, meer of minder scherp, naar de beteekenis der maatregelen. In het tegenwoordige stadium van staatsrechtelijke ontwikkeling past zeer stellig ook voor Indië het tweekamer-stelsel, dat na behandeling van de begrooting in de Volkskamer, nog een rustige objectieve overweging in een op andere wijze samengesteld college waarborgt.

Het blad ziet zeer goed, dat de voorgestelde staatsinrichting ons nog niet den regeeringsvorm brengt naar parlementair stelsel, dat naar prof. Krabbe. o.a. verklaarde, zonder de machtsbeperking door een Eerste Kamer leiden zou naar een democratisch absolutisme door de contrôle der Volkskamer op de macht der kroon, maar de semi-parlementaire regeeringsvorm, dien de naaste toekomst ons zal brengen, eischt eerder meer dan minder een tweeledige vertegenwoordiger. Conflicten tusschen den Volksraad en de hooge regeering in Indië en Holland moeten worden voorkomen.

Reeds in 1918 wees de heer Bergmeijer op het groote bezwaar dat de oppositie in den Volksraad nooit tot het bestuur kan worden geroepen als in een uitgebouwd parlement en daarom de noodzakelijke rem voor zijn oppositie mist.

Ook daarom dient een tweede vertegenwoordigend lichaam, samengesteld uit bezadigde, ervaren en bekwame mannen, revisie over de begrooting te houden, alvorens deze den Gouverneur-Generaal bereikt. Men vergete ten slotte niet, dat het thans ook het psychologisch oogenblik is, om het tweekamer-stelsel in te voeren. Vindt eenmaal een begrootingsvaststelling door één vertegenwoordigend lichaam, i. c., den Volksraad, plaats, dan zal het zeer moeilijk zijn, om, als de tijd eenmaal rijp is voor een stelsel met verantwoordelijke ministers, alsdan nog een tweede college in te schuiven. Zou een nieuwe wijze van verkiezing ons een in gehalte aftakelenden Volksraad brengen, dan is het leed niet te overzien, indien dat ééne college met den Gouverneur-Generaal de Indische begrooting vaststelt. Eisch voor stabiel beleid is een begrootingsbehandeling in twee vertegenwoordigende lichamen.

In een artikel in de *Oetoesan Hindia* geeft A. W. K. een beschouwing over de ontworpen nieuwe staatsinrichting in Indië, gebaseerd op de nieuwe grondwetsartikelen 71, 62 en 62bis. Hij wijst er o.m. op dat de betrekkelijke wetsontwerpen voor Indië niet geheel kunnen voldoen aan hetgeen door de Herzieningscommissie en het Comité voor de Autonomie van Indië werd verlangd.

Het recht van de Nederlandsche regeering tot vernietiging van de in Indië gemaakte wetten, welke in strijd zijn met de Grondwet, acht schr. bedenkelijk; hij vreest, dat daardoor de vooruitgang van Indië zou kunnen worden belemmerd. Wat den Wetgevenden Raad betreft, zegt hij, dat dit lichaam z.i. eveneens gevaar zou kunnen opleveren, gelet op de samenstelling van den tegenwoordigen Volksraad, welke nagenoeg geheel uit P. E. B.-leden bestaat.

Zoolang in de verkiezing van de leden van den Volksraad geen verandering komt, zegt hij, zal de Wetgevende Raad de massa lang niet kunnen tevreden stellen, te wier behoeve de wetten gemaakt worden. Ten einde het evenwicht te behouden, komt het schrijver wenschelijk voor, dat alle menschen het wantrouwen tegenover wien ook, zullen moeten verbannen, om den machtigen vijand weerstand te kunnen bieden.

* * *

Volksraad en staatsinrichting. In een nabetrachting over de voorjaarszitting van den Volksraad zegt de heer J. H. Ritman in *P. E. B.* het volgende over het ontwerp-staatsinrichting:

Hier verluidt dat politieke groepen in Nederland in het ontwerp gekend zijn. Men mag veronderstellen, dat het ook in Holland nauwelijks geestdriftige voorstanders ontmoet heeft, maar dat het zal worden aanvaard als het minst-slechte, dat in de tegenwoordige verhoudingen zijn beslag krijgen kan.

Voor zoover het mogelijk is de stemming te peilen, zal de Volksraad ook bereid zijn, deze herziening te aanvaarden en kan slechts verzet worden verwacht uit de groep van hen, die vreezen, dat in plaats van een „overheersching" van uit het Plein geregeld nu de koloniale Nederlander „overheersching" overneemt.

* * *

De conclusies van de kiesrechtcommissie. De West-Java-editie der *Indische Ct.* is in staat de conclusies, waartoe de Kiesrecht-commissie is gekomen, te publiceeren.

Vooraf doet zij gaan de opmerking, dat de commissie er van overtuigd is dat een regeling van het kiesrecht eens en voor altijd niet mogelijk is. Regelingen als deze zullen periodiek in behandeling moeten worden genomen.

Het kiesrecht wordt naar behoefte geregeld op individualistischen of organischen grondslag. Onder dit laatste wordt verstaan zoowel het aansluiten aan bestaande gemeenschappen (voorshands alleen rechtsgemeenschappen), als het van overheidswege groepeeren der kiezers.

In hoogere rechtsgemeenschappen vinde iedereen vertegenwoordiging in den te vormen raad, hetzij in dien vorm dat hem in persoon het kiesrecht wordt verleend hetzij doordat het kiesrecht wordt verleend, aan een lagere gemeenschap waarvan hij deel uitmaakt.

De uitwerking dezer beginselen denkt de commissie zich als volgt:

In de laagste inheemsche rechtsgemeenschappen beslist de bevolking — praktisch: zij die tot nog toe medezeggenschap hebben — over de vraag wie kiesgerechtigd zijn.

In de raden van alle laagste Inlandsche rechtsgemeenschappen worden plaatsen gereserveerd voor „waardigheidsbekleeders". Op Java zal echter in eventueel te vormen dessaraden de meerderheid der leden gekozen leden

zijn. In plaats of naast die „waardigheidsbekleeders" zullen op Java nog benoemde leden in den dessaraad kunnen komen.

Regentschapsraden in West-Java. Het kiezerskorps wordt — als regel — gesplitst in twee deelen:

a. De dessakiezers die de meerderheid van het aantal raadsleden kiezen, kiezen door middel van getrapt kiesrecht;

b. regentschappenkiezers, dat zijn alleen zij die zich schriftelijk als zoodanig opgeven.

Niet meer dan een vierde deel van de raden zal bestaan uit benoemde leden. [1])

(Het kiesrecht voor de regentschapskiezers is dus praktisch algemeen kiesrecht voor alfabeten, die zich echter moeten aangeven. Het rascriterium is blijkbaar door de commissie niet aanvaard. De vertegenwoordiging der niet-inlandsche groepen denkt de commissie zich dus door benoeming).

Afdeelingsraden op Zuid-Sumatra. De afdeelingsraden bestaan, voor het grootste deel uit leden, afgevaardigd door de raden der inlandsche rechtsgemeenschappen.

Op Banka wordt zoo mogelijk de Java-regeling ingevoerd.

Provinciale raden. De provinciale raden worden gekozen:

Op West-Java door leden van regentschaps- en gemeenteraden en op Zuid-Sumatra door de leden van afdeelingsraden en gemeenteraden (voorshands alleen Palembang).

Elk regentschap, stad en elke afdeeling zendt zijn eigen afgevaardigden naar den provincialen raad.

De provinciale raad bestaat voor een derde uit benoemde leden.

Kiesstelsel. De dessakiezers (en eventueel ook hun kiesmannen) kiezen volgens een gemakkelijk te begrijpen kiesstelsel, dat theoretisch als een tot het uiterste vereenvoudigd evenredig personenstelsel kan worden aangeduid en dat waarborgt dat iemand gekozen is als hij bepaald aantal stemmen op zich vereenigt.

De regentschapskiezers (de alfabeten die zich schriftelijk hebben opgegeven) kiezen volgens een zeer eenvoudig evenredig lijstenstelsel.

De regeering zal vermoedelijk dit ontwerp vergelijkenderwijs en tegelijk behandelen met de voorstellen, die zij zal ontvangen van het bureau van de bestuurshervorming, van mr. Cohen.

Er is volgens het blad reden te hopen, dat het nog dit jaar in de najaarszitting van den Volksraad in behandeling zal komen.

* * *

De koloniale politiek. Onder de *Geschriften van de Vereeniging voor Nationale, Vrij-Economische Staatkunde* is als no. VIII opgenomen een verhandeling van C. G. S. S. (jhr. dr. C. G. S. Sandberg) over de Nederlandsche koloniale politiek in Oost-Indië. Het volgende heeft de *N. R. Ct.* er aan ontleend:

Hoewel jaar na jaar, sedert 1917 de inkomsten niet toereikend waren om zelfs de gewone uitgaven te dekken, werden deze laatste toch steeds hooger opgevoerd, instede dat er naar gestreefd werd om door krachtig ingrijpen de begrooting sluitende te maken.

Het roekelooze van het „beleid" is hiermede echter nog niet eens ten volle omschreven. Om dat te kunnen peilen, dient er aan herinnerd, dat de werke-

---

[1]) Voor de bewoners van particuliere landen en de bevolking der erfpachtsperceelen is een aparte regeling getroffen.

lijke inkomsten de geraamde in die jaren verre overtroffen. Terzelfder tijd werden echter de toegestane credieten zoozeer overschreden, dat ten spijt van die ver boven de raming gaande inkomsten en bovendien van overschotten op dezen dienst in vorige jaren en in 1921 van totaal (rond) 96 millioen, de gewone dienst in zes jaar tijd nog met een totaal (tekort) van 207 millioen overschreden werd!!! Ten minste; daar de werkelijke uitkomsten over 1921 en 1922 nog niet zijn vastgesteld!!!

Nog erger dan het roekelooze beleid met betrekking tot den gewonen dienst heeft die van de uitbreiding der staatsbemoeienis de Indische financiën ontredderd.

Het totaal toch der nadeelige saldi voor buitengewone uitgaven over de jaren 1912—22, bedraagt rond 805 millioen.

De ,,buitengewone uitgaven" nu omvatten die, welke werden gedaan voor den aanleg van werken, groote en blijvende, van algemeen nut en voor de uitbreiding van de staatsbemoeienis over het domein van het particulier initiatief.

Werd tegen het doorvoeren van het laatst bedoeld, zoo hoogst gevaarlijk beleid, herhaaldelijk doch tevergeefs gewaarschuwd, wat het eerste betreft is het aangaan van geldelijke verplichtingen ter dekking van uitgaven voor blijvende werken van algemeen nut slechts dan geoorloofd, wanneer òf vast staat, dat de daaruit te verkrijgen inkomsten rente en aflossing volkomen dekken, òf dat ook deze bedragen uit de algemeene inkomsten van den staat bekostigd kunnen worden. Uit den ,,gewonen dienst" dus, daar de ,,buitengewone" geen inkomsten boekt.

Wanneer dan echter jaar na jaar, gelijk deze laatste 7 jaren ook nog geschiedde, gemiddeld nog 80 millioen per jaar aan buitengewone uitgaven besteed wordt, terwijl de inkomsten op den gewonen dienst in dat tijdvak reeds een gemiddeld jaarlijksch tekort van rond 30 millioen vertoonden, dan kan een dergelijke politiek geen verdediging meer vinden, behoort zij zelfs ten sterkste gelaakt.

Temeer nog daar, zooals gezegd, een zeer groot deel dier buitengewone uitgaven besteed werd voor uitbreiding van staatsbemoeienis over het domein van het particulier initiatief waarmede hand in hand ging een steeds sterker bemoeilijking van de ontplooiing van dit laatste.

Deze geheel op theorie gebaseerde, de lessen der geschiedenis totaal negeerende politiek, vormde een integreerend deel van het Koloniaal beleid der laatste 15 jaren. Zij moet grootendeels verantwoordelijk worden gesteld voor den hopeloozen toestand waarin Indië zich financieel en economisch thans bevindt.

Wij zien zich nu weder herhalen wat de geschiedenis, nog wel onze eigene, koloniale geschiedenis, ons reeds deed ondervinden, maarmalen.

Die het wagen dorst er op te wijzen dat het een fata morgana was, die men najaagde en dat zulks ging ten koste van de welvaart van Land en Volk, werd op 't felst bestreden. Gebrek aan fondsen en aan personeel zijn niet in staat de vaart te keeren waarmede blindelings wordt voortgehold. Tot plotseling de malaise ons tot bezinning dwingt en stoppen ..... vlak voor den afgrond.

Met vaste hand en onbevangen geest zal ook in deze krachtig moeten worden ingegrepen op den grondslag van bevordering en aanmoediging van het particulier initiatief. Dan toch alleen kan de welvaart 't spoedigst wederkeeren, en met haar de middelen voor den Staat om het tekort te dempen en te verkrijgen die welke noodig zijn voor de geestelijke en materieele verheffing van het Volk en de verdediging van het gebied. Men

vergete toch niet, in dit verband, dat het tienmaal kleinere Malakka, zoo geheel te vergelijken met ons Insulinde, doch dat het particulier initiatief vrij laat en aanmoedigt, zonder bezwaar de kosten op kon brengen van twee groote dreadnoughts en tientallen vliegtuigen.

Ten slotte zal op politiek gebied, de koers sinds jaren reeds door ons uitgepaald, die van een voorbereiding van de tallooze volkeren in den Archipel tot zelfbestuur, elk op zijn tijd en naar zijn aard, met kracht en doelbewust vervolgd moeten worden.

Daarmede gepaard gaand eene bevestiging van het Nederlandsch Centraal Gezag, als waker voor de eerbiediging van een ieders rechten en belangen binnen het heterogene gebied en van het geheel naar buiten.

* * *

Het geschil met de Javasche Bank. De *Ind. Fin.* behandelt uitvoerig het tusschen de Regeering en de directie der Javasche Bank gerezen verschil van meening betreffende het uit te keeren dividend. Het financieel blad stelt in alle opzichten de directie der Javasche Bank volkomen in het gelijk en baseert zich daarbij op de overweging, dat de kwestie der koerswaarde van den Indischen gulden een onderdeel is van het desbetreffende wereldvraagstuk, waaraan de Javasche Bank buiten de z.g. seizoenfluctuaties niets kan veranderen, zoodat het niet noodig is daarvoor goud vast te houden of de opbrengst daarvan te reserveeren en niet uit te keeren aan aandeelhouders.

De schrijver erkent, dat inderdaad de handhaving van den wisselkoers op Nederland de natuurlijke en ook van de zijde der directie aanvaarde verplichting van de Circulatiebank is. Die bank heeft zich steeds beijverd om die verplichting na te komen en zij is daarin geslaagd door allerlei maatregelen vóór den oorlog getroffen, o.a. de pariovereenkomst met het Gouvernement. In gewone tijden levert die verplichting voor haar dan ook bezwaren op, zooals duidelijk bewezen werd in het vóóroorlogstijdperk. Zelfs gedurende den Oorlogstijd kon het evenwicht bewaard blijven; het werd echter verstoord, toen in September 1919 de Nederlandsche Bank weigerde voortaan goud af te geven om den wisselkoers Indië-Nederland te steunen. Tot die weigering kwam de Nederlandsche Bank uit de overtuiging:

„dat de koersverhouding tusschen de koloniën en het moederland ook in zoo sterke mate beheerscht werd door de abnormale wereld-omstandigheden, dat wij eensdeels niet de zekerheid hadden dien koers te kunnen handhaven, anderdeels het onvoorzichtig vonden om ook in dit opzicht door kunstmatige handelingen een valsch beeld van den werkelijken toestand te scheppen. Wij meenden, dat onze Oost-Indische koloniën nog geruimen tijd de positie konden blijven houden van een per saldo exporteerend land, terwijl Nederland op zichzelf aan een tekort aan export — en ook aan export naar de eigen koloniën — zou onderworpen zijn. Daartegenover stond, dat die betrekkelijk gunstige positie van onze Oost-Indische koloniën op den duur toch wederom een gunstigen invloed ook op de positie van Nederland zou moeten uitoefenen, daar binnen afzienbaren tijd weder remises uit Indië naar Nederland zouden moeten komen uit hoofde van de exportwinsten in Indië gemaakt, en welke in den vorm van winst-uitkeering naar de hoofdkantoren en de aandeelhouders in Nederland zouden moeten worden overgemaakt.

Op dien grond maakten wij ons niet ongerust, dat de afwijking van den Indischen gulden tegenover den Nederlandschen tot voor Nederland zeer

ernstige verhoudingen zou kunnen oploopen. Deze verwachting is zelfs en nog grootere mate uitgekomen, dan wij destijds wel hadden voorzien, daar in den loop der laatste maanden (het gaat over 1919. Red.) de Ned.-Indische gulden zelfs tot ongeveer 95 gevallen is, en dus een disagio van ongeveer 5 pCt. tegenover den Nederlandsche gulden heeft gedaan. Wij verwachten, dat dit disagio niet lang zal behoeven te duren, omdat in het komende seizoen Ned.-Indië weder belangrijke exporten zal kunnen opleveren, welke de vorderingen van Ned.-Indië op andere landen aanmerkelijk zullen vergrooten; uit den aard der zaak moet daaruit eene rijzing van den Ned.-Indischen gulden voortkomen. In hoeverre dus van den kant van Ned.-Indië maatregelen kunnen worden genomen om deze, zoo te noemen, seizoen-fluctuaties meer te beheerschen, zal een punt van nader onderzoek en overleg uitmaken".

In dit verband wordt dan herinnerd aan de in het leven geroepen Muntcommissie ter bestudeering van het vraagstuk der scheiding van het Indische en Nederlandsche muntwezen en waarbij deze kwestie stellig ook de aandacht zal hebben. Betreffende deze Munt-Commissie deelt het jongste verslag van de Javasche Bank nu mede, dat zij nog niet tot een definitieve conclusie kwam, omdat men terecht meende dat de hoofdvraag voor het oogenblik nog niet voor beantwoording rijp is, aangezien het vraagstuk niet is te beschouwen als afzonderlijk bestaande tusschen Nederland en de Koloniën, maar een deel uitmaakt van het grootere wereldprobleem van het geldwezen en de internationale wisselkoersen.

Het Gouvernement eischt dus van de Javasche Bank — aldus de *Ind. Fin.* — dat zij de goudpariteit handhaaft, met volkomen negatie van het groote wereldprobleem van het geldwezen en de internationale wisselkoersen ofschoon de Regeering bovendien weet, dat de Nederlandsche Bank de „seizoenfluctuaties" van te weinig belang acht, om ter voorkoming daarvan hare medewerking te verleenen door er goud voor beschikbaar te stellen.

De *Ind. Fin.* wijst op hetgeen de Javasche Bank ondertusschen gedaan heeft om die fluctuaties weg te nemen. Blijkens het jaarverslag heeft zij daarvoor in 1921 niet minder dan 215 millioen gulden naar Nederland geremitteerd, terwijl zij verder zegt zooveel mogelijk te trachten de pariteit van de Indische munt tegenover Nederland te handhaven. Voor de toekomst kan zij echter niets beloven, zoolang zij de bare middelen te Amsterdam niet in goud betaald kan krijgen.

De Javasche Bank heeft dus volgens de *Ind. Fin.* gedaan en doet wat zij kan om de pariteit te handhaven, maar zij kan niet oproeien tegen wereldproblemen, zooals het Gouvernement van haar schijnt te verwachten.

Het tweede verwijt van het Gouvernement, aan de Javasche Bank, dat deze niet zorgt voor het tegengaan der waardevermindering van den Indischen gulden in Indië zelf noemt de de *Ind. Financier* gezocht en eerder de schuld van ..... het Gouvernement, dat niet zorgde voor een richtig financieel beheer, dan van de Javasche Bank. Waar Indië per saldo een exporteerend land is, daar zou het er bij een beter beheer even gunstig hebben kunnen voorstaan als Amerika. Juist de vermeerdering der obligo's van de Javasche Bank is voor een deel aan de Regeering te wijten, die niets deed om de innerlijke koopkracht van den gulden op te voeren, m.a.w. den levensstandaard te doen dalen.

Integendeel door het opvoeren der directe en indirecte belastingen, door het opvoeren der prijzen van Gouvernements-producten, door het verhoogen van tarieven en vrachten, door het verhoogen van porti, telefoon, school-

geld enz. enz. werkte het Gouvernement krachtig mede tot depreciatie van den gulden.

Kan het Gouvernement nu van de Javasche Bank eischen, dat deze aan den gulden zijn werkelijke volwaardige koopkracht hergeeft?

De Javasche Bank zou toch met meer recht het Gouvernement kunnen toevoegen: dat ligt niet op mijn weg, zorg Gij daarvoor!

Voor het overige wijst de *Ind. Financier* er op, dat de Nederlandsche Bank vrijwel dezelfde kwestie heeft doorgemaakt als de Javasche Bank. Tijdens den oorlog had de Nederlandsche Bank omvangrijke middelen in Amerika verkregen door overneming van vorderingen van Nederlandsche particulieren en o.a. ook van dividenden, door Amerika verschuldigd aan Nederlandsche kantoren.

Reeds meer dan een jaar geleden, zoo zegt het verslag der Nederlandsche Bank over 1920—21 hebben wij een aanvang gemaakt om die te ruimen.

In dat boekjaar maakte de Nederlandsche Bank op buitenlandsche wissels en saldi een winst van 10½ millioen gulden. En de Nederlandsche Regeering maakte geen bezwaar tegen de verdeeling daarvan, waarvoor natuurlijk het feit, dat toen reeds een nieuw octrooi in werking was getreden, waarbij de Nederlandsche schatkist reeds een groot aantal dier winst ververkreeg, geen verschil mag uitmaken. Want het gaat om de vraag of voor de positie van den gulden de verdeeling veroorloofd is of niet. Bovendien is hier in Indië de late totstandkoming van het nieuwe octrooi slechts een gevolg van het treuzelen der regeering, waarvoor het oude octrooi nog met een jaar verlengd moest worden, terwijl de beslissing toen nog slechts op het allerlaatste oogenblik afkwam. Maar door die feitelijk te late vernieuwing van het octrooi derft het Gouvernement, als bij de belastingen, wederom eenige millioenen, al is het aandeel van de schatkist van ruim 12 millioen niet te versmaden.

Wel is door eenige Kamerleden naar aanleiding van het zooeven genoemde verslag der Nederlandsche Bank een opmerking gemaakt in den geest als thans door de Indische Regeering aan de Javasche Bank, n.l. over de daling van de goudwaarde van den gulden, maar de Nederlandsche Regeering heeft daarop afdoende en gemotiveerd geantwoord en bezwaren weerlegd aan de hand van advies van financieele specialiteiten. Ook daarbij werd toen opgemerkt, dat het hier niet een Nederlandsch doch een Europeesch probleem gold. De circulatiebank was van meening dat de middelen van normale tijden om de pariteit der geld-eenheid te handhaven, n.l. gouduitvoer en discontoverhooging, in de tijden van algemeene ontwrichting van het internationale geldverkeer niet in staat zouden zijn om de pariteit van den gulden blijvend te verzekeren.

De circulatiebanken van Zweden, Denemarken en Noorwegen waren het daarmee volkomen eens en ook de door de Regeering geraadpleegde experts, mrs. Bruins, van Nierop, Plate en Treub gingen met de goudpolitiek der Nederlandsche Bank volmaakt accoord.

De Nederlandsche Regeering nam dus in een analoog geval de Nederlandsche Bank in bescherming tegen opmerkingen als thans door de Indische Regeering tegen de Javasche Bank worden gemaakt.

Wat de kwestie der hernieuwde taxatie van gebouwen betreft, ook daarin stelt de *Ind. Fin.* de Javasche Bank in het gelijk, met een beroep op het volkomen analoge geval ten aanzien van de Nederlandsche Bank, die ook onder het nieuwe octrooi hare gebouwen hertaxeerde en het voordeelig verschil van één en een kwart millioen als winst uitkeerde.

Aneta vroeg nog het oordeel van den heer Helfferich, den bekenden econoom, die eveneens de gestie der circulatiebank volkomen onderschrijft. Hij meende zelfs de goudpolitiek der Javasche Bank met haar dollarsaldi in Amerika een meesterstuk, waarvoor ieder financier zijn hoed afneemt.

Hij ontkent verder, dat de uitkeering van deze valuta-winst ook maar eenigen invloed kan hebben op den stand van den Indischen gulden. Wel zou natuurlijk deze winst bij niet-uitkeering, in de toekomst kunnen dienen ter bestrijding van verliezen wanneer de Bank gedwongen zou zijn haar goudvoorraad ten koste van opofferingen aan te vullen, maar gezien de schitterende positie van de Bank (een metaaldekking van 54,4 pCt. sedert gestegen tot 60 pCt., en een in goud om te zetten buitenlandsche wisselportefeuille van *f* 27 millioen) is die mogelijkheid zeer gering. En zelfs wanneer dat het geval zou zijn dan staat tegenover deze vermeerdering van goud bij een dekking van 40 pCt. een 2½ maal zoo groote en bij een dekking van 20 pCt. een 5 maal zoo groote capaciteit van credietverleening, waardoor het maar eenmaal geleden agioverlies meer dan goedgemaakt wordt door de blijvende inkomsten uit hoofde der verder uitgebreide werkzaamheden van de Bank. Ook in vroeger jaren heeft de Bank haar goudvoorraad met financieele offers aangevuld zonder dat daarvoor een speciale reserve was aangehouden.

Intuschen acht de heer Helfferich het niet aan te nemen dat de Javasche Bank binnen afzienbaren tijd haar goudvoorraad met verlies zal moeten vermeerderen; veeleer kan men zich voorstellen dat de goudpariteit van den Nederlandsch-Indischen gulden, gesteld dat die bij de tegenwoordige algemeene ontreddering mogelijk is, zonder versterking van den goudvoorraad bereikt wordt.

Immers de goudwaarde van een betaalmiddel wordt niet alleen door het percentage der gouddekking bepaald, maar ook door de verplichtingen tegenover het buitenland. Daarvoor is echter een actieve handelsbalans noodig. En nu had alleen Java en Madoera over 1921 reeds een invoer van *f* 790 millioen tegenover een uitvoer van *f* 659 millioen of een passieve handelsbalans van *f* 130 millioen. De Javasche Bank is daaraan tegemoet gekomen door het vrijgeven van goud in het buitenland en het remitteeren van groote bedragen naar Holland.

Door de ontstane malaise zal de omvang der operaties van de Javasche Bank belangrijk kleiner worden dan in de laatste jaren het geval was. En wanneer de Regeering vreest voor oploopende obligo's van die Bank dan spreekt misschien haar slecht geweten een woordje mee, doordat zij van plan is spoedig weer in omvangrijke mate een beroep op de crediethulp der circulatiebank te doen.

En geheel overeenkomstig het betoog van de *Ind. Fin.* merkt de heer Helfferich dan op dat in dit geval de goudwaarde van den Indischen gulden niet door de valutawinst der Javasche Bank, maar door de uitbreiding van de „Defizit-Wirtschaft" der Regeering bedreigd wordt.

Daarom luidde ook de tweede conclusie der Brusselsche Conferentie, „dat de Regeeringen haar uitgaven moeten regelen naar haar inkomsten".

Het zou een sterk staaltje zijn wanneer de Regeering van de aandeelhouders der Javasche Bank zou eischen om een deel van hun winst af te staan als zekerheidspremie voor het verkrijgen van de buitengewone credieten die de Regeering eventueel van de circulatiebank zou behoeven. Toch gelooft de schrijver, dat de Javasche Bank aan de redelijke crediet-behoefte der Regeering zal kunnen voldoen. Daarbij komt, dat Ned.-Indië

normaal een exportland is met een uitvoeroverschot. Nu de abnormale jaren voorbij zijn, de import tot het uiterste beperkt wordt en van groote remises naar het buitenland wegens gemaakte winsten geen sprake is, zal vermoedelijk spoedig een actieve handelsbalans hersteld worden.

Daaruit verkrijgt de circulatiebank weder vorderingen in goud op het buitenland, welke zij gemakkelijk kan omzetten in metaaldekking, te gebruiken voor eventueel verhoogde obligo's in Indië. Eerst deze vorderingen boven en behalve metaalvoorraad maken het bereiken mogelijk van het doel, dat ook den leiders van De Javasche Bank steeds voor oogen staat; het brengen van den Ned. Indischen gulden op goud-pariteit.

De valutawinst van 1921—22 heeft daarmee echter niets te maken en het zou een daad van groote willekeur zijn, wanneer men deze winst, die volgens goed bankbeleid en op volkomen normale wijze is behaald, aan de rechthebbenden zou willen onthouden.

* * *

De dividend politiek der Javasche Bank. In een redactioneel artikel in *De Taak* wordt de aanleiding van het conflict tusschen regeering en Javasche Bank besproken; het artikel komt tot de conclusie:

In haar zucht de octrooiperiode met een goudapotheose te besluiten heeft de Javasche Bank directie het aanzien van de door haar beheerde instelling ernstig geschaad. Aan dit prestige ontleent een circulatiebank een stuk van haar macht en van haar veelal heilzamen invloed. Toegerust met de monopolistische bevoegdheden van het octrooi hanteert zij het machtige wapen harer credietverstrekkingen en geeft zij meer directe leiding aan het economisch leven dan van één ander lichaam uitgaat. Vooral in landen als Indië, waar sinds lang de eigenlijke, meer automatisch werkende discontopolitiek heeft plaats gemaakt voor een rechtstreeksch limiteeren en individueel beoordeelen van de gevraagde credieten is het welzijn van tal van ondernemingen in de hand der centrale bank. Zij kan en mag deze positie innemen, ten bate van de eenheid in het nationale geldwezen, als haar gezindheid boven verdenking staat haar machtsvolheid niet in de eerste, de tweede en de derde plaats aan te wenden in het algemeen belang der doelmatige geld- en credietpolitiek. Zij is in haar dagelijksche gestie onafhankelijk gemaakt, zelfs van het staatsgezag, als welks gedelegeerde voor het nationale financieele organisme zij feitelijk optreedt.

Een directie echter, die zich in haar dividendpolitiek zou vereenzelvigen met de eerste de beste handelsfirma, die de winstmogelijkheden in haar branche benut ten eigen bate, zou onverbiddelijk van het hooge voetstuk tuimelen, waarop zij zich mag en moet stellen.

Wij achten deze ideëele schade door de gestie der bankleiding ontstaan, een ernstige zoo niet de ernstigste grief, die jegens haar kan worden geuit. En een verklaring voor de mentaliteit, die deze schade deed veroorzaken door een directie die in vorige jaren zoo menigmaal, zelfs tegenover Holland, voor het financiëele belang van Indië heeft op de bres gestaan, zien wij alleen in de sfeer van kwalijk gebreidelde gelddorst, die allengs ook hier te lande tijdens en na den oorlog is ontstaan.

* * *

Bezuiniging in Indië en het nieuwe regeerprogram. Onder bovenstaanden titel heeft prof. Treub in het jongste nummer van *Vragen des Tijds* een artikel geschreven, dat ook afzonderlijk is verschenen, en waarin hij den „deplorabelen toestand" van de Indische financiën bespreekt. Prof.

Treub wijst in dit geschrift uitvoerig op de lichtvaardige, en niet veel minder dan misleidende wijze, waarop in de laatste jaren de Indische begrootingsramingen werden opgemaakt. Voor 1921 werd aanvankelijk een overschot van *f* 33.60 millioen geraamd. In werkelijkheid sloot de dienst met een nadeelig saldo van *f* 141.40 millioen. De regeering schreef dit toe aan de niet te voorziene omstandigheid, dat de opbrengst der productenbelastingen tegenviel door een sterke stijging der kostprijzen, hoewel n.b. reeds van te voren in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer hierop gewezen was, en in het licht was gesteld, dat alleen uit dien hoofde de raming *f* 47¾ millioen te hoog was.

Tal van dergelijke staaltjes van drogredenen worden door den heer Treub gereleveerd. Als drogreden qualificeert hij het eveneens, dat gewerkt wordt met eindcijfers over de laatste tien jaar, hoewel deze uit twee perioden bestonden, waarvan de eerste helft, n.l. tot 1916, voorzichtig later daarentegen met steeds toenemende tekorten werd gefinancierd, die van 1917 tot 1923 in totaal op meer dan *f* 660 millioen zijn te stellen. In het licht van zulke cijfers kan men, ook als men rekening houdt met de moeilijke tijdsomstandigheden, z.i. moeilijk van iets anders spreken dan van financieel wanbeheer.

Mr. Treub schrijft, dat men bij het nagaan der cijfers niet het onbehaaglijke gevoel van zich kan afzetten, willens en wetens bij den neus te worden genomen. Wel staat althans de nieuwe begrooting in het teeken der bezuiniging. De heer Treub toont echter aan, dat dit meer met den mond dan met de daad het geval is. Er wordt in het geheel *f* 54 millioen bezuinigd. Maar daarvan komt niet minder dan *f* 47 millioen op rekening der inkomsten der ambtenaren door vermindering der duurtetoeslagen etc., terwijl de regeering bovendien later nog water in haar wijn heeft gedaan door het besluit, om de toeslagen meer geleidelijk in te trekken. Voor het overige is, rekening houdende met eenige correcties, op een begrooting van ruim ½ milliard slechts 1½ millioen bezuinigd. Mr. Treub meent, dat de ambtenaren weliswaar hun deel dienen te dragen in de algemeene bezuiniging, maar dat men van hen niet verwachten en verlangen kan, dat zij alleen het kind van de rekening moeten worden. Niet in verlaging der salarissen is de weg tot verbetering in de eerste plaats te zoeken, maar in inkrimping van de diensten en in vermindering van het in de laatste jaren veel te uitgebreide aantal ambtenaren, waaraan echter, blijkens de nieuwe begrooting, nog absoluut niets is gedaan.

Krachtig opponeert de heer Treub tegen het streven, het als volkomen natuurlijk voor te stellen, dat onder de huidige omstandigheden voort wordt gegaan met allerlei reeds aangevangen werkzaamheden, „ten einde het voorafgegane niet min of meer waardeloos te maken", welke politiek elke werkelijke bezuiniging onmogelijk maakte. Hij dringt voorts aan op samensmelting van verschillende diensten en op algemeene bezuiniging, ook wat betreft de militaire uitgaven. Hij wijst er op, dat sedert 1916 de uitgaven van het Departement van oorlog gestegen zijn van *f* 61.84 op *f* 108.65 en voor Marine van *f* 22.85 op *f* 40.05 millioen. Men vraagt zich onwillekeurig af, of die belangrijk hoogere bedragen wel in ongeveer dezelfde verhouding aan de defensie ten goede zijn gekomen. Bij zuiniger beheer zou op deze uitgaven misschien omstreeks *f* 10 millioen kunnen worden uitgespaard. Dit is niet te versmaden, maar toch absoluut onvoldoende voor het doel.

Waren de financiën in Nederland en in Indië in minder desolaten toestand, dan zou het belang van beide deelen van het Rijk z.i. een bewa-

pening te land en ter zee meebrengen, welke voldoende zou zijn om een eventueelen buitenlandschen vijand te weerstaan, daar de heer Treub niet gelooft, dat men in de toekomst niet meer met oorlogsgevaren behoeft te rekenen. Voor de eerste 20 of 30 jaar acht hij de kans op een nieuwen oorlog echter gering, wegens de uitputting der groote mogendheden, en de vrees voor verantwoordelijkheid voor het beginnen van een nieuwen krijg. Onder die omstandigheden meent hij, dat men van den nood een deugd makende, in Indië het goede voorbeeld dient te geven met een krachtige beperking der bewapeningen. Blijkt over vijf of tien jaar, dat het oorlogsgevaar toe- inplaats van afneemt, dan zal het, indien niet elke kansregeling op dit stuk faalt, nog tijds genoeg zijn, voor Indië plannen voor defensie op grooter schaal uit te werken, en voor zooveel mogelijk door te voeren. Voorloopig kunnen echter tientallen millioenen op dit gebied worden bezuinigd. Wanneer de bewapening in en voor de Oost kan worden beperkt, is het aan geen twijfel onderhevig, dat dit in verband met den toestand van 's lands geldmiddelen moet geschieden.

Tot zoover wat de uitgaven betreft. Wat de inkomsten aangaat, wijst de heer Treub op de markante tegenspraak tusschen de verklaringen van den Minister van Koloniën omtrent het „zeer besliste voornemen", om de productenbelastingen en uitvoerrechten niet langer te heffen dan tot het einde van 1922 en het volkomen ignoreeren van deze verklaringen door de Indische regeering in de begrooting van 1923. Het is niet aan te nemen, dat de Nederlandsche regeering en de Eerste Kamer (waarin de bedoelde regeeringsverklaring werd afgelegd) een dergelijk ruw voorbijgaan harer uitdrukkelijk uitgesproken wenschen en toezeggingen zullen dulden. De heer Treub wijst verder op de neiging, om uit de extra winstbelasting meer te halen, dan met de billijkheid overeenkomt. Hij spreekt de verwachting uit, dat elke poging, om het in een progressieve heffing naar winstpercentages onontbeerlijke instituut der „aantooning" van het feitelijk in de zaken werkzame kapitaal uit de ordonnantie te doen verdwijnen, zal afstuiten op het rechtvaardigheidsgevoel, ook in belastingzaken. Hij besluit, met als zijn meening uit te spreken, dat de toestand der openbare financiën in Indië zeker niet gunstiger is dan hier te lande, en dat bij het vaststellen van het werkprogram van het nieuw te vormen Kabinet de uitvoering van de bezuinigingspolitiek ook voor Indië stevig behoort te worden gewaarborgd.

* * *

Ambtenaren-Volksraadsleden en de duurtetoeslag. De overzichtsschrijver van den Volksraad in het *Bat. Nbl.* geeft naar aanleiding van de behandeling van den duurtetoeslag in dat College, aan de ambtelijke leden ervan de volgende „bonne marque".

Wel mag hier nu worden opgemerkt, dat de wijze van behandelen dezer uiterst teere materie door een voor een belangrijk deel belanghebbende groep het college slechts tot eer kan strekken.

In het gebruik van het woord: belanghebbenden ligt geen insinuatie. Niemand verwacht, dat in een debat als dit ook maar één lid zich bewust zal laten beïnvloeden door persoonlijke overwegingen. Maar ..... het milieu speelt in onze levensgedragingen een groote rol, en steeds opnieuw blijkt het piedestal van menige overtuiging en opvatting bij aandachtige beschouwing een kantoorkruk, die de ambtenaar zelfs in den Volksraad heeft meegebracht, ofschoon daar zeer comfortabele zetels gereedstaan. Hier bleek, dat de Volksraad ook zonder veel gemor in ontegenzeggelijk zeer on-

aangename zaken een beslissing weet te nemen, die wellicht in sommige ambtenaarskringen nog verontwaardiging wekken zal, maar naar ,,eer en geweten'' de beste moet worden geoordeeld.

* * *

Staatsexploitatie op particulieren leest. In het *Indische Volk* bepleit J. E. S(tokvis) staatsexploitatie op particulieren leest geschoeid:

,,De door ons verdedigde vorm van staatsbedrijf kent reeds een voorbeeld, zij het incidenteel. In de reeks van toevalligheden, waaruit die Indische overheidsbedrijven zijn gesproten, staat ook 't toeval van 't gouvernements-caoutchoucbedrijf, dat aan de liefhebberij van een in vrijen tijd rubberplantenden houtvester zijn vruchtbaar bestaan dankt. De resultaten, door dezen in rubber liefhebberenden djati-man verkregen, groeiden zoodanig, dat ,,Boschwezen'' er niet blind voor kon blijven en zoo ontstond tegen wil en dank van den djati-dienst, welke den rubber niet in zijn instructies droeg, een clandestien rubberbedrijf. Dat ging zoo: de bedrijfsleiders bleven houtvesters, op houtvesters-salaris, maar onder hun super-intendentie mocht er particulier bedrijfspersoneel op particuliere voorwaarden worden geworven, buiten de ambtelijke formatie. Die menschen waren afkomstig uit de planterswereld en verdienden al spoedig aan salaris met tantièmes méér dan hun superintendenten, die in eer en deugd houtvesters ,,binnen de formatie'' bleven. De strijd om wegneming van deze dwaze verhouding werd gevoerd met vol behoud van een toewijding en bezieling, welke een schitterend voorbeeld blijven voor wat ,,ambtenaren'' als bedrijfsleiders vermogen te geven. En het gouvernements-rubberbedrijf kwam tot bloei en handhaaft zich zelf in deze voor het product benauwde tijden volkomen. De weg naar den juisten vorm voor het staatsbedrijf is hiermee gewezen — en beproefd.

't Staatsbedrijf moet dus worden bevrijd van den klem van de landsadministratie uit de simpele overweging, dat het nu eenmaal geen landsadministratie is. Het moet zelfstandig, lenig en commercieel worden gevoerd; ingeschakeld kunnen worden bij de bewegelijke bedrijfswereld. Voorwaarde blijft: toezicht van en open verantwoording jegens den staat-aandeelhouder en, natuurlijk, de winst in de schatkist''.

* * *

Belastingvrede? Een interruptie van *De Loc.* luidt:

Er is niemand in Indië — en ook niet de directeur van financiën —, die het koloniaal belastingstelsel der laatste jaren in bescherming neemt.

Stelsel? Maar het was juist stelsellóós. In opzet en uitvoering.

Prof Treub, die als voorzitter van den Ondernemersraad weldra naar Indië komt, heeft nu eens voor al met de Indische belastingpolitiek afgerekend in een brochure. Zijn afbrekende kritiek op het fiscusbeleid draagt tegelijk steenen voor beteren opbouw aan. Hij wil ,,de instelling van een staatscommissie, waarin wetenschappelijke financiers en praktische ambtenaren en belanghebbenden zitting zullen nemen ter voorbereiding van een principieele herziening''.

Dit lijkt op eerste gezicht een wonderlijk voorstel: alsof men veroordeelden in een raad zèt tot vlotte regeling van hun executie. Anders bekeken: alsof men den grensreiziger de visitatie overlaat van het eigen valies.

Men bedenke echter: belanghebbenden nemen slechts deel aan de voorbereiding. Aan de vaststelling niet. En ze hebben stellig geen doorslaggevende stem.

Maar dan kan ook hun medewerking leiden tot een soort belastingvrede. Stel: men wil de winstbelastingen op de naamlooze vennootschappen herzien. Aan de uitkomst mag met het oog op den stand van 's lands middelen zoo min mogelijk worden getornd. Ook de meeberadende belanghebbende is daarvan doordrongen. Waarom zou het dan gevaarlijk kunnen zijn kennis te nemen van zijn argumenten voor een billijker verdeeling van den druk, een zakelijker heffing, een redelijker betalingstermijn?

Het ware te probeeren. En wij zouden ook geen bezwaar hebben tegen de aanwezigheid van Treub zelf in dit fiskale vredescomité.

Mits tegenover het belanghebbend element een tegenwicht wordt gesteld van onpartijdig intellect en het laatste woord wordt gesproken bij open deuren in 's lands vergaderzaal.

* * *

De heer Bodenhausen geïnterviewd. Het *Soer. Hbl.* was in de gelegenheid een kort onderhoud te hebben met den directeur van financiën, den heer Bodenhausen.

De heer Bodenhausen vertoefde te Soerabaia in verband met een groote dienstreis, welke hij over Java maakt, ten einde zich van verschillende toestanden persoonlijk op de hoogte te stellen, nadat hij zich gedurende het eerste jaar van zijn bestuur uit de verschillende stukken en bescheiden een algemeenen indruk over den stand van zaken had gevormd.

Op een vraag van den interviewer, wat de meening was van den directeur van financiën inzake het tusschen de regeering en de Javasche Bank gerezen geschil, kon de heer Bodenhausen moeilijk antwoorden. Wèl meenen wij, zegt de verslaggever, uit de weinige woorden, door hem losgelaten, te mogen concludeeren, dat het regeeringsstandpunt in deze door hem als juist wordt beoordeeld.

Betreffende den toestand der gemeentelijke financiën in het algemeen, deelde de heer Bodenhausen mede, dat door de regeering naar een modus wordt gezocht, om de vrij groote vlottende schulden van verschillende gemeenten te consolideeren, waarvoor naar alle waarschijnlijkheid reeds een zeer bevredigende oplossing is gevonden.

In verband met de kwestie van de drukkende belastingen verwees de heer Bodenhausen naar hetgeen door hem in den Volksraad werd opgemerkt en waarbij hij deed uitkomen, dat die belastingdruk minder sterk gevoeld zou zijn, indien de belastingen in den tijd van hoogconjunctuur waren geïnd. Dat in den huidigen malaisetijd de belastingen haast te zwaar zijn, werd door den heer Bodenhausen onderschreven, doch hij voegde daaraan toe, dat van departementszijde steeds zooveel mogelijk medewerking wordt gegeven, indien kan worden aangetoond, dat betaling der verschillende belastingen al te zwaar zou zijn. Acht men zich ter zake door de plaatselijke autoriteiten te hardhandig aangepakt, dan staat voor ieder de weg open, bij het departement over de vermeende onbilliijkheid te klagen, waarna steeds een onderzoek zal plaats hebben en uitstel of gemakkelijker condities zullen worden verleend, indien kan worden aangetoond, dat inderdaad directe betaling niet mogelijk is.

* * *

Suikerindustrie en bevolking. Wanneer men, zoo lezen wij in het *Alg. Hbl.* sommige zoogenaamde inlander-vrienden zou mogen gelooven, dan zou de suikerindustrie op Java verre van een zegen, een vloek voor de inlandsche bevolking zijn. Het S. D. A. P.-Volksraadslid Cramer, liet niet na dit

telkens te betoogen en de inlandsche volksleiders zongen het hem na, in hun strijd tegen het zondig wijl buitenlandsch kapitaal. En.....?

Jarenlang hielden de eigenaren de noodlijdende suikerfabriek Madjenang aan, in de hoop op beter. Edoch, verzoeken aan de Nederlandsch-Indische regeering om verbetering te brengen in den aan- en afvoer van het water, welke ook aan de bevolking ten goede zoude zijn gekomen, zoowel wat hare cultures betreft als wat aangaat den gezondheidstoestand in die malariastreek, vonden geen gehoor. Men moest nu met een te beperkt areaal blijven werken, terwijl de bevolking, door volksmenners bepraat, hare eischen in zake grondhuur tot in het onzinnige opdreef. Men kon het immers buiten de suikerindustrie stellen?

Den steun van de regeering missend, waarop zij gerekend had, bij de bevolking slechts tegenwerking vindend, hebben de eigenaren nu besloten de suikerfabriek Madjenang te sluiten.

En nu het te laat is, vallen, gelijk een Aneta-bericht meldde, der bevolking de schellen van de oogen, ziet zij in, welk verlies haar te wachten staat en doen hoofden en bevolking nu alles om de fabriek te behouden. Zullen de heeren Cramer en consorten en al het inlandsch leuter-gedoe den wissel honoreeren, dien de Madjenangers hun zouden kunnen presenteeren?

Het kruikje gaat zoolang te water tot het breekt. Het werd door een lesje in het klein gedemonstreerd. Moge het bij dit kleine lesje blijven, vooral in het belang van de inlandsche bevolking van Java. Groote verantwoordelijkheid rust er op regeering en Volksraad en Indië in de eerste plaats.

* * *

De salariscommissie en haar taak. In *P. E. B.* schrijft de heer T. B(akker) over dit onderwerp. Het volgende is eraan ontleend:

De algeheele duurtetoeslag was een noodmaatregel. De middelen om aan dien duurtetoeslag een eind te maken, dus zoowel de eerste, als de tweede inkorting, zijn dit ook. Zij hebben slechts tijdelijke waarde en mogen dus van geen invloed zijn op de eigenlijke salarisregeling. De grondslagen van de tot nu toe bestaande salarisregeling zijn foutief gebleken. Het is nu aan de salaris-commissie om de juiste grondslagen te vinden, waarop een regeling kan worden opgebouwd, die de bevrediging brengt, die in de huidige omstandigheden naar billijkheid mag worden verwacht. Een eerste voorwaarde daarvoor is, dat zij geheel vrij staat om onbevredigende noodmaatregelen daarbij naar eigen opvatting te waardeeren.

Er bestaat in de tegenwoordige omstandigheden geen aanleiding meer om voor de bezoldigingen der militaire landsdienaren andere grondslagen er op na te houden voor die van de burgerlijke landsdienaren. Mochten deze afwijkingen nog bestaan dan zullen ze in beginsel moeten worden losgelaten. In de enkele uitzonderingsgevallen, dat de militaire verhoudingen afwijkende regelingen onvermijdelijk maken — we denken hier bijv. aan de verstrekking van kleeding, huisvesting en voeding aan bepaalde categorieën — dienen deze te worden vastgesteld in een factor, die bij de bepaling der verdere inkomsten in aanmerking moet worden genomen.

Wanneer dit beginsel wordt vooropgesteld, dan bestaan er tegen een gescheiden regeling der bezoldigingswerkzaamheden, zooals, die uit het gouvernementsbesluit blijkt, geen overwegende bezwaren. De opneming van een militair lid in de commissie voor de burgerlijke landsdienaren, waarborgt in dat geval immers de eenheid van opvatting.

De opzet van het besluit laat echter in het midden of de door ons aan-

gegeven eenheid van opvatting in de bedoeling ligt. Het bevat er wel de voorwaarden voor, maar een besliste erkenning er van is achterwege gebleven.

In het belang van een goede en volledige oplossing van het bezoldigingsvraagstuk kunnen we slechts hopen, dat onvoorwaardelijk éénzelfde gedachte aan de bezoldigingen der burgerlijke en militaire landsdienaren ten grondslag zal liggen.

Opgemerkt zij dat in de formuleering van de taak der commissie met geen woord over den te betrachten spoed wordt gesproken, hetgeen zou kunnen worden opgevat een bewijs te meer, zij het dan ook uit het negatieve, dat de commissie zich gebonden moet achten aan de besprekingen, die in den Volksraad aan hare instelling zijn voorafgegaan.

* * *

De legende van de vrijwing tusschen civiel- en militair gezag in Atjeh. Den laatsten tijd, we kunnen bijna zeggen het laatste jaar, aldus Prologus in de *Deli Ct.* verschijnen zoo nu en dan in enkele Indische bladen berichten omtrent wrijving, welke zou bestaan tusschen de burgerlijke en de militaire gezaghebbenden in Atjeh, berichten, welke onmogelijk uit Atjeh zelf kunnen komen, omdat een ieder aldaar, die maar eenigszins op de hoogte is van de toestanden, weet, dat ze onjuist zijn, zoodat het publiek in deze verkeerd wordt voorgelicht door een of meer personen, die er een duister belang bij hebben of er een onedel vermaak in scheppen de hoogste autoriteiten in dit gewest in een verkeerd daglicht te stellen.

De benoeming van het lid van den Raad van N.-I. Frijling tot Regeeringscommissaris in Atjeh, werd geheel met die berichten in verband gebracht, maar Prologus noemt het logisch, dat de Regeering, den delicaten politieke toestand in Atjeh kennende, geen enkel risico heeft willen aanvaarden en dus tijdens de afwezigheid van den gouverneur Van Sluys iemand met het toezicht op den algemeenen gang van zaken heeft belast (het bestuur zelf in handen latende van den assistent-resident t.b.), van wien zij met het volste vertrouwen mocht verwachten, dat hij de voor Atjeh vastgestelde politieke lijn nauwkeurig zou volgen. Een enkele mistasting in het politiek beleid en de arbeid van jaren zou kunnen worden teniet gedaan, waardoor wederom millioenen zouden moeten worden opgeofferd om den geregelden toestand terug te krijgen.

Vandaar de zending Frijling!

De zending van den heer Frijling heeft dus niets uitstaande met de beweerde wrijving tusschen civiel en militair gezag maar getuigt uitsluitend van een wijs beleid der Regeering om zeer deskundig toezicht te doen uitoefenen op het bestuur van een kostbaar en lastig gewest.

Wat betreft de in de pers gelanceerde berichten omtrent de minder goede samenwerking tusschen de burgerlijke- en de militaire autoriteiten kan verklaard worden, dat deze mededeelingen in Atjeh zelf met de grootste verbazing zijn ontvangen. Nergens toch in den geheelen archipel is die samenwerking zoo intensief als juist in Atjeh, omdat vrijwel het geheele binnenland nog door officieren-bestuursambtenaren wordt bestuurd.

Gebrek aan samenwerking zou onmiddellijk worden gevoeld en zich uiten in minder gunstigen politieken toestand.

Integendeel, de civiele- en militaire gezaghebbenden werken in de grootste harmonie samen ter bereiking van het gestelde doel. Meeningsverschillen komen uit den aard der zaak voor, maar waar vindt dit niet plaats

indien de belangen van twee categorieën van personen moeten worden gediend. Bovendien moet wel in het oog worden gehouden, dat pas sinds 1918 civiel- en militair gezag gescheiden zijn. Waar tot dat jaar alle gezag in één hand, de militaire, berustte, was het bij die scheiding niet doenlijk reeds dadelijk zoowel de civiele- als de militaire zaken afdoende te scheiden, zoodat verschillende aangelegenheden in later jaren nog moesten worden geregeld. Dat bij de regeling van dergelijke aangelegenheden niet altijd onmiddellijk overeenstemming werd verkregen, omdat meermalen een van beide partijen een gedeelte van zijn zeggingsmacht moest inboeten, is een logisch verschijnsel dat niets te maken heeft met gebrek aan samenwerking of wrijving.

Doch logisch is het ook, dat het aantal van dergelijke nog nader te regelen zaken voortdurend vermindert en spoedig tot nul gereduceerd zal zijn omdat van militaire zijde krachtig wordt aangedrongen om alle nog niet opgeloste affaires uit den weg te ruimen.

Wanneer men de oplossing dezer aangelegenheden, waarbij natuurlijk zocals reeds gezegd ook wel eens meeningsverschillen voorkomen die nader in beschouwing genomen moeten worden, met den naam van „wrijving tusschen civiel en militair bestuur" wil bestempelen, welnu, dan bestaat er wrijving, maar dat is eene gezonde wrijving, omdat het resultaat ervan de regeling van ongeregelde zaken ten gevolge heeft. Een dergelijke wrijving moet overal bestaan waar 's Lands belang behoorlijk gediend wordt, het is een normaal verschijnsel, dat steeds wordt waargenomen waar mannen met eigen inzichten tot overeenstemming moeten komen.

Dat er wrijving zou bestaan in den ongunstigen zin des woords, zoodat de onderlinge samenwerking er onder zou lijden, is een volkomen uit de lucht gegrepen en verzonnen aantijging, die in Atjeh te eenen male allen grond van waarheid mist. We durven zelfs het tegendeel beweren en verklaren, dat de onderlinge samenwerking zeer goed te noemen is en dat nimmer klachten, van welke zijde ook, vernomen worden die zouden wijzen op een minder goede harmonie, zoo wel in dienst als in het dagelijksch leven.

Alle berichten, strijdig met deze waarheid, zijn te beschouwen als louter verzinselen en kunnen als zoodanig veilig worden beschouwd als te zijn gelanceerd met duistere en onedele bedoelingen tegen beter weten in.

* * *

Ambtenaar en persvrijheid. *De Taak* bespreekt den algemeenen kant van het geval van den landbouwleeraar Koens, wien door den directeur van landbouw naar aanleiding van K.'s artikelen over de suikerindustrie in genoemd weekblad verboden is voortaan over landbouwkundige onderwerpen te schrijven, zonder dat het geschrevene vooraf door zijn dienstchef is gelezen en gekeurd.

Het publiek belang eischt, vooral in een land, waarin zich het parlementaire stelsel nog pas begint te ontwikkelen, een zaakkundige en openbare bespreking van alle vraagstukken van algemeenen aard, welke den staat nopen zijn gedragslijn daartegenover te bepalen. Is van deze publieke behandeling de ambtenaar, die op het gebied van zijn ambtswerk meeningen heeft die van de regeeringsinzichten afwijken, uitgesloten, dan is in een samenleving, waarin de ambtenaren een zoo integreerend deel van het geheel uitmaken als in de Europeesche maatschappij hier te lande het geval is, de openbare discussie goeddeels onmogelijk gemaakt. Het gros der bij uitstek bevoegden is daarmee immers uitgeschakeld. Bovendien is de ambte-

naar tevens staatsburger, als zoodanig drager van dezelfde rechten als zijn niet-ambtelijke medeburgers. De begrenzing dier rechten is voor hem in zooverre reeds nauwer, dat hij geen gebruik zal mogen maken van feiten, cijfers of gegevens hem bekend door zijn ambtswerk, en tevens doordat oppervlakkig, ondeskundig, schadelijk geschrijf ook zijn ambtelijke reputatie aantast. Ook de legercommandant verklaarde dezer dagen in den Volksraad, dat door hem geen censuur wordt uitgeoefend, doch dat de ambtenaren zich over het door hen geschrevene hebben te verantwoorden.

Blijkbaar staat ook de Indische regeering op een dergelijk standpunt, immers reeds tal van malen oefenden ambtenaren publiekelijk kritiek uit op het regeeringsbeleid dat op het gebied van hun ambtswerk gevolgd was. Ambtenaren van onderwijs oefenden kritiek op de onderwijspolitiek, technici van de staatsbedrijven spaarden hun departementsbeleid niet.

En het onlangs gehouden congres der bestuursambtenaren was één georganiseerde actie ter bespreking van de bestuurspolitiek der regeering! De scherpe kritiek werd haar daar niet gespaard. En toen een der felste critici enkele maanden later bij keuze tot den hoogsten bestuursrang bevorderd werd, verdedigde de directeur van B.B. de als politiek veroordeelde benoeming met een beroep op de wenschelijkheid om de vrijheid der ambtenaren in het publiek uiting te geven aan hun overtuiging niet te beperken.

Is dan den ambtenaren van Oorlog, Onderwijs, Gouvernementsbedrijven, of Binnenlandsch bestuur geoorloofd wat hun collega's van Landbouw verboden wordt? Ter wille van de rechtsgelijkheid, waarop deze laatsten aanspraak hebben, zal de regeering een uitspraak dienen te doen, die haar gedragslijn tegenover alle ambtenaren ondubbelzinnig blootlegt.

Alleen hierdoor wordt het onmogelijk gemaakt, dat een departementschef, die engere opvattingen heeft over de vrijheid zijner ambtenaren dan de regeering of velen zijner ambtgenooten, inzake de censuur een politiek voert op eigen gelegenheid.

* * *

B. G. D. De *Ind. Ct.* schrijft: De dienst, die op gezondheid van anderen uit is, blijkt zelve ernstig ziek te zijn.

Verdeeldheid en bitter geklaag over wat gebrek aan tact van de opperste leiding veroorzaakte, ondermijnen den lust van wie er hun krachten aan geven.

Er werd in ons blad reeds eerder op gewezen.
Thans bereiken nieuwe klachten ons oor.

In geuren en kleuren ze na-vertellen, willen wij niet. Zoo licht raakt men, grieven besprekend, op 't persoonlijk terrein. En daar blijven wij gaarne zoo ver mogelijk vandaan.

Toch — als de doktoren, die bij den B. G. D. de leiding in handen hebben, niet in staat blijken om de diagnose vast te stellen en zoo het juiste recept tot herstel te vinden, zullen wij niet schromen ook dit terrein te betreden.

Want 't gaat hier om zeer hooge belangen. De levensbelangen van Indië. En die mogen niet worden geofferd aan wat of aan wien ook.

Controleerbare cijfers mogen nu volgen. Ze spreken voor *insiders* en *outsiders* een duidelijke taal.

De oudst in dienst zijnde gouvernementsarts trad in 1909 in dienst. Hij alleen bleef. Dan volgen: 1 van 1910, 1 van 1911, 2 van 1912, 5 van 1913, 3 van 1914, 2 van 1915, 3 van 1916, 3 van 1917, totaal 21 — de kleine rest die bleef van de velen die tot en met 1917 tot gouvernementsarts werden benoemd.

Van 1918 zijn er nog 6, van 1919 18, van 1920 20 en van 1921 61.

Van 1918 tot en met 1921 zijn er dus 105 artsen benoemd.

Maar — en nu komt 't — van het totaal thans in dienst zijnde aantal 126 gouvernementsartsen zijn er ongeveer 50 buitenlanders, aangesteld in 1920 en 1921.

Als 't zoo doorgaat — en bij bestendiging van de huidige politiek gáát 't zoo door — zullen wij spoedig niet meer spreken van den *Burgerlijken* Geneeskundigen Dienst, maar van den *Buitenlandschen* Geneeskundigen dienst!

In de *Ind. Post* verzet een medicus, zich eveneens tegen de medische pénétration pacifique en zegt onder meer:

Indië kan nog niet in zijn eigen artsen voorzien, nog lang niet, wij hebben dus voorloopig nog artsen noodig van buiten Indië.

De Hollandsche arts wordt sinds talrijke jaren in gouvernementsdienst op schandelijke wijze onderbetaald en nu is men ineens zoo verwonderd, dat er geen Hollanders gek genoeg meer zijn om toch te komen.

Een feit is, dat ze te verstandig zijn geworden en naast gezond idealisme voor de Nederlandsche koloniën toch ook nog eenige materiëele eischen stellen.

Reeds geruimen tijd geleden is door den Bond van Geneesheeren en door de Nederlandsche Maatschappij van Geneeskunde op de wanbetaling der artsen in Indië gewezen.

In plaats van dit te verbeteren liet men den boel spaak loopen en nu eindelijk de nood tot het hoogste gestegen was, heeft men artsen gezocht in die landen, die economisch minder sterk stonden, en waar het aantal sollicitanten legio was.

De Nederlandsche arts zal nooit mogen vergeten, dat het Nederlandsche gouvernement den levensstandaard van de artsen op deze wijze aanmerkelijk gedrukt heeft. Over de privilegies aan die buitenlanders toegekend, zou ook nog veel te zeggen zijn.

Toch heeft men ook alweer deze menschen blijkbaar niet eerlijk behandeld, gezien een advertentie in het tijdschrift van geneeskunde in Denemarken, waarin geadviseerd wordt geen contract met het Nederlandsche gouvernement te sluiten.

Tenslotte wijst de schr. op de kwade kansen, die de B. G. D. met deze buitenlandsche artsen loopt.

* * *

De buitenlandsche ingenieurs. De *Preangerbode* acht het bericht over de terugzending van buitenlandsche ingenieurs, in Indischen gouvernementsdienst, ongelooflijk:

Immers, welke erkentenis van schuld ligt er niet in besloten!

Van hoe verre strekking is het!

En aan welke gerechtvaardigde kritiek stelt het bericht de regeering, in Nederland en in Indië, bloot!

Allereerst bevat het telegram implicite de erkenning, dat het onderzoek van het ministerie van koloniën naar de antecedenten der uitgezonden buitenlandsche ingenieurs onvolledig is geweest.

Er is maar lukraak uitgezonden elk buitenlandsch ingenieur, die zich aanbood, zonder dat naar geschiktheid gevraagd werd.

Niet volledig geschikten werden benoemd, kregen uitrustingskosten, vrijen overtocht eerste klasse voor hen-zelf en hun wettig gezin.

In Indië aangekomen, ontvingen ze een voorschot, twee of drie maanden tractement, voorschot op auto's, voorschot op reisdeclaraties.

En toen de niet-volledig-geschiktheid te laat bleek, toen zat de Indische regeering met de ongeschikten.

De ongeschiktheid is zoo volledig, dat ze zelfs in de praktijk niet bij te werken is, dat de menschen zelfs voor mindere baantjes dan die, waarvoor ze zich opgaven, niet deugden.

In het particuliere zouden werknemers, die op dergelijke wijze afzet van hun gaven zouden trachten te vinden, die zich voor meer uitgaven dan ze waren, met een flinke schrobbeering naar huis worden gestuurd.

De werkgever, die dergelijke ongeschikte arbeidskrachten aannam, zou een ferm standje krijgen van de directie, wie ze het koopje leverde, waarna de werkgever zou onderzoeken of er geen reden was, tegen dergelijke werknemers een eisch tot schadevergoeding in te stellen.

Indien het ongelooflijke bericht juist is; niet aldus bij het gouvernement. Het gouvernement stelt dergelijke menschen niet verantwoordelijk voor de door hen gewekte verkeerde verwachtingen.

Integendeel.

Ook worden de ambtenaren van koloniën niet belast met de door hun slordigheid veroorzaakte schade.

Integendeel.

Aan alle buitenlandsche ingenieurs, die niet volledig geschikt zijn voor hun betrekkingen, wordt een snoep-reisje eerste klasse van het vaderland naar Indië heen en terug ten geschenke gegeven.

Voorts mogen ze hun verbintenis verbreken zonder aangesproken te worden tot vergoeding wegens door hun nietgeschiktheid aan het gouvernement toegebrachte schade.

Verder krijgen ze, niet gelijk in het particuliere, ten gevolge van ontslag wegens ongeschiktheid, hun tractement tot den dag uitbetaald, maar ze krijgen nog drie maanden salaris cadeau.

En wat de kroon op de barmhartigheid zet, wat de beschikking over uw en ons geld de perken te buiten doet gaan — ze ontvangen kwijtschelding van hun verplichtingen ten gevolge van voorschotten.

't Is te gek om waar te wezen.

Daar gaat de bezuiniging, daar gaat hetgeen met de intrekking van den duurtetoeslag wordt uitgespaard, daar gaan uw belastingpenningen.

Aan geschenken, kwijtscheldingen, snoepreisjes van buitenlandsche ingenieurs!

* * *

De terugzending van buitenlandsche ingenieurs. Hierover schrijft de Midden-Java-redacteur van de *Indische Courant:*

Uit het schrijven van de regeering aan de buitenlandsche ingenieurs, met de vraag wie bereid is naar Europa terug te keeren, blijkt, dat de regeering den weg van overwegingen heeft verlaten en thans tot de daad wil overgaan.

Er valt al dadelijk te constateeren, dat niet alle buitenlandsche ingenieurs een dergelijk schrijven hebben ontvangen. Er heeft wel degelijk een schifting onder hen plaats gehad en alleen zij, die inderdaad onbruikbaar zijn bevonden voor het werk dat hun werd opgedragen, worden bedreigd met een soerat lepas.

Er zijn inderdaad ernstige klachten geuit over de buitenlandsche ingenieurs, die meestal onbruikbaar waren voor het werk.

Ze zijn over het algemeen niet voor hun speciale taak in Indië opgeleid en ook het gebrek aan kennis van de Nederlandsche taal behoort tot de moeilijkheden welke moeten worden overwonnen vóór zij iets kunnen presteeren.

Nu er een overschot is aan ingenieurs, spreekt het vanzelf, dat de regeering tracht zich van het teveel aan krachten te ontdoen.

Dat zij daarom het aanbod tot kwijtschelding van voorschotten enz. heeft gedaan, spreekt vanzelf, omdat de betrokkenen toch zeker niet de dupe mogen worden van een uitzending, welke eigenlijk een misgreep was.

Bovendien ligt de schuld toch niet bij hen, maar bij de regeering zelf. De regeering heeft nooit willen begrijpen, dat voor het salaris, 't welk zij voor den ingenieur uittrok, geen voldoend aantal Nederlandsche ingenieurs te krijgen was.

* * *

Officieele financiers. Het *N. v. D. v. N. I.* wijst er, naar aanleiding van een streven van den waarnemend adviseur voor het Volkscredietwezen, om de besturen der afdeelings-banken te bewegen, de overtollige middelen bij de Centrale Kas te beleggen nog eens op, hoe deze instelling het haar toevertrouwde geld belegde:

„De regeering had n.l. destijds aan de afdeelings-banken werk-kapitaal verstrekt en bij het terugbetalen moesten de regeerings-gelden aan de Centrale Kas worden overgemaakt. (Wij memoreeren de zaak zeer in het kort).

„Die kas kreeg daardoor circa 2 millioen, wist er geen raad mee en kocht voor 43,000 R. Wladikawkas Spoorw. Mij. 200,000 R.B. Deutsche Reichsschutz Anweisungen, 200,000 Kr. Weensche Schatkistbiljetten, 130,000 R.M. Pruisische Schatkist-biljetten, 100,000 R.M. obligatie Deutsche Schutzgebiet Anleihe, 25,000 Fr. Bulgarije Tabakleening, 18,000 Fr. Portugal Tabakleening, 25,000 Fr. obl. Stad Charkow, 1040 R. Stad Moscou 1908, 130,000 Kr. Oostenrijksche Schatkist-biljetten, 50,000 Kr. Hongaarsche Bodencrediet Instituut".

„Zelfs na 1917 — (na 4 jaren oorlog dus!) — werden nog voor 150,000 Kr. Hongaarsche Schatkist-biljetten gekocht.....!!

„Men begrijpt: allemaal thans scheurpapier!"

Het blad herinnert aan zijn reeds ongeveer een jaar geleden gevoerd betoog, dat de Centrale Kas een absoluut onnoodig weelde-paardje is, welks onderhoud mede door de hooge ambtenaarssalarissen hoopen geld kost en besluit met de waarschuwing aan de volksbanken:

„Hoedt u voor een instituut dat zelf, en op zoo alarmeerend eenzijdige wijze, geld in buitenlandsche, thans waardelooze papieren belegde, en u afraadt om uw geld in obligaties..... Indische leening vast te zetten, omdat gij, naar het thans heet, uwe middelen dan niet vlot kunt liquide maken".

* * *

In de Lampongs. De heer Zentgraaff, die in opdracht van de *N. Soer. Ct.* een reis naar Sumatra ondernam, welke allereerst de Lampongs gold, schreef van daar over de groote geldverspilling bij den aanleg van den Zuid-Sumatra-spoorweg onder het bestuur van den heer Van der Waerden; van den bouw daarbij van de Oosthaven, die de plaats van Telok Betong zou innemen als haven; van den aanleg van Tandjong Karang, dat de nieuwe hoofdplaats der residentie zou worden, alles tegen het advies van

het gewestelijk bestuur. En Telok Betong bestaat nog immer, werd zelfs geassaineerd en bleef de leidende positie op handelsgebied behouden.

Er werd eerst bij Pandjang een prauwenkade aangelegd, die omstreeks *f* 50,000 moet hebben gekost, nooit bruikbaar is geweest voor het aanleggen van prauwen en, toen de Oosthaven werd gemaakt, werd dichtgespoten. Een ijzeren loods werd daar gebouwd, die alleen aan materialen *f* 175,000 kostte en zoo duur bleek te zijn, toen zij klaar was, dat de K. P. Mij. voor haar stukje *f* 9600 's jaars moest betalen. De andere gegadigden moesten er niets van hebben; K. P. Mij. kreeg eenige vermindering, zoodat thans het bedrag van *f* 600 's maands door die Mij. betaald het eenige is, wat het gouvernement van dat dure gevaarte trekt. Een peperbeurs te Tandjong Karang gebouwd, waar de heer Van der Waerden den peperhandel van de Lampongs dacht te concentreeren, heeft nooit als zoodanig dienst gedaan; er ligt nu rijst of zoo iets in. Voor de „Internationale", die te Tandjong Karang pionierswerk verrichtte, was dit ook een strop.

„Behn Meijer en de Factorij zitten nog in deze streken, doch 't is de vraag, hoe lang dit duren zal"., zegt schr.

De Oosthaven bleek reeds spoedig eene mislukking; Telok Betong moest door een zijlijntje van Garoentang met den Zuid-Sumatra-spoorweg worden verbonden. Had men dadelijk Telok Betong als uitgangspunt gekozen, dan zou het lijn-gedeelte Garoentang—Oosthaven, dat *f* 585,000 of *f* 90,000 per K.M. heeft gekost, onnoodig zijn geweest, terwijl nu al, wie van de in Oosthaven aankomende lading naar Telok Betong heeft te vervoeren, en ongeveer 90 percent gaat daarheen, geen gebruik maakt van den spoorweg, maar van grobaks — tot de dienst der S.S. zelf doet daaraan mede.

Merkwaardig noemt schr. de rijstpolitiek der S.S., welke dienst in den tijd van rijstnood ook rijst ging planten en daarmede doorging tot medio 1921, toen de S.S. padi op *f* 24,70 per picol kwam te staan, terwijl de marktprijs voor padi in de Lampongs toen *f* 5.50 bedroeg. Ook werden toen de rijstnood er was, groote hoeveelheden plaatselijk opgekocht voor *f* 8 per pikol en meer, die door de spoorlijn van den heer Van der Waerden voor *f* 3,50 de zak van 1½ picol moesten worden verkocht. Langs de spoorbaan ligt veel materiaal te roesten onder de alang-alang.

In de landbouw-kolonie Gedong Tataän, op 22 K.M. van den spoorweg, zette de dienst der S.S. alvast in afwachting dat die plaats met den spoorweg zou worden verbonden, twee huizen neer, een voor een stationschef en een voor een ingenieur — de huizen worden nimmer door de S.S. betrokken en moesten aan particulieren worden verhuurd.

„Op allerlei manieren smeet men met geld; het kon blijkbaar niet op en men voelde zich veilig, buiten elke contrôle".

Ook andere diensten hebben aan die geldverspilling meegedaan. Zoo o.a. het boschwezen met een reusachtige houtkap-plan, waaraan in 1920, ook al niettegenstaande het bestuur te Telok Betong daartegen had geadviseerd, werd begonnen.

„De eerste partij, welke naar Java ging, was goed en vond koopers, doch latere zendingen waren niet gewild. Men kan nog partijen van dat hout aan het kanaal in de benedenstad te Batavia zien liggen, vergeten en vermolmd, nabij de oude stadsherberg.

„Doch dit alles is niets vergeleken bij hetgeen men thans nog kan zien op vele punten aan de spoorbaan tot Hadji Pemanggilan.

„Ook nu vindt men daar nog groote partijen van dat hout van mindere qualiteit, dat niet is bestand tegen zon en regen en goeddeels reeds zóó is vermolmd, vergaan of uiteengebarsten, dat het niet meer te verkoopen is.

„Ik zou nog tal van andere voorbeelden van geldverspilling kunnen opsommen; ge kunt er in de Lampongs tallooze staaltjes van noteeren. Het „vergeten" van talrijke vaten cement in de rimboe; het bouwen van een dure werkplaats voor eenige tienduizenden guldens door de B. O. W. te Telok Betong, onnoodig en ongewenscht.....men zou over al die affaires een blad kunnen volschrijven."

* * *

Colijn. De Loc. interrumpeert:

Toen Colijn zich voorbereidde om de staatkundige erfenis van dr. Kuyper te gaan aanvaarden, heeft hij het tegenover zijn partijgenooten, en wellicht meer nog tegenover zijn tegenstanders, noodig geoordeeld de aankondiging te doen dat hij op bepaalden termijn alle banden met de Koninklijke Petroleum-Maatschappij, waarvan hij toen directeur was, zou slaken. Hij voelde dat zijn politieke figuur niet zuiver zou staan zoolang hij verknocht was aan een organisatie van zoo machtigen invloed en zoo machtig belang.

Het ging volgens program.

Hij is afgetreden als directeur. Heeft ook geen commissariaat aanvaard.

Niet lang echter nadat Colijn in de politiek den post is gaan innemen, welke hijzelf onvereenigbaar achtte met dien van leidend deelgerechtigde in het bedrijf der Koninklijke, zien wij den antivolutionnairen staatsman zich aan nieuwe, zij het dan geen oliehoudende, bedrijven verbinden. Eerst vernemen wij zijn benoeming tot commissaris van de Handelsvereeniging Amsterdam, en thans vernemen wij zijn toetreding tot het college van commissarissen der in koloniale zaken niet minder invloedrijke Nederlandsche Handelmaatschappij, nog altijd bekend als de Kompenie Ketjil.

Nu is er niets konsekwenter dan de menschelijke inkonsekwentie, en wij zouden, dit toepassend ook op het geval-Colijn, hieraan schouderophalend voorbij kunnen gaan, indien het niet was dat deze koloniale specialiteit in de nieuwe Tweede Kamer thans weder wordt genoemd als de aanstaande bewindhebber op het Plein.

Colijn zelf achtte reeds het leiderschap van een staatspartij onvereenigbaar met het medebestuurderschap van een invloedrijk particulier koloniaal bedrijf.

Is het wél vereenigbaar met het medebestuurschap van twee andere invloedrijke particuliere koloniale bedrijven?

En zou dat medebestuurderschap nu de geschikte voorbereiding vormen voor het leiderschap van een departement van koloniën?

De opmerkelijke oriënteering van den heer Colijn in de richting van het koloniaal grootkapitaal, waartegenover hij reeds als partijleider, doch zeker als bewindvoerder, volkomen onafhankelijk en belangeloos behoort te staan, pleit voor ons overtuigend tegen een koloniaal ministerschap van dezen politicus.

* * *

De kop van Jut. Het bijna in onbruik geraakte spel der Hollandsche kermissen heeft in Indië ingang gevonden, schrijft de *Java-Bode*.

Een ieder wil thans zijn kracht probeeren, slaat, mept, beukt met donderend geweld op Jut's hoofd neer... maar Jut's hoofd is sterk en nóg is het niet aan splinters.

Dat hoofd van Jut is ... onze Landbouwdirecteur.

Geen Volksraadszitting passeert, of de heer Sibinga Mulder zit in 't hoekje waar de slagen vallen.

En ferm komen ze aan, waar gespierden als Bergmeyer en Cramer den hamer hanteeren.....

's Heeren Sibinga Mulder's vijanden zijn velen en velerlei.

En het schijnt zelfs dat er een odium rust op alles waarbij hij betrokken is; reeds het uitspreken van zijn naam heeft op sommige, overigens gansch niet kwaadaardige Volksraadsleden, dezelfde uitwerking als een roode lap op een furieusen stier.

Eveneens is het een publiek geheim, dat de officieele kudde van ambtelijke sommiteiten den landbouwman heeft uitgestooten, die zijn leed tracht te vergeten door solitaire omzwervingen in den vreemde, dan wel zijn troost zoekt in de binnenlanden waar hij frissche paden bewandelt, en waar 't jonge gras nog niet platgetreden is door de plompe voeten van meergenoemde kudde.

Een man die zòò alleen staat, die zòò gebroken heeft met de ambtenarij, behoeft geen verdediging; zijn kracht ligt in zijn isolement waarin hij zich, entre parenthèses, *bien à son aise* bevindt.

Het ,,afkeurend'' oordeel komt volgens de *Java-Bode* hierop neer: hij is een practisch man, die maling heeft aan alle mogelijke paperasserij en reglementen en die eerlijk genoeg is er voor uit te komen dat particuliere expliotatie in vele opzichten voordeeliger *voor land en volk* is, dan staatsexploitatie.

Immers: de landbouw vraagt een regeling, die meer uit den grond zal doen halen dan tot dusver het geval is. Hij *geeft* die regeling.

Industrialiseering van Indië, die deze koloniën onafhankelijker van het buitenland moet maken, vormt een hoofdpunt van zijn program en ook in deze richting wist hij leiding te geven.

De handel valt eveneens onder zijn departement en de handel heeft steun noodig, welwillende tegemoetkoming, wil hij zich herstellen van de verlamming. Als leiders van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft hij te zorgen, dat de middelen binnenkomen die voor de richtige vervulling van zijn moeilijke taak noodig zijn.

En wordt het bezwaar van de *Ind. Crt.*, ,,dat hij elke staatsinmenging haat'' dan geen *bonne marque* voor dezen practischen econoom, die, inziend dat vrijwel alle Indische staatsbedrijven geld verslinden, inplaats van geld in 't laatje te brengen, dien eenen God — dien der particuliere ondernemers — vereert?

Sinds jaar en dag klaagt men over de Indische bureaucratie, die geen mannen van de praktijk voortbrengt, maar veelal duur werkende en onpractische ambtenaren.

Welnu, één hebben we er, die geen ambtenaar is, maar een man die op commercieel wetenschappelijke wijze te werk gaat.

Op 21 jarigen leeftijd in de cultures begonnen, werd hij na tien jaar suikeradministrateur. Aan de suikerindustrie heeft hij zijn krachten en groote begaafdheden gewijd en den tijd van felle concurrentie meegemaakt.

In de harde school der praktijk is hij gevormd en in *die* school heeft hij geleerd, dat Indië voorloopig alleen kan drijven op de kurk van het particulier grootbedrijf. Moet die kurk weggeworpen worden en kan Indië blijven drijven door zich vast te klampen aan de luchtbellen van de economische kracht van de ..... Inlandsche bevolking?

* * *

De Indische arbeidsmarkt. Aan de *Indische Post* is eenigen tijd geleden uit Nederland het volgende gemeld:

„Een belangrijke debating-avond heeft te Deventer plaats gehad, onder auspiciën van de Koloniale Landbouwschool, welke aldaar is gevestigd.

Door den heer Janssen, oud-voorzitter van den Cultuur-Bond, werd het onderwerp ingeleid: of men onder de tegenwoordige omstandigheden aan de Nederlandsche jeugd den raad moest geven zich wel of niet naar Indië te begeven?

Zijn raad luidde, aan de hand van inlichtingen van den Federatieven Informatie Dienst, dat men tegen moest adviseeren."

Dit bericht heeft in Indië heel wat pennen in beweging gebracht en tot veel twistgeschrijf aanleiding gegeven.

De *Nw. Soer. Crt.*, van meening zijnd dat men steeds op zijn qui vive moet zijn, heeft direct duistere drijfveeren achter deze adviezen gezocht en wantrouwend heeft het blad gezegd: „ook voor de Indische cultures zal men trachten, kunstmatig een tekort te fokken, opdat degenen, die er eenmaal zijn, des te betere kansen zullen hebben"...

„Natuurlijk is dit in hooge mate onbillijk jegens de jongelui in Holland; want omdat er momenteel eenige malaise heerscht, — en dan nog haast uitsluitend in de rubbercultuur, want in de suiker is alles normaal, de thee fleurt op, de koffie tracht zich staande te houden — daarom kan de toekomst best beter zijn."

De *Java-Bode* beweert, dat dit meer een liedje van verlangen, dan werkelijkheid is.

Speciaal in de cultures heerscht niet „eenige" malaise, maar *intense* malaise en wij slaan de plank niet ver mis, zegt de *Java-Bode*, als wij zeggen, dat dáár de meeste werknemers ontslagen zijn.

Als voorbeeld kan Medan gelden, waar honderden cultuur-employé's werkloos rondliepen en de sombere berichten over hun armoedige behuizing aan den zelfkant der samenleving, diep in de kampongs, zijn wij nog niet vergeten.

Daartegenover schrijft de *N. Soer. Ct.*:

„Het is een feit, dat voor bepaalde betrekkingen hier te lande zelfs nu nog meer vraag dan aanbod bestaat; de slachtoffers der malaise zijn voornamelijk zij, die in de „goede jaren" betrekkingen bekleedden, welke vaak ver uit gingen boven hun capaciteiten.

In die jaren verkoos iemand, „die zich zelf respecteerde", in den handel niet beneden de *f* 500 p.m. te werken, en men vrage niet, hoe treurig het dan nog dikwijls met de algemeene kennis dezer eischen-stellende heeren stond!

Deze menschen zijn overal het eerst ontslagen, wat voor hen zelf niet aangenaam, maar overigens een natuurlijk verschijnsel is; zij waren nu eenmaal het loon, dat zij verdienden, niet waard.

Zelfs nu nog is voor een goed onderlegd Hollander nog vrij vlot plaatsing te vinden; in elk geval is de toestand hier beter dan in Holland en men mag, zooals de *Sum. Post* terecht opmerkt, voor hen, die het in Indië willen probeeren, de deur niet sluiten, zelfs al zou dit beteekenen, dat het salarispeil hierdoor eenigszins daalt."

Het bovenstaande staat voor de *Java-Bode* in geenendeele vast.

De heer van Ghert, zegt de *Java-Bode*, moet dan maar eens vertellen, welke die betrekkingen zijn, waarvoor meer vraag dan aanbod is: hij zou ontegenzeggelijk eenige tientallen gezinnen gelukkig kunnen maken!

Het is bovendien niet waar, dat de menschen ontslagen werden, „omdat zij het loon, dat zij verdienden, niet waard waren."

In zoo'n geval verlaagt de werkgever het loon, inplaats van tot een meedoogenloos ontslag over te gaan.

„Zelfs nu is voor een goed onderlegd Hollander nog vrij vlot plaatsing te vinden", zegt de *N. Soer. Ct.*

De *Java-Bode* schrijft daarentegen:

Volgens de officieele opgave van de gemeentelijke arbeidsbeurs te Batavia zijn in het geheel 408 werkloozen ingeschreven.

Hiervan werden er 54 geplaatst.

Wegens het niet hernieuwen van hun aanvrage en wegens opzending naar Nederland werden er 109 afgeschreven. Thans zijn door de Beurs nog 245 werkloozen niet geplaatst.

Dit geldt alléén voor Batavia en als men nagaat, dat de meesten door valsche schaamte weerhouden worden zich bij die beurs aan te melden, kan men nagaan, hoeveel honderden werkloozen er in Indië rondloopen.

Dit zijn andere feiten, welke onzes bedunkens toch wel iets anders zeggen dan de *N. Soer. Ct.*, die de poorten van Indië wijd open wil zetten voor verschen aanvoer" — nieuw bloed — uit Europa.

„Gezien de groote werkloosheid — zoo besluit de *Java-Bode* — kunnen wij ons dan ook geheel op het standpunt van hen plaatsen, die geporteerd zijn voor een tijdelijke stopzetting van den immigranten-stroom.

Iedere new-comer die hier voet aan wal zet, neemt een ander — met vrouw en kinderen veelal! — het brood uit den mond.

Zoolang er dus nog meer aanbod dan vraag is op de Indische arbeidsmarkt, getuigt het van verkeerd sociaal inzicht, om die markt nog meer te overvoeren.

Even afkeurenswaardig het is, het loonpeil hoog te houden door een kunstmatig tekort te „fokken", even laakbaar en ontoelaatbaar is het, het bestaande surplus willens en wetens op te voeren teneinde de loonen te kunnen drukken.

Beide methoden, in wezen gelijk, kunnen niet scherp genoeg gegispt worden!"

* * *

Waar bedevaartgangers aan bloot staan. In de *Oetoesan Hindia* is opgenomen een schrijven van Ahmad en Soedja, opgedragen aan de volksleiders hier en aan de Regeering. De schrijvers deelen mee dat de Inlanders, die ter bedevaart gaan, tegenwoordig bijzonder veel ellende hebben te ondergaan aan allerlei belastingheffingen en erge vernederingen. Zij lichten dit als volgt toe:

1. De inlichtingen in een der vroegere bladen zijn juist, gelijk de schrijvers zelve kunnen getuigen.

2. Bij aankomst moet een bedrag van 4½ Turksche ponden worden betaald en ook kan men ineens een bedrag betalen wat dan afhangt van de willekeur der sjechs. De knoeierijen die daarmee verband houden brengen de kosten op 17½ tot 21 ponden. Dan komt er nog een boete bij en zijn er verdere lasten.

3. Voor degenen die al een bedrag ineens hebben betaald en de reis niet beginnen omdat ze voordien sterven, wordt 8 pond gerestitueerd.

4. Wanneer iemand sterft moeten de nagelaten betrekkingen 2 tot 5 pond betalen en de bezittingen worden in beslag genomen, waarvan hèt bestuur dan nog een twintig procent voor zich neemt. Het gebeurt ook dat men heelemaal niets terugkrijgt.

5. De verblijven voor de bedevaartgangers in Mekka worden veelal door

de sjechs in het geheel niet verzorgd, zoodat velen door de er heerschende vuilheid sterven of ziek worden.

Door de gebrekkige zorg van de sjechs kon het gebeuren dat midden in de poeasa drie huizen van sjechs afbrandden, zoodat de inwonenden van alles werden beroofd en niets overhielden dan een saroeng en een kopiah. Niemand verleende hulp behalve de eigen landgenoten. Tegen het einde van de poeasa stortte zulk een huis in en een Javaan kwam daarbij om, terwijl anderen werden verwond, en de sjechs hielpen niet het minst.

6. Te beginnen met den vijfden Sjawal werden de lieden die nog niet naar Medinah gingen door de sjechs gedrongen, de reis te ondernemen en de menschen werden genoodzaakt naar Sjoehadak, buiten Mekka, te gaan, waar ze wachten konden tot er velen tegelijk gingen. Aangezien het daar buiten geweldig heet was werden weer verscheidene menschen het slachtoffer. En daar kwam het gevaar van struikroovers dan nog bij. Ten slotte zijn dan ook, vóór men naar Medinah vertrok, 20 menschen, jong en oud, gestorven.

* * *

Ziekten der vrouw. In P.E.B.-orgaan wijdt Arts een artikel aan de beteekenis van de ziekten der vrouw (niet te vereenzelvigen met wat men in het spraakgebruik onder vrouwenziekten verstaat) in onze samenleving, en wijst in 't bizonder op den invloed van bovenmatig zwaren arbeid op het organisme der vrouw en dientengevolge op haar zielstoestand en de volksgezondheid in het algemeen:

In Europa zijn door het instellen van verplichte ziekteverzekering en ook door andere sociale voorschriften, maatregelen genomen, om dit kwaad tegen te gaan.

Hoe staan we hier in dit opzicht? Wat men zoo ziet en hoort doet het ergste vermoeden. Eene ziekte-statistiek, die ons iets zou kunnen leeren, hebben we niet. Alleen beschikken we over een sterftestatistiek, die uiterst onbetrouwbaar is.

„Toen ik mij eenigen tijd geleden in het gebergte van Midden-Java bevond, viel mij het zorgvolle, dikwijls ontevreden gelaat, der vroeg verouderde vrouwen op, die veelal zware vrachten de bergen op pikelden. Te Tosari, waar veel tuinbouw wordt bedreven, kan men in hoofdzaak de vrouwen de tuinen zien bewerken, ook patjollen.

In de bovenlanden van Palembang kan men steeds vrouwen de zware vrachten zien dragen, de man loopt er bij met een vogelkooitje of zoo iets in de hand. Zoo zou men kunnen doorgaan om aan te toonen, dat hier in Indië, de vrouw uit den arbeidenden stand een onevenredig aandeel wordt opgedragen, zelfs van het zwaarste werk. Hoe kunnen we hier verbetering aanbrengen? Van een voldoende uitbreiding van het aantal geneeskundigen, Europeesche en Indische artsen, kunnen we in de eerste decennia niet al te veel verwachten.

Slechts een afdalen tot het volk, zooals door den heer Said wordt gewenscht, kan hier de zoo dringende verbeteringen brengen.

Men bedenke, dat ook hier gezondheid, niet alleen levenskracht, maar ook levensgeluk kan brengen".

* * *

Engelschen op Sumatra. Onder dit hoofd ontleenden wij, aldus het *Alg. Hbl.* aan de Indische bladen onder „Politiek Nieuws" enkele opmerkingen in de *Straits Times* over eene bevoorrechte positie, die bij verdragen aan de

Engelschen, vergeleken met andere vreemdelingen, op Sumatra zou zijn toegekend. Het eenig artikel van de wet van 20 Januari 1872, tot goedkeuring van artikel 2 van het op 2 November 1871 tusschen Nederland en Groot-Britannië gesloten verdrag luidt, na den gewonen aanhef, in het Nederlandsch als volgt:

Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden verklaart dat binnen het Rijk van Siak Srie Indrapoera en onderhoorigheden, zooals het omschreven is in het contract op 1 Februari 1858 door het Nederlandsch-Indisch bestuur met dat Rijk gesloten, de *handel* (wij cursiveeren, Red. H.) van Britsche onderdanen en de Britsche *scheepvaart* bij voortduring zullen genieten al de regten en voordeelen, welke aldaar aan den *handel* van Nederlandsche onderdanen en aan de Nederlandsche *scheepvaart* verleend zijn of mochten worden en dat voorts dezelfde gelijkstelling aan den *handel* van Britsche onderdanen en de Britsche *scheepvaart* zal verleend worden in elken anderen inlandschen Staat van het eiland Sumatra, welke hierna van de Kroon der Nederlanden afhankelijk mocht worden; behoudens altijd de verplichting der Britsche *onderdanen* om zich te gedragen naar de wetten en regelingen van het Nederlandsch Bestuur.

In den Engelschen tekst is ook slechts, wat de door ons gecursiveerde woorden betreft, sprake van „trade of British subjects", „British navigation" en van eene verplichting als voren voor „British subjects".

Zooals reeds werd medegedeeld bestaat er op het gebied van scheepvaart geen bevoorrechting van de Nederlandsche scheepvaart in Indië. Van preferentieele rechten ten behoeve van den Nederlandschen handel is in Indië ook geen sprake. Men wijst er nu echter in de *Straits Times* op, dat de bepaling volgens welke een Engelschman evenals iedere andere vreemdeling voor de vergunnig tot ontscheping in Indië, dus ook op Sumatra, een zegelrecht van *f* 25 verschuldigd is, terwijl een Nederlander daarvoor niets betaalt, met het verdrag in strijd zou zijn.

Uit den duidelijken tekst van het verdrag blijkt echter voldoende, dat daarin geen sprake is van eene gelijkstelling „in regten en voordeelen" van Nederlandsche en Britsche *onderdanen* op Sumatra, maar alleen wat handel en scheepvaart betreft en dan nog enkel in Siak Srie Indrapoera en die gebieden op Sumatra, welke toen, dat is in 1871, onafhankelijk waren. De Britsche handel en scheepvaart genieten evenwel in heel Indië dezelfde „regten en voordeelen" als de Nederlandsche handel en scheepvaart.

Ons dunkt dat dit ook tegenover andere vreemdelingen ingenomen vrijgevig standpunt wel opweegt tegen de niet alleen in de bedoelde deelen van Sumatra, maar in heel Nederlandsch-Indië voor Britsche onderdanen bestaande verplichting, om zich te gedragen naar de wetten en regelingen van het Nederlandsch bestuur. En wel zoozeer opweegt, dat men geen averechtsche uitlegging van een verdrag verwacht, om zich aan verplichtingen te kunnen onttrekken, die het karakter van een pas-visum dragen, dat uit financieel oogpunt wel nergens ter wereld als een werkelijk ernstige belemmering van den reëelen handel zal worden aangemerkt.

* * *

Emigratie uit Britsch-Indië. Wij lezen in het *Alg. Hlb.:*

Gelijk bekend is de overeenkomst tusschen de Britsche en de Nederlandsche regeering betreffende immigratie van Britsch-Indiërs in Suriname voor den arbeid op de plantages eenigen tijd geleden door de Britsche regeering opgezegd. Voorts zou er van zulk een immigratie in Suriname geen sprake kunnen zijn, zoolang daar niet alle contract-arbeid dus ook

voor Javanen was afgeschaft. De Surinaamsche bladen bevatten echter telkens mededeelingen, waaruit blijkt, dat vele gewezen Britsch-Indische immigranten, in hun land teruggekeerd, Suriname niet zoo'n kwaad land vonden en gaarne weder daarheen zouden willen gaan.

In Britsch-Indië werd intusschen eene emigratie-commissie ingesteld, die eene ontwerp-regeling samenstelde, welke naar wij in de *Times of India* lezen in de officieele *Gazette of India* werd openbaar gemaakt. Wij ontleenen aan het ontwerp het volgende:

Met goedkeuring van de Britsch-Indische regeering zal door elk land, waarheen de emigratie van Britsch-Indiërs, wettelijk zal zijn toegestaan, een emigratie-commissaris worden benoemd.

Deze zal verantwoordelijk zijn voor de bekendmaking van juiste inlichtingen omtrent het land, dat hij vertegenwoordigt en voor alle schikkingen, betreffende de werving van emigranten en hun overtocht naar het land van bestemming. Hij zal tevens toezicht houden op en verantwoordelijk zijn voor de handelingen van allen, die hem, daartoe door hem in dienst genomen, bij een en ander behulpzaam zijn.

Het personeel onder een emigratie-commissaris zal bestaan uit inspecteurs en agenten, welke laatsten van eene vergunning van de Britsch-Indische overheid moeten zijn voorzien. De werkzaamheid dier agenten is aan verschillende bepalingen gebonden, waardoor ook een behoorlijk toezicht van de overheid zal verzekerd zijn. Zoo zullen aangeworven emigranten, voor hunne opzending naar de plaats van inscheping voor een door het plaatselijk bestuur daartoe aangewezen magistraat moeten worden gebracht. Verboden is o.a. de aanwerving van personen beneden den achttienjarigen leeftijd en van alleenstaande vrouwen.

De inlichtingen, die in een staat aan iederen aangeworvene moeten worden verstrekt, waarvan een door dezen geteekend bewijs moet worden overgelegd, moeten mededeelingen bevatten — in de Engelsche taal en in de taal of talen van de streek, waarin de emigratie-agent werkzaam is — betreffende de volgende onderwerpen:

Het klimaat van het land van bestemming; de soort van arbeid, die er voor den emigrant is te vinden; het aantal werkuren; de toegestane rustdagen; de loonen en eventueel de daarop toegestane kortingen; het logies; de geneeskundige verpleging; de kosten van levensonderhoud voor een werkman; de verschaffing van levensmiddelen al of niet bereid, met de mededeeling of dit kosteloos geschiedt of tegen welken prijs; de bepalingen betreffende terugzending naar Britsch-Indië; de aangeboden faciliteiten in zake onderwijs, afstand van grond voor bebouwing en de nakoming der godsdienstvoorschriften; de bijzondere straffen, zoo die er zijn voor arbeidsvergrijpen.

De staat van inlichtingen mag door den emigratie-commissaris niet in gebruik worden gesteld dan na goedkeuring, door tusschenkomst van het plaatselijk bestuur, door den Gouverneur-Generaal in rade.

Voor het geval het geoefende arbeiders betreft, moet een bijzondere vergunning van het plaatselijk bestuur worden gevraagd.

Deze ontwerp-regeling zal op of na 31 October a.s. door den Gouverneur-Generaal in rade voor de eindbeschouwing in behandeling worden genomen met kennisneming van de eventueel daartegen aangevoerde bezwaren.

* * *

De voeding van den soldaat. Bij de behandeling van de oorlogsbegrooting in de eerste gewone zitting van den Volksraad werd door het mili-

taire lid, den heer Kiès, als één der bezuinigingsmaatregelen aangegeven een vermindering van het vleeschrantsoen van de militairen, welk rantsoen naar de meening van dezen spreker te hoog was en waarop, gezien de hooge vleeschprijzen, zeer zeker niet onbelangrijk zou zijn te bezuinigen.

De legercommandant als regeeringsgemachtigde heeft getracht een en ander te ontzenuwen, door er op te wijzen, dat het rantsoen vleesch sedert onheuglijke tijden niet is gewijzigd, en dat het niet te hoog is, getuige het ,,kleine stukje'' vleesch, dat aan den man wordt toebedeeld bij zijn hoofdmaaltijden, en dat zelfs soms bedenkelijk klein is.

Het *Bat. Nbl.* wijdt aan deze tegenstelling een artikel, waarin het blad zoekt naar een oplossing om met behoud van goede voeding voor den soldaat op het budget te bezuinigen.

Het *Bat. Nbl.* is het met den heer Kiès eens dat het vleeschrantsoen te hoog is:

Voor ieder Europeesch (Amboneesch) militair wordt per dag uitgetrokken 0.3 K.G. rundvleesch met been en 0.05 K.G. varkensvleesch met been. Dit laatste wordt tweemaal 's weeks geconsumeerd; dus telkens 0.175 K.G. Het percentage been in rundvleesch wordt gewoonlijk gerekend op 25, van varkensvleesch iets minder, maar nemen we nu aan dat het percentage gemiddeld bedraagt ⅓, dan krijgt de Eur. soldaat per dag nog ruim 2 ons vleesch.

Voor de inlandsche militairen wordt uitgetrokken 0.24 K.G. rundvleesch plus 0.04 K.G. gedroogde visch, of 0.3 K.G. vleesch met been 0.2 K.G. dus 2 ons vleesch.

We vragen ons af, waar in onzen Oost vindt men buiten het leger, dus in de burgermaatschappij, zoowel in de Europeesche als in de inlandsche wereld, menschen, die dagelijks een dergelijke hoeveelheid vleesch nuttigen. Men zegge niet, dat zij, n.l. de burgers, dan de voedingswaarde in anderen vorm krijgen, en wellicht de soldaat niet; men ga op de menu's eens na, wat door de menage moet worden verstrekt en dan krijgt de soldaat op tijd evengoed zijn eitje en andere lekkernijen.

In een normaal burgerhuishouden rekent men op 1 ons vleesch per dag en per hoofd, zoodat bijvoorbeeld een gezin, bestaande uit man, vrouw, en drie schoolgaande kinderen (welke laatsten zeker net zooveel eten als vader en moeder) met één pond vleesch per dag toekomt.

In vele gezinnen zal het zelfs wel beduidend minder zijn, terwijl 5 militairen in de menage één kilo verwerken, dus het dubbele vleesch-quantum.

De fout meent het *Bat. Nbl.* gevonden te hebben in de wijze waarop het vleesch wordt toebereid:

Die fout dan zit ten eerste in de sedert menschenheugenis bestaande indeeling der maaltijden. Houden we ons voorloopig aan de Europeanen (en met hen de Amboneezen). Dezen krijgen 's morgens om zes uur brood, met een of andere toespijs, en koffie of thee. Een eenvoudig ontbijt dus, dat ook in de burgermaatschappij wordt genuttigd, alleen daar misschien een uur later.

Dan eten de menschen om 11 uur reeds hun middagmaal, bestaande uit soep, rijst en sambal, vleesch enz. terwijl zij om ongeveer 4 uur hun tweeden warmen maaltijd ontvangen, n.l. rijst, sajoer, vleesch, enz. of aardappelen, groenten, vleesch etc.

Wanneer die uren nu eens werden verzet van 11 uur tot bijv. half een, en van 4 uur tot 6 uur, dan zou dit al een stapje verder zijn.. Dan kon het z.g. avondbroodje (een half rantsoen brood) gevoeglijk vervallen.

Zooals men ziet dus twee warme maaltijden per dag, iets, waarvan het

gros, van de Europeesche families in onzen tijd al lang afstand hebben gedaan.

Maar het gevolg van die twee warme maaltijden is, dat het vleeschrantsoen in tweeën moet worden verdeeld.

Een tweede punt, dat oorzaak is van het „kleine stukje vleesch", is het starre, conservatief zich vasthouden aan het verstrekken van soep, en dan nog gevolgd door rijst en vleesch enz. Nu is het bekend, dat de soldatensoep de krachtigste soep is, die men ooit te eten krijgt; en dat behoeft geen verwondering te baren, want al het vleesch met beenderen wordt allereerst gebruikt om de soep te maken. Een soepje dus van 3 ons vleesch met been per man, moet krachtig zijn!! Eerst daarna wordt het vleesch uitgebeend en in porties gesneden (voor twee maaltijden) dan soms nog gebraden of gesmoord, zoodat het dan wel duidelijk zal zijn dat die porties uitgekookt vleesch niet meer zoo groot zijn.

Wanneer men nu die soep eens afschafte, en het vleesch, laten we het maar noemen, op een burgerlijke manier ging braden, smoren of hoe dan ook toebereiden, dan zou de portie belangrijk grooter en smakelijker zijn.

Wij stellen ons voor, dat, wanneer de soldaat een rijstmaaltijd krijgt van ruim 2 ons rijst (ongekookt gewogen) met één ons, zeg anderhalf ons gebraden vleesch, sajoer en sambal waarbij het vleesch dan nog afwisselend als gehakt, biefstuk, lapjes enz. enz. bereid wordt, dat dan werkelijk de kat niet met zijn ledige maag zal wegloopen.

Een derde fout is de verstrekking van twee warme maaltijden.

Hierboven is reeds opgemerkt, dat de meeste Europeesche families tegenwoordig één warmen maaltijd gebruiken, hetzij dan rijsttafel, hetzij Europeesche tafel.

Zou dat voor onze Europeesche soldaten niet even goed zijn in te voeren?

Wij vermeenen wel degelijk van wel. Geef de menschen tusschen 12 en 1 uur een behoorlijken maaltijd rijst of aardappelen enz. en 's avonds brood b.v. tweemaal het rantsoen van 's morgens met thee of koffie.

Ziehier naar onze meening de oorzaken van het „kleine stukje vleesch", niettegenstaande het rantsoen versch vleesch zeer hoog is.

Hetzelfde geldt ook voor de inlanders, niettegenstaande daar rijstvoeding hoofdzaak zal moeten blijven.

Het blad vestigt voorts de aandacht op de z.i. te groote hoeveelheden verstrekte rijst.

En — vervolgt het — kwam nu al dat voedsel in de maag van den soldaat, dan zou men er nog vrede mede kunnen hebben. Maar het grootste gros is gehuwd, vroeger heeten die vrouwen: „huishoudsters", maar sedert het een voordeeltje is om, met zijn huishoudster, met wie men jaren geleefd heeft, door even naar den penghoeloe te loopen, z.g. een wettig huwelijk te sluiten, krijgt men dat bijna alle inlanders buiten de menage zijn, en mag men het ten zeerste betwijfelen of deze militair per dag 0.65 K.G. rijst 0.24 K.G. vleesch en 0.04 K.G. visch naar binnen krijgt.

Dat zij ongeveer *f* 0.80 per dag aan degelijk voedsel voor hun zelf uitgeven, is bijna onmogelijk.

Wij zijn van meening dat de voeding van den soldaat grondig dient te worden herzien, en dat, wanneer bij de betrokkenen de ernstige wil voorzit om in deze materie, *zonder op de belangen van den soldaat te beknibbelen*, alle *overdaad* weg te nemen, en daarbij de voeding op meer moderne leest wordt geschoeid de begrooting van oorlog voor wat betreft de voeding een belangrijk lager cijfer zal aangeven. Een millioen bezuiniging!

KOLONIALE LITERATUUR.

OP EEN KEERPUNT?

De politieke storm, die in de eerste maanden van het jaar over Java heeft gewoed, doch door de kalmte van den man aan het stuur van het schip van Staat voorbij heeft kunnen gaan zonder noemenswaardig letsel aan te richten, heeft plaats gemaakt voor een kalmte en stilte, al even ongewoon als de storm het geweest is. Zoowel van de zijde der regeering als van die der leidslieden is geconstateerd, dat de inlandsche beweging een periode van stilstand doormaakt en het heeft niet ontbroken aan pogingen om de oorzaken daarvan aan te wijzen.

Het is inderdaad een verschijnsel, ernstig genoeg, om er wat meer dan gewone aandacht aan te schenken.

Trachten we dan zoo kort mogelijk, maar toch voor alles, de inlandsche beweging, zooals die zich in haar velerlei vorm naar buiten heeft geopenbaard, in haar karakter te ontleden.

De S. I. is een volksbeweging geweest; het zou in zekere mate dwaasheid genoemd mogen worden het te ontkennen. Al behoeft geen twijfel gekoesterd te worden aan de minderwaardigheid van verschillende der methoden, toegepast om leden te winnen, zij zou nooit de uitgebreidheid die zij had, verkregen hebben, zoo haar bedoelingen geen voedingsbodem gevonden hadden in het gemoed der duizenden en tienduizenden, die zich eens bij haar hadden aangesloten. Trots het bijna tienjarig bestaan der S. I. dient vastgesteld te worden, dat haar eigenlijk doel nimmer gepubliceerd is geworden en waarschijnlijk ook den bestuursleden nimmer scherp voor oogen heeft gestaan. Het kan niet genoeg betreurd worden, zelfs in het belang van Nederland als heerschende macht, dat door het ingrijpen van Europeesche helpers als Dr. Hazeu en vooral van Dr. Rinkes, de beweging zich niet uit en in eigen kracht heeft kunnen ontwikkelen. Aan zich zelf overgelaten zouden het willen en kunnen beter aan den dag gekomen zijn. Het heeft zoo niet mogen zijn.

De S. I. is vooral na het optreden der communistische bemoeials in hoofdzaak geweest een verzameling van partijen met lokale beteekenis, zonder eenigen band, die dienstbaar werden gemaakt aan de kleine belangen van kleine leiders.

De vakbeweging ontleende haar kracht aan de abnormale tijdsomstandigheden; ook zij werd in hoofdzaak dienstbaar gemaakt aan de persoonlijke belangen van degenen, die als haar leiders optraden. Door te speculeeren op geloofsverschil werd de beweging buiten haar paden geleid en kreeg zij over het algemeen een revolutionnair-nationalistische kleur. Dat zulks zich bij den ommekeer van zaken heeft gewroken in verval, behoeft dan ook niet te verwonderen. De grondslag voor een gezonde vakbeweging ontbrak; het justitioneel optreden tegen de revolteerende leiders leidde daarom tot het te-niet-gaan der vakbeweging.

Staan we thans even stil bij de communistische beweging.

Zij had op de andere voor, dat het doel scherp voor oogen stond; de leiding bevond zich in welvertrouwde handen, bij welke het persoonlijk belang niet telde. Het middel telde zij niet, alleen het doel en dat was vernietiging; verkrachting van het bestaande. Zij vond stille en openlijke hulp bij allen, die afkeerig waren van het Nederlandsche bestuur; uit den chaos die haar doel was, kon allicht voor haar iets goeds geboren worden. Sneevliet met zijn nimmer rustende propaganda, die openlijk revolutie predikte, werd zeker meer dan „een half uur te laat" verwijderd; zijn opvolgers legden het spoediger af. Alleen Semaoen bleef.

Semaoen heet thans genezen van zijn communistisch (bij) geloof. Toch is niets minder waar.

Zoo het inlanderdom geschikt is voor de evolutie, welke men veronderstelt, dat zich er in voltrekt, dan is Semaoen, de eenvoudige volksman, de gevaarlijkste tegenstander, dien wij in Indië hebben. Hij heeft verklaard, dat Indië, Nederland nog niet missen kan; er is twijfel uitgesproken aan de eerlijkheid van zijn bedoeling in deze zijn uitspraak, maar wij gelooven, dat hij het wel degelijk meent. Hij ziet in, dat de vrijmaking van zijn volk eerst dan kans van slagen heeft, als die zich grondt, niet op een zich gewelddadig vrijmaken van de eene overheersching, om direct in een andere te vervallen, maar zijn steun en kracht moeten vinden in de ontwikkeling van het volk zelf. Dat is geen nieuw standpunt van dezen leider, maar het beginsel, dat hij altijd heeft beleden.

Niet alleen vrij van vreemde, maar ook van eigen overheersching. Niet vrij van Nederland om direct te vervallen in de aloude slavernij van Javaansche heeren, maar onafhankelijk door kunnen en kennen, zich zelf regeerend en besturend. Semaoen is altijd wars geweest van revolutionnaire methoden, omdat hij inzag, dat zulks alleen zou leiden tot moord en doodslag, zonder eenig gewin voor zijn volk. Semaoen werd naar Rusland gevoerd en wat hij daar zag, moest hem wel overtuigen van het vooze, dat het bolsjewisme kenmerkt.

Het communisme à la Sneevliet schijnt onder de inlandsche bevolking zijn tijd gehad te hebben.

Wanneer wij dan zeggen, dat Semaoen onze gevaarlijkste tegenstander is, dan bedoelen wij daarmede op den duur; hier zal alles afhangen van de mogelijkheid voor het inlanderdom, zich zelf te verheffen.

In dat opzicht toont hij de meeste overeenkomst met Boedi-Oetomo. Staat hij echter te midden van de groote massa, welke reuzenkrachten eischt, van hem, die haar op het gewenschte pad wil voeren, B.O. heeft gemakkelijker werk. Zij omvat het half en heel intellectueele gedeelte, dat, zoo het slechts de kleine meerderheid van de millioenenmassa vormde, gevaarlijk zou zijn voor onze macht. Zij moet nationalistisch gezind zijn, maar de kracht tot daad ontbreekt haar absoluut; daarvoor staat zij te ver van de groote massa verwijderd. Dan is zij beslist Javaansch-monarchistisch getint en ondergaat daarvan ongetwijfeld den invloed. Dat is het enorm groote verschil tusschen B.O. en de richting van Semaoen. Daarbij zoekt het versterking van de volkskracht door bescherming en hulp van boven, terwijl Semaoen dat wil bereiken door het economisch krachtiger maken der bevolking door vakbeweging en onderwijs.

Thans is het rustig en stil in de beweging van iederen aard.

De heeren Idenburg en v. Limburg Stirum waren de inlandsche beweging zeer gunstig gezind, doch in hun verlangen het volk op te voeren, verleenden zij steun op een wijze, die gezien de resultaten, averechts gewerkt

heeft. Of hun pogen, om door de gevoerde onderwijs-politiek de breede massa van het volk economisch krachtiger te maken, beter resultaat zal opleveren, zal de toekomst moeten bewijzen. Onderwijs is een belangrijke factor, maar volstrekt niet de beheerschende. Algemeene levensopvatting in verband met klimaat is van oneindig meer invloed; de kracht, die daaruit ontspruit, beslist ten slotte over den levensgang van volk en individu.

Het is thans stil in de inlandsche beweging.

Is het de stilte des doods of is het een rustpunt, dat hoop geeft, dat het tevens zal zijn een keerpunt?

Of een rustpunt, waarin men tracht op adem te komen?

Ook thans zal veel, zoo niet alles afhangen van de opvattingen der leiders.

We meenen te mogen wijzen op twee niet onbelangrijke wendingen.

De heer Fock staat ook sympathiek tegenover een rustige inlandsche beweging, doch uit alles blijkt, dat hij niet de beschermende houding wenscht aan te nemen van zijn voorgangers, welke ontaardde in cajoleeren. Binnen de grenzen der wet een vrije ontwikkeling, maar die haar kracht aan zich zelf heeft te ontleenen. De verandering in den werkkring van den adviseur voor Inlandsche en Arabische zaken is daarom een zeer gelukkige te noemen. Dat de Bandoengsche actie voor Dr. Rinkes en tegen den heer Gobee op niets is uitgeloopen, geeft hoop voor de toekomst; een tweede Hazeu-periode zou waarschijnlijk met een ernstiger gevolg sluiten dan de Tjimareme-historie.

De eerste voorwaarde voor een inlandsche beweging,, die van zichzelf te zijn, is daardoor mogelijk geworden.

De tweede wending is die in de houding der leiders. Zij hebben ondervonden en op gevoelige wijze, dat het leiderschap van een groote volksbeweging niet het recht schept op straffeloosheid. Zij hebben de hardheid van het ijzer geproefd en weten, dat het ongemakkelijk pijn kan doen. Tan Malakka verbannen, Tjokroaminoto opgesloten, Hadji Salim gewaarschuwd en het volk onbewogen gebleven.

Men kan er zich van verzekerd houden, dat ze deze les geleerd zullen hebben.

Het kan een voordeel worden voor hen, het volk en de regeering, wanneer zij zorgen haar nimmer weer te vergeten.

Er kan opnieuw begonnen worden, met schoone lei en onder gunstiger voorwaarden.

Zijn wij op een keerpunt?

Het zal spoedig kunnen blijken.

Na zich in één verbond vereenigd te hebben, de zoo scherp tegengestelde belangen verbergende, spatte bij de eerste botsing de combinatie Semarang-Djocja uiteen. Indien Semaoen werkelijk teruggekeerd is tot zijn vroegere overtuiging, dat de economische versterking boven alles dient te gaan, dat samenwerking tusschen werkgever en werknemer te verkiezen is boven strijd, dat revolutie verderfelijk is; zoo hij inderdaad heeft gesproken naar zijn hart, toen hij uit het ongelukkige Rusland terug was gekeerd, dan zal een samenwerking tusschen een S. I., als de oorspronkelijke was en de Semarangsche groep niet alleen mogelijk, maar zelfs verkieselijk worden.

De verhouding tusschen Semaoen en de democratische Djokjasche groep in de naaste toekomst, zal antwoord geven op de vraag, of de leiders tot inkeer zijn gekomen.

Het is wenschelijk, dat we niet onbekend blijven met wat woelt en gist en werkt in het gemoed der inlandsche volkerengroep. Het is noodig, dat de

regeering op de hoogte zij van wat gewenscht, verlangd of waarover geklaagd wordt. Dit is alleen mogelijk als het volk zich kan uiten op de wijze het eigen.

Wij gelooven, dat de regeering hoogst sympathiek zal staan tegenover een inlandsche beweging, die zich richt op verbetering, verheffing, ontwikkeling.

Krachtig echter dient zij zich dan te stellen tegenover iedere poging op destructief op te treden; aan een P.F.B.-beweging, als soms nog uit Kediri wordt gemeld, mag dan geen plaats gelaten worden; de leiders moeten verwijderd worden vóór zij hun heilloos werk bekroond zien met bloed.

De richting, waarin de inlandsche beweging zich begeven heeft in de afgeloopen jaren, heeft reeds reden tot wantrouwen gegeven.

Spreken we de hoop uit, dat het keerpunt bereikt is en vertrouwen in plaats van wantrouwen kan komen; van den steun en de hulp van hen, die het werkelijk heil van het groote Indische volk beoogen, kan men dan zeker wezen.

Dat de scheiding, die dreigde, hartelijke samenwerking worde!

(Bat. Nbl.). JOH. WINDIUS.

De G. Sĕmeroe, de G. Brâmâ en de G. Lamongan in het begin van 1920, door den tijdel. geoloog bij 's lands mijndiensten, dr. G. L. L. Kemmerling.

Als No. 4 van de *Vulkanologische Mededeelingen* is dit werkje verschenen. Het is een belangwekkende verhandeling, die door tal van illustraties is verduidelijkt.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

DE MEDISCHE HOOGESCHOOL EN STOVIA EN NIAS.

Een zeer belangrijke — zoo niet de belangrijkste kwestie in verband met de oprichting van de Medische Hoogeschool is die betreffende den overgangstoestand van de huidige opleidingen voor Indische artsen — Stovia en Nias — naar de Hoogeschool en de plaats die de huidige opleidingen in de toekomst zullen innemen.

In de commissie zelf bleek over dit cardinale punt geen overeenstemming te bestaan. Haar rapport bevat daarover drie minderheidsnota's van de heeren J. F. W. van der Meulen, S. L. Brug en Dr. A. de Waart.

De meerderheid der commissie denkt zich de oplossing op de volgende wijze:

Zich de vraag stellend of de bestaande artsenscholen zijn te handhaven na invoering van het medisch hooger onderwijs hier te lande, meent de meerderheid der commssie als hare overtuiging te moeten uitspreken dat ook naast de te stichten medische hoogeschool een inrichting van medisch- en voorbereidend medisch onderwijs van voldoende capaciteit, wat het voorbereidende gedeelte betreft aansluiting gevend aan de lagere school, voorloopig niet zal kunnen worden gemist, teneinde de artsenvoorziening in Nederlandsch-Indië niet in gevaar te brengen.

Immers zou het, naar haar oordeel, onverantwoord zijn om de bestaande bronnen voor die artsenvoorziening bij voorbaat af te sluiten, alvorens zekerheid bestaat, wanneer en in hoeverre de a.s. medische hoogeschool in staat zal zijn voldoende leerlingenmateriaal langs de middelbare scholen (5 jarige H. B. S. en A. M. S.) tot zich te trekken, teneinde, nevens de vervulling van haar wetenschappelijke taak, Nederlandsch-Indië (buiten den import) geheel alleen, zonder hulp, te voorzien van de noodige practisch gevormde medische krachten.

Daarnaast heeft een punt van ampele overweging uitgemaakt in welken vorm het bestaande instituut de artsenopleiding ware te handhaven, en meer in het bijzonder, welke de toekomstige verhouding zou kunnen zijn tusschen dat medisch vakonderricht en het medische hooger onderwijs in het algemeen en tusschen de Stovia en de hoogeschool in het bijzonder, in verband met de omstandigheid, dat laatstgenoemde inrichting naar het oordeel der commissie uiteraard zal zijn onder te brengen in het S.T.O.V.I.A. complex, en de daartoe behoorende gebouwen en inrichtingen geen ruimte bieden voor twee onderwijsorganisaties, welke daarin naast elkaar hare afzonderlijke taak zouden moeten vervullen.

Vanzelf is toen, voor wat de S.T.O.V.I.A. betreft, de oplossing gezocht in eene samensmelting als tijdelijke noodmaatregel van het huidige medische vakonderwijs, zooals dit in de S.T.O.V.I.A. en N.I.A.S. wordt gegeven, en het a.s. medisch hooger onderwijs, dat, althans tot aan het artsexamen in inhoud niet van dat vakonderwijs verschilt. Het medisch hooger onderwijs toch is, naar het inzicht der commissie, a priori niet anders dan vakstudie.

Daarnaast heeft het echter het vermogen om den besten leerlingen (en deze schuilen uiteraard hoofdzakelijk onder de beter vooropgeleiden, die meer algemeen ontwikkeld en zelfstandiger zijn in hun doen en denken en hierdoor meer van het onderwijs zullen opsteken en het meer essentiëele daaruit te voorschijn zullen halen) den drang bij te brengen tot het zoeken van diepere kennis, door het aanvaarden bijv. van een assistentschap bij een der hoogleeraren.

Deze omstandigheid nu maakt het, naar het oordeel van de commissie, mogelijk niet alleen om voorloopig het bestaande medische vakonderwijs met het oog op de practijk gelijk te waardeeren als het medisch hooger onderwijs en beide soorten van opleiding dezelfde uitgangspoort te geven naar de medische practijk, in den vorm van een voor beide categoriëen gelijk artsexamen, doch zelfs om met verandering van de medische afdeeling der S.T.O.V.I.A. in eene hoogeschool-organisatie (meebrengende invoering eener medische faculteit en de dadelijke benoeming van eene faculteitskern van zes hoogleeraren, welke dan voorloopig tezamen met het daarna nog overblijvend gedeelte van het vaste leeraarspersoneel der S.T.O.V.I.A. bedoelde faculteit zal vormen) aldaar medisch onderwijs te doen geven aan gemengd leerlingenmateriaal, d.w.z. dezelfde colleges gelijktijdig aan abituriënten der middelbare scholen en aan leerlingen met de vooropleiding der huidige S.T.O.V.I.A.-scholieren; eene medische studie, welke vervolgens beide categorieën langs hetzelfde artsexamen zal kunnen brengen tot de medische praktijk onder het voeren van denzelfden artsentitel, doch bovendien aan de eerste categorie, welke door hare betere vooropleiding tevens de kiem van geschiktheid in zich draagt voor meer wetenschappelijk werk, de gelegenheid zal waarborgen door een wetenschappelijke na-studie den doctorstitel te behalen.

Aan den anderen kant ontveinst de commissie zich geenszins de moeilijkheden, welke zich bij het onderwijs aan gemengd leerlingenmateriaal kunnen voordoen.

Zij wijst er echter op, dat, toen destijds in Nederland eveneens een noodtoestand met betrekking tot de artsenvoorziening heerschte, doch een van minder omvang dan waarmede thans Nederlandsch-Indië rekening moet houden, de poorten tot de medische studie aan de universiteit ook zijn opengesteld gelijkelijk voor abituriënten van 6e klasse gymnasium en 5e klasse H.B.S. als voor abituriënten van de 4e klasse gymnasium en voor hen die aan het zgn. literarische-mathematisch examen hadden voldaan, welke maatregel eerst is opgeheven, toen de noodtoestand was geëindigd. Daarbij dient dan nog te worden opgemerkt, dat de vooropleiding, welke nu door de leerlingen der S.T.O.V.I.A. en der N.I.A.S. (d.z. dus de drie jaren der zgn. voorbereidende afdeeling en het eerste jaar der zgn. medische afdeeling) wordt genoten, een veel betere voorbereiding tot de medische studie geeft, dan die, welke destijds voldoende werd geacht voor de bovenbedoelde categorie van studenten, zelfs moet krachtens de opgedane ervaring worden aangenomen, dat deze vooropleiding als inleiding tot de medische studie zeker niet achter staat bij die der middelbare scholen.

Er kan dus geen bezwaar tegen bestaan, dat degenen, die deze vooropleiding hebben genoten, als overgangsmaatregelen tezamen met de abituriënten de middelbare scholen de studie in de medicijnen aan de hoogeschool doorloopen en langs hetzelfde artsexamen toelating erlangen tot de geneeskundige praktijk.

Nochtans vindt de commissie gereede aanleiding voor te stellen, om dit in zekeren zin dualistisch onderwijs in het S.T.O.V.I.A. complex niet lan-

ger te bestendigen dan strikt noodig is, en wel slechts zoolang, totdat de N.I.A.S. te Soerabaja over voldoende onderwijsruimte en gelegenheid beschikt voor de medische vorming van alle lager vooropgeleiden. De commissie spreekt daarbij de verwachting uit dat deze tijdelijke toestand zoo kort mogelijk dure en dat met het oog daarop termen kunnen worden gevonden om de N.I.A.S. te Soerabaja met bekwamen spoed zoodanig uit te breiden en in te richten, dat zij voldoende onderwijsgelegenheid en andere accommodaties kan bieden voor alle lager vooropgeleiden.

Vanaf dat oogenblik zal de medische hoogeschool te Weltevreden, behoudens de afwerking van de dan nog aan deze inrichting en aan de 4-jarige voorbereidende school studeerenden (voor wie eene gedwongen overplaatsing naar Soerabaja wellicht bezwaren zou meebrengen) uitsluitend kunnen openstaan voor abituriënten der middelbare scholen, met sluiting tevens van genoemde voorbereidende afdeeling voor nieuwe leerlingen, waardoor de opleiding tot arts nadien zal zijn verdeeld over twee onderwijsinrichtingen met verschillend leerlingenmateriaal, t.w. de medische hoogeschool te Weltevreden en de artsenschool te Soerabaja, totdat in de — wellicht nog verre — toekomst ook deze laatste zal kunnen opgaan in een tweede hoogeschool.

De beide inrichtingen zullen artsen afleveren, die, ondanks hunne ongelijkwaardige vooropleiding, van elkaar niet zullen verschillen in practische medische kennis en tusschen wie daarom ook geen verschil zal behoeven te bestaan in titel noch in practische medische bevoegdheid, als gevolg waarvan dan vanzelf ook aan alle reeds vroeger gediplomeerde Indische artsen, zonder nader examen, de titel van arts zal zijn te verleenen, naar de commissie meent.

Alleen aan de medische hoogeschool te Weltevreden echter zal tevens gelegenheid moeten bestaan tot een wetenschappelijke nastudie, welke, bijv. langs een bijzonder examen, gevolgd door een medisch proefschrift kan voeren tot de promotie en het doctoraat in de medicijnen, en waarvoor in beginsel slechts de van deze inrichting komende artsen in aanmerking dienen te komen.

Of en in hoeverre bij keuze ook eenige abituriënten der artsenschool c.q. lager vooropgeleide abituriënten der medische hoogeschool gedurende den bovengeschetsten overgangstijd tot deze promotie zouden kunnen worden toegelaten ware te gelegenertijd door den wetgever, gehoord de medische faculteit, nader in overweging te nemen.

De beantwoording van vragen als: „welke zal de samenstelling zijn van het bestuur der gemengde school?" „welke van het onderwijzend personeel gedurende den overgangstijd?" en „hoe, n.l. volgens welke studiemethode, zal het onderwijs aan het gemengde leerlingen-materiaal zijn te geven?" leverde intusschen nog wel eenige moeilijkheid op.

Op den voorgrond stellende, dat aan het beginsel van volwaardig medisch hooger onderwijs door de noodgedwongen samensmelting van beide scholen niet mag worden te kort gedaan, meent de commissie het antwoord op deze vragen te kunnen geven door haar advies, om eene splitsing te maken tusschen de eerste vier jaren der Stovia als apart prae-medisch instituut en de medische school en aan ieder dier beide inrichtingen een afzonderlijke organisatie en administratie te geven.

Zoo ware ten aanzien van de voorbereidende school uiteraard de huidige Stovia organisatie en het daar bestaande onderwijs-systeem zooveel mogelijk te handhaven en ware deze inrichting dus te stellen onder een Directeur met Raad van bestuur, bestaande uit het gewone leeraarspersoneel dier school.

Het verschil dat haar hierdoor kenmerkt bij vergelijking met eene Mulo inrichting, welke geen Raad van bestuur kent, wordt gemotiveerd door de overweging dat deze voorbereidende medische school een speciaal dril-instituut is met speciale opleidingseischen.

Voor de medische afdeeling der Stovia ware, zooals hiervoor reeds met een enkel woord is aangestipt, de hoogeschool-organisatie in de plaats te stellen, staande onder leiding en toezicht van de in het vorige hoofdstuk beschreven Faculteit met Faculteitskern en het College van curatoren, terwijl aan de dadelijke benoeming van de zes hoogleeraren, die tezamen deze Faculteitskern zullen vormen, onverzwakt worde vastgehouden teneinde de fundamenteele organisatie van het hooger onderwijs in Ned.-Indië niet in gevaar te brengen.

Deze hoogleeraren zullen naast hun organiseerenden arbeid en hunne wetenschappelijke zelfstudie, allen reeds dadelijk in min of meer belangrijke mate kunnen deelnemen aan het medisch onderwijs over de heele linie, n.l. aan de vakschoolleerlingen, aangevuld voor wat het eerste studiejaar betreft, met de eerste hoogeschoolleerlingen, afkomstig van de algemeene middelbare scholen.

De bij de opening der hoogeschool overblijvende vaste leeraren der Stovia waren en bloc tot lectoren te benoemen en, zoo noodig aangevuld met nog andere leerkrachten, onderscheidenlijk aan ieder van deze hoogleeraren toe te voegen.

Wat de methode van onderwijs gedurende den overgangstijd op de gemengde medische hoogeschool betreft, ware te beginnen met het bestaande onderwijssysteem op de Stovia, met de uitgesproken verwachting, dat de Faculteit daarin spoedig verandering zal brengen in de richting van meerdere studie-vrijheid.

Tusschen de voorbereidende medische school en de hoogeschool dient een zekere band te worden bewaard door de instelling van eene Commissie van toezicht, bestaande uit hoogleeraren der medische hoogeschool, dit laatste uit de overweging dat de school, die het karakter heeft van een speciale voorbereiding tot de voortgezette medische studie, in nauw contact behoort te blijven met de organisatie en zoodoende ook met de organisatoren van de medische hoogeschool.

Minderheidsnota Van der Meulen.

De heer van der Meulen merkt in zijn minderheidsnota o.a. het volgende op:

Het advies der Onderwijs Commissie betreffende dit onderwerp komt hierop neer:

a. ten einde de voorziening van Indië met de onderlegde artsen welke door de beide bestaande artsenscholen worden afgeleverd, niet in gevaar te brengen dienen die scholen (Stovia en Nias) naast de Medische Hoogeschool (M.H.) in stand gehouden te worden;

b. aangezien voor de M.H. nergens anders plaats gevonden kan worden dan in het Stovia-complex zal aldaar aan de studenten der hoogeschool en de leerlingen der Stovia door het gezamenlijk personeel dier beide inrichtingen gelijktijdig aan allen hetzelfde medisch onderwijs moeten worden gegeven totdat de Nias-gebouwen gereed zijn en de Stovia-leerlingen daarin kunnen worden overgebracht.

Dit advies schijnt mij principiëel niet juist en opvolging daarvan komt mij voor noch in het belang der artsenvoorziening noch in die van het Indisch hooger onderwijs te zullen zijn.

Wanneer er verschil bestaat tusschen medisch hooger onderwijs en medisch vakonderwijs [1]), een zoo belangrijk verschil, dat Indië geacht moet worden naast of ter vervanging van de tegenwoordige vakscholen behoefte te hebben aan een medische hoogeschool, dan kan dit verschil niet uitsluitend of in hoofdzaak gezocht worden in de positie van docent en student buiten de college-zaal, maar zal dit verschil in de eerste plaats aan den dag moeten komen in het onderwijs zelf.

Is dit juist, dan zal een onderwijsinrichting, waaraan docenten onderwijs geven aan een gemengd leerlingen-materiaal dat slechts voor een deel (en naar voorloopig te verwachten is voor een minderheid) volledig voorbereidend hooger onderwijs heeft genoten, niet met recht als een zuivere inrichting van hooger onderwijs worden aangemerkt.

De commissie voelt dit bezwaar evenzeer en aanvaardt de door haar voorgedragen combinatie dan ook alleen als noodmaatregel, die slechts te bestendigen zal zijn totdat de Nias-gebouwen te Soerabaja zoover gereed zullen zijn, dat daarin ook de dan nog aan de hoogeschool studeerende Stovia-leerlingen een plaats kunnen vinden.

Feitelijk wordt dus de commissie tot haar voorstel gedwongen door gebrek aan localiteit (w.o. hier ook te begrijpen ziekenhuislocaliteit) om ruimte te vinden voor een medische hoogeschool naast voorloopig instand te houden artsenscholen.

Om derhalve een antwoord te kunnen geven op de vraag of de commissie terecht naar een noodoplossing heeft gegrepen, zal men er zich eerst rekenschap van moeten geven of haar zienswijze omtrent de instandhouding der artsenscholen juist is.

Ik meen te mogen aannemen, dat ook naar het oordeel van de commissie in een organisatie van het medisch onderwijs, wanneer deze geheel los van hetgeen hier te lande op dit gebied reeds bestaat, zou kunnen worden opgebouwd, geen plaats zou zijn voor een artsenschool als de Stovia naast een hoogeschool. Is dit juist, dan kan bij oprichting van een hoogeschool slechts tot instandhouding der artsenschool worden geadviseerd om daarmede tijdelijk een zeer speciaal nevendoel te bereiken. De commissie ziet dit doel in de artsenvoorziening: Indië kan — aldus haar gedachtengang — de thans door de artsenscholen afgeleverde zeer bruikbare Indische artsen onmogelijk missen, continueer dus deze opleiding totdat de hoogeschool heeft bewezen, dat zij daarvoor een aequivalent kan leveren, of — zooals het tijdens de beraadslagingen over dit onderwerp anders werd uitgedrukt — geef de hoogeschool „a fair chance" om te bewijzen, dat wij de artsenscholen kunnen opheffen, maar begin niet met den stroom, die thans vloeit naar de voorbereidende afdeelingen der artsenscholen af te leiden naar H.B.S. of A.M.S., want als die stroom deze middelbare scholen gepasseerd is, zal slechts een deel daarvan terecht komen bij de medische hoogeschool, terwijl thans de vakafdeelingen der artsenscholen het volle product der voorbereidende afdeelingen ontvangen.

Ik kan dit betoog niet onderschrijven.

Vooreerst is daarbij voorbijgezien het feit, dat door de oprichting der hoogeschool reeds van zelf de aftapping zal plaats vinden die de commissie denkt te kunnen vermijden. Immers door die oprichting wordt voor hen,

---

[1]) Wanneer hier sprake is van „vakonderwijs" in tegenstelling met „hooger onderwijs" mag daarin geen zweem van mindere waardeering worden gezien voor het naar het oordeel van alle deskundigen voortreffelijk medisch onderwijs op onze artsenscholen.

die met vrucht een lagere school hebben doorloopen, een tweede weg geopend om in Indië tot medicus te worden opgeleid, de weg n.l. via H.B.S. of A.M.S. Of die weg door velen zal worden ingeslagen die zich anders bij de voorbereidende afdeelingen der artsenscholen zouden hebben aangemeld, zal eenvoudig afhangen van de vraag of de studie van de hoogeschool al dan niet belangrijke — vooral stoffelijke — voordeelen belooft boven die aan de vakschool; over welk punt hieronder nader.

Bovendien al zou de toeloop naar de voorbereidende afdeelingen der artsenscholen in gelijke verhouding stijgen als die naar de Mulo-afdeelingen der A.M.S. dan is dit lang niet uitsluitend als een voordeel te beschouwen. Terwijl het Mulo er bepaaldelijk op is ingericht om den leerlingen een afgerond geheel van algemeen ontwikkelend onderwijs bij te brengen en ook den middelmatigen leerling gelegenheid biedt een waardevol diploma te behalen, richten de voorbereidende afdeelingen zich uitsluitend op de eischen van het medisch onderwijs. Velen, die in den loop der jaren den overgang van voorbereidende — naar geneeskundige afdeeling niet haalden, zouden ongetwijfeld op een Mulo-school een veel betere kans van slagen hebben gehad. In dit opzicht is de preferentie voor Stovia en Nias geen voordeel en blijven de artsenscholen in hun tegenwoordigen vorm bestaan, dan zou Indië er m.i. bij zijn gebaat indien die scholen hun leerlingen voortaan zouden betrekken uit Mulo in plaats van uit eigen voorbereidende afdeeling als thans. Met een groote uitbreiding van het aantal dergenen, die toegang zullen erlangen tot de eigenlijke medische vakschool zou men dan tevens het voordeel bereiken, dat niet langer voor de Wis- en Natuurkundige vakken minder geschikte leerlingen één of meer jaren aan een voor hen nuttelooze studie dier vakken verliezen.

Ben ik dus van oordeel, dat de voorbereidende afdeelingen der artsenscholen in ons tegenwoordige onderwijsstelsel niet meer passen en ook in het belang van die scholen zelfs beter zouden worden opgeheven, de vraag of men er in slagen zou, den tegenwoordigen toeloop naar dien toegang tot de medische studie bij opening van een medische hoogeschool te bestendigen, zal — als gezegd — in de eerste plaats afhankelijk zijn van de vooruitzichten, die de hoogeschool opent.

Nu leidt de door de commissie voorgestelde combinatie in dezelfde colleges van Stovia-leerlingen en studenten, die volledig voorbereidend onderwijs hebben genoten, onvermijdelijk tot de door de commissie dan ook aanvaarde consequentie van eenzelfden titel voor allen na beëindiging van de studie, en van een heel gelijke bevoegdheid tot uitoefening van de medische practijk. Die titel kan geen andere zijn dan die van „arts" en bij de gelijkwaardigheid van het medisch onderwijs aan de Stovia en Nias zullen natuurlijk ook de Nias-abituriënten dienzelfden titel erlangen.

Bovendien eischt de consequentie, dat men de in vroeger jaren afgestudeerde Indische artsen op den titel van „arts" recht geeft.

Ook met het oog op deze onvermijdelijke consequenties kan het voorstel der commissie m.i. niet worden aanvaard.

De gelijkwaardigheid voor de medische praktijk in Indië van Indische artsen en hoogeschool-artsen is reeds door den Indischen wetgever aanvaard. Indien die wetgever van oordeel is, dat deswege de Indische arts ook aanspraak heeft op den titel „arts" worde dit eenvoudig gedecreteerd, maar onaannemelijk is het dit te laten voortvloeien uit de onmogelijkheid om hoogeschool en artsenschool al dadelijk in afzonderlijke gebouwen en met eigen docenten gescheiden te houden.

Wenscht de Regeering voor Indië een medische hoogeschool dan erkent zij

daarmede, dat de tegenwoordige artsenscholen niet geven wat van een hoogeschool verlangd moet worden. De commissie spreekt dit niet tegen, maar komt om utiliteitsredenen, geheel gelegen buiten het terrein van het medisch onderwijs, tot het voorstel dat (als noodmaatregel) zeer wel de geneeskundige afdeeling der Stovia, artsenschool blijvende, hoogeschool kan zijn.

Als dit juist gezien is, zij men consequent en adviseere: Stovia en Nias worden zonder verandering te brengen in den inhoud van het daar thans gegeven medisch onderwijs hoogeschool en het is voorshands onverschillig, of de studenten tot die hoogeschool worden toegelaten na het doorloopen van speciale onderwijsinrichtingen van voorbereidend-geneeskundig onderwijs (c.q. na het doorloopen van de Mulo-school, zoo noodig aangevuld met een propaedeutisch geneeskundig jaar) dan wel via een middelbare school voor volledig voorbereidend hooger onderwijs. (H.B.S. of A.M.S.).

Zou opvolging van een dergelijk advies het voordeel geven van een openlijk uitgesproken waardeering voor het tegenwoordig peil van het geneeskundig onderwijs aan de artsenscholen, een waardeering, die het volgens bevoegde beoordeelaars ten volle toekomt, het doel, dat de Regeering zich gesteld heeft, zou daarmede echter niet zijn bereikt.

Het lijdt toch wel geen twijfel of dit doel is geweest voor Indië een medische hoogeschool te organiseeren, die haar abituriënten aanspraak zal geven op een waardeering in maatschappelijk en wetenschappelijk opzicht gelijk aan die der Nederlandsche Hoogescholen. De vraag dient dus gesteld te worden: is die waardeering verzekerd indien men ten aanzien van het voorbereidend hooger onderwijs op zoo belangrijke wijze afwijkt van hetgeen in Nederland (terecht of ten onrechte) als eisch geldt.

Ik meen, dat die vraag ontkennend moet worden beantwoord.

Men versta mij niet verkeerd. Ik beweer geen oogenblik, dat een dergelijk medisch hooger onderwijs als medisch onderwijs minder deugdelijk zou zijn dan het Nederlandsche en op gezag van anderen neem ik onvoorwaardelijk aan, dat een aan een dergelijke hoogeschool gevormde arts met het oog op zijn kennis van tropische ziekten en zijn inzicht in de tropische hygiëne voor Indië practisch meer waard is, dan een Nederlandsch arts zonder tropen-ervaring: ik ontken alleen, dat men met een dergelijke hoogeschool Indië zou geven wat het door vooropstelling van de noodzakelijkheid eener medische hoogeschool geacht wordt te behoeven.

De behoefte, die daarmede als bestaande wordt ondersteld, is niet een behoefte aan artsen, die voor de medische praktijk beter onderlegd zullen zijn dan onze tegenwoordige artsen, maar de behoefte aan een inrichting van hooger onderwijs, die in haar organisatie eenerzijds den waarborg geeft, dat haar alumni krachtens hun studie vóór en op de hoogeschool aanspraak kunnen maken op geheel gelijke waardeering als de Nederlandsche arts en daarnaast dienst kan doen als milieu voor de vrije ontwikkeling van wetenschappelijken arbeid.

Wat het laatste betreft meen ik, met alle voorbehoud dat mijn ondeskundigheid eischt, toch deze voorzichtige opmerking te mogen maken, dat het voor de vorming van een met een instelling van onderwijs onverbrekelijk verbonden wetenschappelijk milieu, niet hetzelfde schijnt of de docenten arbeid verrichten te midden van studenten, die de voor dergelijk werk geëigende ruimere voorbereiding hebben ontvangen dan in een omgeving, welke voor het grootste deel bestaat uit personen, die meer eenzijdig zijn voorbereid voor het practisch artswerk, personen, waarvoor de commissie het voorloopig onbeslist wil laten of de promotie tot den wetenschappelijken graad van doctor in de medicijnen wel voor hen kan worden opengesteld.

Ten aanzien van de te verwachten waardeering meen ik mij met meer stelligheid te mogen uitspreken.

Wat de wetenschappelijke waardeering betreft, is te voorzien, dat Nederland, dat thans voor een Indisch arts den artstitel eerst beschikbaar stelt na eenige jaren studie aan de Universiteit, zich op het standpunt zal stellen, dat de te Batavia geslaagde arts, die hetzelfde medische onderwijs heeft genoten als de tegenwoordige Indische arts, de vergelijking met den moederlandschen arts niet kan doorstaan.

Wat de maatschappelijke waardeering betreft, hebben we, met het oog op Indische verhoudingen, wel in de eerste plaats te maken met het Gouvernement. Het lijkt mij volstrekt onmogelijk, dat de Regeering, een hoogeschool met studenten van uitéénloopende vooropleiding in het leven roepende, eenig aan de waarde der studie ontleend onderscheid in bezoldiging of promotie-kansen zou kunnen invoeren of handhaven noch tusschen de Bataviasche artsen onderling, noch tusschen deze en de Nederlandsche artsen. Op dat punt kan men dus m.i. gerust zijn. [1])

Wat den particulieren werkgever betreft, die thans den Indischen arts veelal aanmerkelijk hooger bezoldigt dan het Gouvernement, deze heeft niet alleen rekening te houden met de bezoldiging in 's Lands dienst, maar ook met de inkomsten, die een arts in vrij beroep in zijn particuliere praktijk kan vinden. Te voorspellen valt, dat op de gelegenheid om een winstgevende particuliere praktijk te vinden, de stichting van een hoogeschool met gemengd leerlingen-materiaal weinig invloed in het persoonlijk voordeel der hier te lande opgeleide artsen zal hebben. Bij de bestaande verhoudingen zullen die artsen hun patiënten, althans hun betalende patiënten, bijna uitsluitend vinden in die kringen, waar met de Westersche cultuur de waardeering voor de Westersche geneeswijze het meest is doorgedrongen en — afgezien van persoonlijke uitzonderingsgevallen — zal men dan de voorkeur geven aan den best opgeleiden arts. Te vreezen is echter, dat men met miskenning van het voordeel van een opleiding in Indië, de voorkeur zal geven aan een in Holland gevormd arts ook al wordt de gelijkwaardigheid van regeeringswege openlijk erkend.

In dit opzicht spreekt ook de geschiedenis een woord mee. Men kent in Indië den Indischen arts en ik geloof niet ver mis te tasten wanneer ik de waardeering van het groote publiek aldus aanduid: een Indisch arts is een verbeterde uitgave van een dokter Djawa. Nog herhaaldelijk hoort men de namen dokter Djawa en Indisch arts dooréén gebruiken. Dat er onderscheid is, wordt door velen nog niet begrepen, en dat ons geneeskundig onderwijs langzamerhand een peil heeft bereikt, dat de vergelijking met dat aan de Nederlandsche hoogeschool glansrijk kan doorstaan, is nog bij weinigen doorgedrongen. Volstaat men er nu voorloopig mede den docentenstaf der Stovia om te vormen tot een faculteit van hoogleeraren en doctoren en op de college-banken naast een meerderheid van Stovianen een minderheid van abituriënten van H.B.S. en A.M.S. toe te laten, dan doet men, ondanks het verleenen van den artstitel niets om den in Indië opgeleiden geneeskundige de publieke waardeering ten deel te doen vallen, waarop hij recht heeft.

Om tot dat doel te geraken is het onvermijdelijk, dat de Regeering bij

---

[1]) Te allen overvloede zij aangeteekend, dat ik mij niet verdiep in de vraag, of Indië nog voldoende aanvulling van artsen uit Nederland zal kunnen krijgen voor den Gouvernementsdienst wanneer deze hier gelijk bezoldigd zullen worden als de te Batavia geslaagde artsen.

de door Haar te nemen maatregelen streng voor oogen houdt, dat zij in de medische hoogeschool Indië iets anders geven wil dan het thans in zijn artsenscholen bezit en dus is onvermijdelijk een scherpe afscheiding tusschen artsenschool en hoogeschool.

Maar hoe dan met Stovia en Nias?

Acht de Regeering voor oprichting der M. H. den tijd gekomen, dan zie ik voor de tijdelijke bestendiging der artsenscholen slechts één motief, n.l. het belang van degenen, die op dat tijdstip reeds aan die scholen studeeren. Zij hebben in goed vertrouwen den weg ingeslagen, die naar het Indische artsdiploma kan leiden en het is dus hun goed recht dat zij dien weg kunnen blijven volgen.

In dit opzicht zou dan echter nog onderscheid kunnen worden gemaakt tusschen de leerlingen der voorbereidende en die der geneeskundige afdeelingen. Aan de eersten kan de keus gelaten worden om door aanvulling van het geleerde op de voorbereidende afdeeling zich alsnog te bekwamen voor het einddiploma der A.M.S. en zoo den weg naar de M. H. in te slaan, dan wel de eenmaal ingeslagen richting te blijven volgen. Die keus kan m.i. niet meer worden gelaten aan hen, die reeds aan het eigenlijk geneeskundig onderwijs zijn begonnen. Dezen behooren alleen in staat te worden gesteld het Indisch arts-diploma alsnog te verwerven.

Worden bij deze oplossing der leerlingen van de voorbereidende afdeelingen, die er de voorkeur aan geven de artsenschool te blijven volgen, tezamen gebracht aan de Nias, dan kan de voorbereidende afdeeling van de Stovia gesloten worden en behoeft daar aan het einde van den cursus geen eerste klasse van de geneeskundige afdeeling te worden gevormd. Men krijgt zoodoende in het Stovia-complex dadelijk ruimte voor de studenten der M. H., die in dat complex kan uitgroeien gedurende de jaren, waarin de Stovia uitsterft. Na 6 jaar zal dan de Stovia en 4 jaar later de Nias haar laatste Indische artsen afleveren. Gedurende het 6-jarige overgangstijdperk, waarin M. H. en Stovia naast elkaar in het Salemba-complex gehuisvest zullen zijn, zullen wel eenige moeilijkheden zijn te overwinnen, maar die zullen zeker niet onoverkomelijk zijn. In dien overgangstijd zal het ook wel noodig blijken, dat docenten van de M. H. deelnemen aan het onderwijs der Stovianen of docenten van de Stovia hulp verleenen aan de groeiende hoogeschool, maar niettemin zal men tusschen de beide groepen van studeerenden een duidelijke afscheiding behouden van de studiejaren.

Aan de Indische artsen zal de hoogeschool wanneer zij volgroeid is de gelegenheid kunnen bieden om na het behalen van den titel van Indisch arts ook dien van arts te verwerven op overeenkomstige wijze als dit hun thans aan de Nederlandsche Universiteit mogelijk is.

Wil men in Indië een medische hoogeschool zien ontstaan die de gelijkwaardige kan worden van de Nederlandsche Hoogescholen en er ook met een beroep op haar organisatie aanspraak op kan maken als zoodanig te worden erkend en wil men den te Batavia te verleenen artstitel niet voor lange jaren depreciëeren, dan houde men hoogeschool en artsenschool van den aanvang af duidelijk gescheiden.

Minderheidsnota-Brug.

De heer Brug sluit zich bij den heer van der Meulen aan.

Echter wat betreft het tijdstip, waarop de thans bestaande Artsenscholen moeten worden opgeheven, kan hij zich geheel vereenigen met de conclusie van de meerderheid der M. O. C., n.l. de bestaande artsenvoorziening, zooals die thans door S.T.O.V.I.A. en N.I.A.S. geschiedt, mag in geen ge-

val door de oprichting van de Hoogeschool in gevaar gebracht worden, m.a.w. de Artsenscholen mogen niet eerder opgeheven worden, dan wanneer de Hoogeschool heeft bewezen de taak der Artsenscholen geheel te kunnen overnemen. Niet alleen moeten de huidige leerlingen der Artsenscholen in alle gevallen worden afgewerkt, maar ook moeten deze voorloopig voor nieuwe leerlingen blijven opengesteld.

Waar de M. O. C. adviseert de medische Hoogeschool te Weltevreden op te richten en waar aldaar reeds een bij uitstek geschikt gebouwen-complex aanwezig is, ligt het voor de hand de Hoogeschool in dat complex te installeeren. Er moet dan een andere uitweg worden gezocht voor de S.T.O.V.I.A. Op het oogenblik bestaat die nog niet, maar hij kan worden geschapen door zoodanige uitbreiding van de N.I.A.S., dat de leerlingen der S.T.O.V.I.A. in de N.I.A.S. kunnen worden opgenomen.

Minderheidsnota-De Waart.

Dr. de Waart, de directeur der Stovia zet in een uitvoerige nota zijn bezwaren tegen het standpunt der commissie ten aanzien van enkele punten uiteen, voornamelijk ten aanzien van den overgangstoestand, een nota intusschen, te uitvoerig om hier weer te geven.

Hij ziet de oplossing in een geleidelijken overgang van Stovia en Nias in hoogescholen. Ons moderne hooger onderwijs is thans in wezen niet anders dan vak-onderwijs, waarbij gelegenheid bestaat voor zelfstandig wetenschappelijk onderzoek.

Als medische vakschool voldoen de beide artsenscholen thans reeds nagenoeg aan de eischen, die men aan hooger medisch onderwijs kan stellen, hetgeen niet alleen blijkt uit de uitspraken van deskundigen, maar ook uit het succes dat leerlingen dezer scholen bij overgang naar een Hollandsche universiteit hebben.

Met het vervolmaken der opleiding en het openen van gelegenheid tot zelfstandig wetenschappelijk werk en tot behalen van den doctorstitel zal men hoogescholen krijgen, die dit voor hebben, dat zij gegroeid zijn uit de practische Indische behoeften.

De voorbereidende afdeeling kan geleidelijk worden afgeschaft, waarna alleen afgestudeerden van A. M. S. en H. B. S. worden toegelaten.

Wat de bevoegdheid betreft verzet de heer de Waart zich tegen het plan om allen die thans den titel van Indisch Arts dragen den titel van „Arts" toe te kennen. Hij wil de scheiding trekken bij hen, die de laatst in 1913 gewijzigde opleiding hebben doorloopen van wie de eersten dus in 1923 eindexamen doen.

De leeraren der artsenscholen zouden volgens het plan van dr. de Waart gehandhaafd blijven en degenen van hen, die daarvoor door hun wetenschappelijke hoogte in aanmerking kwamen, zouden den hoogleeraarstitel erlangen, evenals dit het geval is geweest bij de instelling van b.v. de Technische Hoogeschool te Delft en de Hoogere Landbouwschool te Wageningen.

Op die wijze zou de volledige invoering van het Medisch Hooger onderwijs wel iets langer op zich laten wachten maar daartegenover zou het voordeel staan, dat men een historisch naar de Indische praktijk gegroeid instituut zou krijgen. *(Bat. Nbl.).*

EEN NEDERLANDSCH-INDISCH VISSCHERIJBEDRIJF?

Uit de *N. R. Ct.* van 14 September:

De Labuan Mrak is gistermiddag uit de Wilhelminahaven te Vlaardingen vertrokken naar Java om in de Nederlandsch-Indische wateren de vissherij te gaan uitoefenen. Slaagt de proef met dit schip, dan mag deze onderneming beschouwd worden als het begin van de vestiging van een modern Europeesch visscherijbedrijf in Indië.

Een poging, die zeker in dezen tijd van tegenslagen en malaise, steun en waardeering verdient.

De Labuan Mrak is in 1896 in Rotterdam bij Wilton gebouwd. Dit vaartuig, dat 300 ton groot is (180 register ton) was de eerste stoomlogger en is tevens een van de grootste gebleven, heette vroeger Koningin Wilhelmina, heeft in de oorlogsjaren gloeilampen gevaren voor Philips, is door de machinefabriek en scheepswerf de Jong te Vlaardingen uitgerust, en bevindt zich thans op weg naar de Indische wateren.

Zooals men weet, wordt er in Indië veel visch verbruikt. Zoowel van de inlandsche als van de Europeesche voeding maakt visch het hoofdbestanddeel uit. Niettemin wordt $^4/_5$ van de gedroogde visch uit Siam ingevoerd, en bestaan er in Indië geen moderne Europeesche visscherijbedrijven, maar slechts enkele primitieve bedrijven van inlanders, dus met een zeer geringe capaciteit. De mijnen, de groote maatschappijen geven jaarlijks belangrijke bedragen uit voor de voeding van hun personeel met visch en het gouvernement betaalt voor zijn gevangenen zoo ongeveer *f* 500 per dag alleen aan visch. De wateren van straat Bali, waar bij Labuan Mrak, (Labuan beteekent haven, Mrak prauw) in de buurt van Banjoewangi het bedrijf begonnen zal worden, bevatten een massa visch. Het plan van de heeren G. J. Oor en G. D. Birnie, die deze onderneming op touw hebben gezet, is nu allereerst, gezouten en gedroogde visch te brengen op de inlandsche markt en later, als de pogingen slagen, versche visch te leveren voor de Europeesche markt.

De Labuan Mrak is dus nu onderweg.

Niet alleen de inrichting van het schip, dat in 50 dagen de reis hoopt te volbrengen, en dat te Port-Said kolen zal innemen, toont dat daaraan alle zorg is besteed, de uitrusting voor de uitoefening van het bedrijf leverde het bewijs dat men hier te doen heeft met een ernstige poging tot vestiging van een nieuwe onderneming.

Het vaartuig is verzekerd voor *f* 60,000; het heeft 2 sloepen aan boord waarvoor aanhangmotoren aanwezig zijn, en er is ook een Zweedsche motor meegenomen voor het ophalen van de netten. Voor de eventueele uitbreiding van het bedrijf heeft men reeds de optie op 3 andere schepen verkregen.

Land-ontginning door de inheemsche bevolking van Nederlandsch-Indië.

DOOR

J. S. VAN BRAAM.

I. INLEIDING.

De ontginning van woeste gronden tot bouwvelden, is in Nederlandsch-Indië, in de vorige eeuw van buitengewoon grooten omvang geweest, en heeft nog altijd, — hier meer dan daar — geregeld voortgang.

Een afzonderlijke landhuishoudkundige geschiedschrijving bestaat daarover, voor zoover ons bekend, niet. Wel bevat menig geschrift over „het landelijk stelsel", „het cultuurstelsel", „de agrarische wetgeving", zoowel als over de inlandsche volkshuishouding in het algemeen, gewichtige cijfers, feiten en aanwijzingen over die zegenrijke uiting van volkskracht, in velerlei verscheidenheid. Maar historisch-geografische bedrijfsbeschrijvingen, met systematische landhuishoudkundige uiteenzettingen en beschouwingen, waarin de eerste vestiging, de lijdensperioden, de geleidelijke groei tot gezeten landbouw-bevolkings-agglomeratiën — in het kort: de eigenlijke „An- en Besiedelung" van maagdelijke, onontgonnen landstreken — het doel en den hoofdinhoud van de beschrijvingen vormen, bestaan er, gelooven wij, niet.

Wellicht is dit een gevolg van de weinige aandacht, die de centrale regeering, zoowel als het opperbestuur, aan dit groote volksbelang, tot nu toe hebben geschonken. De algemeen agrarisch-politische vraagstukken, n.l. die samenhangen met de verzekering van het *inlandsch* grondrecht, en in verband daarmede, met het aan den *uitlander* toe te kennen grondrecht; voorts de grond- en oogstbelastingen, de heeren- en cultuurdiensten, — moesten in het eerste tijdperk van ons koloniaal *staats*bestuur maar al te zeer de aandacht in beslag nemen. Gelukkig heeft deze agrarisch-*politische* belangenstrijd, in het algemeen gesproken, tot goede oplossingen en compromissen geleid. Het inlandsch grondrecht is ten slotte goed verzekerd gebleken, en een practisch

uitheemsch grondrecht (erfpacht c.a. en grondhuur) dat alle noodige bedrijfsaanpassing mogelijk maakt, is daarnaast geschapen.

Deze politieke belangenstrijd is evenwel, sedert het begin van deze eeuw ongeveer, afgesloten, terwijl ook de laatste groote bestuursvraagstukken, die met de „landelijke inkomsten en verplichte diensten" samenhangen, geen aanleiding meer geven tot politieke inmenging in het Centrale Landsbestuur. Ook is sedert 1903 een speciaal departement van algemeen bestuur opgericht voor den Landbouw, ten doel hebbende de bevordering van het landbouwbedrijf zelf.

Nog altijd is echter de Landontginning door de inheemsche bevolking geen bizonder onderwerp van staatszorg als zoodanig.

Wij zien hierbij geenszins de bemoeiingen met de irrigatie over het hoofd, maar zijn van meening, dat bij al die kunstwerken, die tot vermeerdering van de rijstproductie, tot stand gebracht werden, de eigenlijke ontginning zelf — de Besiedelung — overgelaten werd aan het toeval en de natuurlijke bevolkingstrek, en dat het Landsbestuur daarbij slechts regelend optrad, voor zoover de watertechniek en de bescherming van den inlander dat noodig maakte.

Zelfs bleef daarbij, in algemeenen zin, onopgemerkt, hoe in de indische volkeren een geweldige sociaal-psychische en physische kracht moet schuilen, dat zij in staat bleken, om, meestal in heel kort tijdsbestek, geheel ruige, soms zwaar-begroeide, altijd ongeëgaliseerde terreinen, *nagenoeg kapitaalloos*, te herscheppen in onafzienbare bloeiende, keurig geterrasseerde rijstvelden. De Pemali- en Tjiheavlakten zijn er de jongere, uitgestrekte voorbeelden van.

De irrigatiebemoeiïngen van de regeering mogen o.i. niet beschouwd worden als aanwijzing, dat het staatsbestuur zich welbewust was, en is, van het groote belang, dat verbonden is aan een *voortgezette, gestadige* zorg voor bevordering van de Landontginning door de indische volken, maar zijn slechts bewijs van goeden wil om voor de volkswelvaart alles te doen, *bijaldien* zich een goede gelegenheid (bevloeiingsmogelijkheid van eenige landstreek) aanbood.

Toch is een voortgezette landontginning door de inheemsche bevolking, krachtig uitgeoefend, een staatsbelang van de allereerste orde, omdat daarmede zoovele dringende volks- en staatsbegeerten tegelijk kunnen worden bevredigd.

De voornaamste dier begeerten zijn: ontlasting van de al te dicht bevolkte streken, bevordering van de volksgezondheid, het brengen van nieuwe arbeidskrachten in schaars of onbevolkte streken, vergrooting van de gelegenheid tot kapitaalvorming door de inlandsche bevolking, tweezijdige vermindering van het voedseltekort, nieuw vorming van bloeiende belastingobjecten, vermindering van de grondversnippering, die de indolentie zoo zeer bevordert, enz.

Prof. J. F. Niermeyer, sprak in het Indisch Genootschap op 16 Juni 1920 in zijn rede: „De ontwikkeling der Javaansche dorpsgemeenschap in den modernen tijd" — onder veel belangwekkends, de navolgende treffende woorden:

„Wil men Java nog veel spoediger aan een millioenen-tellend „proletariaat helpen, dan thans daar bezig is te ontstaan, dan bevordere „men de opheffing van het krachtige dorpsgemeenschapsrecht".

Wij hebben over de verwording van dit gemeenschapsrecht te voren, in dit tijdschrift, met een enkel woord gewezen als te verwachten gevolg van de cultuurtechnische voorlichting zonder tegenwicht (Sociaal-agrarisch beheer)[1], en gaan daar thans niet verder op in, maar wenschen uit het bovenstaande citaat slechts de uitdrukking *„millioenen-tellend proletariaat"* te onderstrepen. Inderdaad zou dat in sommige streken van Indië de nabije toekomst, kunnen zijn.

Schrikbarende armoede, ondervoeding, voedselschaarschte, volksepidemiën zijn van de voortgaande grondversnippering, m. m. van de afdringing uit het grondbezit van een steeds grooter wordend gedeelte der gezeten desabevolking, — van de toenemende bevolkingsdichtheid op oude cultuur-terreinen dus, — nog niet eens de allerergste gevolgen. Hoe verschrikkelijk uit een menschlievend oogpunt die genoemde ellenden ook mogen zijn, ten slotte worden zij tot een natuurlijk correctief voor verdere bevolkingstoename. Uit een oogpunt van regeeringszorg voor het toenemend materieel welzijn van de volksmassa is het kwaadste gevolg van de grondverbrokkeling tot dwergbezit, de *onvoldoende arbeidsgelegenheid*, die er door ontstaat, en de vernietiging van alle gelegenheid tot kapitaalvorming, die er verder uit voortvloeit. Zelfs vernietigt het euvel den bestaanden veestapel, die in het dwergbedrijf van geen nut meer is. Steeds grooter wordt het getal individuen, waarop dit gevolg met onafwendbare zekerheid, gaat drukken. En waar, zooals bekend, de Javaan (en andere indische volkeren) bij uitnemendheid landbouwer is, woekert dit kwaad snel voort in de *edelste kernen* van het volk.

Industrialisatie en export (plantage-) bouw, als nieuwe arbeidsgelegenheden, zijn, vergelijkenderwijs gesproken, in vele landstreken, van even weinig beteekenis als een erwt in den brouwketel. Om dit te duidelijker te doen beseffen is de treffende uitdrukking van prof. Niermeyer van belang.

Het is niet de eerste maal, dat de overbevolking in meerdere gewesten van Java tot een schrikbeeld wordt. De trilogie: „educatie, irrigatie en emigratie", die na de bekende economische inzinking van 1901, eenige jaren in de verlangens van Indië hoogtij vierde, ontstond (voor een goed deel) uit dezelfde vrees als prof. Niermeyer koestert.

---

[1] *Indische Gids.* Juni afl. *„De regeeringszorg voor den Landbouw".*

Onder invloed van die leuze is in Indië werkelijk een poging gewaagd om door Landontginning eene ontlasting op groote schaal van de dichtbevolkte provinciën van Java te bereiken.

En in een opstel, dat zich tot doel heeft gesteld om de landontginning, als noodzakelijk gewichtig onderdeel van staatszorg voor dezen dag, te doen bezien, mag een nadere beschouwing van deze landontginningsproef niet ontbreken.

Voor zoover ons bekend was dit de eerste en eenige poging van dien aard. Als emigratiepoging is hij mislukt genoemd, en daarom is er later niet zoo veel aandacht meer aan geschonken. Het volgende hoofdstuk zal doen zien, dat zij toch een beschouwing geheel waard is.

II. LANDONTGINNINGSPROEF IN ZUID-SUMATRA.

Onder het eerste bewind van den Minister v. Koloniën A. W. F. Idenburg en het bestuur van den Gouverneur-Generaal W. Rooseboom werd op 30 September 1902 een begin van uitvoering gemaakt met de „emigratie van Javanen naar de Buitenbezittingen en de koeliewerving ten behoeve van de particuliere Nijverheid". [1])

De voorstudie, het opmaken van de plannen, en de voorbereiding in Java en op de, na een reis door Zuid- en West-Sumatra van den leider dezer proeven (den ass.-resid. H. G. Heyting), uitgezochte terreinen in Zuid-Sumatra (Lampongsche districten), nam ruim drie jaren in beslag.

Toen was de koeliewerving in het belang van de particuliere Nijverheid van deze emigratieproef afgescheiden; het denkbeeld van de transmigratie in Java zelf, losgelaten en alle pogen toegespitst op het overbrengen, in vijf jaar tijds, van 6930 Javaansche gezinnen, naar hoogerbedoelde terreinen, ± 12000 bouws groot, bij de Lampongsche kampong: *Gedong Tataän*, gelegen.

Wij hebben gepoogd uit de onderscheidene Koloniale Verslagen [2]) een cijferbeeld samen te stellen nopens den aangroei van het aantal zielen, en de ontwikkeling van de padi-productie, voor deze proef, en hebben daarmede onderstaande opgave kunnen verkrijgen.

---

[1]) *Kol. Versl.* 1903 en 1904 kolom 8 en 7.

[2]) *Kol. Versl.* 1920, 1919, 1918 en 1917. Hfdst. J. afd. I § Bijzondere onderwerpen. *Kol. Versl.* 1907 t/m 1916 bijlagen H. G. of F. *Kol. Versl.* 1906. Hfdst. J. afd. I § 6. Bijzondere onderwerpen *Kol. Versl.* 1903 t/m 1905. Hfdst. C. § 2, kolommen 8, 7 en 8. Voor zoover niet anders vermeld, putten wij ook de overige gegevens uit deze verslagen.

Naam v/d Leider der proef.	Jaar.	Aantal gezinnen v/d kolonie.	Aantal zielen v/d kolonie.	Toename in proc. v/h aantal zielen.	Aantal N. derzettingen	Geoogste hoeveelheid padi in pikols (nat).	AANTEEKENINGEN.
H. G. Heyting Ass. Res. i. c.	1905	—	—	—	—	—	
	1906	± 200	?	—	1	Nihil	
	1907	503	1643	—	2	± 1000?	
	1908	?	2568	56	2	± 8500	
J. S. A. van Dissel Ass. Res. i. c.	1909	?	3232	22	3	± 16000	Bezoek v/d Direct. Binn. Best. a/d Kolonie.
	1910	1452	4818	53	4	± 21000	
	1911	1517	5099	6	4	± 35000	
	1912	1621	6251	23	5	± 42000	Ontginn.kosten voor eigen reken. d. m. Lamp. Bank.
A. Coomans Jr. Controleur B. B. v.d. Lamp. distr.	1913	1721	6701	7	5	± 49000	Bezoek irrigatie-ingenieur.
	1914	1751	6930	3	5	± 48000	Voorstellen ter uitv. waterwerken door B. O. W.
	1915	2059	7327	6	5	± 75000	Begin der irrig. opmetingen.
	1916	?	7677	6	5	± 1000 mislukking	Aanleg v. irrigatiew. Uit Keboemen komen uit eigen beweging 28 gezinnen.
Schalkwijk Administr. Lamp. Bank.	1917	?	7893	3	5 ?	± 38000 muizen	id. id. 55 id.
	1918	?	8903	14	5 ?	± 70000	Irrig.werken bijna voltooid. Uit Keboemen komen uit eigen beweging 250 pers.
	1919	?	11997	35	5 ?	± 100000	Enkele irrigatiew. voltooid. Uit Keboemen komen uit eigen beweging 215 pers.
	1920[1])	?	16349	27	5 ?	± 135000	

Uit die cijfers blijkt duidelijk, dat de verwachting om in 5 jaar tijds ± 7.000 gezinnen (té stellen op ± 25.000 personen) te doen emigreeren, te eenenmale onvervuld is gebleven; zelfs na 15 jaren werken is het resultaat daarbij nog ver ten achter gebleven. Ook blijkt hieruit, hoe er telken jare groote verschillen in den toeloop hebben bestaan, en hoe er, na de eerste periode van krachtige ontwikkeling, een lang

[1]) In den tijd, die is verloopen tusschen het afsluiten en het afdrukken van dit opstel kwam het *Kol. Versl. 1921* gereed. Daaruit blijkt, dat in 1920: 1331 gezinnen (4170) met regeeringshulp en 323 gezinnen (840 zielen) op eigen risico naar de kolonie verhuisden, en dat de padiproductie in 1920 bedroeg: 135.000 pikols.

tijdperk van stilstand, zelfs van achteruitgang in den aangroei is geweest, totdat, na 1917, weer een grootere toevloed van immigranten plaats had. Een toename van 35 % in 1919 van 8.903 personen is echter in absoluten zin 3 × zoo groot als van 56 % van 1.643 personen in 1908; n.l. 3.094 personen tegenover 925 personen. Toch blijft de toeneming, ook als men de absolute cijfers berekent, hoogst onregelmatig.

Het wekt dan ook geen verwondering als men in het K. V. 1917 leest; „Het met de kolonisatieproeven in de eerste plaats beoogde „doel, om een doorgaande beduidende stroom van emigranten te doen „ontstaan, is niet bereikt", en in dat van 1916: „opgewekt kan de „toon van dit verslag niet luiden. Wat zijn de resultaten van een „tiental jaren werken? Wat is de toekomst?"

Evenwel vindt men in het eerstgenoemde, voor het eerst melding gemaakt van uit „eigen beweging" overgekomen 28 gezinnen uit Keboemen, welk gunstig verschijnsel in de volgende jaren herhaald werd met stijgende getallen.

Is er van toen af een ommekeer ten goede gekomen? Zoo ja, is die dan toe te schrijven aan het ongeveer gelijktijdig entameeren van den aanleg van kunstwerken voor de bevloeiing?

Hoe het zij: de rapporteur van 1916 schrijft in het K. V. van 1920: „Het bevolkingscijfer steeg van 8.903 tot 11.997 zielen ..... de „rijstoogst bracht wederom een goed beschot op en leverde 100.000 „pikol natte padi tegen ongeveer 70.000 pikol in 1918. De padiaanplant „werd zeer belangrijk uitgebreid, dank zij de voltooiing van enkele „irrigatiewerken..... de teelt van tabak leverde den kolonisten „mooie geldelijke verdiensten op..... de bevolking ging in welvaart „vooruit en meer en meer hechten de kolonisten zich aan hun grond- „bezit." Een geheel ander inzicht springt daaruit naar voren, dan uit de verslagen van 1916 en 1917.

De leiders van zulke proefnemingen, welke niet alleen alle bedachtzaamheid en honderderlei zorgen van hen eischen, maar ook bijzonder veel toewijding, — verkeeren spoedig onder den indruk van alle tegenvallers, die zich bij iedere nieuwe landontginning altijd in sterke mate voordoen. Vol ongeduldige verwachting uitziende naar ieder gunstig teeken, treffen die tegenvallers den leiders veel dieper dan zij den lateren waarnemer kunnen doen. Bovendien beschikt deze laatste over een veel ruimer overzicht, dan zij, die gedurende kortere perioden met alle dagelijksche ups en downs van de koloniën, intens medeleven.

Als wij dan nu het vijftienjarig overzicht, hooger opgenomen, beschouwen, dan valt ons dadelijk op, dat, ondanks de onregelmatigheid van de toename in het zielenaantal, de toename van de padiproductie zoo regelmatig is geweest. In tien jaren tijd stijgt deze productie *zonder onderbreking* tot ca. 76.500 pikol. De volgende oogstmislukking is niet zoo abnormaal voor deze nederzettingen. Wáár ook landbouw

wordt gedreven, een oogstmislukking éénmaal in de tien jaar is niet zoo buitensporig. Reeds het daarop volgende jaar is de productie weer vrij aardig op peil, in 1919, nog voór de groote toename van bevolking zijn invloed kon hebben doen gelden, is de padiopbrengst hooger dan ooit te voren.

Voor ons bewijst dit de levenskracht van deze proef van af het begin. Men moge zich sterk vergist hebben in de bepaling van het tijdsbestek, waarin het gestelde doel zou kunnen worden bereikt, dat het bereikt zal worden, is, wanneer men de regelmatigheid in de toeneming der rijstopbrengsten waarneemt, buiten twijfel. Zij illustreert niet alleen de toegewijde zorgen en het doorzettingsvermogen van de opvolgende leiders dezer proef, zoowel als van de hoogere regeeringsorganen, maar vooral ook de groote volkskracht, die in den Javaan schuilt als het geldt nieuwe landontginningen tot stand te brengen.

Immers deze gestadige toeneming in de padivoortbrenging, niettegenstaande de bevolkingstoename zeer ongestadig was, wijst er op hoe de kolonisten steeds hun grootste krachten hebben besteed aan het oerbaar maken van de woeste gronden. Het is mogelijk, dat dit, nadat de bevolkingstoevloed in de jaren 1913 t/m '17 zoo gering werd, boven hunne krachten is gegaan, en deze omstandigheid in meerdere of mindere mate medegewerkt heeft tot de oogstmislukkingen in 1916/'17 — die voor een goed deel op rekening van muizenplaag zijn te stellen — terwijl de vermeerdering van opbrengst in 1918 aan de voltooiing van goede irrigatiewerken (althans gedeeltelijk) moet worden toegeschreven, — maar dit neemt niet weg, dat tot het jaar 1916 een sterke opbrengstvermeerdering *regelmatig* plaats had, ook toen er relatief minder handen beschikbaar kwamen.

Het komt ons voor, dat dit verblijdend feit te weinig in de verslagen over deze kolonisatieproef naar voren is gebracht. Zelfs gelooven wij, dat de beteekenis ervan niet is ingezien. Dan althans zou de klacht in het K. V. 1916 als volgt: „Het product van de droge velden van „de desa's Wonodadi, Wonokrio, Wonosari en Tambakredjo, welke „nog steeds van irrigatiewater verstoken zijn, gaat achteruit; deze „velden zullen het volgende jaar niet meer met hoop op gunstig „resultaat met gogo beplant kunnen worden. Daarbij neemt de groei „van het onkruid zulke afmetingen aan, dat een voldoende onderhoud „niet meer mogelijk zal blijken". — anders geschreven zijn. Immers op ult° 1915 waren in genoemde desa's (4e en 5e nederzetting) 632 bouws met gogo beplant, terwijl het zielental daarvan 2010 bedroeg. Op ult° 1914 waren 591 bouws met gogo beplant en bedroeg het zielental 1811. Ult° 1913 bedroegen deze cijfers resp. 345 bouws en 1633 zielen. De oogst van den aanplant 1913/14 bedroeg in deze desa's te zamen 7801 pikols natte padi, terwijl die van 1914/15 bedroeg 15400 pikols. Met een bevolkingstoename van resp. 200 en 180 zielen werden

41 en 246 bouws gogo méér beplant. Het spreekt wel van zelf, dat de groote uitbreiding van den aanplant in 1913/14 met slechts 180 menschen, grooten invloed moet hebben gehad op de bewerking der velden, en dat dit niet heel zorgvuldig kàn zijn geschied. Dat er daarnà (1915) een sterke onkruidwoekering plaats had, schijnt een zeer natuurlijk gevolg van de mindere zorg, die men in 1913/14 aan de velden heeft kunnen besteden. Het volgende jaar heeft men zich dan ook in de uitbreiding van den aanplant sterk beperkt. Een grootere zielen-toename (200) gaf een veel kleinere uitbreiding van den aanplant (41 bouws). Hoe men echter in 1915 van zoo sterke achteruitgang in opbrengst der droge velden kon spreken, dat er vrees voor mislukking in het volgende jaar moest bestaan, is niet recht duidelijk. In dat jaar toch oogstte men van 591 bouws 15400 pikols d. i. gemiddeld ruim 26 pik. per bouw, tegenover het vorige jaar van 345 bouws 781 of nog geen 22 pikols per bouw.

Wij zullen de verslagen van deze proefneming niet verder uitpluizen. Het bovenstaande moge voldoende zijn om nader te illustreeren, dat men bij den opzet van deze proeven, zoowel als bij de beschouwing van de oorzaken der tegenvallers, veel te weinig rekening heeft gehouden, met het natuurfeit, dat nieuwe landontginningen met éénjarige gewassen slechts zeer langzaam tot stand komen, ook al overstroomt men de maagdelijke gronden met een groot aantal zielen, en al-forceert men op groote schaal de ontginning van groote uitgestrektheden met een gering zielengetal.

Dat alles kan nooit te niet doen de eischen van de natuurkracht, waardoor maagdelijke gronden, eerst door langdurige bewerking en situaties in die structuur kunnen komen, die voor voortgezette, verzekerde en stabiele opbrengsten van eenjarige gewassen noodzakelijk is. Zeer zeker gaan geregeld bebouwde velden, welke niet bemest (of geirrigeerd) worden in productiekracht langzamerhand achteruit, maar een goed georganiseerde wisselbouw, zoowel wat betreft de geteelde gewassen, als wat het verwisselen en braak laten liggen van de gronden aangaat, kandit euvel sterk beperken of geheel te niet doen. Er bestaat echter geen kunstbewerking, die het tijdsverloop, dat vereischt wordt om maagdelijke, woeste terreinen een goede bouwkruin te verschaffen, kan doen omgaan. De duur van dat tijdsverloop zelf kan verschillen naar gelang de woeste gronden in oerbegroeiïng verschillen, meerdere jaren omvat de volledige oerbaarmaking altijd.

Naast de voortgezette volharding — die bij de javaansche kolonisten uit ervaringskennis van landontginning, bij hunne leiders uit den wensch tot slagen, voortsproot — is het geheim van de regelmatige toeneming in padi-opbrengsten bij deze kolonisatieproef, ondanks *alle* ups en downs, dan ook voor een niet gering deel te zoeken in het allengs in betere en goede structuur komen van een grooter gedeelte van den oorspronkelijken grond, die geen bouwkruin droeg.

De beteekenis hiervan mag in de toekomst bij nieuwe kolonisatiën niet uit het oog verloren worden.

III. EMIGRATIE EN ONTVOLKING VAN JAVA.

Intusschen eischt hetgeen in het K. V. 1917 werd geschreven: „Het „met de kolonisatieproeven in de eerste plaats beoogde doel om een „doorgaande beduidende stroom van immigranten te doen ontstaan, „is niet bereikt", hier een afzonderlijke beschouwing. Aan de juistheid hiervan valt niet te twijfelen. Men moge met het oog op de bevolkingstoename in 1920, die eerst toen eenigszins beduidend begon te worden, en voorts met het ontstaan van een emigratietrek uit eigen beweging sedert 1916, hoopvol gestemd zijn voor de naaste toekomst, van eene ontlasting van de dichtst bevolkte gewesten op Java is in de eerste 15 jaar geen sprake geweest, en er moet een heel wat sterker emigratietrek ontstaan, alvorens de in 1902 gekoesterde begeerte vervuld zal worden.

Een te weinig krachtige opzet van deze proeven kan hiervan de oorzaak niet zijn. Geld is, althans in den aanvang, voldoende beschikbaar gesteld. Ook werd de leider ten opzichte van de aanwerving zelf, voldoende gesteund door hooger. T. a. v. dit laatste spreekt de in 1905 in de Tweede Kamer uitgesproken meening van Mr. C. Th. van Deventer over de urgentie van de emigratie: „kan het niet door overreding, dan maar met geweld" [1]) boekdeelen, terwijl uit het voor de „maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling" beschikbare rentelooze voorschot van Nederland t/m 1909 alleen al *f* 2,2 millioen is uitgegeven. [2])

Na aandachtige doorlezing van de, over deze kolonisatieproef uitgebrachte verslagen, zoomede van de, door den controleur van B. B. D. G. Hooijer in het Ind. Genootschap op 13 Februari 1912 uitgesproken rede: „Emigratie naar de residentie Benkoelen" komt het ons voor, dat, hoeveel zorg en moeite ook aan het vraagstuk tevoren is besteed, en welke buitengewone toewijding de opvolgende leiders op de terreinen in Gedong Tataän (en ook in de afd. Redjang van Benkoelen) [3]) is betoond, het gewichtige onderdeel daarvan: de emigratie zelf, — onvoldoende is behartigd, althans de eigenlijke beteekenis ervan voor de inheemsche individuen en vooral voor die „gezinnen" niet geheel schijnt te zijn begrepen.

Onder de oorzaken, die in 1913 de geringe uitkomsten van de werving voor de kolonie — er konden toen slechts 311 personen bewogen worden te emigreeren — hebben beheerscht noemt de toenmalige

---

[1]) H. van Kol: *Nederlandsch-Indië in de Staten-Generaal*, blz. 114.

[2]) Ibib. blz. 115. Toen waren op de kolonie aanwezig ten hoogste 4500 personen.

[3]) Aldaar waren in 1911 totaal 572 zielen aanwezig en in 1919 nog slechts 800 zielen.

rapporteur ook: „de omstandigheid, dat het zoo lang duurt voor en „aleer de aangeworvenen kunnen vertrekken; velen trekken zich in „dien tusschentijd terug om elders werk te zoeken".

Het hiermede beschreven euvel, duidt op twee tekortkomingen: 1°. er was geen regelrechte bestendige emigratie-filiale, die van de proef deel uitmaakte; 2°. men deed de menschen slechts emigreeren als er op de kolonisatie-terreinen, in verband met de ontginningswerkzaamheden, behoefte bestond aan immigratie.

Dit laatste nu is te eenenmale foutief, omdat het 't doel ondergeschikt maakt aan het middel, en voorts omdat voor den emigrant, het besluit om naar den vreemde te trekken het zwaarste is van de geheele onderneming.

Zoo eenvoudig en gemakkelijk als het is om een nieuw bevloeiïngsterrein in de nabijheid van de desa — waar hij vrouw en kinderen desnoods vooreerst kan laten — mede te helpen converteeren in sawah — zij het ook met geldleeningen tegen woekerrente gesloten, — zoo moeilijk is het voor den Javaanschen desaman om mèt zijn gezin (of wanneer hij dit achterlaat: voor geruimen tijd gescheiden van zijn gezin) een nieuw land te gaan ontginnen, waar hij weet met onzegbare ontberingen en moeiten te kampen te zullen hebben. Slechts een sterk gekoesterde hoop om binnen korten tijd zijn ellendige materieele positie in een weelderig gezeten landbouwers-leven te kunnen veranderen, kan hem daartoe doen besluiten. Bovendien zijn armoedige en meestal ondervoede menschen, van middelbaren leeftijd — immers men heeft ook en in de eerste plaats meer ervarenen noodig — gewoonlijk niet heel ondernemend.

De emigratie zelf vereischt daarom niet minder zorg dan de oerbaarmaking van het terrein.

De vele moeilijkheden, die verbonden zijn aan het tijdelijk onderdak brengen van de personen, die zich eenmaal losgemaakt hebben uit hun geboorteland; de vele zorgen, die het reizen over land, het inschepen, het debarkeeren enz., vereischen, maken toezicht en leiding op vele plaatsen in Java, op de overnachtingsplaatsen, in de havens etc. noodig.

Dat de uitvoering van de werkzaamheden, die daaraan vast zitten, voor *deze* kolonisatieproef, geconcentreerd werden op een of enkele tijdstippen van het jaar, is niet onnatuurlijk.

Maar men mag bij de beoordeeling van het welslagen der proef, zooals in de geciteerde woorden aan het begin van dit hoofdstuk is gedaan, niet vergeten hoeveel ten opzichte van het verkrijgen van een „doorgaande, beduidende stroom van immigranten" zou bereikt zijn, indien voor het onderdeel van deze proef: „emigratie" een afzonderlijke filiale met alle noodige ap- en dependenties, juist al dadelijk had kunnen worden opgericht, en duurzaam aan het werk was gebleven.

Later, als eenmaal een goede trek in vaste banen geleid was, en

zich door concurrentie op de onderscheidene plaatsen, voldoende *vertrouwde* inlandsche particuliere logementen hadden gevestigd, zou die overheids-filiale ingekrompen en wellicht geheel opgeheven hebben kunnen worden, maar voor het begin was zij onmisbaar.

Achteraf moet men zich echter afvragen of het toch maar niet gelukkig is geweest, dat de emigratie zelf niet zooveel aandacht heeft verkregen als hierboven is uiteengezet, want het is zeer de vraag of men op de kolonie in de eerste tien jaar een doorgaande en beduidende stroom van immigranten had kunnen bevredigen. Wij gelooven dit laatste niet. De opzet van het ontginningswerk met één leider, één onderdistrictshoofd, twee mantries-irrigatie, en enkele, toevallig bij elkaar gezochte dessabesturen, was daartoe geheel onvoldoende.

Als wij dus onze conclusie van hoofdstuk II: dat men te veel over het hoofd heeft gezien, dat het oerbaar maken van woesten grond *altijd* geruimen tijd vraagt, — en de gevolgtrekking uit het hierboven geschrevene: dat de „emigratie zelf" zeer uitgebreide voorzieningen eischt, — te zaam onder de oogen zien mèt het na 15 jaren verkregen resultaat in Zuid-Lampongs, dan kan het niet anders of men moet tot de erkenning komen, dat die kolonisatie-proef goed geslaagd is, en dat men de hoop op het welslagen van nieuwe Landonginningen, niet mag opgeven.

Een andere vraag is echter of men daarmede werkelijk een ontlasting van de overbevolkte gewesten van Java (en andere bevolkingsagglomeratiën) zal kunnen bereiken.

Het antwoord is hierop reeds in 1905 gegeven — toen met de bevolking van de kolonie Gedong Tataän een begin werd gemaakt.

„Als een middel om de overbevolking van Java weg te nemen, „waar zij reeds bestaat, en te voorkomen waar zij op den duur zou „ontstaan, is de emigratie niet te beschouwen" (M. v. T. W. O. Maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling van Ned.-Indië).

„Neen, de minister wilde blijkens deze zelfde memorie iets geheel „anders, n. l.: „In emigratie ziet hij een middel, eensdeels om de „daarvoor geschikte streken buiten Java en Madoera door bevolking „tot productiviteit en dus tot ontwikkeling te brengen, anderdeels om „de aldus van Java emigreerende individuen de gelegenheid te geven „zich met hun gezin in een nieuwe en veelbelovende omgeving te „vestigen, in het bezit van al wat noodig is om zich een mate van „welstand te verschaffen, die in hunne tegenwoordige woonplaatsen voor hen onbereikbaar is".[1])

De oorspronkelijke verwachtingen omtrent de mogelijkheid van eene

---

[1]) Redevoering van Controleur D. G. Hooijer in het Ind. Genootschap op 13 Febr. 1912 gehouden, blz. 151.

ontvolking van Java door emigratie naar de Buitengewesten werden dus later heel wat lager gestemd. Dat blijkt ook wel uit § 40 van H. van Kol's „Nederl.-Indië in de Staten-Generaal".

Bij goede inrichting van een voortgezette Landontginningsdienst die thans, nu het stadium van proefneming wel beschouwd kan worden als achter den rug te zijn, meerdere terreinen van de Indische gewesten zou kunnen omvatten, komt het ons nochtans geenszins onmogelijk voor om, zooals van Deventer destijds wilde, jaarlijks 600.000 Javanen te doen emigreeren.

Er is tegen de mogelijkheid van Java's ontvolking echter een bezwaar van anderen aard dan de practische uitvoerbaarheid, aan te voeren. O. i. heeft men bij deze beschouwingen te weinig aandacht geschonken, aan de groote waarschijnlijkheid, dat de eenmaal werkelijke ontlaste gewesten van Java, in enkele jaren tijds, *opnieuw* overbevolkt zouden zijn als de aangroei op gelijke wijze als te voren zich voortzet. En er is geen enkele reden om aan te nemen dat dit niet het geval zou zijn.

Alleen wanneer het zou kunnen gelukken om in een betrekkelijk kort tijdsbestek b. v. 30 jaren, geheel de Javaansche bevolking (en die van andere dicht bevolkte streken) meer of minder gelijkelijk te verspreiden over *geheel* den Archipel, zou een bewoningstoestand zijn ontstaan, die voor langeren tijd een enorme verbetering zou beteekenen ten opzichte van den tegenwoordigen toestand.

Wij willen nu niet beweren de mogelijkheid van zulk eene kunstmatige volksverspreiding volledig voor ons te zien. Dat is ver van ons af. Maar gelooven toch dat in dit opzicht wel zoo veel gedaan zal kunnen worden, dat gezegd ideaal in meerdere of mindere mate uit de verte benaderd zal kunnen worden met doeltreffende regeeringsmaatregelen. Een eerste vereischte, n. l. voldoende woeste vruchtbare gronden, — is in overmaat voorhanden. Dit is een voorsprong op vele andere overbevolkte staten.

Dat het algemeen welzijn en het voortbrengend vermogen van die talrijke inheemsche bevolking met een eenigszins — zij het ook misschien in geringere mate — meer doelmatige verspreiding over den bodem van Insulinde, geweldig gebaat zou zijn; dat voorts ook het nuttig effect van een zelfde bestuursinrichting ten behoeve van een gelijk sterke doch beter verspreide bevolking, veel grooter dan thans, zou kunnen zijn, behoeft wel geen nader betoog. Overigens blijven de tallooze andere voordeelen van een Landontginning, ook al zou de ontvolking een utopie blijken te zijn, over. En deze voordeelen, zoowel als het pogen om tot eene verzachting van de ellende van een talrijk inlandsch pauperisme in de desa te komen, en daarmede de volksgezondheid te bevorderen, maken het nemen van regeeringsmaatregelen als hier bedoeld worden, overwaard.

Hoe wij ons die maatregelen voorstellen, moge in het volgende hoofdstuk nader worden ontwikkeld.

IV. EEN PERMANENTE LANDONTGINNINGSDIENST.

Zal een regeeringstreven naar landontginning op beduidende schaal, eenigszins aan de verwachtingen beantwoorden, dan is daarvoor noodig, vooreerst, dat het werk al dadelijk op onderscheidene punten en onderdeelen tegelijk worde aangevat, en verder, dat men er zich duurzaam en alomvattend aan kunne wijden.

Dit is alleen mogelijk als een permanente Landsdienst hiervoor wordt ingericht, waar bij de organisatie rekening is gehouden met de verschillen in bemoeienis, die de navolgende drie onderdeelen van het vraagstuk zullen vereischen:

a. inwendige consolidatie van het grondgebruik op Java (en in enkele bevolkingscentra daarbuiten).[1]

De groote uitgestrektheid woeste grond op Java, opent nog vele mogelijkheden t. a. v. van een afwisselende dan wel voortdurende bebouwing – ook al is van die uitgestrektheid het gedeelte, dat uit maagdelijken grond bestaat, niet heel groot meer.

Wij schreven over deze terreinen, in een ander verband reeds eerder in dit tijdschrift.[2] De eerste inbeslagneming van de woeste gronden nadert in vele streken van Java haar einde, of is reeds beëindigd. Dat wil niet zeggen, dat er geen gronden meer onbebouwd gebleven zijn, doch dat Java's bodem òf in den zin der agrarische wet van 1870 in bezit gegeven of genomen is, òf in geregeld beheer is bij eenige landdiensttak (boschwezen-Caoutchoucbedrijf e. d.), òf onwettig, dan wel afwisselend geoccupeerd wordt voor wilde weide en hoema-tiparbouw e.d. Wij schreven vroeger, dat „de eerste ontginningspolitiek – d.i. de „grondverdeeling in groote trekken, en de bevordering daarvan door „geringe fiscaliteit – haar eerste doelpunt in vele streken heeft „bereikt". Maar tevens berekenden wij t. a. p. dat nog c. a. 4.700.000 H. A. aan wilde weiden, onbebouwde gronden, wegen en rivieren moet aanwezig zijn.[3]

---

[1]) B. v. Sumatra's Westkust. Dat er daar soortgelijke toestanden bestaan blijkt b.v. uit het artikel in het *Tijdschrift B. B.* dl. XXI (1901) v. D. G. Stibbe: *Beschrijving van de afd. Alahan Pandjang*, blz. 301 vlg.

[2]) *Indische Gids* Maart 1922 „*Landsboschbeheer in Nederl.-Indië* p. 211/313.

[3]) Deze, en de hierondergenoemde cijfers uit de welvaartsverslagen, zijn gebleken te zijn verouderd. Met het vorderen van de nieuwe landrentemetingen geven de Kol. Versl. andere uitkomsten. Intusschen zijn die nieuwe cijfers zonder uitvoerige toelichting met de vroeger algemeen aangenomene niet vergelijkbaar. Een nieuwe berekening op grond van het K. V. 1920 gaf voor 131.508 K.M.² voor de totale uitgestrektheid van Java en Madoera: ca. 50 % = 6½ m.m. H.A. bouwveld; 4½ % = ½ m.m. H.A. erfpacht; 14 % djati en gereserveerd bosch; 30 % = 4 m.m. H.A. woest. Deze nieuwe cijfers veranderen de strekking van het betoog niet.

Een niet onbelangrijk gedeelte van de particuliere landerijen en de uitgegeven erfpachtsperceelen is eveneens nog onproductief.

Tegenover de thans bij de inlandsche bevolking op Java reeds in geregelde bebouwing zijnde uitgestrektheid gronds ad c. a. $3^1/_2$ millioen H.A. (waarvan slechts $1^1/_2$ millioen irrigeerbare sawah) is het hooger genoemde cijfer van $4^1/_2$ millioen H.A. woesten grond een geweldige uitgestrektheid, die nog vermeerderd zou kunnen worden met die gedeelten van de reeds uitgegeven erfpachtsperceelen, waarvan in verre toekomst geen bebouwing is te verwachten.

Het „economisch perspectief" [1]) is op Java zelf, derhalve niet gering. Ook al rekent men dat van dit cijfer de helft afvalt voor wegen, rivieren e.a. onbebouwbare terreinen. Weliswaar berust dit perspectief in hoofdzaak op droge akkergronden, en veelal geaccidenteerde terreinen. Evenwel reeds H. G. Heyting achtte het gewenscht om bij de kolonisatieproef Gedong Tataän na te gaan, in hoever een javaansche kolonie van droge akkers zou kunnen bestaan. S. P. Ham [1]) is zelfs van meening dat de „productie, vooral de netto-opbrengst" van droge bouwvelden, niet behoeft achter te staan bij die der sawahs, en ten overvloede moge hier verwezen worden naar hoofdstuk II van dit opstel waar de gegeven cijfers van de padi-productie in de 4e en 5e nederzetting van Gedong Tataän betrekking hebben op den oogst van droge bouwgronden. Kunnen wij instemmen met het gevoelen van reeds genoemden schrijver S. P. Ham, dat „weide-gronden in hun tegenwoordigen vorm" (d. i. wilden staat) „in een behoorlijken landbouw, niet thuis behooren", niet deelen wij het inzicht, dat geheel gebroken zal knnnen worden met de z.g. wisselvallige cultuur (overdruk p. 98), en wel dit omdat er terreinen onder voorkomen, wier helling, expositie en grondgesteldheid van dien aard is, dat bestendige bebouwing zeer groote toebereidingen eischt, welke eerst zullen loonen bij zulke waardevolle culturen als b.v. den wijnbouw aan de Rijnoevers e. d. Op deze gronden zal vooreerst een welbewuste en meer doelmatig geregelde afwisseling, dan door de inheemsche bevolking kan worden gedreven — dikwijls omdat de inbeslagneming van het dorpsterrein door nieuwe nederzettingen, plantages en gouvernementscultures nog niet afgeloopen was, en herhaaldelijk diep ingreep in een goed opeenvolgend grondgebruik binnen scherp begrensde landstreken — op die gronden zal een doelmatige afwisseling niet zelden de voortbrengende kracht van grootere terreinen kunnen doen in stand houden. Zelfs zal dikwijls een korte herbewouding met snelgroeinde boomsoorten (albizzia e. d. leguminoseae) geheel verwoeste terreinen kunnen herstellen, en een verdere regelmatige afwisseling tusschen inheemsche landbouw en

[1]) S. P. Ham: *De Grond- en Boschpolitiek op Java* blz. 101 van den overdruk uit het *Tijdschrift B. B.* Sept./Nov. 1908.

boschopstand menig grondstuk voor verwoesting bewaren. Daarnaast staat dan de ervaring dat er nog vele verloren hoekjes en gronden zijn, die zeer goed irrigeerbaar zullen blijken te zijn en dat grootere uitgestrektheden geheel geschikt zullen blijken voor onafgebroken droge bebouwing.

Is er dus nog veel reden om een economisch perspectief voor de verdere landontginning op Java niet alleen mogelijk te achten, maar zelfs met groote waarschijnlijkheid van slagen te voorspellen, niet mag over het hoofd gezien worden, dat in de meeste gewesten de uitgestrektheid woeste grond tamelijk versnipperd is en verspreid ligt over en tusschen groote aaneenschakelingen van in vaste bebouwing verkeerende akkers. En om die reden mag men spreken van een ten einde loopende of reeds beëindigde eerste inbeslagneming van den Javaschen bodem.

Waar bij die grondverdeeling de bescherming van de rechten van den inlander, en de behartiging van andere meer administratieve belangen steeds sterk op den voorgrond hebben gestaan; voorts dientengevolge veelal ieder belanghebbende meer noodzaak zag in het verkrijgen van bezitsrechten op een aandeel in den bouwgrond, dan in de landbouwkundig meest voordeelige uitzoeking, daar is een toevallige ordening, die dikwijls op een wanorde gelijkt, in die grondverdeeling, in vele streken ontstaan, waarbij een goede consolidatie aan het productief vermogen van geheel het oppervlak, slechts kan ten goede komen.

Persoonlijk hebben wij bij talrijke en groote boschgrensafbakeningen ondervonden, hoe niet zelden bij een meer rustige grensbeschouwing, en vaststelling, zooals die b. v. in de leerboeken over dit onderwerp is voorgeschreven, — een in productieven zin, veel gunstigere grensconstellatie te bereiken ware als daartoe gelegenheid was geweest. De ervaring evenwel had geleerd, dat vele wildhout-boschafbakeningen — zooals die op Java in de vorige 25 jaren moesten worden tot stand gebracht, — nooit tot stand zouden zijn gekomen, als men hierbij niet op geforceerd snelle wijze, den eersten grondslag op het terrein vastlegde. „Geforceerd" in dien zin, dat men alle moeilijkheden met aangrenzende rechthebbenden, of pretenties, omging door zulk een ruime marge open te laten, dat ieder individueel of collectief bezitter bij de nieuwe grenstraceering zich verheugd kan aansluiten. Hoofdzaak was meestal een goede en voldoend groote kern te scheppen voor boschbehoud. Tienduizende K. M. boschgrens zijn op die wijze vastgelegd, tot welzijn van het algemeen, doch van een gedetailleerde overweging van de land- en boschbouwkundige mogelijkheden van iedere afzonderlijke kilometergrens kon en mocht niet altijd sprake zijn.

Zoo is het ook niet zelden gegaan bij de vaststelling van de grenzen van vele erfpachtsaanvragen, waarbij dan nog zwaarder wegende motieven in verband met gewenschte (papieren) uitgestrektheid in

het belang van het ontginningsprospectus en de kapitaalverkrijging, moesten gelden.

In het kort een goede en rustige veelzijdige consolideering van deze eerste grondverdeeling, waarmede onscheidbaar hand aan hand zal gaan een gedetailleerde afweging van het economische perspectief van natuurlijk afgesloten landstreken, vormt een van de nieuwere landhuishoudkundige plichten op Java, die een algemeene permanente landontginningsdienst onder de oogen zal hebben te zien.

Zij zal eene verfijning zijn van de eerste inbeslagneming, die ten goede zal komen aan het totale productieve vermogen van Java's bodem. Menige nog ruige landstreek en „polnische Wirtschaft" herscheppen in bloeiende landouwen en de tallooze vele verloren gronden in geregelde bebouwing doen nemen. Naast de nieuwe ontginning van ten minste 2.000.000 H.A. onbebouwden grond, zal het aantoonen wat ordening van grenzen van ontelbaar vele kleinere grondstukken door accumulatie van zorg voor „het kleine" vermag, en in menig thans verwaarloosde en achterlijke desa welvaart brengen.

Wij hebben deze regeeringszorgen reeds meermalen samengevat onder het landhuishoudkundig begrip „*domeinbeheer*". Acht men dit op Java, waar het woord: domein, een zoo eigenaardige beteekenis heeft, geen gelukkige uitdrukking, zoo zou men het kunnen noemen „beheersdienst voor de woeste gronden". Trouwens, de naam doet niet zooveel ter zake. Hoofdzaak is dat wordt ingezien, dat een duurzaam „*beheer*" voor de consolideering van de meestal nog zoo weinig geordende grondbezits-verdeeling in menige streek van Java, noodig is.

b. De landontginning in de Buitengewesten.

Bij de voorbereiding van de kolonisatie-proef in Zuid-Sumatra, die begonnen werd om Java eenigszins te ontvolken door emigratie uit de dichtst bewoonde gewesten, is veel zorg besteed aan de keuze van de terreinen in Sumatra, waarop de proef zou worden begonnen. De heer Heijting maakte daartoe een reis van 18 Juli tot 20 October 1903 naar Palembang — Moeara Enim — Lahat — Kepahiang — Benkoelen — Padang — Fort de Kock — Loeboehsikapang — Sawahloento — Priaman — Loeboek Basoeng — Hoogvlakte Boekit Taban — en terug via Padang en Benkoelen naar Telok Betong. Tenslotte vestigde zich na veel overleg en conferenties de keuze op het terrein van c. a. 12000 bouws bij Gedong Tataän in de Lampongsche districten. Gezien de resultaten van de padi-beplantingen en ook van die van de tweede gewassen als tabak, kan men niet anders zeggen, dan dat die keuze bizonder gelukkig is geweest. Immers zonder deze gunstige omstandigheid zou de proef — in aanmerking genomen de groote moeilijkheden — al spoedig geheel mislukt geweest zijn, en zou het

onmogelijk geweest zijn zoo groote volharding te toonen als nu het geval is geweest, waardoor ten slotte van een slagen dezer proef, uit volle overtuiging, kan worden gesproken.

Wat bij deze eerste *proef* zeer veel heeft bijgedragen tot het uiteindelijke welslagen ervan, behoeft echter geen conditio sine qua non te zijn bij het voortzetten en uitbreiden van het streven naar landontginning in de buitengewesten in het algemeen. Zelfs komt ons dit mindergewenscht voor omdat men daarmede te veel kans heeft uitzonderinsgevallen te treffen. Niet altijd zal men ook zoo gelukkig kunnen zijn en daarom is het beter het toeval hier buiten spel te laten, ook al biedt de groote uitgestrektheid van de schaars bevolkte deelen van het indische imperium een groote kans voor het trekken van een gelukkig lot. Voorts zullen bij het volgen van een systeem waarin naar gunstige terreinen *gezocht* moet worden, meestal, relatief, kleine vlakten worden gekozen, die voor een landontginning — waaraan dan een permanente emigratie zal moeten worden verbonden — een te klein perpectief bieden.

Het komt ons verstandiger voor, om groote landstreken — hetzij stroomgebieden of op andere wijze, duidelijk natuurlijk afgeronde gebieden, — in beschouwing en behandeling te nemen, en die terreinen te voren in detail te onderzoeken op hunne gezamenlijke possibiliteit t. a. v. de ontginning. Dit systeem sluit de veronderstelling in, dat *ieder* meer of minder maagdelijk terrein, voor zoover niet diep-moerassig of rotsachtig-steenig, practische mogelijkheden biedt voor nieuwe landontginning. De ontginningsgeschiedenis van Java, ofschoon niet beschreven, in de einduitkomst nochtans zichtbaar, geeft aan die veronderstelling levende kracht.

Zulk een werkwijze sluit uit, een zoo minutieuze en intense bemoeiïng met de landontginning zelf en met de kolonisten, als heeft plaats gehad in Gedong Tataän. Maar nooit en nergens heeft men zich bij ontginningen in Java en daarbuiten zoo zeer bezig gehouden met de technische en administratieve detailzorgen aan nieuw-ontginningen verbonden, als dáár, en toch is de inheemsche bevolking van Java — en daarbuiten zoodra de onderlinge politieke rust verzekerd was — in staat gebleken zulke nieuw-ontginningen op groote schaal tot stand te brengen.

Bij dit werk komt het in hoofdzaak aan op een goede en nauwkeurige terreinkennis, die *in voorbereiding* verkregen moet worden, en voorts op het verzekeren van een duurzame stroom van immigranten.

Het verkrijgen van die terreinkennis — zoowel wat oro-, topo-, hydrografie en begroeiïng betreft, als wat aangaat de rechtstoestanden en de economische beteekenis voor de locale en gewestelijke bevolking — is een kwestie van tijd, die te korter kan zijn naarmate de „verkenning" krachtiger wordt aangevat.

Het verzekeren van een stroom van immigranten zal niet minder

gemakkelijk zijn, als er maar een duurzaam werkende, voldoende geoutilleerde en vertakte organisatie voor wordt in het leven geroepen.

Bij tallooze ontginningen in Oost en West-Java, volgtde inheemsche bevolking niet zelden een „voortrekker" D. i. een persoon die de te ontginnen gronden uitzoekt en verder de geheele leiding van het werk op zich neemt. Hij wordt natuurlijk al dadelijk of spoedig het desahoofd. Van zulke personen zal men zich de medewerking moeten verzekeren.

c. De leiding van spontane landontginningen in de buitengewesten.

In ons opstel „regeeringszorg voor den landbouw" in de Juni aflevering van dit tijdschrift, stipten wij op blz. 502 aan, hoe er reeds op meerdere plaatsen, zonder bizondere regeeringsmaatregelen nieuwe ontginningen in den archipel bezig zijn te ontstaan. Genoemd werden daar: de sagoontginningen in afdeeling Bengkalis door Chineesche immigranten, die uit en via Singapore zich in ons imperium komen vestigen. Deze oerbaar-making heeft voornl. plaats in meer of minder drassige kustterreinen, die daarmede in voortbrengend vermogen sterk stijgen, meestal zelfs voor het eerst productief worden. Het begin ervan dagteekent van de jaren 1915/17 en de eerste ondernemingen van dien aard werden sterk gesteund, aangemoedigd en bevorderd door den toenmaligen Gezaghebber bij het Binnenlandsch Bestuur, de heer Filet. Zij droegen veel bij tot de opkomst en aanvankelijken bloei van de bestuursnederzetting „Selat pandjang".

Voorts werd melding gemaakt van de klapper-ontginningen van Bandjareesche immigranten (uit Z. O. Borneo) aan de Toengkalrivier in Djambi, waarvoor de toenmalige controleur B. B. Keuchenius zich bizonder veel moeite heeft getroost. Ook hier werden geheel woeste terreinen, eveneens meer of minder drassig, oerbaar en bewoonbaar gemaakt. Wat uit dergel. cocos-ontginningen kan groeien, zonder rechtstreeksche hulp, toont b. v. de tegenwoordige begroeiing van het kleine eiland Djemadja (Riouwarchipel: Anambas-eilanden) waarvan omstreeks 1913 een zeer belangrijke hoeveelheid copra (als wij ons niet vergissen 100.000 pikol) werd uitgevoerd. Door Maleijers uit Indragiri is dit eilandje onder het Sultansbestuur nagenoeg geheel beplant met klappers, en genieten de ontginners daar thans grooten welstand.

Eindelijk werd genoemd de sawah-ontginning in Simaloengoen (Oostkust van Sumatra) waarbij een groote uitgestrektheid woeste grond (bosch- en alang-alangveld) op de Zuid-helling van de Karohoogvlakte in korte jaren in goed geirrigeerde rijstvelden werd herschapen. De ass.-resident Tideman heeft zich daarbij groote verdiensten verworven.

Deze drie voorbeelden waren ontleend aan persoonlijke herinneringen van talrijke reizen, in de buitengewesten ondernomen. Wij twijfelen niet of er zullen nog veel meer, grootere en kleinere, zulke landontginningen door en ten behoeve van immigranten in de laatste jaren

in andere deelen van den archipel tot stand zijn gebracht. De Xe Meded. van het Encyclopaedisch bureau [1]) maakt b.v. (in Deel I blz. 45) melding van een begin van toevallige landontginning in Celebes (Parigi) door daar heen verbannen Balineezen.

Hoezeer men het opkweeken van de eerste kiemen van zulke spontane landontginningen, veilig kan overlaten aan de betrokken bestuursambtenaren, en ook de dagelijksche leiding ervan, het verstrekken van steun, door raad en daad, en het bevorderen door passende maatregelen, zoo komt het ons toch voor, dat een Landontginningsdienst hierbij nuttig werkzaam kon zijn door een algemeene leiding van de uitwendige bevorderingsmaatregelen voor zulke kolonisaties.

Na de bovenstaande uiteenzettingen over de drieledige taak van een regeeringsorgaan, dat zich bij voortduring zal moeten bezig houden met de Landontginning door de inheemsche bevolking, is het niet moeilijk de deugdelijke inrichting van zulk een orgaan in groote trekken te overzien.

Voor *Java*, zal die gericht moeten zijn op de vorming van een beheersdienst, die vooreerst nog zich voorn. bezig houdt met de registratie en kaarteering van de woest liggende gronden. „Woest" hier bedoeld in den letterlijken zin van onontgonnen, niet in dien van de agrarische wet. Het daarop volgende werk, — dat niet overal tegelijk behoeft te worden aangevat, maar zeer goed locaal verdeeld kan worden, naar gelang de kaarteering en registreering is afgeloopen, — zal veel overeenkomst hebben met het ruilverkavelingswerk dat thans in Nederland wordt geentammeerd. In de eerste plaats zal daarbij de terugbrenging tot het vrije staatsdomein van die gronden, die in bezit (dikwijls erfpacht) zijn van uitlanders, doch naar alle waarschijnlijkheid vooreerst woest zullen blijven liggen, in het oog te vatten zijn. Uiteraard zal hierbij zeer voorzichtig te werk moeten worden gegaan, opdat het eenmaal uitgegeven recht niet misbruikt worde om bij den afkoop ervan uit de nieuwe regeling een voordeeltje te slaan, waardoor alle grondprijzen in de omgeving naar boven gedrukt zouden worden. Anderzijds zullen de belangen van de houders dier rechten ook niet geschaad mogen worden, terwijl vooral ook in het oog gehouden zal moeten worden, dat de voordeelen van goed gedreven plantages in de meeste streken waar deze ruilverkaveling veel werk zal vinden, zeer groot zijn. De hier bedoelde bewerking bepale zich daarom tot het terugbrengen tot het staatsdomein van meestal slechts kleine uitgestrektheden, onderdeelen van plantages e.d., men trachtte de overige gedeelten van die woeste gronden onder te brengen bij naburige, goed ontgonnen plantages, en geve grootere enclaves, in streken welke nog zeer goed een

[1]) *De Buitenbezittingen 1904—1914.*

erfpachtsperceel kunnen herbergen, uit aan goed gedreven plantages onder zeer strenge ontginningsbepalingen.

Naar onze meening zal deze kaarteering, registreering en verkaveling het best opgedragen kunnen worden aan den dienst van het Boschwezen, die reeds overal op Java sterk vertakt is, en waarvan de ambtenaren het meest met beheer van domeingronden vertrouwd zijn.

Nadat een landstreek op die wijze zal zijn afgewerkt, roepe men alle desa-besturen daarbinnen bijeen, en late zich adviseeren, over de dan volgende grondbezitsverdeeling. Ontwerpe in verband hiermede (en zoo noodig andere adviezen) ten spoedigste het verdeelingsplan, en neme daarna de noodige maatregelen om de in bezitneming onder strenge ontginningsvoorwaarden ten spoedigste uit te voeren.

Voor deze werkzaamheden is het 't meest aan te bevelen om enkele vaste kleine commissiën, waarin een landbouwkundige de voornaamste plaats inneemt, in het leven te roepen, welke commissiën spoedig groote routine verkrijgen zullen in dit werk. Onze ervaring, die bij afschrijving van boscharealen van het duurzame staatsboschdomein, werd verkregen in verschillende streken van Java, geeft ons de zekerheid, dat zulke landstreken in enkele jaren tijds met gretigheid door de inheemsche bevolking *geheel* ontgonnen zullen zijn.

Naar ons gevoelen kan dan ook in Java in misschien 10 à 15 jaar, bij krachtige aanvatting van dit werk, de geheele bruikbare, nog woestliggende oppervlakte van, zeg nu maar 2 millioen Hect. ontgonnen zijn. Tevens zal dan verkregen zijn een goed beeld van de wijze waarop voldaan zal kunnen worden aan de andere verlangens voor de niet irrigeerbare terreinen op Java, die wij in onze vorige twee opstellen (tevoren reeds aangeduid) hebben opgenoemd, nog moeten koesteren, en een werkelijk inzicht verkregen worden in alle categorische vereischten dienaangaande.

De landontginningsdienst voor de *buitengewesten* zal in twee groote onderdeelen gesplitst moeten zijn n. l. de emigrantendienst en de kolonisatiedienst.

Over de inrichting van de eerstbedoelde werd in hfst. III van dit opstel een en ander medegedeeld. Hij moet o. i. een bestendige, sterk vertakte, filiale vormen van de landontginningsdienst, en voorts op alle plaatsen waar de emigranten overnachten, inschepen, ontschepen, en naar de bestemde plaats zullen reizen, vertegenwoordigd zijn, zoodat de emigrant *te allen tijde* hulp en steun vindt bij zijn moeilijke reis, waardoor het nemen van een besluit om te emigreeren hem niet moeilijker wordt gemaakt, door onzekerheid gedurende de reis, dan het op zichzelf reeds is. Dit wil niet zeggen, dat ook de terugkeer *te allen tijde* gemakkelijk moet zijn, zoodat een emigratie voor den Javaan feitelijk geen verplichtingen zou scheppen Zulk een philantropische

opvatting van de kolonisatie kan niet in zijn belang zijn, al is dit misschien goed voor het verkrijgen van losse loonarbeiders bij den aanleg van werken, maar de regeling hiervan is over te laten aan den kolonisatiedienst.

Het komt onnoodig voor, den emigratiedienst over geheel Java te vertakken. Voldoende zal het zijn om hem te vertegenwoordigen in meerdere dichtbevolkte gewesten en landstreken, waar geen of heel weinig gelegenheid bestaat tot binnenlandsche nieuw-ontginning.

De kolonisatiedienst is wederom te verdeelen in tweeën, n. l. de „verkenning" waardoor afgeronde landstreken geografisch, oro-, en hydrografisch etc. worden beschreven en gekaarteerd. De dienst van het Boschwezen zal dit werk weer kunnen verrichten. Daarna volgt de „grondverdeeling" in groote trekken. Voor dit laatste scheppe men wederom kleine commissiën, die niets anders verrichten dan dit werk. Ook hier neme men niet den geheelen archipel tegelijk in beschouwing en bewerking, maar slechts enkele terreinen, die in zichzelf een samenhangend afgesloten geheel vormen. Het schijnt wenschelijk bij deze „verdeeling" slechts tot op zekere hoogte in details te gaan. De feitelijke toestand van ieder terrein afzonderlijk, zal vanzelf aanwijzen tot hoever daarbij gegaan moet worden Men behoort daarbij van het groot in het klein te werken, d. w. z. de economische possibiliteit van ieder terrein eerst in groote trekken te schetsen, om daarna ieder onderdeel weer op zichzelf te beschouwen. Vooreerst zal men dan staan voor de keuze tusschen gedeelten van het terrein, — die bestemd zullen zijn voor de inheemsche (opwonende) bevolking — duurzame boschterreinen, — export (plantage) bouw [1]) en ten slotte: immigratie.

Daarna verdeele men de laatste deelen: de immigratieterreinen, en houde dan voeling met den emigratiedienst op Java.

Overigens neme men in de landontginning zelf zoo weinig mogelijk aandeel, doch profiteere men hierbij vooral van „voortrekkers". Het Europeesche detailtoezicht moge in Gedong Tataän noodig en nuttig geweest zijn, op eenigszins groote schaal is het niet door te voeren. Waar de Javaan op Java reeds sedert een eeuw heeft getoond tot het welslagen van ontginning geen Europeesch toezicht te behoeven, daar geeft de onthouding van detail- en directebemoeienis geen groot risico.

Indirect zal er wel bemoeienis moeten zijn, vooral t.a.v. de credietverschaffing. In nieuw te ontginnen streken ontbreekt deze mogelijkheid geheel, waar zij op Java in tallooze primitieve vormen voorkomt. Een staatsontginningsbank zal dan ook in ieder van zulke kolonisatieterreinen, vertakkingen moeten hebben.

Ten slotte zij hier nog gewag gemaakt van de leiding, die te geven zal zijn aan *spontane* landontginningen in de buitengewesten.

---

[1]) Wij zullen hierop eerlang in een afzonderlijk opstel dieper ingaan.

Een plaatselijke vertakking van dit onderdeel van den algemeenen diensttak is onnoodig Men scheppe slechts de gelegenheid voor onderscheidene locale ambtenaren, die met zulke spontane kolonisaties te doen hebben om een algemeene centrale leiding te verkrijgen en de continuïteit bij verplaatsing van die ambtenaren te bewaren. Hetzij dat hierbij voorlichting, hetzij credietverleening, hetzij nog andere leiding gegeven zal moeten worden.

Gaan wij nu de personeele organisatie van een algemeene landontginningsdienst na, dan kan het niet anders of onze oogen wenden zich naar de afdeeling landbouw-economie aan het Departement van Landbouw c. a.

Deze afdeeling werd in 1918 opgericht om de geschiktheid van woeste gronden buiten Java en Madoera, voor den landbouw te beoordeelen, gegevens te verzamelen voor het landbouw-grootbedrijf, en alles te bestudeeren wat met landsondernemingen van landbouw samenhangt (n. l. in de onderafdeelingen; „bedrijfsontleding" en „exploratie" [1]). De afdeeling Landbouweconomie behoort o.i. in een algemeene landontginningsdienst, zooals hier gedacht is, opgeslokt te worden. Met dien verstande evenwel, dat het doel voor landbouwverkenning niet maar zoo in het wilde weg over geheel de buitengewesten wordt verstrooid, maar geconcentreerd op afzonderlijke landstreken — daartoe telkens door de Regeering aangewezen — zoomede dat niet worde uitgegaan van het groot-landbouwbedrijf, maar van de immigratie ten behoeve van Javaansche (e. a.) kolonisatiën.

De groot-landbouw zal zich zelf wel helpen, en overigens zijn daarvoor de natuurwetenschappelijke instituten van het onderwerpelijke departement van algemeen bestuur, meer aangewezen, dan een economisch opgezette afdeeling; en voor groote staatsondernemingen van landbouw komt de kans bij een categorische verkenning van afzonderlijke landstreken, als hooger is bedoeld — veel beter tot zijn recht dan dit in die jonge economische afdeeling, die zonder buitenpersoneel werkt [2]) het geval kan zijn.

Het is hier de plaats om met een enkel woord te gewagen van het groot-rijstbedrijf in Palembang. Deze proef om met machinale grondbewerkingen de interimperiale rijstproductie te verhoogen op snelle wijze, laat zich rechtvaardigen door de, in voorafgaande oorlogsjaren ondervonden ellende bij de noodzakelijke regeeringsbemoeiïngen tot kunstmatige rijstdistributie. Niettemin mag niet over het hoofd worden gezien, dat hierbij de machines, de geweldige volkskracht op Java

---

[1]) Zie *M. v. Toel. Indische Begrooting* 1918 en voorts ook *Ind. Gids* v. Juni 1922 blz. 493 e. v. *„Regeeringszorg voor den Landbouw"*.

[2]) Zie de klacht in het *Kol. Verslag* 1920.

aanwezig tot landontginning, *geheel buiten spel laten*. Als middel om de rijstimport te beperken heeft de proef slechts kans van slagen als dit eerste voedingsproduct op die machinaal gedreven onderneming *goedkooper* kan worden geteeld, dan de uitheemsche rijst ingevoerd. Daarvan is nog niets te zeggen, en in zoover heeft zij als *aanvullende* regeeringspoging niet te onderschatten beteekenis, maar toch komt het ons voor, dat de alvermogendheid van de Staatskas hier weer parten speelt aan de ambtelijke ondernemersgeest, omdat in geen geval — hoe ook de uitkomst moge zijn — dit bedrijf eene oplossing brengt van het vraagstuk hoe de, in steeds grooter mate vrij komende arbeidskracht van het „millioentellend" javaansche proletariaat nieuw productief werk te verschaffen. En zonder die werkverschaffing heeft de Javaansche bevolking bij een nieuwen toevoer van rijst niet zoo heel veel belang. Het groot-rijstbedrijf schijnt ons een zuiver kapitalistische onderneming, die veilig kan worden overgelaten aan het particulier initiatief, moge zij wellicht ook als demonstratie voor het particuliere kapitaal hare waarde hebben, en als voorraadschuur voor ervaring, in wellicht nog weer komende tijden van rijstnood, dienst kunnen doen.

De zoogen. „bedrijfsontleding" van de economische afdeeling van het Departement van Landbouw is zeker een zeer verdienstelijke poging tot betere contrôle op de gestes van staatsondernemingen van landbouw, en, in deze materie, stellig hooger te schatten, dan het gewone administratieve rekenkamer-toezicht of het commercieele accountants-toezicht, doch de combinatie ervan met de agronomische verkenning is niet alleen volstrekt onnoodig, maar ook verwarringstichtend. Dit onderdeel zal uitgeworpen moeten worden, en liever ondergebracht bij de afdeeling „Comptabiliteit" van het departement.

Er is dus van een landontginningsdienst, zooals wij ons die voorstellen, noodig een hoofd van de afdeeling, tenzij de departementschef zelf prefereert de dagelijksche leiding in handen te houden, hetgeen slechts het geval zal kunnen zijn gedurende de eerste jaren van ingang zetting, of in jaren dat dit onderdeel van regeeringszorg voor den landbouw van het meeste gewicht wordt beschouwd te zijn. Daaronder werken twee ambtenaren n.l. die voor het domeinbeheer in volkrijke streken (Java e. a. territoiren) (tot wiens bemoeienis ook wordt gebracht de uitwendige leiding en voorlichting van spontane kolonisatie), en die voor de kolonisatie in de buitengewesten. Deze laatste zou tevens hoofd van den landbouw-emigratiedienst kunnen zijn.

Onder beide laatstbedoelde ambtenaren komen dan te werken één of meer kleine commissiën voor de ontginning, terwijl een goede verbinding van deze afdeelingen met de bureaux van de beheershoutvesters op Java voor de registreering en kaarteering van woeste gronden, in de buitengewesten voor de verkenning en kaarteering van voor kolonisatie bestemde landstreken, zou moeten worden geschapen.

Ten slotte zou voor de crediet-verschaffing een verbinding met de Centrale kas moeten worden tot stand gebracht, die als algemeen onderdeel een ontginningsbank zou kunnen inrichten dan wel er zou een afzonderlijke staatsontginningsbank in het leven moeten worden geroepen.

Aangezien voor de ontginning in grooten stijl vermoedelijk groote kapitalen noodig zullen zijn, waarover in het laatste hoofdstuk van dit opstel zal worden behandeld, verdient het laatste denkbeeld wel overweging.

De praktijk van deze regeeringszorg zal moeten beantwoorden de vraag welke hulpdiensten, als b.v. een afzonderlijke landmetersdienst noodig zullen zijn. De projecten daarvan kunnen bezwaarlijk hier ontwikkeld worden. Trouwens, wij kunnen hier over het geheel niet anders doen dan de organisatie slechts schematisch en in vogelvlucht behandelen.

V. FINANCIËN.

Er behoort in deze financieel benarde tijden, waarin allerlei hoogst noodzakelijke dingen worden geschrapt van de begrooting omdat men niet weet waar het geld te vinden — eenigen moed toe, om groote projecten als de hier gedachte landontginningsdienst, aan publieke geschriften toe te vertrouwen.

Intusschen, al ontveinzen wij ons de vele moeilijkheden waarmede een dienst als deze in de eerste jaren te kampen zal hebben, niet, zoo vinden wij dien moed in de overtuiging dat juist tijden als deze de meeste behoefte scheppen — naast versobering van den staatsdienst — om nieuwe kiemen tot regeneratie en accumulatie van het voortbrengend vermogen van Indië uit te poten. In een land, dat nog zoo talrijke hulpbronnen van regeneratie bezit, dat nog voor geen tiende, misschien nog geen honderdste deel, ontgonnen is, in tegenstelling met die Rijken, wier productief vermogen tot het hoogste punt was opgevoerd al vóór den oorlog, moet o. i. juist thans het economisch perspectief metterdaad en snel onder de oogen worden gezien.

Dit te meer t. a. v. die onderwerpen, die al heel spoedig rijke vruchten kunnen afwerpen, zoodat voor de ingang zetting van die nieuwe voortbrenging met de meeste gerustheid geld mag worden geleend, en wel niet in den vorm van algemeene staatsleening, maar zeer beslist in een specifieken vorm, die soortgelijk kan zijn aan het pandbrievenstelsel van particuliere Melioratiebanken en Hypotheekbanken. Zulk een onderwerp is een landontginningsdienst voor de landzaten. in Indië bij uitnemendheid.

Men verwachte van ons niet een opsomming van uitgaven, die aan een landontginning in Indië in grooten stijl verbonden zijn, noch van de inkomsten, die er al spoedig uit verkregen zullen kunnen worden.

Het zoude misschien de moeite loonen om een nauwkeurig finantieel overzicht van de kolonisatieproef Gedong Tataän (Hoofdst. II en III) op te maken. Het is ons echter niet mogen gelukken daarvoor de noodige officieële gegevens op te sporen. Wel hebben wij gevonden een opgaaf in H. van Kol: *Nederl.-Indië in de Staten-Generaal,* dat de emigratie-proeven *f* 2,2 millioen van het renteloos voorschot hebben geeischt, t/m 1909, en verder een niet heel duidelijke grafische voorstelling in Mededeeling X van het Encyclopaedisch Bureau (*De Buitenbezittingen 1904 tot 1914*, blz. 42) doch een voldoende gespecifieerd beeld is, voor zoover ons bekend, niet samengesteld. Uit de zooeven bedoelde grafische voorstelling, blijkt echter een zeer sterke daling van uitgaven na het jaar 1911, toen de ontginningskosten met behulp van de Lampongsche bank voor eigen rekening van de emigranten kwamen, terwijl het Kol. Versl. 1916 mededeelt dat over 1915 aan belastingen in de kolonie *f* 5737.— werd geheven, die ult°. 1915 geheel waren afbetaald.[1]) Er waren toen ca. 2000 gezinnen (± 7000 zielen) aanwezig waarvan ca. 1400 van vóór 1910.[2])

Na tien jaar arbeid is het belastingscijfer nog niet zeer hoog. Doch men moet hierbij tellen alles wat aan schulden is afbetaald en wat de ontginners hebben overgezonden naar Java, zoomede wat zij aan bezittingen hebben verworven om de nieuw-vorming van kapitaal volledig te kunnen beoordeelen.

Een betere methode om te berekenen, wat zulke koloniën kunnen opbrengen in korten tijd, is misschien een bruto-waarde berekening van de voortgebrachte veldgewassen. In Gedong Tataän bedroeg deze waarde in 1919 van den padioogst ad 100.000 pikols, indien hiervoor *f* 2.— per pikol wordt in rekening gesteld, *f* 200.000, terwijl die van de overige veldgewassen, en aangroei van den veestapel niet is opgegeven. Deze 2 à $2^1/_2$ ton werden geproduceerd door ca. 12000 zielen (mannen, vrouwen en kinderen), die in Java tot de armsten der armen behoorden, en aldaar zeker niet in de gelegenheid waren tot een beteekenende productie. Neemt men de gemiddelde bruto-padiwaarden van 1906 t/m 1919 = 36.0000 pikols met een waarde van *f* 72.000 per jaar gemiddeld, geproduceerd door gemiddeld 6250 zielen dan komt men nog tot een hoogere uitkomst, dan 1919 met zijn ongewone snelle vooruitgang in zielental, geeft.[3])

---

[1]) Per hoofd van de bevolking is dit ± $82^1/_2$ cent. De landrente op Java bedraagt ± ca. *f* 20.000.000 of over globaal 30 millioen zielen berekend *f* $0.62^1/_2$ per hoofd.

[2]) Het *Kol. Versl.* 1920 geeft op: dat in 1920 de aanslag in de inkomstenbelasting *f* 15.518 bedroeg, tegenover *f* 9603 in 1919 en dat een afkoopsom voor heerendiensten van *f* 13.435 in 's Lands kas werd gestort.

[3]) Blijkens een bericht in de dagbladen (Soerb. Hbl. v. ± 20 Juli 1922) bevond zich op Gedong Tataän toen een bevolking van 19.347 zielen en werd een oogst verkregen van 220.000 pikol padi.

Het kan wel niet anders of in de door nieuw-ontginning te verkrijgen *absolute* toename in de voortbrenging van veldgewassen, binnen het indische imperium, alleen door *verplaatsing*, (niet: vermeerdering) van de inheemsche bevolking, moet een groote factor schuilen, die de *amortisatie* van groote ontginningskapitalen — zij het misschien ook op langen termijn — mogelijk maakt. De landontginning in Ned.-Indië beteekent het levend maken van nu doodliggende natuurkapitalen, met een proletariaat, dat anders niet in de gelegenheid is, om productieven arbeid te verrichten.

De algemeene kosten, die verbonden zijn aan de werkzaamheid van een Staats-Landsontginningsdienst zullen relatief kleiner kunnen zijn, naar gelang de ontginning zelf meer om zich heen grijpt en beter op dreef raakt.

Naar het ons voorkomt is het een eisch van wijs Staatsbeleid om de Landontginning door de inheemsche bevolking, door een permanenten tak van Staatszorg, *zoo spoedig mogelijk* te doen aanvatten en al dadelijk zoo in te richten, dat de ontginning zelf in kort tijdsbestek op groote schaal kan beginnen. Voor het nemen van nieuwe langdurige proeven is de tijd voorbij en die in de Zuid-Lampongs meer dan 15 jaar geleden begonnen, en thans goed geslaagd, maakt dit ook volkomen overbodig. Wel is een korte voorbereiding tot het maken van de ontwerpen en begrootingen van dezen nieuwen diensttak gewenscht, zoomede tot het regelmatig en al dadelijk geheel in gang zetten van het werk. Men hoede zich daarbij voor een te grootschen opzet in dien zin, dat alle soorten van speciale diensten deelnemen in het verkennings- en kolonisatiewerk. Dit zou den voortgang sterk belemmeren. In de vorige eeuw en ook in Gedong Tataän is veel tot stand gebracht zonder groote differentiatie. Eerst veel later kunnen alle specialistische begeerten vervuld worden.[1])

Moge de Indische Regeering dit inzicht deelen.

Rijswijk Z. H. Mei 1922.

---

[1]) *Aanteekening v. October 1922:* Nu blijkens de noot 3 op de vorige bladzijde de kolonie Gedong Tataän over het doode punt heen is, biedt zij wellicht. — zoo noodig — een goed aanknoopingspunt om zonder groote financiëele manupulatiën, de Kolonisatie in gang te zetten, met de productie der hier geschapen nieuwe kapitaalwaarden, zij het dan ook vooreerst op kleinere schaal.

Het rijsttekort in Indië.

DOOR

W. H. VAN DER HAAS.

Onder bovenstaanden titel, komt in de Haagsche Post, (van 29 Juli en 5 Aug. j.l.,) een artikel voor, waarop niet genoeg de aandacht kan worden gevestigd, waarom wij daaruit deze regels aanhalen:

„Eenige weken geleden verklaarde de Directeur van Landbouw in „den Volksraad te Weltevreden, dat de bereikte resultaten met het „Gouvernementsrijstbedrijf te Selatjaran bij Palembang op Sumatra „het mogelijk maken den verbouw van rijst op groote schaal economisch „in te richten, waardoor de hoop verlevendigd is, dat Indië, in afzienbaren „tijd, zelf kan voorzien in de behoefte aan dat voedingsmiddel. Dat „dit laatste op het oogenblik nog lang niet het geval is, blijkt uit „het feit, dat gedurende de jaren 1916—1918 gemiddeld 700.000 ton „rijst per jaar van buiten den Archipel moest worden aangevoerd om „in de steeds stijgende behoefte aan *rijst* te voorzien. Dank zij de „maatregelen door de Regeering genomen met betrekking tot de teelt „van de andere voedselgewassen en tot een economisch gebruik van „rijst, is het tekort daarna afgenomen, ofschoon er in 1919 nog ongeveer „145.000 ton rijst moest worden ingevoerd ter waarde van ca. 65 „millioen gulden. Gedurende de jaren 1918—1920 werd er door de „Regeering in Indië voor een waarde van 180 millioen gulden aan „voedsel ingevoerd en dat in een land, waar alle gunstige factoren „voor den verbouw van voedsel-gewassen, speciaal voor een intensieve „rijstcultuur, aanwezig zijn. Het klimaat is er uiterst geschikt voor. „de jaarlijksche regenval is gunstig, bevloeiïngswater kan in den drogen „tijd worden ontleend aan de groote rivieren èn aan de te bouwen „water-reservoirs, vele millioenen hectaren vruchtbaar land liggen „nog braak en wachten op den ploeg. Het pleit zeker niet voor ons „Koloniaal beleid, dat Indië, bij al die gunstige factoren, niet alleen „niet bijdraagt tot de wereldvoedselvoorziening, doch dat het zelfs nog „een deel opeischt van de overproductie aan rijst in andere tropische „landen, als Britsch-Indië en Siam. Nu de resultaten met het Gouver-„nements-rijstbedrijf op Sumatra verkregen, redenen geven te verwachten,

„dat aan dezen ongezonden toestand een eind komt, hetgeen voor „Indië en voor het moederland van uitermate groote beteekenis zal „zijn, komt het niet van belang ontbloot voor het een en ander omtrent „rijst en het rijstbedrijf mede te deelen". De schrijver van gemeld artikel gaat dan over tot het verhaal van de Javaansche mythe, volgens welke de oorsprong van de rijstplant aan bovennatuurlijke oorzaken wordt toegeschreven; hij geeft daaromtrent het verhaal weer, dat wordt aangetroffen in van Gorkom's *Oost-Indische* Cultures. [1])

De Javaansche overlevering latende voor hetgeen zij is, meenen wij in twijfel te moeten trekken: de bewering van dien schrijver, dat de rijstbouw op Java nog steeds beheerscht wordt door het geloof aan de bovennatuurlijke oorzaken waaraan de rijstplant haar oorsprong te danken heeft en daaraan voor een niet gering deel te danken is de oneconomische wijze, waarop die cultuur word uitgeoefend. Het planten bijv. van de rijst geschiedt niet, (zooals bijv. in Californië wèl het geval is), door uitzaaien, doch door overplanten van jonge rijstplantjes; en het oogsten van de rijst geschiedt door aar voor aar van den halm te snijden. „Die methode, — zegt de schrijver, — „bevorderen wèl den groei van de plant en geven zekerheid dat geen „ledige aren in de loemboeng komen, doch zij vereischen een buiten-„gewoon groote hoeveelheid arbeid: die wijze van rijstbouw is derhalve „alleen mogelijk in dichtbevolkte streken". Wij meenen daartegen te mogen aanvoeren, dat in de gewesten buiten Java *ook* rijst geplant en geoogst wordt op dezelfde wijze als op Java geschiedt en die gewesten ***niet*** dicht bevolkt zijn. Of nu de Inlandsche bevolking dier gewesten ook geloof hecht aan de Javaansche overlevering omtrent den oorsprong van de rijstplant, ja, of die bevolking daarvan ooit iets gehoord heeft en dus: of ook dáár de rijstbouw beheerscht wordt door het geloof daaraan, meen ik te mogen betwijfelen. De reden voor de, — naar het oordeel van den schrijver, — oneconomische wijze, waarop de rijstcultuur in Indië wordt uitgeoefend, meen ik te moeten toeschrijven aan andere oorzaken, n. l. de Indische natuurkrachten. Wanneer op Java de rijstbouw niet geschiedde door overplanten van jonge rijstplantjes, doch — zooals geschiedt in Californië, — door uitzaaien op den door *tractors* geploegden grond, dan zou er van dien aanplant niets terecht komen, daar de jonge rijstplantjes zouden worden verstikt door de veel sneller ontkiemende, sneller groeiende gras- en lalang plantjes. Voor het wieden van die velden zouden geen handen genoeg zijn. De schrijver van gemeld artikel kent natuurlijk Indië en de Indische plantengroei en weet wat dáár de gras- en lalanggroei beteekent op open terrein dat bovendien goed is vóórbewerkt. En wat

---

[1]) Anderen beweren, dat de *rijstplant* gelijktijdig met den *djati* (*Tectona grandis*) door de Hindoes op Java is ingevoerd. Schr.

betreft het oogsten van de rijst, zooals dat geschiedt in Indië, aar voor aar, zij er de aandacht op gevestigd, dat de rijst niet gelijktijdig rijpt en dus door menschenhanden alleen de *rijpe* aren worden geoogst. Voor den *mensch* is het mogelijk om, zonder schade aan te richten in het overig deel van den aanplant, die plaatsen te bereiken waar de rijst voldoende is gerijpt om te worden geoogst; voor een *machine* is zulks niet mogelijk. Wordt machinaal geoogst, dan wordt gelijktijdig rijp en groen gesneden en . . . bij eenigszins ongunstig, regenachtig weder, zullen *met* de groene ook de rijpe aren rotten. Er is echter voor den Inlandschen rijstplanter aan de methode van oogsten, aar voor aar nog een ander voordeel verbonden, n. l. dit: dat, zoodoende, de halmen op het veld blijven; na den oogst worden de rijstvelden eenigen tijd onder water gezet en leidt de Javaan zijne buffels daarheen ter weide. Bij het rondloopen werken deze den grond om en trappen daarbij de op het veld achtergebleven rijsthalmen in den bodem waardoor daaraan eene groene bemesting gegeven wordt, welke den volgenden rijst aanplant ten goede komt. Bij een machinaal rijstbedrijf is daarvan natuurlijk geen sprake en zal men op andere wijze in de bemesting van den bodem moeten voorzien. Onder overigens normale omstandigheden kan op Java van de kunstmatig bevloeide, voor de rijstcultuur geschikte gronden, een oogst worden verwacht van gemiddeld 25 picols per bouw; van de gronden, welke afhankelijk zijn van den regenval is de gemiddelde opbrengst niet meer dan ± 12 picols per bouw. Wanneer nu de schrijver van het artikel in de H. P. eene berekening maakt van de kosten voor oprichting van een machinaal rijst-bedrijf op niet-kunstmatig bevloeide gronden en daarbij de gemiddelde opbrengst dier gronden stelt op 25 picols per bouw, dat moet onvermijdelijk die berekening leiden tot teleurstelling.

Ondergeteekende kan dan ook het optimisme van dien schrijver met betrekking tot een in Indië door te voeren machinaal groot-rijst-bedrijf niet deelen. Ook met betrekking tot de rijst-cultuur in Indië is de natuur sterker dan de leer; wat in Californië te doen mogelijk is, (machinaal zaaien en oogsten), zal, naar het oordeel van ondergeteekende, in Indië niet mogelijk zijn, omdat de Indische natuur zulks niet toelaat. Voor de gewesten buiten Java komt daarbij nog de omstandigheid, dat men voor den arbeid dáár is aangewezen op *geïmporteerde* werkkrachten. Zonder eene voor beide partijen. — werkgever en werknemer, — bevredigende oplossing van het *Indisch arbeidsvraagstuk*, zal dáár van een op groote schaal gedreven, rendeerend rijstbedrijf niets komen.

Dat vraagstuk staat in nauw verband met de plannen der regeering tot afschaffing van de *poenale sanctie* op het arbeidscontract. Laat de regeering zich van dat voornemen niet afbrengen, wordt de poenale sanctie op het arbeidscontract afgeschaft, dan late men gerust alle

hoop varen op dekking, binnen afzienbaren tijd van het rijsttekort in Indië, middels oprichting van een op groote schaal, machinaal gedreven rijstbedrijf in de gewesten buiten Java, op Sumatra niet en *ook niet* op Borneo, „waar uitgestrekte, vruchtbare en vlakke terreinen „voorkomen, welke uitstekend geschikt zijn voor de rijstcultuur".

Een goede dertig jaren geleden, was men op den goeden weg naar de oplossing van het voor Indië steeds pijnlijker wordend rijstvraagstuk.

Toen werd op Java een aanvang gemaakt met de uitvoering van de werken voor de irrigatie van de Solo-vallei, met het doel; eene oppervlakte van, voor de rijstcultuur bij uitstek geschikte gronden, ca. 350.000 bouws kunstmatig te bevloeien en die gronden tevens te vrijwaren voor de bijna ieder jaar terugkeerende bandjirs, waardoor de oogst van duizenden bouws verloren ging. Waren die werken voltooid, dan zou van die dan kunstmatig bevloeide gronden een oogst van minstens 25 picols per bouw per jaar verkregen zijn en Ned.-Indië niet te lijden hebben van een jaarlijksch tekort aan rijst, dat, voor het tevreden bestaan van den Inlander onmisbaar voedingsmiddel.

Edoch, benepen dubbeltjes-politiek liet zulks niet toe. Toen aan dat werk eenige jaren met kracht was gearbeid, daaraan ± 15 millioen gulden waren besteed en voor de voltooiïng daarvan nog ± 30 millioen werden noodig geacht, heeft men dat werk stopgezet en daarmede, ten opzichte van Indië een der grootste politiek-economische misdaden begaan, welke ten opzichte van dat land, in de laatste honderd jaren zijn begaan. Men moet de brok-stukken van het kanaal, waaraan men reeds eenige jaren bezig was, die kilometers lange, 10 meters diepe, 40 tot 60 meters breede gaten, gezien hebben, om zich een voorstelling te kunnen maken van de ramp, die, door het stopzetten van dat werk, werd gebracht over de Inl. bevolking van die streek! Al die gaten liepen in den regentijd vol water, dat niet weg kon; buffels, honden en ander gedierte vonden daarin hun graf; het water begon te stinken, werd een broeinest van muskieten, een haard voor ziekte en dood! En dat alles, omdat . . . . er voor de voltooiïng van dat grootsche werk geen geld was!

Afgescheiden van de redenen, welke, naar het oordeel van ondergeteekende, aan de doorvoering van een rendeerend, machinaal groot rijstbedrijf in Indië in den weg staan, zou de voltooiïng van de werken voor irrigatie van de Solovallei, *dertig jaren geleden*, niet meer hebben gekost dan de helft van hetgeen *nu* door den schrijver in de H. P. wordt noodig geacht voor de doorvoering van de plannen tot oprichting van een machinaal groot–rijstbedrijf, waartoe, per slot van rekening zeker meer dan honderd millioen gulden zullen blijken noodig te zijn. Waren de werken voor de irrigatie van de Solo vallei voltooid, dan zou de opbrengst der geïrrigeerde velden hebben voorzien in de eigen

behoefte van Indië aan rijst en van een jaarlijksch tekort aan dat hoofdvoedingsmiddel der Indische bevolking nu geen sprake zijn en zij niet genoodzaakt zijn 40 gulden te betalen voor een picol rijst, die vóór den oorlog niet meer kostte dan 8 à 10 gulden.

Gedane zaken nemen echter geen keer en de regeering zal nu moeten omzien naar middelen om, *coûte que coûte*, in het jaarlijksch tekort aan rijst te voorzien door uitbreiding van den rijstaanplant. Zij koestere daarbij echter van een op groote schaal gedreven, machinaal rijstbedrijf om de bovenaangegeven redenen, niet te hooge verwachtingen.

Eenige belangrijke Nederlandsch-Indische Wildhoutsoorten.

DOOR

J. J. PAERELS.

Wanneer men een keuze moet doen voor de beschrijving uit het zeer groote aantal wildhoutsoorten, die voor het gebruik belangrijk zijn of zouden kunnen zijn, dan staat men spoedig voor de vraag: hoe moet ik het aanpakken juist dàt te geven, wat voor den lezer van belang is, zonder te uitvoerig te worden of al te onvolledig te zijn. En men komt dan vrij spoedig tot de overtuiging, dat het doen van een keuze uit de ruim drie duizend boomsoorten, die Ned.-Indië rijk is, al een zeer moeilijke opgave is. Vraagt men zich echter af welke wildhoutsoorten zijn voor den Europeaan in de tropen van de meeste beteekenis, of welke kunnen daarvoor van de meeste beteekenis worden, dan komt men reeds tot een meer beperkt terrein, ofschoon toch altijd zeer veel kans bestaat, dat in een uitgestrekt gebied als onzen Indischen Archipel vele goede soorten overgeslagen worden of reeds zijn verdwenen door de veldwinnende „cultuur" voor zij in de analen werden gebracht. En dat reeds op deze wijze vele goede boomsoorten zijn verdwenen of tot een klein verspreidingsgebied beperkt zijn geworden, mag men met gerustheid aannemen.

Waar men in het bekende werk van Koorders en Valeton, *Bijdragen tot de kennis van de boomsoorten van Java* en een aantal kleinere werken reeds een schat van kennis der Indische wildhoutsoorten is neergelegd, daar blijft toch steeds nog over de uitgestrekte bosschen van Sumatra, Borneo en Celebes te bestudeeren waarvan nog steeds slechts een zeer klein gedeelte der houtsoorten is beschreven en waaraan nog wel wordt gewerkt, doch zeker minder systematisch als toen de beide genoemde werkers de boschflora van Java onder handen namen. En hoe waren zij nog zelf overtuigd in hunne beschrijvingen onvolledig te zijn gebleven!

Wanneer men de literatuur eens nagaat, die thans over de Ned.-Indische wildhoutsoorten is verschenen, dan is het lijstje der werken

niet zeer lang, vooral als men zich bepaalt tot systematische plantenbeschrijvingen, die dan toch voor den praktischen boschonderzoeker de richtsnoer moeten aangeven, waar hij bepaalde soorten zal kunnen aantreffen en hoe deze in hoofdzaak te herkennen. Welk een prachtig terrein ligt hier niet voor den Plantentuin te Buitenzorg een dergelijk werk als van Koorders en Valeton voor de Buitenbezittingen op te zetten, misschien eerst voor Sumatra, waarvan, na Java, toch reeds de meeste bouwstof zal zijn verzameld. Zijn er onder de jongere houtvesters geen, die het zoo mooie werk door Koorders begonnen zouden kunnen voortzetten, waardoor, als 't ware in zijn voetstappen tredend, het eens begonnen werk de zeker gerechtvaardigde uitbreiding zou ondergaan. We geven gaarne dit denkbeeld aan het Departement van Landbouw eens in nadere overweging. Wel verschenen over de Ned.-Indische houtsoorten in de laatste jaren eenige kleinere werken, zooals de beschrijving van 78 Preanger houtsoorten van H. Beekman, 't werk van Dr. Janssoneus, *Mikrographie des Holzes der auf Java vorkommenden Baumarten*, waarvan nog steeds „ergänzungsbande" verschijnen, en de Indische nuttige planten van Heyne, waarin ook een aantal wildhoutsoorten worden beschreven, maar een systematisch opgezet werk van de boomsoorten der Buitenbezittingen ontbreekt nog. Wel is de opgave hier voor bouwstof te verzamelen veel lastiger dan van het reeds een eeuw lang geëxploreerde Java, doch nu in het laatste decennium zooveel meer belangstelling voor de buitengewesten is ontstaan, mag men hier niet achterwege blijven en de uitgaven voor een onderzoek langs meer systematische lijnen zullen zeker te rechtvaardigen zijn. Wie neemt hier eens het initiatief?

Doch, terugkeerend tot het uitgangspunt, eenige voor den Europeaan belangrijke wildhoutsoorten te vermelden, willen we hiertoe overgaan slechts een kleine keuze doende uit dit uitgebreide gebied.

* * *

In het bekende werkje van H. N. Ridley, *Maleische timmerhoutsoorten*, deelt de schrijver de meest gezochte houtsoorten in naar de verschillende doeleinden waarvoor ze worden gebezigd en geeft daarvan de nat. plantenfamilies op, doch deze indeeling konden we niet volgen daar de schrijver uitsluitend soorten van het Maleische schiereiland op het oog had, terwijl de in den Indischen Archipel meer op den voorgrond tredende soorten er niet of slechts onvolledig werden genoemd. Ook de Maleische namen die de schrijver opgaf komen volstrekt niet overeen met de in Ned.-Indië gebruikelijke, zoodat deze alleen verwarring kunnen geven. Trouwens het gebruik der inlandsche benaming der houtsoorten geeft ook in Ned.-Indië niet weinig aanleiding tot misverstand, waar voor dezelfde houtsoorten in verschillende streken en voor verschillende soorten in dezelfde streek maar al te vaak andere

benamingen bestaan. Men behoeft slechts de Clercq's plantkundig woordenboek voor Ned.-Indië op te slaan om te zien hoe in dit opzicht in onzen Archipel een groote verwarring heerscht in het spraakgebruik en hoe eigenlijk uit de opgave van een inlandschen naam bijna nooit met zekerheid is te zeggen welke soort is bedoeld. Ieder, die in Indië met houtsoorten te maken heeft gehad, zal dit zeker gaarne uit eigen ervaring onderschrijven. We hebben dan ook bij het volgende maar afgezien de inlandsche namen te noemen, met behulp van flie Clercq's plantkundig woordenboek kan men de inlandsche benamingen gemakkelijk genoeg naslaan.

Ook van het opgeven van de plantenfamilies waaronder de beste houtsoorten zouden ressorteeren moesten we afzien, daar onder dezelfde familie dikwijls de prachtigste als de meest waardelooze houtsoort voorkomt. De indeeling zooals Ridley gaf voor de houtsoorten van het Maleische schiereiland is voor de soorten van den Archipel vrijwel niet te geven. Wel treden enkele families zooals die der Dipterocarpaceae, Guttiferae, Rosaceae e.a. op den voorgrond wanneer men houtsoorten met bepaalde eigenschappen zoekt en kan de plantenfamilie een kleine aanwijzing zijn voor de richting die men moet gaan, doch dikwijls zal men teleurgesteld uitkomen, eveneens als men het plantengeslacht tot richtsnoer neemt. We doen dus een greep uit de vele beschreven vormen, die ons voorkwamen van belang te zijn:

Eusideroxylon Zwageri Tet B. = IJzerhout.

Het hout der meeste Eusideroxylon spec. munt uit door zijn buitengemeene duurzaamheid, men kan haast wel zeggen, hoe ouder het wordt hoe harder het is. De Staatsspoor op Java is er dan ook toe overgegaan zelf ijzerhout-perceelen op Sumatra in exploitatie te nemen om zeker te zijn voldoende hout voor dwarsliggers te kunnen krijgen. Vooral in de Lampongsche districten en de residentie Palembang vindt men in de wildhoutbosschen exemplaren van deze boomsoort. Ook in Borneo treft men hem aan. Niet altijd is even gemakkelijk uit te maken of men met de echte Eusideroxylon spec. te doen heeft of met verwante soorten. De Clercq's plantkundig woordenboek voor Ned.-Indië geeft een aantal soorten op tot verschillende plantengeslachten behoorend, die alle ijzerhout van meer of minder goede qualiteit leveren.

Eusideroxylon Zwageri, behoorende tot de nat. plantenfamilie der Lauraceae, wordt echter als één der beste soorten beschouwd, het z.g. ijzerhout van Borneo wordt in den regel door deze soort geleverd. Enkele variëteiten komen ervan op Borneo voor.

Santalam album L = Sandelhout.

Vooral in de Oosthoek van Java, op Bali en Lombok komt het Sandelhout in het wild voor en geeft een snijhout van bekend mooie qualiteit.

De boom behoort tot de fam. der Santalaceae en is bekend als reukhout. In de inlandsche maatschappij wordt het veel gezocht voor krisscheden of wapengevesten. Veel wordt het hout uitgevoerd naar China.

Om het hout te verkrijgen worden de boomen dicht bij den wortel gekapt en daarna van de buitenste witachtige geurlooze houtdeelen ontdaan; de lichter gekleurde zijn gewoonlijk afkomstig van jongere boomen.

Op Soemba mag de boom niet geveld worden, daar dit onheil zou teweeg brengen.

De uit sandelhout verkregen aetherische olie is ook in Europa belangrijk als geneesmiddel en parfum.

Bombax malabarium D. C.

Deze woudreus kan zeer goed theekistenhout leveren. Hij behoort tot de nat. fam. der Malvaceae en komt zoowel op Java, Bali, Lombok en Zuid Celebes voor.

De vruchtwol, die veel op kapok gelijkt, wordt wel ingezameld, in Midden Java bestaat wel de bijgeloovige vrees kussens met deze soort kapok te vullen, die bovendien dikwijls jeuk veroorzaakt. Op Bali plant men hem aan op begraafplaatsen. Verschillende inlandsche spreekwijzen zijn aan den boom ontleend. Een enkele andere Bombax spec. is nog beschreven, zonder dat omtrent het nut der soort eenige melding wordt gemaakt.

Dryobalanops aromatica Gaertn. = Kamferhout.

Deze boomsoort behoort op Sumatra, Borneo en Malakka tehuis en levert een kamfersoort, die veel hooger wordt geschat dan de gewone Japansche van Laurus camphora L. De boom behoort tot de nat. fam. der *Dipterocarpaceae*, waaronder een aantal soorten worden gebracht die plantentalg leveren. De vruchten worden wel geconfijt.

Het hout van de kamferboom is zeer gewild, vooral voor het vervaardigen van koffers, daar motten door de reuk worden weerhouden.

Ander Dipterocarpaceae leveren het bekende maranti hout, die de z.g. Singapoorsche planken leveren. De meeste zijn lichte houtsoorten, die vooral op Sumatra algemeen voor huizenbouw dienst doen.

Hibiscus macrophyllus Roxb.

Het hout is taai en wordt voor wagen en huizenbouw gebezigd; ook zou het geschikt zijn voor de vervaardiging van lucifers en doosjes. Wegens den snellen groei wordt deze boomsoort aanbevolen op ondernemingen aan te planten.

H. macrophyllus behoort tot de nat. plantenfamilie der Malvaceae; het geslacht Hibiscus levert in Ned.-Indië een aantal houtsoorten van goede qualiteit. De meest bekende zijn *Hibiscus celebicus* Koord., en *Hib. tiliaceus* L. Het hout van de laatste spec. wordt vooral voor wagenbouw hoog geschat voor het maken van velgen en spaken der wielen. Vrijwel in den geheelen Archipel komt de soort voor.

Swietenia macrophyla King.

Deze soort die het mahoniehout levert behoort feitelijk in Centraal Zuid-Amerika thuis, maar wordt reeds sedert 1871 op Java aangeplant. Het Boschbeheer plant de soort aan, o.a. in Pekalongan en Tegal. De boom, die behoort tot de fam. der Meliaceae, heeft minder fraai hout dan *Sw. Mahagoni* L., welke ook in cultuur is genomen door het boschwezen. Vanuit 's Lands Plantentuin zijn de zaden van deze soorten veelvuldig over Ned.-Indië verspreid.

Schima Noronhae Reinw.

Deze boom komt veel in West-Java voor en is gemakkelijk te herkennen aan de roode kleur van het jonge loof en de talrijke bloemen. Het hout is bruin van kleur. De soort, die tot de nat. fam. behoort der *Ternstroemiaceae* behoort heeft op Java nog een verwante soort *Schima crenata* Korth. De bloemen hebben van beide overeenkomst met de bloemen van de theeheester.

Sch. Wallichii Chois. levert hout, dat eveneens zeer geschikt is voor huizenbouw.

Dysoxylum aeutangulum Miq.

Het hout van deze boomsoort gelijkt op satijnhout, is zwaar en duurzaam met fraaie vlammen. Op Banka wordt de soort aangetroffen waar het wortellijstenhout zeer gezocht is door Arabieren en Chineezen; in de Minahassa wordt het hout voor balken en planken gebezigd, mits deze onderdak worden aangebracht.

De soort behoort tot de nat. fam. der Meliaceae. Verwante soorten zijn *Dysoxylon alliaceum* Bl., *D. amooroides* Miq. en *D. caulostachyum* Miq., die beide houtsoorten leveren welke voor huizenbouw geschikt zijn.

Dysoxyluu densiflorum Miq. levert hout voor krisscheden, meubels en voor wielen van voertuigen. Dit hout is zeer gezocht.

Melia Azedarach L.

Deze boom wordt veelvuldig langs de wegen van Java aangeplant en groeit zeer snel. Het hout is zeer gemakkelijk te bewerken doch is minder duurzaam. Het is eveneens een Meliaceae.

Als schaduwboom in de koffietuinen plant men hem wel aan.

Een variëteit *Melia Azedarach L. var. Javanica* levert eveneens hout van weinige duurzaamheid.

Albizzia moluccana Miq.

Deze buitengewoon snelgroeiende boomsoort levert hout dat geschikt is voor het vervaardigen van theekisten doch overigens weinig waarde heeft. Als schaduwboom in de koffietuinen wordt hij wel aangeplant, evenals *Albizzia stipulata.*

Beide behooren ze tot de nat. fam. der *Leguminosae, Albizzia Lebbek* Benth, geeft hout van veel betere qualiteit dat op notenhout gelijkt en waarvan de inlanders wel fraaie krisscheden vervaardigen.

Dodenaea viscosa Jacq.

Deze kleine boom geeft hard hout dat voor 't vervaardigen van wandelstokken en knuppels wordt gebezigd. De boomsoort, die behoort tot de nat. fam. der *Sapindaceae*, is door het boschwezen bij de reboisatie van kale bergtoppen in Midden Java met succes aangeplant. Het hout kan zeer goed dienst doen als vervanger van pakhout in Europa.

Gluta Renghas L., nat. fam. der *Anacardiaceae*.

Het hout van deze boomsoort is lichtbruin van kleur en wordt gebruikt als dwarliggers voor den aanleg van spoorwegen. Bij de Delispoor heeft men er b.v. van gebruik gemaakt doch op den duur is men van het gebruik teruggekomen. De inlanders kappen de boomen niet gaarne om daar het melksap in den bast op de huid wonden veroorzaken kan. In Zuid Celebes en ook in Tapanoeli brandt men van het hout een goeden houtskool.

Gluta coarctata Hook. geeft hout, dat voor huizenbouw en ook als meubelhout goede diensten kan bewijzen.

Dalbergia latefolia Roxb., het Indische rosenhout is terwille van de fraaie kleur en groote duurzaamheid zeer gezocht als meubelhout. De boomsoort behoort tot de nat. fam. der Leguminosae.

Het geslacht Dalbergia heeft in Ned.-Indië nog verschillende vertegenwoordigers. Als boomheester is

Dalbergi Jollingeriana Miq., waarvan het hout als verfhout in den handel komt, in den Archipel vrij bekend.

Lagerstroemia flos reginae Retz. de trouwe beleider van den djatiboom, wordt op Java veelvuldig aangeplant. Het hout gelijkt veel op djatihout, en is zeker even bruikbaar als dit.

De soort behoort tot de nat. fam. der Lythraceae; in Ned.-Indië komen een aantal soorten van dit plantengeslacht voor, die alle als boomsoort zijn vermeld doch die nog nadere beschrijving behoeven.

Lagerstroemia ovalifolia T. et B. levert hout, dat voor huisbouw en voor meubels zeer geschikt is en vrijwel over den geheelen Archipel voorkomt.

Tamarindus indica L.

Deze boom, die ieder, die op Java is geweest, wel kent en veel langs de wegen wordt aangeplant, is vermoedelijk geen inheemsche boomsoort in den Indischen Archipel.[1]) Het kernhout is donkerbruin van kleur en wordt geroemd voor de bereiding van houtskool.

De soort behoort tot de nat. fam. der Leguminosae en is vrijwel over geheel Ned.-Indië verspreid. De vruchten worden geconfijt als lekkernij gegeten.

Pterocarpus hypostictus Miq. eveneens behoorende tot de nat. fam. der Leguminosae, levert een hout, dat voor masten van schepen zeer

---

[1]) Vermoedelijk uit tropisch Amerika ingevoerd.

is gewild en ook bij woningbouw door de inlanders wordt het hout gebezigd.

Pterocarpus indicus Willd. is een woudreus, waarvan het fraaie hout als meubelhout is gezocht. Andere Pterocarpus spec. waarvan er nog een viertal als inheemsch in den Archipel zijn beschreven, staan alle te boek als boomsoorten, die mooie houtsoorten geven.

Pterocarpus saxatilis Rumph., werd reeds door Rumphius beschreven als een wortelhout leverende boomsoort, waarvan op de Ambonsche eilanden fraaie meubels werden vervaardigd.

Bischofia javanica Bl.

Het hout is zeer hard en wordt daarom weinig aangetast door witte mieren. Het is uitstekend voor huisbouw geschikt; op Sumatra maakt men er veel scheeden van wapens van. De schors en bladeren zijn als inlandsch geneesmiddel in gebruik.

De boom behoort tot de nat. fam. der *Euphorbiaceae.*

Sloetia Sideroxylon T. et B.

Deze boom levert ijzerhout en is inheemsch op Sumatra en den Riouw Archipel. Het hout wordt veel gebezigd voor palen en staken voor peperranken daar het nooit door witte mieren of paalworm wordt aangetast. Daar het hout zeer hard is, dient het wel om als wig dienst te doen om ander hout te splijten. Het geslacht Sloetia behoort tot de nat. fam. der Urticaceae.

Agathis loranthifolia Salib. (Damara alba Rumph.).

Als laanboom wordt de boom wegens den snellen groei nog al eens aangeplant. Hij is inheemsch op Sumatra maar op Java vrij algemeen aangeplant. Het hout is geschikt er planken van te maken, door inkapping verkrijgt men uit de stam de bekende damar hars.

Het geslacht Agathis behoort tot de nat. fam. der Pinaceae en omvat nog verschillende boomsoorten, die timmerhout leveren.

Pedocarpus amara Bl.

Een hooge fraaie bergboom die echter op Java voor het grootste gedeelte is uitgeroeid. Als meubelhout heeft deze soort een zeer goeden naam. Hij behoort tot de nat. fam. der Coniferae waartoe ook de op Java zoo bekende

Casuarina equiselifolia Forst = tjamara behoort.

Deze boom groeit buitengewoon snel en wordt vooral in Oost-Java bij de reboisatie en ook als laanboom aangeplant. Het hout is hard en wordt alleen als brandhout gebruikt.

Quercus species div.

In het gebergte van Java groeien diverse soorten eiken, waarvan het hout als vrij goed te boek staat. Zij behooren tot de nat. fam. der Cupuliferae.

Calophyllum Inophyllum L.

Het hout van deze boomsoort is ten zeerste gewaardeerd als meubelhout

en voor het vervaardigen van prauwen. De boom groeit voornamelijk langs de kust waar hij gewoonlijk niet hoog opschiet.

Door Koorders is de cultuur destijds aanbevolen, doch een snelle groeier is hij niet.

Het geslacht Calophyllum behoort tot de nat. fam. der Guttiferae en heeft in den Indischen Archipel nog een aantal vertegenwoordigers, die allen hout leveren dat bij den inlander voor verschillende doeleinden gebezigd kan worden. Zeer gezocht is b.v. het hout van *Calophyllum Hasskarlii* dat bij huizenbouw dienst doet en waarvan de bloemen in de inlandsche geneeskunde gebruikt worden.

Mesua ferrea Chois.

Verschillende boomsoorten worden in Ned.-Indië genoemd als ijzerhout leverend. In het *Bulletin van het Koloniaal Museum te Haarlem* No. 19 worden een 25 tal Aziatische ijzerhoutsoorten opgesomd. Ze groeien over 't algemeen zeer langzaam. De cultuur, speciaal van bovengenoemde species wordt door Koorders en Valeton aanbevolen wegens 't zeer fraaie loof, dat als 't jong is, een roode kleur heeft.

Het geslacht Mesua behoort tot de nat. fam. der Guttiferae.

In Midden Java wordt het hout als meubelhout vaak aangewend, in Zuid Celebes maakt men er veelal omheiningen van. Het sap uit de boom wordt in de Preanger Regentschappen wel als surrogaat van inkt gebruikt.

Shorea utilis King.

Levert in Ned.-Indië een zeer gezochte houtsoort, die zeer hard en daardoor voor fundeeringspalen zeer geschikt is. Evenals de meeste Shorea species, die bijna alle houtsoorten van goede qualiteit leveren, komt de boomsoort het meest voor op Sumatra, gewoonlijk in kleine bosjes te midden der andere wildhoutbosschen. Vele soorten van dit plantengeslacht, dat behoort tot de nat. fam. der Dipterocarpaceae, leveren de vruchten plantentalg, terwijl uit den stam dikwijls damar hars kan worden verkregen. Het is volstrekt niet gemakkelijk de verschillende soorten tot dit geslacht behoorend op het oog te determineeren; de Clercq geeft er een twintigtal soorten van op, die zeer uiteenloopende eigenschappen bezitten.

Chrysophyllum dioicum K. et S.,

behoorende tot de familie der Sapotaceae, is een zeer hooge boom die goed timmerhout levert. Vooral op het eiland Java is de soort aangetroffen.

Chrysophyllum Roxburghii levert eveneens goed hout, doch is op Java te zeldzaam om veel te worden aangewend.

Op Banka en Riouw komt de soort meer voor.

Cinnamomum Partononylon Meissn. behoorende tot de nat. fam. der Lauraceae, heeft zeer deugdzaam hout met aangenamen geur. Voor het maken van vaartuigen wordt het voornamelijk gebezigd, als plankenhout is het zeer goed.

Cratoxyllon arborescens Bl.,

welke behoort tot de nat. fam. der Hyperiaceae, levert hout, dat vooral in Z.-O. Borneo als timmerhout wordt gebezigd. De bast is getah-houdend en wordt wel als geneesmiddel tegen schurft aangewend.

Dioscorea pseudo-ebenum K. et V. nat. fam. der Discoreaceae.

Waarschijnlijk de eenige op Java inheemsche echte ebbenhout-soort. Het kernhout is vooral zeer gezocht en wordt in de inlandsche maatschappij voor het maken van gevesten van krissen dikwijls vrij duur betaald.

Dioscorea utilis K. et V. levert het Minahassa-ebbenhout. Van deze soort is het kernhout bijzonder geschikt voor meubels en balken en bekend om zijn buitengemeene duurzaamheid.

Dipterocarpus Tampuran Korth. nat. fam. der Dipterocapaceae, heeft hout van fraai bruine kleur, dat echter, alvorens te worden gebezigd, in modder moet worden uitgeloogd. Op Sumatra wint men uit de boomsoort een balsem, die met hars en kalk vermengt dient om naden en gaten van vaartuigen te pekken. Ook wordt er wel politoer van bereid.

Dodonaceae viscosa Jacq.

behoorende tot de nat. fam. der Sapindaceae, levert een soort ijzerhout, dat voor 't maken van wandelstokken etc. wel gewild is.

Dolichandrone macrolaba Miq.

behoorende tot de nat. fam. der Bignomiaceae, is een lage boom, welke een houtsoort levert, die bij de Maleische bevolking zeer gewild is.

Deventer, April 1922.

De Zweedsche Oost-Indische Compagnie in 1732.

door

A. K. A. GIJSBERTI HODENPIJL.

In de eerste helft van de 18e eeuw is het monopolie van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie meermalen bedreigd geworden, zoodat alle inspanning en geestkracht dikwijls vereischt werd om aan de ongewenschte concurrenten het hoofd te bieden. In dit opzicht waren alle oude maatschappijen, zoowel de Engelsche als de Fransche, hierin eensgezind, dat men geen poging onbeproefd moest laten om aan die schadelijke indringers en onderkruipers, zooals ze doorgaans genoemd werden, de vaart zoo moeilijk mogelijk te maken en hen in alle opzichten in hun streven te dwarsboomen Het beoogde doel werd dan ook volkomen bereikt, zoodat de een na de andere na verloop van eenige jaren weer het veld moesten ruimen, zij het dan ook knarsetandend tegen de willekeurige maatregelen, die ten opzichte van hen werden genomen. Zij waren te laat gekomen om ook een stukje van den buit machtig te worden, die het oosten aan die oude compagnien in den schoot wierp. De tijden waren nog niet rijp voor den vrijen handel.

De vaart van de Oostendenaren was vernietigd. Bij het tractaat den 16en Maart 1731 te Weenen gesloten, werd, voornamelijk op aandrang van Engeland, Nederland en Frankrijk, tot opheffing van de maatschappij besloten. Nog 2 schepen mochten naar Indië vertrekken, de „Concordia" naar de Ganges waar zij een kleine loge hadden gesticht in de nabijheid van de Hollandsche, Fransche en Engelsche factorijen nabij Calcutta en de „Hertog van Lotharingen" naar Canton in China om de restanten aan goederen, die daar nog aanwezig waren, weg te halen. Die schepen hadden daartoe vrij geleidebrieven gekregen van den koning van Engeland en de Staten Generaal der Vereenigde Provincien.

Met kracht werd verder opgetreden tegen alle andere handelaren, „bedekte lorrendrayers", die het overschot van de vaart op Oostende nog trachtten gaande te houden.

Maar nog was de een niet verdwenen, of een andere met hetzelfde doel opgericht, dook op.

5 Juni 1732 schreven Heeren Bewindhebbers aan de Indische Regeering te Batavia dat er een nieuwe Spaansche Oost-Indische Compagnie was opgericht, in strijd met het tractaat van Munster in 1648 gesloten, van Cadix op de Philippijnen, met opdracht aan Gouverneur-Gereraal en Raden van Indië, plannen te beramen tot dadelijke wering van deze nieuwe en onwettige maatschappij.

In 1727 waren tegen de Oostendenaren ook maatregelen getroffen maar nu diende men nog meer op zijn hoede te zijn omdat de Spanjaarden al een belangrijk steunpunt, de Philippijnen in den archipel in hun bezit hadden. Gouverneur-Generaal en Raden van Indië draalden dan ook niet om zich te weer te stellen en vaardigden bij resolutie van 31 Maart 1733 de order uit, bestemd voor alle overheden van schepen, zoowel die naar het vaderland gingen als zij, die in Indië voeren, om alle Spanjaarden, die in strijd met het tractaat van Munster voorbij de Kaap de Goede Hoop waren gegaan, om zoo verder door de Philippijnen in Indie te dringen, te nemen en te confiskeeren met uitzondering van diegene, die van ouds gewoon waren op Malakka te varen tot den inkoop van kaneel en andere goederen.

Men begreep, dat men nu ook voornamelijk het oog had op de kostbare specerijen van den Molukschen archipel, ten einde te trachten een deel daarvan machtig te worden, terwijl ook de peper een zeer gewenscht artikel zou zijn. In verband hiermede nam het Indische bestuur de volgende maatregelen.

Alle punten, die daarvoor in aanmerking kwamen, voornamelijk in den grooten Oost, door eenige soldaten te laten bezetten om daardoor ons recht van possessie te doen blijken. Verder het oude geslechte Spaansche fort Gamma Lamma op Ternate in bezit te nemen en daarom het garnizoen aldaar met 100 Balische soldaten te versterken. Vervolgens het vaarwater te doen bekruisen tusschen Ternate en Mindanao en daarvoor het fregat Spieringshoek en de chaloupe Langerak te bestemmen, benevens alle schepen, die men in de Oostersche provincien (Amboina, Banda, Ternate) en Makassar kon missen tot hetzelfde doel voor de andere wateren. Alle voorhande nagelen, foelie en noten moesten naar Batâvia gebracht worden, waartoe schepen zouden gezonden worden die twee aan twee moesten zeilen. De peperhandel met Bandjermassin zou bevorderd worden, omdat men reeds van vroeger wist hoe gevaarlijk het was, als een andere mogendheid zich daarvan zou meester maken, hetgeen we gezien hadden aan de Engelschen, tot het oogenblik dat zij van daar in 1707 waren verdreven. Eindelijk Straat Soenda en de Straat van Singapore nauwlettend in 't oog te houden op die tijdstippen, dat de vreemde schepen daar konden aankomen, vriendschappelijke betrekkingen aan te knoopen met verschillende

vorsten in het Oosten van den archipel voornamelijk met Mindanao en hangende kwesties op minnelijke wijze op te lossen, waaronder vooral die met de Tidoreezen op Halmaheira over de uitroeing van de specerijboomen, in welke kwesties ook de vorst van Tidore gemoeid was.

Eindelijk op het Prinseneiland, alwaar in 1684 de Engelschen reeds het oog gevestigd hadden, een merksteen te plaatsen met het wapen van de Vereenigde Oost Indische Compagnie, ten teeken van bezit.

Maar niet alleen hadden Heeren Meesters in het vaderland gewaarschuwd tegen deze nieuwe Compagnie, zij hadden ook in hun schrijven van 4 Maart 1732 melding gemaakt van de oprichting van een Zweedsche maatschappij en daarbij tevens aanbevolen de Zweedsche schepen niet alleen alle gewenschte hulp te weigeren, maar hen ook die vaart zoo „difficiel" mogelijk te maken en zelfs te beletten.

Over de ontvangst van die schepen in den Indischen archipel willen wij hier het een en ander mededeelen.

De onderneming werd geopend met 2 schepen, de „Ulrica Eleonore" en de „Fredericius Rex-Suecicie". De eerste met een brief voor den Groot Mogol, was bestemd voor Voor-Indie, voornamelijk Koromandel en Bengalen, de tweede met een brief voor den keizer van China, voor Canton. De schepen waren ongeveer van dezelfde grootte, 140 voeten lang, bewapend met 28 stukken geschut en bemand met 150 koppen waarvan 100 bootsgezellen en 50 militairen. Zij behoorden in eigendom aan Henry Köning, die ze in Londen had gekocht, met Stockholm als standplaats en waren te Gothenburg uitgerust. De lading bestond uit eenige pakken met verschillende soorten laken, verder lood en ijzer, waarna zij over Cadix, alwaar zilveren Spaansche matten werden ingenomen, over Malaga, St. Jago en St. Helena, naar Indie en China vertrokken.

De commissie gedateerd 25 September 1732 voor beide schepen luidde: "wij Frederik, door Gods genade koning van Zweden, Gothenburg en Wandalen, landgraaf van Hessen, prins van Zalirschfeld, grave van Catsenellenbogen, Dietz, etc. etc., schenkt privilegie aan Hendrik Köning om de vaart op Indië te ondernemen waar geen der Europeesche door recht op eigendom of dat van privaten handel heeft....."

Ingeval zij tegenwerking ondervonden mochten zij represaille maatregelen nemen.

Het eerste de „Ulrica Eleonore" gecommandeerd door Petrus von Utfall naar Voor-Indië, kwam 13 September 1733 te Porto Novo op de kust van Koromandel aan, dus op een plaats gelegen tusschen de Hollandsche-, Engelsche-, Fransche-, en Deensche factorijen. De supercargo aan boord van dat schip was Mr. Charles Barrington, een Engelschman, gewezen alderman en raadsheer in dienst van de Engelsche Oost-Indische Compagnie, die 3 jaar geleden naar Europa was vertrokken.

Aan alle hoofden van de Europeesche loges had de gezagvoerder, onder overlegging van zijn zeepassen en een afschrift van zijne commissie, van zijn komst kennis gegeven met mededeeling op grond van de goede harmonie, die tusschen de verschillende rijken bestond, dat hij de hoop koesterde, goed ontvangen te zullen worden. Het doel was natuurlijk een lading lijnwaden machtig te worden.

De supercarga kwam aan den wal en verzocht vergunning aan den „fausdaar" [1]) per brief, vergezeld met eenige geschenken, tot het inrichten van 2 huizen waarvan het een was bestemd als logies, het andere als opslagplaats voor goederen. Tevens verzocht Mr. Barrington toestemming zich met zijn zieke manschappen ten getale van 30, en met eenige gewapende oppassers aldaar te vestigen.

De andere factorijen zagen dit alles met leede oogen aan. De Hollandsche, die aldaar slechts een loge hadden met een hoofd en een secunde benevens een paar inlandsche oppassers, kregen aanschrijving van hun gouverneur zich niet met de vreemdelingen in te laten, geen correspondentie met hen te voeren en hen in geen geval eeniger mate met het verkrijgen van lijnwaden behulpzaam te zijn.

Maar de Engelschen, die hun hoofdkantoor te Madraspatam hadden, waren het meest verbitterd „op den ontaarden nationalist", hun landgenoot Barrington, en gaven ook geen antwoord toen deze hen afschriften van passen en zeebrieven toezond en tevens eenige deserteurs reclameerde die zich bij de Engelschen bevonden. Integendeel spanden zij samen met de Franschen uit de loge te Pondichery om Barrington op te lichten. Een gemengd detachement van Europeanen en sipoys sterk 225 man werd naar Porto Novo afgezonden doch keerde terug toen zij vernamen dat de Zweedsche vlag woei boven de woning waar de vreemdelingen gevestigd waren, om zoo het heette het antwoord van den vorst van Arcadoe op hunne brieven af te wachten, die uit Madraspatam naar dien vorst waren gezonden.

De Hollandsche hoofden van de loge, bevreesd dat, wanneer de Engelschen de Zweden mochten aanvallen en deze het onderspit mochten delven in onze loge, die direct grensde aan het huis waar Mr. Barrington vertoefde, een toevlucht zoude zoeken, hadden een detachement militairen aan den Gouverneur van Negepatam verzocht om in dat geval de waardevolle goederen te beveiligen, welk detachement na veel wikken en wegen door den daar aangewezen fausdaar vergund werd aan wal te gaan.

Intusschen zat de Heer Barrington met 60 gewapenden en een chirurgijn aan land, de loop der gebeurtenissen af te wachten, toen het schip, dat in de kwade moesson niet op de kust kon blijven liggen

---

[1]) Stadhouder van den vorst.

den 12en October 1733 naar Bengalen vertrok om daar zoogenaamd te overwinteren. Ook hier liet de ontvangst door de daar reeds gevestigde factorijen alles te wenschen over; waar het schip kwam, werd het de voet dwars gezet, waarop het den 13en Februari 1734 van Bengalen vertrok en den 13en Maart d. a. v. 's-avonds weer te Porto Novo voor anker kwam.

Hier was intusschen de toestand geheel ten nadeele van de Zweden veranderd. De Engelschen hadden wederom hun loge aangevallen, de Zweedsche vlag neergehaald, zich van alle contanten, daar gedeponeerd tot den inkoop van goederen, koopmansartikelen, levensmiddelen en huisraad meester gemaakt, hunne dienaren ten getale van 44 gearresteerd, die daarop in hun militairen dienst overgingen, de gebouwen vernield en deze met den grond gelijk gemaakt. De supercarga Barrington had nog even den dans kunnen ontspringen en was met zes van zijne soldaten naar Tranquebar, de Deensche loge, gevlucht.

Toen het schip op 13 Maart 1734 ter reede van Porto Novo verscheen, begonnen een Engelsch en een Fransch schip gedurende 2 dagen onmiddellijk er jacht op te maken, maar door de betere bezeildheid van het Zweedsche schip kon het ontkomen. Het zeilde nu zuidwaarts en trachtte water in te nemen waaraan het groote behoefte had. Te Colombo en Gale werd het den toegang geweigerd, waarna het weder noordwaarts vertrok langs de westkust van Voor-Indië om te trachten op de kust van Malabaar aan wal te komen ten einde water te verkrijgen.

De hoofdplaats van dat gewest Cochim, durfde men niet naderen na de treurige ervaring die men te Colombo en Gale (Point de Gale) had opgedaan en besloot men met de Portugeesche vlag in top te ankeren, zuidwaarts van die plaats, in de zoogenaamde Modderbaai.

Doch hier werd het 11 April 1734 opgemerkt door het aldaar kruisende Compagnies vaartuig „Vlissingen" uit het gewest Malabaar. Behalve de Portugeesche vlag vertoonde het Zweedsche schip een geus met een langen wimpel. Een sloep was met ledige vaten naar den wal gezonden om te trachten water te bekomen. De kwartiermeester van de „Vlissingen" begaf zich eveneens naar het strand, ontmoette eenige vreemdelingen, maar kon geen zekerheid krijgen tot welke natie deze menschen behoorden, ofschoon er eenigen goed Hollandsch spraken.

De kwartiermeester keerde daarop met zijn schip naar Cochim terug om den gouverneur van het een en ander kennis te geven. Deze ontbood onmiddellijk de gezagvoerders van de ter reede leggende schepen en droeg hen op dat schip te gaan verkennen, maar deze verklaarden, dat er in dezen tijd van het jaar zoo'n fellen stroom om de zuid ging, dat zij geen kans zagen in dien moesson binnen 14 dagen of misschien in 't geheel niet, de reede weer te bereiken. Daarom werd van dezen tocht afgezien en besloten een detachement militairen over land te zenden, sterk 48 Europeanen en 36 Baliers,

onder den Luitenant Jacob Mookelaar met opdracht de vreemde manschappen, die zich aan land mochten bevinden, te arresteeren en middels een inlandsch vaartuig de zeepas van den kommandant van het schip op te eischen.

Bleek het een schip te zijn van de Deensche of Zweedsche Compagnie, de vreemdelingen weder naar boord te zenden en laten aanzeggen dat het moest vertrekken omdat aldaar geen vreemde schepen mochten ankeren. Doch was het een „ongepermitteerde Oostendenaar", dan wel een Spanjaard, zoo moesten deze beschouwd worden als „schandelijke enterloopers" en dierhalve het gevangen volk naar Malabaars hoofdstad worden opgezonden Verder alle sloepen zien machtig te worden, die zich aan den wal bevonden.

Werd het schip niet meer in de Modderbaai aangetroffen, dan moest doorgemarcheerd worden tot Porca alwaar zich ook een compagniesdienaar bevond voor den lijnwaadhandel en den opkoop van peper en ook daar niets bespeurende, naar Cochim worden teruggekeerd.

Voorzien van een instructie, vertrok de Luitenant den 16en April 1734 des morgens eerst met vaartuigen tot Motton, alwaar hij 's-namiddags om 5 uur aankwam om onmiddellijk de reis te voet voort te zetten tot St. Andries, een plaatsje waar een Katholieke kerk zich bevond. [1])

Hier liet hij de helft van zijn manschappen achter en ging met de rest verder, toen hij, uit het bosch komende bij maanlicht, het schip nog in zee bespeurde en tevens vernam, dat een sloep, met 30 à 40 man, aan wal was gekomen met allerlei gereedschap om water te halen.

Van deze mannen werden een 16tal gearresteerd, hetgeen niet zonder eenig gevecht geschiedde, daar van weerszijden werd gevuurd De gevangenen werden in de kerk van St. Andries onder bewaking gesteld, van een gedeelte van een detachement. Uit het onderzoek, dat door den Luitenant werd ingesteld kon geen klaarheid gebracht worden tot welk land het schip behoorde, daar verschillende naties als Engelschen, Schotten, Franschen, Zweden, Denen, Finnen en Vlamingen onder het volk vertegenwoordigd waren.

Het Zweedsche schip bleef nog een paar dagen op de kust kruisen, maar toen het zag dat de pogingen vruchteloos waren om water te verkrijgen en de genomen bemanning weder te bekomen, verdween het weer uit het gezicht. 24 Ledige watervaten werden uit zee opgevischt en het lijk van een Europeaan, die blijkbaar gewond was geweest, aan den wal begraven. De gevangen genomen vreemdelingen werden

[1]) Langs de geheele kust van Malabaar trof men tal van Katholieke kerken aan met Portugeesche geestelijken, dateerende uit den tijd, dat dit gebied aan Portugal behoorde. Ook een groot deel van de inlandsche kustbevolking bestond uit Roomsch-Katholieke Christenen.

door een detachement militairen uit Cochim afgehaald en daar niets meer van het schip te bespeuren was, kreeg de Luitenant Mookelaar den 10en April 1734 opdracht eveneens naar de hoofdplaats terug te keeren.

Hier kwam bij het gehouden onderzoek aan het licht, voornamelijk uit 3 passagiers, waaronder 2 Portugeezen die als bemiddelaar en tolk moesten fungeeren, welk schip op de kust was verschenen. De commandant van het schip was van plan, indien hij water zou ingenomen hebben, direct naar Europa terug te keeren, daar hij wel bespeurd had, dat na de onwelwillende en onheusche behandeling, die de nieuwe handelaar van zijn concurenten had ontvangen, van handeldrijven geen sprake zou zijn.

Wat de gevangenen betreft, zoo werd in den Raad van Cochim besloten deze per eerste gelegenheid met het schip „het wapen van Hoorn" naar Batavia te zenden, met opdracht aan den gezagvoerder van dezen bodem, indien hij het Zweedsche schip in zee mocht komen te ontmoeten, deze menschen daarop weder te doen overgaan.

Verder verliezen wij No. 1 van beide schepen uit het oog. Alleen zien we nog een bericht uit de brieven van Koromandel, waarin een antwoord voorkomt van den gouverneur van Madras aan zijn ambtgenoot uit het eerste gewest, waarin aan het slot wordt bedankt voor de mededeeling betreffende de lotgevallen van het Zweedsche schip op de kust van Malabaar en daaraan wordt toegevoegd, dat een Fransch Compagniesschip de „Ulrica Eleonore" ontmoet heeft bij Diego Kais[1]) op weg naar Europa en dat het kans had gezien, zich van water te voorzien.

Het tweede schip de Fredericus „Rex Sueccie" was, zooals we gezien hebben met een brief voor den keizer van China naar Canton vertrokken. Van hier kreeg de Indische Regeering bericht, dat aldaar twee Europeesche schepen werden aangetroffen die „suspect" werden bevonden. In verband daarmede werd in den Raad van Indië bij geheime resolutie van 31 Maart 1732 bepaald een kloek eskader naar Straat Soenda te zenden om te letten op de doorvarende vreemde schepen. Dit eskader, bestaande uit 7 schepen, stond onder commando van den wimpelvoerder Hermanus de Vrij.

Op den 6en Februari 1733 verscheen dit tweede Zweedsche schip van China komende in Straat Soenda en werd den volgenden dag door het Hollandsche eskader opgemerkt, dat dit schip tegemoet zeilde. Door de wind en de stroom kon het vreemde schip de flotille niet ontkomen en stuurde daarom een van zijne stuurlieden in een sloep met de brieven en zeepassen naar het eskader De sloep met den stuurman werden aangehouden en een kanonschot gelost tot een teeken dat de Zweedsche vlag moest neergelaten worden en de schipper zelf

[1]) Mij onbekend welke plaats hier bedoeld wordt.

met zijn papieren moest overkomen, zooals geschiedde. Daarna werd de groote scheepsraad belegd waarvan het resultaat was, dat het schip zou opgebracht worden naar Batavia; officieren en volk zouden verdeeld worden over de schepen van het eskader en dit weder bemand met Hollandsch personeel. Slechts de kapitein van het schip, George Herman Trolle en de supercarga, tevens een van de Directeuren van deze compagnie, Colin Campbell met ongeveer 12 onderofficieren mochten aan boord blijven. Alle luiken en open plaatsen werden verzegeld. Dit alles geschiedde onder hevig protest van den supercarga, waarbij slechts werd geantwoord dat de wil van de superieuren moest uitgevoerd worden en al was de koning van Zweden in persoon aan boord, de Hollanders toch het schip zouden moeten medenemen naar Batavia. Colin Campbell protesteerde daarom met kracht omdat hij zich noemde gezant en gevolmachtigde van den koning van Zweden aan het hof van den keizer van China. Het schip werd daarna onder het gezag van den opperstuurman Adriaan van Renssen in gezelschap van den chaloupe Langerak en het huis te Marquette, dat wegens lekkage de kruistocht moest afbreken, naar Batavia opgebracht.

De raad van Indië kwam den 9en Februari 1733 tesamen om te besluiten wat in dit „singuliere en speculatieve" geval te doen stond. De maatregelen van den aanvoerder van de kruisende vloot werden volkomen goedgekeurd. Uit de brieven en passen kon niets anders geconstateerd worden, dat deze bodem niet geacht kon worden eeniger mate in verband te staan met de Brabantsche Compagnie (de maatschappij van Oostende) en andere „lorrendrayers" tenzij de koning van Zweden zelf moest verdacht worden.

De origineele koopbrief van het schip, vroeger „Terra Nova" geheeten te Stockholm gebouwd, werd getoond Uit de aanwezigheid van een Algiersche pas (een vrijgeleide brief voor de Algiersche kapers, zooals ook compagniesschepen moesten hebben), een exemplaar van het octroy van de nieuw opgerichte compagnie door den koning van Zweden verleend en een monsterrol van het schip, waaruit bleek, dat het grootste deel van de bemanning Zweden waren, moest besloten worden, dat men met een „veritabel Zweedsch schip" te doen had.

Na een ampele uiteenzetting van de zaak werd besloten: schip en volk vrij te geven in dien staat en ter plaatse waar het was aangetroffen, onder behoorlijke kwitantie dat niets aan lading en schip ontbrak ter vermijding van alle mogelijke reclames. De opperstuurman, die het schip naar Batavia had geleid zou het ook weer terzelfder plaatse terug brengen waar het was aangehouden, waarbij de 2e opperkoopman van het kasteel benevens de kooplieden George Frederik Haverman en Daniël Armenaut aan den Directeur Collin Campbell de papieren weer ter hand zou stellen.

Niet alle leden van den Raad van Indië waren echter van hetzelfde

gevoelen. De Raden Extra-ordinair Joan Paul Schagen en Johan Thedens oordeelden dat deze vaart moest beschouwd worden als een poging, die hoe langer hoe meer scheen baan te breken om de Compagnie te onderkruipen, waarom die tochten hoe langer hoe moeilijker moesten worden gemaakt en dit schip moest aangehouden worden tot er bericht uit Europa was gekomen hoe te handelen. Vooral de eerste tegenstemmer was van oordeel dat niet gedoogd zou moeten worden, dat Zweden door onze veroveringen in deze gewesten een open vaart in Nederlandsch-Indië zou krijgen, terwijl hij niet inzag waarom deze Compagnie iets zou worden toegestaan, wat aan de Brabantsche Compagnie, die even wettig was tot stand gekomen als deze, van haar oprichting af was geweigerd. Ook diende men indachtig te zijn aan het schrijven van het opperbestuur in het begin van het opstel vermeld, om die vaart der Zweden zooveel mogelijk te beletten. Het scheen ook wel dat de Gouverneur-Generaal van Cloon er niet zoo zeker van was, dat zijn inzicht in dezen door alle leden van den Raad werd gedeeld, want hij ging persoonlijk aan den Directeur-Generaal Westpalm en het lid Mr. Johan François de Witte van Schooten, die door ziekte verhinderd waren de zitting bij te wonen, bij te wonen, hun advies in ontvangst nemen, wat in zulke gevallen niet altijd geschiedde.

Het vertrek van het schip uit Batavia had plaats zooals in de vergadering van den Raad van Indië was vastgesteld. Den 26en Februari was op verzoek van den Directeur Campbell onder het hoogeland van Bantam geankerd, omdat vandaar gemakkelijker kon doorgezeild worden dan van de plaats waar het schip was aangehouden. Het verzegelde schip werd teruggegeven met een touw en een anker dat op dien weg was verloren gegaan en zooveel arak, spek, rijst, cadjang en boonen, benevens brandhout en drinkwater als door het volk van het schip gebruikt was gedurende de dagen van het oponthoud.

Bij het vertrek dankte de Heer Collin Campbell voor de beleefde wijze waarop hij ontvangen was en de vlotte afdoening van de zaak. Hij deelde mede, dat hij deze zaak op de meest discreete wijze aan Zijne Majesteit de Koning van Zweden zou voordragen.

Heeren XVII hadden dus gemakkelijk werk met de beantwoording van het rekest en de memorie, die ter zake van het hiervoren medegedeelde door den heer Preis, buitengewoon gezant van het Zweedsche hof bij onze Republiek, den 11en Augustus 1733 aan de Staten-Generaal waren ingediend.

Niettegenstaande deze teleurstellingen, liet deze Compagnie, op dat tijdstip de eenige, die een koloniale handel dreef zonder zelf koloniën te bezitten, zich niet ontmoedigen, maar zette de handelsreizen voort, nu echter voornamelijk naar Suratte (Westkust van Voor-Indië) en

vooral naar China waar zij hun hoofdkantoor vestigden. De aangebrachte goederen werden voor het allergrootste deel buiten Zweden gesleten, daar de armoede en schaarschte aan bevolking in het land zelf, een beletsel vormden die koloniale producten aldaar van de hand te zetten.

De wijze waarop de zaken van den handel behartigd werden, week eenigszins af van die, welke de andere maatschappijen in hun bestuur hadden ingesteld. Zoo bestond bij voorbeeld het bestuur van China uit 3 residenten, die voor 9 jaar werden benoemd. Nadat ieder 3 jaar had dienst gedaan, werd hij in een hoogere positie geplaatst, zoodat hij die 6 jaar aldaar bij het hoofdkantoor was ingedeeld geweest, chef van het geheel werd. Waren diens 3 jaren verstreken, zoo kon hij naar het moederland terugkeeren, of wilde hij daar blijven, zoo nam hij weer plaats in den laagsten rang die hij bij zijn aankomst in Indië had bezeten. [1])

Vier keer werd het octrooi aan deze maatschappij verleend, verlengd, het laatst in 1806, doch in 1814 ging zij te niet. Ten bewijze dat de zaken niet onvoordeelig waren gegaan, diene dat gemiddeld jaarlijks 30 % dividend aan aandeelhouders werd uitbetaald.

Het bovenstaande is geput uit het Oud-Koloniaal Archief van het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage, en te vinden in de brieven van Batavia overgekomen in het 10e en 11e deel 1733, van Bengalen en Coromandel in 1734 en van Malabaar in het 1e en 6e deel 1733.

---

[1]) Pierre Bonnassieux: Les grandes compagnies de commerce.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

ROTTERDAM, 15 October 1922.

INHOUD.

Het ontbrekende plan. — Minister en Landvoogd. — De Indische belastingen en de Suikerindustrie. — Leger en Politie. — De openingsrede en de Koloniën. — Het geschil tusschen de Javasche Bank en de Regeering. — De malaise en de Inlander. — Bezuiniging in de Tabakscultuur. — Inlandsch Onderwijs. — Mag dat? — De vrijspraak van Tjokro Aminoto. — I. E. V.-Vrede. — Bezoldigde moeitemakers. — Vreemdelingen in Nederlandsch Indië. — Kinderen, die huwen.

Het ontbrekende plan. Tot de „mitsen", waarvan wij, aldus *De Loc.*, verklaarden de aannemelijkheid van het staatsherzieningsontwerp-De Graaff afhankelijk te achten, behoorde een kiesrechtregeling, die den Volksraad tot waarlijk volksvertegenwoordigend lichaam zou stempelen.

De blanco volmacht aan den ontwerper van het nieuwe kiesrecht — „bij algemeenen maatregel van bestuur" — laat, schreven wij, dezen vrijheid tot oplegging van een systeem, dat den Volksraad tot parodie op een volksvertegenwoordiging maakt. „De scheepsbouwmeesters", zoo luidde onze slotsom, „zullen nader inzicht in hun plannen moeten geven alvorens wij dit staatkundig scheepjen met gerustheid te water zien gaan".

Zoo blijkt ook de commissie van voorbereiding van dit wetsontwerp er over te hebben gedacht. Zij heeft, zoo vernemen wij van goeder hand, aan de regeering verzocht om zoo mogelijk nog vóór 11 September — den datum waarop de herziening in de afdeelingen in behandeling zou komen — het ontwerp-kiesrechtregeling den Volksraad te doen toekomen en zij grondde dit verzoek op de overweging dat zonder kennis van dit ontwerp de regeling van de nieuwe bevoegdheid, in de proeve der herziene staatsinrichting vervat, in het geheel niet te beoordeelen valt.

De eerste officieele onderzoekers van het ontwerp wenschten dus al te verhoeden het op stapel zetten van een schip, waarvan de volledige plannen — in het bizonder het plan der beweegkracht — niet waren overgelegd.

Dat het gevraagde plan echter nog niet eens bestond, dat hadden zij zeker niet gedacht.

En toch, dit bleek: met de samenstelling van een voorontwerp-kiesrechtregeling — zoo moest de regeering meedeelen — *is nog geen begin gemaakt.*

Kan het ook zijn, dat minister de Graaff, zijn nieuwe staatsinrichting ontwerpend, zelfs nog geen kiesrechtregeling zich in beginsel voor oogen had gesteld?

Dit lijkt *De Loc.* heel niet ondenkbaar. In het ministerieel ontwerp is de kiesrechtregeling immers opzijgedrukt als een zaak van „later zorg."

Uit Volksraadskringen vernemt het blad intusschen dat links en rechts elkander nu vinden op dit punt: dat beraadslaging onder deze omstandigheden toch geen vruchtbaar resultaat kan hebben. Er is dan ook veel kans

op eenparige aanneming van een motie van links en rechts om der regeering te verzoeken het ontwerp-De Graaff maar weer terug te nemen.

Gaat het zoo als men zich dat voorstelt, dan zal vermoedelijk bij opening van de najaarszitting deze zaak onmiddellijk aan de orde komen.

Dat is van deze maand de ..... 11e.

Of de regeeringsgemachtigde dan met denzelfden historischen zwier, waarmee hij het kostbaar geschenk ter tafel bracht, dit ook weer terug zal nemen?

„Nog kan, gelooven wij, de regeering zich dit haarzelve en den minister besparen.

Zij verwerve zich langs telegrafischen weg van minister De Graaff de belofte met bekwamen spoed te zorgen voor het samenstellen van het ontbrekende kiesrechtplan.

Het worde dan aan het ontwerp gehecht en over enkele maanden den Volksraad voorgelegd.

Dit beteekent langdurig uitstel, maar dan is er tenminste kans op vruchtbaar debat.

Alleen... het vergt van den minister zelfoverwinning."

* * *

Minister en landvoogd. Volgens een bericht der *Indische Ct.* heeft minister de Graaff aan „belanghebbenden" medegedeeld, dat, zoolang hij bewindsman is en de economische omstandigheden onveranderd blijven, niet zal worden overgegaan tot een daadwerkelijke invoering van de winstaandeelkassen.

Nu de heer de Graaff inderdaad als minister van koloniën is aangebleven, hebben wij meent de *Sum. Post* hier het geval dat een minister van koloniën een tijdens zijn bewind benoemd Gouverneur-Generaal desavoueert! Dat er een diepgaand verschil van meening kan ontstaan tusschen een landvoogd en een minister die tijdens de landvoogdij van den betrokkene aan het bewind is gekomen, is zeer wel mogelijk en begrijpelijk. Wij zien hier echter een minister, die den 13en November 1919 de portefeuille van koloniën aanvaard hebbende, medewerkt tot de benoeming van mr. Fock tot Gouverneur-Generaal op 24 Maart 1921, nadat deze laatste kort tevoren, hoewel voorzitter der Tweede Kamer zijnde, opzettelijk in eene uitvoerige rede zijne meeningen omtrent het te voeren Indisch beleid had uiteengezet. In die Kamerrede ontvouwde mr. Fock met nadruk zijne ideeën omtrent de aanspraken welke de Inlandsche dessa kan laten gelden op een deel der winsten, getrokken uit Europeesche cultures op van haar gehuurde gronden, speciaal ten aanzien der suikercultuur op Java. Tegen dit principe heeft minister De Graaff zich destijds niet verzet; integendeel werkte hij mede tot de uitzending van mr. Fock, als Gouverneur-Generaal. Des heeren Fock's ontwerp-winstaandeelkassen is een uitwerking van dat principe, en, terwijl dit ontwerp nog niet zijn vasten vorm heeft gekregen, den minister nog niet is toegezonden in zijn definitieve gedaante, deelde de op dat oogenblik demissionnaire minister De Graaff aan „belanghebbenden" mede, dat er onder zijn bewind van de invoering van het systeem niets zal komen. Dit druischt in tegen alle politieke zeden.

Het hier besproken bericht noemt de *Sum. Post* kenschetsend ten opzichte van de wijze waarop ministers van koloniën minister en Gouverneur-Generaal landvoogd worden. Deze benoemingen gaan niet alleen geheel buiten Indië en de Indische openbare meening om doch houden zelfs geen verband met de inzichten van den benoemde omtrent het te volgen Indisch beleid.

De heer de Graaff is indertijd minister geworden om redenen die in geen verband stonden met de Indische politiek; hij werd minister omdat hij iemand was, die tot een der momenteel bovendrijvende Nederlandsche politieke partijen behoorde en tevens iemand die jarenlang in Indië had gediend. En mr. Fock werd Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, niet vanwege de beginselen welke hij zich de moeite had gegeven, in de Tweede Kamer uit te spreken, doch omdat hij „politieke aanspraken" in Nederland kon laten gelden, welke men niet gevoegelijk kon negeeren.

De vertegenwoordigers van het opperbestuur en van de regeering in Indië worden nog steeds niet voor die functie aangewezen op grond hunner denkbeelden omtrent Indië doch louter om persoonlijke en voor 't overige met de Nederlandsche partij-politiek verband houdende redenen.

Voor Indië geldt het: over u, zonder u, waar de voor Indië allerbelangrijkste benoemingen aan de orde zijn. En zoo heeft ook niemand in Nederland overwogen, hoe Indië eigenlijk denkt over een aanblijven van den heer de Graaff als minister van koloniën.

* * *

De Indische belastingen en de suikerindustrie. In de *Naamlooze Vennootschap* van 15 Augustus en 15 September behandelt mr. A. v. d. Wilde dit onderwerp. Hij begint met toe te geven, dat er geen direct belang behoeft te bestaan tusschen de belastingen en de door den Staat bewezen diensten, maar aan den anderen kant vordert het individueele belang, dat de Staat bij zijn heffingen en het decreteeren van zijn hiertoe noodige rechtsregelen rekening houdt met de economische eischen en billijke waarborgen die het individu voor zich en de productieve aanwending van zijn kapitaal of arbeid kan en mag eischen.

Schr. gelooft, dat met die eischen tegenwoordig niet voldoende rekening wordt gehouden en beroept zich hiervoor op de jaarverslagen van de H. V. A. en de Bank van Indië, die uiting geven aan de heerschende en nog groeiende ontevredenheid die in de Indische ondernemerskringen wortel heeft geschoten.

Het meest weerklinken deze uitingen van wrevel en malcontentie in de suikerkringen, omdat de suiker-industrie op Java door haar kapitaalkrachtigheid uit den aard der zaak door den fiscus ook naar verhouding het zwaarst getroffen wordt.

Alvorens de vraag te behandelen welke posten der landsuitgaven wel door de inkomsten uit de suiker-industrie worden gedekt, geeft schr. een opsomming van de verschillende belastingen, die wel van deze industrie worden geheven. Hij noemt de volgende categorieën: A. Inkomstenbelang. 1. Naar het zuiver jaarlijksch inkomen 6 pCt. 2. Naar de extra-winst en 3. Naar de overwinst. B. Buitengewone heffing van de winsten, behaald met den suikeroogst 1920, 1921 en 1922 als correctief voor de extrawinstbelasting. D. Een tiental met het bedrijf samenhangende belastingen, zooals wagenbelasting, verponding, inkomstenbelasting, automobielenbelasting, invoerrechten, havengelden, enz. E. (Geen belasting, maar toch wel een last, die op de suikerindustrie drukt) de uitgaven der ondernemingen voor volksontwikkeling en volkswelvaart.

Schr. gaat uitvoerig na, hoeveel de belastingen A—D wel opleveren en komt dan over het jaar 1920 tot een bedrag van ongeveer *f* 176,000,000 als totaalcijfer der landsontvangsten uit de suikercultuur. De beteekenis van deze cultuur voor de Indische belastingen blijkt nog duidelijker als men de cijfers vergelijkt met wat het Gouvernement uit het geheele complex van

aanverwante bedrijven verkrijgt. Herhaaldelijk levert de suikerindustrie dan wel 50 pCt. van het totaal, soms nog meer. De volgende posten van de zuivere gewone landsuitgaven over 1920 zijn geheel door de suiker betaald: Algemeen Bestuur, Binnenlandsch Bestuur, Plaatselijk en Gewestelijk Bestuur, Rechtswezen, Geneeskundige Dienst, Onderwijs, Landbouw, Veeteelt en Visscherij, Nijverheid en Handel, B. O. W., Havenwezen en Politie.

Schr. meent, dat het op die manier onbegrijpelijk wordt hoe de Indische Regeering de overtuiging kan uitspreken (Rede van den Gouverneur-Generaal op 31 Augustus 1921) „dat men blijmoedig wil dragen de lasten, die nu eenmaal onvermijdelijk zijn." Hoe zal men nog blijmoedig kunnen zijn als de plannen om de Indische inkomstenbelasting over de resultaten van 1921 nog met 20 opcenten te vermeerderen, werkelijkheid worden?

Hard werken moet eerder bevorderd worden dan tegengewerkt, maar als de stimulans voor dit harde werken op dezen aardbodem gedrukt wordt door een te zwaren greep van de schatkist, dan zal die ondernemerslust kwijnen en in vele gevallen verdwijnen en dan is er niet mede gebaat noch het individu, noch de groote gemeenschap.

Als men tot de conclusie is gekomen, dat het vreemde kapitaal noodig is voor Indië, dan eischt de consequentie, dat men dat kapitaal ook beschermt niet alleen, maar tracht te behouden en zoo mogelijk te vermeerderen en dat men dus niet door overmatige belastingen den Europeaan weert.

* * *

Leger en Politie. Omtrent de thans aan de orde zijnde vraag of het leger niet de taak der algemeene politie althans voor het grootste deel zou kunnen overnemen schrijft de *Sum. Post* o.m.:

Principieel gelooven wij dat 't juist gezien is, aan het leger in Indië, zooals dit thans geworden is, de algemeene politioneele taak op te dragen. Een andere vraag echter is of het leger, zooals wij dit thans nog kennen, voor de overneming van die taak op 't oogenblik geschikt is.

De militaire traditie zit daarbij het leger in den weg. Er is toch een hemelsbreed verschil tusschen het militair optreden te velde en de wijze, waarop de politie de taak der handhaving van orde en veiligheid heeft op te vatten en te vervullen. Ook in de opleiding van officieren en kader zou een complete verandering moeten worden gebracht om een politie-leger te kunnen bezitten, waaraan de gewone politie-functie zonder aarzeling zou kunnen worden toevertrouwd.

Deze verschillen zijn vaak aan den dag getreden, wanneer de hulp van een of ander garnizoen gerequireerd werd voor een politioneel optreden. Men herinnert zich het drama van Tjimarémé. 't Heeft indertijd onder andere tot gevolg gehad, dat de regeering erkennen moest, dat het leger, voor de gevallen waarin zijn politiehulp werd ingeroepen, niet beschikte over eenigerlei politioneele instructie voor den leider, het kader en de manschappen. In die gevallen bleef dus het optreden der militairen, een militair optreden, de tactiek een militaire in plaats van een politioneele tactiek. De regeering heeft destijds beloofd, in de leemte te zullen voorzien, aan het leger een afzonderlijke politioneele instructie te zullen geven; bij ons weten is daarvan tot heden echter niets gekomen.

Nu de Indische regeering voornemens schijnt, de taak der veld- en der gewapende politie over te dragen op het leger, wordt 't hoog tijd, aan het

veranderd karakter dat het leger alsdan zal hebben aan te nemen, de volle aandacht te schenken, opdat het politioneele ageeren te plattelande, want dit is thans het terrein van veld- en gewapende politie — niet verworde tot een optreden als stond men in een vijandig land. De gevolgen daarvan zouden niet zijn te overzien.

* * *

De Openingsrede en de Koloniën. (Prof.) J. C. K(ielstra) schrijft in het *Alg. Hbl.:*

De koloniale paragraaf der Openingsrede bestaat uit drie gedeelten.

Het eerste kondigt voorstellen aan tot regeling van bestuur en wetgeving in de overzeesche deelen van den Staat in den geest, welke de herziening van de desbetreffende bepalingen der Grondwet beheerschte. Deze mededeeling is axiomatisch. Men stelde zich voor, dat de in te dienen voorstellen der regeering een anderen geest ademden dan die der van denzelfden minister uitgegane voorstellen tot verandering onzer constitutie, nadat deze laatste in tweede instantie aangenomen zullen zijn. Voor den feitelijken geest der voorstellen zegt deze zinsnede dus eigenlijk niets.

Wat wij verlangd hadden, is voor het minst eene verklaring van de zijde der regeering in welke richting zij zich de uitwerking der nieuwe grondwetsvoorschriften denkt. Van sommige zijden wordt er naar gestreefd ze zóó te doen uitwerken, dat in Nederlandsch-Indië een regeeringsvorm zou worden geschapen, die zou kunnen worden beschouwd als van meet af aan aansturend op een parlementairen staat, die reeds thans beoogt, althans de uiterlijke verschijningen daarvan zooveel mogelijk na te bootsen. Daartegenover staat het verlangen van anderen om de kolonie een regeeringsvorm te geven, die, zich aansluitend bij de feitelijke verhoudingen en toestanden daar te lande, minder op den vorm dan op het wezen der zaak nadruk legt en vóór alles een zoodanigen regeeringsvorm wenscht, dat, zij het vooralsnog in geringer omvang, in werkelijkheid de mogelijkheid wordt geschapen om eigen aangelegenheden in Indië te nemen in eigen hand.

Omtrent hare houding tegenover deze richtingen had de regeering ons niet in twijfel mogen laten. Al kennen wij in hoofdtrekken de ontwerpen, die zij reeds gereedmaakte en die zij reeds thans — vooruitloopend op de grondwetsherziening of na aanneming daarvan nog te herzien? — aan Volksraad en Indische regeering om advies zond, wij dienen te weten wat zij in principe met die voorstellen nastreeft. Bij de debatten over de grondwetsontwerpen is hier veel vaag gebleven. Dit vacuum had de regeering nu kunnen en moeten aanvullen.

Het tweede deel der koloniale passage spreekt van voornemens tot ingrijpende wijziging van het belastingwezen. Een stellig uitermate belangrijk onderwerp, maar de bedoelingen der regeering worden allerminst duidelijk door de toevoeging, dat rekening moet worden gehouden met de economische eischen, die de tijdsomstandigheden stellen. Het is maar hoe men die eischen ziet. Moet de herziening leiden tot vermeerdering van staatsinkomsten teneinde het Indische gouvernement in staat te stellen op nagenoeg elk punt van het maatschappelijk leven, waar men meent, dat een te kort is, van regeeringswege maatregelen te nemen? Of is men tot het inzicht gekomen, dat die neiging tot staatssocialisme, die zich in de laatste jaren in Indië vertoonde, voor een goed deel de schuld is van den minder gunstigen financieelen toestand daar te lande en beoogt men dus herziening om de in de laatste jaren afgeschrikte particuliere energie te doen herstellen?

Het is van het hoogste belang dat niet de minste twijfel bestaat omtrent de bedoelingen der regeering op dit punt. Na de verschijning der nota-Treub en de daarin bijgebrachte bewijzen, dat ook in buitenlandsche kringen de belastingpolitiek der Indische regeering eenige ongerustheid heeft gewekt, na de hierdoor ontstane zekerheid, dat bij voortzetting dier politiek de economische ontwikkeling der kolonie ernstig gevaar loopt, moeten wij weten, of de regeering thans dezen weg wil verlaten of bij de houding der laatste jaren volharden. De voorstellen van dezen zelfden minister bij de vorige Indische begrooting tot verhooging botweg van de uitvoerrechten met een zeker percentage stemmen niet tot gerustheid op het punt van zijn financieel beleid. Ook hier geeft de Openingsrede geen inzicht in de bedoelingen der regeering.

Laatste punt met betrekking tot de koloniën is de verzekering dat aan de geestelijke en stoffelijke belangen van de bevolking ook in het overzeesche gebied de onverdeelde aandacht der overheid zal zijn gewijd. Wij twijfelen er niet aan; deze belangstelling is niet nieuw. Alweer vragen wij echter, of de regeering in deze stuwen en drijven wil, b.v. op het gebied van 't onderwijs, dan wel zich aansluiten bij hetgeen zich in de samenleving openbaart? Wat deze bewindsman op het gebied van het volksonderwijs bij vroegere begrootingen voorstelde, toen hij op eenmaal en zonder het uitdrukkelijk zoo te zeggen de te voren gevolgde gedragslijn verliet, waarbij dit in het desaleven werd geplaatst, stemt niet tot gerustheid. En evenmin doen dit voornemens, als in sommige Indische kringen bestaan ten aanzien van de verzekering aan inlandsche werklieden van b.v. minimumloonen. Vergeten wij niet hoe de onder ambtelijken invloed opgedreven grondhuren reeds mede oorzaak waren van de sluiting, zeer tot schade ook van de inlandsche grondbezitters, van eene suikerfabriek.

Vatten wij onzen indruk samen, dan is het er een van vaagheid, van een zoeken naar mogelijkheid om met zich openbarende stroomingen mede te gaan, liever zich te laten medenemen. Een krachtig geluid van een staatsman, duidelijk de lijnen ziend, die hij in zijne koloniale politiek meent te moeten volgen, scherp die lijnen uitzettend, geeft deze Openingsrede niet. Aan datgene, waaraan onze tijd met betrekking tot de koloniën allereerst behoefte heeft, aan beginselen en vastheid, is hier welhaast algeheel gebrek.

* * *

Het geschil tusschen de Javasche Bank en de Regeering. In *In- en Uitvoer* wijdt mr. Van Lutterveld een beschouwing aan de quaestie, die tusschen de Javasche Bank en de regeering is gerezen inzake de winstuitkeering over boekjaar 1921/22. Hij wijst er op, dat het wetsontwerp inzake het nieuwe octrooi der bank op 30 Maart j.l. door de Eerste Kamer is aangenomen. Had de regeering moeten vermoeden, dat een winstrekening zou worden opgesteld, als thans is geschied? Die vraag dient ontkennend te worden beantwoord, wanneer men bedenkt, dat in 1905/'06, ook een laatste jaar van een tijdperk van het octrooi, geen sprake is geweest van een minutieuze hertaxatie van de baten en lasten der bank, of van een wijziging in de boekwaarde der inventarissen. In het verslag van den president over 1921/'22 wordt van het grootere winstaandeel voor de regeering, volgens het nieuwe octrooi, slechts terloops melding gemaakt, evenals in het verslag over 1905/'06. In het nu afgelcopen octrooi zijn geen bepalingen te vinden, waarin taxatie of hertaxatie bij vernieuwing van het octrooi is voorgeschreven.

Mocht de directie desondanks gemeend hebben, dat een hertaxatie, op grond van de veranderde winstdeeling, noodzakelijk was, dan valt het op, dat daarvan in het verslag over 1920/'21, derhalve na 31 Maart 1921 opgemaakt, geen gewag is gemaakt, hoewel de president op den datum, waarop hij dit verslag teekende, reeds terug was van een reis naar Nederland, ter bereiking van overeenstemming met den Minister van Koloniën over het nieuwe octrooi. Het feit, dat per 31 Maart 1921 nog een afschrijving van ruim een millioen gulden plaats vond op inventarissen, versterkt de veronderstelling, dat verleden jaar nog niet het voornemen van een hertaxatie heeft voorgezeten en doet afbreuk aan het motief, voor hertaxatie aangegeven, n.l. de veranderde winstdeelen, die toen reeds als aanstaande bekend was.

De schrijver wijst er verder op, dat in het verslag van den President over 1921/22 het uitkeeren van de groote valuta-winst aan de oude aandeelhouders gemotiveerd wordt met het vrijkomen van een deel der gouddekking door vermindering der obligo's, waarbij de motiveering ontbreekt, die de Raad van Commissarissen geeft, n.l. de schifting tusschen baten en lasten van het oude tijdperk eener-, en het nieuwe anderzijds. Dat de dollar-valuta uit winstbejag van de hand zou worden gedaan, is niet aannemelijk. De directie der bank meent eenvoudig, dat met een minder grooten metaalvoorraad kan worden volstaan, nu de obligo's sterk zijn gedaald. De vraag is nu echter, of die winst aan de aandeelhouders behoort. In dit verband wijst de schrijver er op, dat niet de aandeelhouders, doch degenen, die wissels op Nederland noodig hadden, indertijd nadeel hebben geleden, toen de bank, teneinde niet gedwongen te zijn tot afgifte van goud, den wisselkoers los moest laten. Wie loopen het risico van de mogelijkheid, dat de wisselkoersen weder ongunstiger worden, nu de goudvoorraad is verminderd, en de winsten worden uitgekeerd?

Tegenover dat risico is dan verdwenen de gelukkig verkregen reserve, welke, in goud of dollar-valuta belegd, een tegenwicht zou kunnen vormen. De Javasche Bank heeft een buitengewone bate in haren goudvoorraad. Die goudvoorraad kon zij verkrijgen en behouden dank zij de regeering, die de inwisselbaarheid harer biljetten opschortte. De biljetten der Javasche Bank zijn door de regeering tot wettig betaalmiddel verklaard. Het uitsluitend recht tot uitgifte van bankbiljetten heeft de bank van de regeering bekomen. Een voorname waarborg voor het wettig betaalverkeer in Ned.-Indië ligt in de inwisselbaarheid der biljetten. De regeering heeft door opschorting van dien waarborg de Javasche Bank in staat gesteld, den goudvoorraad te behouden en te vergrooten. De schrijver vraagt, of niet verondersteld mag worden, dat de regeering uit die overweging bedenkingen heeft geuit tegen de voorgestelde winstverdeeling.

Joh. J. B. Komt in *De Vrijheid* in een artikel: *De Javasche Bank en de Indische Regeering* tot deze conclusie:

De Bank en niet de Indische Regeering heeft te beslissen of, tot welk bedrag en voor hoe lang uit de winst een extra-reserve zal worden gevormd. Wel is de machtiging daartoe van de Indische Regeering vereischt (zonder die machtiging moet dus de *geheele* winst worden uitgekeerd); maar het *initiatief* tot het vormen van deze extra-reserve moet uitgaan van directie en commissarissen en het *besluit* daartoe moet genomen worden door de algemeene vergadering van aandeelhouders.

De Indische Regeering mag natuurlijk de Bank *verzoeken* zulk een extra-reserve te vormen; daartegen staat het de Bank *volkomen* vrij, zulks te *weigeren*. Te eischen, te bevelen, heeft de Indische Regeering ten deze niets

hoegenaamd. Waar nu de uitspraak van arbiters uit den aard der zaak niet zal kunnen tornen aan de bij het octrooi aan de Bank in ondubbelzinnige bewoordingen toegekende *rechten*, is er geen enkele reden voor belanghebbenden zich ongerust te maken over den afloop van deze arbitrage. Men kan zich er alleen over verwonderen, dat de Indische Regeering zoo weinig eerbied schijnt te hebben voor het octrooi der Bank, dat zij dezen juridisch volkomen onhoudbaren, dus ten eenenmale *onrechtmatigen* eisch heeft gemeend te mogen stellen. De Indische Regeering poogt zich blijkbaar te ontrekken aan het tusschen haar en de Bank gesloten contract. Daartegenover moge zij herinnerd worden aan het oude adagium: *Pacta sunt servanda*.

Overigens is hetgeen de Indische Regeering wenscht, onzes inziens ook financieel-technisch niet gerechtvaardigd.

* * *

De malaise en de Inlander. Aan een artikel van de *Sum. Post* ontleenen wij:

Dat op Java de malaise vat kon hebben op de inheemschen — vide het jaarverslag der Javasche Bank — is te begrijpen. De Inlandsche bevolking van Java vindt voor 99 procent haar levensonderhoud in natura, in de opbrengst van den bodem, en deze is onafhankelijk van de daling van prijzen der producten van Europeesche cultures op de wereldmarkt; integendeel heeft de Javaan in de oorlogsjaren daarenboven geprofiteerd van eene tijdelijke zeer hooge noteering der voortbrengselen van zijn onvervreemdbaren grond.

Doch Sumatra? Hier is de grond der inheemsche bevolking wèl vervreemd. Wel drijft zij ladangbouw en zijn de Europeesche ondernemingen verplicht, òf ineens òf jaarlijks zeker aantal bouws aan de rechthebbende Inlanders in eigen gebruik af te staan. Doch deze invloed kan niet overwegend zijn.

In 't algemeen is het lot der Inlandsche maatschappij in ons gewest, meer dan op Java, verbonden aan dat der Europeesche cultures. Doch daartegenover staat dat het contractueele loon der 250.000 contractarbeiders voor zeker deel in circulatie komt onder de particuliere Inlandsche bevolking van ons gewest, die daarbij dus profiteert.

Doch, afgescheiden daarvan, vestigen wij de aandacht op het feit, dat de Inlandsche bevolking van ons gewest quantitatief evenveel uitvoert naar de buitenlandsche markt als onze Europeesche tabaks- en rubbercultures tezamen.

De Europeesche export van ons gewest bedraagt per jaar 64 millioen kilogram. De export van Inlandsche producten komt daar zeer dichtbij met een cijfer van 52 millioen.

Weliswaar is de waarde in geld van dezen Inlandschen export natuurlijk veel geringer, terwijl buitendien bijna de helft van het totale cijfer op rekening komt van het visschersbedrijf te Bagan Api-Api. Daartegenover staat echter, dat de levensstandaard der Inlandsche bevolking zooveel lager is, en in allen geval zal, denken wij, de lezer toch even verbaasd staan over het aandeel dat onze schaarsche, immers zoo „luie", Inlandsche bevolking quantitatief neemt in den totalen productenuitvoer van ons gewest, zonder eenige kapitaalsuitgaven!

Uit een en ander blijkt wel, dat ook zelfs in ons gewest, dat schijnbaar een zoo overwegend Europeesch karakter draagt, inderdaad de malaise langs de Inlandsche bevolking heen gaat.

* * *

Bezuiniging in de tabakscultuur. *De Tabakscourant* schrijft:

Het woord „bezuiniging" ligt tegenwoordig op ieders lippen. Ook in ons schoone Insulinde moeten zij tegenwoordig op de kleintjes passen. En bij de cultures eveneens. Onze Sumatra-tabakscultuur staat er lang niet slecht voor. De prijzen welke de tabak aan de Nederlandsche markt opbrengt, geven reden tot tevredenheid. Maar het evenwicht tusschen kostprijs en opbrengstprijs is leelijk verstoord. De tabak is te duur, kost te veel aan produceeren en dientengevolge blijft er in verhouding maar een betrekkelijk geringe winst over, na aftrek van alle onkosten. De leidende personen waren dus van meening dat, wilde men de cultuur tot een loonend bedrijf doen blijven, men tot bezuiniging moest overgaan. De cultuur was toch gedurende de laatste jaren kunstmatig ingekrompen. Dat was in de gegeven omstandigheden een alleszins verstandige politiek. Maar hoe keiner oogst, hoe hooger de kostprijs. En ook in Indië waren de arbeidsloonen gedurende de laatste jaren tengevolge van de waarde-vermindering van het geld, belangrijk gestegen, zoodat de kostprijs hierdoor ook veel hooger werd. Vandaar dat het er nu op aankwam, dien kostprijs weder naar beneden te drukken. Die richting gaat het nu uit. Een der belangrijkste maatregelen is thans die ondernemingen, waarvan de exploitatie òf te duur is in verhouding tot de rusultaten òf wier product aan de markt te lage prijzen opbrengt, voorloopig te sluiten of gedeeltelijk bij andere ondernemingen te voegen. Dit is o.i. de juiste weg. Er is voorloopig nog volstrekt geen behoefte aan groote oogsten, daarvoor zit de wereld nog te veel in de misère. Al die ondernemingen, die een minderwaardig product opleveren en hierdoor de opbrengstprijzen drukken, kunnen best gemist worden.

De Sumatra-cultuur is steeds beheerscht door mannen, die voortreffelijk voor hun taak berekend waren, die een breeden, doch ook vooruitzienden blik bezitten. Ook thans zijn wij ervan overtuigd, zegt het blad, dat de manier, waarop men op Sumatra gaat bezuinigen, wel weer zal blijken de juiste te zijn. Zonder schade te doen aan het geheele productieproces zal zij zoowel de cultuur als den handel ten goede komen. Doch het pad, hetwelk naar bezuiniging leidt, is vaak zeer glibberig en vol met voetangels en klemmen. Deze te ontwijken is de groote kunst.

* * *

Inlandsch onderwijs. Ongeveer een maand geleden ontvingen wij, schrijft het *Alg. Hbl.* van einde September, een Aneta-bericht, volgens hetwelk de bekende agitator Douwes Dekker van de regeering vergunning had gekregen om een betrekking te aanvaarden als onderwijzer aan het Preanger Onderwijs Instituut. Aangezien in het algemeen het geven van onderwijs in Indië, buiten de openbare school, niet aan eenige vergunning verbonden is, hebben wij uit het bericht afgeleid, dat deze vergunning verband hield met het aan een particuliere instelling door de regeering toegezegd subsidie. Wij hebben toen gezegd, dat het ons, gegeven Douwes Dekker's zoo duidelijk aan den dag gekomen mentaliteit meer dan een waagstuk voorkomt, om de opvoeding der Indische jeugd aan hem toe te vertrouwen.

„Een school achten wij in deze zeker niet de meest geschikte interneeringsplaats", merkten wij daarbij op.

Wij hebben met voldoening opgemerkt, dat deze aangelegenheid door het Tweede Kamer-lid Scheurer, onder de aandacht der regeering is gebracht.

Er is echter meer.

Op een onlangs te Bandoeng, naar het voorbeeld der Britsch-Indische

extremisten, gehouden onderonsje van Indische opruiers en hunne handlangers, dat den weidschen titel van Al-Indië-congres droeg, is o.a. besloten het analphabetisme te bestrijden, waartoe in de vergadering door den gouvernements-onderwijzer, Post, propanganda werd gemaakt voor het z.g. A. B. C.-comité. Van den geest, waarin dit comité werkzaam was en verder zou zijn, kreeg men een proefje in de rede van dien landsdienaar, toen hij het, met verkrachting van de waarheid, deed voorkomen alsof de Javanen, door de komst der Nederlanders in den Archipel, van een vrij hoogen trap van ontwikkeling omlaag gestort waren.

Diezelfde heer Post is met het A. B. C.-comité, oorspronkelijk opgericht door een groepje inlandsche jongelieden, die pas de school verlaten hadden, aan het werk gegaan, waaraan verschillende inlandsche-, ook onderwijzers-, vereenigingen meededen. In ons Ochtendblad van 21 September kon men lezen, dat het succes van bedoeld comité grooter was, dan men oorspronkelijk verwacht had, en op het oogenblik op Java en Sumatra reeds ongeveer 2000 curcussen met 75000 leerlingen zijn.

Wij hier, overtuigd van de noodzakelijkheid van onderwijs voor de ontwikkeling van een volk, zijn natuurlijk geneigd zulk een belangrijken stap in den strijd tegen het analphabetisme toe te juichen. Maar de zaak komt in een gansch ander licht te staan, wanneer duidelijk blijkt, dat die heele beweging beïnvloed wordt o.a. door het bekende trio Douwes Dekker, Tjipto en Soewardi, dat ten congresse te Bandoeng weder een hoog woord voerde en telkenmale deed blijken van zijn vijandige gezindheid tegenover de Indische regeering. Het fraaiste van alles zou wel zijn, indien men de *Neratja* (zie Avondblad van het *Hbl.* van 18 September) mag gelooven, dat de heele beweging of een deel er van ten minste door de regeering, door tusschenkomst van den directeur van onderwijs en eeredienst, wordt gesteund.

Soewardi, die zich reeds eenigen tijd te Djokja met nationalistisch onderwijs occupeert, heeft onlangs te Buitenzorg voor de vereeniging „Conamur", zooiets in den trant van de Ver. voor Koloniale Studiën (maar nog meer vooruitstrevend) een heel geleerd betoog gehouden over Montessori-Tagore-onderwijs, als middel van toenadering tusschen Oost en West. Wat zal de man, die alles doet en niets nalaat, om de tegenstelling te verscherpen in zijn vuistje gelachen hebben, toen zijn gehoor dat voor zoete koek opnam! De quintessence van het heele betoog was, dat men het bij het onderwijs aan nog op vrij laag ontwikkelingsniveau staande volken niet zoozeer in de diepte, dan wel in de breedte, met de voorloopige vereenvoudiging, heeft te zoeken.

Dat is niets nieuws. Nog onlangs werd in dien zin gerapporteerd door den secretaris van het permanent comité, Louwers, van het Belgisch Koloniaal Nationaal Congres voor de Congo. De Indische regeering heeft, onder Gouverneur-Generaal Van Heutsz, in 1906 reeds de noodzakelijkheid van verbreeding door instelling van het desa-onderwijs ingezien.

Waar waren toen de Indische voormannen, om deze poging toe te juichen? In alle mogelijke toonaarden werd de maatregel uitgekreten als een middel om het volk dom te houden. Zelfs Nederlandsche schrijvers deden daaraan mede en wij ontkwamen niet als „kapitalistisch blad" aan de beschuldiging, o.a. in de *Sum. Post* gelanceerd, aan dat domhouden onze medewerking te verleenen, door het desa-onderwijs, als eerste maatregel om het geheele volk te ontwikkelen, mede voor te staan, naast de behartiging van andere onderwijs-belangen.

En nu die plotselinge zucht naar verbreeding, door vereenvoudiging in

den aanvang van het onderwijs? Waarom dan niet medegewerkt aan de verdere ontwikkeling van het desa-onderwijs!

Kort na zijn „interessante" voordracht werd Soewardi bij den directeur van onderwijs en eeredienst ontboden, die hem al weer volgens de *Neratja* een compliment zou hebben gemaakt over de vorderingen, die hij na slechts kort als onderwijzer werkzaam te zijn geweest en daarbij nog geruimen tijd in de gevangenis te hebben doorgebracht, reeds had gemaakt. Was dit niet tevens een klap in het gezicht voor het eigen departement? De directeur zegde Soewardi steun toe, waarop deze moet geantwoord hebben geen subsidie te verlangen op de bestaande voorwaarden. Wel wilde hij zijn scholen onder gouvernements-inspectie stellen, mits de inspecteurs zich alleen met de vorderingen der leerlingen en niet met de door hem gevolgde methoden bemoeien.

Het departement van onderwijs en eeredienst in Indië is door zijn methoden in een impasse geraakt. Doordat men steeds meer toe gaf aan den drang van Indische voormannen, verrezen de Hollandsch-Indische scholen als paddestoelen (in den vorm echter van kostbare dure gebouwen); verschillende groote gemeenten volgden. Nu door de ongunst der tijden overal personeel wordt ontslagen, dat uit de oud-leerlingen dier scholen werd getrokken en aangevuld, wordt op die scholen slechts een proletarische elite gekweekt, die wars van handenarbeid, de rijen der ontevredenen zal doen aanzwellen. Is het daarom, dat men de nieuwe beweging gaat steunen?

Waarlijk, men vraagt zich af of de bedoeling van het comité tot bestrijding van het analphabetisme iets anders is dan een opruiers-kweek op groote schaal, die tot het heel volk moet doordringen. Het is ons dan ook onbegrijpelijk, hoe het mogelijk is, dat niet alleen het departement van onderwijs en eeredienst, met zijn dikwijls zonderlinge opvattingen van het landsbelang, maar ook de Indische regeering, die toch in deze moet gekend zijn, aan zulk een beweging haar steun kunnen verleenen.

De vorderingen, die het A. B. C. maakte, kunnen slechts het gevolg zijn geweest van de medewerking van landsdienaren, Europeanen en inlanders, op groote schaal. Het departement van onderwijs en eeredienst heeft, inzonderheid onder den onlangs afgetreden directeur, door zijn toegeeflijke, haast aanmoedigende houding tegenover fanatieke socialisten, communisten en Indische nationalisten onder het personeel, zich naam verworven. Wij hopen niet, dat de nieuwe directeur op den ouden voet doorgaat. Indien dit werkelijk het geval mocht zijn, dan zou daaraan werkelijk een eind moeten worden gemaakt. Aan het hoofd van een departement, waaraan zoo groote verantwoordelijkheid is verbonden, behoort een man in de eerste plaats van practisch doorzicht te staan, geen man, verblind door idealisme of iets anders.

* * *

Mag dat? In ons ochtendblad van 17 Augustus j.l. aldus het *Alg. Hbl.*, werd melding gemaakt van de beslissing, na overleg tusschen den Minister van Koloniën en de Indische regeering, om de verbetering der positie der Indische oud-militairen uit te stellen tot betere tijden.

Men kent onze meening uit wat wij reeds 21 Dec. j.l. opmerkten toen wij schreven:

„Er wordt honger en ellende geleden onder gewezen Indische mindere militairen. Wij dringen er op aan, dat ten spoedigste voor dezen een en ander wordt verricht."

Het was niet voor het eerst, dat wij ons met het lot dier armsten der

armen bemoeiden. Onze medewerker, J. J. Bekaar, die jaren geleden in een serie interviews met betrekking op ons bestuur in Indië het ook over de z.g. „Oost-gangers" op de heide en in Nederlandsche achterbuurten had, bezocht deze lieden in hunne armzalige kwartieren. Men had hem een sergeant genoemd, die hier in een kolonialen-logement zou vertoeven — hij vond hem niet thuis. De man was er een heele week als „sandwichman" uit. Uit den mond van den secretaris van het permanent comité van den Volksbond, De Wal, teekende hij omtrent een onderzoek ten aanzien van 182 sollicitanten naar door Minister Colijn toegezegde, eventueel door het departement van Oorlog te 's-Gravenhage te vergeven betrekkingen o.a. het volgende op:

„Goed beschouwd is zoo'n lijst van oud-militairen, meestal met 10 à 12 dienstjaren, van wie verscheidenen met *f* 200 en minder (een, na 6 dienstjaren, had *f* 100) gepensionneerd..... geen document waarop de Nederlandsche natie trotsch kan zijn".

Dit geeft eenig denkbeeld hoe het gesteld was met de duizenden oud-Indische mindere militairen, die omstreeks dien tijd in ons land vertoefden, van wie er zoovelen niet aan de bescheiden eischen voor een rijksbaantje konden voldoen en ook uit anderen hoofde, geen handwerk kennende, geheel op hun pensioentje waren aangewezen.

Sedert is de toestand eenigszins voor die lieden verbeterd door de algemeene toekenning van een toeslag van 40 percent op de Indische militaire pensioenen. Maar in normale tijden waren deze pensioenen reeds niet toereikend voor een eenigszins menschwaardig bestaan, zoodat de verbetering dan ook verre van afdoende was. Nog steeds moet het armwezen hier te lande, de particuliere liefdadigheid in Indië zich met het lot van velen bemoeien, die een beter lot verdiend hadden.

Waren zij het niet, die door hunne medewerking aan de vestiging van ons gezag in den archipel, onder moeilijke omstandigheden, in het ruwe rimboe-leven met een voor die tijden zelfs schraal loon, aan ziekten, die het krachtige lichaam sloopten blootgesteld, den grondslag legden voor de phenomenale welvaart, die Indië ten deel viel... tot de malaise kwam.

Vergelijking van de cijfers in de begrootingen van 1919 tot en met 1923 brengt ons tot de conclusie, dat het totaal bedrag der pensioenen van de voor 1 Januari 1920 gepensionneerde Indische mindere militairen ondanks de verhooging met 40 percent op 1 Januari 1923 niet veel hooger kan zijn dan het bedrag der in 1919 aan die categorie van oud-militairen uitbetaalde pensioenen. De besparing werd natuurlijk slechts verkregen door een abnormaal groot verloop door sterfte van omstreeks 100 per mille per jaar, waaraan de minimale pensioenen wel in hoofdzaak schuldig zullen staan.

Mag dat zoo verder gaan?

Wij weten, dat de toestand der Indische financiën op het oogenblik van dien aard is, dat de uitgaven tot het allerhoogstnoodige moeten worden beperkt. Wij gelooven echter, dat zoo er van hoog noodig sprake is, dit toch wel geldt van uitgaven, die moeten dienen om menschen, aan wie Indië zoo groote verplichtingen heeft, te behoeden voor een ontijdigen dood in en ten gevolge van honger en ellende.

Veel meer noodig is deze uitgave dan de toekenning van een duurtetoeslag in Indië aan alle landsdienaren, waarvan wij uit de Indische bladen vernemen, dat de ongehuwden hun toeslag maandelijks op de bank kunnen brengen; dan het steeds onverpoosd doordraaien van den overplaatsingsmolen; dan het telkens weer creëeren van nieuwe baantjes, zooals nu onlangs van een ambtenaar voor de lichamelijke opvoeding, die straks om een eigen bureau en onder-inspecteurs zal vragen, en zoo meer.

Het gaat hier trouwens niet om een reusachtig bedrag voor lange jaren. Het totaal van de aan vóór 1 Januari 1920 gepensionneerde Indische mindere militairen toegekende verhoogde pensioenen kan niet veel meer dan 7 millioen gulden bedragen.

Met een bedrag van 2 à 3 millioen gulden meer, jaarlijks afnemend, kan o.i. reeds veel geschieden ten behoeve van deze categorie van oud-militairen; en naar onze meening moet dat ook geschieden. En als dat te veel is, kan men dan tenminste niet met een nog geringer bedrag den nood in de ernstigste gevallen lenigen?

Aan het slot van een door den oud-predikant in Indië, Carpentier Alting, tot de oud-militairen gericht boekje, schreef deze onder anderen:

„Wie zijn beste levensjaren, gelijk gij hebt gedaan, gegeven heeft voor het welzijn onzer koloniën, heeft het recht op werkelijk geluk, als de tijd van rusten is gekomen".

Het recht — wordt dat nu vergeten?

* * *

De vrijspraak van Tjokro Aminoto. Aan een artikel van het *Bat. Hlb.* is ontleend:

Dat de eerste rechter Tjokro's schuld bewezen achtte, is het gevolg van *een louter subjectieve opvatting* omtrent de waarde van het rechtens verkregen bewijsmateriaal. Wat de eene rechter genoegzamen bewijsgrond acht, kan door een anderen rechter zeer wel als onvoldoende worden beschouwd.

De waardeering van het bewijsmateriaal heeft met *de strafwet* niets te maken. De formeele strafwet stelt slechts de regelen der strafprocedure vast en schrijft voor op welke wijze de rechter zijne bewijsmiddelen mag verkrijgen. Na het verkrijgen van het *wettelijk* bewijs, *moet* de rechter de waarde ervan aan zijn *overtuiging* toetsen. Men andere woorden: heeft de rechter op wettelijke wijze het bewijs van schuld verkregen, dan moet hij beoordeelen of hij de waarheid van de bewijsmiddelen mag aanvaarden, want de wet eischt *wettig en overtuigend* bewijs.

Wanneer dus het Hoog Gerechtshof het verkregen bewijsmateriaal *onvoldoende* of dat bewijsmateriaal *wel voldoende* maar *niet overtuigend* acht, dan *moet* hij vrijspreken.

Waar enkel en alleen subjectieve appreciatie van het op wettelijke wijze verkregen bewijsmateriaal omtrent schuld en onschuld den doorslag geeft, daar kan het geen bevreemding wekken, dat de lagere en de hoogere rechters nog al vaak in gevoelen, in inzicht en in oordeel van elkaar verschillen.

Dit is blijkbaar in casu het geval geweest: de Raad achtte door het bewijsmateriaal Tjokro's schuld bewezen en veroordeelde hem, doch het Hof achtte Tjokro's schuld niet bewezen en sprak hem vrij. De vrijspraak van Tjokro bewijst dus niet, gelijk *De Loc.* schijnt te meenen, dat het Hof hem *onschuldig* acht, maar slechts dat het Hof zijn schuld niet wettig en overtuigend bewezen acht.

Is dit nu een reden om van een onbevredigd rechtsgevoel te spreken? Moeten wij Indië niet veeleer gelukkig achten met het bezit van een rechterlijke macht, die van het simplistisch werkend rechtsgevoel der massa niets weten wil en de hoogheid, de majesteit van het Recht handhaaft op eerbiedwaardige en dan ook eerbiedwekkende wijze!

* * *

I. E. V.-vrede. Het *Bat. Nbl.* van 11 September driestart:

De vrede in het Indo Europeesch Verbond, bedreigd door de bekende z.g. Bandoengsche Schoolkwestie, is Zaterdagavond op gelukkige wijze hersteld.

Zooals het bij dergelijke kwesties meer gaat, bleek per saldo een misverstand — een afschuwelijk misverstand, zei Bandoengs voorzitter — aanleiding en oorzaak. Maar wijl dat misverstand niet van den aanvang af onderkend was en beide partijen op haar stuk stonden, dreigde een conflict, dat heel het verbond in zijn voegen zou doen kraken. Dat moest te allen koste vermeden worden en het was de vertegenwoordiging van Batavia, die er in slaagde een formule te vinden, welke het misverstand uit den weg ruimde en partijen tot elkaar bracht.

Deze oplossing werd verkregen nadat beide zijden volop gelegenheid hadden gehad zich uit te spreken, het gemoed te luchten. Er zijn scherpe woorden gevallen, harde waarheden gezegd, — maar ook hier heeft het onweer de lucht gezuiverd. Hoofdbestuur en afdeelings-besturen weten nu precies wat ze aan elkaar hebben en dat is een niet gering te schatten voordeel. En naast dit voordeel zij nog geboekt dat van de energie en de toewijding van Bandoeng, zooals die Zaterdagavond weer duidelijk aan den dag traden en waaraan andere afdeelingen, inzonderheid Batavia, zich mogen spiegelen.

De vrede in het I. E. V. is hersteld. Maar het zij geen vrede die in slaap wiegt, doch de vrede welke de arbeid behoeft tot volle ontplooiïng.

* * *

Bezoldigde moeitemakers. De heer Tiesing schrijft in den *Suikerbond* onder dit hoofd, onder meer:

Het gebruik van de uitdrukking, aan den kop van dit stukje geplaatst, duidt een dubbel verwijt aan, n.l. het feit, dat we betaald worden en ook de omstandigheid, dat we „moeite maken".

Het is zeker: al wat strijdt, voor welk ideaal ook, hetzij ethisch, hetzij materialistisch, veroorzaakt moeite, tenminste in den zin, zooals deze uitdrukking bedoeld is.

Een dominé, een priester, een rabbijn, zij allen vechten tegen, wat zij ongeloof noemen, en veroorzaken daardoor bij hun tegenpartij moeite.

Iedere regeering, hoe reactionnair of communistisch ook aangelegd, strijdt met hare ministers en kamerleden-meerderheid voor wat zij denkt dat goed is en veroorzaakt daardoor bij hare tegenpartij moeite.

Ons leger met zijne bekwame officieren en wakkere soldaten houdt zich gereed op het eerste bevel van zijne regeering op te rukken, voor haar te strijden en veroorzaakt daardoor moeite aan hen, die ten tenslotte niet met die regeering eens mochten zijn.

De voorzitters van Ondernemersraad en J. S. W. B. met hunne hulptroepen, als Treub, Talma, (voorheen Ramaer) Van Hasselt, Ritman..... Van Gerth, (deze combinatie is niet van ons!) zij allen vormen den kop van twee formidabele strijdlichamen en veroorzaken daardoor bij hunne tegenpartij moeite!

En zij allen worden betaald!

Als we dit lijstje van soortgenooten, zij het op verschillend, ja zelfs vaak geheel tegengesteld, gebied, dan eens aandachtig beschouwen, dan vragen we ons af, of de gesmade vakvereenigingsleiders, „die toch ook moeite maken", zich tenslotte nog niet in puik gezelschap bevinden en wel van menschen, wien men dat moeitemaken nu toevallig zoo goed als nooit als als een verwijt aanrekent.

Hoe zit dat? Is hier voor de zooveelste maal bij deze courantiers en de achter hen staanden, de consequentie weder geheel zoek?

Zijn wij gewend in onze polemieken de zoo royaal betaald wordende leiders onzer tegenpartij dat ‚moeitemaken" bij voortduren als een smet aan te rekenen?

En aan het slot van zijn betoog schrijft de heer Tiesing:

De vakvereenigingsleiders hier in Indië kennen in den regel wel heel wat betrekkingen, doch op het punt van bezoldiging slechts een, dat is die hunner hoofdfunctie; gaat het er zoo bij den J. S. W. B. ook toe?

De diverse vakvereenigingen zijn ongetwijfeld bereid in deze hare boeken open te leggen, doet de tegenpartij daaraan mede?

„Bezoldigde moeitemakers!" Heeren van den Ondernemersraad, J. S. W. B., etc., laten de vakvereenigingsleiders u in deze tenminste de hand reiken, want toch in dat opzicht zijn zij soortgenooten.

* * *

Vreemdelingen in Ned.-Indië. In de *Frankfurter Zeitung* komt een klacht voor van een inzender aangaande een „Hetze" in Nederlandsch-Indië tegen de vreemdelingen.

„In den laatsten tijd," schrijft de inzender, „is een onverantwoordelijke Hetze tegen buitenlanders, vooral tegen Duitschers, in Nederlandsch Oost-Indië begonnen. Door den nasleep van den oorlog, die sedert 1921 ook daar te lande werd gevoeld, ontstond een vrij groote economische crisis, die werkloosheid en overcompleet aan werkkrachten onder de Europeesche bevolking veroorzaakte. Daar daardoor een zekere ontstemming der Nederlandsche bevolking tegen vreemdelingen ontstond is gemakkelijk te begrijpen, maar onbegrijpelijk is de houding in vele kringen tegen buitenlandsche werknemers, welke de Indische regeering — nog onder den indruk van de enorme na-oorlogs-hausse — door een werving op groote schaal in 1921 in heel Midden- en Noord-Europa naar Nederlandsch-Indië getrokken heeft, zooals bijv. ingenieurs en vakmenschen uit andere beroepen. Door hun Nederlandsche collega's wordt nu tegen deze buitenlanders op onwaardige wijze anoniem in dagbladen „gehetzt". Daar de regeering zonderling genoeg de economische crisis denkt tot staan te brengen door het stilleggen van bijna alle voorgenomen openbare werken, kan natuurlijk de arbeidskracht van dezen of genen met zooveel moeite geïmmigreerde niet geheel tot ontplooiing komen. Deze omstandigheid wordt nu door de „hetzers" zoo uitgelegd, alsof de buitenlanders wegens taalmoeilijkheden en niet voldoende vooropleiding onbruikbaar zijn voor de specifiek Indische beroepsomstandigheden; in een dier artikelen stond zelfs, dat buitenlandsche ingenieurs tot niets dan teekenwerk in staat waren. Voorts wordt bij de Indische regeering er op aangedrongen, geen buitenlanders op verantwoordelijke plaatsen aan te stellen en hen zooveel mogelijk achteruit te zetten. Het gevolg is dan ook geweest, dat de regeering bij zoogenaamde „onbruikbare buitenlanders" pogingen in het werk stelde om het contract op voor de buitenlanders ongunstige voorwaarden te annuleeren. 't Is echter een feit, dat een vrij groot aantal buitenlanders, die al jaren geleden voor Indië contract teekenden, nu vooraanstaande posities in alle takken van bedrijf innemen en gemakkelijk aan alle gestelde voorwaarden voldoen.

„Met het oog op dezen toestand moet men zich toch afvragen of 't houdbaar is, dat zooveel Nederlanders in het zoo „goedkoope" Duitschland vertoeven en met hun guldens ook nog de laatste melk voor den neus van de Duitsche kinderen weghalen."

De *Frankfurter Zeitung* voegt er — met voorbijgaan van deze laatste vuurwerkboutade — aan toe:

„Deze klacht over onbillijke behandeling van de na den oorlog in Nederlandsch-Indië geplaatste Duitschers staat niet op zichzelf. 't Schijnt dringend noodig dat van Nederlandsche zijde hier de helpende hand geboden of een verklaring van den toestand gegeven wordt."

* * *

Kinderen die huwen. Naar de *Kaoem Moeda* verneemt, zal de regent van Bandoeng een ernstig onderzoek doen instellen naar het aantal kinderen, dat in den omtrek door de ouders in een huwelijk wordt ..... gedompeld.

Deze maatregel valt zeer toe te juichen.

Want inderdaad schijnt het zeer dikwijls nog voor te komen, dat kinderen, die nog maar kort den leeftijd van tien tot twaalf jaar gepasseerd zijn, in een huwelijk worden betrokken, hetgeen toch waarlijk niet bijdraagt tot het scheppen van goede en krachtige gezinnen, „waar liefde woont" en dit is zeker niet het geval, indien dan de man nog ongeveer driemaal zoo oud blijkt te zijn al het jeugdige vrouwtje.

Op een der bezoeken, welke de regent een inlandsch gezin in het district Tjiwidei bracht, werd hem bij onderzoek een dergelijk geval bekend. Het meisje was door de ouders aan een man gegeven, die dertig jaar ongeveer moest zijn, terwijl het meisje maar schatting reeds ..... tien jaar oud was! Men trachtte het bestaan van deze alliance te verhelen, toen bemerkt werd, dat een onderzoek zou worden ingesteld.

Er is een foto van den vader en dochter genomen — om welke reden is ons onbekend, en naar verluidt, zal thans een intensief onderzoek naar dergelijke gevallen plaatsvinden.

Bij het schrijven van dit bericht, aldus de *Preanger Bode* komt ons de merkwaardigheid in de gedachten, dat nog nooit een Inlandsche vereeniging naar verbetering van dergelijke ten hemel schreiende toestanden heeft gestreefd.

„Eerst de vrijheid", het (huiselijk) geluk en verbetering van het lot der landgenooten komt dan later. Of nooit!

KOLONIALE LITERATUUR.

BEZUINIGING IN INDIË EN HET NIEUWE REGEERINGSPROGRAM.

Aan deze brochure door mr. M. W. F. Treub, Haarlem, Tjeenk Willink & Zn., heeft de *N.R.Ct.* het volgende ontleend:

Onder de huidige, zoo hoogst ernstige, omstandigheden is geen ander parool toelaatbaar dan inkrimping en bezuiniging. Wie dat niet wil, niet durft of niet kan in daden omzetten, brengt 's lands financiën van den wal in de sloot en de toekomst van Indië in groot gevaar.

Die bezuiniging moet thans over de geheele linie gaan; niet alleen wat onder gunstigere omstandigheden nuttig en wenschelijk zijn zou, moet thans achterwege blijven, zelfs zal in vele gevallen het anders noodige moeten worden opgeofferd. Plaats is er thans alleen voor het strikt onvermijdelijke en noodzakelijke.

Zulk een toestand is ongetwijfeld even moeilijk als onaangenaam, maar troosteloos is hij toch niet. Dit laatste zou hij alleen dán wezen, indien er voor altijd aan betere tijden moest worden gewanhoopt en indien eene inkrimping der jaarlijksche uitgaven met *f* 100 à 150 millioen stilstand in het bestuursraderwerk zou beteekenen; maar zoo erg is het gelukkig niet. Wie bedenkt, dat de gewone landsuitgaven, voor welke voor het komende jaar 534½ millioen geraamd wordt, in 1917: 250 millioen bedroegen, zal wel moeten toegeven, dat, al is ook de administratie in dien korten tijd door verschillende omstandigheden veel duurder geworden, er van het bedrag voor 1923 nog wel een goede honderd millioen af kan zonder dat het spaak loopen zal. Weliswaar moest voor den dienst der Indische schuld, waarvoor in 1917 *f* 14,700,000 aan rente werd uitgegeven, voor 1923 *f* 71,400,000 aan rente en *f* 16,800,000 aan aflossing worden geraamd, maar daartegenover staat, dat de groothandelsprijzen in 1917 heel wat hooger waren dan thans, hetgeen voor verschillende diensten een belangrijk verschil uitmaakt.

De zaak is alleen of voornamelijk, dat wie eenige jaren aan een weelderige leefwijze is gewend geraakt, zijn overdaad als een werkelijke behoefte gaat gevoelen. Dat geldt voor openbare lichamen zoo goed als voor personen. Maar voor beide geldt evenzeer, dat als eenmaal het heilige moeten tot versobering heeft geleid, men er achteraf verstomd over staat, dat men er van te voren zoo tegen opzag.

De bezuiniging moet, gelijk ik zoo even reeds opmerkte, over de geheele linie gaan en er kan dan ook, naar mij dunkt, niet de minste twijfel over zijn, dat zij zich ook over de departementen van Oorlog en Marine moet uitstrekken.

Men vindt zich als leek op het gebied der defensie altijd op gevaarlijk terrein, wanneer men aan deze departementen raakt. Maar dit mag er toch niet toe leiden om er in een financieele beschouwing als deze het zwijgen toe te doen. Er is te meer aanleiding over deze departementen iets in het midden te brengen, wanneer men nagaat, dat zij in de uitzetting der

uitgaven sedert 1916 — met uitzondering van den dienst der schuld — de kroon spannen. In dat jaar bedroegen de uitgaven op den gewonen dienst voor Oorlog *f* 61,847,000 en voor Marine *f* 22,856,000; voor 1923 is voor deze departementen resp. geraamd *f* 108,650,000 en *f* 40,053,000. Men vraagt zich onwillekeurig af, of die belangrijk hoogere bedragen wel in ongeveer dezelfde verhouding aan de defensie ten goede zijn gekomen?

Het is zeer waarschijnlijk, dat men in die departementen met zuiniger beheer hetzelfde nuttig effect zou bereiken, als thans met de in korte jaren zoo schrikwekkend gestegen bedragen. Ik verheel mij niet, dat men mij zal tegemoet voeren, dat die hoogere uitgaven voor een goed deel te verklaren zijn uit een hoognoodige verbetering der traktementen, maar ik vraag mij daartegenover af, in de eerste plaats of men met die traktementsverbetering niet wat heel royaal is geweest en voorts of er ook overigens aan Oorlog en Marine wel voldoende op de kleintjes wordt gelet.

Maar ik wil wel toegeven, dat men bij zuiniger beheer aan die departementen toch niet meer dan misschien omstreeks tien millioen zou kunnen uitsparen. Ongetwijfeld zou zulk een besparing lang niet te versmaden zijn, maar het gaat toch om grootere bedragen. Wie deze departementen bespreekt, mag niet nalaten het vraagstuk der defensie van Indië van een meer principieel standpunt te bezien. Van de taak toch die men aan leger en vloot aldaar toekent, hangt de kostenkwestie voor een groot deel af.

Moet men bij de organisatie van leger en vloot er op rekenen, dat men een eventueelen buitenlandschen vijand moet kunnen weerstaan, althans tot zoolang een machtige bondgenoot hulp komt bieden; of kan men volstaan met een organisatie, welke voldoende is om aan binnenlandsche onlusten en revolutiepogingen naar menschelijke berekening het hoofd te bieden? Er zijn er wel, die ook dit laatste niet noodig achten, maar dezulken staan op een zoo gansch ander standpunt dan ik, dat wij elkander toch niet kunnen begrijpen en dat een gedachtenwisseling met hen onbegonnen werk zou zijn. Ik bepaal mij dus tot het zooeven gestelde vraagpunt.

Bij de beantwoording daarvan hel ik over tot het laatste standpunt. Daarbij speelt de financieele overweging alweer een hoofdrol. Waren de financiën in Nederland en in Indië in minder desolaten staat, dan zou het belang van beide deelen van het Rijk ook naar mijne meening medebrengen, een bewapening te land en ter zee, welke voor het eerstgenoemde doel bestemd en geschikt zou zijn, reeds thans voor te bereiden en zoo goed mogelijk in te richten en te onderhouden. Hieruit blijkt wel, dat ik niet behoor tot de goedgeloovige idealisten, die zich diets maken, dat men in de toekomst niet meer met oorlogsgevaren behoeft te rekenen. Misschien zal een volgend geslacht dat beleven, maar vooreerst zal men de kansen op een toekomstigen oorlog, wanneer men zich op den bodem der realiteit wil bewegen, niet mogen uitschakelen.

Intusschen schaar ik mij aan de zijde van hen, die deze kansen voor de eerste twintig of dertig jaren gering oordeelen. Niet, omdat er vooreerst geen rivaliteit tusschen de leidende mogendheden zou zijn te duchten, maar wel, omdat een oorlog zooals de wereld thans heeft doorgemaakt, zulke diepe wonden heeft geslagen en zoo duidelijk heeft getoond, dat alle kansberekeningen zelfs voor den tot de tanden gewapende zoo geheel kunnen falen, dat er voorloopig niet licht een regeering zal worden gevonden, die de verantwoordelijkheid van het beginnen of het provoceeren van een oorlog zou durven op zich nemen. In dat licht moet, dunkt mij, ook de waarde worden gezien van Conferenties als die van Washington, alsmede van resoluties van den Volkenbond over beperking van bewapening. Niet alleen voor

Nederland en Indië spelen de financiën in deze materie bovendien een hoofdrol. Alle mogendheden van de wereld, groote zoowel als kleine, moeten daarmede ter dege rekenen en het is in dit opzicht voor de kleine het minst moeilijk van den nood een deugd te maken en het goede voorbeeld te geven.

Blijkt over vijf of tien jaar, dat het oorlogsgevaar toe- in plaats van afneemt, dan zal het, indien niet elke kansrekening op dit stuk faalt, nog tijds genoeg zijn, voor Indië plannen voor defensie op grooter schaal uit te werken en voor zoover mogelijk uit te voeren.

Hoeveel millioenen door eene beperking der Indische defensie tot het zoo even genoemde deel bespaard zullen kunnen worden, moet door de deskundigen op militair en maritiem gebied worden berekend, maar in ieder geval zullen het tientallen millioenen kunnen en moeten zijn. Wanneer de bewapening in en voor de Oost kan beperkt worden, is het aan geen twijfel onderhevig, dat dit in verband met den toestand van 's Lands geldmiddelen zonder verwijl ook moet geschieden.

Aan het slot lezen wij:

De ministerieele crisis is nog altijd niet opgelost. Naar enkele bladen weten te vertellen is de Kabinetsformateur bezig met het opstellen van een regeerprogram, dat in het teeken der ernstige, en consequent door te voeren bezuiniging staat. Ongetwijfeld vergeet hij daarbij de koloniën niet. Maar de zaken van het moederland trekken onwillekeurig toch de meeste aandacht. Vandaar dat het mij niet overbodig scheen er aan te herinneren, dat de toestand der openbare financiën in Indië zeker niet gunstiger is dan hier te lande en dat bij het vaststellen van het werkprogram van het nieuw te vormen Kabinet de uitvoering der bezuinigingspolitiek ook voor Indië stevig behoort te worden gewaarborgd. Naar ik hoop, kom ik met mijn waarschuwing niet te laat!

HET STANDPUNT DER INDISCHE MOESLIMIEN.

(Van den Londenschen correspondent van het Alg. Hbl.).

Londen, 24 Sept.

Onder de menschen, die mij hedenmiddag bezochten, was ook de minister van onderwijs en landbouw in den autonomen staat van den Nawaab van Dzjoenagar. Hij was langen tijd president van een gerechtshof in den Pandzjaab en in Moeslim, een vooraanstaande en zeer ijverige Moeslim, wiens ruim en, ik zou zeggen, zeer moderne ideeën niet afdoen aan zijn scrupuleuze orthodoxie.

Geen wonder dan, dat ons gesprek, begonnen over Hollandsche rozen en Indische leeuwen, een bijzonderheid van Dzjoenagar, aldra tot mijn schrik naar het dogmatische overdwaalde, naar de leer van staat en religie bij Islam, naar het stuk van den Chaliefa der Geloovigen, en naar de thans brandende Chaliefat-quaestie.

Zeventig millioen Moeslimien in Indië zijn op dat punt teergevoelig en licht geprikkeld. Mijn vriend was hoogst misnoegd, en heeft die misnoegdheid drie uur lang met redenen omkleed: hoe gaat het, als menschen van tegengesteld uitgangspunt en eigen gang der gedachten hun wederzijdsch inzicht elkander aannemelijk willen maken.....

Ik kon die misnoegdheid niet deelen, maar begin haar thans te begrijpen. Mijn standpunt is altijd geweest — en dat schijnt ook het standpunt van verreweg de meeste Engelschen: welk verschil bestaat er nu eigenlijk tusschen den Chaliefa der Moeslimien en den Paus der Roomschen? Het is waar, dat het hoofd der Roomsche kerk een geestelijk gezag uitoefent, terwijl het gezag van het hoofd der Moeslimien zoowel wereldrijk als geestelijk moet zijn, liever gezegd dat het geestelijke en wereldlijke erin worden geïdentifieerd, althans in elkaar besloten liggen. Islam toch is bedoeld niet slechts als godsdienst doch ook als volk, maatschappij, staat, het een van het ander niet te scheiden noch te onderscheiden, evenmin als in de Oud-Israëlitische theocratie een en ander te scheiden of te onderscheiden was.

Maar wat heeft nu de buitenwacht te maken met zulke intolerant-imperialistische pretentie onder mom van religie? Het liberale Westen predikt voorzeker gewetensvrijheid en verdraagzaamheid. Alle religie acht het gelijk voor den staat, mits zij den staat niet bedreigt. Deze laatste conditie is echter wel absoluut. Daarop mag niet afgedongen; zoodat, wanneer eenige godsdienstige richting of gemeenschap zoude willen treden op staatsterrein, den staat zoude willen dwingen tot daden haar ten gerieve, of weerhouden van daden haar ongerieflijk, zulke pretentie onmiddellijk den kop dient ingedrukt, wat te klemmender geldt, indien de godsdienstige richting of gemeenschap zich uit mocht strekken tot ver over de grenzen van den staat.

Om tot de Roomschen terug te keeren, hebben die hier in Engeland gewaagd de regeering door dreigement, of ook maar door petitionnement, te dwingen tot ingrijpen ten gunste van den Kerkelijken Staat? Of neem de Joden: welk een reactie niet hier te lande tegen hen, enkel omdat, mijns inziens geheel ten onrechte, eenige grooten beweren, dat zekere elementen der haute finance juive, zich meer Joodsch nationalist dan Engelschman gevoelend, de Engelsche regeering zouden gedwongen hebben tot hare Zionistische politiek. Kan men dan nu een minderheid van Indische Moeslimien toelaten de rijksregeering voor te schrijven, in welken zin zij haar Turksche politiek voeren zal, enkel en alleen omdat de Turken geloofsgenooten dezer Indische Moeslimien zijn, en de sultan te Stamboel hun „geestelijke" Chaliefa is?

Mijn Indische vriend eindigde met mij dit alles toe te geven. Hij gaf mij toe, dat, van mijn theoretisch Westersche standpunt gezien, er waarlijk zekere overeenkomst is tusschen de positie der Roomschen en hun Paus en de positie der Moeslimien en hun Chaliefa.

Persoonlijk, zeide hij, sta ik, en staan de meer ontwikkelde Indische Moeslimien met mij, trouwens ook niet op het standpunt van Islam — een volk — een maatschappij — een staat. Voor mij, zeide hij, is het Chaliefat een geestelijk gezag, en zulks nog vrij vaag. Maar, zeide hij, ik werp al deze theoretische beschouwingen over boord, en hecht mij aan de practijk, aan de practische quaestie.

En wat zie ik dan?

Dat voor zeventig millioen onontwikkelde Indische Moeslimien óók de politieke Chaliefat-quaestie een realiteit is, een dynamische realiteit, zij het een zeer mystieke. Omdat dit een feit is, een practisch feit, en hierom alleen, moet daarmede practisch rekening worden gehouden gelijk met alle practische feiten. Zij moeten gelden, afgezien van alle theorie, alle logica, alle staatkundig of andersoortig principe: vox populi, vox Dei. De gevoeligheden van groote volksgroepen dienen ontzien te worden. Dat is staatkunde.

De Engelsche regeering gedraagt zich schandelijk, omdat zij in dit eerste

beginsel der staatkunde te kort schiet. De Moeslimien van Indië toch hechten sterk aan het Chaliefat, het wereldlijk gezag van den Chaliefa, Sultan van Turkije, over de Heilige plaatsen: Mekka, Medina, Jeruzalem, Konstantinopel, Adrianopel, zóó sterk, dat zij er om in opstand konden komen. Dan behoorde dus de Engelsche regeering aan die eischen der Indische Moeslimien toe te geven.

Het beteekent immers toch niets? Heeft het wereldlijk gezag van den Sultan over Mekka en Medina vóór den oorlog veel beteekend? Was het meer dan een uiterlijke vorm? Dan nu toch ook niet! En evenzoo zoude het over Jeruzalem tot een uiterlijken vorm teruggebracht kunnen zijn, desgelijks op den duur over Konstantinopel, Adrianopel. Laat de vormen blijven, doch wijzig geleidelijk het wezen.

Staatkunde moet soepel zijn. Faalt zij hierin, zoo worden conflicten gewekt, gelijk nu het conflict tusschen Engeland en Islam.

Engeland is nu de vijand van Islam. Dat is de innige overtuiging der Moeslimien in Indië.

Meen niet, dat deze Chaliefat beweging een relletje is op touw gezet door enkele raddraaiers van Moscovische of Angoraansche antecedenten. De Chaliefat beweging, die niet slechts in Indië Islam beroert, is uit en van en door de massa.....

Ik heb u den beknopten inhoud van ons gesprek objectief weergegeven en onthoud mij van conclusiën betreffende het standpunt der Indische Moeslimien.

EEN NOTA VAN Mr. TREUB OVER DE INDISCHE BELASTINGEN.

De Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië heeft zich in verschillende vergaderingen van zijn bestuursorganen bezig gehouden met besprekingen over de in Indië geheven wordende belastingen, inzonderheid voor zoover deze de aldaar gevestigde ondernemingen treffen. Ook heeft hij zooveel mogelijk gegevens verzameld over de practische werking dier heffingen. De voorzitter van den Ondernemersraad, prof. mr. M. W. F. Treub, heeft de in die vergaderingen tot uiting gekomen meeningen en bezwaren alsmede de verzamelde gegevens verwerkt in een nota, welke bij Mouton & Co. in den Haag het licht heeft gezien. In verband met het persoonlijke karakter van de Nota heeft mr. Treub haar alleen onderteekend, maar de Ondernemersraad stelt er prijs op uitdrukkelijk te verklaren, dat hij met inhoud en strekking ervan geheel medegaat.

Met nadruk ondersteunt hij het denkbeeld om de voorbereiding van de zoo dringend noodige herziening van het Indische belastingstelsel op te dragen aan een Staatscommissie, waarin naast beoefenaars van de wetenschap der financiën en praktisch ervaren belasting-ambtenaren ook vertegenwoordigers van belanghebbenden zitting hebben.

In verband met de samenstelling van den Raad kan in de nota van zijn voorzitter de uitdrukkig worden gezien van de meening van de groote meerderheid der belanghebbenden bij in Nederlandsch-Indië werkende ondernemingen.

Algemeene beginselen.

Na gewaarschuwd te hebben tegen ondermijning van de volkskracht door overmatige progressie, gewaagt mr. Treub er van, dat door in en na den oorlog de openbare financiën in het meerendeel der landen in zulk een treurigen toestand zijn gekomen, dat vele wetgevers en regeeringen, alleen den directen nood van de schatkist ziende, zich moedwillig blind hebben gehouden voor de indirecte schade, welke zij door overdreven belastingheffing aan het maatschappelijk organisme toebrengen. Dit geldt niet alleen wat betreft demping van energie met al de bedenkelijke gevolgen van dien, maar het heeft ook een ander, voor den welstand der betrokken volken in de toekomst niet minder nadeelig effect: belemmering van kapitaalvorming.

De eenige uitweg uit de impasse, waarin de schatkist zich in moederland en koloniën, maar in de laatste nog wel het ergst, bevindt, is een systematisch doorgevoerde, met de kracht van het heilige moeten en met ijzeren wil toegepaste bezuiniging door tijdelijke onthouding van elke uitgaaf, die niet absoluut onafwendbaar noodzakelijk is. Van verschillende zijden is dit met klem betoogd, in den Indischen Volksraad en in de beide Kamers der Staten-Generaal, door Kamerleden en den Minister van Koloniën.

Ter voorkoming van misverstand voegt mr. Treub hieraan nog toe, dat verschil moet worden gemaakt tusschen den nood van de Indische schatkist en de credietwaardigheid van Indië. Voor de credietwaardigheid van het land is het volstrekt noodzakelijk, het budget sluitend te maken. Aangezien dit niet mogelijk is door de belastingschroef nog verder aan te draaien, moet de oplossing worden gezocht in het betrachten van de grootste zuinigheid.

Maar de mate van credietwaardigheid van Indië wordt niet bepaald door den tijdelijken nood van zijn schatkist. Ook al komt hij tot de conclusie, dat Indië er in dit opzicht tot nog toe niet ongunstig voorstaat, de heer Treub legt er den nadruk op, dat de financieele scheiding tusschen Indië en Nederland eerst van weinig jaren her dagteekent. Het zou dus al heel erg moeten zijn, indien Indië in die weinige jaren zich reeds een schuldenlast op den hals had gehaald, die niet aanmerkelijk wordt overtroffen door de geldswaarde van zijn economisch rendabele bezittingen.

Indië is voorshands nog wel credietwaardig. Doch de regeeringen in Indië en Nederland, de Volksraad en de Staten-Generaal hebben er nauwlettend op toe te zien, dat het zoo blijve. Schoot de overheid daarin tekort, dan zou zij, met welke nobele bedoelingen zij ook mocht bezield zijn, aan de Indische maatschappij geen dienst bewijzen. Zij zou dan den financieelen en economischen ondergrond van het land ondermijnen.

Een ethische politiek, die den eisch van het gezond houden van 's Lands financiën verwaarloost, moet uitloopen op een ontgoocheling, waarvan de consequenties in en voor een land als Indië nog bedenkelijker zijn dan zij hier te lande zouden wezen.

Thans komende tot de grondslagen van de heffingen, wijst schr. er op, dat het geheele beginsel van belasting naar draagkracht alleen van toepassing is, en alleen van toepassing kan zijn, op personen, d.w.z. op menschen, en met een kleine uitbreiding op die juridische personen, die evenals de menschen, om een in de Duitsche wetenschap geijkten term te gebruiken, „Selbstzweck" zijn, dus op stichtingen.

Een rechtspersoon die geen eigen levensdoel heeft, en die alleen bestaat als middel om anderen aan inkomen of inkomensdeelen te helpen, heeft geen draagkracht, en kan geen draagkracht hebben. Ze werkt alleen mede tot de vorming van de draagkracht dergenen, in wier belang zij bestaat, en wier

belang haar eenig levensdoel is en zijn kan. Dit nu geldt voor de naamlooze vennootschap en ook voor de aan haar verwante coöperatieve vereeniging. Daaruit volgt, dat ze ook in den zin waarin het woord in de theorie en de praktijk der belastingheffing wordt gebruikt, geen draagkracht hebben of hebben kunnen. Te spreken van de draagkracht van een naamlooze vennootschap, zooals gebeurt in de stukken die over Indische belastingen werden gewisseld, is een contradictio in terminis.

Maar de naamlooze vennootschap heeft, in den zin waarin deze term in het belastingrecht gebruikt wordt, evenmin een inkomen.

Voor de belastingheffing kan men het inkomens-begrip met voor haar doel voldoende nauwkeurigheid definieeren, als de op geldswaarde te stellen som van de goederen, die periodiek, b.v. jaarlijks, den rechthebbende toevloeien, en die hij kan verteren zonder aantasting van de bron of de bronnen, waaruit die toevloeiïng geschiedt.

Waar het op aankomt, is alleen dit: of er een natuurlijke- of rechtspersoon is, die krachtens haar eigen levensdoel eigen behoeften heeft, en dus ook een jaarlijks weerkeerend fonds noodig heeft om aan die behoeften te kunnen voldoen. Dit nu is het geval in de eerste plaats met natuurlijke personen in de tweede plaats met rechtspersonen als openbare lichamen, privaatrechtelijke vereenigingen en stichtingen, maar niet met de naamlooze vennootschap.

Wanneer èn de naamlooze vennootschap èn de aandeelhouder beide in de inkomstenbelasting worden aangeslagen, wordt aan laatstgenoemde door de belastingwet zelf de indruk opgedrongen, dat hij in zijn inkomen dubbel wordt belast: eenmaal bij de vennootschap en ten tweeden male bij hem persoonlijk.

De zoogenaamde inkomstenbelasting van de naamlooze vennootschap is dan ook niet een persoonlijke belasting, maar een zakelijke heffing van een bepaalde bron van opbrengst. In dit opzicht staat zij geheel op gelijke lijn met grondbelastingen, onverschillig of die onder die benaming, dan wel onder den naam van verponding of landrente worden geheven. Bij de belasting der vennootschappen staat men dan ook eenigszins buiten den eersten eisch dien Adam Smith aan de belastingen stelt (belasting naar evenredigheid van het inkomen). Alleen in zooverre staat ook deze heffing daarmede in verband, dat, waar tenslotte alle belastingen uit het inkomen moeten worden gekweten, of althans moeten kunnen worden gekweten, de zakelijke belastingen, waartoe die van de vennootschappen behooren, zoodanig moeten zijn geregeld, dat zij in het geheele samenstel der verschillende belastingen medewerken tot een resultaat, waarbij aan dien eisch zoo goed mogelijk recht wordt gedaan.

In de Europeesche landen leidt dit er toe, dat aan dergelijke zakelijke heffingen slechts een secondaire plaats in het geheele belastingstelsel wordt toegedacht. In koloniale landen zou het gewenscht zijn, evenzoo te handelen, maar het verschil in omstandigheden laat dat daar niet toe.

In Nederlandsch-Indië worden van de niet-inlanders als persoonlijke belastingen alleen geheven de personeele belasting, de inkomstenbelasting (voor zoover zij niet drukt op naamlooze vennootschappen en daarmede gelijkgestelde rechtspersonen) en de successierechten; als zakelijke belastingen: de verponding, de zoogenaamde inkomstenbelasting van naamlooze vennootschappen, de extra-winst- en de overwinst-belasting en de productenbelastingen. Behalve de verponding drukken de zakelijke belastingen alle op het bedrijf en treffen zij in hoofdzaak het roerend vermogen. Als bedrijfsbelastingen staan zij op één lijn met de zegelrechten en de uitvoerrechten;

de invoerrechten zijn ten deele bedrijfsbelasting, ten deele belastingen, op de vertering. De verponding treft het onroerend vermogen; de druk hierop wordt verhoogd door het recht op de overschrijving van eigendom van vaste goederen en het zegelrecht op de inschrijving van hypotheken.

Ook in dit opzicht is er verschil met den belastingdruk in Nederland, en in Europeesche landen in het algemeen, dat hier het onroerend vermogen zwaarder wordt getroffen dan het roerende, ook al zijn de klachten daarover in den regel sterk overdreven. In Indië daarentegen draagt het bedrijf en daarmede het roerend vermogen het leeuwendeel der zakelijke belastingen.

Verdeeling van den belastingdruk over een samenstel van ongelijksoortige heffingen is onvermijdelijk. Daarbij dient intusschen steeds in het oog te worden gehouden, dat het resultaat van die heffingen tezamen genomen aan den eisch der belasting naar draagkracht zoo goed mogelijk behoort te voldoen en dat het in geen zijner onderdeelen het rechts- en billijkheidsgevoel der contribuabelen kwetsen mag. Dit brengt er elken belastingheffer toe, het volksinkomen niet uitsluitend te treffen bij de individueele ingezetenen, die er hun uitgaven mede bestrijden, maar ten deele ook bij de verschillende bronnen van inkomst, m.a.w. telkens waar winsten worden gemaakt of waar in het algemeen geacht kan worden dat dit het geval is. Daarin ligt de rechtsgrond van verkeersbelastingen als de zegelrechten en ook van rechtstreeksche heffingen van instellingen, wier doel is winst te maken voor bij hun bedrijf betrokkenen.

Afgezien van een specialen rechtsgrond voor de vennootschapbelasting, zou ook de vennootschap onder firma en de afzonderlijk werkende ondernemer in een zakelijke bedrijfsbelasting, welke met de vennootschapsbelasting correspondeert, moeten worden aangeslagen. Doch men is nog niet geslaagd in het vinden van een belasting-technisch deugdelijk middel om dezen eisch der gelijke behandeling in praktijk te brengen. Ware dit anders, dan zouden de verschillende belastingheffende staten, vooral onder de tegenwoordige omstandigheden, afgezien nog van alle theoretische overwegingen, niet geaarzeld hebben, het aan te grijpen.

Het principieele bezwaar, dat met grond tegen een vennootschapsbelasting kan worden aangevoerd, is niet dat zij geen rechtsgrond heeft of een indirecte dubbele heffing van de erbij betrokkenen zijn zou, maar wel dat zij onvolledig is en ook uit dezen hoofde èn op billijkheidsgronden èn uit zuiver praktische overwegingen binnen matige grenzen behoort te worden gehouden.

Waar de naamlooze vennootschap haar geschiktheid voor haar taak ontleent aan de door het recht gesanctionneerde en aan den Staat te danken beperking der aansprakelijkheid van hen die haar kapitaal bijeenbrengen, ligt hierin een bijkomstig motief voor het doen bijdragen van de vennootschap in de lasten van den Staat.

Op deze gronden kan men intusschen wel de vennootschapsbelasting zelve verdedigen, maar niet een progressie in den belastingdruk naar de door haar gemaakte winsten.

Niemand, zal ontkennen, dat er een goede rechtsgrond is voor het belasten van conjunctuurwinsten; evenmin zal men kunnen betwisten, dat er in Indië onder zekere omstandigheden conjunctuurwinsten gemaakt worden (en bijv. in 1919 en 1920 in belangrijke mate gemaakt zijn). Maar een progressieve vennootschapsbelasting, die als een belasting op conjunctuurwinsten is bedoeld, laat alle winsten van dien aard, die niet door naamlooze vennootschappen gemaakt worden, vrijuit gaan en is door haar halfheid alleen reeds onrechtvaardig.

De zakelijke bedrijfsbelasting moet in een koloniaal land een relatief grootere plaats in het samenstel der belastingen innemen dan in oude landen. De van elders in een koloniaal land zich vestigende ondernemer trekt winsten uit eigenbelang, maar zal door de uitgaven, welke hij heeft te doen, rechtstreeks aan een deel der bevolking nieuwe bronnen van inkomst verschaffen en indirect door verbetering van verkeersmiddelen en dergelijke, zonder welke hij zijn doel niet behoorlijk kan bereiken, onvermijdelijk de algemeene welvaart verhoogen.

Dit is trouwens in het licht der moderne opvattingen de eenige, maar dan ook afdoende, rechtvaardiging der koloniseering.

Schr. treedt dan in een beschouwing van de omstandigheden, onder welke het niet te vermijden is, dat in Nederlandsch-Indië aan de vennootschapsbelasting tegenover de inkomstenbelasting een hoogere plaats wordt ingeruimd dan b.v. in Nederland. Anders zou de overheid aldaar de voor haar noodige inkomsten niet kunnen verkrijgen

Indien de belastingheffer aan den anderen kant op de vennootschappen zulk een zwaren druk zou leggen, dat het voor ondernemers uit Westersche landen geen belang meer hebben zou, hun kapitaal en hun energie in de kolonie te wagen, zou de fiscus daardoor niet alleen een der hoofdbronnen van zijn eigen inkomen doen opdrogen, maar bovendien de onmisbare voorwaarde voor hoogere ontwikkeling van de bevolking aantasten. Op dit gevaar werd herhaaldelijk en van allerlei kanten gewezen en door de in 1921 ingevoerde belastingen heeft de Nederlandsch-Indische fiscus de grens reeds overschreden. Dit blijkt uit een aantal uitlatingen, waarvan de heer Treub er enkele opneemt ter waarschuwing.

Zoo vermeldt hij hetgeen in het nummer van 9 October 1921 *The Straits Budget* schreef over *Dutch Indies Taxes;* een verslag in *The India-Rubber Journal* van 3 September 1921 van een rede, gehouden door den heer Chas Headley Strutt op de jaarlijksche vergadering van de Java United Plantations. Die gansche rede getuigt van groote ontstemming over de in Indië sedert enkele jaren gevolgde belastingpolitiek tegenover de met vreemd kapitaal werkende vennootschappen (en dat zijn zij zoo goed als alle, indien men onder „vreemd" „niet-Indisch" verstaat).

Hoezeer men in de kringen, welke zich in Engeland voor koloniale aangelegenheden interesseeren, door de in den laatsten tijd in Indië gevolgde belastingpolitiek van kapitaalbelegging in onzen Archipel wordt afgeschrikt, blijkt ook uit den als bijlage opgenomen belangrijken brief, dien Sir Walter Townley, den voormaligen Engelschen gezant te 's-Gravenhage en Governor of the British Chamber of Commerce for the Netherlands East Indies, den heer Treub op 9 Juni j.l. schreef.

Belastingen en uitvoerrechten op stapelproducten:

Tegen de blijvende heffing van belastingen en uitvoerrechten op eenige belangrijke stapelproducten, welke in 1920 door het Indische Gouvernement was voorgesteld, had de Nederlandsche regeering overwegend bezwaar, maar de Minister van Koloniën hechtte toch zijn zegel aan een tijdelijke heffing van zulke principieel af te keuren belastingen.

Aangezien deze heffingen slechts de producten van bepaalde takken van bedrijf treffen, komen zij reeds daardoor alleen met den eisch van gelijkmatigheid in den op de verschillende belastingplichtigen te leggen druk in strijd. Al zijn deze heffingen, even goed als de rechtstreeksche belastingen der naamlooze vennootschappen, van zakelijken aard, en al treffen zij slechts indirect de rechthebbenden op de winsten in de vennootschappen waarop

zij drukken, neemt dit niet weg, dat de vennootschappen die andere producten ter markt brengen, en dus ook de aandeelhouders in die vennootschappen, vrijgesteld zijn van de heffingen, welke indirect de aandeelhouders treffen in vennootschappen, die de belaste producten voortbrengen. Door deze belastingen wordt dus weliswaar geen privilege in belastingzaken geschapen in den zin van de Grondwet, maar toch wordt door het niet algemeen zijn daarvan, onderscheid gemaakt tusschen verschillende belastingplichtigen, die in verband met doel en strekking der producten- en uitvoerbelastingen op gelijken voet behoorden te worden behandeld.

Als contrôlemaatregel op de aangifte in de extra-winstbelasting is er geen enkele reden die contrôle niet op alle belastingplichtigen, die aan deze heffing onderworpen zijn, toe te passen en als zoogenaamd correctief van die belasting is er niet alleen geen enkele aanleiding tot zulk een schifting, maar leidt deze tot onbillijkheid en onrechtvaardigheid in al die gevallen, waarin de uitvoerrechten of de productenbelastingen een hooger heffingscijfer van de daaraan onderworpen ondernemingen bereiken, dan het bedrag, dat aan extrawinstbelasting moet worden betaald en waarmede de productenbelastingen tot het maximum van het bedrag der extrawinstbelasting worden gecompenseerd.

Wat nu de uitvoerrechten betreft, daarbij kan, voor zoover deze naar een veranderlijke schaal in verband met verkoopprijzen worden geheven, het zoogenaamde correctief op de extrawinstbelasting slechts in uitzonderingsgevallen als zoodanig gelden, en als contrôlemaatregel hebben zij alleen in dezelfde uitzonderingsgevallen eenige waarde. Immers bij zulke heffingen in verband met de marktprijzen der ten uitvoer aangeboden producten, gaat men uit en moet men uitgaan van een gemiddelden kostprijs van het product. Aangenomen nu, dat dit gemiddelde met zorg en met kennis van zaken is bepaald, zal het toch in tweeërlei opzicht met de werkelijke kostprijzen van het betrokken product slechts bij uitzondering samenvallen.

In de eerste plaats ligt er tusschen de zoogenaamde marginale bedrijven, d.w.z. de bedrijven, die onder normale omstandigheden nog juist rekening kunnen geven, en de gunstigst gesitueerde ondernemingen een aantal andere, bij welke de kostprijs der eenheid van het product minder hoog is dan bij het marginale bedrijf en hooger dan bij het onder de gunstigste omstandigheden werkende. Vandaar dat bij een dergelijke heffing, waarbij alleen met den marktprijs van het product in verband met een gemiddelden kostprijs wordt rekening gehouden, in verhouding tot de bij dien prijs te behalen winst, de gunstigste ondernemingen het lichtst en de onder de meest bezwarende omstandigheden werkende het zwaarst worden getroffen. Een onvermijdelijke consequentie van deze afkeurenswaardige soort van heffing.

In de tweede plaats kan een kostprijs slechts bij uitzondering voor eenige jaren achtereen gemiddeld als gelijk worden aangenomen. Niet alleen veranderen, vooral in den tegenwoordigen tijd, de loonen en de prijzen van grond- en hulpstoffen voortdurend, maar de kostprijs per eenheid hangt ook ten nauwste samen met de kwantiteit van den oogst der onderneming. Bovendien halen fluctuaties in de marktprijzen in den loop van het belastingjaar een streep door de rekening.

Voor zoover de uitvoerrechten niet naar een sliding scale worden geheven, maar op een vast bedrag zijn gefixeerd, is elk verband met de winstgevendheid van het bedrijf, dat het bij uitvoer belaste product voortbrengt, verdwenen, en kan er dus met den besten wil niet van worden gesproken, dat zulk een uitvoerrecht als contrôle op- of correctief van een winstbelasting zou kunnen dienst doen. In werkelijkheid zijn deze uitvoerrechten dan ook

niets anders dan heffingen, waarvan de eenige houdbare rechtvaardigheidsgrond is, dat zij geld in de schatkist brengen zonder aanzien van den economischen grondslag, waarop zij heeten te rusten, of van de economische gevolgen, waartoe zij leiden.

Uitvoerrechten zijn zoowel door de wetenschap der staathuishoudkunde als door de fiscale praktijk reeds sedert tientallen van jaren veroordeeld en verworpen. Zij behooren tot de slechtste belastingen; voor zoover men ze hier en daar nog kent, stammen zij uit het tijdperk van belastingheffing, waarin zelfs het pogen ontbrak om de heffingen, die men deed, met economie en recht in overeenstemming te brengen. Dat deze heffingen in den allerlaatsten tijd weer hier en daar zijn in praktijk gebracht, moge uit den nood der schatkisten zijn te verklaren, te rechtvaardigen zijn zij daarmede niet. Ook in tijden van nood mag de fiscus de billijkheid niet verzaken en niet blind zijn voor de economische gevolgen van zijn doen en laten.

Wat nu de economische gevolgen van uitvoerrechten betreft, herinnert schr., afgezien van de onbillijkheid ervan, er voorts aan, dat zij de producten op de markten, waarop deze met van elders komende goederen hebben mede te dingen, ten minste in evenveel ongunstiger positie brengen, als het bedrag van het uitvoerrecht beloopt. Zij zijn dan ook even zoovele premies ten bate van den buitenlandschen mededinger. Een belasting, die zulke gevolgen heeft, moet wel veroordeeld worden van het oogenblik af aan, dat men op de zaak dieper ingaat dan zich alleen de vraag te stellen, hoeveel de fiscus er uit halen kan. Het is daarom geen wonder, dat bij zoo diepgaand verschil van inzicht over de tarieven van invoerrechten, in verband met verschillende opvattingen van handelspolitiek, de uitvoerrechten algemeen als in strijd met het welbegrepen belang van het land, dat ze heft, veroordeeld zijn.

Begrijpelijk, maar niet getuigend van diep economisch inzicht acht hij het, dat de heffing van uitvoerrechten door sommigen, vooral onder de ontwikkelde inlanders, maar onder hen niet alleen, wordt beschouwd als bijzonder geschikt om te werken als dam tegen de uitstrooming van dividenden naar buiten. Ieder is het er over eens, dat een bedrag, dat anders in de zakken van Europeesche aandeelhouders zou vloeien, door middel van belastingheffing aan de Indische gemeenschap moet ten goede komen. Het bezwaar is dus niet, dat de uitvoerrechten dit bewerken, maar dat zij dit doen op een bij uitstek onoordeelkundige, onbillijke en in hare gevolgen voor het land schadelijke wijze en dat het doel derhalve langs een anderen weg, die minder bezwaarlijk is, moet worden nagestreefd.

Met de productenbelastingen staat het, afgezien van het daartegen reeds ingebrachte hoofdbezwaar, niet veel beter. Al is daar het verband tusschen het bemoeilijken van de mededinging op de buitenlandsche markt, en de heffing der belasting niet zoo duidelijk zichtbaar als bij het uitvoerrecht, toch werken deze in geheel gelijke richting. Dit bezwaar kleeft trouwens, omdat zij een bedrijfsbelasting is, aan de geheele vennootschapsbelasting niet slechts zoodra deze overmatig wordt, maar zoodra zij in eenigszins beteekenende mate zwaarder is dan het recht, dat in landen met concurreerende producten geheven wordt.

Wanneer men de algemeene uitwerking van het denkbeeld der productenbelastingen nagaat, dan wordt men getroffen door het totale gebrek aan eenheid in den gedachtengang, die daarbij moet zijn gevolgd. Bij de suikerbelasting heeft men eenzelfde stelsel toegepast als bij de uitvoerrechten naar sliding scale, met deze afwijking, welke op zichzelf een verbetering is, dat de gemiddelde kostprijs van het product jaarlijks wordt vastgesteld, en op

grond daarvan jaarlijks de belastingschaal wordt bepaald. Overigens is bij de suikerbelasting op dezelfde wijze als voor de vaststelling van de belastingschaal der bedoelde uitvoerrechten, alleen rekening gehouden met den gemiddelden kostprijs. Voorts wordt hier bij de nadere uitwerking het kostprijselement weer geheel losgelaten en alleen rekening gehouden met de winst, die per picol product wordt behaald. Dit systeem is dus minder ruw dan dat van de uitvoerrechten, die met de marktprijzen rekening houden, maar aangezien ook hier geen verschil wordt gemaakt tusschen de ondernemingen, die hooge en die welke lage productiekosten hebben, krijgt men weer dezelfde onbillijkheid, dat de heffing relatief zwaarder is, naar gelang de ondernemer onder ongunstigere omstandigheden werkt, m.a.w. naar gelang het winstpercentage van het kapitaal kleiner is.

Bij de tabaksbelasting en de theebelasting is men weer van andere grondslagen uitgegaan. Men moest hier wel inzien, dat de kostprijzen per eenheid voor de verschillende ondernemingen zoozeer uiteenloopen, dat, indien men alleen rekening hield met het bedrag van het verschil tusschen verkoopprijs en kostprijs, zooals bij de suikerbelasting geschiedt, de verhouding tusschen belasting en winst zoo averechts worden zou, dat zelfs de meest oppervlakkige beoordeelaar er door getroffen zou worden.

Bij deze twee productenbelastingen heeft men althans getracht naar hetzelfde stelsel te werk te gaan als dat naar hetwelk de extrawinstbelasting wordt geheven. In theorie was men hier op den goeden weg en, indien het mogelijk was geweest dezen weg te houden, zonder al te groote technische fouten te maken, zou dus bij dit systeem de productenbelasting inderdaad een correctief van en een contrôle op de extrawinstbelasting hebben kunnen zijn. Echter kleven aan de uitvoering zulke grove belasting-technische gebreken, dat ook hier van de bedoeling niets terecht komen kon.

Bij de koffiebelasting zag men zich weer verplicht een derden weg in te slaan. Daar de koffie vaak als bijproduct in gemengde ondernemingen wordt gewonnen, was het hier niet mogelijk, om gemiddelde productiekosten voor het product van elke onderneming vast te stellen. Eigenaardig is het dat dit argument, dat toch ook voor het theegewas geldt, niet belet heeft, dat men voor de thee (ook als zij in gemengde ondernemingen wordt geteeld) gemeend heeft wèl een werkelijken kostprijs te kunnen vaststellen en zelfs daarop een ingewikkeld tarief toe te passen, dat bij kleine verschillen in den kostprijs groote verschillen in het te betalen belastingbedrag kan geven.

Doch, hoe dit zij, men ging bij de koffie weer op dezelfde ruwe wijze tewerk als bij de uitvoerrechten met sliding scale en nam eenvoudig in de Ordonnantie een vast bedrag voor kostprijseenheid van het product aan, zonder zich er om te bekommeren, of te kunnen bekommeren, òf en in hoeverre die gemiddelde kostprijs van den werkelijken afweek. Het gevolg hiervan is, dat bij de koffiebelasting niet minder dan bij de uitvoerrechten elk wezenlijk verband tusschen de winsten der onderneming en de belasting zoek is en dus hier ook al weer met den besten wil geen correctief van- of contrôle op de extrawinstbelasting is te zien.

Het heeft in de bedoeling gelegen verband te brengen tusschen de extrawinstbelasting eener- en de productenbelastingen en uitvoerrechten anderzijds, doch hoe onvoldoende dit verband is, blijkt ten slotte nog uit het 4e en 7e lid van art. 83 der herziene Ordonnantie op de inkomstenbelasting 1920. Krachtens die bepaling kan ontheffing van de inkomstenbelasting en de extrawinstbelasting worden verleend, wanneer door buitengewone omstandigheden het volgens de Ordonnantie berekende „zuiver inkomen meer dan een vierde verschilt van hetgeen werkelijk door de belastingplichtigen ge-

durende het belastingjaar als zoodanig is of vermoedelijk zal worden genoten".

Tenzij nu het Indische gouvernement om de schatkist coûte-que coûte te spekken, het begrip toch beperkt binnen veel engere grenzen dan het in het spraakgebruik heeft, zal b.v. van de extrawinstbelasting, welke in het belastingjaar 1921 over de uitkomsten van het voorafgaande jaar wordt geheven voor een belangrijk deel ontheffing moeten worden verleend. De productenbelastingen kennen echter zulk een door de billijkheid geboden bepaling niet.

Art. 84 van de herziene Ordonnantie op de inkomstenbelasting 1920 beoogt dubbele belasting te voorkomen door te bepalen, dat zij die aangeslagen zijn in een der productenbelastingen op hun verzoek ontheffing krijgen van hun aanslag in de extrawinstbelasting tot aan het bedrag van hun aanslag in een der productenbelastingen. Door die bepaling wordt bereikt, dat zij die èn in de extrawinstbelasting èn in een der productenbelastingen worden aangeslagen practisch het hoogste bedrag hebben te betalen, waarvoor zij hetzij in de eerstgenoemde belasting hetzij in een producentenbelasting aangeslagen zijn.

Al wordt dus van de extrawinstbelasting wegens buitengewone omstandigheden geheele of gedeeltelijke ontheffing verleend, dit helpt de aangeslagenen in de productenbelastingen niet, zelfs niet in de „gevallen van brand of andere rampen van Hooger Hand", genoemd in al. 7 van art. 83.

Ook in dit opzicht is dus het verband tusschen beide categorieën van belastingen zoek.

Dat bij de uitvoerrechten met buitengewone omstandigheden geen rekening kan worden gehouden, behoeft nauwelijks vermelding. Maar hier wordt nog een veel verder reikende onbillijkheid begaan. In de bedoeling van den wetgever lag, de ondernemingen een progressieve bijdrage te doen betalen van de door haar gemaakte winsten. Men nam zijn toevlucht tot de productenbelastingen en uitvoerrechten, alleen omdat het apparaat der belastingheffing in Indië niet zuiver genoeg werkt om die winsten langs directen weg met voldoende mate van juistheid te bepalen. Vandaar dat de speciale belastingen als correctief van en contrôle op de heffing der inkomstenbelasting hebben dienst te doen.

Bij de productenbelastingen trok men hieruit de logische consequentie, dat de opbrengsten van beide belastingen werden verrekend. De herziene Ordonnantie op de inkomstenbelasting 1920 voert dit denkbeeld in art. 85 ook door voor de uitvoerechten op plantagerubber, kinabast, kinine en andere kinaproducten, maar niet voor die op petroleum en petroleum-derivaten. Waarschijnlijk is deze uitzondering te verklaren uit de overweging, dat het van de petroleum-ondernemingen wel af kan. Er kan geen enkel met de billijkheid strookend motief gevonden worden, om als een petroleum-onderneming en bijv. een tabaks-onderneming op Sumatra beide in een gunstig jaar 100 pCt. winst over haar kapitaal maken, beide even hoog aan te slaan in de extrawinstbelasting, doch hetgeen daarenboven door de tabaksonderneming aan tabaksbelasting wordt betaald, met den aanslag in de „inkomstenbelasting" tot maximaal het bedrag der extrawinstbelasting te verrekenen, terwijl die verrekening niet wordt toegepast voor het uitvoerrecht, dat de petroleum-onderneming moet betalen. Het komt bij de heffing naar de winst toch alleen aan op de grootte van deze en van haar kwantitatieve verhouding tot het kapitaal, doch niet op den aard der onderneming, waaruit de winst wordt getrokken.

Men kan ter vergoelijking van dit manifeste meten met twee maten, dat in belastingzaken niet mag voorkomen, geen beroep doen op de technische

moeilijkheid om het verrekeningsdenkbeeld ook bij de uitvoerrechten toe te passen. Immers het uitvoerrecht op rubber en kina wordt wel verrekend, hoewel het ook bij deze rechten omslag met zich brengt en het doel slechts zeer tennaastenbij wordt bereikt.

Wat de rubber betreft geschiedt de verrekening niet over het werkelijk geheven uitvoerrecht van het product der onderneming, maar over het uitvoerrecht, dat zou zijn geheven, indien de totale productie, voor zoover zij niet vóór den verkoop of vóór den uitvoer is tenietgegaan, tegen eenzelfden gemiddelden jaarprijs was uitgevoerd. Dit is wel goed bedoeld, maar indien de prijs stijgt of daalt tusschen het oogenblik van den verkoop en den uitvoer, zal het gevolg van dit verrekeningsstelsel zijn, dat de kooper in het eene geval meer, in het andere geval minder uitvoerrecht heeft te betalen, dan met de onderneming verrekend wordt.

Wie een uitvoerrecht werkelijk draagt, is in geen enkel geval met eenige zekerheid te zeggen. Bij een vast recht kan men er nog op rekenen, dat de kooper het bij het afsluiten van het koopcontract in mindering brengt van den prijs, dien hij bereid is te betalen. Bij een naar de marktwaarde wisselend recht loopt de kooper onvermijdelijk het risico van de veranderingen in het recht tusschen het oogenblik van den koop en dat van den uitvoer. Hij zal bij het in rekening brengen van dit risico wel trachten aan den veiligen kant te blijven (en bij een stijging van de markt beteekent een hooger uitvoerrecht dan waarop hij gerekend had, voor hem weliswaar geen verlies, doch alleen een gedeeltelijke extrawinstderving), maar dit neemt niet weg, dat — nu de rubber in vele gevallen niet door de ondernemingen zelve, maar door de koopers van haar product wordt uitgevoerd —, een verrekening van het uitvoerrecht niet met dengene op wiens schouders het kwam, maar met de ondernemingen, tot allerlei kromme resultaten moet leiden.

Voor zooveel de verrekening van het uitvoerrecht op kina en kinabast betreft, houdt de Ordonnantie een andere regeling in. Hier wordt het uitvoerrecht verrekend, dat gedurende het belastingjaar werd geheven „voor zoover is aangetoond, dat bedoeld uitvoerrecht inderdaad ten laste van den belastingplichtige (in de extrawinstbelasting) is gekomen". Indien men deze bepaling moest lezen, zooals zij daar staat, zou zij in geen enkel geval van toepassing zijn. Want het is nooit mogelijk aan te toonen „ten laste van" wien of wie een belasting komt. De Indische Ordonnanties maken telkens de fout van belasting dragen en belasting betalen als synoniem te beschouwen. (Zie art. 5 van de Tabaks-, Thee- en Suikerordonnanties en art. 4 van de Koffieordonnantie). Maar bedoeld is in al die gevallen en ook hier, aan te geven wie de belasting heeft te betalen, resp. dat deze niet meer dan door hem betaalde belasting mag verrekenen.

Voor zoover de kinabast onverwerkt door de plantages wordt uitgevoerd, loopt deze bepaling, met het zooeven gemaakte voorbehoud, rond. Maar anders is het als de bast wordt verkocht aan de Bandoengsche Kininefabriek. Deze zal over de door haar gefabriceerde kinine belangrijk meer uitvoerrecht hebben te betalen dan het bedrag van haar extrawinstbelasting. Toch zal van het betaalde uitvoerrecht niet meer worden gecompenseerd dan dit bedrag. Zij kan dus ook bij den door haar aan de ondernemingen te betalen prijs niet met de restitutie van het uitvoerrecht rekening houden en deze zelve kunnen het aan den fiscus niet in rekening brengen, omdat zij niet kunnen aantoonen, dat het uitvoerrecht inderdaad door hen is betaald (in de terminologie der Ordonnantie: te hunnen laste is gekomen), want het werd juist niet door hen, maar door de kininefabriek betaald. Hieruit blijkt opnieuw, hoe onmogelijk het is in deze materie op de gecompli-

eerde wijze, waarop de Indische belastingwetgever het poogt, ook zelfs maar bij benadering te bereiken, wat men zich voorstelt.

De heer Treub wijst dan op het gevaar van bestendiging van de uitvoerrechten, in weerwil van de zeer pertinente verklaringen van den minister van koloniën in de Eerste Kamer bij de behandeling van de wijziging van de Indische Tariefwet en van de motie-van Lanschot inzake opheffing van die rechten.

Men moet — zoo wijst hij er op — nog altijd rekening houden met het gevaar, dat, als het er op aankomt de schoone beloften in daden om te zetten, de nood der schatkist, gecombineerd met een beroep van de zijde der Indische regeering, op de onmogelijkheid om tijdig met een herziening gereed te zijn, dienst zal doen als argument om „voorlcopig" nog maar met de heffing van de gewraakte belastingen door te gaan. Dit gevaar is te grooter omdat, zooals bekend is, de Indische regeering aanvankelijk een blijvende heffing dier financieele wangedrochten voorstond. Daarom kan niet krachtig genoeg worden uiteengezet, hoezeer zulk een bestendiging, wanneer men de gebreken der heffingen eenmaal kent, met alle begrippen van recht en billijkheid in strijd zou zijn.

Techniek der heffingen:

Hierop komende tot de techniek der heffingen stelt schr., dat de belasting zeker moet zijn en zoodanig zijn geregeld, dat zij niet tot willekeur in de toepassing aanleiding kan geven. De termijn en de wijze van betaling en het bedrag dat verschuldigd is, behooren duidelijk en klaar te zijn voor den belastingschuldige en voor ieder in het algemeen.

Ook de meest welwillende beoordeelaar zal wel niet durven beweren, dat de hier besproken Indische belastingen, aan alle onderdeelen van dezen eisch voldoen. Wat de termijnen en de wijze van betaling betreft, geven de bepalingen der Ordonnanties in het algemeen geen aanleiding tot gegronde critiek.

Alleen tijdelijk is er in dit opzicht moeilijkheid tengevolge van de omstandigheid, dat in de heffing der belastingen zulk een groote achterstand bestaat, en vooral wegens de hoogst onbillijke, en met alle goede begrippen van belastingrecht strijdende terugwerking der in den loop van 1921 uitgevaardigde Ordonnantie tot 1 Januari 1920. Tegen het geven van terugwerking aan belastingverordeningen kan niet ernstig genoeg worden gewaarschuwd. Met de oorlogswinstbelasting was het, indien men de oorlogswinsten inderdaad treffen wilde, niet wel anders mogelijk. Daarbij heeft men over de zeer gewettigde bezwaren tegen het verleenen van terugwerkende kracht aan een belasting wel moeten heenstappen, indien men het hoofddoel wilde bereiken.

Men had echter dit op zichzelf allerbedenkelijkste voorbeeld niet voor andere belastingen mogen volgen. Het doet zonderling aan dat de regeering het zelfs niet de moeite waard achtte de verleende terugwerking, zij het kortelijk, te rechtvaardigen.

Het heeft dan ook aan protesten tegen de terugwerkende kracht der in 1921 tot stand gekomen belasting-ordonnanties niet ontbroken, en de heer Treub waarschuwt met klem tegen eventueele herhalingen van dergelijk financieel wanbedrijf voor de toekomst. Overigens zijn de termijnen van betaling duidelijk genoeg, en men mag aannemen dat, wanneer eenmaal de achterstand zal zijn ingehaald en vooral wanneer het zal gelukken in het samenstel der Indische belastingen de zoo noodige vereenvoudiging aan te brengen, in de toekomst ook de belastingadministratie harerzijds zich aan de in de Ordonnanties gestelde termijnen zal houden.

Wat betreft den eisch dat het te betalen bedrag duidelijk en klaar en onafhankelijk van elke willekeurige toepassing der Verordening zijn moet, staat het heel wat minder gunstig. Dit geldt zoowel voor de zoogenaamde inkomstenbelasting, als voor de producten-belastingen. Bij de „inkomstenbelasting" van naamlooze vennootschappen is er bij de laatste herziening een omslachtigheid in het leven geroepen, die moeilijk had kunnen worden overtroffen. De herziening inkomstenbelasting 1920 kent drie belastingen van de vennootschappen: *a.* die van het jaarlijksch zuiver inkomen, *b.* die van de jaarlijksche extrawinst, en *c.* die van de overwinst.

Reeds het enkele feit dat de belasting in drie zulke heffingen wordt gesplitst, maakt wel duidelijk, dat aan den eisch, dat de belasting helder en klaar moet zijn, niet slechts voor de belastingplichtigen zelve maar voor iedereen, in geenen deele wordt voldaan. De belasting van het zoogenaamde jaarlijksche zuivere inkomen wordt geheven van de volle zuivere winst der vennootschappen, zonder eenigen aftrek en zonder progressie. De belasting van de extrawinst wordt eveneens geheven van de jaarlijksche zuivere winst, maar met een progressieve schaal na aftrek van de inkomstenbelasting en van 10 pCt. van het in het bedrijf rechtstreeks of door middel van reserveering of afschrijving gestorte kapitaal. De overwinstbelasting, die weer proportioneel is, wordt daarentegen niet geheven van de zuivere winst, maar van het uitgekeerde gedeelte daarvan, na aftrek van 8 pCt. over het op de aandeelen gestorte kapitaal. Wel niemand zal durven beweren dat zulk een regeling uitmunt door klaarheid en eenvoudigheid.

Volgens het tweede lid van art. 26 der herziene Ordonnantie op de inkomstenbelasting 1920 wordt de belasting naar de overwinst verminderd met hetgeen aan de belasting is verschuldigd ter zake van uitdeelingen op aan de „holding-company" toebehoorende aandeelen op naam in andere vennootschappen. Deze bepaling, strekkende ter voorkoming van dubbele belasting, is billijk; zij komt overeen met art. 3 van de Wet op de dividend- en tantième-belasting. Art. 21 der Ordonnantie daarentegen kent den aftrek van belasting, verschuldigd op aandeelen op naam, welke aan de „holding-company" toebehooren, voor zoover de belasting naar het zuiver inkomen en naar de extrawinst betreft slechts voor de helft. Waarom de Ordonnantie bij de overwinstbelasting de billijkheid geheel, en bij de zoogenaamde inkomsten- en de extrawinstbelasting slechts ten halve betracht, is niet duidelijk. Ten aanzien van de „inkomstenbelasting" is er geen enkel motief voor te vinden. Wat de extrawinstbelasting betreft, die naar een progressieve schaal geheven wordt, schijnt men te hebben gevreesd, dat bij het toelaten van vollen aftrek van de belasting geheven op de aandeelen in de dochtermaatschappij, de fiscus zou kunnen worden benadeeld.

Hoofdzaak in deze is, dat men drie heffingen samenkoppelt, waarvan twee berekend worden naar de gemaakte winst, en de derde naar het deel ervan, dat wordt uitgekeerd. Nu kan men bij een belasting op vennootschappen twee wegen bewandelen; men kan òf de werkelijk gemaakte winst tot grondslag nemen, òf alleen de uitkeeringen die daaruit worden gedaan. Bij de keuze tusschen deze twee stelsel gaat het niet om beginselvragen, maar alleen om kwesties van belasting-techniek. Indien men echter in dezelfde belastingverordening ten deele naar de gemaakte winst, en ten deele naar de daaruit gedane uitkeeringen heft, heeft men van geen van beide stelsels de technische voordeelen en van beide de nadeelen.

Verward door de vergissing, dat ook de vennootschapsbelasting een rechtstreeksche belasting naar draagkracht is of zijn kan, heeft men aldus ge-

redeneerd: de vennootschap heeft draagkracht naar gelang van haar totale winst; de fiscus moet dus die totale winst trachten vast te stellen en naar het resultaat daarvan zijn heffing doen. De fout ligt hier in het uitgangspunt. Staat eenmaal vast, dat de belasting der vennootschappen een zakelijke belasting is, die op zichzelf niet naar het beginsel van belasting naar draagkracht geheven wordt of geheven worden kan, dan is het eenvoudig een kwestie van belasting-techniek, waarmee geen enkel principieele kwestie gemoeid is, of men de heffing zal doen naar de volle winst, dan wel naar het deel, dat er van wordt uitgekeerd.

Wordt de belasting naar de zuivere winst geheven, dan kan de administratie niet volstaan, en volstaat zij in de praktijk nergens, met het volgen van de boeking van den belastingplichtige, maar wordt zij gedwongen deze boeking te controleeren, om na te gaan, of door de belastingplichtige vennootschap niet onder exploitatiekosten is gebracht, wat geheel of ten deele op kapitaalrekening thuis behoort, en of niet meer is gereserveerd of afgeschreven, dan tegenover afslijting, en waardevermindering van de verschillende onderdeelen van het bedrijfskapitaal noodig was. Wanneer het onderzoek nauwkeurig geschiedt, is het niet alleen zeer tijdroovend, maar vereischt het bovendien groote deskundigheid en detailkennis bij de ambtenaren, die het hebben te doen.

Het hoofdbezwaar is echter, dat de vaststelling van wat inderdaad compensatie is voor waardvermindering van kapitaalsonderdeelen, en dus terecht bij de bepaling van de winst in aftrek komt, en de onderscheiding tusschen die afschrijving en de hoogere afschrijving of reserveering, welke is gelijk te stellen met een storting van nieuw kapitaal in de vennootschap door de aandeelhouders uit het deel van de winst dat hun niet wordt uitgekeerd, niet naar objectief te bepalen regelen te doen is. Hiervoor is niet alleen grondige technische kennis betreffende den gemiddelden levensduur der verschillende onderdeelen van het kapitaal onmisbaar, maar moet ook rekening gehouden worden:

1e. met de zoogenaamde ideëele afslijting van machines en dergelijke, d.w.z. met de grootte van de kans, dat zij vòòr ze werkelijk afgesleten zullen zijn, door verbeterde, meer kosten-sparende machines zullen moeten worden vervangen, om te voorkomen dat de onderneming door een verouderde voortbrengingswijze in de concurrentie ten achter zal staan, en

2e. met de kansen van de markt, wat betreft voorraden zoowel van het product der onderneming zelf, als van de daarin benoodigde grond- en hulpstoffen.

De belastingadministratie, die een geheel anderen kijk op de zaak heeft, dan de voorzichtige bedrijfsleider, laat zich met overwegingen, voortgesproten uit zorg voor de toekomst, niet in. Zij bekijkt den toestand gelijk hij is op het oogenblik der heffing, met gevolg, dat zij verschillende afschrijvingen en reserveeringen bij de bepaling van de winst, die niet tegenover aandeelhouders, maar tegenover den fiscus moet worden gedeclareerd, van haar standpunt terecht, schrapt of vermindert.

De heffing naar de winst heeft — tenzij de belasting-administratie van de boekhouding der belastingplichtigen alleen afwijkt in gevallen van manifeste pogingen tot belastingontduiking — het bedenkelijke gevolg, dat de vennootschappen er toe gebracht worden een op het punt der afschrijvingen en reserveeringen tweeledige boekhouding aan te leggen, n.l. één voor haar aandeelhouders en één voor den fiscus. Bij nauwgezette beheerders moge dit — afgezien van den administratieven omslag — geen overwegend bezwaar hebben; het is intusschen wel duidelijk dat, wanneer de fiscus een

stelsel volgt, dat tot een dergelijke consequentie leidt, zij den weg tot minder oirbare praktijken wel niet opent, maar toch vergemakkelijkt.

De Indische belastingadministratie geeft intusschen aan de belastingplichtigen een middel aan de hand om — zonder tweeledige boekhouding — naar de eischen der billijkheid te worden behandeld. In een zijner uitspraken over de toepassing van de Ordonnantie op de inkomstenbelasting zegt het departement van financiën het volgende:

„Iedere balans en winst- en verliesrekening dient op zichzelf te worden beschouwd. Wil de directie der vennootschap voorkomen dat met de afschrijvingen boven het bedrag van de eigenlijke waardeverminderingen in latere jaren geen rekening wordt gehouden, dan heeft zij dat in de hand door in plaats van af te schrijven, te reserveeren.

„Is de reserve in latere jaren noodig om werkelijke waardevermindering te dekken, dan laat men dat loopen over de winst- en verliesrekening, door de reserve geheel of gedeeltelijk daarop terug te brengen en voorts af te schrijven. De teruggebrachte reserve komt in het jaar van terugbrenging uit den aard der zaak niet als winst in aanmerking, terwijl de afschrijving wegens werkelijke waardevermindering in aftrek wordt toegelaten."

Hier doet zich het eigenaardige verschijnsel voor, dat het departement — zonder eenige wettelijke bevoegdheid — een voorschrift geeft ten aanzien van de door belastingplichtigen te volgen methode van boekhouding, en tot opvolging daarvan dwingt op straffe van een sterk verhoogden aanslag in de belasting.

Een groot nadeel van het systeem is, dat, aangezien de belastingadministratie met conjunctuur-veranderingen in de toekomst geen rekening houden kan, in een aantal gevallen, na een of enkele jaren zal kunnen blijken, dat de verliezen en waardeverminderingen in volgende jaren, tengevolge van verandering in de conjunctuur, nog grooter zijn dan waarop bij de openlijke en stille reserveeringen werd gerekend. In dat geval blijkt achteraf, dat de fiscus als winst heeft aangemerkt en als zoodanig heeft belast, wat geen winst was.

In de Ordonnantie op de inkomstenbelasting van 1908 was, wat dit laatste punt betreft, een regeling opgenomen, die althans eenigszins als veiligheidsklep werkte, n.l. dat de belasting niet werd geheven over de uitkomsten van het laatste kalenderjaar, maar over het gemiddelde van de uitkomsten van de laatste drie jaren. De Verordening op de herziene inkomstenbelasting 1920 heeft hierin verandering gebracht op het meest ongelegen tijdstip waarop dit kon geschieden.

Sedert de oorlog het geheele economische leven dermate heeft ontwricht als thans het geval is, is heffing van een belasting naar het inkomen van personen, of naar de winsten van handelsvennootschappen over de uitkomsten van één jaar, onvermijdelijk zeer wisselvallig. Dit is niet alleen een nadeel voor de belastingplichtigen, die bij dit stelsel aan den fiscus steeds over winst van één jaar belasting moeten betalen zonder eventueele verliezen van vorige jaren tot dekking waarvan die winst wellicht niet eens voldoende is, in rekening te kunnen brengen; het is een nadeel ook voor de schatkist.

De wijziging zou niet zijn opgenomen, indien men er niet, en dan nog wel in verband met de allerbedenkelijkste verleening van terugwerkende kracht aan de belastingverordening, op uit was geweest, in 1921 en 1922 belasting heffende over het jaar 1920, het volle aandeel van de hooge winsten over 1919 en 1920 voor de schatkist te heffen, zonder zich er over te bekommeren, dat dit exceptioneele jaren waren, die in een oorlogswinst-

belasting konden worden betrokken, en reeds betrokken waren, maar die in blijvende belastingen als de inkomsten- en de vennootschapsbelasting niet uitgepikt hadden mogen worden, zonder te letten op de moeilijkheden waarin men zich in 1917 en 1918 had bevonden, — moeilijkheden die natuurlijk ook op de winsten der vennootschappen terugsloegen — en zonder zich rekenschap te geven van de ernstige crisis, die op het tijdstip, waarop de herziene-Ordonnantie tot stand kwam, reeds in vollen gang was en welke ook het Indische Gouvernement had kunnen en derhalve had behooren te voorzien.

Indien men de in 1921 begane onrechtvaardigheid, voortvloeiende uit de combinatie van de terugwerking der heffing tot 1 Januari 1920 met de wijziging, dat telkens alleen met de uitkomsten van het laatstverloopen jaar zou worden rekening gehouden, niet nog wil vergrooten, dan zal men bij terugkeer tot het stelsel van aanslag over gemiddelde uitkomsten van de laatste drie jaar, dat stelsel toch alleen geleidelijk mogen invoeren, n.l. in dier voege dat men het eerste jaar alleen rekening blijft houden met de uitkomsten van het voorgaande jaar, het tweede jaar met het gemiddelde van de laatste twee jaren, en eerst het derde jaar het stelsel in zijn vollen omvang doet werken.

Ten slotte bestaat er tegen de regeling der belasting van de zuivere winst nog het bezwaar, dat onwillekeurig beheerders van vennootschappen, die weten dat de voorzichtigheidshalve wenschelijke afschrijvingen en reserveeringen door den fiscus toch niet als in mindering komende van aan hem te declareeren winst zullen worden erkend, er toe kunnen worden gebracht, ook tegenover de aandeelhouders zulke afschrijvingen en reserveeringen achterwege te laten en daarmede, min of meer tegen beter weten in, de zaak te verzwakken. Het stelsel dagteekent in Indië wel reeds van 1908, maar toen was de belasting betrekkelijk laag en de scherpe contrôle werd eerst, met de aangewezen bezwaren, ingevoerd sedert 1917.

Bij de inkomstenbelasting van physieke personen bestaan overeenkomstige moeilijkheden en de heer Treub herinnert er aan, dat in de vergadering van de vereeniging van inspecteurs der directe belastingen, enz. van 21 Mei 1921 algemeen de winstbelasting werd veroordeeld.

Bij de vennootschapsbelastingen, voor zoover ze, gelijk met de zoogenaamde inkomsten- en extrawinstbelastingen het geval is, een blijvend karakter hebben, is het stelsel van belasting naar de uitkeeringen in praktijk te brengen, zonder zich bloot te stellen aan het gevaar, waarvoor men zich bij een tijdelijke belasting als de oorlogswinstbelasting had te hoeden.

De belasting naar de uitgekeerde winst is eenvoudig, sluit alle willekeur uit, maakt veel administratief werk overbodig en bespaart dus aan de belastingadministratie zeer veel werk, terwijl het de belastingplichtige vennootschappen ontheft van allerlei ongerief, dat vaak, omdat er zoo licht kwetsing van het rechtsgevoel bij komt, nog veel meer ontstemt dan de druk van de belasting zelve.

Bij een progressieve heffing van de winst, gelijk de extrawinstbelasting die kent, moet de progressie rekening houden, niet met de verhouding tusschen winst en nominaal kapitaal, maar met die tusschen de winst en het werkelijk in het bedrijf aangelegde productief vermogen. Dit voert er dan toe, dat de belastingplichtigen periodiek moeten worden toegelaten tot het bewijs dat er door stille en openlijke reserveering feitelijk meer kapitaal door de aandeelhouders in de vennootschap is belegd, dan alleen hetgeen door hen in den vorm van rechtstreeksche storting op hun aandeelen werd gedaan. Dit brengt de noodzakelijkheid met zich van een kapitaalsaan-

tooning, zooals art. 25 van de herziene Ordonnantie van 1920 die, althans voor éénmaal, erkent. Maar ook bij de toepassing hiervan doen zich groote moeilijkheden voor.

De belastingadministratie leest art. 25 zóó, dat het niet voldoende is aan te toonen, dat „de winst geheel of gedeeltelijk niet is uitgekeerd, doch tot verhooging van het tot uitoefening van het bedrijf aangewende kapitaal is gebezigd", maar dat het op die wijze verhoogde kapitaal op het tijdstip, dat voor de aantooning geldt, i.c. 31 December 1919, nog aanwezig moet zijn. Zij grondt deze opvatting hierop dat onder de kapitaalsstortingen wordt begrepen „het bedrag waarmede (het) kapitaal op 31 December 1919 is vermeerderd."

De woorden laten die uitlegging weliswaar toe en deze vindt zelfs eenigen steun in de bepaling van een volgende alinea van het artikel, luidende, dat „de bedragen die op aandeelen in vennootschappen (wegens verlies) werden afgestempeld, als terugbetaalde stortingen worden aangemerkt". Maar zij gaat geheel tegen het principe der progressieve heffing in en leidt tot allerlei zonderlinge consequenties en tot grove onbillijkheden.

Ter uitvoering van de productenbelastingen trachten de Ordonnanties op de heffingen van suiker, tabak en thee den werkelijken kostprijs door middel van staten van uitgaven vast te stellen. Daarbij zijn intusschen op het punt der afschrijving regelingen getroffen, die onderling van elkander afwijken. Men vraagt zich af, waarom men b.v. bij de theeondernemingen de aanschaffingskosten van waardevolle zaken, zooals automobielen en paarden, zonder eenige beperking toelaat, en voor andere bedrijfsbenoodigdheden de beperking maakt, dat ze alleen toegelaten worden, indien ze aangeschaft worden ter vervanging van andere machinerieën; en waarom bij de suikerondernemingen landbouwwerktuigen en machines voor grondbewerking eveneens buiten de beperking vallen, die voor overige nieuwe machines is gesteld. Het is zeer moeilijk hierbij een stelsel te ontdekken.

Bij de koffiebelasting blijven de exploitatieuitgaven over het algemeen buiten beschouwing. Men heeft er daar alleen mee te maken, voor zoover betreft de vraag of de bepalingen van art. 20 lid 1 en 2, omtrent de vrijstelling en het maxmimum der heffing van toepassing zijn. Hiervoor mag nu „tot de algemeene exploitatieuitgaven..... niet (worden) gerekend afschrijvingen, renten, kosten van vernieuwing, andere dan gewoon onderhoud" (art. 20 lid 4).

Maar nog eigenaardiger is hetgeen omtrent de aanschaffing van de grootere machinerieën en de afschrijving daarop wordt bepaald. In den staat behoorende bij de Suikerordonnantie wordt van afschrijving in het geheel niet gesproken en wordt, wat de kosten van aanschaffing betreft, niet het voorbehoud gemaakt, dat deze niet hooger mogen loopen dan hetgeen aan de te vervangen zaken werd ten koste gelegd, terwijl in de Theeordonnantie en de Tabaksordonnanties deze op zichzelf verklaarbare en logische beperking wel opgenomen werd. Dat men voorts bij enkele van de Ordonnanties met afschrijving rekening houdt, doch bij de suiker niet, is even onverklaarbaar.

Maar wat wel het zonderlingste is in belastingen, die ten doel hebben een correctief te vormen van- en een contrôle op de extrawinstbelasting is, dat men hier een gansch ander stelsel volgt dan bij de extrawinstbelasting zelf. Bij de bepaling van de zuivere winst laat de fiscus een vermenging tusschen kapitaal- en exploitatierekening, als in de uitgavenstaten bij de Ordonnantie op de productenbelastingen wordt gedaan, niet toe. Maar dan kan ook het resultaat van de winstberekening volgens de

productenbelastingen, gesteld een oogenblik dat het overigens juist ware, onmogelijk kloppen met de winst, die belastbaar is volgens de Ordonnantie op de inkomstenbelasting. Het stelsel, dat bij de productenbelastingen en speciaal bij de suikerbelasting is gevolgd, is wel veel eenvoudiger dan dat van de inkomstenbelasting, maar het deugt niet. Het brengt een storend element in de kostenberekening.

Weinig logica is ook te ontdekken in hetgeen in de uitgavenstaten wordt bepaald omtrent de rente, die in rekening mag worden gebracht voor hetgeen noodig is ter financiering van de producten tot aan het oogenblik van hun afzet. In de Tabaksordonnanties wordt dit bepaald op $7\frac{1}{2}$ pCt., in de Theeordonnantie op 4 pCt., in de Suikerordonnantie op $5\frac{1}{2}$ pCt. voor ondernemingen in de Gouvernementslanden en op 4 pCt. voor die in de Vorstenlanden.

Al even moeilijk is het te verklaren, waarom in art. 14 lid 8 der Suikerordonnantie wordt bepaald, dat bij de beoordeeling of een onderneming onder de grens der belastbaarheid valt $7\frac{1}{2}$ pCt. van het rouleerend bedrijfskapitaal (waarom niet ook hier $5\frac{1}{2}$ pCt. resp. 4 pCt.?) mag worden in rekening gebracht en volgens de Koffieordonnantie voor de overeenkomstige vaststelling geen rente in aanmerking komt.

De techniek der belastingen op tabak en thee laat ook in ander opzicht alles te wenschen over. Men heeft daarbij het stelsel gevolgd van het vormen van klassen van te betalen bedragen per 100 K.G. product in verband met den gemiddelden kostprijs per $\frac{1}{2}$ K.G.; waarbij voor elke klasse een minimum en een maximum kostprijs is aangenomen. Dit stelsel leidt er toe, dat in elke klasse naar gelang de volgens den uitgavenstaat berekende kostprijs meer nadert tot het maximum van de klasse, er in verhouding tot het percentage van de winst over het kapitaal percentsgewijze minder belasting wordt betaald. Bij de theebelasting is deze averechtsche consequentie sterker nog dan bij de tabaksbelasting, omdat bij de eerstgenoemde de grenzen van de klassen van gemiddelde kostprijzen verder uit elkaar liggen. Hoe lager de productiekosten, des te grooter de percentsgewijze teruggangen binnen de grenzen van elke kostprijsklasse.

Wel heeft men eenigszins getracht bij de uitwerking der belastingschalen van de verschillende producten-ordonnanties verband tusschen die schalen te leggen, maar ook hier is de uitslag in vele gevallen wat heel ver buiten het doel terecht gekomen.

Een andere eisch van Adam Smith, dat elke belasting behoort te worden geheven op het oogenblik en op de wijze, waarop ze in het algemeen het minst last veroorzaakt aan den belastingplichtige, is in de Indische belastingen beter tot zijn recht gekomen. Op dit punt kunnen bij een herziening wel eenige verbeteringen worden gebracht, doch ernstige grieven te dien aanzien zijn over het algemeen in billijkheid niet te maken.

De regeling in art. 74 van de herziene inkomstenbelasting 1920, dat boete beloopen wordt bij niet betaling uiterlijk op den eersten dag van de maand, volgende op die, waarin de verschijndagen vallen, is op zich zelf weliswaar niet onbillijk, maar alleen in geval de fiscus zelf tijdig de aanslagbiljetten uitreikt, dus m.a.w. indien de verschijndagen, genoemd in het 2e lid van art. 72 in acht genomen kunnen worden.

Een veel ernstiger grief, geldt de regeling van het beroep in belastingzaken. Volgens de geldende Ordonnantie op dit punt is er één Raad van Beroep, gevestigd te Batavia, welke bestaat uit vier leden, benoemd door den Gouverneur-Generaal, en den Directeur van Financiën, die ambtshalve lid is. Deze regeling strijdt met een der eerste beginselen van admini-

stratieve rechtspraak. Zal er ook voor het rechtsgevoel van den betrokkene in administratieve aangelegenheden wezenlijk recht worden gesproken, dan moet het rechterlijk college, dat de zaken onderzoekt en uitspraak doet, volkomen onafhankelijk zijn. Een rechterlijk college, waarvan de chef van den dienst, die zelf in het geding is, voorzitter is, verdient door dit enkele feit, hoe onpartijdig zulk een voorzitter zich ook voorneemt te zijn, den naam van rechtscollege niet. Bij de regeling die op dit gebied thans bestaat, is de belastingadministratie voor een goed deel rechter in eigen zaak, en mist de belastingplichtige den waarborg van onpartijdigheid, waarop hij recht heeft.

Het verdient voorts overweging, in plaats van één Raad van Beroep, afzonderlijke Raden in te stellen, b.v. voor West-Java, Midden-Java, Oost-Java, West-Sumatra en Celebes, zooals gevraagd werd in het adres van 31 Januari van het Bestuur der Handelsvereeniging te Soerabaja.

Ten slotte komt schr. tot den eisch, dat de kosten van administratie zoo laag mogelijk behooren te worden gehouden. Ook in dit opzicht voldoen de hier besproken Indische belastingen niet aan hetgeen men in redelijkheid eischen mag. Zoowel de heffing der zoogenaamde inkomstenbelasting van vennootschappen als die van de producentenbelastingen, brengt grooten administratieven omslag met zich mede. De administratie zal alle staten van exploitatieuitgaven, welke voor de suiker-, tabaks- en theebelastingen worden ingediend, moeten controleeren, hetgeen op zichzelf reeds veel arbeid èn personeel zal eischen. En het ergst is, dat het werk aan de opmaking en de controleering van die uitgavenstaten ook zal moeten worden gedaan, in gevallen waarin zij in verband met de verkoopprijzen tot een negatief resultaat leiden, m.a.w. aantoonen, dat er geen belastbare winst werd gemaakt.

In de raming der middelen voor 1922 wordt de koffiebelasting op *f* 550,000, de theebelasting op niet meer dan *f* 10,000 gesteld. Wat nu de laatste betreft, is het zeker niet overdreven te veronderstellen, dat de administratiekosten van deze heffing de geraamde opbrengst er van niet onbelangrijk zullen overtreffen. Erger kan het wel niet.

Bij de koffiebelasting schijnt het zóó erg niet, maar het is wel bijna zeker, dat het op zichzelf niet hooge geraamde bedrag, in de werkelijkheid niet eens zal worden gehaald. Hoe lager nu de opbrengst zijn zal, hoe hooger percentsgewijze de administratiekosten zullen oploopen.

De opbrengst der Java-tabaksbelasting werd geraamd op *f* 800,000, die van de Sumatra-tabaksbelasting op *f* 2,500,000. Deze beide belastingen brengen, evenals de theebelasting, bijzonder groote administratiekosten met zich, in verband met de ingewikkeldheid der tarieven. Nu staat het reeds thans wel vast, dat de geraamde bedragen belangrijk boven de werkelijkheid zullen zijn. Men kan er ook voor deze heffingen dan ook wel zeker van zijn, dat het percentage aan administratiekosten zeer hoog zal loopen. Voor de Java-tabaksbelasting is het zelfs lang niet onwaarschijnlijk, dat zij de opbrengst zal overschrijden. Hier is het dus al even fraai als bij de theebelasting.

Als opbrengst der suikerbelasting wordt onder de middelen *f* 13,800,000 geraamd. Nu kan het waar zijn, dat de opbrengst over 1920 deze raming verre overtreft, maar het is algemeen bekend, dat over 1921 de uitkomst van de Indische suikerindustrie niet voldaan heeft aan de in 1920 uitgesproken verwachting van de Indische regeering, dat in de komende jaren nog veelvuldig buitengewone winsten zullen worden gemaakt, en er zijn niet de minste teekenen, dat de toestand in 1922 belangrijk verbeteren zal.

Het is zeer de vraag of het voor 1922 geraamde bedrag inderdaad zal binnenkomen. Men heeft dan ook voor het loopende en het eerstkomende jaar te rekenen op een aanmerkelijk lager bedrag, dan waarop bij de raming der middelen voor 1922 gerekend werd. Van het oogenblik af nu, dat de opbrengst veel lager zal zijn, volgt daaruit, dat administratiekosten in verhouding daartoe belangrijk hooger zullen loopen, dan bij een suikerjaar als dat van 1920.

En dan houde men bij dit alles nog in het oog, dat de Ordonnanties (behalve wat betreft de uitvoerrechten op petroleum en petroleum-derivaten) verrekening toelaten tusschen de productenbelasting en de extrawinstbelasting, zoodat hetgeen aan productenbelasting binnenkomt, zoo niet geheel dan toch grootendeels in mindering komt van de opbrengst der extrawinstbelasting.

Herzieningsdenkbeelden:

Ten slotte ontwikkelt mr. Treub herzieningsdenkbeelden. Als eerste eisch stelt hij bezuiniging.

Hoeveel millioenen bezuinigd zullen kunnen worden, is alleen aan te geven door de Indische regeering zelve, die over de daartoe noodige gegevens beschikt; maar nu deze in de jaren van ongekenden voorspoed ver boven de kracht van het land is gaan leven, zal de vermindering van uitgaven een honderdtal millioenen vermoedelijk belangrijk te boven moeten gaan.

Ook de regeling van de inkomsten moet onder het oog worden gezien. Indië is voor zijn hoofdbronnen van inkomsten zoozeer afhankelijk van de uitkomsten zijner cultures en van zijn mijnbouw, dat er onvermijdelijk een groote wisseling in de inkomsten, waarop het rekenen kan, zijn moet. Dit brengt mede dat men de belastingen zoodanig behoort in te richten, dat de wisseling in de jaarlijksche inkomsten tot het onvermijdelijk minimum wordt teruggebracht. Ook als men de vennootschapsbelasting uit de Ordonnantie op de inkomstenbelasting licht en haar afzonderlijk en wel als een uitkeeringsbelasting regelt, zal men voor beide heffingen ter vermijding van al te groote instabiliteit, zich moeten richten naar de uitkomsten niet van één jaar alleen.

Voor zoover dividenden en tantièmes door buitenlanders worden getrokken, kan de Indische fiscus, nadat hij door de zakelijke vennootschaps-(uitkeerings-)belasting bij de bron op zijn deel beslag heeft gelegd, die inkomsten niet verder achterhalen. Maar met de dividenden en tantièmes die naar Nederland gaan, staat het er anders voor. Deze worden hier opgenomen in het inkomen der rechthebbenden en ten behoeve van de Nederlandsche schatkist aangeslagen in de inkomstenbelasting.

Nu zou het, gegeven de zware druk, die reeds op de inkomens is gelegd, een averechtsche financieele politiek zijn de uit Indië stammende inkomensdeelen nog eens aan een speciale belasting te onderwerpen. De grootere inkomens — hierom gaat het bij dit onderwerp in hoofdzaak — worden hier te lande al zoo zwaar getroffen, dat eene verzwaring vrijwel uitgesloten mag heeten, wil de fiscus het gevaar van uittocht naar elders, dat hij thans reeds duchtig begint te gevoelen, niet nog ernstiger vergrooten. Maar een andere vraag is, of het eigenlijk wel aangaat, dat de Nederlandsche schatkist de inkomstenbelasting van de hier bedoelde inkomensdeelen geheel voor zich zelf houdt. Schr. bepleit, bij de wet te bepalen, dat de helft der in Nederland geheven belasting van het in Indië verworven inkomen aan dit land wordt gerestitueerd. Dit denkbeeld moge voor de Nederlandsche

schatkist, vooral in den tegenwoordigen tijd, niet zeer aanlokkelijk zijn, maar het rust op hetzelfde beginsel als in de gemeentewet voor de forensenbelasting is erkend. Daarbij komt, dat, als de Indische schatkist in moeilijkheden komt te verkeeren, de Nederlandsche haar toch nolens volens moet bijspringen. Dit denkbeeld uitwerkende, komt de heer Treub tot de slotsom, dat de Indische schatkist op een jaarlijksche bate van gemiddeld *f* 12 millioen zou kunnen rekenen.

De door schr. aanbevolen vennootschapsbelasting zou in eene proportioneele uitkeeringsbelasting zijn om te zetten, en dan in hoofdzaak op dezelfde leest kunnen worden geschoeid als de Nederlandsche dividend- en tantièmebelasting. Bij de regeling zou de Indische wetgever zijn voordeel kunnen en moeten doen met de hier te lande verkregen ervaring.

In afwachting van deze herziening zal het zaak zijn voorloopig de Ordonnantie op de inkomstenbelasting 1920, voor zoover betreft de belasting op naamlooze vennootschappen en overeenkomstige rechtspersonen, te verbeteren op de volgende punten:

a. de inkomstenbelasting, de extrawinstbelasting en de overwinstbelasting worden vervangen door een enkele belasting van de winst;

b. bij deze belasting wordt de tot zooveel moeilijkheid, omslag en willekeur aanleiding gevende progressieve heffing vervangen door een proportioneele.

Schr. zou het belastingpercentage, zonder vrees den ondernemingsgeest al te zeer te dempen en het vreemde kapitaal terug te houden van zich in Indië te vestigen, op 10 als maximum willen stellen.

Hij becijfert als waarschijnlijk, dat zulk een heffing in normale jaren ongeveer *f* 8 millioen meer zou opleveren dan het bedrag waarop de opbrengst van de drie thans geheven wordende belastingen voor 1922, zonder opcenten, wordt geraamd en dat zij een compensatie zou opleveren, zoowel voor hoofdsom en 20 opcenten van die drie „inkomstenbelastingen", als voor een deel van de opbrengst der productenbelastingen en der uitvoerrechten op producten van ondernemingen.

Na gewezen te hebben op het gevaar om opcenten te verheffen tot sluitpost van de begrooting, wijst de heer Treub, in verband met de rede van den Gouverneur-Generaal ter opening van den Volksraad in Mei j.l., op de ontoelaatbaarheid van speciale heffingen naast een algemeene winst- of uitkeeringsbelasting.

Deze deelde mee, dat een raffinage-belasting op de aardolie, dus toch weer een speciale heffing op één enkele tak van bedrijf, niet inplaats van maar, naast de algemeene winstbelasting, ter vervanging van het thans geldende uitvoerrecht in behandeling is. Dit voornemen houdt geen rekening met de regeeringsverklaringen en nog minder met de door regeering gesteunde en door de Eerste Kamer met groote meerderheid aangenomen motie van den heer Van Lanschot.

Wat de Indische regeering bedoelt met de door den Gouverneur-Generaal aangekondigde waterbelasting ligt voorshands in het duister. Indien het voornemen mocht bestaan om onder den naam van waterbelasting van andere categorieën van ondernemingen, een overeenkomstige speciale belasting te vorderen als het raffinagerecht van de petroleum-industrie zou dit denzelfden principieelen tegenstand moeten opwekken.

Door den Gouverneur-Generaal werd voorts de invoering van een statistiekrecht in uitzicht gesteld. Indien het Indische statistiekrecht evenals hier te lande het geval is, laag gehouden wordt en zijn opbrengst in de eerste plaats wordt besteed aan de zoo noodige verbetering der Indische

handelsstatistiek, dus ter bestrijding van de kosten eener behoorlijk ingerichte statistiek, waardoor het recht in hoofdzaak het karakter krijgt van een retributie, verdient het z.i. volle instemming.

De heer Treub besluit, dat de wijze, waarop men in de laatste jaren met de belastingherzieningen in Indië is omgesprongen, niet den indruk geeft van goed doordacht werk. Aan een belastingherziening moet meer theoretische kennis en meer technisch doorzicht ten grondslag liggen dan waarvan de herziening van 1920/21 getuigt. Door het enkele feit, dat deze thans reeds tot onhoudbare uitkomsten heeft geleid, heeft de Indische belastingpolitiek van den laatsten tijd zich zelve geoordeeld en veroordeeld. Hij bepleit dan ook de voorbereiding van een principieele herziening op te dragen aan een Staatscommissie, waarin naast beoefenaars van de wetenschap der financiën en praktisch ervaren belastingambtenaren ook vertegenwoordigers van belanghebbenden zitting hebben.

Het Bongaaïs Verdrag, (de vestiging der Nederlanders op Makassar) door dr. F. W. Stapel. J. B. Wolters' Uitgevers Maatschappij Groningen, Den Haag.

Bij de bestudeering van de geschiedenis der Oost-Indische Compagnie, werd schrijvers belangstelling steeds opnieuw getrokken door Cornelis Speelman, als een der meest gezond-krachtige figuren uit onze koloniale geschiedenis. Krachtig aanvoerder, onderscheidde hij zich als zoodanig gunstig door zijn groote waardeering voor den moed en volharding van zijn tegenstanders, wien hij alle recht laat wedervaren.

Maar hij bezat, volgens den schr., andere en hoogere kwal'teiten, dan die van een ideale „vechtjas"; zijn brieven, rapporten en notities geven herhaaldelijk blijk van bijzondere belangstelling voor levenswijze, gewoonten en adat van de Inlandsche bevolking. Bij geen van zijn tijdgenooten, meent de schr. treft men dien drang aan, zich te willen inwerken in de gedachten en gevoelens van de bezwaren der streken, waar de Compagnie werkzaam was. Uit de in dit werk meermalen genoemde Notitie spreekt een verrassende kennis van de karaktereigenschappen en familierelat'es van Makassaarsche en Bimasche Grooten.

Speelman's naam is voor altijd aan die van de Compagnie verbonden door een drietal verdragen van zeer verstrekkende gevolgen, die hij achtereenvolgens met Makassar, Mataram en Bantam sloot. In dit werk heeft de schr. getracht de totstandkoming van het eerste dier verdragen, waardoor de verhouding van Zuid-Celebes tot de Hollanders voor eenige eeuwen zou worden bepaald, te schetsen. Voor een belangrijk deel moest dr. Stapel daarbij gebruik maken van onuitgegeven handschriften, berustende in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.

Dr. Stapel deelde de stof in de volgende hoofdstukken in: I. *Overzicht van de geschiedenis van Makassar tot 1660;* II. *De expeditie onder Cornelis Speelman;* III. *Bijlagen* (de laatste hiervan is de tekst van het Bongaaïsch Verdrag).

West-Java, als zendingsterrein der Nederlandsche Zendingsvereeniging, door M. Lindenborn. Uitgegeven door den Zendings-Studieraad te Utrecht.

De heer Lindenborn heeft een reis gemaakt naar Indië waar hij zeven maanden is gebleven en voornamelijk op de Zendingsvelden van de Nederlandsche Zendingsvereeniging, West-Java en Zuid-Oost-Celebes heeft verkeerd. Hij gevoelde behoefte om mede te deelen wat hij zag en opmerkte. Voor zijn onderwijs aan de kweekelingen van de N. Z. V. had hij allerlei bouwstoffen verzameld, die ook van eenige beteekenis voor anderen konden zijn. Daarom gaf de schr. geen reisverhaal, maar koos hij een beschrijving van West-Java als Zendingsterrein der N. Z. V., waardoor dit werkje als No. 3 van *Onze Zendingsvelden* ontstond.

De heer Lindenborn deelt ons het een en ander mede en dit op prettig leesbare wijze, omtrent: I. *Het land;* II. *Het volk;* III. *De geschiedenis;* IV. *De ontwaking;* V. *Chineezen;* VI. *De godsdienst;* VII. *De Nederlandsche Zendingsvereeniging hier te lande;* VIII. *Het arbeidsveld;* IX. *Onze arbeiders en onze posten;* X. „*Hulpdiensten*" I: *De School;* XI. „*Hulpdiensten*" II: *Medische Zending, Landontginning enz.*

Midden-Java ten Zuiden, door D. Pol. V. d. M. Uitgegeven door den Zendings-Studieraad te Utrecht.

Dit werkje is No. 4 van de reeks *Onze Zendingsvelden.* Na een *Woord vooraf* en een *Inleiding* behandelt de schr. achtereenvolgens: I. *Land en Volk;* I. (Landschap en oeconomisch-maatschappelijke verhoudingen; II. *Land en Volk;* II. (Sociale verhoudingen, Gezinsleven; Volksraad; De ontwaking; III. *Geschiedenislijnen;* IV. *De religie;* V. *Het huidige geestesleven;* VI. *De oude Zendingsgeschiedenis* I. (1861—1891); VII. *De oude Zendingsgeschiedenis* (1891—1899); VIII. *Zendingsgeschiedenis; De nieuwe koers;* IX. *De nieuwe koers in Indië* (arbeidsmethode en ontwikkeling der laatste 20 jaren); X. *De terreinen afzonderlijk;* XI. *Perspectieven.*

Een opgaaf van gebezigde bronnen en een personen- en zaakregister besluiten dit belangwekkende werkje.

In het Rijk van Siameezen en Maleiers, door Hans Morgenthaler. Em. Querido, Amsterdam.

Aan het prospectus ontleenen wij met instemming, dat dr. Hans Morgenthaler ons met dit boek een nieuwe, indrukwekkende wereld vol overheerlijkheden binnenleidt — in het rijk der Maleisch-Siameesche zon. Reizen door oerwouden, over zee en rivieren, met olifanten — heel het wonderland dat Siam is, laat hij ons meebeleven, dank zij een onuitputtelijken voorraad van scherp waargenomen beelden. Dronken van vreugde is deze dichterlijke vorscher over elke nieuw-ontdekte schoonheid, bedwelmd, en toch steeds met een bang hart aan Europa denkend. Half ziek in de koortsverwekkende moeras-atmosfeer van Achter-Indië, maandenlang door de eenzaamheid der wouden, der geheimzinnige wildernis omvangen, verdiept hij zich in ernstige gepeinzen en uit ze in nieuwe, sterke woorden.

Maar het zijn niet alleen de wonderen van Indië, waarvan de schrijver ons op zijn pakkende wijze vertelt, hij doorvorscht vooral de menschen, bruine gele, schijnbaar vreemde, maar ons toch verbluffend-nabijkomende Aziaten-gezichten, die hij uit de duisternis van het woud als door bliksemlicht bestraald, voor ons laat opdoemen. En dit zielkundige doordringen in de diepste vezelen dier Maleisch-Siameesch-Chineesche menschheid geeft aan dit Jungle-boek zijn eigen waarde — maakt het tot de heilig-ondergane openbaring van een warm kunstenaarshart.

De schr. heeft zijn indrukken in een aantal schetsen vastgelegd, die achtereenvolgens de volgende titels dragen:

Mata hari (Oog van den dag) — *Hollocki, Aris en mijn fakkeloptocht — Tochten door den Jungle — Wonderen uit de wouddorpen — In de eenzaamheid der Oerwouden — Tropenwee — Geweldenaarsnaturen — Van bruine en gele menschen; Aziaten; Meh Lieng; Ah Tsjan; Bij Pet den dorpskoning; Ong Eh; In Hoey Yot; Tsje Aris; Noe Kiang; De nacht bij Priester Niang.*

Mej. Alice van Nahuys verzorgde de vertaling van dit fraai geïllustreerde werk.

De ontwikkeling van het eiland Billiton en van de Billiton Maatschappij, door J. C. Mollema. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff.

We hebben indertijd gaarne met waardeering gewag gemaakt van den eersten druk van dit voor de ambtenaren der Billiton Maatschappij bestemde werk. De eerste druk was uitgeput en dezelfde schrijver kreeg de opdracht een tweeden druk te verzorgen. Aan deze opdracht is thans voldaan, en getracht is, het boekje op de hoogte van zijn tijd te brengen. Ditmaal moest dit geschieden in een tijdperk van algemeene malaise, waardoor ook de Billiton Maatschappij zwaar getroffen wordt. De moeilijkheden, die de Maatschappij thans het hoofd moet bieden zijn zonder wedergade in haar lange geschiedenis van stagen groei en bloei.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP EN DE ZENDING.

De nieuwste afleveringen van de Notulen van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen (2 en 3 van dl. 59) brengen velerlei nieuws. Vooreerst ongunstige berichten over den finantieelen toestand; deze is inderdaad duister: het jaarlijksche subsidie dreigde reeds een jaar geleden te zijn verbruikt; en met het interen op het effecten-bezit is men bezig. In de verwachting eener spoedige subsidie-verhooging waren nog twee stukken der Verhandelingen ter perse gelegd, welke serie op onhoudbare wijze was achterop geraakt. De reserve dreigde tot een voor een lichaam als dit genootschap geringe som terug te loopen. Bij dit gebrek aan geld is er tevens gebrek aan ruimte, zoowel voor de boeken als voor de ethongrafische verzameling. Het is zelfs eenigen tijd onmogelijk geweest nieuw ingekomen zendingen ethnografica te ontpakken en te sorteeren.

Over dr. P. Wirz en zijne publicaties betreffende Nieuw-Guinea is in deze courant meermalen geschreven; hij heeft, volgens dezelfde Notulen, aan het genootschap een brief gericht over het verloren gaan onder den invloed der Christelijke zending van zoowel concrete als abstracte zaken uit het oorspronkelijk cultuurbezit der Papoea's, zooals gebouwen, gebruiks-voorwerpen, dansen, muziek, liederen, enz. Een gedachten-wisseling in een vergadering van 's genootschaps bestuur voerde tot de slotsom, dat de overgang tot het Christendom aan het leven der Papoea-stammen en dorpsgemeenten een nieuwen inhoud geeft, en dat veel van het oude onherroepelijk het veld moet ruimen. Dit dient te worden beschouwd als „een gezond groeiproces", dat niet kan worden gestuit zonder de zending zelve in haren groei te belemmeren. Aan den anderen kant echter voelt de directie zich geroepen om te zoeken naar middelen, opdat van datgene wat bij de steeds zich uitbreidende absorptie van de Christelijke leer, „door de nieuwe geloovigen zelf vrijwillig wordt overboord gezet" en wat daarom tot ondergang gedoemd schijnt, zooveel mogelijk worde bewaard of vastgelegd alles wat voor de wetenschap of de kunst van belang kan zijn.

Uit hoofde van het groote aandeel dat de zending heeft gehad en nog heeft aan de wetenschappelijke verkenning van Nieuw-Guinea en de studie van talen en volkenkunde, dacht het bestuur de medewerking te mogen inroepen van den zendingsconsul te Batavia. Onderscheiden moet worden tusschen wat niet en wat wel bestaanbaar is met „den veranderden gedachteninhoud", en er is veel toewijding aan de wetenschap noodig en veel tact bij de aanraking met de Papoea's. Volgens het bestuur van het genootschap schieten niet de zendelingen daarin te kort, maar dr. Wirz legt in zijn schrijven den nadruk erop, dat de inlandsche hulppredikers en goeroes dikwijls minder omzichtig en tactvol met het oorspronkelijk cultuurbezit der inlanders omspringen dan voor de wetenschap dienstig is, vooreerst door hun godsdienstijver en ten tweede door het peil hunner ontwikkeling, dat niet eenig inzicht doet ver-

wachten in het zuiver wetenschappelijk belang van heidensche ,,zeden en gewoonten''.

De zendelingen, de hulppredikers, de zendingsconsul — en daarenboven wil het bestuur van het Bataviaasch genootschap den resident van Nieuw-Guinea wijzen op het belang van het behoud van wetenschappelijk studiemateriaal, opdat ook de onder hem dienende ambtenaren eenige aandacht kunnen schenken aan deze zaak.

Wij willen het beste ervan hopen, zonder groote verwachtingen te hebben van de uitkomst. Herhaalde malen hebben we de zaak besproken, lang geleden reeds, toen dr. Wirz nog niet eraan dacht om naar Nieuw-Guinea te gaan. Hij zal niet zonder reden de hulp hebben ingeroepen van het Bataviaasch genootschap en vermoedelijk krijgt men meer ervan te hooren door het boek dat hij bezig is te schrijven. Zoolang men vasthoudt aan de meening, dat de nieuw geloovigen-zelven *vrijwillig* hun oude gewoonten over boord zetten, is de kans op het behoud van het oorspronkelijk cultuurbezit bijster gering. *(N. R. Ct.).*

Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië. Aanvullingen en wijzigingen, Afl. 2. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff; Leiden, N.V. v/h E. J. Brill.

De redactie van onze voortreffelijke nieuwe Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, zit niet stil. Weer een aflevering met aanvullingen en wijzigingen, en weer een aantal uitnemende artikelen. Tevens hebben in deze aflevering weer eenige levensbeschrijvingen van inmiddels overleden of eerder nog niet vermelde bekende koloniale persoonlijkheden een plaats gevonden.

De nuttige planten van Nederl.-Indië, tevens Synthetische Catalogus der verzamelingen van het Museum voor Economische Botanie te Buitenzorg, Deel I (herdruk), door K. Heyne.

Omtrent dezen herdruk van dit door het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel uitgegeven werk zegt de samensteller o.m.:

Na de voltooiing van het tweede, derde en vierde gedeelte in de jaren 1916 en 1917 lag het in de bedoeling het werk onmiddellijk te completeeren door herdrukken van het niet meer verkrijgbare eerste stuk. Op het tijdstip dat daaromtrent een beslissing moest worden genomen was evenwel de Botanist voor de Javaflora begonnen uitvoering te geven aan zijn voornemen om een aantal families van eenzaadlobbige planten te bewerken voor zijn ,,Schoolflora''. Dit noopte den schrijver zijn manuscript voorloopig aan te houden, met het natuurlijke gevolg, dat naarmate de bewerking vorderde steeds nog leemten te vullen bleken en de heruitgaaf steeds verder werd verschoven. Toen ten slotte uitzicht bestond op een oorspronkelijke bewerking van de belangrijkste voedergrassen was de publicatie voor onbepaalden tijd van de baan, aangezien op dit te voren onoverzichtelijke gebied, waarop de eene schrijver meest kritiekloos van den anderen overneemt, de eene stap volgde op den anderen. Waar moest de grens worden getrokken tusschen wel

en niet belangrijk genoeg voor opneming, waar van de verbreiding zoo weinig bekend is! Het eind was, dat principieel werd besloten tot opneming van alle zachte grassen waarvan materiaal in het Buitenzorgsch Herbarium aanwezig is; een uitzondering moest alleen worden gemaakt voor een gering aantal, dat bij de botanische schifting voorloopig was terzijde gelegd voor een speciaal onderzoek en verder voor enkele slechts in gecultiveerden staat voorkomende siergrassen. De groep der Bambuseae is nog niet botanisch bewerkt en blijft hier dus buiten beschouwing. De behandeling der grassen op deze wijze is te danken aan bijzondere omstandigheden. De Botanist voor de Javaflora leidde n.l. in opdracht van de Regeering een onderzoek naar de Javasche grassen als veevoeder, voor welk doel tot op heden een duizendtal authentieke grasmonsters is geanalyseerd om inzicht te verkrijgen in de theoretische voedingswaarde. Bij de beoordeeling van de waarde voor de praktijk behoeft derhalve niet meer als eenige grondslag te dienen de waardeering welke een soort of groep van soorten bij de bevolking geniet en die onder uiteenloopende omstandigheden enorm kan verschillen; daarnaast zijn beschikbaar de vergelijkbare resultaten van het chemisch onderzoek van series materiaal aan welker identiteit niet te twijfelen valt. Waar niet vaststaat of in afzienbaren tijd zal worden overgegaan tot openbaar maken van dit economisch-botanisch onderzoek als zelfstandig werk, was de Heer C. A. Backer bereid de tot dusverre verkregen resultaten in gecomprimeerden vorm beschikbaar te stellen met een opgaaf van opvallende kenmerken welke den lezer, die zich daartoe de noodige moeite wil geven, in staat stellen uit te maken of hij de bedoelde soort inderdaad voor zich heeft. Hoewel opneming van botanische beschrijvingen ongetwijfeld gemakkelijker en voor den plantkundig onderlegden gebruiker van veel grooter nut zou zijn geweest, moest, om wijziging van den opzet van het werk in zijn geheel te ontgaan, de beschrijving worden gegoten in een vorm, die voor den niet met de speciale vaktermen vertrouwden lezer begrijpelijk is. Het voor het beoogde doel meest geschikte hulpmiddel ter herkenning, de afbeelding, kon helaas nog niet worden gebruikt, doch de schrijver hoopt, dat de volgende uitgaaf goed geïllustreerd kan zijn. Aldus is thans voor het eerst ook op dit gebied een balans van het bekende en het onbekende opgemaakt en daaruit blijkt, dat aan de kennis van de inlandsche grassen nog veel ontbreekt, dat die voor de buitengewesten zelfs gering is te noemen. De hoop wordt hier uitgesproken, dat dit onderwerp nu meer belangstelling zal trekken en de volgende uitgave de tastbare resultaten daarvan moge toonen.

Herdruk is dit stuk genoemd, omdat het niet in de bedoeling ligt de overige deelen elk op zichzelf op gelijke wijze opnieuw uit te geven. Een tweede druk van „De Nuttige Planten van N.-I." kan de economische planten van de geheele flora, voor zoover bekend, omvatten. Van de in 1917 aangekondigde uitgave van een supplement, dat een analyse van de museumverzamelingen en algemeene registers zou bevatten, is moeten worden afgezien in verband met het groote aantal wijzigingen en aanvullingen, dat de tekst inmiddels heeft ondergaan.

Het luchtverkeer in Nederlandsch-Indië,

DOOR

C. J. SNIJDERS,

Generaal b. d.

De geschiedenis van het luchtverkeer in Nederlandsch-Indië is niet verheffend. Reeds spoedig nadat het vliegwezen zich in West-Europa was begonnen te ontwikkelen (1909 en '10), werden door ondernemende aviateurs ook in N.-I. pogingen gedaan om de vliegkunst aldaar door het houden van demonstratiën bekend en populair te maken. Meerendeels hadden deze pogingen weinig of geen succes; enkele eindigden noodlottig. Men beweerde toen, dat de atmosferische toestanden in de tropen bijzondere moeilijkheden deden ontstaan en eigenaardige gevaren opleverden. Later is gebleken, dat de oorzaak der herhaalde mislukkingen veeleer in het gebruik van te zwakke toestellen, gebrekkige voorbereiding en onvoldoende technische kennis der bestuurders was gelegen.

Ook het debuut der militaire aviatiek was niet gelukkig. Toen in 1913 de eerste stappen tot oprichting van een Indischen Militairen Vliegdienst werden gedaan, door het tot dat doel aankoopen van 2 toestellen in België, bleken deze bij beproeving te Soesterberg voor uitzending naar Indië niet in aanmerking te kunnen komen. Mei 1914 werd de „Proefvliegafdeeling" opgericht, die echter bij het uitbreken van den oorlog over geen enkel vliegtuig kon beschikken. Gedurende de volgende oorlogsjaren werd getracht vliegtuigen in Amerika te koopen. Slechts op zeer beperkte schaal en langzamerhand slaagde men er in, langs dezen weg enkele toestellen te verkrijgen, waarmee echter alweder geen onverdeeld gunstige ondervinding werd opgedaan. De z.g.n. Vliegschool was aanvankelijk te Kali Djati gevestigd. In 1918 werd de geheele dienst overgebracht naar het nabij Bandoeng opgerichte vliegkamp te Soeka Miskin. Reeds in 1919 werd echter dit laatste, als zijnde te drassig, afgekeurd en werd besloten, dat Kali Djati weder hoofdkamp zou worden.

Eerst na den oorlog kon de militaire aviatiek zich krachtig ont-

wikkelen. Het materieel werd belangrijk uitgebreid met moderne toestellen, de Vliegafdeeling verkreeg eene doelmatige organisatie, de opleiding en oefening van het personeel werden deugdelijk verzorgd, zoodat het Indische Leger heden mag worden geacht te beschikken over een wel zeer bescheiden, doch goed georganiseerden vliegdienst, terwijl het vliegkamp te Kali Djati aan redelijke eischen voldoet.[1] Het is hopen, dat de verdere, zeer noodige uitbreiding en ontwikkeling van deze organisatie met hare onderscheidene hulp- en nevendiensten, niet door overdreven bezuinigingsdrang zal worden gestuit.

De vliegdienst te water stond aanvankelijk mede onder het bevel van den Chef van den Generalen Staf. In 1918 werd echter een afzonderlijke Marine-Vliegdienst opgericht, waartoe personeel en materieel uit Nederland werden toegezonden en die goed voldoet, o. a. door het verrichten van groote afstandsvluchten, ook naar de buitenbezittingen. Echter zal ook hiervan belangrijke uitbreiding noodig zijn, om in geval van oorlog of gewapende onzijdigheid ook maar eenigszins in de behoefte aan bewaking en verkenning van de voornaamste zeetoegangen tot den Archipel te kunnen voorzien.

Reeds einde 1908 was door de H.H. Onnen c.s. een aanvraag tot het Gouvernement gericht ter verkrijging van concessie voor het uitoefenen van het luchtvaartbedrijf in N.-I. Zonder iets te kort te willen doen aan den ondernemingsgeest en ook — zoo men wil — aan den vooruitzienden blik van de concessie-aanvragers, staat het toch vast, dat men destijds nog in geen enkel opzicht kon beschikken over de vereischte middelen en nog minder over de onmisbare zaakkennis en ervaring, om ook maar met de geringste kans op succes een luchtvaartbedrijf te kunnen organiseeren en exploiteeren. De maatschappij en de techniek waren nog in de verste verte niet rijp voor eene practische uitoefening van het luchtverkeer, als tak van het openbaar verkeerswezen en als element van het wereldverkeersstelsel. Daar bovendien de H.H. Onnen c.s. over geen kapitaal konden beschikken, bleef hunne aanvraag buiten behandeling.

Eerst na den oorlog begon zich in Europa en Amerika het luchtverkeer als openbaar gemeenschapsmiddel en commercieel bedrijf te ontwikkelen, wat mogelijk was geworden, doordat gedurende den oorlog de techniek van den vliegtuigbouw en de vliegkunst buitengewone vorderingen hadden gemaakt, terwijl bovendien de in de voorafgaande jaren aanzienlijk vermeerderde en uitgebreide vliegtuigindustrie een afzetgebied behoefde voor hare groote voorraden en de productie van

---

[1]) Intusschen is thans alweer een nieuw vliegveld ontworpen, nl. te H. Andir, 2½ K. M. van Bandoeng, terwijl Kali Djati alleen tot vliegschool zal worden bestemd.

haar sterk opgevoerd bedrijf. Zoo ontstonden er een aantal luchtverkeerslijnen, waarop met meer of minder succes passagiers-, post- en goederenvervoer geschiedde.

De Indische Regeering, een open oog hebbende voor de beteekenis, welke dit verkeer in de toekomst meer in 't bijzonder ook voor Indië zou kunnen verkrijgen, stelde bij Gouvernementsbesluit van 10 April 1919, No. 27 eene Commissie voor den Luchtverkeersdienst in. Haar taak was:

„het vraagstuk van de instelling van een luchtverkeersdienst in „Nederlandsch-Indië in zijnen vollen omvang in studie te nemen „en zoo spoedig mogelijk volledige voorstellen ter zake aan de „Regeering voor te leggen".

De Commissie heeft zich voorshands beziggehouden met de studie van het vraagstuk, den stand van zaken in andere landen en het verkrijgen van specifiek Indische technische en economische gegevens. Op haar voorstel zouden voorts *proefvluchten* met land- en watervliegtuigen der militaire- en marine-vliegdiensten worden gehouden, met het doel: inzicht te verkrijgen in de regelmatigheid, welke de dienst na eenige oefening zou kunnen verkrijgen, alsook in de kosten, die aan de uitoefening van den dienst zouden verbonden zijn; voorts de voor- en nadeelen van land- en watervliegtuigen te vergelijken en ten slotte eenige gegevens te verkrijgen omtrent de mate, waarin van dit verkeersmiddel in de Indische maatschappij partij getrokken zou kunnen worden. Bovendien zou door deze vluchten van groote uitgestrektheid een kern van daarin geoefend personeel worden gevormd en zou het publiek gaandeweg met de luchtvaart als communicatiemiddel vertrouwd worden gemaakt.

Ontegenzeggelijk konden zulke proefvluchten nuttig zijn, als middel om eenige ervaring op te doen. Maar de Commissie verwachtte er te veel van en nog meer geldt dit van hen, die in enkele lange vluchten, welke nu en dan gehouden werden, de kiem meenden te mogen zien van een openbaar civiel luchtverkeer met militair personeel en materieel. Zij vergaten of wisten niet, dat militaire vliegtuigen voor passagiersvervoer al zeer weinig geschikt zijn en zóó kostbaar in exploitatie, dat zij nimmer voor een economisch luchtverkeersbedrijf in aanmerking kunnen komen. Maar bovendien zijn de militaire- en marine-vliegdiensten veel te zwak aan materieel en personeel en al te weinig geoutilleerd, om op eenigszins ruime schaal ten behoeve van het civiele verkeer te kunnen en mogen worden in beslag genomen.

Nadat in 1919 en 1920 nog eenige concessie-aanvragen waren ingekomen, die buiten beslissing bleven, trad medio 1920 de Koninklijke Luchtvaart-Maatschappij voor Nederland en Koloniën met de Indische Regeering in onderhandeling. Deze Maatschappij had op 17 Mei 1920 haren luchtdienst op Engeland geopend (nog in hetzelfde jaar zou

daarop een dienst Amsterdam—Hamburg—Kopenhagen, en in 1921 ook een dienst Amsterdam—Brussel—Parijs volgen). De Maatschappij beschikte over voldoend kapitaal, had eenige zeer kapitaal-krachtige Nederlandsche Maatschappijen achter zich, terwijl zij voorts ervaren deskundig personeel bezat en gelegenheid op hare Europeesche luchtlijnen ervaring op te doen. Zij maakte van de tijdelijke aanwezigheid van den gep. Generaal C. J. Snijders in Indië gebruik, om dezen te verzoeken namens haar een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid en de vooruitzichten van eene exploitatie van luchtverkeerslijnen in N.-I. en eventueel daarover met de Indische Regeering onderhandelingen te openen. Deze onderhandelingen, welke namens het Indische Gouvernement werden gevoerd door de voormelde Commissie, leidden tot overeenstemming omtrent de voorwaarden, waaronder aan gemelde Maatschappij een proefconcessie voor den tijd van 3 jaren zou worden verleend voor de exploitatie van luchtverkeerslijnen in den archipel, met uitsluiting van anderen en met een belangrijken geldelijken steun van de Indische Regeering. De Gouverneur-Generaal stemde met deze voorwaarden in, zoodat dan ook op de Ontwerp-Begrooting van N.-I. voor 1921 een memoriepost voor dit doel aan de goedkeuring van den Volksraad werd onderworpen. Bij de toelichting en verdediging van dien post grondde de Regeering zich hoofdzakelijk op het advies der Commissie, die omtrent voorkeur van staatsexploitatie of van particuliere organisatie voor de in 't leven te roepen luchtverkeerslijnen zich nog geen definitief oordeel had gevormd, doch meende, dat nu zich eene ernstige, met ervaring op dit gebied toegeruste nationale maatschappij, beschikkende over het noodige kapitaal en die in Europa reeds een geregeld vliegbedrijf voerde, aanbood, het oogenblik gekomen was om hierop in te gaan, omdat de aangeboden vorm der concessie, nl. voor een proeftijd van slechts 3 jaren, de gelegenheid bood, de noodige, thans nog onvoldoende gegevens te verzamelen tot het verkrijgen van een grondslag voor een latere definitieve beslissing.

De post werd door den Volksraad goedgekeurd, doch door het Departement van Koloniën van de Begrooting van N.-I. voor 1921 geschrapt. Op een vraag hierover in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer antwoordde de Minister: „Inderdaad zijn vanwege de Koninklijke „Luchtvaart-Maatschappij onderhandelingen met de Indische Regeering „gevoerd om haar, met uitsluiting van anderen, voor enkele jaren „concessie te verleenen voor de exploitatie van luchtlijnen. De onder„geteekende acht de voorwaarden van de ontwerp-overeenkomst niet „te aanvaarden, in verband waarmede voor dat doel geen gelden „worden aangevraagd. Hij is niet ongenegen aan particuliere onder„nemingen, die luchtlijnen zouden willen openen, eenigen steun te „verleenen, maar zou het niet verantwoord achten eene onderneming, „die op zichzelf geen levensvatbaarheid bezit, op kunstmatige wijze

„met lands gelden in stand te houden. Ook is hij van meening, dat „aan staatsexploitatie van luchtlijnen voorloopig niet kan worden „gedacht, omdat de daarvoor benoodigde geldelijke offers niet zouden „opwegen tegen het te verwachten nut." De Minister zag blijkbaar over het hoofd, dat de Kon. Luchtvaart-Maatschappij geenszins is eene onderneming, welke behoefte heeft op kunstmatige wijze in stand te worden gehouden; maar dat bij het tegenwoordige standpunt van het luchtverkeersvraagstuk er geen maatschappij ter wereld bestaat, welke in staat is de exploitatie van luchtlijnen vol te houden zonder zeer krachtigen geldelijken steun van staatswege. Wil eene Regeering aan haar land de toekomstige voordeelen van het luchtverkeer verzekeren en het een plaats zien innemen in het wereld-luchtverkeersnet, dan moet Zij de luchttransportmaatschappijen over de eerste moeilijke jaren heenhelpen. Maar dat kan Zij alleen dan met Hare verantwoordelijkheid overeenbrengen, indien Zij gelooft in de toekomst van het luchtverkeer. De Minister van Koloniën gelooft daaraan niet.[1])

Bij deze houding der Regeering en de inmiddels ingetreden economische depressie en bezuinigingsdrang, scheen wel het vraagstuk van het Indische luchtverkeer voor onafzienbaren tijd van de baan, toen wij onlangs werden opgeschrikt door het bericht van een afgrijselijk vliegongeval, dat op 8 Juli ll. bij Antjol gebeurde. De Commissie, die een onderzoek naar de oorzaken van het ongeluk instelde, kwam tot de slotsom, dat die oorzaak was te zoeken in: onvoldoende voorbereiding van den tocht, overbelasting van het toestel, besturingsfout van den aviateur, het ontbreken van toezicht van staatswege. Excusez du peu! Het is weer de oude geschiedenis, die reeds zooveel rampen in Indië tengevolge had. Intusschen melden de Indische bladen, dat de N.I.L.O., de vlieg-onderneming, welke deze ramp op haar geweten heeft, vastbesloten is hare werkzaamheden krachtig voort te zetten en dat daarvoor van vele zijden steun en medewerking is toegezegd. Zal men in Indië dan nooit leeren begrijpen, dat al dat geliefhebber

---

De Commissie voor den Luchtverkeersdienst zegt in haar Verslag over 1921: „Nu sedert ook door de Nederlandsche Regeering een belangrijk bedrag voor subsidieering der K. L. Mij. op de begrooting voor 1922 is gebracht en een alsnog aan de K. L. Mij. voor de exploitatiejaren 1920 en 1921 uit te keeren toeslag in beraad schijnt te zijn, meent onze commissie dat moeilijk eene volledige onthouding van financieelen steun aan een Indischen civielen luchtverkeerdienst, door een krachtig geoutilleerden particulieren ondernemer op touw te zetten, kan worden volgehouden".

„Onze commissie ziet hier niet voorbij den zorgeischenden toestand van 's Lands financiën, doch zij meent er de aandacht op te mogen vestigen, dat allerwege in de totstandbrenging van een geregeld luchtverkeer een zoodanig overwegend belang wordt gezien, dat een verwaarloozing van dat belang een nog ernstiger kwaad wordt geacht dan het op zich zelve zeer ongewenschte opvoeren van 's Lands uitgaven."

van onervaren, onbekwaam en onbevoegd personeel onverantwoordelijk is? Zal men niet eens eindelijk gaan inzien, dat de luchtvaart, waarbij groote belangen betrokken zijn en, behalve veel geld, ook menschenlevens worden op 't spel gezet, eene te ernstige, ingewikkelde, gevaarlijke en kostbare zaak is, om door dilettanten te worden behandeld?

Na dit weinig opwekkend historisch overzicht mag de vraag gesteld worden: wat belooft de toekomst aan Indië met betrekking tot het luchtverkeer?

Vooropgesteld zij, dat het luchtverkeer niet meer kan worden beschouwd als een maatschappelijk verschijnsel van voorbijgaanden aard of van een twijfelachtige toekomst. Daarvoor heeft het technisch een te hooge trap van ontwikkeling bereikt en heeft het reeds te zeer vasten voet in het dagelijksch leven verkregen. Het luchtverkeer kan niet meer te niet gaan. Den belangrijken vooruitgang, dien het in weinige jaren heeft gemaakt, dankt het aan merkwaardige technische en organisatorische verbeteringen. Wanneer niettemin eene groote uitbreiding van het luchtlijnennet en eene loonende exploitatie van het luchtvaartbedrijf tot heden zijn uitgebleven, dan is dat een gevolg van den hoogst ongunstigen economischen toestand der laatste jaren, van de diepe depressie in het zakenleven en van den aan bijna een ieder opgelegden drang tot zuinigheid. Vandaar dat de verkeersdichtheid van het luchtvervoer gering is gebleven, dat dientengevolge ook de bedrijfsuitkomsten onvoldoende zijn en staatssteun voorhands onmisbaar blijft. Maar de tegenwoordige wereldtoestand kan niet blijvend zijn. Eerlang zal in de zakenwereld herleving intreden. De behoefte aan uitwisseling van personen, goederen en gedachten tusschen verschillende deelen der aarde zal zich opnieuw krachtig doen gelden. Een intensief verkeer van groote dichtheid zal weer kunnen worden verwacht en het oude adagium: „tijd is geld" zal meer dan ooit tot zijn recht komen. Dan zal de tijd voor het luchtverkeer zijn gekomen om zijn rechtmatige plaats in het wereldverkeerstelsel voor goed in bezit te nemen.

Nu is het groote voordeel, dat het luchtverkeer aanbiedt — men kan bijna zeggen: het eenige — zijn *groote snelheid*. Daaraan zal het zijn waarde en beteekenis voor den zakenman ontleenen. En het is duidelijk, dat dit voordeel belangrijker baten afwerpt en dus ook grootere offers aan geld waard zal zijn, naarmate de af te leggen afstanden grooter zijn.

Het luchtverkeer der toekomst zal bij uitstek een *vervoer over zeer groote afstanden* zijn, waarbij dan tevens ten bate van een economisch bedrijf toestellen voor een groot aantal personen zullen worden gebruikt.

In dit verband treedt nu het groote toekomstige belang van het luchtverkeer voor N.-I. in het licht. In tweeërlei opzicht:

als gemeenschapsmiddel in den Archipel zelf; en

als verbinding van Indië met andere werelddeelen en in de eerste plaats met het moederland.

Getoetst aan moderne verkeerseischen, kan thans de gemeenschap in den Archipel niet anders dan gebrekkig genoemd worden. Het geldt hier een reusachtig gebied, 2/3 van de oppervlakte van Europa innemende en geheel uit eilanden bestaande, die door wijde zeeën en breede straten van elkaar gescheiden zijn. Een dergelijk oppervlak op een vasteland als Europa zou in al zijn deelen door een dicht spoorwegnet toegankelijk zijn gemaakt. In den Indischen Archipel echter is het verkeer alleen te water mogelijk en tengevolge van de zeer groote afstanden in hooge mate tijdroovend, terwijl bovendien de stoomschepen van den geregelden dienst slechts met groote tusschenruimten varen, om de week, om de 2, 3 of 4 weken. Vele plaatsen verkeeren in een toestand van volslagen isolement. Wat dat voor de daar gevestigden zeggen wil in geval van plotselinge behoefte aan gemeenschap en hulp, bij ongeval, rampen, epidemieën, oproer, behoeft niet nader te worden verklaard. Dat zijn toestanden, welke aan vroegere eeuwen doen denken, maar niet meer passen in onzen tijd.

Doch ook afgezien van deze zeer geïsoleerde plaatsen, meerendeels van ondergeschikt belang, is ook de gemeenschap tusschen de grootere centra van handel, industrie, mijnbouw en cultuur, evenzeer als die met den zetel der Regeering, geheel onvoldoende, zoowel uit het oogpunt van de uitoefening van het Regeeringsbeleid en -gezag, als uit dat der commercieele en economische belangen. De postgemeenschap tusschen de groote handelsplaatsen spot met alle eischen van een intensief zakenverkeer. Een gewichtige en dringende brief naar Batavia, die te Medan ongelukkigerwijze 5 minuten te laat in de bus wordt gedaan, heeft 10 dagen vertraging. Men is in Indië van ouds aan deze onmogelijke toestanden gewoon en schikt zich gelaten daarin, omdat men nooit betere gekend heeft, en er tot voor kort ook geen middel was om er aan te ontkomen. De thans ingetreden malaise heeft bovendien elke gedachte aan verbetering, en wellicht zelfs tijdelijk de behoefte daaraan, op den achtergrond gedrongen. Maar dat zal niet zoo blijven. De krachtige vooruitgang van Indië in de laatste 20 jaren opent, als eenmaal het economisch wereld-evenwicht weer zal zijn hersteld, het vooruitzicht op een grootsche ontwikkeling. De rijkste bronnen daarvoor zijn aanwezig. Reeds tijdens en na den oorlog heeft Indië in vele opzichten geleerd zichzelf te helpen en te putten uit bronnen, welke te voren verwaarloosd werden. Allerlei industrieën zijn ontstaan ter voorziening in behoeften, welke vroeger door invoer werden gedekt. Het is stellig te verwachten, dat op dien weg zal worden voortgegaan, zoodra aan den ondernemingsgeest weer redelijke kansen geboden worden. Van land- en mijnbouw is nog een aanzienlijke uitbreiding te verwachten. Het ontstaan van een groot-industrie kan op den duur niet uitblijven. De uitvoer zal bij vermeer-

dering der productie en toeneming van de vraag op de wereldmarkt vermeerderen. Het zakenleven zal opgewekter en intensiever worden, de concurrentie des te scherper. De leuze: „tijd is geld" zal zelfs in Indië worden begrepen, waar zij tot heden onbekend scheen. Dan zal de onhoudbaarheid der tegenwoordige verkeerstoestanden worden gevoeld en zal men roepen om verbetering. Te land moge deze door de spoorwegen in redelijke mate te verkrijgen zijn, voor de verbinding tusschen de eilanden onderling geeft het luchtverkeer de eenige oplossing voor het snelverkeer van personen, post- en geldzendingen en pakketten.

Voor de gemeenschap van Indië met meer verwijderde werelddeelen zal eene snelverbinding in de toekomst van niet minder belang zijn. Reeds tijdens den wereldoorlog en onmiddellijk daarna zijn de rechtstreeksche handelsrelatiën van Indië met Amerika, Australië en Japan belangrijk uitgebreid. Die relatiën zullen zeker gestadig toenemen, zoodra de economische wereldtoestand weder normaal begint te worden en vooral indien — zooals te voorzien is — industrie, mijnbouw en cultures in Indië zich weer krachtig gaan ontwikkelen en Indiën's productie nieuwe en ruimere afzetgebieden op de wereldmarkt zal moeten zoeken. Dan zal weldra voor een levendig zakenverkeer de beschikking over snelverbindingen dringend worden gevoeld.

Bovendien ligt Ned. Indië op den luchtweg tusschen Engelsch-Indië en Australië, zooals de vliegtocht van Ross Smith reeds heeft aangetoond. En daar het buiten twijfel is, dat Engeland zoo spoedig mogelijk zal trachten met zijne verschillende rijksgebieden en koloniën door geregelde exploitatie van luchtlijnen in snelverbinding te komen, brengt ons belang mede, te zorgen dat wij tijdig voorbereid zijn om in de luchtgemeenschap Engelsch-Indië—Australië een goed georganiseerden, met eigen krachten geëxploiteerden schakel te vormen.

Van nog meer overwegend belang zal voor beide gebiedsdeelen van Groot-Nederland de luchtgemeenschap Nederland—Nederlandsch-Indië worden. De ernstige bezwaren en nadeelen van den grooten afstand en de tegenwoordige tijdroovende gemeenschap worden dagelijks door ons gevoeld, in ons familieleven, in de zakenwereld en bij de behandeling van bestuurs- en regeeringsaangelegenheden. Welke gansch andere verhoudingen zullen er in ons nationaal, maatschappelijk en particulier leven ontstaan, wanneer het mogelijk zal zijn geworden, binnen één week (in 6 à 7 etappen, alleen overdag vliegende, met gelegenheid tot overnachten in de tusschenstations) van Amsterdam naar Batavia te reizen? Het zou bezwaarlijk zijn iets te bedenken, dat meer dan zulk een verbinding bevorderlijk zou kunnen zijn aan de versterking van den band en van het gevoel van samenhoorigheid in staatkundigen en economischen zin tusschen Indië en ons; iets, dat meer zou kunnen

strekken om de wederkeerige uitwisseling van personen en gedachten te begunstigen en zoodoende de wederzijdsche ontwikkeling op geestelijk en materieel gebied krachtig voorwaarts te stuwen. De luchtverbinding Nederland—Ned. Indië zal de bekroning zijn van het moderne verkeersstelsel, dat ons Europeesch en ons Aziatisch-Australisch Rijksgebied nader tot elkaar heeft gebracht. De grondslag daarvoor werd, nu jaren geleden, gelegd door de rechtstreeksche stoomvaartverbinding, terwijl de voor korten tijd tot stand gekomen rechtstreeksche radio-verbinding daarvan de schitterende voortzetting was. Het wereld-luchtverkeer zal dezen opbouw voltooien en zoodoende een der krachtigste middelen worden tot instandhouding en verinniging van het Groot-Nederlandsche staatsverband.

Welke vooruitzichten biedt Indië uit een technisch oogpunt aan het luchtverkeer?

De meening, dat het Indische klimaat voor het vliegen weinig geschikt zou zijn, wordt door de ervaringen der militaire vliegdiensten bij hunne oefeningen en groote-afstandsvluchten voldoende weersproken. Men kan veilig zeggen, dat de weersgesteldheid in den Archipel in 't algemeen wegens hare meerdere bestendigheid gunstiger voor het luchtverkeer is dan die van West-Europa, al zullen ook in Indië „onvliegbare dagen" voorkomen en het vliegen niet zoo heel zelden door nevel en slecht zicht worden bemoeilijkt.

Daarentegen kan de terreingesteldheid in 't algemeen voor het luchtverkeer niet anders dan zeer ongunstig worden genoemd. Tengevolge van den geaccidenteerden of bergachtigen bodem en de veelal overvloedige bedekking met bosch of snel voortwoekerend houtgewas, is het zeer moeilijk in Indië bruikbare landingsterreinen te vinden, wat bij overlandvluchten het doen van noodlandingen veelal tot eene précaire onderneming maakt. Voor een geregelden vliegdienst zullen dan ook in de richting der luchtlijn met matige tusschenruimten noodlandingplaatsen van voldoende oppervlakte en met een vasten, effen bodem ingericht moeten worden. Dit bezwaar vervalt voor de verbinding tusschen de eilanden onderling, wat toch de hoofdzaak bij het Indische luchtverkeer zal zijn en waarbij als regel van watervliegtuigen zal worden gebruikt gemaakt. Ofschoon deze minder snel zijn en in 't algemeen een minder gunstig rendement dan landvliegtuigen geven, zou het toch bij den huidigen stand der techniek in hooge mate onraadzaam zijn, voor het oversteken van breede zeeën laatstgenoemd type te gebruiken, terwijl zee- of watervliegtuigen, ingeval van een defect of storing, bij niet al te hooge zee op het water kunnen neerdalen en drijven. Wellicht dat voor sommige streken, met name voor overlandvluchten in de richting van groote rivieren, amphibie-vliegtuigen, welke zoowel op het water als op het land kunnen

landen, doelmatig zullen blijken, ofschoon het rendement van dit type nog minder gunstig is dan dat van watervliegtuigen.

Wanneer eenmaal het luchtverkeer op eenigszins ruime schaal in Indië ingang zal hebben gevonden, zal aldaar weldra behoefte ontstaan aan een eigen vliegtuig-industrie. Het is te hopen, dat alsdan ondernemende en zaakkundige Nederlanders, als Fokker, Carley en van Berkel tot het stichten van zoodanige industrie het initiatief zullen nemen. Bij den bouw der vliegtuigen voor de tropen zullen — behalve de keuze van het type in verband met den terreintoestand op de af te leggen trajecten — ook andere bijzondere vraagstukken tot oplossing gebracht moeten worden. Zoo o.a. met betrekking tot de materiaalkeuze. Voor sommige onderdeelen, als bijv. de drijvers van watervliegtuigen, is in dit vochtig heete klimaat hout onbruikbaar gebleken. Andere houten deelen zullen door bekleeding of bedekking tegen weersinvloeden beschermd moeten worden. Wellicht dat een ruim gebruik van metaal-constructies in de tropen aanbeveling zal blijken te verdienen.

Een ander gebied van technischen arbeid, dat reeds dadelijk bij de organisatie van luchtlijnen zal moeten worden bewerkt, is de organisatie der luchtwegen op den grond; de keuze en inrichting der luchthavens voor water- en der vliegvelden voor landvliegtuigen; de doelmatige onderdak-brenging der toestellen; de benzine- en olietanks en de pompinrichtingen daarvoor, de terrein- en route-verlichting, ook met het oog op landingen bij duisternis; de licht- en seintorens; de installatie voor den weerberichtendienst; de radiosein- en peilstations; de keuze en inrichting der noodlandingplaatsen; enz. enz.

Zoo zal het toekomstig luchtverkeer een nieuw en dankbaar arbeidsveld voor den Indischen ingenieur en technicus opleveren.

Uit het voorafgaande (bladz. 3) is reeds gebleken, dat de militaire vliegdiensten onmogelijk — ook niet voorloopig of tijdelijk — in de behoeften van het commercieele luchtverkeer kunnen voorzien. Wel echter zal in de toekomst naar eene nauwe samenwerking van deze beide takken der luchtvaart moeten worden gestreefd; en wel door:

1. het gemeenschappelijk gebruik van vliegvelden, watervlieghavens, noodlandingsterreinen, meteorologische en radio-diensten, herstellingswerkplaatsen, enz.
2. wederzijdschen steun bij de personeel-voorziening. Wanneer het burger-luchtverkeer zijn technisch personeel zooveel mogelijk trekt uit hen, die bij de militaire vliegdiensten zijn opgeleid en daarbij gedurende een zekeren tijd hebben dienst gedaan, zullen de regelmatige doorstrooming en de bevorderingskansen bij die militaire diensten worden begunstigd, terwijl de personeel-voorziening der burger-luchtverkeersdiensten zal worden vergemakkelijkt, terwijl bij oplegging van reserve-dienstplicht aan bedoelde militairen, een

waardevolle reserve aan ervaren militaire vliegers en werktuigkundigen voor oorlogstijd zal worden gevormd.

Zoolang de tegenwoordige economische wereldcrisis aanhoudt en de uiterste bezuiniging op de staatsuitgaven noodig wordt geacht, zijn de vooruitzichten op het totstandkomen van openbare luchtverkeersdiensten in Ned. Indië weinig gunstig. Men bepale zich voorshands tot bestudeering, voorbereiding en propaganda der zaak en onthoude zich van tot onvruchtbaarheid gedoemde improvisaties. Inmiddels gaan de luchtverkeersmiddelen voort zich technisch te ontwikkelen en gaandeweg meer te voldoen aan de eischen van het bedrijf, vooral uit het oogpunt der economische exploitatie. Men zorge gereed te zijn tot het in 't leven roepen van een deugdelijk georganiseerden dienst, zoodra de omstandigheden daartoe gunstig worden, en lette vooral ook op de ontwikkeling van het luchtverkeerswezen in de naburige koloniale gebieden van andere Europeesche staten, opdat daarmee aansluiting en samenwerking worde verkregen. Men make zich daarbij los van het dogma der alleenzaligmakende staatsexploitatie. De hiervoren reeds (bladz. 3) vermelde Commissie voor den Luchtverkeersdienst wijdt aan dit vraagstuk in haar belangrijk Verslag over hare verrichtingen tot ult. 1920 (Landsdrukkerij Weltevreden, 1921) eenige beschouwingen (bladz. 20 en 21), waarin eene onmiskenbare strooming ten gunste van staatsexploitatie is te bespeuren. Niettemin is de Commissie er van overtuigd, „dat door de grootere vrijheid van han„delen, welke de luchtvaart-maatschappij boven staatsorganen heeft, „sneller en beter de vereischte personeele en wellicht ook de materieele „voorzieningen getroffen zullen kunnen worden, die voor het in 't „leven roepen der luchtverkeersdiensten noodig zijn". Dit laatste mag wel als vaststaande worden beschouwd. Het lijdt geen twijfel, dat de ambtelijke behandeling van zaken en — niet het minst in Indië — de budgetaire en comptabele overwegingen, die zich daarbij doen gelden, weinig gunstige factoren zijn voor eene krachtige commercieele ontwikkeling, voor het snel partij trekken van gunstige conjecturen en voor het ontplooien van een maximum aan energie en stuwkracht, welke vooral bij het stichten en tot bloei brengen van een nieuw, tot dusver onbekend bedrijf onmisbaar zijn om uitzicht op levensvatbaarheid te hebben.

Dat de luchtverkeersmaatschappij van den Staat financieelen steun vraagt, leek der Commissie gewettigd (zie ook de noot op blz. 1061, hier voren). Zij acht het overheids plicht het nieuwe verkeersmiddel in Indië in toepassing te doen brengen en voor zoover noodig zich ook geldelijke opofferingen daarvoor te getroosten. Het doel, waarmede — naar de Commissie zich voorstelt — particuliere medewerking moet worden aanvaard, is niet besparing, maar versnelling; en waar vaststaat, dat bij eigen uitvoering (door den Staat) belangrijke

middelen disponibel zouden moeten worden gesteld, acht de Commissie het gewettigd ook de particuliere onderneming financieel te steunen. Het spreekt vanzelf, dat daartegenover door den Staat aan de maatschappij ook zekere eischen gesteld en van haar waarborgen verlangd moeten worden.

De groei en bloei van het luchtverkeer zal eenmaal voor Nederland en Nederlandsch-Indië een zaak van buitengewoon belang worden, zoo belangrijk in eene wellicht niet zoo heel ver verwijderde toekomst, dat het behoud en de eenheid van Groot-Nederland er mede gemoeid zouden kunnen zijn. Moge dan ook onzen regeerders hier en daarginds een vooruitziende blik worden geschonken, opdat de gunstige ontplooiing van dit verkeersmiddel tijdig en op onbekrompen wijze worde voorbereid en gesteund en Nederland ook in dit opzicht een waardige plaats in het wereldverkeerswezen ga bekleeden.

's Gravenhage, September 1922.

Toepassing van enkele bepalingen der Grondhuur-Ordonnantie.

DOOR

Mr. H. D. RUBENKONING.

Zooals bekend, bevat de grondhuur-ordonnantie de regelen, krachtens welke de suikerindustrie de beschikking krijgt over de gronden van de Inlandsche bevolking, welke zij voor haar cultuur noodig heeft.

Die beschikking krijgt zij door middel van, hetzij 1-jarige, hetzij lang-jarige huurcontracten.

In dit artikel nu bedoel ik op enkele niet te aanvaarden gevolgen te wijzen, waartoe de praktijk van sommige bepalingen der grondhuur-ordonnantie leidt.

Een 7-tal fabrieken, gelegen in de Residentie Pasoeroean, die z.g. lang-jarige, d.i. $21^1/_2$-jarige huurcontracten met de bevolking hadden aangegaan en daarvoor belangrijke offers in geld gebracht hadden, moeten reeds in het vierde jaar van hun contract ondervinden, dat, dank zij de opvatting van het bestuur en vooral van de afdeeling Agrarische inspectie aan het Departement van Binnenlandsch Bestuur omtrent enkele bepalingen der grondhuur-ordonnantie met daaraan annexe regelen, alle rechtszekerheid, die deze kostbare contracten hun beoogden te geven, daaraan komt te ontvallen.

Zooals bekend, moeten ingevolge de bepalingen der grondhuur-ordonnantie de minimum-prijzen om de 5 jaar worden herzien en na een landrente herziening zoo spoedig mogelijk.

Nu heeft in de districten Wangkal en Kebontjandi der afdeeling Pasoeroean en in de districten Bangil, Gempol, Poerworedjo en Pandaän der afdeeling Bangil, voor welke districten de minimum-huurprijzen voor sawahs bij besluit van den Resident van Pasoeroean van 8 September 1919 waren vastgesteld voor 5 jaar, kort geleden een herziening der landrente plaats gevonden.

Op basis van die minimum-huurprijzen hebben een 7-tal fabrieken, wier gronden in genoemde districten gelegen zijn, lang-jarige contracten gesloten en zooals gezegd, hebben zij dit gedaan ten koste van groote sommen geld. Zij hebben n.l., overgaande van 1-jarige naar lang-jarige

contracten in het uitvallende voorschotjaar een premie aan de langjarige verhuurders moeten schenken, een premie, die b.v. voor de Sf. Winongan ongeveer *f* 160.000 heeft bedragen.

En dat dit offer in de bedoeling heeft gelegen van de Regeering, blijkt wel uit blz. 3 der Officiëele Toelichting, waar in overweging wordt gegeven, den grondbezitter een premie te schenken in het jaar, dat hij geen grondhuur ontvangt, teneinde hem den overgang naar het voorschotvrije langjarige contract te vergemakkelijken.

Zooals gezegd brachten zij dit offer aan de rechtszekerheid, de zekerheid n.l. om gedurende een lang aantal jaren over voldoenden grond te kunnen beschikken tegen een overzichtelijken prijs.

Weliswaar wisten deze huurders, dat de minimum-huurprijzen, waarop hunne contracten gebaseerd waren, na 5 jaren herzien konden worden, maar waar die minimum-huurprijzen in ongunstige tijden, n.l. in de tijden dat de padiprijzen nog hoog waren, waren vastgesteld, was voor hen niet te vreezen, dat een herziening voor hen zoude leiden tot hoogere huurprijzen.

Ook is het waar, dat zij rekening moesten houden met een bepaling, voorkomende in de z.g. Regelen, omtrent de vaststelling en de periodieke herziening van de minimumprijzen, n.l. par. 13 dier Regelen, krachtens welke bepaling ook binnen het tijdvak van 5 jaar die minimum-huurprijzen herzien kunnen worden, indien in eenig district de landrenteaanslag wordt herzien, in welk geval de nieuwe vaststelling der minimum-prijzen zoo spoedig mogelijk moet geschieden. Maar ook van deze bepaling behoefden zij niets te duchten, omdat de vaststelling der minimum-huurprijzen in 1919 had plaatsgevonden, in den tijd dus der hooge padiprijzen, zoodat de minima in 1919 reeds in overeenstemming waren met de verhoogde padiprijzen, in tegenstelling met de landrente, die nog op het in 1911 vastgestelde peil gebleven was in de onderhavige districten, zoodat geenszins te voorzien was, immers niet te veronderstellen was, dat verhooging der Landrente bij de herziening van 1921—1930 zoude leiden tot verhooging der grondhuren.

En niettegenstaande nu deze op goede gronden gemaakte calculatie, moeten thans bedoelde fabrieken ondervinden, dat, naar aanleiding van een nieuwe landrente-aanslag in genoemde districten, de minimum-grondhuurprijzen voor bijna alle districtsgroepen zoo belangrijk werden verhoogd, dat elke berekening, gedaan op hunne langjarige contracten, faalt en dat er waarschijnlijk enkele onder deze fabrieken zullen zijn, die hebben te overwegen, of zij niet gebruik zullen moeten maken van een clausule in hun contract, om dit voor den verderen duur te ontbinden en hun toevlucht te nemen wederom tot eenjarige inhuur, maar waardoor dan tegelijk die bovenbedoelde zware offers nutteloos zouden gebracht zijn.

Thans wil ik nagaan, wat de oorzaak is van deze onverwachte verhooging der minimum-huurprijzen.

Voorop wil ik echter wijzen op een bepaling in de z.g. Regelen, die bedoeld is als rem tegen onnatuurlijke opdrijving van de minimum-huurprijzen als gevolg van toepassing van een formule en waardoor het zou kunnen gebeuren dat de door toepassing van genoemde formule verkregen minimum-huurprijs de werkelijke huurwaarde der gronden zoude te boven gaan.

Die bepaling is te vinden in par. 7 der Regelen en is het volgens die bepaling aan het hoofd van het Gewestelijk Bestuur na verkregen goedkeuring van den directeur van Binnenl. Bestuur overgelaten, om, indien hem overtuigend is gebleken, dat de huurwaarden der gronden hooger of lager zijn, dan de volgens een zekere formule becijferde minimum-prijs, dezen minimum-huurprijs te brengen op de werkelijke huurwaarde.

Bedoelde formule is gebaseerd op de opbrengst der sawahs eenerzijds en den padiprijs anderszijds.

Nu heeft voor het eerst voor bedoelde districten de vaststelling der minimum-grondhuurprijzen plaats gehad in 1919, een tijd dus der hooge padiprijzen en werd desniettegenstaande toentertijd als basis voor de formule genomen, een padiprijs van hoogstens *f* 2.50 per pikol.

Die formule leidde echter reeds in 1919, dus op basis van een padiprijs van *f* 2.50 per pikol tot zulke onaannemelijke cijfers voor minimum-huurprijzen, dat reeds toentertijd besloten werd om bedoelde par. 7 toe te passen, met dat gevolg, dat de prijzen in 1919 op belangrijk lager niveau, dan de formule had uitgewezen, werden vastgesteld.

Nu bij de herziening van 1921—1930 de landrente verhoogd is, is er dus niet de minste reden om tevens de grondhuur omhoog te brengen. Anders zou dit natuurlijk zijn, indien de vaststelling der minimum-grondhuurprijzen hadde plaats gehad in 1911, evenals de landrente, maar die vaststelling geschiedde in 1919.

Desniettemin achtte de Resident van Pasoeroean zich verplicht tot automatische herziening der minimum-prijzen en zulks aan de hand van genoemde par. 13.

Toch huiverde deze Resident om de uitkomst der bekende formule aan de hand van de nieuwe landrente-gegevens, d.i. wat betreft padiprijs en opbrengst, geheel te volgen en week hij in 2 districten in de beide hoogste districtsgroepen ten gunste van de grondhuurders van die uitkomst der formule af, terwijl hij van de bevoegdheid, hem in par. 7 gegeven, tevens gebruik maakte om in 4 districten bijna alle districtsgroepen hooger aan te slaan dan de formule had uitgewezen.

Deze vaststelling door den Resident droeg echter een voorloopig karakter, immers de toestemming van den Directeur was alsnog noodig. De Directeur verleende echter zijn sanctie aan deze voorloopige vaststelling niet en droeg den resident op, om de vaststelling der minimum-

grondhuurprijzen, geheel overeenkomstig de voorgeschreven regeling te doen geschieden en tot een nieuwe voorloopige vaststelling over te gaan, met dat gevolg dus, dat in 2 districtsgroepen van 2 districten de minimum-huurprijzen nog hoogere cijfers aantoonen dan volgens de eerste voorloopige vaststelling.

Weliswaar werden nu de cijfers van vele districtsgroepen verlaagd, maar waar verlaging plaats had, bleef men nog ver boven de minima, vastgesteld in 1919.

Om een beeld te geven van de belangrijke verhooging, vergeleken met de cijfers van 1919, diene, dat in het district Wangkal de cijfers der 7 eerste groepen bij de nieuwe voorloopige vaststelling hooger zijn, resp. *f* 25.—, *f* 25.—, *f* 15.—, *f* 10.—, *f* 10.—, *f* 5.— en *f* 5.— per bouw; in de 6 eerste groepen van het district Kebontjandi resp. *f* 35.—, *f* 30.—, *f* 20.—, *f* 15.—, *f* 10.— en *f* 5.— per bouw.

Gaat men na, hoe het komt dat deze cijfers zooveel hooger zijn geworden, dan vindt dit in de eerste plaats zijn oorzaak daarin, dat men den padiprijs gesteld heeft inplaats van *f* 2.50 op *f* 3.— per pikol en in de tweede plaats doordat men voor deze klassen een hoogere opbrengst heeft aangenomen.

De verhooging van den padiprijs tot *f* 3.— heeft deze psychologische oorzaak dat, nu 's lands financiën opschroeving van de belasting noodzakelijk maken, ook de landrente-aanslag verhoogd dient te worden, hetgeen o.a. bereikt kan worden door de padiprijzen hooger te berekenen.

De padiprijs voor de landrente richt zich intusschen naar den gemiddelden prijs over een tijdvak van 10 jaar, doch bij gebrek aan gegevens is de vaststelling van dezen prijs sterk aan willekeur onderworpen.

Het Gouvernement heeft zelf een tijdlang *f* 6.50 voor de padi betaald. Over de vaststelling van den padiprijs voor de landrente-aanslag voor de districten Wangkal en Kebontjandi is lang onderhandeld tusschen de heeren van de Landrente en het B.B.

Wilden eerstgenoemden een gemiddelden prijs over de jaren 1911–1920 aannemen van *f* 3.50; de Controleur meende, dat *f* 2.75 juist was, totdat tenslotte beide partijen met den prijs van *f* 3.— genoegen namen. Uit deze voorbeelden blijkt, hoe de wijze van prijsbepaling op losse schroeven staat en van het willekeurig inzicht van de verschillende ambtenaren afhangt, maar tegens blijkt er uit, dat de padiprijs op deze wijze vastgesteld, wellicht een aannemelijke basis kan vormen voor den landrente-aanslag, maar niet voor de minimum-grondhuurprijzen.

Die prijzen toch gelden voor inhuur van gronden, gedurende de eerstvolgende 5 jaar en daarbij dient dus rekening te worden gehouden met de prijstendenz, die op het oogenblik van vaststelling valt waar te nemen, en nu is sedert de eerste maanden van 1922 een sterk dalende lijn waar te nemen in de padiprijzen, zoo zelfs, dat b.v. in

Loemadjang de prijs van droge padi momenteel is *f* 2.— per pikol, terwijl rijstprijzen van *f* 6.— per pikol geen uitzondering zijn. Daarbij komt nog, dat men de prijzen behoort te berekenen naar de gemiddelde marktwaarde der padi in den oogsttijd en enkele maanden daarna, daar het er toch om gaat, wat de inlander van zijn padi maken kan en dus rekening moet worden gehouden met het tijdvak, gedurende hetwelk hij die padi aan de markt brengt.

Wat betreft de oorzaak van de hoogere opbrengst der verschillende groepen, zoo moet gewezen worden op de wijze, waarop de proefsnitten, worden genomen. Deze wijze is weinig betrouwbaar, hetgeen reeds hieruit blijkt, dat de opbrengst-cijfers in dezelfde districtsgroepen belangrijk wisselen. In het eene district wijzen zij ook verhooging, in een ander op verlaging van de opbrengst.

De wijze waarop de proefsnitten genomen worden, kan geen basis opleveren voor een behoorlijken maatstaf, waar slechts $^1/_4$ bouw voor 200 bouws aanplant voor het nemen van deze snitten wordt aangewezen.

Verder wordt in sommige districten door de Inlandsche Bestuursambtenaren veel zorg besteed aan den aanplant van het *tevoren* reeds als proefveld aangewezen terrein, en als daardoor een aanmerkelijk hoogere opbrengst van deze proefvelden wordt geoogst, heeft dit tengevolge een hooge landrenteaanslag en hooge grondhuurprijzen.

Maar het ergste van de herziening van deze grondhuurprijzen is nog gelegen in de omstandigheid, die uit een vergelijking van cijfers van 1919 en van 1922 niet blijkt: een omstandigheid, die de suikerfabrieken in deze districten gelegen, nog wel het meeste geld kost.

Er heeft n.l. bij dezen nieuwen landrente-aanslag een belangrijke verschuiving van districtsgroepen plaats gehad, van welke omklasseeringen op groote schaal het gevolg zal zijn dat zeer vele uitbetalingen aan de verhuurders zullen moeten veranderen.

Hier treedt een nieuwe onbillijkheid aan den dag. De verhooging der districtsgroepen verhoogt tevens de uit te betalen grondhuur, maar een lagere klasseering verlaagt niet het uit te betalen bedrag.

Bladzijde 29 der Toelichting verklaart uitdrukkelijk, dat de door partijen overeengekomen huurprijs bij een mogelijke herziening van het minimum-bedrag nooit verlaagd, doch alleen verhoogd kan worden.

Deze onbillijkheid doet zich ook voor bij tusschentijdsche herziening der minimum-huurprijzen in den loop van een lang-jarig contract.

Worden de minimum-huurprijzen verlaagd, dan moeten ingevolge art. 8 der grondhuur-ordonnantie de oorspronkelijk geconditioneerde huurprijzen betaald worden, terwijl indien de minimum-huurprijzen verhoogd worden, en indien deze hooger zijn dan de geconditioneerde huurprijs, deze laatste verhoogd wordt.

Om een idee te geven van de gevolgen van deze omklasseering van districtsgroepen diene, dat volgens mededeeling van de Sf. Alkmaar,

hare gronden, gelegen in de dessa Karangdjati van de 5de naar de 2de districtsgroep zijn overgebracht.

Nu is de voorgestelde verhoogde minimum-grondhuur van die 5de groep *f* 55.—, terwijl de voorgestelde verhoogde minimum-grondhuur van de 2de groep is *f* 110.—, zoodat de bedoelde grond van dessa Karangdjati van *f* 55.— verhoogd zoude worden tot *f* 110.—, dat is niet minder dan 100 % of wil men de tegenwoordige minimum-grondhuur van die gronden ad *f* 50.— vergelijken met de minimum-grondhuur, die deze gronden zullen hebben te betalen, dan bedraagt de verhooging 120 %.

En die herklasseeringen beperken zich niet tot enkele gevallen, maar zijn in deze districten zeer talrijk.

Zoo zijn in 3 districten der langjarige contracten van de Sf. Winongan het aantal proefsnitvelden, dat bij de herziening der landrente van klasse is veranderd, als volgt:

In het district Kebontjandi behielden slechts 7 der proefvelden hun oude districtsgroep, terwijl er 17 waren, die stegen of daalden; in het district Bangil behielden 12 dier proefvelden hun oude districtsgroep, terwijl er 11 stegen of daalden en in district Wangkal behielden slechts 7 der proefvelden hun oude districtsgroep, terwijl er 14 stegen of daalden.

De verhooging der grondhuren tengevolge van omklasseering is van zeer ernstigen aard en zij is bij het sluiten van het langjarig contract een factor van volkomen onberekenbaarheid.

Om dit te demonstreeren, neem ik een groepje van een 6-tal dessa's van Kebontjandi der Sf. Winongan.

In dit district zijn 162 bouws gekomen in een hoogere klasse.

De verplaatsing van sawahs naar hoogere districtsgroepen komt dus op groote schaal voor en kost schatten aan grondhuur, terwijl aan de verplaatsing naar lagere districtsgroepen geenerlei vermindering van grondhuur is verbonden.

Indien de verplaatsing naar hoogere en naar lagere districtsgroepen juist tegen elkaar opwegen, wordt de opbrengst aan landrente door de verplaatsingen niet beinvloed, de grondhuren echter volgen alleen de verplaatsingen naar boven.

En vraagt men zich nu af, hoe die verplaatsingen te verklaren zijn, dan vindt dit verschijnsel daarin zijn verklaring, dat voor de landrente *de bevolking zelf hare gronden klasseert.* In de belasting zelve zou dus geenerlei prikkel tot hoogere klasseering gelegen zijn. Echter is de toestand thans veranderd, de klasseering heeft grooten invloed gekregen op de te ontvangen grondhuur, ook van de reeds vroeger gesloten contracten, en de verhuurder oefent dus door zijn klasseering periodiek een grooten invloed uit op de som, die hij van den tevoren contractueel gebonden huurder zal ontvangen.

De huurder daarentegen is van allen invloed dienaangaande verstoken, terwijl hij bovendien in het pijnlijke geval verkeert, reeds voor het sluiten van het contract, een belangrijk geschenk aan den verhuurder te hebben gegeven, in het schijnbare voorzicht, $21^1/_2$ jaar lang de risico's van de grondhuur te hebben uitgeschakeld.

Ik noemde reeds een bedrag van deze geschenken, ik zou daar nog bij kunnen noemen het geschenk in deze residentie van de Sf. Oemboel, hetwelk bedraagt *f* 73.000.—.

En het gevolg van de herziening der landrente voor deze districten is nu, dat van de tegenwoordige cijfers vrijwel niets meer deugt.

Alle gesloten contracten moeten nu plotseling weer overgemaakt worden, ook al omdat vele grondstukken bij de hermeting voor een ander oppervlak te boek staan.

De massa kostbare arbeid door den administrateur en de meest ontwikkelden van zijn personeel aan de talrijke contracten besteed, wordt door de herziening voor een groot deel weer te niet gedaan, om nog niet te spreken van den kostbaren tijd der bestuursambtenaren, die alles opnieuw hebben uit te zoeken. De kosten aan gesalarieerden arbeidstijd, die daardoor op de langjarige contracten drukken, zijn enorm.

Verhooging van salarisbudget is daardoor noodig, terwijl de druk van grootere grondhuren op de bedrijfsonkosten nog ten gevolge heeft, minder rentabiliteit en daardoor mindere belastingopbrengst.

De „minima" zijn geen minima meer, doch grondhuurprijzen, die door de Overheid kunstmatig omhoog gedreven worden en die daardoor boven de marktwaarde der gronden uitsteekt, iets wat de Resident reeds voelde, door voor sommige districtsgroepen van de uitkomst der formule af te wijken, maar waarbij hij verzet ondervond van den Directeur van het Binnenlandsch Bestuur, vermoedelijk wel op advies van „Agrarische Inspectie".

In het uitstekend gemotiveerd request, gericht aan den Resident van Pasoeroean en onderteekend door de administrateurs der 7 suikerfabrieken, wordt dan ook subsidiair voorgesteld, om de minimum-grondhuurprijzen desnoods te verhoogen met de jongste verhoogingen der landrente.

De wijze, waarop dit voorstel aan den resident gedaan wordt, geeft zoo blijk van een juist inzicht in de psychologie, die aan deze herzieningen bij Regeering en Bestuur ten grondslag ligt, dat ik deze passage uit het request hier even wil citeeren.

Gezegd wordt:

> „Indien Uw Hoogedelgestrenge van meening mocht zijn, dat de jongste verhoogingen der landrente met omstreeks 25 % gedragen behooren te worden door de huurders der gronden en niet door de verhuurders, dan zoude desnoods te overwegen zijn, de minimum-prijzen te verhoogen met het bedrag der landrente-verhooging over het occupatie-tijdvak van 18 maanden, die bij de meeste contracten voorkomt.

Hoewel wij voor zulk een verhooging geen motieven voorhanden achten, zoude zij althans binnen de grenzen van het mogelijke vallen.

Een nog sterkere verhooging der minima lijkt ons echter niet mogelijk, aangezien dan de grondbezitter een belang zou krijgen bij zoo hoog mogelijke opvoering der landrente. Ons zijn geen catagorieën van burgers bekend, wier inkomen door Gouvernementszorg stijgt met hetzelfde percentage als hun belasting.

Zulk een regeling zou onmiskenbaar ten goede komen aan het genoegen, waarmede de belasting betaald zou worden, maar zij zou tot niet te volgen consequenties leiden.

Reeds thans maken wij ons bezorgd over het feit, dat in sommige districten de verhurende grondbezitter met vreugde een hoogere belastingklasse voor zijn sawah toegewezen ziet, enz."

Op zeer geestige en juiste wijze wordt hier het drijven van de Regeering aan de kaak gesteld en een oplossing gegeven aan het vraagstuk, dat het Gouvernement zich heeft gesteld. „Hoe krijg ik een grootere bijdrage van den inlander in de belastingen zonder dat zulks tot ontevredenheid leidt?"

Waar het hier een kwestie betreft, die voor de suikerindustrie van het grootste belang is, heb ik gemeend dat het zijn nut kan hebben, daarop in een tijdschriftartikel de aandacht te vestigen, tevens om weer de weinig tegemoetkomende houding in het licht te stellen van het Bestuur tegenover een groot-industrie als de suikerindustrie is.

In den aanvang van dit artikel noemde ik de bepaling van par. 7 dier Regelen, een rem op al te groote voortvarendheid in de verhooging van grondhuren, waardoor deze niet meer met de werkelijke huurwaarde zoude correspondeeren.

De bepaling in deze paragraaf is dus bedoeld als een correctief op een algemeenheidsformule, wier toepassing in vele gevallen tot onbillijkheid zoude kunnen leiden.

Hier werd die onbillijkheid in een rijk gedocumenteerd request aangetoond, maar het Bestuur passeerde alle vertoogen, en weigerde deze paragraaf toe te passen, niettegenstaande zelfs het aanbod, om de verhoogde landrente boven op de huurprijzen te leggen, met dat gevolg, dat tal van $21^1/_2$-jarige contracten die met groote offers en met aanmoediging van de Indische Regeering werden gesloten (vide par. 3 der Toelichting), reeds in het vierde levensjaar een dusdanige diepgaande wijziging zullen ondergaan, dat overwogen zal moeten worden, of het niet beter is, met annuleering van deze contracten voor hun verderen duur, tot 1-jarige inhuur over te gaan.

Men kan ook zeggen, dat een wet, die tot zulke gevolgen kan leiden, hoog noodig herziening behoeft.

Grepen uit den Indischen Archipel.

DOOR

H. R. ROELFSEMA.

TERNATE EN HALMAHEIRA.

Valentijn schrijft, (het bespaart me eenige verdrietige volzinnen van eigen maaksel) in zijn bekend werk:[1]) over het Indië van zijn tijd, over de Ternatanen: „Het zijn, volgens 't berigt der Heeren Hustaard en de Vlaming van Oudshoorn) traage, luye, bloode, grootze, trotze, schelmagtige en volgens 't oordeel van den Heer Padbrugge, ook zeer oproerige volkeren die geenszins te betrouwen zijn; groote lasteraars, stoute leugenaars en die dit alles voor geen volken, om de gansche Oost, dan alleen voor die van Gorontalo zwichten."

Nu waren, om rechtvaardig te zijn, deze zegslui ook niet veel bijzonders. Deze de Vlaming van Oudshoorn, b.v., Gouverneur van Ambon in het begin der 17e eeuw, was een der leiders van de beruchte hongitochten, waarbij de specerijtuinen der bevolking werden vernield, teneinde nagelen, peper en muskaatnoten op prijs te houden.

Ook over de levenswijze der Ternatanen ten tijde van Valentijn wordt door hem niet veel goeds vermeld; hij schrijft „alzoo Ternate van oudsher voor een groot hoeren-nest, voor een drink-winkel, en voor een land van een algemeene neiging tot die twee vuile zaaken, bekent is." Daarin is dan wel verbetering gekomen, althans van „een algemeene neiging" valt niets te bespeuren, niet meer dan er elders ook „van die twee vuile zaaken" te bespeuren valt.

Zijn oordeel over de Tidoreezen en andere naburige eilandbewoners luidt ook allesbehalve gunstig. Zoo vind ik nog: „Gelijk nu alle deze eilanders in 't gemeen van dezen en diergelijken aart zijn, alzoo is tusschen hen en de andere eilanders onder deze Molukze vorsten behoorende, egter dit onderscheid, dat de Tidoreezen zo hardnekkig

---

[1]) Oud en Nieuw Oost-Indië, in 8 folio deelen, uitgek. 1724. Een relaas van oorlogen en gevechten, waarvan de specerijen de ziel uitmaken.

niet op 't stuk van hunnen Godsdienst als de eerste, maar daarin vrij ligtvaardig zijn; en dat zij in de plaats van trots te wezen, meest zeer slaafs en neerslagtig, doch in het verdere de anderen al zeer gelijk, en dierhalve mede groote en stoute leugenaars, valsch en meineedig, als zig maar eenige voordeelige gelegenheid opdoet, en niet alleen zeer bedriegelijk, maar ook bijzonder bijgeloovig, lui, wispelturig, oproerig, zeer lafhartig, wreed en moorddadig zijn."

Weer zoo'n serie der ergste ondeugden bijeen. Het zou zeker zaak zijn over dat volk eens flink den staf te breken; wanneer ..... wanneer men daarbij niet in de fout van de Vlaming van Oudshoorn verviel, die de les van den balk en den splinter vergat.

Daarom van Valentijn nog iets over dit volk, dat liefelijker klinkt: „De Ternaten, Tidoreezen en de verdere Molukze volkeren spreken veel door raadsels, waartoe zij op zijn Turksch en Oostersch, ook wel bloemen van uitstekende verwen gebruiken, zoo dat hunne brieven, eveneens als een riekertje zijn, uit welke zij malkanders gedagten zeer klaar komen verstaan."

Maar wie en hoe die hollandsch sprekende kleurlingen ook mogen zijn, daaronder te zien een volbloed landgenoote aan den arm van een dier kleurlingen, naast schoonmoeder en tusschen schoonzusters, is een tooneel, om het diepste hartzeer te krijgen. En de vraag komt op: Is dat niet te vermijden? Moet het bezit van onzen Oost zulke onschuldige slachtoffers blijven vergen? Wordt dat bezit ondanks al zijn materieel goede zijden niet reeds duur genoeg betaald? O, men spreke het toch niet tegen, terwille van geldelijk en ander voordeel, dat dat bezit ons niet oneindig veel aan waarden kost, die niet te wegen zijn en niet in geld zijn uit te drukken. Men probeere dan maar eens den blik van zoo'n diep teleurgestelde, van zoo'n vertwijfelde landgenoote te begrijpen en men zal inzien.

Ik zal me niet verdiepen in hetgeen ze in haar huwelijk heeft moeten leeren kennen, in hetgeen ze in dien tijd heeft meegemaakt, maar in godsnaam jonge meisjes in Holland — ach men beseft dat daar niet, men vindt zoo'n bruinen vent ..... nou, maar, past op, dat ge niet wordt, als de twee slachtoffers, die ik hier zag. Een dier beide, ja — leefde nog, ze at tenminste en ze dronk, maar dat was dan ook eigenlijk alles, de rest was dood in haar, zoo'n stomme vertwijfeling had en heb ik nooit weer in mijn leven bij een mijner medemenschen gezien. De andere, arm, mooi kind, stond aan den steiger te midden eener triomfeerende schoonfamilie, ze oogde met haar zachtzinnig hollandsch meisjesgezicht, de vertrekkende boot na met den wanhoopsblik van een geheel verdwaalde, vereenzaamde vrouweziel. Want zooals het verschil is tusschen de gezichten, tusschen de physionomiën, zoo is ook het verschil tusschen de zielen der menschen. Nu, wie dan kan lezen op de gezichten, hij leze eens goed wat er te lezen valt op

de gezichten van hen, waarin allerlei inlandsch en waarin verder arabisch, europeesch, chineesch en japansch bloed zich kruist, want dat is de afstamming dier hollandsch-sprekende kleurlingen-families uit den Grooten Oost. Goed, wie dan gelezen heeft en de ziel dier menschen heeft leeren kennen, heeft ook leeren inzien, hoe wanhopig-eenzaam, hoe vertwijfeld-verlaten, hoe voor het leven-verloren, hoe levend-dood, zoo'n hollandsche vrouweziel zich daar moet voelen.

Twee dagen lag de boot voor Ternate aan den steiger in de beschutte baai, die gevormd wordt door de vulkanen Tidore, Maitara en Ternate in het Zuiden en het Westen, door het land van Halmaheira in het Oosten en het Noorden, met wijde bevaarbare doorgangen tusschen die eilanden.

Ik heb eens hooren zeggen: de baai van Ternate is het mooiste wat Indië geeft te zien!

Op den kleinen steiger, een eindweegs boven de zee uitgebouwd, voor de woning van den resident, heb ik tegen het vallen van den avond dikwijls genoten van de snelwisselende lichteffecten in de wijde ruimte over dit ingesloten watervlak, als de zon, achter den vulkaan verdwenen, den westelijken hemel zette in goudgelen gloed en rijke kleuren tooverde in het heel hooge van de lucht. Dan heb ik ook wel eens datzelfde gedacht, en althans niet geweten, wat mij van de indische natuurtafereelen meer had geboeid. Ook de schilder, die zich in den pasangrahan — een hotel was er in de hoofdplaats van Ternate niet meer — had geïnstalleerd, was onder den indruk van hetgeen hij hier zag.

Twee dagen had ik het overdruk in dit plaatsje, dat als laatste telegraafstation, als centrum van een groote streek, van veel belang is. Thans ging de van Neck om de noordpunt van Halmaheira, naar de oostkust, naar Tobelo. Nog één nacht zou ik aan boord zijn, daarna zou het schip langs de Noordkust van Nieuw-Guinea varen, om bij de Humboldtbaai het uiterste punt onzer bezittingen te bereiken, daar terug te keeren en weer dezelfde route in omgekeerde volgorde te nemen.

Nog kort geleden had de landvoogd de Molukken bezocht en was daarbij getroffen geweest door den geest van apathie, die over dit gedeelte van den Archipel ligt. Moet het verwonderen, dat die geest is gekomen over eilanden, die vrijwel aan hun lot bleven overgelaten, nadat we er een eeuw lang op de schandelijkste wijze, door de zoo even genoemde hongitochten, hadden huisgehouden.[1]) En dat tegenover

[1]) „En uit ergernis over 't ellendig bestuur, dat sedert eeuwen de heerlijke streken der Molukken ontvolkt en bederft."
Multatuli. Max Havelaar. Zevende Hoofdstuk.

een bevolking, waarvan zelfs het beste gedeelte reeds niet veel energie zal hebben gehad. Dat zij daarop tot zeerooverij en zwerven verviel, achteruitging door ziekte en hier en daar aan het uitsterven raakte, is haast vanzelfsprekend. Er is zeker een kentering ten goede gekomen, en hier en daar opleving, vooral door de klappercultuur, te bespeuren. Copra ging voor steeds hoogere prijzen weg en bracht de laatste jaren steeds meer geld en welvaart onder de menschen. Maar hoewel een rijke bron van inkomsten voor het grijpen ligt, grijpt toch de bevolking niet toe, mist zij energie en doorzicht om de stukken prachtig land, die er braak liggen, in cultuur te brengen. Als het komt moet het zoo'n beetje van zelf komen. Denken en vooruitzien! blijft haar vreemd; onder de volbloed inlandsche bevolking hier nog vreemder dan in andere streken van den Archipel. De Alfoer althans is een onverbeterlijke luiaard, een aristokratische pauper bij uitnemenheid. Met het grootste air stapt hij op het erfje, door zijn vrouw schoongemaakt, rondom zijn donker, vieze huisje op en neer, of zit of ligt er op de baleh-baleh, doet den ganschen dag niets, rookt zijn strootje, draagt niet zonder zwier zijn hoofddoek en kijkt zijn medemenschen zelfvoldaan en brutaal in de oogen. Hoe ook, werken is er geen hooge noodzaak en daardoor geen deugd geworden en zoo behoeft voor luieren de groote man onder hen zich niet te schamen. Integendeel. Ze kwamen er door de eeuwen heen ook al te gemakkelijk aan den kost. De zee levert wel wat visch, de wouden wel sago en sagoweer, wat hebben ze meer noodig voor hun geringe behoeften. Tot het maken van mooie klappertuinen volgens een vast systeem zijn deze natuurkinderen niet te krijgen, en dat toch zou de eenige weg wezen deze eilanden, door de bevolking zelve, in rijke bloeiende streken te zien veranderen. Maar zooals ik reeds zeide, van deze zijde is niets te verwachten.

Er is echter een andere weg de apathie, de lethargie, langzamerhand te overwinnen en dat op de wijze, waarop ook elders in Indië leven en rijkdom is gebracht, en wel door europeesch kapitaal, onder europeesche leiding door particulier initiatief. Er zijn hier streken, wat ligging en bodemgesteldheid aangaat, zoo gunstig voor cultuur, als nergens in Indië heden ten dage nog te vinden zijn. Vlak vruchtbaar land aan de zee, waarop alleen het bosch gekapt moet worden teneinde het geschikt te maken voor den landbouw, daarbij natuurlijke veilige ankerplaatsen aan de kust. Zulk land is er, maar het ligt er doodsch en verlaten, alsof het geen waarde had. Men zou eens zien of er geen opleving plaats had, of er geen toekomst voor de Molukken zou zijn weggelegd, wanneer in zulke streken onder goede deskundige leiding zich cultures ontwikkelden. De klapper — misschien ook de oliepalmcultuur — kunnen hier in korten tijd een omwenteling tot stand brengen, dat wil zeggen, kunnen in deze streken, bevoorrecht door lange

kustlijnen en vruchtbaren bodem, in korten tijd bloeiende cultuurcentra doen ontstaan, waarvan men zal spreken, zooals men spreekt van de suiker-, de tabakscultuur op Java, op Sumatra. Doch ik laat het bij deze voorspellingen, we gaan thans immers naar een dergelijk cultuurcentrum in wording.

In den vroegen morgen — vreemd, het was juist de schrikkeldag — stond ik met den kijker gewapend op de brug der boot, naast den kapitein. We waren dien nacht de noordpunt van Halmaheira omgevaren en voeren langs de oostkust Tobelo tegemoet.

Daar zag ik de bekende bergvormen weer, de Momoja, een uitgedoofde vulkaan in de baai van Galela, daar verder de Doekoenoe en de gansche reeks van het Tobelogebergte. Op het vlakke glooiende land daarvoor, waardoor de zee zoo ver van het gebergte terugwijkt, moest de onderneming liggen, waar ik voorloopig zou verblijven. En ja, zie, te midden van het omringende oerwoud komt daar een egaal groen tapijt te zien — een lap land, kilometers lang en kilometers breed, met wuivende palmenkruinen bedekt. Dat is het resultaat van den ordenden menschengeest, die hier in den chaos van het oerwoud heeft ingegrepen. Dat is nog maar een begin, een veelbelovend begin van grootere mogelijkheden, want naar het Zuiden strekt, zoo ver de blik langs de kust reikt, een vlakte zich uit, waar het vruchtbare land als 't ware schijnt te wachten op hen, die durven. Wat hier tot stand zal zijn te brengen is van mijn hooge plaats op de brug wel bij benadering te vermoeden.

Dagenlang, wekenlang viel er op Halmaheira geen regen, dien eersten tijd na mijn komst op Tobelo. Midden overdag werd het dikwijls tot een verzengende hitte over het strand, over de kampongs langs de kust, over de alangvelden, over de eindelooze rijen klapperboomen der onderneming, over het oerwoud en daarachter tegen de bergen op. Dag in, dag uit scheen de zon uit een koperen hemel, wolken vormden zich nauwelijks, regen viel er niet. In het begin van mijn verblijf was het groen nog frisch, de grond was nog vochtig, doch allengs kreeg alles wat groen was, een gelen, bruinachtigen tint en het stof begon dik op de wegen te liggen. Toch was het geen droge moesson, eigenlijke moessons komen onder den aequator niet voor. 't Was een droge tijd, zooals we dien in Holland ook wel kennen, onverwacht, zonder schijnbare reden. Niettemin, er viel geen regen, week in, week uit. De droogte werd een onderwerp van dagelijksch gesprek, zij werd een benauwenis, dik lag het stof op en langs de wegen, de putten begonnen leeg te worden en in den aanplant zetten zich geen nieuwe vruchten meer. Somtijds dreigde het in de lucht, dan trokken de wolken zich samen, eenmaal had het zelfs even geregend, eenmaal

zelfs had het 's nachts heel kort op het zinken dak van het administrateurshuis geruischt, 't had als heerlijke muziek geklonken en in spanning werd op het watergeweld van een tropische bui gewacht, maar het was voorbijgegaan, geheel voorbijgegaan en buiten aan den nachtelijken hemel hadden de sterren reeds spoedig weer geschenen. Het uitblijven van den regen werd tot een obsessie, zulk een droogte had nog nooit iemand te Tobelo beleefd, ook de regenwaarnemingen der laatste jaren vermeldden niet zulk een regenlooze periode.

Maar eindelijk vormden zich toch om de bergreeks van het achterland dikke wolken. Wie 's nachts wakker lag, luisterde of niet het eerste tikken van vallende druppels op het dak was te bespeuren, maar het kwam niet, het scheen wel nooit te zullen komen. Totdat ....., totdat op een nacht een ieder gewekt werd door een geruisch van regen, dat heel snel aanzwol tot het watergeweld, waarnaar men reeds wekenlang had verlangd. Het goot, het kletterde en het droop, en over den grond stroomde het water naar de laagste plekken. Toen het daglicht kwam bleek het hoe alles daarbuiten genoot van den regen, die toch eindelijk was gekomen.

Altijd was er leven en beweging rondom het vriendelijke administrateurshuis, dat daar lag met het verre uitzicht over den breeden rechten weg, die naar de zee leidde. Langs het huis gingen steeds menschen; mannen van de onderneming, gaand en komend van het werk; vrouwen op weg naar den passar der kampong om inkoopen te doen; kinderen die in troepen spelend en pret makend gingen naar de school der zendelingen, die aan den strandweg lag. Ossekarren reden er en er passeerde eens een bendy, zelfs een motorfiets, die door den administrateur of zijn assistent werd gebruikt. Drie honden lagen steeds luierend in de voorgalerij van de woning en basten de meeste voorbijgangers aan. Om het huis scharrelden toomen kippen, die volop voer vonden in den rijken grond, welke vol insecten was en larven; ook duiven, die zich voerden met het vele, dat in de ruime omgeving te vinden was, vlogen af en aan. De zware trekossen, de vier paarden, het tamme hert, zij kregen allen grazend ruimschoots wat zij noodig hadden. Voor het vierkante houten witgeverfde huis, dat rondom door een galerij was omgeven, lag een open grasveld. Links en rechts en naar achteren en door breede wegen doorsneden, breidde de aanplant, die van de boot af als een groen tapijt was te zien geweest, zich in schijnbaar eindelooze rijen van kokospalmen met rechte stammen en wuivende bladerenkruinen zich ver uit.

Zeven jaren geleden, toen ik Tobelo verliet, was deze plek nog één verlaten wildernis geweest. Hier liep de grens langs der concessie, die toen nog geheel oerwoud, nu bijna reeds geheel in aanplant was veranderd. Hoe moeilijk viel het me dien toestand van eens weer

voor den geest te halen, te denken dat hier, waar thans orde en levendigheid heerschte, niets anders dan een chaos van boomen en struiken en lianen was geweest.

Op het grasveldje onder de vrije lucht voor het huis was het, als de avond viel, vredig en verkwikkend. De huisjongen zette er een tafeltje en eenige stoelen neer en na den dag van veel werk kwam, terwijl de zon onderging en de sterren begonnen te schitteren, een uurtje van welverdiende ontspanning. De vele kippen gingen in de boomen op stok, de witte duiven zetten zich op den til, het tamme hert kwam eens snuffelen, eenige papagaaien en een kakatoe, die zich vrij bewogen, kwamen eens kijken en klommen tegen de stoelen op, waarna ze weldra familiaar op onze schouders zaten. De koele nacht viel, verademing brengend na de hitte van den dag, zegenend om ons heen, terwijl we bepraatten het werk, en plannen maakten, en een goede toekomst verwachtten voor het mooie vruchtbare land, dat wijd om ons lag.

Zoo, in gezelschap, zat ik er de eerste drie weken na mijn komst, toen zat ik er alleen. De administrateur was met de van Neck, die van Nieuw-Guinea was teruggekeerd, voor eenigen tijd vertrokken, en zoo leefde ik dan stil en eenzaam in dit huis, dat zoo heerlijk lag. De assistent woonde ver in den aanplant, de zendelingen en de civiel-gezaghebber bij de kampong aan de kust, zoodat er zelden na het donker worden nog een aanspraakje kwam.

In Holland stelt men zich het leven zoo ver weg, in zulke afgelegen streken, allicht voor als een leven in een zwart werelddeel, waar het onveilig is, waar het aan alles ontbreekt en waarin men alles ontbeert.

Onveilig is het er allerminst. Nooit was er iemand, die zich extra tegen diefstal of inbraak beschermde. Ik zou bijna zeggen, zoo beschaafd is het er nog niet. Nooit heb ik er aan gevaar gedacht; ik sliep er met nauwelijks gesloten deuren.

Zeker, het ontbreekt den blanke in dit leven wel eens aan wat, en hij ontbeert ook wel eens wat, en het gevoel, dat hij het in vroegere jaren anders gewend is geweest, verlaat hem ook nooit; doch de vrijheid, de ruimte die er is, het groote werk, dat er nog is te doen, vergoeden veel. In Indië en zeer zeker in de Buitenbezittingen, is een ontwikkeld mensch nog iemand van beteekenis, iemand, die noodig, die onmisbaar is, en dat vergoedt den waren man niet te schatten, veel.

En in Holland?

Wie is er in ons volgepropte landje niet overbodig? absoluut overbodig?

Wie kan er niet terstond door tien, honderd anderen worden vervangen in eene maatschappij, waar de knappen en de knapsten elkaar verdringen en vechten om krenterige plaatsjes; in een maatschappij

waar „des eenen dood den ander zijn brood" vreeselijke waarheid is geworden. Hoeveel energieken lijden er niet door gedwongen zelfverloochening van energie? Dat komt in Indië niet voor.

't Gezellige menschdier houdt ons in ons vaderlandje in hoopen, in menschenkluwens, in pietluttige levens bijeen, terwijl elders de ruimte, de vrijheid en de mogelijkheid tot krachtsontplooiing wacht. Ook gebrek aan moed, aan initiatief, aan ondernemingsgeest is daar schuld aan. Er wordt opgezien tegen den eersten stap. En we blijven hokken en mokken, en onnoodig gaat duf en illusieloos het bestaan van velen heen.

Zeker, voor huisgezinnen is het leven in zulke verre streken nog uiterst bezwaarlijk, men vrage dat maar eens aan de zendelingen. Weinig vrouwen houden het er in opgewektheid uit. En voor de kinderen? Men kan ze er zoo moeilijk opvoeden. De zendeling, alleen achtergebleven, zijn vrouw met de kinderen in Holland, is een verhouding geworden, die meermalen als eenige oplossing van een onoplosbaar probleem voorkomt.

Doch te Tobelo begint daarin reeds de eerste verbetering te komen. Er wonen reeds vijf hollandsche gezinnen en twee ongetrouwde mannelijke landgenooten. De mogelijkheid voor de kinderen lageronderwijs te genieten bestaat. En geneeskundige hulp? Wel, er is door het gouvernement een dokter-djawa aangesteld en er was tijdens mijn verblijf sprake van voor het hospitaal een diakones uit Holland te laten komen.

Zooals men ziet begint er zich een middenpunt daar in het verre Oosten van den Archipel te vormen, waar men niet meer geheel verstoken is van de allernoodzakelijkste zegeningen eener goede samenleving. Men leeft er althans niet meer, wat men noemt, in de rimboe, d. i. de wildernis.

De booten, die tweemaal per maand binnenvallen, brengen levendigheid en vertier; er vertoonen zich eens andere gezichten, men spreekt zoo men wil eens andere menschen. 't Klimaat is gezond, van de bergen strijkt 's avonds een koele wind van de vlakte naar de zee, de grond tot het strand is hoog en droog, moerassen zijn er niet. En muskieten? Waar vindt men in Indië aan de kusten geen muskieten? Maar toch, ik heb er maandenlang zonder klamboe geslapen en van die kwelgeesten geen hinder gehad.

Het is een gezegend stuk land, dat daar ligt op N.-O. Halmaheira en dat zich uitstrekt langs de zee, tot ver de Kaubaai in. Een land met een toekomst! doch wanneer die toekomst zich zal ontwikkelen? Wie zal het zeggen? Wie zal wat durven voorspellen in onze wereld, waarin het onverwachte zoo'n rol speelt?

Tijdens mijn tweede verblijf alhier, leerde ik dit land nog beter kennen, de omstandigheden daartoe waren zoo veel gunstiger. De

wegen waren verbeterd, de vervoermiddelen eveneens en het nieuwe ondernemen gaf dikwijls aanleiding tot verplaatsing. Dan gebruikte ik de bendy zoo ver de wegen het toelieten, of — tot vreugde (soms ook tot vrees) van oud en jong in de alfoersche kampongs, die ik doorging — de motorfiets. 't Was de eerste op Halmaheira, zij trok dus de grootste aandacht, vooral daar de bevolking niet geheel onkundig bleef van de dingen, die er in de groote wereld omgingen. En dan?.... lawaai en snelheid! — wat imponeert groote kinderen meer? Een onverwachten slag op den claxton, als zij bij het afrijden uit nieuwsgierigheid wat al te dicht opdrongen, deed ze uiteenstuiven; op 't geluid van den aanstormenden motor verlieten de menschen hun huisjes, om zich op te stellen aan den kant van den weg en te juichen en te gillen. Ach! al precies als bij ons.

Nu loopt er ook reeds een auto, zoodat de bevolking hier weldra aan het moderne gewend zal zijn.

Aan de landzijde en aan het einde dier wegen ligt het uitgestrekte oerwoud nog oppermachtig. Daarin dringt men alleen nog te voet door.

„A tropical forest is three quarters death and decay, and what is alive is either murdering or being murdered. It 's only when you come to artificial things, such as a ploughed field, for example, that you get space and health and every blade doing its best." Deze juiste opmerking lees ik in Wells's „Joan and Peter".

„Leven is moorden"; in een oerwoud wordt het ordelooze leven tot een ordeloos moorden, daar heerscht genadeloos, onbeheerscht de strijd op leven en dood, een onophoudelijke oorlog, het recht van den sterkste, den slimste, den vlugste, den meest gewetenlooze en het geluk van den geluksvogel.

Laten we dien chaos eens ingaan en zien en trachten te begrijpen.

Het is een dichte ondergroei van klein hout, waaruit grijze, zware stammen takloos loodrecht oprijzen tot den kruin, die zich eerst 30 à 40 meter boven den beganen grond ontwikkelt. Zulke boomen zijn hooger dan onze meeste dorpstorens, zij reiken met hun uiterste takken 50 à 60 meter hoog.

De grond is dik bedekt met rottende bladeren, boomstronken en afgevallen takken, en lianen kronkelen overal. 't Is koel in het woud en er heerscht een plechtige stilte en rust, als in een kathedraal. Terwijl buiten de zon fel schijnt, is hier een kalm licht van zware schaduwen. Niets dan groen tot heel hoog, doorsneden door stammen en stammetjes. Door dat groen dringt hier en daar een schel lichtende zonnestraal, doch zelden zoo diep, dat zij het onderhout raakt. Het ruikt er sterk naar vocht en rottend hout, men krijgt den indruk van verbazende vruchtbaarheid, van ontzettende groeikracht temidden van een overweldigende plantenweelde. Die groeikracht verbaast en

ontzet. Voor wie goed kijkt en begrijpt, ontzet zij het meest. Want al die weelde, al die natuurkracht leidt tot den ongebreideldsten, wreedsten strijd. Inderdaad de natuur aan zichzelve overgelaten verkeert in een onzaligen toestand; 't is de geest, onze geest, die er uitkomst en redding brengt, die haar liefelijk maakt. Wie minder sterk, minder slim, minder vlug is dan zijn naaste buurman, komt er onder en gaat ontijdig dood. De zwakke overwint vaak door slimheid, de minder sterke door vlugheid, zelfs zonder grenzenlooze ondankbaarheid en valschheid gaat het niet, en het geluk dient ook hier.

Het grootste deel dier aloverwinnende hooge boomen hebben hun overwinning niet te danken aan hun interne kracht en deugdelijkheid. Integendeel. Voos is hun hout en gemakkelijk vallen ze onder den bijl van den houthakker. 't Is de vlugheid van hun groei, die hen zoo ver bracht, waardoor zij den boom, die het degelijke harde hout levert, doch die zich langzaam ontwikkelt, overvleugelen.

IJzer- en ebbenhout, lingoa en oetang-kenari, de hardere houtsoorten hier inheemsch, komen betrekkelijk zelden voor; in hoofdzaak is het het hout van den kenari-boom, in de tropen als timmerhout door zijn ondeugdelijkheid niet te gebruiken, dat deze wouden overheerscht. Zoo is dan ook in de wereld der boomen het veel voorkomende, het gemiddelde, niet veel bijzonders, het is het ordinaire — het gewone — het gemeene — dat door het plompe aantal de macht bezit. Een boom, die het uitstekende hout levert, moet een geluksvogel zijn, welke naast een ouden reus, die door ouderdom omviel, heeft gestaan. Dan kan hij profiteeren van lucht en licht en wordt nu dubbel zoo sterk als zijn buren, die uit zelfverdediging hem het leven niet gunden. Om zon! om zon en lucht, vrijheid en ruimte roepen ze allen hier. Wie de zon op zijn kruin houdt en de wortels in de warme vruchtbare aarde, is overwinnaar. Wie zich met schaduw en half licht tevreden moet stellen, blijft onaanzienlijk en sneuvelt. Lianen, klimop en parasieten, onder welke laatsten een aantal orchideeën, profiteeren door slimheid van de overwinnende reuzen. Lianen kruipen overal, van de hoogste boomtakken vallen ze door de hooge woudgewelven loodrecht omlaag, dun en taai, doch ook dik als worstelaarsarmen; en op de zware takken, die het dak vormen van het woud, genieten orchideeën van lucht, licht en vocht, dat de boom, die ze uitverkoren heeft haar verschaft. Zulke parasieten zijn bekoorlijk, hoewel van zoo diep van bloemenpracht niets valt te zien.

Er zijn echter andere parasieten, 't zijn de wurglianen, die hun weldoener langzaam maar zeker doodend omknellen. Zulk een omknelde stam buigt en wringt zich nog en schijnt om erbarming te smeeken, maar tevergeefs „unfühlend is die Natur".

Eens vallen ze allen, de een na den ander. Vermolmd en vergaan zullen ze eens voedsel leveren voor jongere generaties en deze voor

weer jongere en zoo eeuwig door, naar de onverbiddelijke wet van het „eeuwig herkauwende monster".

Vogels, waaronder vooral de jaarvogel met zijn eigenaardigen schreeuw, witte kakatoe's met gelen kuif, roode loerries en bonte papagaaien, vlinders in allerlei kleuren, klein en heel groot, allerlei insecten en spinnen in groote sterke webben, vallen in deze wildernis op en vertoonen zich openlijk aan ons oog, maar wat daar krioelt op stammen en kruinen, over den bodem onder bladeren en takken, wat leeft en tiert, en zich ontwikkelt in vermolmd hout, is een wereld van hoeveelheden, waarbij men met milliarden moet rekenen. Mieren spelen daarbij de hoofdrol. Dit insect is op Halmaheira in allerlei kleuren en grootten vertegenwoordigd, zwart, bruin in velerlei tinten, wit, kwaadaardig en niet kwaadaardig. Dan torren, plat en dik, lang en kort, soms prachtig van glans, of opvallend door vreemde teekening en kleur. Duizendpooten en schorpioenen, wespen, vliegen en muggen treden somtijds periodiek hevig op, onder invloed van weersveranderingen. Doch de heirlegers blijven vormen de mieren, die in colonnes van gelijksoortigen over omgevallen boomstammen trekken of huizen in het door hen uitverkoren lage of hooge hout. 't Zijn eigen werelden, waarvan we nog weinig verstaan, doch die blijkbaar niet zonder organisatie zijn. En ook in deze wereld verslindt en verdringt de een den ander, de ander den een, en elk verzwakt individu is terstond het slachtoffer van de tallooze vijanden, die elke soort heeft.

Zoo treedt in weelderige verschrikking de natuur als alleenheerscheres in het oerwoud op. Wij, uit cultuurlanden, komen daarvan onder den indruk, 't overstelpt ons een beetje. Wij zijn zoo gewoon dieren en planten onder den duim te houden en de natuur alleen van haar liefelijksten kant te zien, zoodat het ons angstwekkend aandoet elke idylle te zien verdwijnen en te moeten beseffen, dat zij ondanks alles wat wij op haar veroverd hebben, toch steeds op den loer ligt het verloren terrein te herwinnen.

Het is een opluchting als we een kali (riviertje) vinden, waar we de blauwe lucht terugzien en waar die vreeselijke plantenweelde is teruggedrongen door kabbelend water over zacht zand en grauwe rolsteenen. Daar hebben we weer iets dat ons idyllisch aandoet, dat ons vredig stemt.

Wie voor het eerst in een oerwoud komt, is na een enkelen kilometer te hebben afgelegd van meenig, dat hij er reeds uren vertoefde. De druk, de geestesbenauwing, die daar in den beginne ondervonden wordt, schijnt ons de minuten als uren te doen tellen.

Doch alles went, ook dat, en men gaat er zich steeds meer op zijn gemak gevoelen, doch niet spoedig zal men zich er zoo geheel thuis weten als de inlander dat doet. Ik heb altijd den indruk gekregen, dat onze bruine broeders zich eerst daar volkomen in hun element gevoelen;

onder ééne voorwaarde althans en wel dat er water is te vinden, stroomend water. Dan kunnen ze zich redden. Het oerwoud levert hun van allerlei, en aardig is het te zien, hoe handig ze met hun parangs bamboe en hout bewerken en hoe ze terstond de taaiste lianen voor velerlei nuttig gebruik weten te vinden. Bamboe is een gewild artikel, de dikke zware bamboe, die hier en daar soms zóó het woud beheerscht, dat alle andere plantengroei is verdrongen. Verrassend is de overgang van de plechtige kathedraal-hoogten van den boomgroei, van den wirwar van takken en lianen en stronken, naar het bamboebosch, waar de grond regelmatig bestrooid is met lichtgele verdorde afgevallen bladeren. De lange bamboesteelen nemen van hun stoelen een slanke buiging aan, waardoor zij opeenvolgende gewelven als in een kloosterkelder vormen. Komt de bamboe goed door, dan is elk ander gewas verdwenen en gewelf na gewelf volgt elkaar op, waarin alleen omgevallen doode steelen het voortgaan eenigszins bemoeilijken.

Van het dikste bamboe weet de inlander op vele wijzen te profiteeren. Ten eerste maakt hij er vuur mee, door twee latjes, uit zoo 'n steel gesneden, op ingenieuze wijze te bewerken en daarnaar tegen elkaar te wrijven. Zijn potje kookt hij in den diepen koker eener bamboegeleding. Water draagt hij in den langen stengel, waarin hij de scheidswanden doorstootte; door steel in steel te steken maakt hij er een waterleiding mee; zijn hutje in het bosch maakt hij van bamboe, lianen worden daarbij gebruikt als bindtouw en groote bladeren als dak.

De inlander in het oerwoud aan den gang te zien is een lust: daarin is hij op zijn plaats, daar is hij ons onhandige cultuurmenschen de baas. En toch zal men op deze eilanden nooit permanente vestigingen der bevolking aantreffen te midden van het oerwoud. Zij woont vlak aan de zee of in streken, die door haar tot ladangs of tuinen zijn ontgonnen, wat dan beteekent, dat er in de plaats van oerwoud, nadat die tuinen weer door haar verlaten zijn, alangvlakten ontstaan, waaruit alleenstaande boomen of boomgroepen opsteken. Met die alangvlakten weet de bevolking niets meer te beginnen; 't is een steppenland geworden met een snelwoekerend, alles overwoekerend gras, dat alleen met groote middelen, waarover zij niet beschikt, te bedwingen is.

Zoo misbruikt hier de inlander het vruchtbare land waarop hij woont, en waarop hij het niet verder weet te brengen dan tot een armzalig bestaan ten koste van het land zelve. Zoo gaat het met een volk, dat in zijn naaste omgeving al te gemakkelijk vindt, wat het voor zijn bestaan noodig heeft. Het leeft er in een paradijs, doch niet als in een paradijs Het totaal ontbreken der noodzakelijkheid voor zijn bestaan te moeten vechten, heeft het zoo verslapt en krachteloos gemaakt, dat het bij de doorzettende invasie van menschen van buitenaf, thans aan het uitsterven is. Langs de kusten in de grootere

kampongs vestigen zich steeds meer Chineezen, Ternatanen, Arabieren en het ratjetoe daarvan. Ziekten, groote kindersterfte en veelal een beestachtige levenswijze, leiden de oorspronkelijke bevolking, de Alfoeren, naar den ondergang. Toch heeft men er, en vooral onder de jonge mannen nog prachtexemplaren. Zulk een jonge, trotsche, onafhankelijke Alfoer met zijn uitdagenden blik en zijn open gezicht, een paar bloemetjes coquet achter de ooren, de hoofddoek zwierig op zijn kop, met zijn gladde donkerbruine huid bijna geheel naakt op een smallen lendengordel na, om den hals een sieraad, waaraan een amulet, om den arm een breeden witten ring geslepen uit een schelp, de parang in de vuist, zulk een exemplaar is een verschijning, waarnaar ieder met vreugde moet kijken. Doch ze zijn zeldzaam en het meerendeel der mannen en vrouwen zijn vroeg oud en leelijk; de kinderen zijn meestal vies en goor en bezocht door allerlei walgelijke huidziekten. Blijven die menschen heidenen (erg vatbaar voor kerstening blijken ze niet), dan is er niet veel verbetering voor hen te wachten. Worden ze christenen, waarmee ze komen onder den invloed der zendelingen en der goeroes, dan kan het anders voor hen worden.

Als alle inlandsche volken zijn ook de Alfoeren conservatief; van verandering willen ze niet weten. Wat wij vooruitgang noemen, is voor hen een schrikbeeld. Van hun eigen standpunt hebben ze geen ongelijk, ons voordringen beteekent voor hen verdrongen worden of aanpassen, en dit laatste — zoo lang ze heidenen zijn — bestaat voor hen niet.

Voor zoover deze bevolking dan ook door ons gekend wordt in verandering of vooruitgang, en erkend wordt een woordje mee te mogen spreken — wat bij de uitgifte van land aan derden steeds het geval is — kan van hare zijde steeds de hardnekkigste tegenstand worden verwacht. Want wat heeft zij zelve aan dien vooruitgang? Werken wil ze niet, initiatief, om ook maar eenigszins van den nieuwen toestand te profiteeren, bezit ze niet. Komt er een landbouwonderneming dan volgen chineesche tokohouders op den voet en gaan met de leveranties strijken; werkvolk komt van buitenaf. Waar zij van geslacht op geslacht in het eenzame oerwoud eens als vanzelfsprekend, heer en meester waren, en wild en hout en sago in overvloed vonden, daar is het dan voor hen uit en zijn ze vreemden geworden.

O, ik heb in samenkomsten met sinhadji 's, kapala-kampongs en de bevolking zelve, die hun oud natuurlijk recht tegenover ons indringers trachtten te verdedigen, altijd veel voor dat leed, dat over hen kwam, gevoeld. Maar tot onze rechtvaardiging — ja, koloniseeren is een hard ding — heeft het koloniseeren een hooger doel, dan alleen de jacht naar geld en macht. Het put zijn recht uit de harde noodzakelijkheid, die eischt dat voor de groote wereld-samenleving een goed gebruik wordt

gemaakt van de terreinen, die er ten dienste staan. Het volk dat het land, waar het van oorprong hoort, misbruikt of niet gebruikt, zal vroeg of laat voor de beslissing komen te staan, mee aan te pakken of er uit te moeten.

Men moet de redenen hooren, waarnaar zij zoeken, om die indringers ver van zich te houden, opdat toch al dat oerwoud, opdat toch dat gansche reusachtige achterland, waaruit ze hun prauwehout, hun sago, hun bamboe en wilde varkens halen, oerwoud blijve. En dat alleen ten genoege van hen, — een streepje armzalig, lui volk langs de kust.

Maar ze zijn de ruimte gewend, en de overvloed, en de zorgeloosheid, die hen zoo heerlijk liet luieren en nu dreigt het anders te worden. Is het te verwonderen, dat ze dagenlang palaverend bijeenzitten, om naar middelen te zoeken, teneinde de plannen der van zoo ver gekomen blanke toewans te keeren. En toch de machteloosheid en de hopeloosheid ligt op hun gezichten, als ze dan na genomen besluit staan tegenover de zoo veel sterkeren met het zoo veel sterkere recht der groote gemeenschap achter zich. Het is alsof ze dit recht met hun natuurlijk gezond verstand ook beseffen, want haat en wraak blijft er niet bij hen achter, zij leggen zich al heel spoedig berustend bij den nieuwen toestand neer en toonen dan een nieuwsgierige belangstelling voor de veranderingen, die er plaats hebben en waarvoor zij zeer blijkbaar wel eerbied gevoelen.

Een heel enkele Alfoer werkt eens mee, maar houdt het zelden lang uit. [1]) Van de Talaut- en Sangir-eilanden en uit de Minahassa komt het werkvolk, dat op Halmaheira wordt gebruikt, maar ook christen-Papoea's van het eiland Biak bieden zich de laatste tijden aan, teneinde mee te helpen cultuur te brengen waar wildernis is.

Zoo verandert, wanneer maar eenmaal de blanke er een goede toekomst heeft ontdekt, een verlaten streek, waar eenige alfoersche kampongs droomden langs de kust, daarachter onbeperkt het oerwoud, langzaam in een land, waar bedrijvigheid gaat heerschen en waar andere rassen den boventoon voeren. Daarmede blijft het ook in deze residentie, in de door ons geordende en geleide samenleving, van onderop niet zonder allerlei verlangens naar verandering en verbetering. Daarvan maken de oppositiepartijen ook hier gebruik. En waarom niet? Zoo schitterend, we hebben het gezien, is ons bestuur hier van oudsher ook niet geweest. Van die oppositiezijde komt echter terstond een verkeerdheid mee, die tot een groote zwakte wordt, welke te vinden is in het karakter harer meesters of leiders.

Met een dier leiders heb ik op een mijner reizen in deze streken eens een tijdlang aan boord vertoefd. Hij was een Ternataan van het echte soort; nu die hebben we reeds zoo'n beetje leeren kennen. De

---

[1]) Hierin begint ter plaatse een geleidelijke verbetering te komen.

kinderlijke inlander, die zijn belangen aan zoo iemand toevertrouwt zal, hoe naïf hij ook zijn mag, toch na korter of langer tijd leeren inzien, waar het met zijn belangen onder dat partijleiderschap heengaat. Beloften krijgt hij en groote woorden en daarvoor stort de goedmoedig vertrouwende inlander zijn maandelijksche bijdrage in de partijkas. Van al het moois, dat hem voor zijn bijdrage werd beloofd, komt vervolgens niets terecht.

Onkreukbaarheid is niet de karaktertrek, waardoor het pêle-mêle ras van den Archipel uitmunt, het gebrek daaraan is wel het zwakste punt van hun leiderschap. Het is reeds herhaaldelijk gebleken hoeveel er ontbreekt aan het beheer der gelden door hen voor hun partij bijeengebracht. De leider kan het niet laten er mooi weer van te spelen, zich daarbij een groot heer te voelen, waarbij het geld opraakt en de kleine man zich tenslotte gefopt ziet.

De groote heer, met wien ik aan boord vertoefde, kleedde zijn gedrongen, onsympathieke figuur steeds in onberispelijk wit, waarbij hij een eenigszins opvallende kakibruine helmhoed op had. Hij wist wel hoe hij zijn inlandertjes imponeeren kon. In zijn breed, bol gezicht stonden een paar stekende donkere oogen; boven zijn dikke lippen krulde een dun zwart snorretje. Als ik zijn physionomie zag, kwamen alle leelijke adjectieven, die ik bij Valentijn in zijn oordeel over de Ternatanen had gelezen, bij mij op. In elk plaatsje ging hij aan land, scharrelde in de kampongs, hield toespraken en inde contributies, waarvan hij het bedrag bij terugkomst aan boord op het wandeldek, hij reisde vanzelfsprekend eerste klas, natelde. Ook te Tobelo en onder het werkvolk der onderneming maakte hij propaganda, door beloften en ophitsen, en het gelukte hem inderdaad onder mandoers en koelies leden voor zijn partij te winnen, waardoor zij hem contributie schuldig werden.

De onnoozelen werden ernstig gewaarschuwd hun zuurverdiende penningen niet op zulk een wijze te besteden, doch de vrijheid behielden ze contributies te storten, zooveel ze wenschten.

We krijgen ook in Indië, wanneer we zulke menschen hun praktijken ongehinderd zien uitoefenen, wel den indruk in een vrij land te leven. Aan boord onder de passagiers en de zeelui schudde men wel eens het hoofd over het doen en laten van dit heerschap, doch niemand was er die hem lastig viel, daar waren immers de bestuursambtenaren voor, en die lieten hem zijn gang gaan.

Ach, wij, Hollanders, zijn zoo lankmoedig, wel eens wat papperig al te goedaardig lankmoedig. Behoeft het dan te verwonderen, dat daarvan gebruik en misbruik wordt gemaakt. Dit zou weldra weer blijken uit een brutaal optreden van dezen seigneur. En op welk een wijze?

Nadat de boot te Ternate was aangekomen, stierf daar plotseling een jonge Duitscher, vertegenwoordiger van een belangrijke handelszaak. Op verzoek sprak bij het geopende graf van den eenzaam gestorvene een zendeling een kort sympathiek woord; een landsman van den overledene wilde bedanken, toen uit de rijen der vele aanwezige inlanders onze partijleider Ternataan naar voren trad en de droeve gebeurtenis, waarvoor we daar uitsluitend bijeen waren, slechts even aanroerend, tot een verheerlijking van zichzelf en van zijn partij overging. Ongestoord liet men hem tot het laatste woord uitpraten. Geen der aanwezige ambtenaren greep in. Ons mannetje had daarmee weer een belangrijk succes bij zijn aanhangers te boeken.

Buiten de groote wereldonrust om, gaat het ook hier niet meer. Nog wel onder de Alfoeren en ginds op Nieuw-Guinea onder de Papoea's, onder de natuurvolken, die op zichzelf willen blijven, doch daarmee gestadig, doch zeker er onder geraken, tenzij natuur en klimaat en een verre ligging, diep in het binnenland, hen vooreerst nog beschermen. Wie zich niet weert, wordt er onder gedrukt, als de boomen en de planten in het oerwoud. Is het dan te verwonderen, dat zelfs de stille, rustige, indische volken zich beginnen te weren, dat ook hier politiek gedoe, ongeluk en verdeeldheid, ontevredenheid en onrust brengt, en slimmerds en schelmen aan de spits doet komen.

Mijn taak eischte het bezoek aan een paar kleine eilandjes onder de kust van het grootere eiland Morotai ten noordoosten van Halmaheira; en zoo stak ik dan van Tobelo met de motorboot van wal, om de wijde zeestraat over te varen, die deze beide eilanden scheidt. Over de blauwe zee met witte schuimkoppen ging de kleine boot in een vervaarlijken, wilden dans, die zijn hoogtepunt bereikte, toen tegen den middag de noordenwind goed opstak en zij onbeschut in het midden der zeestraat koerste. Alles moest worden vastgesjord, wie niet op den bodem der boot lag, moest zich te weer stellen, de motor werkte gestadig door terwijl het scheepje met den kop in de golven werd gelegd, totdat het in rustiger vaarwater zou zijn gekomen. Ik had een staanplaatsje gezocht op de achterplecht en hield me met beide handen vast aan de zonnetent. Daar stond ik als een palfrenier op een rijtuig, uitziende over het linnendak, de schommelende boot onder me, de wijde zonnige ruimte om mij heen. Maar wat een fel licht, wat een hevige hitte was daar, onder de loodrechte naar beneden schietende stralen, die de huid zelfs onder de kleeren verbrandden, te doorstaan. En toch was het er beter dan onder het dak der tent, waar het in het kleine bestek door de tuimelingen der boot niet was uit te houden.

Zoo stond ik daar uren en, ondanks alles, genoot, want machtig

en verheffend werkte de onmetelijkheid der hellichte ruimte. Het was of ik alleen, heel alleen was in die oneindigheid boven de zee. Onder de tent bleven de inlanders, wie niet stuurde of voor den motor zorgde sliep, zooals alleen inlanders, dat onder alle omstandigheden kunnen.

De kust en de bergen van Halmaheira waren in wazige verten gekomen, die van Morotai werden steeds duidelijker zichtbaar. De zee was geheel verlaten, er sprong zelfs geen visch uit het water en geen vogel teekende zich tegen den gloeienden hemel af. Geen levend wezen liet zich zien onder het vreeselijke geweld der zonnestralen, die in volle hevigheid van zoo dichtbij terugkaatsten van het vlak der zee. Te midden van dien tropengloed volgde de boot in deze verlaten verre wereld onverstoorbaar de richting, die het roer haar wees.

Zoo naderden wij steeds meer het doel, reeds kwamen we onder de beschutting van een uitstekende landpunt, het water werd kalmer tot het tusschen koraal-eilandjes geheel vlak werd. Eindelijk lieten we voor een dier eilandjes, in doodstil water het anker vallen.

Den volgenden morgen ontwaakte ik reeds vroeg op mijn veldbedje in een der huisjes op Dodola Besar, zoo heette dat eilandje, waar ik dien nacht had geslapen. Buiten schitterden nog sterren, Venus stond in het Oosten, waar de komende dag zich reeds aankondigde door een groengelen lichtstreep boven den horizont. 't Weinige werkvolk bleek reeds op te zijn, zoo ook de opzichter, de eenige, die hier reeds jaren aaneen met vrouw en kinderen verbleef. Zij woonden in een aardig huisje iets verder met een uitzicht over de zee. De drie jongste spruiten, hier geboren, hadden nooit iets anders gezien dan dit eiland met zijn drie primitieve huisjes van ijzerhout en gaba, met zijn wit koraalstrand, zijn simpele natuur, zijn aanplant van kokospalmen en de zee daar rondom en nooit hadden ze andere menschen ontmoet dan het wisselend ploegje koelies, dat van Tobelo uit om de maand werd afgelost.

Den ganschen langen morgen ging ik met den opzichter rond; langs het strand over zacht koraalzand en blootgespoeld koraalgesteente Ook gingen we in alle richtingen dwars door den aanplant van dit atolvormig eiland, waarvan de vorm door den oceaanwind sterk was geschonden. Aan de noordoostzijde bleek het opengeslagen, zoodat daar een baai met breed strand was ontstaan, omgord door laag geboomte, waarachter palmen oprezen.

„Dort möchte ich niedersinken unter dem Palmenbaum". Ja, dit plekje voldeed aan Heine's dichterdroom. Ik was de eenige niet, die onder de bekoring kwam van de exotische aantrekkelijkheid van dit eilandje. De administrateur, de assistent der onderneming deelden dit gevoelen. De laatste uitte wel eens de illusie er eenmaal als eigenaar voor altijd te mogen wonen.

Geen wonder!
Voor wie jong is!
Lijkt het er zeer bijzonder!

Bij laag water door een droogliggend rif van blinkend koraalzand met het groote eiland verbonden, ligt er een tweede veel kleiner eilandje, Dodola Ketjil genaamd, dat onbewoond is en waar een kokospalmen-aanplant een kommervol bestaan voortsleept. Maar idyllisch is het ook hier.

's Avonds aan het westerstrand, waar de breede zeestraat is en in de verte het heuvel- en het bergland van Halmaheira is te zien, neeg de zon boven dien plas in groot ornaat ter kimme.

Donker, diep sapphierblauw met paarsen tint was de zee, waarin plekken van heel licht smaragd, waar het koraalsteen als klip bijna tot de oppervlakte komt. Aan het strandje op een omgevallen grijzen bastloozen boomstam, waaraan nog kale takken, zette ik me neer en keek naar den westerhemel, waar het geel werd en rood en vol glanslicht en transparante ijle verven boven het donker der stille zee. Zachtjes klotsten de blauwe golven en streken schuimgerand breed uit over de flauwe helling van het strand.

Ave Maria! o'er the earth and sea,
That heavenliest hour of Heaven is worthiest thee.

Ave Maria! blessed be the hour!
The time, the clime, the spot, where I so oft
Have felt that moment in its fullest power
Sink o'er the earth so beautiful and soft.

Byron's schitterende zang gaf de goddelijke stemming weer, die heerschte dien avond op dat heel verlaten plekje onzer aarde.

Toen kwam de opzichter mij storen, hij kwam eens kijken — 't begon ook reeds donker te worden — waar de toewan, die zoo alleen was, wel bleef.

In het huisje stond het avondeten klaar; wat brood, een paar blikjes en een kopje thee. 't Kamertje werd belicht door een onoogelijk petroleumlampje, dat voor mij op de tafel stond. Aan dat lampje was een reflector, waarop — men kent dat wel — zoo met een paar felle kleurtjes een hollandsch landschapje was geschilderd, een molentje, een slootje, wat weiland en een paar koetjes. Vreemd in de omgeving van dat duistere kamertje, op het verre eilandje dat polderlandschap, dat als het meest belichte telkens het oog trok en onwillekeurig de gedachten, sentimenteel gevoelig, naar het vaderland dreef.

In den nacht, om twee uur, als de maan in haar laatste kwartier boven de kim moest komen, zouden we vertrekken teneinde de dag-

hitte en de schommelingen — 's nachts was het doodstil in de atmosfeer — te ontgaan.

Na den eten zei ik vaarwel aan den opzichter en zijn gezin. 't Was stikdonkere nacht geworden, maar in het huisje van de familie brandde licht, dat den weg wees. Op mijn geroep verschenen de man en de vrouw en ook de kinderen in de deur. Zelden zag ik beminnelijker familiegroepje bijeen. De jongste op den arm, drie, vier kleinen om de moeder heen, beschenen door een walmend lichtje. De kinderen met nieuwsgierige gezichten en groote oogen, dat van de vrouw was vriendelijk, stralend, zooals dat van gelukkige moeders over de geheele aarde is. Mooi waren haar kinderen, doch ook de moeder had nog niet haar inlandsche schoonheid van Menadoneesche geheel verloren. Na eenige afscheidswoorden bracht de vader mij, met het walmend lampje bijlichtend, naar mijn hutje terug, waar ik weldra insliep.

In den indischen maannacht over de zee, in de stille atmosfeer die over het aardrijk lag, was het begin van den terugtocht als een plechtig feest. Weer stond ik op de achterplecht der boot, die nu zonder schommelingen over de breede zeestraat stak. De manesikkel gaf juist licht genoeg om alles te onderscheiden. Het groote sterreleger stond tot rondom aan de verre kim, schijnbaar roerloos aan de lucht. In zwart en zilver spande het heelal, de oneindige ruimte, zich uit over het donkere watervlak, dat de zilverglanzen van den manesikkel en het sterrenheir weerspiegelde.

Wie schiep dat alles? — is de vraag der eeuwen, zoo oud het menschdom is.

Wie houdt dat alles in bewegelijken samenhang?

Wie toovert ons dat voor?

Of zijn wij zelve, onbewust, de scheppers van dat vreemde, dat ons zoo na is?

Wie schiep dan ons?

Of mag men dat niet vragen?

Wie wijs is vraagt niet. Hij beseft, dat wij 't subliemste instrument zijn in de hand van God, dat in ons iets is van Hemzelven, iets van dat eeuwige, iets van dat eindelooze, van 't onsterfelijke, dat wij als eeuwigheidsverschijnselen zien. Hoe zou men 't anders vragen? ..... 't vatten? als niet in ons iets was, iets van het ware, het eeuwige, het oneindige?

Niemand vat meer dan 't geen reeds in hem ligt, doch 't geen daar in hem ligt, — diep in, — het sluimert, 't slaapt te veel, 't versuft, 't verstikt, 't verstompt, het raakt verloren, 't sterft in 't klein geraas der wereld bij gasvlam en electrisch licht, courant en beurs en wat er meer mag zijn, dat de grootheid van het leven ondermijnt en ons tot vodden maakt.

Een spanne tijds alleen te zijn, en zoo alleen, is heilzaam. Er kan weer iets ontwaken, kan weer opleven, wat verstikte en verstompte. Dat is de zegen, is 't geluk van 't eenzaam verre, dat daar het ware leven zich nog door verstrooiing niet verjagen laat.

Totdat de boot voor Saloeta, een kleine kampong, stil lag, teneinde wat lading in te nemen voor Tobelo, stond ik op die kleine achterplecht. Het was een wondere tocht in den nacht en bij het krieken van den dag geweest, over de zeestraat naar Halmaheira terug.

In streken van den aardbol, waar het land nog door de oorspronkelijke vegetatie is bedekt en overwoekerd, wordt het ons duidelijk hoe eerst door den mensch ontstond, wat wij het landschap noemen, en dat het juist dit landschap is dat ons oog liefelijk aandoet en bekoort. Eerst wijzelven brengen de teekening, de vredige stemming, de afwisseling; bij het aanschouwen van het landschap erkennen wij onze arbeidzaamheid, onze zucht den bodem aan onze talrijke behoeften dienstbaar te maken, onze neiging tot orde. Het kan niet anders of het zien daarvan moet ons tevreden stemmen en gelukkig en ons een gevoel van welbehagen, neen meer, van liefde geven. Wij zijn heer en meester geworden van al den rijkdom en de weelde, die de moederaarde geven kan. Wij voelen ons er veilig, wij zijn van haar, van haar natuur gaan houden, door onszelven, door onzen eigen geest die er is gaan heerschen.

Niet alzoo in deze streken. Wel kunnen we hier spreken van grootsch en geweldig en belangwekkend, doch niet van dat, waar wij cultuurmenschen niet buiten kunnen zonder veel te missen. Wij wenschen van hetgeen er in ons is ook een beeld daarbuiten te zien, wij hebben dit noodig. In de wilde oernatuur, hoe zij ons misschien ook moge aangrijpen vinden wij dat niet, wij voelen innerlijk een onoverwinlijke tegenstelling met 't geen ons omgeeft, wij kunnen die chaotische eentonigheid, dien eentonigen chaos op den duur niet zonder schade voor ons eigen innerlijk verdragen. En zoo is het dan ook in den ganschen Archipel meer het natuurtooneel dan het natuurtafereel, dat boeit, verrukt en onze liefde heeft. Zonsop- en ondergangen, maan- en sterrennachten trekken onze oogen, bekoren ons en stemmen ons gemoed.

De tochten, die ik maakte het binnenland in, brachten mij bij een meer midden in het woud, ook in een diep ravijn, en bij kalis en op heuvelland aan den voet van het gebergte. Doch al die tochten stonden onder den indruk der tegenstelling van ons eigen ik met die eentonig chaotische vegetatie. Nooit springt het hart eens open, nooit is men verrukt, wel somtijds verwonderd. Een bevrijding is het steeds de kust en de zee weer te zien en terug te komen op een plek, waar wel orde werd gebracht, waar de mensch wel heer en meester is geworden.

Te gaan in den aanplant onder de wuivende kruinen der palmen, langs de rijen der slanke stammen, of door de pas ontgonnen terreinen, gaf aanleiding tot veel gesprek, dat de belangen der cultuur raakte. Zelfs in de gedeelten, waar het woud kortgeleden was geveld en waar het nog een chaos was van omgevallen stammen en tegen den grond geslagen kruinen, was reeds het drukkende, het gedrukte van het oerwoud verdwenen Vrij en open lag de hemel er boven, de woeste natuur bemeesterd, alleen het slagveld was over en dat zou weldra worden opgeruimd.

Het is een lust te zien, in hoe korten tijd de kleine inlanders, onder goede leiding, zulk een oerwoud slechten en in cultuurlanden omzetten, hoe handig zij de woudreuzen omkappen en weten te profiteeren van den val van aangekapten boom tegen aangekapten boom, zoodat het kan gebeuren dat een gansche rij dier reuzen in eenmaal stort.

Het kleinkappen, het houtopruimen, het branden dat dan volgt, geschiedt alles volgens een vast systeem op aanwijzingen van mandoers en opzichters. Wie onze bruine broeders bij zulken arbeid ziet krijgt respect voor hun taaiheid, hun werkkracht en hun doorzicht.

Hoe veel zou er in die verre Buitenbezittingen, wanneer het eens met overleg en kracht werd aangepakt, niet in korten tijd tot stand kunnen komen. Hoe veel zou er.....! Maar Holland is een klein land en men hokt er nog graag bijeen. Leiders, durvers ontbreken nog voor zoo, schijnbaar, heel ver weg. En er is in Indië zoo veel, zoo heel veel te doen. En uit enthousiasme, uit zucht tot avontuur tot groote dingen te komen, ligt niet in onzen aard, dat laten we aan de verbeelding van onze jongens, van onze Aimard- en Verne-lezers over. Zijn we eenmaal volwassen, wel dan lokt alleen nog voordeel en gewin, en liefst zoo veel en zoo gemakkelijk mogelijk.

Het is dan ook niet meer dan een groot woord, dat de Hollander (in 't algemeen gesproken) uit nationalen trots of andere belangstelling dan zijn portemonnaie, warm loopt op groote dingen in Indië gedaan of nog te doen. Hij kijkt 's avonds onder de beursberichten naar zijn aandeelen met de dikwijls onbegrijpelijke namen van maatschappijen, waarvan hij bij benadering niet weet, waar in den Archipel haar ondernemingen zouden kunnen liggen. Wat maakt hem dat ook uit? Wat kan het hem verder schelen, welke moeiten en zorgen, hoeveel durf en harde arbeid er verbonden was aan het tot stand brengen van zijn bezit..... als de suiker, de rubber, de koffie, de tabak maar goede prijzen opbrengt, dan.....

Ja dan!

Och we zijn zulke leukerds, als we maar in een mooi huis wonen, in een auto zitten. „Wenn ich sechs Hengste zahlen kann".

Door onze welvaart, onzen voorspoed, ons geld, door ons koloniseeren zijn we zoo'n gelijkvloersch, nuchter volk geworden of gebleven. Wie

bij ons op enthousiasme rekent, op wat ook maar even idealistisch heeten mag, zooals het gevoel voor eigen grootte, voor eigen kunnen, heeft zich misrekend. Zoo komt het dat er geen gemeenschappelijk streven, geen innig samenwerken is ontstaan van een Groot-Holland, d.w.z. van Moederland en Koloniën. Groot-Holland heeft geen ideaal, zooals b.v. Deli, Rotterdam dat heeft, het is geen eenheid, wijl bij de massa in het moederland voor het bezit in het verre Oosten niet wordt gevoeld, of niet meer wordt gevoeld, dan wat er mede op de beurs of op de markt geschiedt.

Vraagt maar eens aan hen die jaren lang daar ginds werken en hard werkten en er veel tot stand brachten, hoe weinig belangstelling zij bij hun terugkomst in de vaderlandsche kringen vinden, voor hetgeen in de koloniën door hen werd gedaan Hoe onbegrepen zij zich, zelfs bij miskend worden af, gevoelen in die kringen, die in eigen huisbakken belangetjes bleven en blijven opgaan, geheel ongevoelig voor het grootsche dat daar ginds gebeurd. Het is voor menig gerepatrieerde in den beginne een groote teleurstelling, een harde ondervinding zijn vaderland zoo negeerend, zelfgenoegzaam koel, tegenover dat alles te vinden.

Dan wordt het hem duidelijk, dat Moederland en Koloniën niet één, maar twee zijn, dat geen wederkeerige belangstelling die beiden bindt, dat deze slechts van ééne zijde komt, dat in de wijde kringen van zijn vaderland een totale onverschilligheid voor de Koloniën heerscht, die tot heden een diepe kloof tusschen beiden in stand hield.

VARIA.

In het stervend Wolgagebied, door Johan Luger. W. L. & J. Brusse's Uitgevers Maatschappij, Rotterdam.

Dit werkje dat het Nansen-Comité, het licht deed zien, bevat den tekst van reeds in *De Telegraaf* verschenen artikelen.

De schr. eindigt aldus: „Men heeft gevraagd of alles waar was, wat omtrent den honger in Rusland geschreven en gezegd is en ik kan slechts dit eene zeggen, dat elke beschrijving faalt bij deze werkelijkheid en dat de nuchtere cijfers van vandaag, morgen achterhaald worden door het grootere getal. Want niemand is in staat dit te overzien en niemand weet wat het einde zal zijn. Of het moest de stilte zijn van de Sahara".

Die dit werkje gelezen heeft, zal het met deze uitspraak wel eens kunnen zijn.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

ROTTERDAM, 15 November 1922.

INHOUD

Het voorontwerp der Indische Staatsinrichting. — Indië en de wereldcrisis. — De Indische directeur der H. V. A. over de vooruitzichten van het bedrijf — De gevolgen van doordrijverij. — Het Ned. Indische Landsyndicaat. — De toekomst der Nederlandsch-Indische theeondernemingen. — Fiscus en Handel. — De N. I. O. V. en de Volksraad. — Bezuiniging bij onderwijs. — Personeels-voorziening Lager Onderwijs. — De verkeerde geest in de Vak-actie. — De retourcommissies. — Een nieuwe koers ten aanzien van Nieuw-Guinea. — Arbeidstoestanden in Nieuw-Guinea. — Delfstoffen in Noord Oost-Borneo — Uit Van der Steur's leven. — Duitsche en Engelsche mededinging in Indië. — De Nederlandsch-Indische begrooting voor 1923.

Het voorontwerp der Indische Staatsinrichting. (Prof.) J. C. K(ielstra) schrijft in het *Alg. Hbl.* over dit onderwerp en komt daarbij tot deze conclusie: Wanneer wij ons oordeel over het hoofddoel van het voorontwerp samenvatten, kan het niet gunstig luiden.

De uitwerking zelf schijnt ons niet gelukkig, wijl zij geen aansluiting zoekt noch in de samenstelling van het vertegenwoordigend lichaam, noch in de begrenzing van de aan de Indische wetgevende macht toegedachte bevoegdheden, bij de bestaande, historisch geworden toestanden en verhoudingen. Zij leeft niet, zij kan daarom ook nooit gezonde staatkundige ontwikkeling brengen. Zij is niet opgebouwd in de werkelijkheid, maar vormt een kunstmatige constructie.

Doch minstens even ernstig zijn onze bedenkingen tegen de wijze waarop een zoo gewichtig ontwerp als dit in de toelichting is behandeld. Indien ergens, dan behoorde hier klaarheid te bestaan met betrekking tot de beginselen, die den Minister leidden. Zoo bij eenig ontwerp, dan kon hier niet volstaan een betoog, dat een praktische oplossing was gevonden voor de nu eenmaal noodige uitwerking van een nieuw grondwetsartikel, maar had moeten zijn aangetoond, dat logische opbouw had plaats gehad van uit éénen bepaalden, in de grondwet vastgelegden grondslag en dat dit had geleid tot een geheel, dat aan eischen van goede staatsmanskunst voldeed. Niets van dit alles evenwel vinden wij hier.

Het ontwerp, maar meer nog zijne toelichting zijn o.i. staaltjes van „Realpolitik" in den slechten zin van het woord.

* * *

Indië en de wereldcrisis. De heer W. Freundlich geeft in een artikel in *Koloniale Studiën* zijn indrukken weer, die hij ontvangen heeft uit het beschouwen der huidige constellatie, van uit een koloniaal- en wel Oostersch standpunt.

Schrijver begint met de uitspraak, dat de wereld teveel produceert, — wat vreemd lijkt tegenover zooveel gebrek, met daarnaast, als in Amerika

en Zuid-Afrika vernietiging van bijv. maïs, omdat de lage marktprijzen en de hooge vrachten vervoer van maïs niet loonend maken.

Daarbij komt, dat het fijn-vertakte credietstelsel, waarop de goederenruil berustte, niet meer bestaat. Duitschland's koopkracht is zeer ingekrompen, maar zijn valuta-toestanden bedreigen welvaart en koopkracht van vriend en tegenstander gelijkelijk.

Dat doet zich vooral in de tropische koloniën gevoelen. Groote Europeesche handelscentra zijn overvuld met koloniale voorraden, die slechts langzaam verminderen.

De daardoor ontstane wanverhouding levert den kiem tot verdere complicaties.

Verandering hierin kan slechts komen, indien voor geheel Europa een politiek-economische basis wordt gevonden, waarop de vriendelijke betrekkingen tusschen landen en werelddeelen weer kunnen worden opgebouwd. Eén der voornaamste pijlers voor deze nieuwe basis vormt Rusland. Hoe meer Rusland herleeft, des te grooter zal weer Duitschland's koopkracht worden, en des te meer zal het de gewichtige afzetfactor zijn, die het altijd voor de tropische koloniën is geweest. Herstel van Rusland en Zwitserland beteekent nieuwen welstand in Europa en Amerika. Wat valt hieruit te leeren voor Indië?

Het teveel aan tropische producten zal geleidelijk moeten verdwijnen. De vrij wordende energie zal zich moeten wenden tot zulke industrieën in het eigen land, die hetgeen in het land wordt gebruikt, onder gunstiger economische omstandigheden kunnen fabriceeren dan het thans leverende buitenland.

Deze economische wetten zullen een ruim veld bieden voor de opkomende nijverheid in Indië.

De duurte en de hooge werkloonen in Europa zullen ten bate moeten komen van de verdere ontwikkeling der Indische fabrieksnijverheid.

Men moet tot de werkelijkheid terugkeeren.

Alle economisch-wijsgeerige theorieën, ook die van het Marxisme bijv., zijn onderworpen aan de verandering, die de tijdgeest ondergaat. De practijk van thans moet de theorieën van vroeger corrigeeren.

Dit proces van verandering kan zich slechts geleidelijk en organisch voltrekken, zoodat dan ook revolutionnaire pogingen tot verandering op den duur niet dien invloed hebben, dien men ervan verwachtte. De Rus is Rus gebleven, Oostersch fatalistisch, lijdzaam en geduldig. De Duitscher is Duitscher gebleven.

Geen socialistische theorieën beheerschen de gemoederen, maar Anangké, de godin der noodzaak, heeft de leiding in handen.

De nood heeft thans allen geleerd, dat hun eigen belang meebrengt, om aan een vlijtig en nijver volk weer vrijheid van beweging toe te staan. De grenzen, welke kunstmatig zijn getrokken, om groeiende volksmassa's in banden te houden, zullen moeten worden verwijderd.

Veranderde tijden eischen nieuwe methoden. Indien ik mij niet vergis, aldus de heer Freundlich, is er in Europa een streven naar aaneensluiting van belangengroepen, waarbij kooper en verkooper trachten elkaars belangen in billijke verhoudingen te brengen.

Het tijdperk van reuzenwinsten en weinig kunde nadert zijn einde.

De welvaart van Indië zal ervan afhangen, of zijn producten, voor Europa bestemd, ook in de te verwachten jaren van economischen strijd voldoende gewild zullen zijn, om de koopkracht op gezond peil te houden en het in

Europeesche grootbedrijven in Indië belegd kapitaal rentegevend te maken. Ook zonder optimisme mag men hierop bevestigend antwoorden.

Men moet zich echter aan de zich voortdurend wijzigende toestanden aanpassen.

Een Sovjet-gedelegeerde te Berlijn deelde mede, dat zijn landslieden reeds groote contracten voor de levering van Java-suiker hadden afgesloten.

Waarschijnlijk zal ook binnenkort Duitschland een loonend afzetgebied voor suiker worden. Door het heerschend suikergebrek denkt de regeering er aan, om de grenzen voor den invoer van koloniale suiker te openen.

De mogelijkheden voor den afzet van coprah en oliehoudende zaden zijn in niets veranderd.

Door den achteruitgang van den veestapel in het half verhongerd Europa, en vooral in het ontwakend Rusland, is de vraag naar het plantenvet, dat de tropische zon bereid heeft, zeer krachtig geworden.

De vooruitzichten voor thee zijn minder gunstig. Koffie- en cacao-verbruik lijken toe te nemen.

Veel Robusta gaat naar Duitschland, waar het, met Santos vermengd, in den handel gebracht wordt.

Door verminderd automobielverkeer, zal rubber voorloopig minder afzet vinden in Rusland en Duitschland.

Verbruik van kapok is toegenomen als gevolg van den verminderden pluimveestapel.

Er zijn derhalve voor Indië mooie kansen, al zal koopman, financier en industrieël in veel opzichten zijn bakens moeten verzetten. Men verlieze in Indië niet uit het oog, dat de economische herleving ook van Indië, via Europa, en vooral door Duitschland en Rusland, moet tot stand komen.

* * *

De Indische directeur der H. V. A. over de vooruitzichten van het bedrijf. Het *Soer. Hbl.* publiceert een interview met den heer H. M. Bosch, een der directeuren der H. V. A., over de vooruitzichten van het bedrijf, in verband met de moeilijkheden, die de Indische regeering aan de cultures in den weg legt. De heer Bosch wees als zoodanig voornamelijk op de voorgenomen afschaffing der poenale sanctie, die per 1 Jan. 1926 voor reëngagementscontracten in werking zal treden. Voorts maakte de heer Bosch bezwaar tegen de nieuwe assistentenregeling, welke eerstdaags voor Atjeh van kracht zal worden, alsmede tegen de boven alle redelijke eischen opgevoerde belastingen.

Wat de poenale sanctie betreft, staan of vallen de buitenbezittingen hiermede en het is, aldus de heer Bosch, zeer te hopen, dat de regeering zal kunnen besluiten, op de voorgenomen afschaffing terug te komen. De H. V. A. heeft haar program op Sumatra zooveel mogelijk beperkt, in verband met de regeeringsmaatregelen. Dit is met aanmerkelijke kapitaalsverliezen gepaard gegaan, doordat veel, dat reeds tot stand was gebracht, geabandonneerd werd. De vergeefsche betoogen der H. V. A. bij de regeering, om af te zien van haar voornemen tot afschaffing der poenale sanctie hebben de maatschappij dezer dagen doen besluiten, de onderneming „Boeloe Blang Ara" in Atjeh te liquideeren, ofschoon daarin reeds een kapitaal van ongeveer *f* 800.000 verwerkt was. De H. V. A. voelt zich niet verantwoord, deze onderneming, welker opening nog slechts ten deele tot stand was gebracht, verder voort te zetten, met de wetenschap, dat zij hier te eeniger tijd in het hartje van Atjeh een aanplant zal hebben, zonder de zekerheid, over de noodige arbeidskrachten te kunnen beschikken.

De eerste stap is geweest, de uitbreiding op Sumatra stop te zetten. In aansluiting hierop richt de H. V. A. thans het oog op landen buiten Ned.-Indië, teneinde daar de cultuurmogelijkheden na te gaan. De derde stap zal zijn, dat tot het sluiten van ondernemingen wordt overgegaan. In hoeverre de H. V. A. zich daarbij zal beperken tot Atjeh, en ook niet genoopt zal worden, die maatregel op Sumatra's Oostkust, toe te passen, zal geheel van de houding der regeering afhangen.

In hoeverre de toestanden buiten Ned.-Indië gunstiger zullen zijn, is niet zoo direct te zeggen, doch wel staat absoluut vast, dat daar de onderneming met open armen wordt ontvangen, en allen steun van de regeering verkrijgt. De heer Bosch herinnert in dit verband o.a. aan de onlangs gepubliceerde mededeeling, dat in het protectoraat van het vroegere koloniale gebied van Duitschland in Afrika, de koelie-ordonnantie met poenale sanctie ingevoerd is.

* * *

De gevolgen van doordrijverij. Naar de *Deli Ct.* vernoemt heeft de H. V. A. besloten haar onderneming Boeloe Blang Ara, Zuid van Iho Seumaweh, te sluiten en den aanplant te abandonneeren, hetgeen, een verlies beteekent van c.a. *f* 800,000...!

Het besluit schijnt genomen te zijn naar aanleiding van het feit, dat de Regeering geen enkele toezegging kan doen, dat de aangekondigde afschaffing der Poenale Sanctie op de arbeidscontracten niet zal worden ten uitvoer gelegd. Door afschafifng der Poenale Sanctie wordt de bedrijfszekerheid der jonge onderneming zeer ernstig in gevaar gebracht en het schijnt dat de H. V. A. dit risico niet wenscht te accepteeren, daar het in volle productie brengen der onderneming nog een zeer aanzienlijk bedrag zou vorderen.

De sluiting dezer onderneming beteekent ook voor de streek zelve ongetwijfeld een groot verlies en het is te betreuren, dat het pionierswerk der H. V. A. in dit gedeelte van Atjeh op deze wijze moet eindigen.

Trouwens, zoo teekent de *Deli Ct.* hierbij aan, de verwerkte acht ton zijn in dit stadium van ontginning voor verreweg het grootste deel in bruine handen terecht gekomen en in de betrokken streek uitbetaald, omgezet en aan de bevolking ten goede gekomen. Nadrukkelijk hebben wij en anderen er destijds op gewezen, dat de intrekking der poenale sanctie mogelijk nog de bestaande ondernemingen in de omgeving der centra zal laten voortbestaan, maar aan de openlegging van nieuwe ondernemingen en van de Buitengewesten in het algemeen onherroepelijk een einde zal maken.

In dit verband is het nog bemerkenswaard, dat de directeur der H. V. A., de heer Bos, na verschillende bezoeken aan het Plein en aan Buitenzorg thans op weg is naar de Filippijnen en China om te zien of daar een betere gelegenheid te vinden is voor aanwending van kapitaal dan in Ned.-Indië.

Reeds eenige weken verluidt, dat de heer Bos, zoowel bij minister de Graaff als bij landvoogd Fock geen troost heeft kunnen verkrijgen ten aanzien der Poenale Sanctie. Het heet dat tot afschaffing besloten is en dat zij geen macht hebben om dat besluit tegen te gaan.

Wij beschouwen het bovengenoemde besluit als een rechtstreeksch antwoord op deze beslissing.

Voor Atjeh, dat ook reeds de eerste pogingen tot het vestigen van landbouwondernemingen in de Gajoelanden en in de Alaslanden zag mis-

lukken, beteekent dit besluit dat het voor een andere reeks van jaren een weinig draagkrachtig land en een lastpost voor de schatkist zal blijven. Misschien dat de Regeering thans beter begrijpt wat wij en anderen destijds bedoelden met het slachten der kip die de gouden eieren legde.

De consuls waren gewaarschuwd!

De *Java-Bode* teekent bij een overzicht van dit artikel aan:

Indien alle middelen gefaald hebben om de Regeering te overtuigen dat zonder Poenale Sanctie — die men in andere koloniën gaat invoeren... — het openleggen van de buitengewesten onmogelijk is, dan blijft er voor het tegengewerkte en noodeloos in zijn welvaart-brengenden arbeid gestremd Kapitaal maar één uitweg over: het trekt zich terug en zoekt buiten Indië andere en betere beleggingsmogelijkheden.

't Is treurig maar waar en waar dat het treurig is.

Doch als het zoover komt dat meerderen dit H. V. A. voorbeeld gaan volgen en gelijk het water de laagste plekken gaan opzoeken, àls eens bloeiende gewesten tot den staat van achterlijkheid en armoe worden teruggebracht waarin ze verkeerden toen nog geen Westerlingen den bodem ontgonnen, als, herhalen wij, het Kapitaal Indië den rug toekeert, kan de Regeering met Tijl Uilenspiegel zeggen: Ik heb het er naar gemaakt.

Het Atjehsche geval moge voor de Regeering een aanwijzing zijn, dat er periculum in mora is.

Nog kan zij de kapitaalsvlucht van de buitengewesten verhinderen door terug te komen van het onzalige, onpractische en onverantwoordelijke plan, om de Poenale Sanctie af te schaffen, een plan overigens, dat ook de afschaffing van de welvaart en de baten in de schatkist tengevolge zal hebben.

En zoo „ethisch" is de Regeering niet, dan dat zij zulks beoogt...!

* * *

Het Ned. Indische Landsyndicaat. De *N. Soer. Ct.* bevat een interview, waarin de meeningen worden weergegeven van den heer Marinus, directeur van het Ned. Indische Landsyndicaat. Aan deze mededeelingen is het volgende ontleend:

Wat de thee betreft, het „Nils" heeft thans ongeveer 5000 bouw aanplant, waarvan dit jaar 4 millioen pond markt-thee wordt gewonnen. In enkele jaren zal de productie stijgen tot 8 millioen pond, terwijl men voldoenden grond heeft om 20 millioen pond te halen. Dit zou ongeveer één derde zijn van de heele Java-productie!

Een gewone onderneming op Java zal misschien een 800.000 pond produceeren; men kan zich dus zoo ongeveer voorstellen van welken omvang de theebelangen van het Syndicaat in Siantar zijn.

Natuurlijk wordt aan uitbreiding dier belangen gedacht; alles hangt hier af van de vraag: wanneer de wereld-situatie zal zijn genormaliseerd. De toekomst der thee laat zich heel goed aanzien; de consumptie neemt over de heele wereld toe, zoodat de thee-markt momenteel een optimistischen indruk wettigt.

Ook in Zuid-Sumatra houdt de mogelijkheid van verdere uitbreiding der „Nils" belangen nauw verband met de normaliseering der wereldsituatie. Intusschen moet hier ook nog met een paar andere factoren worden gerekend.

Als gevolg der algemeene malaise kan ook voor de Zuid-Sumatra-ondernemingen slechts gelden de strenge toepassing van het consigne: eene be-

zuiniging, welke zoover mogelijk wordt doorgevoerd, ten einde de ondernemingen — welke natuurlijk niet mogen worden gesloten — door den kwaden tijd heen te helpen.

Het krachtig doorvoeren van naar dit inzicht mogelijke bezuinigingen en reorganisaties is oorzaak, dat de heer Marinus zich naar dit deel van Sumatra begaf.

De mogelijkheid der uitbreiding van het cultuurbedrijf van het Syndicaat in deze streken wordt nog beheerscht door een tweetal andere factoren: het al of niet handhaven der poenale sanctie en de spoorwegpolitiek, welke de Regeering hier verder denkt te volgen.

* * *

De toekomst der Nederlandsch-Indische theeondernemingen. De betere stemming, welke zich op de theemarkt heeft baangebroken, gaf het Persbureau Vas Dias aanleiding zich tot een alleszins tot oordeelen bevoegd persoon te wenden, met het verzoek zijn meening te doen kennen omtrent de vooruitzichten van de Nederlandsch-Indische theeondernemingen.

De geïnterviewde is de meening toegedaan, dat de vooruitzichten welke zich voor de Nederlandsch-Indische theeondernemingen openen, van gunstigen aard zijn, welke zienswijze hij nader toelichtte, door op allerwegen toenemend verbruik van thee te wijzen en de oorzaken daarvan te noemen. De statistische gegevens, omtrent productie, verbruik en voorraden van thee zijn uiteraard betrouwbaar, wijl zij meerendeels afkomstig zijn van douane-autoriteiten. Op grond van deze gegevens nu, kan men tot de gevolgtrekking komen, dat het verbruik nog voortdurend stijgt. Thee is de goedkoopste volksdrank en tevens de minst schadelijke. Dat wordt allerwegen ingezien.

Niet alleen komt aan den theehandel het geringere gebruik van alcoholhoudende dranken ten goede, doch eveneens in zekeren zin de verarming van een deel van Europa. Een deel van de bevolking van de centrale landen kan koffie niet meer betalen en is gedwongen thee te gebruiken. De vraag van Duitschland is dan ook een steeds aan beteekenis winnende factor voor den Nederlandschen handel. De wisselkoersen oefenen natuurlijk menigmaal een remmenden invloed uit, doch wanneer die zich voor eenigen tijd weer hebben gestabiliseerd, dan ziet men de vraag herleven en nog toenemen, vergeleken met voordien. Het is een verblijdend feit, dat de staten, welke vroeger deel uitmaakten van Rusland, aan de markt komen. Polen, Finland, Letland en Esthland leggen goede kooplust aan den dag en als bijzonderheid zij vermeld, de eerste aankoop hier te lande door de Russische Sovjetregeering, van eenige honderden kisten thee, welke transactie kortgeleden heeft plaats gevonden.

Het nog steeds toenemend verbruik en de thans weder langzaam stijgende productie welke het peil van voor den oorlog nog niet heeft bereikt, zullen ongeveer tegen elkaar opwegen, waardoor voor een weder inzinken van den prijs op een langen duur niet gevreesd behoeft te worden. De marktprijs zal tusschen *f* 0.60 en *f* 0.80 het pond schommelen, als gemiddelde van de opbrengst der verschillende soorten. De toestand zal vermoedelijk van dien aard worden, dat bij nog eenigszins toenemende vraag, men zich op de grens van een schaarschte zal bevinden, waarvan de voorteekenen nu reeds zijn te zien op de veilingen. Ware het niet, dat men uit bestaande voorraden kon putten, dan zou men niet geheel aan de vraag kunnen voldoen, wijl het verbruik ongeveer even groot zoo niet grooter is, dan vóór den oor-

log. Zal de marktprijs zich kunnen stabiliseeren, de kostprijs der ondernemingen zal allicht nog kunnen dalen.

Thans bedraagt die gemiddeld ongeveer *f* 0.40 à *f* 0.45 per pond thee. De noodgedwongen bezuinigingen, welke men heeft moeten invoeren, hebben groote besparingen tengevolge gehad, waardoor de kostprijs is gedrukt. Op straffe van achteruitgang van de hoedanigheid zoowel als van de hoeveelheid der productie, zal men verplicht zijn verscheidene uitgaven, welke men door den nood gedwongen, had moeten achterwege laten te hervatten. Het spreekt vanzelf, dat die aan het product ten goede zullen komen. Tegenover die grootere uitgaven zal echter een procentsgewijs grootere daling van uitgaven uit anderen hoofde staan, met name, die waarop de daling van de kosten van het levensonderhoud invloed uitoefenen; dus het loon.

Met welk percentage de kostprijs zou da en, is onmogelijk te zeggen, doch de daling zal zeker komen. De ondernemingen, die niet voorverkocht hebben, zullen natuurlijk het meeste voordeel trekken uit den verwachten beteren toestand als hiervoor geschetst. Nu hebben verscheidene ondernemingen echter reeds aanzienlijke gedeelten uit oogst 1922 en eveneens uit oogst 1923 voorverkocht tegen lager prijs, dan den thans geldende; die zullen van het geleidelijk grooter wordende verschil tusschen verkoopprijs en kostprijs in mindere mate profiteeren. Het mag echter zonder overdrijving gezegd worden, dat elke onderneming bij de huidige prijzen thans winst kan maken. Hiervan zal natuurlijk een zeker gedeelte moeten worden aangewend tot delging van oude schulden en afschrijvingen van geleden verliezen. Verscheidene ondernemingen steken diep in de schuld en moeten die natuurlijk aflossen, alvorens een andere bestemming aan de winst mag worden gegeven.

Het spreekt vanzelf, dat dit niet de kapitaalkrachtigsten zijn. Voor ondernemingen, die geen of een klein verlies leden en over voldoenden eigen middelen beschikken ter financiering van hun bedrijf, opent zich een inderdaad gunstige toekomst.

* * *

Fiscus en Handel. De chef van een groot handelshuis schrijft aan de *Java-Bode:*

Ten gevolge van de in de laatste jaren doorgedreven fnuikende Belastingpolitiek ziet de Nederlandsch Indische Regeering thans de meest loyale bevolkingsgroep: de Vertegenwoordigers der Financiëele Instellingen, Handel, Industrie, Scheepvaart en Cultures (op waardige wijze gesteund door nagenoeg de geheele Indische Pers) tegenover zich geplaatst.

Door de toepassing van de bestaande Belasting-Ordonnantie's blijkt het reëele zakendoen steeds meer onmogelijk... waaruit tevens volgt, dat de destijds door de Regeering gelanceerde uitdrukking „Het Land der onbegrensde Mogelijkheden" (Nederlandsch-Indië!) op zuivere fantasie berust!

Men zal thans hebben af te wachten, welk resultaat het uit bovenbedoelde Vertegenwoordigers gekozen Comité van Actie door zijne besprekingen met de Regeering zal bereiken.

Het gaat hier niet alleen (wat door velen gedacht wordt) om gedeeltelijke afschaffing en vermindering van Belastingen, maar het gaat bovendien om eene algeheele herziening van het Belastingstelsel.

Een der Kali-Besar Firma's schreef de vorige maand aan haar Hoofdkantoor in Holland:

..... En wordt er in deze tijden al eens op nieuwe inkoopen verdiend, dan hebben wij nu in Indië het feitelijk nooit gekende risico, dat op Debiteuren zooveel minder juist een pijl valt te trekken door de schandelijke belasting-politiek van het Gouvernement. Een prima debiteur wordt soms door het thuis bezorgd krijgen van zijn O. W. aanslag (over alle jaren!), meermalen nog verhoogd met de beruchte 100 pCt., op slag een nonvaleur. Koopers bewijzen, dat ze er niet aan denken in verdere jaren alleen voor het Gouvernement te willen werken (als hun uitstel van betaling der belasting is verleend of een arrangement is getroffen, dat de belasting bijv. over een reeks van jaren mag afbetaald worden), krimpen hunne zaken in, remitteeren naar China, Holland of Amerika en stellen daarna òf het restje van hun hebben en houden (wat dan nooit veel meer is) ter beschikking van het Gouvernement, òf gaan er eenvoudig van door, den boel in den steek latend.

Het vertrouwen is eenvoudig aan alle kanten verdwenen, het reëele zakendoen is hoe langer hoe onmogelijker: op vaste eigendommen wordt (bij vendutie) niet meer geboden door Chineezen en Arabieren, omdat men bang is, dat de fiscus komt controleeren, hoe men aan het geld gekomen is ... en de vroegere belastingaanslagen gaat herzien ... en gaat navorderen."

Wij geven deze „noodkreten" zonder commentaar weer.

Indien eene betrouwbare statistiek zou kunnen worden verkregen van de déconfitures der laatste 24 maanden in Nederlandsch-Indië en van de bedragen die van hieruit naar China, Holland, Amerika en elders geremitteerd zijn geworden, zonder dat daar iets voor Indië (bijvoorbeeld aan goederen) is tegenover komen te staan, dan zou die statistiek even interessant als ontstellend zijn.

Thans eenige concrete feiten:

Waarom moet 9 pCt. rente p.a. worden betaald over achterstallige O. W. Belasting? Bankrente varieert van 6 pCt. tot 7 pCt., dus een heffing van $7\frac{1}{2}$ pCt. in plaats van 9 pCt. waarborgt het Gouvernement evengoed, dat belastingschuldigen zoo spoedig het hun mogelijk is zullen betalen!

Nog eene absurditeit:

Van iedere vennootschap onder firma in Ned.-Indië, waarvan firmanten in Holland vertoeven, moet zoowel in Holland als in Indië door hen aangifte van hunne inkomsten worden gedaan. Soit! Maar waar niemand bij kan is, dat èn in Holland èn in Indië moet worden betaald over datzelfde inkomen, waarna dan in Holland het in Indië betaalde bedrag door den fiscus wordt gerestitueerd.

Zoo betaalde de vorige week, een firma hier een bedrag van meer dan een halve ton voor Inkomstenbelasting 1918 en 1919. Hieraan viel niet te ontkomen, zelfs niet door overlegging van kwitantie's waaruit bleek, dat reeds eenige jaren geleden (!) die belasting in Holland was betaald. Bedoelde firma kon, na opnieuw in Indië betaald te hebben en tegen betaling van extra Zegelgelden, duplicaten van de Indische gekwiteerde aanslag-biljetten krijgen, moest die duplicaten zelf op het Departement van Financiën laten legaliseeren, ze daarna aan haar Hoofdkantoor in Holland opzenden, hetwelk dan — na eenige formaliteiten — die gelden integraal in Holland terugontvangt. Eenvoudig door de absurde belastingbepalingen is die firma dus verplicht geworden een bedrag van meer dan een halve ton voor minstens 6 weken (als aangenomen wordt dat men in Holland direct met de restitutiegelden klaar staat) aan haar zaken te onttrekken!

De Gouverneur-Generaal zeide tijdens het Openbaar gehoor op 31 Augustus j.l. o.a.:

„Wij weten, dat de ontwrichting der maatschappij, die zich over de geheele wereld doet gelden, ook Nederlandsch-Indië niet onberoerd heeft gelaten; wij weten dat het verbroken financieel evenwicht in het leven van staat en volk zich doet gevoelen en tot moeilijkheden leidt: wij weten, dat groote inspanning vereischt wordt om de financieele crisis te boven te komen en dat in dezen zorgvollen tijd van een ieder offers worden en moeten worden gevergd. Doch wij weten ook, dat het niet baat daarover te klagen; het uiten van bezwaren en grieven tegen wat onvermijdelijk is, brengt niet verder. Men heeft te aanvaarden, wat niet anders kan, maar men legge zich toe met energie, ijver en opgewektheid op den arbeid, die te doen valt dan zullen de moeilijkheden, die niet aan eigen schuld te wijten zijn, worden overwonnen."

De *Java-Bode* teekent hierbij aan:

Het loyale gedeelte der burgerij zal deze woorden ongetwijfeld onderschrijven; het uiten van bezwaren en grieven door het Comité van Actie zal dan ook natuurlijk niet gaan tegen wat *onvermijdelijk* is, maar slechts tegen datgene wat *onrechtvaardig*, *absurd* en *kortzichtig* is.

* * *

De N. I. O. V. en de Volksraad. De redactie van het *Orgaan van de N.-I. Officiers Vereeniging* heeft de vraag onder de oogen gezien of deze organisatie passief kan blijven tegenover het streven naar groepsvertegenwoordiging in den Volksraad, hetwelk ten aanzien van de V. v. L. wellicht eerlang verwezenlijkt zal worden. Zij komt tot deze slotbeschouwing:

Het moge juist zijn, dat van alle ambtenaarsgroepen verwacht mag worden, dat zij de gezonde staatkundige evolutie niet welbewust zullen vertroebelen, wanneer noch de regeering noch andere ambtenaarsorganisaties dit standpunt eerbiedigen, zou het dan niet zacht uitgedrukt naïef zijn ons daaraan angstvallig vast te klemmen?

Doch stellen wij eerst de vraag hoe zouden wij die ongunstige invloeden kunnen opheffen?

Het denkbeeld van een eigen vertegenwoordiger van onze vereeniging kan al dadelijk buitenbeschouwing blijven.

Wat voor een organisatie als het V. V. L. met zijn pl.m. 18000 leden wellicht mogelijk zal zijn, schijnt voor een betrekkelijk kleine en geïsoleerde organisatie als de onze praktisch uitgesloten.

De vorming van een federatie met andere militaire vereenigingen wordt — en zeer terecht — ongewenscht geacht.

Het denkbeeld van aansluiting onzer Vereeniging bij het V. v. L. werd reeds vroeger aan de orde gesteld, doch door het H. B. afgewezen op grond van de overweging dat de officieren onder de landsdienaren een zeer speciale positie behooren in te nemen, welke hun bizondere verplichtingen oplegt tegenover de regeering.

Hopen wij dat deze hoogheid van opvatting ook in de toekomst voldoenden voedingsbodem moge vinden en de beteekenis daarvan niet zal worden onderschat..

Hetzelfde motief zal eveneens gelden tegen de vorming van andere federaties.

De mogelijkheid van een rechtstreeksche vertegenwoordiging onzer belangen kan derhalve n.o.m. uitgesloten worden geacht.

Ook de gedachte om langs indirecten weg een tegenwicht te verkrijgen en b.v. door aansluiting van onze Vereeniging in *haar geheel* bij een partij in den Volksraad de behartiging onzer belangen te verzekeren, schijnt niet voor verwezenlijking vatbaar.

Een partij, die de uiteenloopende politieke overtuiging en van de leden onzer vereeniging zou kunnen omvatten bestaat niet en is ook niet goed denkbaar.

Men denke slechts aan den afstand tusschen confessioneele en niet-confessioneele richtingen.

Eenerzijds de onmogelijkheid om alleen iets te bereiken, anderzijds het dreigend conflict hetzij van militaire opvattingen, hetzij van politieke overtuigingen.

Ook andere groepen zullen deze bezwaren in meerdere of mindere mate ondervinden.

De kleinere organisaties in het bizonder zullen het nadeel van hun geringe getal-sterkte gevoelen en zich voor het dilemma gesteld zien of zich aan te sluiten bij grootere organisaties als b.v. het V. v. L. of het gevaar te loopen hun belangen in de verdrukking te zien komen.

Doch hiermede is n. o. m. deze richting ook tegenover de landsdienaren reeds onvoorwaardelijk veroordeeld.

Moge de regeering dan ook uit politiek oogpunt hierin geen bezwaar zien, wij mogen van haar verwachten dat zij terwille van hare ambtenaren niet zal medewerken deze ongemotiveerde bevoorrechting te bevorderen.

De bevordering der ambtenaarsbelangen worde geleid langs den weg van het georganiseerd overleg.

Een spoedige invoering en een geleidelijke uitbouw daarvan is het eenige deugdelijke middel om die belangen tot hun recht te doen komen zonder onbillijkheden te scheppen of de vereenigingen in een ongewenschte richting te drijven.

* * *

Bezuiniging bij onderwijs. Er moet in enkele jaren veertien millioen gulden op een begrooting voor onderwijs bezuinigd worden, constateert Mardika in het *Bat. Nbl.* Deze bekende publicist schrijft dan o.m.:

„Bij het bestudeeren der begrooting voor 1923, wordt men kriegel, als men bemerkt, hoe met geld gesmeten, ja gesmeten wordt, waar het geldt de opleiding van niet-Europeesche leerkrachten, terwijl voor die van Europeanen op de dubbeltjes wordt gekeken. Wij zullen eenige cijfers noemen, om de rechtmatigheid van ons beklag te bewijzen.

Voor de 3 kweekscholen (2 z.g. hoogere te Poerworedjo en Bandoeng en de H. C. te Mr. Cornelis) voorts voor de andere kweekscholen, 7 in getal, verder de gemengde te Makassar en die voor meisjes te Salatiga, zijn uitgetrokken respectievelijk 200 duizend, 800 duizend, 60 duizend en 80 duizend gulden, totaal ruim 1100 duizend gulden voor ongeveer 1000 à 1100 kweekelingen, behalve dan de toelagen voor inwoning enz. per leerling alzoo 1000 gulden per jaar.

Alleen aan de huisvesting van meisjes van de hoogere kweekschool te Poerworedjo wordt 40 gulden per leerling per maand besteed. Men krijgt zoo den indruk dat er ten opzichte van de opleiding van inlandsche onderwijzers aan kweekscholen niets te duur of te kostbaar kan zijn.

Niettegenstaande het departement kort geleden uitdrukkelijk verklaarde, dat er „zelfs" geen leerkrachten voldoende beschikbaar meer zijn om in de gewone vacatures te voorzien, niettegenstaande de eigen verklaring van

den wnd. directeur van O. en E. dat hij van toevoer van leerkrachten uit Europa niets verwacht, zijn toch voor 1923 aangevraagd gelden voor den bouw en oprichting van 4 nieuwe H. C.-scholen, 10 H.I.S. en 2 schakelscholen waarvoor weer 26 Europeesche leerkrachten zullen noodig zijn. De kosten per school bedragen zoo ongeveer per H.C.S. 40 duizend, per H.I.S. 18 duizend en per schakelschool 10 duizend gulden. Waar op zooveel bezuinigd moet worden, het personeelsvraagstuk zooveel zorgen baart, is de vraag gewettigd, of het niet wenschelijk geacht moet worden met de oprichting van die scholen te wachten. Verder zij opgemerkt, dat voor school- en lokaalbehoeften voor de lagere scholen samen is uitgetrokken ongeveer 300 duizend gulden voor 60 duizend kinderen, terwijl voor de 12 kweekscholen met 1200 leerlingen ongeveer 450 duizend gulden en voor de 3 hoogste kweekscholen met ongeveer 120 leerlingen 60 duizend gulden. Voor de H.B.S.'sen is dat bedrag voor ruim 2000 leerlingen nog maar 100 duizend gulden. Men ziet alles in het niet verzinken in vergelijking met de kweekscholen.

Wij vragen nogmaals, of, indien gelijke royaliteit ten opzichte van het Europeesche onderwijs was betracht, de persooneelskwestie niet dichter bij haar oplossing zou zijn geweest.

Indien de Regeering nu eens eenige millioenen ging bezuinigen op de schandelijk hoog opgevoerde uitgaven voor opleiding van inlandsche leerkrachten en enkele tonnen beschikbaar ging stellen voor de opleiding van inlandsche jongens, vooral nu opnieuw de opleiding in Nederland is stopgezet, zou het vraagstuk der personeelsvoorziening een heel eind gevorderd en op de uitgaven voor onderwijs zonder ernstig nadeel gerust een millioen of 5 bespaard kunnen worden.

Hoe weinig er op geld wordt gelet, moge nog blijken uit het feit, dat b.v.b. op mulo's speciale onderwijzers met lagere bevoegdheid worden benoemd, die soms maar de helft van den schooltijd aanwezig behoeven te zijn uit gebrek aan werk en die toch het volle loon ontvangen. Wij wijzen er op, dat op vele scholen na 11 uur eenige leden van het personeel vrij hebben. Waarom niet het tijdelijk personeel op verminderd salaris tot 11 uur laten werken, mits de overblijvende klassen behoorlijk onderwijs kunnen krijgen? Men schaffe alle middagscursussen, die niet strikt noodig zijn, af, enz. enz. .....

Veertien millioen moet bezuinigd worden op Onderwijs. Het klinkt absurd. Maar ..... het kàn, als men maar wil en... durft.

* * *

Personeels-voorziening Lager Onderwijs. Het *Soer. Hbl.* had een onderhoud met den wnd. directeur van Onderwijs, den heer van der Meulen, die dezer dagen Soerabaja bezocht.

De heer Van der Meulen bevestigde het vroeger reeds door hem medegedeelde, dat de uitzending van krachten uit Holland momenteel weer zeer veel te wenschen overlaat.

Naar meening van den wnd. directeur van O. en E. mag in de naaste toekomst bij de formatie van het onderwijzerscorps, niet meer op aanvulling uit Holland worden gerekend, daar de practijk heeft uitgewezen, dat deze aanvulling hoogst onstabiel is, en geenszins tot basis van toekomstige berekeningen kan strekken.

Volgens zijn oordeel, moest men er dan ook op bedacht zijn, het Europeesch lager onderwijs hier te lande zoodanig in te richten, dat het kan worden gegeven, door hoofdzakelijk vrouwelijke, hier te lande opgeleide krachten, zonder dat de aard der leerstof mag achteruitgaan.

Wat de opleiding tot onderwijzer hier te lande betreft, meende de heer Van der Meulen, dat desbetreffende voorstellen waarschijnlijk zullen worden behandeld in de voorjaarszitting van den Volksraad in 1923.

In verband hiermede bracht het *Soer. Hbl.* de kwestie naar voren, of het niet gewenscht zou zijn, die opleiding te verrichten met een op de lagere school aansluitende vormschool waaraan verbonden een kweekschool. Reeds vroeger zette het blad uiteen, dat een kweekschool, direct aansluitende op de Mulo of de derde klas van de H.B.S., weinig effect zou sorteeren voor de opleiding van mannelijke krachten, daar deze beide onderwijs-inrichtingen voor de leerlingen wijder perspectieven openen, dan het onderwijzersambt.

Het bezwaar tegen een vormschool als hier bedoeld welke slechts den weg tot de kweekschool zou openen en de jongelui dus, na het verlaten der lagere school, reeds direct in een bepaalde richting zou sturen, was volgens den wnd. directeur van onderwijs, dat de kinderen op deze wijze te vroeg voor de beroepskeuze worden gesteld en hun ambt in de toekomst wellicht zonder de noodige ambitie zullen vervullen.

* * *

De verkeerde geest in de Vak-actie. Wij lezen in het *Bat. Nbl.:*

Onder den titel: „De verkeerde Geest in de Vak-actie" bevat het jongste nummer van *De Suikerbond*, orgaan van den Bond van Geëmployeerden bij de Suikerindustrie een merkwaardig artikel, dat ook buiten vakvereenigingskringen aandacht verdient.

De schrijver, die zich „Werknemer" teekent, stelt voorop, dat zijn doel niet is verkleining van het vele dat is verricht door degenen, die de ziel der vakactie zijn geweest, maar slechts om aan te toonen, dat de middelen in den geest, waarin ze worden toegepast, niet de gewenschte zijn.

Hij verklaart de zich openbarende onverschilligheid in de vakbonden uit een instinctieven afkeer van den geest der huidige vakbeweging, die in hoofdzaak gebaseerd is op haat en die den werkgever slechts als „den natuurlijken vijand" beschouwt.

Hij komt op tegen het wegdoezelen van de fouten en tekortkomingen bij den werknemer en het slechts zien van de fouten van den werkgever.

Hij pleit uitvoerig voor samenwerking en onderlinge waardeering voor idealisme in plaats van zelfzucht en hij ziet in den heerschenden geest een afspiegeling van de steeds grover vormen aannemende zelfzucht en groeiende amoraliteit, waardoor zich de strijd van allen tegen allen kenmerkt.

Samenwerking, coöperatie in de meest uitgebreide beteekenis, erkenning van elkaars bekwaamheden, juiste schatting van de waarde der verschillende capaciteiten, welwillendheid met een tendenz naar waardeering van andersmans inzichten en vooral een scherpe kritiek op eigen tekortkomingen, ziedaar het schema waarop de nieuwe beschaving zal moeten worden opgebouwd.

En dan volgt de volgende beschouwing aan het adres van de leiders der vakbonden.

Doch wat doet de leiding van bijna iedere actie, gericht op materiëele evolutie der minder gegoeden? Zij wekt ontevredenheid op, zwijgt over de fouten van de eigen partij om slechts te wijzen op die van de andere, wekt zucht naar macht op, want „de sterkste moet winnen" en „macht zal recht geven" en zij tracht daarom haar invloed te versterken door steeds meer ontevredenen te vormen en die door een gemeenschappelijken haat tot een massamacht saam te smeden.

Door den werkgever, die als organisator en econoom een absoluut onmisbare factor is, voor te stellen als de ,,natuurlijke vijand'', tracht men den werknemer tot gemeenschappelijke agitatie op te wekken en drijft zoodoende de natuurlijke verdeeldheid, die toch al tusschen de menschen onderling bestaat, nog kunstmatig op. Noodzakelijke verbeteringen voor den werknemer gaan bijna altijd gepaard met finantieële opofferingen van de zijde van den werkgever. Het ligt dus voor de hand, dat hij daar te moeilijker toe overgaat naarmate er meer tegen hem opgehitst wordt, alnaarmate hij meer gewantrouwd en gehaat wordt en ieder toegeven van zijn kant direct opgeblazen wordt tot een „nederlaag'' dus tot iets vernederends.

Dat de werkgever niet per sé de ,,vijand'' wil zijn, blijkt wel uit het feit dat zij iemand als prof. Treub als hun vertegenwoordiger kiezen, iemand, die als ideaal naar voren brengt: ,,met werken op basis van vrede''. Inplaats dit nu toe te juichen als de beste geest waarin gewerkt dient te worden, en zulks dan ook met beide handen aan te grijpen, wordt deze bedoeling al van te voren met verdachtmakingen en kleineering begroet. Terstond wordt de aandacht van deze welwillende streving van werkgeverszijde weer afgeleid naar het K.P.M.-conflict, naar Deliaansche sabotage, naar werkgevers-terreur „machtsmisbruik aan alle kanten" enz. De leiders der vakvereenigingen doen daarbij als de ex-vredekeizer, zij paradeeren op hun tijd ook wel met welwillendheid om de roode kleur te camoufleeren, doch in werkelijkheid zoeken zij niet naar vredelievende geleidelijke oplossing van conflicten, zij willen macht om recht te decreteeren, te eischen, te dwingen. Waarom anders dat weerstandskas-sabelgekletter, waarom juist na verkrijging van dat „waardeerbare loonstelsel'' en van een pensioenregeling ineens zulk een „Marokko-incident"? Die geheele weerstandskasaffaire van den Suikerbond doorgedreven als uiting van O.W-ers-overmoed na die ,nederlaag'' van den werkgever, waartoe misschien wel het grootst aantal stemmen op een handig geleide vergadering den doorslag gaf, maar die zeker niet de meerderheid van de denkende suikeremployé's achter zich heeft, getuige de moeite om het geld binnen te krijgen, belooft een groote failure te worden, en is zeer zeker reeds een moréele mislukking.

Het geheele geval, en de manier waarop de zaak is opgezet, als bijv. het feit dat iemand gedwongen is lid van den Bond te blijven op straffe van het gestorte bedrag te verspelen, is weer een uiting van wat ik noemde de Marxistische tyrannie. Doorgedreven tegen het gezond verstand in van de meest weldenkenden, moet dit kinderpistooltje dienen als dreigmiddel tegen eventueel noodzakelijke salarisvermindering. Zij die niet mee wenschten te doen zouden geroyeerd worden. Doch daarmee werd gewacht tot de termijn lang verstreken was en nu staan zij voor het feit gerechtelijk vervolgd te zullen worden, en als zij dan uit zulk een bond, waarvan zij lid werden, omdat de oorspronkelijke gematigde doeleinden hunne sympathie hadden en waarvoor zij jaren lang gecontribueerd hebben, doch die nu een geheel verkeerde gedragslijn gaat volgen, willen treden, dan moeten zij ook nog tot Januari 1923 doorbetalen. Wanneer de werkgever eischt dat een aanstaand administrateur geen lid zal blijven van een bond van ,,natuurlijke vijanden'', dan heet het ,,machtsmisbruik'', doch indien een groot aantal leden zich niet met een zekere gedragslijn van dien bond kunnen vereenigen, dan worden zij door hunne ,,vrienden'' geroyeerd en gerechtelijk vervolgd, dat is all right.

Het wordt meer en meer duidelijk waar het heen gaat; dwang, angstaanjaging, systematische ophitsing, zijn in de vakcentrale de middelen die door het doel geheiligd worden.

En de resultaten, die zich over de geheele wereld manifesteeren, laten toch duidelijk zien welke gift-slang er kronkelt om den steel dezer roode bloem. Ontevredenheid, onwil tot werken (wie werkt er nu met pleizier voor zijn „natuurlijken vijand"), een innerlijke leegte en chagrijnigheid (chagrin; verdriet), die tevergeefs zijn narcose zoekt in steeds meer laagbij-degrondsche genoegens, een zeer kostbare narcose, waarvoor steeds meer drank, geld en vrije tijd noodig zijn, met als gevolg eindelooze opvoering van arbeidsduurte, ziedaar de resultaten in Europa. En het eind van het liedje is natuurlijk een steeds groeiend aantal faillissementen en werkeloosheid.

„De werkeloosheid is ontstellend" zegt de President van den S.B. op de jaarvergadering, „en reeds begint ook hier een Europeesch pauperisme te ontstaan". Maar natuurlijk is de „Aartsvijand", wiens zaken de een na de ander op de flesch gaan, de eenige schuldige.

Tengevolge van dien destructieven en demoraliseerenden haatgeest en materiëele zelfzucht waarmee de geheele Westersche Cultuur doortrokken is, lijdt zij aan een bijna niet te stuiten seniele aftakeling en demoralisatie en dit wordt door de Westersche massa instinctief gevoeld. Men tracht zich nu diets te maken dat de oorlog daarvan alleen de schuld is, en dat de tijd redding zal brengen.

Doch de oorlog is zelf slechts een gevolg geweest van dienzelfden haat en tenzij de menschen opnieuw doordrongen worden van een practisch idealisme, dat streeft naar welwillende samenwerking, met de aandacht allereerst gericht op het algemeen welzijn, inplaats van op zelfzuchtig geparasiteer, zal verbetering niet intreden.

En wat door de massa instinctief wordt gevoeld, behooren de leiders met hun gescherpt verstand tot leidraad te nemen, zij moeten zich op dat standpunt instellen. Zoolang nog wordt voortgegaan in dien slechten 19e-eeuwschen ruziegeest zal de tegenzin van de massa, die geleid moet worden, een niet te overwinnen weerstand vormen.

Dwangmaatregelen en de „wees-mijn-broeder-of-ik-schiet-je-dood-politiek" zullen dien weerstand slechts tot een meer bewuste reactie doen aangroeien. Doch diezelfde weerstand zal een groote meewerkende kracht worden, zoodra de leiders gaan geven overeenkomstig den geest van opbouw, den geest der 20e eeuw.

* * *

De retourcommissies. Het *Soer. Hbl.* schrijft:

Voor de zooveelste maal is de kwestie der retourcommissies weer eens in een acuut stadium getreden en is een circulaire uitgevaardigd, ten doel hebbende te wijzen op het strafbare van dergelijke handelingen, en op de andere gevolgen, welke voor dengene, die zich daaraan schuldig maakt, kunnen voortvloeien.

Het is een secret de Polichinel van jaren en jaren her, dat het aanvaarden van retour-commissies van leveranciers door ambtenaren van sommige gouvernements-diensten als een wettig emolument aan de betrekking verbonden wordt beschouwd.

Een oningewijde zal het als een schandelijk misbruik brandmerken, doch inderdaad heeft, door de decenniën lange usance, het ontvangen van retourcommissies het karakter van een volkomen geoorloofde handeling verkregen, welke door de chefs, zoolang die binnen billijke grenzen werd gehouden, oogluikend wordt toegelaten.

Dat het gouvernement door het stelsel der retour-commissies wordt tekort gedaan, is slechts in zekeren zin juist.

Immers de leveranciers legt die commissie niet als toeslag op zijn verkoopprijzen, doch brengt die in mindering van de winst, welke hij bij het vaststellen zijner prijscourant calculeerde.

Als vaststaande kan worden aangenomen, dat bij directen inkoop in de betrekkelijke hoeveelheden, van regeeringswege door leveranciers dezelfde prijzen zouden worden aangelegd, dus zonder de retour-commissie in mindering te brengen.

Het kwaad is zoodanig ingekankerd, dat bij de vaststelling der bezoldiging van sommige groepen landsdienaren met bedoelde „emolumenten" behoorlijk is rekening gehouden.

Met circulaires valt onder dergelijke omstandigheden weinig uit te richten.

Een verandering ten goede kan slechts worden aangebracht door de toepassing van een geheel andere wijze, dan tot dusverre gevolgd wordt bij de uitvoering van landswerken, en de oude sleur, de overbodige administratieve rompslomp worde overboord geworpen om plaats te maken voor een nieuwe regeling, welke meer doeltreffend is.

Daartoe is echter één ding noodig en wel, dat de regeering, althans in dit opzicht, het niet beneden zich acht, om bij groote particuliere bedrijven ter schole te gaan en zich grondig ervan op de hoogte te stellen, hoe daar verschillende zaken zijn geregeld.

Als een goed adres kunnen wij dan aanbevelen de Bataafsche Petroleum Maatschappij, wier enorm bedrijf, zich over geheel Indië en daarbuiten uitstrekkende, zoodanig is geregeld en geadministreerd, dat misbruiken als retourcommissies e.d. zijn buitengesloten en er op de meest economische wijze, snel en goed wordt gewerkt.

In verband met het vorenstaande zouden wij der regeering in overweging geven een commissie te benoemen, bestaande uit deskundige, practische personen, vrij van bureaucratisch-conservatieve neigingen, om een en ander na te gaan, en over de opgedane ondervinding rapport uit te brengen.

Wij ontveinzen ons geenszins, dat aan een organisatie eventueel aanvankelijk groote kosten zouden zijn verbonden, doch evenzeer kan met zekerheid worden aangenomen, dat er vele misstanden daardoor uit den weg zouden worden geruimd en 's-lands kas er ten slotte wèl bij zou varen.

* * *

Een nieuwe koers ten aanzien van Nieuw-Guinea. Naar *Aneta* verneemt heeft de politiek ten aanzien van de ontwikkeling van Nieuw-Guinea sedert het optreden van den resident P. Poortman een wijziging ondergaan.

Was wijlen resident Lulofs de meening toegedaan, dat Nieuw-Guinea moest worden opengelegd en dat dit deel van Nederlandsch-Indië door middel van een intensievere bestuursbemoeienis zijn aandeel moest gaan bijdragen in de productie, thans is die meening omgeslagen.

De bronnen van mogelijke welvaart van Nieuw-Guinea komen voor dit oogenblik niet in aanmerking, waar zelfs de rijkste deelen van den Indischen archipel een crisistijd doormaken, die tot een concentratie van krachten noopt om staande te houden, wat reeds tot ontwikkeling gebracht was.

In verband hiermede wordt een intensievere bestuursvoering niet noodig geacht, zoodat de kostbare maatregel van de aanstelling van drie reservehulpbestuurders niet behoeft bestendigd te blijven.

Vroeger bestond grond tot een intensievere bestuursvoering, zoodat toen tot de invoering van genoemden maatregel moest worden overgegaan, ook al omdat het gebrek aan ervaren bestuurspersoneel noodzakelijk maakte een personeele reserve te bezitten teneinde dadelijk te kunnen bezetten of te behouden, wat op bestuursgebied verkregen was.

Die prikkel bestaat nu in veel geringere mate, terwijl bovendien in de personeelsvoorziening een groote ommekeer is gekomen, deze thans veel vlotter gaat en het aanbod van werkkrachten veel meer gelegenheid biedt om te selecteeren dan twee jaar geleden.

De bestuursvoering in de afdeeling Noord-Guinea is van zeer eenvoudigen aard. De Papoea-bevolking is over het algemeen van een goedaardigen aanleg en waren er geen vogeljagers, die door hun dikwijls oneerlijk optreden tegenover de Papoea's deze tot daden van wraak verlokten, dan zouden de toestanden nog eenvoudiger zijn.

Noch op cultuurgebied, noch ten aanzien van de rechtspraak, openbare werken of heerendiensten, noch inzake interne kampongaangelegenheden, behoeft de bestuursambtenaar die basis van opleiding en routine welke elders in den Archipel vereischt wordt. Gezond verstand, een krachtig physiek, een opgewekt humeur en een behoorlijke algemeene ontwikkeling en beschaving zijn voldoende voor de bezetting van bestuursposten in Nieuw-Guinea.

Tenslotte vernoemt *Aneta* dat bovengenoemde maatregel zal worden ingetrokken, waarmede rekening gehouden zal worden bij de aanvullingsbegrooting van 1923.

* * *

Arbeidstoestanden in Nieuw-Guinea. Het rapport van den adjunct-inspecteur van den Arbeid, A. H. N. Kruijsboom, omtrent zijn op 15 Mei 1922 op de in de residentie Amboina, afdeeling Ceram onderafdeeling Wahai, gelegen onderneming Poeloe Toedjoe gehouden inspectie, eindigt met de volgende algemeene conclusie:

In aanmerking nemende dat de gehouden inspectie op de Poeloe Toedjoe Eilanden het directe gevolg is geweest van door belanghebbende bij de onderneming Solal (Misool) gedane mededeelingen als zoude aldaar eveneens misstanden zijn, kan al dadelijk medegedeeld worden, dat van wantoestanden, zooals die op Solal geconstateerd zijn geworden, aldaar geen sprake is.

Waar die wantoestanden op Solal voornamelijk de voeding, betaling en in algemeenen zin de verzorging en behandeling der arbeiders betroffen, kan gezegd worden dat deze op de ondernemingen der Poeloe Toedjoe-eilanden in vergelijking daarmede bepaald gunstig te noemen zijn.

Hier geen arbeiders van elders aangeworven door den werkgever en onder misleidende voorwaarden en het verleenen van hooge voorschotten tot het aangaan van een vrij langdurige werkovereenkomst overgehaald en daarna op een geïsoleerd eiland (Misool) te werk gesteld, maar lieden, die geheel en al vrij zijn en uit eigen beweging naar de Poeloe Toedjoe-eilanden gegaan zijn om zich daar te vestigen en naar vrije verkiezing naast eigen arbeid ook werk voor de daar bestaande onderneming te verrichten. Hier geen onderbetaling en ondervoeding met als gevolg daarvan een ontevreden geest, gepaard met ziekten en abnormaal hooge sterfte, maar goed betaalde en gevoede lieden, die tevreden zijn, hier geen gezagselement van de zijde der beheerders, welke aanleiding gaven tot onwettige daden (aanhouding, het niet uitkeeren van verdiend loon, etc.), maar een gemoedelijken omgang met den Chineeschen beheerder.

Hier geen onvrije toestand van den arbeider, welke aan pandelingschap doet denken, maar een algeheele vrije toestand. De mededeeling van den heer Kern, medebeheerder van Solal (Misool) als zoude op de Poeloe Toedjoe-eilanden dezelfde wantoestanden heerschen, moet m. i. dan ook beschouwd worden als een poging om te trachten eigen fouten en tekortkomingen te verdedigen door te wijzen op vermeende fouten van anderen.

* * *

Delfstoffen in Noord Oost-Borneo. Onlangs is van een verkenningstocht door Noord-Oostelijk Borneo teruggekeerd de vulcanoloog dr. Kemmerling, die ginds vertoefde in verband met mijnbouwkundige opsporings-werkzaamheden. Aan een vertegenwoordiger van *Aneta* stond dr. Kemmerling een onderhoud toe.

In Mei j.l. vertrok hij van Java, koos zich als standplaats het gehucht Tandjong Selor, van waaruit de verkenningen werden ondernomen. Tandjong Selor, gelegen aan de Kajan of Boeloengan-rivier, den verbindingsweg met de Ajo Kajan, een vrij dicht-bevolkte streek in het hooger-gelegen gebergte, is de standplaats van den assistent-resident Karthaus, die thans speciaal belast is met de registratie van de bevolking van zijn gewest en dus een nauwer contact bewerkstelligt tusschen de onbeschaafde Dajakkers en het Nederlandsche gezag.

Aangezien Tandjong Selor min of meer in het centrum was gelegen van het te doorzoeken terrein, konden van daaruit gemakkelijk de verkenningstochten worden ondernomen.

Wijl het bekend is, dat het eiland Tarakan sedert verscheidene jaren groote hoeveelheden zware olie produceert, welke hoofdzakelijk wordt gebruikt als stookolie voor oorlogsvaartuigen kwam het wenschelijk voor het eiland Boenjoe in de nabijheid ervan aan een grondig onderzoek te onderwerpen. Het bleek, dat dit eiland reeds in oppervlaktevorm groote overeenkomst vertoont met Tarakan, en een nader onderzoek toonde aan, dat ook geologisch eenzelfde overeenkomst heerscht. In het zuiden van Poeloe Boenjoe, waar een bivak werd opgeslagen, werden twee zeer mooie koepels — terreinopwelvingen, welke gewoonlijk gunstige olie-aanzamelingen bevatten — aangetroffen.

De verwachtingen omtrent het noordelijke deel van dit gebied zijn eveneens gunstig.

Dezelfde lagen, die op Tarakan voorkomen werden ook op Boenjoe aangetroffen en op vele plaatsen met duidelijke oliesporen en gasbronnen. Als wetenswaardige bijzonderheid kan nog worden gemeld, dat Boenjoe geheel onbewoond is, zoodat dus alle aantooningen zijn geschied zonder hulp van aanwijzingen van de zijde van de bevolking.

Volgens de deskundigen mogen de hoogste verwachtingen worden gekoesterd omtrent den olierijkdom der koepels. Thans is het de taak van de boortechniek om die olie aan de oppervlakte te brengen. En deze is niet gemakkelijk. Het is immers bekend hoeveel jaren op Tarakan is geboord zonder succes, totdat het juiste boorsysteem was gevonden.

De andere eilanden: Noenoekan, Sebatik en Mandoel zullen nader onderzocht worden aangezien ook hier de verwachtingen gunstig genoemd mogen worden. Op Poeloe Mandoel werd reeds door de Bataafsche olie aangeboord.

Op Noenoekan werd eveneens een bivak opgericht teneinde dit gebied te verkennen. Aangezien vlak over de grens op Engelsch territoir goede bruinkool wordt aangetroffen, mag verwacht worden, dan ook op het Nederlandsche gedeelte van dit eiland met succes naar deze delfstof kan worden gespeurd.

De olieterreinen op Boenjoe komen alle langs de kust voor in meestal ontoegankelijk moerassig terrein. Dat de moeilijkheden bij de ontginning van deze rijke landstreken niet gering te schatten zijn blijkt wel uit het volgende feit:

Sommige gedeelten zijn dusdanig ongezond, dat de Bataafsche, welke maatschappij op Noenoekan boringen deed verrichten, een schip charterde teneinde het personeel, noodig voor het voortzetten van het onderzoek, onderdak te verschaffen.

Doch deze moeilijkheden dienen te worden overwonnen!

De algemeene verwachting welke dr. Kemmerling als conclusie mededeelde kan wat betreft de aanwezigheid van delfstoffen in het Noord-Oostelijke deel van Borneo, zeer gunstig worden genoemd. Geologisch is aangetoond, dat het eiland Boenjoe voor de exploitatie van zware olie buitengewoon gunstig is, zoodat dan ook met recht mag worden aangedrongen op een krachtige voortzetting van het geologisch onderzoek in de genoemde streken.

* * *

Uit Van der Steur's leven. Ter gelegenheid van Pa's jubileum hield resident Van der Jagt een zeer sympathieke rede, waaraan *De Loc.* het volgende ontleent:

Pa en Moe van der Steur, dames en heeren.

Den 10en van deze maand was het 30 jaar geleden, dat Pa van der Steur voet aan wal in Indië zette. Pa kwam met de Conrad en was toen nog een jongen van 28 jaar, arm en onbekend.

Heden herdenken wij dien dag en verheugen wij ons dubbel, dat Pa na de doorgestane, zware operatie ons in de gelegenheid heeft gesteld ons in dit lokaal te kunnen vereenigen om hem geluk te wenschen.

Dertig jaar geleden, dames en heeren; en was Pa toen nog onbekend, momenteel zweeft zijn naam op aller lippen als één onzer beste en best bekende medeburgers.

Pa kwam arm en is arm gebleven, tot op heden, d. w. z. arm aan stoffelijke goederen, maar Pa is rijk, rijk in een hooger bezit.

Toen Pa zijn 25-jarige jubileum herdacht, heeft Pa een boekje geschreven en op blz. 14 daarin valt te lezen, dat Pa op een keer door een ruwen militair was toegevoegd „als je g. v. d. zoo vroom bent, ga dan de kampong in en ga dan voor de kinderen van den worstboer zorgen, want daar hangt de lamp altijd voorover".

Pa is toen ook naar de kampong gegaan, Pa gaat nu nog steeds naar de kampong en Pa neemt de kinderen tot zich; 2221 kinderen kwamen successievelijk tot hem en 1436 pupillen gaf Pa aan de maatschappij terug, zoodat Pa nog 658 pupillen in het gesticht heeft, waarvan 43 pupillen zijn op andere scholen op kosten van de inrichting, 36 een klein pleeggeld betalen, wat echter eenige luttele honderden guldens bedraagt, en 622 geheel ten laste van de inrichting zijn.

Dàt deed Pa.

Zóó deed Pa de kinderen tot zich komen. In den regel zonder ouders, verwaarloosde miniatuur-menschjes met een eigen verleden, met een eigen heden, met een eigen toekomst. En Pa verzorgde die kinderen met een oneindige zorg, toewijding, rustelooze toewijding, bijgestaan door Moe van der Steur en door enkele pupillen. En Pa geeft ze terug aan de maatschappij als nuttige, evenwichtige menschen, als gelukkige en tevreden menschen.

Dit deed Pa.

Geheel Indië heeft Pa weten te waardeeren.

Ondanks de malaise vloeiden de gelden toe, het bedrag is mij onbekend, dat zal u zoo de heer Grenzenberg mededeelen.

Maar dat is zeker, dat de oude keuken ingevolge uwen hartewensch zal worden vervangen door een nieuwe. Misschien blijft er nog wat over voor een reservekapitaaltje, opdat in de nieuwe keuken nimmer schraalhans keukenmeester zij.

Ook de regeering heeft op den 10en Sept. van hare belangstelling getuigenis afgelegd. Precies op den 10en werd door u op den kansel in de kerk een telegram van den landvoogd ontvangen, verzonden door den alg. secretaris. In zijn verheugenis heeft Pa het telegram voorgelezen aan zijn gemeente, maar verder heeft hij het bescheiden voor zich gehouden.

Het telegram is verzonden uit Pasoeroean en luidt:

„Uwen verdienstelijken arbeid hoogelijk waardeerende, kan de regeering „niet nalaten van hare belangstelling blijk te geven met uw jubileumsfeest, „den wensch uitsprekende dat u nog lange jaren zult kunnen werken ten „bate van de Indische jeugd. Ook persoonlijke gelukwenschen. Fock."

De regeering heeft dus niet vergeten.

Er is echter meer. Reeds eenigen tijd tevoren, n.l. op 24 Aug., heeft de directeur van Onderwijs en Eeredienst mij uitgenoodigd aan Pa mede te deelen, dat het stuk grond wat hier naast ligt en waarop ge jaren lang hebt gevlast, door de regeering aan u is afgestaan. Met het toestaan hiervan is weder één uwer liefste wenschen vervuld. Pa zinspeelde er reeds op bij een burenbezoek, doch hij wist, misschien was het hem bij toeval medegedeeld.

Van dit burenbezoek kwam een rondgang, daarbij bleek mij dat Pa zich overwerkt, ook heden weer. Ik wil Moe op het hart drukken vooral op Pa te letten. Op dien rondgang dan, dacht ik: hoe is het mogelijk dat één man zooveel honderden kinderen kan opvoeden niet alleen, maar zóó dat ze hem liefhebben en aan hem hangen. Bij dien omgang zag ik vele kribben en in een hoek de krib van Pa, net eender als alle anderen. Zooal Moe slaapt te midden van haar meisjes, zoo slaapt Pa te midden van zijn jongens. Toen kwamen wij ook aan de zaal van de kleine kindertjes. Maar nauwelijks waren we daar of de kleine kinderen kwamen aangerend, klauterden tegen hem op en riepen: Pa, Pa, van alle kanten was het „Pa". Ik keek Pa eens van ter zijde aan, Pa zei niets, Pa zweeg, maar ik zag een gelukkigen lach, een gelukkigen innigen lach, van achter zijn groote brilleglazen schenen zonnestralen zich te verliezen in de zilverstralen van zijn grijzen baard. Toen begreep ik, waarmede Pa zijn gesticht leidt en regeert. Pa leidt zijn gesticht met zijn vlijtige handen en zijn praktisch hoofd, met zijn goed, gouden, kinderlijk hart.

Ik ga eindigen.

Moge alle zegen blijven rusten op al uw arbeid, moogt ge tot in onafzienbare lengte van dagen dezen arbeid voortzetten tot heil van allen, die ge onder u hebt, van alle, die nog zullen komen. Dit wensch ik u van harte toe namens geheel Ned.-Indië en Nederland.

Pa, ge hebt u een eerezuil geschapen, zij verrijst in den schoonen tuin van Java, in strenge, sobere lijnen, doch doet weldadig aan, met als fundament de harten der kinderen, met als fundament de kinderziel. Deze zuil zal onvergankelijk zijn, deze zuil, Pa, zal onvergetelijk zijn.

* * *

Duitsche en Engelsche mededinging in Indië. Over de Duitsche concurrentie in Nederlandsch-Indië, speciaal op het gebied van de machine-nijverheid, schrijft *The Times* in zijn handelsbijvoegsel o.a.:

Van Nederlandsch-Indië uit komen er verdere bemoedigende berichten voor de Engelsche machine-industrie. Om meer dan een reden is de Duitsche concurrentie niet langer een onoverkomelijke hinderpaal: Duitschland kan op het oogenblik geen aanbiedingen doen, welke door prijs of levertijd in Indië koopers kunnen trekken. Men beweert, dat de electriciteitsartikelen van de A. E. G. op Java 30 pCt. duurder uitkomen dan de Engelsche. De Indische regeering heeft indertijd, niettegenstaande vele protesten van Nederlandsche firma's welke daardoor beroofd waren van de mogelijkheid om zaken te doen in hun eigen koloniën, een contract gesloten voor groote leveringen met de Rhein-Elbe Union. Als resultaat van een onderzoek, ingesteld door de tegenwoordige Indische regeering, is aan het monopolie der Duitschers een einde gemaakt. Daardoor is de gelegenheid voor Engelsche firma's geopend om in Nederlandsch-Indië vasten voet te krijgen. Dit is te meer, zegt het Engelsche blad, van belang, daar een Engelsch consortium van machinefabrikanten bezig is, zich door middel van een gemeenschappelijke verkoopsorganisatie in Indië te vestigen en zoodoende den Duitschers, die zich door een leger van agenten en een aantal herstellingswerkplaatsen op Java blijvend zouden kunnen nestelen, de gelegenheid kan ontnemen, zich van het neutrale Nederlandsch-Indië uit op andere markten, zooals b.v. Australië, te werpen.

* * *

De Nederlandsch-Indische begrooting voor 1923. Een medewerker schrijft o.a. het volgende in *Econ. Stat. Ber.*:

De Indische begrooting voor 1923 trekt voornamelijk in tweeërlei opzicht in Indische kringen de aandacht. In de eerste plaats hebben wij het geraamde tekort op den gewonen dienst voor het aanstaande jaar. Het tekort voor het loopende jaar 1922 wordt in de memorie van toelichting op niet minder dan *f* 175 millioen geraamd. Dit resultaat van het loopende dienstjaar beteekent een niet gering fiasco voor de Indische regeering. Deze toch diende in het vorige jaar bij den Volksraad een ontwerp-begrooting voor 1922 in, waarvan de gewone dienst sloot met een voordeelig saldo van ruim *f* 11 millioen. De Indische regeering heeft zich dus, alleen voorzoover den gewonen dienst voor 1922 betreft, met eventjes *f* 186 millioen vergist! En zulks niettegenstaande zij den Volksraad telkens en telkens voorhield, dat zij zich op het onwrikbare standpunt stelde, dat vóór alles naar een sluitenden gewonen dienst moet worden gestreefd en dat zij het ten volle in haar macht had om, wanneer de omstandigheden zulks noodig mochten maken, de begrooting voor 1922 op beperkter basis tot uitvoering te brengen, dan waarop bij de samenstelling dier begrooting gerekend was. Van een en ander is echter niets terecht gekomen.

Wie nu zou denken, dat de Indische regeering na het geleden kolossaal échec ten aanzien van de begrooting voor 1922, bij de indiening van de begrooting voor het aanstaande jaar met een „peccavi" voor den Volksraad zou zijn gekomen, heeft zich vergist. Blijkens haar financieele nota, behoorende bij de begrooting voor 1923 en blijkens de rede, die de G.-G. hield bij de opening van de eerste zitting van den Volksraad in 1922, vindt de Indische regeering de door haar voor 1923 ingediende begrooting, sluitende met een tekort op den gewonen dienst van *f* 97 millioen, nog een heel aardig stuk werk. „Het is gelukt", zei de G.-G. in zijn voormelde rede, „met medewerking van alle departementshoofden zeer belangrijke bezuinigingen aan te brengen,

zoodat het tekort op den gewonen dienst kan worden teruggebracht tot *f* 97 millioen. d. i. minder dan de helft van hetgeen het oorspronkelijk was." De G.-G., die in het vorige jaar verklaarde, dat hij zich stelde op het onwrikbare standpunt, dat vóór alles gestreefd moet worden naar een sluitenden gewonen dienst, komt dus nu vertellen, dat een begrooting, sluitende met een tekort van *f* 97 millioen, een goed stuk werk is. In de financieele nota leest men verder op pag. 1, dat men bij een beoordeeling van den financieelen toestand, zooals die uit de cijfers der begrooting voor 1923 blijkt, vooral niet uit het oog moet verliezen „hetgeen in het bijzonder tot herstel van het financieel evenwicht reeds is verricht". Een dergelijke uitlating is wel wat héél kras. Het dienstjaar 1922 zal hoogstwaarschijnlijk sluiten met een nadeelig saldo op den gewonen dienst van *f* 175 millioen, niettegenstaande het onwrikbare standpunt van de regeering, dat naar een sluitenden gewonen dienst moet worden gestreefd. Het jaar 1923 zal volgens de Indische regeering opleveren een tekort van *f* 97 millioen; en met die feiten voor oogen durft de regeering het publiek aanmanen om toch vooral te letten op hetgeen in het bijzonder reeds is verricht tot herstel van het financieel evenwicht!

Een tweede punt, dat bij de begrooting voor 1923 de aandacht trekt, is het door den minister van koloniën in zijn memorie van toelichting uitgesproken voornemen om de bijzondere heffingen ten laste van de suiker, tabak, koffie en thee met nog een jaar te verlengen, en ook het uitvoerrecht op aardolie en de bijproducten daarvan te handhaven, totdat dit recht zal zijn vervangen door een raffinagebelasting of een dergelijke heffing. Dit door den minister aangekondigde voornemen heeft in Indische kringen van belanghebbenden groote ontstemming verwekt. Wat de productenbelastingen betreft, heeft de minister destijds bij de indiening zijner voorstellen ter zake aan de Staten-Generaal zelf de ondeugdelijkheid dier belastingen op heldere wijze in het licht gesteld; doch zij zouden slechts voor drie jaren van kracht blijven op grond, dat de belastingadministratie toenmaals voor haar taak om de gewijzigde inkomstenbelasting behoorlijk uit te voeren, niet gereed zou zijn. Nu kondigt echter de minister zijn voornemen aan om voormelde, door hem zelf als ondeugdelijk gekenschetste belastingen nog een jaar te handhaven, nu op grond van den nood der schatkist. Wat met deze laatste woorden bedoeld wordt, is niet recht duidelijk, want de minister zegt zelf, dat met het oog op de tegenwoordige marktprijzen, hij van bovengenoemde belastingen voor het jaar 1923 voor de schatkist geen baten verwacht, behalve voorzoover de Sumatratabakbelasting betreft. De zaak komt dus hierop neer, dat de minister ondeugdelijke belastingen, waarvan hij voor 1923 geen baten verwacht, nog gedurende een jaar wil handhaven met het oog op den nood der schatkist. Begrijpe wie het kan!

De minister gewaagt in zijn memorie van toelichting van een raffinagebelasting en voorzoover uit de vage bewoordingen, waarin de minister over die nieuwe belasting spreekt, is op te maken, schijnt een belasting bedoeld te zijn in denzelfden geest als de productenbelastingen op suiker, tabak enz., dus een belasting op de winst, die met aardolie en bijproducten gemaakt wordt, in dier voege, dat van het voordeelig verschil tusschen kostprijs en marktprijs belasting geheven wordt. Het zal echter uiterst moeilijk, zoo niet onmogelijk zijn, bij de wet vast te stellen, wat onder den kostprijs van aardolie verstaan moet worden, daar de omstandigheden, waaronder de aardolie gewonnen wordt, geheel uit elkaar loopen.

KOLONIALE LITERATUUR.

RECHTSTOESTAND VAN AMBTENAREN.

Verschenen is thans het Verslag van de Commissie ter voorbereiding van een regeling van den Rechtstoestand der Indische Ambtenaren, ingesteld bij G. B. v. 13 Juli 1920, No. 69.

Zooals men weet, was de commissie samengesteld als volgt: voorzitter Mr. L. J. Dijkstra, onder-voorzitter Mr. Dr. J. B. Peijrot, leden Ir. G. van Bemmel, M. H. Damme, Mr. H. G. P. Duijfjes, Mr. H. A. Helb, Raden Kamil, (later Moh. Saïn) A. C. Noordhoek Hegt, Raden Toemenggoeng Soejono en J. M. I. Suijs.

De subcommissie om na te gaan in hoeverre de in het Moederland ontworpen bepalingen van toepassing zouden kunnen zijn voor de Indische ambtenaren, bestond uit de heeren: Dijkstra voorzitter, Peijrot, van Bemmel, Suijs, Soejono en Smith, leden.

De commissie vergaderde 17 maal, de sub-commissie 14 maal.

Aan het voornemen om de vakvereenigingen te hooren kon niet voldaan worden, omdat het de uitdrukkelijke wensch van den Gouverneur-Generaal was, dat het verslag der commissie vóór 3 Mei (het vertrek van den voorzitter naar Holland) gereed zou zijn.

Het ontwerp, bevat 121 artikelen terwijl de toelichting een omvang heeft, die bijna 2½ maal zoo groot is.

Het ontwerp is ingedeeld in de volgende tien hoofdstukken:

Algemeene bepalingen.
Aanstelling en bevordering.
Bezoldiging en pensioen.
Vergoedingen en doorbetalingen van bezoldiging.
Diensttijd.
Verplichtingen en verbodsbepalingen.
Doen van mededeelingen en verzoeken.
Straffen.
Schorsing en ontslag.
Overgangsbepalingen.

I. *Algemeene bepalingen.*

Hieronder treffen we het eerst aan de definitie van wie ambtenaar in den zin van deze regeling is.

Ambtenaar is hij, die door of namens den Gouverneur-Generaal is aangesteld in een burgerlijke betrekking in Nederlandsch-Indië en wiens bezoldiging in termijnen van een maand is vastgesteld.

Militairen vallen dus reeds terstond buiten deze regeling.

Overigens omvat het ontwerp alleen de gouvernementsambtenaren. Dit geschiedde omdat de samenstelling der commissie niet toeliet voldoende na te gaan of het voor de gewesten en gemeenten mogelijk zou zijn hare ambtenaren onder de regeling te brengen.

Voor de werklieden, die niet door het ontwerp omvat worden, zal een afzonderlijke regeling noodig zijn. De instelling van een commissie daarvoor wordt in overweging gegeven.

Buiten de regeling vallen bovendien, als genietende geen bezoldiging, notarissen, advocaten, procureurs en deurwaarders, terwijl de Vice-president van den Raad van Indië en de leden van dien raad, de president van het hooggerechtshof, de president en leden van de algemeene rekenkamer, daar zij door de Kroon worden benoemd, er buiten vallen.

Om ambtenaar te zijn moet men zijn „aangesteld".

De commissie vestigt er de aandacht op, dat door het toepasselijk verklaren van deze regeling op alle gouvernementsambtenaren verschillende bepalingen der regeering in strijd zullen komen met bestaande regelingen. Deze zullen dan in overeenstemming gebracht moeten worden met de in het ontwerp opgenomen bepalingen.

Art. 2 opent de mogelijkheid, dat niet-ambtenaren, in dienst van instellingen, welke een algemeen belang dienen, onder de bepalingen der regeling vallen.

Men heeft hierbij gedacht aan het spoorwegpersoneel, in dienst van particuliere maatschappijen e d.

Art. 3 bedoelt geschillen te vermijden over de vraag, of iemand, die een besluit e.d. namens den Gouverneur-Generaal, heeft genomen, daartoe wel de bevoegdheid bezat.

Artt. 4 en 5 handelen over het verstrekken aan den ambtenaar van een afdruk van de algemeene verordeningen, voor zoover ze van onmiddellijk belang zijn voor zijn rechten en verplichtingen, over het te zijner kennis brengen van hetgeen hij in zijn dienst heeft na te leven.

Terzake van niet-naleving van bepalingen, welke redelijkerwijs niet kunnen worden geacht den ambtenaar bekend te zijn, worden hem geen voordeelen onthouden of nadeelen toegebracht.

Art. 6 handelt over de conduitestaten. De ambtenaar moet met den inhoud in kennis gesteld worden. Een ongunstige beoordeeling moet door hem voor gezien geteekend worden en kan tegen die beoordeeling binnen 2 maanden bij een hoogere autoriteit in beroep gaan. De beoordeeling moet met redenen omkleed zijn.

Art. 7 geeft een der fundamenteele begrippen van de regeling van den rechtstoestand der ambtenaren en luidt:

In strijd met eene regeling door het bevoegd gezag getroffen worden den ambtenaar geen voordeelen onthouden of nadeelen toegebracht.

Het gezag, dat een algemeene regeling vaststelde is niet bevoegd voor een bepaald geval ten nadeele van den ambtenaar daarvan af te wijken, tenzij de regeling afwijking voorbehoudt.

Hieruit volgt, dat aan een bepaald individu wel voordeelen mogen worden toegekend, maar zoodra neemt die bevoordeeling niet het karakter aan van een benadeeling van een anderen ambtenaar, die in gelijke omstandigheden verkeert, of deze zou een klacht kunnen indienen bij het betrokken gerecht.

Art. 8 bepaalt, dat indien een ambtenaar bij het bezit van een schriftelijk bevel een redelijk belang heeft, hij bevoegd is te vorderen, dat dit mondeling gegeven bevel later schriftelijk worde herhaald. Dit sluit echter zijn verplichting niet uit om onverwijld aan het bevel gevolg te geven.

Art. 9. Bij ordonnantie zal worden geregeld, wie als leden van een gezin zijn te beschouwen.

Het ontwerp kent aan leden van het gezin van een ambtenaar verschil-

lende rechten toe, zooals overtocht naar Europa, vrije geneeskundige behandeling enz. Bovendien moest rekening gehouden worden met de maatschappelijke positie van de vrouw hier te lande.

II. *Aanstelling en bevordering.*

Art. 10. 1. De ambtenaar wordt voor vast aangesteld.

2. Tijdelijke aanstelling kan echter plaats hebben:

a. als mag worden aangenomen, dat de werkzaamheden niet meer dan 3 jaar in beslag zullen nemen;

b. als de benoeming afhankelijk is van het verkrijgen van een acte van bekwaamheid; de aanstelling geschiedt dan voor niet langer dan 3 jaar;

c. als gebrek aan personeel het noodig maakt; dan geschiedt de aanstelling voor 5 jaar;

d. op proef voor niet langer dan 1 jaar, zoo noodig met een jaar te verlengen;

e. van ambtenaren beneden de 18 jaar;

f. in bij ordonnantie aan te geven gevallen;

3. Voorts kan aanstelling in lossen dienst plaats hebben voor hoogstens 3 maanden en slechts eenmaal voor dezelfde betrekking.

Dit in het kort opgenomen artikel heeft een vele bladzijden tellende toelichting, waaruit we nog vermelden, dat de commissie besefte, dat deze beperkende bepalingen de regeering voor moeilikheden zullen plaatsen. Ze meende ze toch te moeten voorstellen, omdat er een gerechtvaardigde ontevredenheid onder de ambtenaren bestaat over het tewerk stellen van tijdelijke krachten tegen dikwijls een veel hoogere salariëering.

Vooral het korte verband wordt als een ernstige grief beschouwd gelet op het thans bestaande 20 jarige verband, dat veel te lang wordt geacht. De commissie is overtuigd dat recruteering van vaste krachten met veel meer succes ter hand genomen zal kunnen worden, indien tot een belangrijke verkorting van dat lange verband zal kunnen worden besloten.

De commissie geeft in overweging zoo spoedig mogelijk daartoe strekkende voorstellen aanhangig te maken, waardoor dan de in het artikel genoemde beperkende bepalingen zouden kunnen vervallen. Dit valt echter op het terrein der pensioenwetgeving en daarom werd een dergelijk voorschrift niet in haar ontwerp opgenomen.

Art. 11 bepaalt, dat men na 3 jaar tijdelijken dienst in vasten dienst moet worden opgenomen, indien den ambtenaar geen ontslagbesluit is uitgereikt.

Bij overgang in vasten dienst wordt de bezoldiging vastgesteld op een bedrag, zoodanig berekend, alsof de ambtenaar gedurende zijn voorafgaanden diensttijd in vasten dienst geweest ware.

Art. 12 houdt bepalingen omtrent hetgeen in de acte van aanstelling behoort te worden vermeld.

In het slot van de toelichting op dit artikel wijst de commissie op de wenschelijkheid ambtenaren voor hun indiensttreding zoo nauwkeurig mogelijk in te lichten, omdat het herhaaldelijk voorgekomen is, dat zeer vage inlichtingen zijn verstrekt, waardoor de aangestelden zich verkeerde denkbeelden hebben gevormd, wat tot ontevredenheid aanleiding geeft.

Art. 13. Geschiedt bevordering in rang naar algemeene regelen, dan worden die regelen bekend gemaakt. Bevordering in rang, die niet met verandering in den aard van den werkkring gepaard gaat, naar algemeene regelen.

Hierbij wordt in de toelichting herinnerd aan art. 7, dat juist bij bevorderingen van beteekenis kan zijn.

III. *Bezoldiging en pensioen.*

Art. 14. Bij ordonnantie worden regelen gesteld voor de bezoldiging van de ambtenaren.

2. Een activiteitsbezoldiging waarop ingevolge rang en diensttijd aanspraak bestaat, wordt niet verminderd dan op schriftelijk verzoek van den ambtenaar of bij wijze van straf.

3. De in lid 1 bedoelde ordonnantie kan tevens toelagen vaststellen voor bepaalde groepen van ambtenaren of voor sommige standplaatsen.

Allen moeten op gelijken voet worden behandeld.

Uit de toelichting zien we, dat de commissie wegens de groote daaraan verbonden moeilijkheden geen standplaatsen heeft willen aanwijzen, waarop de ambtenaren voor een toelage in aanmerking komen.

Ze acht het wel mogelijk, dat in het belang van den dienst premies toegekend worden, terwijl ook het geven van aandeel in de winst in aanmerking kan komen.

Art. 15. Aan ambtenaren kunnen worden uitgekeerd: wegens bijzondere verdiensten: een uitkeering ineens, een toelage of een hoogere bezoldiging, dan waarop rang en diensttijd aanspraak geven.

In de toelichting wordt gezegd, dat de mogelijkheid moet open zijn, dat die voordeelen toegekend moeten kunnen worden in gevallen, die daartoe aanleiding geven, zooals bij herhaald overwerk en bij bijzondere praestaties.

Art. 16. Hij die tijdelijk een hooger bezoldigd ambt waarneemt heeft gedurende dien tijd recht op het verschil tusschen zijn bezoldiging en het bedrag, dat hij genoten zou hebben ware hij tot die waargenomen betrekking benoemd.

Hij die tijdelijk naast zijn ambt een ander waarneemt, heeft, indien daarvoor in redelijkheid grond bestaat, recht op een vergoeding daarvoor.

Art. 17. De bezoldiging gaat in uiterlijk met den dag van aanvaarding van het ambt Voor uitgezondenen of voor van verlof terugkeerenden ligt die dag zoo dicht mogelijk bij den dag van aanmelding bij het daartoe aangewezen gezag.

2. Tenzij in het besluit tot verhooging van de bezoldiging of in de voor de toekenning van verhoogingen geldende regelen een andere dag is bepaald, gaat zoodanige verhooging in met den dag waarop zij is verleend.

3. Is bepaald, dat na verloop van een zeker tijdsverloop een verhooging van bezoldiging zal worden toegekend, dan gaat zulk een verhooging in met het begin der maand volgende op die, waarin die termijn werd beëindigd.

Uit de toelichting zien we, dat de commissie in afwijking met het in dit artikel bepaalde van meening is, dat de bezoldiging behoort in te gaan op den dag van de aanvaarding van het ambt. Dit kan echter tot onbillijkheid leiden voor uitgezonden of van buitenlandsch verlof terugkeerende ambtenaren. In die gevallen behoort de datum van aanvaarding zoo dicht mogelijk te zijn gelegen bij dien van aanmelding.

Art. 18. De bezoldiging wordt maandelijks vooruit betaald uiterlijk den 6en werkdag van de maand waarvoor ze geldt.

Dit is geheel in aansluiting met de hier te lande bestaande praktijk. De commissie verliest hierbij uit het oog, dat maandgelders e.d. na afloop der maand dus hun salaris ontvangen.

Art. 19. Bij ordonnantie worden regelen gesteld ten aanzien van het verleenen van voorschotten, aan ambtenaren in vasten en in tijdelijken dienst. Evenzoo ten aanzien van weduwen en weezen van ambtenaren.

Art. 20. Dit artikel bepaalt, dat hij, die opzettelijk nalaat zijn werkzaamheden te verrichten, ook geen bezoldiging krijgt over dien tijd.

Behalve in de gevallen, waarin bij deze regeling, bij wet of ordonnantie wordt voorzien, wordt de bezoldiging van een ambtenaar niet ingehouden of verrekend.

Het eerste lid bevat een vanzelf sprekend beginsel. De bezoldiging loopt dus door, wanneer de chef den arbeid zou stop zetten.

Art. 21. Geniet de ambtenaar krachtens eenige wettelijk voorgeschreven door of namens den Gouverneur-Generaal voor de ambtenaren geregelde of gesloten verzekering een geldelijke uitkeering ter zake van een ongeval of van ziekte, dan kan op zijn bezoldiging deswege inhouding plaats hebben, echter ten hoogste tot het bedrag van de uitkeering.

Dit artikel is opgenomen in verband met de mogelijkheid van invoering van wettelijke bepalingen omtrent uitkeeringen bij ongevallen of ziekte.

Met de bedoelde wettelijke bepalingen moet worden gelijkgesteld het geval, dat voor een ambtenaar een verzekering is gesloten.

Art. 22. Dit artikel houdt bepalingen omtrent de verschillende regels waaraan het inhouden van of het beslag op de bezoldiging gebonden moet zijn.

De commissie is, evenals in de Nederlandsche ontwerpen is geschied, van het standpunt uitgegaan, dat de behandeling van den ambtenaar gelijk moet zijn aan die van de overige burgers, doch dat ten aanzien van de eerste enkele uitzonderingen moeten worden toegelaten in het belang van een behoorlijke vervulling van het ambt, die in gevaar zou komen, als een ambtenaar niet meer de middelen overhield om behoorlijk in zijn levensonderhoud te voorzien, waardoor ook het aanzien van het ambt schade zou lijden.

In ieder geval wordt den ambtenaar het volle genot zijner wedde tot een bepaald minimum gewaarborgt. Een bepaald bedrag voor dat minimum is niet aangegeven, daar dit afhankelijk is van de omgeving waarin de ambtenaar redelijkerwijze geacht wordt te leven.

Waar thans slechts beslag op de bezoldiging gelegd kan worden na machtiging door den Gouverneur-Generaal of door een door dezen aangewezen ambtenaar, gaan de ambtenaren door de voorgestelde regeling achteruit. Het is niettemin voorgesteld, in de verwachting, dat het veelvuldig leenen daardoor eenigszins zal worden tegengegaan.

Art. 23 vermeldt de gevallen, waarin de in het vorige artikel genoemde beperking van inhouding niet gelden, wat in hoofdzaak op inhoudingen wegens belastingschuld neerkomt. Voor de invordering van die belastingschuld zullen dan algemeene regelen gesteld moeten zijn, anders blijft art. 22 van kracht.

Art. 24 bepaalt, dat wanneer een ambtenaar in de uitoefening van zijn ambt den lande schade veroorzaakt, dit op de wijze als in art. 22 bepaald kan worden ingevorderd.

Uiteraard geeft het wetsontwerp geen bepalingen, hoe die schade berekend dient te worden en welke regelen daarbij van toepassing zijn.

Art. 25. Overdracht, inpandgeving of elke andere handeling, waardoor de ambtenaar eenig recht op zijn bezoldiging aan een derde toekent, is slechts zoover geldig als in art. 22 bepaald. Een verleende volmacht kan steeds worden herroepen.

Dit artikel voorkomt, dat de ambtenaar, met name ook in het belang van den dienst, de beschikking houdt over een voldoend inkomen.

Art. 26 houdt bepalingen omtrent uitkeering bij overlijden. De weduwe krijgt 3 maanden der bezoldiging tot een maximum van 3000 gulden. Bij overlijden in en door den dienst wordt het bedrag naar billijkheid hooger.

Is er geen weduwe, dan krijgen de kinderen de uitkeering of degene, wiens kostwinner de ambtenaar was. Ontbreken deze alle, dan kan een gedeelte voor de begrafeniskosten ter beschikking gesteld worden.

Uit de toelichting blijkt, dat de uitkeering gedacht is als een tegemoetkoming voor de hooge kosten, die het gezin dikwijls bij de ziekte van den overledene heeft moeten maken. Het laatste gedeelte van het artikel is gemaakt meer met het oog op de vrouwelijke ambtenaar.

Art. 27. bepaalt, dat de weduwe nog gedurende hoogstens 2 maanden in de ambtswoning mag blijven wonen. De termijn kan worden bekort, doch dan moet schadevergoeding gegeven worden. Verlenging is ook mogelijk, maar dan doet niemand anders aanspraken kunnen doen gelden op die woning.

Art. 28. Alle ambtenaren, alsmede hunne weduwen en weezen hebben recht op pensioen, voor zooveel zij voldoen aan de daartoe gestelde eischen.

De commissie meent er met nadruk op te moeten wijzen, dat het haar gewenscht voorkomt, zoo spoedig mogelijk den weg te banen voor premievrij pensioen na 10 jaren Indischen dienst.

Het recht op pensioen na 10 jaar Indischen dienst houdt nauw verband met hetgeen is opgemerkt aan het slot van de toelichting op de artikelen 10 en 11 omtrent de bekorting van het 20-jarig verband.

IV. *Vergoedingen en doorbetaling van bezoldiging.*

Art. 29. De ambtenaar, die krachtens besluit van het bevoegd gezag is verhuisd, al of niet in dezelfde gemeente, heeft recht op vergoeding voor de terzake van de verhuizing gemaakte kosten, voor zoover de vereischte zuinigheid is betracht. Te dezer zake worden bij ordonnantie regelen gesteld.

Het 2de lid houdt eenige beperkingen.

Uit de toelichting zien we o.a. dat het der commissie wenschelijk voorkomt, dat ingeval van overplaatsing tijdig mededeeling gedaan moet worden opdat er een redelijke termijn van voorbereiding overblijft.

Art. 30. Bij ordonnantie worden regelen gesteld voor de vergoeding der kosten van reis en verblijf, enz.

Toelichting: Het tegenwoordige stelsel wordt gehandhaafd. De commissie is van meening, dat vast zal moeten staan, dat de gedane uitgaven zooveel mogelijk zullen worden vergoed, indien een redelijke zuinigheid is in acht genomen.

Art. 31. 1. Ieder ambtenaar heeft recht op een jaarlijksche Vacantie van minstens 14 dagen (verder eenige regelen wanneer de vacantie in dat jaar niet genoten kan worden).

2. Het recht op vacantie bestaat niet, zoolang de ambtenaar nog niet gedurende 4 maanden in Gouvernements dienst is werkzaam geweest enz.

Verder houdt dit artikel nog eenige nadere bepalingen.

Uit de toelichting: Het moet in het belang van het Gouv. zoowel als van den ambtenaar worden geacht, dat jaarlijks een behoorlijke vacantie wordt genoten.

Art. 32. De ambtenaar, die tijdens de vacantie waarop hij recht heeft bepaalde voordeelen derft, die aan zijn betrekking zijn verbonden en in de acte van aanstelling zijn vermeld, ontvangt deswege een vergoeding volgens regelen, vastgesteld bij ordonnantie of uit kracht daarvan gegeven voorschrift.

Uit de toelichting: Oorspronkelijk was het geven van vacantietoelagen in overweging genomen, doch uit zuinigheidsoverwegingen was daar weer

op teruggekomen. Het was ook moeilijk een practische regeling te maken, omdat het van de standplaats afhangt, welke beteekenis een toelage heeft.

Art. 33. Geeft aan de verschillende omstandigheden, waaronder de ambtenaar geacht wordt met verlof aanwezig te zijn.

Uit de toelichting: Dit art. noemt in de eerste plaats eenige gevallen, waarin van het vragen van verlof tot afwezigheid geen sprake behoort te zijn, maar de ambtenaar geacht wordt verlof tot afwezigheid te hebben (zooals b.v. bij ziekte). Natuurlijk moet er behoorlijk kennis worden gegeven.

In dit artikel is ook voorziening getroffen voor de gevallen, dat men als lid van een vakvereeniging werkzaamheden te verrichten heeft.

Art. 34. Bij ordonnantie wordt de tijdsduur bepaald, gedurende welken zwangerschap en bevalling geacht worden in ieder geval de uitoefening van den dienst te beletten.

2. De in het eerste lid bedoelde tijdsduur wordt verlengd, indien de ambtenares een geneeskundige verklaring overlegt, waarbij dit noodzakelijk wordt geacht voor hare gezondheid of voor die van haar kind.

3. Volle bezoldiging wordt aan de in vasten dienst zijnde ambtenares toegekend gedurende den in het eerste lid bedoelden tijd.

Gaat het om de gezondheid van het kind, dan voor ten hoogste 6 maanden, waarna zoo noodig non-activiteit wordt verleend.

De rest van het artikel houdt verschillende nadere regelingen.

De toelichting geeft hieromtrent geen nadere verduidelijking.

Art. 35. Bevat o.a. de bepaling, dat een zieke ambtenaar verplicht kan worden verlof te nemen.

Toelichting. Dit verdient ook aanbeveling om misbruiken, gericht op het ontgaan van de toepassing der bepalingen omtrent het ontslag bij ziekte te keeren.

Artt. 36 tot 44, bevatten bepalingen omtrent het buitenlandsch verlof.

Uit de toelichting zien we:

De commissie acht het billijk de bepalingen betreffende buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst niet alleen van toepassing te verklaren op Europeesche ambtenaren of met hen gelijkgestelden, doch op alle ambtenaren, waarvan met grond kan worden verwacht, dat zij er gebruik van zullen kunnen maken en dat dit gebruik den lande van nut zal zijn. De commissie denkt zich die mogelijkheid voor personen, die een betrekking bekleeden met een aanvangsbezoldiging van 250 gulden.

Wordt het verlof door het bevoegd gezag uitgesteld, dan moet voor elk jaar uitstel 2 maanden verlof meer gegeven worden.

Omzetting van buitenlandsch verlof in binnenlandsch verlof acht de commissie te moeten blijven bestaan en met volle activiteitsbezoldiging. De duur van die verloven wordt echter veel kleiner gesteld, dan nu het geval is.

De bepaling wordt voorgesteld, dat geen lager verlofsbezoldiging dan 250 gulden per maand mag worden gegeven, omdat een gezin in Nederland niet met minder toe kan.

Verder wordt voorgesteld den ambtenaar recht te geven op vergoeding van passagekosten en hem vrij te laten in de keuze van de stoomvaartlijn waarmee hij zich wil laten vervoeren.

Verder wordt er eenheid gebracht in de bedragen der uitrustingskosten in verband met de aanvangswedde en worden regelen gesteld voor het terugstorten van uitrustings- en overtochtskosten, wanneer 's lands dienst binnen 5 jaar verlaten wordt.

Artt. 44 tot 47. Bevatten bepalingen omtrent ambtenaren, die tot lid van de volksvertegenwoordiging, van den Volksraad of van den gemeenteraad zijn verkozen. Kan die functie niet waargenomen worden gelijk met het ambt, dan moet non-activiteits-tractement gegeven worden zoodanig, dat de ambtenaar niet in inkomsten achteruit gaat. Artt. 47 tot 50 regelt de bezoldiging bij ziekte.

Op den voorgrond staat, dat in geval van ziekte gedurende zekeren tijd bezoldiging blijft behouden. Daarbij is overwogen wat te doen, wanneer de ziekte aan den ambtenaar zelf te wijten is. Waar dit zelden voldoende te bewijzen zal zijn, is hiervan afgezien. De commissie gaat zelfs zoo ver dat ze meent, dat wanneer een ambtenaar door drankmisbruik aan dilirium tremens lijdt en zijn werk daardoor niet verrichten kan, niet steeds zal zijn aan te toonen, dat hij door eigen schuld ziek is.

De commissie beseft dat het noodig is strenge bepalingen tegen simulatie te maken.

Voorgesteld wordt bij ziekte gedurende 6 maanden vol tractement te geven daarna 3 maanden $\frac{3}{4}$ en dan nog 3 maanden $\frac{1}{2}$. Daarop volgt de mogelijkheid van een uitkeering, waarna ontslag.

Geschiedt een ongeval in rechtstrecksch verband met de uitoefening van zijn dienst, dan dient bij invaliditeit het gouvernement een geregelde uitkeering te verzekeren.

Art. 52 handelt over het wachtgeld. Dit zal bij ordonnantie geregeld moeten worden, terwijl de tijd op wachtgeld doorgebracht voor pensioen meetelt.

V. *Diensttijd.*

1. Door den Gouverneur-Generaal worden voor iederen tak van dienst regelen gesteld voor den dienst of werktijd van de ambtenaren. Daarbij wordt bepaald:

a. onder welke voorwaarden dienst of arbeid kan worden bevolen, die buiten de gewone dienst- of werktijden valt.

b. of en naar welken maatstaf bevolen dienst of arbeid, die buiten de gewone dienst- of werktijden valt bijzonder wordt beloond.

2. Bij de regeling van den diensttijd wordt in acht genomen, dat de dienst en werktijden niet overmatig zijn en dat de werktijd behoorlijk door rusttijd wordt onderbroken.

3. Bij de regelingen van de vrije dagen wordt, zoover het belang van den dienst zulks gedoogt, zooveel mogelijk met de godsdienstige en maatschappelijke gebruiken rekening gehouden.

Uit de toelichting blijkt, dat van een algemeene regeling is afgezien, omdat de verschillende bedrijven en takken van dienst te zeer uiteen loopen.

VI. *Verplichtingen en Verbodsbepalingen.*

Art. 55. 1. De ambtenaar is gehouden de plichten uit zijn ambt voortvloeiende nauwgezet en ijverig te vervullen en zich te gedragen zooals een goed ambtenaar betaamt.

2. Hij is verplicht zich te onthouden van alle gedragingen, die de inwendige orde of de veiligheid van het land zouden kunnen in gevaar brengen of schaden.

Bij dit artikel is een zeer uitvoerige toelichting gevoegd met uitgebreide beschouwingen over hetgeen bij het desbetreffend artikel in het moederland ter sprake kwam. Verder geeft de toelichting wat in alle landen ter wereld daaromtrent bepaald is. Het zou thans te ver voeren hier op in te gaan.

Art. 56. Verplicht den ambtenaar te wonen in de hem aangewezen standplaats; hem kan de verplichting worden opgelegd in een bepaalde ambtswoning te wonen. Hij kan vergunning krijgen buiten zijn standplaats te wonen.

Uit de toelichting blijkt, dat domicilie hebben geen wonen is, zulks ter voorkoming van ontduikingen.

Art. 57. Regelt de mogelijkheid, dat een ambtenaar een andere betrekking zal moeten aanvaarden, die hem redelijkerwijze zal kunnen worden opgedragen.

Art. 58. Regelt in tegenstelling met het voorafgaande, het tijdelijk verrichten van andere werkzaamheden dan de gewone.

Hij kan echter niet worden verplicht in plaats van stakers in particulieren dienst arbeid te verrichten, tenzij de hem opgedragen arbeid wordt verricht in dienst van den lande en voor den openbaren dienst tijdens de staking of als onmiddellijk gevolg daarvan redelijkerwijs dadelijk noodzakelijk is te achten.

Met nadruk wijst de commissie er op, dat het haar gewenscht voorkomt, dat van die bevoegdheid niet dan zeer spaarzaam en met groote omzichtigheid en tact gebruik zal worden gemaakt.

Art. 59. In het eerste lid wordt den ambtenaar de verplichting van geheimhouding opgelegd. De redactie geeft een zekere ruimte aan het eigen oordeel van den ambtenaar. Dit is noodig, omdat het practisch niet door te voeren zou zijn van den ambtenaar eenvoudig te eischen, dat hij niets zal openbaren van hetgeen in zijn ambt te zijner kennis kwam. Gevorderd kan slechts worden, dat hij ambtelijke geheimen bewaart.

Het tweede lid heeft het ambtsgeheim in bepaalde gevallen op. Tegenover zijn superieuren kan een ambtenaar zich nimmer op zijn verplichting tot geheimhouding beroepen.

Verder is bepaald, dat tegenover gerechten uitdrukkelijke geheimhouding kan worden opgelegd.

Art. 61. De ambtenaar is verplicht zich te gedragen naar hetgeen ten aanzien van het aannemen, middellijk of onmiddellijk, van geschenken en andere voordeelen voor hem is bepaald.

Er zullen afzonderlijk verordeningen moeten komen, die rekening houden met de eigenaardigheden van de verschillende diensten.

Art. 62. Het is den ambtenaar verboden middellijk of onmiddellijk deel te nemen aan aannemingen en leveringen ten behoeve van het gouvernement tenzij daartoe schriftelijk vergunning is verleend.

Art. 63. Dit artikel houdt regelen en voorwaarden, waaronder nevenwerkzaamheden zullen mogen worden verricht.

Het ontwerp huldigt niet het beginsel, dat nevenwerkzaamheden verboden moeten zijn. Het kan voor de ontwikkeling van den ambtenaar en daardoor voor den dienst van belang zijn, dat hij naast zijn ambtelijke taak nog andere werkzaamheden verricht. Het is een niet te miskennen gevaar, dat de ambtenaar door zijn dagelijksch werk vervreemdt van de maatschappij en dat zijn gedachtenleven zich uitsluitend gaat beperken tot het veelal eentonige en gelijkmatige werk. Beperking is noodig. Het moet echter niet schadelijk zijn voor zijn dienstvervulling.

VII. *Doen van Mededeelingen en Verzoeken.*

Art. 64. Het ontwerp bevat in twee artikelen bepalingen aangaande het zoogenaamde georganiseerd overleg, n.l. in art. 119 en in dit artikel. Art. 119 bepaalt, dat al wat tot uitvoering of aanvulling van bepalingen

van of krachtens het ontwerp wordt vastgesteld op straffe van nietigheid vooraf ter kennis moet zijn gebracht van vereenigingen of groepen van ambtenaren en wordt verder bepaald, dat ambtenarenvereenigingen in de gelegenheid moeten gesteld zijn hun gevoelen te doen kennen.

Art. 64 luidt: Aan de ambtenaren en aan erkende vakvereenigingen van ambtenaren wordt de gelegenheid gegeven om mondeling mededeelingen of verzoeken te doen, welke zij in het belang van den dienst, zoo het ambtenaren betreft in hun belang en zoo het vakvereenigingen betreft in het belang van hare leden gewenscht achten.

Bij ordonnantie worden verdere regelen gesteld.

Uit de toelichting zien we, dat naar de meening der commissie elk ambtenaar voldoende gelegenheid behoort te hebben bij een boven hem geplaatst ambtenaar op zijne belangen te wijzen. Wel geeft art. 112 van het regeeringsreglement ieder ingezetene het recht om verzoeken bij de bevoegde macht in te dienen, maar dit moet dan schriftelijk geschieden.

Hier te lande bestaat bij menig ambtenaar weinig lust zijn belangen bij een hooger ambtenaar voor te brengen. Daarom schijnt het noodig die bevoegdheid aan erkende ambtenarenvereenigingen toe te kennen.

Ook moet die vereenigingen de bevoegdheid gegeven worden de verzoeken mondeling toe te lichten om tot gedachtenwisseling te kunnen komen.

Verder wordt in de toelichting aangegeven, wat de desbetreffende ordonnantie zoo ongeveer zal moeten bepalen.

Met nadruk wordt er op gewezen, dat in artikel 64 tot erkenning wordt gebracht het recht tot bespreking of overleg, maar dat van medezeggenschap geen sprake is, aangezien de beslissing over het al of niet inwilligen van hetgeen gevraagd wordt, moet blijven berusten bij de hoogere autoriteit.

VIII. *Straffen.*

Art. 65. In dit artikel is gesproken van disciplinaire straffen om het onderscheid met het gewone strafrecht duidelijk te doen uitkomen. De straf kan worden opgelegd wegens plichtsverzuim. De uitdrukking is zeer ruim. Art. 66 bepaalt limitatief de straffen, die kunnen worden opgelegd. De keuze is zeer ruim en beweegt zich tusschen een schriftelijke berisping en ontslag.

Het beginsel van voorwaardelijke veroordeeling is ook opgenomen, want lid 2 bepaalt, dat bij het opleggen van straf bepaald kan worden, dat zij niet zal worden ten uitvoer gelegd en zal worden geacht niet te zijn opgelegd geweest, als aan den ambtenaar binnen een bij de uitspraak bepaalden termijn niet opnieuw een der bij de uitspraak bepaalde straffen is opgelegd. Voor een schriftelijke berisping geldt dit niet, want de mededeeling, dat men wordt berispt is de berisping zelve.

Art. 67 voorkomt, dat opgelegde boeten te zwaar op het gezin drukken.

Verder voorkomt dit artikel dat de openbare kas voordeel heeft van die boeten, die voor vacantieoorden e.a. bestemd kunnen worden.

Art. 68 geeft zooveel mogelijk waarborgen, dat bij een strafoplegging de belangen van een ambtenaar voldoende tot hun recht komen.

Art. 69 en 70 geven nadere regelen omtrent kennisgeving en tenuitvoerlegging.

IX. *Schorsing en ontslag.*

Artt. 71 tot 74. Houden regelen omtrent de schorsing, voorzoover zij, als maatregel van orde, het belang van den dienst in een overgangsperiode beschermen.

Daarom wordt deze schorsing niet als straf aangemerkt en de wedde doorbetaald.

Artt. 74 tot 79. Bij deze artikelen wordt een onderwerp geregeld, het ontslag, dat voor de regeling van den rechtstoestand der ambtenaren van het hoogste gewicht is. Het splitst zich in verschillende onderdeelen, die ieder een verschillend karakter dragen en daarom afzonderlijk worden behandeld.

In de eerste plaats het ontslag op eigen verzoek verleend, ten tweede dat bij wijze van straf, ten derde wegens bijzondere omstandigheden, wegens ziekte zonder kans op beterschap, wegens opheffing der betrekking of eindigen van tijdelijk werk, wegens weigering van een passende betrekking door een op wachtgeld gestelde. Ten vierde ontslag wegens ongeschiktheid, en eindelijk het ontslag omdat met den ambtenaar niet meer den gewenschten persoon acht, dus ontslag zonder opgaaf van redenen.

Art. 74. Ontslag op verzoek geschiedt niet vroeger dan een maand of later dan 3 maanden na het verzoek.

Art. 75. Een tijdelijk ambtenaar wordt geacht eervol ontslag uit 's Lands dienst te hebben, zoodra de tijd, waarvoor hij werd aangesteld, is verstreken of de werkzaamheden zijn verricht.

Is men niet voor bepaalden tijd tijdelijk aangesteld, dan gaat het ontslag in 3 maanden na schriftelijke aanzegging.

Art. 77 somt de verschillende gevallen op, dat een ambtenaar kan worden ontslagen zonder toekenning van de in art. 78 vastgestelde uitkeering.

Art. 78 stelt de uitkeering voor een ambtenaar vast, die zonder opgaaf van redenen uit den vasten dienst wordt ontslagen.

Die uitkeering bedraagt drie maanden van de laatstelijk genoten bezoldiging vermenigvuldigd met het aantal volle dienstjaren. Bovendien wordt een bedrag toegekend gelijk aan hetgeen door den ambtenaar voor pensioen voor zichzelf en voor zijne weduwe en weezen is gestort.

Artt. 79 tot 114 regelen het beroep van de ambtenaren tegen handelingen, weigeringen of besluiten, waardoor zij hun rechten of belangen geschonden achten. Zij vormen als het ware de garantie voor de nakoming van al hetgeen in de vorige artikelen is voorgeschreven of verboden. Het ontwerp denkt zich twee instanties, waaraan een zaak ter beoordeeling kan worden gegeven.

In eersten aanleg kan ieder ambtenaar elke klacht over een hem in zijn kwaliteit aangedane behandeling door het boven hem gestelde gezag ter beoordeeling brengen van een districtsgerecht. Vervolgens kan beroep tegen de beslissingen van zulk een gerecht worden aangeteekend bij een Centralen raad.

Het districtsgerecht neemt kennis van alle klachten van ambtenaren betreffende besluiten, handelingen en weigeringen genomen, verricht of uitgesproken door den Gouverneur-Generaal, waardoor zij hun recht of belang geschonden achten.

Dit geldt ook voor de nagelaten betrekkingen en voor gewezen ambtenaren.

Slechts in enkele gevallen wordt een ingediende klacht ter zijde gelegd of kan het gerecht een klacht naar eigen oordeel ter zijde leggen. Maar als regel moet het kennis nemen van het ingediende bezwaar en zijn oordeel uitspreken, zoowel wanneer het gaat om een opgelegde straf of om een recht, dat wordt geschonden geacht, als wanneer sprake is van een belang, dat in strijd met de billijkheid in verdrukking heet geraakt.

Speciaal dit laatste breidt de werkzaamheden van het gerecht uit over alle handelingen weigeringen, die voor den ambtenaar als zoodanig nadeelig zijn.

Op de vraag, of het zoo niet te ver gaat wordt geantwoord, dat van be-

vrediging van rechtsgevoel alleen dan in werkelijkheid sprake kan zijn, als iedere grievend geachte handeling, hetzij die finantiëele gevolgen heeft of niet, aan het oordeel van een onpartijdig college kan onderworpen worden. Juist waar geen bepaald omschreven rechten in het geding zijn, is voor onrechtvaardigheid het meeste terrein.

Er kunnen gevallen zijn, dat het gezag zich niet gerechtigd acht tot het eerbiedigen van de uitspraak des rechters. Hoewel het er niet gemakkelijk toe over zal gaan, blijft het gezag in laatste instantie vrij om die maatregelen te nemen of na te laten, die z.i. door het algemeen belang worden gevorderd of verboden.

Het ontwerp geeft nog verschillende algemeene regelen voor de wijze, waarop door de gerechten en den raad te werk moet worden gegaan. De nadere uitwerking daarvan blijft aan een ordonnantie overgelaten, maar in de regeling vinden verschillende bepalingen een plaats met betrekking tot het verkrijgen van de voor een juiste beslissing noodige inlichtingen en terzake van de regelen, bij het houden van zitting en het voorbereiden der beslissingen te volgen.

De zitting en uitspraak zijn als regel niet openbaar, doch om redenen van algemeen belang kan de rechter openbaarheid bepalen.

De rechtbanken zullen ook in vele gevallen de aangewezen adviseurs voor regeeringsorganen zijn en zonder dat de verordening dit zegt, zullen ze de door het publieke gezag gevraagde adviezen kunnen geven.

Men is uitgegaan van de hoop, dat functies in die rechtbanken als nevenbetrekking aanvaard zullen kunnen worden. Dit is niet alleen noodig uit geldelijke overwegingen, maar vooral, omdat het beter is, als de mannen en vrouwen, die de gerechten zullen vormen, voortdurend aanraking met het werkelijke leven blijven houden. Zoodoende kan een wisseling van personen en daardoor een bijhouding van groeiende maatschappelijke stroomingen worden verwacht.

Slaagt de proef niet, dan zal men er toe moeten overgaan van het lidmaatschap een zelfstandige betrekking te maken.

X. *Overgangsbepalingen.*

Art. 115. Deze regeling is niet van toepassing op bij het in werking treden van art. 10 in tijdelijken dienst zijnde ambtenaren. Op verzoek van een zoodanig ambtenaar wordt echter de regeling op hem toegepast.

Art. 116. Bij het in werking treden van art. 12 dezer regeling reeds in dienst zijnde ambtenaren ontvangen op schriftelijke aanvraag, mits binnen drie maanden na dat in werking treden gedaan, een akte van aanstelling als in dat artikel bedoeld.

De toelichting vermeldt hieromtrent, dat zonder twijfel bij het in werking treden van de regeling verschillende tijdelijke ambtenaren in functie zijn zullen, misschien reeds lange jaren, wier tijdelijke aanstelling zich niet verdraagt met het bepaalde bij art. 10. Het kan zijn, dat hun tijdelijke dienst opzettelijk, doch zonder een behoorlijke rechtvaardiging, is ingesteld en voortgezet. Het kan ook zijn, dat men verzuimd heeft hun tijdelijke aanstelling voor een vaste te verruilen. De vraag is, wat met deze ambtenaren moet worden gedaan, wanneer de regeling in werking treedt.

Waar hier zooveel categorieën van ambtenaren voorkomen is niet bepaald, dat die ambtenaren geacht worden tijdelijk te zijn aangesteld met ingang van den dag van het in werking treden van art. 10, doch wordt hun individueel de gelegenheid gegeven de wenschelijkheid van die toepasselijkheid desgewenscht te krijgen.

Natuurlijk zal overigens het in werking treden van de nieuwe regeling in vele gevallen het bevoegd gezag er toe brengen aanstonds de positie van deze ambtenaren te overwegen en hun tijdelijke aanstelling in een vaste omzetten.

Dat in de verschillende artikelen niet is gesproken van den dag, waarop de regeling in werking treedt, vindt zijn verklaring in de omstandigheid, dat verschillende artikelen op onderscheidene tijdstippen in werking kunnen worden gebracht.

XI. *Slotbepalingen.*

Hieronder vinden we in art. 119 bepaald, dat voorschriften en algemeen verbindende regelingen tot uitvoering of aanvulling van bepalingen van of krachtens deze regeling, niet worden vastgesteld of gewijzigd, dan nadat overeenkomstig regelen, bij ordonnantie gesteld, vereenigingen van ambtenaren en groepen van ongeorganiseerde ambtenaren in de gelegenheid zijn geweest haar gevoelen ter zake te doen kennen.

Art. 121 bepaalt, dat deze regeling kan worden aangehaald als Nederlandsch-Indische Rechtstoestandregeling 1922.

(*Bat. Nbl.*)

EEN PERSGESPREK MET DEN MINISTER VAN KOLONIËN.

De winstaandeelkassen. De herziening der staatsregeling.

De minister van Koloniën, de heer S. de Graaff, was zoo welwillend het *Alg. Hbl.* de gelegenheid te geven tot een gesprek over enkele onderwerpen, die op het oogenblik de aandacht trekken. Het blad geeft er het volgende verslag van:

In de eerste plaats hebben wij gevraagd naar de juistheid van het bericht, dat eenigen tijd geleden uit Indië is overgeseind, volgens hetwelk hij aan belanghebbenden zou hebben verklaard, dat *zoolang hij bewindsman* is en de economische omstandigheden niet zijn veranderd, tot daadwerkelijke invoering van de *winstaandeelkassen* niet zal worden overgegaan." De minister antwoordde, dat meer dan eens het onderwerp bij hem ter sprake is gebracht, waarbij steeds de nadruk werd gelegd op de *economische omstandigheden.*

Het zijn deze omstandigheden ook, aldus de minister, die de vraag, of er winstaandeelkassen dienen te worden opgericht, voor het oogenblik op den achtergrond stellen. Het is thans zeker geen tijd voor instellingen van dien aard, en ik geloof niet, dat ook de Gouverneur-Generaal op het oogenblik aan uitvoering van het denkbeeld denkt. Over den vorm van eene eventueele uitvoering — een uiterst moeilijk vraagstuk — is trouwens tusschen Buitenzorg en het Plein feitelijk nog niet van gedachten gewisseld. En hoe sympathiek het idee op zichzelf misschien ook moge zijn, die gedachtenwisseling zal in elk geval wel moeten blijven rusten tot beter tijden.

Het gesprek kwam daarna op de *herziening van de Indische staatsregeling.* In den loop daarvan heeft de minister nog eens uiteengezet, gelijk hij dat vroeger ten deele reeds in de stukken heeft gedaan, waarom hij aan een partieele herziening van het Indische Regeeringsreglement, die zich uitsluitend zou beperken tot het autonomie-vraagstuk en hetgeen daarmee rechtstrecks samenhangt, de voorkeur had gegeven boven een algemeene herziening, waarbij alle andere principieele vraagstukken van Indisch staatsbeheer mede zouden zijn betrokken. Een algemeene herziening zou

vermoedelijk jaren vorderen. En de vraag zou wezen, of men het over sommige onderwerpen (men denke bijvoorbeeld aan het zendingsartikel, aan de agrarische beginselen enz.) dan nog wel eens zou worden. In ieder geval zou, zoo de heele herziening al niet mislukte ten gevolge van gebrek aan overeenstemming op punten van anderen aard, de herziening van de staatsregeling, die toch — moet men aannemen — voor het oogenblik Indië het meest ter harte gaat, waarschijnlijk langen tijd daardoor worden opgehouden. Het is natuurlijk veel mooier en veel meer aantrekkelijk — zeide de minister — te trachten voor Indië de rol van Thorbecke te spelen, maar zou dat werkelijk in het belang van Indië zijn geweest! Integendeel, ik heb gemeend de voorgenomen herziening van het Indische staatsrecht *het eerst*, los van alle punten, te moeten voorbrengen, opdat zij niet op de lange baan zou worden geschoven. Een overwegend motief voor een partieele herziening als de voorgestelde, is ook het volgende. Wanneer het geheele Regeeringsreglement, in zijn vollen omvang, vooraf werd herzien, zou het nieuwe wetgevende orgaan, dat juist bestemd is om in de wetgeving voor Indië een eerste rol te spelen, bij voorbaat op alle belangrijke punten zich het gras voor de voeten weggemaaid vinden. Zooals nu de opzet is, zal integendeel dat lichaam straks in de gelegenheid zijn om in de eerste plaats, wanneer punten van dien aard aan de orde komen, daarover zijn meening uit te spreken, zooals het geval behoort te zijn.

De voorstanders van een algemeene herziening hebben aan dat voordeel waarschijnlijk niet gedacht, merkten wij op.

Mogelijk niet, was het antwoord, maar naar mijn inzien zou men, door de zaak anders te behandelen, een bevredigenden loop van zaken veeleer tegenwerken dan bevorderen. In dit verband werd nog de aandacht er op gevestigd hoe ongegrond de voorstelling is, die wel eens wordt uitgesproken, als zou de regeering stelselmatig zich onthouden van een besliste uiting van hare inzichten, ja zelfs de autonomie van Indië niet gunstig gezind zijn. Hoe zou zich dat rijmen met de daden der regeering! Men zou het haar niet hebben kunnen verwijten, wanneer zij de herzieningsvoorstellen had aangehouden tot de Grondwetsherziening een voldongen feit geworden was. Integendeel, niet geheel zonder reden is in een van de rechtsche bladen de vraag opgeworpen of het strikt genomen wel aanging, die voorstellen nu al bij den Volksraad aanhangig te maken, nog vóórdat de Grondwetsherziening in tweede lezing was afgedaan. Maar ofschoon dit bezwaar zich voordeed, heeft de Regeering ter bespoediging van de oplossing, die naar de autonomie van Indië zou leiden, toch dien weg ingeslagen, waaruit zeker geen ongeneigdheid tot regeling van het onderwerp blijkt.

Wij stelden de vraag of een werkelijk bevredigende oplossing van het autonomie-vraagstuk vooralsnog niet op verschillende bezwaren van practischen aard zou stuiten.

Een van de grootste moeilijkheden was het antwoord, een belemmering, die zich altijd zal blijven voordoen, is de groote uitgetrektheid en de eigenaardige geografische vorm van het gebied. Bovendien, voor langen tijd nog, het ontbreken van staatkundig leven, in den werkelijken zin van het woord, bij verreweg het gros van de bevolking. Ook zonder nog aan parlementaire instellingen te denken, waarvan in het geheel nog geen sprake zou kunnen wezen, is het eerste feit oorzaak, dat ook bij beperking tot den meer bescheiden vorm van autonome bestuursvoering, de opzet van zaken althans voor de naaste toekomst met zekere matiging zal moeten plaats vinden. Wanneer men in aanmerking neemt hoe moeilijk het is, zelfs hier in ons land, de afgevaardigden langen tijd achtereen bijeen te houden, behoeft

men zich werkelijk geene illusiën op dat punt te maken voor een land als Indië, waar de afstanden zoo heel veel grooter en de reisgelegenheid zooveel moeilijker zijn, en waar — dit vergete men vooral niet — de nuttige kern van ingezetenen, bekwaam en tegelijkertijd maatschappelijk in staat, om zich geheel of voornamelijk aan de publieke zaak te geven, over het algemeen vrijwel ontbreekt. De gedachte, dat de Volksraad in zijn geheel om zoo te zeggen het gansche jaar door, wanneer noodig, beschikbaar zou zijn voor de dagelijksche wetgeving, werd daarom practisch voorshands uitgesloten geacht. Die overweging had den minister in overeenstemming met den Landvoogd tot het denkbeeld geleid om, gegeven de verhoudingen zooals zij zijn en in meer of mindere mate waarschijnlijk nog lang zullen blijven, voor die dagelijksche wetgevende taak het oog in hoofdzaak te vestigen op een door en uit den Volksraad door eigen keuze samen te stellen commissie van kleineren omvang, den Wetgevenden Raad. In dien raad zal men dan den overgangsvorm hebben, die geleidelijk, al voortschrijdend met de staatkundige ontwikkeling van Indië zelf en met het wegvallen ook van de overige belemmeringen, kan uitgroeien tot hetgeen ook daar te eeniger tijd de eindtoestand zal worden. Of nu die eindtoestand dezelfde zal zijn, merkte de minister op, dien wij hier kennen, is een andere vraag. Integendeel meende hij — in tegenstelling met de Nederlandsche staatkundige verhoudingen — voor de bestuursvoering in Indië in de toekomst al meer in de gewestelijke organisatiën een punt van overwegend belang te moeten zien, wanneer althans de nieuwe provinciën op breeden grondslag werden opgezet en als zoodanig werkelijk in ruime mate met de vereischte persoonlijke en materieele krachten werden toegerust.

Hoe denkt u zich, vroegen wij, de bevoegdheden van den Volksraad en van den daaruit te kiezen Wetgevenden Raad?

De Volksraad, zeide de minister, zal in het algemeen het begrootingsbeleid hebben te voeren en, daargelaten de uiteraard dan tot summiere lijnen beperkte bemoeienis van den Rijkswetgever, daarmede in hoofdzaak de koorden van de beurs in handen krijgen. Onderwerpen van wetgeving, die naar het oordeel van den Wetgevenden Raad — die vanzelf ook met de overige leden van den Volksraad in nauw contact zal blijven — om hunne bijzondere beteekenis veeleer bij dien raad in pleno overwogen moeten worden, zouden bovendien door den Volksraad in zijn volle sterkte worden behandeld. De Wetgevende Raad, uit achttien leden van den Volksraad en den voorzitter bestaande, zou overigens den wetgevenden arbeid afdoen. Hij zou behandelen alle wetsvoorstellen, door de regeering (in overleg met den Raad van Indië, die in de toekomst in dat opzicht ongeveer de plaats zou innemen van onzen Raad van State) ontworpen en bij den Volksraad ingediend, maar daarnaast ook het recht van initiatief hebben en dus ook eigen wetsvoorstellen kunnen ontwerpen, behandelen en aannemen. De Volksraad zelf zou bovendien bij de begrooting over alle belangrijke punten van staatsbeleid met de regeering van gedachten kunnen wisselen.

Hoe denkt u zich de verkiezing van den Wetgevenden Raad?

De Wetgevende Raad zal zooveel mogelijk een getrouw spiegelbeeld op verkleinde schaal moeten geven van de verhouding der groepen in den Volksraad. Een doelmatig stelsel van verkiezing door en uit den raad is daarvoor ontworpen.

Bij het afdeelingsonderzoek in den Volksraad van de herzieningsvoorstellen werd op eenige correcties op dit punt aangedrongen.

Ja, van verschillende zijden werd het denkbeeld aanbevolen, om alleen een deel van den Wetgevenden Raad door den Volksraad te doen verkiezen,

daarentegen door den Gouverneur-Generaal een ander deel te doen *benoemen*, terwijl de regeering heeft voorgesteld *alle* leden van den Wetgevenden Raad door den Volksraad zelf uit zijn midden te doen *kiezen*. Daargelaten het al of niet wenschelijke van een zoodanige wijziging, is het feit, dat uit den Volksraad zelf de aandrang daartoe is voortgekomen, hoogst opmerkelijk. Men ziet er uit hoe, als het met dergelijke instellingen ernst gaat worden, bij velen de juiste gedachte naar voren komt, dat los van alle politieke stroomingen en desiderata het in de eerste plaats er op aankomt een voor het doel *practisch bruikbaar* orgaan te construeeren.

En als de Volksraad dien wensch nu eens overnam, excellentie?

Dan zal het voor de regeering nog een lastige vraag zijn of zij daartoe mag meewerken. Ik gevoel natuurlijk ook, dat in benoeming van een deel van den Wetgevenden Raad eene nuttige waarborg kan liggen, wat aangaat de bruikbaarheid van het lichaam voor de werkelijk niet voor ieder weggelegde wetgevende taak. Maar, aan den anderen kant, men begeeft er zich mee op een alles behalve aanlokkelijk pad. Voldoening valt er niet bij te oogsten. Bovendien is het de vraag of de bezwaren tegen verkiezing van den *geheelen* Wetgevenden Raad niet overdreven worden en of het, alles samengenomen, toch maar niet beter is, den Volksraad hier in van begin af aan zijn eigen gang te laten gaan. Misschien zal de keuze den eersten keer te wenschen laten, maar vermoedelijk zou de Volksraad wel terdege met die ondervinding rekening houden voor een tweeden keer.

En het kiesrecht voor den Volksraad, excellentie? Is het bericht juist, dat de Indische Regeering aan U gevraagd heeft de herzieningsvoorstellen aan te houden tot eerst het kiesrecht voor den Volksraad is geregeld?

Neen, het spreekt vanzelf, dat dit niet waar is. Er valt voor mij niets aan te houden. Voor zoover men al dadelijk het kiesrecht voor den nieuwen Volksraad in hoofdtrekken of in bijzonderheden onder de oogen wil zien, moet dit aan Indië zelf in eerste instantie worden overgelaten. Dat kan men hier van uit de verte toch niet bevredigend doen.. Het is waar, dat de wijze van verkiezing van den nieuwen Volksraad *voor de eerste maal* niet anders nog dan bij Koninklijk besluit kan worden geregeld. Eerst wanneer eenmaal dat lichaam er is, zou men de zaak, naar ik meen, aan den Indischen wetgever kunnen laten. Maar het standpunt, dat ik hierbij inneem, is, dat — tenzij de aanbevolen oplossing inderdaad ernstige bezwaren mocht opleveren — zooveel mogelijk op dit punt van in groote mate internen aard met de Indische wenschen rekening moet worden gehouden.

Uit de stukken van den Volksraad moet men welhaast den indruk krijgen, dat u de kiesrechtregeling zou aangrijpen om de herziening nog wat op te houden.

Daarmede staat het al evenzoo als met het wantrouwen op andere punten, waarover wij het hadden. Wat aangaat het kiesrecht, moet men zooveel mogelijk in Indië zelf tot een bevredigende regeling zien te komen. Mogelijk zou men nog wel het best doen met voor den eersten keer aan het bestaande stelsel van verkiezing voor den Volksraad niet veel te tornen, behoudens dan enkele verbeteringen en aanvullingen. Is de nieuwe Volksraad eenmaal tot stand gekomen, dan kan men verder rustig den loop van zaken aanzien en desgewenscht zelf een nieuwe regeling ontwerpen, die bij volgende verkiezingen zal dienst doen.

Het zou dus niet verstandig zijn, meent u, als men nu al een nieuw kiesstelsel poogde te ontwerpen?

Wanneer het verlangen naar een autonoom centraal orgaan in Indië zoo groot is als men vaak betoogt, vrees ik, dat het geduld daarmee zeer op

de proef zou worden gesteld. Maar, zooals ik al verklaarde, even ongemotiveerd als het is om in deze aan tegenwerking van de regeering te denken, evenzeer ligt het vèr van hare bedoelingen om eenige *pressie tot bespoediging* te willen uitoefenen. Voor een land, waar nog aan rechtstreeksche verkiezingen voor den Volksraad door de ingezetenen zelven weinig of niet te denken valt en waar men dus wel noodzakelijk is aangewezen voornamelijk op de gewestelijke en plaatselijke bestuursraden, die bovendien voor een groot deel nog in de maak zijn, spreekt het vanzelf, dat zich moeilijk eene oplossing laat bedenken, die al dadelijk aan hooge eischen voldoet. Daarom moet men mijns inziens voorshands het niet al te ver willen zoeken. Hoofdzaak is, dat men verstandige menschen van verschillende richtingen in den Volksraad brengt, die tot den opbouwenden arbeid een vruchtbaar aandeel kunnen bijbrengen. Men zou kunnen vragen — die vraag is ook meermalen gesteld — of men eigenlijk niet beter had gedaan met nog een jaar of wat met deze plannen te wachten, tot de op gang zijnde bestuursorganisatie den onderbouw beter had voorbereid. Mijns inziens heeft die vraag in de gegeven omstandigheden weinig practisch nut meer.

Een andere zaak is het, dat men zich vaak blind staart, zoowel hier als in Indië, op dat hoogere wetgevende lichaam, terwijl, naar mijne meening, de bestuursorganisatie, met de daarbij bedoelde vorming van gewestelijke en plaatselijke autonome en medebesturende organen, voor een gezonde ontwikkeling van het staatkundig leven in Indië voor het oogenblik feitelijk van grooter belang is. In die lagere bestuurslichamen kan de politieke belangstelling van de zoo uiteenloopende bevolkingsmassa's zich beter concentreeren; zij zullen in veel wijderen kring politiek opvoedend kunnen werken. En zoo zullen zij later het materiaal kunnen leveren voor een juiste afspiegeling van de staatkundige gedachten van de bevolkingsgroepen in het groote wetgevende lichaam. Maar dat zijn *perspectieven*. Voor het oogenblik moet men zich behelpen met de weinige middelen, die men heeft, en als men zich overigens weet te wachten voor overschatting van het kunnen van het oogenblik en voor voorbarige regelingen houd ik mij overtuigd van een bevredigende politieke ontwikkeling, waarbij het juiste evenwicht tusschen de verschillende maatschappelijke en economische belangen bewaard kan blijven.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

ERVARINGEN VAN EEN VROUWELIJKE ARTS IN NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

In een bijeenkomst in den Rotterdamschen Kring, van de Rebekkah loge Omhoog No. 2 (damesloge van de Rotterdamsche afdeeling der Independant Order of Odd Fellows) heeft dr. Emma A. van Teutem, gouvernementsarts te Soerakarta, met verlof hier te lande, een lezing gehouden over: Ervaringen van een vrouwelijke arts in Nederlandsch Oost-Indië.

De voorzitter, de heer J. H. Henken, deelde in zijn openingswoord mede, dat dr. van Teutem oorspronkelijk bij de pestbestrijding werkzaam is geweest en daarna als gouvernements- en hofarts te Soerakarta. Op 31 Aug. 1921 is haar het ridderkruis van de Oranje-Nassau orde verleend, als blijk van waardeering voor haar arbeid en toewijding en de daarmee bereikte resultaten.

Dr. van Teutem, in Indische kleederdracht sprekende, zeide dat zij, toen zij in Juni 1915 naar Indië ging, niet dacht daar langer dan een jaar, bij de pestbestrijding, te zullen blijven. Afschrikwekkende verhalen waren haar gedaan, hoe een vrouwelijke arts in den hoek werd geduwd en in het algemeen moest, zeide men, de Indische bevolking niets van de Europeesche geneeskunst hebben. Zij kreeg toen dan ook den indruk, dat haar medisch kunnen totaal overbodig was. Bij de pestbestrijding was echter nog een groot tekort aan artsen.

Den 1sten Augustus stapte zij te Batavia aan wal. Zij werd bestemd voor den inlichtingsdienst, d.w.z. dat zij een bepaalde landstreek kreeg tot het verrichten van doodschouw. Waren er pestgevallen geconstateerd, dan moesten er maatregelen genomen worden. Korten tijd daarna werd zij overgeplaatst naar Soerabaja. Deze dienst was heel nuttig en noodig, maar voldeed haar niet.

Gelukkig echter kon zij ook in therapeutischen zin werkzaam zijn. Zij mocht n.l. gratis medicijnen uitreiken. Daardoor kwam zij met de menschen in aanraking en zoodra zij een eigen ressort had gekregen, ondervond zij veel medewerking van het bestuur. Het was voor de bevolking een mirakel, dat er een dokter gekomen was die genezen wilde en medicijnen wilde uitreiken, en een vrouwelijke dokter was voor hen een waar wonderdier. Europeanen woonden er in het district niet; menschen en ziekten, de taal, de geheele landstreek was spreekster vreemd. Toch kwamen bevolking en dokter elkander spoedig nader. Zij vond er, dag aan dag rondreizende, een streek met ruim 100,0000 inwoners, die geen enkelen dokter, geen enkele verpleegster, geen enkele vroedvrouw, geen enkele ziekeninrichting hadden. Gretig namen de menschen de hulp van den dokter aan, hulp, die ver boven hun begrip ging. Zij riepen haar bij krankzinnigen, om die met een poedertje of een drankje beter te maken. Grijsaards kon zij, meende men,

jong maken en zij zelf had huns inziens het eeuwige leven. Waar het maar een beetje koel was, aan den grooten weg dikwijls, hield zij polikliniek. Het is niet waar, dat de Javanen niets moeten hebben van de Europeesche geneeskunst. Zij wachten op de bepaalde plaatsen in drommen geduldig en waren steeds zeer meegaand, en iederen dag reed spreekster terug in een auto, beladen met geschenken. Op alle mogelijke wijzen verleenden de Javanen medewerking. Zij bereidden haar den weg, droegen haar in een draagstoel uren ver door den modder. Het was een praktijk vol verrassingen. Toen de menschen van alle medische hulp verstoken waren, trachtten zij zich te redden door van een markskramer ingrediënten te koopen, waaraan zij geneeskracht toeschreven. Op dezelfde manier wilden zij dat voortzetten. Zij stelden zelf de diagnose en vroegen om de geneesmiddelen, waarvan zij de namen spoedig onthielden. Veel moeite kostte het, hun het gebruik van de geneesmiddelen duidelijk te maken. Zoo had een vrouwtje, dat hoofdpijn had, de asperine nat gemaakt en op haar voorhoofd gesmeerd en mentolspiritus had zij ingeslikt. De eerste operatie was een spoedgeval van een Javaansche, die een abces had. Een bamboewachthuisje werd tot operatiekamer, de inlandsche chauffeur tot assistent gepromoveerd. De dankbare patiënte bracht den dokter als honorarium twee kokosnoten.

Einde Mei 1917 werd spreekster overgeplaatst naar Soerakarta. Dit deed haar leed, omdat de vriendelijke bevolking van haar district nu tot dezelfde hulpeloosheid verviel. Solo heeft ongeveer 135,000 inwoners. Zij kreeg het beheer over de ambulance der pestbestrijding en zij was blij, een ziekeninrichting te krijgen. In Malang had zij een heel goede gezien, maar die te Solo viel erg tegen. De inrichting bestond uit zes lage, vervallen barakken op een hopeloos dor en droog terrein. De dokter ter plaatse was daarvan geen verwijt te maken. Hij had geen tijd om naar de barakken om te zien. Er waren een hoofdverpleegster, d. w. z. een Amboneesche vrouw in een verpleegstersjapon en 4 z.g. zusters, meisjes, die drie maanden geleerd hadden om een thermometer vast te kunnen houden. Spreekster stelde regel op den gang van zaken. De polikliniek kreeg spoedig veel te doen en de zalen werden vol.

Einde Augustus vernam zij, dat de ambulance opgeheven zou worden. Zij was toen voornemens, over te gaan in burgerlijken dienst, maar de Javanen wilden haar te Solo houden en dienden requesten in. Zij achtte het haar plicht, aan dezen roep te voldoen. De requesten vonden veel bijval bij den assistent-resident; 16 Nov. 1917 had er een vergadering ter gouvernementsthuize plaats onder leiding van den resident, en den 18den d. a. v. werd opgericht de Vereeniging tot algemeene ziekenzorg, subsidies kwamen in en niet genoeg kon spreekster de animo der bevolking roemen om in deze mede te helpen. Uitvoeringen werden er gegeven en van alle kanten kwamen de doorslaande bewijzen hoezeer de inlandsche bevolking de Westersche geneeskunst op prijs stelt. De prang-wedono stelde grond ter beschikking.

De vereeniging stelde zich ten doel, zieken en gewonden te verplegen en cursussen te geven. De ambulance der pestbestrijding werd in bruikleen gevraagd en omdat men slechts over 50 bedden beschikte, wilde men voorloopig alleen vrouwen en kinderen helpen. Allereerst moest er gezorgd worden voor klassenindeeling; een vierde klas werd opengehouden voor gratis opneming. De geheele inrichting was van hout en bamboe en leek in de verte niet op een Europeesche inrichting. Leerling-verpleegsters werden aangenomen en een opleidingsschool werd gevormd voor verpleegsters en vroedvrouwen. Ook daarbij bleek de spontane drang der bevolking om voor-

uit te komen. Was er plaats voor hen, dan kon spreekster thans wel 200 leerlingen hebben. In de tweede helft van 1918 kwam er van de zijde der Chineezen een even groote spontane uiting, en half October kwamen de twee eerste Chineesche meisjes als leerlingen-verpleegster, de eersten in Nederlandsch-Indië. Zij werken in de beste harmonie met de anderen samen. Van den rijksbestuurder kreeg men woningen, die ingericht werden als tehuis voor de meisjes.

Het werken werd opnieuw een genot. Een succes als daar bereikt werd, had spreekster nooit gedroomd. Een zuigelingenzaaltje werd eveneens ingericht, en handen komen er te kort om de scholen van hulp te voorzien. Onderzoek van zwangeren, enz. enz. werd ingesteld en bij alles ondervond spreekster even groote belangstelling en medewerking. De inrichting zelf was en bleef echter slecht en onvoldoende; de wanden en vloeren scheurden open.

Toen het werk zoo toenam, en een operatiekamer enz. noodig was, kreeg men gouvernementssubsidie, genoeg om een aannemer te belasten met den bijbouw. Deze liet de inrichting echter in den steek, en men kocht zelf materialen en bouwde zelf. Toen kon men zelfs van verschillende afdeelingen gaan spreken en wie er uit Holland kwamen, vergaten het primitieve gedoe door het succes van het werk. Een waterleiding en gas ontbraken b.v. Wat dit voor een ziekeninrichting beteekent, begrijpt men, maar niettegenstaande alle bezwaren, was het werken er een genot. Het opleven en de leergierigheid der inlandsche bevolking stelt u in staat, te geven met hart en ziel. Helaas heeft zij van Holland veel slechts gezien, maar kent de inlander u eenmaal, wat geeft hij u dan een vertrouwen. Spreekster stond verbaasd over het intellect der dorpskinderen. Zij kunnen alleen in het Javaansch en Maleisch lezen, schrijven en rekenen, maar na drie jaar opleiding leggen zij met succes een verpleegstersexamen af, dat moeilijker is dan hier te lande.

Einde 1919 werd er nog een mannenafdeeling opgericht en zoodra bekend werd, dat men jongens-leerlingen zou gaan opleiden, werd men overstelpt met aanvragen. Ver van huis gingen zij en kwamen zij om te leeren, een diploma te halen. Ten stelligste moest spreekster ook tegenspreken, dat de inlander alleen toegankelijker is geworden voor de Europeesche geneeskunst, als het hem maar niets kost. Hij wil integendeel liefst niet gratis en gaarne zoo duur als hem mogelijk is verpleegd worden.

De inrichting had in het begin van dit jaar 80 bedden, 3 Europeesche verpleegsters en 60 leerlingen. De middelen zijn thans van dien aard, dat er een steenen gebouw wordt opgetrokken, dat naar spreekster hoopt, einde van deze maand betrokken kan worden. Met niet genoeg aandrang kon zij vragen om medewerking, om moreelen en financieelen steun. Het arbeidsveld is nog zeer ruim en ieder die aanpakt kan er veel en goed werk doen. Spreekster hoopte dan ook, dat er velen zullen komen naar het Oosten, waar verlangend naar hulp wordt uitgezien.

Een talrijk gehoor volgde dr. Van Teutem met aandacht en beloonde haar met een warm applaus.

REGISTER op den XLIV^sten Jaargang (1922).

A.

	Deel	Bladz.
Aardolie. Het uitvoerrecht op de — in Nederlandsch-Indië (uit het *Alg. Hbl.*)	II	799
Aardrijkskunde. Militaire — en Statistiek van Nederl. Oost-Indië (met Atlas) door G. J. Sieburgh en F. Kroon (Aankondiging)	I	91
Adatrecht. Pandecten van het — (Aankondiging)	I	560
Adatrechtbundels XX. Sumatra en Riau (Aankondiging)	I	560
Adoptie. De beteekenis der — in de Balische samenleving, door V. E. Korn	I	297
Afrika. Met Louis Couperus naar — (Aankondiging)	I	152
Algemeen Bestuur. Departementen van — door G. Th. Stibbe	I	97
Algemeene Secretarie. De — geknot? (uit de *Ind. Post* en *Sum. Post*) I 256; De — en Financien (uit het *Bat. Nbl.*)	II	633
Al-Indië-Congres. Het eerste — (uit de *Preanger Bode*)	II	816
Ambtenaar. Het zeer bedenkelijk tekort aan landsdienaren in Nederlandsch-Indië	I	1
Ambtenaren. Rechtszekerheid van — (advies van mr. Wormser) I 179; De rechtspositie der — (uit het *Soer. Hbl.*) I 513; De meeting der — op Hemelvaartsdag (uit de *Java Post*, W. J. Kroon in de *Reflector*) II 793; Rechtstoestand van —	II	1121
Ambtenaarsvraagstuk. Het — (dr. E. Moresco in *De Ind. Post*)	I	260
Amerikaansche belangstelling voor Indië (uit *Holland's Colonial Empire*)	I	446
Amerika en het Departement van Financiën (uit het *Bat. Nbl.*)	II	633
Andersen. De sprookjes van — door Ph. R. F. C. de Bruijn (Aankondiging)	II	629
Animisme. Over het — door P. C. van der Wolk	II	675
Arbeid. Het kantoor van — (Interview met den heer Viehoff in de *Ind. Ct.*)	I	365
Arbeidskrachten. Gebrek aan — (Johan Windius in het *Bat. Nbl.*)	I	177
Arbeidsmarkt. De Indische — (uit de *Ind. Post*)	II	938
Arbeidsraden in Nederlandsch-Indië. Een ondoordacht plan. (M. Ch. G. J. v. d. M. in *De Vrijheid*) I 259; Advies der arbeidscommissie in zake. — op Java (Van Aneta)	I	388

REGISTER 1922. DEEL BLADZ.

Arbeidsvraagstuk. Het Indisch — door W. H. van der Haas I 407
Archipel. Grepen uit den Indischen — door H. R. Roelfsema, (Van mijn aankomst en van Deli) II 765, (Van Java naar het Oosten) II 889; (Ternate en Halmaheira) . . . . . II 1077
Atjeh. (Prologus in de *Deli Ct.*) II 734; II 820. De legende van de wrijving tusschen civiel- en militair gezag in — (Prologus in de *Deli Ct.*) . . . . . II 930
Autonomie. De — van Oost-Indië (uit *De Telegraaf*) I 289; Is Indië rijp voor — (uit de *Ind. Post*) I 350; Het comité voor de — voor Indië (uit de *N. Ct.*) I 351; De actie voor — (uit de *Sum. Post*, Soemirat in de *Deli Ct.*) I 351; De P. E. B. en de actie voor — I 352; Een acte voor — (uit *De Loc.*) I 353; Voor de — van Indië (K. B. in de *Java Bode*) I 354; De — voor Oost-Indië. (De reactie ontmaskerd. De leden van het comité). (De secretaris van het comité Autonomie voor Indië in de *Loc.*) I 354; De — van Indië. (Ir. Th. Vreede in *Vrije Arbeid*) I 431; Spoed — (J. E. Stokvis in *De Taak*) . . . . . II 792
Autonomiebeweging. De — geoordeeld (uit *P. E. B.*). I 434

B.

Baars. De zaak — (uit het *Bat. Nbl.*). . . . . I 272
Bali. Zelfbestuur op — (Van Stein Callenfels in de *N. R. Ct.*) I 172; Lepra en Kastenverschil op — door V. E. Korn. . I 231
B. B. De toekomst van het — (Faber in het *Bat. Nbl.*) I 512; Het — Congres(verslag) . . . . . I 532
Bedevaartgangers. Waar — aan bloot staan (uit *Oetoesan Hindia*) . . . . . II 940
Bedrijven. Commercieele inrichting van — (P. Hövig in *Kol. Studiën*). . . . . II 801
Beeldende Kunst. Het sociaal conflict in de — door J. Havelaar (Aankondiging) . . . . . I 430
Begrooting. De Indische — 1922 (Mr. J. Gerritzen in *Ec. Stat. Ber.*) I 72; De Nederl. Indische — voor 1923 (uit *Ec. Stat. Ber.*). . . . . II 1119
Belastingen. Een nota van mr. Treub over de Indische — II 1031
Belastingheffing. Tegen de — in Nederlandsch-Indië. . I 293
Belastingkwestie. De — op Java (Firma J. A. Wattie & Comp. Ltd. in *De Financier*) . . . . . I 165
Belastingvrede. (Uit *De Loc.*) . . . . . II 927
Bergsma en Malakka. (Externeeringsbesluiten uit *De Loc.*) I 531
Bestuurshervorming. De — aangenomen (Uit *De Taak*) I 84; De Indische — (Van het comité Nieuw-Indië) I 153; De ambtelijke decentralisatie in het wetsontwerp betreffende de Indische — door mr. Chr. P. van Wijngaarden (Aankondiging) . . . . . I 288
Bestuursmaatregel. Een veel toegepaste — op de Buitenbezittingen door A. M. Sierevelt . . . . . II 760
Bestuursopleiding. De nieuwe —. . . . . II 846

REGISTER 1922.	Deel	Bladz.
Bestuursverkavelingcommissie. De — (uit *De Taak*)	I	365
Beuzelarij. (K—a in de *N. Ct.*)	II	721
Bezuinigen. Hoe —? (uit de *Sum. Post.*)	II	632
Bezuiniging op de uitgaven in Indië. (Van het Haagsche Aneta-kantoor I 166; De groote — (Een ambtenaar in het *Bat. Nbl.*) I 261; De — (uit de *Sum. Post.*) I 516; De — en de ambtenaar (uit de *Ind. Ct.* (W. J. E.)) II 712; — in Nederlandsch-Indië door R Birckenhauer II 869; — door Insider II 911; — in Indië en het nieuwe Regeerprogram (prof. Treub in *Vragen des Tijds*) II 924; — bij Onderwijs (Mardika in het *Bat. Nbl.*)	II	1109
B. G. D. (uit de *Ind. Ct.* en de *Ind. Post*)	II	932
Billiton. De ontwikkeling van het eiland — en van de Billiton Maatschappij door J. C. Mollema (Aankondiging)	II	1053
Birckenhauer. R. — Bezuiniging in Nederlandsch-Indië.	II	868
Blok. A. E. J. — Het vraagstuk van den Grooten Oceaan en Nederlandsch-Indië	II	561
Bodenhausen. De heer — geïnterviewd (uit het *Soer. Hbl.*)	II	928
Bolland. Open brief aan prof. G. T. P. J. — hoogleeraar te Leiden door J. Tal (Aankondiging)	I	64
Bongaaïs Verdrag. Het — (de vestiging der Nederlanders op Makassar) door dr. F. W. Stapel (Aankondiging)	II	1051
Borneo. Delfstoffen in Noord Oost — (Onderhoud van dr. Kemmerling met *Aneta*)	II	1116
Boschbeheer. Lands — in Nederlandsch-Indië door J. S. van Braam.	I	201
Braam. J. S. van — Lands-Boschbeheer in Nederlandsch-Indië I 201; De Indische Regeeringszorg voor den Landbouw I 473; Land-ontginning door de inheemsche bevolking van Nederlandsch-Indië	II	961
Bremer. Frederika — (1801—1865) naar hare brieven door Johanna W. A. Naber (Aankondiging)	I	66
Britsch-Indië. Leering uit — (K—a in de *N. Ct.*)	I	511
Buitenlandsche ingenieurs. De — (uit de *Preanger Bode*) II 933; De terugzending van — (uit de *Ind. Ct.*)	II	934
Bureaucratisme. (Soemirat in de *Deli Ct.*)	I	175
Burgerwachten voor Indië? (uit *De Zweep*, het *N. v. d. N.-I.*; de *Sum. Post;* de *Ind. Ct.; Java Bode; Deli Ct.*) I 284; (uit de *Preanger Bode*)	I	356

C.

Calcar-Schiotling. Elise van — door J. H. Sikemeyer, (Aankondiging)	I	64
Celebes. Het Gouvernement —, proeve eener monografie (eerste deel) door L. van Vuuren, (aankondiging). I 92; Register op deel I der Monographie —, (aankondiging) II 645; Catalogus van 's Rijks Ethnographisch Museum, deel XVI I Zuid — eerste gedeelte, door dr. H. H. Juynboll. (Aankondiging)	II	656
Chronogrammen. Balische — door V. E. Korn.	II	667

Colijn (Uit *De Loc.*) . . . . . II 937
Communisten, De — van Ternate (Uit het *Soer Hbl.*). . . II 724
Credietbehoeften, De — van den Indonesischen landbouwer, door dr. C. L. van Doorn (Aankondiging) . . . . . I 463
Crisis. De — in Ned. Indië. (E. Helfferich in *Kol. Studiën*) . I 158
Croo. M. H. du — De opstand in den Pundjab . . . . . II 586
Cultures. De beteekenis der — (Uit de *Deli Ct.*) . . . . . I 797

D.

Dajaks. Onder de — (Uit de *Sum. Post.*, onderhoud met assistent-resident Van Kesteren) . . . . . I 279
Dajaksche Vereeniging. De — Njoeli (K. M. in de *Sinar Hindia* overgenomen uit het *Kol. Weekbl.*) . . . . I 276
D. D. De „Geest van —" (Uit het *Soer. Hbl.*) . . . . . II 808
Defensie. De huidige stand van het vraagstuk der Indische — door F. Treffers . . . . . II 657
Democratie. Indië en de — (Mr. J. H. Heslinga in het *Alg. Hbl.*) . . . . . II 709
Deterding. Een onderhoud met den heer —, (Uit de *Haagsche Post*) . . . . . I 285
Diamantindustrie van Martapoera (Uit de *Java-Bode*) . II 809
Diamantstad door Herman Heijermans (Aankondiging) . . II 629
Djambi. Eerst voor, toen tegen Staatsexploitatie van (Uit *De Taak*) . . . . . I 79
Doode en de Wulpsche vrouw. De —, door Piet van Assche (Aankondiging) . . . . . I 151
Doolhof, door Bernard Brondgeest (Aankondiging) . . . . . I 151
Doordrijverij. De gevolgen van — (uit de *Deli Ct.* en *Java Bode*) II 1103
Dorssen. T. F. van De storting van de ontvangsten door de stations der Indische Spoor- en Tramwegen . . . . . II 582
Duurtetoeslag. De — (Uit de *Ind. Fin.*) II 634 ; Ambtenaren-Volksraadsleden en de —, (Uit het *Bat. Nbl.*) . . . II 926

E.

Eenheid gewenscht (uit *P. E. B.*) . . . . . I 185
Eenheids program. Ontwerp voor een Indische nationaal — I 87
Eerste liefde. De — door Ivan Turgenief (Aankondiging) . I 151
Emigratie. Javaansche — (J. P. Koster in *Kol. Studiën*) I 529 ; — uit Britsch-Indië (uit het *Alg. Hlb.*) . . . . . II 942
Encyclopaedie. Beknopte — van N.-I. door T. J. Bezemer (Aankondiging) I 94 ; — van Nederlandsch-Indië, Aanvullingen en wijzigingen Afl. I (aankondiging) II 752; Afl. II (Aankondiging) . . . . . II 1055
Encyclopaedisch Bureau. Het — (X in het *Bat. Nbl.*) I 273
Engelsch rapport. Een — omtrent N.-Indië (uit het *Alg. Hbl.*) II 811
Erberveld. Pieter — en sijne verfoeijelijcke daet door P. J. Zürcher Jr. . . . . I 54
Erfelijkheid. De stoffelijke basis der — bij planten en dieren, door dr. Th. J. Stomps (Aankondiging) . . . . . II 914
Ethiek. (Rede voorzitter „Oud Osvianen-Bond" en uit de *Deli Ct*) I 436

F.

Faust. Ideeën en problemen in Goethe's — door Herman Wolf. (Aankondiging) . . . . . I 430
Federatie en V. V. L. (H. Maréchal in *De Cultuurbond*) . II 806
Financieele toestand. De — van Nederlandsch-Indië. (J. E. Stokvis in *Ec. Stat. Ber.*) . . . . . I 157
Financieele zorgen (uit het *Bat. Nbl.*) . . . . . I 514
Financien. Indië's — (uit *De Loc.*) II 632; Het herstel van het evenwicht in de Indische — (uit het *Bat. Nbl.*) . . . II 713
Financiers. Officieele — (uit het *N. v. d. D. v. N.-I.*). . . II 935
Fiscus. De willekeur van den Indischen — en van de Indische wetgeving, door H. Ch. G. J. van der Mandere II 849; — en Handel (Chef van een groot handelshuis in de *Java Bode*) II 1106
Fronde. Arnold — 's Eerste Liefde, door Karel Wasch. (Aankondiging) . . . . . I 252

G.

Geldpolitiek. De gevaarlijke Indische — (mr. M. W. F. Treub in de *Ind. Post*) . . . . . II 714
Geslabakt. Waarom er — wordt in 's lands dienst, de nivelleering en bezuiniging. (Slabakker in het *Bat. Nbl.*) . . . I 270
Gevaar. Zou dit — denkbeeldig zijn? . . . . . II 663
Gevangeniswezen. Het — in Britsch-Indië, door J. F. C. Nienhuis I 31 . . . . . I 128
G. G. De bereikbaarheid van den — (uit het *Vrijz. Weekblad*) . I 84
Gif zuigen. (Uit het *Bat. Nbl.*). . . . . I 174
Gijsberti Hodenpijl. A. K. A. — De Nederlandsche bezittingen op de kust van Koromandel in 1780 en 1781 I 332; — De Zweedsche Oost-Indische Compagnie in 1732 II 1001
Goedkooper. Het wordt — (Uit de *Ind. Fin.*). . . . . II 712
Grafieken-Atlas. (Aankondiging van de voorgenomen uitgave) I 199
Groepsorganen. (Uit de *N. Soer. Ct.*). . . . . I 280
Grondhuur-Ordonnantie. Toepassing van enkele bepalingen der — door mr. H. D. Rubenkoning . . . . . II 1069
Grooten Oceaan. Het vraagstuk van den — en Nederlandsch-Indië, door A. E. J. Blok . . . . . II 561
Gulliver's reizen, door Jonathan Swift. (Aankondiging). . . I 152

H.

Haas. W. H. van der —, Het Indisch Arbeidsvraagstuk I 407; Het rijsttekort in Indië . . . . . II 987
Handboek voor de kennis van Nederland en Koloniën (Aankondiging) . . . . . II 914
Handelscommissarissen voor Ned-Indië, (W. de Cock Buning in *Econ. Stat. Ber.*) . . . . . I 160
Havenbedrijf. Het Indische — (Uit de *Sum. Post*) . . . . I 268
Herten Op — uit, door William J. Long (Aankondiging) . . . II 913

Heutsz. Een historische herinnering van generaal van —, (Omega in de *Sum. Post*) . . . . . I 88
Hollandsche vrouw. De — in Indië, door Marie van Zeggelen (Aankondiging) . . . . . I 464
Houten P. J. van — (met portret) door Joh. F. Snelleman . II 753
H. V. A. De Indische directeur der — over de vooruitzichten van het bedrijf (interview van den heer H. M. Bosch in het *Soer. Hbl.*) . . . . . II 1102
Huid- en geslachtsziekten Verspreiding van de — in Ned. O.-I. (Voordracht dr. J. D. Käyser) . . . . . I 181

I.

I. C. A. De — (Jeka in *P. E. B.*) . . . . . I 528
I. E. V. Beginselverklaring van het — I 274; — vrede. (Uit het *Bat. Nbl*) . . . . . II 1024
Impôt foncier. Le livre de l' — (Kitâb El-Kharâd), par Abou Ya'Koub, traduit et annoté par E. Fagnan. (Aankondiging) . . . . . I 288
Indië in 1921. (Uit *De Loc.*) I 358; — in den Spiegel van den Oceaan, door P. J. Zürcher Jr. (Aankondiging). . . . I 463
Indo. De N. I. P. en de — (Jan Roechem in het *Bat. Nbl.*) I 74; Iets over den — (C. in het *Bat. Nbl.*) . . . . . I 526
Indonesië en de Westerling, door C. W. Janssen . . . . I 393
Industrieën. Nieuwe en oude — (uit de *N. Soer. Ct.*). . . II 803
Ingenieurs-opleiding. De in het eindrapport der Technische Onderwijscommissie voorgestelde — (uit de *Waterstaatsingenieur*) . . . . . II 654
Ingleside. Rilla van — door L. M. Montgomery (Aankondiging) II 701
Inlandsche beweging. De — (K. in de *Java Bode*) . . II 812
Inlandsche Onderwijscongres. Het — (Uit de *Pr. Bode*) II 720
Islam. Actie van den — (Uit *De Standaard*) I 287; Les penseurs de l' —, par baron Carra de Vaux. (Aankondiging) . I 548
Italie van Dante tot Tasso, door H. B. Cotteril. (Aankondiging) I 152

J.

Jansen. C. W. — Indonesië en de Westerling . . . . . I 393
Japan. Oud en Nieuw — grepen uit het leven, door H. H. van Kol (Aankondiging) . . . . . I 66
Java. West — Als zendingsterrein der Nederlandsche Zendingsvereeniging door M. Lindenborn (Aankondiging) II 1052; Midden — ten Zuiden door D. Pol (Aankondiging). . . . II 1052
Java en Madoera. Overzicht van den economischen toestand der inheemsche bevolking van — door dr. W. Huender (Aankondiging) . . . . . I 190
Javasche Bank. De — (uit het verslag over 1920—1921) I 192; Het octrooi der — (uit *In- en Uitvoer*) I 364; Het geschil met de — (uit de *Ind. Fin.*) II 920; (De heer Helfferich over dit onderwerp) II 923; De dividendpolitiek

der — (uit *De Taak*) II 924; Het geschil tusschen de — en de Regeering (mr. Van Lutterveld in *In- en Uitvoer*; Joh. J. B. in *De Vrijheid*) . . . . . II 1016
Java-suiker. De positie der — op de wereldmarkt . . . . II 749
Jeruzalem door J. J. de Haas (Aankondiging) . . . . . II 629
Joden. De — van Barnow, door Karl Emill Franzos (Aankondiging) . . . . . II 914
Jogjasche agitatie. De — (uit *De Loc.*) . . . . . I 357
Jurist. Opleiding voor — in Indië (A. Neter in de *N. Soer Ct.*) II 719
Jut. De kop van — (uit de *Java Bode*) . . . . . II 937

K.

Kalff S. —, Solosche landhuurders I 236; De Koning der Oudgasten . . . . . I 412
Kanker-Instituut in Indië (Arts A. E. Sitsen in het *Tijdschrift voor Geneesk.*) . . . . . II 730
Kapstokken. (Aay in het *Vrijz. Weekbl.*) . . . . . I 257
Karangasem. De zonde van — (Uit de *N. R. Ct.*) I. 80; . I 171
Keerpunt. Op een —? (Joh. Windius in het *Bat. Nbl.*) . . II 946
Keloet. De uitbarsting van de G. —, in den nacht van den 19en op den 20en Mei 1919, door dr. G. L. L. Kemmerling (Aankondiging) . . . . . II 645
Kiesrecht. (Uit de *Sum. Post.*) . . . . . I 518
Kiesrechtcommissie. De conclusies van de — (Uit de *Ind. Ct.*) (W. J. E.) . . . . . II 917
Kind Een — van haar vader, door G. Stratton-Porton (Aankondiging) . . . . . II 702
Kinderen die huwen (Uit de *Kaoem Moeda*) . . . . . II 1026
Klacht. Onrechtmatige — (Kerkkamp in het *Vrijz. Weekbl.*) . II 723
Koloniale politiek. De — (Jhr. C. G. S. Sandberg in de *Geschriften van de Ver. voor Nat. Vrij-Ec. Staatkunde*). II 918
Koloniaal-Kerkelijke kwesties. (Uit de *N. R. Crt.*) I 370, I 454
Korn. V. E. — Lepra en Kastenverschil op Bali I 231; De beteekenis der adoptie in de Balische Samenleving I 297; Balische Chronogrammen . . . . . II 667
Koromandel. De Nederlandsche bezittingen op de kust van —, in 1780 en 1781, door A. K. A. Gijsberti Hodenpijl. I 332
Kunst en Critiek, door L. van Deyssel, (Aankondiging) . . . I 913

L.

Lampongs. In de — (Zentgraaff in de *N. Soer. Ct.*) . . . . II 935
Landbouw. Werkloosheid en kleine — (uit *De Suikerbond*) I 85; De Indische Regeeringszorg voor den —, door J. S. van Braam. . . . . I 473
Landbouwondernemingen. De vestiging van — in Nederlandsch-Indië. (Resumé onderhoud minister van koloniën en de leiders van het N.-I. Landbouwsyndicaat) . . . . . I 464
Landhuurders. Solosche —, door S. Kalff . . . . . I 236

Landontginning door de inheemsche bevolking van N.-I., door J. S. van Braam. . . . . II 961
Landsyndicaat. Het Ned. Indische — (Interview van den heer Marinus in de *N. Soer. Ct.*) . . . . . II 1104
Landvoogd. De rede van den — (uit het *Bat. Nbl.*, de *Pr. Bode*, *Java Bode*, *Ind. Ct.*, (W. J. E.), *Loc.*, *Sum. Post*, *Ind. Ct.*, (O. J. E.)) . . . . . II 703
Leening. De mislukte Indische — (Uit het *Bat. Hbl.* en P. E. B.) I 75; De Indische — en Amerika, $ contra onderzeeboot. (Uit *De Telegraaf*). . . . . I 76
Leeningen. Indische — (mr. J. Gerritzen in het *Utr. Dbl.*). II 806
Leger en Politie. (Uit de *Sum. Post*). . . . . II 1014
Les. De — van Britsch-Indië. (S. Ritsema van Eck in de *N. Ct.*) I 265
Levensstandaard. De — (Uit de *Ind. Ct.* (W. J. E.) . II 805
Locale raden. Inlanders en — (dr. Abdoel Rivai in *De Taak*) I 180
Los van Nederland. (Johan Windius in het *Bat. Nbl.*) . . . . I 433
Luchtverkeer. Het — in Nederl.-Indië door C. J. Snijders II 1057

M.

Mag dat? (Uit het *Alg. Hbl.*). . . . . II 1021
Maïscultuur. Een en ander omtrent de — in den Indischen Archipel, door J. J. Paerels . . . . . I 505
Malaise. Indië en de — (Uit de *Java Bode*) I 441; De — en den inlander. (Uit de *Sum. Post*) . . . . . II 1018
Malariaramp te Belawan bij den aanleg van de Oceaanhaven. (W. Schüffner en B. Hylkema in de *Mededeelingen van den B. G. D.*) . . . . . II 731
Maleisch zakwoordenboekje, door T. J. Bezemer. (Aankondiging) I 92
Mandere. H. Ch. G. J. van der — De willekeur van den Indischen fiscus en van de Indische belastingwetgeving . . II 849
Marinewee. Een stem uit Indië. (Uit de *N. Ct.*). . . . . II 639
Marriage. Kinship and the laws of — among Malayan Peoples and on matriarchy in Sumatra, by dr. G. A. Wilker. (Aankondiging) . . . . . I 288
Marx. Karl —, geschiedenis van zijn leven, door Franz Mehring. (Aankondiging) . . . . . I 252
Mededinging. Duitsche en Engelsche — in Indië. (uit *The Times*) . . . . . II 1119
Medische Hoogeschool. De — en Stovia en Nias. (Uit het *Bat. Nbl.*) . . . . . II 950
Meerderjarig. Indië — (Uit het *Alg. Hbl.*) . . . . . II 630
Mekka-bedevaart. De — (Uit *Neratja*) . . . . . I 358
Merapi. De hernieuwde werking van den vulkaan G. — (Midden Java) van begin Augustus 1920 tot en met einde Februari 1921, door dr. G. L. L. Kemmerling. (Aankondiging). . . II 645
Middeleeuwen. Herfsttij der —, door J. Huizinga. (Aankondiging) . . . . . I 253
Minister en Landvoogd. (Uit de *Sum. Post*) II 1012; Persgesprek met den — van Koloniën (uit het *Alg. Hbl.*) . . II 1133

REGISTER 1922.	DEEL	BLADZ.
Misleiding bij „Koloniën". De uitgezonden ambtenaren de dupe. (Uit *De Telegraaf*)	I	85
Mits.... (Uit *De Loc.*)	II	791
Modernisme. Het — en Nederland, door dr. K. H. Roessingh. (Aankondiging)	II	914
Moeitemakers. Bezoldigde — (Tiesing in *De Suikerbond*)	II	1024
Moeslimien. Het standpunt der Indische — (Van den Londenschen correspondent van het *Alg. Hbl.*)	II	1029
Muis Geboren een — (Uit *De Loc.*)	I	156
Munt. Een — in Nederlandsch-Indië. (Dr. C. Hoitsema in *De Economist*)	I	164

N.

Nienhuis, J. F. C. — Het Gevangeniswezen in Britsch-Indië, I 31	I	128
Nieuw-Guinea. Verslag van de militaire exploratie van Nederlandsch —, samengesteld door het D. v. O. in Ned.-Indië, (Aankondiging) I 91; De toestanden in —, (Uit het *Soer. Hbl.*) I 273; De nieuwe koers ten aanzien van — (Van *Aneta*) II 1114; Arbeidstoestanden in — (Conclusie van het rapport van den adjunct inspecteur van den Arbeid A. H. N. Kruijsboom)	II	1115
N. I. O. V. De — en de Volksraad (uit het *Orgaan der N. I. O. V.*)	II	1108
Nivelleering. De afgelaste — (Uit het *Bat. N.bl.* en *De Loc.*) I 439; Nog eenige persstemmen over de uitgestelde — (Uit de *Deli Crt. Onze Stem*, het *Bat. Hbl.* de *N. Soer. Ct. P. E. B.*, het *N. v. d. D. v. N.-I.*, *Katholieke Schoolblad*) I 519; — en het belang van Indië, (Uit de *Java Bode*)	I	521
Nivelleeringsvoorstellen. De — (Uit het *Soer. Hbl.*) I 524; De afwijzing der — (Uit het *Bat. Hbl.* en het *Soer. Hbl.*)	I	439

O.

Olie-industrie. De Indische — (M. E. Weilkamp in het *Alg. Landb. Weekbl.*)	II	802
Olievelden in Noord-Sumatra (Uit de *Preanger Bode*)	II	733
Onafhankelijkheid. Indië's — (Uit *Darmo Kendo*)	I	434
Ondernemersraad. Mr. M. W. F. Treub over de — in Ned. Indië I 168; Prof. Treub over den —. (Uit de *Ind. Post*) II 794; Over den —, (Tiesing in *De Suikerbond*)	II	795
Onderwijs. Inlandsch — (Uit het *Alg. Hbl.*) II 1019; Personeelsvoorziening bij het Lager — (Onderhoud met den directeur van Onderwijswet van het *Soer. Hbl.*)	II	1110
Onderwijzerscorps. Het — (Onderhoud met Mr. Creutzberg van het *Bat. Nbld.*)	I	527
Ontbrekende plan. Het — (Uit *De Loc.*)	II	1011
Ontstemming in de landsbureaux. („Loyaal ambtenaar" in de *Java Bode*)	I	522
Ontvoogding. De stand der — (Onderhoud met den heer De Groot; oordeel van de voorloopige vertegenwoordiging in Indië van de Ver. van Eur. Ambt. B. B.)	I	184

Oompjes droom, door F. M. Dostojefski. (Aankondiging). . II 701
Oost-Indische Compagnie. Rechtsvorm en geldelijk beheer bij de —, door dr. W. M. F. Mansvelt. (Aankondiging) II 748
Openingsrede. De — en de Koloniën. (prof. J. C. Kielstra in het *Alg. Hbl.*) . . . . . II 1015
Opleiding tot Officier. Overzicht der voorstellen betreffende de — bij het N.-I. Leger, door F. Treffers. . . . . I 113
Orient. L' — vu de l'Occident, par E. Dinet et Sliman ben Ibrahim. (Aankondiging). . . . . II 644
Oudgasten. De Koning der — door S. Kalff . . . . . I 412
Overheid of particulier. (Uit *De Ind. Fin.*) . . . . . I 176

P.

Paerels. J. J. — Een en ander omtrent de Maïscultuur in den Indischen Archipel I 505. Eenige belangrijke wildhoutsoorten in N.-I. . . . . II 992
Pandhuisstaking. De — op Java. (Rachmat in *Het Vaderl.*) I 267
Perak Malay, by C. C. Brown. (Aankondiging) . . . . . II 644
Personeelsvoorziening. Bevordering van de — voor den Indischen dienst. (Uit het verslag der Staatscommissie) . . I 377
Persvrijheid. Ambtenaar en — (Uit *De Taak*). . . . . II 931
Petroleumindustrie. De Indische Regeering en de — (Uit de *Java Bode*) . . . . . II 707
Petroleumwinning. Volksraad en — (Uit de *Java Bode*) I 262
P. K. I.—S. I.-Congres. Het gecombineerde — (Uit *De Loc.*) I 367
Planten. De nuttige — van Nederlandsch-Indië, tevens Synthetische Catologus der verzamelingen van het Museum voor Economische Botanie te Buitenzorg. Deel I (herdruk), door K. Heyne. (Aankondiging) . . . . . II 1055
Poenale sanctie. (Uit het *Alg. Hbl.*) . . . . . II 800
Politie en leger. (Opmerker in de *Java Bode*) I 269; Deskundig oordeel over de — (S. Koster in de *N.-I. Politie Gids*). . I 447
Politiekerij. (Uit het *Bat. Nbl.*) . . . . . I 175
Predikant. De opleiding tot Oost-Indisch — (Prof. L. Knappert in de *N. R. Crt.*). . . . . II 650
„Prentah haloes" (Uit *De Loc.*) . . . . . I 353
Prestige. Ter wille van ons — (Mardika in het *Bat. Nbl.*) . I 525
Priesterraden. De — (Mr. M. H. Lem in *De Loc.*) . . . I 275
Psychologische methoden en begrippen, door dr. H. J. F. W. Brugman. (Aankondiging). . . . . II 914
Pundjab. De opstand in den — door M. H. du Croo. . . . II 586

Q.

Quijote. Don — de la Manche, door M. de Cervantes. (Aankondiging) . . . . . II 629
Quinquina. Les écorces de — des Indes Néerlandaises. (Dr. A. Groothoff in *Chimie et Industrie*) . . . . . II 751

REGISTER 1922.	Deel	Bladz.

R.

Raad van Indië. De nieuwe vice-president van den — (Uit het *Bat. Nbl.*, de *Java Bode*, *Deli Ct.*, *De Locomotief*, H. in de *Ind. Ct.*, *De Taak.*) . . . . . I 68
Radioverbinding. De — Indië-Nederland (ir. E. F. W. Völter in *De Ingenieur*) . . . . . I 95
Recht. (Uit het *Bat. Nbl.*) . . . . . II 637
Rechter. De taal voor den — (Uit *De Loc.*) . . . . . II 637
Rechtskundigen. De uitzending der Inlandsche — (Ceenes in de *Java Bode*) . . . . . I 807
Rechtspraak. Onze langzame — (Uit het *Bat. Nbl.*) . . . . II 636
Regeeringsbeleid. Het — over Indië (Uit de *N. R. Ct.*) I 154
Regeeringsprogram. Bezuiniging in Indië en het nieuwe — (Uittreksel uit een brochure van mr. M. W. F. Treub) II 1027
Regenten in de politiek. (Uit het *Alg. Hbl.*) . . . . . I 265
Retourcommissie. De — (uit het *Soer. Hbl.*) . . . . . II 1113
Rijsttekort. Het — in Indië, door W. H. van der Haas . II 987
Roelfsema. H. R. — Grepen uit den Indischen Archipel. (Van mijn aankomst en van Deli) II 765; (Van Java naar het Oosten) II 889; (Ternate en Halmaheira) . . . . . II 1077
Roon. J. van — De stereoautogrammetrie als hulpmiddel bij de opneming en kaarteering van Nederlandsch-Indië. . . . I 322
R. R. De artt. 45 en 47 — toegepast. (Ad Interim in *De Loc.*) I 440
Rubbercrisis. De — (Mr. H. 's Jacob en M. Sanders in *Ec. Stat. Ber.*) II 631; Een Amerikaansche meening over de — (Uit de *Malayan Tin and Rubber Journal* en *The Financier*) . . . . . II 727
Rubberproductie. De plannen tot beperking der — (J. N. Burger aan Nederlandsche bladen) . . . . . II 646
Rubenkoning. Mr. H. D. — Toepassing van enkele bepalingen der Grondhuur-Ordonnantie . . . . . II 1069
Russische Revolutie. De —, door J. de Gruyter. (Aankondiging) . . . . . I 429

S.

Salariscommissie. De — en haar taak. (T. Bakker in *P. E. B.*) II 929
Salarisvermindering. De — bij de K. P. M. (Uit de *Java Bode*, onderhoud met den heer Wesselink) . . . . . I 281
Sarekat Islam. Partijdiscipline en de — (Uit de *N. Ct.*) I 78; De motie der — II 714; De — en de Partij der Communisten in Indië. (Uit de *Regeeringsmededeelingen*) . II 824
S. D. A. P. De actie der — (Uit *De Locomotief*) . . . . . II 638
Sěmeroe. De G. — de G. Bråmå en de G. Lemongan in het begin van 1920, door dr. G. L. L. Kemmerling. (Aankondiging) II 949
Sexueele leven. Het — en daarmede samenhangende problemen, door dr. C. J. Wijnaends Francken. (Aankondiging) I 67
Siameezen en Maleiers. In het Rijk van — door Hans Morgenthaler. (Aankondiging) . . . . . II 1052

Sierevelt. A. M. — Een veel toegepaste bestuursmaatregel op de Buitenbezittingen . . . . . II 760
Sneeuwgebergte. De wetenschappelijke expeditie naar het — op Nieuw-Guinea. (Dr. J. C. Koningsberger in de *N. R. Ct.*) I 471
Snelleman. Joh. F. — P. J. van Houten (met portret) . . . II 753
Snijders. C. J. —. Het Luchtverkeer in Nederlandsch-Indië II 1057
Soer. Hbl. De aftredende en de optredende hoofdredacteur van het — (Uit *De Locomotief*) . . . . . I 366
Spoorwegplannen. De — dwars door Sumatra. (Rapport van ir. Nivel). . . . . I 449
Spruw. Een en ander over Indische — (Pastoor F. van Lith in de *Java Post*) . . . . . II 814
Staatsexploitatie op particuliere leest. (J. E. Stokvis in het *Ind. Volk*) . . . . . II 927
Staatsinrichting. De nieuwe — (Voorontwerp herziening Regeeringsreglement) II 834; (uit het *Soer. Hbl.*; A. W. K. in *Oetoesan Hindia*) II 916; Volksraad en — (J. H. Ritman in *P. E. B.*) II 917; Het voorontwerp der Indische — (Prof. J. C. Kielstra in het *Alg. Hbl.*). . . . . II 1100
Staatsleeningen in Amerika. (Prof. Bruins in *Ec. Stat. Ber.*) I 162
Staatssocialisme in Nederlandsch-Indië. (Van Aneta) . . I 368
Staatsspoorbedrijf. De geldelijke uitkomsten van het — in Indië. (Caspersz in *Ec. Stat. Ber.*) . . . . . I 364
Stereoautogrammetrie. De — als hulpmiddel bij de opneming en kaarteering van N.-I., door J. van Roon. . . I 322
Steur. Uit Van der —'s leven. (Rede van resident Van der Jagt, uit *De Loc.*) . . . . . II 1117
Stibbe. G. Th. — Departementen van Algemeen Bestuur. . . I 97
Stirum. Van — en Fock. (Uit de *Sum. Post*). . . . . I 436
Storting. De — van de ontvangsten door de stations der Indische Spoor- en Tramwegen, door T. F. van Dorssen . . II 581
Suikerindustrie en bevolking. (Uit het *Alg. Hbl.*) II 928; De Indische belastingen en de — (Mr. A. A. v. d. Wilde in *Naamlooze Vennootschap*). . . . . II 1013
Sumatra. Engelschen op — (Uit het *Alg. Hbl.*) . . . . . II 941
Sumatra's Oostkust. De toestand op — (Uit het *Alg. Hbl.*) I 361
Sumatra Tabak Maatschappijen. De vooruitzichten van de — (Uit *Humfeldt's Financier*) . . . . . II 732

T.

Tabakscultuur. Bezuiniging in de — (Uit de *Tabakscourant*) II 1019
Talmoed. Inleiding in den —, door dr. J. L. Palade. (Aankondiging) I 430
Tambang-Sawak. De — tegenvaller. (Uit het *Bat. Nbl.*). II 729
Tariefwet. De Indische — (Uit een der blaadjes van *Het Vrije Ruilverkeer*) I 255; De — verworpen. (Uit *De Loc.*) II 635
Technische opleidingen. De — en de malaise. (Uit de *Arch. Post*). . . . . II 717
Technische School. De oprichting van een middelbaar — (Uit het *Bat. Nbl.*). . . . . I 77

REGISTER 1922	Deel	Bladz.
Tekort aan landsdienaren. Het zeer bedenkelijk — door Ambtenaar	I	1
Textielindustrie in Indië. (Uit het *Tijdschrift van de Maatschappij voor Nijverheid en Handel*)	I	445
Thee- en Kinaplanter. Uit een brief van een —	I	125
Theeondernemingen. De toekomst der Nederlandsch-Indische — (Van het persbureau Vas Dias.)	II	1105
Tien jaren. Voor over — (Uit de *Deli Ct.*)	I	517
Tjokro Aminoto. De vrijspraak van — (Uit het *Bat. Hbl.*)	II	1023
Toengkoe's. De — ter Oostkust van Sumatra. (Uit de *N. Ct.*)	I	278
Treffers. F. — Overzicht der voorstellen betreffende de opleiding tot Officier bij het N.-I. Leger I 113; De huidige stand van het vraagstuk der Indische defensie	II	657

V.

Vagevuur. Pauwke's —, door Anthoon Thiry. (Aankondiging)	II	702
Vak-actie. De verkeerde geest in de — (Uit het *Bat. Nbl.*)	II	1111
Vakbeweging. Politiekvrije — (Uit *De Loc.*) I 357; Europeesche en inlandsche — (H. in de *Alg. Handelsbond*)	I	441
Vakschool. Het Indische leger als — (G. J. Nieuwenhuis in het *Orgaan van de N. I. Off. Vereeniging*)	I	270
Vanille, vanilline en vanille-extracten, door ir. W. L. Utermark. (Aankondiging)	I	462
Vennootschappen. De belasting op Naamlooze — in N.-I. (I. I. Korndörffer in *Koloniale Studiën*)	II	798
Versaille. Het vredesverdrag van —, door H. Ch. G. J. van der Mandere. (Aankondiging)	I	253
Verspeelde leven. Het —, door Justine Abbing. (Aankondiging)	II	913
Vertrouwen. „Eenig —" (Uit *De Loc.*)	I	155
Verval. Geen economisch —. (Interview met den heer E. A. Zeilinga Azn. in de *Indische Post*)	I	263
Verzoening bij Staatsblad. (Uit *De Locomotief*)	I	83
Visscherijbedrijf. Een Ned.-Indisch — (Uit de *N. R. Ct.*)	II	960
Visscherij en Vischteelt in Nederlandsch-Indië, door prof. P. N. van Kampen. (Aankondiging)	II	645
Vlootontwerp. Uitstel of afstel van het — (Uit *De Telegraaf*)	I	438
Vlootplannen. (Uit de *P. E. B.*) I 517; De — (Uit het *Indische Volk*)	II	639
Vlootwet. Een adres van „Nieuw Indië" in zake de — I 282; Het ontwerp — (Voordrachten van luit. ter zee J. Th. Furstner)	I	437
Voeding. De — van den soldaat. (Uit het *Bat. Nbl.*)	II	943
Volkshuisvesting. (Van het Congres voor —)	II	642
Volkshuisvestingscongres, Het — (Uit *De Taak*),	II	717
Volksraad. De rede van den voorzitter van den — (Uit het *Soer. Hbl.*) I 83; Regenten in den — (Uit de *Kaoem Moeda*) I 355; De Oostkust en de — (Uit de *Sum. Post*) I 516; De opening van den — (Rede van den Landvoogd)	II	739

Volksvertelsels. Vlaamsche —, opgeteekend door Guido Gezelle. (Aankondiging) . . . . . II 702
Voorrecht, door Michael Seidler. (Aankondiging). . . . . I 152
Vrachtenpolitiek. (Uit het *Soer. Hbl.*) II 715; Verkeerde — (Uit het *Soer. Hbl.*) . . . . . II 717
Vrachttarieven. De hooge S.S. — (Uit de *Ind. Post*) . . I 528
Vreemd. (Uit het *Alg. Hbl.*) . . . . . II 722
Vreemdelingen in Ned.-Indië. (Uit de *Frankfurter Zeitung*) II 1025
Vrijheidsbond. De — en de Koloniën. (Uit het *N. v. d. D.*) I 254
Vrouwelijk arts. Ervaringen van een — in Ned. Oost-Indië (Rede van dr. E. A. van Teutem). . . . . II 1138
Vrouwenarbeid onder de Indo-Europeesche bevolking van Indië. (Uit *Het Maandbulletin van het Nat. Bur. van Vrouwenarbeid*). . . . . I 182
Vuurwapen-politiek. De Indische — (Jager in de *Deli Ct.*) II 809

W.

Welgemoed. Uit het leven van Joost —, door Kees van Bruggen. (Aankondiging) . . . . . II 701
Wereldcrisis. Indië en de — (W. Freundlich in *Kol. Studiën*) II 1100
Werkloosheidsverzekering voor Indië. (Uit het *Soer Hbl.*) I 443
Werknemers. Rechtspositie van — (Uit de *Sum. Post* en *Deli Ct.*). . . . . I 443
Wildhoutsoorten. Eenige belangrijke Nederlandsch-Indische —, door J. J. Paerels . . . . . II 992
Wilhelminatop. De beklimming van den — (Uit het *N. v. d. D. v. N.-I.*) I 452; Naar den — (Uit *De Loc.*) . I 550
Willekeur. Ambtenaar en — (Uit *De Locomotief*). . . . II 805
Winstaandeelkassen. (Uit *De Banier*) I 73; De — (Uit *Le Monde Nouveau*) I 361; Winstdeeling en — (S. Bastiaans in *Koloniale Studiën*). . . . . II 796
Winstdeeling bij de Suikerindustrie op Java. (Uit *Ec. Stat. Ber.*) I 531
Wolgagebied. In het stervend —, door Johan Luger (Aankondiging) . . . . . II 1099
Wolk. P. C. van der — Over het Animisme . . . . . II 675

Z.

Zegelordonnantie. De nieuwe — (Uit *De Ind. Fin.*) I 174; De — (Uit de *Java Bode*). . . . . II 813
Zegepraal. — De (Uit de *Preanger Bode*) . . . . . I 451
Zelfbestuur. Onderhoorigheid en — (Uit *De Loc.*) I 258; Van Wingewest naar —, door J. E. Stokvis. (Aankondiging) I 462
Zelfregeering. Insulinde en — (Lux in *Leven en Werken*) I 432
Zending. Het Bataviaasch Genootschap en de — (Uit de *N. R. Ct.*) II 1054
Ziekten der vrouw. (Arts in *P. E. B.*) . . . . . II 941
Zon en Zomer. Van —, door C. S. Adama van Scheltema. (Aankondiging) . . . . . I 253
Zürcher. P. J. — Jr. Pieter Erberveld en sijne verfoeijelijcke daet I 54
Zweedsche Oost-Indische Compagnie. De — in 1732, door A. K. A. Gijsberti Hodenpijl . . . . . II 1001